T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

Rıfat KÜTÜK

110254

Lârendeli Hamdî'nin

LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİ

(İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevîleriyle Mukayesesi)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Yard. Doç. Dr. Numan KÜLEKÇİ

ERZURUM-2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Yard.Doç.Dr. Numan KÜLEKÇİ

Jüri

Prof.Dr. Muhsin MACİT

Jüri

Yard. Doç.Dr. Feridun ALPER

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

31/07/2002

Enstitü Müdürü

Doç.Dr. Vahdettin BAŞÇI

İÇİNDEKİLER

ÖZET VII
ABSTRACT IX
ÖN SÖZ XI
KISALTMALAR XV
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ XVII
BİBLİYOGRAFYA XIX

GİRİŞ

1.XVI.Yüzyılda Tahtta Bulunan Osmanlı Padişahları; Sanat, Edebiyat ve Bilim Anlayışları 1
2.XVI.Yüzyıl Mesnevî Edebiyatı Hakkında Genel Bilgiler 5
3.Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi 10
3.1.Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Kaynağı 10
3.2.Arap Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi 11
3.3.Fars Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi 12
3.4.Urdu Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi 13
3.5.Türk Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi 15
3.5.1.Türk Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Yazan Şairler 17
3.5.1.1.Şâhidî 17
3.5.1.2.Alî Şîr Nevâî 20
3.5.1.3.Behiştî 22
3.5.1.4.Hamdullah Hamdî 24
3.5.1.5.Ahmed Rıdvân 25
3.5.1.6.Kadîmî 27
3.5.1.7.Celîlî 27
3.5.1.8.Sevdâî 31
3.5.1.9.Hakîrî 33
3.5.1.10.Fuzûlî 36
3.5.1.11.Lârendeli Hamdî 38
3.5.1.12.Celâl-zâde Sâlih 39
3.5.1.13.Halîfe 41
3.5.1.14.Atâyî 42
3.5.1.15. Kâf-zâde Fâ'izî 43
3.5.1.16.Örfî 45

1.2.2.2.3.Vak'anın Özeti 138
1.2.2.2.4.Tahkiye Özellikleri
1.2.2.2.4.1.Bakış Açısı 149
1.2.2.2.4.2.Şahıs Kadrosu 153
1.2.2.2.4.2.1.Asıl Kahramanlar veya Birinci Derecedeki Kahramanlar 155
1.2.2.2.4.2.2.Hasım veya Karşı Güç 160
1.2.2.2.4.2.3.Arzu Edilen ve Korku Duyulan Nesne 161
1.2.2.2.4.2.4.Yönlendirici 163
1.2.2.2.4.2.5.Alıcı 164
1.2.2.2.4.2.6.Yardımcı Kahramanlar 165
1.2.2.2.4.2.7.Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar 167
1.2.2.2.4.3.Zaman 175
1.2.2.2.4.4.Mekân 184
1.2.2.2.4.5.Anlatım Teknikleri 187
1.2.2.2.4.5.1.Anlatma.Gösterme Teknikleri 187
1.2.2.2.4.5.2.Tasvir (Betimleme) Tekniği 189
1.2.2.2.4.5.3.Mektup Tekniği 195
1.2.2.2.4.5.4.Özetleme Tekniği 202
1.2.2.2.4.5.5.Geriye Dönüş Tekniği 204
1.2.2.2.4.5.6.Montaj Tekniği 207
1.2.2.2.4.5.7.İç Monolog Tekniği 208
1.2.2.2.5.Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi'ndeki Motifler 211
1.2.2.2.6.Lârendeli Hamdî'nin Mesnevîsi'nde Ele Aldığı Aşkın Mahiyeti 224
1.2.2.2.6.1.Tasavvufta Aşk Anlayışı 224
1.2.2.2.6.2.Divan Edebiyatında Aşk 233
1.2.2.2.6.3.Lârendeli Hamdî'nin Eserinde Ele Aldığı Aşkın Mahiyeti.. 235

II.BÖLÜM

LÂRENDELİ HAMDÎ'NİN LEYLÂ ile MECNÛN MESNEVÎSİ'NİN DİĞER LEYLÂ ile MECNÛN MESNEVÎLERİYLE MUKAYESESİ

2.1.Karşılaştırmaya Alınan Leylâ ile Mecnûn Mesnevîleri ve Karşılaştırma Metodu 241
2.2.Karşılaştırmaya Alınan Leylâ ile Mecnûn Mesnevîlerinin Vak'a Çevresinde Parçalara Ayrılması 242
2.2.1.Fars Edebiyatı
2.2.1.1.Nizâmî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi 242
2.2.1.2.Husrev'in Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi 250
2.2.1.3.Câmî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi 251
2.2.1.4.Hâtifî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi 253

ÖZET

DOKTORA TEZİ

Lârendeli Hamdî'nin

LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİ

(İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevîleriyle Mukayesesi)

Rıfat KÜTÜK

Danışman: Yard.Doç.Dr. Numan KÜLEKÇİ

2002, Sayfa: XXVII+813

Jüri : Yard.Doç.Dr. Numan KÜLEKÇİ
Jüri : Prof.Dr. Muhsin MACİT
Jüri : Yard. Doç.Dr. Feridun ALPER

Lârendeli Hamdî, hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmayan bir XVI.yy. şairidir. Onun 1542'de yazdığı Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi günümüze tek nüsha olarak ulaşabilmiştir. Bu nüshadan hareketle ortaya koyduğumuz metin 5433 beyitten oluşmaktadır. Hamdî, II.Selim'e sunduğu bu eserini vücuda getirirken Nizâmî'yi takip etmiş, Hâtifî'den faydalanmış ve kendisinden de hikâyeye bazı motifler katmıştır.

Lârendeli Hamdi'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini inceleyen bu çalışma giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde XVI.yy.ın siyasî durumu ve mesnevî edebiyatı hakkında genel bilgiler verilmiş, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin kaynağıyla birlikte bu hikâyeyi kaleme alan Arap, Fars ve Türk şairlerine değinilmiştir. Birinci bölüm Lârendeli Hamdî hakkında eserinden çıkarılabilen bilgilerin tartışıldığı ve Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin tanıtıldığı, mesnevînin şekil ve muhteva bakımından incelendiği bölümdür. İkinci bölümü Hamdî'nin eserinin, Fars edebiyatından dört, Türk edebiyatından on altı Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi ile konu ve motifler bakımından mukayesesi oluşturmaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise Lârendeli Hamdî'nin eserinin mevcut tek nüshasının transkiribizeli metni, fonksiyonel sözlük ve mesnevînin metnine ait dizin yer almaktadır.

Lârendeli Hamdî'nin eseri, aynı konuyu işleyen bir çok Türk şairi gibi Fuzûlî'nin gölgesinde kalmış olmasına rağmen, Leylâ ile Mecnûn hikâyesine ait birçok rivayeti bir arada vermesi, döneminin dil özelliklerini yansıtması bakımından Türk dili ve edebiyatı için zengin bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

ABSTRACT

Ph.D. Thesis

The Leylâ and Mecnûn Masnavi of Hamdi from Lârende
(Analysis- A Textual and other Leylâ and Mecnûn Masnavis with comparative)

Rıfat KÜTÜK

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Numan KÜLEKÇİ
2002, Page: XXVII+813

Jury : Assist. Prof. Dr. Numan KÜLEKÇİ
Jury : Prof. Dr. Muhsin MACİT
Jury : Assist. Prof. Dr. Feridun ALPER

Hamdî from Lârende, whow we hawe no information about, is a poet of sixteenth century. His Leylâ and Mecnûn masnavi written by himself in 1542 is the only existing masnavi. The context prepared by me is about 5433 pages. While trying to write Leylâ and Mecnûn masnavi that he presented to Selim the Second he had followed Nizâmî, benefitted from Hâtifî and he added some figures about himself, too.

This study searching the masnavi of Leylâ and Mecnûn written by Hamdî from Lârende consist of three parts.İn the beginning part he had tried to give some general information about Masnavi Literature and some biographical information about Turkish, Arabic and persion poets writing that Masnavi with its origin.The first part consist of a discussion about some information derived from Leylâ and Mecnûn Masnavi dealing with Hamdî from Lârende and an introduction about Leylâ and Mecnûn Masnavi and a contextual study of content and form.İn the second part it has been compared with four Leylâ and Mecnûn Masnavis from persion literature sixteen Leylâ and Mecnûn Masnavis from Turkish literature in accordance with subject and motives.İn the third and last part there has been an index about the context of the Leylâ and Mecnûn Masnavi a functional dictionary and the transcriptive content the only existed fasicule.

Although the work of Hamdî had been influenced by Fuzûli such as many Turkish poets writing the same it may be realized to be a valuable reference book for Turkish Language and Literature because of houring linguistic features of the some time, giving many traditrons narratives alltogether obout the Masnavi.

ÖN SÖZ

Eski edebiyatımızın kaynaklarının isimlerini verdiği, ama çeşitli nedenlerden dolayı nüshaları günümüze ulaşamamış bir çok eser vardır. Bu eserlerin yokluğunun dil ve edebiyat tarihimiz açısından önemli bir kayıp olduğu ortadadır. Kütüphanecilik müessemizin istenilen düzeye ulaşması ve şahsî kütüphanelerin araştırmacıların istifadesine sunulması, bu kıymetlerin en azından bir kısmının ortaya çıkarılabilmesi açısından gereklidir.

Lârendeli Hamdî'nin, Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi bir talih eseri olarak kaybolmaktan kurtulmuş, tek nüsha olarak günümüze ulaşabilmiştir. Bu tek nüsha, sadece Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin metnini ihtiva etmesi bakımından önem taşımaz. O aynı zamanda, edebiyat tarihi kaynaklarında anılmayan şairinin varlığına tanıklık eden tek vesika olma hüviyetini de taşır. Bu değerli nüshanın, günümüze tek nüsha olarak ulaşan bazı Leylâ ile Mecnûn mesnevîleri gibi yurtdışı kütüphanelerinde değil de ülkemizin çok mühim kütüphanelerinden birinde bulunması bizi sevindiren diğer bir hususdur. Fuzûlî gibi bir dehanın Leylâ ile Mecnûn hikâyesini kaleme alması, Lârendeli Hamdî'nin ve hikâyeyi nazmeden diğer Türk şairlerinin bir çoğunun eserinin günümüze tek nüsha olarak ulaşmasındaki en önemli sebeplerden olmalıdır. Fuzûlî, vak'a üzerinde esaslı değişiklikler yapmamasına rağmen, ona dehasının cevherini katmasını bilmiş, şiir ve sanat değeri bakımından hâlâ aşılamayan bir zirve eser vücuda getirmiştir. Öteki Leylâ ile Mecnûn mesnevileri, Fuzûlî'nin ihtişamlı eserinin gölgesinde, akisleri sadece kendi muhitlerine ulaşabilen cılız parıltılar olarak kalmışlardır.

Bilindiği gibi Leylâ ile Mecnûn hikâyesi eski edebiyatımızın Yûsuf u Züleyhâ'dan sonra en fazla işlediği mesnevî mevzuudur. Kaynağını Arap kültür ve yaşayışında bulduğumuz bu efsane, ilk defa Fars edebiyatında Nizâmî tarafından plânlı ve müstakil bir hikâye şekline getirilmiştir. Nizâmî'nin mevzuu işlemekteki başarısı ve hikâyenin mecazî aşktan ilâhî aşka yönelişi anlatmaya son derece müsait yapısı, konunun pek çok Fars ve Türk şairi tarafından yeniden kaleme alınmasına sebep olmuştur. Sadece Türk edebiyatında otuzdan ziyade Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi yazılması, mevzunun geniş şöhreti hakkında bize bir fikir verecek çaptadır. Hikâyenin "aşk" anlayışımız üzerinde kuvvetle müessir olduğu ve şöhretini günümüze kadar muhafaza ettiği de ortadadır.

Lârendeli Hamdî'yi ve eserini ilim âlemine tanıtan Ali Nihad Tarlan'dır. Ali Nihad Tarlan, 1922'de hazırlamış olduğu *İslâm Edebiyatında Leylî ve Mecnûn Mesnevîsi* isimli doktora tezinde "tasavvufta aşk " bahsini ele aldıktan sonra Fars edebiyatından Nizâmî, Husrev, Câmî ve Hâtifî'nin, Türk edebiyatından ise Nevâî, Bihiştî, Hamdullah Hamdî ve Fuzûlî'nin eserleriyle birlikte Lârendeli Hamdî'nin eserini de tetkik etmiştir. Bu tetkik ayrıntılı bir özet vermek ve sonra genel bir değerlendirme yapmak şeklindedir.

Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi hakkında önemli diğer bir inceleme ise Agâh Sırrı Levend tarafından yapılmıştır. Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi* isimli çalışmasında hikâyenin menşei hakkında bilgiler vermiş, Fars edebiyatında mevzuu işleyen belli başlı şairlerin eserlerini tanıtmış ve Türk edebiyatında hikâyeyi kaleme alan diğer şairlerle birlikte Lârendeli Hamdî'nin eserinden de bahsetmiştir. Fars edebiyatının önemli Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinin, Türk edebiyatından ise elde bulunan bütün Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinin özetlerini vermesi, nüshalarından bahsetmesi ve sonunda yer alan genel değerlendirmeler bakımından Levend'in bu çalışması, konusu Leylâ ile Mecnûn hikâyesi olan bütün tetkiklerin en yetkin kaynağı olma özelliğini korumaktadır. Agâh Sırrı Levend'in yaşamı boyunca ele geçirdiği çok önemli elyazmalarıyla birlikte bu incelemeye kaynaklık eden malzemelerinin de bugün Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde bulunması çalışmamızı kolaylaştırmıştır. Bu münasebetle üniversitemiz için hayatî önem taşıyan bu kitapların sahibini ve onların Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi bünyesine katılmasında payı bulunan kişileri şükranla anmak gerekir.

Çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Girişte önce XVI. yüzyılın siyasî ve içtimaî durumuna, eserin sonradan tahta geçen bir Osmanlı sultanına sunulmasından hareketle, devrin padişahları merkez alınarak temas edilmiş, dönemin mesnevî edebiyatı genel hatlarıyla ele alınmış, sonra hikâyenin kaynağıyla birlikte Arap ve Fars edebiyatlarında hikâyeyi yazan diğer şairlerden bahsedilmiş, Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi yazan Türk şairleri ve eserleri hakkında ayrıntılı şekilde durulmuş, üzerlerinde henüz ciddî bir inceleme yapılmamış Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinin tespit edilebilen nüshaları haber verilmiştir. Türk şairlerinden Örfî'nin 195 beyitlik Leylâ ile Mecnûn'unun tek nüsha olarak Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Agâh Sırrı Levend Kitapları arasında bulunması dikkate alınarak, konuyla ilgili çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla tam metni verilmiştir. Girişte mevzunun Türk halk edebiyatı ve Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatına tesirleri üzerinde de durulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde Lârendeli Hamdî'nin hayatı hakkında eserinden çıkarılabilen son derece sınırlı bilgiler aktarılmış, bu bilgilerle Lâtifî Tezkiresi'ndeki ihtilaflı bir kayıt karşılaştırılmış; mesnevî, şekil ve muhteva bakımından ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Şekil incelemesi şiir ve dil unsurları üzerinde, muhteva incelemesi ise tahkiye unsurları üzerinde yoğunlaşmıştır. Eser muhteva bakımından incelenirken vak'aya dayalı mesnevîlerin anlatma esasına bağlı türlerden olması dikkate alınmış, bu türlerin en gelişmiş şekli kabul edilen roman etrafında gelişen inceleme metotlarından faydalanılmıştır. Bu kısımda ayrıca mesnevîdeki belli başlı motifler tespit edilmiş ve eserdeki aşk anlayışı tartışılmıştır.

İkinci bölüm Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin konu ve motifler bakımından diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîleriyle mukayese edildiği bölümdür. Mukayeseye Fars edebiyatından Nizâmî, Husrev, Câmî ve Hâtifî'nin mesnevîleri; Türk edebiyatından ise elde bulunan bütün Leylâ ile Mecnûn mesnevîleri dahil edilmiştir. Kadîmî'nin Şâhidî'den intihal olan eseri mukayese dışında tutulmuştur. Mukayeseye zemin hazırlamak düşüncesiyle önce karşılaştırmaya alınan Leylâ ile Mecnûn mesnevîleri vak'a çevresinde parçalara ayrılmış, sonra

Lârendeli Hamdî'nin mesnevîsinin metin halkalarına ve yer yer mana birliklerine inilerek mukayese yapılma yoluna gidilmiştir. Mesnevîler vak'a çevresinde parçalara ayrılırken varsa üzerlerinde yapılmış incelemelerden, yoksa Agâh Sırrı Levend'in özetlerinden ve zaman zaman orijinal nüshalardan faydalanılmıştır. Elimizdeki malzemenin yoğunluğu özetlerin tamamını orijinal metinlerden yeniden çıkarmamıza imkân vermemiştir. Buna mukabil mevcut özetlerin büyük bir bölümü yeniden gözden geçirilmiş, gerekli düzeltme ve eklemelerle en sıhhatli özetlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Karşılaştırma, Lârendeli Hamdi'nin takip ettiği kaynakların ve hikâyeye eklediği motiflerin derli toplu bir biçimde verildiği değerlendirmeyle nihayetlenmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde mesnevînin tespit edebildiğimiz tek nüshası olan Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü 3740 numaralı nüshanın transkripsiyonlu metni verilmiştir. Bu bölüme fonksiyonel sözlük ve metne ait bir dizin de ilâve edilmiştir.

Tek nüshadan hareketle sağlam bir metin ortaya koymanın zorluğu ve bunun araştırmacıya getirdiği ilâve mesuliyet sahaya uzak olmayan herkesin malûmudur. Bununla birlikte günümüze tek nüsha olarak ulaşan dil yadigârlarımız üzerinde yapılacak çalışmaların son derece önem arz ettiğine inanıyoruz.

Bütün gayret ve dikkatimize rağmen, konunun genişliği ve malzemenin bolluğu münasebetiyle ortaya çıkacak eksiklik ve hatalarımızın yapıcı tenkitlerle giderilmesi ilerideki çalışmalarımızda bize yol gösterecektir. Bu çalışmayı vücuda getirirken beni destekleyen herkese, bilhassa her aşamada maddî manevî yardımlarını gördüğüm hocam Yard.Doç.Dr. Numan KÜLEKÇİ'ye teşekkür etmek benim için zevkli bir görevdir.

Rıfat KÜTÜK
Erzurum-2002

KISALTMALAR

a. : Arapça
a.e. : Aynı eser
a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.mad.: Adı geçen madde
a.mad. : Aynı madde.
a.g.m. : Adı geçen makale
a.m. : Aynı makale
AKM : Atatürk Kültür Merkezi
Ank. : Ankara
Ans. : Ansiklopedisi
bk. : Bakınız
C. : Cilt
çev. : Çeviren
doğ. : Doğum tarihi
DTCF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ens. : Enstitüsü
Erz. : Erzurum
f. : Farsça
Fak. : Fakültesi
H. : Hicrî
Hz. : Hazret
hzl. : Hazırlayan
İst. : İstanbul
km² : Kilometre kare
Ktp. : Kütüphane/Kütüphanesi
M. : Milâdî
m : Metre
mad. : Madde/Maddesi
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
mec. : Mecâzen
mm : Milimetre
M.Ö. : Milâttan önce
msl. : Meselâ
M.S. : Milâttan sonra
müz. : Müzik
No. : Numara
öl. : Ölüm tarihi
s. : Sayfa
S. : Sayı
str. : Satır
t. : Türkçe
tar. : Tarih/Tarihi
TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
TTK : Türk Tarih Kurumu
TY. : Türkçe Yazmalar
Üni. : Üniversite/Üniversitesi
v. : Varak
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve devamı
Yay. : Yayını/Yayınları/Yayınevi
yk. : Yaprak
y.tar. : Yazılış tarihi
yun. : Yunanca
yy. : Yüzyıl
Yz.A. : Yazma, Arap Harfli

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء : ʿ

ا : A, a; E, e

آ : Ā, ā

ب : B, b

پ : P, p

ت : T, t

ث : S̲, s̲

ج : C, c

چ : Ç, ç

ح : Ḥ, ḥ

خ : H̲, h̲

د : D, d

ذ : Z̲, z̲

ر : R, r

ز : Z, z

ژ : J

س : S, s

ش : Ş, ş

ص : Ṣ, ṣ

ض : Ż, ż; Ḍ, ḍ

ط : Ṭ, ṭ

ظ : Ẓ, ẓ

ع : ʿ

غ : Ġ, ġ

ف : F, f

ق : Ḳ, ḳ

ك : G, g; K, k; ñ

ل : L, l

م : M, m

ن : N, n

و : V, v;O, o, ō;Ö, ö;U, u, ū;Ü, ü

ه : H, h

ي : Y, y; I, ı; İ, i; ī

BİBLİYOGRAFYA

Azerbaycan Klassik Edebiyyatı Kitaphanası 20 Cildde, C.2., Élm Neşriyyatı, Bakı 1984,

Abdu'l-Bârî En-nedevî, *Tasavvuf ve Hayat* (çev.: Mustafa Ateş), İrfan Yay., İst. 1974.

Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi* (hzl.: Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İst. 1999.

Akalın Mehmet, *Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd*, Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Yay., Ank. 1975.

Akalın, L. Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yay., İst. 1966.

Akalın, Nazir, *Nizâmî-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Leylî u Mecnûn Mesnevîsinin Tahkiye Unsurları Açısından Tahlili* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1994.

Akkuş, Metin, *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*, Fen-Edebiyat Fak. Yay. No.: 248, Erz. 2000.

Akõz, Alâaddin, *"Şer'iyye Sicillerine Göre" XVI. Yüzyıl Sonu ile XVII. Yüzyıl Başlarında Karaman* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Konya 1987.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler*, TDK Yay., Ank. 1965.

Aktaş, Şerif, *Roman Olarak Hüsn ü Aşk*, Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık 1983.

_____ *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yay., Ank. 1998.

_____; **Gündüz, Osman,** *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Akçağ Yay., Ank. 2001.

Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İst. 1990.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*, Alfa Yay., İst. 1999.

Ali Asgar Hikmet, *Câmî Hayatı ve Eserler* (çev.: M. Nuri Gencosman), MEB Yay., İst. 1991.

Ali Şir Nevâyî, *Mîzânu'l-Evzan* (hzl.: Kemal Eraslan), TDK Yay., Ank. 1993.

_____ *Leylî vü Mecnûn* (hzl.: Ülkü Çelik), TDK Yay., Ank. 1996.

Alperen, Altan, *Hermen Hesse Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Promete Yay., Ank. 1994.

Alptekin, Ali Berat, *Halk Hikâyelerinde Motif Yapısı*, Akçağ Yay., Ank. 1997.

Altıntaş, Hayrani, *Marifetname'de Tasavvuf*, Hasankale İbrahim Hakkı Cami ve Külliyesini Yaptırma ve Yaşatma Derneği Neşriyatı, İst. 1981.

Altun, Abdurrahman, *Karaman ve İlçeleri Evliyaları*, Karaman 1997.

Altun, Kudret, *Tezkire-i Mucib*, AKM Yay., Ank. 1997.

Andrews, Walter G., *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı* (çev.: Tansel Güney), İletişim Yay., İst. 2000.

Aralı, Hamit, *"Leylî vë Mëcnun" Hakkında*, TDAY Belleten 1958, Ank. 1988.

Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ* (hzl.: G.M.Meredtith Owens), Londra 1971.

Âşıkpaşa-yı Velî, *Garibnâme* (Yeni Türkçeye çev.: Bedri Noyan), Ardıç Yay., Ank. 1998.

Ateş, Ahmet, *Leylâ ile Mecnûn mad.*, İslâm Ans. C. 7., MEB Yay., İst. 1957.

Ayan, Gönül, *Lâmi'î, Vâmık u Azrâ*, AKM Yay., Ank. 1998.

Ayan, Hüseyin, *Şeyhoğlu Mustafa, Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd)*, Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erz. 1979.

_____ *Divan Edebiyatında Hamseler*, Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, S. 10, Ank. 1979.

Aygün, Zeynel Abidin, *Behiştî' nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi* (İnceleme-Metin) (Basılmamış Doktora Tezi), Çukurova Üni. Sosyal Bilimler Ens., Adana 1999, 2 C.

Aytaç, Gürsel, *Edebiyat Yazıları I*, Gündoğan Yay., Ank. 1999.

_____ *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan Yay., Ank. 1995.

_____ *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yay., Ank. 1997.

_____ *Thomas Mann'ın "Büyülü Dağ" ve "Lotte Weima'da" Romanlarındaki Edebî Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 2000.

Aytür, Ünal, *Henry James ve Roman Sanatı*, DTCF Yay., Ank. 1997.

Ayvazoğlu, Beşir, *Aşk Estetiği*, Ötüken Yay., İst. 1993.

_____ *İslâm Estetiği*, Ağaç Yay., İst. 1992.

Ayyıldız, Mustafa, *Modern Anlatı Tekniği Açısından Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsine Bir Yaklaşım*, Dergâh Dergisi, Mart 1995, S. 65.

Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay., İst. 1987, 2 C.

Bourneur, Roland; Quellet Réal, *Roman Dünyası ve İncelenmesi* (çev.: Hüseyin Gümüş), Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1989.

Boynukara, Hasan, *Roman'da Bakış Açısı ve Anlatılış*, Boğaziçi Yay., İst. 1997.

Boz, Erdal, *Sabir Aliyev'in Makaleleri*, Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Erz. 1997.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (hzl.: A.Fikri Yavuz; İsmail Özen), Meral Yay., İst. 1972, 3 C.

Canım, Rıdvan, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yay., Ank. 1995.

_____ *Latîfî Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ank. 2000.

Celîlî, *Husrev ü Şîrîn*, Bibliothéque Nationale, An. Fon. 364.

_____ *Leylâ ile Mecnûn*, Paris, Bibliothéque Nationale, An. Fon. 364, v. 64^b-128^b.

Cunbur, Müjgan; Kaya, D.; Ünver, N.; Yılmaz, H., *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, TDK Yay., Ank. 1999.

Çelebioğlu, Amil, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy.a kadar)*, Kitabevi, İst. 1999.

_____ *Kanûnî Sultan Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, MEB Yay., İst. 1994.

Çiftlikçi, Ramazan, *Türk Romanında Tip ve Karakter Problemi*, Yedi İklim Dergisi, S.123, Haziran 2000, s.42-52.

Demir, Yavuz, *İlk Dönem Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*, Akçağ Yay., Ank. 1995.

Denktaş, Nurcan, *Dünden Bugüne Karaman Tarihi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üni. Sosyal Bilimler Ens., Kayseri 1992.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ank. 1988.

Dilçin, Cem, *Mes'ûd bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahâr, İnceleme-Metin-Sözlük*, AKM Yay., Ank. 1991.

_____ *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ank. 1983.

Dino, Güzin, *Türk Romanının Doğuşu*, Cem Yay., İst. 1978.

D'istria, Dora, *Osmanlılarda Şiir* (çev.: Semay Taneri), Havass Yay., İst. 1982.

Dürder, Baha, *Roman Anlayışı*, Remzi Kitabevi, İst. 1971.

Ece, Selami, *Tahkiye Açısından Hâşimî'nin Mihr ü Vefâ Mesnevîsi (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1996.

Ecevit, Yıldız, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yay., İst. 2001.

Eflatun, *Şölen* (çev.ler: Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu), Remzi Kitabevi, İst. 1972.

Emil, Birol, *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler*, Akçağ Yay., tar.siz.

Erbay, Erdoğan, *Eskiler ve Yeniler 'Tanzimat ve Servet-i Fünûn Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Akademik Araştırmalar, Erz. 1997.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay., Ank. 1964.

_____ *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İst. 1989.

Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* (hzl.: İlhan Genç), AKM Yay., Ank. 2000.

Evliyâ Çelebi, *Seyâhât-nâme* (Sadeleştiren: Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yay., İst. 1969, 8 C.

Faik Reşat, *Eslâf*, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, Tar.siz.

Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmileti'ş-Şekâik fî Hakk-ı Ehli'l-Hakâik* (hzl.: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., C. 5, İst. 1989.

Fuzûlî, *Leylâ ile Mecnûn* (hzl.: Necmettin Halil Onan), , Maarif Vekâleti Yay., İst. 1956.

_____ *Leylâ vü Mecnûn* (hzl.: Hüseyin Ayan), Dergâh Yay., İst. 1991.

Gazâlî, *Tasavvufun Prensipleri* (çev.: Remzi Barışık), Kılıç Kitabevi, Ank. Tar.siz.

Gibb, E. J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi* (çev.: Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yay., Ank. 1999, 2 C.

Gökalp, Mehmet, *Mahiri ile Mahitaban Hikâyesi*, Mehtap Yay., İst. 1985.

Gökbilgin, Tayyib, *XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Lârende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri*, Vakıflar Dergisi S. VII'den Ayrı Basım, İst. 1968.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlâna Celâleddin*, İnkılâp Kitabevi, İst. 1985.

_____ *Tasavvuf*, Milenyum Yay., İst. 2000.

Gülcan, D. Ali, *Karaman Mevlevîhanesi, Mevlevîlik ve Karamanlı Mevlevî Velîleri*, Mader-i Mevlânâ Camii Koruma Derneği Yay., Karaman 1975.

Güler, Zülfü, *Leylâ ile Mecnûn* (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1982, 2 C.

Gümüşçü, Osman, *XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, TTK Yay., Ank. 2001.

Güneş, Yunus, *Anlatım Resimleri Leylâ ile Mecnûn Ferhat ile Şirin Taş Baskıları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üni. Sosyal Bilimler Ens., İst. 1988.

Hâkânî Mehmed Bey, *Hilye* (hzl.: Numan Külekçi), Atatürk Üni. Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay., Erz. 1988.

_____ *Hilye-i Saadet* (Yay. hzl.: İskender Pala), TDV. Yay., Ank. 1991.

Holbrook, Victoria R., *Aşkın Okunmaz Kıyıları* (çev.ler: Erol Köroğlu; Engin Kılıç), İletişim Yay., İst. 1998.

Hüseyni, Ebülfezl; Piriyev, Yolçu, *Cenûp Ulduzları*, Yazıçı Neşriyyatı, Bakı 1984.

İbn Arabî, *İlâhî Aşk* (çev.: Mahmut Kanık), İnsan Yay., İst. 2001.

İbrayev, Şakir, *Destanın Yapısı* (Aktaran: Ali Abbas Çınar), AKM Yay., Ank. 1998.

İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı, Edebî Bilgiler (Nazım Şekilleri-Aruz Ölçüsü) 2. Kısım Aruz Ölçüsü*, Fen-Edebiyat Fak. Yay. No.: 87, Erz. 1989.

_____;**İsen, M.; Toparlı, R.; Okçu, N.; Karabey, T.,** *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1988.

_____;**İsen, Mustafa,** *Basılı Dîvânlar Kataloğu*, Akçağ Yay., Ank. 1997.

İsen, Mustafa, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ank. 1994.

Javelidze, Elizbar, *Ortaçağ Türk Şiiri Çalışmalarının Metodu ve Tipolojisi Üzerine*, Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler (hzl.: Mehmet Kalpaklı), Yapı Kredi Yay., İst. 1999

Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst. 1991, 4 C.

Kâf-zâde Fâ'izî, *Leylâ vü Mecnûn*, İst. Üni. Ktp. T.4097/8.

Kahraman, Mehmet, *Leylâ ve Mecnûn Romanı 'Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 2000.

Kalkışım, Muhsin, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yay., Ank. 1994.

Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3-Tip Tahlilleri*, Dergâh Yay., İst. 1985.

Karakoç, Sezai, *Şiirler VI Leylâ ile Mecnûn*, Diriliş Yay., İst. 1986.

Karabey, Turgut, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme* (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak., Erz. 1983.

Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn* (hzl.: Şerafettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge), MEB

Yay., İst. 1971, 2 C.

Kavakçı, Yusuf Ziya, *İslâm Araştırmalarında Usûl*, Emek Matbaası, Ank. 1976.

Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, MEB Yay., İst. 1998.

Kemal Paşa-zâde, *Yûsuf u Züleyha* (hzl.: Mustafa Demirel), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1983.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* (hzl.: İbrahim Kutluk), TTK Yay., Ank. 1989.

Kırkkılıç, Ahmet, *Hâtim-i Tâi Hikâyesi'ne Roman İncelemesi Açısından Bir Bakış*, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Araştırma Dergisi, C. 1., S. 1, Erz. 1991.

_____ *Sultan III. Murad*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İst. 1988.

_____ *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*, Timaş Yay., İst. 1996.

Kolcu, Ali İhsan, *Tanzimat Edebiyatı II 'Hikâye ve Roman'*, Erz. 1999.

Köksal, Hasan, *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ank. 1984.

Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay., İst. 1980.

Kramers, J.H. *Karaman mad.*, İslâm Ans., C. 6., MEB Yay., İst. 1967.

Kut, Günay, *Heşt Bihişt The Tezkire by Sehî Beg*, Sources of Oriental Languases and Literatures 5, Edited by Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard 1978.

_____ *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I*, Tercüman Gazetesi Yay., İst. 1989.

Külekçi, Numan, *XI-XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi*, Aktif Yay., Erz. 1999, 2 C.

_____ *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Akçağ Yay., Ank. 1999.

Kütük, Rıfat, *Celâl-zâde Sâlih Çelebi Leylâ vü Mecnûn (Tenkidli Metin-İnceleme)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1995.

Lârendeli Hamdî, *Leylî vü Mecnûn*, Süleymaniye Ktp., Fatih Bölümü 3740.

Levend, Agâh Sırrı, *Halîfe'nin Leylâ ve Mecnûn'u*, Türk Dili Dergisi, Mayıs 1952, S. 8.

_____ *Kadîmî'nin Leylâ ve Mecnûn'u*, Türk Dili Dergisi, Haziran 1952, S. 9.

_____ *Örfî'nin Leylâ ve Mecnûn'u*, Türk Dili Dergisi, Eylül 1952, S. 12.

_____ *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Türkiye İş Bankası Yay., Ank. 1959.

_____ *Ali Şir Nevaî Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, C.1, TTK Yay., Ank. 1965.

_____ *Divan Edebiyatında Hikâye*, TDAY Belleten, Ank. 1967.

_____ *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yay., Ank. 1972.

_____ *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İst. 1984.

_____ *Türk Edebiyat Tarihi (Giriş) 1.*, TTK Yay., Ank. 1988.

Livingston, Ray, *Geleneksel Edebiyat Teorisi* (çev.: Necat Özdemiroğlu), İnsan Yay., İst.1998.

M. Hidayet Hosain, *Husrev mad.*, İslâm Ans., C. 5, MEB Yay., İst. 1964.

Macit, Muhsin, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ank.1996.

_____ *Gelenekten Geleceğe*, Akçağ Yay., Ank. 1996.

Mazıoğlu, Hasibe, *Fuzûlî-Hâfız Karşılaştırması*, Türkiye İş Bankası Yay., Ank. 1956.

_____ *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, TDK Yay., Ank. 1997.

Mecdî, *Hadâiku'ş-Şekâik (Taşköpri-zâde'nin Şekâik-i Nu'mâniyye Tercümesi*, hzl.: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., C. 1, İst. 1989.

Meherremov, Tahir, *Emîr Hosrov Dehlevî'nin "Leylâ ve Mecnûn" Poeması*, Elm Neşriyyatı, Bakı 1970.

Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Tarihi* (Sadeleştiren: Hüseyin Rahmi Yananlı), Kitabevi, İst. 1992.

Mehmet Celâl, *Osmanlı Edebiyatı Numuneleri*, Şems Kitabhanesi, İst. 1312.

Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (Yay. hzl.: Nuri Akbayır, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfi Yurt Yay., İst. 1996, 6 C.

Meydan Larousse, Meydan Yay., C. 8, İst. 1992.

Miyasoğlu, Mustafa, *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*, Ötüken Yay., İst. 1998.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yay., İst. 2000.

_____ *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İletişim Yay., İst. 1995.

Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri* (hzl.: Cemal Kurnaz), MEB Yay., İst. 1995.

Nâkâm, *Mecnûn u Leylî*, Bakü Devlet Üni. Kütüphanesinde bulunan nüshanın Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları 652 F20' deki fotokopisi.

Necip El-Keylani, *İslâmî Edebiyata Giriş* (çev.: Ali Nar), Risale Yay., İst. 1988.

Nev'î-zâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik fi Tekmileti'ş-Şekâik* (hzl.: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., C. 2, İst. 1989.

Nicholson, A. Reynold, *İslâm Sûfileri (The Mystıcs of İslâm)* (çev.ler: Mehmet Dağ, Kemal Işık, Ruhi Fığlalı, Abdulkadir Şener, Rami Ayas, İsmet Kayaoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1978.

Nizâmî Genceli, *Leylâ ile Mecnûn* (Farsça'dan nazmen çev.: Samed Vurgun; İst. Türkçesine uyarlayan: M: Faruk Gürtunca), Ülkü Yay., İst. 1966.

_____ *Leylî vü Mecnûn* (Yay. hzl.: T. Meherremov), Bakü 1981.

_____ *Leylâ ile Mecnûn* (çev.: Ali Nihad Tarlan), MEB Yay., İst. 1989.

_____ *Leylî vü Mecnûn* (Yay.: Hüseyin Pejmân Bahtiyarî), Tahran 1347.

Okumuş, Ömer, *Türkçe-Farsça Atasözleri ve Deyimler*, Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erz. 1989.

Okuyucu, Cihan, *Cinânî, Hayatı, Eserleri, Dîvânının Tenkidli Metni*, TDK Yay., Ank. 1994.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar)*, C. 1,

TTK Yay., Ank. 1993.

Örfî, *Leylâ ile Mecnûn*, Atatürk Üni. Ktp. Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları No.: 442, v. 96[b]-100[b].

Özön, Mustafa Nihat, *Türkçede Roman*, Remzi Kitabevi, İst. 1963.

Öztürk, Yaşar Nurî, *Hallâc-ı Mansûr ve Eseri*, Yeni Boyut Yay., İst. 1996

Özyıldırım, Ali Emre, *Hamdullah Hamdî ve Divanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1999.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İst. 1993, 3 C.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ank. tar.siz.

_____ *Divan Edebiyatı*, Ötüken Yay., İst. 1996.

Parla, Jale, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yay., İst. 2000

Pekolcay, Neclâ, *İslâmî Türk Edebiyatı 1*, Dergâh Yay., İst. 1981.

_____;Eraydın, S.; Tahralı, M.; Uzun, M; Subaşı, M.H., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, Kitabevi Yay., İst. 1996.

Propp, V.Ja. *Masalların Yapısı ve İncelenmesi* (Hüseyin Gümüş), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1987.

Pürcevâdî, Nasrullah, *Can Esintisi; İslâm'da Şiir Metafiziği* (çev.: Hicabi Kırlangıç), İnsan Yay., İst. 1998.

Riyâhî, M. Emîn *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı* (çev.: Mehmet Kanar), İnsan Yay., İst. 1995.

Sakaoğlu, Saim, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ank. 1999.

Sapancalı H. Hüseyin, *Karaman, Ahval-i İctimaiyye, Coğrafiyye ve Tarihiyyesi, 1338 R. /1341H. (Birinci Kitap)* (hzl.: İbrahim Güler), TTK Yay., Ank. 1993.

Saraç, Tahsin, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, Adam Yay., İst. 1994.

Schimmel, Annemarie, *Tasavvufun Boyutları* (çev.: Yaşar Keçeci), Kırkambar Kitaplığı, İst. 2000.

Seyidoğlu, Bilge, *Erz. Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Yay., Ank. 1975.

Sözen, Metin; Tanyeli, Uğur, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İst. 1994.

Spıes, Otto, *Türk Halk Kitapları Mukayeseli Masal Bilgisine Bir İlâve* (çev.: Behçet Gönül), Eminönü Halkevi Neşriyatı, İst. 1941.

Stanzel, Franz K., *Roman Biçimleri* (çev.: Fatih Tepebaşı), Çizgi Yay., Konya 1997.

Stevick, Philip, *Roman Teorisi* (çev.: Sevim Kantırcıoğlu), Gazi Üni. Gazi Eğitim Fak. Yay., Ank. 1988.

Süleyman Tevfik, *Leylâ ile Mecnûn*, Şems Matbaası, İst. 1327.

Şâhidî, *Gülşen-i Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi 2875.

_____ *Gülşen-i Uşşâk*, Paris, Bibliotek National, An. Fon. No.: 333.

Şahin, M. Ünal, *Leylî ve Mecnûn Sevdâ'î Transkripsiyon ve Dil İncelemesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üni. Sosyal Bilimler Ens., Malatya 1988.

Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, İst. 1314, 6 C.

Şenocak, Ebru, *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üni. Sosyal Bilimler Ens., Elazığ 2000.

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiu'l-Fudâlâ* (hzl.: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., C. III-IV (III. C. Vekâyiu'l-Fudâlâ'nın I., IV. C. İse II. ve III. ciltlerini hâvî), İst. 1989.

Şükûn, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat*, MEB Yay., İst. 1996, 3 C.

Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* (Neşre hzl.: Kemâl Edip Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İst. 1973.

Tanpınar, Ahmet Hamdî, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İst. 1995.

Tarlan, Ali Nihad, *İslâm Edebiyatında Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi* (Basılmamış Doktora Tezi), Millî Ktp. 06 M. K. Yz. B. 319, İst. 1922.

Tavukçu, Orhan Kemal, *Ahmed Rıdvân Husrev ü Şîrîn İnceleme-Metin* (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 2000.

Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı I (Romanın Unsurları)*, Ötüken Yay., İst. 2001.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Şeyhi'nin Husrev ü Şîrîn'i*, İst. Üni. Yay., İst. 1963.

Tökel, Dursun Ali, *Bir Bildungsroman Olarak Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi*, Dergâh Dergisi, Ekim 1998, S. 104.

Tuman, Nâil Tuman, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*, MEB Yay., İst. 1961.

Turan, Şerafeddin, *"Selim II. Sarı Selim"*, İslâm Ans., C. 10, MEB Yay., İst. 1966.

Turan, Zikri, *Mecnûn u Leylâ Hakîrî Transkiripsiyon ve Dil İncelemesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üni. Sosyal Bilimler Ens., Malatya 1988.

Turani, Adnan, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, 8. Basım, İst. 2000.

Turinay, Necmettin, *Klâsik Romana ve Leylâ vü Mecnûn'a Dair*, Fuzûlî Kitabı (Yay. Hzl.: Beşir Ayvazoğlu), İst. Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İst. 1996.

Türk Dili ve Edebiyatı Ans., *Aşk, Işk* mad., C. 1, Dergâh Yay., İst. 1977.

_____ *Mesnevî Maddesi*, C. 6., Dergâh Yay., İst. 1986.

Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ank. 1998, 2 C.

Türkmen, Fikret, *Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)*, AKM Yay., Ank. 1998.

Uludağ, Erdoğan, *Vak'aya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmi'î Çelebi'nin Salâmân u Absâl Mesnevîsi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme)* (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1997.

Uludağ, Süleyman, *Aşk*, TDV. İslâm Ans., C. 4, İst. 1991.

Unat, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK Yay., Ank. 1994.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. III. II. Kısım, TTK Yay., Ank. 1995.

Ünver, İsmail, *"Mesnevî"*, *Türk Dili Dergisi*, *Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan*

Şiiri), S. 415-16-17/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Wellek, Rene; Varren, Austin, *Edebiyat Teorisi* (çev.: Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir 1993.

Yılmaz, Durali, *Roman Sanatı ve Toplum*, Ötüken Yay., İst. 1996.

_____ *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Akçağ Yay., Ank. 1997.

Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İst., 1992.

Yüksel, Ayşegül, *Yapısalcılık ve Bir Uygulama-M.Cevdet Anday Tiyatrosu*, Gündoğan Yay., Ank. 1995.

Zavotçu, Gencay, *Rıza Tezkiresi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1993.

_____ *Bir Şair ve Bir Klâsik, Fazlî Gül ü Bülbül (Mesnevî)*, Erz. 1995.

Bilgisayar Adresleri

www.karaman. gov.tr
www.mkutup.gov.tr
www.yok.gov.tr

Bilgisayar Programları

Kütüphane Programı, Program Yapım: M.Saim Yeprem; Program Yardımcısı: Birgül Taşkın
Program: Marmara Üni. İlâhiyat Fak., Bilgi Girişi: TDV. İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM).

Mürşid 3.0 Turan Yazılım.

- GİRİŞ -

1- XVI. YÜZYILDA TAHTTA BULUNAN OSMANLI PADİŞAHLARI; SANAT, EDEBİYAT VE BİLİM ANLAYIŞLARI

XVI. yy., Türk tarihi içinde her bakımdan bir yükselişin, tekâmülün ve genişlemenin yaşandığı bir yüzyıldır. Siyasî ve askerî bakımdan Osmanlı Devleti'nin kazandığı başarılar, sanat, edebiyat ve bilim sahalarında da devam etmiştir. Bu sahalar gördükleri teşvik ve itibar neticesinde ileri seviyelere ulaşabilmek için muhtaç oldukları ortamı bulmuşlardır. Bu asırda tahtta bulunan Osmanlı padişahlarının hemen hepsinin şair oluşu, iyi eğitim almaları, imparatorluğun siyasî gelişmesini güzel sanatların bütün dallarında ve bilhassa şiirde devam ettirmesine zemin hazırlamıştır. Öyle ki, şairleri, bilim ve sanat adamlarını himaye, teşvik ve ödüllendirme, Osmanlı sultanları için âdeta bir gelenek haline gelmiştir. Bu müsait ortam klâsik bir zevk oluşturmuş, bütün sanat dallarında, tabiatıyla şiirde, şöhret ve tesirini günümüze kadar koruyan şaheserlerin vücuda gelmesini sağlamıştır.

Yüzyılın başında hükümran olan Bâyezîd II. (öl. 918H./1512M.) mücadelelerden uzak bir saltanat anlayışına sahipti. İktidarda bulunduğu süre içerisinde askerî alanda kazanılmış büyük zaferler olmasa da, âlim ve sanatkâr tabiatı, imparatorluğun hemen her yerinde âlimlerin ve sanatkârların yetişmesinde müessir olmuştur. Bâyezîd II. başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli vilâyetlerine camiler, imarethaneler, kervansaraylar, mektep ve medreseler yaptırmıştır. Amasya valisiyken, ünlü Türk hattatı Şeyh Hamdullâh'tan hat dersleri almış, tahta çıkınca da bu ünlü hattatı İstanbul'a getirtmiştir. Müeyyed-zâde Abdurrahmân, İbn-i Kemâl, İdris Bitlisî, Tacî-zâde Cafer Çelebi, Zenbilli Ali Efendi, Necâtî, Zâtî, Visâlî, Uzun Firdevsî, II. Bâyezîd'in teşvik ve himayesini görmüş âlim ve şairlerdendir. Adlî mahlasıyla şiirler söyleyen II. Bâyezîd, divan sahibi güçlü bir şairdir. Divanı, Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî adıyla 1308H. de İstanbul'da basılmıştır[1]. Onun hükümdarlığı zamanında İstanbul, İslâm dünyasının ilim merkezi haline gelmiştir[2].

Asrın ikinci hükümdarı olan Yavuz Sultan Selim (öl. 926H./1520M.), sekiz yıl süren kısa saltanatına büyük işler sığdırabilmiş bir padişahtır. Cesareti ve kuvvetli iradesi sebebiyle çevresinde hayranlık hissi uyandıran bu padişah zamanında kazanılan askerî başarıları, şöyle özetlemek mümkündür: Çaldıran'da Şâh İsmâil'in kesin bir mağlubiyete uğratılması (920H./1514M.), Dulkadiroğulları'nın Göksu Ovası'nda hezimete uğratılması (921H./1515M.), Elbistan ve Maraş'ın alınması, Harput, Meyyâfârikîn, Bitlis, Hısnkeyfâ, Diyarbekir, Urfa, Mardin, Cezîre'nin Rakka'ya kadar olan güneydoğu bölgelerinin ve Musul'un alınması, Merc-i Dâbık ovasında Kölemenlerin mağlup edilmesi (922H./1516M.), Şam'ın alınması (922H./1516M.), Ridâniye'de Kölemenler'in kesin bir yenilgiye uğratılması (922H./1517M.), Kahire'nin tamamen ilhakı (923H./1517M.), bu arada Mekke şerîfinin itaatini arz etmesi

---

[1] Haluk İpekten; Mustafa İsen, *Basılı Dîvânlar Kataloğu*, Akçağ Yay., Ank. 1997, s. 12

[2] Neclâ Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı 1*, Dergâh Yay., İst. 1981.

(923H./1517M. ki, bu tarihten sonra Osmanlı padişahları "Hâdimü'l-haremeynü'ş-şerîfeyn" unvanını almışlardır).

Yavuz Sultan Selim, bütün bu askerî ve siyasî başarılarını bilim ve sanat erbabını himaye ve teşvikle taçlandırmış bir şahsiyettir. Daha Trabzon valisi iken sarayı kültür erbabının cazibe merkezi olmuş ve tahta çıktıktan sonra da ulema ve söz ustalarıyla çok sevdiği meclislerini devam ettirmiştir. Barışta olduğu gibi savaşta da fikir adamları ve şairlerin, çevresinde bulunmasından zevk almıştır. Gerek İran gerekse Mısır seferlerinde en yakın dostları birkaç seçkin mana adamıdır ve bunlarla yaptığı münevver sohbetlerden hoşnut kaldığı bilinmektedir[3]. Şair olan padişahın az sayıda Türkçe şiiri yanında Farsça bir divanı da bulunmaktadır. Divanı 1306H./1888M.de İstanbul'da basılmıştır[4].

Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra tahta geçen oğlu Kânûnî Sultan Süleymân, batılıların "Muhteşem Süleymân, Büyük Türk" diye bahsettikleri ve imparatorluğu geniş sınırlara ulaştıran bir padişahtır. 900H./1494M. de doğmuş, 926H./1520M. de tahta çıkmıştır. Yetmiş yıllık ömrünün 46 yılını Osmanlı İmparatorluğu'nun padişahı olarak yaşayan Sultan Süleyman, 974H./1566M. de Macaristan'ın Sigetvar kasabası dışındaki çadırında ölmüştür.

Kanûnî Sultan Süleymân'ın siyâsî ve askerî zaferleri geniş bir coğrafyada tahakkuk etmiştir. Canberdi Gazâlî'nin isyanı kat'î surette bastırılmış, bu tehlike bertaraf edildikten sonra Belgrad zapt edilmiş (927H./1521M.), Ragusa, Rus ve Venedik elçileriyle antlaşmalar yapılmış, Mohaç zaferi kazanılmış (933H./1526M.), Anadolu isyanları bastırılmış, Irakeyn'e sefer düzenlenmiş (941-942H./1534-35M.), sonra Boğdan seferine çıkılmış, Preveze zaferi kazanılmış (945H./1538M.), Cezâyir ele geçirilmiş (948H./1541M.), Estergon alınmış (950H./1543M.), Nahçıvan seferi (961-962H./1553-1555M.) Amasya barış görüşmelerine bağlanmış, Sigetvar'a yapılan sefer (974H./1566M.) zaferle neticelenmiştir.

Kânûnî Sultan Süleymân, 46 sene süren saltanat döneminde, kazandığı zaferlerle Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını genişletmekle kalmamış, sanat ve edebiyat sahasında da önemli eserlerin vücuda gelmesine zemin hazırlamıştır. Muhibbî mahlasıyla şiirler yazarak –pek kıymetli olmayan- bir divan tertiplemiş olan Kânûnî Sultan Süleymân, âlimleri himaye ediyor, birçok kitaplar tercüme ettiriyordu[5]. Divanı, eski harflerle 1308H./1890M. de İstanbul'da, yeni harflerle Vahid Çabuk tarafından Tercüman Gazetesi yayınlarından olmak üzere 1980'de İstanbul'da ve Coşkun Ak tarafından, Kültür Bakanlığı yayınlarından olmak üzere 1987'de Ankara'da yayınlanmıştır[6]. Büyük şair Bâkî'nin üstünlüğünü ve kabiliyetini daha ilk eserlerini görür görmez anlayarak himaye etmiş olmasını, saltanatının en büyük zevklerinden biri saydığını söyleyen bu hükümdarın yüksek bir edebî zevke malik olduğu muhakkaktır. Onun nüfuzlu veziri

---

[3] E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi* (çev.: Ali Çavuşoğlu), C. 1, Akçağ Yay., Ank. 1999, s. 469.
[4] a.e., s. 469.
[5] M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay., İst. 1980, s. 379.
[6] Haluk İpekten; Mustafa İsen, a.g.e., s. 69-70.

İbrâhîm Pâşâ da hem şair hem de şairler hamisi idi. Büyük şair Hayâlî, Lâmi'î, Rahmî, onun başlıca himaye ettiklerindendir. Bu devirde birçok şairin hazineden maaş aldığı bilinmektedir[7].

Bu dönemde Türk dil ve edebiyatının büyük bir gelişme gösterdiği ve çok değerli eserler verdiği görülmektedir. Bilhassa divan edebiyatı sahasında, gazel ve kaside vadisinde kıymetli eserler kaleme alınmış bulunmaktadır. Divan edebiyatına bu yolda hizmet etmiş başlıca şahsiyetler olarak sağlam bir dil ve sanatkârane bir üslup ile eserler vermiş bulunan Zâtî, "Sultânu'ş-Şu'arâ" unvanıyla anılan Hayâlî, Kânûnî mersiyesiyle namını ebedileştiren Bâkî, zarif bir üsluba sahip olan Nev'î, ilmî ve dinî sahadaki çalışmaları yanında çok sayıda şiirde yazmış olan Sürûrî zikredilebilir[8].

II. Selim 930H./1524M.de doğmuştur. Sarayda iyi bir tahsil görmüş, 18 yaşına gelince 949H./1542M. de Konya Sancak Beyliği'ne atanmış, Şehzade Mehmed'in ölümü üzerine de, 951H./1544M.'de Manisa'ya naklolunmuştur[9]. Şehzade Mehmed'in, Şehzade Mustafa'nın ve Şehzade Cihângîr'in ölümleri üzerine, Şehzade Bâyezîd'le girdiği taht mücadelesinden babasının da yardımıyla galip çıkan Selim, Bâyezîd'in dört oğluyla birlikte sığındığı İran Sultanı Şâh Tahmasp tarafından katl edilmesinin ardından tahtın yegâne vârisi oldu. Babasının Sigetvar önlerinde vefat etmesinin ardından Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa tarafından tahtı devralması için çağrılan II. Selim, derhal İstanbul'a geldi ve türlü karışıklar içinde 974H./1566M. de tahta çıktı. Sekiz buçuk yıl süren bir saltanattan sonra 982H./1574M. de ölen II. Selim, nazik ve yumuşak başlı bir padişah olarak tanınır. Gibb, onu sultan şairlerin en zarifi olarak kabul eder. Çok yazmadığını, fakat yazdığı şiirlerin etkileyici güzellikte olduğunu söyler[10]. Şiirlerinde kullandığı mahlas Selîmî'dir. Sultan II. Selim de diğer Osmanlı padişahları gibi, âlimleri ve şairleri himaye etmiş bilhassa müverrih Ali'ye ve müftü Ebussuûd Efendi'ye saygı göstermiştir. Ayrıca Sâmî, Hâtemî, Firâkî, Ferdî, Nigârî ve Nihâî, sultanın ilgisine mazhar olmuş şahsiyetlerdendir. II. Selim, zevkusefaya düşkün olmasına rağmen, imar ve hayır faaliyetlerinden de geri kalmamış, Mekke'de harap olan su yollarını tamir, Mescid-i Harâm'ı mermer kubbeler ile tezyin, İstanbul'da Ayasofya Camii'nin etrafındaki payendeler ile birlikte, iki medrese inşa ve camiye iki minare daha ilâve ettirmiş, ayrıca Lefkoşe'de adını taşıyan Selimiye Camii ile Azîz Efendi Tekkesi'ni, Bergos ve Payas'ta cami, han ve hamamlar, Navarin'de bir kule yaptırmış ve Eski İl kazasına tâbi Sultaniye Kasabası'nı inşa ettirmiştir. Fakat muhakkak ki, en büyük inşaatı, Mimar Sinan'ın eseri ve Osmanlı mimarisinin en zarif numunelerinden olan Edirne'deki Selimiye Camii ve külliyesidir[11].

16. yüzyılın son padişahı Sultan III. Murad'tır. 953H./1546M. de dünyaya gelen Murad, babası II. Selim'in 982H./1574M. de ölmesi üzerine tahta geçmiştir. Yumuşak karakterli, merhametli, nazik, ikramdan hoşlanan, zeki, akıllı, hikmet sahibi, neşeli, kendi başına direktif

---

[7] M. Fuad Köprülü, a.g.e., s. 379.
[8] Neclâ Pekolcay, a.g.e., s. 267.
[9] Şerafeddin Turan, *"Selim II. Sarı Selim"*, İslâm Ans., C. 10, MEB Yay., İst 1996, s. 434.
[10] E. J. Wilkinson Gibb, a.g.e., C. 2, s. 125.
[11] Şerafeddin Turan, a.g.mad., s. *440.*

vermekten hoşlanmayan, çabuk tesir altında kalan, sebatsız, tereddütlü, adaletli fakat çabuk öfkelenebilen ve böyle anlarda merhametsiz olabilen, zevke, içkiye, kadına düşkün bir padişah olarak tanımlanmıştır[12]. Devrinde imparatorluk en geniş sınırlarına ulaşmış bulunuyordu. Doğuda Tiflis, Tebriz, Şirvan, Revan, Dağıstan, Doğu Gürcistan ve bütün Kafkasya fethedilmiş, devletin sınırları Hazar Denizi'nin batı kıyılarına kadar ulaşmıştı. Bu fütuhat ile İran hükümdarı Şâh Abbâs, aynen Alman imparatoru, Fransa kralı, İngiltere kraliçesi, Rus çarı, Venedik doçu ve diğerleri gibi Osmanlı padişahının hukuken kendisinden üstün bir hükümdar olduğunu kabul etti (999H./1590M.). Bunlara ilâveten doğuda Ardelen, Kirmanşah, Luristan, Huzistan (İran Arabistanı) ; Avrupa'da Lehistan, Litvanya; Afrika'da Fas, Nijer, Nijerya, Çad, Kamerun, Kenya, Tanganika, Mozambik kıyıları, Zengibar Adaları ve Doğu Sudan'ın Türk himaye ve hâkimiyetine alınmasıyla imparatorluğun sınırları 20.000.000 km^2'ye ulaşmıştı[13]. 1003H./1595M. de inme veya böbrek hastalığından dolayı ölmüştür.

Dedeleri Fatih Sultan Mehmed (Avnî), Sultan II. Bâyezîd (Adlî), Yavuz Sultan Selîm (Selimî), Kânûnî Sultan Süleymân, ve babası Sultan II. Selîm (Selimî) gibi şair olan ve Murâdî mahlasını kullanan III Murâd'ın hacimli sayılabilecek Türkçe Dîvânı'nın yanı sıra, henüz ele geçmemiş bulunan ve tasavvufî vadide yazıldığı bilinen Fütûhâtü's-Sıyâm ve Esrâr-nâme isimli iki eseri daha bulunmaktadır[14].

---

[12] Ahmet Kırkkılıç, *Sultan III. Murad*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İst. 1988, s. 5.
[13] a.e., s. 10.
[14] a.e., 49-50.

2- XVI. YÜZYIL MESNEVÎ EDEBİYATI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu dönemde yazılan mesnevîler hem tarz hem de muhteva itibarıyla tesir ve şöhretini günümüze kadar devam ettirecek güçte eserlerdir. Önceki yüzyıllarda daha ziyade didaktik ve dinî ağırlıklı eserler veren mesnevî edebiyatı, bu yüzyılda konularını genişletmiş, ikili aşk maceralarından şehrengîzlere, manzum tarihlerden vakayinamelere kadar geniş bir yelpazede kalıcı eserler vermeyi başarmıştır. Taklit ettiği İran edebiyatının belli başlı eserlerine yaptığı tercüme ve nazirelerin yanında, mahallî unsurlarla tezyin edilmiş orijinal telif eserler de vücuda getiren divan edebiyatı, artık takipçisi olduğu İran edebiyatının fevkinde eserler verebilmektedir. Hatta İran klâsik mesnevîleri, kudretli Türk şairlerinin kaleminde, farklı motifler ve mahallî unsurlarla yeni çehreler kazanmıştır.

Bütün bu eserlerde dikkate çarpan ortak vasıflar, oturmuş bir Osmanlı Türkçesi; edebî sanatları ustalıkla, alışkanlıkla kullanan sade bir lisan; bir de hayat ve cemiyet hâdiselerini ya ibret gözüyle ya da kültür, tefekkür, zekâ ve sanat penceresinden görebilen bir anlayıştır. Dinde İslâm'a samimî bağlanışlar; dinî riyakârlık ve taassuba karşı oluşlar; aşkta ince ve fedakâr duygular; tasavvufta hayat vak'alarıyla ustalıkla birleştirilmiş fikrî ve mistik inanışlar bu mesnevîlerin yine ortak vasıflarındandır. Karakter, eşya ve tabiât tasvirlerinde tafsilâta girmeyen kısa ve keskin çizgiler, şiir gibi, mesnevîlerin de uzun tasvirlerden hoşlanmayan bir üslûbudur[15].

XVI. yüzyılın ünlü şairlerinden olan Zâtî (öl. 953H./1546M.), Balıkesir'de doğmuştur. Bir müddet burada çizmecilik yaptıktan sonra şiire olan merakı yüzünden İstanbul'a gelmiş, yazdığı şiirleri saraya ve vezirlere takdim ederek aldığı caizelerle ve ısmarlama şiirlerden kazandıklarıyla hayatını sürdürmüştür. II. Bâyezîd, Yavuz Sultan Selim ve Kânûnî Sultan Süleymân devirlerini idrak etmiştir. Bâkî dahil devrinin pek çok şairine hocalık yapmıştır[16]. Zâtî, çok yazan, çok sayıda eser veren bir sanatçıdır. Üç ayrı divan oluşturabilecek sayıda kaside ve gazel yazmıştır. Şairin divanından başka *Şem ü Pervâne*, *Ahmed ü Mahmûd*, *Ferruh-nâme* ve *Edirne Şehr-engîzi* isimli mesnevîleri vardır. Bunlardan bilhassa, 941H./1531M. de tamamladığı, mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün vezniyle yazdığı Şem ü Pervâne önemlidir. Zâtî, 5000 beyti aşkın bu hacimli mesnevîsini, Ehlî Şirâzî'nin aynı adlı eserinden etkilenerek yazmıştır. Konu tamamen hayalîdir. Diyâr-ı Rûm padişahı Jâle'nin oğlu Pervâne ile Çin padişahı Fagfûr'un kızı Şem arasındaki aşkın öyküsü anlatılır. Diğer Şem ü Pervâne'lerin aksine bu, mutlu sonla biter[17].

XVI. yüzyılın bütün öteki nazım şekillerinde olduğu gibi mesnevîde de üstadı Fuzûlî (öl. 963H./1556M.)'dir. Üç dilde birçok değerli eserin sahibi olan Fuzûlî, bu alanda da kendini göstermiştir. 450 beyitlik Türkçe *Beng ü Bâde* adlı sembolik mesnevîsinde afyonla şarabı

---

[15] Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 1, MEB Yay., İst. 1987, s. 597.

[16] Numan Külekçi, *XI-XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi*, C. 2, Aktif Yay., Erz. 1999, s. 81.

[17] a.e. s. 81

karşılaştıran, boza, kebap, kuşüzümü gibi yiyecek ve içecekleri de şahıslandırarak bir macera içinde anlatan Fuzûlî; şarapla Şâh İsmâil'i afyonla da Osmanlı Padişahı Sultan Bâyezîd'i temsil etmek istemiştir. Fuzûlî, Türkçe divanı kadar tanınmış ve sevilmiş *Leylâ ile Mecnûn*'uyla mesnevî edebiyatımıza da bir şaheser kazandırmıştır[18].

Asrın önemli ve velût diğer bir mesnevî şairi de Kara Fazlî (öl. 971H./1563M.)'dir. Devlet büyüklerine yaklaşma vesilesi ve şehzadelerle birlikte sancağa çıkmasının doğal sonucu olarak kaside sunma geleneğine bağlılığı, Fazlî'nin kaside şairi olarak tanınmasına zemin hazırlamış olabilir. Ancak, şöhretini borçlu olduğu eseri *Gül ü Bülbül* mesnevîsidir[19]. Fazlî bu eserinde, edebiyatımızda kendisinden önce de işlenmiş olan gül ü bülbül mazmununu değişik bir bakış açısıyla ele almış, kahramanlarını teşhis ederek onlara konuşma, yürüme, âşık olma, üzülme gibi fizikî ve hissî fonksiyonları yüklemiş ve beşerî hususiyetlerle donatmıştır. Diyebiliriz ki, şair Gül ü Bülbül'de akıcı üslubunun da yardımıyla günlük hayattan canlı bir kesiti gözler önüne seren bir tavır sergilemiştir[20]. Bunun haricinde, *Lehcetü'l-Esrâr* gibi, *Hümâ ve Hümâyûn* gibi, devrinde çok beğenilen mesnevîler yazması onun bu velût yazarlığının delilleridir[21].

Bu yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey (öl. 990H./1582M.) divanı olmasına rağmen daha çok mesnevî şairi olarak tanınır. *Gencîne-i Râz*, *Usul-nâme*, *Şâh u Gedâ*, *Yûsuf u Züleyhâ* ve *Gülşen-i Envâr* adındaki beş mesnevîsiyle divan edebiyatının hamse sahibi şairleri arasına girmiştir. Gencîne-i Râz kırk makaleden meydana gelmiş, 3000 beyitlik dinî ve öğretici bir eserdir. 3112 beyitlik Kitâb-ı Usûl, 12 makam ve 7 şube içinde adalet, zulüm, uzlet, velilik, doğruluk, selâmet, karanlık ve aydınlık, evlilik, günah vb. konulardaki fikirleriyle öğütlerini dile getirir. Arada hikâyeler ve latifeler anlatır. Gülşen-i Envâr, 2900 beyit tutan, sultanlığın şartları, gafillerin terbiyesi, dünyaya bağlılığın zararları ve kanaatin yararları hakkında öğretici ve eğitici bir eserdir. Bunda da arada tembih, temsil ve hikâye başlıklarıyla bazı olaylar anlatılmıştır. Hamse içinde özellikle 5179 beyit tutarındaki Yûsuf u Züleyhâ'sı Türk edebiyatında bu konuda yazılmış mesnevîlerin en güzelidir[22].

XVI.yy. mesnevî edebiyatının önemli isimlerinden biri de Hakânî Mehmed Bey (öl. 1015H./1606M.)'dir. Hakânî Mehmed Bey, Türk edebiyatında divan tarzı şiirlerinden daha çok Hilye'siyle ün kazanmış bir şairdir. Bilindiği gibi hilyeler, Hz. Peygamber'in vücut yapısını, güzel ahlâkını, hâl ve hareket tarzını, tavır ve davranışlarını bir bütün hâlinde anlatan eserlerdir. Türk edebiyatında ilk hilye kitabı olan Hakânî'nin eseri, edebiyatımızda bu türde yazılmış eserlerin de en güzelidir[23]. Onun bu konuda gösterdiği başarı, birçok Türk şair ve müellifini

---

[18] Türk Dili ve Edebiyatı Ans., *Mesnevî Mad.*, C. 6, Dergâh Yay., İst. 1986, s. 280.

[19] Gencay Zavotçu, *Bir Şair ve Bir Klâsik, Fazlî Gül ü Bülbül (Mesnevî)*, Erz. 1995, s. 1.

[20] a.e., s. 5.

[21] Nihad Sami Banarlı, a.g.e., C. 1, s. 598.

[22] Türk Dili ve Edebiyatı Ans., a.g.mad., s. 280-281.

[23] Hâkânî Mehmed Bey, *Hilye* (hzl.: Numan Külekçi), Atatürk Üni. Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay., Erz. 1988, s. XI.

hilye yazmaya teşvik etmiş, şarkı ve tuyug gibi hilye türü de klâsik Türk edebiyatının malı olmuştur[24]. 712 beyit uzunluğunda olan eser, fe'ilâtün feilâtün fe'ilün kalıbıyla yazılmış ve Çağalazâde Sinan Paşa'ya sunulmuştur [25].

877H./1472M. de Bursa'da doğan Lâmi'î Çelebi, asrın en velût çehrelerindendir. Manzum, nazımla nesir karışık ve mensur olmak üzere, otuza yakın eserin müellifi veya mütercimidir. Fettâh Nişâburî'den nesirle tercüme ettiği *Hüsn ü Dil* ve manzum olarak yazdığı *Ferhad-nâme* gibi eserleriyle Yavuz Sultan Selim'den iltifat ve mükâfat görmüş, fakat herhangi bir mevki ve vazife almak istemeyerek hayatını faydalı eserler telif ve tercümesine hasretmiştir. Bu eserler, ona Câmî-i Rûm: Anadolu'nun Mollâ Câmî'si dedirtecek kadar ilim, sanat ve fayda değerleri üstün eserler olarak kabul edilmiştir[26]. Lâmi'î'nin mesnevîlerinin en meşhurları, Kânûnî Sultan Süleyman'a takdim ettiği eserlerinden biri olan *Bursa Şehr-engîzi*, *Vâmık u Azrâ*, ve *Veyse ü Râmîn* mesnevîleridir. Şair, ayrıca, Kerbelâ faciasını anlatan *Maktel-i İmâm Hüseyn* adlı eserini de mesnevî nazım şekliyle yazmıştır[27].

Devrin ünlü bilginlerinden Kemâl Paşa-zâde (öl. 941H./1534M.) yüzyılın mesnevî şairleri kervanına 7777 beyitlik *Yusuf u Züleyha*'sı ile katılır. Kemal Paşa-zâde'nin Arapça, Farsça ve Türkçe, çeşitli konularda bir çoğu risale olmak üzere 300 civarında[28] eser verdiği rivayet edilmektedir. Onun en kıymetli eserlerinden biri olan *Târîh-i Âl-i Osmân* II. Bâyezîd'in buyruğu ile yazılmaya başlanmıştır. Eser Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 17 Safer 933H./13 Kasım 1526M. Kânûnî'nin Mohaç seferi dönüşüne kadar geçen zamanı içine alır[29].

Âzerî İbrahim Çelebi (öl. 993H./1585M.), on iki bin beyit[30] civarındaki *Nakş-ı Hayâl* isimli eseriyle yüzyılın en hacimli mesnevîlerinden birinin sahibidir. Nakş-ı Hayâl, didaktik mahiyette bir nasihat kitabıdır. Şair önce nasihat etmiş, sonra bu nasihatını teyid için bir hikâye anlatmış ve sonunda birkaç beyitle kendisine hitap etmek suretiyle bir netice çıkarmıştır[31].

16. yy.ın bir diğer önemli mesnevî şairi de Cinânî (öl. 1004H./1595M.)'dir. *Riyâzü'-Cinân* ve *Cilâu'l-Kulûb* isimli mesnevîleri dönemin revaç bulmuş eserlerindendir. Riyâzü'l-Cinân didaktik-ahlâkî bir mesnevî olup; müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün kalıbı ile yazılmıştır. Yaklaşık 3310 beyit tutarındadır. Eser birbirini takip eden çeşitli nasihat ve hikâyelerden müteşekkil olup 53 fasla ayrılmaktadır[32]. Şairin ikinci mesnevîsi olan Cilâu'l-Kulûb, yirmi bölüm üzerine tertip edilmiş, didaktik-ahlâkî bir eserdir. Bu eser Cinânî'nin vefatına yakın

---

[24] Hâkânî Mehmed Bey, *Hilye-i Saadet* (Yay. hzl.: İskender Pala), TDV. Yay., Ank. 1991, s. 5.
[25] a.e., s. 11.
[26] Nihad Sami Banarlı, a.g.e., C. 1, s. 601.
[27] a.e., s. 602.
[28] Kemal Paşa-zâde, *Yûsuf u Züleyha* (hzl.: Mustafa Demirel), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1983, s. 10.
[29] a.e., s. 13.
[30] Âmil Çelebioğlu, *Kamûnî Sultan Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, MEB Yay., İst. 1994, s. 90.
[31] Numan Külekçi, a.g.e., C. 2, s. 439.
[32] Cihan Okuyucu, *Cinânî, Hayatı, Eserleri, Dîvânının Tenkidli Metni*, TDK Yay., Ank. 1994, s. XXVII.

yıllarda telif edilmiş olduğu cihetle Riyâzü'l-Cinân'a nispetle daha ağır başlı, dinî tarafı daha kuvvetli bir mahiyettedir. Bu sebeple metinde sık sık ayet ve hadislerin yer aldığı görülür[33].

XVI. yy.da yazılan mesnevîlerin belli başlılarını ele aldıkları konulara göre şöyle sıralamak mümkündür:

1- Dinî, Tasavvufî, Ahlâkî ve Ansiklopedik Mesnevîler

Kırk Hadis Tercüme ve Şerhi (Hazînî), *Subhatü'l-Uşşâk* (Gelibolulu Ali), *Ravzatü'l-İmân* (Mustafa Mar'aşî), *Mevlid* (Ahmed, Emîrî, Hevâyî, Visâlî), *Hilye-i Şerîf* (Hakânî), *Maktel-i İmâm Hüseyn* (Lami'î), *Gülşen-i Simurg* (Za'îfî), *İnşirâhü's-Sadr* (Kadıoğlu Mehmed), *Deh-Murg* (Şemsî), *Esrâr-nâme* (Huzûrî), *Gülşen-i Ebrâr* (Münîrî), *Nakş-ı Hayâl* (Azerî İbrahim Çelebi), *Riyâzü'l-Cinân* (Mustafa Cinânî), *Tuhfetü'l-Uşşâk* (Gelibolulu Ali), *Gülşen-i Envâr* (Yahya Bey), *Gül-i Sad-berg* (Rahmî), *Gencîne-i Râz* (Yahya Bey), *Menâkıb-ı Mevlânâ* (Lokmânî Dede), *Gülşen-i Âbâd* (Şemsüddîn-i Sivasî), *Ravzatu't-Tevhîd* (Ârifî), *Pend-nâme* (Güvâhî, Emre, Edirneli Nazmî), *Terceme-i Gülistân* (Za'îfî), *Kitâb-ı Usûl* (Yahya Bey), *Cilâ'u'l-kulûb* (Mustafa Cinânî)[34].

2- Konusunu Menkıbelerden ve Tarihten Alan Mesnevîler

Terceme-i Şâh-nâme (Şerîf-i Âmidî), *Şâh-nâme* (Ârifî), *Târih-i Feth-i Mısır* (Şîrî), *Selîm-nâme* (Muhyî Çelebi), *Selîmî-nâme* (Bitlisli Şükrî), *Fetn-nâme-i Üngürüs* (Bahârî), *Feth-i Kal'a-i Nova* (Murâdî), *Menâkıb-ı Sultan Süleymân Han* (Eyyûbî), *Süleymân-nâme* (Niğde Kadısı Hâkî), *Süleymâniyye* (Senâî), *Süleymân-nâme* (Mahremî), *Feth-nâme-i Yemen* (Nihâlî), *Şecâ'at-nâme* (Âsâfî), *Târîh-i Yemen* (Rumûzî), *Feth-nâme-i Cebre* (Nidâî), *Gazâvât-ı Sinan Paşa* (Nakkaş Nigârî), *Enîsü'l-guzât* (Fütûhî), *Gazavât-ı Hayrüddîn Pâşâ* (Murâdî), *Cihâd-nâme* (Sâfî), *Zafer-nâme-i Kal'a-i Üstüvâr* (Sarhoş Abdî Çelebi)[35].

3- Aşk ve Macera Mesnevîleri

Yûsuf u Zelîhâ (Kemâl-pâşâ-zâde, Celîlî, Gubârî), *Leylâ vü Mecnûn* (Celîlî, Sevdâyî, Hakîrî, Fuzûlî, Lârendeli Hamdî, Celâl-zâde Sâlih, Halîfe), *Husrev ü Şîrîn* (Celîlî, Kastamonulu Şânî), *Ferhad u Şîrîn* (Lâmi'î), *Cemşîd ü Hurşîd* (Abdî), *Vâmık u Azrâ* (Lâmi'î, Manisalı Câmî), *Vîs ü Râmin* (Lâmi'î), *Şem ü Pervâne* (Zâtî, Lâmi'î, Mu'îdî), *Şâh u Gedâ* (Yahya Bey), *Şâh u Dervîş* (Rahmî), *Mihr ü Müşteri* (Azmî Pîr Mehmed), *Mihr ü Mâh* (Çorlulu Zarîfî, Gelibolulu Âlî, Kıyâsî), *Mihr ü Vefâ* (Bursalı Haşîmî), *Gül ü Bülbül* (Fazlî, İznikli Bakâî), *Gül u Nevrûz*

---

[33] a.e., s. XXVIII.

[34] İsmail Ünver, *"Mesnevî"*, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-16-17/Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 458-459.

[35] a.m., s. 459.

(Abdî), *Niyâz-nâme-i Sa'd u Hümâ* (Abdî), *Gûy u Cevgân* (Lâmi'î), *Heft-Peyker* (Lâmi'î), *İşret-nâme* (Revânî), *Beng ü Bâde* (Fuzûlî)[36].

4-Şairlerin Gördükleri, Yaşadıkları Olayları Anlatan, Toplum Hayatından Kesitler Veren; Kişileri, Meslekleri, Düğünleri ve Belli Yöreleri Tasvir Eden Mesnevîler

Antakya Şehr-engîzi (Galatalı Sıyâmî), *Belgrad Şehr-engîzi* (Hayretî), *Bursa Şehr-engîzi* (İshak Çelebi, Lâmi'î, Mânî), *Edirne Şehr-engîzi* (Mesîhî, Zâtî, Kerîmi), *Gelibolu Şehr-engîzi* (Gelibolulu Âlî, Vechî), *İstanbul Şehr-engîzi* (Çorlulu Kâtib, Yahya Bey 2, Kalkandelenli Fakîrî, Tab'î İsmail, Cemâlî Ahmed, Azîzî Mustafa), *Manisa Şehr-engîzi* (Ulvî Mehmed), *Sinop Şehr-engîzi* (Sinoplu Beyânî), *Siroz Şehr-engîzi* (Cemâli Ahmed), *Yenice Şehr-engîzi* (*Hayretî, Usûlî*), *Yenişehir Şehr-engîzi* (Rahmî Pîr Mehmed), *Ta'rifât* (Kalkandelenli Fakîrî), *Câmi'u'l-hubûr der Mecâlis-i Sûr* (Gelibolulu Âlî), *Gurbet-nâme* (Güvâhî), *Hecr-nâme* (Celîlî), *Ser-güzeşt* (Za'ifî)[37].

[36] a.m., s. 460.
[37] a.m., s. 460-461.

3- LEYLÂ ile MECNÛN HİKÂYESİ

3-1- Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Kaynağı

Başta Arap, Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere, bütün İslâm edebiyatlarında başka başka şahıslar tarafından müstakil eserler şeklinde işlenen bu hikâye, kendisini konu edinmeyen eserlerin de sıkça andığı, mazmun olarak kullandığı, mukayese ve telmih yaptığı son derece meşhur bir kıssadır. Müstakil eserler tarzında pek çok kez kaleme alınması, kullanıldığı eserlerin çeşitliliği ve fazlalığı, hemen hemen bütün İslâm coğrafyasında yaşayan insanlar tarafından bilinmesi gibi hususiyetleri bu hikâyeyi, dünyanın en fazla tanınan hikâyeleri arasına rahatlıkla dahil edecek nisbettedir.

Leylâ ve Mecnûn hikâyesi, ilk kaynağı olan Arap edebiyatında, sonradan Mecnûn lâkabını alan Kays'ın, sevgilisi Leylâ için söylediği şiirlerle bu şiirleri açıklamak üzere yapılan yorumlardan ve bunlara eklenen söylentilerden meydana gelmiştir. Hikâyenin esası, Mecnûn'un kişiliği etrafında toplanır ve olaylar Necd çöllerinde geçer[38].

Arap kaynaklarında, Kays'ın kişiliği hakkında türlü söylentiler vardır. Bazılarınca Kays, yaşamış bir şair değildir. Ona atfedilen şiirler, Emevî ailesinden (bir söylentiye göre de Mervân soyundan) bir gencindir. Amcasının kızını seven bu genç, kendini belli etmemek için "Mecnûn" hikâyesini uydurmuş, söylediği şiirleri Mecnûn'a atfetmiştir. Bazılarına göre ise, Kays yaşamış ve 70H./689M. yahut 80H./699M. de ölmüş bir şairdir. Kays'ın babasının adı Mülevvah, Leylâ'nın babasının adı da Sa'd'dır. Her ikisi de Amirîlerdendir[39].

Bazılarınca Leylâ, Kays'ın amcasının kızı olarak gösterilir. Bu efsane altında toplanan olaylar, 41-56H./661-675 yılları arasında Medine valisi olan Halîfe Mervânü'l-Hakem (64-65H./683-685M.) ile oğlu Abdü'l-melik (65-86H./685-705M.) zamanına rastlar[40].

Bu söylentilerin doğruluğu üzerinde her ne kadar şüpheler ve tartışmalar varsa da hikâyenin Arap kaynaklı olduğu ve daha IV.H.-X.M. asırda Araplar arasında halk hikâyesi olarak yaygınlaştığı kesin olarak bilinmektedir. Ahmet Ateş, *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı *Leylâ ile Mecnûn* maddesinde, Ebu'l-Fereci'l-İsfahanî (öl. 356H./967M.)'nin *Kitâbü'l-Agânî* isimli eserinde, Hâlid b. Cemîl ile Hâlid b. Kulsûm adlı iki kişinin bu hikâyeyi yazdıklarını kaydettiğini söyler. Ayrıca Ateş, İbnü'l-Nedîm'in *Kitâbü'l-Fihrist* (y. tar. 377H./987M.)'inde halk hikâyeleri arasında bir Leylâ ile Mecnûn kitabının da yer aldığını yazdığını haber verir[41].

---

[38] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Türkiye İş Bankası Yay., Ank. 1959, s. 1.
[39] a.e., s. 1.
[40] a.e., s. 1.
[41] Ahmet Ateş, *Leylâ ile Mecnûn mad.*, İslâm Ans., C. 7, MEB Yay., İst. 1957, s. 50.

Ahmet Ateş adı geçen yazısında, hikâyenin Arap kaynaklarındaki seyrinin teferruattaki ayrılıklar bir tarafa bırakılırsa şu şekilde olduğunu söyler: Necd'de bulunan Benî Âmir kabilesine mensup olan Kays (Mecnûn) ile Leylâ, kabilelerinin hayvanlarını otlatırken birbirlerini severler; yaşlarının büyümesi ve aşklarının meydana çıkması üzerine, Leylâ çadırda alıkonur ve Kays'a gösterilmez; bunun üzerine Kays'da aşkın ilk ıstırabı başlar. Kays'ın babası Leylâ'yı isterse de, Kays'ın aşk sebebi ile dillere düşmesi ve Leylâ'nın adını rüsva etmesi bahane gösterilerek teklif reddedilir ve Leylâ başkasına nişanlanır. Bu hale müteessir olan Mecnûn, ıstıraplarının tesiri ile büsbütün aklını kaybeder. O sırada kendisini görüp, muradına erdirmek isteyen Mervân b. el-Hâkem (45-65H./675-683M.)'in vergi (sadakat) memuru Ömer b. Abdü'r-rahmani yerine tayin edilen Nevfel b. Musahik'in teşebbüsleri de boşa gider. Mecnûn'un babası, dua ile iyi olacağını ümit ederek, oğlunu Mekke ve Medine'ye götürürse de, Mecnûn aşkının artması için dua eder ve çöllere kaçarak vahşî hayvanlarla birlikte yaşamaya başlar. Mecnûn'un Leylâ'ya benzettiği ceylanı avcılardan kurtarması vb. vak'alar, bu sırada vâkî olmuştur. Sonunda Leylâ, Mecnûn'u sevdiğinden, aşk ıstırapları içinde ölür; Mecnûn da ona ağıtlar söyleyerek ve aşkının acılarını terennüm ederek çöllerde dolaşır, nihayet onun da ölüsü bulunur[42].

Bundan sonra konuyu planlı bir şekilde nazm eden şairlerin hemen hepsinin bu rivayetleri esas aldığı görülür. Bununla beraber özellikle Fars ve Türk edebiyatlarında şairler, asıl kahramanlara, asıl mekânlara ve hâdisenin esas seyrine sadık kalmak şartıyla şahıs ve mekân kadrosunu genişletmişler, yeni motifler ilâvesiyle hikâyeye masal havası eklemişler, kimi zaman teferruatları öne çıkararak, kimi zaman da teferruatlardan sarfınazar ederek hikâyeyi klâsik mesnevî mevzuları arasına dahil etmişlerdir.

Leylâ ile Mecnûn'un hikâyesi, Arap edebiyatında bir taraftan da sûfilere, Allah'a karşı duyulan aşkın bir sevgilinin güzelliği sayesinde uyanıp, sonra vasıtanın ortadan kalkması veya unutulması ile hakîkî mevzuuna dönmesinin bir misali olarak göründü[43]. Böylesi bir konu, hem mecâzî aşkı anlatmaya hem de ilâhi aşkı vurgulamaya çok müsait yapısıyla İslâm edebiyatlarında kısa zamanda revaç buldu. Arap edebiyatında ilk önceleri temiz ve kudsî aşkı vurgulamak maksadıyla mazmun olarak kullanılan bu hikâye, planlı bir şekilde İran edebiyatında Nizâmî-i Gencevî (öl. 600H./1204M.)'nin kaleminde intizama kavuşur. Oradan geçtiği Türk edebiyatında da tutulur ve bir çok kez nazm edilir.

3-2-Arap Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi

Yukarıda da bahsedildiği gibi Leylâ ile Mecnûn hikâyesi Arap kaynaklıdır. Mecnûn'a atfedilen şiirler, aralarına katılan mensur parçalarla birbirine bağlanarak bir hikâye haline sokulmuş ve türlü adlar altında toplanmıştır. Bunlardan en yaygın olanı, hangi tarihte tertip

[42] a.mad.., s. 50.
[43] a.mad.., s. 51.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

edildiği bilinmemekle birlikte, birçok esere kaynak teşkil eden, Ebû Bekrini'l-Valihi'nin *Dîvânü Mecnûnı Leylâ*'sıdır[44].

Yine Arap edebiyatında İbnü'l-Müberred Cemâlü'd-dîn Yûsufü'bnü Hasani'l-Makdisiyyi'l-Hanbelî (öl. 909H./1503-1504M.) konuyu *Nüzhetü'l-Müsâmir fî Ahbârı Mecnûnı Beni Amir* adı altında bir divanda toplamıştır. Hikâye Arap edebiyatında yakın zamanda, şair İbrahim Fevzi tarafından *Dîvânü Mecnûnı Leylâ* (Mısır, 1949, II. baskı) isimli eserle işlenmiştir. Ayrıca şair Ahmet Şevki de hikâyeyi manzum piyes haline sokmuş ve *Mecnûnü Leylâ* (Yay. tar. 1931) adıyla bastırmıştır[45].

3-3-Fars Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi

İran edebiyatında Leylâ ile Mecnûn'a dair ilk kayıtlara Minuçihri (öl. 432H./1041M.)'nin *Dîvân*'ı ile Bâbâ Kûhî-i Şirâzî (öl. 442H./1050M.)'nin *Dîvânı*'nda rastlanmaktadır. Fakat konuyu planlı bir hikâye şeklinde anlatan ve maceranın şöhretini geniş kitlelere yaymayı başaran şair Nizâmî-i Gencevî'dir. Hamsesinin üçüncü mesnevîsi olan Leylâ ile Mecnûn'u Nizâmî, Minûçihr'in oğlu Ahtısan namına 584H./1188M. de yazmıştır. Eser 4718 beyittir.

Nizâmî'den sonra bu hikâyeyi müstakil bir şekilde kaleme alan şairlerden biri de Emir Husrev Dehlevî (öl. 725H./1325M.)'dir. Husrev eserlerini Farsça yazmış bir Türk şairidir[46]. Hamsesinin üçüncü mesnevîsi olan *Leylâ ile Mecnûn*, Nizâmî'ye yapılmış ilk nazire olması bakımından önemlidir[47]. Husrev mesnevîyi Nizâmî'nin Leylâ ile Mecnûnu vezninde, yani mef'ûlü mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla[48] yazmıştır. 2608 beyit süren eser[49] 698H./1299M.de Delhi'de tamamlanmış ve I. Sultan Alâü'ddîn Muhammed'e ithaf edilmiştir[50].

Fars edebiyatında Leylâ ile Mecnûn hikâyesini yazan önemli şairlerden biri de Câmî (öl. 898H./1492M.)'dir. Şairin *Mesnevîyat-ı Heft Evreng* (Yedi Kardeş Mesnevîsi)[51] adını verdiği yedi mesnevîsinden biri olan Leylâ ile Mecnûn, bu külliyatın altıncı mesnevîsidir. Âşıkane bir üslûp ve heyecanlı bir ifade ile yazılan eserin vezni mef'ûlü mefâ'îlün fe'ûlün'dür. 889H./1483M. kaleme alınan eser Nizâmî ile Emîr Husrev Dehlevî'nin Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerine naziredir. Dört ay içinde tamamlanan mesnevî 3860 beyittir[52].

---

[44] Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 6.
[45] *bk.* a.e., s. 6-7.
[46] M. Hidayet Hosain, *Husrev mad.*, İslâm Ans., C. 5, MEB Yay., İst. 1964, s. 601.
[47] Tahir Meherremov, *Emir Hosrov Dehlevî'nin "Leylâ ve Mecnûn" Poeması*, Elm Neşriyyatı, Bakı 1970, s. 68.
[48] a.e., s. 125.
[49] a.e., s. 130.
[50] a.g.e., s. 71.
[51] Ali Asgar Hikmet, *Câmî Hayatı ve Eserler* (çev.: M. Nuri Gencosman), MEB Yay., İst. 1991, s. 300.
[52] a.e., s. 322-324.

XV.yy. Fars şairlerinden Mektebî-i Şirâzî ise Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini 895H./1489M. tarihinde kaleme almıştır. Beyit sayısı 2160 olan eseri meydana getirirken Arap kaynaklarından çok faydalanmıştır[53].

Câmî'nin kız kardeşinin oğlu olan Hâtifî (öl. 918H./1512M.)'nin eserini hangi tarihte yazdığı belli değilse de, eserin sonundaki beyitlerden Câmî'nin o sırada hayatta olduğu anlaşıldığına göre, 898H.'den önce yazmış demektir[54]. Hâtifî kendinden önce gelenlerin eserlerini gözönünde tutmakla birlikte, hikâyeyi çok değiştirmiş, ona birçok yeni motifler katmıştır[55]. Hâtifî'nin eseri kendinden önce gelenlerin eserlerinden daha kısadır. İçinde yeni motifler bulunmakla birlikte, daha derli topludur. Türk şairleri Hâtifî'den çok faydalanmışlar, hatta bazıları onu tercüme etmişlerdir[56].

Bu önemli isimlerin haricinde Fars edebiyatında Leylâ ile Mecnûn yazan şairleri şöyle sıralayabiliriz:

Kâtibî (öl. 839H./1436M.), Süheylî (öl. 907H./1502M.), Misâlî-i Kâşânî (XV. yy.), Hâce Imâd-ı Lârî (XV. yy.), Ünsî (öl. 923H./1517M.), Hilâlî-i Esterâbâdî (XV. yy.), Zâde Kâdısı (XV. -XVI yy., yazıp yazmadığı şüpheli.), Âhî-i Meşhedî (öl. 927H./ 1521M.), Zamîrî (öl. 973H./1565M. ; bazı kaynaklara göre 990H./1582M.), Kâsımî (öl. 979H./1571M.), Mevci (öl. 979H./1571-72M. ; bazı kaynaklara göre 974H./1566M.), Rehâî (öl. 982H./ 1575M.), Senâî (öl. 996H./1588M.), Nüvîdî (öl. 998H./1590M.), Derviş Mehmed Alî Gîlânî (öl. XVI. yy.), Mahmûd Beyğ Sâlim-i Türkmânî (XVI. yy.), Maksûd Beyğ Şîrâzî (XVI. yy.), Itâbî (XVI. yy.), Sâidî (XVI. yy.), Hâce Hidâyetullâh-ı Râi (XVI. yy.), Sarfî-i Kişmîrî (öl. 1003H./1594M.), Rûhu'l-Emîn-i İsfehânî (öl. 1047H./1637M.), Ebu'l-Berekât Münîr-i Lâhûrî (öl. 1054H./1644M.), Hakîm Şifâî (XVI. yy.), Hindû (XVI. -XVII. yy. ?), Nâmî-i Safevî (XVI. -XVII. yy.), Kâşif-i Şîrâzî (öl. 1060H./1650M.), Tecellî (öl. 1088H./1676M.), Seyyid Hasan (XVII. yy.), Molla Murâd b. Mîrzâ Cân (XVII. yy.), Mülhem (XVII. yy.), Şule-i Isfâhânî (XVII. yy.), Fevkî-i Yezdî (XVII. yy.), Nâmî (öl. 1204H./1789-90M.), Mehdî Beyğ (öl. 1214H./1799M.), Sabâ-yi Kâşânî (öl. 1238H./1822M.), Nasîbî (XIX. yy.), Seyyid Muhammed (XIX. yy.), Esîri (?), Mecnûn-ı Çep-Nüvîs (?)[57].

3-4-Urdu Edebiyatı'nda Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi

Mir Muhammed Hüseyn Tecellî (XVIII. yy.; y.tar. 1199H./1784/85M.), Mirzâ Lutf Alî Vîlâ (XIX. yy.), Muhammed Vezir Hân (XIX. yy.), Şâh Muhammed Azîm (?), Mirzâ Mehdî

---

[53] Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 59vd.
[54] a.e., s. 76
[55] a.e., s. 84.
[56] a.e., s. 84.
[57] Bu listenin ayrıntıları için *bk.* a.e., s. 86-95.

Alî Hân Âşık (?), Muhammed Kadîr (?), Mîrzâ Muhammed Tâkî Hân Heves (?), Velî Muhammed Nazîr (?)[58].

Hikâye Efgan Peştu Edebiyatı'nda Bâî Hân Bünerli (?) tarafından gazeller halinde küçük bir eser olarak yazılmıştır. Ayrıca Güran lehçesiyle yazılmış müellifi bilinmeyen bir Leylâ ile Mecnûn'u Rieu, British Museum Farsça Yazmalar Kataloğu'nda haber vermektedir[59].

[58] Ahmet Ateş, a.g.mad., 53.
[59] Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 96.

3-5- Türk Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi

Türk edebiyatında Leylâ ile Mecnûn hikâyesine ilk defa temas eden Gülşehrî'dir. Gülşehrî 713H./1313M. de yazdığı *Mantıku't-Tayr*'ında, Allah'a karşı duyulan ve Allah'ın vücudunda "fâni ve müstehlik" (fenâfillâh) olmak amacını güden gerçek aşkı belirtmek için, Mecnûn'un efsaneleşmiş aşkını örnek gösterir. *Mantıku't-Tayr*'da Hüdhüd, "Işk-bâzlık ve ma'şûk" hakkındaki soruyu cevaplandırırken;

Şehvetüñi ʿışḳ ṣanma iy ʿazīz
Ṣüreti maʿnīden eylegil temīz

der. Şair de, bu münasebetle "Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn" başlığı altında aşk sahnesini 79 beyit içinde anlatır[60].

Gülşehrî'den sonra Âşık Paşa da aynı konuya değinir. *Garib-nâme*'de (VIII. Bab, VI. Destan) sonu Allah'a varan gerçek aşkı anlatmak için Mecnûn'un aşkını şu beyitler içinde nakleder[61].

Dinle bu kez **Leylî Mecnûn** hâlini
Kim bilesin ışk eri ahvâlini

Bir zamanda varidi hayl-i Arab
Dinle uşbu hikmeti bulgıl aceb

Bir mu'allim varidi anda ulu
K'ey müselmân[62], k'ey edeblü, k'ey hu'lu

Evinün oglanlarun dirmişidi
Tengri ilminden sebak virmişidi

Leylî ve Mecnûn dahi anda meger
İlm ohurdı birbirinden bî-haber

Yidi yıl geçti bular anda idi
Kanı ol ma'şûk u ışk kande idi

Çün kim irdi Mecnûn'a ol kutlu dem
Gözleri yaş doldu gönlün aldı gam

---

[60] a.e., s. 103.

[61] Garîb-nâme'den alınan bu beyitler için Bedri Noyan'nın neşrinden faydalanılmıştır; Âşıkpaşa-yı Velî, *Garibnâme* (Yeni Türkçeye çev.: Bedri Noyan), Ardıç Yay., Ank. 1998. Bu neşirde Farsça ve Arapça terkiplerle bir çok uzun vokal gösterilmemiştir. Buraya alınan kısımlardaki terkip ve uzatma işaretleri tarafımızdan eklenmiştir.

[62] Bedri Noyan neşrinde kelime "müslüman" şeklindeyse de vezin "müselmân" olmasını gerektirir.

Bakdı Leylî yüzüne göz ırmadı[63]
Anı kim ol gördü kimse görmedi

Gördü bir görklü nigâr-ı müşg-bûy
Oturubtur karşısında hûb-rûy

Âşık oldu gitti cümle cân u dil
Kaldı hayrân ve düketti kâl u kıyl

Hem-nişînler bildi Mecnûn hâlini
Âleme fâş ettiler ahvâlini

Çünki düştü bu haber halk diline
Ma'lûm oldu cümle Bağdad iline

Leylî'yi mektebden aldı atası
Mecnûn oldu cânın od'a atası

Andan öndin[64] Kays idi Mecnûn adı
Kays'ın oldu ba'dezîn Mecnûn adı

Kimsenin kim yogidi ışk adını
Yazmadı cânında ma'şûk dadını

Leylî adı Kays'ı Mecnûn eyledi
Kays bu idi Leylî Mecnûn eyledi

Anıniçün âlem içre adı var
Cân içinde hem gönülde dadı var

Söz ögüştür hâlâ Mecnûn sözüne
Geldük işit işi nedür sözi ne

Işk ana n'etti ser-encâmı nedür
Dinle imdi kim hikâyet nitedür

Çünki Leylî ışkı düştü Mecnûn'a
Bilmez oldu kend'özin kend'önü ne

Işk içinde yârı kıldı kend'özün
Kancaru bakdıysa gördü dost yüzün

Leylî ışkı cânda çün duttu makâm
Leylî oldu tesbihi dilde müdâm

Yürüyicek yoldaşı Leylî idi
Otururşa hem işi Leylî idi

Acıcık Leylî'yidi ni'met ana
Susasa Leylî'yidi şerbet ana

---

[63] Aynı neşirde kelime "irmedi" olarak tespit edilmişse de, "ayırmadı" anlamında "ırmadı" olmalıdır.
[64] Aynı neşirde kelime "önden" olarak okunmuşsa da, "önceden, daha önce anlamında" "öndin" olmalı.

İçi dışı Leylî'den dolmuş idi
Letl'e dek Mecnûn adı olmuş idi

Çünki Mecnûn degşürildi Leylî'ye
Leylî adı döndü bu kez Mevlî'ye

Leylî Leylî dir'iken Mecnûn dili
Dilde Mevlî geldi gitti müşkili

Pes bu ışkın ma'deni ol Hak'durur
Kendüyü kendü sever mutlak durur

Mevlî aksi olduguyçün gördügü
Leylî dib şol ışkına cân virdigü

Âşık u ma'şûk içinde uşbu nâz
Pâdişâh sırrı durur bu gizlü râz

Pes anun aksi gelür karşu göze
Âşık olgıl kim bakasın ol yüze

Uş eyittüm Leylî'yi Mecnûn ile
Işk içinde n'ittiğün kıldan kıla[65]

3.5.1. Türk Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Yazan Şairler

Türk edebiyatında Leylâ ile Mecnûn hikâyesini müstakil eser olarak kaleme alan ve eserlerinin nüshaları günümüze kadar ulaşan şairler şunlardır:

3.5.1.1. Şâhidî

Türk edebiyatında "Leylâ ile Mecnûn" kıssasını müstakil ve büyük hikâye olarak kaleme alan ilk şair Edirneli Şâhidî'dir. Kâtip Çelebi'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi yazan şairler arasında zikrettiği[66] Şâhidî, Şehzade Cem'in defterdarıdır. Hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulunmayan Şâhîdî, mesnevînin hatime bölümünde İstanbul'da yazmağa başladığı eserini 883H./1478M. tarihinde Konya'da tamamladığını ve ona *Gülşen-i Uşşâk* adını verdiğini, eserin isminin *Leylâ ile Mecnûn* olarak da anılabileceğini, kitabı Şehzade Cem'e ithaf ettiğini şu beyitlerle bildiriyor:

Sıtanbul içre olub ibtidâsı
Daḫi görünmeziken intihâsı

Baña devrān ki çok bāzīçe ḳıldı
Teraḥḥüm eyleyüb Yunan'a şaldı

[65] Âşıkpaşa-yı Velî, a.g.e., s. 260-261.
[66] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn* (hzl.: Şerafettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge), C. 2, MEB Yay., İst. 1971, s. 1071.

Ki ol ḫānuñ irişdüm ḫidmetine
Giyüb ḫilʿatlerin bindüm atına

Çü gördüm baña bu luṭfın ilāhuñ
Kitābı baġladum adına şāhuñ

Temāme irdi sulṭān devletinde
Umaram kim bula raġbet ḳatında

Kitābuñ naẓmına olmaḳda meşġūl
Muʿāşır düşdi ol şāhile bu ḳūl

Bulub bir yıl içinde feṭḥ-i bābı
Bu naẓmile o sulṭānuñ kitābı

Temām oldı dāḫi ḳalmadı noḳṣān
Ol oldı mihr bu meh gibi raḫşān

Olubdur bende bu ol ḫōş-nihāde
Ki ol şeh-zādedür bu bende-zāde

Rebīʿ-i evvel-i tārīḫ-i fāhir
Bidāyet buldı anda bu cevāhir

Bunuñ kim ʿışḳile oldı niẓāmı
Dinildi Gül-şen-i ʿUşşāḳ nāmı

Hevā bu gül-şeni ki_itdi muʿaṭṭar
Göründi ḫatm tārīḫine maẓhar

Eger bu ad virmezse tesellī
Laḳabdur diyeler Mecnūn (u) Leylī

Cemāẓi āḫir ayında nihāyet
Bulub yazıldı naẓma irdi ġāyet

Ṭutub yüz Ḳonya şehrinde temāme
Bu zīverle beyāża geldi nāme

Çi ger geçdi iki ay u iki yıl
Velī maʿnīde bir yıl olmadı bil[67]

"Gül-şen-i ʿUşşâḳ" (871) tamlaması, bir sonraki mısraın başında bulunan "hevâ" (12) kelimesinin de katılmasıyla ebced hesabıyla 883 H. tarihini vermektedir.

[67] Şâhidî, *Gül-şen-i Uşşâk (Leylî vü Mecnûn)*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi 2875, v. 189^{b}-190^{a}.

Şâhîdî mesnevîyi yazdığı sırada yaşının elliye yaklaştığını da şu beyitle haber veriyor;

Yaḳīn olmuş durur ḫamsīne yaşum
Ne içün aḳmaġa derdile yaşum[68]

Mefâʿīlün mefâʿīlün feʿūlün vezniyle yazılan eser 6446 beyitle bilinen Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinin en uzunudur.

Şâhidî, Şeyhî'ye nazire olarak yazdığı eserini kaleme alırken Nizâmî'den ve Husrev'den faydalandığını sebeb-i telif bölümünde şu beyitlerle bildiriyor:

Dile çün hātif-i cān itdi terġīb
Vücūda gelmege bu naẓm-ı terkīb

Heves atına bindi ṭutdı meydān
Heva ṭupına geldi urdı cevkān

Ki idüb tezyīn ʿışḳuñ gül-sitānın
Bize Mecnūn u Leylī dāstānın

Diyüb Rūmī zebānile kelāmı
Niẓāmī naẓmına vire niẓāmı

Şekerden eyleyüb şīrīn sözin ol
Bula luṭfile naẓm-ı Ḫusrev'e yol

Nesīmī ṭaʿn ide müşg ü ʿabīre
Kitāb-ı Şeyḫī'ye ola naẓīre[69]

Agâh Sırrı Levend'e göre Şâhidî'nin eseri, Fuzûlî'nin eserinden sonra, Türk edebiyatında en iyi işlenmiş "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesidir[70]. Mesnevînin bilinen üç nüshası bulunmaktadır:

1-Süleymaniye Ktp., Esad Efendi 2875 : 280x140 (131x82) mm. 190yk. 15 str. ta'lik yazı. Aharlı kremrenk kâğıt. Başlık tezhip ve tezyinatlı. Sahife cetvelleri tezhipli. Yaldızlı, cetvelli ve şirazeli meşin cilt. İstinsah tarihi: 881H./1476M. Müstensih: Caʿfer. 1[a]'da Gül-şen-i ʿUşşâḳ olarak eserin ismi, "Leylî vü Mecnûn-ı Şâhidî ki nevâdirâtdandır" notu, bazı temellük kayıtları ve doğum tarihleri bulunuyor.

---

[68] a.e., v.190[b].
[69] a.e., v. 27[b].
[70] Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 132.

2-Paris, Bibliothek National, An. Fon. No.: 333: Nüshanın fotokopisi Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları 635 F8'de bulunmaktadır. Nüshanın tavsifi bu fotokopiden hareketle şöyledir:

171 yk. 17 str. Nesih yazı. İstinsah tarihi: -. Müstensih: -. 1[a]'da "Hezâ Kitâb-ı Leylâ Mecnûn", 171[a]'da ise "Leylî Mecnûn-ı Şâhidî, ʿaded-i ebyât 6446" notu bulunuyor.

3-9 Eylül Üni. İlâhiyat Fak. Ktp. 23317 numarada bulunan nüsha hakkında edinebildiğimiz bilgi ta'lik hatla yazıldığı ve 189 yapraktan meydana geldiğiyle sınırlıdır.

3.5.1.2. Alî Şîr Nevâî

17 Ramazan 844H./9 Şubat 1441M.de Herât'ta doğan Alî Şîr Nevâî, Uygur Türklerindendir.Babası Gıyâsü'd-dîn Kiçkine Bahşi ya da Kiçkine Baha'dır, Horasan hâkimi Sultan Ebülkasım Babur'un adamlarındandır[71]. Alî Şîr, küçük yaşından beri Mirzâ Baykara'nın torunu Hüseyin Baykara ile büyümüş, onunla birlikte okumuştur. Bu yakınlık Nevaî ile Hüseyin Baykara arasında sağlam bir dostluğun gelişmesine zemin hazırlamıştır.

1469 yılında Herat'a hükümdar olan Hüseyin Baykara, o sırada Semerkant'ta bulunan arkadaşı Alî Şîr'i yanına çağırtır ve ona ilk görev olarak mühürdarlığı verir[72]. Daha sonra 1472'de Seyyit Hasan Erdeşir ile birlikte Emir (Divan Beyi) olarak atanır[73].

Nevâî, 1476'da büyük dostu Câmî'nin irşadıyla Nakşibendi tarikatına girmiştir. Bu yakınlık aradaki dostluğun artmasını sağlamış, Nevâî'nin eserleri üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Nevâî'nin edebî çalışmaları asıl bu tarihlerden sonra başlar[74].

Nevâî, Hüseyin Baykara'ya divanbeyi, nedim ve vali olarak uzun yıllar hizmet eder. Yakın dostları Abdurrahman Câmî ve Seyyid Hasan Erdeşir'in ölümü onu son derece etkiler, siyasetten uzaklaşır. 31 Aralık 1500'de, Sultan Hüseyin'in Esterabat'tan dönüşünde, kendisini karşılamaya çıkan Nevâî, kalp krizi geçirerek birdenbire fenalaşmış, sultanın elini öptükten sonra yere düşmüştür. Alınan tedbirler fayda etmemiş ve Nevâî 3 Ocak 1501 Pazar günü sabaha karşı ölmüştür. Kutsiye Camii yanında hayatta iken yaptırdığı yere gömülmüştür[75].

Farsçanın resmî dil olarak hüküm sürdüğü, Fars edebiyatının Mevlânâ Câmî ile zirveye ulaştığı ve münevverlerin Farsça öğrenip bu dille yazmayı meziyet saydıkları bir dönemde, Nevâyî'nin Türkçenin birçok yönlerden Farsçadan üstün bir dil olduğunu savunması ve Türkçe ile de yüksek bir edebiyat meydana getirmenin mümkün olduğunu bizzat eserleriyle

---

[71] Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevai Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, C. 1, TTK Yay., Ank. 1965, s. 29.
[72] a.e., s. 34.
[73] a.e., 35.
[74] a.e., s. 36.
[75] a.e., s. 46-47.

ispat etmesi, genç şairleri Türkçe yazmağa teşvik ederek özendirmesi göz önüne alınırsa, kültür ve edebiyat hayatımızdaki yeri ve hizmeti daha iyi anlaşılır[76].

Divan, mesnevî, tezkire, tarih gibi türlerde, musiki, aruz, dil gibi konularda otuz kadar irili ufaklı eser vermesi onun velût bir sanatkâr olduğunu, geniş kültürünü ve zamanının ilimlerine vukûfunu açıkça göstermektedir. Alî Şîr bu bakımdan devrinin olduğu kadar, Türk sanat ve fikir hayatının da en mühim şahsiyetidir. Denilebilir ki, Nevâyî kadar geniş bir tesir sahası olan ve mensup olduğu edebiyatın teessüs ve tekâmülünde hizmeti bulunan bir başka şahsiyete rastlamak mümkün değildir[77].

Türk edebiyatında hamse tertip eden ilk şair Ali Şîr Nevâyî'dir[78]. Onun hamsesi şu mesnevîlerden oluşur:

1-Hayretü'l-Ebrâr (y.tar. 888H./1483M.)
2-Ferhad u Şîrîn (y.tar. 889H./1484M.)
3-Leylî vü Mecnûn (y.tar. 889H./1484M.)
4-Seb'a-yı Seyyâre (y.tar. 889-890H./1484-1485M.)
5-Sedd-i İskenderî (y.tar. 889-890H./1485M.)

Leylî vü Mecnûn'u hamsesinin üçüncü mesnevîsi olarak kaleme alan Nevâyî, eserin giriş bölümünde aşktan ve Mecnûn'un ahvalinden bahsettikten sonra kendisinden önce hikâyeyi kaleme alan Nizâmî, Husrev ve Süheylî'nin isimlerini zikreder:

Bir nādire ʿışḳı mübtelāsı
Nė nādire kim cihān belāsı

Andın ʿAcem ü ʿArab elemde
Yoḳ mişli ʿArab bile ʿAcem'de

ʿIşḳ içre nėçük ki ol yegāne
Bu ḥüsnde āfet-i zemāne

Efsāneleri cihānda nāmī
Naẓm ėylep Ḫusrev ü Niẓāmī

Kim ʿışḳ sözin rivāyet ėylep
Hem bu ėkidin ḥikāyet ėylep

Andaḳ ki bolup dėmekke meyli
Naẓm evcining aḫteri Süheyli[79]

---

[76] Ali Şir Nevâyî, *Mîzânu'l-Evzan* (hzl.: Kemal Eraslan), TDK Yay., Ank. 1993, s. XI.
[77] a.e., s. X-XI.
[78] Hüseyin Ayan, *Divan Edebiyatında Hamseler*, Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, S. 10, Ank. 1979, s. 89.
[79] Alî Şîr Nevâyî, *Leylî vü Mecnûn* (hzl.: Ülkü Çelik), TDK Yay., Ank. 1996, s. 86.

Ali Şîr Nevâî, eserinin hatime bölümünde Türkçenin Farsçadan geri kalır bir dil olmadığını vurgular. Türk'ün güzel ve temiz tabiatlı bir millet olduğu görüşünü ileri sürerek hikâyeyi kaleme alma nedenini haber verir:

Yazmaḳḳa bu ʿışḳ-ı cāvdāne
Maḳsūdum ėmes ėdi fesāne

Maẓmūnıġa boldı rūḥ meyli
Efsāne ėdi anıng ṭufeyli

Līkin çü raḳamġa kėldi maẓmūn
Efsāne anga libās-ı mevzūn

Bu ėrdi ġaraż kim ol gürūhī
Kim sözde ʿıyān ḳılıp şükūhī

Bu nāme üçün bolup raḳam-keş
Şafḥa yüzin ėttilen münaḳḳaş

Ger nükteleri cihānnı tutdı
Ġavġāları ins ü cānnı tutdı

Çün Fārsī ėrdi anda Türk şevḳi
Azraḳ ėdi anda Türk şevḳi

Ol til bile naẓm boldı melfūẓ
Kim Fārsī anglar oldı maḥẓūẓ

Mėn Türkçe başlaban rivāyet
Ḳıldım bu fesāneni ḥikāyet

Kim şöhreti çün cihānġa tolġay
Türk ėlige dağı behre bolġay

Nėçün ki bu kün cihānda etrāk
Köp-tür ḫoş-ṭabʿ u ṣāfī-idrāk[80]

38 bölümden meydana gelen Nevâî'nin eseri 3622 beyittir. Mesnevînin vezni, Nizâmî ve Emir Husrev'in eserlerinde kullandıkları bahr-ı hezec-i müseddesin, mefʿûlü mefâʿilün feʿûlün kalıbıdır.

3.5.1.3. Behiştî

Behiştî, XV.yy.ın ikinci yarısıyla XVI.yy.ın ilk yıllarında II. Bayezid zamanında yaşamış bir şair ve devlet adamıdır[81]. Karıştıran Süleyman Bey'in oğlu olan Behiştî, küçük

[80] a.e., s. 380-381.

yaştan itibaren II. Bayezid'in yakın hizmetine girmiş, önemsiz bir olay üzerine padişaha gücenerek (ya da padişahın gazabına uğrayarak) İran'a gidip (ya da kaçıp) Hüseyin Baykara'ya sığınmıştır. Orada Mollâ Câmî ve Ali Şîr Nevâyî ile de bir arada bulunmuş, onların ilim ve irfanlarından yararlanmıştır. İran'da bir süre kalan Behiştî, Hüseyin Baykara, Mollâ Câmî ve Ali Şîr Nevâyî'nin ricaları ve hediyeleri sayesinde affedilip İstanbul'a dönmüş, II. Bayezid tarafından kendisine sancak beyliği verilmiştir[82]. Şairin, Yıldırım Bayezid'den II. Mehmed'in ölümünden biraz sonrasına kadar olan olayları anlattığı mensur Osmanlı Tarihi'ni 1501'de tamamladıktan sonra öldüğü tahmin edilmektedir.

Behiştî, Anadolu sahasında hamse tertip eden ilk şair olması bakımından önemli bir şahsiyettir. Hamsesi, Vâmık u Azrâ, Yûsuf u Züleyhâ, Hüsn ü Nigâr, Süheyl ü Nev-bahâr ve Leylâ vü Mecnûn mesnevîlerinden oluşmaktadır. Bu mesnevîlerden bugün yalnızca Leylâ vü Mecnûn ile Vâmık u Azrâ elimizde bulunmaktadır. Leylâ ile Mecnûn'un bilinen tek yazma nüshası İst. Üni. Ktp. TY., No.: 5591'dedir. Vâmık u Azrâ'nın tek nüshası ise Süleymaniye Ktp. Fatih Bölümü 4148 numaraya kayıtlıdır. Ancak bu eser mensurdur[83].

Hamsesi haricinde bir Osmanlı Tarihi ve bazı mecmualarda gazelleri bulunan Behiştî'nin divan tertip ettiği de sanılmaktadır.

Behiştî'nin Leylâ vü Mecnûn'u Anadolu sahasında Şâhidî'nin eserinden sonra, Türkçe kaleme alınmış ikinci Leylâ vü Mecnûn mesnevîsidir[84]. Eserde yer alan ifadelerden, Leylâ vü Mecnûn mesnevîsini II. Bayezid tarafından bağışlanmak umuduyla ya da ona şükran ifadesi olarak, onun adına kaleme aldığı anlaşılmaktadır[85]. Eserin yazıldığı tarih belli değildir. Ancak eserdeki bazı beyitlerden Behiştî'nin Molla Câmî'nin 889H./1484M.de yazdığı Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini gördüğü anlaşılmaktadır. O halde Behiştî eserini bu tarihten sonra kaleme almış olmalıdır. Yine şairin, II. Bayezid'e sunduğu bu eserin hatimesinde padişahtan uzak bulunduğunu yana yakıla dile getirmesi, onun bu eserini henüz affedilmeden önce yazdığının işareti sayılabilir[86].

Şair eserin sebeb-i telif bölümünde eserini yazma sebebini açıkça söylememiş, yalnızca "bir benzeri olmayan çok başarılı bir eser yazma isteğini" dile getirmiştir[87].

1995 beyitten oluşan eser[88] mef'ûlü mefâ'ilün fe'ülün vezniyledir.

---

[81] Zeynel Abidin Aygün, *Behiştî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme-Metin)* (Basılmamış Doktora Tezi), C.1, Çukurova Üni. Sosyal Bilimler Ens., Ank. 1999, s. 23.
[82] a.e., s. 29.
[83] a.e., s. 37.
[84] a.e., s. 6.
[85] a.e., s. 44.
[86] a.e., s. 44.
[87] a.e., s. 50.
[88] a.e., s. 46.

3.5.1.4. Hamdullah Hamdî

XV.yy.ın ikinci yarısında mesnevî sahasında şöhret kazanan Muhammed Hamdullah, Akşemseddin'in en küçük oğludur. Göynük'te babasının vefatından 12 sene evvel 853H./1449M.de doğmuştur. Küçük yaşta yetim kalan Hamdî, ağabeylerinin gadrine uğramış ve fakir bir hayat sürmüştür. Hamdî'nin eserlerinde daima çevresinden şikâyet etmesi, babasından hayli servet kalmasına rağmen, eserlerinin, bilhassa Yûsuf u Züleyhâ'nın istinsahı ile geçinmek zorunda kalmasındandır.

Babasının ölümünden sonra Hamdî, bu zor durumuna rağmen iyi bir tahsil görmüş, zahirî ilimlerde, hey'et, nücûm, riyâzîye ve musikîde hayli bilgi sahibi olmuştur. Bir ara, Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed Medresesinde müderrislik yapmışsa da ulema arasında yer edinemeyerek bu görevden ayrılmış, tasavvuf ve şiirle uğraşmaya başlamıştır. Babasının halefi Şeyh İbrahim Tennûrî'ye mürit olmuş, bir müddet sonra hilafet alarak Göynük'e yerleşmiştir. Burada yoksul ve münzevî bir hayat geçiren şair, 909H./1503M.de ölmüş ve aynı yerde bulunan babasının yanına gömülmüştür[89].

Yûsuf u Züleyhâ, Mecnûn u Leylî, Ahmediyye, Tuhfetü'l-Uşşâk, Kıyafet-nâme isimli mesnevîlerden meydana gelen bir hamseye sahip olan Hamdî'nin *Dîvânı, Mecâlisü't-Tefâsir* adlı tefsire dair iki ciltlik eseri, tasavvuf ve fıkıh bahsinde birer risalesi bulunmaktadır[90].

Şairin Yûsuf u Züleyhâ'sından övgüyle bahseden klâsik kaynaklar, Mecnûn u Leylâ'sı hakkında sessiz kalmayı tercih etmişlerdir[91]. Kâtip Çelebi'nin Leylâ ile Mecnûn yazan şairler arasında zikrettiği[92] Hamdullah Hamdî eserini 905H./1499M.de yazdığını eserin sonundaki şu beyitle haber veriyor:

Ṭoḳuz yüz bişde bu naẓm-ı cevâhir
Biḥamdi'llâh i Ḥamdî oldı âḫir[93]

Hamdî'nin eserinde klâsik mesnevî tertibine uygun olarak münacat, naat ve miraciyye bulunurken padişaha veya herhangi bir devlet büyüğünü yazılmış kaside ve sebeb-i telif kısmı yer almaz. Bununla birlikte hikâyeye girmeden önce "Der Ṣıfat-ı Temṣîl" başlığı altında söylediği beyitler ve buna bağlı olarak "Der Ṣıfat-ı Ḥikāyet-i Ḫar" başlığı altında anlattığı hâle münasip hikâye bir nevi sebeb-i telif sayılabilecek türdendir. Bu başlıklar altında Hamdî, hakikî aşkın mahiyeti ve önemi üzerinde durur. Mecazî aşkı hakikî aşka bir köprü olarak kabul eder. Ona göre aşk ateşine sahip olmayan kişi, akılsız eşek gibidir:

---

[89] Zülfü Güler, *Leylâ ile Mecnûn* (Basılmamış Doktora Tezi), C. 1, Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1982, s. 54-55.
[90] *bk.* Ali Emre Özyıldırım, *Hamdullah Hamdî ve Divanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1999, s. 26 vd.
[91] a.e., s. 31.
[92] Kâtip Çelebi, a.g.e., s. 1071.
[93] Zülfü Güler, a.g.e., C. 2, s. 403.

Mecāzīsi ki ʿışḳuñ ḳanṭaradur
Ḥaḳīkī olsa aʿlā manẓaradur

Ḳanı ol manẓaradan çeşm-i nāẓır
ʿAyān dīdār-ı Ḥaḳḳ'ı göre ḫāżır

Gel ey ṭālib ne şanursın bu ʿışḳı
Olur mı gön demür gibi dımışkī

Anuñ kim ʿışḳı vardur cevherinde
Saʿādet tācı ḳonmuşdur serinde

O dil kim ʿışḳ odından ola ḫālī
Ḫar-ı bī-ʿaḳl-ı dānişdür mişāli[94]

Hamdî 4026 beyit uzunluğunda olan eserini, mefâʿîlün mefâʿîlün feʿûlün vezniyle kaleme almıştır.

3.5.1.5. Ahmed Rıdvân

Edirneli olan Ahmed Rıdvan, halk arasında Tütünsüz Ahmed Bey sanıyla tanınmıştır. Doğum tarihi bilinmeyen ve Bey şairlerden olan Ahmed Rıdvan, şiirde Rıdvâni mahlasını kullanmıştır. Ahmed Rıdvan üzerinde inceleme ve araştırmaları bulunan İsmail Ünver ise şairin Ohrili olduğunu ileri sürmektedir. Yine Ünver'e göre babasının isminin Abdullah oluşu Ahmed Rıdvân'ın devşirme olabileceğini düşündürmektedir. II. Bâyezîd, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî devirlerinde yaşadığı anlaşılan Ahmed Rıdvân adına Dimetoka'da Ahmed Fakih veya Ece Köyü adıyla bir köy temlik edilmiş, o da bunu vakfederek hasılatından cüz okunmasını vasiyet etmiştir[95].

Eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla şair, 906H./1500M. tarihinde Morton Seferi'ne katılmış ve kaleye sancak dikmiştir. Yine II. Bâyezîd'e sunduğu bir kasideden Karahisar, Hamid, Teke, Karaman ve Ankara sancak beyliklerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. II. Bâyezîd'in şehzadelerinden şehzade Ahmed ve şehzade Selim arasında cereyan eden taht mücadelelerinde şehzade Ahmed'in yanında yer almış, şehzade Selim'in tahta geçmesi üzerine de görevine son verilmiştir. Ünver, şairin muhtemelen 935-945H./1528-1538M. tarihleri arasında Edirne'de vefat ettiğini ileri sürmektedir. Yine kaynaklar şairin Edirne'de Ağaçpazarı semtinde bir tekke ile medresesinin bulunduğunu, türbesinin de aynı semtte olduğunu kaydederler[96].

Hamse sahibi olan Ahmed-i Rıdvan'ın eserleri şunlardır:

---

[94] a.e., C. 2, s.20.
[95] Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yay., Ank. 1995, s. 27.
[96] a.e., s. 27.

1-Divan: Gazel, kaside, mesnevî, terkib-i bend ve kıt'a olmak üzere toplam 1044 şiir ile 68 beyitten ibaret bir eserdir.

2-İskendernâme: Ahmedî'nin aynı adlı eserinden faydalanılarak 905H./1499M. yılında kaleme alınan bu eser, yaklaşık 8300 beyit civarındadır.

3-Leylâ vü Mecnûn

4-Husrev ü Şîrîn: Eser, Orhan Kemal Tavukçu tarafından yapılan doktora çalışmasına[97] göre 4914 beyittir. Fakat eldeki nüshanın eksik olması gözönünde bulundurulursa mesnevînin beyit sayısının daha fazla olduğu muhakkaktır. Eser 908H./1502M.de tamamlanmıştır.

5-Mahzenü'l-Esrâr: Dinî, ahlâkî ve tasavvufî bir eserdir.

6-Heft-Peyker: Ahmed Rıdvân'ın bu eseri ise Nizâmî'nin Behrâm-nâme adlı mesnevîsinin tercümesidir. 4174 beyitlik bu eser, muhtemelen 917-918H./1511-1512M. yıllarında yazılmıştır.

7-Rıdvâniyye: 914-915H./1508-1509M. tarihlerinde tamamlanan bu mesnevî, 1743 beyitten ibaret olup, dinî, ahlâkî nitelikli bir eserdir.

Bunların dışında Ahmed Rıdvân'ın 104 beyitlik Kaside-i Bür'e Tercümesi ile devrin şiir mecmualarında manzumeleri bulunmaktadır[98].

Ahmed Rıdvan, Leylâ ile Mecnûn'un ikinci mesnevîsi olduğunu Husrev ü Şîrîn'in giriş kısmında şu beyitle haber veriyor:

İkinci Leylī vü Mecnūn maḳālin
Beyān itdüm ser-ā-ser ḥāl ü kālin[99]

Şair ilk mesnevîsi olan İskender-nâme'yi 1499'da, üçüncü mesnevîsi olan Husrev ü Şîrîn'i 1502'de yazdığına göre Leylâ vü Mecnûn'u 1499 ile 1502 yılları arasında yazmış olmalıdır. Bu tarihler gözönüne alındığında eserin II. Bâyezîd'e sunulduğunu düşünebiliriz[100].

Ahmed Rıdvan'ın, hezec bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün vezniyle yazdığı Leylâ vü Mecnûn mesnevîsi tek nüsha olarak günümüze ulaşmıştır. Ne yazık ki eldeki bu nüsha baştan, ortadan ve sondan eksiktir. Her ne kadar bu eksiklikler vak'anın takibine engel olmuyorsa da ortadan ne kadar sayfanın eksik olduğunu tahmin etmek mümkün değildir. Atatürk Üni. Seyfettin Özege Bölümü Agâh Sırrı Levend Kitapları No.: 414'de bulunan nüshanın tavsifi şöyledir:

152 yk. 220x150 (150x100) mm. 11 str. Harekeli iri nesih yazı. Sırtı ve uçları siyah meşin, üstü siyah bez cilt, , baştan, sondan ve ortadan bazı yapraklar eksik.

---

[97] Orhan Kemal Tavukçu, *Ahmed Rıdvân Husrev ü Şîrîn*, (Basılmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Ens., Erz. 2000.
[98] Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, s. 27-28.
[99] Orhan Kemal Tavukçu, a.g.e., s. 84.
[100] a.e., s. 85.

3.5.1.6. Kadîmî

II.Bâyezîd ve I.Selim döneminde yaşadığı anlaşılan Kadîmî hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmaz[101]. Mesnevîden hareketle hakkında edindiğimiz bilgiler Küre şehri emini olduğu, eserini 35 yaşındayken yazıp Sultan Selime takdim ettiği ile sınırlıdır. Ancak, onun tek nüsha olarak günümüze ulaşan Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi, Şâhidî'nin 6664 beyitlik Gülşen-i Uşşâk'ını 4035 beyite indirerek sahiplenmesinden başka bir şey değildir. Kadîmî, Şâhidî'nin eserini ele geçirmiş, bazı parçalarını atarak ve mahlas yerlerini değiştirerek eseri olduğu gibi kendine mal edivermiştir[102]. O halde kitapçı Raif Yelkenci tarafından günışığına çıkarılan ve bugün Ankara Üni. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Kütüphanesinde bulunan Kadîmî'nin Leylâ ve Mecnûn nüshasını Şâhidî'nin Gül-şen-i Uşşak mesnevîsinin muhtasar bir nüshası saymak durumundayız. Şâhidî'nin eseri için de güvenilir bir nüsha olma özelliği taşımayan bu yazma asıl kıymetini, edebiyatımızda nadir de olsa görülen intihallerin bir numunesi olma vasfından alır.

Nüshanın tavsifi şöyledir:

157 yk. 179x110 (120x70) mm. 13 str. İri ta'lik yazı. Aharlı beyaz kâğıt. Başlık tezhipli. Konu başlıkları kırmızı mürekkeple. Miklepsiz, şemseli kahverenkli meşin cilt. Nüsha tamir gördükten sonra yapraklar birbirine karışmış[103].

Bu yazmadan Agâh Sırrı Levend'in istinsah ettirdiği nüsha, Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları No.: 216'da bulunmaktadır.

3.5.1.7. Celîlî

Kâtip Çelebi'nin Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi yazan şairler arasında adını andığı[104] Hâmidî-zâde Celîlî'yi, Sehî Bey'in İznikli olarak kaydetmesine[105] rağmen Hasan Çelebî, Celîlî'nin kendisine ait olduğunu söylediği şu beyitten hareketle Bursalı kabul eder:

Ḥāmidī-zāde Celīlī Bursevī
Naẓm idüb Şīrīn ü Ḫusrev nāmesin[106]

İyi bir öğrenim gören Celîlî, sonradan inzivaya çekilmiş, kendisini tasavvufa vermiş ve insanlarla konuşmamayı ihtiyar etmiştir. Hasan Çelebî, Celîlî'nin insanlarla konuşmamasının sebebini, yine Celîlî'ye atfettiği "yeminim vardır" sözüyle izah etmeye çalışır. Ölüm tarihi 971H./1563M.dir.

---

[101] Agâh Sırrı Levend, *Kadîmî'nin Leylâ ve Mecnûn'u*, Türk Dili Dergisi, Haziran 1952, S. 9, s. 24.
[102] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 196.
[103] Agâh Sırrı Levend, *Kadîmî'nin Leylâ ve Mecnûn'u*, s. 21.
[104] Kâtip Çelebi, a.g.e., s. 1071.
[105] Günay Kut, *Heşt Bihişt The Tezkire by Sehî Beg*, Sources of Oriental Languases and Literatures 5, Edited by Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard 1978, s. 275.
[106] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* (hzl.: İbrahim Kutluk), C. 1, TTK Yay., Ank. 1989, s. 257.

Hamse sahibi olan Celîlî'nin külliyatı *Husrev ü Şîrîn*, *Leylâ ve Mecnûn*, *Gül-i Sad-berg*, *Miheng-nâme* ve *Hecr-nâme* (şairin kendi hasbıhali) isimli eserlerinden oluşur. Hamsesinin bir bütün halinde yegâne nüshası, Paris, Bibliothéque Nationale, An. Fon. 364'e kayıtlıdır.Nüshanın fotokopisi Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları 640 F8'de bulunmaktadır. Bibliothéque Nationale'de bulunan bu nüsha Leylâ ve Mecnûn ve Hecr-nâme'nin tek nüshası olması bakımından oldukça önemlidir. Necmettin Halil Onan, *Fuzûlî Leylâ ile Mecnûn* isimli çalışmasının giriş bölümünde esas aldığı Leylâ ile Mecnûn nüshalarını tanıtırken Ankara Üni. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Kütüphanesi A 10 numarada bulunan nüshada Fuzûlî'nin eserinden başka Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn'inin de bulunduğunu haber verir[107]. Gül-i Sad-berg'in Süleymaniye Ktp., Ali Nihad Tarlan Kitapları No.: 72 ve Miheng-nâme'nin yine Süleymaniye Ktp., Ali Nihad Tarlan Kitapları No.: 59'da da birer nüshaları daha mevcuttur. Celîlî'nin Şeh-nâme'yi tercüme ettiği de söylenir. Fakat bu rivayeti doğrulayacak bir kayda rastlanmamıştır.

Celîlî, Husrev ü Şîrîn mesnevîsinin sonunda eserini 25 yaşındayken 918H./1512M.de kaleme aldığını, mesnevînin 2019 beyitten oluştuğunu ve Nizâmî'ye nazire yazmak niyetinde olduğunu şu beyitlerle bildiriyor:

Ṭoḳuz yüz on sekiz olmadın hicret
Ki pāyān buldı bu ṭūmār-ı miḥnet

Bidāyet ġurre-i āḫır cümāzeyn
Nihāyet āḫır-ı ūlā-i ʿideyn

Ṣorarsañ ger bu naẓm-ı dürr-nişārı
İki biñ on ṭoḳuz oldı şumārı

Çü baḫr-ı ṭaʿbdan bu dürr-i nādir
Yigirmi beş yaşumda oldı ṣādır

Budur peyveste bu gönlüm murādı
Ki olam hem-pence-i genc-i Niẓāmī[108]

Celîlî, Husrev ü Şîrîn'ini şehzade Süleyman'a gösterdiğini ve şehzadenin eseri çok beğendiğini Leylâ ile Mecnûn'un "Medḥ-i Pād-şāh-ı ʿĀlem-penāh" başlığı altında anlatır:

Çün nāmemi gördi dil-peṣend ol
Taḥsīn taḥsīn didi bülend ol[109]

Fakat bu beğeni şairin umduğu lütufları beraberinde getirmez. Bunun üzerine bir başka hikâye yazmaya niyetlenir. Leylâ ve Mecnûn bu niyetin bir tezahürü olarak vücut bulur:

---

[107] Necmettin Halil Onan, *Fuzûlî Leylâ ile Mecnûn*, Maarif Vekaleti Yay., İst. 1956, s. XV.
[108] Celîlî, *Husrev ü Şîrîn*, Bibliothéque Nationale, An. Fon. 364, v.62[b].
[109] Celîlî, *Leylâ ile Mecnûn*, Paris, Bibliothéque Nationale, An. Fon. 364, v.71[a].

Hem manṣıb u hem ᶜaṭā umardum
Reşḥ-ı ḳadeḥ-i seḫā umardum

Līk ol şeh ebr-dest-i ḫurrem
Ṭabᶜum çemenine virmedi nem

Evvelki ḳadeḥ ki eyledi nūş
Ḳıldı ġam-ı sāḳī ferāmūş

Ḳaṣd eyledüm oluben füsūn-sāz
Bir nāmeye daḫi itdüm āġāz

İtdüm ġam-ı dil rivāyetin naẓm
Leylī vü Mecnūn ḥikāyetin naẓm

Ol naẓm serīrin eyleyen nev
Taḥsīn diye aña rūḥ-ı Ḫusrev

Ṭarz-ı süḫanı mücedded idem
Müşgīn raḳamı zeberced idem[110]

Celîlî, Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin Fars dilinde pek çok üstat tarafından kaleme alındığını söyledikten sonra, Türk dilinde bu hikâyeyi ilk defa yazanın kendisi olduğunu iddia eder:

İḳlīm-i ᶜAcem'de her bir üstād
Çün eyledi penc-genc bünyād

Bu Rūm'da hem ben olam evvel
Uslūb-ı ᶜAcem iden müseccel

Birdür meze-i kelām-ı manẓūm
Ger şiᶜr-i ᶜAcem ola vü ger Rūm

İki lüġat üzre şiᶜr-i zībā
Bir ḫūba iki libās-ı dībā

Çoḳ şükr müyesser oldı aḫir
Bu baḫt muḳarrer oldı aḫir

Bu nāme hem oldı zāde-i ṭabᶜ
Bir ġonce-i leb-güşāde-i ṭabᶜ

Özümden içinde bir güher-senc
Çoḳ renc çeküb açar der-i genc

[110] a.e., v. 71ᵃ-71ᵇ.

Maḳṣūd bu kim şeh-i zemāne
Çün ide naẓar bu gül-sitāne

Yād ide Celīlī nā-tüvānı
Bāġı görüb aña bāġ-bānı[111]

Şair mesnevînin sonunda Fars edebiyatında Leylâ ve Mecnûn yazan Nizâmî, Husrev, Câmî ve Hâtifî'yi andıktan sonra kendisini Nizâmî'yi takip eden dördüncü kalem olarak tanımlar:

Dördünci benem ʿĀlī-şalābet
Tīġ-i ḳalemim virür mehābet

Kilk-i dü-zebān u dür-niṣārum
Ṣan oldı elümde Ẕü'lfeḳārum

Şair bu eseriyle, Husrev ü Şîrîn'de ulaşamadığı yardımlara kavuşmayı ümit etmektedir:

Ol kūh-ken-i güher-feşāne
Himmet ide tā ki Husrevāne

Görmezse bu ferʿ-i bī-uṣūl ol
İḥsān ide himmet-i ḳabūl ol

Ceybüm zer ü sīmden ide pür
Dāmānımı eşk bigi pür dür[112]

Şair, hatime bölümünde eseri 919H./1513M. de –yani Husrev ü Şîrîn'den bir yıl sonra- Edirne'de yazdığını, mesnevînin beyit sayısının 2045 olduğunu şu beyitlerle haber veriyor:

Tārīḫ-i ʿArab'da ey nigū-fāl
Olmuşdı ṭoḳuz yüz on ṭoḳuz sāl

Buldı bu ṣaḥīfe-i ġam encām
Ẕi'l-ḥicce evāḫirinde itmām

Ebyātı şumārı güher-senc
Oldı iki biñ ṣad ü cihil penc

Bu nāme ki müşg-fām oldı
Çün Edrine'de temām oldı[113]

Mesnevînin vezni, mefʿûlü mefâʿilün feʿûlün'dür.

---

[111] a.e., v. 71[b].
[112] a.e., v. 71[b].
[113] a.e., v. 128[a]-128[b].

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Celîlî'nin Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinin bilinen tek nüshası Paris, Bibliothéque Nationale, An. Fon. 364'de kayıtlıdır. Nüshanın, Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları 640 F8'de bulunan fotokopisinden hareketle tavsifi şöyledir:

130 yk. 17 str., ta'lik yazı. İstinsah tarihi: -. Müstensih: -. 1^{b}'de "Ḫamse-i Celîlî", bazı terkipler ve beyitler bulunuyor. 2^{a}, 2^{b} ve 3^{a}'da bazı şiirler ve okunamayan temellük kayıtları, 3^{a}'da "Kitāb-ı Ferhād u Şîrîn" ibaresi var. Gül-i Sad-berg sayfa kenarında, 121^{a}'ya kadar sürüyor. 128^{b}'de okunamayan temellük mühürleri, 129^{a} bir türkü, 129^{b}'de bir gazel, 130^{a}'da Hayretî'nin bir gazeli ve bir murabba bulunuyor. Leylâ ve Mecnûn, nüshanın 64^{b}-128^{b} yaprakları arasında.

3.5.1.8. Sevdâî

920H./1514M.de Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi yazan ve XVI. yy. şairlerinden olduğu anlaşılan Sevdâyî'nin, tezkirelerin bildirdiği Sevdâyîlerden hangisi olduğu tartışmalıdır. Agâh Sırrı Levend, Sehî Bey Tezkiresi'nde yer alan Sevdâyî'nin bugün tek nüshası Cambridge Üni. Kütüphanesinde bulunan Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinin müellifi olabileceğini düşünmektedir[114]. Bu Sevdâyî, Sehî Bey'in bildirdiğine göre güzel ve rindâne gazelleri olan, Kırkkilise (Kırklareli) kadısı iken ölüp oraya gömülen ilim erbabı bir kişidir[115].

Sevdâyî, adını ve eserini yazdığı tarihi şu beyitlerle bildiriyor:

Her ḫande ola bu ḳıṣṣa bünyād
Sevdā'ī faḳīri ideler yād

Ṭoḳuz yüz yigirmi de bu nāme
Ḫatm oldı irişdi iḫtimāme

Zü'l-ḳa'denüñ evveliinde iy yār
Ḫatm oldı bu ḳıṣṣa ol ḫaber-dār[116]

Sevdâ'î eserini, arkadaşlarının, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin Farsça olduğunu, buna mukabil bu bölgede bulunanların ekseriyyetinin Farsça bilmediğini, bu bakımdan kıssanın yeterince idrak edilemediğini söyleyerek kendisine Leylâ ile Mecnûn yazması teklifinde bulunmaları üzerine kaleme aldığını mesnevînin "sebeb-i nazm-ı kitâb" bölümünde şu şekilde anlatır.

Bir gün meger oturdı iy cān
Der ṣoḥbet(i) ḫūb ehl-i ġufrān

---

[114] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 209.
[115] Günay Kut, a.g.e., s. 237.
[116] M. Ünal Şahin, *Leylî ve Mecnûn Sevdâ'î Transkripsiyon ve Dil İncelemesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üni. Sosyal Bilimler Ens., Malatya 1988, s. 136.

Anda baña açdılar bu rāzı
Cānuñda çü var ʿışḳ bāzı

Senden ḳılaruz bunı temennā
Türkīce bu naẓmı eyle inşā

Bu ḳıssa-ı Leylī birle Mecnūn
Naẓmın ḳıl anuñ çü dürr-i meknūn

Pür -sūziş ola vü ḫūb zībā
Şöhret ṭapalar oḳınsa her cā

Ḳıl Türkīce anı ḫūb yaʿnī
Tā kim bileler oḳınsa maʿnī

İdrāk arta ola ʿacāyib
Pür-nükte vü maʿnī vü ġarāyib

Kimse ʿAcemi bu yirde bilmez
Biñ gez oḳunursa ḥaẓẓı olmaz

Her dilce oḳunsa söz olur ḫūb
Bülbül işidürse ola merġūb

Her ḳavm dilince söz olur ḫūb
Her söz ki bilinmez ola nā-ḫūb

Pes ben daḫi ḳıldum iltimāsı
Maḳbūl olur ehl-i dil duʿāsı

Ger himmetüñüz olursa bārī
Hem ʿavn ḳılarsa bār-i yārī

Ben daḫi başam bu yola aḳdām
Tā kim ola ḫayr ile serencām

Yoḳsa ḳanı bende eyle ṭāḳat
Kim söz diyem ola pür-leṭāfet

Ger himmetüñüz ola muʿāvīn
Şimdi vireyim sözüñ cılāvin

Meydān-ı suḫān içinde bāzı
Naẓm ile beyān idem bu rāzı[117]

[117] a.e., s. 33-34.

Sevdâ'î eserini mef'lü mefâ'ilün fe'ûlün vezniyle kaleme almıştır. Elimizdeki nüshada birçok beyitler, arasıra bazı kelime ve mısra farkıyla olduğu gibi Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda da vardır. Sevdâyî eserini 920H./1514M.de yazdığına göre, bu parçaları 942H./1535M.de yazılan Fuzûlî'nin eserinden aktarmış olamaz. Fuzûlî'nin bu kısımları Sevdâyî'den aldığı ise elbette düşünülemez. Hatıra gelen tek ihtimal, sonradan Sevdâyî'nin eserini yazan müstensihin, kendi keyfine göre Fuzûlî'nin eserinden seçtiği parçaları Sevdâyî'nin eserine katmış olmasıdır. Hakikatte bu parçaların eserde yabancılığı duyuluyor. Fuzûlî'den alınan parçalar ne kadar güzelse, Sevdâyî'ye ait olan parçalar da o derece yavandır[118].

Nüshanın fotokopisi Türk Dil Kurumu Ktp. Fotokopi 035 numarada bulunmaktadır. Yazmanın tavsifi bu fotokopiden hareketle şöyledir:

59 yk.; 12 str. Nesih yazı. Serlevha tezhipli. 12a, 27b, 36b, 51a minyatürlü. İstinsah tarihi: - Müstensih: -

3.5.1.9. Hakîrî

Hakîrî, XVI.yy. Azerî edebiyatının önemli simalarındandır. Tebriz'de doğmuş ve orada yetişmiştir. Gençlik yıllarında gittiği Kâşan'da dört yıl kalmış, orada devrin birçok büyük ilim adamıyla bu arada Mevlânâ Muhteşem ile tanışmış ve dost olmuştur. Hakîrî ile Kâşan'da tanışan Takieddin Kâşî, "Hülâsetü'l-Ehbâr" adlı eserinde onun tarikat ehli sûfî birisi olduğunu yazıyor. 981H./1573M. yılında Horasan'a giderek devrin büyüklerini ve orada medfun bulunan Müslüman Türk büyüklerinin kabirlerini ziyaret ederek Tebriz'e dönmüştür. Hakîrî, 993H./1585M. yılında Tebriz'e yapılan bir saldırıda öldürülmüştür.Hakîrî'den günümüze altı bin beyitlik bir "Divan" ile "Leylâ ve Mecnûn" adlı bir mesnevî kalmıştır. Şiirlerinin edebî değeri yüksek, dili ise sadedir[119].

Hakîrî, Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinin giriş bölümünde kendisinden önce bu hikâyeyi kaleme alan Nizâmî, Husrev ve Hâtifî'nin adlarını anar;

Bir ḥikāyet ideyim bünyād men
Bile idem ḳıṣṣada irşād men

İki naẓm ıssı bunı seyr eyleye
Hem Niẓāmī raḥmetu'llahi ʿaleyh

Ḫusrev andan naẓm ḳıldı nāmei
Virdiler pes Hātifī'ne ḥāmeni

---

[118] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 222.

[119] *Azerbaycan Klassik Edebiyyatı Kitaphanası 20 Cildde*, C. 2, Élm Neşriyyatı, Bakı 1984, s. 495.

Hātifī daḫ naẓm itdi bi't-temām
Ḫoş müretteb itdi ol şīrin-kelām

Şimdi men bī-çāre-ḥāl u nātüvān
ʿAciz ü ser-geşte dür ez-ḥanümān

Himmetini anlaruñ ʿazm iderem
Türk dilince iş bunı naẓm iderem[120]

Şair, bu büyük şairlerle birlikte anılmak, böylece isminin unutulup gitmesini önlemek istemektedir:

Ol zemānki cümle varum bād ola
Menüm ādum munlaruñla yād ola

Ḫayrilen kim yād ide oldem meni
Raḫmet ile şād ide Ḫālıḳ anı

Ḥāṣıl olur dünyāda kāmum menüm
Kim ferāmūş olmaya nāmum menüm

Ger ci ender- ʿālem-i bī-iʿtibār
Ḳala işbu nāme menden yādgār

Dōstlar yād ide tā āḫir zemān
Olmaya hergiz menüm adum nihān[121]

Mesnevînin giriş bölümünde Hakîrî, eserini yazmaya başladığı tarihi bize şu beyitlerle haber veriyor:

İbtidā ḳıldum berūz-ı āẕīne
Söyledüm Ḫaḳḳ ismini bünyādına

Āẕīne günü idi şehr-i Recep
İş bu naẓmı eyledi gönlüm ṭaleb

Tāriḫ oldem ẓı idi lām-ı elif
Sāʿati saʿd idi eyyām-ı şerīf[122]

(تاریخ اولدم ظی ایدی لام الف)

---

[120] Zikri Turan, *Mecnûn u Leylâ Hakîrî Transkiripsiyon ve Dil İncelemesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üni. Sosyal Bilimler Ens., Malatya 1988, s. 61.
[121] a.e., s. 61.
[122] a.e., s. 62.

Yukarıdaki tarih mısraı ebced hesabıyla (ب: 900, ل: 30, ا: 1) 931'i vermektedir. Fakat bu tarihi Hicrî-Şemsî tarih olarak düşünüp öyle Milâdî tarihe çevirmek gerekir kanaatindeyiz. Aksi halde *Azerbaycan Klassik Edebiyyatı Kitaphanası 20 Cild* isimli eserde Hakîrî'nin ölüm tarihi olarak kaydedilen 993H./1585M. ile eserin yazılmaya başlandığı 931 tarihi arasındaki 62 yıllık uzun zaman aralığını izah zorlaşır. Ebced hesabıyla elde edilen 931 tarihinin Hicrî-Şemsî takvime göre çevrilmesiyle 1552M. elde edilir ki, bu, eserin telif tarihi ile Hakîrî'nin ölüm tarihi arasındaki 33 yıllık daha makul bir zaman aralığına işaret eder. Hicrî-Şemsî takvimin Abbasîler devrinden başlayarak zaman zaman muhtelif İslâm devletlerince kullanıldığını, hatta İran'da İlhanlıların hâkimiyeti sırasında Gazan Han devrinde 12 Recep 701H./13 Mart 1302M.den itibaren yapılan bazı değişikliklerle "İlhan Takvimi" adını aldığını, 31 Mart 1925'ten sonra da İran'da millî takvim olarak kabul edildiğini biliyoruz[123]. Buradan hareketle aynı coğrafyada yaşayan Hakîrî'nin yukarıdaki tarih mısraında Hicrî-Şemsî takvimi kullanmış olması kuvvetle muhtemeldir. O halde Hakîrî eserini Recep 931H./Nisan 1552M.de yazmaya başlamış tahminen aynı yıl içinde de bitirmiştir. Elimizdeki yegâne nüshada eserin bitiş tarihi ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

Hakîrî, eserini yazmaya başladığı tarihi haber verdikten sonra şu beyitlerle hikâyeye giriyor:

Çünki kāmum ḥāṣıl oldı bi't-temām
Şerḥ idem şimdi ḥikāyet ve's-selām

Müstemiᶜ olın siz imdi dōstān
Tā kim şerḥ ideyim bir dāstān

Söyleyem Leylī vü Mecnūn ḥālini
Anlaruñ çekdikleri aḥvālini

Zār idiler gör nice hicrān ilen
Hem-dem idiler ġam [u] efġān ilen[124]

Hakîrî eserin sonunda fâᶜilâtün fâᶜilâtün fâᶜilün vezniyle kaleme aldığı eserinin 2150 beyitten meydana geldiğini ve adını Leylî (vü) Mecnûn koyduğunu da şöyle bildiriyor:

İki ming yüz elli beyt oldı hemān
İki ᶜāşıḳ ḥālini itdüm beyān

Faẓl ḳıldı çü Ḥaḳḳ itmām eyledüm
Leylī [vü] Mecnūn muña nām eyledüm

.....

[123] *bk.* Faik Reşit Unat, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK Yay., Ank. 1994, s. XV-XVI.
[124] Zikri Turan, a.g.e., s. 63.

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt
Mü'min iseñ pīşe ḳıl ṣavm [u] ṣalāt[125]

Hakîrî'nin Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinin tek nüshası British Museum Add 7936/4 numaraya kayıtlıdır. Eser bu yazmanın 117[a]-167[b] yaprakları arasında bulunmaktadır. Nüshanın mikrofilmi Ankara Millî Kütüphane Mikrofilm Arşivi A-4090'da bulunmaktadır. Nüshanın en bariz özelliği beyitlerin birbiri ardınca, ilk bakışta nesir izlenimi verecek biçimde yazılmış olmasıdır. Mısraları ve beyitleri diğer mısra ve beyitlerden ayıran herhangi bir işaret bulunmamakta, kafiye ve vezinle mısralar birbirinden ayırt edilebilmektedir. Bu da zaten kötü bir nesihle yazılmış olan nüshayı okumayı zorlaştırmaktadır.Her sayfada 13 satır vardır. Rebiü'l-evvel ayında istinsah edilen nüshanın müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir.

3.5.1.10. Fuzûlî

Türk edebiyatının zirve şairlerinden olan Fuzûlî hakkında bildiklerimiz maalesef çok sınırlıdır. Onun doğum tarihi bilinmediği gibi, doğduğu yer de kesin olarak belli değildir. Ancak bir kısım tezkirelerden ve kendi eserlerinden çıkarıldığı kadarıyla 900H./1495M.de Kerbela'da dünyaya geldiği düşünülmektedir. Fuzûlî, adının Mehmed, babasının adının Süleyman olduğunu Matlau'l-İ'tikad isimli eserinin ön sözünde söylemektedir[126]. Bayat aşiretinden olduğu, Sâdıkî'nin Mecmau'l-Havâs adlı tezkiresinde (y.tar. 1007H./1598M.) yazılı olan[127] Fuzûlî'nin çok iyi bir tahsil gördüğü, devrinin bütün ilimlerini öğrendiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Türkçenin dışında, Farsça ve Arapçayı da şiir söyleyebilecek, eser telif edebilecek kadar iyi bilmektedir. Ömrünü yoksukluk içinde Hille-Kerbela-Necef ve Bağdad arasında, dar bir bölgede geçiren şair, Kanûnî'nin Bağdad'ı fethi sırasında Osmanlı ordusunda bulunan Hayâlî ve Taşlıcalı Yahya Bey gibi önemli şairlerle tanışma imkânı bulmuştur. Fuzûlî geride kendisinden sonra gelen hemen her şaire tesir edecek güzellikte eserler bırakarak 963H./1556M. yılında bir veba salgınında ölmüştür. O, sanat gücü ve samiyeti ile sadece Türk edebiyatının değil, bütün dünya edebiyatının en büyük şairleri arasında yer alır.

Belli başlı eserleri, *Türkçe Divan*, *Farsça Divan*, *Leylâ ve Mecnûn*, *Beng ü Bâde*, *Heft Câm (Sâkî-nâme)*, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, *Hadîkatü's-Süedâ*, *Şikâyet-nâme* adıyla tanınan ve Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi'ye yazdığı mektup, *Rind ü Zâhid* ve *Sıhhat ü Maraz*'dır.

Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn mesnevîsini 942H./1535M.de yazdığını eserin hatime bölümünde şu beyitle bildiriyor:

Tārīḫine düşdiler muvāfıḳ
Bir olmaġile ol iki ʿāşıḳ[128]

---

[125] a.e., s. 206.
[126] Hasibe Mazıoğlu, *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, TDK Yay., Ank. 1997, s. 10.
[127] a.e., s. 10.
[128] Necmettin Halil Onan, a.g.e., s. 303.

Tarih beytinin ikinci mısraında bulunan ʿāşıḳ/عاشق kelimesi ebced hesabıyla 471'i vermektedir. "İki ʿāşıḳ" ise 942'ye tekabül eder.

Kanûnî'nin Bağdad'ı 941H./1534 M.yılında aldığına göre Fuzûlî eserini fetihten bir yıl sonra yazmış demektir.

Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinin "Sebeb-i Nazm-ı Kitâb" kısmında eserini niçin yazdığı konusunda bize bilgiler verir: Şair bir gün, şiirden, ilimden, sözden, sohbetten anlayan insanların meclisinde bulunmuştur. Bu insanlar arasında Rum'dan yani Anadolu'dan ve en kuvvetli bir ihtimale göre de İstanbul'dan fetih ordularıyla Bağdad'a gelen kimseler vardır. Anadolu'dan gelen bu zarif kimseler (Taşlıcalı Yahya Bey ve Hayâlî olması kuvvetle muhtemel), mecliste sözü şiire getirerek Fuzûlî'ye Anadolu edebiyatının iki mesnevî üstadından, Ahmedî ve Şeyhî'den bahsetmişler ve İran edebiyatında çokça işlenen Leylâ vü Mecnûn hikâyesinin, Türkler arasında örneğinin bulunmadığını söyleyerek ona bir Leylâ vü Mecnûn yazması teklifinde bulunmuşlardır. Bu teklifin Fuzûlî tarafından sanatını ve şairliğini sınayış olarak değerlendirilmesi, böyle bir şaheserin vücuda gelme nedeni olmuştur:

Bir niçe ẓarîf-i ḫıṭṭa-i Rûm
Rûmî ki didük ḳażiyye maʿlûm

Yaʿnî ki ḳamu deḳāyıḳ ehli
Her mes'elede ḥaḳāyıḳ ehli

Hem ʿilm ü fende nükte-dânlar
Hem söz revişinde dür-feşânlar

Kim eyler idi ḥaḳāyıḳ-ı râz
Şeyḫî'den Aḥmedî'den âgâz

Kim söyler idi ögüb kelâmı
Evṣâf-ı Ḥalîlî vü Niẓâmî

Bilmişler idi ki ḥüsn-i güftâr
Ḳadrüm ḳaderince mende hem var

Çün var idi mestlikde lâfum
Kim añlana ṣıdḳum ü ḫilâfum

Men ḥasteni itdiler nişâne
Bir reng ile tîr-i imtiḥâne

Luṭf ile didiler ey süḫan-senc
Fâş eyle cihâne bir nihân genc

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Leylî Mecnûn ʿAcem'de çoḫdur
Etrāk'de ol fesāne yoḫdur

Taḳrīre getür bu dāstānı
Ḳıl tāze bu eski būstānı

Bildüm bu ḳażiyye imtiḥāndur
Zīrā ki bu bir belā-yı cāndur[129]

Her ne kadar burada Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin Türkler arasında bulunmadığı söyleniyorsa da Fuzûlî'nin, kendisinden önce Leylâ ile Mecnûn yazan Alî Şîr Nevâî'nin eserinden haberdar olmadığı düşünülemez. Çünkü Alî Şîr Nevâî, Fuzûlî'nin okuduğu, şiirlerine nazireler yazdığı bir şairdir. Ancak, Nevâî'nin eseri Doğu Türkçesi ile yazılmış olduğundan Leylâ ve Mecnûn'un Batı Türkleri arasında bulunmadığı kasdedilmiş olmalıdır. Fakat Fuzûlî'nin Osmanlı sahasında daha önce yazılmış olan Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Behişti, Ahmed-i Rıdvân, Sevdâyî ve Hakîrî gibi şairlerin eserlerinden de haberdar olmadığı anlaşılmaktadır[130].

Fuzûlî eserini o sırada Bağdad beylerbeyi olan Veys Paşa'ya takdim etmiştir. Mefʿûlü mefâʿilün faʿûlün vezniyle yazılan mesnevî 3096 beyittir[131].

Fuzûlî'nin bu eseri, Türk edebiyatında yazılan hemen hemen bütün diğer mesnevîlerden daha fazla ilgi görmüş, tanınmış, sevilmiş, yazma ve matbuu olarak çokça çoğaltılmış ve üzerinde müteaddid çalışmalar yapılmıştır. Eserin kendinden sonra gelen mesnevî şairlerini derinden etkilediği, klâsik bir mesnevî formu ihtar ettiği de bir gerçektir. Esasen Fuzûlî kendinden sonra gelen bütün divan edebiyatı şairlerinin etkilendiği, taklit ettiği bir üstat mevkiindedir. Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, Fuzûlî ile millî hikâye vasfını kazanmış, dünya edebiyatının lirizm şaheserleri arasındaki haklı yerini almıştır.

3.5.1.11. Lârendeli Hamdî

Kaynaklarda hakkında hiçbir bilgi bulunmayan Hamdî, eserini 949H./1542M. de kaleme almıştır. Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi Hamdî ile aramızdaki yegâne bağdır. Mevcut rivayet ve motiflere kendisinden de eklemeler yaparak hikâyeye bir masal havası vermiştir. Hamdî ve eseri çalışmamızın esas konusudur.

---

[129] a.e., s. 45-46
[130] Hasibe Mazıoğlu, a.g.e., s. 43.
[131] Bu beyit sayısı Necmettin Halil Onan'ın neşrine göredir.

3.5.1.12. Celâl-zâde Sâlih[132]

Meşhur kadılardan Tosyalı Kadı Celâleddîn'in oğlu olarak 895-896H./1489-1490M.de Volçitrin'de dünyaya gelen Sâlih Çelebi, medrese tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'da Kemâlpâşâ-zâde'nin derslerine devam etmiş, bu sırada büyük hattat Şeyh Hamidullâh'tan da hat dersleri almıştır. İyi bir tahsil gördüğü anlaşılan Sâlih Çelebi, eğitimini bitirdikten sonra sırasıyla Edirne Saraciye, Murad Paşa, Ali Paşa-yı Atik, Sahn-ı Semân ve Edirne Sultan Bâyezîd medreselerinde müderris olarak görev yapmıştır. Daha sonra Halep'e kadı olmuş, 951H./1544M.de başladığı bu görevinde sadece elli beş gün kalabilmiş, Mısır beylerbeyi Hadım Davud Paşa'yı teftiş etmek üzere Mısır'a gönderilmiştir. İstanbul'a dönen Sâlih Çelebi, bu teftişte gösterdiği başarı münasebetiyle yeniden Halep Kadısı olarak atanmak istenmişse de bu teklifi kabul etmemiş, bunun üzerine Sultan Bâyezîd Medresesine müderris olarak atanmıştır. Bir süre bu göreve devam eden Çelebi, 953H./1547M.de Şam, 954H./1547M.de de Mısır kadılığına atanmıştır. Üç yıl Mısır Kadısı olarak çalışan Sâlih Çelebi bu görevden emekli olmuş, Ebu Eyyûb Ensârî kasabasında kardeşi Nişâncı Mustafa Çelebi'nin yaptırdığı cami yakınında ev ve bahçe tertip ederek oraya yerleşmiş, gece ve gündüz ibadet ve eser telifiyle uğraşmış, bu arada Sultan Süleyman'ın şehzadesi Bâyezîd'in emriyle tercüme ettiği Cemalüddîn Avfi'nin "Cevâmiü'l-Hikâyet vü Levâmiü'r-Rivâyât" isimli kitabını çevirmede gösterdiği başarıdan dolayı şehzadenin inayetiyle 966H./1558M.de Eyyûb müderrisliğine atanmıştır. Bu esnada çok okumak ve çalışmak yüzünden zayıf düşen gözleri, altı yaşında kaybettiği oğlunun üzüntüsünün de eklenmesiyle tamamen perdelenmiştir. Bunun üzerine Sâlih Çelebi, Eyyûb müderrisliği görevinden affını istemiş, yüz akçe yevmiye ile tekaüdlüğe sevk edilmiştir. 973 Rebiü'l-evvel H./1565 Eylül veya Ekim M.de vefat edene kadar eser telifine devam etmiştir. Kabri, kardeşinin yaptırmış olduğu caminin haziresinde, yol kenarına yakın bir mevkidedir. Mezar taşı üzerindeki manzum kitabe, kardeşi Mustafa Çelebi'ye (Nişânî) aittir.

Şiirlerinde Sâlih ve Salâhî mahlaslarını kullanan Salih Çelebi, çok yönlü bir müellif olarak dikkat çeker. Başta tarih olmak üzere, gramer, edebiyat ve fıkıh alanlarında birçok eseri vardır. Belli başlı eserleri, Belgrad Fetih-nâmesi, Rodos Fetih-nâmesi, Târih-i Mısr, Firûz Şâh Menâkıbı Tercümesi, Dürer-i Nesâyih, Leylâ vü Mecnûn, Dîvân ve Münşeat'tır.

Sâlih Çelebi, hikâyeyi 962H./1554M. de kırk iki günde kaleme aldığını eserin sonundaki tarih kıt'asında haber verir:

Dürr-i menşūrı bu ḳıṣṣa baḥrinüñ
Kırḳ iki günde olundı naẓm heb
Saña tārīḫin virür bunuñ ḫaber
ʿAyn-ı naẓm u fā-ı sin ü lām-ı leb

عین نظم و فا ء سن و لام لب

---

[132] Sâlih Çelebi ve Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi için *bk.* Rıfat Kütük, *Celâl-zâde Sâlih Çelebi Leylâ vü Mecnûn (Tenkidli Metin-İnceleme)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1995.

Çelebi, eserin sebeb-i telif kısmında bir hamse meydana getirmek isteğinden ve gözlerine gelen zaaftan dolayı düştüğü ıstırap verici halden de söz eder:

ʿĀḳıbet kim irişdi vaḳt-i meşīb
ʿÖmr necmi ufūle oldı ḳarīb

Aġarub başımuñ şeb-tārı
Ṭoġdı ṣubḥ-ı meşīb-i envārı

Ṭondı mirāt-ı cisminüñ rūyı
Ucdı nā-geh bu cevherüñ sūyı

Giceler döymez oldı baḳmaġa
Ne siyeh yüzine ne ḫōd aġa

Ḳaldı yaʿni kitāba baḳmaḳdan
Ṭurdı ṣu ṣaḥn-ı bāġa aḳmaḳdan

Beni ayırdı eski yārumdan
Şeb-i tār içre ġam-güsārum

Almaz oldum ele żarūri kitāb
Giceler görmez oldı ʿaynum ḫvāb

Geçeridi niçe şeb-i yeldā
Zülf-i dil-ber miṣāli pür-sevdā

Tā seḥer bī-celīs çün Mecnūn
Yaturidim ġamile ben maḥzūn

Didüm āḫir nedür bu ḫāl bana
Bu ġam u vaḥşet ü melāl bana

Şöyle yatınca giceler bīdār
Żāyʿi idince vaḳtini her-bār

Saña yetmez mi her şeb eglence
Nice ursañ kilīd penc-gence

Feṭḥ idüb yaʿni kim der-i naẓmı
Neşr idüb ʿāleme dür-i naẓmı

Sen de bir ḫamse eylesen peydā
Türki dilde oḳısa her şeydā (168-181)[133]

[133] Beyit numaraları adı geçen tezde ortaya konan tenkitli metne aittir.

Bu geleneksel sebeb-i telife mukabil Çelebi'nin eserini asıl yazma sebebi, altı yaşındayken kaybettiği oğluna duyduğu tarif edilmez üzüntüdür.Şair için Mecnûn, aynîleşebileceği, itibarî bedenine sığınıp rahat rahat feryat edebileceği bir kahramandır:

Oġul acısı zehr-i ḳātilmiş
Buña döymek ne ḳatı müşkilmiş (305)
.....
Buña ḳıldum hemīn ki yaḳam çāk
Ayaġumda gil ü başumda ḫāk

Kūh u ṣaḥrālara düşem ḥayrān
Ḳays gibi bürehne vü ʿüryān

Naẓm idem yaʿni fikr idüb bunı
Ḳıssa-ı Leylī ile Mecnūn'ı

Maʿnāda ṣūret eyleyem anı
Aġlayam saña derd-i devrānı (316-319)

Celâl-zâde Sâlih Çelebi 2375 beyit süren eserini hafîf bahrinin feʿilâtün mefâʿilün feʿilün kalıbıyla yazmıştır.

3.5.1.13. Halîfe

XVI. yy. şairlerinden Halîfe'den bahseden ancak Ahdî Tezkiresi'dir. Ahdî, şairin Diyarbakır'da doğduğunu, az zamanda kendini çevresine tanıttığını, gezme isteğiyle Halep ve Şam diyarını dolaştığını kaydettikten sonra, üç dilde şiir söylediğini, mesnevî yolunda Hamse sahibi olduğunu ve Diyarbakır güzellerini tasvir eden bir Şehr-engiz'i bulunduğunu sözlerine ekler; fakat Hamse'sinin hangi mesnevîlerden oluştuğunu bildirmez[134].

Halîfe'nin Hamse'sinden Husrev ve Şîrîn, Yûsuf ve Züleyhâ ile Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerine işaret eden yalnız Kâtip Çelebi'dir. Keşfü'z-zünûn'da, bu mesnevîleri yazan şairler arasında Halîfe'nin de adı geçer[135].

Şair eserini, kendisini ziyarete gelen arkadaşlarının teklifi üzerine yazdığını şöyle anlatıyor:

Var Fürs'te bu fesāne ammā
Etrāk'de olmamış müsemmā

Türkī'de hemān dimiş Fużūlī
Fażla ʿaceb eylemiş duḫūlī

Dir şimdi bu Türkīyi Ḫalīfe
Sen ḳoy nice ṣūret-i laṭīfe

---

[134] Agâh Sırrı Levend, *Halîfe'nin Leylâ ve Mecnûn'u*, Türk Dili Dergisi, Mayıs 1952, S. 8, s. 447.
[135] a.m., s. 447.

ʿĀlemde Nevāī gibi bu ḥīn
Vir Türkī diline bir nev āyīn

Yoḳ Türkī dilinde bir miṣālüñ
Meşhūr-ı ʿArab durur maḳālüñ

Ḥüsn-i ʿAcem it bu Türkī'yi sen
Elfāẓ-ı ʿArab'dan eyle aḥsen

Fürs ü ʿArabī'de sensin üstād
Türkīce bu naẓma eyle bünyād

Halîfe Türk şairlerinden yalnız Nevâî ve Fuzûlî'nin adını vermekle birlikte, bu hikâyenin başka şairler tarafından da tekrarlandığını şu beyitlerle söylüyor:

Bu nāzmile kim cihān dolubdur
Dilden dile terceme olubdur
.....
ʿĀlemde bu ḳıssa çoḳ dinilmiş
Çoḳlar bu kelāmı naẓm ḳılmış[136]

Halîfe'nin Leylâ ile Mecnûn'u tek nüsha olarak günümüze ulaşan Leylâ ile Mecnûnlardandır. Agâh Sırrı Levend, kendisinde bulunan bu tek nüshayı tetkik etmiş ve ilim âlemine tanıtmıştır[137]. Bugün Atatürk Üni. Ktp. Seyfettin Özege Bölümü Agâh Sırrı Levend kitapları arasında bulunması gerektiğini düşündüğümüz bu nüshaya maalesef adı geçen kütüphanede rastlayamadık. Levend'in baştan, ortadan ve sondan eksik olduğunu söylediği bu yazmanın kütüphane kayıtlarına başka bir isimle geçmiş olması da muhtemeldir. Levend'in verdiği nüsha tavsifi şöyledir:

107 yk. 200x140 (142x85) mm. 13 str. Harekeli nesih yazı. Aharlı kalın kâğıt. Sayfalar yaldızlı ve siyah çerçeveli. Mısra araları boş. Başlıklar kırmızı. Sırtı ve uçları siyah meşin; üstü, siyah bez cilt. Baştan, sondan ve aradan bazı yapraklar eksik.

3.5.1.14. Atâyî

Atâyî'nin kim olduğu ve eserini hangi tarihte yazdığı belli değildir. Eserdeki bazı dil ve deyiş özelliklerine bakarak bu mesnevînin, hem Doğu hem de XVI.yy.dan sonra Anadolu'da gelişen Batı Türkçesinin etkisi altında kalmış bir Azerî şairi tarafından yazıldığı düşünülebilir. Tek nüshası Ankara Üni. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Ktp. Kadri Üçok Kitapları arasındadır[138].

Şair eserinde kendini ʿAtâyî, Kul ʿAtâ, ʿAtâoğlı yahut sadece ʿAtâyî diye anmaktadır. Hikâyeyi Türkler için yazdığını şu beyitle bildiriyor:

---

[136] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 300.
[137] a.e., s. 299; *Halîfe'nin Leylâ ve Mecnûn'u*, Türk Dili Dergisi, Mayıs 1952, S. 8, s. 447.
[138] a.e., s. 314.

Ehli Türk ola ki Türkistân ola
Bu gülistân anlara bûstân ola[139]

3.5.1.15. Fâ'izî

980H./1572-1573M. tarihinde[140] İstanbul'da doğan Kâf-zâde Fâ'izî, I. Sultan Ahmet zamanının önde gelen âlimlerinden Kâf-zâde Feyzullâh Efendi'nin oğludur.Anne tarafından büyük babası, Ebussuud Efendi'nin damadı, Şeyhülislâm Mâlul-zâde Amîr Efendi'dir[141].

Sırasıyla Ekmekçi-zâde, Semâniye ve 1024H./1615M.de Ebüssuud-zâde Mehmed Efendi yerine Üsküdar'da bulunan Valide Sultan Medresesinde müderris olarak çalışmıştır. 1025H./1616M.de Süleymaniye Medresesine atanmış, burada iki sene vazife yaptıktan sonra Selânik kadılığına tayin edilmiştir. 1029H./1619M.de Şam kadılığına nakledilmişse de, bu göreve gitmek için geldiği İstanbul'da görevin başkasına verildiğini duymuş, bir süre mazul kalmıştır[142]. Yeniçeri ayaklanmasında tesadüfen sarayda bulunduğu için Sultan II. Osman'ın tahttan indirilmesine ve Yedikule surlarına götürülmesi sırasında geçen korkunç olaylara şahit olmuş, korkarak hastalanmıştır[143]. Bu hâdiseden birkaç gün sonra henüz otuz üç yaşında iken ölmüştür (1031H./1622M.)[144]. Dedesi Mâlul-zâde Emir Efendi'nin Zincirlikuyu'da yaptırdığı okulun bahçesine gömülmüştür[145].

Onun, Zübdetü'l-Eş'âr isimli tezkiresi eserlerinin en tanınmışıdır. Bunun haricinde Leylâ ve Mecnûn ile Sâki-nâme adında tamamlanmamış iki mesnevîsi daha bulunmaktadır. Fâ'izî, Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini muhtemelen Selanik dönüşü, inzivaya çekildiği ve herhangi bir görevde bulunmadığı süre içerisinde yazmaya başlamış, ölümüyle de eser yarım kalmıştır. Sâlim, tezkiresinde yarım kalan bu eseri Seyyid Vehbî'nin tamamladığını söyleyip dokuz beyti örnek olarak veriyorsa da[146], eserin tamamlanmış halde nüshası mevcut değildir.

Fâ'izî, "Dibâce-i Mecnûn u Leylî" başlığı altında eserine başlar. Tevhid, münacat, naat, miraciyye, çâr-yâr-i güzîne ve Mahmud Efendi'ye övgüden sonra gelen ve 285 beyit süren sebeb-i telif kısmında eserini yazma sebebini bildirir. Bir sebeb-i telif için uzun sayılabilecek bu bölümde şair, devrin ilim erbabından, sanatın ve sanatkârın kıymetinin bilinmediğinden şikâyet eder. Haliç'teki evinde inzivaya çekildiğini anlatır:

Ben dâmenime çeküb ayağum
Var idi o fırḳadan ferâğum

---

[139] a.e., s. 315.
[140] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. 2, Tarih Vakfı Yurt Yay., İst. 1996, s. 508.
[141] Faik Reşat, *Eslâf*, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, Tar.siz, s. 179.
[142] a.e., s. 179.
[143] Numan Külekçi, a.g.e., s. 520.
[144] Faik Reşat, a.g.e., s. 180.
[145] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (hzl.: A.Fikri Yavuz, İsmail Özen), C. 2, Meral Yay., İst. 1972, s. 194.
[146] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 325.

Anlarla aramızı ser-ā-pā
Kesmişdi çü tīġ-i mevc-i deryā

Yaʿni ki Ḥişār-ı dil-güşāda
Ol sāḥil-i lücce-i ṣafāda

Bir künce ṣalub hevā-yı taḳdīr
İtmişdi bu ḫāki inzivā-gīr[147]

Köşesine çekilen şair, tabiatındaki aşk cevherinin coştuğu bir vakitte Leylâ ve Mecnûn hikâyesini yazmaya başlar:

Bir gün yine neşve-i muḥabbet
Virmişdi derūna özge ḥālet

Maġlūb idüm ol ḳadar ṣafāya
Güyā ki gül-i seḥer ṣabāya

Ol şevḳile ḥāme-i güher-bār
Olmuş dil-i ʿāleme şerer-ḳar

Yaʿni ki cünūn rivāyetinden
Leylī Mecnūn ḥikāyetinden

Bir faṣlı olub nümūne-perdāz
Ṣalmış dil-i siḥre reşk-i iʿcāz

Bir naġme-i tīze ḳılmış aheng
Bir kārla ḫalḳı eylemiş deng

Ḳānūn-ı dile olub müvāfıḳ
Bir faṣl itmişki cāne lāyıḳ[148]

Sebeb-i telif kısmından sonra Fâizî, II. Osman'ı 80 beyitlik bir manzume ile över. Bu övgüyü, 167 beyitlik bir saki-nâme takip eder. "Aġāz-ı Dāstān-ı Kitāb-ı Leylī vü Mecnūn" başlığıyla asıl hikâyeyi anlatmaya başlayan şair, bu bölümden ancak 253 beyit yazabilmiştir.

Asıl hikâye,

Ser-levḥa-nigār-ı ṣafḥa-i ġam
Şīrāze-keş-i kitāb-ı mātem[149]

beytiyle başlar. Eser şu beyitle kesilir:

---

[147] Kâf-zâde Fâ'izî, *Leylâ vü Mecnûn*, İst. Üni. Ktp. T.4097/8, v. 65^{b}.
[148] a.e., v. 66^{b}.
[149] a.e., v. 69^{b}.

Olub kelimāt-ı ḫalḳa ḥammāl
Kālā-yı fesāde ola dellāl[150]

Fâizî'nin eseri 1136 beyittir. Vezni ise mef'ûlü mefâ'ilün fa'ûlün'dür.

3.5.1.16. Örfî

Örfî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi elimizde bulunan Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinin en kısasıdır. 195 beyitten müteşekkil bu kısa mesnevînin elimizdeki yegâne nüshası Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları No.: 442'ye kayıtlıdır. Nüshanın tavsifi şöyledir:

160x216 (90x172) mm. 23 str. Kremrenk, aharlı ve filigranlı kâğıt. Başlıklar kırmızı mürekkeple. Üstü geniş çerçeve içinde yaldızsız küçük şemseli, miklepsiz koyu kahverengi eski meşin bir cilt. Örfî'nin Leylâ ile Mecnûn'u nüshanın 96^b-100^b yaprakları arasında. 1^b-96^a yapraklarında Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn'u bulunuyor. Fuzûlî'nin eseri ta'lik yazıyla istinsah edilmişken Örfî'nin eseri rik'a nesih karışık bir yazıyla yazılmıştır. İki eser, mürekkep bakımından da farklı. Bu da Örfî'nin mesnevîsinin sonradan nüshaya eklendiğini gösteriyor. Örfî'nin Leylâ ile Mecnûn'undan sonra nüshada epeyce boş sayfa var. Eserin sonunda 100^b, 101^a-101^b'de Osmanlı Müellifleri'nden ve Ali Kemal'in Peyâm-ı Sabah'ta neşrettiği (1 Teşrinisani 1920) yazıdan alınmış Örfî ile ilgili bilgiler mevcut. Bu bilgilerin sonunda حرره الفقير محمد سعيد حالت ابن جعفر عزت غفر الله لهما kaydı var. Agah Sırrı Levend, bu kayıttan hareketle şair Asaf Halet Çelebi'nin babası olan Mehmet Sait Halet'i yazmanın son sahibi ve Örfî'nin Leylâ ile Mecnûn'unu başka bir yazmadan bu nüshaya aktaran kişi olarak düşünür[151]. Bu kısa mesnevînin tam metni şöyledir:

Ḳıṣṣa-ı Leylā vü Mecnūn Güft-i ʿÖrfī Aġa

96^b **01-** İdenler Ḳays u Leylā'yı ḥikāyet
Bu resme itdiler naḳl ü rivāyet

02- Ḳabā'ilden idiler Ḳays u Leylā
İkisi oḳudı bir ḫᵛācede tā

03- O vaḳte irdi ki bu iki maʿṣūm
İkisi daḫi oldı ʿışḳa mefhūm

---

[150] a.e., v. 71^b.

[151] Agâh Sırrı Levend, *Örfî'nin Leylâ ve Mecnûn'u*, Türk Dili Dergisi, Eylül 1952, S. 12, s. 17-18.

04- Biri maʿşūḳa oldı biri ʿāşıḳ
Biri Leylī birisi Ḳays-ı ṣādıḳ

05- Biri birine çün oldı ḫarīdār
Metāʿ-ı vuṣlata ḳuruldı bāzār

06- Birisi maẓhar-ı nāz oldı farżā
Birisi de niyāze oldı güyā

07- Gehī īmā gehī ʿarż-ı maḥabbet
Girişme gāh cilve gāh ḥayret

08- Cemāl-i Leylī'yi gördükçe Mecnūn
Olurdı şevḳ-i ʿışḳı dilde efzūn

09- Çün olmaz ʿāşıḳuñ ṣabr u ḳarārı
Yüzin görmezse eyler oldı zārı

10- Bu ḥālet giderek oldı nümāyān
Bu rāzın ketmine olmadı imkān

11- Raḳīb-i rū-siyāhuñ biri nāgāh
Didi kim vālid-i Leylā'ya eyvāh

12- Ḳızuñla Ḳays oḳur ders-i maḥabbet
Seni rüsvā ider bu ḥālet elbet

13- Eger varise nāmūsile ʿāruñ
Nedür mektebde kārı ol nigāruñ

14- Ṣalıvirme ol āhūyı yabāne
Şikār eyler anı Ḳays-ı yegāne

15- İşitdi vālid-i Leylī bu pendi
Bu nuṣḥ oldı anun ġāyet pesendi

16- Hemān-dem menzīline geldi ol merd
Ġażabla söyledi ḥātūnına serd

17- Didi Leylā'ya iẕnim yok ki zinhār
Çıḳub Ḳays'a ide bir ʿarż-ı dīdār

18- Yasaġ itdi çü Leylā'ya babası
Ġama oldı mübeddel her ṣafāsı

19- Cemāl-i Ḳays'ı aldıḳda ḫayāle
Olurdı ʿarıżı hem-reng-i lāle

20- Zenaḫdān fikrine düşdükçe tenhā
Firār-gāhı olurdı çāh-ı ġayyā

21- Ḳad-i bālāsuñ añub eylese āh
Ḳıyāmetler ḳopardı başına gāh

22- Olub peyġüle-i ḥasretde Leylā
Ḥayāl-i Ḳays aña virdi tesellā

97[a] 23- Özin çatub ki Ḳays-ı ʿāşıḳ-ı zār
Perī-veş çün görünmez oldı dil-dār

24- Gezerdi sū-be-sū ḥasretle giryān
Ṣanurdı her kimi gördiyse cānān

25- Bu ḥasret ü ḥū ile bulmadı yārı
Firāḳ u ḥasret ile itdi zārı

26- Niçe gün çün görinmez oldı cānān
Bu resme oldı ol ʿāşıḳ ġazel-ḫᵛān

Ġazel

27- ʿAceb midür göñül eylerse giryān
Benüm āvāre-i kuh-sār-ı hicrān

28- Cüdā itdi beni baḫt-ı siyāhum
O Leylā'dan ki cisme cān idi cān

29- Raḳīb-i dīv-sīret itdi iġvā
Perī gibi gözümden oldı pinhān

30- Cemālüñ seyr iderken gāh ü bī-gāh
Cefā-yı ḥasret ile kārum efġān

31- Unutma Ḳays'ı ey Leylā unutma
Mekānı oldı ʿışḳuñla beyābān

Meṣnevī

32- Hemān-dem sırr-ı laʿlüñ alsa yāda
İderdi remzini ḫālḳa ifāde

33- Anı mest itdi ṣahbā-yı dehānı
Niçe ketm eylesün rāz-ı nihānı

34- Ṣaçı zencīrine dil-beste oldı
Bu tīmār-ḫānede dil-ḫaste oldı

35- Anı bir melʿabe idindi ṣıbyān
Olurlar idi reftārına ḫayrān

36- Lisāne yāruñ alsa ol şikeste
Niçe ṭaşlar atarlardı o meste

37- Gelüb bir kimse Ḳays'a didi ey yār
Neden olduñ bunuñ gibi dil-efgār

38- Eger kim Leylī'ye olduñsa ʿaşıḳ
Degil bu rütbe-i girye aña lāyıḳ

39- ʿAcebdür Leylī içün āh u zāruñ
Kemāl-i ḥüsni yoḳdur ol nigāruñ

40- Saña duḫter bulayım ki cemāli
Bulunmasun aransa bir miṯāli

41- İşitdi bu sözi çün Ḳays-ı nālān
Didi Leylā gibi yā var mı cānān

42- Görünmez dīde-i āġyāre Leylī
Görem dirseñ gözümden ḳıl temāşa

97[b] 43- Baña gösterdi Mevlā anı maḥbūb
O yüzden görinür ben zāre maṭlūb

44- Baḳılsa ruḫları mir'ātına pāk
İderdüñ sen daḫi Mecnūn'ı idrāk

45- Güli bülbül gözinden eyle seyrān
Görünsün tā ḥaḳīḳatde gül-istān

46- O şaḫṣı mülzem itdi Ḳays-ı kāmil
Dönüb kuhsāra gitdi ol vāṣıl

47- Bu yaña vālideyni aḳrabāsı
Eḥibbā vü cemīʿan aṣdiḳāsı

48- Gelüb bir yire her birisi maḥzūn
Didiler Ḳays olur ḥasretle mecnūn

49- Ġam-ı firḳat anuñ cānına yitdi
Beyābānı ṭutub kuhsāra gitdi

50- Gerek kim Leylī'ye olsaḳ ṭaleb-kār
Murāda irse Mecnūn-ı dil-efkār

51- Tezevvüc cilvesin ẕevḳin iderdi
Viṣāl-i yār ile ḥālet giderdi

52- Varıldı vālid-i Leylī'ye andan
Görince bunları ḳalḳdı yirinden

53- İdüb mihmāne lāyıḳ ḥayli ikrām
Rüsūm-ı mihmānı itdi itmām

54- Didiler vālid-i Leylī'ye yer yer
Ḫayırlı bir işe geldük birāder

55- Kerem ḳıl derdimiz çoḳdur devāsuz
Cihānda gerçi ādem yoḳ ṣafāsuz

56- Riyāż-ı ʿiffetüñdür verd-i ḥandān
Verā-yı perde-i ʿişmetde pinhān

57- Ḳızuñ Leylī'yi Ḳays-ı nā-murāde
Rıżā vir ʿaḳd içün bir nām-zāde

58- İşitdi vālid-i Leylī niyāzı
Bu yüzden eyledi ol daḫi nāzı

59- Didikim Leylī gibi pāk duḫter
Revādur Ḳays'a olsa cüft-i hem-ser

60- Velīkin Ḳays olub mecnūn-ı şeydā
Anuñla niçe ülfet ide dānā

61- Anı zencīre urdı zülf-i Leylī
O bend-i müşkili ḥal ide Mevlā

62- İdüñ sevdāyı dāfiʿ baʿż-ı tedbīr
Ola ki derd-mende ide te'ṯīr

63- Ṣaḥīḥ olursa ʿaḳlı ḥall ü ʿaḳde
Ṣaḥīḥ olur nikāḥı daḫi ʿaḳde

64- Cevāb-ı ye's olub her biri ḫayrān
Ḳarār-gāhına oldılar perīşān

65- Velīkin aḳrabā-yı Ḳays-ı şeydā
Ki her birisi bir şīr idi gūyā

98[a] 66- Bu ġayret ıżṭırābı ile yer yer
Tecemmüʿ eyledi bir ḥayli ʿasker

67- O merdān itdiler bu resme daʿvā
Cidāl ile alalar Leylī'yi tā

68- İşitdi aḳrabā-yı Leylī bu ḥāli
Muḥaḳḳaḳ bildiler ceng ü cidāli

69- Müheyyā oldılar anlar da anda
Ḫurūş itdi iki ʿasker yerinden

70- Bu yaña ye'sile Mecnūn-ı maḫzūn
Mekānuñ eylemişdi deşt ü hāmūn

71- Varub didiler aña olma dil-teng
Senüñçün olacaḳdur ṭurfe bir ceng

72- Müsellāḥ sen daḫi imdi süvār ol
Ḳabīleñ cānibine ber-medār ol

73- Şikest olursa semt-i ceyş-i Leylā
İrişürsüñ viṣāle sen de farżā

74- İşitdi bu peyāmı oldı ḥurrem
Süvār oldı bir esb'e şekl-i Rüstem

75- Varub gördi ki olmuşlar muḳābil
İki cānib-i cidālçün ḳabā'il

76- Biribirine ol merdān-ı meydān
Ḥavāle eylemekde tīġ-i bürrān

77- Görüb bu ḥāleti Mecnūn-ı şeydā
Şecāʿatle yüridi cenge ammā

78- Ḫayālinde göründi ḥüsn-i cānān
Olub birden cemāl-i yāre ḫayrān

79- Didikim semt-i Leylā'da bu ʿasker
Gerekdür olsa manṣūr [u] muẓaffer

80- O cānibde bulunsam baña evlā
Ṣafā kesb eylesün tā tīġ-i Leylā

81- Ḳażārā olsa aʿvānı perīşān
Olur bu ġuṣṣa şāyed ḳalb-i cānān

82- Çün oldum zülf-i Leylā'ya hevā-dār
Gerekdür kim olam ben de vefā-dār

83- Hemān-dem sürdi raḫşın ḳarşu cānib
Olub aʿvān u ensārını sālib

84- Ḳarışdı aḳrabā-yı dil-rübāya
Esirdi döndi şekl-i ejdehāya

85- İki merdümleri olmuşdı ḫūn-rīz
Hücūm itdi elinde seyf-i ser-tīz

86- Göricek Ḳays'uñ aḥvālini aʿvān
Taʿaccüble ḳamusı oldı ḫayrān

87- Biz anı vaṣl-ı yāre irmekiçün
Ḥazān iken bahāra irmekiçün

88- Anuñçün terk idüb başile cānı
Bizümle ceng ider seyr idin anı

98[b] 89- Giriftār itmiş anı zülf-i Leylā
Bu sevdādan ferāġat itmek evlā

90- Bizi düşmen idübdür ġayret-i dōst
Anı dīvāne itmiş ḥālet-i dōst

91- Te'essüfle dönüb aʿvān-ı Mecnūn
Olub nuṣretle ceyş-i Leylī memnūn

92- Sevindi oldıġın aʿvānı maġlūb
Didikim ġālib oldı yine maḥbūb

93- Revā mıdur ki maḫzūn ola cānān
Ola zülfi gibi ḫalḳı perīşān

94- Degilsem vaṣl-ı dil-dārile ḫurrem
Benümçün olmasun tek ṭabʿı pür-ġam

95- Bu güne sırr-ı ʿışḳı itdi izhār
Firāz-ı kūha çıḳdı gitdi tekrār

96- Bu yaña Ḳays-ı mecnūn-ı belā-keş
Şerār-ı hicr ile olmuşdı āteş

97- İrüşdürdi kemāle ʿışḳı anı
ʿİyān oldı aña sırr-ı nihānī

98- Olub yanında zişt ü ḫūb yeksān
Kime itse naẓar görürdi cānān

99- Ṭaʿām u āb cāme-ḫʷāb [u] pister
Bular gitmişdi fikrinden birāder

100- Çün ʿışḳuñ olmuşidi şāh-bāzı
Olub lāne aña kūhuñ firāzı

101- Bahāyimden gidüb bi'l-cümle vaḥşet
İderler idiler Ḳays'ile ülfet

102- Müsaḫḫar oldı ḫayvānāt-ı kūh-sār
Serīr üzre Süleymān idi eṭvār

103- Serinde murġ idince āşyāne
Dinilmez mi Süleymān-ı zemāne

104- Çıḳardı cümle maʿlūmātı dilden
Ferāmuş itdi mefhūmātı dilden

105- Unutdı varlıġın bilmezdi nāmın
Çekerdi ʿışḳ elinden bāde cāmın

106- Belā vādīsine çün gitdi Mecnūn
Pederle aḳrabāsı oldı maḥzūn

107- Yazılmış ḫamsede işbu ḥikāyet
Bu vech üzre ki itmişler rivāyet

108- Babasına didi bir merd-i dānā
Bulunsa aranub Mecnūn-ı şeydā

109- Götürseñ anı Beyt-i Kibriyā'ya
Niyāz itseñ teveccühle Ḫudā'ya

110- Bulınur Mekke'de ehl-i saʿādet
Mesīhā-dem niçe ṣāḥib-kerāmet

111- Recā olsa duʿā itse taḥḳīḳ
iderdi ʿaḳlla Mecnūn'a tevfīḳ

112- Hemān-dem vālid-i Ḳays-ı dil-efgār
Ṭutub rāh-ı beyābānile kuh-sār

113- Ṭaleb-kār oldı Ḳays-ı nā-murādı
Hīç ārām itmeyüb gezdi aradı

99[a] 114- İrişdi bir firāz-ı kūha nā-gāh
Anı gördi ki Mecnūn itmede āh

115- Ṣarıldı oġluna ol merd-i nā-şād
Didi ey nūr-ı dīde itme feryād

116- Ferāmūş eyledüñ āb u ṭaʿāmı
Giderdüñ ġuṣṣañ ile her ṣafāmı

117- Gidelüm gel senüñ ile Ḥicāz'a
Duʿālar idelüm ol bī-niyāza

118- Odur cümle teveccüh-gāh-ı ʿālem
Şifā-yı maḥż olur insāne zemzem

119- Olur anda cemīʿan derde tedbīr
Niçe ʿİsā-nefes var ide te'sīr

120- İdüb Mecnūn'a nuṣḥ u pendi tefhīm
Ne disün vālideyne oldı teslīm

121- ʿAzīmet itdiler semt-i Ḥicāze
Ser-āġāz ideler tā bī-niyāze

122- İkisi Kaʿbe'ye çün oldı dāḫil
Arayub buldı bir ḳaç merd-i kāmil

123- Teveccüh itdirüb beyt-i Ḫudā'ya
El açdı her biri ḫayır duʿāya

124- Didiler Ḳays'a kim sen de duʿā it
Bu ḥālet gide Mevlā'ya recā it

125- El açub bu duʿāyı itdi Mecnūn
Didi yā Rab ben oldum ʿışḳa meftūn

126- Derūnum Leylī ʿışḳı ile ḫandān
Ṣafādandur idersem āh u efġān

127- Beni zencīre urdı zülf-i Leylī
Bana ʿışḳı virür her-dem tesellī

128- Bana derd-i muḥabbet ḫōş-hevādur
Belā-yı ʿışḳı gönlümde ṣafādur

129- İlāhī Leylī ʿışḳuñ itme zāil
Çün itdüñ kenz-i ʿışḳa Ḳays-ı nāil

130- Benüm ʿışḳum Ḥudā'ya izdiyād it
Derūnum ʿışḳ-ı Leylī ile şād it

131- İşitdiler duʿā-yı Ḳays-ı zārı
Ḳamusı itdiler riḳḳatle zārı

132- Babası āh idüb döndi diyāre
Bu kār-ı müşkile olmadı çāre

133- Diyāre geldiler çünki selāmet
Yine ṭaġ üzre itdi Ḳays iḳāmet

134- Şiḳātden rāvī-i ʿışḳ-ı ḥaḳīḳat
Bu naḳli daḫi eylerler rivāyet

135- Firāḳ-ı Leylī ile çünki Mecnūn
Mekānuñ eylemişdi deşt-i hāmūn

136- Bu ḥāl üzre geçüb bir niçe eyyām
Yoġidi anda aṣlā ṣabr u ārām

99[b] 137- Meger ki Leylī-i mümtāze nā-gāh
Pişürdi āş ki ḫalḳa vire lillāh

138- İde kendi eliyle ḫalḳa taḳsīm
Bu ḥāli itdiler Mecnūn'a tefhīm

139- Didiler ey ser-efrāz-ı maḥabbet
Zemāndur saña yāruñ ide şefḳat

140- Eliyle āş virür gel şimdi cānān
Var al sen de keremden sen de iḥsān

141- İşitdi bu peyāmı çünki Mecnūn
Sevindi bu ḫaberden oldı memnūn

142- Şitābān irdi kūy-ı dil-rübāya
Nesīm-āsā irişdi ol araya

143- Girüb ḫalḳuñ arasına o şeydā
Cemāl-i Leylī'yi itdi temāşā

144- Uzatdı çenāġuñ anda nigāra
Didi luṭf eyle gül ben dil-efkāra

145- Görince ḥande-leb Leylā-yı mümtāz
O demde yine itdi şīve-i nāz

146- Urub kepçe şikest itdi çenāġı
ʿAcāib ʿişve gösterdi bayaġı

147- Görenler didiler Mecnūn'a ḥāli
Bu mıdur çekdigüñ derdüñ me'āli

148- Ḫacīl itdi seni ey merd bizden
Neden dil virdüñ ol mekkāreye sen

149- Tebessüm eyledi Mecnūn-ı ser-bāz
Didikim siz degilsüz vāḳıf-ı rāz

150- Baña da āş virübdi şimdi dil-ber
Sizüñle olmuşidüm ben berāber

151- Beni şād itdi elṭāfile cānān
Ki ṭutmadı beni ḫalḳile yek-sān

152- ʿAcebdür nükte-i ʿışḳ u maḥabbet
Niçe esrārı var anuñ ḥaḳīḳat

153- Bu vech üzre diyüb Mecnūn-ı şeydā
Firāz-ı kūha çıḳdı gitdi tenhā

154- Yine Leylī diyüb eylerdi feryād
ʿAcāib ṣavtile ol merd-i āzād

155- Hemān ezkārı Leylā idi taḥḳīḳ
İrişdi ʿaḳıbet peyġām-ı tevfīḳ

156- Muḥaḳḳaḳ bil ki kim Leylā'yı fānī
Ki rūḥ olmasa cān ister mi anı

157- Gözinden seyr iden kimdür cemāli
Görinen ṣūretüñ kimdür me'āli

158- Seven kim sevilen kim oldı maʿlūm
Ḥaḳīḳatde bir imiş cümle mefhūm

159- Bu ilhām olıcaḳ gitdi mecāzī
Ḫudā'ya eyledi cümle niyāzı

160- Ki yā Leylī diyu eylerken efġān
Didi yā Ḥażret-i Mevlā-yı Sübhān

161- Rivāyet olınur ki Leylī nā-gāh
İderken ḥasret-i Mecnūn ile āh

162- Dükendi ṭāḳat ü ṣabr u mecāli
Ẓuhūr itdi yine Ḳays'uñ ḫayāli

163- Derūnī eyledi Ḥakk'a münācāt
Didikim Ḳays'a olayum mülāḳat

100[a] 164- Ṭaleb-kār oldı çün Mecnūn'ı Leylā
İrişdürdi anı maḳṣūda Mevlā

165- Bi-emri'llāh o şeb bir ẓulmet oldı
Unutdı bir birin bir ḥālet oldı

166- Ḳabīle kārbān olmuş giderken
Nigāruñ nāḳesin ādem yiderken

167- Şütür aldı başını gitdi bī-rāh
Anuñ üstinde idi ya'ni ol māh

168- İrişdi ṣubḥadek nāḳeyle Leylā
Makām-ı Ḳays'a kim eẓkār-ı Mevlā

169- Iraḳdan Ḳays'ı gördi zār [u] nālān
Anuñ eṭrāfuñ almış bunca ḥayvān

170- Çökerdi nāḳesin oldı piyāde
Yüridi kim vare ol nām-zāde

171- Görince Leylī'yi bunca bahāyim
Yirinden her birisi oldı ḳāim

172- Gidüb her birisi bir semte nā-gāh
Yüridi bezm-i Ḳays'a vardı ol māh

173- Zemīn-būs itdi riḳḳat ile Leylī
Ṣarıldı Ḳays'a kim bula teselli

174- Elin ayaġuñ öpdi zār u giryān
Didikim işte geldüm saña nālān

175- Yeter çekdüñ benümçün derd-i ḥasret
Görüldi ḥamdüli'l-lāh vaḳt-i vuṣlat

176- Didi Mecnūn ana sen kimsin eyā
Nigārā bilmedüm ben seni aṣlā

177- Ne yirdensüñ kimüñ neslisin ey māh
Seni farḳ idemedüm birdür Allāh

178- Didi Leylā'ki olduñ baña Mecnūn
Seni leylā-yı zülfüm itdi meftūn

179- Benüm ol Leylī kim olduñ dil-efkār
Degil midür benümçün itdigüñ zār

180- İşitdi bu sözi Mecnūn-ı kāmil
Ki ser-menzil-geh-i maḳṣūda vāṣıl

181- Nevāzişle elinden ṭutdı nā-gāh
Derūnī çekdi bir āh-ı seḥer-gāh

182- Ki yā Leylī diyu bir naʿra urdı
Ol istiġrāḳ ile bir laḥẓa durdı

183- O dem eṭrāf-ı kūha baḳdı Leylā
Gözinden perdeyi refʿ itdi Mevlā

184- Anı gördi ki her sū bunca ḥayvān
Olub bu deñlü Leylīler nümāyān

185- Dimekde her biri Mecnūn'a lebbeyk
Ki dirler idi ol meftūna lebbeyk

186- Dönüb Leylī'ye baḳdı Ḳays-ı ʿāşıḳ
Cefāñ itdi beni bu luṭfa lāyıḳ

187- Nigārā seyr idüb gördün mi ḥāli
Ḥaḳīḳat ʿışḳınuñ budur me'āli

188- Yüri Leylā ki ben Mevlā'yı buldum
Ararken ḳaṭreyi deryāyı buldum

189- Bular heb ser-güẕeşt-i ehl-i ḫāldür
Anuñ esrārını bilmek muḥāldür

100[b] 190- Olanlar māye-dār-ı ʿışḳ-ı cānān
İder her nükte esrārını iẕʿān

191- Beyān itmez rumūz-ı ʿışḳı ʿārif
Revā mı ola her bī-gāne vāḳıf

192- Murād eylerse de ʿışḳı beyāne
Ḥurūfı yoḳ yine gelmez lisāne

193- Nedür āyīnenüñ sırrında ḥālet
Görinür nāẓīre her ʿaks-i ṣūret

194- Bilür ḥāl ehli bu aḥvāli ammā
Rıżā yoḳdur beyāne anı ḳaṭʿā

195- Meger ʿāşıḳ ola bir dil-rübāya
Olur ʿÖrfī gibi göñlünde māye

3.5.1.17. Andelîb

Eserini Hıyve'nin Ürgenç şehrinde yazan Andelîb'in doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Asıl adı Nûr Muhammed Garip'tir[152]. Leylâ ile Mecnûn manzumesinin mensur "Dibâce"sinde kendisi hakkında verdiği bilgilere göre Karacadağ bölgesininin Eher kasabasında doğup büyümüş, on dört yaşındayken başından geçen bir aşk hikâyesinden sonra şiir söylemeye başlamıştır. Bu aşk macerası ona sadece şiir söyleme ruhsatı vermemiş, yerinden yurdundan ayrılıp diyar diyar gezmesine de neden olmuştur[153].

Hayatının büyük bölümünü muhtelif hanlıklarda "Mirzalık" (kâtiplik) yaparak geçiren Andelîb, bir kasidesinden anlaşıldığı kadarıyla 1246H./1830M. yılında Revan'da Serdar Hüseyinkulu Han'ın yanında kâtip olarak bulunmuş, Revan Hanlığı Rusya'ya bağlandıktan sonra da Mayor Şubin'in kâtipliğini yapmıştır[154].

Gazel ve kasidelerinde Fuzûlî'nin tesirinde olduğu hissedilen Andelîb, âşık tarzı şiirlerinde Molla Penah Vakıf'ın takipçisi sayılır.

Leylâ ile Mecnûn'un mensur dibacesinde Andelîb, kendisinden ve eseri yazma sebebinden şöyle bahsediyor:

"Gençlik günlerinde on dört yaşında iken Garacadağ mahalının Eher Gesebesinde Lèyli kimi bir gözel seneme düçâr olub, ona èşg yètirdim. Rehmsiz èşg o derecede tügyân èledi ki onu tesevvür ètmek gèyr-i mümkündür. Menim kâmil üstâdım èşg oldu. Allah Taâlâ'nın güdretinden mene söz söylemek (şè'r dèmek) nitgi vèrildi ve men âlemde bülbül kimi terennüme geldim. Endelip adı ile meşhur oldum. İşin evvelinde mezeli türküler (şè'rler) yazdım. Menimle me'şugenin arasında ittifag düşen şèyden "Leylî ve Mecnûn" sayagında inşâ èlemişem ki, yâdigâr olarag galsın ve ohuyanlar meni bir dua ile yâd ve şâd èlesinler."[155]

Andelîb'in Leylâ ile Mecnûn'u hem manzum hem de mensurdur. Manzumeler değişik şekillerde yazılmıştır. Bu manzumlerde hece ve aruz vezninin birlikte kullanıldığı görülür. Eser 1940'da N.Hocayef, 1956'da da Aşka'da A.Uluberdiyev ve Ahundov tarafından Kirilik harflerle bastırılmıştır[156].

3.5.1.18. Nâkâm

İsmail Nâkâm, Nuhu (Seki) şehrinde dünyaya gelmiştir. Hacı Mehmet'in oğludur. Azerbaycan'ın son dönemde yetiştirdiği güçlü şairlerden biridir. Sadreddin Bey ailesine mensup olan Nâkâm 1829/1905 yılları arasında yaşamıştır. Türkçeden başka Farsça ve Arapçayı da

---

[152] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 334.
[153] Ebülfezl Hüseyni; Yolçu Piriyev, *Cenùp Ulduzları*, Yazıçı Neşriyyatı, Bakı 1984, s. 8.
[154] *Azerbaycan Klassik Edebiyyatı Kitaphanası 20 Cildde*, C. 7, s. 506.
[155] a.e., s. 506.
[156] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 334.

mükemmel derecede bilmektedir. Abdülhamit devrinde bir ara İstanbul'da bulunmuş ve buradaki şairlerle dostluk kurmuş olan İsmail Nâkâm'ın Nuhu'da öldüğü rivayet edilmektedir. Şairin, Leylî ile Mecnûn dışında, Divan-ı Bedi', Hayâlât-ı Perîşân, Gencîne-i Edeb, Ferhad ve Şîrîn, Dört Efendi, Latife-nâme ve Münşeat isimli eserleri bulunmaktadır[157].

Nâkâm, Leylî ile Mecnûn'una, "Muḳaddime-i Dāstān-ı Mecnūn u Leylī" başlığı altında 12 beyitlik bir giriş manzumesiyle başlar. Bu kısa manzumenin akabinde "Mecnūn ile Leylī Yek-digerüñ Mektebde Buldığı ve Her Biri ʿĀşıḳ-ı Āşüfte-i Yek-diger Oldığı" başlığıyla hemen hikâyeye girer:

Süḫan-ārā-yı bezm-i nükte-dānı
Bu mażmūn söylemiş bu dāstānı

Ki Mecnūn'a olunca ʿışḳ çīre
İrince desti dāmān-ı dehre

Anuñ adıydı oldem Ḳays-ı āzād
Gezürdi sū-be-sū āzād u dil-şād[158]

Nâkâm, eserini 1314H./1896M.de yazdığını eserin hatime bölümünde şu beyitlerle bildirir:

Olub taḥrīrden āsūde ḫāmem
Bulub encām ḫatm olduḳda nāmem

Güẕer ḳılmışdı hicretden hemān-dem
Ḥurūf-ı ġayn u şīn u dāl u yā hem[159]

حروف غین و شین و دال و یا هم

Akabindeki beyitte ise eserinin 3710 beyitten oluştuğunu yine ebcedle haber verir:

Hem itdim beytini taʿdād fi'l-ḥāl
Üçer ġayn oldı bir yā bir de bir ẕāl[160]

اوچر غین اولدی بر یا بر ده بر ذال

Fakat elimizdeki nüsha 2903 beyitten ibarettir.

---

[157] Orhan Kemal Tavukçu, a.g.e., s. 53-54.

[158] Nâkâm, *Mecnûn u Leylî*, Bakû Devlet Üni. Kütüphanesinde bulunan nüshanın Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları 652 F20'deki fotokopisinden, v.101[b].

[159] a.e., v.195[a].

[160] a.e., v.195[a].

Nâkâm'ın Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin bilinen tek nüshası Bakü Devlet Üni. kitaplığındadır[161]. Bu nüshanın fotokopisi, Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları 652 F20'de bulunmaktadır. Bu fotokopiden hareketle nüshanın tavsifi şöyledir:

195 yk.; Leylâ ile Mecnûn nüshanın 101^{a}-194^{b} yaprakları arasında. 16 str. Ta'lik yazı. İstinsah tarihi: 1320H./ 1902M. Müstensih: ?

3.5.1.19. Leylâ ile Mecnûn Yazan Diğer Türk Şairleri

Kaynakların Leylâ ve Mecnûn sahibi olarak gösterdiği, fakat eserleri elimizde bulunmayan Türk şairleri de vardır. Agâh Sırrı Levend'in tespit ettiği liste şöyledir:

Ahmet Paşa (öl. 901H./1495M.), Hayâtî (Fatih ve II. Bâyezîd devri şairlerinden), Edirneli Necâtî (öl. 914H./1508M.), Çâkerî Sinân (II.Bâyezîd devri), Hayâlî Abdu'lvahhâb (öl. 929H./1422M.), Arif Fethu'llâh (öl. 969H./1561M.), Bursalı Halîlî (XVI. yy. şairlerinden), Sinan Çelebi (XVI.yy.), Mahvî (XVI.yy.), Muhyî Çelebi (XVI. yy.), Zamîrî (XVI.yy.), Rif'atî (öl. 1080H./1669M.)[162].

Bu listeye tezkirelerin eserlerinin yarım kaldığını söylediği şu şairleri de ilâve edebiliriz:

Figânî-i Karamânî

Lâtifî, tezkiresinin "Figânî-i Karamânî" maddesinde, şairin Nizâmî'nin Hamsesi'nden tercümeler yaptığını, Heft-peyker bahrinde tamamlanmamış bir Leylî vü Mecnûn'u bulunduğunu söyleyerek bu eserden üç beyti örnek olarak alır:

Küttāb ḳısmından şehzādegān-ı Meḥmed Ḫandan Sulṭān ʿAbdullah mādiḥlerindendür. İskender-nāmeyi Şehnāme baḥrinde Ḫamse-i Niẓāmī'den laṭīf u ter terceme itmişdür. Ve Heft-Peyker bahrinde Leylī vü Mecnūn dimişdür. Ṣıfat-ı ṣabāda bu beytler bed degildür.

Meşnevi ez-risāle-i Leylī vü Mecnūn

Merḥabā ey nesīm-i nāfe-güşā
Demüñ eyler hevāyı ġāliye-sā

Teng-dil oldı ġonca göñlüni aç
Jālenüñ dürlerini üstine ṣaç

---

[161] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 348.
[162] a.e., s. 366-369.

Yedi deryādan eyledükde güzer
Dāmenüñ ḳaṭre deñlü olmaz ter

Neşr: Ẕikr olan nüsḫa-i mensūḫa ebter ü nā-tamām āḫir ü encāma yetişmedigü ecilden meyān-ı nāsa çıḳmayub ebter ḳalmışdur[163].

Figânî-i Karamânî'nin yarım kalmış eserinden, bu beyitlerin haricinde günümüze bir şey ulaşmamıştır.

Fikrî

Vekâyiü'l-Fudalâ[164]'da, Rıza Tezkiresi[165]'nde ve bundan nakille Mûcib Tezkiresi[166]'nde bahsedildiği kadarıyla Fikrî isimli bir şairin de eksik bir Leylî vü Mecnûn mesnevîsi bulunmaktadır. Bülbül-zâde Abdullah Efendi'nin oğlu olan Fikrî'nin asıl adı İzzeddin Çelebi'dir. Vekâyiü'l Fudalâ'ya göre 1053H./1643M.de, Rıza ve Mucib tezkirelerine göre de 1030H./1620M.de ölmüştür. Bütün bu tezkirelerin Fikrî'nin yarım kalmış Leylî vü Mecnûn'undan aldıkları örnek beyitler aynıdır:

Zebān-ı hātif-i ġayb-ı rivāyet
Bu vech ile beyān eyler ḥikāyet

Enīn-i āha çeng efgāne ḳānūn
Esīr-i ʿışḳ-ı Leylī yaʿnī Mecnūn

Ziyāde oldı günden güne derdi
Anı cāndan şovutdı āh-ı serdi

Ne kūy-ı yāre varmaġa yüzi var
Ne yirde gökde rūşen yıldızı var

Leylâ ile Mecnûn hikâyesini müstakil eser olarak kaleme alan bu şairlerin haricinde 18. yy.ın önemli isimlerinden Şeyh Gâlib (öl. 1213 H./1799 M.) de, divanında "Hikâye-i Leylâ vü Mecnûn" başlığı altında kıssanın "Leylâ ile buluşan Mecnûn'un konuşmayıp sükût etmesi ve Leylâ'nın Mecnûn'a sitem etmesi" epizodunu mesnevî nazım şekliyle 18 beyitte terennüm etmiştir:

Meğer bir gün ki āteş-pāre-i Necd
Şerer pervānesi Mecnūn-ı pür-derd

Siyeh-mest-i şarāb-ı hayret olmuş
Kararmış gözleri Leylī'yle dolmuş

---

[163] Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ank. 2000, s. 437.
[164] Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiu'l-Fudâlâ* (hzl.: Abdülkadir Özcan), C. 3, Çağrı Yay., İst. 1989, s. 109-110.
[165] Gencay Zavotçu, *Rıza Tezkiresi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erz. 1993, s. 57-58.
[166] Kudret Altun, *Tezkire-i Mucib*, AKM Yay., Ank. 1997, s. 51-52.

Dolaşdırmış perīşān seyri rāha
Tutulmuş kendisi çün dām-ı māha

Dönüp ol şu'le-i cevvāle-i gamm
Yanıp durmakda olmuş şem'e hem-dem

Düşüp çün mūy-ı zengi pīç ü tāba
Büzülmüş künc-i tār-ı ıztırāba

Katıp seyl-i sirişkin bahr-ı hūna
Sükūn el vermiş ol cūy-ı cünūna

Olup hoşnūd kendi āteşinden
Şikāyet etmez olmuş mehveşinden

Cefādan ney gibi zār etmez olmuş
Varıp Leylā'yı bīzār etmez olmuş

Olup fārig dil-i dīvānesinden
Usanmış vaz'-ı küstāhānesinden

Duyup ol berk-i sāmān ya'nī Leylī
Gazabnāk eylemiş Kays'a tecellī

Demiş etdinse feryādı ferāmūş
Gerekmez bana artık gūş u mengūş

Perīşān olmanı edip tahayyül
Seninçün şānelenmişdir bu kākül

Bu sūretler seninçün rū-nümādır
Nazar āyīneye sanma sanadır

Hemān yan ağla Mevlā'yı seversen
Koma feryādı Leylā'yı seversen

Meğer dīvāneye taş atdı Leylā
Komadı urmadık baş seng-i hārā

Olur ma'şūk dāğ u zahma tālib
Nişān lāzımdır āşıklara Gālib

Mülevvesdir hemīşe kār-ı uşşāk
Meğer imdād ede hünkār-ı uşşāk

Kerem-hāhım Cenāb-ı Mevlevī'den
Vere bir neş'e şūr-ı ma'nevīden[167]

---

[167] Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yay., Ank. 1994, s. 233-234.

3.5.2. Türk Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Yazan Şairlerin Kronolojik Tablosu

XV. Yüzyıl

1- Şâhidî (*y.tar.* 883 H./1478 M.)
2- Alî Şîr Nevâ'î (*y.tar.* 889 H./1484 M.?)
3- Behiştî (*y.tar.* 889 H./1484 M.den sonra)
4- Hamdullah Hamdî (*y.tar.*905 H./1499 M.)
5- Ahmed Rıdvân (*y.tar.*906 H./1500 M.den önce)
6- Hayâtî (XV. yy. Eserin nüshası mevcut değil.)
7- Necâtî, İsâ (*öl.* 914H./1508M. Eserin nüshası mevcut değil.)
8- Çâkerî Sinân (XV. yy. Eserin nüshası mevcut değil.)

XVI. Yüzyıl

9- Hayâlî, Abdü'l-Vahhâb (*öl.* 929H./1522 M. Eserin nüshası mevcut değil.)
10- Kadîmî (*y.tar.*918H./1512 M.?)
11- Celîlî (*y.tar.*919 H./1513 M.)
12- Sevdâ'î (*y.tar.*920 H./1514 M.)
13- Hakîrî (*y.tar.*931 H./1524 M.)
14- Fuzûlî (*y.tar.*942 H./1535 M.)
15- **Lârendeli Hamdî (*y.tar.* 949 H./1542 M.)**
16- Celâl-zâde Sâlih (*y.tar.*962 H./1554 M.)
17- 'Ârif, Fethu'llâh (*öl.* 969H./1561 Eserin nüshası mevcut değil.)
18- Halîfe (*öl.* 986 H./1578 M.)
19- 'Atâyî (XVI. yy.)
20- Halîlî, Sarı Halîl (XVI. yy. Eserin nüshası mevcut değil.)
21- Sinan Çelebi, Kireççi-zâde'nin oğlu (XVI. yy. Eserin nüshası mevcut değil.)
22- Mahvî, İdris (XVI. yy. Eserin nüshası mevcut değil.)
23- Muhyî Çelebi, Niğdeli (XVI. yy. Eserin nüshası mevcut değil.)
24- Zamîrî (XVI. yy. Eserin nüshası mevcut değil.)

XVII. Yüzyıl

25- Kâf-zâde Fâ'izî (*öl.* 1031 H./1621 M.)
26- Rif'atî, Abdü'l-Hay Çelebi (*öl.* 1080 H./1669 M. Eserin nüshası mevcut değil.)

XVIII. Yüzyıl

27- Örfî (*öl.* 1186 H./1772 M.den sonra)

XIX. Yüzyıl

28- Andelîb (1246H./1830M.de hayatta)[168]
29- Nâkâm (*y.tar.* 1314H./1896M.)

Buradan da anlaşılacağı gibi XV. yüzyılda sekiz, XVI.yy.da on altı, XVII.yy.da iki, XVIII.yy.da bir ve XIX.yy.da da iki tane Leylâ ile Mecnûn yazılmıştır. Lârendeli Hamdî eserini,

---

[168] Agâh Sırrı Levend, Andelîb'i XVIII. yy.da Leylâ ile Mecnûn yazan şairler arasında zikrediyorsa da (Arap, *Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s.383), bir kasidesinden 1246H./1830M. yılında Revan'da Serdar Hüseyinkulu Han'ın yanında kâtip olarak bulunduğu anlaşılan (Ebülfezl Hüseyni; Yolçu Piriyev, a.g.e., s. 8.) şairi XIX. yy.a kaydırmanın daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Türk şairlerinin bu hikâyeye en fazla rağbet ettiği dönemde, yani XVI.yy.da nazmetmiştir. Mevzuun bu yüzyıldan sonra müstakil konu olarak cazibesini kaybettiği görülüyor.

3.5.3.Türk Halk Edebiyatı Ve Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi

Türk mesnevî edebiyatında pek çok kez müstakil hikâye olarak terennüm edilen Leylâ ile Mecnûn kıssasının, Türk toplumu içerisinde bilindiği, okunduğu ve sevildiği aşikârdır. Hikâyenin mecazî ve ilâhî aşkı anlatmaya son derece müsait yapısı, hikâyenin saf, temiz ve samimî kahramanları, nihayet bu aşk macerasının hüzünlü sonu Türk insanını derinden etkilemiştir. Bu etki, onun aşk anlayışına tesir edecek kadar kuvvetli olmuştur. Böylesine sevilen, bilinen ve etkilenilen bir hikâyenin, Türk halk edebiyatı mahsullerinde malzeme olarak kullanılmaması düşünülemez. Bilmecelerden, mânilere, halk hikâyelerinden Türk temaşa sanatına kadar çok geniş bir sahada Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin, bu hikâyenin kahramanlarının ele alındığı görülür. Bilhassa Fuzûlî'nin eserinden sonra halk arasında yayıldığını düşündüğümüz bu hikâye, meddahlar ve âşıklar tarafından anlatılmış; kuşaktan kuşağa geçerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Aşağıdaki mânilerde kendini Mecnûn, yârini de Leylâ olarak gören ümitsiz âşıkların, can yakıcı terennümlerini dinleriz:

İri gözlerin elâ
Aşkın başıma belâ
Dillerde destan oldu
Ben Mecnûn'um sen Leylâ

Eller eller gül eller
Pamuk eller gül eller
Yiğit aşka düşende
Mecnûn diye gülerler

Âh eder biter gönül
Mecnûn'dan beter gönül
Yüzünden ateş almış
Zülfünde tüter gönül[169]

Halk şairlerimiz, artık müşterek kültürün malı olan bu hikâyeye, millî ve mahallî çeşniler katmak suretiyle şiirlerinde yer vermişlerdir. Kaygusuz Abdal'dan Karacaoğlan'a; Gevherî'den Bayburtlu Zihnî'ye ve ondan Âşık Veysel'e kadar uzanan çizgide Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, sevdayı konu edinen her sözün vazgeçilmez mazmunları arasında yer almıştır.

Halk hikâyelerimiz arasında da, varyant farklılıklarıyla dilden dile dolaşan Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin önemli bir yeri vardır. Bu varyantların genel özelliği, hikâyenin manzum

---

[169] Ebru Şenocak, *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üni. sosyal Bilimler Ens., Elazığ 2000, s. 42.

kısımlarının zamanla unutularak nesir şeklini alması ve masal formel ve motiflerinin eklenmesiyle masal karakterine bürünmesidir[170]. Hikâyenin farklı coğrafî alanlarda anlatılması, hikâyenin mahallî hususiyetler kazanmasına, bölgelerin bir takım gelenek ve inanışlarının da hikâyeye girmesine neden olmuştur. Ebru Şenocak hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin varyantlarının bir dökümünü yapmış, yazılı ve sözlü varyantlar arasındaki farklılığı ortaya koymaya çalışmıştır[171]. Şenocak'ın Y_2 varyantı olarak verdiği ve Doğan Kaya'nın hususî kütüphanesinde bulunan bir yazmadan hareketle ortaya koyduğunu söylediği metin, kütüphane kayıtlarında Terceme-i Hamse-i Nizâmî olarak yer alan mensur tercümenin, Leylâ ile Mecnûn kısmıdır. Tercümenin kim tarafından yapıldığı belli değildir. Bu tercümenin Türk Dil Kurumu Ktp. Yz. A 147'de bulunan yazmasında Terceme-i Husrev-i Şirin, Terceme-i Leylâ ve Mecnûn ve Terceme-i İskender-nâme bulunmaktadır[172]. Aynı tercümenin, İskender-nâme, Heft-Peyker, Husrev ü Şirin ve Leylâ vü Mecnûn hikâyelerini havî diğer bir nüshası da Millî Kütüphane Yz. A. 1859'dadır. Nizâmî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin görme imkânı bulamadığımız diğer bir mensur tercümesi daha vardır ki, bu tercüme Rusçuklu Ahmet Ağa (öl. 1222H./1807M.den sonra)'ya aittir. Tercüman Gazetesi Ktp. Yazma Eserler Y-184'de bulunan[173] nüsha, tercümeyi yapan Rusçuklu Ahmet Ağa'nın hattıyladır. Bu nüshanın gözden geçirilmesi ve Terceme-i Hamse-i Nizâmî'de yer alan Leylâ ile Mecnûn hikâyesiyle mukayesesi mütercimin kimliğini vuzuha kavuşturabilecektir.

Ayrıca, Türk Dil Kurumu Ktp. Yz. A 350'de Cizreli Ahmet Hani (XVII. yy.)'ye ait Kirmanç lehçesiyle manzum olarak kaleme alınmış bir Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi de bulunmaktadır. Nizâmî'nin Leylâ ile Mecnûn'u esas alınarak yazılan eserin bu nüshası baştan ve sondan eksiktir[174].

Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin tarihsiz taşbaskıları da oldukça fazladır. Bu taşbaskılarda özentili, ama nispeten sade bir dil kullanılmıştır. Bir takım başarısız tasvirlerin[175] de bulunduğu bu taş baskı mensur Leylâ ile Mecnûnlarda, konunun akışı içerisine yerleştirilmiş şiirlerin aruz vezniyle olması dikkati çeker. Süleyman Tevfik, bu taş baskılarda bulunan metni ıslah ederek, Fuzûlî'nin eserindeki hale münasip gazellerden bir kısmını alarak yeni bir metin oluşturmuştur. "Leylâ ile Mecnûn" adıyla 1327H./1909'da İstanbul'da basılan kitapta on adet resim de bulunmaktadır. Mecnûn'un doğumuyla başlayan vak'a, Zeyd'in Leylâ ile Mecnûn'u rüyasında görmesiyle son bulur.

---

[170] a.e., s. 40.

[171] *bk.* a.e.

[172] Müjgan Cunbur; Dursun Kaya; Niyazi Ünver; Hacı Yılmaz, *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, TDK Yay., Ank. 1999, s. 397.

[173] Günay Kut, *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I*, Tercüman Gazetesi Yay., İst. 1989, s. 270-271.

[174] Müjgan Cunbur; Dursun Kaya; Niyazi Ünver; Hacı Yılmaz, a.g.e., s. 382.

[175] *bk.* Yunus Güneş, *Anlatım Resimleri Leylâ ile Mecnûn Ferhat ile Şirin Taş Baskıları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üni. Sosyal Bilimler Ens., İst. 1988.

Hikâye, Cumhuriyet sonrası edebiyatımızda da ilgi görmüş Sezai Karakoç (doğ. 1933) tarafından manzum olarak tekrar kaleme alınmıştır (İlk baskı 1980). Günümüz Türkçesiyle ve serbest vezinde yazılan eserde şairin gelenekten faydalandığı görülür. Veznin serbest olmasına rağmen kafiyenin mesnevî nazım biçimine uygunluk göstermesi dikkat çekicidir. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde araya giren şairin "Şairin Kuşkusu" başlığı altında söyledikleri bir nevi sebeb-i teliftir. Bu kısımda şair, Nizâmî, Câmî ve Fuzûlî'yi anar. Kendisinden yıllarca önce yaşayan bu büyük şairlerin terennüm ettikleri bir hikâyeyi kaleme alma nedenini sorgular:

Özgür çöllerde bin yılda birikmiş
Aşkın ve şiirin kıldan ince
Kılıçtan keskin sıratlarından geçmiş
Saf bedevî türkülerinden cevher saçmış
Nizâmî, Mollâ Câmî, Fuzûlî
Daha nice ulu şairin kalemiyle
Anıt eserlerin en büyüklerinden
En arı duru eğilmez bükülmez
Benzeri olmaz değişmez dönüşmez
Bin zırh ve bin kalkan içinde
İpek kadar kaygan
Çelikten bir göğde
Burç ardında burç
Kale ötesinde kale
Yaz gündüzünden açık
Gizli kış gecesinden gece
Bir öykünün önünde nasıl durdun
Niçin kendini bir sarp yola vurdun
Daha iyisini mi yazacaksın içlilikte Fuzûlî'den
Daha ileri mi gideceksin hayalde Nizâmî'den
Daha derine mi ineceksin Câmî'den
Çağın geçer akçe konuları dururken
Bu ateşten işe giriştin, neden?
Diye bir kuşku yedi bu kitabın şairini
Yaşadı âdeta Leylâ Mecnûn hikâyesini[176]
.....

Ayrıca Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı isimli eserinde, Türk tarihinin destan devirlerinden ve eski mesnevîlerden ilhamla az fakat değerli şiirler yazan Arap edebiyatı profesörlerinden Nihat M.Çetin (öl. 1991)'in Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin de bazı kısımlarını aruz vezniyle ve mesnevî nazım şekliyle kaleme aldığını söyler. Kabaklı, Çetin'in yazmış olduğu Leylâ ile Mecnûn pasajlarında aruz veznini ustalıkla kullandığı, Fuzûlî'nin zaman, üslûp ve zihniyetine intibakta da başarı gösterdiği kanaatini bildirdikten sonra aşağıdaki beyitleri örnek olarak verir:

(Mecnûn'un Leylî'ye hitâb ile izhâr-ı râzı ve beyân-ı hâl ile arz-ı niyâzıdır)

Derdindedir âşıkın mecâli
Bî-hâl olan anlamaz bu hâli

[176] Sezai Karakoç, *Şiirler VI. Leylâ ile Mecnûn*, Diriliş Yay., İst. 1986, s. 57.

Bir derd ki kendidir devâsı
Bir derd ki râzıdır mübtelâsı

Sevdâ değil âb u tâb-ı cân bu
Âteş değil âfitâb-ı cân bu

Aşk oldu çerâğ içimde ol dem
Nakş eyledi âlem içre âlem

Verdim dil ü cânı râh-ı aşka
Menzilleri seyr-gâhı başka

Bîgâne-i rûz u şeb evânım
Mevsimle alâkasız zamânım

Sen gelmesen uğramaz nehârım
Sâyende gelir gider bahârım

Gel yanıma gel ki mihr ü mâhım
Sensiz kararır solan nigâhım

Her çend hakîr u nâtüvânım
Âşıklar içinde şeh-i cihânım

Zîrâ ki esîri böyle yârın
Evcindedir izz ü itibârın

Her şey ona yolda rehber oldu
Leylî onu çölde böyle buldu

Bil seldir içimde âb-ı âteş
Emvâcı alev habâbı âteş

Çün sâyesi düştü lâle-zâre
Cem'oldu dil-i pâre pâre

Gülşenler açar tebessümünde
Efsûn-ı negam tekellümünde

Her lambada bir cihân-ı pür-nûr
Olmakta bakışlarında manzûr

Ey cânı hayât-ı câvidânın
Zerrîn nücûmu âsmânın

Gündüzler toplanır gözünde
Mahfice uyan olur yüzünde

Akşamları nûrdan seherler
Hicr oduna yanmışam serâser

Âhumdan gayrı hem-demim yok
Gel senden özge mahremim yok

Hâlim sana eylerim hikâyet
Senden sana eylerim şikâyet

Gel yanıma gel ki serv-i nâzım
Dergâhına arzeden niyâzım

Leylî ki bu sırra oldu âgâh
Sahrâlara düştü râhı nâgâh

Yer yer açılıp hazîn çiçekler
Kuşlar ona sâyebân edip per

Geldim dedi ey çerâğ-ı cânım
Bil senden uzak geçen zamânım

Bir sam yelidir tozar içimde
Bir yoldur uzar uzar içimde

Ol âşık-ı kâmyâb dilşâd
Leylî'ye bu şi'ri etti inşâd[177]

Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin Türk temaşa sanatları içine girmesi Karagöz oyunları vasıtasıyla olmuştur. Yakın zamana kadar, Karagöz oyunları içerisinde yer alan Leylâ ile Mecnûn faslının metni ele geçirilememişti. Karagöz sanatçılarından Metin Özlen, Leylâ ile Mecnûn'u, çocukken dedesi İsmail Hayri'den birçok kez dinlediğini, bu metni dedesiyle birlikte tasarlayarak yeniden kurduğunu, tasvirlerini de kestiğini söyler. Bu metin, Metin And'ın Geleneksel Türk Tiyatrosu adlı eserinin sonunda verilmiştir[178].

Divan ve halk edebiyatlarında bu derecede yaygın olan Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, defalarca filme çekilmiş (msl. Halit Refiğ, 1982), opera (Üzeyir ve Ceyhun Hacıbegof, Bakü 1917) oyunu haline de getirilmiştir[179].

---

[177] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C. 4, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst. 1991, s. 440.
[178] Ebru Şenocak, a.g.e., s. 43-44.
[179] İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ank. tar.siz, s. 316.

- I. BÖLÜM -

LÂRENDELİ HAMDİ

ve

LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİ

1.1. LÂRENDELİ HAMDÎ

1.1.1. Hamdî'nin Yetiştiği Muhit Olarak Lârende/Karaman[180]

Karaman, İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde, 37;11 kuzey enlemi ile 33;15 doğu boylamı üzerinde yer alan, deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 1033 m ve yüz ölçümü 9237 km^2 olan bir yerleşim merkezidir. Konya, İçel ve Antalya illeri arasında yer alan Karaman İli'nin merkezi, Orta Toroslar'ın kuzey eteğindedir. 15 Haziran 1989 tarihine kadar Konya'ya bağlı bir kaza merkezi olan Karaman, bu tarihte çıkarılan 3589 Sayılı Yasa ile Türkiye'nin 70. ili olmuştur. 2000 yılı sayımına göre merkez nüfusu 105.000, toplam nüfusu ise 350.000 olan şehrin, Ayrancı, Ermenek, Kâzım Karabekir, Sarıveliler ve Başyayla olmak üzere beş ilçesi bulunmaktadır.

Kuruluş yeri ve yapısı itibarıyla tipik bir İç Anadolu şehrinin bütün özelliklerini taşıyan Karaman, Konya Ovası'ndan tek tek tepeler ile ayrılan, alüvyon bir ova üzerinde bulunmaktadır. Doğuda Ereğli, batıda Bozkır, Hadim ve Çumra; kuzeyde Karapınar; güneyde Mut ve Anamur ilçeleri ile sınırlanmış olan Karaman'ın en yüksek yerleri; batıda, Hacı Baba Dağı; doğuda, Musa, Yülek ve Çavdarlı tepeleri ile; kuzeyde, Karadağ'dır. Göksu, İbrala Deresi, Gödet Deresi, Dumanözü Deresi ve Deliçay şehrin sınırları içindeki başlıca akarsuları oluştururken; şehrin doğusundaki Çavuş, kuzeydoğusundaki Suğla ve Karadağ'ın kuzeyindeki Süleyman Hacı Gölleri şehrin diğer tabiî su kaynaklarını meydana getirir.

Kışları soğuk ve kar yağışlı, yazları sıcak ve kurak geçen Karaman'ın Bucakkışla çevresi, Akdeniz iklimine sahip olup ılımandır. İlin yıllık yağış ortalaması 350 mm civarındadır. Aralık, ocak, şubat ve mart ayları kar şeklinde, en fazla yağışın düştüğü dönemlerdir.

İlk çağlardan beri merkezî bir geçit olma vasfını koruyan Karaman, bugün de, güneyde Mersin'den başlayan, Konya'ya ve oradan da Ankara ve İstanbul'a kadar ulaşan ana yol üzerinde bulunmaktadır.

Ekonomisi eskiden beri tarım ve hayvancılığa dayanan Karaman'da en fazla buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, nohut, fasulye, yeşil ve kırmızı mercimek, kimyon gibi tahıl

---

[180] Bu başlık altın verilen bilgiler şu kaynaklardan özetlenmek sûretiyle yazılmıştır; Nurcan Denktaş, *Dünden Bugüne Karaman Tarihi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üni. Sosyal Bilimler Ens., Kayseri 1992; Sapancalı H. Hüseyin, *Karaman, Ahval-i İctimaiyye, Coğrafiyye ve Tarihiyyesi, 1338 R. /1341H. (Birinci Kitap)* (hzl.: İbrahim Güler), TTK Yay., Ank. 1993; Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, TTK Yay., Ank. 2001.; Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 4, Mihran Matbaası, İst. 1314; Tayyib Gökbilgin, *XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Lârende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri*, Vakıflar Dergisi S. VII'den Ayrı Basım, İst. 1968; Alâaddin Aköz, *"Şer'iyye Sicillerine Göre" XVI. Yüzyıl Sonu ile XVII. Yüzyıl Başlarında Karaman* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Konya 1987; J.H. Kramers, *Karaman Mad.*, İslâm Ans., C. 6, İst. 1967, s. 309-311; Abdurrahman Altun, *Karaman ve İlçeleri Evliyaları*, Karaman 1997; D. Ali Gülcan, *Karaman Mevlevîhanesi, Mevlevilik ve Karamanlı Mevlevî Velileri*, Mader-i Mevlânâ Camii Koruma Derneği Yay., Karaman 1975; www. karaman. gov. tr

ürünleriyle sanayi bitkilerinden ayçiçeği ve şeker pancarı yetiştirilmekte, çeşitli meyve ve sebzelerin de üretildiği görülmektedir.

Ayrıca Karaman, maden yatakları bakımından da zengin bir bölgemizdir. Bilhassa eski dönemlerden itibaren işletilen barit, magnez ve maden kömürü, keolen, krom ve simli kurşun madenleri hem çevre hem de ülke ihtiyaçlarına katkıda bulunmaktadır.

Bünyesinde pek çok medeniyete beşiklik etmiş olan Karaman'ın, klâsik dönemlerde, Bizinidi, Talaranza ve Laranda isimleriyle anıldığını görüyoruz. Laranda ismi Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Lârende şeklini almış, önceden şehrin bütününü karşılayan bu isim bugün, Karaman İli'nin yalnızca bir semtini ifade eder olmuştur. Şehrin Karaman ismini Karamanoğulları'nın bu bölgeye yerleşip, 654H./1256M. de Lârende'yi kendilerine başkent yapmalarından sonra aldığı söylenir. Bu konu hakkında farklı düşünceler de vardır. Lârende'nin Karaman adını buraya vali olarak gönderilen Lâlâ Kamerendîn'in isminden aldığını söyleyenler olduğu gibi, bu ismin Karaman Devleti'nin kurucusu Nure Sofu'nun oğlu Karaman Bey'den geldiğini iddia edenler de vardır. Karaman İdadisi Riyaziyye Muallimi Sapancalı H. Hüseyin'in 1341H./1922M. yılında kaleme aldığı *Karaman, Ahvâl-i İctimâiyye, Coğrafiyye ve Târîhiyyesi* isimli eserinde bildirdiğine göre, Karamanoğulları ve Osmanlılar döneminde ekseriyetle tercih edilen isim Karaman'dır. Halk da devlet de Karaman ismini kullanmaktadır. Buna mukabil Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında dahi Lârende ismi kayıtlardan ve halkın hafızasından düşmemiş, Düyûn-ı Umûmiyye ve Nüfus dairelerinin başında "Lârende" kullanılmıştır.

Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde olduğu kadar; ilk çağlarda da önemli bir yerleşim merkezi olan Karaman'ın bilinen tarihi M.Ö. 6000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Şehrin Hititler zamanında önemli bir askerî ve ticarî merkez olduğu yapılan araştırmalarla gün yüzüne çıkartılmıştır. Yine M.Ö.ki dönemlerde Friglerin, Lidyalıların ve Perslerin hâkimiyetini gören şehir, Helenistik dönemde uzun süre Yunan egemenliğini yaşamıştır. Roma döneminde (M.S. 325-451) Roma konsül seçimlerine temsilci gönderecek kadar mühim bir şehir hüviyetine sahip olan Karaman, bu dönemde yeni yapılarla bayındır bir hale gelmiştir. Karadağ üzerindeki "Binbir Kilise" bu devre ait bir yapı olarak dikkati çekmektedir. VIII. ve IX. asırlarda kısa süreli de olsa Arap orduları tarafından işgal edilen şehir, Selçuklu Türkleri'nin eline geçene kadar Bizans hâkimiyeti altında kalmıştır. Şehrin ilk olarak ne zaman Selçuklular'ın eline geçtiği bilinmemektedir. Fakat Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Karaman ve çevresinin de çabucak Türkleştiği ve İslâmlaştığı ortadadır. Şehir bundan sonra da zaman zaman el değiştirmiştir. Selçuklular'dan sonra şehir Danişmedliler'e geçmiş, 561H./1165M. yılında II. Kılıçarslan tarafından Anadolu Selçuklu Devleti'ne dahil edilmiştir. Karaman üzerinde III. Haçlı Seferi sırasında Alman İmparatoru I. Frederich Barbarossa'nın 586H./1190M. yılı Mayıs ayında geçici bir egemenliği olduğu bilinmektedir. Şehir 607H./1210M. tarihinde Haspitaliler tarikatının isteği üzerine Ermenistan Kralı II. Leon tarafından zapt edilmiş ve hristiyanların hâkimiyeti altına girmişse de 613H./1216M. yılında Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus tarafından yeniden alınmıştır. Bir süre sonra Karaman, müstevli Harezmliler'e bırakılan şehirler arasına girer. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin babası Bahâüddîn Veled'in Horasan'dan Lârende'ye gelmesi bu

devreye rastlar. Şehir 654H./1256M. yılında Karamanlılar'a geçene kadar Selçuklu Devleti'nin idaresi altında kalmıştır. Karaman Kalesi bu döneme ait yadigârlardandır.

Karamanoğulları 24 Oğuz boyundan Salur veya Avşar boyuna mensupturlar. Selçuklu Sultanı I. Aleaddin Keykubat zamanında (617-635H./1220-1237M.) Anadolu'ya gelmişler ve tahminen 626H./1228M. de Ermenek civarına yerleştirilmişlerdir. Anadolu'ya gelmeden önce Maveraünnehir'de yaşayan bu aşiretin, yurtlarını Moğol saldırıları sonucunda terk etmek zorunda kaldıkları, aşiretin bir kısmının da Azerbaycan ve Şirvan taraflarına göç ettiği bilinmektedir. Anadolu'da Selçuklu, Bizans ve Moğol hâkimiyetlerinin zayıflamasıyla boy gösteren Anadolu beyliklerinden biri de Karamanoğulları olmuştur. Hangi tarihte öldüğü kesin olarak bilinmeyen Nure Sofu'nun bu aşiretin lideri bulunduğu, şeyh olarak gazalara çıktığı, Ereğli Kale'sini zapt ettiği, Silifke'ye de taarruzlarda bulunduğu kaynaklarca zikredilir. 655H./1257M. den sonraki hâdiselerde Nure Sofu'nun değil oğlu Karaman Bey'in isminin geçmesi, onun bu tarihlerde ölmüş olduğunun işareti sayılabilir. Nure Sofu'nun ölümüyle, Babaîlerden Muhlis Paşa tarafından Babaî tarikatının şeyhi yapılan Karaman Bey, hem aşiretin dinî reisi hem de siyasî lideri vasfını kazanmıştır.

Selçuklu Devleti'nin uç beylerinden biri olan Karaman Bey, cesareti ve bağlılığı ile kısa sürede Sultan II. İzzeddin Keykavus'un dikkatini çekmiş, kardeşi Rükneddin Kılıçarslan ile yaptığı mücadelede de büyük yardımlarını gördüğü Karaman Bey'le kız kardeşini evlendirmek suretiyle akrabalık bağı tesis etmiştir. Ayrıca Ermenek, Silifke ve Lârende'yi de Karaman Bey'e vermiş, tabl ve alem göndererek onu ödüllendirmiştir.

Fakat çok geçmeden Karaman Bey ile Konya'nın arası açılır. Karaman Bey, Konya ile aralarındaki ihtilaf yüzünden öldürüleceğini düşünerek 660H./1261M. yılında Konya üzerine yürür, fakat Muineddîn Pervâne emrindeki Selçuklu kuvvetlerine yenilmekten kurtulamaz. Bu hareketi bağışlanmaz, idam edilir ve yerine bir süre sonra oğlu Mehmed Bey geçer.

Karamanoğulları, Moğol istilâsından sonra dağılan Anadolu Türk birliğini yeniden sağlamak için, büyük mücadeleler verir. Kendileri gibi Anadolu'nun Moğol tahakkümü altında ezilmesini hazmedemeyen birçok kişiyle birlikte Baypars'ı yardıma çağırırlar. Anadolu'ya davet edilen Baypars, daha Anadolu'ya girişinde yaptığı muharebede Moğolların çoğunu imha eder. Muharebeyi müteakip Kayseri'ye gelen ve Selçuklu tahtına oturan Baypars, kısa bir süre sonra Suriye'ye geri döner. Bunu fırsat bilen Karamanoğlu Mehmed Bey, Konya üzerine yürür. Bütün engellemelere rağmen Gıyaseddîn Siyavuş'u tahta çıkarmayı başarır. Kendisi de vezir payesini alır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 708H./1308M. yılında yıkılmasından sonra Karamanoğulları, Konya ve çevresine tamamen egemen olurlar. Selçuklu başkentine sahip olduklarından, bu devletin mirasçısı farz edilmeleri gerektiğini ilân ederler. Anadolu birliğini tesis edebilmek için Moğollarla uzun süren savaşlar yaparlar. Konya, Karaman, Sivas, Kayseri,

Niğde, Adana, Antalya, Silifke, Anamur, Mut, Ermenek, Gülnar, Alanya, Gazipaşa, Isparta ve Beyşehir'i de içine alan geniş bir sahaya hakim olurlar.

Dönemin diğer bir güçlü beyliği olan Osmanoğulları, jeopolitik durumunun daha elverişli olması, Müslüman olmayan milletlerle savaşması ve dirayetli sultanları sayesinde kısa zamanda bölgede söz sahibi olma başarısını gösterir. Osmanlı Beyliği'nin bu hızlı gelişimi, XIV. yy. dan itibaren, bu iki güçlü beyliği karşı karşıya getirir. Karamanoğulları Beyliği, Osmanlılar ile Memlûkler arasında sıkışır, gelişme olanaklarından yoksun kalır. Bunun bir neticesi olarak Karamanoğulları ve Osmanlılar arasında, yaklaşık yüz elli yıl süren çeşitli savaşlar yaşanır. Fatih Sultan Mehmet döneminde yapılan bir dizi savaştan sonra, 872H./1467M. tarihinde Fatih Sultan Mehmet, Karamanoğulları Beyliği'ne son verir ve topraklarını Osmanlı Devleti'ne katar.

Osmanlı topraklarına katılan Karaman ülkesi ayrı bir eyalet olarak yapılandırılır ve yedi Osmanlı şehzadesi değişik zamanlarda Konya'ya Karaman Beylerbeyi olarak atanır.

Karamanoğulları Beyliği yıkıldıktan sonra, Osmanlı devlet politikaları sonucu, Karamanlılar, başta Rumeli olmak üzere imparatorluğun değişik bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Zaman içinde bir kısım Karamanlılar'ın da Kıbrıs'a göç ettiği görülmektedir. Yapılan araştırmalar Ulu Önder Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın atalarının Rumeli'ye göç etmiş Karamanlılar'dan olduğunu göstermiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın ailesinin de Karamanlı olduğu bilinmektedir.

1.1.1.1. Karaman'ın Yetiştirdiği Önemli Simalar

Karaman, siyasî yönüyle olduğu kadar yetiştirdiği kıymetler bakımından da önemli ve dikkat çekici bir ilimizdir. Bu kıymetler, Türk devlet ve kültür hayatına çok değerli katkılarda bulunmuş, ölümsüz eserler vücuda getirmiş önemli şahsiyetlerdir. Bu tarafiyla Karaman, Anadolumuzun mümbit ve müstesna bir kaynağı mevkiindedir.

Özellikle Karaman beylerinin bilime ve bilim adamlarına gösterdikleri sevgi, saygı ve hoşgörü, Karaman'ın günden güne gelişmesini, bir kültür merkezi olmasını temin etmiştir. Öyle ki, Anadolu'nun siyasî bakımdan parça parça olduğu bir dönemde, Karamanoğulları her yerde açtıkları medreseler sayesinde kültürel bütünlüğü sağlamışlar; bu sayede pek çok devlet, bilim ve sanat adamı yetişmesine vesile olmuşlardır.

Bu şahsiyetlerin en önemlilerinden biri, bütün Türklüğün en büyük simalarından biri olan Yunus Emre'dir. Hayatına ait bilgileri bir sis perdesinin arkasından çıkarmaya çalıştığımız bu Türkmen kocasına, Anadolu'nun pek çok yeri gibi Karaman da sahip çıkmış, onun kendisinden olmasını, toprağında yatmasını arzu etmiştir. Dîvânı ve Risâletü'n-Nushiyye isimli eserleri bulunan Yunus Emre'nin Eskişehir, Isparta, Konya Aksarayı, Afyon'un Sandıklı Kazâsı, Ünye, Sivas ve Erzurum'da mezarları ve makamları bulunmaktadır. Bu mezarlardan biri de Karaman'dadır. Kirişçi Mahallesinde, Yunus Emre Camii'nin bitişiğinde yer alan türbede Yunus

Emre'nin haricinde Tapduk Emre'ye ve Yunus Emre'nin oğlu İsmail'e ve kızına ait olduğu rivayet edilen üç kabir daha bulunmaktadır. Kesme taştan yapılan türbenin üstü tonoz kubbeyle örtülüdür.

Büyük Türk mutasavvıfı Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin hayatında Karaman'ın özel bir yeri vardır. Her şeyden önce annesi Mü'mine Hatun, kardeşi Mehmed Aleaddîn ve ilk hanımı Gevher Hanım'ın kabirleri burada bulunmaktadır. Mü'mine Hatun, 24 Oğuz boyundan biri olan Beğdili boyuna mensuptur. Babası Belh emiri Sultan Rükneddîn'dir. Belh'ten Anadolu'ya gelen Bahaeddin Veled, yanında eşi Mü'mine Hatun ve çocukları Mehmed Aleaddîn ile Mehmed Celaleddîn olduğu halde Karaman'a yerleşmiştir. Bu esnada Mehmed Aleaddîn 13, Mehmed Celâleddîn 11 yaşındadır. Mehmed Celâleddîn 20 yaşına kadar Karaman'da kalmış, tahsilinin önemli bir devresini burada tamamlamış, 18 yaşındayken, Hoca Şerafeddîn Semerkandî'nin kızı Gevher Hanım'la burada evlenmiş ve oğulları Sultan Veled'le Mehmed Aleaddîn burada dünyaya gelmiştir. Bahaeddîn Veled, Sultan Aleaddîn'in daveti üzerine Konya'ya yerleşmeye karar vermiş, ancak yola çıkmadan kısa bir süre önce eşi Mü'mine Hatun'un ölümüyle sarsılmıştır. Bugün Aktekke ya da Mâder-i Mevlânâ Camii olarak anılan caminin içinde Mevlânâ'nın annesi Mü'mine Hatun'un, ağabeyi Mehmed Aleaddin'in, eşi Gevher Hanım'ın ve bazı diğer akrabalarının kabirleri bulunmaktadır.

Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmeyen Mehmed Bey, Karaman Devleti'nin kurucusu Nûre Sofu'nun torunu ve Kerimüddîn Karaman'ın oğludur. Farsça ve Arapçanın kıskacında kalan Türkçe, Mehmed Bey'in Konya'da 13 Mayıs 1277 tarihli, "bugünden sonra, dîvânda, dergâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmaya." şeklindeki fermanıyla resmî dil olarak kabul edilir. Bu hassasiyet Konya ve Karaman çevresinin bir kültür membaı olmasında mutlaka önemli bir amildir. Fermanın yayınlandığı 13 Mayıs günü, 1960 yılından bu yana *Türk Dil Bayramı* olarak kutlanmaktadır.

Bunların haricinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynayan Şeyh Edebali, Zenbilli Ali Efendi olarak bilinen Şeyhülislâm Ali Cemâlî Efendi (849-933H./1445-1526M.), büyük Türk denizcisi ve Kitâb-ı Bahriye'nin müellifi Pîrî Reis (875-962H./1470-1554M.), Molla Fenârî olarak bilinen Mehmed Şemseddin Fenârî (öl. 834H./1430M.) de Karaman'ın yetiştirdiği önemli şahsiyetlerdendir. Ayrıca Karaman, hem Mevlevîliğin merkezi olan Konya'ya yakınlığı, hem de Mevlânâ'nın Karaman'la duygusal bağlılığı münasebetiyle, Mevlevîliğin ikinci bir merkezi olmuştur. Karaman'dan Âteşbâz Veli (öl. 684H./1285M.), Emir Dede (öl. XV. yy.), Şeyh Abdülkerim Dede (?), Pîr Kartal ya da diğer adıyla Dâlî Dede (öl. 1033H./1634M.), Şeyh Ahmed El-Mevlevî ya da diğer adıyla Cunûnî Dede (öl. 1035H./1625M.), Sâlih Zihnî Dede (öl. 1070H./1659M.), Hekim Derviş Sipâhî (öl. 1050-1061H./1640-1650M. yılları arası) ve Neyzenbaşı Gülüm Dede (öl. ?) gibi pek çok Mevlevî büyüğü çıkmıştır.

Türkçenin ses bayrağını dalgalandıran şehirlerimizden olan Karaman, birçok şair de yetiştirmiştir. Karamanlı Nizâmî (öl. 874-878H./1469-1473M. arası), Karamanlı Aynî (XV. yy.),

halk şairlerinden Kenzî (öl. 1126H./1714M.) ve Gufrânî (öl. 1926M.), günümüz edebiyatının önemli simalarından Bekir Sıtkı Erdoğan (doğ. 1925) bunların belli başlılarındandır.

1.1.2. Lârendeli Hamdî'nin Hayatı-Edebî Kişiliği

Her bakımdan önemli bir kültür merkezi olduğunu izaha çalıştığımız Karaman'a/ Lârende'ye nispetle anılan Hamdî hakkında, *Latîfî Tezkiresi*'nde bulunan ve aşağıda tartışacağımız kaydın haricinde hiçbir kaynakta bilgi bulunmamaktadır. Tezkire'nin Rıdvan Canım tarafından hazırlanan tenkitli metninin Sâhirî maddesinde tesadüf ettiğimiz ve Lârendeli Hamdî'ye ait olabileceğini düşündüğümüz bilgiler şöyledir:

Sāḥirī

Şehr-i İstanbuldan ümenā ḳısmından şāʿir ü müverriḫ ve muʿammā ve müverriḫ-i şāʿir-i sāḥirdür. Ve bir lafẓdan bir nice maʿnā göstermege ḳādirdür. ʿAbdullah Hātifî'nüñ Leylī vü Mecnūnın ve Ḳıṣṣa-i Ḫusrev ü Şīrīnin libās-ı elfāẓ-ı Derîden çıkarup ʿibārāt-ı şiyāb-ı terkīb-i Türkī-birle ārāste ḳılmışdur. Ḥālāt-ı ʿaşk ve ḫāṣṣa-i maḥabbet ḥaḳḳında bu ebyāt ḫūb vāḳiʿ olmışdur:

Meşnevī:
Gel ey mestāne-i cām-ı mey-i ʿışḳ
Nedür bir dem semāʿ eyle ney-i ʿışḳ

Yine çal ʿaşḳ ṭablını cihānda
Uyar ġāfilleri kevn ü mekānda

Ele al cām-ı ʿaşḳuñ tīşesini
Gider dilden cihān endīşesini

Vücūd esbābı pür-ġavġā vü ġamdur
Ferāġat menzili mülk-i ʿademdür

Meẕkūruñ adı Ḥamdīdür. Ekşer-i eşʿārı Ḥamdī maḥlası birle meṣṭūr u meẕkūrdur. Niteki bu şiʿrinde ẓāhirdür.

Şiʿr velehū:

Ḥālüme ey şeh-i ʿālem baḳa baḳ baḳa baḳ
Beni cevr odınatıb yaḳa yaḳ yaḳa yaḳ

Dil ü cānum ṭutuşub ḳav gibi her laḥza yanar
Bu cefā çaḳmaġını ṭıb çaḳa çaḳ çaḳa çaḳ

Miḫnetinden felegüñ bir ḳatı örs oldı yürek
Ṭoḳunur ġuṣṣa çekici taḳa taḳ taḳa taḳ

Dün ü gün odda ṭurur işbu sacayaġı
Ḳaynarum ġam ḳazanında laḳa laḳ laḳ laḳa laḳ

Ḥamdî ḳuluña ʿināyet naẓarın eyle şehā
Zülfüni boynuna anuñ taḳa taḳ taḳ taḳa taḳ[181]

Edebiyat tarihimizin Latîfî haricindeki kaynakları, asıl adı Hamdî olan Sâhirî mahlaslı bir şairden bahsetmiyorlar. Esasen *Latîfî Tezkiresi*'nin Rıdvan Canım tarafından tetkik edilen 69 nüshasının sadece ikisinde Sâhirî maddesi bulunuyor. Bu yazmalar Nuruosmaniye Kütüphanesi 3725 (v.90[a]) ve Süleymaniye Halet Efendi 342(v.71[a]) numaralı yazmalardır. Canım, Nuruosmaniye Kütüphanesi 3725 numaralı nüshayı, Latîfî'nin vefatından yaklaşık sekiz sene önce yazılması (982H./1574M.), en fazla şairi ihtiva etmesi, Latîfî'nin kendi biyografisinin yazma nüshalar içerisinde sadece bu nüshada bulunması ve bir takım tashihleri içermesi bakımından esas aldığını belirtmektedir[182]. Şiirlerinde ekseriyetle Hamdî mahlasını kullanan bu şairin, tezkireye Sâhirî olarak girmesi açıklanması güç bir bilgi olarak karşımızda duruyor. Lârendeli Hamdî'nin tarihçiliği ve muamma söylemekteki ustalığı da tamamen meçhulümüzdür. Husrev ü Şîrîn yazan şairler[183] arasında da adı geçmeyen Sâhirî/Hamdî adına kütüphanelere kayıtlı herhangi bir Husrev ü Şîrîn nüshasına da rastlayamadık. Tezkireye örnek olarak alınan beyitlerin Sâhirî/Hamdî'nin hangi mesnevîsinden seçildiği de açık değildir. Emin olduğumuz nokta, Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi'nin metninde, tezkireye alınan örnek beyitlerin bulunmadığıdır. Eğer bu şair Lârendeli Hamdî ise örnek beyitlerin Husrev u Şîrîn'den alındığını, dolayısıyla Hamdî'nin bir de Husrev ü Şîrîn yazdığını düşüneceğiz. Tezkirede Sâhirî'nin İstanbullu gösterilmesi de, Lârendeli Hamdî hakkında elimizde bulunan bilgilerle çelişmektedir. Buna rağmen Latîfî'nin, tezkiresini yazdığı tarihten (953H./1546M.) dört yıl önce (949H./1542M.) Leylâ ile Mecnûn kaleme alan Hamdî'ye eserinde yer vermesi mümkün görünmektedir. Hamdî bu arada Lârende'den ya da Konya'dan İstanbul'a gelmiş, bir Husrev ü Şîrîn yazmış, tarihle ilgili eserler vermiş, muammalar söylemiş ve şiirlerinde Sâhirî mahlasını kullanmış olabilir. Bütün bunlar elimizdeki bilgilerle destekleyemediğimiz tahminler olmaktan öteye geçmiyor. Ali Nihad Tarlan, şairlik kudretini yüksek bulduğu Hamdî'nin edebiyat tarihi kaynaklarında yer almamasını "vilâyet şairi" olmasına bağlıyor[184].

Öyleyse Hamdî hakkında sarih bilgileri temin edebileceğimiz yegâne vesika, Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi'nin tek nüshasından ibarettir. *Türkçe Hamseler Kataloğu*'nda[185] bu nüsha Hamdullah Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi'nin bir kopyası olarak gösteriliyorsa da doğru değildir. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü 3740 numaraya "Tahayyür-nâme-i Leylâ ve Mecnûn" adıyla kayıtlı yazma, Hamdî'nin eseriyle birlikte, hayatı ve mesleği ile ilgili küçük, ama önemli bilgileri ihtiva etmesi bakımından oldukça kıymetlidir. Eser ve müellifi hakkında ilk incelemelerin sahibi Ali Nihad Tarlan, Derviş Ali tarafından istinsah ve tezyin

---

[181] Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, s. 297-298.
[182] a.e., s. VIII, 66-67.
[183] Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî'nin Husrev u Şîrîn'i*, İst. Üni. Yay., İst. 1963, s. 44.
[184] Ali Nihad Tarlan, *İslâm Edebiyatında Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi* (Basılmamış Doktora Tezi), Millî Ktp. 06 M. K. Yz. B. 319, İst. 1922, s.171.
[185] Nâil Tuman, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*, MEB Yay., İst. 1961, s. 39.

edilen yazmanın II.Selim'e takdim edilen nüsha olabileceğini düşünmektedir[186]. Nüshanın zahriyeden önceki varağında bulunan *"Terceme-i Kıssa-ı Leylî vü Mecnûn Mevlânâ Hamîdî-i Lârendevî"* ibaresi, Hamdî'nin Lârendeli olduğuna dair sahip olduğumuz tek kayıttır. Yazı bakımından mesnevînin metniyle benzerlik gösteren bu kaydın, eserin müstensihi Derviş Ali'nin kaleminden çıktığını tahmin ediyoruz. Kayıtta Hamdî'nin adının "Hamîdî" şeklinde tespit edilmesi ise çelişkilere bir yenisini ilâve ediyor. Yazma, zahriyesinde güzel bir tezhibin içinde yer alan "برسم خزینه شهزاده اعظم سلطان سلیم خان بن سلطان سلیمان خان مدالله ظلمها" kaydından anlaşıldığı kadarıyla Şehzade II.Selim'e aittir. Nüshanın sonunda, hemen mesnevînin bitimini takiben Hamdî'nin, II.Selim'in Karaman Beylerbeyi olarak atandığı tarih münasebetiyle söylediği Farsça bir tarih manzumesi bulunmaktadır. Yazmanın istinsah tarihi ise ihtilaflıdır. İstinsah tarihi *Hamseler Kataloğu*'nda[187] 979H./1571-1572M., Süleymaniye Kütüphanesi fişinde ise 949H./1542M. gösterilmiştir. Yazmanın istinsah tarihi üzerindeki bu ihtilafın kaldırılması, onun II.Selim'e sunulan nüsha olup olmadığını tespit etmek açısından önemlidir. İhtilafın, nüshanın son varağında iki farklı tarihin bulunmasından kaynaklandığı anlaşılıyor. Hamseler Kataloğu'nda istinsah tarihinin 979 olarak gösterilmesi, ilk tarih kaydında ortadaki "٣/3" veya "٧/7" okumaya müsait rakamın "٧/7" tespit edilmesine bağlıdır (*bk.* EK-2). Rakamı "٣/3" kabul edersek tarih 939H. olur ki, bu, Hamdî'nin, II.Selim'in Karaman Beylerbeyi olması münasebetiyle söylediği Farsça tarih manzumesinin son mısraının, herhangi bir kişi tarafından hatalı hesaplandığı anlamına gelir. 949H.de yazılan bir eserin 939H. istinsah edilemeyeceği ortadadır. Tarih manzumesinin son beyti şöyledir:

برین تشریف حمدی گفت تاریخ

زهی اکرام بی چون بر قرامان[188]

Bu tarih beyti 949H./1542M.ye tekabül eder. Zaten nüshanın sonunda istinsah kaydının altına sonradan eklenmiş, hesabı doğrulayan bir 949 kaydı vardır (*bk.* EK-2). Kütüphane fişindeki 949H./1542M. kaydı, büyük bir ihtimalle bu düzeltmenin esas alınmasıyla ilgilidir. Nüshanın istinsah tarihinin *Hamseler Kataloğu*'nda gösterildiği gibi 979H./1571-1572M. olması ise, II.Selim hakkında sahip olduğumuz bilgilere ve nüshanın zahriyesinde bulunan mülkiyet kaydına uygun düşmemektedir. Kayıt, nüshanın Şehzade Selim'e ait olduğunu söylemektedir. 974H./1566M.de tahta çıkan II.Selim, 979H./1571-1572M.de şehzade değil Osmanlı Devleti'nin sultanıdır. O halde sultanlığı zamanında istinsah edilen bir nüshada Selim'in şehzade olarak gösterilmeyeceği de aşikârdır. Bu bakımdan *Hamseler Kataloğu*'nda verilen 979H./1571-1572M. tarihini istinsah yılı kabul edemeyiz. Son derece güzel olan bu nüsha, müellif nüshasından ve o sırada Karaman Beylerbeyi olan II. Selim için istinsah edilmiş olmalıdır.

---

[186] Ali Nihad Tarlan, a.g.e., s. 171.

[187] Nâil Tuman, a.g.e., s.39.

[188] Lârendeli Hamdî, *Leylî vü Mecnûn*, Süleymaniye Ktp., Fatih Bölümü 3740, v. 188[a].

Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin güvenilir bir nüshası elimizde bulunan Hamdî'nin eserinde kendine ait bilgileri vermekte cömert davrandığını söyleyemeyiz. Mesnevîden hareketle onun hakkında edindiğimiz bilgiler, "Hamdî" mahlasını kullandığı, eserin telif tarihi olan 949H./1542M.de hayatta bulunduğu, Nizâmî'nin Hamsesi'ne nazire yazmayı düşündüğü, Leylâ ile Mecnûn'un bu düşüncenin ilk tezahürü olduğuyla sınırlıdır. Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi'nin Hamdî'nin ilk eseri olduğunu, şairin aşağıdaki beyitte kendini şiir sahasında "*nâ-kâm*" olarak değerlendirmesinden çıkarabiliyoruz:

Ki ey ṭabʿı semendin eyleyen rām
Füsūn u naẓm ṣaḥrāsında nā-kām (703)

Sebeb-i telif kısmında şair, Nizâmî yolunda bir hamse tertip etmek istediğini şu beyitlerde haber veriyor:

Pes itdüm fikr ki_uram ben muʿallel
Niẓāmī ḫamsesi deryāsına el (693)

Daḳāyıḳdan şu resmile eşer bul
Ki naẓm içre Niẓāmī-yi diger ol (709)

Hamdî'nin hamse tertip etmek düşüncesini gerçekleştirip gerçekleştiremediğini bilmiyoruz. *Latîfî Tezkiresi*'nde ki kaydın Lârendeli Hamdî'yi karşıladığını kabul etsek bile, Husrev ü Şîrîn yazdığına dair elimizde başka hiçbir bir delil bulunmuyor.

Şairin mahlas olarak Hamdî'yi kullandığını mesnevîye serpiştirdiği hale münasip gazellerin makta beyitlerinden ve yeri geldikçe kendinden "Hamdî" olarak bahsetmesinden hareketle sarahaten biliyoruz:

Sen ʿināyet eyle Ḥamdī bendeñe ey Ẕü'l-minen
Bu fenā dārından itdükde beḳāya intiḳāl (111)

Maḥşerde ol şefīʿi bu Ḥamdī-i şikestenüñ
Dūzeḫ içinde ḳılmayalar ta aña sitem (286)

Hicrinde sirişküm şu ḳadar aḳdı ki Ḥamdī
Cūş eyleyüben ḳulzüm ü ʿummānı begenmez (872)

Būse virürsin ki Ḥamdī'nüñ alasın cānını
Ey perī ol müflisi medyūn idersin ʿāḳıbet (2595)

Oldı gerdūnuñ cefāsı şiddetinden Ḥamdīyā
Cān żaʿīf ü dil şikeste cism bīmār el-firāḳ (3302)

Dilerseñ ki_olasın her ġamdan āzād
Ḳoma Ḥamdī bugünden yarına zād (3850)

Viṣāl āyīnesinden Ḥamdîyā ger
Dilersen kim görine rūy-ı dil-ber (4901)

Yazmanın ilk varağındaki *"Terceme-i Kıssa-ı Leylî vü Mecnûn Mevlânâ Hamîdî-i Lârendevî"* ibaresinde geçen *"mevlânâ"* kelimesi bize, Hamdî'nin sosyal mevkii ve mesleği hakkında bir takım tahminler yapma fırsatını da verir. "Efendimiz, hazret" anlamlarında saygı bildiren "mevlânâ" kelimesinin, eskiden sarıklı ilim adamlarının ve şeyhlerin lâkabı[189] olarak da kullanılmasından yola çıkarak Hamdî'nin, ulema sınıfından olabileceğini ihtiyatla söyleyebiliriz. Fakat hangi anlamıyla kullanılmış olursa olsun kelime, Hamdî'yi kültürlü, saygın bir kişilik olarak tanımlar.

Hakkında bu denli sınırlı bilgilere sahip bulunduğumuz Hamdî, eserinden anlayabildiğimiz kadarıyla iyi bir eğitim görmüştür. Arapça ve Farsça olduğunda şüphe bulunmayan iki dil bildiğini sebeb-i telif kısmında haber verir:

Çü var iki dilüñ eyle ḥikāyet
Eḥādîṣ-i selefden ḳıl rivāyet (651)

Hamdî'nin, hem mevlevîliğin merkezi hem de dönemin önemli kültür muhitlerinden olan Konya ile ilişkisinin bulunduğuna şüphe yoktur. Şehzade Selim adına yazdığı kasidelerden birinde geçen

Ḫān-ḳāh-ı rif'atüñde niçe beg yeldür döner
Ṣūfi-i çarḫı Celāl'üñ türbesinde ṭutdı dem (644)

beytinde andığı Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'ye intisabı hakkında ise eserinde herhangi bir ipucuna rastlanmamıştır.

Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi'ndeki hâle münasip gazellerden ve mesnevînin giriş bölümünde nazmettiği kasidelerden hareketle Hamdî'nin, bir divan tertip etmiş olması da ihtimal dahilindedir. Mesnevîye serpiştirdiği gazellerin edebî değerleri bu ihtimali güçlendirir. Fakat yaptığımız katalog araştırmalarında Hamdî'ye ait bir divana da tesadüf edemedik.

Kendisi de Selimî mahlasıyla şiirler yazan II.Selim'in, Leylâ ile Mecnûn'u nasıl karşıladığı, Hamdî'nin bu çabasıyla şehzadeye yakınlaşıp yakınlaşamadığı, şairin bundan sonraki hayatı ve ölüm tarihi, takibi mümkün olmayan bir sis perdesi altında, ortaya çıkacak yeni bilgilerle aydınlanmayı beklemektedir.

---

[189] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*, Alfa Yay., İst. 1999, s. 422.

1.2. LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİ

1.2.1. LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİ' NİN TANITILMASI

1.2.1.1. Mesnevînin İsmi

Eser kütüphane kayıtlarına *Hayret-nâme* adıyla geçmiştir. Kayıtlarda bu şekilde yer almasının sebebi nüshanın 1^{b} sahifesinde güzel bir serlevha içinde yer alan "*Kitâb-ı Hayret-nâme*" ibaresidir (*bk.* EK-1). Zahriyeden önceki varakta ise "*Tercüme-i Kıssa-ı Leylî vü Mecnûn, Mevlânâ Hamîdî Lârendevî*" kaydıyla eser Leylî ve Mecnûn tercümesi olarak gösterilmiştir. Hamdî ise hatime bölümünde mesnevînin yazıldığı tarihi ebced hesabıyla veren beyitte eserini "*Tahayyür-nâme-i Leylî vü Mecnûn*" olarak isimlendirir:

Pes añlaya ki olur tārīḫ-i mevzūn
Taḥayyür-nāme-i Leylī vü Mecnūn (5417)

تحيرنامه ليلي و مجنون

1.2.1.2. Telif Sebebi

Lârendeli Hamdî, Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini kaleme alma nedenini sebeb-i telif bölümünde açıklamaktadır. Sebeb-i telif kısmına güzel bir tecrid sanatı yaparak kaleme hitapla başlayan Hamdî, iki dile sahip bulunduğunu söyledikten sonra, bir hikâye kaleme almak ve geçmiş şairlerin sözlerini aktarmak niyetinde olduğunu haber verir. Kendisinin bu işi yapmakta âciz bir kimse olmadığını ifade eder. Kalemi övme bahanesiyle kendi üslubunu Hz. Musa'nın asasına, kalem tutan elini ayı ikiye bölen Hz. Peygamber'in parmağına benzetir. Nazımdaki kudretinin bir nefeste kendisine mana Yusuflarının ram olacağı kadar fazla olduğunu iddia eder. O, kalemiyle öyle sihirler ortaya koymaktadır ki, gökte melekler tekrar tekrar onu övmektedirler.

Şair, rahmetin, bolluğuyla gönlüne parlaklık ve kuvvet verdiği, bahtının gam uykusundan uyandığı, murat sakisinin bade sunduğu çok güzel bir bahar mevsiminin uğurlu günlerinden birinde, âlem bağının cennete döndüğünü müşahede eder. Gülün, Leylâ'nın yüzü gibi açılıp bülbülün, Mecnûn gibi feryat ettiği bu bağda, her türlü çiçek, bütün güzelliğiyle boy göstermektedir. Hamdî, bu görüntü karşısında *rahat-ı mey*den kendini kaybetmiş bir halde *Nizâmî*'nin deryaya benzeyen hamsesine el vurmayı düşünür. Bu düşünceyle pek çok gün ve gece yorulmak, uykusuz kalmak pahasına elinden düşürmediği Nizâmî'nin hamsesindeki Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, ona, bu efsâneyi yazmak için bir işaret gibi görünür. Hatifden işittiği ses Hamdî'yi, tabiatını kendine ram etmesine rağmen sihir ve şiir vadisinde maksadına ulaşamamış biri olarak tanımladıktan sonra onu marifet fidanından bir serv-i revanı kelam bağına dikmeye, kalemin şeker tabiatı ile nazmın taze gülünden gül-be-şeker ortaya koymaya, füsun defterine kalem çekip şairlik mülküne alem dikmeye davet eder. Öyle ki hatiften gelen bu ses, Hamdî'ye,

şiir vadisinde diğer bir Nizâmî olma istikametini göstermekten başka Molla Câmî'nin övgüsünü, Nevâyî'nin aferinini kazanmayı da işaret eder.

Hatiften işittiklerini bir emir sayan Hamdî, hazineye benzettiği bu eseri meydana getirmenin kolay olmadığını, pek çok sıkıntı çektiğini söyler. Buna mukabil derinlerden zehir ve kan yiyerek ortaya çıkardığı nice eşi bulunmaz incilere müşteri bulamamaktan yakınır. Bu durumu etrafına nur saçan, fakat pervanelerin uğramadığı mum örneğini vererek izah etmeye çalışır.

Mesnevî edebiyatımızda eserin yazılma sebebleri arasında önemli bir yer tutan hatiften gelen ses imajı[190] Lârendeli Hamdî'nin de eserini vücuda getirme sebebi olarak görünür. Şair uygun bir zamanda okuduğu Nizâmî'nin hamsesinden etkilenir ve bu hamseyi meydana getiren hikâyelerden biri olan Leylâ ile Mecnûn efsânesini kaleme almaya niyetlenir. Hatiften gelen sesin Hamdî'yi sihir ve nazm sahrasında *nâ-kâm* olarak tanımlaması, Leylâ ile Mecnûn'un Hamdî'nin ilk eseri olduğunun işaretidir.

Hamdî, hatime bölümünde de bize eserini kaleme alma sebebiyle ilgili çoğu genel bazı bilgiler verir. Şair, eserini adını yaşatmak için tertip ettiğini, fakat eserin hatalarla dolu olmasından dolayı utanç içinde bulunduğunu söyleyerek bu hataların incelikleri görebilenler tarafından ıslah edilmesi ricasında bulunur.

1.2.1.3. Yazıldığı Tarih

Lârendeli Hamdî eserini yazdığı tarihi hatime kısmında şu beyitlerle bildirmektedir:

İşidenler dilerse kim bu nāme
Bile ne ʿaṣrda irdi temāme

Nebî'nüñ hicretinden ṭuta sālı
Ki tā maʿlūm idine bu maḳālı

Çeke ebced ḥurūfını şümāre
Cemel üslūbı üzre aşkāre

Pes añlaya ki olur tārīḫ-i mevzūn
Taḥayyür-nāme-i Leylī vü Mecnūn (5414-5417)

تحيرنامه ليلي و مجنون

Bu tarih beytinin ikinci mısrası ebced hesabıyla 949 H./1542 M. tarihini vermektedir.

---

[190] İsmail Ünver, a.g.m., s. 437.

1.2.1.4. Eserin Kime Takdim Edildiği

Hamdî eserini o sırada Karaman Beylerbeyi olan Şehzade II.Selim'e sunduğunu, mesnevînin giriş bölümde Selim'e yazmış olduğu iki kasidenin birincisinde şu beyitlerle bildirmektedir:

Bu bikr-i naẓmı ben kim besledüm pāk
Bu zibā dürr ki deldüm cüst ü çālāk

Umarum ki ol emīr-i ʿālem-ārāy
Ṣadef güşından ol dürre vire cāy

Irağ olur edebden fi'l-ḥaḳīḳa
İletmek ḳaṭreyi baḥr-i ʿamīḳa

Velīkin bu vesīleyle murādum
Budur ki añıla ol der-gehde adum

Ki yaʿni eylemekden cāblūsī
Bulam teşrīf-i naṭʿ-ı baḫt-būsī

Ümidüm var ki bu ṭuġrā-yı īcād
Oḳundıḳda denile āferīn-bād

Ki anuñ şevḳiyle naẓm oldı bu nāme
Hem ire nāmı ile iḫtişāme

Düşe ol şehr-yāruñ dil-pesendi
Şerīf adıyla bula ser-bülendi

Ḳabūl ide anı sulṭān-ı Yunan
Süleymān-ı zemān oġlı Selīm Ḫān (610-618)

1.2.1.5. Eserin Nüshası

Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin tespit edebildiğimiz yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü 3740 numaraya kayıtlıdır. Eser kütüphane kayıtlarına "Tahayyür-nâme-i Leylâ ve Mecnûn" adıyla geçmiştir. Nüshanın mikrofilmi, Mikrofilm Arşivi 345 numarada bulunmaktadır. Son zamanlarda bazı nüshaları CD'ye kaydederek CD arşivi oluşturmaya çalışan kütüphane, bu nüshayı da CD'ye almıştır. Eserin CD'si CD No.: 86'dadır. Nüsha cilt, tezhip ve hat bakımından Osmanlı kitap sanatlarının (cilt, tezhip, katı've hat) enfes bir numunesidir. II. Selim'in özel kütüphanesi için, büyük bir ihtimalle müellif nüshasından istinsah edilen nüshanın tavsifi şöyledir:

188+4 yk. 241x143 (135x57) mm. 15 st. Çift sütun. Güzel ta'lik yazı. Aharlı abadî taklidi, filigranlı, kremrenk kâğıt. Zahriyye ve serlevha nefis tezhipli. Sözbaşları yer yer beyaz

zemin üzerine yaldızla veya yaldız üzerine beyazla ya da 177[b]'de olduğu gibi yaldız üzerine surhla yazılmış. Salbek şemseli, zencirekli, köşebentli, miklepli, kahverengi meşin cilt. Cildin iç kabı mavi zemin üzerine katı'a şemse ile tezyin edilmiş. Bu katı'a şemse, Türk katı'a sanatının güzel bir örneği. Zahriyeden önceki varağın ön yüzünde "Ḥayret-nāme taʿlīḳ 15" ibaresiyle birlikte Süleymaniye Kütüphanesi mührü, arka yüzünde "Terceme-i Ḳıṣṣa-ı Leylī vü Mecnūn Mevlānā Ḥamīdī-i Lārendevī" kaydıyla birlikte bazı beyitler var. Zahriyyede Sultan I. Mahmud'un vakıf mührüyle, vakfı tescil eden haremeyn evkafı görevlisi Derviş Mustafa Efendi'nin mührü, nakışlı ve tezhipli bir daire içinde nüshanın Şehzade II. Selim'e ait olduğunu bildiren برسم خزینه شهزاده اعظم سلطان سلیم خان بن سلطان سلیمان خان مدالله ظلها " kaydı, Selim'in küçük kıtada mührü ile Fatih Kütüphanesi mührü bulunuyor. Nüshanın sonuna Selim'in mührü tekrar vurulmuş. Yazmanın cildinde ve ilk sayfalarında bazı kurt yenikleri bulunuyor. Sayfalardaki kurt yenikleri kütüphane pataloji servisi tarafından onarılmış. İstinsah tarihi, Hamdî'nin hayatı bölümünde tartıştığımız gibi 949H./1542M. olmalı. Müstensih ve müzehhip: Derviş Ali.

Başı: Biḥamdi'l-Ḳādiri'l-Fer di'l-ʿAlīmi
Ve bi'smillāhi Raḥmāni'r-raḥīmi

Sonu: Be-ḫatm-i mürselīn ü Ḥaḳḳ-ı Ḳurʿān
Ölicek baña yoldaş olsun īmān

Agâh Sırrı Levend nüshanın sonunda bulunan tarih manzumesinin (*bk.* EK-2) Şehzade Selim'in doğum tarihini bildirdiğini söylüyorsa[191] da doğru değildir. Tarih manzumesinin son mısraı, ebced hesabıyla 949H./1542M.yi gösterir. Halbuki 930H./1524M.de dünyaya gelen Şehzade Selim, bu tarihte 18 yaşındadır ve Karaman Vilayeti'ne beylerbeyi olarak atanmıştır.

1.2.1.6. Beyit Sayısı

Çalışmamıza esas teşkil eden ve mesnevînin tespit edebildiğimiz tek nüshası olan Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Kitaplığı, 3740 numaraya kayıtlı nüsha 5433 beyittir. Bu beyit toplamına mesnevînin sonunda bulunan Şehzade Selim'in Karaman Beylerbeyi olarak atandıktan sonra Karaman'a geldiği tarihi gösteren beş beyitlik Farsça tarih manzumesi dahil edilmemiştir.

---

[191] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 269.

1.2.2. LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİ'NİN İNCELENMESİ

1.2.2.1. DIŞ YAPI İNCELEMESİ

1.2.2.1.1. Mesnevîde Kullanılan Nazım Şekilleri ve Mesnevînin Plânı

Lârendeli Hamdî Leylâ ile Mecnûn hikâyesini mesnevî nazım şekliyle ve bu nazım şeklinin hemen bütün hususiyetlerine riâyet ederek kaleme almıştır. Bunun yanı sıra Hamdî eserini kaside ve gazel nazım şekilleriyle de tezyin etmiştir. Kaside nazım şeklini geleneğe uyarak eserin giriş bölümüne, gazel nazım şeklini de hikâyenin akışı içerisinde konuya uygun düşecek bölümlere yerleştirmiştir. Böylece Hamdî eserinde üç farklı nazım şekli kullanmış olmaktadır: mesnevî, kaside ve gazel.

Bilindiği gibi mesnevî geleneğinde genel plânda üç bölüm bulunmaktadır;

A. Giriş Bölümü
B. Konunun İşlendiği Bölüm
C. Bitiş Bölümü[192]

Lârendeli Hamdî'nin eserini bu bölümleri nazardikkate alarak şu şekilde inceleyebiliriz:

A. Giriş Bölümü: Hamdî giriş bölümüne mesnevî nazım şekliyle yazılmış 12 beyitlik bir besmele manzumesi ile başlar. Bu manzume mesnevînin vezni olan mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Besmele manzumesini yine aynı vezin ve nazım şekliyle kaleme alınmış biri 27, diğeri 55 beyit tutarında olan iki tevhid takip etmektedir. Kaside nazım şekliyle ve fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılan üçüncü tevhid ise 19 beyit sürmektedir. Tevhidleri mesnevînin vezniyle ve nazım şekliyle aynı olan 79 beyitlik bir münacat ve 67 beyitlik bir naat takip etmektedir. İkinci naat kaside nazım şekliyle ve mef'ûlü fâ'ilâtü mefâîlü fe'ûlün vezniyle olup 27 beyittir. Mesnevî nazım şekliyle ve mesnevînin vezniyle kaleme alınan miraciyye 113 beyittir. Miraciyyenin akabinde Hz. Ebubekir'in 4, Hz. Ömer'in 5, Hz. Osman'ın 5, Hz. Ali'nin 8 beyitle övüldüğü Medh-i Çehâr-yâr bölümü ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i öven 9 beyitlik bir manzume gelmektedir. Sultan Süleyman'ı öven iki manzumeden ilki mesnevînin vezni ve nazım şekliyle yazılmış olup 90 beyittir. İkincisi ise kaside nazım şekliyle ve fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün feilâtün fe'ilün (fa'lün) yazılmış 15 beyitlik bir manzumedir. Hamdî, Şehzade Selim'i de ilki 83 beyit tutarında mesnevî nazım şekliyle, ikincisi kaside nazım şekliyle ve fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle 31 beyit süren iki manzumeyle övdükten sonra sebeb-i telif kısmına geçer. Sebeb-i telif 81 beyit sürmektedir.

---

[192] İsmail Ünver, a.g.m., s. 432.

B. Konunun İşlendiği Bölüm: Mesnevîlerde, "âgâz-ı dâstân", "matla-ı dâstân", âgâz-ı kıssa", âgâz-ı kitâb"... gibi başlıklarla başlayan "konunun işlendiği bölüm", mesnevînin ana bölümüdür. Edebiyatımızda mesnevîlerin bu bölümde ele aldıkları konulara göre tasnif edildiğini görüyoruz[193].

Lârendeli Hamdî'nin eserinde konunun işlendiği asıl bölüme herhangi bir başlıkla başlanmaz. Elimizdeki nüshada asıl konuya, sebeb-i telif kısmının bitiminde,

Bilen bu gencüñ aṣl-ı maḫzenini
Bulan bu dürr-i ḫāṣuñ maʿdenini (731)

beytiyle geçilir. Hikâyenin asıl bölümü hale münasip gazeller ihtiva etmektedir. Hamdi gazellerinde mahlas kullanmıştır.

İlk gazel zamanın bir zarifi tarafından Mecnûn'u övmek için söylenmiştir. Beş beyit uzunluğunda ve mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fe'ûlün vezniyle yazılan bu gazelin matla beyti şöyledir:

Mihr-i ruḫ[ı] anuñ meh-i tābānı begenmez
Reftār-ı ḳaddi serv-i ḫırāmān-ı begenmez (868)

İkinci gazel Leylâ'nın aşkıyla atadan, anadan ve kabileden uzaklaşıp perişan bir halde dolaşırken Mecnûn'un söylediği beş beyitlik bir şiirdir. Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün vezniyle yazılan gazelin matla beyti şöyledir:

Çün ey Mevlā beni ḳılduñ giriftār-ı ġam-ı dil-dār
Ye vaṣlını müyesser ḳıl ye alub cānumı ḳurtar (1340)

Üçüncü gazeli Mecnûn Necd Dağı'nda vahşî hayvanlar arasında söyler. Nevfel, Mecnûn'un bu şiirini duyar ve hayran olur. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılan beş beyitlik gazelin matla beyti şöyledir:

Çünki berḳ urdı derūnumdan benüm envār-ı ʿışḳ
Bāṭınında oldı her şeyüñ ʿayān āṯār-ı ʿışḳ (2014)

Dördüncü gazel yine Mecnûn tarafından söylenir. Bir avcının elinden iki ahuyu kurtaran Mecnûn, bu şiiri okuyarak yoluna devam eder. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılan bu gazel, yedi beyitle mesnevîye serpiştirilmiş hale münasip gazellerin en uzunudur. Gazelin matla beyti şöyledir:

---

[193] a.m., s. 438.

Nîl-i eşküm cüyın ey ġam ḫūn idersin ʿāḳıbet
Ḳanlara ṣoḳub beni maġbūn idersin ʿāḳıbet (2589)

Beşinci şiir gazel nazım şekliyle Mecnûn tarafından söylenen bir mersiyedir. Mecnûn babasının ölümünü işitir, kabri başına gelerek ağlar ve beş beyitlik bir mersiye okur. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle söylenen mersiyenin matla beyti şöyledir:

Āh kim senden beni dūr itdi devvār el-firāḳ
Her nefes biñ kez fiġān her laḥẓa ṣad-bār el-firāḳ (3298)

Son gazel yine Mecnûn'un tarafından Leylâ'yla görüşmeleri sırasında söylenir. Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla yazılan beş beyitlik gazeli diğerlerinden ayıran husus Hamdî mahlası yerine Mecnûn isminin geçmesidir. Gazelin matla beyti şöyledir:

Elā ey āftāb-ı ʿālem-efrūz
Gözi ṭannāz u ruḫsār-ı ciger-sūz (4158)

Konunun işlendiği bölüme herhangi bir başlıkla girilmemesine rağmen müteakip bölümler birbirlerinden tamamı Farsça başlıklarla ayrılmıştır. Bu başlıkların yekûnu gazeller de dahil olmak üzere 122'dir.

C. Bitiş Bölümü: Bitiş bölümü *der hâtime-i kitâb* başlığını taşır. 63 beyitlik bu bölümde Hamdî, eseriyle bir ad bırakmak istediğini söyledikten sonra, kendisine seslenerek kanaata razı olmanın ve nefsin arzularından feragat etmenin gerekliliğinden bahseder. Mesnevînin telif tarihini bir tarih beytiyle bildiren Hamdî, eserinin hatalarla dolu olduğunu söyleyerek arif kişilerden bu hataların düzeltilmesi ricâsında bulunur. Arkasından hakirliğinden bahsederek Allah'tan günahlarının bağışlanmasını ve öldüğü zaman imanını kendisine yoldaş etmesini niyaz ederek eserine son verir.

1.2.2.1.2. Vezin

Lârendeli Hamdî Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini aruzun hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla kaleme almıştır. Leylâ ile Mecnûn yazan Türk şairlerinden bu kalıbı kullananlar Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvan, Örfî ve Nâkâm'dır.

Bu müseddes kalıp, kısalığı ve işlekliği nedeniyle daha çok mesnevî biçiminde yazılmış uzun hikâyelerde kullanılmıştır. Bu kalıpla söylenmiş uzun mesnevî eserlerinin bazıları şunlardır: Ahmed Fakîh (öl. 618-619H./1221-30M.)'in *Çarh-nâme*'si, Yunus Emre (öl. 720-721H./1320-21M.)'in *Risâletü'n-Nushiyye*'si, Kutb'un *Husrev ü Şîrîn*'i, Harezmî'nin *Muhabbet-nâme*'si, Hocendî'nin *Letâfet-nâme*'si, Fahrî'nin Nizâmî'den çevirdiği *Husrev ü Şîrîn*'i, Kemaloğlu'nun *Ferah-nâme*'si, Elvân Çelebi'nin *Menâkıbü'l-Kudsiyye*'si, Şeyhoğlu Mustafa (öl. 812H./1409M.)'nın *Hurşid ü Ferahşâd*'ı, Mehmed'in *Işk-nâme*'si, Ahmedî (öl. 815-

816H./1412-13M.)'nin *Cemşîd ü Hurşîd* ve *Tervihü'l-Ervâh*'ı, Abdülvasî Çelebi (öl. 817-818H./1414-15M.den sonra)'nin *Halil-nâme*'si, Ahmeî Dâ'î (öl. 825H./1421M.den sonra)'nin *Çeng-nâme*'si, Şeyh Elvân Şirâzî (öl. 829H./1425M.den sonra)'nin *Gülşen-i Râz* çevirisi, Hatiboğlu'nun *Bahrü'l-Hakâyık*'ı, Şeyhî (öl. 835H./1431M.)'nin *Husrev ü Şîrîn*'i, Yazıcı-zâde Mehmed (öl. 855H./1451M.)'in *Muhammediye*'si, Halîlî (öl. 890H./1485M.)'in *Firkat-nâme*'si, Cem Sultan (öl. 901H./1495M.)'ın *Cemşîd ü Hurşîd*'i, Hamdullah Hamdî (öl. 1503-4H./1503-04)'nin *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı, Cemâlî'nin *Hümâ ve Hümâyûn* ya da *Gülşen-i Uşşâk* mesnevîleri, Ca'fer Çelebi (öl. 921H./1515M.)'nin *Heves-nâme*'si, Ahî (öl. 923H./1517M.)'nin *Hikâyet-i Şîrîn ü Pervîz ve Rivâyet-i Gülgûn u Şebdîz*'i, Güvâhî (öl. 933H./1526M.)'nin *Pend-nâme*'si, Mehmed Sûzî Çelebi (öl. 931H./1524M.)'nin *Gazavât-nâme-i Mihaloğlu Ali Bey*'i, Lâmi'î Çelebi (öl. 938-39H./1531-32M.)'nin *Vîs ü Râmin* ve *Şehrengiz* mesnevîleri, Kemâl Paşa-zâde (öl. 941H./1534M.)'in *Yusûf u Züleyhâ*'sı, Hayretî (öl. 941-42H./1534-35)'nin *Yenice Şehrengizi*, Zâtî (öl. 953H./1546M.)'nin *Şem ü Pervâne*'si, Şâhîdî'nin *Tuhfe-i Şâhidî* adındaki Farsça-Türkçe sözlüğü, Bursalı Celîlî (öl. 977H./1569M.den sonra)'nin *Husrev ü Şîrîn*'i, İznikli Bekâyî (öl. 980H./1572M.)'in *Gül ü Bülbül* mesnevîsi, Yahya Bey (öl. 990H./1582M.)'in *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevîsiyle *Edirne* ve *İstanbul* Şehrengileri[194].

Hamdî'nin eserinde mesnevî nazım şekli dışında yer alan kaside ve gazellerde ise şu aruz kalıpları kullanılmıştır;

قصیده در توحید باري تعالي (95-113) remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla,

قصیده در صفت خاتم النبین علیهسلام (260-286) mef'ûlü fâ'ilâtü mefâîlü fe'ûlün

قصیده در صفت پادشاه عالم پناه حضرت سلطان سلیمان (521-535) remel bahrinin fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün) kalıbıyla

قصیده درنعت شهزاده جوان بخت حضرت سلطان سلیم طول الله عمره (619-649) remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla,

غزل در وصف حال (868-872) hecez bahrinin mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün kalıbıyla,

غزل در مناسب حال (1340-1344) hecez bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbıyla,

غزل درصفت حال (2014-2018) remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla,

غزل (2589-2595) remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla,

---

[194] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı, Edebî Bilgiler (Nazım Şekilleri-Aruz Ölçüsü) 2. Kısım Aruz Ölçüsü*, Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. Yay. No.: 87, Erz. 1989, s. 81-82.

مرثیه (3298-3302) remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla,

غزل کهتن مجنون در حضور لیلی (4158-4162) bu gazel de mesnevînin vezni olan hezec bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla yazılmıştır.

Demek oluyor ki Lârendeli Hamdî eserinde beş farklı aruz kalıbı kullanmıştır;

1-Hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbı,
2-Remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı,
3-Remel bahrinin *fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (fa'lün)* kalıbı,
4-Hecez bahrinin *mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün* kalıbı,
5-Hecez bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* kalıbı.

Hamdî'nin eserinde aruz veznini başarıyla kullandığı söylenebilir. Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde karşılaştığımız aruz uygulamalarını şöyle inceleyebiliriz:

1-Vasl: Sözlük anlamıyla vasl "birleştirme, ulaştırma" demektir. Aruz terimi olarak vasl (ulama), iki kelimenin birleştirilmesi, birlikte okunmasına denir. Sessiz harfle biten bir sözden sonra sesli harfle başlayan bir söz gelirse, sondaki sessiz, ikinci kelimenin seslisine bağlanarak birlikte okunur[195]. Bu aruz uygulamasına Lârendeli Hamdî'nin eserinde pek çok yerde rastlanır.

Müşerref idüb elvāḥ-ı zebānı
Müzeyyen eyleyen her dāstānı (6)

Şeh-i kevneyn ḫān-ı Sidre-kişver
Ki Ḥaḳḳ'dan hem ʿalem buldı hem efser (207)

Çü gördi naḳş-ı rūyın reng-ber-reng
Cihān ḥayretden oldı başına teng (1112)

Dir idi ḳorḳma ki ◡idem teraḥḥüm
Bu sevdā içre ḳorḳarven ki ◡olam güm (2684)

Ki ◡o şaḥṣuñ bu ḳarı başdan ayaġa
Her endāmını çekmiş bend ü baġa (2711)

Hamdî'nin eserinde görülen ulamaların büyük bir kısmını da hece düşmeli ulamalar oluşturur. Bir vezin kusuru sayılmayan bu tarz ulamalara, divan şairlerinin ustalık göstermek maksadıyla sık sık başvurdukları görülür[196]. Buna mukabil eserde hece düşmeli ulamaların vezin zarureti yüzünden bir beyitte, hatta bir mısrada birden fazla kullanıldığı ve bunların zaman zaman aşılmışın dışına çıktığı dikkati çeker:

---

[195] a.e., s. 30.
[196] Cem Dilçin, *Mes'ûd bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahâr, İnceleme-Metin-Sözlük*, AKM Yay., Ank. 1991, s. 139.

Döküb bārān gözinden ol pür-endūh
Niteki‿ebr itdi ʿazm-i cānib-i kūh (1407)

Dilerseñ ki‿olmaya‿anuñ çeşmi giryān
Çeküb çāk itmeye her-dem girībān (1849)

Ṭapuñ ki‿aḳrān içinde bī-bedelsin
Bize ḳavm olmaġa ġāyet maḥallsin (1746)

Çün āvāzemden ola ḫalḳ āgāh
Ki‿olub āvāre‿idem terk-i vaṭan-gāh (5008)

2-İmâle: Arapçada imâle "çekme, uzatma, bir tarafa eğme"demektir. Aruz terimi olarak kısa hecenin aruz ölçüsüne uydurulmak üzere uzatılmasına da imâle adı verilir. Aruzda iki türlü imâle yapılmıştır:

a-İmâle-i Maksûr (Kısa Uzatma): İmâle-i maksûr Türkçe kelimelerde yapılan uzatmadır. Türkçede uzun sesli bulunmadığı için kısa okunması gereken hecelerin uzun okunmasına imâle denir ve aruz uygulamasında büyük hata sayılır[197].

Lârendeli Hamdî'nin eserinde en fazla karşılaştığımız aruz uygulaması imâledir.

İşidüb bu kelāmı Ḳays-ı meftūñ
Nitekim şemʿ ṭoldı gözleri ḫūn (1170)

Arınmaz göñlümüñ pendile pāsı
Ki yumaġile gitmez yüz ḳarası (1487)

Şu resme yazdı kim bī-vech iş itme
Ziyān eyleyecegüñ yola gitme (2147)

Didi her kim seni ayırdı benden
Ḫaḳ ayırsun anuñ cānını tenden (2608)

Ayrıca metinde, imâle yapılması gereken bazı Türkçe kelime ve eklerde yazılmayan e'nin bile "ا" ile yazıldığı, "ه" ile olması gereken seslerin "ا" ile yazıldığı görülür: دلاسك dileseñ (38), ايشداجكلرت işideceklerin (386), ديامزلر diyemezler (437), دلادى diledi (479), ايلايلم eyleyelüm (514, 1546), ايلامش eylemiş (764), ايلياسن eyleyesin (784), دلامز dilemez (815), كوزلارى gözleri (987), ايلادى eyledi (1070), كزلانرمي gizlenür mi (1146), كيدالم gidelüm (1456), ايتياسن itmeyesin (1471), كوكا göge (1635)

[197] a.e., s. 36.

استیالومisteyelüm (1720), کالgelür (1722), کلمایهgelmeye (1744), ورالمvirelüm[198] (1754), کرنماسون görünmesün (1819), اولمایهolmaya (1849), تاکیletegi (1859), سوزلاریsözleri (1926), ارورمادكirürmedüñ (2121), سنجلاینsencileyin (2125), یوجاyüce (2874), کوسترgösterür (3908), سانيseni (4597).

b-İmâle-i Memdûd (Çok Uzatma): Buna imâle-i memdûde veya medd de denir. Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi ya da sonu iki sessiz harfle veya "hemze" ile biten bir heceyi bir uzun bir kısa olmak üzere iki hece olarak okumak demektir. Bu, aruzda kusur sayılmadığı gibi, şairlerce çoğu kez ahengi arttırmak için özellikle yapılmıştır[199].

Zemīni zeyn eylemiş çiçekler
Ṭonanmış şankim encümden felekler (684)

Behişt-i nāzdan bir serv ḳaddi
Nihāl-i şīveden bir verd ḫaddi (1027)

Çü vaḥdetde durur ʿışḳile cānum
Ölürven ʿışḳsuz yoḳdur gümānum (1903)

Niçün şeb-reng olduñ ey ciger-süz
Günüñ niçün ḳaradur böyle her rūz (2680)

Gelicek eyledi bī-ḥadd riʿāyet
Firāḳ u hicrden ḳıldı şikāyet (3697)

Şovuḳlıḳ itme iñende olub germ
Ki ʿışḳ ider demüri mūm-veş nerm (4343)

Lârendeli Hamdî'nin eserinde önemli bir aruz kusuru sayılan Türkçe kelimelerde imâle-i memdûda da rastlanmaktadır.

İrişse tīġi ucı bir süvāre
İder atıyla anı dört pāre (573)

Bu resme ḳırḳ gün ol mīr-i eşref
İli inʿamile ḳıldı müşerref (836)

Beg oġlıymış ḳoyub taḫt u külāhı
İdermiş taġlar başında āhı (2254)

Dir idi korkma ki ıdem teraḥḥüm
Bu sevdā içre ḳorḳarven ki olam güm (2687)

---

[198] Kelime ورالم şeklinde harekeli.

[199] Cem Dilçin, a.g.e., s. 41-42.

3-Zihaf (Kısaltma): Aruz terimi olarak zihaf, uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasına denir. Uzun sesli heceleri bulunan Arapça ve Farsça kelimeleri aruz kalıplarına uydurabilmek için yapılır. Zihaf imâlenin tersidir ve yalnız yabancı kelimelerde yapılır. Zihaf hoş karşılanmayan bir vezin kusurudur[200].

Lârendeli Hamdî'nin eserinde çok az da olsa zihafa rastlarız;

Esīr-i vādī-i cürm ü ḫaṭāyum
Ġarīḳ-i ḳulzüm-i derd ü belāyum (176)

ʿArab şāhı firāz-ı tāzī üzre
Ki ol ṭazī ṣafādan bāzī üzre (332)

ʿAṣā-yı Mūsī'sin ey ḫāme güyā
Ki senden cümle muʿcizdür hüveydā (653)

Çıḳar şiʿr içre bir vechile nāmı
Ki ide taḥsīn sözüne Münlā Cāmī (710)

Bularda her çerāġ-ı āteşīn-bāl
Şeker şāḫındadur ṣan ṭūṭī-i al (2925)

Senüñ gibi ḫalefden yeg durur ḫāk
Ki olara ʿāsī olduñ itmeyüb bāk (3240)

Budur çün bülbüle ʿadet ki her sāl
Olur bī-gül hemīşe ḫāmūş u lāl (4807)

Leylî kelimesi Hamdî'nin sıkça zihaf yaptığına tesadüf ettiğimiz bir kelimedir;

Bu resme kim żaīf ü munḳalibsin
Ḫayāl-i Leylī'den mi mużṭaribsin (1157)

Hevā-yı Leylī'den döndür yüzüñi
Yeter incid bizi vü kend'özüñi (1163)

Gözüne Leylī'nüñ her şemʿ-i enver
Görinür āteşīn dillü bir ejder (2926)

4-Ses Türemesi: Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn'unda vezin gereği olarak bazı kelimelerde ses türemesi olayı görülmektedir: zırh>zırıh (2189, 2404), ṭılsım>ṭılısım (08, 3807, 4080), laḥd>laḥīd (398), ibrīşīm> ibirşīm (3452), ʿöẕr>ʿöẕür (4332), Belġrad>Beliġrad (477).

---

[200] a.e., s. 48-49.

5-Ses Düşmesi: Eserde vezin gereği Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerde bazı seslerin düştüğü görülür; ṭayerān>ṭayrān (369, 1979), ʿaḍūdına>ʿaḍūdna (887), sevdāsıyla>sevdāsile (1431), ḫacel>ḫacl (1523, 1946), biri birine>biri birne (1681), ṣuḥuf>ṣuḥf (08), götürüldi>götrildi (2162), ikisin>iksin (2409).

Ayrıca metinde, vezin zarureti yüzünden ibrişîm kelimesi ibirşîm (3452), birişîm (1631, 3704), ġam-ḫᵛār kelimesi ġam-ḫᵛer (3255, 3258) şeklinde yazılmıştır.

1.2.2.1.3. Kafiye

Kafiye divan şiirinde ses; redif ise söz tekrarlarının mısra sonlarında simetrik olarak kullanılmasıdır[201]. Divan edebiyatında kafiye vezinle birlikte şiirde ahengi tesis eden en önemli unsurdur. Lârendeli Hamdî mesnevîsini vücuda getirirken bu önemli enstrümanı başarıyla kullanmış, uzun soluklu eserinde ortaya çıkabilecek ritm monotonluğunu ortadan kaldırmak için başta tam kafiye ve zengin kafiye olmak üzere yarım kafiye, tunç kafiye, cinaslı kafiye ve redife bol bol yer vermiştir. Türkçe kelime ve eklerle yapılan kafiyeler genellikle yarım ve tam kafiyeler olmakla beraber, Arapça ve Farsça kelimelerle yapılan kafiyeler tam ve zengin kafiyeler olma özelliğini taşırlar. Buna mukabil rediflerin ekseriyeti Türkçe eklerle, kelimelerle ya da kelime gruplarıyla örülmüştür. Rediflerin Hamdî'nin eserinde musiki ahengine hizmet eden en önemli unsurlardan olduğu rahatlıkla müşahede edilebilmektedir.

Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn'unda kullandığı kafiye çeşitleri ve örnekleri şöyledir;

a- Türkçe isimlerle yapılmış kafiyeler:

Anuñla münis olub niçe günler
Ḥarām itdüm gözüme ḫᵛābı dünler (694)

Çü buldı büy-ı gül dest-i güzelden
Nitekim deste-i gül vardı elden (1059)

Dizi üzre alub yirden başını
Yeñiyle sildi gözinüñ yaşını (1420)

Anası ol ciger-süzuñ sözinden
Dür ü gevher revān itdi gözinden (1562)

Viṣālüñden kenāre çıḳmışam ben
Kenār-ı yārda āsūdesin sen (3515)

Oluram ḫiẓmetüñde ey ḳarındaş
Ne ḥükm iderseñ andan çekmezem baş (4268)

---

[201] Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ank.1996, s. 83.

b- Türkçe fiillerle yapılmış kafiyeler:

Çün ol nakşı görüb ārāmı gitdi
Ġam odı acısı cānına yitdi (963)

Maḥabbetden naṣīḥatler ki dirsin
Benümçün dürlü dürlü ḳayd yirsin (1175)

Binā-yı ʿālemi ol ceng yıḳdı
Ki gök indi yire yir göge çıḳdı (2383)

Şu resmile ḳatı ḳatı giderdi
Ki ayaġı penbe-veş ṭaġı diderdi (2575)

Beli tā kim ṣadef gibi bükildi
Dehānından hezārān dür dökildi (3294)

Yüzinüñ revnāḳı gidüb ṣarardı
Gözinüñ nūrı dökilüb ḳarardı (4591)

c- Türkçe isim ve fiillerle yapılmış kafiyeler:

Bu tarz kafiyelerin sayısı oldukça azdır:

Bugünden ʿömrümüñ bāḳīsini bil
Geçürürven senüñle ay eger yıl (4267)

Benüm çekdügümüñ yüz biñde birin
Çekemez biñ senüñ gibi bilirin (4280)

d- Türkçe ve Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Ḳatı rencīde ḳıldı bu söz anı
Didi mihmānına açub zebānı (1769)

Gelüb yine beni buldı burada
İrişdüm vaṣl şevḳinden murāda (2046)

Ki ey māder nedür bu pend-i bisyār
Eyit kim ʿaybsuz ʿālemde kim var (2938)

Dilüñde kimüñ odından durur dūd
Kimüñ hicriyle yaḳar cānuñı od (3590)

Beni bu derdde ḳoma giriftār
Dile ḥācet Ḫudā'dan yine ḳurtar (4216)

e- Türkçe ve Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Berī ola çü bir duḫter ḥayādan
Anuñ ṭoġmaması yegdür anadan (1276)

Yapışub ḫalḳasına Kaʿbe'nüñ el
Tażarruʿ ḳıl Ḫudā'ya ey muʿallel (1890)

Çü şeh bilmedi ḥaḳḳ-ı ḫidmetümi
Kilābı bildi yimedi etümi (3416)

Benüm kārum ki olubdur böyle müşkil
Bāña benden degildür bu belā bil (3784)

Perinden zāġ āña düzmüş otaġı
Ki bula şems tābından ferāġı (3902)

f- Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Ḥaḳīḳat ben ḳuluñ ey şāh-ı mesrūr
Żarūrīyem bugün bu işde maʿẕūr (1194)

Ferāġat ḳıldı çün bildi ḥaḳīḳat
Ki āña ḳar itmeyesirdür naṣīḥat (1307)

Ne deñlü varise Leylī'ye maḥrem
Ser-ā-ser ṭutdılar māhile mātem (2300)

Selām andan görüb bu iḥtirāmı
Miyān-ı cāndan virdi selāmı (4258)

Hezārān yeg durur kelb-i müvāfıḳ
Birāderden kim ol ola münāfıḳ (3972)

g- Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Miṣāl-i zülf-i ʿanber-bār-ı cānān
Derūnı cemʿ ü bīrūnı perīşān (769)

Bulub ol cāy-gāhı bu fütāde
Tīz inüb nāḳadan oldı piyāde (1091)

Ḳılardı ṭaġda feryād u efġān
Dili büryān idi vü çeşmi giryān (1985)

Ayaġuñda ben itdüm yüzümi pest
Kimüñ urduñ kemer-gāhına sen dest (3478)

Ṭaḳıbdur bī-ġaraż bu vaḥşī-i çend
Melāmet kündesinden boynuma bend (4282)

h- Arapça ve Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Cihān içre cemāl-i dil-rübālar
Yüzi nūrından alurlar żiyālar (1185)

Yine vaḥşīler ile oldı muʿtād
Yine oldı işi efġān u feryād (1832)

Yine ol ḳāṣidi eyledi derḥāl
Cenāb-ı ʿāşıḳ-ı nālāna irsāl (2317)

Elinden kimüñ içersin piyāle
Lebüñden kime virürsin nevāle (3473)

Dilüñ ḳalmaya dāim böyle maḥzūn
Ki bir ḥāl üzre ṭurmaz devr-i gerdūn (4321)

i- Cinaslı kafiyeler:

Bu ḥāl üzre çü geçdi hefte vü māh
Bir oġlı oldı yüzünden ḫacel māh (788)

Daḫi dirler dilüñi ʿışḳdan kes
Ne vechile kesilür ʿışḳdan kes (1900)

Yine bir laḥẓadan ʿaḳlı dirilür
Şol ölmüş gibi kim yine dirilür (2708)

Ki ey gerdūn nedür senden bu işler
Baña kim cāne cevrüñ nev nev işler (2880)

Nişānın şordı vü bildi yirini
Sürüb ser ü ḳatına geldi yirini (4252)

Anuñçün şehrimüñ oldum ġarībi
Ki işidem senden eşʿār-ı ġarībi (4265)

Egerçi ḳāmetümdür aṣlda gec
Dilüm ṭoġru durur āmmā egriden gec (4496)

Dehāna almadan bāde ayaḳdan
Bu vardı elden ol düşdi ayaḳdan (4869)

j- Yarım kafiyeler:

Ye meʾkūlāt cinsinden midür bu
Ḫudā ḥaḳıyçün anı söyle ṭoġru (1299)

O bī-çāre cefā ḳatılığından
İdindi dirliginde ḳabri mesken (1371)

Meger kim ārzū-yı vaṣl-ı Mecnūn
Heves virdi be-ġāyet aña bir gün (1594)

Ḳabīlenüñ pes ü pīşinden anlar
Bulara sepdiler çoḳ tīr-i ṣaff-der (2240)

Ḳılurdı ṭaġda nāle şeb ü rūz
Yil irürürdi geh geh çeşmine toz (2982)

Bilürsin ḫod ṣoñumda senden artuḳ
Kimesnem ḳalmamışdur az eger çoḳ (3152)

k- Tam kafiyeler:

Sebū-yı nengini ṭaşa çalısar
İşinde ḫalḳ anuñ ḫayrān ḳalısar (751)

Ḥudūd-ı Kūfe'den Baġdād'e dek hem
Ḳabāil cemʿine gönderdi ādem (823)

Hevādan ḫāṭırı oldı müşevveş
Ġam urdı cān-ı mehcūrına āteş (1959)

Daḫi biter yetim oldı bī-kes
Żarūrī nāleye düzdi işin pes (3254)

Bulur kebgile de gül-zār ziynet
Velī çoḳdur şehā bülbülde ṣoḥbet (3505)

Çi ger pür-nīşdür kej-dümde neşter
Velī kendü ṣoḳarken ölür ekşer (4221)

l- Zengin kafiler:

Ḳudūmından şeref buldı felekler
İdindi tāc naʿleynin melekler (338)

Variken furṣat elde olma ḫāmūş
Düriş ki ‿aduñ olunmaya ferāmūş (1003)

Degildür līk bunuñ gibi iş sehl
Kişi ferzendine ḳıymaḳ olur cehl (1787)

Ḫaẕerden düşmüş endāmına lerze
Ṭurur ṣayyād hem-çü şīr-i şerze (2600)

Didi bāb-ı saʿādetdür bu nāme
Ki ṭaḳmış aña ʿanber ḫalḳa ḫāme (3656)

Elā ey ʿışḳ işinden vālih ü deng
Cefāsından ḥabībüñ olma dil-teng (4899)

m- Tunç kafiyeler:

Saḫāvet birle meşhūr olmuşidi
Cihān cūdından anuñ ṭolmuşidi (1013)

İdüb ol ġār-ı dār-ı ḥüznin ābād
Muḳīm oldı cebelde nitekim bād (1388)

Şunuñla kim daḫi olmuşdı ḫandān
Gül-i raʿnāyı ḫacl iderdi her ān (1946)

Varub sizdügi yirleri aradı
Ḳamu ṭaġı vü ṣaḥrāyı ṭaradı (2295)

Beni yaḳma bu resme ser-zenişden
Ḫacelven ben ḫōd ol itdigüm işden (3634)

Cihān içre benüm gibi gerek er
Ki ṣabr ide bu derde ey birāder (4279)

n- Redifler:

n-1- Takı halinde redif:

Sözinden ʿilm-i ḥikmet bir eşerdür
Dilinden fenn-i manṭıḳ bir ḫaberdür (549)

Bu sevdādan ki bozulmuş mizācuñ
Kimüñ ḳand-i lebindendür ʿilācuñ (1434)

Ṭarīḳ-i ʿışḳ-bāzīden ḥabersüz
Hevā-yı cān-güdāzīden eşersüz (1772)

Ki gördi cüvāndur tāze yaşlu
Dili pür-derde ġam-gīn baġrı başlu (2310)

Ḳomadum cehdde taḳṣīr şāhum
Elümden gelmedi nedür günāhum (3612)

Ḫalāṣ eyle gicenüñ ẓulmetinden
Ṣafā vir cāna ṣubḥuñ ṣoḥbetinden (4689)

n-2- Kelime halinde redif:

Türāb iḳbāl-i cūdıyla zer olsun
Aġu yādıyla anuñ şekker olsun (604)

Ḳoyub şürīdeligi ṣabr eyle
Özüñe bir iki gün cebr eyle (1162)

Ki bizden ḥażretüñe ḫiẕmet itmek
Olur minnet degil kim minnet itmek (1741)

Bu vechile gider ṣaḥrā yüzinde
Gemi gibi yem-i ḫaḍrā yüzinde (2576)

O yeg kim ben niḳāb-ı dōst olam
Ser-i maġz üzre yaʿnī pōst olam (3321)

Ki tā günden güne bī-çāre düşdi
Ḳarābātın ḳoyub āvāre düşdi (4418)

n-3- Kelime grubu halinde redif:

Firāḳa ṣabr iderdi ḳam u nā-kām
Özine cebr iderdi kām u nā-kām (998)

Bugünden nām-zād olsunlar anlar
Ṣoñ ucı ber-murād olsunlar anlar (1974)

Zemīn ü āsmān oldı belürsüz
Toz içinde cihān oldı belürsüz (2384)

Benüm ol yine maġlūb olmam ister
ʿArab içinde maʿyūb olmam ister (2485)

Muʿīnüm yāverüm yārum sen idüñ
Devā-baḫşum vefā-dārum sen idüñ (3263)

Ḳamu derde devā perhīz iledür
Tene renc ü ṣafā perhīz iledür (4580)

1.2.2.1.4. Dil ve Üslûp

Lârendeli Hamdî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevîsinde kullanmış olduğu dil devrinin özelliklerini yansıtır. Arapça ve Farsça kelime ve terkipleri sıkça kullanan şairin dilinin tahkiyenin ve diyalogların hâkim olduğu beyitlerde zaman zaman oldukça sadeleştiği görülür. Buna mukabil kaside ve mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan tevhid, münacat, naat ve medhiyelerle, hikâyede tasvirlerin ağırlıkla yer aldığı bölümlerde Arapça ve Farsça kelimelerin

ve tamlamaların Türkçe kelimelere ve tamlamalara nisbetle çok daha fazla kullanıldığı dikkati çeker.

Aşağıdaki beyitler eserin sade bir Türkçeyle söylenmiş beyitlerindendir:

İşideceklerin cümle işitdi
Göreceklerini gördi işi bitdi (386)

Bir ulu dirnek olub ṭurdı bunlar
Birikdürüb kelāmı sürdi bunlar (1721)

Ki yiyüb içüben yatmaġı ey cān
Bilürsin kim başarur cümle ḥayvān (1941)

Geh anuñ pāyına sürer yüzini
Gehī öper yüzini vü gözini (2011)

Varub sizdügi yirleri aradı
Ḳamu ṭaġı vü ṣaḥrāyı ṭaradı (2295)

Severdüm iki gözümden seni çoḳ
Esen ḳal kim beni görmezsin artuḳ (3200)

Esen ḳal sen ki raḫtum götürdüm
Gidecekler gemisine oturdum (3201)

Esen ḳal bir yire ʿazm eyledüm ben
Ki yine gelmek olmaz ol seferden (3202)

Esen ḳal ki ‿atalıḳ gitdi miyāndan
Gidelüm ḳalmayalum kārvāndan (3203)

Atañdan vaḫşet iderdüñ ḳaçarduñ
Göricek başuña ṭoprak ṣaçarduñ (3241)

Yüzini yırtub itdi yaḳasın çāk
Özini çaldı yirden yire bī-bāk (3246)

Ben atasızlıġı bilmezdüm ey cān
Gücimiş gördüm ü ögrendüm el'ān (3260)

Niçün benden çevirürsin yüzüñ sen
Ki ben ḫacletdeyüm itdügüm işden (3266)

Ḳulaḳ urmazidüñ yatlu sözüme
Günāh itsem getürmezdüñ yüzüme (3271)

Bunı didi vü geçdi ol aradan
Gider farḳ itmeyüb ṭaġı ovadan (3322)

Deñerken ṭaġdan bir gün ovayı
Göre düşdi gözi bir āşnāyı (3443)

Eyüsin yatlusın görmüş zemānuñ
Acusın ṭatlusın bilmiş hem anuñ (3681)

Ḳızıl gül gibi ruḫsārı şararmış
Aġ incü gibi dişleri ḳararmış (3763)

Ḳanı sen ḳandesin yā ḳandeyüm ben
Ne şehsin sen nicesi bendeyüm ben (4164)

Şairin konuşma üslûbunu yakaladığı mısralar anlatıma hareketlilik kazandırmanın ötesinde sıcaklık ve samimîyet de katar. Günlük hayattan renkler barındıran bu mısralar, hikâyenin akışı içinde kahramanların birbirleriyle diyolag halinde bulunduğu bölümlere yerleştirilmişlerdir. Hikâyeyi bir bütünlük içinde takip eden okuyucu bu söyleyişlerin farklı sesini hemen hissedecektir.

Çü bir söz açıla ol mübtelādan
Dir idi yine diñ işitmedüm ben (1586)

Murādı bu ki ‿edeler adını yād
Dir ol ḳızlara ki ‿ey yārān-ı hem-zād (1587)

Gelüñüz cehd idüb sizüñle bī-çūn
Pey-ā-pey diyelüm Mecnūn Mecnūn (1588)

Kim artuḳ diyebilirse anı hem
Bu işde ṭutalum ehl ü müsellem (1589)

Taʿassūbla dir ol ḫūbān-ı mevzūn
Bile Leylī ile Mecnūn Mecnūn (1590)

Sizüñ duḫter ki ‿olubdur adı Leylī
Bizüm Ḳays'uñ ḳatıdur aña meyli (1747)

Ne ‿ola diyüb getürüñ didi anı
Getürdiler varub ol nev-cüvānı (1802)

Baña dirler ki ʿışḳ işini terk it
Varub bāzāruñı ʿāḳlile berk it (1914)

Eserde hikmetli söyleyişler fazladır. Hamdî, hikmetli söyleyişleri hikâyenin akışı içinde kimi zaman hâkim anlatıcı vasfıyla kendi, kimi zaman da herhangi bir kahramanın ağzından söyler. Bu hikmetli sözler sanatkârın mensup olduğu kültürün lügatinin, eşya ve hâdiselere bakış açısının idaresinde şekillenmesi bakımından dikkate değer. Şair hikmetli sözleri söylerken bilhassa tabiat unsurlarından ve içtimai değerlerden faydalanır. Hükmünün dayanağı olarak ortaya koyduğu bu unsurlar hemen herkesin zihninde kolayca şekillenebilecek imajlar ve

benzetmelerle sunulurlar. Bunlar eserde kimin ağzından çıkarsa çıksın konuşan kollektif şuurdur. Mesnevî boyunca sıkça tesadüf ettiğimiz bu tarz söyleyişlerin bir kısmını örnek olması bakımından buraya alıyoruz;

Ḳafes maḥbes olur mı hīç bāde
Ye gizlenür mi şīşe içre bāde (1146)

Bir ev ki ◡od şuʿlesinden rūşen olur
Anuñ ġammāzı dūd-ı revzen olur (1148)

Kişinüñ raḫmeti olsa nihānī
Teni żaʿfı virür andan nişānı (1149)

Dil-i ʿāşıḳda gizlemek ġam-ı ḫuşḳ
Şunuñ gibi durur kim penbede müşg (1150)

Ne deñlü kim el irürmez güle kes
Leṭafetde vü raġbetde durur pes (1281)

Bir alma ki ◡ola ṭabʿı şeker-āṣār
Çü şaḳḳ ola aña ḳalmaz ḫarīdār (1283)

Ṣusızlıḳ virse bir naḫle zevāli
Yine ṣu ḫāṣıl ider ol nihālī (1482)

Çerāġ elde ṭururkendür şeb-efrūz
Çün elden düşe ◡olur lā-büdd cihān-sūz (1767)

Bilürsin kim ḫalellü olsa gevher
Olur ehli ḳatında ḫʷār u ebter (1782)

Ḳaçankim ḳalmaya çeşmüñ żiyāsı
Aña ne ◡eyler ṭabībüñ tūtīyāsı (2688)

Ḳuruduḳtan geru bir sebze ey cān
Çi āteş yaġdı üstine çi bārān (2691)

Ne vardur dehr-i fānīnüñ vefāsı
Ne ḫod ʿömrüñ görülmüşdür beḳāsı (3217)

Eyülik ḳıl yamanlıḳdan üşenme
Eyülik yatlulıḳdan ḳala ṣanma (3223)

Yamanlıḳ olsa bir şaḫṣuñ murādı
Yine kendüyedür anuñ fesādı (3224)

Cihānda kim görübdür bir ʿimāret
Ki ◡aña āḫir irişmemişdür āfet (3231)

Zemāne kim anuñ yoḳdur vefāsı
Degildür kimsenüñ hīc āşnāsı (3802)

Şol ādem kim sever kend'özüni
İle göz dikmeden çeksün özüni (4501)

Cihānda ol durur dīvāne ey yār
Ki ola kendü ḳaydında giriftār (4502)

Ki murġ uçmaġile çıḳmaz semāye
Hümā şalmaz ser-i bed-baḫte sāye (4563)

Olur taʿcīlile bātıl her işler
Oñur anuñ işi kim ṣabr ile işler (4573)

Edā it cehd idüb varise deynüñ
Ki rāḥat bulasın açıla ʿaynüñ (4596)

Şeb u rūzı nicedür gör ciger-sūz
Ki ʿömr eksildicilerdür şeb u rūz (4604)

Eyülik ẕāyiʿ olmaz Ḥaḳḳ ḳatında
Ṣakın fevt itme anı furṣatında (4645)

Cihānuñ gerçi kim bāzārıdur germ
Velī bulmaz ḫarīdār andan āzerm (5095)

Ḳanı Ḫusrev ḳanı Dārā ḳanı Cem
Gidüb ġayrīler aldı yirlerin hem (5109)

İrürmez kimse çarḫuñ işine rāy
Gelen gider eger yoḫsul eger bay (5112)

Gül ü sünbül ki evvel bitirür ḫāk
İder şoñra ḳamusın ḫār u ḫāşāk (5117)

Yidi göz bir degirmendür bu eflāk
Gice gündüz döner bī-āb çālāk (5122)

Anuñ kim yeyni yüki var gelür gic
Yine göndürür anı eglemez hīc (5131)

ʿAceb ṭurfe degirmendür bu gerdūn
Ki ögidür ne Leylī dir ne Mecnūn (5139)

Ayrıca Hamdî'nin, muhtevanın da bir sonucu olarak, hisli ifadeleri sıkça kullandığı ve bunda başarılı olduğu gözlenir. Bu hisli söyleyişler kahramanların hüzünlü portrelerinin kelimelere aksettiği, inleyişlerin, ah çekişlerin göğe ulaştığı bir atmosfere okuyucuyu dahil eder.

Didi kim ḳande gitdüñ ey peder āh
Ki mülküñ ḳalmadı oġluña eyvāh (3257)

Dirīġā ḥasretā derdā ki nā-çār
Seni ayırdı benden çarḫ-ı ġaddār (3265)

Ki dir derdā dirīġā āh Leylī
Helāk oldum ġamuñdan vāh Leylī (4053)

Ḫabersüz kend'özinüñ ḥāletinden
Hemīn dir āh Leylī ḥasretinden (4054)

Ġarīb ü ḫaste düşdi ḫāk üzre
Şu resme kim bisāt-ı pāk üzre (5215)

Ḳodı yüz cehd ile mānend-i bālişt
Ol üftāde başı altına bir ḫışt (5216)

Degil kimse aña hem-rāz-ı bālīn
Meger bir küze-i köhne-sifālīn (5217)

Ne varkimse ki gel diye ṭabībe
Kefen ḳaydın göre yā ol ġarībe (5218)

Ne yārı var ki aña ḳılub hidāyet
Ölürken ide telkīn-i şehādet (5219)

Ne kes ki andan vaṣiyyet eyleye güş
Ne ḫōd penbeyle şerbet itdüre nūş (5220)

Ne bulınur mezārın ḳazar üstād
Ne tābūtın götürür ādemī zād (5221)

Yıḳılmış ḫāk üzre ḫaste vü zār
Degil hīc kimse ḥālinden ḫaber-dār (5222)

Gelüb ebr üstine mānend-i aḥbāb
Lebine virdi ol bī-çārenüñ āb (5223)

Ġamından ebr iñilerdi vü bārān
Gözinden yaş dökerdi hem-çü yārān (5224)

Hamdî tekrarlarla beytin iç ahengini zenginleştirmekle kalmamış, tekrarları zaman zaman söyleyişin hissiliğini artırmak için de esaslı bir vasıta olarak kullanmıştır. Bu tekrarlar Türkçe ve Farsça kelimelerden oluşmuşlardır. Eserde tespit ettiğimiz tekrarlar şunlardır: *acı acı* (5145), *az az* (1915, 3484, 4577, 4691), *azın azın* (5385), *bahye bahye* (1860), *biñ biñ* (4599), *bir bir* (342, 897, 4769, 5123, 5374), *cev cev* (704), *çâk çâk* (1414), *dem dem* (1909), *dürlü dürlü* (1175, 2801), *geh gâh* (877, 1309, 4630), *geh geh* (2972, 2982, 3354, 3506, 4456, 4638, 4847, 5000), *giryân giryân* (3409), *gûne gûne* (1196, 4093), *güstâh güstah* (4206), *kare kare* (3044),

kat kat (148, 567, 1288), *kıla kıla* (4745), *kûze kûze* (5052), *nev nev* (1873, 2880), *pâre pâre* (1366, 1400, 3705, 3813, 3919, 3922, 4503), *rîze rîze* (3615), *yaga yaga* (4044), *yane yane* (2321, 2631, 4614), *yir yir* (336, 764, 825, 1095, 1411, 2164, 2375, 3107, 3552, 3665, 3782, 3870, 3875, 4654, 4938, 5235).

Tasvirler dîvân edebiyatı an'anesinin kalıpları dışına çıkmasa da edebî bakımdan güçlü ve güzel ifadelerle sunulurlar. Tasvirler gücünü, sanatkârın an'aneye vakıf olmasından alır. Şairin geniş bir lügati olduğu ve bu lügati 5433 beyitlik hacimli sayılabilecek eserini meydana getirirken başarıyla kullandığı söylenebilir. Hamdî, bunu tesis ederken söz sanatlarının, deyimlerin, tekrarların ve atasözlerinin ifade imkânlarından faydalanmayı da bilmiştir.

1.2.2.1.4.1. İktibaslar

Ayet İktibasları

Sebeb ḳılub cihāne kāf u nūnı
Yaradan bu sipihr-i bī-sütūnı (16)

كاف و نون, **kâf u nûn (kün),** kevn (olma) kökünden türeme, emir (kün: ol) çekimindeki iki harfin (kef ve nun harfinin) ayrı ayrı okunuşudur. Allah'ın sübûtî sıfatlarından irâde (dileme), kudret (güç yetirme), tekvin (yaratma) sıfatlarının ifade ettiği gibi O, her dilediğini anında yaratmaya gücü yetendir. Bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız "Ol" demesi yeterlidir. "Ol" dediği şey hemen oluverir[202]. Kün ifadesi Kur'anıkerim'de Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68'de olmak üzere yedi yerde geçer.

Eyā ḫurşīd-i çarḫ-ı قاب قوسين
Çerāġ-ı mürselīn ü şemᶜ-i kevneyn (193)

Necm, 53/9: فكان قاب قوسين او ادني ; *"Böylece Peygamber'e olan mesafesi iki yay aralığı kadar, yahut daha az kaldı."*[203]

Şafaḳdan ṣuḥf-ı çarḫa kātib-i şeb
Meger والنجم **yazmışdı müretteb (290)**

والنجم ifadesi Kur'anıkerim'de iki yerde geçer: **Necm, 53/1**: والنجم اذا هوا; *"İnmekte olan yıldıza andolsun."* ve **Rahman**, 55/6: والنجم والشجر يسجدان ; *" Bitkiler ve ağaçlar secde ederler. "*

---

[202] Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İst., 1992, s. 89.
[203] a.e., s. 52.

Ḫudādan rāyetine hem-çü ṭuġrā
Yazılmış āyet-i انا فتحنا (454)

Feth, 48/1: انا فتحنا لك فتحا مبينا ; "Biz fethettik. "

Ḳılıcını ḥamāil ḳılsa ol māh
Melekler çaġrışur نصرمن الله (562)

Saff, 61/13: واجرى تحبونها نصر من الله وفتح قريب و بشر المؤمنين ; *Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele.*

İdüb borcın edā ḳurtıldı ġamdan
Ḳamuya borcdur ölmek muʿayyen (4594)

Bu beyitte, herkese ölümün borç olduğu söylenmiş, Kur'anıkerim'de üç âyette geçen (Âl-i İmrân, 3/185, Ankebût, 29/57, Enbiyâ, 21/35), كل نفس ذائقة الموت ; "*Her nefis (can) ölümü tadacaktır. "* ifadesine manevî iktibas yapılmıştır.

Hadis İktibasları

Eyā hem-rāzı sırr-ı لي مع الله
Ki ayaġuñ ḫākidür cān-ı her-āgāh (195)

لي مع الله ifadesi, لي مع الله وقت لا يسعني فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل ; *Benim Allah ile öyle anlarım olur ki. ne bir mukarreb melek. ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.* meâlindeki hadisten alınmadır. Bu, sofilerin ağızlarında çok dolaşan bir sözdür[204].

"لولاك" didi şānuña Ḫallāḳ-ı Zü'l-minen
Sen olmasan cihānı yaratmazdı lā-cerem (278)

لولاك لولاك لما خلقت الافلاك ; "*Sen olmasaydın felekleri (kâinâtı) yaratmazdım. "*

Hadis bilginleri, (Sagânî başta olmak üzere) bu sözü uydurma hadisler arasında gösterirler, lafız itibarıyla böyle bir kudsî hadis olmadığını savunurlar. Bu bilginlerden bir kısmı, bu söz, hadis olmasa bile Deylemî'nin İbn-i Abbâs'tan merfû'(senedinde atlama olsun olmasın doğrudan Hz. Peygamber'e nispet edilen hadis) olarak rivayet ettiği şu hâdise, "Cebrâil bana geldi ve dedi ki: Allahu Teâlâ buyuruyor ki: Yâ Muhammed, sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım, sen olmasaydın cehennemi yaratmazdım. " ve başka bir rivayette, "Sen

[204] a.e., s. 115.

olmasaydın dünyayı yaratmazdım. " hadisine uyduğu için meâl bakımından hadis sayılır derler[205].

Zîb-i cihāne aldanuben olmaduñ ferah
Faḳrı meşaḳḳatinden anuñ çekmedüñ elem (282)

Mesnevînin giriş bölümdeki naattan alınan bu beyitte, başta Askalânî ve İbn-i Hacer olmak üzere hadis bilginlerinin uydurma hadislerden saydıkları, fakat dinî metinlerde sıkça geçen,

الفقر فخری و به افتخر: *Yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm*, meâlindeki söze telmih vardır. İbn-i Teymiye'ye göre bu söz, Abdurrahman b. Ziyad'a aittir[206].

1.2.2.1.4.2. Atasözleri

Zenci yüzü yıkamakla ağırmaz[207]
Dilümden pend-i ʿışḳı eylemez red
Ki aġarmaz yumaġla rîş-i esved (1200)

Güneş balçıkla sıvanmaz[208]**;**
Güneş olmaz velî püşîde gilden
Açılur ġonce-i nev-reste yilden (1303)

Gönülden gönüle yol vardır[209]**;**
Nigāruñ ḥāletinden oldı āgāh
Ki olur zîrā göñülden göñüle rāh (1664)

Takdirde yazılan tedbirle bozulmaz[210]**;**
Beni bu ʿışḳ işinden pend yıġmaz
Ki taḳdîrüñ işi tedbîre ṣıġmaz (3785)

Sabırla koruk helva olur[211]**:**
Ḳoruḳ dirler olur ṣabr ile ḥelvā
Taḥammül ḳıl ki vaṣla iresin tā (4572)

Acele işe şeytan karışır[212]:
Olur taʿcîlile bātıl her işler
Oñur anuñ işi kim ṣabr ile işler (4573)

---

[205] a.e., s. 113.
[206] a.e., s. 49.
[207] E. Kemal Eyüboğlu, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, C. 1., İst. 1973, s. 251.
[208] a.e., s. 115.
[209] a.e., s. 107.
[210] a.e., s. 221.
[211] a.e., s. 200.
[212] a.e., s. 1.

...G. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

1.2.2.1.4.3.Deyimler

ad ko-: 4384, 5378
ad tak-: 1358
ad ur-: 794
adı güm ol-: 749
adı sın-: 2454
âfâkı tut-: 2369
âftâbı tutıl-: 4949
ah çek-: 1411, 1666, 4232, 4376
ah u feryâd çek-: 4192
ahd bağla-: 2796
ahd boz-: 3618
ahd sı-: 3018, 3034, 3483
ahd ü emânın çâk eyle-: 3061
ahdi başına ilte-: 4303
ahdi sınık ol-: 3803
akdan karayı fark it-: 2388
aklдan dest yu-: 1680
aklı başına gel-: 1791
aklı diril-: 2708
aklı gel-: 4149, 5199
aklı git-: 1201, 1376, 1402, 1542, 2012, 2253, 4753
aklı ir-: 4460
aklı koyub hevâya uy-: 5361
aklı yirine gel-: 2513
aklın döşir-: 1676, 3053
âlemde ad ko-: 2353
âlemden dest yu-: 4198
âlemden nâmı güm ol-: 1911
Allâh cihân halkına bağışla-: 544
amelden kal-: 3539, 4213
arada söz geç-: 4871
ârâm tut-: 817, 1393, 3211, 4494
ârâmı git-: 960, 963, 1957
arı yık-: 3290
ârı yile git-: 1272
ârı yire çal-: 2462
atdan düşmüşe dön-: 2340
âteş tut-: 3760
âteş ur-: 873
âvâre düş-: 4418
âvâz çek-: 3879, 4052, 4157
âvâz kopar-: 1627
âvâz vir-: 2909, 3052
ayağı toprağı göze nûr ol-: 255
ayağı tozını sürme edin-: 530
ayağı tozuna çihr sür-: 1580
ayağına dökil-: 3829
ayağına düş-: 1806, 2724
ayağına ruhsâr sür-: 1458
ayağına su gibi ak-: 1056
ayağına yüz sür-: 902
ayağını toğru bas-: 144
ayak bağı dur-: 4506
ayakdan düş-: 1425, 4869
ayakdan sal-: 2460
ayın on dördine dön-: 1949
ayni açıl-: 4596
bâb-ı inâyet yüzüne açıl-: 2338
bâde vir-: 3083
bağrına dâğ koy-: 1028
bağrında verem çık-: 637
bağrını çâk kıl-: 1115
bağrını del-: 640
bahtı açıl-: 2479
bahtı karaya boyan-: 2344
bâr çek-: 4998
barmağına diş ur-: 3408
baş çek-: 2137, 3732, 4268
baş çıkar-: 4516
baş eg-: 869, 4394
baş egme-: 5306
baş götür-: 1094, 2042, 2698
baş it-: 3222
baş kaldır-: 966
baş tut-: 1495
başdan ayağa kara ol-: 2683
başı devletli ol-: 2676
başı emîn ol-: 2627
başı göge ir-: 3046
başı üzre ol-: 2294
başına gel-: 4218
başına kıyâmet kop-: 4908
başına mahşer kop-: 5048
başına sahrâ vü mîşe tar ol-: 3822
başına toğ-: 4184
başına üş-: 1063
başından aş-: 4239
başından hâb git-: 1061
başına gün toğ-: 4680
belâ çek-: 3925, 4865
belâya uğra-: 5196
belâ-yı câne düş-: 940
bend ü bağa çek-: 2711
bende çek-: 2727
berât vir-: 5431
berâtın dür-: 4227, 4592, 4652, 5094

beyâbân tut-: 2536
beyâna gel-: 242
bıçağun zahmı üstühâne ir-: 4876
bıçak üstühâne ir-: 2940
bî-çâre düş-: 4418
bil bağla-: 4210
bildiği yola git-: 1863
bîmâr düş-: 4564
bir başdan iki göz bit-: 4791
bir canibi tut-: 2587, 2651, 3323
bir mûzeye iki pây sok-: 2883
birbirine âşık düş-: 1317
biri yüz ol-: 1924
boynına kan düş-: 2686
boynuna farz ol-: 2034
bû al-: 780
bûy-ı vefâ vir-: 3852
bünyâd ur-: 463
cân al-: 584, 2205, 2595, 5105
cân göginün âftâbı tutıl-: 5172
cân teslîm it-: 5002, 5311
cân u cihânı ko-: 4411
cân vir-: 584, 957, 1005, 2214, 2218, 2776, 4185, 4660, 4755, 4816, 5022, 5034, 5092, 5228
câna geç-: 4315
cânı çık-: 3144, 3153, 3764
cânı dolan-: 2659
cânı ko-: 4704, 4751
cânı lebe gel-: 1541
cânı lebe iriş-: 3530
cânı zevk bul-: 2096
cânından el yu-: 2278
cânını alub kaç-: 3230
cây tut-: 1389, 5250
cefâ çek-: 3028, 4914
cehdi ko-: 4303
cemâline dil ulan-: 1019
cenge el ur-: 2347
cevr ü cefâ tuy-: 1354
cezâsı cânına yit-: 4677
ciger kanı yi-: 3068, 3287, 3893
cihân başına teng ol-: 1112
cihân cûdından tol-: 1013
cihân gözine siyâh ol-: 1418
cihân mülkini tut-: 236
cihândan defterini dür-: 2413
cihândan geç-: 3214
cihâne gulgule düş-: 5075
cihâne nûr vir-: 412
cihânı dilden çıkar-: 329
cihânı gözüne teng eyle-: 2151
cihânı hîçe say-: 4238
cihânı kabz it-: 501, 4023
cihânı terk it-: 4593, 4704, 4751, 5024
cihânı tut-: 2430, 5293
cihânın râhatı derdine degme-: 5306
cüdâ düş-: 3262, 4976
çarh ur-: 5054
çarha gir-: 827, 2166
çehresini toz busudan çıkar-: 2670
çeşmi kan dök-: 1072
çeşmi yaş yerine kan dök-: 1657
çeşmine hâbı harâm it-: 5148
çeşmini dûr eyle-: 255
çûş vir-: 3857
dâmân vir-: 3012
darb-ı girân yi-: 1257
dehâna al-: 4869
dehri tut-: 487
dem ur-: 3859, 5176
demi bağlan-: 4592
denîler taşı yi-: 4397
der döğ-: 593
der öp-: 229
derd çek-: 2243, 3273, 4554
derd ü belâ çek-: 1560
derd ü gam yi-: 3630
derd ü mihnet tart-: 92
dest çek-: 3915
dest ur-: 826, 3478
dest yu-: 4737
dest-i ümmîd yu-: 1485
deşt ü gâre düş-: 1451
deşt ü kûh-sâr tut-: 2733
dil aç-: 1842, 1240
dil al-: 937
dil düz-: 2075
dil ile boya-: 3072
dil uzat-: 2495, 2602
dil ü cânına sûz düş-: 1063
dil vir-: 2021, 4413
dilden cihânı çıkar-: 329
dilden çıkar-: 2618
dile fer vir-: 662
dili bağlı ol-: 4814
dili var-: 5194
dili yan-: 3128
dilinden çık-: 896
dilinden düşme-: 5185
dilinden sevdâ başına çık-: 4969
diline al-: 2054
diline dâğ çek-: 912
diline geleni söyle-: 5192
dilini tut-: 4344
dîvâne düş-: 1846

dîvâr çek-: 5041
dokuz dolan-: 2694
dua al-: 2475, 2490, 3751
duâ ile an-: 4229
duâya el aç-: 1842
dûd başına çık-: 1142
duhter al-: 2471
dûr düş-: 2623, 2634, 4226
efgân u feryâd kopar-: 3267
ehl ü müsellem tut-: 1589
ektiğini biç-: 4521
el çek-: 3724
el tut-: 1427
el ur-: 221, 693, 1627, 2527
el vir-: 2698, 3536, 3632, 4095
elden düş-: 4213
elden git-: 1108
elden var-: 4869
ele al-: 4883
ele getür-: 540
ele gir-: 2723
elem çek-: 282
eli ir-: 459
eli üstine el olma-: 1991
elinden çık-: 5178
elinden gel-: 1553, 2205, 2440, 3612, 3643, 3953
elinden tut-: 5428
elini çek-: 2964
elüne gir-: 1004
emân bul-: 3411
emân vir-: 2420, 2444, 2601
endûh çek-: 72
ettiğini bul-: 3226
eyvân-ı râhat gözine teng ol-: 4908
feryâd kop-: 5229
fikr bağla-: 2291
fitne ko-: 4139
füsûn tut-: 3620
gaflet başından git-: 3419
gam çek-: 4103, 5352
gam uyhusundan uyan-: 663
gam yi-: 1490, 3084, 3186, 3311, 3466, 3648, 3683, 4174, 4547
gamdan kıla dön-: 1918
gamdan kurtıl-: 4517
gamı dilden götür-: 4260
gavga kop-: 2373
gayret ü neng gözet-: 2227
gelen git-: 5112
gerden çek-: 4269
gice gündüz dimeyüb git-: 2130
giceden gündüzü fark itme-: 3308
göklere ah ur-: 1245
gönli düş-: 1846
gönli sükûnet bul-: 2512
gönline dâğ koy-: 1060
gönlini ele al-: 5015
gönli yok ol-: 2473
gönlüni al-: 3525
gönlüni şâd tut-: 3617
gönül kap-: 4425
gönül kıy-: 1036
gönül vir-: 1324, 3843
göz dik-: 4501
göz yum-: 2651
gözden dûr ol-: 2289
gözden gün gibi tolan-: 5068
gözden kan dök-: 5210
göze nûr bağışla-: 313
gözi ardınca kal-: 2696
gözi göre düş-: 3443
gözi kan revân eyle-: 3982
gözi öninden perdeler dûr ol-: 380
gözi tuş ol-: 1814, 1997, 2306, 2815, 2990
gözi yolda kal-: 5033
gözi yüzinde kal-: 1121
gözinde kal-: 1062
gözinden kan saç-: 3999
gözlerinden kan dök-: 895
gözünden arsa-i hâki çıkar-: 330
gözünden dûr kıl-: 994
gözüne hâbı harâm it-: 694
gözüne uyhuyu harâm ol-: 2091
gözüni aç-: 3840, 1456
gözüni hâb tut-: 3398, 4852
gussa vü gam u zahmet ü renc çek-: 4995
gussadan dest yu-: 1644
gûş sal-: 4756
gûş tut-: 1926
gûşına git-: 2614
güci yit-: 4156, 4290
hâbe var-: 1653
hâkden ser götür-: 1922
hakkından gel-: 2756
hân çek-: 3489
har-gâh tut-: 1016
haste düş-: 1928
hâtırından git-: 1397
hayretde kal-: 4558
hevâ yüzinde kal-: 4212
hevâya var-: 90
hevâyı tut-: 3209
hîçe say-: 4504
hilâl ebrûları kej yâye dön-: 804

(birini) hoş tut-: 5014
hummâ-ı muhrîk tut-: 4015
hûn çek-: 5244
hûn dök-: 2198, 3082
hûn iç-: 4627
hûş gel-: 4764
hünerde kıl yar-: 1631
ışk âteşine cânını yak-: 1065
ışka uy-: 750, 4411
ıyş u işret sür-: 92
ıztırâba düş-: 3185
ibret al-: 1007
içi elmâs yimiş gibi burul-: 3248
iklîm aç-: 2436
ilün sözine uy-: 2477
insâfa gel-: 2614
işigini öp-: 457, 482
ittigini bul-: 3226
kadem bas-: 364
kahr çek-: 3218, 3605
kalem çek-: 708
kâm vir-: 3018, 3211
kan ağla-: 2435
kan dök-: 2270, 2613, 4210
kan iç-: 591
kan kusdur-: 5098
kanı boyunda kal-: 2345
kanı kaç-: 2517
kanına gir-: 3397
karalar giy-: 4610, 5142
karâr tut-: 5093
karârı git-: 1057, 2327, 4732
karârı kalma-: 955, 3986, 3992
kârı yile git-: 2339
kayd yi-: 905, 1247, 4663, 5076
kazduğı çâha düş-: 2530
kelâm aç-: 3518
kend'özini yitir-: 954
kendinden haberi olma-: 4054
kendüden git-: 911, 1258
kendülerine gel-: 4797
kendüye aklı yâr ol-: 1780, 2451
kıla dön-: 4083
kıla döndür-: 1918
kıyâmet kop-: 2377
korhudan cânı çık-: 2224
kûh tut-: 4406
kûh-sâra düş-: 1400, 2025
kulak ur-: 3271
lâf ur-: 2284
lebine mismâr ur-: 4532
lerze düş-: 2600
lerze vü tâs tut-: 2998
let içür-: 1299
mâtem tut-: 2193, 2300, 3311, 4934, 5046, 5142
mâye-i hâss tut-: 539
mecâli git-: 2417
mehcûr düş-: 4626
merhem ur-: 3683
meyl vir-: 4805
mihnet çek-: 4318
mihnet ü derd çek-: 4241
murâd vir-: 3509
murâda ir-: 2770, 5292, 5353
naleynine yüz sür-: 248
nâm çıkar-: 710
nâm u nişânı olma-: 266
nâm ur-: 4242
namı âlem etrâfına tol-: 999
nâmı cihânı tut-: 507, 1872
nâmı her diyârı tut-: 1011
nâmı kal-: 2381
nâmun bâde vir-: 2265
nâmûs bergini bâde vir-: 1778
nâmûs u arı perdesin çâk it-: 1980
nara ur-: 1805, 2370, 4256, 4752, 4615
nazâr sal-: 955
ne iderse kendine it-: 2759
necât vir-: 4581
nefse uy-: 3847
neng gözle-: 2216
nesîm-i zevkle dimâğı tol-: 689
nevâ kopar-: 711
nevâle tut-: 3361
nihâl-i kâmeti hilâle dön-: 4954
nîş yi-: 3187
nişân vir-: 316, 242, 1149
oda ur-: 4333
oda yan-: 2681
ödi sı-: 2168
ögüt vir-: 2913, 3122
özine kıy-: 3374
özini bul-: 4556
özüni çek-: 328, 4501
pâsûh vir-: 1295
pâyân göster-: 5368
pâyı yirine pây basama-: 4281
pâyına düş-: 459
pâyına yüz sür-: 2011
penbeye nâr düş-: 4017
pend ü nasihat tut-: 2911
peygâm vir-: 4462
râ'yet aç-: 475
râh bul-: 1826, 2779, 4340, 5399
râh gözle-: 1965

râh tut-: 1117, 1722, 2851
râh vir-: 4046
râhı başa ilet-: 4353
râh-ı deşti tut-: 4877
râh-ı kûhı tut-: 3832
raht dür-: 184
recâsını kes-: 3282
remz ü peyâm aç-: 674
renc çek-: 600, 713, 3126
rence düş-: 2079
rence sal-: 3125
rencîr çek-: 4938
rencûr düş-: 4589
revân tut-: 1108
rızâ vir-: 2737, 2917, 2933, 3096
rızâya gel-: 2876
rikâba çek-: 3811
rûyın zemîne ur-: 4734
rûz açıl-: 2418
sabr u karârı ko-: 4622
sabr u mecâli tüken-: 4992
saçını yollara vir-: 5050
saçlarını yol-: 4613
saf çek-: 343, 3343
safâ vir-: 2863, 3852, 4689, 4738, 5331
safâ vü zevk gör-: 786
sahrâ yüzini tut-: 4556
sâl (yıl) tut-: 5415
sâye sal-: 504, 926
sayt u sedâyı ko-: 3861
selâm al-: 344
selâm vir-: 324, 343, 3691, 4242, 4258
seng yi-: 1353
ser aç-: 725
ser çek-: 2402, 2443
ser çevir-: 4978
ser çıkar-: 4040
ser kaldır-: 447
ser ko-: 5390
ser vir-: 3520, 5294
serhaddine pây koy-: 2131
serini tağıt-: 2703
sevâb bul-: 2772
sevâb gör-: 5138
sevâd tut-: 496
sevdâ başından aşa gel-: 4700
sevdâya düş-: 1830
sevgend vir-: 2714
sîne del-: 1032
sîneye seng bas-: 3533
sovuklık it-: 4343
söz aç-: 1740, 4805, 4991
söz açıl-: 1586, 2052
söz tut-: 1293
söze çek-: 2311
söze gir-: 1532, 1585, 1792
söze sem tut-: 5259
sözi altında kal-: 2496
sözi sı-: 1759, 2135
sudâı götür-: 4360
sûrete gel-: 422
sûrete getir-: 2652
sürûd çek-: 3582
sürûr bul-: 3557
şahs urun-: 2710
şekl-i âhû urun-: 937
şemşîr çekil-: 2484
şeref bul-: 268, 338
şeref vir-: 4896
şerm vir-: 4008
şule çek-: 4399
şule vir-: 3508
taâm çekdür-: 802
taâmı ko-: 4358
tâb tut-: 2950
tâb vir-: 1052
tağyîr vir-: 2788
tahsîn ü şâbâş okı-: 347
tamga çek-: 631
tarîk tut-: 2705, 3101
taşa çal-: 1116
tedbîr bağla-: 488
tehî düş-: 4445, 4931
teni râhat bul-: 2104
tenini zelzeler düş-: 4567
terâne çek-: 3997
tesellî vir-: 2490, 4768, 4839
tîğ çek-: 2445
tîğ-i kahr yi-: 4214
tokız dolan-: 2694
tuğrâ çek-: 3426
tuz etmek hakkı: 3483
uyhu al-: 1655
uyhudan baş götür-: 1062
ümîdi kesil-: 4444
üns ü ülfet tut-: 3896
vatan tut-: 2507, 3986
vebâli boynunâ ol-: 4163
vefâ gör-: 2768
vücûdı yire geç-: 600
yabâne düş-: 1766
yad düş-: 3033
yâdına gel-: 897, 4664
yağmaya vir-: 4023
yaka koma-: 1699
yakasından elini kûtâh kıl-: 1856

yâr ol-: 3834
yâr tut-: 1493, 3041, 3485
yas tut-: 3756
yirden gögü fark it-: 1675
yirden götür-: 3111
yire geç-: 353, 2440
yol bul-: 4787
yol gözet-: 5037
yol tut-: 1665, 2789, 4396
yola ayak basdur-: 117
yola gir-: 3124, 4250, 4361, 4648, 4739
yoldan çık-: 3496
yolı düş-: 2629
yolın bağla-: 571
yolına cânı cihânı vir-: 3025
yolında cân vir-: 3077
yolında kurbân ol-: 602
yolunda cân terk it-: 2094
yolunda cân vir-: 163, 5184
yolını bağla-: 131
yolını döndür-: 126
yüz çevir-: 2446, 3266, 5067
yüz göster-: 361, 4630, 4685, 4712, 4808
yüz ur-: 763, 772, 1877, 2306, 2421
yüze gül-: 4448
yüzi aya dön-: 804
yüzi kara ol-: 177, 2889, 3758
yüzi mübârek ol-: 2676
yüzi suyı dök-: 2438
yüzin düş-: 3828
yüzin sahrâya tut-: 1597
yüzine bakma-: 2966
yüzün ağ it-: 2331
yüzüne hâne-i cûd açıl-: 134
yüzüne getür-: 3271
yüzüni çâk it-: 968
yüzüni döndür-: 1163
yüzümi kıble-i ıslâha döndür-: 126
yüzüni toprağa çek-: 3259
zahme tutıl-: 4585
zahmet çek-: 3800
zahmet ü renc çek-: 4295, 4991
zahm-ı gürz ü tîz ü şemşîr yi-: 2190
zahm-ı nâvek yi-: 2175
zebân aç-: 977, 1769, 3770
zebân depret-: 575
zebân dök-: 4816
zebâne düş-: 2457
zebânı bağlan-: 4813
zebûn it-: 4918
zebûn ol-: 4589
zehr ü hûn yi-: 714
zemîn ü âsmânı tut-: 517
zencîre çekil-: 1219
zevk al-: 2593
zîver vir-: 3454
ziyâ al-: 1185

1.2.2.1.4.5. Edebî Sanatlar

Lârendeli Hamdî'nin üslûbuna tesir eden önemli unsurlardan biri de kullanmış olduğu edebî sanatlardır. Bilhassa hüsn-i ta'lil ve mübalâğa sanatlarının çok güzel kullanımları dikkati çeker. Hamdî'nin eserinde kullanmış olduğu edebî sanatlar hakkında fikir edinilebilmesi için sanatlar harf sırasına göre kısaca ele alınmış, gerekli görülen yerlerde küçük izahlar yapılmıştır.

1-Cinas: Manaları farklı olan kelimeler arasındaki yazılış ve söyleyiş birliği veya benzerliğine cinas denir.

a-Cinâs-ı Tam: Harflerin çeşitleri, sıraları, sayıları ve seslerinin aynı olmasıdır.

Görüb cüdını anuñ Ḫātem-i Ṭayy
Ḳara yazulu ṭümārın ider ṭayy (592)

Bu ḥāl üzre çü geçdi hefte vü māh
Bir oġlı oldı yüzünden ḫacel māh (788)

Nevā-yı ber-baṭ u çeng irdi çarḫa
Ki tā çarḫ ol ṣafādan girdi çarḫa (827)

Daḫi dirler dilüñi ʿışḳdan kes
Ne vechile kesilür ʿışḳdan kes (1900)

Yine bir laḥẓadan ʿaḳlı dirilür
Şol ölmüş gibi kim yine dirilür (2708)

Nedür bu şavmaʿa yā kimdür ıssı
Ki olur bunda demür şovuḳ ye ıssı (3734)

Didi cāyuñ neden oldı ḫarābe
Niçün kend'özüñi virdüñ ḫarābe (3742)

b-Cinâs-ı Nâkıs: Sözkonusu olan iki kelimeden birinin çeşit, sayı ve sesçe ayrılık, farklılık göstermesidir. Lârendeli Hamdî'nin eserinde kullanmış olduğu cinasların ekseriyeti cinâs-ı nâkıstır.

Çü dāye menzil itdi māha mehdi mehd: beşik.
Ṣanasın oldı ḫiẕmet-kār-ı Mehdî (796)

Mülūk-āne temām idüb dügüni (دکونی)

Dil-i ḫaşma ḳodı dāġ u dögüni (دکونی) (838)

Yukarıdaki cinas, cinâs-ı muharrefdir. Cinâsı muharref eski yazıya göre yazılışları aynı, harekeleri (ünlüleri) ayrı olan kelimelerle yapılan cinastır.

Ki görmüşdi ḫarābe içre anı
Dökerdi gözlerinden ḫāke ḳanı (895)

Ata olmayan ādem bir niçe gāh
Degildür mihr-i ferzend-i āgāh (1406)

Hezār üştür hezār ester hezār esb
Ki idemez tozların fehm-i ṣabā kesb (2865)

Sivārum kim didüñ ḳolbaġıdur bu kolbagı: bilezik
Degildür ḳolbaġı ḳol bağıdur bu (2897)

2-Hüsn-i Ta'lil: Söze güzellik kazandırmak maksadıyla, herhangi bir husûsu, asıl sebebi dışında gerçek olmayan bir sebepten dolayı meydana geliyormuş gibi izah etmek sanatıdır.

Senüñ ḥükmüñle bergüñ bāġda gül
Ṭaġıtmış kim bisāṭ idine bülbül (26)

Tevhid bölümünde geçen bu beyit, hüsn-i ta'lil sanatının güzel örneklerinden birisidir. Şair, gülün, yapraklarını –Allah'ın emriyle- bülbüle seccade olsun diye döktüğünü söyleyerek bir hüsn-i ta'lil yapıyor.

Atı naʿlından almış māh-ı nev tāb
Göge anuñçün oldı ḫalḳa-ı bāb (579)

II. Selim'in övüldüğü bu beyitte hilâlin parlaklığını sultanın atının nalından aldığı söylenmiş, bir hüsn-i ta'lil yapılmıştır.

Elif anuñ ġamından döndi müya
Ki meyl eyleyi bilmez hīç süya (855)

Beyitte elif harfinin ince şeklini, Kays'ın okuldan ayrılmasına duyduğu üzüntüden aldığı söylenmiş, böylece bir hüsn-i ta'lil yapılmıştır.

Ḳara gözleri cānuña belādur
Senüñ baḫtuñ anuñiçün ḳaradur (987)

Mecnûn'un annesi oğlunun bahtının kara olmasını, Leylâ'nın kara gözlerinin canına musallat olmasına bağlamaktadır.

Ḥasedden ol perīnüñ gül yañaġı
Ḳomuşdı lālenüñ baġrına dāġı (1028)

Lale çiçeğinin ortasında bulunan siyahlığın sebebi olarak lalenin, Leylâ'nın yanaklarının güzelliğini kıskanması gösterilmiş, böylece bir hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır.

Ḳoyub māhī ṣovuḳdan cüy ābı
Gelüb her meclisüñ olur kebābı (1617)

Beyitte balığın akar suyu bırakıp meclislerin kebâbı olmasının sebebi olarak havanın soğukluğu gösterilmiş teşhis sanatının yanısıra güzel bir hüsn-i ta'lil de yapılmıştır.

Çün ol serv oldı Mecnūn'uñ ġulāmı
Pes āzād ol zemāndan ḳaldı nāmı (2831)

Divan edebiyatında servi, adından en fazla söz edilen ağaçtır. Sevgilinin boyu için hem benzeyen hem de benzetilen olarak kullanılır. "Serv-i âzâd" ise çok uzayan düz bir servi çeşitidir[213]. Beyitte Mecnûn tarafından bâğbânın elinden kurtarılan servinin "âzâd" ismini - kelimenin *"kurtulmuş, serbest olan, kimsenin kölesi olmayıp istediği gibi hareket eden"*

[213] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ank. 1988, s. 1131.

manasına da atıfta bulunularak- bu hâdiseden sonra aldığı söylenir ve bir hüsn-i ta'lil sanatı yapılır.

Çemende āb ayasın çalmadan çoḳ
Ḥabāb itdi kefin yir yir ḳabarcıḳ (3870)

Beyitte su kişileştirilmiştir. Suyun üzerindeki kabarcıkların nedeni olarak, suyun baharın gelmesinden duyduğu sevinçle ellerini birbirine vurarak alkış tutması, böylece ellerinin su toplaması gösterilmiş, bir hüsn-i ta'lil yapılmıştır.

Güler gül kimse işitmez ṣadāsın
Bu ḥāle artırur bülbül nevāsın (3931)

Beyitte bülbülün sesini, inlemesini artırmasının sebebi olarak gülün gülmesini kimsenin duymayışı gösterilmiş, bir hüsn-i ta'lil yapılmıştır.

4-İntak: Teşhis edilen yani kendisine kişilik verilen canlı varlık veya eşya ayrıca konuşturulmuş ise intak sanatı yapılmış olur.

Ki yaʿni dir saña cāndan muṭiʿem
Ṭutarum şerʿüñi gerçi şenī'em (352)

Beyitte mi'rac gecesi üçüncü feleğe ulaşan Hz. Peygamber'e Zühre, elinden çengini bırakarak bu şekilde hitap eder.

5-İstiare: Bir şeyi gerçek anlamı dışında, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmaktır.

Neyise niçe ṭūṭī-i şeker-ḫʷār
Ḳamusı bir ḳafesdeydi giriftār (844)

Beyitte Mecnûn'la birlikte mektebe devam eden güzeller şeker yiyen papağana, mektep ise kafese benzetilmiştir.

Şikenceden o serv itmezdi efġān
Velīkin hicrden olmuşdı giryān (1232)

Beyitte Leylâ, serve benzetilmiş, bir açık istiare yapılmıştır.

Selīm anı çü gördi böyle ʿüryān
Kefensiz gürlar içinde giryān (3700)

Beyitte Mecnûn bir ölüye benzetilmiş, kapalı istiâre yapılmıştır.

Terennümler ḳılardı āşıḳāne
Ṭabībinden ʿilāc umardı cāne (3324)

Beyitte Leylâ, tabibe benzetilmiş, bir açık istiâre yapılmıştır.

Çü dehr irürdi devri bu zevāle
Yitişdi bād-ı ṣarṣar bir nihāle (4943)

Beyitte ölüm, bâd-ı sarsara, Leylâ ise fidana benzetilmiştir.

Meger bezmişdüñ ey meh yüzümüzden
Ki gün gibi ṭolanduñ gözümüzden (5068)

Beyitte Leylâ, aya benzetilmiştir.

İdüb maḫlūṭ ʿanberle gül-ābı
Yudılar eşkle ol āftābı (5077)

Beyitte Leylâ, güneşe benzetilmiştir.

6-İstifham: Doğrudan doğruya heyecana bağlı sanatlardan olan istifhâm, hayret, elem, nefret, kin gibi heyecan ve duyguların soru şeklinde tezahürüyle ortaya çıkar. Fakat bu sorulara cevap beklenmez. Sorular cevap almak için değil duygu ve heyecanların daha açık, daha şiddetli ve daha etkili biçimde ortaya konulması endişesinden doğmuştur.

Didi sulṭāne ki ey mīr-i ḳavī-cehd
Bizümle böyle mi itmüşdiñüz ʿahd (2119)

Mecnûn, sözünü yerine getirmeyen Nevfel'e böyle bir soru yöneltir. Aslında Mecnûn, Nevfel'in kendine verdiği sözü pekâlâ hatırlamaktadır.

Girift ola çü dām-ı faḳra ṣayyād
Elinden ide mi hīç ṣaydın āzād (2562)

Mecnûn'un yakaladığı ceylan yavrularını serbest bırakmasını istediği avcı, Mecnûn'a bu şekilde cevap verir. Söylenmek istenen, avcının yakaladığı avı kesinlikle bırakmayacağıdır.

Çün olduñ ġayrile sen yār u hem-dem
Beni öldürmesün mi ġuṣṣa vü ġam (3516)

Mecnûn, Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiği işitir. Bunun üzerine Leylâ'ya sitem dolu bir mektup yazar. O'na kendisinden başka biriyle olmasının ölümüne sebep olacağını bu şekilde bir soru ile bildirir.

7-İştikak: Aralarında mana ve terkip itibarıyla fark olmak kaydıyla bir kökten başka bir kelimenin, kelimelerin türetilmesidir. Bu tür kelimelere de müştak kelimeler denilmektedir. İfadeye süs vermek maksadıyla müştak kelimelerin bir araya toplanması sanatına iştikâk denir.

Nedür ʿāşıḳlıḳ u maʿşūḳ kimdür
Benüm göñlüme uran oḳ kimdür (1297)

ʿAceb çetr idi zībā vü münaḳḳaş
Muṣannaʿ her yiri her naḳşı dil-keş (1730)

Girift ola çü dām-ı faḳra ṣayyād
Elinden ide mi hīc ṣaydın āzād (2562)

Benem maḥkūm u sen ḥākim yoluña
Nice düşerse te'dīb it ḳuluña (2757)

Şu resme vaḥş virmiş aña ḥayret
Ki ṭabʿına sirişt olmuşdı vaḥşet (3350)

Kemālātile ol ḫōd kāmil idi
Degil dīvāne ehl ü ʿāḳıl idi (4385)

8-Leff ü Neşr: Bir beytin ilk mısra'ında bahsedilen şeylerle ilgili olan sözleri ikinci mısra'da kullanmaktır.

Hem İskender durur hem Ḫıżr żātı
Ki var hem mülki hem āb-ı ḥayātı (465)

9-Mecaz-ı Mürsel: Bir sözü benzetme amacı gütmeden, gerçek anlamı dışında bir anlamda kullanma sanatıdır. Kelimeleri arasında benzerlik ilgisi bulunmayan bir çeşit mecâzdır. Asıl ilgi yapan-yapılan, sebep-sonuç, kaplayan-kaplanan, parça-bütün, özel-genel vs. olabilir.

Yüzi ḳara idi vü ṣaçları aḳ
Cehennem çehresin yaḳmaġa müştāḳ (1216)

Ḳılıclar yüridi vü ḳopdı ġavġā
Pür oldı küşteden püşteyle ṣaḥrā (2373)

10-Mübalâğa: Sözün etkisini arttırmak için bir şeyi olamayacağı biçimde yahut olduğundan çok veya az gösterme sanatıdır. Lârendeli Hamdî'nin çok kullandığı edebî sanatlardandır:

Felek bir küşesidür kişverinüñ
Cihān efgendesidür şekkerinüñ (449)

Güneş bir tükme ḳadr-i cāmesinden
Cihān bir noḳṭa cūdı ḫāmesinden (558)

Kemānından ki bir tīr ide pertāb
Açar çarḫuñ ṭoḳuz ḳaṣrına bir bāb (563)

Atınuñ ṣavletine döymeyüb ḫāk
Yaḳasın eylemiş vādīlerüñ çāk (581)

Şu deñlü var idi māl anda efzūn
Ki ⌣udamazdı zekātın genc-i Ḳārūn (738)

Ṭutardı şolḳadar ḫayl u ḥaşem ol
Ki bulmazdı ḳuş uçub geçmege yol (1014)

ʿAcūz-ı dehre ol ġammāz-ı mühmel
Ṣan Ādem'den daḫi gelmişdi evvel (1223)

Şu resme eyleyin pinhān özümi
Ki ʿAzrāil de görmesün yüzümi (2323)

Felek lerzān olurdı naʿrasından
Yıḳılurdı cihān bir ḥamlesinden (2225)

Medīne birle Baġdād'uñ arası
Pür oldı ceyşle kūh u ovası (2357)

Binā-yı ʿālemi ol ceng yıḳdı
Ki gök indi yire yir göge çıḳdı (2383)

Kişi bir ṣayda ursa deştde tīr
Yanına varmadan bişer o naḫcīr (4019)

11-Nida: Sanatkârın çok duygulanmasına ve heyecanlanmasına sebep olan hâdiseleri, varlıkları gözünün önüne getirip onlara seslenmesi sanatına nida denir.

Elā ey derd ü ġamdan ʿaḳlı gitmiş
Dilüñde şol perī kim mesken itmiş (1542)

Dönüb şeh didi ki⌣ol bedr-i temāmı
Saña cüft ideyin ey ʿışḳ imāmı (2061)

Saña ʿaḳḳ olmuş idüm ey peder āh
Ḥelāl itmedüñise ḥālüme vāh (3280)

Eyā murġ-ı şikeste-per nicesin
Żaʿīf ü ḫaste vü ebter nicesin (3587)

12-Rücû': Bir fikri daha kuvvetli anlatmak için, önce söylenilen sözden caymış gibi görünmektir.

Ferīdūn-ı dü-vüm Behrām-ı ṣānī
Ḫaṭā didüm ġalaṭdur bu meʿanī (467)

13-Tariz: Sözün muhatabını cevap imkânından mahrum bırakacak şekilde hakikî ve mecazî manaları dışında zerafetle kullanılmasıdır.

Beni ḳılduñ meger maḳṣūda bāliġ
Ki geçdüñ otursın şöyle fāriġ (2123)

Hezārān āferīn serverlik itdüñ
Alıvirdüñ nigārı erlik itdüñ (2330)

Beyitte Mecnûn, Nevfel'e Leylâ'yı alma sözünü yerine getiremediği için tarizde bulunmaktadır. Aslında beyitte söylenenin aksine Nevfel Leylâ'nın kabilesiyle girdiği savaşı kaybetmiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Şecāʿatden bülend oldı külāhuñ
İl içre yüzüñ aġ itdüñ sipāhuñ (2331)

Beyitte Mecnûn, Nevfel'e tarize devam etmektedir.

Utanmaz mısın ey şeh ṣūretinden
Ki münsifdür kilābuñ ḫażretüñden (3417)

"Ḥikāyet-i Melik-i Merve Bā-Vezīr" bölümünden alınan bu beyitte Vezir, Melik'e tarizde bulunmaktadır.

14-Tarsi: Bir beytin mısralarında bulunan kelimeler harf sayısı, vezin ve kafiye bakımından birbirine denk, yani mısralar birbirinin simetriği ise tarsi denir.

Kerāmet baḥrinüñ mellāḥı ḥaḳḳı
Faṣāḥat ḳuflınuñ miftāḥı ḥaḳḳı (166)

Melāḥat göklerine māh idi ol
ʿAdālet kişverine şāh idi ol (407)

Ḳalem çek defter-i sāḥirliġe sen
ʿAlem dik kişver-i şāʿirliġe sen (708)

Ahālī-yi ṭarab cemʿ oldı yir yir
Havālī-yi ʿArab şemʿ oldı yir yir (825)

Ḥarīḳ-i ḥasret ü ḥayrān-ı ʿışḳum
Ġarīḳ-i firḳat u giryān-ı ʿışḳum (3465)

15-Tecahül-i Arif: İnsanın bildiği bir gerçeği, bir nükteye bağlı olarak bilmiyormuş gibi göstermesidir.

Ki nedür ʿışḳ ey bānū-yı devrān
Uş adın senden işidürven el'ān (1296)

Nedür ʿāşıḳlıḳ u maʿşūḳ kimdür
Benüm göñlüme uran oḳ kimdür (1297)

Küy adı mı durur bir şehrde ʿışḳ
Çiçek midür ye bāġ-ı dehrde ʿışḳ (1298)

16-Tecrid: Bir şairin kendini mücerred bir şahıs gibi farzederek, yani ayrı bir kimse gibi düşünerek hitâbda bulunmasıdır. Hamdî'nin bu sanatı genellikle bölüm başlıklarından sonra ve hikâyenin muhtelif yerlerine yerleştirilen hâle münasip gazellerin mahlas beyitlerinde kullandığına şahit oluruz.

Elā ey ḫāme-i çālāk-taḥrīr
Nedür aḥvāl-i dehr it bize taḳrīr (650)

Göñül maʿmüresin Ḥamdī ḫarāb itmekde cevrile
Cihāne gelmemişdür bir daḫi anuñ gibi miʿmār (1344)

Gel ey güyende-i bezm-i feṣāḥat
Ki sensin bülbül-i bāġ-ı belāġat (1702)

Mey içme dehr cāmından ki ey dil
Ḳatılmışdur aña zehr-i helāhil (1697)

Derd-i Ḥamdī'ye ölümden özge tīmār olmaya
Zīre ol āşüfte-ḥāl olmuş durur bīmār-ı ʿışḳ (2018)

Gel ey şekker-fürūş-ı Mıṣr-ı ʿirfān
Ki pürdür şekker-i naẓmuñla devrān (2538)

Seni kim bir nefes yād itmeyem ben
Göñül olur baña cānile düşmen (4176)

17-Tekrir: Manayı kuvvetlendirmek maksadıyla, manzum ya da mensur bir parçada aynı kelimeyi veya kelime gruplarını birkaç defa tekrarlamaktır.

Ne açmış ġonce-i raʿnāların bād
Ne virmişler ṣabāya bāġda dād (721)

Bu süz u tef kimüñ dāġından irdi
Ye bu ḫoş-bū kimüñ bāġından irdi (914)

Ne yārı vardı kim ḥālin diyeydi
Ne bir hem-derdi kim ḳaydın yiyeydi

Ne ṣabrı var ki göñli ḳıla ārām
Ne ʿaḳlı var ki fikr ide ser-encām (1247-1248)

Begendi vü didi muᶜtādum olsun
Hem oğlum idi hem dāmādum olsun (1968)

Siyeh-kārum siyeh-kārum siyeh-kār
Ḳaralanmış ṭurur nāmum çü ṭūmār (5424)

18-Telmih: İfade içinde zikr etmeksizin herhangi bir kıssaya, geçmişteki bir olaya, meşhur hikâyelere, efsânelere, malûm bir şahsa, çeşitli inanışlara, âyetlere veya bir hadîse, ya da yaygın bir atasözüne işaret etmek sanatıdır.

Ḫalīl'i yaḳmayan āteş ḥaḳiyçün
Çehār erkān cihāt-ı şeş ḥaḳiyçün (158)

Beyitte Hz. İbrâhim'in Nemrut tarafından ateşe atılması ve ateşin Allah'ın emriyle Hz. İbrâhim'i yakmayıp bir gül bahçesine dönmesi hâdisesine telmih vardır.

ᶜAle't-tertīb Ḳurᶜān'ı idüb cemᶜ
Cihāne nūr virdi nitekim şemᶜ (412)

Beyitte, İslâm'ın üçüncü halifesi ve cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Hz. Osman'ın Kur'anıkerim'i çoğalttırıp önemli merkezlere göndermesi hâdisesine telmih yapılmıştır.

Ḳodı çarḫı dönüşden ḳudretu'l-lāh
Namāzın ḳıla tā vaḳtiyle ol şāh (420)

Peygamberimiz bir gün başını Hz. Ali'nin kucağına koyup uyumuştu. O uyurken güneş batmış ve Ali'nin ikindi namazı geçmişti. Peygamberimiz uyanınca dua etti ve güneş battığı noktadan geri döndü. Ali namazını bitirince tekrar battı. Beyitte bu mucizeye telmih vardır.

Per-i pervāne-i ẓıll-ı Cenābī
İder pūşīde şemᶜ-i āftābī (503)

Beyitte Sultan Süleyman için kullanılan *zıll-ı Cenâbî* ifadesiyle, "السلطان ظل الله في الارض", yani *"Sultan, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir. "* hadisine[214] telmih yapılmıştır.

Senüñ gibi ne gördi ḥüzni Yaᶜḳūb
Ne ḫōd bu resme miḥnet çekdi Eyyūb (4318)

[214] Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 146.

Ya'kûb ve Eyyûb peygamberler edebiyatımızda sıkıntı, hüzün ve sabır denilince akla ilk gelen şahsiyetlerdir. Hz. Ya'kûb, oğlu Yusûf'un ardından Beytü'l-Ahzen veya Külbe-i Ahzân denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve gözlerini kaybetmiştir. Hz. Eyyûb ise Allah'tan gelen bütün çilelere sabretmiş, bu çileleri bir imtihan olarak değerlendirmiş ve sabrı neticesinde Allah'tan yardım görmüştür. Beyitte bu iki peygamberin kıssalarına telmih vardır.

19-Tenasüp: Manaca, aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimeyi, tezat meydana getirmemek şartıyla bir arada kullanmaktır.

Zebānından ne kim iderse takrīr
Buyurduġın yazardı kilk-i taḳdīr (771)

Elüñe girdi çün bir gevher-i pāk
Ki ḫayrāndur anı delmekde ḥakkāk (1004)

Şehüñ bezminde nūş eyledi bāde
Geçürdi vaḳtini zevḳ u safāda (2102)

Velīkin ne devātum var ne ḫāmem
Ne kāġıd ki ‿añа inşā ola nāmem (3450)

Tutub pes ḫāme-i Mecnūn-ı maʿyūb
Ḫoş inşā itdi bir mektūb-ı merġūb (3453)

20-Teşbih: Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibarıyla zayıf olanı kuvvetli olana benzetmek sanatıdır.

Baña vir rişte-i tesbīḥden ḳayd
Ki ‿anuñla bu seg-i nefsi idem ṣayd (127)

İrişe çün bahār-ı rūz-ı maḥşer
Zemīnden sebze gibi ḳaldıram ser (190)

Eli Ḫātem eli gibiydi der-bār
Kefi feyyāż hem-çün naḫl-i pür-bār (734)

Behişt-i nāzdan bir serv ḳaddi
Nihāl-i şīveden bir verd ḫaddi (1027)

Ṭutub ol ṭarīḳi pīr-i mażlūm
Göneldi şöyle kim vīrāneye būm (3101)

Beli tā kim ṣadef gibi bükildi
Dehānından ḥezārān dür dökildi (3294)

Virür bülbül nihāl-i gülde temdīḥ
San oḳur Sidre'de Cibrīl tesbīḥ (3886)

Beyitte bülbül Sidre'de tesbih getiren Cebrail'e benzetilmiş, bir teşbih-i mufassal yapılmıştır.

Ṣaçı Mekke örtüsi Hindūstānī
Koġusı ʿūd u ʿanber kārvānı (4432)

Bir āh itdi vü ṭutdı rāh-ı deşti
Gider ṣaḥrāda çü deryāda keştī (4877)

Gider dūş üzre ol tābūt ḫāmūş
Nitekim merdümān-ı mest-i bī-hūş (5084)

21-Teşhis: İnsan dışındaki canlı varlıkları veya eşyayı, duyan, düşünen, hareket eden insan kişiliğinde göstermek, ona kişilik vermek teşhis sanatıdır.

Oḳıyub ol şehüñ naʿtını bī-ḳadḥ
ʿUṭārid saçdı başına dür-i medḥ (350)

Añub ʿadlini ʿahd itdi ṣurāḥī
Ki içmeye meyüñ ḳanını dāḫi (591)

Gözinden kuḥl-ı deycūrı yuyıb şeb
Göge kāfūr ṣaçmışidi kevkeb (886)

Yüzüñe baḳmasun her laḥẓa sūzen
Gözini rişte ile dik anuñ sen (1285)

Şuʿā-ı şemsden ḫayyām-ı gerdūn
Ṭınāb itmişdür ol çetre hümāyūn (1736)

Ṣuyı mirʿāt idinüb verd-i ḫamrā
Özinüñ şeklini eyler temāşā (3937)

Çemen soñında ʿādetdür ki her-bār
Eler zerden varaḳ ġırbāl-ı eşcār (4935)

22-Tevriye: İki ya da daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını (müverrî-i bih) söyleyip uzak anlamını (müverrî-i anh) kasdetmektir.

Çü var iki dilüñ eyle ḥikāyet
Eḫādīṣ-i selefden ḳıl rivāyet (651)

Sebeb-i nazm bölümünden alınan bu beyitte şair kalemin şahsında kendine seslenmektedir. Birinci mısrada geçen "iki dil" ifadesinin yakın anlamı kamış kalemin çatal ucudur. Bu ifadenin uzak ve asıl söylenmek istenen anlamı ise şairin iki lisana sahip olmasıdır.

23-Tezat: Manaca birbirinin karşıtı iki düşünce, duygu ve hayalin bir ifadede toplanmasıdır.

Dün ü gün meyden olmaz idi ḫālī
Yoġidi göñlünüñ ḳılca melālī (878)

Zemānuñ şādlığı ġamsız olmaz
Sürūruñ āḫiri mātemsiz olmaz (1139)

ʿAcebdür ḥāleti devr-i zemānuñ
Ki degmez vaṣlı hicrāna anuñ (1696)

Sebebsüz gāh ḫandān gāh giryān
Atası ḳaldı anuñ işinde ḥayrān (1874)

Gice gündüz budur ʿālemde kārı
Daḫi yoḳdur ḥesābı vü şümārı (2030)

1.2.2.1.4.5. Dil Özellikleri

Mesnevîde teklik ikinci şahıs emir eki olarak -gıl ve –gil kullanılmıştır; ḳomaġıl (113), virġil (170, 2552), işitġil (1168), olmaġıl (1536), olġıl (1544, 2461), ṭutġıl (2423, 3176), eyleġil (3841), ḳılmaġıl (4226) gibi.

Teklik üçüncü şahıs emir eki ise –sun, -sün şeklindedir; alsun (299), gelsün (299), eylesün (603) gibi...

Gelecek zaman eki ise eserde –ısar, -iser şeklindedir, ḳalısar (751, 3086), çalışısar (751), olısar (750, 752, 783, 906, 2960), idiser (782, 4657), iriser (819), yazılısar (820), bitiriser (882), itmeyesir (1307), viriser (1483), öldiyesirler (2288), geliser (2597, 5009), girmeyesir (2487), görmiyesirven (3299), uşlanmayasır (3192), bulısar (4521) gibi.

Mesnevîde teklik birinci şahıs eki –van, -ven, -ın, -in ve -n şeklindedir; umarven (258), işidürven (1296), atañven (1461), dilerven (1471), bilmezven (1556, 3166), següñven (1813), ölürven (1901, 1903), ʿışḳdanven (1909), dilemezven (1918), bilürven (2446, 4142, 5009), ḳılarven (2463), eylerven (2483), ḳorḳarven (2687, 3523), iderven (2826), niderven (2941), degilven (2943, 2960), benven (3167, 4057), ʿāşıḳven (3169), çekerven (3479, 3605), düzerven (3597), ḫacelven (3634), ḳazırven (3718), utanmazven (4186), seg-bānlaruñdanven (4188), itmen (1179), yanmayayın (1488), eyleyin (2323), ḳaldurayın (2796), göstereyin (2797) gibi.

Çokluk birinci şahıs eki ise –vuz, -vüz şeklindedir; ḳılavuz (2426), idevüz (2543), olavuz (3809), gidevüz (4862).

Metinde bugün unutulmuş bulunan –uban, -üben gerindiumu[215] kullanılmıştır; aldanuben (282), çeküben (343), eyleyüben (872, 2422), içüben (1941), oluben (1351, 2632, 2635, 3985), varuben (1522, 2367, 4045), ṭutuben (1722, 4201), buluben (2270), virmeyüben

[215] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İst. 1989, s. 326.

(2420), ürküben (2517), çıḳuben (2741), diyuben (2741), gidüben (3419, 5201), sürüben (3392), aluben (4209), inmeyüben (4211), idüben (5398).

Metnimizde bugün edebî dilde kullanmadığımız ancak ağızlarda varlığını sürdüren –ıcak, -icek gerindium eki[216] kullanılmıştır; gidicek (131), bilicek (907), göricek (960), idicek (1210), bükicek (1427), ölicek (2345), eyleyicek (2417), yanıcaḳ (5188) gibi. Olmayıncaḳ (4308) örneğinde ise ek -ıncaḳ şeklindedir.

Bugün –ıp, -ip, -up, -üp şeklinde olan gerindium eki metinde –ub, -üb olarak tespit edilmiştir; buyurubdur (284), idüb (298), yumub (305), düşübdür (493), gidübdür (497), olubdur (498), eyleyüb (520), dürişüb (1546), ilenüb (2740).

Metinde akkuzatif ekinin –n'li şeklinin kullanıldığına şahit oluyoruz. Bu ek Batı Türkçesinde son zamanlara kadar yaşamış, Osmanlıca ve bilhassa Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde kullanılmıştır[217]. āhın (arturub, 1254), viṣālin (umub, 1548), kendin (ḳahr ḳılma, 1789), kelāmın (güş eyledi, 1967), selāmın (işitdi, 1967), ṭarīḳin (ṭutub, 2705), çevresin (ṭolanur, 5236).

Metinde bildirme üçüncü teklik şahıs –durur şeklindedir: bir durur (03), bulub durur (31), itmüş durur (51), ḳādir durur (94), ḥākim durur (94), ʿālem durur (216), nūruñ durur (225), özüñ durur (238), ʿāciz durur (241), ser-i ʿarşa durur (251), bī-ḥadd durur (259), ol durur (440), şaḥrānuñ durur (1079), gibi durur (1150), Leylī durur (1169), yoḳ durur (1182), çeşmüm durur (1199), var durur (1484), ḳızum durur (1771), virmiş durur (1797), yig durur (2048), bu durur (2218), tāze durur (2556), eglence durur (3135), içinde durur (3173), virmiş durur (3211), itmek durur (3774), iki yüzlü durur (3836), dem durur (3838), ʿāşıḳ durur (3932), nihāyetsüz durur (4370), ḥayvān durur (4393), ṭoġru durur (4496), ʿibret durur (4776), güç durur (4827), kim durur (5145).

Metinde, kelime başında ve ilk hecede bulunan birçok "i" sesi bugün yerini "e" sesine bırakmıştır; gice>gece (298, 576, 1046, 1254, 3308), vir->ver- (1295, 1460, 2021, 3012), ir->er- (90, 373, 1433, 3169, 4000), it->et- (296, 1523, 3189, 4031), yidi>yedi (306, 359, 447), yir>yer (638, 1095, 1433), işik> eşik (457, 1505, 1897), di-> de (779, 1171, 2056, 4051), yidek> yedek (737), yi-> ye- (905, 2059), tîz (Aslı Farsça, sıfat) > tez (2128, 2816, 4249), yil> yel (2520, 3093, 4923), biter (aslı Farsça bed-ter, sıfat) > beter (2914), yig>yeğ (2048), nire> nere (3116) gibi.

Metinde, bugün "d" sesiyle telaffuz edilen bazı kelimeler "ṭ"; "t" sesiyle telaffuz edilen bazı kelimeler de "d" sesiyledir; ṭur-> dur- (246, 1825, 2918), ṭoġru/ṭoġrı> doğru (437, 1299, 1731, 4255), ṭoḳuz>dokuz (303, 563, 2688), ṭol-> dol- (1883, 4696, 5158), ṭoḳın->dokın-

---

[216] a.e., s. 325.
[217] a.e., s. 220.

(1097, 1234), ṭağ> dağ (1360, 1454, 5165), ṭağıt-> dağıt- (55, 5170), depe> tepe (940, 2410), ṭuy->duy- (1354, 3821), ṭonat->donat- (1219, 4119), ṭaşra>dışarı (1172, 1244, 4122), dürlü>türlü (922, 2645), ṭoḳu-> doku- (1234), ṭağıt->dağıt- (2407, 4088), ṭolu>dolu (2495, 4707, 5361), ṭul> dul (2718), ṭuy-> duy- (1354, 3821), ṭuṭak>dudak (3007), ditre->titre (452, 3078), ṭayı>dayı (3679), ṭoy->doy- (3725), ṭolan->dolan- (5068), ṭoğ->doğ- (4184), ṭola->dola- (4204), ṭaru>darı (4606), daḫıl>tahıl (5126) gibi.

Metinde ḳ-ḫ değişmesine kelime başında ve içinde tesadüf edilir; yoḫsul>yoksul (5112), ḳankı>hangi (637), ḳoḫula->kokla- (1624), uyḫu>uyku (663, 1250, 1392), aḫşam>akşam (2229), ḳanı>hani (1618, 2120), ḳorḫu>korku (452, 4773) gibi.

1.2.2.2.LEYLÂ ile MECNÛN'UN İÇ YAPISI

1.2.2.2.1.Anlatma Esasına Bağlı Bir Tür Olarak Vak'aya Dayalı Mesnevîler ve Roman

Edebî eserleri şekil ve muhteva bakımından türlere ayırmaya gayret eden çalışmaların, herhangi bir metnin dahil olduğu edebî türü tanımanın sağlayacağı pratik faydalardan kaynaklandığı söylenebilir. Zira türün konvansiyonel dilinin bilinmesi yazarın eserine vermek istediği anlama nüfuz edebilmenin[218], edebî metni yorumlayabilmenin temel şartlarındandır. Türün konvansiyonel dili zaman içerisinde şekillenir ve yazarı kurumsallaşmış hüviyetiyle kendine uymaya mecbur eder. Elizbar Javelidze'nin ifadesiyle yazarın kendi çağına hakim kurallara ve estetik kategorilere uymaktan başka yapabileceği bir şey yoktur. Bu bakımdan estetik yasalar, genellikle çağdaş edebî eğilimleri de belirlerler[219].

Yazarın bu konvansiyonel dili belirli sınırlarla ve aralıklarla zorlaması, mevcut türler arasında diyaloglar kurması kimi zaman yeni türlerin doğmasına, tür mutasyonlarının gerçekleşmesine zemin hazırlar. Roman bunun en güzel örneğidir. Jale Parla'ya göre roman, doğuşu kadar varoluşunu da tür mutasyonlarına borçlu bir edebî türdür ve bu türün ilk örneği olarak kabul edilen Cervantes'in Don Quijote (1605) isimli eseri başarısını, türler arasında sağladığı diyalojiye borçludur[220]. Romanın varoluşunu tür mutasyonuna bağlayan bu görüş, onun arkasında sadece teatral komedi, destan ve romansın bulunduğunu iddia etmekle kalmaz, "einfache formen" (basit şekiller) olarak anılan mektup, günlük, seyahatname (veya "muhayyel yolculuk"), hatıra, 17.yüzyılın "karakter yazıları" ve deneme gibi türlerin de bu oluşuma katkıda bulunduğunu ileri sürer[221].

Esasen Aritoteles ve Horace'den günümüze kadar tür kavramı ve edebî türlerin tasnifi problemi üzerinde durulmuş, pek çok farklı tasnif denemesi yapılmışsa da bugün ana hatlarıyla tebarüz etmiş ve herkes tarafından kabul edilmiş bir tasniften söz etmemiz mümkün değildir. Buna rağmen modern edebiyat teorilerinden bir çoğunun şiir-nesir farkını dikkate almayarak hayalgücüne dayalı edebiyatı (Dichtung) kurgu (roman, küçük hikâye, destan); (manzum veya mensur) dram ve (daha çok eski 'lirik şiir' yakın şekilde düşünülen) şiir diye ayırmak eğiliminde olduğunu görürüz[222]. Bu modern teorilerin ortak hususiyetleri tasvirci olmaları, türlerin muhtemel sayısıyla ilgili bir sınırlama getirmemeleri ve yazarları kendine uymaya mecbur eden kurallar koymamalarıdır. Modern tür teorisi geleneksel türlerin "birbiriyle karışabileceğini" ve traji-komik gibi yeni bir tür meydana getirebileceğini; türün, saflık esası olduğu kadar

---

[218] Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yay., İst. 2000, s.28.

[219] Elizbar Javelidze, *Ortaçağ Türk Şiiri Çalışmalarının Metodu ve Tipolojisi Üzerine*, Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler (hzl.: Mehmet Kalpaklı), Yapı Kredi Yay., İst. 1999, s. 179.

[220] a.e., s. 3.

[221] Rene Wellek: Austin Varren, *Edebiyat Teorisi* (Çev.: Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s. 211.

[222] a.e., s. 202.

kapsamlılık veya zenginlik esası üzerine de inşa edilebileceğini (tek bir şeye indirgenmiş türlerin yanı sıra yeni şeylerin ilâvesiyle oluşan türleri) kabul eder. Bir türün diğer bir türden farkı üzerinde ısrarla durmak yerine, özellikle Romantiklerin her "orijinal deha"nın ve her sanat eserinin yegâneliğini önemle vurgulamalarından sonra, bir türü tür yapan şeyi, o türdeki eserlerin ortaklaşa kullandığı edebî anlatım vasıtalarını ve ortak amacı bulmaya çalışır[223]. Buradan hareketle türü, yazarın kullanabileceği, okurun da zaten bildiği hazır bir estetik anlatım vasıtaları[224] olarak tanımlar.

O halde divan edebiyatında herhangi bir vak'ayı plânlı bir şekilde hikâye eden ve şiirle hikâyenin birleştiği eserler olarak karşımıza çıkan mesnevîler tür bakımından hangi kategoride ele alınabilirler?

Bu sorunun cevabı, vak'aya dayalı mesnevîlerin konvansiyonel dilinin çözümlenmesi ve bu tarz eserlerin incelenmesi hususunda bir metot ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır.

Agâh Sırrı Levend, *Divan edebiyatında Hikâye I*, isimli makalesinde divan edebiyatı çerçevesinde vücut bulan hikâyeleri kaynakları bakımından, konu ve nitelikleri bakımından, yapısı ve kahramanları bakımından ayrı ayrı tasnif etmeye çalışır. Kaynakları bakımından hikâyeleri, konuları kutsal kitaptan ya da Arap ve Fars edebiyatlarından alınmış anonim hikâyeler ve konuları ulusal hayattan alınmış yerli hikâyeler olmak üzere iki ana başlıkta ele alır. Manzum eserlerden Yusuf u Züleyha, Leylâ ve Mecnûn, Husrev ü Şirin; mensur eserlerden Süleyman-nâme, Kelile ve Dimne ilk kategoriye; Taşlıcalı Yahya'nın Usul-nâme'si, Atai'nin Heft Han'ı, Cinani'nin Ravzatu'l-Cinan'ı, Sabit'in Dere-nâme ve Berber-nâme'si ise ikinci kategoriye örnek olarak verilir.

Levend, makalesinde hikâyeleri konu ve nitelikleri bakımından da şu başlıklarda tasnif etmenin mümkün olduğunu söyler:

1-Dinî konular, enbiya ve evliya menkıbeleri (Üveysü'l-Karenî, Şeyh San'an, Camasb-nâme, Mansur-nâme, Yusuf u Züleyha, Kıssa-ı Musa ve Hızır, Süleyman-nâme gibi)

2-Aşk hikâyeleri (Leylâ ve Mecnûn gibi)

3-Kahramanları tarihten alınmış hikâyeler(Husrev ü Şirin, İskender-nâme, Behram-ı Gur gibi),

4-Temsilî hikâyeler(Gül ü Bülbül, Şem ü Pervane, Mihr ü Müşteri, Hilal ü Bedr gibi),

5-Tasavvufî hikâyeler (Selâmân u Absâl, Hüsn ü Aşk, Cân u Cânân, Gülşen-i Aşk gibi),

6-Serüven hikâyeleri (Vamık u Azra, Vîs ü Râmin, Hayrabâd gibi),

7-Sergüzeşt-nâme ve hasbıhâl yollu hikâyeler(Fürkat-nâme, Derd-nâme, Heves-nâme gibi).

---

[223] a.e., s. 210.

[224] a.e., s. 210.

Levend, hikâyeleri son olarak yapısı ve kahramanlarının durumu itibarıyla tasnif etmeye çalışır. Bu tasnifte hikâyeler önce kahramanlarının çift kahramanlı (Yusuf u Züleyha, Leylâ ile Mecnûn, Husrev ü Şirin vs.) ve tek kahramanlı (İskender ve Behram Şah hikâyeleri) olmalarına göre ikiye ayrılır, sonra çift kahramanlı aşk hikâyeleri, kahramanlarının tasavvufî ve temsilî olmalarına göre gruplandırılır[225].

Agâh Sırrı Levend divan edebiyatında yazılan hikâyeleri bu şekilde manzum ya da mensur olmalarını dikkate almadan tasnif ederken, bu hikâyelerin belli başlılarını verdiği listeyi manzum ve mensur olarak düzenler[226].

Osmanlı Kültürünün Tanıtılmasında Edebî Türlerin Önemi isimli makalesinde Metin Akkuş, Osmanlının yaşam felsefesinin, tercihlerinin ve sosyal aktivitelerinin bütün yaşamı kucaklayan edebî türlerin tanınmasıyla mümkün olacağını tespit ettikten sonra, Osmanlı edebiyat ürünlerini yapı, şekil, üslûp ve muhteva açısından değerlendirmeye çalışır. Yazar, Osmanlı edebiyatında bugün epik, lirik, dramatik türlerle bunların uzantıları olarak bilinen diğer türlerin karşılıklarının bulunduğunu, ancak bunun farklı yorum ve adlandırmalarla sunulduğunu iddia eder[227]. Daha sonra bu edebiyatın türlerini anlatım tekniği açısından Düzyazı (Nesir) ve Şiir (Nazım) olmak üzere iki ana başlıkta gruplandırır;

1-Düzyazı (Nesir) Türleri: Dinî metinler, menkıbevî İslam tarihi, dinî-destanî metinler, hikâye, halk hikâyeleri, destanî eserler, destanî tarihler, tarihler (vakanüvis tarihleri), tezkire-i şuara, münşeat, hiciv, seyahat-nâme, sefaret-nâme, ahlâk ve siyaset kitapları, resmi yazışmalar vd.

2-Şiir (Nazım) Türleri: Divan (kaside, gazel, musammat, müztezad, rubai, tuyug, kıta, tarih, muamma, lugaz ve müfretler) ve mesnevî konuları (aşk, din ve tasavvuf, ahlâk, öğretim, savaş ve kahramanlık, şehir ve şehir halkı ve diğer konular)[228].

Akkuş, mesnevîleri anlatım tekniği açısından şiir (nazım) türleri arasında zikrettikten sonra, bu tarz eserlerin Osmanlı edebiyatının ilk müstakil şiir örnekleri olduğunu vurgular. Mesnevîleri orijinal adlandırmayla birer dâstân(epos) kabul eder. Dâstânlar anlatmaya dayalı eserlerdir ve Osmanlı edebiyatında masal-efsane; roman-hikâye ihtiyacını karşılarlar[229].

Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* isimli eserinde anlatma esasına bağlı metinleri asıl unsuru vak'a olan metinler olarak tanımladıktan sonra bu kategoriye destan, masal, halk hikâyesi, hikâye ve romanla birlikte mesnevîyi de dahil eder. Vak'anın yok sayıldığı zaman bu vadiye giren eserlerden elde bir yığın sözden başka bir şeyin kalmayacağını

---

[225] Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatında Hikâye I*, TDAY Belleten, 1967, Ankara 1989, s. 72-73.
[226] a.m., s. 95-117.
[227] Metin Akkuş, *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*, Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erz. 2000, s. 41.
[228] a.e., s. 42.
[229] a.e., s. 43.

söyler[230]. Bu edebî nevileri tarih, biyografi, seyahat yazısı, hatıra ve benzeri eserlerden ayıran hususiyetin vak'anın itibarî olmasından kaynaklandığını da vurgular[231]. Aktaş, Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk mesnevîsini roman dikkatiyle ele aldığı makalesinde ise vak'aya dayalı mesnevîleri tarih içinde gördüğü işlev bakımından romana yaklaştırır;

"Bu yazıyla mesnevîlerin, bu arada Hüsn ü Aşk'ın roman olduğunu iddia etmek istemiyoruz. Ancak, mesnevîlerin belirli bir tarihî devirde toplumumuzda roman ihtiyacını karışılayan edebî nevilerden biri durumunda olduğunu söylemekten de çekinmeyeceğiz. Çünkü yazılı ve sözlü her metni, arzettiği yapı ve muhteva hususiyetleri, varlık sebepleri dikkate alınarak gruplandırmak istediğimizde mesnevîlerin romanların yanında yer aldığını görürüz."[232]

Leylâ ve Mecnûn Romanı- Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn isimli eserinde Mehmet Kahraman, mesnevîlerin roman olduğunu birçok kaynağı tartışarak ortaya koymaya çalışır. Mesnevîlerin Batı edebiyatında; romanın ise Doğu edebiyatında karşılıklarının hangi edebî türler olabileceği sorusuna açıklık getirmeye uğraşır. Kahraman'a göre, Leylâ ile Mecnûn gibi eserleri günümüze taşımanın yollarından biri, onları güncel bir adla karşılamaktır. Bu bakımdan mesnevîlere 'roman' denilmesini, roman teknikleriyle mesnevîler arasındaki ilişkileri ortaya çıkaracak araştırmalar yapılmasını teklif eder[233]. Ona göre Leylâ ile Mecnûn ve benzeri metinler, bir ön kabul halinde herkesçe benimsendiği için, edebiyat bilgileri ve teori kitaplarında hep "nazım şekilleri" adı altında tasnife tâbi tutulmuşlar ve sadece "şekil" bakımından değerlendirilmişlerdir. Halbuki metinlere konu bakımdan yaklaşmak da mümkündür ve konu bakımından yapılacak bir tasnifte mesnevîlerin muhtemel yeri romanların yanı olacaktır[234].

Klâsik Romana ve Leylâ vü Mecnûn'a Dair isimli makalesinde Necmettin Türinay, makalenin başlığından da anlaşılacağı gibi vak'aya dayalı mesnevîleri birer *klâsik roman* olarak kabul eder. Türinay, makalesinin *Leylâ vü Mecnûn, Mesnevî ve Şiir* alt başlığında günümüzde roman ve hikâye olarak adlandırılan anlatma esasına bağlı metinlerin, divan edebiyatında ekseriyetle mesnevî biçiminde ortaya çıktığını söyler. Şiirle hikâyenin birleştiği bu eserlere yaklaşırken biçimin mi yoksa muhtevanın mı esas alınması gerektiğini vuzuha kavuşması zorunlu bir problem olarak ortaya koyar[235].

Modern Anlatı Tekniği Açısından Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsine Bir Yaklaşım isimli makalesinde Mustafa Ayyıldız, modern anlamda yapılacak bir tasnif ve adlandırmanın roman

---

[230] Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yay., Ank. 1998. s. 11.
[231] a.e., s. 14-15.
[232] Şerif Aktaş, *Roman Olarak Hüsn ü Aşk*, Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık 1983, s. 94.
[233] Mehmet Kahraman, *Leylâ ve Mecnûn Romanı 'Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn'*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 2000, s. 11
[234] a.e., s. 110 vd.
[235] Necmettin Türinay, *Klâsik Romana ve Leylâ vü Mecnûn'a Dair*, Fuzûlî Kitabı (Yay.hzl.: Beşir Ayvazoğlu), İst. Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İst. 1996, s. 228.

grubuna mesnevîleri de dahil edeceğini, mesnevîlerin kurmaca olmakla roman nevinden sayılmayı haketiklerini söyler[236].

Mustafa Miyasoğlu da mesnevîleri vücut bulduğu zamanın ve muhitin ifade vasıtalarından biri olarak tespit ettikten sonra bu görevi bugün romanın üstlendiğini iddia eder:

"O günler kendini mesnevî ve şifahî hikâyelerle ifade ediyordu. Bu günleri, daha doğrusu yaşadığımız zamanı da ancak roman kucaklayabiliyor."[237]

Ayrıca, Miyasoğlu her kültürün romanı olduğunu ileri sürerek Osmanlı dönemindeki mesnevîleri, bu kültürün en yetkin roman örnekleri olarak görenlere hak verir[238].

Mesnevîleri roman olarak kabul eden bu anlayışların biçimden ziyade muhtevayı ve muhtevanın bedii fonksiyonunu esas aldıkları görülüyor. Vak'aya dayalı mesnevîlerin itibarî bir vak'a etrafında şahıs kadrosu, zaman ve mekân unsurlarını ihtiva etmesi, anlatma esasına bağlı türlerin en gelişmiş şekli olan romanla mesnevî arasında kurulan ilginin mihverini teşkil ediyor. Şiirle hikâyenin birleştiği vak'aya dayalı mesnevîlere roman dikkatiyle bakmakla, onlardan modern romanın bütün hususiyetlerini bulmayı beklemenin ayrı ayrı şeyler olduğu ortadadır. Zira bu tarz mesnevîler anlatma esasına bağlı diğer türlerle bilhassa halk hikâyeleri, masallar, hatta destanlarla da mevzuyu işleyiş bakımından ciddi benzerlikler gösterirler. Vak'aya dayalı mesnevîleri peşinen roman olarak kabul etmek Elizbar Javelıdze'nin ifadesiyle, yazarın imlediği (coded) mesajın ya da simgenin aslına uygun bir tarzda çözümlenmesini (decoding)[239] zorlaştıracaktır. Bu bakımdan mesnevîleri roman ya da başka bir adla karşılamanın mesnevî kavramının bütün tedayilerini okuyucunun zihninden koparacağı, geleneksel kodların çözümlenmesini zorlaştıracağı ortadadır. Üstelik mesnevî edebiyatımızda sıkça görülen aynı konunun farklı şairlerce yeniden yazılması, modern roman anlayışıyla açıklanması güç bir hususiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde mesnevî şairinin eserini ortaya koyma niyetiyle roman yazarının eserine vücut verme niyeti arasında da izaha muhtaç ayrılıklar var demektir. Bu, mesnevî okuruyla, roman okurunun eser karşısında takındığı tavır için de geçerlidir. Büyük bir ihtimalle mesnevî okuru, bildiği, duyduğu, hatta başka şairlerin eserleri vasıtasıyla haberdar olduğu bir hikâyeyle karşı karşıya olduğunun farkındadır. Bunu roman okuru için söylemek mümkün değildir.

O halde vak'aya dayalı mesnevîleri kendi gelenek ve imkânları dairesinde düşünmek, fakat özellikle roman etrafında şekillenen modern inceleme metotlarından vak'aya dayalı mesnevîler üzerinde yapılan tetkiklerde istifade etmek en sıhhatli yol olsa gerektir.

---

[236] Mustafa Ayyıldız, *Modern Anlatı Tekniği Açısından Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsine Bir Yaklaşım*, Dergâh Dergisi, Mart 1995, s. 61.
[237] Mustafa Miyasoğlu, *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*, Ötüken İst. 1998, 26-29.
[238] a.e., 126
[239] Elizbar Javelidze, a.g.m., s. 179.

1.2.2.2.2. Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Farklı Bir Dikkat: Bildungsroman ve Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi

Leylâ ile Mecnûn mesnevîsine dikkat çekici bakışlardan biri Dursun Ali Tökel'in Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevîsindeki "ferdin eğitimi" anlayışını, Alman edebiyatında 18. yy.da ortaya çıkan Bildungsroman anlayışıyla izaha çalıştığı "Bir Bildungsroman Olarak Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi"[240] isimli makalesidir. Tökel, çalışmasının esas amacının Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin bir bildungsroman olduğunu ispat etmek olmadığını şöyle izah ediyor:

"*Çalışmanın amacı, Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin bir Bildungsroman olduğunu ispat etmek değil, fakat bildungsroman anlayışıyla bu mesnevîde nelerin bulunabileceğini, biraz da Almanya'ya has bir biçim olarak değerlendirilen bu roman anlayışının eskilerde izinin olup olmadığını araştırmaktır.*"[241]

Tökel, makalesinin devamında bildungsroman hakkında açıklayıcı bilgiler verir ve Leylâ ile Mecnûn mesnevîsiyle Bildungsroman türünün örtüşen yönlerini tespite çalışır. Biz de çalışmamızın bu bölümünde, Tökel'in makalesinden, Gürsel Aytaç'ın tür hakkında verdiği bilgilerden hareketle ve Alman edebiyatında bu türün tanınmış eserlerine atıfta bulunarak Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin Bildungsroman olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini inceleyeceğiz.

Bildungsroman, Alman edebiyatının dünya romanına kazandırmış olduğu bir roman çeşididir. Almanca olan bu terimi Türkçeye "oluşum romanı" diye çevirebiliriz. Ancak "oluşum" kelimesi "bildung" kelimesini tam olarak karşılamaz. Bu bakımdan Bildungsroman'ın tarihi gelişimi ve örnekleri hakkında Türkiye'de çalışmalar yapan araştırmacı Gürsel Aytaç, terimin bizde de aynen kullanılabileceğini ifade eder. "Bild"le ilgili bir kelime olarak "bildung"un, biçim almak, bir biçime ulaşmak, işlenmişliğine ulaşmak anlamlarını taşıdığını söyler. Ayrıca akraba kelimelerden "gebildet"in aydın, kültürlü, işlenmiş anlamlarında kullanıldığını ilâve eder. Bildungsromanı ise, *bir insanın akıl ve duygu gibi manevî yeteneklerinin işlenişini, onun yaşadığı çağ ve toplumun istediği biçime girmesini, bu oluşuma katkısı olan maddî ve manevî etmenleri, geçirilen aşamaları, sonunda da ulaştığı kişiliği konu edinen roman türü* olarak tanımlar[242]. Aytaç'ın bir diğer tanımı ise, *bir çocuğun adam oluncaya kadar geçirdiği gelişimin, aldığı etkilerin, yaşantıların, dönemlerin eğitim ideali doğrultusunda işlendiği romanlar*[243] şeklindedir. Aytaç, manevî biçimlenme ve kültürle yakın ilgisi bulunan Bildungsroman'ın, yakın roman türleri olan "Entwicklungsroman" (gelişim romanı) ve "Erziehungsroman" (eğitim romanı) dan

---

[240] Dursun Ali Tökel, *Bir Bildungsroman Olarak Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi*, Dergâh Dergisi, Ekim 1998, S. 104, s. 17.
[241] a.m., s. 17.
[242] Gürsel Aytaç, *Edebiyat Yazıları I*, Gündoğan Yay., Ank. 1999, s. 276.
[243] Gürsel Aytaç, *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan Yay., Ank. 1995, s. 29.

ilkinde gelişimin, ikincisinde eğitimin ön plânda olmasıyla ayrıldığını vurgular[244]. Bununla birlikte Aytaç, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi isimli eserinde bildungsromanı, gelişim romanının bir çeşitlemesi olarak niteledikten sonra şu tanımı getirir; *Bildungsroman, kahramanın kültürle belirlenmiş bir çevrede öğrenme ve deneyimlerle düşünsel, ruhsal yetilerini yüksek karakterli ve uyumlu bir bütün oluşturacak şekilde geliştirerek belli bir kültür idealini gerçekleştirmesini ister.* O halde Bildungsroman'ın ayırıcı özelliği ferdin gelişimini belirli bir kültür çevresinde ve bu kültür çevresinin beklentileri doğrultusunda gerçekleştirmesini konu edinmesidir, diyebiliriz.

Bu türün Orta Çağ Alman edebiyatındaki ilk örneği olarak *Parzifal Destanı* kabul edilir. Bu destan, Parzifal isimli saf bir çocuğun, hayatın türlü maceralarıyla olgunlaşmasını ve Hristiyanlıkta kutsal bir kap olan "Gral"ı aramasını anlatır. Geçirdiği hayat imtihanları Parzifal'ı, devrinin eğitim ve fazilet değerlerine uygun bir insan haline getirir. Sonunda Parzifal, "Gral"i bulur ve "Gralskönig", Gral kralı olarak dünyevî bir kademeyi dinî bir mertebeyle birleştirir[245]. Buradaki "Gral", eğitimde erişilmek için uğraşılan hedefi sembolize eder[246].

Alman edebiyatında türün gelişmesi 18. yy. Rokoko yazarı Chr. Martin Wieland'ın "*Geschichte des Agathon*(1766) " isimli eseriyle devam eder ve Goethe'nin "*Wilhelm Meister* (1796)" iyle doruğa ulaşır. İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'nın geçirdiği büyük sarsıntı, değerlerin tümden alt üst olmasıyla sonuçlanırken, Herman Hesse (1877-1962), Bildungsroman'ın ütopyasını kaleme alır: *Das Glasperlenspiel/Boncuk Oyunu* (1943). Bu eser, Hesse'nin sanatının zirvesi olarak kabul edilmektedir[247]. Bildungsroman türünün en güzel örneklerinden olan bu romanı Hesse, 12 yıl gibi uzun bir sürede yazmıştır.

Hesse'nin bu ünlü romanının konusu Kastalya'da geçer. Kastalya, Goethe'nin pedagojik ilini andıran bir bilginler ülkesidir. Basit bir gazete kültürü çağı olarak nitelendirilen 19. ve 20. yy.lar, savaşları, ahlâkî çöküşü ve otoritesiz yapısıyla geride kalmıştır. Kültürel çöküşten ümitsizliğe kapılan bir grup insan, ruhsal değerleri korumak, yüksek kültür mirasına hizmet etmek ve yeni bir eğitim sistemi oluşturmak üzere bir araya gelirler. Bu birlikteliğin sonucunda ruhsal disipline dayalı bir yaşantının egemen olduğu bir tür dünyevî tarikat doğar. Bu tarikat, dış başarılardan ve gösterişli sanatçılıktan vazgeçerek müzik, matematik ve filoloji bilimlerine yönelir. Kastalya'da bütün kültür ve bilimlerin bir sentezi gerçekleştirilmeye çalışılır. Ülkede bir "üniversitas litterarum", yani bütün bilimlerin tamamını temsil eden bir üniversite oluşturulmak istenir. Kastalya'lıların bu projeleri, aslında teozofinin amaçlarından seçilmiştir. Bir çeşit dinî felsefe sayılabilecek olan teozofi, bütün din, bilim ve felsefelerin sentezini oluşturmaya çalışmaktadır. Kastalya'da oluşturulan seçkin tarikat hayatının temelinde "boncuk oyunu" (Alm. Das Glasperlenspiel) vardır. Kendine özgü kuralları, grameri ve şifresi olan boncuk oyunu, son derece gelişmiş gizli bir dille oynanmaktadır. Düşüncenin ve zihnin birliğini sembolize eden bu

---

[244] Gürsel Aytaç, *Edebiyat Yazıları I*, s. 276.

[245] Gürsel Aytaç, *Thomas Mann'ın "Büyülü Dağ" ve "Lotte Weima'da" Romanlarındaki Edebî Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 2000, s. 48.

[246] a.e., s. 48.

[247] Altan Alperen, *Hermen Hesse Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Promete Yay., Ank. 1994, s. 152.

oyun, tüm zamanlarda ortaya konan fikirlerin ve her çağdaki sanat ve kültür değerlerinin bütünlüğüne örnektir. Boncuk oyunu, insanlık tarihinin oluşturduğu kültür birikiminin bütün verileriyle oynanır. Kastalya gibi dünya gürültülerinden uzak bir yere çekilen üstün insanlar (boncuk oyunu oynayan oyuncular), insan zihninin bütün bulgularını bir sembolik cebir kurarcasına yoğunlaştırıp bire indirgemeye çalışırlar[248]. Kültürel değerlerin ve bilgi birikiminin tümünü içeren bu oyun, aynı zamanda bir eğitim aracı olarak da hizmet verir. Bu oyunu oynayanlardan sadeci biri "Magister Ludi", yani boncuk oyunu üstadı olabiliyordu. Bir öğrenci, üstat veya hoca olduktan sonra bir ibadet biçimini alan ve tarikatın temsil edildiği törenleri ve resmî oyunları tasarlayarak yönetebiliyordu. Tecrit edilmiş bir konumda bulunan Kastalyalıların tarikatı kendi içinde bir hiyerarşiye sahipti ve devlet tarafından da güvence altına alınmıştı. Romanın kahramanı Josef Knecht, müziğe son derece kabiliyetli bir çocuktur. 12 yaşında özel bir sınavdan geçtikten sonra Kastalya'nın seçkinler okuluna girmeye hak kazanır. Okulun en iyi öğrencilerinden olan Knecht, okulu bitirip birkaç yıl da serbest olarak araştırma yaptıktan sonra gönüllü olarak tarikata girer. Tarikatın en seçkin mensupları arasına dahil olmayı başarır. Artık tarikatın üst yönetimine geldiği için iki yıllığına Mariafels'teki vakıf ve manastıra gönderilir. Oradaki görevi, Sen Benua tarikatıyla ilişkileri sağlamlaştırmaktadır. Mariafels'te büyük bir tarihçi olan Peder Jokobus ile tanışan Knecht, onun vasıtasıyla tarihî dünyanın varlığıyla hakikatini öğrenir. Kastalya'ya döndükten sonra "Magister Ludi" seçilerek ruhsal hiyerarşinin en üst basamağına gelen Knecht, mükemmel bir hoca ve boncuk oyunu üstadı olduğunu kanıtlar.

Kastalya'nın düşünce sistemini ve düzenini savunan Knecht, yılların geçmesiyle birlikte Kastalya'nın da mutlak bir değer ifade etmediğini öğrenir. Tarihî bir varlığa sahip olmasından dolayı Kastalya'nın da fanîliğe mahkûm olduğunu düşünen Knecht, kurumların korunup hayatlarını sürdürebilmeleri için yenilenmesi ve ilerlemesi gerektiğinin bilincine varır. Dönüşüm ve gelişim yeteneğini kaybeden sistemlerin ölmeye mahkûm olduğunu anlayan Kencht, Kastalya'daki tarikatın gelişimini ve oluşumunu tamamladığını düşünerek tarikattan ayrılmaya karar verir. Tarikat yönetiminin istifasını onaylamamasına rağmen Knecht, görevini iade ederek dünya hayatına döner. Daha sonra politikaya atılmış olan Kastalya'daki sınıf arkadaşlarından Plinio'nun oğlunun hocası olur.Önemli bir idarî mevkide olan Plinio'nun oğlunu eğitmeyi Knecht, Kastalya'daki seçkin öğrencileri eğitmenin bir devamı gibi görür[249]. Ancak Knecht, göreve başladığının ikinci günü gölde yüzmek isteyen öğrencisine eşlik etmeye kalktığında boğularak ölür. Ama bu olay öğrencide bir başarısızlık değil, fedakârlık izlenimi uyandırdığı için "eğitim" amacına ulaşmıştır[250].

Aytaç, *Boncuk Oyunu*'nu değerlendirdiği bir yazısında Kastalya'yı, toplumun olumsuz tepkilerinden uzak steril bir eğitim kurumu olarak tanımlıyor. Bu eğitim kurumunda sanat yoluyla duygular, bilim aracılığıyla da akıl eğitilmektedir. Bu şekilde hem duygu hem de aklı geliştirilmiş dengeli insanlar yetiştirilmek istenir[251].

---

[248] a.e., s. 158-159.
[249] a.e., 158-159.
[250] Gürsel Aytaç, *Edebiyat Yazıları I*, s. 279.
[251] Gürsel Aytaç, *Edebiyat Yazıları III*, s. 114.

Türün önemli örneklerinden biri olan ve motifleri itibarıyla Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini hatırlatan bir diğer eser de Thomas Mann'ın *Zauberberg/ Büyülü Dağ* isimli romanıdır. Hikâyenin kahramanı Hans Castorp, hiçbir özelliği olmayan genç bir mühendistir. Manevî bilimlerden habersiz olması, doğrudan doğruya teknik alandan gelmesi, onu manevî bilimlerin etkisine hazır, ön yargılardan uzak bir insan yapar[252]. Vak'a, bu genç mühendisin, İsviçre'nin güzel dağlık bölgelerinden birinde bulunan bir sanatoryumda kalan hasta kuzenini ziyaret etmesi ve burada hastalanarak kendi dünyasına hiç benzemeyen bir ortamda aşkın, ölümün ve hastalığın tesiriyle manevî gelişimini tamamlaması üzerine kurulmuştur. Zauberberg/Büyülü Dağ, normal hayat düzeyinin üstünde bir yerdir. Zira orada yaşayan insanlar, hayat mücadelesinin sıkıntılarından uzak, kendi manevî sorunlarına eğilme imkân ve zamanı bulabilen kişilerdir. Bu kişilerin hastalık ve ölüm gibi, insanı düşünceye davet eden hayat tezahürleriyle sıkça karşılaşmaları, onlardaki metafizik eğilimleri güçlendirmektedir. Bu tarafiyla Zauberberg/Büyülü Dağ, dünyanın içinde bulunduğu manevî havayı ve fikrî gerilimi temsil eden bir yerdir. Eserde, bunlar ferdin eğitimini tamamlanması için gerekli görülür. Bu eğitime mekân olarak sanatoryumun seçilmesi ayrıca dikkat çekicidir. Thomas Mann'ın hastalık kavramı üzerindeki düşünceleri, mekân olarak niçin sanatoryumun seçildiğini izah edebilecek mahiyettedir: İnsanın büyüklüğü maneviyatta (Geist) ifadesini bulur, hastalığın ruhu sağlığınkinden daha insanîdir[253]. Yine Mann'a göre, pek çok dâhi hastadır. Çünkü, ruhun ve bilginin belli başarıları hastalık olmadan, delilik olmadan, düşünsel bir cürüm işlemeden mümkün değildir ve büyük hastalar çarmıha gerilmişlerdir, insanlık uğruna, onun yükselmesi, duygu ve bilgisinin geliştirilmesi uğruna verilen kurbanlar olmuşlardır[254].

Bütün bunlardan sonra Bildungsromanın belli başlı özelliklerini tespit edebiliyoruz: Bu roman türünde birey, doğumundan ölümüne kadar ele alınır ve onun değişim/oluşum tarafı ağırlıklı olarak işlenir. Esas olan, bir insanın akıl ve duygu gibi manevî yeteneklerinin işlenişi, bir ideal etrafında yetiştirilmesi, oluşuma katkısı olan maddî ve manevî etmenler, geçirilen aşamalar, sonunda da ulaşılan kişiliktir. Bütün bunlar bir ideal doğrultusunda ele alınır ve sonuçta idealist bir birey ortaya çıkar. Şüphesiz bu gelişimin ana çizgisi bir sıra takip eder. Bu sırada esas olan bireyin/kahramanın istenilen kişiliğe bürününceye kadarki hayat seyridir[255]. Eklenmesi gereken bir diğer husus da kültürün bütün bu sürecin belirleyici faktörü olduğudur. Bununla kültürlerin nazarında "ideal insan tipi"nin değişken olabileceği kastedilmektedir.

O halde, İslâm edebiyatının aşağı yukarı 1500 yıldır terennüm ettiği Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde, bu özelliklerin hangisi ne şekilde tezahür etmektedir?

Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi, cismin esas cevherini, yaratılışın sırrını aşkta gören, onu aşkla anlamaya çalışan bir kültür muhitinin hikâyesidir. Bu hikâye,

---

[252] Gürsel Aytaç, *Thomas Mann'ın "Büyülü Dağ" ve "Lotte Weima'da" Romanlarındaki Edebî Kişiliği*, s. 19-20.
[253] a.e., s. 71.
[254] a.e., s. 72.
[255] Dursun Ali Tökel, a.g.m., s. 17.

salik'in (müridin) tasavvufî hayatta, mutlak hakikate ulaşabilmek için çektiği sıkıntıları sembolik olarak anlatır. Eserde sâlik Mecnûn'la temsil edilir. Leylâ ise mutlak hakikatin mecazî tecellisi olur. Aşk, sâlik için Parzifal'in Gral"ini hatırlatacak bir araç, dahası ilâhî bir bilgidir. Kitaplardan öğrenilemeyen bu bilgiye sahip olmanın yegâne yolu onu yaşamak, onun sıkıntılarına tahammül etmektir. Bu ise son derece zor engelleri aşmayı gerektirir. Bu engelleri başarıyla geçen kişi mutlak hakikate ulaşır, kâmil insan olur. Kâmil insan, eserin vücut bulduğu kültür muhitinin arzu ettiği ideal insan tipidir.

Mesnevîde esas vak'a asıl kahramanların doğumuyla başlar, ölümleriyle de tansiyonunu yitirir. Bireyin doğumundan başlayarak ölümüne kadarki değişim/oluşum sürecini nakletmek bildungsromanın özelliklerindendir. Bu sürecin kronolojik olarak verilmesi, kahramanın manevî gelişiminin takip edilmesini kolaylaştırır. Okuyucu, neredeyse metaformozu hatırlatacak bir olgunlaşma, insan-ı kâmil olma sürecini rahatlıkla izler.

Mesnevînin tematik gücünü temsil eden Mecnûn, aklî ve hissî bakımdan günden güne gelişme gösterir. Dört yaşındayken verildiği okulda, kısa sürede bütün ilimleri öğrenir. Hatta ders verecek seviyeye ulaşır. Bu da onun aklî melekeleri kuvvetli, yaratılıştan öğrenmeye kabiliyetli bir kişilik olduğunun işaretidir. Kays (Mecnûn) ne deli ne de cahil bir kimsedir. O, mantık ölçüleriyle kavranamayan bir hissin, aşkın tesiri altındadır. Esasen eser, tamamıyla akıl ve aşk çatışması üzerine bina edilmiştir. Akıl gözüyle bakıldığında manasızlaşan, kıymetini kaybeden hatta deli saçması sayılabilecek davranışlar, aşkın gözüyle ıstırap verici ama esaslı bir öğretinin tezahürleri olurlar. Ve aşk, bir rüyada kendine ram ettiği Kays'ta ilk değişimi başlatır. Aklı temsil eden adı (Kays) unutulur, yerini mazmunu aşk olan Mecnûn ismi alır.

Kays'ın sadece ismi değişmez; kalabalığı, hiyerarşiyi, kurallar manzumesini yani medenîyeti temsil eden toplum hayatından da uzaklaşır. Çünkü bütün bunlar ferdin manevî gelişimini engelleyen unsurlardır. Mutlak hakikati arayan kahramanın ilk önce dünya kayıtlarından, masivadan kurtulması gerekmektedir. Bunun yerine özgürlüğü, metafiziği, ferdin benini temsil eden dağı tercih eder, orada yaşamaya başlar. Dağ, Mecnûn için, Knecht'in Kastalyası gibi steril bir ortamdır. Toplum ve aile baskısından uzak bu mekân, ferdi kendi içine çeken bütün cihazlara sahiptir. Necd Dağı'nda Mecnûn, bütün engellerden azade, sınırlarını sadece aşkın çizdiği bir özgürlüğü doyasıya yaşar. Bu tasavvuftaki "çile"yi hatırlatır. Çile, sevgiliden uzak olmanın tahrikiyle günden güne ziyadeleşir. Ham bir ruh, aşkın alevleri içinde pişer, olgunlaşır. Alman edebiyatındaki örneklerinde olduğu gibi Mecnûn, manevî eğitimine mekân olarak seçilen "Necd Dağı" na sonradan dahil olmuştur. Necd Dağı, Thomas Mann'ın eserine verdiği isimle tam bir Büyülü Dağ'dır. Hayvanlardan başka canlının yaşamaya cesaret edemediği bu gizemli mekân, Mecnûn'un çilehanesi, manevî gelişiminin temel mekânıdır. Temiz ve saf aşk, açlık, yalnızlık, hasret, gurbet, tahammül, feragat gibi erdemlerle birleşince keramet gösterebilecek derecede manevî gelişimini tamamlamış bir kişilik oluşturur.

Necd Dağı'nda Mecnûn, diğer insanların sahip olmadığı bilgilere kavuşur: Hayvanlarla konuşur, onlara hükmeder; bitkilerin dilinden anlar. Bütün bunlar onun, manevî

eğitim sürecinde başarılı olduğunun işaretleridir. Selâm-ı Bağdadî ve Zeyd ise bu eğitim sürecinde başarı gösteremeyen, masivaya mahkum olan tipler olarak anılırlar.

Eserin temel tezi olan, insan-ı kâmil olma yolunda bir insanın nelere göğüs gereceği meselesi ve bunun sembollerle anlatımı, aslında bütün bir tasavvuf ekolünün ortak görüşü olarak yüzyıllar boyunca çeşitli görüş ve sembollerle işlenmiştir. Leylâ vü Mecnûn mesnevîsi de bunlardan biridir[256]. Bu itibarla Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde ele alınan eğitim anlayışı ve şekli, kişinin manevî eğitiminin işlendiği Bildungsroman türüyle yakınlık arz etmektedir. Buna mukabil Leylâ ile Mecnûn mesnevîsi, eğitim süreci nakledilen kahramanın kendini toplumdan soyutlaması bakımından Bildungsromanlardan ayrılır.

Sonuç olarak, Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında yüzyıllardır terennüm edilen bu hikâye, Alman edebiyatında ortaya çıkan ve bireyin gelişim/oluşum/eğitim serüvenini anlatan Bildungsroman türünün ilk ve en güzel örneklerinden sayılabilir.

1.2.2.2.3. Vak'anın Özeti

Eserine besmele manzumesi ile başlayan Hamdî, klâsik mesnevî formuna uyarak tertip ettiği tevhid (üç tane), münacat (bir tane), naat (iki tane) ve miraciyye bölümlerinden sonra, Çehâr-yâr'ı ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i öven manzumeler söyler. Sultan Süleyman'ı ve Şehzade Selim'i medh eden manzumeleri, sebeb-i telif bölümü takip eder. Lârendeli Hamdî'nin eserinde, konunun işlendiği asıl bölüme herhangi bir başlıkla başlanmaz. Hikâyeye sebeb-i telif kısmının sonunda,

> Bilen bu gencüñ aṣl-ı maḫzenini
> Bulan bu dürr-i ḫāṣuñ maʿdenini (731)

beytiyle giriş yapılır.

Arap kabilelerinden Amirîler'in asil, zengin, cömert ve yiğit şahı, adını ve neslini devam ettirecek bir oğlu olmadığı için büyük üzüntü duymaktadır. Allah'ın kendisine bir oğul nasip etmesi için adaklar adamakta, kurbanlar kesmekte ve daima dua etmektedir. Bu Şah, günün birinde yolu üzerindeki harabede tuhaf kılıklı bir *"Abdal"*a rastlar. Abdal, Şah'ı görür görmez derdini anlar. Ona taze bir ayva vererek yemesini, bunun sayesinde yakında bir erkek evlâda sahip olacağını, fakat bu çocuğun aşk yüzünden kendini kaybedeceğini, aşk sarhoşu olarak şöhret bulacağını söyler. Ayrıca Abdal, çocuğun çevresini idrak edeceği yaşa gelince kendisinden bahsetmesini de Şâh'tan ister. Ayvayı yiyen ve geceyi karısıyla birlikte geçiren Şah'ın, aylar sonra bir oğlu dünyaya gelir. Güzelliği dillere destan olan çocuğun adını Kays koyarlar ve onu bir dâyeye verirler. Şah, bir oğlu olmasına sevinir; fakirleri doyurur, ziyafetler düzenler.

---

[256] a.g.m., s. 17.

Bir yaşına gelen Kays sürekli ağlamaktadır. Bir gün peri kadar güzel bir kız, onu bostana gezdirmeye götürür. Sürekli ağlayan çocuk, bu güzelin kucağında sükûnet bulur ve susar. Fakat kız kucağından bırakınca yeniden ağlamaya başlar. Bu duruma şahit olan akıl sahibi kimseler, ona aşktan bir felâket ereceğini, adının her *dâstâna* yazılacağını anlarlar.

Üç yaşına gelen Kays, Kûfe'den Bağdad'a kadar geniş bir sahadan davet edilen misafirlerin de katıldığı gösterişli bir törenle sünnet ettirilir. Dört yaşına basınca ilim tahsil etmesi için okula verilir. Beraberinde bir kaç güzelle okula devam eden Kays, iki, üç yıl gibi kısa bir zamanda bütün ilimleri tahsil etmekle kalmaz, kendisi bunları öğretecek seviyeye ulaşır. Onun okuldan ayrılması okul arkadaşı olan güzelleri üzer.

On yaşına gelen Kays, bütün dünya endişelerinden uzakta, günden güne güzelleşen bir oğul olarak babasına gurur vermektedir. Bir akşam kendine hizmet eden oğlunu hayran hayran seyreden Şah'ın hatırına, harabede karşılaştığı Abdal ve söyledikleri gelir. Şah, Kays'a Abdal ile olan bütün macerasını anlatır. Babasının anlattıklarını dinleyen Kays, o anda tuhaflaşır, vücudunu hararet basar. Zihni babasının anlattıklarıyla meşgul bir şekilde uykuya dalar. Rüyasında kendini havuzlu bir gül bahçesinde bulur. Bahçedeki kasırdan çıkan ahu suretine girmiş iki peri ona, kasrın tavanına üstat bir nakkaş tarafından işlenmiş, Leylâ isimli bir güzelin resmini gösterirler. Kays, bu resmi görür görmez ona hayran olur. Ağlayarak uykudan uyanır, anne ve babasına rüyasını anlatır. Annesi ona nasihatlar eder; aşkın kendisine iyilikler getirmeyeceğini, ilimle uğraşmasının daha hayırlı olacağını söyler. Fakat hiçbir nasihat kâr etmez. Rüyasında gördüğü güzele tutkunluğu giderek artar. Halk, ağlayıp inlemesinden ve kendilerinden uzaklaşmasından dolayı ondan nefret eder, yüz çevirir.

Arap diyarında asaleti, zenginliği ve cömertliği ile meşhur bir şah daha vardır. Bu şahın, ismi Leylâ olan kızının güzelliği pek çok kişiyi mecnûna döndürmüştür. Leylâ, rüyasında genç ve güzel bir delikanlının kendisine bir deste gül verdiğini görür ve hemen delikanlıya âşık olur. Uyanınca adını ve kabilesini bilmediği bu delikanlının hasretiyle ağlar.

Kays, rüyasında görüp âşık olduğu Leylâ isimli güzeli aramak için sarayın önünde tesadüf ettiği deveye binerek yollara düşer. Nihayet sora sora Leylâ'nın kabilesinin konakladığı yere gelir. Çadırın kapısına çıkan Leylâ'yı görür görmez rüyasındaki güzelin o olduğunu anlar. Leylâ da Mecnûn'u görünce hemen tanır. İki âşık bakışmayla yetinmek zorunda kalırlar ve Kays üzgün bir şekilde eve döner.

Leylâ'ya aşkı gittikçe artan Kays'ın durumu artık dilden dile dolaşmaktadır. Söylentiler kulağına gelince babası onu çağırtır ve Leylâ'dan vazgeçmesi için nasihatlar eder. Ona Leylâ'nın kendisini aynı muhabbetle sevmediğini, üstelik asalet bakımından da kendilerine denk olmadığını söyler. Ayrıca kabilelerinden istediği bir güzelle evlenmesini tavsiye eder. Babasından bu öğütleri dinleyen Kays, aşkın iradî bir his olmadığı, bu yüzden nasihatlarin kendisine kâr etmeyeceği cevabını verir. Babası oğlunun iyiden iyiye aşkın esiri olduğunu anlar ve nasihat etmekten vazgeçer.

Leylâ ise Kays'ın hasretiyle ağlayıp inlemektedir. Kabilelerinden yaşlı ve çirkin bir cadı, ikisi arasındaki münasebeti babasına haber verir. Babası bunun üzerine öfkelenir, kızını döver ve onu saray içindeki sağlam bir kaleye hapseder. Annesi de kızına nasihat eder. Ortada dolaşan rivayetlerin, aileleri için gurur kırıcı şeyler olduğunu söyleyerek kızının ağzından laf almaya çalışır. Fakat Leylâ, annesine aşk denilen duyguyu tanımadığını, masum olduğunu iddia eder.

(Lârendeli Hamdî buradan sonra Leylâ ile Kays'ın birbirlerini okulda görerek âşık olmaları hâdisesini bir başka rivayet olarak anlatır.)

Leylâ'nın hasretiyle yanıp tutuşan Kays, sürekli ağlayıp inlemekte, yalın ayak bir şekilde sokaklarda gezmektedir. Onu sokakta bu şekilde gören çocuklar "Deli geldi." diyerek taşlarlar. Nihayet kabilesi ona "Mecnûn" adını takar.

Ṭarīḳ-i ʿaḳldan çün geldi bīrūn
Ḳabīle ṭaḳdılar adını Mecnūn (1358)

Giderek ailesinden ve kabilesinden kopan Mecnûn yalnızlığı seçer. O bölgede Necd adlı yüksek bir dağ vardır. Mecnûn, bu dağdaki bir mağarayı kendine mesken tutar. Vahşî hayvanlardan başka kimsenin bulunmadığı bu yerde Mecnûn, hayvanları dost edinerek yaşamaya başlar.

Bir tanıdığı babasına oğlunun durumunu haber verir. Son derece üzülen baba, oğlunu saçları uzamış, beli bükülmüş bir halde toz toprak içinde bulur. Ona nasihatlar ettikten sonra birlikte eve dönmelerini ister. Kendisine çeki düzen verdiği takdirde Leylâ'yı alacağını vadeder. Ümitlenen Mecnûn, babasıyla birlikte eve döner. Babası saçlarını kestirir, annesi elbiselerini değiştirir, tırnaklarını keser ve yemek yemesi için onu ikna eder. Leylâ'yı isteme düşüncesini annesi de dile getirir.

Vaktini sevgilisinin hasretiyle ağlayarak geçiren Leylâ, bir kış günü, Mecnûn'u görebilmek ümidiyle, avlanmayı bahane ederek arkadaşlarıyla sahraya çıkar. Mecnûn'un kabilesine yakın bir yerde konaklayan Leylâ ve arkadaşlarını Mecnûn'un kabilesi ağırlar. Mükellef bir meclis kurulur. Bir süre sonra içkinin tesiriyle Leylâ'nın arkadaşları kendilerinden geçip uyurlar. Sadece Leylâ uyumaz ve Mecnûn'u düşünüp ağlar.

Diğer taraftan Mecnûn da Leylâ'yı görme iştiyakıyla yanmaktadır. Sevgilisinin durumundan hâl diliyle haberdar olur ve yollara düşer. Leylâ'nın çadırını görür görmez ciğerden bir ah çeker ve çadırın kapısına sevgilisiyle arasındaki perdeyi kaldırması için yalvarır. Mecnûn'un sesini tanıyan Leylâ hemen dışarı çıkar. İki sevgili gün ortasından gece yarısına kadar sohbet ederler. Mecnûn, Leylâ'ya vedâ ederek oradan ayrılır.

Kabilesi Mecnûn'un durumuna üzülmektedir. Babasına Mecnûn'a yardım etmenin en güzel yolunun Leylâ'yı istemek olduğunu söylerler. Baba da bu teklifi yerinde bulur ve kabilenin büyüklerini de yanına alarak Leylâ'yı Mecnûn'a istemeye gider. Leylâ'nın kabilesi misafirleri karşılar ve çok bir güzel bir çadırda ağırlar. Fakat bütün bunlar uğursuz bir vakitte cereyan etmektedir. Mecnûn'un babası Leylâ'yı ister. Fakat Leylâ'nın babası bu tekliften hoşlanmaz. Mecnûn'un deli olduğunu söyleyerek kızını vermeye yanaşmaz. Bunun üzerine Mecnûn'un babası oğlunun deli olmadığını, sadece aşk sarhoşluğu içinde bulunduğunu söyler. Oğlunun deli olmadığını ispat için çağırılmasını ve imtihan edilmesini ister. Mecnûn çağırılır ve meclise gelip oturur. O anda oradan geçmekte olan Leylâ'nın köpeğini görür. Mecnûn köpeğin yanına giderek onu kucaklar. Ayaklarını sevgilinin toprağından nişan taşıyor diye yüzüne sürer. Bununla da kalmaz köpekle konuşur. Sonra yanmakta olan muma döner. Mum ona sevgilisinin yüzünün parlaklığını hatırlatmıştır. Sevgilinin bezminden kovulduğunu söyleyerek mumu tekmeler ve söndürür. Mecliste bulunanlar Mecnûn'un bu tavırları karşısında gülerler. Babası utanç içinde eve dönmek zorunda kalır. Mecnûn da yeniden Necd Dağı'na gider ve vahşî hayvanlarla yaşamaya başlar.

O zamanda aşk yolunda mahir bir Pîr vardır. Bu Pîr'in kapısı istek sahiplerinin durağı olmuştur. Oğluna şifa arayan Mecnûn'un babası, bu Pîr'e gelerek durumu anlatır. Ondan oğlunun ağlamaması ve yakasını yırtmaması için yardım talep eder. Pîr, Mecnûn'un babasına, oğlunun gözüne sevgilisinin ayağını bastığı topraktan sürmesini ve elbisesine sevgilisinin köpeklerinden birinin boynundan alacağı bir ipi dikmesini söyler. Baba bütün bunları yapar. Hakikaten Mecnûn artık ağlamaz, ama tenini parçalamaya başlar. Elini yakasından çeker fakat bu sefer de eteğini yırtar.

Bu tedbiri fayda etmeyen baba, kabilenin de ittifakıyla oğlunu Kâbe'ye götürmeye karar verir. Çünkü Kâbe cihan halkının hacetgâhıdır. Orada edilen dualar geri çevrilmez. Babası Mecnûn'u Kâbe'ye götürür. Beraber Kâbe'nin etrafını tavaf ederler. Sonra babası Mecnûn'dan aşk derdinden kurtulması için dua etmesini ister. Fakat Mecnûn Kâbe'nin halkasına gözü yaşlı bir şekilde yapışarak, Allah'a aşkını arttırması, kendisini aşk derdinden ayırmaması için dua eder. Oğlunun bu duasını işiten baba, artık ondan iyiden iyiye ümidini keser. Dönüşte kabilesine olanı biteni anlatır ve Mecnûn'un bu dertten kurtulamayacağını söyler.

Leylâ günden güne güzelleşmektedir. Güzelliği pek çok âşığı kendine ram etmiştir. Arap eşrafından asil, zengin ve cömert bir bey olan İbn-i Selâm da Leylâ'nın güzelliğine meftun olanlardandır. İbn-i Selâm, Leylâ'yı görmemiştir ama, güzelliğinin vasfını duyar duymaz ona tutulmuştur. Bu tutku ziyadeleşince hediyelerle birlikte bir elçi göndererek Leylâ'yı istetir. Leylâ'nın babası bu teklifi kabul eder. Fakat kızının yaşının küçük ve bedeninin zayıf olduğunu söyleyerek İbn-i Selâm'dan bir süre sabretmesini ister.

Mecnûn ise dağlarda ağlayıp inleyerek, vücudunu taşlarla döverek yaşamaktadır. O civarın şöhretli şahlarından olan Nevfel, av için mahiyetiyle Necd Dağı'na gittiği bir gün, mağaradaki Mecnûn'u görür. Mecnûn'un çevresinde vahşî hayvanlar vardır. Bilhassa

Mecnûn'un yaşlı ve hasta bir köpeğe ilgi göstermesi ve okuduğu gazel Nevfel'in dikkatini çeker. Mahiyetindekilerden macerasını öğrendiği Mecnûn'u, muradına kavuşturmak için and içer. Mecnûn'un yanına gelerek bu yaşlı ve hasta köpeğe gösterdiği ilginin sebebini sorar. O da bu köpeğin, sevgilisinin köpeklerinden biri olduğunu, yaşlanınca evinden kovulduğunu, şimdi de kendisine sırdaşlık ettiğini söyler. Nevfel bu cevaptan hayli etkilenir. Mecnûn'a sevgilisine kavuşması için yardım edeceğini söyler. Mecnûn, yol yakınken bu gerçekleşmesi güç fikirden vazgeçmesini, kendisini boş yere ümitlendirmemesini Nevfel'den diler. Nevfel, Mecnûn'a her ne pahasına olursa olsun ona yardım edeceğini, fakat onun da bu perişanlıktan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Nevfel'e inanan Mecnûn, onunla birlikte saraya gelir ve yeni elbiseler giyer, yemek yer.

Nevfel, Mecnûn'un sohbetinden hoşlanmakta, okuduğu gazelleri büyük bir hayranlıkla dinlemektedir. Üç ay sonra Mecnûn, Nevfel'e sözünü hatırlatır. Bunun üzerine gayrete gelen Nevfel ordusunu hazırlayarak yola çıkar. Bir nâme ile babasından Leylâ'yı ister. Leylâ'nın babası Nevfel'in cür'etine sinirlenir ve ret cevabı verir. İki ordu kanlı bir savaşa başlarlar. Nevfel'in ordusu Mecnûn için savaşırken, o, Leylâ'nın kabilesinin galip gelmesi için dua eder. Ne zaman Leylâ'nın kabilesinden biri ölse üzülüp ağlar. Geceyi dinlenerek geçiren iki ordu, ertesi gün tekrar cenk meydanında buluşurlar. Nevfel tam galip olacakken, Leylâ'nın kabilesine yardıma gelen yeni kuvvetler savaşın kaderini değiştirir. Nevfel barış istemek zorunda kalır. Herkes yurduna döner, Mecnûn da Necd Dağı'nın yolunu tutar.

Leylâ'nın kabilesinden iki kişi, Leylâ'nın babasına gelerek, Mecnûn'un kendilerini ele güne rüsva ettiğini, bu bakımdan öldürülmesi gerektiğini söylerler. Leylâ'nın babası da Mecnûn için ölüm emri çıkarır. Mecnûn'un başını getirecek kişi ödüllendirilecektir. Bunu işiten Leylâ, sevgilisini olandan bitenden haberdar edebilmek için bir mektup yazarak Mecnûn'a yollar. Fakat haberci Mecnûn'u bulamadan geri döner. Mecnûn'un bulunamayışını onun öldüğüne yoran Leylâ, çok müteessir olur ve matem tutmaya başlar. Fakat, Beni Sa'd obasından bir adam yolu üzerinde tesadüf ettiği Mecnûn'un yerini Leylâ'nın kabilesine haber verir. Sevgilisinin yerini öğrenen Leylâ hemen haberciyi gönderir. Haberci Mecnûn'a duruma anlatır ve Leylâ'nın bir süre gizlenmesini istediğini bildirir. Mecnûn, haberciye ölümden korkmadığını söyler. Leylâ'nın emri olduğu için Azrail'in bile bulamayacağı bir şekilde saklanacağını vaad eder.

Mecnûn'un tutkusu ve perişanlığı günden güne artmaktadır. Artık sabrı kalmaz. Nefvel'in yanına gelerek ona sitemler eder. Verdiği sözü tutmadığını, kendisini boş yere ümitlendirdiğini söyleyerek çıkışır. Bunun üzerine Nevfel sözünü yerine getirebilmek için büyük bir orduyla yola çıkar. Öyle ki bu ordu, Medine ile Bağdad'ın arasındaki dağları, ovaları dolduracak kadardır. Leylâ'nın kabilesi Nevfel'in ordusunun kalabalıklığı karşısında ümitsizliğe kapılır. Çaresiz savaşırlar. Kanlı bir mücadeleden sonra Leylâ'nın kabilesi yenilir ve Nevfel'den aman dilerler. Nevfel, kızı verdikleri takdirde onları bağışlayacağını söyler. Leylâ'nın babası gelir ve Nevfel'e, kızını Mecnûn gibi bir deliye vermemesi için yalvarır. Kızını isterse en hakir bir kuluna verebileceğini de Nevfel'e söyler. Nevfel, Leylâ'nın babasına hak verir. Zaten o da Mecnûn'un işlerine akıl erdirememiş, verdiği sözden cayamadığı için böyle bir işe girişmiştir.

Bu konuşmadan sonra Nevfel muzaffer bir şekilde yurdunun, Mecnûn mükedder bir şekilde Necd Dağı'nın yolunu tutar.

(Hamdî, Nevfel'in Leylâ'yı kendisine alabilmek için Mecnûn'u zehirlemeye çalışmasını bir başka rivayet olarak anlatır; Nevfel savaşı kazanmış, yanına Leylâ'yı da alarak yurduna dönmektedir. Niyeti iki âşığı kavuşturmaktır. Fakat yolculuk sırasında rüzgâr, Leylâ'nın örtüsünü açar ve Nevfel Leylâ'yı görür. Kızın güzelliğine hayran olan Nevfel, Leylâ'yla kendisi evlenmek ister. Fakat söylentilerden çekindiği için Mecnûn'u zehirleyerek öldürme plânı yapar. Hazırlattığı kadehlerden zehirli olanı yanlışlıkla kendisi içer ve ölür.)

Mecnûn, Necd yolunda ilerlerken bir avcı tarafından yakalanmış iki ahu yavrusu görür. Avcıdan ahu yavrularını bırakması ister. Avcı fakir bir kimse olduğunu, iki aydır bunları yakalamak için uğraştığını söylerek bunu reddeder. Fakat dilerse Mecnûn'un onları satın alabileceğini belirtir. Mecnûn, atını verip ahu yavrularını kurtarır. Geceyi bir mağarada ağlayarak geçirir. Sabah olunca gazeller söyleyerek yollara düşer. Yolu üzerinde tuzağa yakalanmış bir ahu daha görür. O ahuyu da silâh takımını vererek kurtarır. Ahuyla bir süre konuştuktan sonra yeniden yola düşer. Geceyi dinlenmeden yürüyerek geçiren Mecnûn, ertesi günü su kenarında rastladığı bir servinin dibinde oturur. Servinin dallarından birinde gördüğü kargayla konuşur, ona içini döker. Karga onu hâl diliyle anlar. Mecnûn geceyi orada ağlayarak geçirir.

Ertesi günü Leylâ'nın kabilesinin yolunu tutan Mecnûn, yolu üzerinde boynuna ip bağladığı adamı gezdiren bir Âcuze görür. Kadına bunun sebebini sorar. Kadın bu adamla birlikte dilendiklerini, ellerine geçen parayı bölüştüklerini söyler. Mecnûn, bu adamın yerine kendisini aldığı takdirde bütün parayı vermeyi taahhüt eder. Bu hesapta kâr gören kadın, ipi Mecnûn'un boynuna bağlar. Bu şekilde geze geze nihayet Leylâ'nın çadırına kadar gelirler. Leylâ, Mecnûn'u sesinden tanır. Sadaka vermek bahanesiyle dışarı çıkar. İki âşık bir süre konuşurlar; Mecnûn, Leylâ'dan sebep olduğu şeyler yüzünden af diler. Ölürse mezarını ziyaret etmesi söyleyerek Leylâ'nın kapısının önünde secde eder. Sonra Mecnûn yeniden Necd Dağı'nın yolunu tutar. Bu işten haberdar olan Leylâ'nın akrabaları Mecnûn'un peşinden koşarlarsa da onu bulamazlar.

Kılık değiştirmenin işe yaradığını gören Mecnûn, bu kez de kör bir dilenci kılığına girer. Leylâ'nın kapısına varınca düşer ve başı yarılır. Sevgilisini tanıyan Leylâ, elini tutar ve ona yol gösterir. Böylece Mecnûn, türlü kılıklara bürünerek Leylâ'yla görüşmeyi başarır. Lâkin bu hale vakıf olan muhalifler, iki âşığın görüşmesine mâni olurlar.

Bir kış günü buz üstünde çıplak ayakla dolaşan Mecnûn, bir servi ağacını kesmekte olan bir bâğbân görür. Hemen ona engel olur. Kolundaki la'li vererek serviyi kesilmekten kurtarır.

Diğer taraftan İbn-i Selâm, olanı biteni uzaktan izlemektedir. Nevfel'in Leylâ'yı Mecnûn'a vermeyişinden dolayı sevinçlidir. Leylâ'yı yeniden istemek için bir heyet tertip ederek yola çıkar. Leylâ'nın kabilesinden hüsnükabul görür ve ağırlanır. Babası Leylâ'yı İbn-i Selâm'a verir. Bunu haber alan Leylâ yıkılır. Düğün hazırlıkları başlar. Leylâ, kendisini süslemeye gelen meşşataya çıkışır. Bunu duyan annesi gelir ve kızına nasihat eder. Leylâ'nın hayâsından sessiz kalması rızasına yorumlanır ve nikâh kıyılır.

Gerdek gecesi odaya giren İbn-i Selâm, Leylâ'nın saçını tutmak ister. Leylâ öfkelenir ve kocasını tersler. Durumu haber alan anne yeniden kızına nasihatlar verir; ailesinin ve kabilesinin adını utanç içinde bırakmamasını ister. Leylâ annesine, kavimle kabileyle işi olmadığını, Mecnûn'un kendisine yettiğini söyler. Bu konuşmanın ardından yeniden odaya gelen damadı bu kez tokatlar. İbn-i Selâm'a uzak durmasını, eğer ısrar ederse kendini öldüreceğini söyler. Yalvarmalarının işe yaramayacağını gören İbn-i Selâm, Leylâ'yı görmekle yetinmek zorunda kalır.

Mecnûn bütün bunlardan habersiz bir şekilde Necd Dağı'nda yalnız ve çileli günler geçirmektedir. Bir gece rüyasında kendini, elinde şeb-çerag olduğu halde bir bağda görür. Şeb-çeragın aydınlığı etrafa nur saçmaktadır. Bu sırada Mecnûn'un gözü servi ağacına konan bir sülüne takılır. Bu sülün uçarak gelip Mecnûn'un elinden şeb-çerağı kapar. Tam servi dalına konacakken şeb-çerağı düşürür. Uykudan uyanan Mecnûn rüyanın tesirinden kendini kurtaramaz. Gönlü üzüntüyle dolar, içini korku kaplar. Bu endişeler içinde dolaşan Mecnûn, deveye binmiş bir kadının geldiğini uzaktan görür. Bu kadın Mecnûn'un obasından, Nuh zamanından kalmış intibaı verecek kadar yaşlı, yalancı, hasis, sivri dilli biridir. Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini haber vererek, Mecnûn'a boşu boşuna intizar çekmemesini, kendi kızını ona verebileceğini söyler. Bunları işiten Mecnûn, üzüntüsünden başına taşlar vurur. Öyle ki bütün dağ Mecnûn'un kanından kıpkırmızıya boyanır. Bununla da yetinmez yakasını parça parça eder. Mecnûn'un içler acısı halini gören kadın söylediklerinden pişman olur. Ona Leylâ'nın evleneli bir yıl olmasına rağmen kocasına hiç meylelmediğini , evliliğin ata ana zoruyla vuku bulduğunu söyler. Mecnûn, gıyabında Leylâ'ya sitem dolu sözler söyler.

Öte yandan oğlunun şifa bulması için gece gündüz çareler arayan babası, artık iyiden iyiye takatten düşmüş, ölümün yaklaştığını hisseder olmuştur. Bir gün yanına aldığı iki yoldaşıyla birlikte Necd Dağı'na gider ve sora sora Mecnûn'u, kainatın varlığından bi-haber, yalın ayak, etrafını vahşî hayvanlar kaplamış bir şekilde çukurda yatar bulur. Babası kendini tanıtıncaya kadar, Mecnûn onu tanımaz. Yaşlı ve kederli baba ölümünün yaklaştığını, son demlerinde oğlunun yanında olmasını istediğini söyleyerek nasihatlar eder. Fakat Mecnûn, akılla kendisine çare bulunamayacağını, aşk şarabının şarhoşu olduğunu söyler. Kendini hiç doğmamış kabul etmesini de babasından ister. Baba ile oğul arasında bu konuşmalar cereyan ederken Mecnûn'un kolundan birdenbire kan akmaya başlar. Babası ne olduğunu anlayamaz ve telâşlanır. Mecnûn, babasına telâşlanmaya gerek olmadığını, fassadın Leylâ'dan kan almasından dolayı kendisinden de kan geldiğini, aşkın ikisini bir ettiğini söyler. Ümidi kesilen baba oğluyla vedalaşarak eve döner. Birkaç gün hasta yattıktan sonra da ölür. Mecnûn, babasının öldüğünü bir

avcıdan öğrenir. Ağlar, feryad eder, yakasını parçalar. Yetimlik acısıyla babasının kabri başında ağıtlar yakar.

Mecnûn, Leylâ'nın diyarına gitmek için yola düştüğü bir gün yolu üzerinde, kendisinin ve Leylâ'nın resimlerinin yan yana çizildiği bir yere varır. Resimlerin yanında bir süre gözyaşı döker. Sonra Leylâ'nın resmini tırnaklarıyla kazır, kendi resmine ise dokunmaz. Olanı biteni seyredenler bunun sebebini sorarlar. Mecnûn, kendisinin ten, sevgilinin ise can olmaya yakışacağını söyleyerek yoluna devam eder. Çevresindeki vahşî hayvanlar da onunla birliktedirler. Mecnûn nereye gitse onlar da giderler, onu kötülüklerden korumağa çalışırlar.O, bu hayvanlardan bilhassa bir ahu yavrusunu sever.

(Lârendeli Hamdî, hayvanların Mecnûn'a gösterdikleri yakınlığı ve sadakati hâle münasip bir hikâye anlatarak izah etmeye çalışır: Geçmiş dönemlerde Merv şehrinde, cezalandırmak istediği kimseleri azgın köpeklere atarak parçalatan bir şah varmış. Şahın, söz ehli, kâmil ve akil nediminin en büyük korkusu, günün birinde kadirbilmez şah tarafından bu köpeklere atılmakmış. Akıllı nedim, o güne hazırlanmak için köpeklerle aşinalık kurar; onları yedirir, içirir. Gerçekten bir gün şah, haksız yere nedimin köpeklere verilerek öldürülmesini emreder. Fakat köpekler aşinaları olan ve kendilerini besleyen nedime dokunmazlar. Ertesi günü yaptığı haksızlığın farkına varan şah, pişmanlık içinde mahiyetindekilerden nedimin ahvalini sorar. Mahiyetindekiler, nedimin keramet gösterdiğini, köpeklerin ona dokunmadıklarını söylerler. Şah, nedimi çağırtır ve köpeklerin neden kendisine dokunmadıklarını sorar. Nedim yaptığı iyiliklere, köpeklerin de iyilikle karşılık verdiğini ama şahın yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak kendisini ölümle cezalandırdığını söyler. Ona nasihatlar verir. Şah da gaflet uykusundan uyanır, yanlış uygulamalardan vazgeçer.)

Leylâ'nın başkasıyla evlendiğini haber alan Mecnûn, bir mektup yazmak ister. Fakat kâğıt, kalem bulamaz. Dağdan ovayı gözetlediği bir gün gözüne bir tanıdık ilişir. Ondan kâğıt, kalem alarak Leylâ'ya sitemler dolu bir mektup yazar. Tanıdıktan mektubu Leylâ'ya götürmesini rica eder. Leylâ mektubu alınca çok sevinir. Fakat mektuptaki sitemler onu üzer. Cevap olarak bir nâme de kendisi yazar. Nâmede Leylâ, evlenmesinin ata ana zoruyla gerçekleştiğini, Mecnûn'a sevgisinin ve sadakatinin hiçbir zaman kaybolmayacağını yazar. Ayrıca Mecnûn'a babasının ölümünden dolayı başsağlığı diler. Mektubu alan Mecnûn, çok sevinir ve gönlü teselli bulur.

Mecnûn'un, adı Selim-i Âmirî olan, cömert, kâmil, hüner sahibi, tecrübeli bir dayısı vardır. Selim-i Âmirî her ay başında Mecnûn'a giyecek ve yiyecek göndermektedir. Bir gün yalnız başına otururken yeğenini hatırlayan Selim-i Âmirî, bu kez de kendisi gitmeyi düşünür. Yanına giyecek ve yiyecek bir şeyler alarak Mecnûn'un yanına gider. Mecnûn giysileri giymeyi, yemekleri yemeyi reddeder. Dayısına yemeyle içmeyle ilgisinin olmadığını, yemek olarak bitkilerin kâfi geldiğini söyler. (Lârendeli Hamdî burada hâle münasip şu hikâyeyi anlatır: Evvel zaman içinde cihanda eşi benzeri olmayan bir Melik varmış. Melik bir gün gezinirken harap bir mabed görür ve çevresindekilere içinde kimin yaşadığını sorar. Onlar da burada çok meşhur bir

Aziz'in yaşadığını söylerler. Melik, hacibini göndererek Aziz'i çağırtır. Hacib, Aziz'in bu harap mabette ot yiyerek yaşadığını öğrenince gurura kapılır ve ona: "Eğer sen de benim gibi şaha hizmet kılsaydın, ot yemekten kurtulurdun" der. Aziz, Hacibe: "Otun aslının ne olduğunu bilseydin, şaha hizmetten vazgeçerdin" diye cevap verir. Bu konuşmaları dinleyen Şah, Aziz'in büyüklüğünü anlar ve ondan af diler.) Mecnûn, dayısına annesinin durumunu sorar. Mecnûn'un annesini merak ettiğini gören Selim-i Âmirî, gidip annesini getirir. Annesi oğlunun perişan vaziyetine üzülür, ona nasihatlar eder. Artık ölümünün yaklaştığını, Mecnûn'un bu yaşayıştan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Mecnûn, bu şekilde davranmasının ihtiyarında olmadığı, zaten ten kafesinde tutsak olan canını bir de ev kafesine hapsedemeyeceği karşılığını verir, annesinden özür diler ve oradan uzaklaşır. Eve dönen anne, çok geçmeden hastalanır ve zahmetler içinde ölür. Mecnûn, annesinin ölüm haberini Selim-i Âmirî'den alınca, kabrine gider, ağıtlar yakar, feryadlar eder. Kabilesi de Mecnûn'un matemine katılır.

Kış geçmiş, bahar bütün haşmetiyle tabiatı tezyin etmiştir. Fakat Mecnûn, baharın geldiğinden habersiz, çevresinde vahşî hayvanlar olduğu halde sürekli ağlayıp inlemektedir. Arkadaşlarından bir kaçı Mecnûn'u hatırlayarak ziyaretine gelirler. Baharın geldiğini söyleyerek, Mecnûn'a derdi, tasayı bir kenara koymasını tavsiye ederler. Mecnûn, maksudu sevgilinin yanağı olan birinin gözüne, ne bağın ne de gül bahçesinin görüneceği karşılığını verir. Arkadaşları, Leylâ'nın kendisini beklediğini söyleyerek, Mecnûn'u ikna ederler. Diğerleri mecliste şarapla kendilerinden geçerken, Mecnûn, aşk şarabının sarhoşu olarak ağlamaya, inlemeye devam eder ve yeniden sahra yolunu tutar.

Leylâ, günlerini Mecnûn'u görebilmek arzusuyla geçirmekte fakat, İbn-i Selâm'dan çekindiği için dışarı adım atamamaktadır. Bir gece dışarı çıkma fırsatı bulan Leylâ, rastladığı Pîr'i mücevherler vererek Mecnûn'u getirmeye ikna eder. İki üç gün Mecnûn'u arayan Pîr, nihayet onu bulur, Leylâ'nın mesajını iletir, gönderdiği elbiseleri giydirir. Önceden kararlaştırılan yere gelirler. Leylâ bir ağaç arkasında bekler ve yüzünü göstermez. Pîr'e kocasının şu anda uyuduğunu ama Halık'a her işin ayan olduğunu, aralarındaki vuslatın bundan ibaret kalması gerektiğini, Mecnûn'a selam götürmesini ve ona birkaç beyit okuması talebini ulaştırmasını söyler. Mecnûn, Leylâ'yı görmeden ona beyitler okur, sitemler eder. Bu sırada ortaya çıkan Rakib (belirtilmemekle beraber, Leylâ'nın kocası İbn-i Selâm'dır.), Mecnûn'u öldürmek için kılıçla saldırır. Fakat eli havada kaskatı kesilir. Öteki eline de aynı şey olunca, Mecnûn'dan aff diler. Mecnûn dua eder ve Rakip'in elleri düzelir. Bir ah çeker, sevgilisiyle vedalaşıp oradan uzaklaşır.

Bağdad şehrinde Selâm isimli, âşık tabiatli, yiğit bir genç yaşamaktadır. Mecnûn'un hikâyesinden ve şiirlerinden haberdar olan bu genç, onu ziyaret etmek için Necd Dağı'na gelir. Mecnûn'a kendini tanıtır ve yanında kalmak için Mecnûn'dan izin ister. Mecnûn, henüz çok genç olduğunu, kendisinin katlandığı sıkıntıların yüz binde birine başkasının tahammül edemeyeceğini, yanında açlık ve sefalet bulacağını, zaruretlerin onu çabuk yıldıracağını söyleyer. Yol yakınken dönmesini tavsiye eder. Selâm'ın bütün sıkıntılara katlanabileceğini vaad etmesi üzerine Mecnûn, yanında kalmasına izin verir. Fakat Selâm, yemekten, içmekten,

uyumaktan vazgeçmez. Mecnûn'un bütün bunlardan uzak olmasına da bir anlam veremez ve ona akıl vermeye kalkar. Mecnûn da onu azarlar. Selâm, beraberinde getirdiği nevaleler tükenene kadar Mecnûn'un yanında kalır ve söylediği şiirleri hafızasına kaydeder. Mecnûn'un şiirlerini Bağdad halkına tanıtan Selâm'dır.

(Lârendeli Hamdî, Selâm vak'asından sonra Mecnûn'un kişiliği üzerine konuşur: Mecnûn, namazdan, oruçtan uzak olmayan, edepli ve akıllı bir kimsedir. Kendisinde velilik alâmetleri görünmekte, sayısız kerâmetler ortaya koymaktadır. Söylediği misli olmayan gazeller, deli biri tarafından söylenemeyeceklerinin delillerini taşırlar. Mecnûn, kendisinde aşkın nihayet bulduğu biridir. Bununla birlikte Hak'tan da gafil değildir. Aşkı tefekkür ederken kendini o denli kaybederdi ki, bedenine yüz ok saplasalar duymazdı. Sözlerini anlayamadıkları için eksik ve alçak kimseler ona "Mecnûn" dediler. Hâlbuki Mecnûn, dünyanın nimet olarak görünen bütün mihnetlerinden el ayak çekmeyi ihtiyar etmiş biriydi.)

Mecnûn bu şekilde Necd Dağı'nda otuz yıl geçirir.

O zamanda Zeyd adlı, temiz yaratılışlı, aşk acısına aşina, hüner sahibi, fakir bir genç vardır. Bu genç, amcasının güzel kızı Zeyneb'e vurgundur. Zeyneb de onu sevmektedir. Fakat amcası, kızını Zeyd'e değil zengin bir adama verir. Bu acı, Zeyd'i, Mecnûn gibi belâ zencirine tutsak eder ve Zeyd yemekten, uykudan kesilir. Leylâ, komşusu olan Zeyd'in durumunu bilmekte ve zaman zaman onu çağırtarak dertleşmektedir. Zeyd, Leylâ ile Mecnûn arasındaki haberleşmeyi de sağlamaktadır. Zamanla Mecnûn'un çevresindeki vahşî hayvanlar Zeyd'e alışırlar. Mecnûn'un benzersiz gazeller okuduğu bir gün Zeyd, içinde bulunduğu divanelikten dolayı onu ayıplar. Bu denli güzel şiirler nazm eden birinin, bu şekilde yaşamaması gerektiğini söyler. Mecnûn, haddini aşan Zeyd'i azarlar. Ona sadece mektup getirip götürmesini, cahilâne sözlerle haddini aşmamasını ihtar eder. Zeyd hatasını anlar ve susar. Mecnûn, sevgilisiyle arasındaki haberleşmeyi temin eden Zeyd'le münasebetini kesmeye cesaret edemez.

Leylâ, günlerini yârını düşünerek, ayrılık acısıyla inleyerek geçirmektedir. Kocası ona iyi davranmakta ama Leylâ ona hâlâ meyl etmemektedir. Giderek İbn-i Selâm bu dert yüzünden hastalanır. Durumu günden güne kötüleşir. Doktor perhiz yapmasını söyler. Bir süre perhize devam eden İbn-i Selâm, nispeten düzelir. Perhizi bırakır bırakmaz yeniden hastalanır ve çok geçmeden ölür. Leylâ, kocasının ölümünü bahane ederek rahat rahat ağlar. Arap âdetince yüzünü kimseye göstermeyerek evinde iki yıl matem tutar.

Zeyd, akrabalarının yardımıyla Zeyneb'le görüşmeye başlar. Bu görüşmeler şehvet hissinden uzak, masum sohbetler olarak gerçekleşir. Öte taraftan Zeyd, Mecnûn'u da unutmamıştır. İbn-i Selâm'ın ölümünü Mecnûn'a haber verir. Mecnûn sevinmekle beraber, Leylâ'nın önünde can verdiği için İbn-i Selâm'ı kıskanır. Zeyd, Mecnûn'un yanında yedi gün kalır. Sevgililerini yâd ederek ağlarlar ve dertleşirler.

Leylâ, bir gece yalnız başına evinde matem tutarken, mumla konuşur. Muma yalnızlıktan ve karanlıktan şikâyet eder. Allah'a bir an önce sabahın olması için yalvarır. Sabah olunca Mecnûn'un hasretine daha fazla dayanamayacağını anlar ve Zeyd'i çağırtır. Ona, Mecnûn'u getirmesini söyleyerek, Mecnûn için yeni bir elbise verir. Zeyd, Necd Dağı'na gider. Mecnûn'a Leylâ'nın selâmını ve davetini iletir. Mecnûn hemen şükür secdesine kapanır. Leylâ'nın gönderdiği elbiseyi giyer, Zeyd'le birlikte yola çıkar. Vahşî hayvanlar da arkalarından gelmektedir. Bu heybetli yürüyüş, Leylâ'nın kapısına kadar sürer. Zeyd, Mecnûn'un secde ede ede kapısına ulaştığından Leylâ'yı haberdar eder. Leylâ, sevinçten Zeyd'in elini öper, dışarı çıkar ve Mecnûn'un ayaklarına kapanır. Sevgilisini gören Mecnûn da kendini kaybeder ve bir nara atar. Vahşî hayvanlar sevgililerin etrafını çevirerek, yanlarına kimseyi yaklaştırmazlar. Leylâ ile Mecnûn, sabahtan gün ortasına kadar kendilerinden geçmiş bir halde yol üzerinde yatarlar. Kendilerine gelince Leylâ, Mecnûn'u elinden tutarak eve götürür. Vahşî hayvanlar evin etrafını sararak onları korurlar. Olanı biteni görenler hayrete düşerler. İki âşık, birbirlerine sarılı vaziyette bir gün bir gece geçirirler. Yeniden kendilerine gelince kapının önüne çıkarlar. Leylâ, gülün yüz gösterdiği bülbülün destan okumasının adet olduğunu söyleyerek Mecnûn'dan konuşmasını ister. Mecnûn, Leylâ'ya dudağının sihriyle dilinin bağlandığını, aşkın aralarında ikilik komadığını söyler. Leylâ da Mecnûn'u teselli eder. Olandan bitenden kendisini sorumlu tutmamasını ister. Bir kızın ihtiyarının anne baba elinde bulunduğunu hatırlatarak, elinde olmadan çektirdiklerinden dolayı Mecnûn'dan helâllik diler. İki sevgili bir süre daha felekten şikâyet ederler ve aralarında yalnızca Allah'ın bildiği şeyler konuşurlar. Mecnûn, bu dünyada Leylâ'dan ayrılmanın vaktinin geldiğini hisseder. Bir ah çekerek Leylâ'nın yanından ayrılır ve sahranın yolunu tutar.

Bir sonbahar gecesinde Leylâ, rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görür ve titreyerek uyanır. Bu rüyanın tesiriyle hastalanır. Yüzü solar, beli bükülür, yanaklarının aynayı andıran parlaklığına ölümün tozu bulaşır. Çağrılan tabip, Leylâ'da iyileşme ümidi görmez. Hastalığı gittikçe artan Leylâ, annesini çağırır. Ona, ölümünün yaklaştığını hissettiğini, kendisine çektirdiklerinden dolayı hakkını helâl etmesini söyledikten sonra vasiyetini bildirir. Öldüğü zaman Mecnûn'un sokağının toprağından gözüne sürme çekilmesini, aşk şehidi olduğu için, vücudunun gözyaşıyla yıkanıp kanlı kefene sarılmasını, salâsının horoz sesiyle verilmesini ister. Mecnûn'un öldüğünü duyduğu zaman mutlaka geleceğini söyleyerek ona iyi davranıp, gönlünü hoş tutmalarını talep eder. Ayrıca Mecnûn'a son nefesini aşkıyla verdiğini, Mecnûn'un da peşinden çabuk gelmesini söylemesini annesinden diler. Vasiyetini bitirir bitirmez de ölür. Kızını kaybeden anne karalar giyer, saçını başını yolarak ağlar. Leylâ'nın ölümü kabilesini de yasa boğar. Arap dilberleri karalara bürünüp, yakalarını yırtarlar. Leylâ, kalabalık ve hazin bir merasimle toprağa verilir.

Leylâ'nın annesi, kızının kabri başında ağıtlar söyleyerek günlerce matem tutar. Sonra kızının vasiyyetini yerine getirmek için Mecnûn'un yanına gider ve ona Leylâ'nın ölüm haberini verir. Mecnûn'a bundan böyle gece gündüz birlikte ağlamayı teklif eder. Mecnûn bu haberi alınca zehir içmişe döner. Leylâ'nın öldüğüne inanmak istemez. Söylediklerinden dolayı kadını azarlar, sitemler eder. Ona, nasıl böyle bir şeyi söylemeye dilinin vardığını sorar. Kendini

kaybeder ve düşüp bayılır. Aklı başına gelince Allah'tan kendisini bu belâdan kurtarmasını, ten kafesinden can kuşunu çıkarıp, yârının yanında bir yuva nasip etmesini diler. Peşinde vahşî hayvanlar olduğu halde Leylâ'nın kabri başına gider. Leylâ'nın kabrini kucaklar ve öylece kalır. Artık ölüm derdi başını ağrıtmaktadır. O kadar çaresiz ve yalnızdır ki, ne tabip çağıracak kimsesi ne de vasiyyetini söyleyebileceği bir yakını vardır. Nihayet sevgilisine bir an önce kavuşabilmek için canını verir. Vahşî hayvanların ah u efgânı cihanı doldurur. Leylâ'nın kabri üzerinde can veren Mecnûn'un etrafını çevirirler ve oraya kimseyi yaklaştırmazlar. Rivayete göre Mecnûn'un cesedi bu şekilde bir yıl bir ay kalır. Halk, çevresini vahşî hayvanların sardığı bu cesedi görmeye gelir ve ona hayran olur. Fakat hiç kimse hayvanların korkusundan cesede yaklaşmaya cesaret edemez. Sonunda Mecnûn'un cesedi çürür, sadece kemikleri kalır. Buna rağmen hiçbir hayvan kemiklere dokunmaz. Çevresindeki hayvanların bir kısmı Mecnûn'a muvafiklık edip ölürken, bir kısmı da yeniden Necd Dağı'nın yolunu tutar.

Bu hikâye her yerde anlatılmaya başlanır. Bu şekilde Mecnûn'un öldüğünü haber alan akrabaları gelirler ve Mecnûn'un kemiklerini bulurlar. Gözlerinden kanlı yaşlar dökerek matem tutarlar. Mecnûn'u gözyaşıyla yıkarlar. Aralarındaki akıl sahibi kimseler, iki âşığın hayatta birbirlerine kavuşma ümidiyle yaşadıklarını, hasrete sabrettiklerini fakat muratlarına nail olamadıklarını söyleyerek Mecnûn'u, Leylâ'nın yanına gömmeyi kararlaştırırlar. Mecnûn'un mezarından, Leylâ'nın mezarına bir pencere açarlar. Bu iki kabrin etrafına ikinci bir cennete benzeyen son derece güzel bir imâret yaparlar. İmâreti herkes gelip görür ve hayran olur. Bu imâretin adını *"Ziyâret-gâh-ı Ervâh-ı Muhibbîn"* koyarlar. O günden beri bu imâret, hacet sahiplerinin uğrak yeri olmuştur.

Zeyd, Leylâ ile Mecnûn'un ölümlerine son derece üzülür. Gece gündüz bu iki âşığın kabrinden ayrılmaz olur. Kâh Mecnûn'un, kâh Leylâ'nın gazellerini okur. Ondaki bu vefayı görenler Zeyd'i takdir ederler. Zeyd, bu iki âşığın ölümden sonraki hâllerini merak etmektedir. Bu fikir ile yattığı bir gece rüyasında, bir meleğin kendisini elinden tutup cennette bir gül bahçesine götürdüğünü görür. Bu bahçede gül ağacının gölgesine kurulmuş, yüksek bir taht vardır. Bu taht üzerinde iki melek, ellerinde kadehler olduğu halde oturmakta, dünyada yaşadıklarından bahsetmekte, sevişip uykuya dalmaktadırlar. Zeyd, bunlara hizmet eden Pîr'e, bu meleklerin kim olduğunu, böyle yüce bir makama nasıl kavuştuklarını sorar. Pîr de bunların isimlerinin Leylâ ile Mecnûn olduğunu, dünyada yaşadıkları sıkıntı ve eziyetlerden dolayı bu mertebeye kavuştuklarını söyler. Zeyd gördüğü rüyayı herkese anlatır. Halk, Zeyd'in rüyasıyla iki âşığın ölümden sonraki hallerinden haberdâr olur.

1.2.2.2.4.TAHKİYE ÖZELLİKLERİ

1.2.2.2.4.1. BAKIŞ AÇISI

Sanat, yorumun yanı sıra, biraz da "perspektif" meselesidir. Eşya, hangi sanat dalında olursa olsun, sanatçının bulunduğu konuma göre anlam ve işlev kazanır. Ne var ki, "eşya" doğal niteliğiyle bir "malzeme"den öteye gitmez. Ona şekil, renk ve ruh veren "perspektif" hâdisesidir:

Sanatçının "eşya" karşısındaki konumu, eşyaya bakış tarzı, nihayet eşyayı yorumlayış ve sunuş biçimi, sanat olayını doğurur. Sanat, bu anlamda, "özne" (sanatçı) ile "nesne" arasındaki ilişkinin (uzaklık ve yakınlığın, hatta iletişimin) estetik bir duyarlılıkla sunulması demektir[257]. Plâstik sanatlarda kullanılan perspektif kavramının anlatma esasına bağlı metinlerdeki karşılığı bakış açısı (point of view) dır. Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vak'a zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir[258].

Diğer sanat dallarından farklı olarak anlatıma dayalı sanat türlerinde mutlaka bir anlatıcıya ihtiyaç vardır. Anlatıma dayalı eserlerde anlatıcının vazgeçilmezliği doğal olarak, anlatıcının konumunu irdelemeyi, anlatıma esas olan kişi veya kişilerin bakış açılarının tespitini gerektirir[259]. Yazarın, eserini meydana getirirken nasıl bir anlatıcı kullanacağı, kimin bakış açısına başvuracağı ve bu tespitlerindeki tutarlılığı eserin bütünlüğünü temin eden en önemli faktörlerdendir.

Lârendeli Hamdî eserini hâkim bakış açısı (Tanrısal Anlatım Yöntemi/*Omniscient)* ile kaleme almıştır. Hâkim bakış açısında anlatıcı her şeye hâkim bir noktadadır. Onun açısı, zaman ve mekân tanımaksızın her şeyi görmeye müsaittir. Her şeyi bilir, her şeyi görür, istediği bilgiyi istediği kadar verir, kimi zaman olayları bütün teferruatlarıyla anlatır, kimi zaman da özetlemeyi tercih eder. Hâdiseleri yorumlama hakkına sahiptir. Bu bakış açısının kullanıldığı eserlerde yaratıcı, yalnızca naklettiklerinin olabilirliği ile okuyucu veya dinleyici üzerinde gerçeklik duygusu uyandırır. Kendi belirleyici tavrını, okuyucu ile eser arasında kendiliğinden yapılan bir anlaşmanın arkasında gizler. Okuyucu, eline aldığı kitabın itibarî bir eser olduğunu bildiği anda, masal veya destan dinlemeye hazırlanmış dinleyici tavrıyla eserle kendisi arasında zımnî bir anlaşma hâsıl olur[260]. Bu bakımdan hâkim bakış açısı yönteminin, yazar ile okuyucunun ortak değerlere sahip bulundukları toplumlarda geçerli olduğu söylenebilir. Çünkü, böyle bir anlatım yönteminin kullanılabilmesi için yazarın ileri sürdüğü görüş ve düşüncelerin okurlarınca benimseneceğine, paylaşılacağına güvenmesi gerekir[261]. Hâkim bakış açısının hususiyetlerinden biri de, yazar-anlatıcıya, itibarî âleme has sosyal hayatın geniş bir bölümünü ifade edebilme gücü verebilmesi yanında, insan ömrünü aşan uzun yıllar zarfında meydana gelen olayları anlatma imkânı sağlamasıdır[262]. Bu tekniğin hâkim olduğu eserler, soluklu anlatımla şekillenirler ve zaman, mekân, şahıs kadrosu itibarıyla hacimlidirler[263].

---

[257] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I (Romanın Unsurları)*, Ötüken Yay., İst. 2001, s. 46.
[258] Şerif Aktaş, a.g.e., s. 84.
[259] Hasan Boynukara, *Roman'da Bakış Açısı ve Anlatılış*, Boğaziçi Yay., s. 109.
[260] Şerif Aktaş, a.g.e., s. 95.
[261] Ünal Aytür, *Roman Sanatı ve Bakış Açısı*, (Boynukara, Hasan, a.g.e. *'den)*, s. 92-93.
[262] Şerif Aktaş, a.g.e., s. 96.
[263] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 51.

Şimdi bütün bu söylediklerimizin ışığında Hamdî'nin eserinde kullanmış olduğu hâkim bakış açısı tekniğini gözden geçirelim.

Her şeyden önce hikâyenin, bütün İslâm edebiyatlarında çok bilinen, pek çok kalem tarafından yazıya geçirilmiş bir efsaneyi anlattığını hatırlamalıyız. Kaynağını Arap edebiyatında bulan Leylâ ile Mecnûn efsanesi, Fars edebiyatında Nizâmî tarafından plânlı bir hikâye şeklini almış, daha sonra hem Fars edebiyatında hem de Türk edebiyatında birçok kez yeniden işlenmiştir. Konunun ilâhî ve mecazî aşkı terennüm etmede sağladığı imkânlar, şöhretinin müstakil eserlerden taşıp aşk üzerine söylenen hemen her söze damlamasına sebep olmuştur. Mustafa Miyasoğlu'nun ifadesiyle bu hikâye, bir bakıma aşk anlayışımızı belirlemiştir[264]. Bütün bunlar Hamdî'nin eserinin, hâkim bakış açısıyla kaleme alınan eserlerde bulunması gereken yazar ve okuyucu arasındaki ortak kodlara sahip olma vasfını taşıdığının bir delili sayılabilir.

Hâkim bakış açısı tekniğiyle yazılan eserlerin mekân, şahıs ve zaman kadrosu itibarıyla hacimli olduğunu belirtmiştik. Gerçekten de 5433 beyit süren Hamdî'nin eseri, bu unsurlar bakımından hayli zengindir. Okuyucu, asıl kahramanlar pozisyonunda olan Leylâ ve Mecnûn dışında pek çok kahraman tanımakta, mekânın çeşitlilik arz ettiğini görmekte, insanların doğduğu ve öldüğü geniş bir zaman diliminin kronolojik akışına şahit olmaktadır.

Peki bu nakil kim tarafından yapılmaktadır? Gerçekten bütün bunları nakleden yazarın bizzat kendisi midir? Yoksa kendisine seçtiği bir sözcü mü bu işi üstlenmektedir?

Anlatma esasına bağlı edebî nevilerde vak'a, ilk nazarda zannedildiği gibi yazar tarafından nakledilmez. Yazarın vücut verdiği itibarî bir varlık anlatma işini üzerine alır. Onun vak'a ve vak'a kahramanları ile her nevi alâkası şüphesiz yazar tarafından tayin edilir[265]. Bu hususu dikkate alarak "hâkim bakış açısı"ndan hareketle yazılmış eserlerdeki anlatıcıya "yazar-anlatıcı" adını verebiliriz[266]. Aşağıdaki beyitler hikâyeye giriş beyitleridir:

Bilen bu gencüñ aṣl-ı maḫzenini
Bulan bu dürr-i ḫāṣuñ maʿdenini

Ki yaʿnī arż iden bu dāstānı
Şu resmile rivāyet ḳıldı anı (731-732)

Daha bu ilk beyitlerde, yazarın eserinde naklettiği şeyleri "o" zamiriyle karşılayabileceğimiz bir raviden duyduğunu ve bu duyduklarını itibarî bir anlatıcı kullanarak bize naklettiğini görmekteyiz. Bu haliyle itibarî anlatıcı asıl ravinin, itibarî eserdeki sözcüsü konumundadır. Bu sözcü, müphem varlığıyla özetlemeler ve değerlendirmelerle hikâyeyi yürütecektir. Fakat anlatıcı yeri geldikçe hikâyeyi duyduğu raviden söz açmayı, onu değişik

[264] Mustafa Miyasoğlu, a.g.e., s. 124.
[265] Şerif Aktaş, a.g.m., s. 94.
[266] Şerif Aktaş, a.g.e., s. 96.

isimler altında hatırlamayı ihmal etmez: İden bu defterüñ şeklini taṣvîr (1009), Şu resme eyledi râvî rivâyet (1210), Uran bu kıṣṣanuñ aṣlına bünyâd (1502), Bize keşşâf-ı esrâr-ı İlâhî (1944), Ṭırâz-ı kıṣṣadan ḥayyât-ı ḫâme (2845), Olan ġam nüsḫası levḥine naḳḳâş/Şu resme eyledi bu kıṣṣayı fâş (3309), Çeken bu ṣaḥfe-i zîbâya tuġrâ/Şu resme itdi ġam mektûbın inşâ (3426), Ḥikâyet rîsmânı üzre ḥakkâk/Şu resme dizdi sözden gevher-i pâk (3678), Şu resme itdi bizi râvî ḫaber-dâr (4237), Bize ḳassâm-ḫvân-ı bezm-i kıṣṣa/Şu miḳdâr eyledi taʿyîn-i ḥiṣṣe (4625), Olan bu kıṣṣanuñ aṣlına râvî (5312).

Anlatıcı, hâkim bakış açısının sağladığı perspektifle Arap mülkünde yaşayan bir Mir'in varlığından haberdardır. Bu Mîr'in hayatı ve karakteri hakkında ayrıntılı bilgilere sahiptir. Fakat bu bilgilerden sadece istediklerini okuyucuyla paylaşmaktadır. Anlatıcı, Mîr'in cömert, iyiliksever, zengin, ama çocuğu olmayan bir kimse olduğu bilgisini aktarmasına rağmen, Mecnûn'un babası olan bu şahsın ismini vermek lüzumunu hissetmez.

Anlatıcı, kahramanların sadece geçmişleri hakkında bilgilere sahip değildir; o, Leylâ ve Mecnûn'un rüyalarında gördükleri şeyleri de bütün teferruatıyla anlatabilecek durumdadır. Hatta, rüyanın görülmesi anında, rüya ikliminde yaşadıklarını muhakeme eden Mecnûn'un zihninden geçen şu sözler dahi ona malumdur:

> Tefekkür ḳıldı kim yâ Rab bu ḫâlüm
> Düşüm midür ʿaceb yoḫsa ḫayâlüm (962)

Anlatıcı vak'ayı naklederken zaman zaman araya girmekten, mesajı dıştan desteklemekten kaçınmaz. Mesnevînin pek çok yerinde bu tür müdahalelerine tesadüf ettiğimiz anlatıcı, naklettiği vak'anın, mekânın ve şahsın mahiyetine göre konuşur, öğütler verir, yorumlar yapar. Hikmet ifadelerini bir tebliğ anlayışıyla aktarır. Örneğin, Mecnûn'un babasının ölmesi sahnesi, anlatıcıya, dünyanın fâniliği, ahiretin bâkîliği üzerine konuşmak için kaçırılmaz bir fırsat yaratmıştır. Okuyucu, 3209. beyitten 3233. beyte kadar, anlatıcıyı kürsüden dinliyormuş hissine kapılır. Eserde anlatıcının mesajı desteklediği en ilginç bölümlerden birisi de İbn-i Selâm'ın hastalığı sahnesidir. Doktorların verdiği perhize riayet etmeyen İbn-i Selâm tekrar rahatsızlanır. Anlatıcı burada hemen devreye girer ve perhizin faydalarından bahsetmeye başlar:

> Ḳamu derde devâ perhîz iledür
> Tene renc ü ṣafâ perhîz iledür
>
> Hem anuñla bulur râḥat ṣebâtı
> Marażdan mürde ol virür necâtı
>
> Bu perhîz ey birâder renc üzre
> Şu resmedür ki ḳalʿa genc üzre (4580-4582)

Bu tavır, modern anlatı türlerinde, fiktif yapıyı zedeleyici bir tavır olarak değerlendirilmektedir. Lâkin, Leylâ ile Mecnûn gibi mesnevîlerin, geleneğin ve zamanın sanat

görüşü icabı, didaktik endişelerle yazıldığını gözden uzak tutmamalıyız. Bu tip eserlerde okuyucu, muhayyel bir öğrenci gibi düşünülmekte, eserin bütünlüğünün taşıdığı mesajdan ayrı olarak, yeri geldikçe tali mesajlar tebliğ edilmeye çalışılmaktadır. Esasen burada vak'a, anlatıcı için, tür gibi, söylemek istediğini söyleyebileceği bir araç hükmündedir.

Mesnevîde, anlatıcı, sabit bir noktada durmaz. O, hâkim bakış açısını kaybetmeden, olaylara değişik noktalardan bakar. Mecnûn'un kabilesi, dünyaya gelişi, çocukluğu ve rüyasında Leylâ'yı görmesi hâdiselerini nakleden anlatıcı, daha sonra Leylâ'nın kabilesi ve Leylâ hakkında malûmat vermeye başlar:

Ki vardı ol ḥavālīde yine hem
ʿArabdan bir şehen-şāh-ı mükerrem (1010)

Hamdî eserinde tek bir bakış açısı uygulamasının sağlayacağı monotonluğu kırmak için diyaloglardan, mektuplardan ve iç monologlardan da faydalanmıştır. Bu kısımlarda hâkim bakış açısı yerini, kahraman anlatıcının bakış açısına bırakır. Yani anlatıcı, itibarî metinde yer verdiği kahramanlardan birini kendine sözcü seçer. Bu durumda anlatıcı, söz konusu kahramanın müşahede kabiliyeti, tecrübesi ve bilgi seviyesi ile sınırlıdır[267].

1.2.2.2.4.2. ŞAHIS KADROSU

İtibarî eserde nakledilen veya değişik şekillerde ifade edilen vak'anın zuhuru için gerekli insan ve insan hüviyeti verilmiş diğer varlıklar ve kavramlar, şahıs kadrosunu oluştururlar. Zira vak'aya iştirak eden insan dışındaki varlık ve kavramlar, metinde, yüklendikleri fonksiyon bakımından, şahıs karakteriyle karşımıza çıkarlar. Bunlarda şahıslandırmanın kazandırdığı vasıflar diğer hususiyetlerden daha önde gelir, hatta onlardan bazılarını unutturacak derecede arka plâna iter. Hangi şekilde olursa olsun, şahıs kadrosunu teşkil eden fertler itibarî âlemden ve bu âlem içinde yer alan diğer unsurlardan ayrı düşünülemez[268]. İtibarî bir metinde şahıs kadrosunun itibarî olması da tabiîdir.

Anlatma esasına bağlı edebî türlerde şahıs kadrosunun tasnif ve tahlili değişik şekillerde[269] yapılabilmektedir. Biz Roland Bourneur ve Réal Quellet'in[270] ve bunlara bağlı olarak Şerif Aktaş'ın[271] yapmış oldukları tasnifi esas aldık. Bu tasnif şu başlıkları ihtiva eder:

1-Asıl Kahramanlar veya Birinci Derecedeki Kahramanlar
2-Hasım veya Karşı Güç (Antagoniste)

---

[267] a.e., s. 100.
[268] a.e., s. 148.
[269] *Bk.* Philip Stevick, *Roman Teorisi* (çev.: Sevim Kantarcıoğlu), Gazi Üni. Gazi Eğitim Fak. Yay., Ank. 1988; Ramazan Çiftlikçi, *Türk Romanında Tip ve Karakter Problemi*, Yedi İklim Dergisi, S. 123, Haziran 2000, s. 42-52.
[270] Roland Bourneur, Réal Quellet, *Roman Dünyası ve İncelenmesi* (çev.: Hüseyin Gümüş), Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1989, s. 150-163.
[271] Şerif, Aktaş, a.g.e., s. 153-158.

3-Arzu Edilen ve Korku Duyulan Nesne
4-Yönlendirici (Destinateur)
5-Alıcı
6-Yardımcı Kahraman (Adjuvant)
7-Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Fakat yeri geldikçe şahıslar hakkında E.M. Forster'in *düz* ve *yuvarlak* karakter ayrımını belirtmeyi de uygun bulduk. Forster'e göre roman karakterleri "düz" (flat) ve "yuvarlak" (round) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Düz karakterler XVII. yüzyılda insan mizacındaki hâkim unsurları temsil eden tipler ve karikatürler olarak tanımlanmışlardır. En saf şeklinde düz bir karakter, tek bir fikrin ve niteliğin sembolüdür. Eğer düz karakterler, birden fazla nitelik veya unsura sahip olmaya başlarlarsa, yuvarlak karakterler olmaya da başlarlar[272]. Yine Forster'e göre düz karakterler romanda görünür görünmez tanınırlar. Bu tanıma, aklın gözünden ziyade, özel bir ismi hemen farkeden duygunun gözüyle olur. Düz karakterler, yazarın söylemek istediğini tek bir darbede ifade edebilmesini kolaylaştıran unsurlardır ve tekrar takdim edilmeleri gerektiğinden, geliştirilmeleri gerekmediğinden, el altında hazır bulunduklarından ve kendi atmosferlerini beraberlerinde taşıdıklarından, romancı için çok faydalıdırlar[273]. Forster, düz karakterleri romancı için bir ihtiyaç olarak[274] tespit ettikten sonra bunların trajik rolleri üstlenemeyeceklerini söyler[275]. Yuvarlak karakteri ise, okuyucuyu, inandırıcı bir şekilde şaşırtabilen karakter olarak tanımlar[276]. Forster bu izahlarında roman kahramanları için "karakter" kelimesini kullanmıştır. Basit yapılı ve tek bir cümlede özetlenebilenleri "düz karakter" (tip) kelimesiyle karşılamıştır. Karmaşık yapıdakileri ise "yuvarlak" kelimesiyle adlandırmıştır[277]. Burada "düz" (flat) terimi yerine "yalınkat", "yuvarlak" (round) terimi yerine de "çok yönlü"[278] terimlerinin kullanılabildiğini hatırlatalım.

Hamdî'nin eserinde mesnevîye ismini veren kahramanlar, yani Leylâ ve Mecnûn asıl kahramanlar durumundadır. Diğer bütün kahramanlar vak'anın zuhuruna hizmet ederler. Bunlar iki genç arasındaki hissî münasebete hizmet eden veya engel olmaya çalışan kişiler olarak vak'aya dahil olurlar. Vak'aya katıldıkları anda kısaca tasvir edilirler. Hiç tasvir edilmeyen, sadece dekoratif olarak kurguya dahil olan kişiler ya da kişi özelliği verilmiş hayvanlar ve bitkiler de vardır.

Mesnevîde şahısların fizikî özelliklikleri klişe ifadelerle, klâsik edebiyatın mazmunları ile yapılır. Vak'anın zuhuruna hizmet eden asıl kahramanlar dışındaki kişilikler, genellikle ayrıntılı olarak tasvir edilmezler. Bunların psikolojik durumlarını izah eden

---

[272] Philip Stevick, a.g.e., s. 172.
[273] a.e., s. 173.
[274] a.e., s. 174.
[275] a.e., s. 175.
[276] a.e., s. 178.
[277] Ramazan Çiftlikçi, a.g.m., s. 44.
[278] Rene Wellek; Austin Varren, a.g.e., s. 195.

söyleyişlere de yer verilmez. Bu katagoriye giren kişiliklerin – Nevfel gibi- zaman zaman yuvarlaklaşma eğilimi gösterdikleri de görülür.

1.2.2.2.4.2.1. Asıl Kahramanlar veya Birinci Derecedeki Kahramanlar

Her çatışma, oyunu idare eden biri tarafından tahrik edilir. Bu, Souriau'nun tematik güç olarak adlandırdığı vak'aya ilk dramatik hamleyi veren şahıstır[279]. Bu baş kahramana bağlı aksiyon, arzuya, ihtiyaca ya da aksine korkuya bağlı olarak ortaya çıkar[280]. Bu asıl kahraman, yapıyı oluşturan bütün unsurların merkezi olmakla, okuyucunun en çok ilgi duyduğu, sevinç ve kederlerini paylaştığı, ahlâkî ve felsefî tutumunu benimseyip veya reddettiği, yerine göre öykündüğü, yerine göre özdeşleştiği[281] bir karakterdir.

Hamdî'nin eserinde tematik güç Mecnûn'dur. Aksiyon bütün hareketini ondan alır. Anlatıcı tahkiyenin diğer unsurlarını Mecnûn'u merkez alarak yerleştirir.

Mecnûn (Kays): Daha ziyade Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn'u çevresinde ele alınan Mecnûn karakterinin, araştırmacılar tarafından muhtelif şekillerde değerlendirildiğine şahit oluyoruz. Mehmet Kaplan Mecnûn'u, iyileşmek istemeyen bir ruh hastası olarak tanımlar. Mecnûn'un şahsında çizilen tipi, davranış, zihniyet ve hayat felsefesi itibarıyla eski Türk kültürüne aykırı bulur. Kaplan'a göre Mecnûn'dan ziyade Leylâ, içinde bulunduğu durumu bilen ve onu aşmak isteyen âşık bir genç kız tipi olarak gerçeğe daha yakındır. Üstelik Mecnûn, bir erkeğe yaraşan irade gücüne de sahip değildir. Saadeti değil, ıstırabı sever. Derin bir yok olma ve manevî intihar arzusu ile doludur. Kaplan, bu ruh hastalığının temelinde insanlardan nefret duygusu bulunduğuna inanır[282].

Birol Emil de aşağı yukarı Mehmet Kaplan'la aynı kanaattedir. Emil, Mecnûn'un, Freud'un "Libido" nazariyesini doğrulayan bir tip olduğu tespitini yaptıktan sonra şunları söyler;

"Bilindiği gibi, Freud'a göre ruh hastalıklarının ve bazı komplekslerin sebebi engele uğramış aşk duygusudur. "Libido" insanda hem uzvî ve cinsî, hem de ruhî bir enerji, bir cevherdir. Çocuklukta mevcuttur. İnsana ömür boyu hâkim olur. Ancak bu enerji aile veya çevrenin baskılarına uğrar. İçe, şuur-altının karanlığına itilir. Şekil değiştirirek yeniden ortaya çıkar. Arzular, içgüdüler, tabiatıyla aşk "Libido" şu veya bu yoldan dış kuvvetlerle dengelenmezse yahut insanın kendi beni ile başkaları arasındaki muvazene bozulursa, aile ve cemiyetle sağlıklı ilişkiler kurulmazsa bundan ruhî bozukluklar meydana gelir. Yahut tam tersi bir hal, "Sublimation" ve "idealisation" doğar; Aşk'ta ve sanatta olduğu gibi... Dış baskılar sebebiyle hapsedilen duygular, yani "ihtibaslar" bazen de çevreye isyan şeklinde tezahür eder. Çok dikkate şâyândır ki, bebekliğinden ölümüne kadar Kays'da da vâki olan budur. "

---

[279] Şerif, Aktaş, a.g.e., s. 153.
[280] Roland Bourneur, Réal Quellet, a.g.e., s. 153.
[281] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 84.
[282] Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3-Tip Tahlilleri*, Dergâh Yay., İst. 1985, s. 144-158.

Emil, bütün bunlara Mecnûn'da geniş bir şahsiyet araştırmasına imkân verecek bir yığın özellik bulunduğunu da ilâve eder. Onda, modern psikolojinin şahsiyet tasniflerinde "*intraceptif*" denen "*içedönük*" tipin özelliklerini görür. Aile ve çevresine isyanın temelinde hürriyet ile zaruret arasındaki çatışmanın ve sosyolojik bir tezatın (şehir ve çöl) varolduğuna inanır. Mecnûn'un ilâhî aşkla ilişkilendirilmesini aileden, cemiyetten, insanlardan kaçan ferdin, tabiata ya da Tanrı'ya sığınmasıyla izah eder.

Aynı makalesinde Emil, geleneğin Mecnûn'u algılayış biçimini de değerlendirir:

"Mecnûn, eskilerin gözünde deliliğin değil, gerçeklik ve gerçeklik-ötesinin, akıl-dışılığın, aklı reddetmenin, hor görmenin ve akıl karşısında ruhu, gönlü, aşkı yüceltmenin temsili kahramanıdır. Hatta gelenek onu tipin efsanevî pîri yapmıştır. O kadar ki, bir çeşit velâyet vererek "Hazret" bile yapılmıştır."[283]

Hamit Araslı, *Leylî ve Mecnûn Hakkında* isimli yazısının bir yerinde Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerindeki asıl kahramanları değerlendirir. Nizâmî'nin eserinde çizdiği Mecnûn portresini şöyle izah eder:

"Nizâmî Mëcnun'u müëyyën dërëcëdë idealize edib, onu müķëddëslëşdirmiş olsa da, öz ķëhrëmanı simasında azadlıgı sevën bir şair tësvir edir. Bu şair cëmiyyëtdë rëgbët ķazana bilmir. Öz şeirlërinin ilhamçısı olan Leylî'dën uzaķlaşdırılır. Aciz olduğundan, öz mëķsëdine çatabilmëdiyindën, cëmiyyëtdën kënarda, tëbiëtin saf aguşunda ömür keçirir.

O, imkân tapdıgı tëķdirdë cëmiyyëtë ķarışır, sevkilisi ilë körüşür vë visal arzusu ilë ömrünün sonuna ķëdër çırpınır. Lakin cëmiyëtdë hëmişë ëziyyët kördüyü üçün "ël dutan olmasa da, ayaķdan da çëkën olmayan" sëhralarda yaşamagı, onu anlamayan cëmiyyëtdën üstün tutur."[284]

Araslı, Fuzûlî'nin eserindeki Mecnûn tipi için de şu görüşleri ileri sürer:

"Şair Mëcnun simasında XVI. ësrin feodal-patriarhal münasibetlërinë boyun ëğmëk istëmëyën, adët ve ën'ënëlërë tabe olmayan, ësirliyini hissedip bu ësarëtdën kurtulmağa can atan, azadlıķ uğrunda düşünën şëhsiyyëtini ķëlëmë almıştır."[285]

Mehmet Emin Resulzade ise Nizâmî'yi konu edinen çalışmasında Nizâmî'nin Leylâ ile Mecnûn'undaki Mecnûn tipi üzerine şu değerlendirmelerde bulunuyor:

"Mecnûn, kendini idealine tamamıyla vakfetmiş, samimî ve fedakâr bir idealist sembolüdür. Âşık-mümin veya mücahidin, mâşuk-Allah veya idealin timsalidir. Kays, alelâde

---

[283] Birol Emil, *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler*, Akçağ Yay., *tar.* siz, s. 473-513.
[284] Hamit Araslı, *"Leyli vë Mëcnun" Hakķında*, TDAY Belleten 1958, Ank. 1988, s. 18.
[285] a.m., s. 23.

insanların, hareketlerine akıl erdiremediklerinden, Mecnûn dedikleri, kendinden geçen bir mümin, bir mücahittir. Fena-fillahlığın veya ideal vurgunluğunun bir timsalidir.

Bu tip, doğu edebiyatının, Âzrâ'ya vurulmuş Vâmık gibi, muhtelif adda ve şekillerde tekrar ettiği bir âşık tipidir. Aynı Nizâmî'nin diğer eserinde, Sasânî imparatoru Husrev'in rakibi Ferhâd'ın Şîrîn'e karşı olan bağlılığı da bu nevidendir."[286]

Ahmet Ateş, İslâm Ansiklopedisine yazmış olduğu Leylâ ile Mecnûn maddesinde Hamit Araslı'nın görüşlerini destekleyen ifadeler kullanır. Ateş, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin sufiler arasında yayılmasını şöyle açıklar:

"Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, Arap edebiyatında, bir taraftan da sûfilere, Allah'a karşı duyulan aşkın, bir sevgilinin güzelliği sayesinde uyanıp sonra vasıtanın ortadan kalkması veya unutulması ile hakikî mevzûuna dönmesinin tam ve hakikî bir misâli olarak göründü."[287]

Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini bir Bildungsroman olarak değerlendiren Dursun Ali Tökel ise Mecnûn'u *gerçeği arayan insan* olarak tanımlar. Buradaki gerçek, tasavvufun işaret ettiği kemâle ve mutlaka ermektir[288].

Peki Hamdî'nin eserinde portresini çizdiği Mecnûn kimdir?

Mesnevîde, vak'anın tamamen onun etrafında geliştiğini gördüğümüz bu trajik kişilik "protagonist"[289] yani birinci derecedeki kahraman durumundadır. Mesnevînin şahıs kadrosundaki diğer bütün fertler onunla ilgisi nispetinde eserde yer alırlar. Vak'a bütün aksiyonunu ve hareket kabiliyetini Mecnûn'dan alır. Kendisine doğduktan sonra verilen isim Kays'tır. Fakat, ona, aşkın girdabında sergilediği davranışlar sebebiyle "Mecnûn" lâkabı uygun görülmüştür. Mecnûn, *cin tutmuş, çıldırmış, deli, divane, delice seven, tutkun*[290] anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir.

Ṭarīḳ-i ʿaḳldan çün geldi bīrūn
Ḳabīle ṭaḳdılar adını Mecnūn (1358)

Mesnevîde bu beyitten sonra Kays ismi kullanılmaz, kahraman daima Mecnûn olarak anılır.

Hamdî'nin eserinde Mecnûn, ideal insan, ideal Müslüman olarak takdim edilir. O her bakımdan tekâmül etmiş, fakat çevresi tarafından idrak edilememiş biridir. Yıllarca çocuk

---

[286] Mehmet Emin Resulzade, a.g.e., s. 149-150.
[287] Ahmet Ateş, a.g.mad.., s. 51.
[288] Dursun Ali Tökel, a.g.m., s. 17.
[289] Şerif Aktaş, a.g.m., s. 105.
[290] Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 711.

özlemiyle yanıp tutuşan zengin ve asil bir adamın, meczup bir Abdal'dan alarak yediği bir ayva vesilesiyle dünyaya gelen Mecnûn'u, bu olağanüstü vak'a ölümüne kadar bir kader gibi peşinden sürükleyecektir. Bu hâdiseye bağlı olarak, ne çocukluğu, ne okul hayatı, ne âşık olması, ne de ölümü diğer insanlara benzeyecektir. Bu farklılık adının "*destan*" olarak yayılmasına, şöhret bulmasına neden olacaktır. Onun hazin akıbeti daha baştan bellidir. Anlatıcı henüz efsaneyi nakletmeye başladığı sırada devreye girerek kendi (750-752), sonra da ayvanın alındığı Abdal ağzından (782-783) bunu haber verir.

Mecnûn'un fizikî portresi, klâsik edebiyatın güzelliği tarifte kullandığı mazmunlar, istiareler ve kelimelerle çizilmiştir. Yüzü hurşide, kaşları ise hilâle benzer (789). Boyu güzellik bağının fidanı gibidir (790). Dudağı şirin, ağzı gonca gibi dar ve kırmızıdır (791). Gözleri doğuştan sürmelidir (792).

Mecnûn'u ilk olarak böyle tanıtan anlatıcı, Leylâ'nın rüyası sahnesinde, kaldığı yerden, tecrid esasına göre Mecnûn'u tasvir etmeye devam eder: Yüzü gün gibi parlak olan bu sevgilinin yanağı güle, beni fülfüle, çene çukuru ise topa benzemektedir (1048). Yine yüzü, güzellik gülistanının yaprağına sonbahar belası erişmemiş gülüdür (1049). Yanağında kıldan eser olmayan bu güzelliğin güneşi, zemini ve zamanı yakmaktadır (1050). Ay, alnının aynasına düşerek, hilâl kaşlarına ve kirpiğinin kılıcına sıcaklık verirken, yanağının ateşi de (kırmızılığı da) bunlara su vermiştir (1051-1052). Dudağı parlak bir mücevher gibidir. O parlak mücevheri kudret eliyle Allah delmiştir (1053). Yasemin yüzü ve gül yanağı fitne ararken, şeker dudağı ve gümüş çenesi gönül çelmeyi huy edinmiştir (1054).

Leylâ, rüyasında gördüğü bu güzelliğin ayağına su gibi akar, hemen âşık olur.

Eserde ağırlıklı olarak Mecnûn'un ruhî portresi çizilmeye çalışılmıştır. Ruhî portresine işaret eden söyleyişler ise bir arada olmayıp eserin geneline serpiştirilmiş durumdadır. Anlatıcı vak'aları yorumlarken devreye girer, Mecnûn'un hareketlerinin gerçek anlamını izah eder. Eserinin bu mümtaz kahramanının yanlış anlaşılmasına tahammülü yok gibidir. Bu tavrıyla anlatıcı, okuyucunun Mecnûn'u değerlendirme hürriyetini eline almakta bir beis görmez.

Mesnevîde Mecnûn, ortaya koyduğu her davranışıyla yaşadığı topluma ve bu toplumun geleneklerine aykırı bir kişilik arzeder. Kompleks yapısı onu yalınkat olmaktan çıkarır yuvarlak bir karakter haline getirir. Babasının zenginliğini aşkın ıstırabıyla değişmesi, medenî bir yaşayışı terketip dağa çıkması ve orada vahşî hayvanlarla yaşamayı tercih etmesi, Kâbe'de Allah'a aşkını ve çilesini arttırması için yalvarması, nihayet Leylâ öldükten sonra zaten pamuk ipliği ile bağlı olduğu dünyadan tamamen el etek çekmesi onun kompleks karakterinin tezahürleri olarak kabul edilebilir. Kendisine teklif edilen diğer kızları –babası kabileden bir kızla evlenmesini teklif eder, daha sonra Necd Dağı'nda bir kocakarı ona güzel kızını vermek ister- hiç düşünmeden ve şiddetle reddetmesi, Nevfel'in Leylâ'yla yaptığı savaşta, kendisine yardım etmek isteyen Nevfel'i değil Leylâ'nın kabilesini tutması, bu yuvarlak kişiliğe vücut veren diğer önemli işaretler olarak kaydedilebilir.

Anlatıcı, صفت بزرگواری مجنون başlığı altında, eserindeki Mecnûn tipini, dolayısıyla Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde işlemiş olduğu aşkın mahiyetini bize izah etmeye çalışır. Burada söz bizatihi anlatıcıdadır ve doğrudan doğruya okuyucusunun idrakine seslenir;

Bunı ẓann itme kim Mecnūn-ı nālān
Şu şeydālar gibi di kim var el'ān (4363)

41 beyit süren bu bölümde Mecnûn, namaz kılıp oruç tutan, edepli, akıllı, velayet ve keramet sahibi, gizli sırlara vakıf biri olarak tanıtılır. Aşkın onun için vasıtadan ibaret olduğu, yaşadığı cezbe haline rağmen Allah'tan da gafil bulunmadığı vurgulanır. Onun sözlerini anlamayan eksik ve aşağılık kimseler cahilliklerinden dolayı adını "Mecnûn" koymuşlardır. Dünya telâşından, mal endişesinden ve baş ağrısı getiren halk sohbetinden uzakta, vefa gördüğü hayvanlarla birlikte yaşamak ona yetmektedir.

Bütün bunlar Hamdî'nin eserindeki Mecnûn'un "mecazî aşktan" "ilâhî aşka" yükselen bir "Allah dostu" olduğunu izah ve ifade içindir. Aşkı, fikir ve idraka tercih eden bu trajik kahramanın müphem ve sihirli tabiatı böylece şerh edilmeye çalışılmıştır. İbn-i Selâm'ın Mecnûn'u öldürmek isterken havada kaskatı kesilen eli ve Mecnûn'un bu eli dua ederek tekrar eski haline kavuşturması bu Allah dostunun kerametlerindendir. Vahşî hayvanlarla konuşup anlaşması, onlara hükmetmesi, bu hayvanların öldükten sonra cesedini yemeyişi yine Mecnûn'un kerametleri cümlesinden sayılmalıdır. Zeyd'in rüyası ise bu yolculuğun hangi menzilde ve ne şekilde biteceğini göstermekle görevlidir. Aşk, kendine ram olan Mecnûn'u gerçek hayatta yüksek bir mevkiye ulaştırmıştır.

Modern psikolojinin bakış açısı ve terminolojisi ile "*ruh hastası*" veya "*intraceptif: içedönük tip*" olarak değerlendirilen bu karakter, tasavvufî bir bakışla birdenbire "*mutlak güzelliğe tutkunluğun ve mutlak hakikati arama çabasının*" ideal kahramanı haline gelir. İkinci bakış açısı Mecnûn'u, Necip El-Keylani'nin, *İslâmî Edebiyata Giriş* isimli eserinde tanımlamaya çalıştığı "kahraman" tipiyle örtüştürür:

"*Edebî eserde kahraman, belli bir düşüncenin, idealin insan şeklinde temsil edilmesinden ibarettir, ya da hayatın özellik ve önem taşıyan bir devresinin sembolize edilmesidir, denilebilir. Bu hikâyede de, tiyatroda da, destanda da böyledir. Bu kahraman izlenecek bir örnek olduğu gibi nefret ve istihzaya sebep olacak kötü örnek de olabilir. Her iki halde de olay kahramanı, kabul veya red şeklinde bir etkiye sahiptir.*"[291]

Gerçekten de Mecnûn, mesnevîde belli bir düşüncenin, bir idealin temsilcisidir. Bu ideal, mecazî aşktan ilâhî aşka ulaşmak, yani insan-ı kâmil olmaktır. Mecnûn, neşet ettiği düşünce sistemi açısından bu idealin örnek kahramanıdır. Zaten anlatıcı, Mecnûn'u, bunun aksi bir yoruma fırsat vermeyecek çapta savunmaktadır.

---

[291] Necip El-Keylani, *İslâmî Edebiyata Giriş* (çev.: Ali Nar), Risale Yay., İst. 1988, s. 45.

Bu ideal kahramanın üstün vasıfları, eser boyunca pek çok kez de mukayeseye yolu ile de açıklanmaya çalışılmıştır. Tabiatının farklılığı ve üstünlüğü, tahammül gücü ve sadakati, aşkı bir ruh gibi kabul edişi, başta Zeyd ve Selâm-ı Bağdadî olmak üzere Nevfel ve İbn-i Selâm ile kıyaslanır. Bütün bu şahsiyetler onun gibi "*âşık*" olmalarına rağmen, Mecnûn'un tahammül gücünden, sadakat ve istigrakından nasipsiz kişiler olarak Mecnûn'un üstünlüğünü teyitle vazifelidirler.

1.2.2.2.4.2.2. Hasım veya Karşı Güç (Antagoniste)

Çatışmanın olabilmesi, aksiyonun sonuçlanabilmesi bakımından, microcosme denilen küçük âlemde tematik güç kahramanının hareketini engelleyen ve hasım denilen bir kahramanın ortaya çıkması gerekli görülür. Souriu'nun terminolojisinde bu tür kahramana le force opposante (Karşı güç) denir[292].

Leylâ'nın Babası: Gelenek, Leylâ'nın babasının şahsında temsil edilir. Bu temsil, babanın muayyen sınırları aşmasına, iradî olmasına imkân vermez. Bu bakımdan düz bir karakter olarak değerlendirilmelidir. Mesnevîde Mecnûn'un babasında olduğu gibi adı belirtilmez, sadece zamana ve zemine göre şah, pir, ata, bî-rahm, Leylâ'nın babası, peder, arusun atası gibi isimlerle anılır. Aynı zamanda kabilesinin reisi olan bu kişinin zenginliği, cömertliği ve kabilesinin büyüklüğü dillere destan olmuştur. Leylâ'yı Mecnûn'a vermeyişi, bunda inatla ve ısrarla sebat edişi hikâyenin seyrini belirler. Leylâ'nın babası bu şekilde hareket etmekle yalnızca Mecnûn'u değil, Leylâ'yı da onulmaz acılara düşürür. O bir baba olmasına rağmen mesnevîde an'aneye sıkı sıkıya bağlı portresiyle kendini hissettirir.

İbn-i Selâm: İbn-i Selâm, Arap kabilelerinden birinin soylu beyidir. Hâtem'i kıskandıran cömertliği, oldukça geniş olan sülâlesi ve Karun'u bile geride bırakan zenginligi ile şöhret bulmuştur. Güzelliğini duyduğu Leylâ'yı görmeden sever. Bir süre sonra evlendiği Leylâ ona yâr olmaz, yüzüne karşı Mecnûn'a olan aşkını haykırır. Çaresiz kalan İbn-i Selâm, Leylâ'yı görmekle yetinir. Fakat bu derd İbn-i Selâm'ı devâsız bir hastalığa düşürür. Çok geçmeden de ölür.

İbn-i Selâm başlangıçta düz karakter hüviyeti sergilemesine rağmen Leylâ'ya zorla sahip olmaması, kocası kalmakla yetinmeyi kabul etmesi yalınkat kişiliğinden sıyrılıp yuvarlak şahıs karakterine dönüşmesine neden olur.

Mesnevîde, bahtsız ve aciz İbn-i Selâm'la, Leylâ'nın Mecnûn'a sadakati, vefâsı ve aşkı imtihan edilir. Leylâ'nın kimi çaresizliklerinin sebebi de İbn-i Selâm'la evli olmasına bağlanarak hikâyede mantıkî birlik sağlanmak istenir.

İbn-i Selâm eserde "rakib" olarak da anılır. Leylâ ile Mecnûn sohbet ederlerken birdenbire ortaya çıkar ve Mecnûn'u öldürmeye çalışır. Fakat Mecnûn'un gösterdiği keramet

---

[292] Roland Bourneur. Réal Quellet, a.g.e., s. 153.

neticesinde iki eli de havada kaskatı kesilir. Mecnûn'un duasıyla tekrar şifa bulur (4208-4222). Bu hâdiseyle Mecnûn'un ermiş bir kimse olduğu vurgulanır.

1.2.2.2.4.2.3. Arzu Edilen ve Korku Duyulan Nesne

Souriau, buna "**değerin temsili**" adını vermektedir. Bu, bir cazibe gücüdür, hedef alınmış gayeyi veya korkulan objeyi temsil eder[293].

Mesnevînin iki asıl kahramanından Leylâ, arzu edilen nesne olması itibarıyla bu başlık altında ele alınmıştır. Leylâ eserde vuslatı, ilâhî aşka kavuşmayı sembolize eder.

Leylâ: Mesnevîye adını veren iki kahramandan kadın olanı ve divan edebiyatında sevgilinin temsilcisi. Leylâ mesnevîde arzu edilen, sahip olunmak istenen obje varlık durumundadır. Hem eserin "protagonist" kahramanı Mecnûn için, hem de İbn-i Selâm için Leylâ vuslatın adıdır. Leylâ, aşkı uğruna, an'aneye, ailesine, kabilesine ve sonradan kocasına ters düşecek, isyan edecek; bütün zorluklara ve engellemelere rağmen sevgilisine ulaşmak için türlü yollar deneyecek kadar iradî bir kahramandır. Bu yönüyle yuvarlak karakter hüviyetine sahiptir. Fakat hikâyede vak'ayı sürükleyecek, esere soluk kazandırabilecek aktiviteye sahip değildir.

Biz mesnevîde Leylâ'yla ilk defa Kays'ın rüyasında tanışırız. Kays'a rüyasında iki peri, bir üstat nakkaş tarafından yapılmış çok güzel bir kız resmi gösterirler. Kays, bu resmi görünce kendisinden geçer ve hemen âşık olur. Periler yalnızca resmi göstermekle kalmazlar, bu resmin Leylâ isimli bir güzelin sureti olduğunu söyleyerek kabilesini de haber verirler (949). Periler, Leylâ'yı vasfederken bizi divan edebiyatının güzellik sergisine götürürler: Leylâ'nın yüzünün güzelliği cana musallat olan bir belâ, saçları ise insanın imanını yağma etmeye uğraşan bir çapulcudur (948). Gül yanaklı, anber kokan siyah saçlı, yasemin yüzlü bu uğurlu güzelin aynı zamanda sürmeli gözleri kan döken bir katil, zülfü çengel, boyu ise mevzundur (950-951-952). Bilhassa Kays'ın rüyasından sonraki Leylâ'nın kabilesinin tanıtıldığı bölüm, uzun bir Leylâ tasvirini de içerir (1018-1045). Rüyada sisli bir perde arkasından seyrettiğimiz güzellik, artık hâkim anlatıcının teferruatlara inen tasvirleri ile gözümüzün önündedir. Bu tasvirlerde anlatıcı, okuyucuya Leylâ'nın sadece fizikî güzelliklere sahip bir kimse olmadığını, edep, fazilet, utangaçlık ve yumuşak tabiatlılık gibi erdemlere de sahip bulunduğunu bildirir:

Ḥayā deryāsı vü āzerm kānı
Melāḥat menbaʿı vü şerm kānı

Ne gün görmüş vücūdı sāyesini
Ne bulmuş māh ḳadri pāyesini (1037-1038)

Anlatıcı, bize daha sonra Leylâ'nın güzelliğiyle ilgili yeri geldiğinde daha pek çok şey söyler. Meselâ Leylâ'nın Mecnûn'un hasretine dayanamayarak avlanma bahanesiyle arkadaşlarıyla birlikte evden uzaklaştığı bölüm öyledir (1569-1575).

---

[293] Şerif, Aktaş, a.g.e., s. 154.

Leylâ, geleneğin tesirini ve ailenin baskısını Mecnûn'dan daha fazla üzerinde hisseder. Öyle ki, Leylâ acısını haykırmak için bile uygun ortamı ve münasip bahaneyi bulmak mecburiyetindedir. Konuşabileceği, dertleşebileceği ne bir yakını ne de bir sırdaşı vardır. Hürriyeti alabildiğine kısıtlanmış bir halde yaşamaktadır. Üstelik istemediği bir adamla ana ata tazyikiyle evlenmek zorunda bırakılmıştır. Evlendikten sonra da hiçbir zaman yâr olmadığı kocasının sıkletini daima üzerinde hissetmiştir. Ölen kocasının ardından iki yıl kimseyle görüşmemek, konuşmamak, dışarı çıkmamak pahasına yas tutmak da ona düşmüştür. Çaresizlik içinde derdini muma döker(4676), gecenin şahsında kara bahtından şikâyetlenir.

Leylâ, yaşadığı muhitin değer yargılarına, törelerine ve kanunlarına görünüşte de olsa uymak mecburiyetindedir. Buna mukabil Mecnûn'a olan aşkından hiçbir zaman feragat etmeyecektir. Bu aşkı mevcut şartlar içinde, yaşanabilecek en meşru, en temiz bir şekilde yaşamak, her iki kahramanın da isteğidir. Leylâ, evli olduğu halde Mecnûn'la görüşür, fakat namusunu, iffetini hiçbir zaman kirletmez. Onun günahı, aşkında berkarar olması, Mecnûn ile görüşüp konuşması ve sevgilisine yazdığı mektuplardan ibarettir. Leylâ, eserde ortaya konan sosyal yapıda yetişmiş genç bir kızdan beklenmeyen bir tavırla, hem annesine hem de kocasına Mecnûn'a duyduğu aşkı açık açık söylemekten çekinmez. Leylâ'nın isyanı aşkıdır.

Mesnevîde Leylâ, ideal kadın tipi olarak takdim edilmekle beraber, Mecnûn'la temsil edilen aşk anlayışından mecazî aşka yakın olması bakımından ayrılır. Mecazî olana yakınlık ona reel bir kimlik kazandırır. Onun buhranları psikolojik olarak ele alınabilecek nedenlere bağlıdır. Ata, ana, koca ve kabile baskısı altındadır ve hürriyeti kısıtlıdır. Sevgilisinden elinde olmadan ayrı düşmüş ve neticede yalnızlığı, çaresizliği ve ümitsizliği birarada yaşamak zorunda kalmıştır. Bu çaresizlik ve hasret, Mecnûn'a duyduğu aşkı arttırmıştır. Ruhu ve kalbi o kadar incelmiştir ki, rüyasında bile olsa sevgilisinin öldüğünü görmek hastalanmasına ve nihayet ölmesine neden olmuştur.

Birol Emil'e göre de Leylâ karakteri, inanılmayacak kadar modern genç kız psikolojisini temsil eder:

"O ideal bir tip değil, en reel hüviyetiyle bir genç kızdır. Aşkıyla, sadâkatıyla, âdeta bu uğurda fettanlığa, gerekirse yalan, hîle ve desîseye baş vurmasıyla, kıskançlığıyla, uğrunda iki kabilenin iki defa savaşmasıyla, nihayet hiçbir kavuşma ümidi kalmadığı anda intihar eder gibi ölüme koşmasıyla, Mecnûn'u da birlikte ölmeye çağırmasıyla beşyüz yıl öncesinin değil, bugünün aktif, gerçek, hatta gerçekçi genç kızıdır. Onun "hayatî" olmasına mukabil Mecnûn, bu "hazîn", "bi-karar", "miskîn" âşık pasiftir. "hayâlî"dir, "müte'âl"dir. Umûmî davranışları arasında hiçbir benzerlik olmamakla beraber sadakat ve vehmin doğurduğu"kıskançlık" onların ortak davranışlarıdır. Mecnûn karşısında Leylâ âdeta "cismanî aşk"a meyillidir."[294]

---

[294] Birol Emil, a.g.e., s. 504-505.

Mehmet Kaplan da Leylâ'yı içinde bulunduğu ruh hali itibarıyla Mecnûn'dan daha reel bir tip olarak değerlendirir[295].

Hamdî'nin eserinde kahramanlar aşkı saf ve temiz yaşamakla türlü meziyetler kazanırlar. Leylâ'nın ve Mecnûn'un öleceklerini önceden hissetmeleri (4722) veya istedikleri zaman can vermeleri bu meziyetler cümlesinden sayılabilir. Bunun aynı zamanda Leylâ ile Mecnûn'un aşklarına ilâhî bir veche kazandırmak gayretinin tezahürü olduğu da söylenebilir.

1.2.2.2.4.2.4.Yönlendirici (Destinateur)

Çatışmanın gerçekleştiği dramatik vaziyet, bir yönlendiricinin müdahelesi sayesinde vücut bulabilir ve çözümlenebilir. Bu, metnin sonunda vak'anın istikametini gösteren ibrenin bir tarafa meyletmesini temin eder. Böylece de, eser boyunca, bir bakıma vak'ayı idare eden hakem hüviyeti ile karşımıza çıkar[296]

Pîr I: Düz (yalınkat) karakterlerdendir. Mecnûn'un dünyaya gelmesi, onun, Mîr'in şanssızlığına kerametle müdahelesi vasıtasıyla olur.

Bu Pîr, erkek evlat arzusuyla yanıp tutuşan Mecnûn'un babasının, yolu üzerindeki bir harabede karşılaştığı yaşlı kişidir. O kadar yaşlıdır ki, yıllar onun yüzünde yer etmiştir. Buna mukabil saçları misk kokmaktadır ve elbisesi de pamuk yumuşaklığındadır. Boyu yaşlılıktan iki kat olmuştur ve her haliyle bir Hak yolcusu olduğu aşikârdır. O ne derse sanki kaza kalemi de onu yazmaktadır. Bütün bu halleriyle halk arasında hacet ve dileklerin yerine gelmesi hususunda bir rehber ve aracı olmuştur. Mecnûn'un babası erkek evlât sahibi olma arzusuyla bu Pîr'in ayaklarına kapanır ve yardım diler. Pîr de ona taze bir ayva verir, bunu yedikten kısa bir zaman sonra bir erkek çocuk sahibi olacağını müjdeler. Bu aslında Mecnûn'un hazin akıbetini de haber veren bir müjdedir. Pîr, babaya Mecnûn'un ilerde aşk derdiyle kendini kaybedeceğini ve halk arasında şöhret bulacağını söyler. Ayrıca Mecnûn'un hâdiseleri idrak edebileceği yaşa gelince ona kendisinden bahsetmesini de babadan ister. Okuyucu buradan hareketle hikâyenin seyri hakkında daha hikâyenin başında bir fikir sahibi olur. Aslında Lârendeli Hamdî'nin eserinde okuyucuyu şaşırtan olaylar değildir. Çünkü olaylar hakkında daha önceden, bir vesile, okuyucuya ipuçları verilir, hatta, ne olacağı söylenir. Okuyucu mesnevînin her beytini Kays'ın ne zaman Mecnûn olacağını bekleyerek okur.

Nevfel: Nevfel, mesnevîde gücün, yiğitliğin, zenginliğin ve hissiyatın temsilcisi olarak anılır. Leylâ'nın kabilesi ile girdiği ikinci savaşı kazanmasına rağmen, fikir değiştirip Leylâ'yı Mecnûn'a almaktan vazgeçmesi, burada bir nev'i hakem pozisyonu takınması, vak'anın seyrine tesir eder.

---

[295] Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 155.
[296] Şerif Aktaş, a.g.e., s. 154.

Mecnûn, onunla aşk derdiyle ağlayıp inlediği, taşlarla göğsünü dövüp gazeller söylediği günlerden birinde Necd Dağı'nda tanışır. Nevfel, perişan bir halde gördüğü Mecnûn'un durumundan ve söylediği gazelden çok etkilenir. Yanındakilere Mecnûn'un bu hâlinin sebebini sorar. Mahiyetindekiler olanı biteni anlatırlar. Mecnûn'un macerasını öğrenen Nevfel, onu sevgilisine kavuşturmaya yemin eder. Zaten o da yaşıtı olduğu Mecnûn gibi aşk derdine müptelâdır. Leylâ'yı Mecnûn'a alabilmek için Leylâ'nın kabilesiyle birincisini kaybedip ikincisini kazandığı savaşlara girişir. Buna mukabil Mecnûn'un savaş esnâsında kendi ordusu için değil de düşman ordusu için dua etmesi Nevfel'e Mecnûn'un deli olduğunu düşündürür. Nihayet bu düşünce Leylâ'nın babasının ricasıyla birleşince ettiği yemini bir tarafa bırakarak Leylâ'yı Mecnûn'a vermekten vazgeçer. Bunun üzerine Mecnûn, Nefvel'i verdiği sözü tutmamakla suçlar, ondan yüz çevirerek tekrar Necd Dağı'na yönelir. Bundan sonra Nevfel'le eser boyunca karşılaşmayız.

Lârendeli Hamdî, Nevfel'in Leylâ'ya âşık olmasını başka bir rivayet olarak anlatır. Burada Nevfel, Leylâ'yı kendisine almak için Mecnûn'u öldürmeye çalışan, fakat kazdığı kuyuya kendisi düşen, özü sözü doğru olmayan biridir.

Nefvel aynı zamanda Mecnûn'un tabiatını ortaya koymak, onun üstün ve farklı yapısına, aşkının şiddetine dikkat çekmek için kullanılmış bir tiptir. Mecnûn'un Nevfel'in Leylâ'nın kabilesiyle kendisi için girdiği savaşta Leylâ'nın kabilesi için dua etmesi, Nefvel'in sağladığı rahat ve zengin imkânlar içinde dahi Mecnûn'un Leylâ'dan vazgeçmemesi hep bu niyetlerin tezahürü olarak değerlendirilebilir.

1.2.2.2.4.2.5. Alıcı

Vak'anın neticesinden, her zaman, birinci derecedeki kahraman, asıl kahraman kârlı çıkmaz, endişe duymaz. Tesadüfen de olsa bu netice başkalarının işine yarar, sebep olan arzulanan veya endişe duyulan nesneden başkaları da müteessir olur[297].

Hasım veya karşı güç başlığı altında incelediğimiz İbn-i Selâm(Rakib)'ı, yönlendirici başlığı altında incelediğimiz Nevfel'i hikâyedeki fonksiyonları itibarıyla bu başlık altında ele almak da mümkündür. İbn-i Selâm, Leylâ'yla evlenmesine rağmen sürekli onu kaybetme endişesi içinde yaşar. Rakip hüviyetiyle, Leylâ ile Mecnûn'un buluşup sohbet ettiği bir anda ortaya çıkıp Mecnûn'u öldürmek istemesi, ama elinin havada kaskatı kesilmesi İbn-i Selâm'ı yaptığı fiilden zararlı çıkan şahıs kategorisine dahil eder. Nevfel ise alıcı başlığı altına, Lârendeli Hamdî'nin bir başka rivayet olarak anlattığı Mecnûn'u zehirleme sahnesiyle girer. Nevfel savaş sonunda Mecnûn'a teslim etmek üzere yanında götürdüğü Leylâ'nın güzelliğine âşık olur ve onu kendisine alabilmek için Mecnûn'u zehirleme yoluna gider. Fakat karışan kadehlerden zehirli olan kendine düşer.

---

[297] a.e. s. 154.

Mesnevîde gelişen olaylardan en fazla mütcessir olan ve etkilen şahıslar Mecnûn'un anne ve babasıdır. Onlar, zorlukla sahip oldukları biricik oğullarının başına gelen her hâdisenin, yüreklerinde ıstırap olarak düğümlendiği trajik ve çaresiz kişilerdir.

Mecnûn'un Babası: Mesnevînin düz (yalınkat) karakterli kahramanlarındandır. Hikâyede Amirîlerin şahı olan bu kişinin adı verilmez. Pîr, ata, peder, pîr-i mahzun gibi isimlerle anılır. Araplar arasında cömertliği ve zenginliği ile şöhret bulmuş yiğit ve mert bir kimsedir. Bütün bunlara rağmen neslini devam ettirecek bir erkek evlâdı olmamıştır. Nihayet bir pirin yardımı ile kavuştuğu oğlunun Leylâ'ya duyduğu derin bağlılıktan kaynaklanan rahatsızlığını giderebilmek için hikâye boyunca çırpınır durur. O merhametli ve vakur bir babadır. Nasihatla yola getiremediği oğlunu, Kâbe'ye götürmesi de, pirlerden yardım alması da kâr etmez. Nihayet derin bir üzüntü ve çaresizliğin kucağında can verir.

Mecnûn'un babası hikâyenin seyrine tesir eden geçişlerde önemli roller oynar. Mecnûn'un dünyaya gelmesi ve hatta aşk derdine düşmesi, Leylâ'nın Mecnûn'a istenmesi gibi hikâyenin olay örgüsünde çok önemli olan geçişler hep onun etrafında gelişir. Buna rağmen okuyucu onu sürekli nasihat kitabından bir şeyler vaaz ederken dinler. Oğul sevgisi ve an'ane arasında sıkışmış, çaresiz bir baba hüviyetiyle gördüğümüz bu şahıs, elindeki imkânlara nazaran pasif bir kişiliktir.

Mecnûn'un Annesi: Hikâyede ne zaman ortaya çıksa Mecnûn'u anne şefkat ve merhametiyle bağrına basar, ona nasihat verir, fakat her seferinde çaresizlik içinde evine döner. Oğluna verdiği nasihatler onun akıllı, olayları gerçekçi bir tavırla yorumlayan bir kadın olduğunu düşündürür. Bu düz (yalınkat) kişilik, eserin en trajik kahramanlarından biridir.

1.2.2.2.4.2.6. Yardımcı Kahraman (Adjuvant)

Aksiyonu idare eden asıl kahramana, arzu edilen ve korku duyulan nesneye, yönlendirici pozisyonunda olan şahıslara ve müdahalesi ile çatışmayı ortaya çıkaran yönlendiriciye yardım eden, onlara itici güç veren kahramanlar yardımcı kahraman hüviyetindedir.

Leylâ'nın Annesi: Hikâyedeki her yaşlı kişinin yaptığı gibi o da sürekli âşıklara nasihat vermek için sahneye çıkar. Biz onu hilebaz bir kadının, kızının Kays'la olan ilgisini Leylâ'nın babasına haber vermesinden ve babanın Leylâ'yı saray içindeki muhkem bir kalaya kapatmasından sonra kızının ağzını aramak ve nasihat vermek için kaleye geldiği zaman hikâyeye dahil edilmiş görürüz. Leylâ'nın annesi, kız ile baba, kız ile damat, kız ile hayat arasında arabuluculuk görevi görür. Fakat her defasında kızının Mecnûn'a duyduğu aşkın metin duvarına çarparak geri döner. Leylâ'nın annesi bu iki âşığın ebeveynlerinden hikâyeden en son ayrılan kişi olması bakımından önemlidir: Mecnûn'un anne ve babası ölür, Leylâ da vasiyyetini annesine bırakarak can verir. Vasiyeti uygulamak ve acı haberi Mecnûn'a ulaştırmak vazifesi bu talihsiz kadına kalır.

Leylâ'nın annesi de Mecnûn'un babası gibi gelenek ve evlat sevgisi arasında sıkışmış kalmış, çaresiz bir kişiliktir.

Pîr II: Oğlunun düşdüğü dertden kurtulması için çareler arayan baba, bu Pîr'in yanına gelir. Pîr zamanın bilgesidir. Bu Hak dostu içtiği aşk şarabının mahmurudur ve vücudu aşk nuruyla dolmuştur. Aşk yolunda maharetli olan Pîr'in karşısında dünyanın bütün bilinmeyenleri sır perdelerini açarlarmış. Onun mekânı halka bir hacet-gah, sözleri ise dua anahtarı olmuştur. Din mülkünün padişahı olan Pîr, yakîn ikliminin de komutanı mevkiindedir. O öyle bir sultandır ki, haraca ve baca muhtaç değildir. Başına dünya terkinden bir taç giymektedir. Pîr, melekler gibi daima temiz ve oruçludur. Onun ziraat-gâhı kanaat sahrasıdır. Abdest suyuyla halk ziraat yapar. Çevik parmaklarının her biri misvak ağacının fidanına benzer. Bu Pîr, duaya el açtığında secdede olanlar bile "âmin" derlerdi (1827-1836). Buna mukabil Mecnûn için yazdığı reçete, aşk hastalığı karşısında çaresiz kalır.

Düz (yalınkat) karakterli şahıslardandır.

Acûze: Leylâ'yı görebilmek için çareler arayan Mecnûn, yolu üzerinde karşılaştığı bu dilenci Acûze'den yardım alır. Bu kadın beraberinde boynuna bir ip bağlayarak gezdirdiği bir adamla dilenmektedir. Kadın dul ve fakir, adam da açtır. Dilencilikten aldıklarını bölüşerek geçinirler. Mecnûn, kendini bu adamın yerine alması halinde hiçbir şey talep etmeyeceğini, aldıkları her sadakayı ona bırakacağını söyleyerek kadını iknâ eder. Bu şekilde girdiği dilenci kılığı sayesinde Leylâ'yla görüşmeyi başarır.

Mecnûn'un kimseye hissettirmeden Leylâ'yı görme yollarından biri de farklı kılıklara bürünmektir. Mecnûn bunu için bazen dilenci, bazen de kör kılığına girer (2787). Fakat her defasında Leylâ'nın kabilesinin muhalifler sayesinde bunu haber alması, Mecnûn'u başka bir yol aramak zorunda bırakır.

Bu kadın, eserin düz (yalınkat) karakterli şahıslardandır.

Mecnûn'un Arkadaşları: Bir ilkbahar günü Necd Dağı'nda Mecnûn'u ziyarete gelen arkadaşları, onu, gül bahçesinde eğlenmeye ikna ederler. Fakat Mecnûn arkadaşlarının eğlencesine katılacağı yerde Leylâ'sını hatırlayarak tekrar ağlayıp inlemeye başlar. Mecnûn'un arkadaşları hakkında herhangi bir detay verilmemiştir.

Selim-i Amirî: Mecnûn'un dayısı. Hikâyeye Mecnûn'un babasının ölümünden sonra babanın yerini alması niyetiyle dahil edildiği anlaşılıyor. Bu dayı cömert, kâmil, hünerli ve tecrübeli bir kimsedir. Mecnûn'la yakından ilgilenir; yiyecek, giyecek getirir, annesiyle görüşmesini sağlar. Mecnûn'a annesinin ölüm haberini getiren kişi de dayısı Selim-i Âmirî'dir.

Zeyd: Hikâyenin sonuna eklenen Zeyd ü Zeyneb kıssasının erkek kahramanı. Zeyd aşk derdine aşina, hünerli, temiz yaratılışlı bir gençtir. Amcasının kızı Zeyneb'e sevdalıdır. Fakirliğinden dolayı amcası Zeyneb'i vermeye yanaşmaz. Nihayet Zeyneb zengin bir adamla evlendirilince Zeyd'in ümidi de kesilir. Bunun üzerine Mecnûn gibi ailesinden, kabilesinden uzaklaşır. Zeyd, aynı zamanda Leylâ'nın komşusudur. Leylâ, onun aşk derdine düştüğünü sezer, onunla dertleşir. Akrabaları Zeyd'in durumuna üzüldükleri için zaman zaman Zeyneb'le buluşup konuşmasına fırsat hazırlarlar. Zeyd hikâyede Leylâ ile Mecnûn arasındaki mektup alışverişini temin eden kişilerdendir. Mecnûn'a İbn-i Selâm'ın öldüğünü haber veren de Zeyd'dir.

Zeyd'le mesnevîde yine bir mukayese mevzubahistir. Daha önce Selâm-ı Bağdadî ile yapılan mukayese tekrar edilir. Zeyd de Selâm-ı Bağdadî gibi Mecnûn'un tam aksine yemekten içmekten sakınmayan, aşkla bütün bunların bir arada yürüyebileceğini düşünen bir tip olarak çizilir. Bu yüzden Mecnûn'un tarizlerine ve nasihatlerine muhatap olur. Mecnûn, Zeyd'in bu tavırlarından hoşlanmamakla birlikte Leylâ'yla mektuplaşmasını temin ettiği için onunla diyaloğunu kesmez.

Leylâ ile Mecnûn'un ölümlerinden sonraki durumları hakkında yine Zeyd'den haber alırız. Zeyd sık sık onların mezarlarını ziyaret etmekte, Mecnûn'un şiirlerini okumakta ve göstermiş olduğu bu vefa yüzünden halkın takdirini kazanmaktadır. Leylâ ile Mecnûn'un ölümden sonraki hayatını merak eden Zeyd, rüyasında âşıkların cennet bahçelerinden birinde zevk içinde yaşadıklarını görür. Uyandığı zaman rüyasında gördüklerini halka anlatır.

Selâm-ı Bağdâdî: Mecnûn gibi aşk derdine düçar bu Bağdad'lı genç şiirden de hoşlanmaktadır. Mecnûn'un macerasından ve şiirlerinden haberdardır. Necd Dağı'na gelince Mecnûn'dan izzet ve ikram görür. Yanında kalmak istediğini söylerse de Mecnûn, yaşadığı şartlara tahammül edemeyeceğini, yol yakınken dönmesini Selâm-ı Bağdadî'den ister. Kalmakta ısrar eden bu genç, kısa zamanda zorluklardan yılar ve oradan ayrılır.

Selâm-ı Bağdadî hikâyede, samimî bir âşıkın vasıfları cümlesinden sayılan az yemek, az içmek ve az uyumak gibi hasletlerden uzak biri olarak tanımlanır. Hikâyedeki görevi, tabiat olarak Mecnûn'a yakın görünen şahısların bile aşkda onun gibi davranamayacağını gözler önüne sermek, Leylâ ile Mecnûn'un aşklarının farklılığını ve kudsiyyetini vurgulamaktır.

1.2.2.2.4.2.7. Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Tiyatro ve sinemada figüran rolündeki oyuncular gibi anlatma esasına bağlı edebî eserlerde, mahallî rengi aksettiren, dikkatlere sunulmak istenen vak'a veya vak'a parçasına ait tablonun gözler önünde daha iyi tecessümüne hizmet eden şahıslar da vardır. Bunların vak'a içinde yüklendikleri herhangi bir fonksiyon yoktur, eserde psikolojik husûsiyetlerinden de söz

edilmez[298]. Anlatıcı dekoratif unsur durumundaki kahramanlardan genellikle toplumdan bir kesit sayılan kalabalık sahneler vermek istediği zaman[299] istifade eder.

Dadı: Kays'ın doğduktan sonra bakılması için verildiği kişi. Mesnevîde Mecnûn'un ağlamasından dolayı sıkıntı içerisinde olduğu söylenir.

Peri-ruh: Dadısına ve annesine sıcaklık göstermeyen ve onların yanında sürekli ağlayan Mecnûn, sadece bu peri-ruhun yanında sükunet bulmaktadır. Daima onun kucağında olmak ve güzelliğine hayran hayran bakmak isteyen Mecnûn, onunla olduğu zaman uykuyu ve yemeği bile hatırlamamaktadır:

Dilemez ol perī-ruḫdan cüdālıḳ
Anası birle ḳılmaz āşnālıḳ

Ruḫ-ı zībāsına ḳarşu anuñ şād
Berī uyḫudan ü yimekden āzād

Degil öz dāyesine bir nefes rām
Buçuḳ dem bir ṣanemsiz ṭutmaz ārām (815-817)

Kays'ın bu tavrını gören akıl sahibi kimseler ilerde bu çocuğun başına aşk yüzünden bir felaket ereceğini, adının efsanelere, destanlara yazılacağını anlarlar:

Muḳarrer bildi her ṣāḥib-feräset
Ki ⌣iriser ʿışḳdan aña felāket

Olub tīz günde rüsvā-yı zemāne
Yazılısar adı her dāstāne (819-820)

Bu tip, Mecnûn'un güzelliğe düşkünlüğünü vurgulamak için kullanılmıştır.

Halayık: Mecnûn'un sünnetine gelen insanlar. Bunlar hem Mecnûn'un kendi kabilesi olan Amirîlerden hem de Kûfe'den Bağdad'a kadar geniş bir alandan gelen davetlilerdir.

Mecnûn'un Okul Arkadaşları: Mecnûn dört yaşına gelince babası tarafından okula verilir. Okula onun yanısıra beş on tane de güzel kız devam etmektedir. Hepsi ilk görüşte gönüllerini Mecnûn'a kaptırırlar. Öyle ki, Mecnûn iki üç yıl içinde diğerlerinden daha önce eğitimini tamamlayıp mektepden ayrılınca bunları büyük bir üzüntüyle başbaşa bırakır.

Hâce: Mecnûn'u dört yaşında verildiği okulda okutan kişi. Hakkında hiçbir tafsilat verilmez.

---

[298] a.e., s. 155.
[299] Roland Bourneur; Réal Quellet, a.g.e., s. 150.

Muallim: Lârendeli Hamdî'nin, Leylâ ile Mecnûn'un aşkları hakkında başka bir rivayet olarak kabul edip anlattığı Kays'la Leylâ'nın aynı okulda ders alması bölümünde geçer. Bu Muallim birçok fen icat etmiş, hüner-mend, fazıl ve kâmil bir kişidir. Öyle ki, o zamanda kendisine akran olabilecek hiç kimse bulunmamaktadır. Devrin ulularının oğulları ve kızları hep bu Muallim'den ders okurlarmış.

Kays'ın Leylâ'nın Kabilesini Sorduğu Kişiler: Özellikleri belirtilmeyen yardımcı karakterlerdir.

Halk: Halk duyan, işiten, kınayan, üzülen, ağlayan insan topluluğudur. Bu topluluk düğünlerde, ölümlerde, yani kalabalığa ihtiyaç duyulduğu her anda ortaya çıkar. Bunlar hikâyenin geçtiği zamana ve zemine göre Kays'ın ya da Leylâ'nın kabileleri olabileceği gibi başka kabilelerden kimseler de olabilir. Halk an'anenin sahibidir. O her olayı an'aneye göre değerlendirir ve hükmeder.

Amirîler: Mecnûn'un babasının reis olduğu kabile. Amiriler Mecnûn'un babasına oğlunun durumunun gittikçe endişe verici boyutlara ulaştığını söyleyerek, Leylâ'yı isteme vaktinin geldiğini bildirirler.

Kays'ın Akrabaları: Akrabalık münasebetiyle Kays'a ve ailesine kavmin diğer kişilerinden daha yakın olmalarına mukabil, hikâyede onlarla ilgili herhangi bir tafsilata rastlamayız. İçlerinden sadece Mecnûn'un babasının ölümünden sonra tanıdığımız dayı Selim öne çıkarılmıştır. Bu akrabalar da Mecnûn'un anne ve babası gibi Mecnûn'un haline üzülürler, onu iyileştirmek için türlü çareler ararlar. Leylâ'nın Mecnûn'a istenmesini ve Mecnûn'un Kâbe'ye götürülmesini babaya tavsiye edenler bunlardır. Kays'ın akrabalarının hikâyedeki son vazifeleri annesiz, babasız bir şekilde Leylâ'nın mezarı üzerinde can veren Mecnûn'u, Leylâ'nın yanında toprağa vermek ve her iki mezarı bir türbe altında birleştirmek olmuştur.

Kadın I: Bu kadın, Leylâ'nın ailesinin yanında barınan, yüzü kara, saçları ak, cehennemin kendini yakmaya can attığı, elinde asa ile dolaşan, beli bükülmüş, her tarafı kıllarla örtülü, görene Adem'den bile önce doğduğunu düşündürecek kadar yaşlı, çok çirkin bir kadındır. Anlatıcının *kallaş*(1215) olarak andığı bu kadın, Leylâ'nın babasına kızının Kays'la alâkasını haber verir.

Çocuklar: Bu çocuklar şaşkın, çıplak, yalın ayak bir şekilde inleyerek dolaşan Mecnûn'u taşlarlar, ona hiçbir yerde rahat vermezler.

Aşnâ: Annesinden, babasından ve kavminden uzaklaşıp Necd Dağı'nı kendisine mesken tutan Mecnûn'un halinden Mecnûn'un babasını haberdar eden kişi. Bu kişi, Mecnûn'un babasının bir tanıdığı olarak takdim edilir.

Leylâ'nın Arkadaşları: Leylâ'nın çadırının yakınlarında ona akran ve sırdaş olan bir grup güzel vardır. Bu güzeller temizlik kutusundaki pak inciler gibidirler. Leylâ aralarında masumluk göğünün ayı olarak parlar. Her birinin güzelliği karşısında güneş sadece bir *şemme*dir, ay da ancak yüzünü bu güzellerin ayakları tozuna sürebilir. Bu güzeller türlü türlü elbiseler giyerken Leylâ giymez; onlar yüzlerini surh ile boyarlarken Leylâ gözlerini kanla renklendirirdi. Daima Mecnûn'dan bahsedilmesini isteyen Leylâ, arkadaşlarına hep birlikte "Mecnûn Mecnûn" demeyi bile teklif eder:

Murādı bu ki‿edeler adını yād
Dir ol ḳızlara ki‿ey yārān-ı hem-zād

Gelüñüz cehd idüb sizüñle bī-çūn
Pey-ā-pey diyelüm Mecnūn Mecnūn (1588-1589)

Babası tarafından eve hapsedilen, dışarı çıkması yasaklanan Leylâ, annesini Mecnûn'la ilgisi olmadığına inandırmaya çalıştığı konuşmasından sonra daha rahat hareket etmeye başlar. Öyle ki, Mecnûn'u görmek için bu güzellerle birlikte ava çıkmayı bahane ederek evden uzaklaşır. Kabileden uzaklaşan güzeller içki meclisinde sızar kalırlar. Yalnızca Leylâ kendinden geçmez, sevgilisini hatırlayarak ağlayıp inler. Hâl diliyle sevgilisinin halinden haberdar olan Mecnûn, Leylâ'nın yanına gelir ve iki âşık akşama kadar sohbet ederler.

Bu güzellere biz hikâyede iki yerde daha rastlarız: Leylâ'nın düğününde eğlenirken ve cenazesinde ağlarken.

Nevfel'in Yanındakiler: Nefvel, Necd Dağı'nda inlerken gördüğü Mecnûn'un hâlini bu kişilere sorar. Bunlar hikâyenin sonraki bölümlerinde de ortaya çıkacaklar ve Nefvel'in sözünde durmaması üzerine onun yanından ayrılmak isteyen Mecnûn'u kalmaya iknâ etmeye çalışacaklardır. Hikâyede Mecnûn'un macerasını Nevfel'e aktarma görevi bunlara verilmiştir.

Nevfel'in Ordusu: Leylâ'yı Mecnûn'a almak isteyen Nevfel bu orduyla savaşa gider.

Kâsid 1: Nevfel'in mektubunu Leylâ'nın babasına götürüp cevap getiren haberci. Çok hızlı bir şekilde haber götürüp getirebilmektedir.

Münşî Üstâd: Nevfel'in mektubuna cevap vermek isteyen Leylâ'nın babası bu Münşî Üstâd'ı çağırtır.

Adam 1: Nevfel ile Leylâ'nın kabilesi arasında cereyan eden savaşta Mecnûn'a niçin karşı tarafı tuttuğunu soran bir Nevfel askeri. Bu asker, anlatıcı için Mecnûn'u konuşturmaya vesiledir.

Leylâ'nın Kabilesine Savaş Sırasında Yardıma Gelen Ordu: Nevfel'le savaşan Leylâ'nın kabilesi tam yenilmek üzereyken bu ordu yardıma gelir. Böylece Nevfel ilk savaşı kaybederek anlaşma yapmak zorunda kalır.

Leylâ'nın Akrabalarından İki Kişi: Bu iki akraba Leylâ'nın babasına Mecnûn'un kendilerini ve Leylâ'yı utanç verici bir duruma düşürdüğünü söylerler ve halk içinde yayılan rivayetleri aktarırlar. Bunun üzerine Leylâ'nın babası Mecnûn için bir öldürme emri çıkarır. Mecnûn'un başını getirenlere ihsanda bulunacağını vadeder.

Kâsid 2: Leylâ, Mecnûn'a babasının kendisini öldürteceğini bildiren bir mektup yazarak bu Kâsid'e verir. Kâsid, Necd Dağı'na gider, her tarafı aramasına rağmen Mecnûn'u bulamadan geri döner. Mecnûn'un bulunamayışını onun başına bir felaket gelmiş olmasına yoran Leylâ oldukça telâşlanır. Benî Sad kabilesinden bir kişinin Mecnûn'un yerini haber vermesi üzerine Leylâ tekrar bu haberciyi çağırtacak ve mektubu Mecnûn'a ulaştırmayı başaracaktır. Kâsid, mesnevîdeki diğer haberciler gibi, hızlı olmasının yanısıra sır saklayabilen, güvenilir ve arif bir kimsedir.

Adam 2: Benî Sad kabilesine mensup olan bu adam yolu üzerinde rastladığı Mecnûn'un yerini ve durumunu Leylâ'nın kabilesine haber verir.

Sayyad 1: Mecnûn ceylan yavrularını bu avcının elinden atını vererek kurtarır.

Sayyad 2: Mecnûn bu avcının elinden at ve silâh takımını vererek ceylanı kurtarır. Avcı tuzağına yakalanan ceylana kudurmuş bir arslan edasıyla yaklaşmaktadır.

Bâgbân: Mecnûn'un bir kış günü girdiği bağdaki bir servi ağacını kesen bahçıvan. Bu bahçıvan iki erkek çocuk sahibi, yoksul bir kimsedir. Mecnûn bu Bâğbân'ın elinden kolundaki mücevheri vererek serviyi kurtarır.

Kâsid 3: Leylâ'yı istemeye gelen İbn-i Selâm'ın Leylâ'nın babasına gönderdiği haberci. Bu haberci söz söylemesini bilen, kâmil bir kimsedir.

Meşşata: İbn-i Selâm'la evlenen Leylâ'yı düğüne hazırlayan, onu süsleyen kadın. Leylâ bu kadına, kendisini hazırlaması için fırsat vermez.

Kadın 2: Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini Mecnûn'a haber veren kadın. Bu kadın Mecnûn'un kabilesinden, Nuh zamanından kalmış intibaını verecek kadar yaşlı, yüzü şarap testisine, burnu bardağa benzeyen, büyük dudaklı, dişlerinin arasından kurtların göründüğü, yalancı, kötü niyetli biridir. Getirdiği haber kadar uğursuz olan bu kadın, Leylâ'nın evlendiğini haber vermekle kalmaz; Mecnûn'a kendi kızıyla evlenmesini de teklif eder. Mecnûn'un azarlayıcı konuşmaları ve üzüntüsü karşısında merhamete gelen bu kadın özür diler ve hakikati anlatır.

Mecnûn'un Babasının Arkadaşları: Oğlunu aramaya giden Mecnûn'un babası yanına iki kişi oldukları belirtilen bu arkadaşlarını da alır.

Mecnûn'un Yerini Babasına Haber Veren Kişi: Mecnûn'un babası ölümünden önce son kez görüşüp konuşmak istediği oğlunun yerini bu kişiden öğrenir.

Fassad: Leylâ'dan kan alan kişi olmasına rağmen biz onu Mecnûn'un kolundan kan gelmesiyle tanırız. Fassad Leylâ'nın kolundan kan alırken babasıyla konuşan Mecnûn'un da kolundan kan gelmeye başlar. Mecnûn babasına bunun sebebi olarak aşkın Leylâ ile aralarında ikiliği kaldırmasını gösterir. Artık ne o Leylâ'dır, ne de bu Mecnûn. Aşk bunları iki teni olan bir can haline getirmiştir.

Fassad sahnesi, hikâyenin mistik ve tasavvufî mahiyetini güçlendirmekle vazifelidir.

Sayyad 3: Mecnûn babasının öldüğünü bu avcıdan öğrenir.

Mecnûn'un Duvardan Kendi Resmini Silerken Konuştuğu Kişiler: Leylâ ile görüşmek üzere yola çıkan Mecnûn, yolu üzerinde kendi suretlerinin resmedildiği bir duvarla karşılaşır. Bu resimlerden kendine ait olanı bırakırken Leylâ'nınkini siler. Olaya şahit olan kişiler Mecnûn'a bunun sebebini sorarlar.

Merv Şahı: Merv şahı ile vezirinin hikâyesinin anlatıldığı bölümde geçer. Bu şah gazaplandığı kişileri azgın köpeklere atan merhametsiz bir kimsedir.

Merv Şahının Veziri: Sultanın aksine söz ehli, kâmil, emin ve akıllı biridir. Günün birinde kendisinin de köpeklere atılacağından korkan Vezir, sonunda hem kendini kurtaracak hem de Şah'ın aklını başına getirecek bir yol bulur.

Veziri Köpeklere Veren Cellatlar: Merv şahı ile vezirin hikâyesinin anlatıldığı bölümde veziri köpeklere veren kişiler. Bunlar kan dökücü ve acımasız adamlar olarak tarif edilirler.

Seg-bân: Merv şahı ile vezirin hikâyesinin anlatıldığı bölümde köpeklerin bakıcısı olan kişi.

Mecnûn'un Tanıdığı: Leylâ'ya mektup yazmak isteyen Mecnûn'a kâğıt, kalem temin eden kişi.

Kâsid 4: Bir tanıdığının yazı aletlerini kullanarak Leylâ'ya mektup yazan Mecnûn mektubu bununla gönderir. Bütün kâsidler gibi hızlıdır.

Kâsid 5: Leylâ'nın mektubunu getiren haberci.

Padişah: Mesnevîde, Mecnûn'un Selim-i Amirî'ye kanaat hakkında söylediklerini teyid için anlatılan "Zâhid ile Padişah" hikâyesinde geçer.

Melik'in Havâsı: "Zâhid ile Padişah" hikâyesinde padişahın gördüğü ibadet mahalli hakkında bilgi aldığı kişiler. Sayıları ve özellikleri belirtilmez.

Zâhid: "Zâhid ile Padişah" hikâyesinde geçer. Bu adam cihana misli gelmemiş, yemekten ve uykudan azâde yaşayan, halkdan da ictinap eden bir ermiş olarak takdim edilir.

Hâcip: "Zâhid ile Padişah" hikâyesinde padişahın Zâhid'in yanına gönderdiği adamı. Bu kişi Zâhid'i aşağılamaya çalışır.

Pîr 3: Leylâ'nın küpesini vererek Mecnûn'u çağırmaya gönderdiği Hızır tabiatlı ihtiyar. Hikâyede vefalı biri olarak tarif edilir.

Zeyneb: "Zeyd ü Zeyneb" kıssasının kadın kahramanı. Zeyneb, Zeyd'in amcasının kızıdır. Ay yüzlü, şeker sözlü, erguvan yanaklı, ahu gözlü, mim dudaklı, fidan boylu bir güzel olarak tarif edilir. Gerçi o da Zeyd'e sevdalıdır ama babası bu vuslata mâni olmaktadır. Ruhî ve bedenî özellikleri bize Leylâ'yı hatırlatır. Leylâ gibi vefalı ve iffetli bir kadındır. Bununla beraber hikâye içinde bedeninden ziyade ismiyle var olan bir kahramandır.

Tabip: Hastalanan Leylâ'yı tedavi etmesi için bu hazık tabibi çağırırlar. Tabip muayene ettiği Leylâ'da iyileşme emaresi görmez. Ama yine de ona bir takım ilaçlar hazırlar. Hakkında hazık bir tabip olması dışında bir bilgi verilmez.

Arap Kavmi: Hikâyede Arap kavmi olarak nitelendirilen bu kabilenin Leylâ'nın kabilesi olma ihtimali fazladır. Çünkü geçtiği bölüm Leylâ'nın öldüğü bölümdür ve kabile cenaze hazırlıkları yapmaktadır. Bununla beraber hikâyede, Leylâ'nın ölümünün bütün Arapları derinden etkilediği fikrini vurgulamak için kullanıldığı düşünülmüş, bu bakımdan farklı bir başlık altında ele alınmıştır. Kavmin herhangi bir vasfı söylenmez. Yalnızca hikâyede kalabalık bir topluluğa duyulan ihtiyacı karşılamak için kullanılmıştır.

Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde bazı hayvanların ve bitkilerin de Mecnûn'un tabiatını ortaya koyan, ona yardım eden, yalnızlığını paylaşan mühim fonksiyonları bulunmaktadır. Bunlar, aralarında kaplan, arslan, ceylan, kurt, tilki, koyun, tavşan, keçi, kuş, ankebut, yılan vs. gibi, birbirleriyle uyuşması mümkün olmayan, çoğu vahşî, hayvanlardır. Mecnûn'un yanında birbiriyle dostane geçinirler, Mecnûn'a hizmet ederler. Tilki, Mecnûn'un yatacağı yeri kuyruğu ile süpürürken, kaplan derisini ona yatak yapar. Ceylan, onun çevresini güzel kokularla kokulandırmakla kalmaz, oyluğunu da Mecnûn'a yastık diye uzatır. Başucundaki arslan ve kurt, onu düşmanlardan korumakla vazifelidir. Kaplanla ahunun, kurtla koyunun,

köpekle tavşanın dost olduğu bu mecliste arslan da ceylandan süt emer. Bu hayvanlar Mecnûn nereye gitse peşinden gider onu tehlikelerden korurlar. Bağlılıkları o kadar derindir ki Leylâ'nın mezarı üzerinde can veren Mecnûn'un başından uzun bir süre ayrılmadan nöbet tutarlar. Hatta bu hayvanların bir kısmı Mecnûn'a sadakatlerinden dolayı onun peşi sıra ölürler. Mecnûn bir kısım hayvanları da avcıların elinden varını yoğunu vererek satın alır, kurtarır. Bunlardan eserde ön plâna çıkanları şöyle sıralayabiliriz:

Köpek: Leylâ'yı oğluna isteyen Mecnûn'un babası, oğlunun aklının kendisine yâr olmadığı söylenerek geri çevrilir. Bunu kabul etmeyen baba, oğlunun çağrılarak akıllı olup olmadığı hususunda imtihan edilmesini, ondan sonra kesin kararın verilmesini talep eder. Meclise çağrılan Mecnûn tam o sırada Leylâ'nın kabilesinin köpeklerinden birini görür ve kendini kaybeder. Köpeğin yanına giderek ayağının tozuna sevgilisinden nişan taşıyor, diye yüzünü sürer, köpeği koklar ve onunla konuşur. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde bu köpek ihtiyarlayacak, evinden kovulacak ve Necd Dağı'nda Mecnûn'dan yine izzet ü ikram görecektir.

İki Ahu-Beçe: Mecnûn'un avcının elinden atını vererek kurtardığı iki ceylan yavrusu. Mecnûn yüzlerini sevgilisinin yüzüne benzettiği bu ceylan yavrularıyla konuşur. Bu iki ceylan yavrusunun hikâyesiyle Mecnûn'un her şeye aşk penceresinden baktığı anlatılmak istenmektedir. Onun nazarında her şey sevgiliye benzediği, onu hatırlattığı nispette kıymetlidir.

Ahu: Ceylan yavrularını atını vererek kurtaran Mecnûn sahrada ilerlerken tuzağa tutulmuş bu ahuya rastlar. Onu da avcıya at ve silâh takımını vererek kurtarır. Yolunun Leylâ'nın diyarına uğraması hâlinde sevgilisine kendisinden bahsetmesini ondan ister.

Karga: Mecnûn bu kargayı sahrada altında oturduğu ağaçta görüp konuşur. Mecnûn karganın siyah rengini zencilerin yüzüne ve Rum güzellerinin saçına benzetir. O salihîler gibi siyah giyinmiş, başı devletli, yüzü mübarek bir hayvandır. Mecnûn'a göre karganın karalar bağlaması hâlini anlamasındandır. Mecnûn kargadan yolunun Leylâ'nın diyarına ulaşması hâlinde kendisinden haber götürmesini ister. Mecnûn'un hâlinden anlayan karga hâl diliyle inlemeye ve ağlamaya başlar.

Mecnûn'a Arkadaşlık Eden Ahu Yavrusu: Mecnûn çevresinde bulunan hayvanlar içerisinde en çok bu ahu yavrusunu sevmektedir. Mecnûn, gözlerini sevgilisinin gözlerine benzettiği bu ceylan yavrusunu sık sık öpmekte ve ona sarılmaktadır.

Hayvanların haricinde Mecnûn, bahçivanın elinden kurtardığı bir servi ile de konuşur, yalnızlığını onunla paylaşır:

Serv: Mecnûn'un bağbanın elinden kurtardığı ağaç. Hikâyede servinin "âzâd" lakabını kendini kurtaran Mecnûn'a köle olmasından dolayı aldığı söylenerek güzel bir hüsn-i ta'lil sanatı yapılır. Diğer kurtarma sahnelerinde olduğu gibi bunda da Mecnûn servi ile konuşur, ona içini döker.

1.2.2.2.4.3. ZAMAN

Anlatma esasına bağlı edebî eserlerin incelenmesinde zaman problemi üzerinde durma zarureti vardır. Bu tarz eserlerin ilk vasfı itibarî olmalarıdır, yani itibarî bir âlemde meydana gelen hayat tezahürlerini anlatmalarıdır. Bu âlemde zamanın da itibarî olması tabiîdir[300].

Anlatı türüne ait eserlerde zaman mevhumu "vak'a zamanı", "anlatma zamanı" ve "anlatım süresi" kavramlarından hareketle ele alınır. Bir olay belli bir zamanda cereyan eder; bu *vak'a zamanı*dır. Bu olay muayyen bir süre zarfında yazar tarafından öğrenilir ve yine muayyen bir zaman zarfında kaleme alınır; bu da *anlatma zamanı*dır. Kurmaca dünyada geçen vak'anın belirli bir sürede sunulması, anlatılması da *anlatım süresi* olarak tanımlanır. Anlatıcı, anlatma süresi zarfında, zamanı daraltarak, takdim tehirler yaparak, geriye dönüşlerle ya da zamana işaret eden genel kavramları dikkatlere sunarak hikâyeyi yürütür.

Hamdî'nin eserine konu olan hâdisenin vak'a zamanını tespit etmek, mesnevîden hareketle mümkün görünmemektedir. Hamdî, eserinde vak'ayı nakletmeye şu beyitle başlar:

Ki var idi ʿArab mülkünde bir mīr
Saḫā vü luṭf kānı vü cihān-gīr (733)

Beyitten de anlaşıldığı gibi vak'a görülen geçmiş zamanla anlatılmakta, hâdisenin geçmiş zamanda vuku bulduğu ifade edilmektedir. Birbirlerinden farklı başlıklarla ayrılan anlam birliklerinin bir araya gelmesiyle vücut bulan Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde anlatıcı, vak'anın geçtiği tarih hakkında saat ve takvimle ifade edilen kesin bir bilgi vermez. Buna mukabil daima kullanmış olduğu geçmiş zaman ekinden hareketle olayın anlatma zamanından çok daha önce vuku bulduğunu sezdirir. Anlatıcı, bu hikâyeyi yer yer "*bu hazinenin aslını bilen (731)", bu halis inciyi bulan (731)", "bu hikâyeyi anlatan (732)", "bu defterin şeklini tasvir eden (1009)", "râvî (1210)", "bu kıssanın aslına temel vuran (1502)", "destanı nakl eden (1710)", "gizli sırların kâşifi (1944)", "şiir gelinine kıssa süsünden elbise diken kalem terzisi (2845), "gam nüshasının nakkaşı (3309), "gam mektubunu yazan (3426)", "hikâye ipliği üzerine sözden temiz inciler dizen hakkâk (3678)", "üstad (4404)", "kıssa meclisini bölümlere ayıran (4625)*" gibi sıfatlarla andığı bir raviden duyduğunu/okuduğunu söylemektedir. Esasen zamanın bu şekilde soyut ve belirsiz ifadelerle nakli, geleneksel anlatma tarzının bir tezahürüdür ve vak'a zamanı hakkında bize takvim ve saatle ölçüleriyle karşılayabileceğimiz bir zamanı işaret etmez. Fakat Leylâ ile Mecnûn hikâyesi hakkındaki rivayetlerden hareketle vak'anın 1.H./7.M. asırda cereyan ettiğini söylemek mümkündür.

Anlatma zamanına ait bilgilerimiz ise eserin bitiş tarihi olan 949H./1542M. ile sınırlıdır. Hamdî'nin esere başlama zamanı, eseri ne kadar sürede tamamladığı gibi hususlar

---

[300] Şerif Aktaş, a.g.e., s. 117.

hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Eserin bitiş tarihi, vak'a zamanı ve anlatma zamanı arasında geçen dokuz asırlık geniş bir süreye işaret etmektedir. Peki, yazarın vak'adan haberdar olması, vak'ayı derli toplu bir eserden takip etmesi ne zaman vuku bulmuştur? Hamdî, eserini Nizâmî'nin Leylâ ile Mecnûn'unu okuduktan sonra yazmaya niyetlendiğini söylemekte (693-701), kendisinden önce Leylâ ile Mecnûn kaleme alan Câmî'nin (710) ve Nevâyî'nin (711) isimlerini vermektedir. Yazarın, içinde bulunduğu kültür muhitinin çok iyi bildiği bu hikâyeyi, andığı isimlerin eserlerini okumadan önce de tanıdığına şüphe yoktur.

Biz burada, eserde geçen itibarî olayların anlatım süresi ve anlatıcının zaman kavramına tasarrufu üzerinde durmak istiyoruz. Hamdî eserinde 50 veya 60 yıllık bir zaman dilimini nakletmektedir. Vak'a Mecnûn'un doğumundan önce yaşanan baba-pîr karşılaşmasıyla başlamakta, Mecnûn'un doğumuyla devam etmekte ve ölümüyle nihayet bulmaktadır. Anlatım süresine, Mecnûn'un Leylâ'nın kabri başında ölmesiyle toprağa verilmesi arasında geçen bir yıl bir aylık süreyi ve Zeyd'in rüyası sahnesini eklemek de gerekmektedir. Mecnûn'un ölümünden sonra geçen ve tam olarak tespit edilemeyen bu süre, Mecnûn ve Leylâ arasında yaşananların efsaneye dönüşüp okuyucuya kadar ulaşmasını hazırlayan sebeplere ayrılmıştır.

Peki bu 50 veya 60 yıllık bir zaman dilimi, eserin bünyesine nasıl yerleştirilmiştir?

Her şeyden önce mesnevîde akan zamanın, gerçek zaman ölçülerini belirtmediğini bir kez daha vurgulamalıyız. Okuyucu için zamanın (saat, gün, hafta, ay, mevsimler, yıl) değişimini takip etmek oldukça zordur. Bunun asıl nedeni, anlatıcının, okuyucunun muhayyilesine sunduğu hemen her hareketin merkezine, hikâyenin baş kahramanları olan Mecnûn ve Leylâ'yı yerleştirmesidir. Vak'anın bu kahramanlar çevresinde gelişmesi, zamanın, mekânın ve şahısların onlarla ilgisi nispetinde kurguda yer almasına sebep olur. Anlatıcının, anlatış hızını belirleyen amilin de bu olduğu ortadadır. Olaylar, sürekli bir yönde, bir çizgide ve birbirinden türeyecek şekilde, ama her halükârda asıl kahramanlar çevresinde cereyan eder. Bu metin halkaları arasında *"neden sonra ne oldu?"* sorusuna cevap niteliği taşıyan sıkı bir bağ vardır. Kays, rüyasında Leylâ'yı görür ve ona âşık olur, aşkın şiddetini arttırması üzerine sergilediği davranışlar Mecnûn olarak anılmasına kadar gider, Leylâ istenir, babası kızı vermeyince, Mecnûn Necd Dağı'na çıkar, orada Nevfel'le tanışır vb. olayların birbirinden türemesi, tabiatıyla, kronolojik bir zaman anlayışını da beraberinde getirir. Bu anlayışın bir sonucu olarak, zaman, soyut işaretlerle ve daraltılmış olarak eserin bünyesinde yer alır. Sadece ehemmiyetli ve vurgulanmak istenen niyetin tanığı olan anlar dikkatlere sunulur. Anlatılmayan kısımların ise sezdirilmesi yoluna gidilir. Mesela, Mecnûn'un doğumundan sonra geçen bir yılın anılmasının, dikkatlere sunulmasının tek nedeni, Mecnûn'un gittikçe güzelleştiğine vurgu yapmak içindir. Bu bir yıl zarfında vuku bulan hâdiselerin anlatılmasına lüzum görülmemiştir. Yine Necd Dağı'nda cemiyetten ve ailesinden uzak bir şekilde vahşî hayvanlarla yaşayan Mecnûn'un burada geçirdiği otuz yıl, zamanı daraltma yöntemiyle bir beyite sığdırılmıştır:

Bu resme ḥālle Mecnūn-ı bī-dil
Geçindi kūh-ı hāmūnda otuz yıl (4401)

"Bu resme halle" ifadesiyle bu otuz yılın nasıl geçtiği, hangi vak'alara sahne olduğu sezdirilmeye çalışılmıştır. Öyleyse "bu resme halle" ifadesiyle sezdirilen şeyler nelerdir? Anlatıcı, buraya kadar çizdiği panoramanın devam ettiğini, naklettiği hâdiselere benzer şeyler vuku bulduğunu söylemek istemektedir. Mecnûn yine Necd Dağı'nda vahşî hayvanlarla birlikte ve aşk çilesiyle yaşamıştır. Leylâ, İbn-i Selâm'a yüz vermemiş, Mecnûn'a vefasını sürdürmüştür. İki âşık görüşüp konuşmak, birbirlerinden haber alabilmek için olmadık çarelere başvurmuşlardır.

Anlatıcının sadece ehemmiyetli anları dikkatlere sunması zaman ve mekân aralıklarının okuyucunun yolunu şaşırtacak kadar fazla olmasına neden olabilmektedir. Doğal olarak anlatıcı, eserin bütünlüğünü temin için, bu zaman ve mekân aralıkları arasında köprü kurmak, uygun geçişler yapmak zorunda kalmaktadır. Eserde, çeşitli başlıklarla ayrılan vak'a parçacıklarını birbirine bağlama görevini anlatıcının kendisi yüklenir. Leylâ'nın Mecnûn'a haberci gönderip saklanmasını istediği bölümden sonra Mecnûn'un Nevfel'in yanına gidip verdiği sözü hatırlatması sahnesi anlatılır. Okuyucu Mecnûn'un ne kadar süre saklandığını belirleyebilecek durumda değildir. Anlatıcı burada devreye girer, itibarî zamanı kendi üzerinde yoğunlaştırır, ortaya çıkan boşluğu bu şekilde bertaraf eder:

Bu ḥālüñ üstine çün geçdi eyyām
Taʿaşşuḳ eyledi Mecnūn'a ikdām (2326)

Özellikle vurgulanmak istenen vak'a parçacıklarında zamanın akışı neredeyse durur. Gerçek zaman ölçüleriyle oldukça kısa sürede olup biten olaylara uzun beyitler ayrılır. Anlatım hızı çok yavaşlar, teferruatlara inilir. Zamanın böyle bir hususiyetle işlendiği vak'a parçacıklarında Leylâ ile Mecnûn yan yanadırlar. Konuşur, dertleşirler. Diyalog anlatımıyla verilen bu pasajlarda zaman geçmiş zaman olmaktan çıkar. Vak'a zamanı, konu zamanı, kahramanın söz ve faaliyet zamanı bir tek noktada toplanır. Olayların fizikî zamanı hatırlatacak bir anlayışla takdimi, nakledilen olayların gerçeğe yakınlaşmasını da temin eder. Bu bölümlerde anlatıcı ve kahraman bütünleşir, anlatım sahne tekniği niteliğine bürünür.

Kahramanların rüyalarının nakledildiği bölümler de anlatıcının, zaman kavramını farklılaştırdığı bölümlerdir. Rüyalar uzun beyitlerle, teferruatlara inilerek ve gerçek hayatta tezahür ediyormuşçasına anlatılır. Anlatım hızı yavaşlar. Rüya sahnelerinin eserdeki işlevi, ileride yaşanacak kimi hâdiselerden kahramanı ve okuyucuyu haberdar etmektir. O halde rüyalar, mesnevîde, gelecek zamanı göstermenin en kolay ve kabul edilebilir yollarından biridir.

Eserde *bir gün*, *yakınlarda*, *ol dem*, *ol gice*, *hemin*, *derhal*, *akşam*, *be-nâ-gâh*, *varurak*, *saat-i şûm*, *dem-â-dem*, *lahza* gibi belirsiz ya da soyut ifadeler, daha önce de belirttiğimiz gibi, dikkati vak'a üzerine çekme çabasından kaynaklanmaktadır. Vak'ayı zaman gerçeğinden soyutlayamayan anlatıcı, ekseriyetle onu belirsizleştirmiş, mekâna ve şahıslara uyguladığı yöntemle bir nevi tecride ve genelliğe tâbi kılmıştır.

Mesnevîde hâdiselerin geçtiği zamanın, niteliğiyle, vak'anın oluş biçimi ve neticesi hakkında belirleyici olduğu da görülür. Yani uğurlu saatte kahramanı sevindiren olumlu bir hâdise olur. İlkbahar kavuşmayı işaret ederken, kış ve sonbahar ayrılığı ya da ölümü beraberinde getirir. Leylâ'nın Mecnûn'a istendiği an, uğursuz bir vakit (*saat-i şûm*) olduğu için, murat gerçekleşmemiştir.

Zaman mefhumu vak'a akışına şu ifadelerle yerleştirilmiştir:

Bir Gün: Kays'ın babası bir gün bir harabeden geçerken Pîr'e rastlar (762).

Yakınlarda: Pîr, Kays'ın babasına verdiği ayvayı yediği zaman yakınlarda bir oğlunun olacağı müjdesini verir (781).

Ol Gice: Pîr'den ayvayı alan ve onu yiyen Kays'ın babası o gece eşiyle birlikte olur (786).

Hefte vü Mâh: Kays, babasının Pîr'in verdiği ayvayı yemesinden aylar ve haftalar sonrasında dünyaya gelir (788).

İki Hefte: Kays'ın yüzü doğduktan iki hafta sonra iki haftalık ay gibi olur (793).

Bir Sâl: Kays'ın güzelliği bir yaşına basmasıyla daha da artar (806).

Bir Gün: Dadısı Kays'ı bir gün bostana, seyre götürür (810).

Üç Yaş: Üç yaşına basan Kays sünnet ettirilir (821).

Kırk Gün: Kays'ın sünnet düğünü kırk gün sürer (836).

Dört Yaş: Kays dört yaşına basınca okula gönderilir (839). Kays'ın doğumunun üzerinden dört, sünnet ettirilmesinin üzerinden ise bir yıl geçmiştir.

İki Üç Yıl: Okula verilmesinden iki üç yıl sonra Kays, öğretici mevkiine ulaşır ve okuldan ayrılır (852).

Yedi Yaş: Bu esnada yedi yaşında olan Kays'ın güzelliği dillere destandır (863).

On Yaş: On yaşına basan Kays'ın güzelliği gönül harmanına ateş düşürmektedir (873). Sünnet ettirilmesinin üzerinden dört, okuldan ayrılmasının üzerinden üç yıl geçmiştir.

Bir Şeb: Kays, babasının hizmetine baktığı bir gece ondan Pîr'le aralarında geçenleri öğrenir (883).

Hemin: Babasından Pîr'le aralarında geçenleri öğrenen Kays'ın aklı hemen, o anda başından gider (910).

Uyurken: Babasından Pîr olayını öğrenen Kays büyük bir sıkıntıyla uyur. İki peri, üstat bir nakkaşın yaptığı Leylâ'nın resmini rüyasında Kays'a gösterirler. Uyuma anı ve görülen rüya, hikâyenin bundan sonraki bölümleri açısından belirleyici mahiyettedir. Uyurken, ifadesiyle verilen bu zaman dilimi ölçülebilir olmaktan uzaktır (915).

Hemân-dem: Çok kısa bir zaman dilimine işaret eden bu ifade Kays'ın Leylâ'nın resminin gösterildiği rüyayı gördüğü uykusundan uyanması anını karşılar (967).

Bir Gün: Rüyasında gördüğü Leylâ'ya âşık olan Kays'ın feryatlarına bir gün babası şahit olur (968).

Varurak: Leylâ'ya âşık olan Kays'tan halk gittikçe nefret eder ve yüz çevirir. Varurak ifadesinin karşıladığı zaman, rakamsal olmayan, tayin edilemeyen bir zaman dilimini bildirir (1000).

Bir Gece: Leylâ bir gece rüyasında gördüğü Kays'a âşık olur (1046).

Bir Gün: Kays bir gün bulduğu bir deveye binerek Leylâ'nın kabilesine gider (1075).

Akşam: Kays Leylâ'nın kabilesine ulaşır, ancak vakit akşam olduğu için eve geri döner (1125).

Derhal: Babasının Leylâ'dan vazgeçmesini istemesi üzerine Kays derhal kendini kaybeder (1201). Derhal kelimesi hikâyede hemin, hemân-dem kelimeleri gibi çok kısa zaman dilimlerini ifade için kullanılmıştır.

Ol Dem: Leylâ ile Kays arasındaki münasebeti duyan Leylâ'nın babası kızının saray içindeki sağlam bir kaleye hapsedilmesini ister. Leylâ hemen o anda götürülür ve kaleye kapatılır (1242).

Varurak: Kays'ın Leylâ'ya duyduğu aşkın şiddeti gittikçe artmaktadır (1357). Varurak ifadesi, tahkiye içerisinde okuyucunun zihninde tamamlaması istenen belirsiz bir süreye işaret eder. Bu genel zaman diliminde bir his veya bir yargı gittikçe kuvvetlenir (Leylâ'ya aşkı yüzünden kavminden uzaklaşan Kays'tan halk gittikçe nefret eder veya Kays'ın aşkı gittikçe artar.).

Günden güne : Kays'ın durumu günden güne kötüleşir (1390).

Ol Dem: Perişan bir halde babasıyla birlikte Necd Dağı'ndan eve dönen Mecnûn'a annesi vakit geçirmeden sofra kurar (1527).

Eyyâm-ı Sermâ: Leylâ, Mecnûn'u görme arzusuyla yandığı bir kış günü (1607) arkadaşlarıyla birlikte ava gitme bahanesiyle evden uzaklaşır, Mecnûn'un kavmine yakın bir yerde konaklar. Mecnûn'un kabilesi Leylâ ve arkadaşlarını ağırlarlar. Meclis kurulur, herkes içip eğlenir, fakat Leylâ, Mecnûn'un hasretiyle ağlar inler.

Günün Nısfı: Leylâ'nın durumundan hâl diliyle haberdar olan Mecnûn gelir ve iki sevgili gece yarısına kadar sohbet ederler(1683).

Saat-i Şum: Mecnûn'un içine düştüğü aşk sarhoşluğuna üzülen kabilesi, Mecnûn'un babasına gidip Leylâ'yı istemeyi teklif eder. Bu teklifi olumlu karşılayan baba, kabilenin ulularını da yanına alarak Leylâ'yı istemeye gider. Fakat bu isteme uğursuz bir saate rastladığı için (1727) Leylâ'nın babası kızını Mecnûn'a vermez.

Be-nâ-gâh: Leylâ'nın istenmesi sırasında aklının başında olup olmadığı anlaşılmak için çağırılan Mecnûn, mecliste otururken ansızın Leylâ'nın köpeklerinden birini görür (1804).

Bir Gün: Oğluna şifa arayan Mecnûn'un babası bir gün şöhretini duyduğu bir Pîr'den yardım ister (1843).

Bir Gün: Nevfel Şah bir gün adamlarıyla birlikte Necd Dağı'na ava gider. Nevfel Mecnûn'la ilk defa o gün karşılaşır (1994).

Üç Ay: Mecnûn'u Leylâ'yı alma vadiyle ikna ederek sarayına getiren Nefvel, onunla üç ay kadar zevk ve eğlence içinde birlikte olur (2113).

Bir Gün: Mecnûn bir gün Nevfel'e Leylâ'yı alma sözünü hatırlatır, ona sitemler eder (2114).

Gice Gündüz: Mecnûn'un kendisine verdiği sözü hatırlatması üzerine gayrete gelen Nevfel ordusunu toplar ve gece gündüz demeden yol gider (2130).

Tîz: Nefvel'in mektubuna Leylâ'nın babasının yazdığı cevabı Peyk çabucak götürür (2155).

Hemân Sâ'at: Leylâ'nın babasından ret cevabı alan Nevfel hemen o saat atına atlar ve ordusuyla Leylâ'nın kabilesi üzerine yürür (2160).

Ahşam: Leylâ'nın kabilesiyle Nevfel arasındaki savaş akşama kadar devam eder (2229).

Gece: Karanlığın çökmesiyle birlikte taraflar savaşa ara verirler. Geceyi dinlenerek geçirirler (2235).

Subh: Geceyi dinlenerek geçiren iki ordu sabah olunca yeniden savaşa başlarlar (2237).

Derhal: Babasının Mecnûn hakkında öldürme emri verdiğini duyan Leylâ, herkesten önce sevgilisine ulaşmak ve bu durumdan onu haberdar etmek ister. Bir mektup yazarak kâside verir. O da "derhal" Necd Dağı'na hareket eder (2294).

Derhal: Mecnûn'u bulamadan geri dönen Kâsid bir yolcunun yerini haber vermesi üzerine Leylâ tarafından derhal Mecnûn'a gönderilir (2317).

Eyyâm: Leylâ'nın babasının verdiği ölüm emri üzerine bir süre saklanan Mecnûn bunu takip eden günlerden birinde yeniden Nevfel'in yanına gelir (2326).

Bir Müddet: Leylâ'nın kabilesiyle Mecnûn'un sitemi üzerine ikinci defa savaşmaya karar veren Nevfel bir müddet etraflıca düşünür(2356).

Ol Esnâda: Nevfel Leylâ'nın kabilesiyle yaptığı ikinci savaşı kazanmasına rağmen verdiği sözde durmaz. Bunun üzerine onun yanından ayrılan Mecnûn'un yolu bir sahraya ulaşır. Tam o esnada bir avcının iki ahu yavrusunu kesmeye hazırlandığını görür (2548).

Şeb: Avcının elinden ceylan yavrularını çekip alan Mecnûn, gecenin bastırmasıyla beraber bir mağaraya sığınır (2579)

Seher: Geceyi mağarada geçiren Mecnûn, seherle birlikte yeniden yollara düşer (2583).

Be-nâ-geh: Sahrada yoluna devam eden Mecnûn ansızın bir başka avcının tuzağına düşmüş bir ahuyla karşılaşır (2598).

Şâm: Mecnûn, sahrada ilerlerken kara bahtını andıran akşam vakti gelir çatar (2643).

Sabah: Geceyi yürüyerek geçiren Mecnûn, sabahleyin de yürümeye devam eder. (2650).

Be-nâ-gâh: Leylâ'nın kabilesine ulaşabilmek için gece gündüz demeden yürüyen Mecnûn, ansızın bir Acûze'ye rastlar(2709).

Bir Gün: Tanıştığı Acûze'yle birlikte oradan oraya dolaşan ve dilenen Mecnûn'un yolu bir gün Leylâ'nın çadırına düşer (2744).

Bir Dem: Acûze ile birlikte kapı kapı dolaşan Mecnûn nihayet Leylâ'nın çadırına varır. Mecnûn'u sesinden tanıyıp sadaka vermek bahanesiyle dışarı çıkan Leylâ ile Mecnûn kısa bir süre bakışırlar (2751).

Bir Gün: Kılık değiştirerek Leylâ'yla görüşmeyi başaran Mecnûn, bir gün de kör kılığına girerek Leylâ'nın kabilesinin yolunu tutar (2787).

Dem-â-dem: Kılık değiştirmenin işe yaradığını gören Mecnûn, hilesi ortaya çıkana kadar kılık değiştirerek Leylâ'yı ziyaret eder(2800).

Şitâ: Mecnûn, çok soğuk bir bir kış günü yalın ayak gezintiye çıkar (2806).

Nâ-geh: Bu şekilde yola çıkan Mecnûn'un yolu ansızın bir bâğa uğrar (2814). Bâğ-bân'ın servi fidanlarından birini kesmesine engel olur.

Derhâl: Leylâ'yla evlenmek için hazırlıklar yapıp pek çok hediyeyi bir araya getiren İbn-i Selâm, bu hediyelerin derhal Leylâ'nın kabilesine götürülmesini emreder (2868).

Hemân-dem: İbn-i Selâm'la evlenmek zorunda kalan Leylâ'yı, zifaf gecesi bir titreme tutar (2950). Geçirdiği bu sinir krizinin tesiriyle Leylâ, İbn-i Selâm'ı tokatlar.

Her-gâh: İbn-i Selâm, Leylâ'nın kendine yâr olmayacağını anlar. Onu görmekle yetinmek zorunda kalır. İkisinin beraberlikleri böylece devam eder (2972).

Bir Şeb: Mecnûn bir gece rüyasında, servi ağacından kalkan bir sülünün elindeki şeb-çerağı kaptığını, yeniden ağaca konacakken de düşürdüğünü görür (2986).

Lahza: Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini Mecnûn'a haber veren Acûze, üzüntüsünden kendini kaybeden Mecnûn'un aklının başına gelmesi için bir lahza bekler (3053).

Bir Yıl: Acûze, Mecnûn'a Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlenmesinin üzerinden neredeyse bir yıl geçtiğini söyler (3059).

Bir Gün: Mecnûn'un babası oğlunu görmek, ona nasihatlerde bulunmak üzere yanına aldığı iki yoldaşıyla birlikte Necd Dağı'na gider (3088).

Nâ-gehân: Mecnûn'a nasihatler eden baba oğlunun kolundan ansızın gelen kanla dehşete kapılır (3184).

İki Gün: Oğlunun yanından büyük bir üzüntüyle eve dönen baba bir süre sonra hastalanır. İki gün sonra da ölür (3206).

Bir Gün: Bir gün sahrada av kovalayan bir avcı rastladığı Mecnûn'a babasının öldüğünü haber verir (3234).

Subh: Geceyi babasının kabrinde ağlayıp inleyerek geçiren Mecnûn, sabahın olmasıyla birlikte Necd Dağı'na yönelir (3304).

Bir Gün: Mecnûn bir süre hem babasının matemini tutar hem de Leylâ'nın hasretiyle yanmaya devam eder. Bir gün Leylâ'yı görme arzusuyla yeniden yollara düşer (3312).

Bir Gün: Leylâ'ya mektup yazmak isteyen, ama kâğıt, kalem bulamayan Mecnûn, bu endişeyle Necd Dağı'ndan ovayı gözetlediği bir gün bir tanıdık görür (3443). Ondan aldığı kâğıt ve kalemle Leylâ'ya mektup yazar.

Bir Gün: Mecnûn'un dayısı Selîm-i Âmirî, bir gün yalnız başına otururken Mecnûn'u gidip görmeyi düşünür (3685).

Evvel Zemân: Hale münasip hikâyelerden biri olarak anlatılan ve حکایت پادشاه و زاهد قانع (3731-3751) başlığı altında verilen hikâye evvel zamanda geçer (3731).

Âhir: Annesi de babası gibi ölümünün yaklaştığını anlayarak Mecnûn'un yanına gider, ona nasihatler eder, onu eve götürmeye iknaya çalışır. Fakat Mecnûn özür dileyerek bunu kabul etmez. Çaresiz bir şekilde eve dönen anne, yakalandığı hastalıktan kurtulamaz ve kısa bir süre sonra da ölür (3800).

Bir Subh: Mecnûn bir sabah kendini ziyarete gelen dayısı Selîm-i Âmirî'den annesinin ölüm haberini alır (3811).

Bir Dem: Kış mevsiminin bittiği, bağ ve bostanların ziynet bulduğu bahar mevsimi gelmiştir (3863). Arkadaşları, Mecnûn'u gül bahçesine gitmeye iknâ ederler. Fakat Mecnûn, gül bahçesinde sıkıntılarından uzaklaşacağı yerde, çevresindeki her şeyde sevgilisinden bir nişan görerek feryada devam eder.

Bir Dem: Yaz bütün şiddetiyle hüküm sürmektedir (4005).

Bir Gice: Yazın sıcak günlerini Mecnûn'u görmek arzusuyla geçiren, ama İbn-i Selâm'ın korkusundan evden çıkamayan Leylâ, bir gece fırsat bularak dışarı çıkar (4043).

Hemân Lahza: Leylâ dışarı çıkar çıkmaz yanına bir Pîr gelir (4047).

İki Üç Gün: Leylâ'nın arzusu üzerine Necd Dağı'na Mecnûn'u getirmeye giden Pîr, iki üç gün vadileri, çölleri araştırır (4078). Nihayet Mecnûn'u bir çimenlikte yatarken bulur.

Nâ-gâh: Leylâ'yla Mecnûn fidanlıkta birbirlerine şiirler okuyup dertleşirlerken Rakip çıkagelir (4208).

Derhâl: Mecnûn'u öldürmek isterken eli havada asılı kalan Rakip, Mecnûn'un duasıyla hemen normale döner (4222).

Biraz Gün: Selâm-ı Bağdâdî Mecnûn'un yanında birkaç gün kaldıktan sonra memleketine geri döner (4345).

Otuz Yıl: Leylâ'ya olan aşkı yüzünden halktan uzaklaşıp Necd Dağı'na sığınan, hayvanlarla yakınlığından dolayı çevresini şaşırtan, söylediği şiirleri dilden dile dolaşan Mecnûn bu şekilde otuz yıl geçirir(4401). Bu arada anne ve babasını da kaybetmiştir. Otuz yıl ifadesi hikâyede takvime ait en sarih ifadelerden biridir. Biz bu zaman kavramından hareketle Mecnûn'un yaşı hakkında da bir fikir edinebiliriz; Mecnûn on yaşına geldiği zaman gördüğü bir rüya neticesinde Leylâ'ya âşık olur. Bu aşkın verdiği sarhoşlukla Necd Dağı'na çıkar ve uzunca bir süre burada yaşar. Demek ki otuz yıl sonunda Mecnûn 45-50 yaş civarındadır.

Ol Zemân: Leylâ ile Mecnûn'un hikâyesinin yaşandığı o zamanda, Leylâ'nın komşusu olan Zeyd adlı bir genç vardır (4405).

Geh Geh: Zeyd'in Zeyneb'e sevdasını sezen Leylâ, ara sıra çağırttığı Zeyd'le dertleşir onu teselli eder (4456).

Varurak: Leylâ ile Mecnûn arasında haberleşmeyi sağlayan Zeyd'e, giderek Mecnûn'un çevresindeki hayvanlar da alışır (4468).

Bir Gün: Zeyd, şiirlerini dinlediği günlerden birinde Mecnûn'u aşağılamak ister (4472).

Günden Güne: Leylâ'nın kendisine yüz vermemesine rağmen İbn-i Selâm ona büyük bir aşkla bağlıdır. Öyle ki yalnızca Leylâ'nın yüzünü görmek bile ona yetmektedir. Fakat bu çaresizlik onu günden güne devasız bir hastalığa düşürür (4565).

İki Üç Gün: Hastalığının *esîr-i derd-i dilber* olduğu teşhis edilen İbn-i Selâm'a tabipler perhiz yapmasını söylerler. Bir müddet perhiz yapan İbn-i Selâm perhizden vazgeçer vazgeçmez yeniden ağırlaşır, iki üç gün içinde de ölür (4589).

İki Yıl: Mesnevîde rakamsal bir değerle ifade edilen zaman dilimlerinden biridir. Kocası ölen Leylâ, Arap geleneklerine göre iki yıl kimseyle görüşmeyip evinde otururak yas tutar (4618).

Şeb u Rûz: Sık sık Mecnûn'un yanına gelen, onunla oturup konuşan, Leylâ ile aralarındaki mektup trafiğini idare eden Zeyd, Mecnûn'un üzüntülerinden kurtulması için gece gündüz çalışır (4640).

Yidi Gün: Mecnûn'a İbn-i Selâm'ın ölüm haberini getiren Zeyd, Mecnûn'un sevineceğini düşünür. Fakat bu haber Mecnûn'u üzer. Mecnûn'la Zeyd yedi gün beraber kalırlar (4662). Yedi günün sonunda Zeyd ailesinin yanına döner.

Bir Şeb: Kocasının matemini iki yıl süreyle tutan Leylâ, bir gece yalnızlıktan, ayrılık acısından ve bunlara sebep olarak gördüğü geceden muma şikâyetlenir (4673).

Subh: Leylâ'nın sabah olması için ettiği dualar kabul edilir ve sabah olur (4692). Leylâ o günü Mecnûn'u görme arzusuyla zor geçirir.

Hemân-dem: Mecnûn, Leylâ'nın kendisine doğru geldiğini görür görmez felekleri parçalayan bir nara atar (4752).

Nice Müddet: Birbirlerine kavuşan Leylâ ile Mecnûn, o anın verdiği hayret ve şaşkınlığı bir müddet üzerlerinden atamazlar (4754).

Günün Nısfı: Leylâ ile Mecnûn birbirlerine sarılı bir vaziyette, sabahtan öğleden sonraya kadar yatarlar (4762).

Bir Gice Bir Rûz: Bir süre birbirleriyle konuşup teselli bulan âşıklar sonra tekrar birbirlerine sarılırlar ve bu hâlde bir gece bir gündüz kalırlar (4795).

Meger Bir Vakt: Bu vakit sonbaharın geldiği ve gül bahçelerinin harap olduğu bir vakittir (4916).

Bir Şeb: Bu sonbahar mevsiminde Leylâ bir gece rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görür (4945). Bu rüyanın tesiriyle ağır bir hastalığa yakalanır.

Geceden Sabaha Kadar: Leylâ'nın annesi kızının ölümüne çok üzülür. Bu üzüntüyle her gün sabaha kadar kızının kabri başında mâtem tutar, ağıt yakar (5146).

Zemândan Sonra: Leylâ'nın ölüm haberini alan Mecnûn kendini kaybeder. Bir zaman sonra yeniden kendine gelir (5199).

Bir Ay u Bir Sâl: Rivayete göre Leylâ'nın kabrine kapanıp can veren Mecnûn'un yanına, etrafındaki vahşî hayvanların korkusundan bir yıl bir ay hiç kimse yaklaşamaz (5238). Nihayet Mecnûn'un cesedi çürüyüp hayvanların dağılmasıyla akrabaları Mecnûn'un cesedine ulaşabilirler.

Âhir: Mecnûn'un cesedine ulaşan akrabaları onu gözyaşlarıyla yıkadıktan sonra toprağa verirler (5263).

Ol Demden Beru: Leylâ ile Mecnûn'un kabirleri üzerine yapılan güzel türbe o zamandan beri muratlarına kavuşmak isteyenlerin, hastaların ziyaretgâhı olmuştur (5289).

Bir Gün: Leylâ ile Mecnûn'un ölümlerine üzülen ve onların akıbetlerini merak eden Zeyd, bir gece rüyasında, iki âşığı, cennet bahçelerinden birinde bir taht üzerinde yan yana otururlarken görür (5319).

Derhâl: Rüyasında âşıkları bu şekilde gören ve yanlarındaki Pîr'den sebebini öğrenen Zeyd derhal uykudan uyanır ve gördüğü rüyayı halka anlatır (5358).

1.2.2.2.4.4. MEKÂN

Anlatma esasına bağlı metinlerde mekân, vak'aya ve onu meydana getiren vak'a parçalarına sahne olan yerdir[301]. Vak'a cereyan edeceği bir zamana ve mekâna ihtiyaç duyar. Geleneksel anlatı türlerinde (destan, masal, mesnevî) mekân, tecrid esasına bağlı olarak eserde yer alırdı. Yani, mekân ve onu tamamlayan varlık ve hâdiseler, harici âlemde görüldükleri gibi değil, bunların insan üzerinde bıraktıkları intibalar, sebep oldukları haller ifade edilerek tanıtılır[302]. Bu tür eserlerde macerayı vurgulamak, onu dikkatlere sunmak isteyen anlatıcı için mekân statik (donuk) bir levha olarak[303] eserde boy gösterir.

Hamdî'nin eserinde tecrid esasına bağlı bir mekân anlayışı hâkimdir. Mekânlar, anlatıcının bakış açısından süzülmüş, lügatıyla renklenmiştir. Anlatıcı, okuyucusuyla arasındaki "referent birliği"[304]ne dayanarak mekânları tasvir ederken gerçeklik endişesinden uzak kalabilmiştir. Hemen hiçbir mekân gerçek hayatta olduğu şekliyle verilmemiştir. Mekânların isimlendirilmesinde de bir tutarlılık görülmez. Mecnûn'un ailesiyle birlikte yaşadığı yer, bazen ev olarak zikredilir bazen de saray olarak vasıflandırılır. Hakeza Leylâ'nın yaşadığı ev, kimi zaman çadırdır kimi zaman da saray.

Hikâye Arap yarımadasında geçmektedir:

Ki var idi ʿArab mülküñde bir mīr
Saḫā vü luṭf kānı vü cihān-gīr (733)

Fakat, geniş bir coğrafyayı karşılayan Arap yarımadasında, vak'aya bir mevki tayin etmek işi, okuyucunun muhayyilesine bırakılmıştır. Mekânlar ya sadece isim olarak anılırlar ya da Leylâ'nın çadırının ve Necd Dağı'nın anlatıldığı kısımlarda görüldüğü gibi ayrıntılı tasvirlerle verilirler. Zaman zaman mekânla, hâdiselerin mahiyeti ve karakterlerin şahsiyeti arasında bir paralellik kurulmaya da çalışılır. Mesela, Necd Dağı'yla Mecnûn arasında tesis edilmeye çalışılan ilgi böyledir: Mecnûn aşk derdiyle vatanından uzaklaşmış, uzleti tercih etmiş, farklı, eşine az rastlanır biridir. Yapısındaki asalet ve soyluluk aşk terbiyesiyle birleşince çevresindekilerce anlaşılmaz, deli bir insan olarak tanımlanır. Necd Dağı da kimsenin mekânı olamayacak kadar vahşî, yalnız, ama asil bir yerdir. Hatta başındaki dumanlar onun, Mecnûn gibi aşk derdine müptelâ olduğunun delili olarak gösterilir. Hak, onu *seng-i mihnet*ten yaratmıştır. Hasılı, Mecnûn gibi birine ancak Necd gibi bir dağ mekân olabilir.

Geniş bir mekân kadrosuna sahip olduğunu söyleyemeyeceğimiz mesnevîde mekânların çeşitlilik arz ettiği de görülmez. Mesnevîde tespit ettiğimiz mekânlar şunlardır:

---

[301] Şerif Aktaş, a.g.m., s. 99.
[302] a.m., s. 100.
[303] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 141.
[304] Şerif Aktaş, a.g.m., s. 100.

Kays'ın Evi (Sarayı): Mesnevîde bazı mekânlar ayrıntılı tasvir edilirken, bazı mekânların yalnızca ismi zikredilir. Kays'ın evi de ayrıntılı tasvir edilmeyen mekânlardan biridir. Hikâyede yeri geldikçe saray, külbe-i gam gibi isimlerle de anılır.

Leylâ'nın Evi: Leylâ'nın kabilesinin çadırlarını gören Kays'ın gözüne başı gökyüzüne varan çok güzel bir çadır takılır. Öyle ki bu çadırın eşiğinin tozu dağda ve sahrada kim varsa herkesin gözünün sürmesidir. Yine çölde ve vadide kim varsa bu çadır onların *fanus-ı şadî*sidir. Bu *fanus-ı şadi* içinde Leylâ'nın, ayı bile kıskandıran yanağının parlaklığının mumu yanmaktadır. Kays bu büyük çadırı, içinde kekliğe benzeyen Leylâ'nın bulunduğu güzel bir kafes ve sevgilinin şeker dudak yerini aldığı bir beden olarak da düşünür (1097-1105). Netice itibarıyla bu çadır bütün güzelliğini ve kudretini Leylâ'nın orada bulunmasından almaktadır. Kays'ın evinde olduğu gibi Leylâ'nın evi de muhtelif yerlerde muhtelif isimlerle anılır: Cây-gâh, nigârın haymesi gibi.

Leylâ'nın Kapatıldığı Kale: Leylâ'nın babası kızının Kays'la olan ilişkisini duyunca onu saray içindeki bir kaleye kapatır. Bu kalenin söylenen tek özelliği sağlam olmasıdır (1242).

Leylâ'yı İstemeye Giden Amirîlerin Konuk Edildiği Çadır: Leylâ'yı istemeye giden Amirîlerin ağırlandığı bu çadır nakışlı, sanatlı, arşı içine alacak kadar büyük, sütunları mücevherlerle işlenmiş, kazıkları altından ulu bir çadırdır. Öyle ki felek çadırcısı güneşin ışınlarını bu çadıra ip yapmıştır(1728-1736).

Necd Dağı: Leylâ'ya duyduğu aşk yüzünden çevresindeki insanlardan uzaklaşan, eve barka sığmayan, kabilenin ayıplamasından, çocukların tarizinden kaçmak isteyen Mecnûn, civarda bulunan bir ulu dağa sığınır. Bu dağ o kadar yüksektir ki, Zühal yıldızı ancak eteklerine ulaşabilir. Göğün zirvesine yukarıdan bakan bu dağı Hak, *seng-i mihnet*den yaratmıştır. Bu ürkütücü vasıflarından dolayı orada insan yaşamaz. Orası Necd ismini taşır ve vahşî hayvanların yatağı olarak bilinir. Zirvesindeki sisler Necd Dağı'nı inleyen bir âşık gibi gösterir. İçini yılanların mesken tuttuğu pekçok mağaraya sahip olan bu dağ, Kays'ın Mecnûn olmasıyla birlikte hikâyenin ana mekânı vasfını kazanır. Mecnûn bu mülkün, aşk kuşunun başına yuva yaptığı, uzayan saçlarının taç yerine geçtiği, adına uçan kuşların kahkahadan âşıklık nöbeti tutduğu, yine kendisine kuşların kanatlarıyla gölgelik ettiği biricik sultanıdır(1360-1384).

Mecnûn, Leylâ'yı görmek, Leylâ'nın kendisine istendiği zaman orada bulunmak, Nevfel'le birlikte olmak, babasının tesellileriyle bir süre eve gelmek gibi vesilelerle buradan uzaklaşsa da çok geçmeden yeniden Necd Dağı'na döner.

Kâbe: Mecnûn'un derdine derman arayan babası, akrabalarının tavsiyesi üzerine onu Kâbe'ye götürür. Çünkü Kâbe hem cihan halkının hacet-gâhı, hem de gök ehlinin dua makamıdır (1879). Baba oğlunu Kâbe'ye getirdiği zaman ona, burada edilen duaların kabul edileceğini,

Hak'tan aşk derdinden kurtulmasını istemesini söyler. Fakat Mecnûn bu kutsal makamda aşkının artması için dua eder.

Nevfel'in Vatan-gâhı: Mecnûn'u Leylâ'yı alma vadiyle ikna eden Nevfel, onu kendi diyarına getirir(2100). Niyeti Mecnûn'u eğlendirmek, sükûn bulmasını temin etmektir. Mecnûn'un üç ay kadar kaldığı bu yer hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmez.

Gâr: Sahrada iki ahu yavrusunu avcının elinden kurtaran Mecnûn geceyi dar, küçük bir mağarada geçirir (2580). Mağaranın zikredilen tek vasfı dar olmasıdır.

Merv: Horasan'da bir şehrin adıdır. Mesnevîde anlatıcının Mecnûn'un hayvanlarla yakınlığını izah etmeye çalıştığı bölüme eklediği hâle münasip hikâyede geçer. Bu yer hakkında herhangi bir açıklamada bulunulmaz (3367).

Leylâ ile Mecnûn'un Türbeleri: Leylâ'dan sonra ölen Mecnûn, çevredeki akîllerin ittifakıyla Leylâ'nın kabrine penceresi olan bir mezara gömülür. Daha sonra bu iki mezar üzerine dostların, gönül ehli kimselerin ve âşıkların ziyaretgâhı olacak çok güzel, ihtişamlı bir türbe yaparlar. Herkesin hayran olduğu bu türbenin adını *"Ziyâret-gâh-ı Ervâh-ı Muhibbîn"* koyarlar(5288).

Leylâ'nın Obası: Kays, Leylâ'nın kabilesinin her tarafa yayılmış büyük çadırlarını, sevgilinin zulmünden dolayı can verenlerin mahşerde başlarını yerden kaldırmalarına ve zamanın hızlı kanat vuran kargasının tersine dönmüş, uğursuz yuvasına benzetir (1093-1095).

Ceng Meydânı: Nevfel'in ordusuyla Leylâ'nın kabilesi arasında yapılan iki savaşın geçtiği meydan(2163). Davulların çalındığı, alemlerin boy gösterdiği bu meydan, dalgalanan bir kan denizine benzemektedir. Savaş meydanından çıkan sesler bir aylık mesafedeki erkek devin bile ödünü patlatacak cinstendir. Bahadırların gürz ve kılıç yemeye doymadığı bu meydan, kılıcın elinde kandan kadeh tuttuğu bir meclistir. Savaş o kadar şiddetlidir ki, atların ayağının cefâsına yeryüzü dayanamaz ve ölen yiğitlerin matemini tutarcasına yakasını yırtar.

Sahra: Nefvel'in yanından ayrılan Mecnûn, Necd Dağı'na giderken bu sahradan geçer. Bu sahra çok güzeldir. Lâkin ahu tuzaklarıyla doludur (2546).

Mecnûn'un Altında Oturduğu Ağaç: Avcıların elinden ceylanları kurtaran Mecnûn sahrada dibinden saf bir su akan ulu bir ağacın altında oturur, ağaçta gördüğü bir karga ile konuşur (2658-2659).

Havuz: Mecnûn'un altında oturduğu ağacın dibinden akan su, Kevser Havuzu'na benzeyen bir havuz oluşturmuştur. Mecnûn ağaç dallarının aksederek çok güzel bir görüntü oluşturduğu bu havuzda yıkanır. Havuzun içinde birçok balık da bulunmaktadır (2660-2668).

Bağ: Çetin bir kış günü gezmeye çıkan Mecnûn'un yolu bu bağa uğrar(2814).

Nişan-gâh: Mecnûn'u Leylâ'ya götürmeye gelen Pîr, Mecnûn'a sevgilisiyle buluşacağı nişan-gâhı da tarif eder. Bu nişan-gâh *fülân menzil*de bir fidanlıktır ve tenhadır. Boyları gökyüzüne uluşan bu fidanların her birinin dibinden su akmaktadır (4105-4106)).

1.2.2.2.4.5. ANLATIM TEKNİKLERİ

1.2.2.2.4.5.1. Anlatma-Gösterme Teknikleri

Anlatma esasına bağlı itibarî metinlerde, yani destan, masal, halk hikâyesi, hikâye ve romanda vak'a asıl unsurdur, diğerleri vak'anın etrafında birleşerek eseri vücuda getirirler. Vak'a da anlatma vasıtasıyla dikkatlere sunulur[305]. Mesnevîler, halk hikâyeleri, destan ve masallar daha ziyade anlatma tekniğinin kullanıldığı türler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bunlarda ön plânda olan daima anlatıcıdır; her fırsatta devreye girer, kendini hissettirir. O, vak'ayı dinleyiciye/okuyucuya anlatan, aktaran kişi durumundadır. Kurmaca yapının çehresi anlatıcının tasarrufuyla şekillenir. Bu yöntemde anlatıcı, hikâyeyi sunuşuyla, sunuş sırasında yaptığı açıklama ve yorumlarıyla okuyucunun dikkatini metne değil kendi üzerine çeker[306].

Gösterme tekniği ise daha ziyade modern anlatı türlerinde ön plâna çıkan bir tekniktir. Bu teknikte anlatmanın yerini gösterme alır. Gösterme, bir olayı ya da durumu, belli bir zaman ve yer içinde, daha çok kişiler arası konuşma ve eylem biçiminde okuyucuya sunmaktır[307]. Anlatmada bütün dikkat anlatıcı üzerindedir. Okuyucu olayı, haberi nakledenin bulunduğu mekân ve zaman açısından, belirli bir mesafeden öğrenir. Tek tek olaylar, olayın tamamı gibi okuyucunun zihninde, geçmiş zamanda olup biter. Önemli olayların sonuçları âdeta özet halinde öğrenilir[308]. Anlatımda vurgu, olayın bir yazarın bakış açısından olup bitmiş olarak gösterildiği haber sürecinedir. Göstermede ise kendini olay mahallinde hisseden okuyucunun dikkatini yoğunlaştırmak için mekâna ve zamana ait bilgiler baskın şekilde verilir[309]. Göstermede "*kurmaca zaman*" geçmiş zamanı ifade etmez ve olaylar sanki okuyucunun gözü önünde canlandırılıyormuş hissini verir[310].

Anlatma esasına bağlı edebî eserlerde bu iki anlatım türünden hangisinin kullanılacağı, yazarın üslûbu, vak'ayı tanzim tarzı ve vurgulanmak istenen unsur tarafından belirlenir. Anlatıcı, hâdise zincirini naklederken, dikkatlere sunmak istediği bu zincirden bir kısmını değişik şekiller altında anlatır veya anlattırır, bir kısmını göstermeyi tercih eder. Hâdise

---

[305] Şerif Aktaş, a.g.e., s. 11.
[306] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 190.
[307] Ünal Aytür, *Henry James ve Roman Sanatı*, DTCF Yay., Ank. 1997, s. 22.
[308] Franz K. Stanzel, *Roman Biçimleri* (çev.: Fatih Tepebaşı), Çizgi Yay., Konya 1997, s. 16.
[309] a.e., s. 17.
[310] a.e., s. 17.

zincirinin bazı kısımlarını da, verilenlerden hareketle, okuyucunun tamamlaması istenir[311]. Realistlerden itibaren bilinçli olarak devreye sokulan gösterme yöntemi, roman genelinde,

a) anlatma yöntemiyle birlikte yan yana,
b) bağımsız,
c) yine anlatma yöntemiyle birlikte iç-içe kullanılmıştır[312].

Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde tasvir tekniğiyle birlikte en fazla kullanılan anlatım tekniği anlatmadır. Daha ilk beyitlerde hâkim bir mevkide duran, her şeyi bilen bir anlatıcının varlığı hissedilir:

Ki var idi ᶜArab mülküñde bir mīr
Saḫā vü luṭf kānı vü cihān-gīr (733)

Bu beyitlerle okuyucu, kendisine Arap diyarında yaşayan bir Mîr'in başından geçen hâdisenin/hâdiselerin nakledileceğini sezer. Anlatıcı Mîr'in özelliklerini teferruatla vermeye lüzum görmez. Mîr'i zengin, cömert ve itibarlı bir kimse olarak tarif etmekle yetinir. Okuyucu Mîr'in fizikî özeliklerine dair ilerleyen beyitlerde de bir işaret bulamaz. Üstelik eser boyunca Mecnûn'un babası olan bu Mîr'in adı da zikredilmeyecektir. Her şeye sahip olan bu şahsın adını devam ettirecek, neslini sürdürecek bir erkek evlada sahip olmamasına vurgu yapılır. Anlatma tekniğinin bir özelliği olarak okuyucu bu kesik kesik bilgileri zihninde tamamlamak durumunda kalır; geniş bir coğrafyaya tekabül eden Arap mülkünde, Amirîler için bir mevki tespit etmek, bu isimsiz Mîr'i verilenler nispetinde tecessüm ettirmek hep okuyucuya düşer. Fakat bu anlatıcının çok sınırlı bilgileri okuyucusuyla paylaştığı anlamına gelmez. Okuyucu kimi zaman, anlatıcı tarafından ilerleyen bölümlerde karşılaşacağı şeyler hakkında da bilgilendirilir. Eserin asıl konuya giriş yapılan bölümü bunun için güzel bir örnektir; okuyucu daha bu bölümde Mîr'in ilerde bir erkek çocuğu olacağını ve bunun aşk yüzünden kendini kaybedeceğini anlatıcıdan öğrenir:

Anı bilmezde kim mecnūn olısar
Uyub ᶜışḳa hünerden dūn olısar

Sebū-yı nengini ṭaşa çalısar
İşinde ḫalḳ anuñ ḫayrān ḳalısar

Cihānda dāstān olısar adı
İdiser nev nev envaᶜ-i fesādı (750-752)

Buradan da anlaşılabileceği gibi anlatma tekniği, vak'ayı aktaran anlatıcı için, rahatça müdahale edebileceği, kimi geçiş beyitleriyle hâdiseleri hâdiselere, mekânları mekânlara, zamanı bir başka zamana bağlayabileceği kurmaca bir dünyayı yaratmaya en müsait teknik olarak tebarüz etmektedir. Onun için mühim olan asgarî mantık zincirini tamamlamaktır. Yine anlatma

---

[311] Şerif Aktaş, a.g.e.., s. 12.
[312] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 193.

tekniği sağladığı rahat geçiş imkânlarıyla anlatıcıya, bütün bir vak'a içinden sadece istediklerini ön plâna çıkarma imkânı verir. Leylâ ile Mecnûn hikâyesinde asıl anlatılmak istenen şey; Mecnûn ile Leylâ'nın birbirlerine duydukları temiz ve ulvî aşk, bu aşkın tezahürleri ve hüzünlü sonudur. Hikâyenin anlatılmaya başlandığı 733. beyitten Mecnûn'un rüyasında Leylâ'ya âşık olduğunu haber veren 959. beyte kadar söylenen 226 beyit muhteva itibarıyla oldukça yüklüdür. Anlatıcı, anlatma tekniğinin yardımıyla eserin hacmi dikkate alındığında cüzi sayılabilecek bu sayıda beyte, Mecnûn'un babasının tanıtılmasını, Abdal'la münasebetini, Mecnûn'un dünyaya gelişini, çocukluğunu ve okul hayatını içine alan on yıllık bir zamanı rahatça yerleştirebilmiştir. Burada anlatma ve özetleme tekniklerinin iç içe kullanıldığı görülür.

Mesnevîde gösterme yöntemi en fazla diyalog parçalarında kullanılır. Okuyucu, bu parçalarda yer alan olay, duygu ve düşüncelere doğrudan tanık olur[313]. Anlatıcının geri plâna çekildiği bu parçalar, kişilikler üzerinde ipuçlarının yakalanabileceği pasajlar olmaları bakımından ayrıca mühimdir. Bununla birlikte diyalog parçalarının, modern anlatım tekniğinde ifadesini bulan şeklinden sapmalar gösterdiğini belirtmeliyiz. Ekseriyetle birbiriyle konuşan kahramanlardan biri bütün söyleyeceklerini bitirmeden söz diğer kahramana geçmez. Hatta sözün diğer kahramana geçtiğini gösteren başlıklar dahi mevcuttur. Oğlunun Leylâ'ya âşık olduğunu öğrenen babası onunla konuşur ve öğütler verir. Babanın 1156. beyitte başlayan konuşması 1169. beyte kadar sürer. جواب دادن مجنون پدر را başlığıyla sözü alan Mecnûn ise 1170. beyitten 1200. beyte kadar süren konuşmasıyla babasına cevap verir. Diyalog metinleri günlük konuşma dilinin yakalandığı, sadeliğin arttığı bölümler olarak dikkati çekmektedir.

1.2.2.2.4.5.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği

Tasvir bir nesnenin, yerin görünüşü, hareketleri, kişide uyandırdığı intibaları anlatmayı ve zihinde canlandırmayı amaçlayan bir anlatım tarzıdır. Kısaca kelimelerle resim yapmak da denilebilir. Yazar, dış dünyadan duyu organlarıyla edindiği intibaları kendi yarattığı evrende canlandırır ve dil vasıtasıyla okura sunar. Okuyucu görmediği bu evrenin içine girer ve onunla aynîleşir; bu evrenin kendine özgü gerçekliğine katılır[314]. Tasvir tekniğiyle anlatıcı, okuyucuyu etkilemeye, onu metnin dünyasına çekmeye çalışır. Bu bağlamda tasvir sanatı iki şekilde yapılır:

1- Nesnel (objektif=realist) tasvir
2- Öznel (sübjektif=romantik) tasvir

Bahis konusu olan şey, olduğu gibi (gerçek görünümüyle) tasvir ediliyorsa, bu tasvire, nesnel (gerçekçi) tasvir denir. Buna karşılık tasvir edilen şeyi yazar, kendi duygularına veya mizacına göre değiştiriyorsa, bu tasvire de öznel (sübjektif) tasvir denir[315].

---

[313] a.e., s. 194.
[314] Şerif Aktaş; Osman Gündüz, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Akçağ Yay., Ank. 2001, s. 89.
[315] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 208.

Tasvir, Lârendeli Hamdî'nin anlatma tekniğiyle birlikte en sık başvurduğu anlatım yöntemidir. Hamdî'nin kişi, mekân ve durum tasvirlerine geniş yer verdiği, tasvirleri yaparken geleneğin kendisine naklettiği lügati, bakış açısını ve değerlendirme sistemini kullandığı görülür. Hamdî'nin tasvirleri öznel (sübjektif=romantik) tasvirler olma vasfını taşırlar. Yani, tasvir edilen kişiler, mekânlar, durumlar ve objeler, anlatıcının romantik nazarından süzülmüş, yorumlanmış, çoğunlukla idealize edilmiş şekilleriyle bize ulaşırlar. Zaten tecritten hareket eden geleneksel tasvir metodunda esas, varolanı olduğu gibi anlatmak, izah ve tarif etmek değildir; ona fiktif yapı içerisinde fonksiyonel bir değer vermek, sembollerle ve söz kalıplarıyla, mümkün olduğu nispette, müspet ya da menfî bir çehre izafe etmektir. Bu bakımdan kişiler ya çok güzel ya da çok çirkindirler. Hakeza nesneler ya göz kamaştırıcı güzellikleriyle ya da iç bulandıran çirkinlikleriyle kurmacada yer alırlar. Mevsimlerin tasvirinde de bu tavır devam eder; kış en soğuk anıyla, yaz en kavurucu sıcağıyla, ilkbahar en mümbit ve gönle ferahlık veren soluğuyla, sonbahar en sarı, en hüzünlü titreyişleriyle gözler önüne serilir. Bu bakımdan denilebilir ki; Hamdî'nin eserinde tasvirler fotoğraf tekniğinden çok resim tekniğiyle yapılmıştır. Tasvirin yapıldığı kısımlarda teşbih, istiare ve mübalâğa sanatlarının çok fazla kullanıldığı görülür. Bu bölümler kelimelerin titizlikle seçildiği; anlatımın, tabiatın bütün unsurlarından faydalandığı bölümlerdir. Eserde bir kısım unsurların صفت مجلس ليلي (1626-1657), صفت جنك (2160-2197), صفت صبح (3303-3308) gibi müstakil başlıklar altında tasvir edildiği de görülür. Buna mukabil herhangi bir anlam birliği içinde başlık verilmeden yapılan tasvirler çoğunluktadır.

Mesnevînin asıl kahramanları olan Mecnûn ile Leylâ'nın tasvirleri şu şekilde yapılmıştır:

Nice oġlan yüzi ḫurşîde beñzer
Ḳaşı yayı hilāl-i ᶜīde beñzer

Güzellik bāġınuñ ḳaddi nihāli
Leṭāfet ᶜaynınuñ laᶜli zülāli

Lebi şîrîn dehānı ġonce-i ter
Ṣaçı müşgîn yañaġı verd-i aḥmer

Mükaḥḥal çeşm-i fettānı Ḫudā'dan
Münevver ṭalᶜatı şems-i ḍuḥādan (789-792)

Leylâ'nın kabilesinin tanıtıldığı bölüm 28 beyitlik bir Leylâ tasvirini içerir:

Varidi şehlerinüñ bir ḳızı ḫūb
Ṣaçı çevgān-ı müşgîn ġabġabı ṭop

Sipehsālār-ı ḫayl-i gül-ᶜiẕārān
Cemāline dil ulanmış hezārān

Ruḫı ṣubḥ-ı münīr ü nām-ı Leylī
Kişiler itdi mecnūn ʿışḳı ḫaylī

Yüzi dībāce-i ḥüsne ser-āġāz
Sözi ḳand-ı teberzed-ḫāne-i nāz

Ḫam idüb ṭurre-i ʿanber-veşini
Belānuñ çenbere almış başını

Aşılmış gerdeninden sīnesine
Muʿanber zülfi miṣl-i anberīne

Ṣafā mirʿātıdur güyā cebīni
Ki añadur dest-i çūb-ı sīm bīnī

Nuḳūş-ı mihr ü māh-ı ʿālem-ārā
Ḳamu ol āyīnedendür hüveydā

Gözi ġāret-ger-i ervāḥ-ı ʿuşşāḳ
Lebi bezm-i ṣafāda rāḥ-ı ʿuşşāḳ

Behişt-i nāzdan bir serv ḳaddi
Nihāl-i şīveden bir verd ḫaddi

Ḥasedden ol perīnüñ gül yañaġı
Ḳomuşdı lālenüñ baġrına dāġı

Dehānı ṣıfrı hem-çün hā-yı mevhūm
Lebinüñ devri miṣl-i mīm-i maʿdūm

Ġam-ı dendānı ol zībā-cemālüñ
Dişini getdi yüz yirde hilālüñ

Anuñ güy-ı zenaḫdānıydı güyā
Leṭāfetden dü şaḳḳ olmuş bir alma

Kemīnden ġamze ile ol yüzi māh
Delerdi ṣad hezārān sīne her-gāh

Kemerde mīm idi nāfı nihānī
Dügülmüşdi yaḥūd müy-ı miyānı

Ruḫı pīrāye-i ḥüsn ü ṭarāvet
Lebi sermāye-i luṭf u ḥalāvet

Ser-ā-pā olmuşidi ol yegāne
Ḫacālet-baḫş-ı ḫūbān-ı zemāne

ʿArab māh-ı cemāl itmekde iẓhār
ʿAcem şūḫı göñül ḳıymaḳda her-bār

Ḥayā deryāsı vü āzerm kānı
Melāḥat menbaʿı vü şerm kānı

Ne gün görmüş vücūdı sāyesini
Ne bulmuş māh ḳadri pāyesini

Cemāli gül-şen-i pür-sünbül ü gül
Ki ruḫsārı gül ü gīsūsı sünbül

Egilüb zülfinüñ güşına ḳaşı
Dir iñende ucuz itme ḳumāşı

Sözi ḳand-i lebinden şeker-istān
Ṣaçınuñ sünbülinden yüzi būstān

Gözi bādemlerinden ol semen-ber
Nihāl-i nāze zīver eylemiş ber

Çü bulmuş vesmeden ebrūları fer
İki bādām bergi olmuş aḫżar

Ruḫı laʿlinden olmuş ḫafr ābı
Zenaḫdānı ol ābuñ bir ḥabābı

Ne deñlü varsa ḫūbān-ı ḳabīle
Ḳamusınaydı server ol cemīle (1018-1045)

Alıntı yaptığımız beyitlerde görüldüğü gibi Leylâ ile Mecnûn her bakımdan akranlarına üstün kişiler olarak tasvir edilmişlerdir. Tasvirler yapılırken idealize edilmiş tabiat unsurlarından faydalanılmış, kelimeler titizlikle seçilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde de Mecnûn'a mekân olarak seçilen Necd Dağı'nın aynı endişelerle dikkatlere sunulduğunu görürüz:

Meger varidi anda bir yüce ṭaġ
Ki dehr itmişdi Keyvān'ı aña rāġ

Aşaġa almış evci āsmānı
Yaratmış seng-i mihnetden Ḥaḳḳ anı

Döker her-sūy çeşm-i eşk-bārı
Yaḳalarda çü Mecnūn çeşme-bārı

Degil ārām-gāh-ı ādem ol yir
Maḳam-ı ejdehā menzil-geh-i şīr

Anuñ adına dirler Necd Ṭaġı
Ḳamu vādīleri ejder yataġı

Anuñ her küşesinde gösterür mīġ
Gehi jengārī geh gül-günī bir tīġ

Ne lāle kim bitürmiş anda ḫāre
Şehīdān gönlegidür pāre pāre

Ṣanasın ol cebeldür ʿāşıḳ-ı zār
Ki pür-dūd itmiş anı sāye-i ḫār

İçinde sū-be-sū çoḳ ġārlar var
Ki güyā her biridür gūr-ı pür-mār (1360-1368)

Görüldüğü gibi Necd Dağı hem yükseklik hem de vahşîlik bakımından benzerine rastlanmayacak bir yer olarak tarif edilmiştir.

Mesnevîde kötü karakterli tiplerin tasviri de aynı şekilde yapılmaktadır. Hikâyeye varlığı ile giren bu tipler önce fizikî olarak tanıtılmakta sonra bu fizikî yapının delalet ettiği ruhî portre çizilmektedir. Mesnevîde tanıtılan kişilerin fizikî portreleri genellikle vak'ada yüklenecekleri fonksiyonun şeklini ve neticesini de belirler. Güzel ve olumlu ifadelerle tasvir edilen kişiler, esas kahramanları anlayan, onlara yardım eden kimselerdir. Çirkin ve kötü ifadelerle vasfedilen kişiler ise engelleyici, kurnaz ve kötü niyetli kimselerdir. Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini Mecnûn'a haber veren ihtiyar kadının tasviri şöyledir:

Ḳadīmīden meger var idi ḳallāş
Ḳapularında bir ḳarı ḳaravaş

Yüzi ḳara idi vü ṣaçları aḳ
Cehennem çehresin yaḳmaġa müştāḳ

ʿAṣāsı tīre beñzer ḳāmeti yāy
Ḫabīṯü'l-şekl ü bed-sīmā vü bed-rāy

Yüzi pür-şaḳḳ teni pür-mū vü giryān
Gören ṣanır anı dīv-i beyābān

Ṭonatmış boynınuñ eṭrāfını reg
Çekilmiş gūyiyā zencīre bir seg

Yeñi içinde her bāzūsı kim var
Çeh içre ṣan ḳare urġandur ey yār

Bicikleri miṯāl-i nāy-i enbān
Yirinden ṣarḳub inmiş tā-be-dāmān

Ḳarışmışdı şu resme ol ʿatīḳa
Ki köhneydi cihāndan fi'l-ḥaḳīḳa

ʿAcūz-ı dehre ol ġammāz-ı mühmel
Ṣan Ādem'den daḥi gelmişdi evvel (1215-1223)

Hamdî'nin eserinde Mecnûn ve Leylâ'nın iç dünyalarının ve hâdiseler karşısında düştükleri halin romantik tasvirle anlatıldığı bölümler, duygusal bir hava (mood) oluşturan[316], ferdin, fizikî ve sosyal şartlarla çatışmalarını gösteren bölümlerdir. Bu bölümlerin dikkat çekici özelliklerinden biri de eserin en hisli kısımlarını ihtiva etmeleridir. Leylâ'nın öldüğünü öğrenen Mecnûn'un, Leylâ'nın kabrine sarılarak can vermesini tasvir eden aşağıdaki beyitlerin oluşturduğu duygusal hava çok yoğundur:

Peyince vaḥşiyān-ı pür-mehābet
Bile varmışlar idi bī-nihāyet

Şu resme ḳocdı varub ol mezārı
Ki naḳş itdi ruḫāmini ʿizārı

Tenine virdi ecel renci ḥarāret
Ölüm derdi başın aġrıtdı ġāyet

Ġarīb ü ḫaste düşdi ḫāk üzre
Şu resme kim bisāt-ı pāk üzre

Ḳodı yüz cehd ile mānend-i bālişt
Ol üftāde başı altına bir ḫışt

Degil kimse aña hem-rāz-ı bālīn
Meger bir küze-i köhne-sifālīn

Ne var kimse ki gel diye ṭabībe
Kefen ḳaydın göre yā ol ġarībe

Ne yārı var ki aña ḳılub hidāyet
Ölürken ide telkīn-i şehādet

Ne kes ki andan vaṣiyyet eyleye güş
Ne ḫōd penbeyle şerbet itdüre nūşñ

Ne bulınur mezārın ḳazar üstād
Ne tābūtın götürür ādemī zād

Yıḳılmış ḫāk üzre ḫaste vü zār
Degil hīc kimse ḥālinden ḫaber-dār

Gelüb ebr üstine mānend-i aḥbāb
Lebine virdi ol bī-çārenüñ āb

Ġamından ebr iñilerdi vü bārān
Gözinden yaş dökerdi hem-çü yārān

Şitāb iderdi ġāyet göñli cānı
Ki tā taʿcīl ile vire revānı

[316] Rene Wellek; Austin Varren, a.g.e., s. 196.

Ki_irişe yārına bir laḥẓa evvel
Bula maḳṣūdın ide müşkilin ḥal

Çün irişdi zemān-ı ḳabż-ı rūḥı
Nüzūl itdi aña gökler fütūḥı

Görüb cennetde cāy-ı düstānı
Çığırub dōst diyu virdi cānı (5212-5228)

1.2.2.2.4.5.3. Mektup Tekniği

Mektup, hem bir anlatım biçimidir, hem de bir türün adıdır. İlk önceleri bir haberleşme aracı olan mektup, daha sonraları yaygın bir yazışma aracı olarak büyük kabul görmüş; özel ve genel konuların dile getirilmesinde önemli rol oynamıştır. Mektup, kimi zaman "diplomatik" mesajları taşıyarak toplumlar arası ilişkilerin yeni bir boyut kazanmasında etkili olmuş; kimi zaman felsefî, psikolojik ve lirik derinliğiyle sanatın gelişmesine destek vermiştir. Kısacası mektup, insanlık tarihinin şekillenmesinde –yerine göre- bir belge değeri taşımış; tarihin, kültürün ve edebiyatın oluşumunda rol oynamıştır[317].

Anlatım esasına bağlı metinlerde mektup tekniğinin iki şekilde kullanıldığını görürüz: Biri hikâye veya romanın müstakil ve peş peşe gelen mektuplardan oluşmasıdır. Diğeri ise, tekniğin eserin genelinde ve gerektiğinde kullanılmasıdır[318]. Hamdî'nin eserinde kullanılan mektup tekniği ikincisidir.

Mektup tekniğinin Leylâ ile Mecnûn ve benzeri ikili aşk mesnevîlerinde kullanılması bir zaruret olarak kendini hissettirir. Bu eserlerde anlatılan münasebetlerin, zamanın toplumsal yapıyı oluşturan değerleriyle çatışması ve diğer bazı nedenler kahramanlar arasındaki temasın son derece sınırlı kalmasına sebep olur. Âşıklar çok az görüşebilirler. Görüşmeler ya tesadüflerle ya da herkesten gizli vuku bulur. Hasretin incelttiği hislerle sevgileri gittikçe artan kahramanları birbirlerinden haberdar etmenin tek yolu mektuptur. Mektup, iki âşık arasında olması gereken mahrem konuşmaların, şartların mecbur etmesi sonucu kâğıt üzerine taşınmasıdır. Bu aynı zamanda, eserini mantıkî bir temele oturtmak isteyen anlatıcı için de ihmal edemeyeceği bir araçtır. Birbirleri hakkında ikinci veya üçüncü ağızlardan haber alabilen kahramanların, başlarından geçen olayların içyüzünü sevgiliye izah görevi, genellikle mektuba düşer. Mektubun aşk ilişkisinde önemli bir diğer işlevi de âşıkların tahammül gücünü arttırmasıdır. Âşık, sevgilisinden gelen mektubu sadakatin, sevginin, vefânın bir nişânesi olarak görür. Mektup, ona çektiği bütün acıları unutturacak bir iksir tesiri yapar.

Hamdî'nin eserinde mektuplaşma sadece Leylâ ile Mecnûn arasında olmaz. Nevfel ve Leylâ'nın kabileleri de iki kere mektuplaşırlar. Ayrıca Nevfel'in komşu kabilelere yazdığı ve

---

[317] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 224.
[318] a.e., s. 227 vd.

metni verilmeyen bir mektup daha vardır. Bu mektuplar diplomatik mektupları andırır. Nevfel, Mecnûn ve Leylâ mektuplarını kendileri yazarlarken, Leylâ'nın babası Nevfel'e göndereceği mektubu münşî ve üstat bir katibe yazdırtır. Nevfel'in ve Leylâ'nın babasının mektupları Mecnûn ve Leylâ'nınkilere göre çok daha kısadır. Mektuplar hızlı ve güvenilir haberciler tarafından taşınır. Mektubu götüren haberci çoğunlukla beraberinde cevapla döner. Eser boyunca mektupları taşıyan kimselerin güveni kötüye kullandıkları görülmez. Mektup metinleri genellikle içinde "nâme" kelimesi geçen bölüm başlıklarından sonra verilirler:نامه نوشتن نوفل پدر ليلى را و بيكار كردن,

نامه نوشتن پروانهء جكرسوز بجانب شمع دل افروز gibi.

İlk mektup ordusuyla birlikte Leylâ'yı Mecnûn'a alabilmek için yola çıkan Nevfel tarafından Leylâ'nın kabilesine yazılır. Nevfel mektuba saygı cümleleriyle başlar. Daha sonra niyetini ifade eder. Eğer güzellikle kızı vermezse şiddete başvuracağını söyleyerek Leylâ'nın babasını tehdit eder.

Kasidin getirdiği mektubu okuyan Leylâ'nın babası çok sinirlenir. Bir münşî üstada makul ve Nevfel'in sözlerine cevap niteliği taşıyan bir mektup yazmasını emreder. Altı beyit süren mektup şöyledir:

Şu resme yazdı kim bī-vech iş itme
Ziyān eyleyecegüñ yola gitme

Ki Leylī fi'l-meṣel bir māh-ı nevdür
Ġamına ṣad dil-i ʿāşıḳ girevdür

Yücedür bilürsin menzil-i māh
Olur her el aña irmekde kūtāh

Cihān ger ṭobṭolu olursa Nevfel
Degil sen kimse irürmez aña el

Vü ger ḫod niyetüñ itmekdese ceng
Cihānı gözlerüñe eyleyem teng

Şu resme göresin benden cidāli
Ki unudasın ol itdügüñ ḫayāli (2147-2152)

Üçüncü mektup, Leylâ'nın kabilesiyle ikinci kez savaşmaya niyetlenen Nevfel tarafından komşu ülkelere asker talep etmek için yazılır. Eserde bu mektubun metni verilmez:

Ṭaġıdub nāmeler çevre diyāre
Te'emmül ḳıldı bir müddet bulara (2356)

Dördüncü mektup Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini öğrenen Mecnûn tarafından Leylâ'ya yazılır. Hiçbir yazı aletine sahip olmayan Mecnûn, tesadüfen karşılaştığı bir tanıdığının

yazı araçlarını kullanır. 75 beyit süren mektup نامه نوشتن پروانه جکرسوز بجانب شمع دل افروز başlığını taşır (3453-3537). Mecnûn sözlerine besmele ile başlar:

Anuñ dībācesine virdi yek-ser
Ḫudāvend'üñ şerīf adıyla zīver (3454)

Daha sonra Allah'ın varlığı ve birliği övülür, kudretinden bahsedilir. Bu kısım tevhit ve münacatı hatırlatır. Mektubun asıl kısmında ise Mecnûn Leylâ'ya sitemler eder.

Bu ve diğer mektuplar, anlatıcının mümkün mertebe aradan çekildiği, kahramanların ruh dünyalarının, düşüncelerinin ve birbirlerini algılayış biçimlerinin vasıtasız verildiği bölümlerdir. Fakat anlatıcı bu mektup da olduğu gibi lüzum gördüğü hallerde sözü ele almaktan çekinmez. Mektubun giriş bölümüyle asıl bölümünü,

Pes andan ṣoñra yüz derd ü ġamile
Şu resme yazdı ḥālin verhemile (3462)

beytiyle birbirine bağlar. Bunun kurmaca yapıyı zedelediği ortadadır.

Mecnûn mektubun sonuna ismini gözyaşlarıyla yazar:

Çü Mecnūn nāmeye buldurdı pāyān
Deminden dīdesinüñ yazdı ʿünvān (3540)

Mektubu bir haberci vasıtasıyla Leylâ'ya gönderir. Nameyi alan Leylâ, Mecnûn'un yazısını tanır ve sevinçten semaya başlar. Peyk'in ayağına kapanır ve Allah'a şükürler eder. Mektubu gözyaşları içinde okur. Hemen bir kalem alarak cevap yazar. Leylâ da Mecnûn gibi mektuba önce Allah'ın adını anarak başlar. Allah'ın kudreti ve büyüklüğü ifade edildikten sonra mektubun asıl kısmına geçilir. Mecnûn ve Leylâ arasındaki yazışmaların bir diğer özelliği de konuşma üslubunu başarıyla aksettirmeleridir. Hamdî'nin dili bu bölümlerde daha da sadeleşir, külfetsiz ve akıcı bir söyleyiş kazanır. Buna mukabil lirizmin had safhaya ulaştığı görülür. Leylâ'nın Mecnûn'a yazdığı name şöyledir:

Ki bu ġam-nāme benden kim helāküm
Cefā vü cevr elinden sīne-çāküm

Ḥiṣār içre giriftār u muḳayyed
Nigeh-bānlar var eṭrāfumda bī-ḥadd

Ne bir hem-rāzum ü ne hem-demüm var
Ne bir derdüm diyecek ādemüm var

Saña kim ḫüsrevisin her kenāruñ
Gidersin ḳande çekse iḫtiyāruñ

Ġamumdan özgeden pervā yimezsin
Ṭuyulursam ne‿ola ḥālüm dimezsin

Gehī ṣaḥrādasın gāhī cebelde
Gezersin göñlüñ olduġı maḥallde

Ki bir eksüklüden bu ruḳʿa-i ḫūb
Olubdur bir mükemmel yāre mektūb

Ki‿elā ey sīnesi ġamdan olan çāk
Ölüminden cihānda itmeyen bāk

Nişān-ı tīr-i derd olan vücūdı
Çeken ṭaġ u ṣaḥārāda sürūdı

Ucından ben muḳayyed cānuñ ey yār
Nedür ḥālüñ ne derdesin giriftār

Ġamumdan nicesin ey sīne-çāküm
Firāḳum āteşinde sūz-nāküm

Nedür ḥālüñ benüm ey derd-mendüm
Esīr ü mübtelā vü mest-mendüm

Kimüñ derdiyle ḳılarsın şebi rūz
Kimüñ ʿışḳıyla idersin āh-ı pür-sūz

Eyā murġ-ı şikeste-per nicesin
Żaʿīf ü ḫaste vü ebter nicesin

Kimüñ menzil-gehidür āşyānuñ
Kimüñ gūşına irişir fiġānuñ

Nicedür ey gül-i pür-dāġ ḥālüñ
Nedür ey bülbül-i bī-bāġ ḥālüñ

Dilüñde kimüñ odından durur dūd
Kimüñ hicriyle yaḳar cānuñı od

Çi ger göñülde vardur inkisāruñ
Biḥamdillāh ki‿elüñde iḫtiyāruñ

Çeke çün ḫāṭıruñ bir cāyı ey cān
Seni menʿ idemez andan nigeh-bān

Fiġān itmek dileseñ ir eger giç
Bahāne eylemek lāzım degil hīc

Benüm bī-çāre vü maḥbūs bīmār
Ki ḫālī olmaz eṭrāfumda aġyār

Ger itsem ᶜazm-i seyr ṭaraf-ı bostān
Bañа ḫār-ı ṭarīḳ olur nigeh-bān

Vü ger ḫod küşe-i bāme ḳılam meyl
Nedür maḳṣūduñ anda dir bañа ḫayl

Ḳaçan kim başlayam ġamdan fiġāne
Düzerven her cihetden bir bahāne

Perī gördüm dirüm gice oldı ḫᵛābum
Anuñçündür göñülde ıżṭırābum

Ne dem kim seyl-i giryem mevc ura tīz
Dil ola rāh-ı ᶜaynumdan güher-rīz

Dirüm kim ḳorḫu virdi rūz-ı maḥşer
Anuñçündür gözüm baḥri güher-ver

İder muştum ruḫum rengini ḥamrā
Ki tā defᶜ ola benden şekk-i āᶜdā

Var iken böyle senden infiᶜālüm
Nedür ṭaᶜnuñ bañа ey pāy-mālüm

Anamuñ bir ṭarafdan pendi her-bār
Ata tehdīdi bir cānibden ey yār

Yine hem bir yañadan ṭaᶜn-ı ᶜudvān
Arada ḳalmışum miskīn ü ḥayrān

Senüñçün ben çekerven bu ḳadar ḳahr
Bañа sen içürürsin ṭaᶜnla zehr

Gehī bī-mihr dirsin ben ḫarāba
Bıraġursın ᶜaẕāb u ıżṭırāba

Gehī ᶜahdi ṣınıḳ ḳorsun bize nām
Daḫi bister ḳomazsın dilde ārām

Yazuḳdur töhmet itme bī-günāha
Siper ḳılma özüñi tīr-i āha

Beni ṣanma reh-i ᶜışḳuñda pestüm
Ki ezelki ᶜahdümüz üzre dürüstüm

Geçürdüm ᶜömrümi mihrüñle ey yār
Vefāsız oldı adum āḫir-i kār

Cihān içre bunı isterdi cānum
Ki olayduñ sen benüm hem-āşyānum

Ḳomadum cehdde taḳṣīr şāhum
Elümden gelmedi nedür günāhum

Bana ṭaʿn itme iñende ḥabībüm
Ki senden derd ü miḫnetdür naṣībüm

Çü maḳtūl-i ʿitāb-ı telḫ-nāküm
Ḳılıc çekmek ne lāzım ben helāküm

Çü rīze rīze ola bir ten-i zār
Aña neyleyi bilür tīġ-i ḫūn-ḫʷār

Yaḳa pervāneyi çün şemʿ-i bī-dūd
Sen anuñçün nedür germ eylemek od

Ḫudā ḥaḳḳiyiçün ṭut göñlüñi şād
Ki benden bulmamışdur behre dāmād

Senüñle ʿahd ki olmuşdur nuḫust ol
Bozulmadı yirindedür dürüst ol

Beni bu ḳayda ṣaldı ibtidāsı
Peder cevri ile māder cefāsı

Olar ger ḳayda ṣaldı ben zebūnı
Beni ṭutmadı anlaruñ füsūnı

Senüñ ġayruñdan itmişdüm ferāġat
Bana anlardan irişdi bu āfet

Velīkin ġam degil ey yār-ı mehcūr
Ki bu gencīneden ṭālib durur dūr

Şarābı laʿlümüñ kim lāle-gündur
Ḥaḳīḳat bil ki senden ġayre ḫūndur

Kimesnenüñ sözin ḳılmamışam güş
Kimesne artuġın itmemişem nüş

Delinmemiş durur dürr-i yetīmüm
Meges başmış degildür engübīnüm

Bu genci ḳılmamışdur kimse tārāc
Henüz öz mühriledür ḥoḳḳa-ı ʿāc

Delinmedi daḫi bu gevher-i pāk
Bu ġonca itmedi pīrāhenin çāk

Bu laʿli itmedi ḥakkāk ebter
Daḫi açılmadı bu zanbaḳ-ı ter

Dilüñde şol kim andan var durur dāġ
Harām olmuşdur aña mīve-i bāġ

Nihāli bāġımuñ kim pür-yemişdür
Ol andan bār-ı derd ü ġam yimişdür

Gül-istānum gülinden dermemişdür
Ne dermek belki yüzin görmemişdür

Aña el virmeyesirdür bu mīve
Süleymān ḫātemi varur mı dīve

Nihālümden kim aña nāzdur bār
Batıbdur cānı gözine anuñ ḫār

Beni yaḳma bu resme ser-zenişden
Ḫacelven ben ḫōd ol itdigüm işden

Çü göñlümden gidermezsin benüm bār
Zebān tīġiyle bārī virme āzār

Saña çün derdümi şerḥ itdüm ey yār
Ḫudā haḳḳı baña raḥm eyle zīnhār

Hem işitdüm ki ʿatañ ol pīr-i maḫzūn
Vefāt itmiş ḳatı oldum diger-gūn

Çü bildüm ki olmuş anuñ menzili ḫāk
Kefen-veş göñlegümi eyledüm çāk

Ruḫum ṭırnaḳlarumla çāk oldı
Benüm atam idi güyā ki öldi

Güline çeşmimüñ ġam çekdi mīli
Benefşe gibi cānum oldı nīlī

Bu mātemde saña ḳılmaġa yārī
Ḳamu var bende şarṭ-ı sugvārī

ʿAzāya varmadan ġayrı ne kim var
Getürdüm yirine her şarṭı ey yār

Elümden gelse anı da iderdüm
Yüzüm üzre sürünirüñ giderdüm

Tenüm senden düşübdür gerçi mehcūr
Degildür cān ṭapuñdan bir nefes dūr

Baña renc-i dilüñdür āşkāra
Bu yolda ṣabr ḳılmaḳdur müdārā

İñende kend'özüñi ḳılma giryān
Ki ‿anı düşmen görüb olmaya ḫandān

Degildür kimseye bāḳī zemāne
Murādınca olıvir ey yegāne

Kimesneñ olmaduġına yime ġam
Ki ben yārum saña ey yār cān hem

Fiġān bī-keslik içün ne revādur
Kesi bī-keslerüñ āḫir Ḫudā'dur

Atasuzlıḳdan itme nāle vü āh
Taḥammül ḳıl ki ecrin vire Allāh

Yazub bu resme sözler anda ḫayli
Dürüb ol nāmeyi ḫatm itdi Leylī (3574-3651)

Leylâ mektubu bitirdikten sonra bir Kâsid'e vererek Mecnûn'a gönderir. Mecnûn, Kâsid'in elinde mektubu görür görmez ayağına kapanır, yüzünü gözünü sürer. Mektubu defalarca okur ve gönlü ferahlar.

Mesnevîde mektupların metinleri yazılırken verilir. Mektubun alıcı tarafından okunması esnasında ise alıcı nazarındaki etkileri üzerinde durulur.

Zeyd hikâyeye dahil olduktan sonra Leylâ ile Mecnûn arasındaki mektuplaşmayı ve iletişimi sağlama görevini üzerine alır.

Ara yirde resūl oldı peyāme
Götürür ruḳ'a vü ilterdi nāme (4471)

Yukarıdaki beyitten de anlaşılacağı gibi Mecnûn ve Leylâ arasında Zeyd'in götürüp getirdiği ve metni verilmeyen mektuplar da vardır.

1.2.2.2.4.5.4. Özetleme Tekniği

Anlatma esasına bağlı geleneksel ve modern türlerin gerçek hayattan hareket ederek fiktif bir dünya yaratmaya çalıştıkları bilinen bir olgudur. Fakat yazar/anlatıcının, gerçek hayatın görünüşlerini olduğu gibi bütün bir şahıs ve mekân kadrosuyla, vak'a bütünüyle eserine dahil etmesi mümkün değildir. Bu hem gereksiz hem de edebî eserin yapısını aşan, onu zorlayan bir çabadır. O halde özetleme tekniğini kullanmak anlatma esasına bağlı edebî metinlerde bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mehmet Tekin, roman için bu zorunluluğu şöyle izah eder:

"Roman, hayatı kucaklama iddiasında olan kapsamlı bir edebiyat dalıdır. Ancak kapsamı ne olursa olsun roman kendi yapısı ve mantığı içinde 'eklektik've 'teksifi'(seçici ve yoğunlaştırıcı) bir özelliğe sahiptir. Romancı türün kendisine sağladığı imkânlara rağmen, her şeyi anlatamaz; her gördüğünü, sezdiğini, duyduğunu yansıtamaz, dolayısıyla romanın yapısında yer alan elemanları 'karakteristik'yönleriyle anlatmak, tanıtmak zorundadır. Hayatın ayrı, romanın ayrı bir mantığı vardır.

.....

Anlatım teknikleri, bu anlamda anlatıcının işini kolaylaştıran mekânizmalardır. Bu bağlamda, "özetleme tekniği" de -özellikle romanın gelişme evrelerinde- romancının sık sık başvurduğu yöntemlerden biridir."[319]

Hamdî, eserinde bu teknikten mümkün olduğunca fazla faydalanmıştır. Özetleme tekniği onun için sözü, asıl anlatmak istediği şeylere rahatça getirebileceği kolay bir vasıtadır. Bu vasıta sayesinde günleri, haftaları, hatta yılları içine alan uzun bir süreyi sadece birkaç beyitle geçiştirebilmiştir. Mesela, Mir'in eşinin dokuz ay süren hamilelik süresinin şu beyitle özetlendiği görülür:

Bu ḥāl üzre çü geçdi hefte vü māh
Bir oġlı oldı yüzünden ḫacel māh (788)

Yazar/anlatıcı Kays'ın mektep hayatını aktarırken de özetleme tekniğini kullanır:

İki üç yılda oldı dāniş-āmūz
Ẓarīf ü ehl-i faẓl u hikmet-endūz (852)

Bu bölümde mektep, hoca, Kays'ın okul arkadaşları ve dersler detaylı bir şekilde anlatılmamıştır. Kays'ın başarısı ve sınıf arkadaşları olan kızların Kays'a hayranlıkları üzerinde durulmuştur. Esasen mektep epizodunda vurgulanmak istenen de budur.

Necd Dağı'nda vahşî hayvanlarla birlikte yalnız ve çileli bir hayat yaşayan Mecnûn'un burada geçirdiği otuz yıl, özetleme tekniğinin sağladığı imkânla bir beyte sığdırılır:

Bu resme ḥālle Mecnūn-ı bī-dil
Geçindi kūh-ı hāmūnda otuz yıl (4401)

Özetleme tekniğiyle sadece gündemde yer alan olay veya olaylar özetlenmez; aynı zamanda karakterler tanımlanırken ve onlar hakkında bilgiler verilirken de bu teknikten yararlanılır[320]. Herhangi bir kahramanın hikâyeye dahil olduğu ana kadar ki yaşantısı özetlenmek

[319] a.e., s. 229-230.
[320] a.e., s. 230.

suretiyle verilir. Özetleme tekniğinin niteliği gereği geriye dönüş ve tasvir tekniğiyle birlikte kullanıldığı gözden uzak tutulmamalıdır. İbn-i Selâm hikâyeye dahil olduğunda şöyle tanıtılır:

Var idi bir beg eşrāf-ı ʿArabdan
Ki ʿālī-ḳadr idi aṣl u nesebden

Saḫī idi şu resme ol mükerrem
Ki cūdından idi şermende Ḥātem

Ḳarābātı vü ḳavmi bī-nihāyet
İderlerdi ḳamu ʿizz u riʿāyet

Anuñ İbn-i Selām olmuşdı adı
Cihāndan ʿīşla alurdı dadı

Nihāyetsüz idi anda zer ü sīm
Degildi genc-i Ḳārūn ʿöşrine nīm (1952-1955)

1.2.2.2.4.5.5. Geriye Dönüş Tekniği

Anlatma esasına bağlı edebî türler, vak'ayı takdim ederlerken zamanın dizilişi üzerinde oynayabilirler. Bu genellikle geriye doğru kırılmalar şeklinde olur. Anlatıcı eserinde yer verdiği herhangi bir olayın içyüzünü, oluş nedenlerini daha iyi kavratabilmek ya da herhangi bir kahramanı dahi iyi tanıtabilmek için geriye dönüşler yapar. Elbette bu, sadece olay ve şahısları değil vak'aya dahil olan her unsuru (eşya, düşünce vs.) kapsayacak şekilde de gerçekleşebilir. Geriye dönüşlerde zaman sıkıştırılmış bir halde sunulur. Uzun ve yüklü hayat kesitleri, geriye dönüş tekniğinin kullanılmasıyla eserin hacmini arttırmayacak, fakat kurgu plânında anlatıcıya hizmet edecek şekilde verilebilir[321]. Geriye dönüş tekniği, anlatıcı için, mazi ile hâli birbirine bağlayabileceği bir köprü vazifesi görür. Mehmet Tekin, roman sanatında geriye dönüş tekniğini şöyle izah eder:

"*Romanda yer alan her şeyin; insanın, çevrenin, zamanın, eşya ve düşüncenin.... bir mazisi vardır. Romancı, bu elemanlara ruh ve can vermek için fırsat buldukça geçmişe döner. O, bu işlemi gerçekleştirirken de geriye dönüş tekniğinden yararlanır. Romanın genel mahiyeti dikkate alındığında bu tekniğin, kurgu ve anlatım planında ne derecede önemli olduğu kolayca anlaşılır*[322].

Hamdî, eserinde geriye dönüş tekniğinden birkaç türlü faydalanmıştır. Bunlardan birincisi ve nadir kullanılanı kahramanın geçmişte yaşadığı bir hâdiseyi hatırlaması şeklindedir. Bu hâdiselerin bir kısmı Mecnûn'un babasının harabede gördüğü ve kendisinden ayva alarak

---

[321] Bu tekniğin ilk dönem Türk hikâyeciliğinde uygulanışı için *bk.* Yavuz Demir, *İlk Dönem Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*, Akçağ Yay., Ank. 1995, s. 107-115.
[322] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 234.

çocuk sahibi olduğu Abdal'ın söylediklerini hatırlayıp Mecnûn'a nakletmesi sahnesindeki gibi, okuyucunun daha önce şahit olduğu yani bildiği vak'alardır:

Baḳarak oġlına ol ṣāḥib-iḳbāl
Be-nā-geh yādına düşdi ol abdāl

Ki görmüşdi ḫarābe içre anı
Dökerdi gözlerinden ḫāke ḳanı

Sürerdi yüzini ṭoprağa her-gāh
Dilinden çıḳmışidi mā-sivā'l-lāh

Çü geldi yādına ol pīr-i māhir
Didi Ḳays'a anuñ ḥālini bir bir

Ne resme gördise vīrān içinde
Gözi zevraḳlarını ḳan içinde

Nice ġarḳ idügin ḫāke vücūdı
Nicesi itdügin Ḥaḳḳ'a sücūdı

Peyince ḫalḳ ḳılduġuñ taẓarruᶜ
İren maḳṣūdın itdügin tevaḳḳuᶜ

Ḳamunuñ ḥaṣıl olduġın murādı
Özi de ḳıldıġun pāk iᶜtiḳādı

Ayaġına varub yüz sürdügini
Ḳamu andan işidüb gördügini

Murādın ᶜarża ḳılduġın aña hem
Oġul istedigini Ḥaḳḳ'dan oldem

Eline çıḳarub virdügin ayva
Giderür didügin bu senden ey vā

Yaḳında oġluñ olur didügini
Özinüñ cümle ḳaydın yidigüni

Daḫi didügin ol ferzend-i zībā
Olısar ᶜışḳdan rüsvā vü şeydā

Bilicek kendüyi ol ġamzesi tīr
Beni vaṣf it aña didügin ol pīr

Bunı diyüb de pinhān olduġını
Bu sözden kendü şādān olduġını (894-908)

Anlatıcı burada hâdisenin yaşandığı an ile aradan geçen yaklaşık 11 yıllık dönemi (babanın bu olayı hatırladığı sırada Mecnûn 10 yaşındadır) birbirine bağlamakla kalmaz, bir

anlamda vak'anın bundan sonra takip edeceği seyri de belirler. Bu hatırlama, Mecnûn'un kara bahtı üzerine kapanmış füsunlu kapının açılmasına, hâdiselerin Abdal'ın haber verdiği gibi, Mecnûn'u aşk derdinden divane olmuş bir meczuba çevirecek şekilde gelişmesine neden olur.

Bir kısmı ise Zeyd ve Zeyneb arasındaki münasebetin nakledildiği bölümde görüldüğü gibi okuyucunun daha önceden hiç bilmediği vak'aların anlatılması şeklindedir (4404-4453). Okuyucu daha önceden şahit olmadığı bu vak'aları anlatıcının hâkim bakış açısından görür ve onun değerlendirmeleriyle izler.

Tekniğin, ikinci ve sık kullanılan şeklinde ise, hikâyeye dahil olan bir kahraman hakkında okuyucu bilgilendirilir. Bu bilgiler, kahramanın karakteri ve sosyal mevkii ile ilgili genel ifadelerle dikkatlere sunulur. Kahramanın sosyal mevkii ile alâkalı bilgilerden ziyâde, karakteri üzerine söylenen sözler onun olayların akışı içerisinde nasıl davranacağına dair işaretleri içerir. Geriye dönüş tekniğinin yapısı gereği özetleme ve tasvir tekniğiyle iç içe kullanıldığını görüyoruz. Aşağıda örnek aldığımız bölümde hikâyeye dahil olan Nevfel hakkında anlatıcı, okuyucuyu bilgilendirir. Burada uygulanan geriye dönüş tekniği modern roman sanatındaki "yapıcı geriye dönüş" tekniğini andırır. Bu teknikte kahraman hikâyeye dahil olduğu anda bütünüyle tanıtılmaz, bazı yönleri gizlenir. Okuyucunun merakının yoğunlaştığı bir anda romancı devreye girer ve kahramanının geçmişi hakkında ya parça parça yahut blok halinde bilgiler verir. Bu vesileyle okuyucu hem kahramanı, hem o kahraman etrafında anlamını bulan olayları daha iyi kavramış olur[323].

Nevfel'in hikâyeye dahil olduğu bölüm قصه نوفل اشنا شدن مجنون با او başlığıyla verilir. Takip eden beyitlerde Mecnûn'un Necd Dağı'nda feryat u figan ede ede, sinesini döve döve günlerini geçirdiği anlatılır (1979-1988). Sonra Nevfel tanıtılır. Nevfel, baht ve devlet sahibi, zengin ve cömert bir sultandır:

Meger ol yörede var idi bir şāh
Ki özine baḫt u devlet idi hem-rāh

Melik-zāde vü ṣāḥib-efser idi
Eben ʿan cedd emīr-i server idi

Anuñ adını eydürlerdi Nevfel
Eli üstine hergiz yoġidi el

Saʿādet-mend idi ḫayl ü ḥaşem-dār
Mürüvvet kānı idi hem derem-dār

Raḥīm idi dem-i iḥsānda ol ḫān
Ġażab vaḳtinde ammā şīr-i ġarrān (1989-1993)

---

[323] a.e., s. 236.

Bu vasıfları haiz Nevfel, bir gün ava çıkar. Av peşindeyken yolu Necd Dağı'na uğrar. Bir mağara önünde, etrafında vahşî hayvanlar olduğu halde perişan bir vaziyette gazeller söyleyen Mecnûn'u görür. Mecnûn'un söylediği gazelden son derece etkilenir. Maiyyetinden Mecnûn'un macerasını öğrenir. Sonra Mecnûn'un yanına gelir ve onunla konuşmaya başlar. Ona Leylâ'ya kavuşabilmesi için yardım sözü verir. Akabinde devreye giren anlatıcı, Nevfel'in Mecnûn'dan bu denli etkilenmesinin nedenini, mantıkî yapıyı korumak düşüncesiyle, geriye dönüş tekniğini kullanarak, aşk derdini tanımasına bağlar. Burada söylenilenler Nevfel'in genel portresinin çizildiği bölümde yer almaz; Nevfel, Mecnûn'un akranıdır. Üstelik sinesinde önceden yaşadığı bir aşkın küllerini taşımaktadır. Yani, aşkın, hasretin ne olduğunu bilmektedir:

Cüvânidi vü Mecnûn'ile hem-sâl
Degil hem-sâl ancaḳ belki hem-ḥâl

Var idi sīnesinde ʿışḳdan derd
Ḳomışdı ġam dili mirʿātına gerd

Ḫaber-dār idi ʿāşıḳlıḳ ġamından
Pür idi dīdesi ḥasret neminden (2084-2086)

1.2.2.2.4.5.6. Montaj Tekniği

Kurma, çatma, kurup takma[324], anlamlarına gelen Fransızca montaj (montage) kelimesi, anlatım tekniği olarak; bir yazarın, genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilâhî nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı, "kalıp halinde" eserinin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir[325]. Bu kavramın geleneksel edebiyatımızdaki karşılığı iktibas sanatıdır. Dîvân şiirinin sıkça kullandığı sanatlardan olan iktibas, manayı kuvvetlendirmek, söze güzellik kazandırmak maksadıyla bir şair veya nasirin, eserine âyet, hadis ya da bunlardan parçalar almasıdır[326]. Her ne kadar iktibas sanatı âyet ve hadislerle sınırlandırılmışsa da, darb-ı meseller, kısa hikâye alıntıları da katılarak sınırlarının genişletildiğini[327] görüyoruz. Gönderici için iktibas ettiği metin, teksif edilmiş, süzülmüş bir bilgi olmakla beraber, hem sözüne dayanak olarak gösterebileceği bir mesned, hem de eserini estetik bakımdan takviye edebileceği bir malzemedir. Bu bakımdan montaja malzeme olan hazır kalıp metnin seçimi, kullanılış amacı ve yeri ayrıca önemlidir. Alınan metnin, eserin genel yapısıyla bütünleşmesi, eserin genel dokusunda sırıtmaması gerekir[328].

---

[324] Tahsin Saraç, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, Adam Yay., İst. 1994, s. 915.
[325] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 243-244.
[326] Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yay., Ank. 1999, s. 172.
[327] Metin Akkuş, *a.g.e*, s. 158.
[328] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 247.

Hamdî'nin montaj tekniğinden âyet, hadis ve atasözlerinden iktibaslar yapmak yoluyla faydalandığını görüyoruz. Âyet ve hadisler daha ziyade mesnevînin giriş bölümünde yer alan tevhid, münacat, naat gibi manzumelerde kullanılmış, atasözlerinden ise hikâye nakledilirken istifade edilmiştir. Mesnevîde geçen âyet, hadis ve atasözleri, "iktibaslar" başlığı altında incelenmiştir (s. 105).

Lârendeli Hamdi'nin montaj tekniğinden ilginç biçimde faydalandığı bölümlerden biri Mecnûn'un kendisine özlem duyan Leylâ'nın halinden haberdar olmasının nakledildiği epizottur: Bir kış günü, Mecnûn'u görebilmek ümidiyle, avlanmayı bahane ederek arkadaşlarıyla sahraya çıkan Leylâ, Mecnûn'un kabilesine yakın bir yerde konaklarlar. Meclis kurulur. Bir süre sonra içkinin tesiriyle Leylâ'nın arkadaşları kendilerinden geçip uyurlar. Sadece Leylâ uyumaz ve Mecnûn'u düşünür, görüşmek, hasret gidermek arzusuyla ağlar. Diğer taraftan Mecnûn da Leylâ'yı görme iştiyakıyla yanmaktadır. Mecnûn, sevgilisinin durumundan hâl diliyle haberdar olur ve yollara düşer.

Mecnûn'un, Leylâ'nın kendisini görmek isteğinden hâl diliyle haberdar olması "kalpten kalbe yol vardır" atasözüyle desteklenir. Anlatıcı eserinde ortaya çıkan kopukluğu, bu atasözünün yardımıyla savuşturmak gayretindedir:

Nigāruñ ḥāletinden oldı āgāh
Ki olur zīrā gönülden gönüle rāh (1664)

Leylâ'nın kendisine yüz vermediği İbn-i Selâm, bu derdle hasta düşünce doktorlar çağırılır, muayene ettirilir. Derdinin devasının ne olduğunu soran İbn-i Selâm'a doktorlar, perhiz tavsiye ederler. İyileşmek istiyorsa sabırlı olması gerektiğini çok bilinen bir atasözünden de faydalanarak söylerler:

Sabırla koruk helva olur

Ḳoruḳ dirler olur ṣabr ile ḥelvā
Taḥammül ḳıl ki vaṣla iresin tā (4572)

1.2.2.2.4.5.7. İç Monolog Tekniği

Anlatım düzeyinde söz, iki şekilde işlevini yerine getirir: Ya sese dönüşür dışa yansır, yahut sese dönüşmeksizin, insanın iç dünyasında görevini yerine getirir. Sonuç olarak insanın, "iç" ve "dış" olmak üzere iki konuşma tarzına sahip olduğunu söyleyebiliriz[329]. İnsanın iç dünyasında ve bu dünyanın kendine mahsus şartları dahilinde yapmış olduğu konuşmaların edebî esere yansıtılmasına iç monolog (le monologue interieur) tekniği diyoruz. İç monolog tekniği, yazarın açıklama ve yorum mahiyetinde herhangi bir müdahelesi olmaksızın okurun kişinin iç hayatına doğrudan doğruya girmesini ve en mahrem, bilinçdışına en yakın düşüncelerin ifade

[329] a.e., s. 264.

edilmesini sağlayan bir vasıta olarak tanımlanır[330]. Gürsel Aytaç'a göre bu teknik, nesir eserlerde figürlerin, karşılaştıkları durumlar hakkındaki yorumlarını dile getirmede ya da bazı olayların ve anlatılması güç durumların tasvirinde kullanılan bir tekniktir[331]. Bu yöntemin uygulandığı bölümlerde dil, dilbilgisi kurallarına uygun ve bilinçli bir yaklaşımla kurulmuş cümlelerden çok, konuşma diline daha yakındır[332].

Hamdî için bu teknik, Leylâ ile Mecnûn gibi, yaşandığı muhit tarafından kabul görmeyen bir aşk ilişkisini anlatırken, kahramanlarının iç dünyalarını okuyucuya ilk ağızdan aktarmaya müsait bir zemin hazırlar. Çünkü Leylâ ile Mecnûn, sadece haberleşme ve buluşmalarının gizli olmasına dikkat etmezler; bilhassa geleneğin, kabilenin ve daha sonradan kocanın baskısını üzerinde hisseden Leylâ'da gördüğümüz gibi, şiddetli bir aşkın tezahürlerinden olan ağlamalar, inlemeler; tereddüt ve endişeler de hep gizli, gözlerden ve kulaklardan uzak bir şekilde gerçekleşir. Kahramanlar çevrelerince bilinmesini, duyulmasını istemedikleri his ve düşüncelerini iç dünyalarında dile getirir; ıstıraplarını paylaşacak kimse bulamadıkları zaman da kendi benliklerine hitap ederler. İç monolog tekniğinin uygulandığı bölümler, tekniğin özelliği gereği, konuşma üslûbuna yakın, sade ve hisli söyleyişlere sahiptir.

Leylâ, kabilesinin Mecnûn için ölüm fermanı çıkartmasından dolayı çok endişelenir. Sevgilisini bu durumdan haberdar etmek ister, ne yapması gerektiğini düşünür:

Didikim ger bu sırdan ben siyeh-kār
Ḳılam ol şifte-ḥāli ḫaber-dār

Ḥaẕer ḳılmaya fikr idüb helākin
Vire nā-geh fenā bādına ḫākin

Ki cānından yuyubdur el muʿayyen
ʿAbeṣ yire ṭutar şemşīre gerden

Vü ger āgāh ḳılmazsam muḳarrer
Bir iş ider aña bu ḥīle-gerler (2276-2279)

Sahrada kendi başına şiirler söyleyerek gezen Mecnûn, içinde bulunduğu hâlin Allah'ın bir takdiri olduğunu düşünür:

Dir idi Ḥaḳḳ ne ḳıldıysa muḳadder
Geliser ḳul başına ḫayr eger şer (2597)

Eserde karşılaştığımız bir kısım iç monologlarda hitabın yönü kadere, feleğe yöneltilmiş durumdadır. Kahraman, içinde bulunduğu durumdan kaderi, feleği sorumlu tutar, sitemler eder. Bu tarz konuşmaların muhatabı, kahramanın, yalnızlığının ve çaresizliğinin

---

[330] Rene Wellek; Austin Varren, a.g.e., s. 200.
[331] Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yay., Ank. 1997, s. 155.
[332] Mehmet Tekin, a.g.e., s. 265.

aynasında gördüğü kendi benliğinden başka bir şey değildir. Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendirileceğini öğrendiği zaman söylediği sözler buna örnek olarak gösterilebilir:

Çün āgāh oldı dil-ber bu ḫaberden
Pür itdi çeşmini ḫūn-ı cigerden

Ki ey gerdūn nedür senden bu işler
Baña kim cāne cevrüñ nev nev işler

Tenümden tīġle ger dökseler ḫūn
Er almazam meger kim ola Mecnūn

Ki rūz u şeb ġamından cān-fürūşam
Anuñ ḳaṣrından özge evde boşam

İki er olmaya bir ʿavrete cāy
Ki hīç bir müzeye ṣıġmaz iki pāy

Hemīn oldur cihān içre baña yār
Anuñ ġayriyle hergiz düzmezem kār (2879-2884)

İç monolog yönteminin kullanıldığı bir diğer sahne de Mecnûn'un Leylâ'nın mektubunu koluna bağlama sahnesidir. Mecnûn, mektubu koluna bağladıktan sonra kendi kendisiyle şöyle konuşur:

Ayıtdı kim bu ḫaṭṭ-ı pür-maḥabbet
Baña maḥşer güninde ola ḥüccet (3677)

1.2.2.2.5. LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİNDEKİ MOTİFLER

Motif kelimesi güzel sanatların bütün kollarını ilgilendiren bir kavram olarak karşımıza çıkar. Kavramı birçok sözlük aşağı yukarı aynı ifadelerle açıklamaya çalışır. *Meydan Larousse* terimi, sık sık tekrarlanan çizgisel süs ve güzel sanatlarda bir biçimin, bir grubun ve özellikle bir manzaranın konusu, olarak tanımlar[333].

Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, *Meydan Larousse*'nin tanımını biraz daha açarak şu tanımı getirir; bezeme ve süslemede bütünü oluşturan parçalardan her birine verilen ad. Örneğin, rumî motifi, akant motifi gibi. Motif karşılığı olarak Türkçe "örge" sözcüğü de kullanılır[334].

Sanat Terimleri Sözlüğü ise motifin güzel sanatlara ait bir terim olduğunu tekrarlayarak şu tanıma yer verir; genel olarak güzel sanatların her kolunda kompozisyon esasını teşkil eden öğe. Tezyinatta süs teşkil edip bizi çeken biçim[335].

Türkçe Sözlük ise kelimenin karşılığını diğer kaynaklara benzer şekilde verir ve örneklerle izaha çalışır; 1. yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri: *Halı motifi. Danteldeki motifler.* 2. Bir eserde sık sık tekrarlanan süsleyici öğe. 3. *müzik* Bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birim: *Melodi Motifi*[336].

Edebiyat Terimleri Sözlüğü kelimeyi diğerlerinden farklı olarak edebiyat ve sahne sanatlarına ait bir kavram olarak da ele alır ve şu şekilde tanımlar; edebiyat ve sahne eserlerinde, içinde ya da yanındakilerden biçim, yapı ve anlam gibi özelliklerinden biriyle, bir başkalık gösteren, renk, çizgi, ses, söz ve benzeri bağımsız bir kavram ya da varlık[337].

Türk masalları motiflerini de ele alıp tasnif ettiği *Motif Index of Folk-Litarature* isimli altı ciltlik çalışmasıyla, motif çalışmalarına yön veren Amerikalı Profesör Stith Thomson'un motif tanımı ise şöyledir; gelenekte kalma gücüne sahip olan, masalın en küçük unsurudur. Bu güce sahip olabilmesi için onun müstesna ve dikkati çekebilen hususiyetleri olması gerekir[338].

Bütün bu tanımların genel olarak birleştiği nokta, motifin, güzel sanatlarda kullanılan süsleyici öğelerden her biri olduğudur. Bunlardan sadece *Edebiyat Terimleri Sözlüğü* ve Stith

---

[333] *Meydan Larousse*, C. 8, Meydan Yay., İst. 1992, s. 960.
[334] Metin Sözen; Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İst. 1994, s. 166.
[335] Adnan Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, 8. Basım, İst. 2000, s. 97.
[336] *Türkçe Sözlük*, C. 2, TDK Yay., Ank. 1998, s. 1578.
[337] L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yay., İst. 1966, s. 106.
[338] Stith Thomson, *The Folktale*, New York 1951, s. 415'den naklen, Saim Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ank. 1999, s. 75.

Thomson'un tanımları, bizim Hamdî'nin eserinde ve diğer araştırmacıların bilhassa halk hikâyelerinde tasnif ve tespit ettiği motif kavramını izah eder. Thomson'un tanımı her ne kadar masal türüyle sınırlıysa da mesnevî edebiyatımızla halk hikâyelerimizin ve masallarımızın müşterek noktaları, kavramın mesnevî edebiyatımızda da bu anlamıyla kullanılabilmesini sağlar. Aynı kültür muhitinden neşet eden eserlerin birbirlerinden etkilenmeleri, birbirlerine kaynaklık etmeleri ve birbirlerinin özelliklerinden faydalanmaları tabiîdir. Netice itibarıyla burada motif kavramı için ihtiyacımız olan tanımı şöyle toparlamak mümkündür; motif, anlatma esasına bağlı edebî eserlerde, tarihî bir macerası olan, gücünü gelenekten alan, kullanıldıkları yerlerde aşağı yukarı aynı şeyi karşılamayı, anlatmayı ve göstermeyi hedefleyen, okuyucuyu, dinleyiciyi ileriye hazırlayan, yerleşmiş hususî kodlardır. Örneğin elma motifinin zürriyeti karşılaması gibi. Mesnevîde, hikâyede ya da masalda "elma" bir pir, şeyh vs. tarafından çocuğu olmayan padişaha verilir. Elmayı alan padişahın yakında bir erkek evlada sahip olacağı gelenekten gelen bir bilgiyle anlaşılır.

Eserdeki belli başlı motifler şunlardır:

Çocuğu Olmayan Padişah Motifi: *Şem ü Pervâne*[339], *Mihr ü Müşteri*[340], *Mihr ü Mâh*[341], *Husrev ü Şîrîn*[342], *Süheyl ü Nev-Bahâr*[343], *Vâmık u Azrâ*[344], *Cemşâh ve Âlemşâh*[345], *Heft Peyker*[346], *Işk-nâme*[347] gibi mesnevîlerle, Dede Korkut'ta *Dirse Han Oğlı Buğaç Han Hikâyesi*'nde[348] ve *Kirmanşah Hikâyesi*[349], *Bey Böyrek Hikâyesi*[350] ve *Tahir ile Zühre*[351] gibi halk edebiyatı mahsullerinde karşılaştığımız bu yaygın motife, Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi'nde de rastlarız. Arap kabilelerinden biri olan Âmirîler'in zengin ve asil reisi, adını devam ettirecek bir oğlu olmadığı için üzüntü içerisindedir. Allah'a kendisine bir oğul nasip etmesi için sürekli dualar eder, adaklar adar, ibadetle meşgul olur (733-748).

Bu motif aslında *stereotype* (basmakalıp tip, klişe) motifler zincirinin bir parçasıdır. Kahramanın mucizevî doğuşu için hazırlayıcı bir fonksiyonu vardır. Zira hemen peşinde olağanüstü bir varlığın (Hızır veya derviş kıyafetindeki başka birinin) yardımı, mucizevî bir

---

[339] Numan Külekçi, *XI-XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi*, C. 2, s. 81.
[340] a.e., s. 94.
[341] a.e., s. 106.
[342] Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 30.
[343] Cem Dilçin, a.g.e., s. 83.
[344] Gönül Ayan, *Lâmi'î, Vâmık u Azrâ*, AKM Yay., Ank. 1998, s. 19.
[345] Numan Külekçi, *XI-XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi*, C. 2,., s. 304.
[346] İsmail Ünver, a.g.m. s. 456.
[347] a.m., s. 456.
[348] Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Türk Kültürünü Araşıtırma Ens. Yay., Ank. 1964, s. 4.
[349] Ali Berat Alptekin, *Halk Hikâyelerinde Motif Yapısı*, Akçağ Yay., Ank. 1997, s. 183.
[350] a.e., s. 202.
[351] Fikret Türkmen, *Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)*, AKM Yay., Ank. 1998, s. 178.

meyvenin yenmesi, kahramanların doğumu ve ad konulması gibi motifler gelir. Bunlar hikâyede olayların mantıklı sırası için bir ihtiyaçtır[352].

Yardımcı Pîr (Hızır) Motifi: Mesnevîde bu motifle ilk olarak Kays'ın babasına mucizevî ayvayı veren Pîr'le karşılaşırız. Bu Pîr'in verdiği ayva sayesinde dünyaya gelen Kays, Leylâ'ya duyduğu aşk yüzünden kendini kaybedince yine bir Pîr'den yardım istenir. Aşk şarabından mahmur olan bu Pîr'den Mecnûn'un babası, oğlunun ağlamaması ve yakasını yırtmaması için yardım diler. Pîr, babaya, oğlunun gözüne sevgilisinin ayağının bastığı topraktan sürmesini ve elbisesine sevgilisinin köpeklerinden birinin boynundan alacağı bir ipi dikmesini söyler. Baba bütün bunları yapar. Hakikaten Mecnûn artık ağlamaz, ama tenini parçalamaya başlar. Elini yakasından çeker, fakat bu sefer eteğini yırtar. Aslında babanın söylemek istediği, Mecnûn'un düştüğü kara sevdadan kurtulmasıdır. Pîr, babanın lafzıyla ifade ettiklerine çare sunmuştur.

Mucizevî Meyve Motifi: Çocuk arzusuyla yanıp tutuşan Amirîler'in reisi, yolu üzerindeki bir harabede bir Abdal'a rastlar. Bu Abdal, Allah dostu, vaktini ibadet ve taatle geçiren, halkın itibar ettiği bir kimsedir. Amirîler'in şahının sıkıntısını konuşmaya gerek kalmadan görür görmez anlar. Ona bir ayva vererek yemesini, böylece yakın zamanda bir erkek evladı olacağını söyler(762-781).

Hamdî'nin eserinde Kays'ın doğmasına sebep olarak gösterilen mucizevî meyve motifi, daha ziyade halk hikâyelerinde tesadüf edilen bir motiftir[353]. Halk hikâyelerinde elma veya nar şeklinde olan bu motif, Hamdî'nin eserinde ayvadır. Bilindiği gibi halk hikâyelerinde elma, narla birlikte zürriyeti temsil etmektedir[354]. *İbrahim*, *Şah İsmail*, *Haydar Bey*, *Şehzade Ebülfez* vs. gibi halk hikâyelerimiz, mucizevî elma motifinin kullanıldığı hikâyelerdir[355]. Hamdî'deki ayva motifi, halk hikâyelerinden *Kerem ile Aslı* hikâyesinde, bir dervişin, şahın ve Ermeni keşişin kısır karılarına, asıl meyva yerine, elma ve ayva fidanı vermesi, kadınların bu fidanları bahçeye dikerek zamanı gelince meyvelerini yiyip hamile kalmaları şeklindedir[356]. Hamdî'de Pîr doğrudan ayva verir. Diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde bu motif, şahın adaklar adaması, daima ve özellikle seher vakti dualar etmesi, bu adil şahın çocuğunun olması için halkın da dualarda bulunması ve böylece Allah'ın şaha çocuk nasip etmesi şeklindedir.

Mucizevî ayva motifi, bu meyve vesilesiyle dünyaya gelecek olan çocuğun farklılığına, olağanüstü tavırlarına işaret eder. Okuyucuyu hikâyenin gelişimi içerisinde sonradan karşılaşacağı bir kısım hâdiselere hazırlar. Bu motifle anlatıcının Kays'ın üstün kişiliğini vurgulama arzusu da hissedilir. Doğumu böyle olağanüstü bir vesileyle gerçekleşen bir

---

[352] a.e., s. 178.

[353] Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Yay., Ank. 1975, s. 139.

[354] Otto Spıes, *Türk Halk Kitapları Mukayeseli Masal Bilgisine Bir İlâve* (çev.: Behçet Gönül), Eminönü Halkevi Neşriyatı, İst. 1941.

[355] Fikret Türkmen, a.g.e., s. 179.

[356] *bk.* Otto Spıes, a.g.e., s. 23-24.

kahramanın, ölümünün de farklı ve olağan dışı bir şekilde cereyan edeceği sezdirilir. Gerçekten de Mecnûn'un ölümü, halkı şaşkınlığa düşürecek bir şekilde vuku bulur.

Çocuğun Sürekli Ağlaması ve Sadece Bir Güzelin Kucağındayken Susması Motifi: Sürekli ağlayan ve bir türlü sükûnet bulmayan Kays, sadece çok güzel bir kızın kucağındayken susar. Kays kızın kucağından iner inmez yeniden ağlamaya başlar. Bu hale şahit olan feraset sahibi kimseler, onda güzelliğe karşı doğuştan gelen bir düşkünlük olduğunu, aşk yüzünden bir felakete uğrayacağını, adının her destana yazılacağını anlarlar (811-820).

Bu ve benzeri motifler vak'anın ilerde alacağı seyir ve kahramanın başından geçecek kimi olaylar hakkında okuyucuya ipuçları verir. Bu motif, Mecnûn'un ilerde tutulacağı destanî aşkın işaretidir.

Kahramanın Okula Verilmesi ve İki, Üç Yılda Bütün İlimleri Öğrenmesi Motifi: Dört yaşına basınca babası tarafından okula verilen Mecnûn, iki, üç yıl gibi kısa bir sürede eğitimini tamamlamakla kalmaz, ders verecek seviyeye *(dâniş-âmûz)* ulaşır. Derslerden alacağı bir şey kalmadığına kanaat getirilince de okuldan ayrılır. Onunla birlikte okula başlayan arkadaşları ise mektebe devam ederler (852-854).

Mecnûn'un akranlarından farklılığı eser boyunca sürekli vurgulanan bir hususdur. Onun dünyaya gelmesi, çocukluk alışkanlıkları ve okul hayatı nasıl farklı ve üstünse, âşık olması, aşkı algılayış ve yaşayış biçimi de akranlarından farklı ve üstündür. Mesnevîde okul hayatı, sınıf arkadaşlarıyla mukayese edilen Mecnûn'un, aşk hayatı ve telâkkisi de Selâm ve Zeyd tipleriyle karşılaştırılır.

Rüyada Görüp Âşık Olma Motifi: Rüyada âşık olma motifi, bizim hem halk hem de dîvân edebiyatı mahsulü olan hikâyelerimizde sıkça tesadüf ettiğimiz bir motiftir. Halk hikâyelerimizden *Tahir ile Zühre*[357], *Kırmanşah Hikâyesi*[358], *Şâmilî Hikâyesi*[359], *Muradına Ermeyen Dilber*[360], *Muradına Nail Olmayan Dilber*[361], *Mahiri ile Mahitaban Hikâyesi*[362] vs. gibi hikâyelerle, mesnevî edebiyatımızdan *Süheyl ü Nev-bahâr*[363], *Cemşîd ü Hurşîd*[364] vs. bu motifi işleyen hikâyelerdendir. Lârendeli Hamdî'nin eserinde motif, rüyasında Mecnûn'a üstat bir nakkaş tarafından yapılan Leylâ'nın resminin gösterilmesi, Leylâ'nın ise rüyasında Mecnûn'un elinden bir deste gül alması şeklindedir. Anlatıcı, hikâyenin asıl kahramanlarını bu şekilde birbiriyle tanıştırır ve âşık olmalarını bu sebebe bağlar. Diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde rüya motifi yerini, aynı okulda birlikte ders alma motifine bırakır (Şâhidî, Nevâî, Hamdullah

---

[357] Fikret Türkmen, a.g.e., s. 184.
[358] Ali Berat Alptekin, a.g.e., s. 375.
[359] a.e., s. 375.
[360] Bilge Seyidoğlu, a.g.e., s. *138.*
[361] a.e., s. *138.*
[362] Mehmet Gökalp, *Mahiri ile Mahitaban Hikâyesi*, Mehtap Yay., İst. 1985, s. 16.
[363] Cem Dilçin, a.g.e., s. 84.
[364] Mehmet Akalın, *Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd*, Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Yay., Ank. 1975, s. 84-85.

Hamdî, Ahmed Rızvân, Celîlî, Sevdâî, Hakîrî, Fuzûlî, Celâl-zâde Sâlih, Halîfe, Atâyî, Fâizî, Örfî, Andelip, Nâkâm). Lârendeli Hamdî ise okul sahnesini bir başka rivayet olarak anlatmaktadır. Kays ile Leylâ'nın okulda birbirlerini görüp âşık olmaları motifi, rüyada görmek ya da rüyada resmin gösterilmesi motiflerine nazaran daha mantıklı ve gerçek hayata daha uygun bir motiftir. Rüya sahnesi esere bir masal havası katmıştır.

Rüyada Âşık Olunan Sevgilinin Aranması Motifi: Kays, rüyasında görüp âşık olduğu Leylâ'yı bulabilmek ümidiyle yollara düşer. Nihayet araya araya Leylâ'nın kabilesinin konakladığı yeri bulur. Çadırın kapısına çıkan Leylâ'yı görür görmez rüyasındaki güzelin o olduğunu anlar. Birbirlerini rüyalarında görüp âşık olan iki sevgiliden arama teşebbüsüne gireni erkek olanı, yani Kays'tır. Hikâyede Kays'ın Leylâ'nın kabilesini rahatlıkla bulmasını sağlayan ise, rüyasında kendisine Leylâ'nın resmini gösteren iki perinin,

Fülān ṭāifedendür ey hümām ol
Ki Leylī dimekiledür be-nām ol (949)

diyerek Leylâ'nın kabilesini ve Leylâ'nın ismini haber vermesidir. Lârendeli Hamdî, diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde bulunmayan rüyada görüp âşık olma motifiyle eserinde ortaya çıkan âşıkların karşılaşması problemini, bu şekilde ortadan kaldırmaktadır.

Bir Cadının İki Âşık Arasındaki Münasebeti Kızın Babasına Haber Vermesi Motifi: Birbirlerine aşkları gittikçe artan iki gencin bu hâlleri ağızdan ağıza dolaşmaya başlar. Nihayet Leylâ'nın kabilesinden kalleş, çirkin ve yaşlı bir kadın bu durumu kızın babasına haber verir (1215-1226).

Kaleye Kapatılma Motifi: Leylâ'nın babası, kızının Mecnûn'la münasebetini haber alır. Kızını önce döver, sonra da saray içindeki muhkem bir kaleye hapsederek dışarı çıkmasını yasaklar (1240-1242). Okulda âşık olma motifini işleyen diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde motif, münasebeti öğrenen babanın, kızını okuldan alarak sevgilileri birbirinden ayırması şeklindedir. Neticede iki genç bir süre görüşemezler ve bu ayrılık birbirlerine duydukları aşkın artmasına sebep olur. Kays'ın mecnûnluğa kadar giden macerasında bu hâdise bir dönüm noktasıdır. Leylâ'dan ayrı kalan Kays, kendini kaybetmiş bir halde yalınayak sokaklarda şaşkın şaşkın dolaşmaya, çoluk çocuk tarafından taşlanmaya ve insanlarca ayıplanmaya başlar. Nihayet kendisine Mecnûn ismi yakıştırılır ve o günden sonra da gerçek ismi unutulur gider.

Dağ Motifi: Masallarda sık görülen bir motiftir[365]. Divan ve halk edebiyatımızda dağ denilince akla ilk Kaf Dağı gelir. Bu dağ, Türk mitolojisindeki "Demir Dağ" motifine çok benzer[366]. Bilindiği gibi Kaf Dağı, dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkânsızlığına

---

[365] Hasan Köksal, *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ank. 1984, s. 184.
[366] a.e., s. 184.

inanılan dağlar zinciridir. Efsaneye göre Ye'cûc ve Me'cûc, Anka, cinler, şeytanlar bu dağın arkasındadır[367].

Dağ motifi, Hamdî'nin eserinde Necd Dağı'yla temsil edilir. Bu *seng-i mihnetten* yaratılmış, vahşî bir dağdır(1361). Mecnûn Necd Dağı'nın zirvesinde bulunan bir mağarayı mesken tutar.

Evinden kabilesinden uzaklaşan Mecnûn, ancak burada rahat edebilmektedir. Kendisini eve götürmek isteyen annesinden, zaten ten kafesinde mahpus olan canını bir de ev kafesine kapatmamasını ister. Eve dönmesi halinde çok geçmeden öleceğini, acı yüzlü, acı sözlü insanlarla bir arada yaşamaktansa, vahşî hayvanlarla sohbet etmenin daha iyi olduğunu ifade eder.

Necd Dağı, Mecnûn'un ruhuna en uygun mekân olarak tebarüz eder. Orada kendini bütün kayd u bendlerinden hür, sadece Leylâ'ya bağlı hisseder.

Mağara Motifi: Ailesinden ve kabilesinden uzaklaşan Mecnûn, Necd isimli, ürkütücü, vahşî hayvanların bulunduğu ve insanların yaşamadığı bir dağın zirvesindeki ulu bir mağarayı kendine mesken edinir (1369).

Mağara motifinin Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olduğunu biliyoruz[368]. Mağara motifi İslâm ananesinde, Kur'anıkerim'de Kehf Suresi (18. Sure)'nde maceraları anlatılan Ashab-ı Kehf, Hz. Peygamber'e ilk vahyin geldiği Hırâ Dağı'ndaki mağara -ki mağarada Hırâ Mağarası olarak anılır- ve yine Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ederken Hz. Ebubekir ile sığındığı Sevr Mağarası'yla hatırlanır ve işlenir.

Mesnevîdeki mağara motifiyle, ferdin toplumdan uzaklaşması ve kendisiyle başbaşa kalması vurgulanır. Yine dağ motifi gizlenmek, saklanmak anlamındadır. Mecnûn, sürekli dışlandığı, ayıplandığı ve anlaşılmadığı bir çevreden uzaklaşma ihtiyacı duymuştur. Fakat Mecnûn'un yaşamak için seçtiği bu çevreye Selâm ve Zeyd gibi kişilerin fazla dayanamadıkları görülür. Mecnûn böyle olumsuz bir fizikî çevreye ve burada yaşadığı mahrumiyetlere dayanacak gücü aşktan almaktadır.

Vahşî Hayvanlarla Dost Olma ve Onlardan Yardım Alma Motifi: Sevgilisinin hasretiyle deliye dönen Mecnûn, insanlardan uzaklaşmayı da ihtiyar edinir ve Necd Dağı'na sığınır. İnsanların yaşamadığı bu dağda, vahşî hayvanlarla dost olur. Bu hayvanlar yalnızca insanlarla değil, birbirleriyle de bir arada yaşaması mümkün olmayan hayvanlardır: kurtla kuzu, aslanla ceylan Mecnûn'un yanında uyum içinde yaşarlar. Hikâyenin akışı içerisinde bu hayvanların Mecnûn'un çevresinden hiç ayrılmadıklarını, onu sürekli koruduklarını müşahede

---

[367] İskender Pala, a.g.e., s. 273.

[368] *bk.* Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar)*, C. 1, TTK Yay., Ank. 1993, s. 21 vd.

ederiz. Mecnûn, mesnevî boyunca iki kez de ahûları avcıların elinden kurtarır. Mecnûn'un bu şekilde hayvanlarla tesis ettiği aşinalık, ona ermiş bir çehre izafe etme gayretiyle ilgilidir. Doğumu, tahsili ve aşkı emsaline göre farklı ve olağanüstü olan bir kahramanın eşya ve hâdiselerle diyalogunun da farklı olması icap eder. Bu motifle saf ve temiz bir aşkın insana sağladığı bazı üstünlüklere atıfta bulunulmuştur. Hatırlanacağı gibi İslâm geleneğinde gösterilen mucize ve kerâmetlerden bir kısmı da hayvanlarla ilgilidir. Hz. Süleyman kuşlarla, hayvanlarla konuşur, onların dilini anlarmış[369]. Hz. Peygamber'in mucizelerinden biri de hayvanlarla konuşmasıdır[370].

Kâbe Motifi: Mecnûn'un derdine derman arayan babaya yakınları, oğlunu Kâbe'ye götürmesini tavsiye ederler. Kâbe, edilen duaların geri çevrilmediği, dünya halkının hacet-gâhı konumunda olan mukaddes bir mekândır. Bu tavsiyeyi yerinde bulan baba, vakit kaybetmeden oğlunu Kâbe'ye götürür. Ona aşk derdinden kurtulması için dua etmesini söyler. Fakat Mecnûn, Leylâ'ya duyduğu aşkın artması için dua eder. Oğlunun bu duasını işiten baba ümidini kaybeder ve mahzun bir şekilde evine döner. Akrabalarına da Mecnûn için hiçbir ümidin kalmadığını haber verir (1879-1931).

Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde Kâbe motifi, hikâyenin hüzünlü seyri ve neticesi üzerine okuyucuya ipuçları veren motiflerden biridir. Okuyucu, Mecnûn'un duasını okur okumaz hikâyenin ilerleyen bölümlerinde kahramanın başından hüzünlü hâdiseler geçeceğini ve bu sevginin vuslatla neticelenmeyeceğini anlar. Baba da bu duanın geri çevrilmeyeceğini bildiği için oğlunun iyileşmesine dair ümitlerini kaybeder. Kâbe, Mecnûn için aranan çarelerin son noktasıdır. Oradan edinilemeyen şifayı, başka bir mekânın, başka bir münacatgâhın vermesi mümkün değildir.

Kılık Değiştirme Motifi: *Süheyl ü Nev-bahâr*, *Işk-nâme*, *Hurşid-nâme*, *Husrev ü Şîrîn*[371], *Mihr ü Vefâ*[372] gibi birçok aşk ve macera mesnevîsinde karşılaştığımız bir motiftir. Sevgilisiyle görüşüp, konuşmak, hasret gidermek isteyen âşık için en kolay yol, kılık değiştirmektir. Lârendeli Hamdî'nin eserinde de Mecnûn, Leylâ'yla görüşebilmek için birçok kez kılık değiştirir. İlkinde bir dilenci kılığına girer, daha sonra kör kılığına bürünür (2787). Leylâ'nın kabilesi işin farkına varınca Mecnûn, kılık değiştirmenin artık fayda getirmeyeceğini anlar ve bu yolu terk eder.

Mektup Motifi: Aşk hikâyelerinin vazgeçilmez ve hususî bir motifi olan mektup motifi, Leylâ ile Mecnûn'da da sıkça kullanılmıştır. Birbirleriyle görüşmeleri hem aile, hem rakip, hem de gelenek tarafından önceleri sınırlandırılan, sonraları yasaklanan âşıklar için mahrem sözler, sadık haberciler tarafından taşınan mektuplarla alınır ve verilir. Hasretleri artık

---

[369] İskender Pala, a.g.e., s. 448.

[370] Agâh Sırrı Levend, *Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İst. 1984, s. 136-137.

[371] İsmail Ünver, a.g.m., s. 456.

[372] Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy.a kadar)*, Kitabevi, İst. 1999, s. 62.

dayanılmaz noktalara ulaşan âşıklar için mektup, sevgilinin temas ettiği, ondan koku ve iz taşıyan mukaddes bir nesnedir. Mektup, âşıkların sabırlarını biler, ümitlerini kuvvetlendirir. Bu mektuplar kim tarafından taşınırsa taşınsın (bu bazen yoldan geçen bir Pîr(ihtiyar), Zeyd gibi bir arkadaş veya herhangi bir âşinâdır) bir an önce sahibine iletilmeye çalışılır. Hikâyede mektuplaşma sadece Leylâ ile Mecnûn arasında olmaz; Nevfel ve İbn-i Selâm, Leylâ'nın babasıyla mektuplaşırlar. Mektup motifinde dikkat çeken bir diğer husus da, mektubu götüren habercinin, çoğunlukla beraberinde cevapla dönmesidir. Mektuba Allah adıyla başlanır (3454), mektubun sonuna unvan gözden akan kanlı yaşlarla yazılır (3540). Sevgilisinin mektubunu habercinin elinde gören âşık, hemen ayağına kapanır ve şükranlarını bildirir (3545). Mektup gözyaşları içinde okunur (3560) ve derhal cevap kaleme alınır (3563).

Görmeden Âşık Olma Motifi: İbn-i Selâm, güzelliğinin şöhretini duyduğu Leylâ'ya görmeden âşık olur (1957). Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşid-nâme* isimli mesnevîsi bu motifin işlendiği mesnevîlerdendir; hikâyenin asıl kahramanları olan Ferahşâd ile Hurşîd birbirlerini görmeden, anlatılanlardan hareketle âşık olurlar. Yine Boğa Han, Hurşîd'e Siyah'tan duyduklarıyla âşık olur[373]. Bu motifin işlendiği bir diğer mesnevî ise Lâmi'î Çelebi'nin *Vâmık u Azrâ* isimli eseridir. Azrâ, güzelliğinin methini işittiği Vâmık'a görmeden sevdalanır[374].

Kuşların Mecnûn'un Başına Yuva Yapması Motifi: Vahşî hayvanlarla yaşayan Mecnûn perişan bir hâldedir. Onun perişanlığı ve hayvanlarla kurduğu aşinalık o dereceye ulaşır ki, akbabalar Mecnûn'un uzayan saçına yuva yaparlar (3889).

Bu motifle Mecnûn'un içinde bulunduğu durumun vehameti ve hayvanlarla kurduğu aşinalığın derecesi verilmek istenmiştir.

Mecnûn'un Kolundan Kan Gelmesi Motifi: Mecnûn'un babası Necd Dağı'na oğlunu görmek için gelir. Konuşurlarken Mecnûn'un kolundan kan akmaya başlar. Baba, sebebini anlamadığı bu olay karşısında korkar ve heyecanlanır. Mecnûn, babasına merak etmemesini, Fassad'ın Leylâ'nın kolundan kan aldığını, kolundan kan gelmesinin sebebinin bu olduğunu söyler. Artık Leylâ ile aralarından ikilik kalkmıştır.

Rüya Motifi: Leylâ ile Mecnûn'un birbirlerine âşık olmaları gördükleri rüya sonucu olur. Kötü bir rüya gören Mecnûn, uyandığında bir acûzeden Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiği haberini alır. Rüyasında Mecnûn'un öldüğünü gören Leylâ, bunun tesirinden kurtulamaz ve hastalanır. Çok geçmeden de ölür. Zeyd, Leylâ ile Mecnûn'un akıbetinden, gördüğü rüya sayesinde haberdar olur. Rüyasında iki âşığı cennet bahçelerinden birinde yan yana görür. Bir taht üzerinde oturan sevgililere bir Pîr hizmet etmektedir.

---

[373] Hüseyin Ayan, *Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid-nâme (Hurşid ü Ferahşâd)*, Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erz. 1979, s. 36-37-38.
[374] Gönül Ayan, a.g.e., s. 20.

Av Motifi: Nevfel bir av esnasında Mecnûn'u görür ve ona yardım etmeye karar verir. Leylâ avlanmayı bahane ederek evden uzaklaşır ve Mecnûn'la buluşur. Bu motifle hikâyede kahramanların birbirleriyle tanışmalarına, görüşmelerine zemin hazırlanır.

Yardımcı Padişah Motifi: Halk hikâyelerinden *Tahir ile Zühre* ve *Kurbanî Hikâyesi*'nde[375] gördüğümüz bu motif, mesnevîde Nevfel ile verilir. Nevfel, asil, zengin, cömert ve cengâver bir kimsedir. Bir av gezisinde rastladığı ve hikâyesini öğrendiği Mecnûn'dan çok etkilenir. Onu Leylâ'sına kavuşturabilmek için, savaşı göze alır. Fakat Nevfel, savaşı kazanmasına rağmen Leylâ'yı Mecnûn'a vermekten vazgeçer.

Savaş Motifi: Mecnûn'a Leylâ'yı alma sözü veren Nevfel, Leylâ'nın kabilesiyle ilki mağlubiyetle sonuçlanan iki savaş yapar. Bu savaşlar kanın oluk gibi aktığı, yeryüzünün savaşın şiddetinden titrediği ve yarıldığı çetin mücadelelere sahne olur.

Keramet Motifi: Eserde ilk keramet, Mecnûn'un babasının harabede karşılaştığı Pîr tarafından gösterilir. Verdiği ayva, Emir'e bir erkek çocuk vesilesi olur.

Mecnûn'un vahşî hayvanlarla birlikte yaşaması, onların dilinden anlayıp hükmetmesi de keramet olarak değerlendirilebilir. Ki bu vahşî hayvanlar, Leylâ'nın mezarı üzerinde can veren Mecnûn'un cesedine dokunmaz, onun başında uzun süre nöbet tutarlar.

Diğer bir keramet sahnesi de Mecnûn'la Leylâ'nın buluşması epizoduna bağlıdır. İbn-i Selâm, bu buluşmadan haberdar olunca Mecnûn'u öldürmek için kılıçla saldırır. Fakat eli havada kaskatı kesilir. Aynı şey diğer eline de olur. Mecnûn'un duası üzerine İbn-i Selâm'ın elleri normale döner.

Hikâye boyunca anlatıcının, yeri geldikçe, Mecnûn'un vasıfları üzerine konuştuğunu görürüz. Mecnûn'un sevda esiri lâübalî bir kişi olmadığı sıkça vurgulanır. Şehvet, ihtiras, şöhret ve zenginlik kaygılarından azâde, dinî yükümlülüklerini yerine getiren bir kişi olarak takdim edilen Mecnûn'un böyle bir keramet göstermesi, okuyucuyu şaşırtmaz.

İnsan Olmayan Varlıklarla Konuşma Motifi: Lârendeli Hamdî'nin eserinde zaman zaman kullanılan motiflerden biridir. Mesnevî edebiyatımızın özellikle aşk hikâyelerini terennüm eden eserlerinde karşılaştığımız bu motifle, kahramanların sıkıntılı zamanlarında, hayvanlara ve başka varlıklara içlerini döktükleri, hallerini anlattıkları, bazen onlarla bütünleşmeye bazen de kendilerini onlardan daha güç durumda göstermeye çalıştıkları görülür. Bu motif kahramanların iç dünyalarını yansıtan en önemli motiflerden biridir[376].

Hamdî'nin mesnevîsinde bu tür konuşmalar tek taraflı olarak cereyan eder. Yani kahramanların, konuştukları, seslendikleri hayvanlardan ve nesnelerden karşılık aldıkları

---

[375] Fikret Türkmen, a.g.e., s. 189.
[376] İsmail Ünver, a.g.m., s. 456-457.

görülmez. Fakat Mecnûn'un, seslendiği hayvanların ve nesnelerin dillerini bildiği, onları anladığı hissettirilmeye çalışılır. Bu çaba, Mecnûn'un dünyaya gelme şekliyle alâkalı olarak gelişen ve mesnevî boyunca sürekli vurgulanan hususî tabiatıyla ilgilidir. Bu hususî tabiat, temiz ve saf aşkla girdiği terkipten hayvanların, eşya ve hâdiselerin dilinden anlayan bir kişilik vücuda getirmiştir.

Mesnevîde cansız varlıklarla ilk konuşma sahnesi, Mecnûn'un, bir kış günü, Leylâ'nın kendine özleminden hâl diliyle haberdar olması, herkes uyuduktan sonra Leylâ'nın çadırına gelmesi ve çadırın kapı vazifesi gören örtüsüyle konuşması sahnesidir. Mecnûn, çadırın kapısına seslenir ve sitemler eder. Mecnûn'un sesini tanıyan Leylâ hemen dışarı çıkar ve iki âşık birbiriyle gece yarısına kadar sohbet eder.

Bu motifin işlendiği ikinci sahne Leylâ'nın babasından istenmesi sahnedir. Leylâ'nın babası, kızını, aklının başında olmadığını duyduğu Mecnûn'a vermeye yanaşmaz. Mecnûn'un babası oğlunun çağrılarak imtihan edilmesini, aklının başında olup olmadığına ondan sonra karar verilmesini ister. Meclise çağrılan Mecnûn, o sırada Leylâ'nın köpeklerinden birini görür ve onunla konuşmaya başlar. Sonra da meclisi aydınlatan şem'e yönelir, ona hitap eder. Leylâ'nın babası bu olayı Mecnûn'un deliliğine dayanak olarak gösterir. Kızını vermek istememesinde ne denli haklı olduğunu vurgular. Bu hâdise hikâyenin dramatik seyrine doğrudan tesir eder. Ümidini kaybeden Mecnûn'un ıstırabı artar ve yeniden Necd Dağı'nın yolunu tutar.

Motif üçüncü olarak Mecnûn'un aşk derdinden kurtulmasını temin için Kâbe'ye götürüldüğü bölümde karşımıza çıkar. Mecnûn, Kâbe'nin halkasına yapışır ve halkaya hitap eder. Kâbe'nin siyah örtüsüyle bahtı, etrafındaki halkalarıyla da aşk esiri olması arasında bir ilgi kurar. Bu, eskiden esirlerin kulaklarına küpe takılması *(bende-i hal-begûş)* geleneğiyle alâkalıdır[377].

Motif dördüncü olarak Nevfel'den ayrılıp yeniden sahraya düşen Mecnûn'un, yolu üzerinde karşılaştığı bir avcının elinden iki ahuyu, atını karşılık vererek kurtardığı sahnede geçer. Mecnûn, ahularla konuşur, sonra onları serbest bırakır.

İki ahuyu avcının elinden kurtaran Mecnûn, yoluna devam eder. Diğer bir avcının yakaladığı ahuyu boğazlamak üzere olduğunu görür. Bu avcıdan da silâh takımını vererek ahuyu kurtarır. Mecnûn ceylanla konuşur, dertleşir ve Leylâ'yla karşılaşması halinde, ona kendisinden bahsetmesini ister.

Mecnûn'un hayvanlarla konuştuğu bir diğer sahne, avcıların elinden ahuları kurtarma sahnesini takip eden dinlenme sahnesidir. Gece gündüz demeden yürüyen Mecnûn, bir su başında konaklar. Bir ağacın dalında gördüğü kargayla konuşur. Kargaya niçin bu rengi aldığını sorar. Bahtı ve karganın siyahlığı arasında münasebet kurar. Nihayet kargadan Leylâ'ya

---

[377] İskender Pala, a.g.e., s. 207.

durumunundan bahsetmesini ister. Mecnûn'un içler acısı durumunu anlayan Karga, hâl diliyle ahlar çekmeye, ağaçları dal dal dolaşmaya başlar.

Kış mevsiminin şiddetli günlerinden birinde Mecnûn, bâğbânın bir servi ağacını kesmek üzere olduğunu görür. Kolundaki la'li vererek serviyi kurtarır. Ağacın dibinde bir süre oturur. Ağlar, inler ve içini serviye döker.

Kocası İbn-i Selâm'ın ölümünden dolayı âdetlere uyarak iki yıl yas tutan ve kimseyle görüşmeyen Leylâ, geceyi muma şikâyet eder, bir türlü sabah olmayışından yakınır.

İyilerin Ödüllendirilmesi Motifi: Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin dikkat çekici yönlerinden biri de kahramanlarının ölümlerinden sonra hikâyenin bitmemesidir. Kahramanların birbirlerine kavuşamadan ölmeleri şeklinde, oldukça trajik biten son, bir rüya sahnesiyle yumuşatılır. Zeyd, rüyasında iki sevgiliyi cennet bahçelerinden bir bahçe içinde görür. Üstelik bir Pîr bunlara hizmet etmektedir. Pîr, Zeyd'e gördüklerinin, iki âşığın dünyada çektikleri sıkıntıların ve korudukları safiyetlerinin karşılığı olduğunu söyler. Zeyd uyanınca gördüğü rüyayı insanlara anlatır. İyiliğin ve kötülüğün karşılığı bulunduğu inancı, hikâyede bu rüya ile tazelenir. Bu, romantik endişelerden çok didaktik endişelerin şekillendirdiği bir bitiş sahnesidir.

Âşıkları Yan Yana Gömme ve Mezarlar Arasında Pencere Açma Motifi: Halk hikâyelerimizden *Arzu ile Kamber*[378] ve *Tahir ile Zühre*'de[379] aynı mezara gömülme şekliyle karşılaştığımız bu motif, mesnevîde Leylâ ile Mecnûn'un yan yana mezarlara gömülmesi ve iki mezar arasında bir pencere açılması şeklindedir. Motif bu şekliyle hakikaten orijinal olma vasfını haizdir. Leylâ'nın öldüğünü haber alan Mecnûn, sevgilisinin mezarına kapanır ve bir süre sonra da ölür. Etrafındaki vahşî hayvanlardan dolayı Mecnûn'un cesedine yaklaşamayan akrabaları, bir yıl bir ay sonra hayvanların dağılmasıyla cesede ulaşabilirler. Birbirlerine kavuşamadan ölen iki âşığı yan yana gömmeye ve iki kabir arasında bir pencere açmaya karar verirler. Bu sahnede geleneklerle şahsî vicdanların çatışması mevzubahistir. Bir tarafta herkesin tabî olmak zorunda olduğu içtimaî kurallar, diğer tarafta son derece saf, tesirli ve ulvî bir aşk macerâsının insan vicdanında uyandırdığı hayranlık ve merhamet hissi. Bu hayranlık ve merhamet hissi, âşıkları yan yana mezarlara gömer ve iki mezar arasında bir pencere açar. Fakat gelenek, sevgililerin, *Arzu ile Kamber* ve *Tahir ile Zühre* hikâyelerinde olduğu gibi aynı mezara gömülmesine burada müsaade etmez. Leylâ ile Mecnûn'a yine hasrete sabretmek düşmüştür (5265).

Formulistik Sayı:

Bir:
Arap mülkünde asil, zengin fakat çocuğu olmayan bir emir vardır.

Ki var idi ʿArab mülkünde bir mīr
Saḫā vü luṭf kānı vü cihān-gīr (733)

---

[378] Ali Berat Alptekin, a.g.e., s. 313
[379] a.e., s. 313.

Bu emir bir gün bir harabede karşılaştığı Pîr'in, kendisine verdiği bir ayva sayesinde bir erkek çocuğa kavuşur.

Eline şundı bir ayvayı fi'l-ḥāl
Giderdi şāhdan āy vāyı fi'l-ḥāl (778)

Bir yaşına giren Kays, ikbal göğünün mahı olarak serpilir, güzelleşir.

Ṭulūʿından güẕer ḳıldı çü bir sāl
O māha menzil oldı çarḫ-ı iḳbāl (806)

Mecnûn, Leylâ'nın kabrine sarılarak can verir. Etrafını çeviren vahşî hayvanların korkusundan cesedine yaklaşmaya kimse cesaret edemez. Bu hal bir yıl bir ay sürer. Nihayet vahşî hayvanların bu süre sonunda çekilmesiyle Mecnûn'un cesedine ulaşılır.

Rivāyetdür ki tā bir ay u bir sāl
Bu ḥāl üzre düşüb ḳaldı ol ābdāl (5238)

İki:

Kocası İbn-i Selâm'ın ölümü üzerine Leylâ, Arap âdetlerine göre tam iki yıl matem tutar ve kimseyle görüşmez.

ʿArabda ol zemān bu idi ḳānūñ
Ki ◡eri fevt olduġundan ṣoñra ḫātūn

İki yıl kimseye göstermeyüb yüz
Otururdı evinde gice gündüz (4617-4618)

Üç:

Kays üç yaşına girince sünnet ettirilir.

Ḳaçan ki ◡irdi üçe ġarrāyla yaşı
Ḫalāyıḳ anda çābük oldı başı

Atası diledi kim sünnet ide
İlinüñ ulunuñ daʿvet ide (821-822)

Nevfel, Necd Dağı'nda gördüğü ve hikâyesinden etkilendiği Mecnûn'u sarayına getirir. Mecnûn, Nevfel'in Leylâ'ya kavuşmasına yardımcı olacağı ümidiyle biraz sükûnet bulur; yer, içer. Bu hâl üzre birlikte üç ay geçirirler.

Bu resmile üç ay miḳdārı bunlar
Ṣafā vü ʿişret itdiler muḳarrer (2113)

Leylâ'yı istemeye gelen İbn-i Selâm ve mahiyetine Leylâ'nın kabilesi üç gün süren bir ziyafet verir.

Ḳatı ʿizz ü riʿāyet eylediler
Temām üç gün ẕiyāfet eylediler (2862)

Yedi:

Yedi yaşına basan Kays'ın güzelliğinin şöhreti il içinde yayılır.

Yidiye irdi iʿzāzile sālı
İl içre dāstān oldı cemāli (863)

İbn-i Selâm'ın ölümünü Mecnûn'a haber vermek için Necd Dağı'na gelen Zeyd, onun yanında yedi gün kaldıktan sonra evine döner.

Bu resme sözleriyle ol iki yār
Yidi gün oldılar anda dil-efgār (4662)

Mecnûn, Kâsid'in Leylâ'dan getirdiği hil'ati ve nâmeyi görünce kendi etrafında yedi kere döner.

Yidi kerre pey-ā-pey urdı çarḫı
Ki geçdi luʿb-ı çarḫı yidi çarḫı (4733)

Bu eflâk, insanoğlunu öğüten, susuz ama hızla dönen yedi gözlü bir değirmendir.

Yidi göz bir degirmendür bu eflāk
Gice gündüz döner bī-āb çālāk (5122)

Yine bu eflâk, insanı saran, kan dökücü yedi başlı bir ejder gibidir.

Bu yidi başlu ejderhā-yı ḫūn-ḫvār
Çevürmişdür seni çün ḫalḳa-ı mār (5298)

Otuz:

Mecnûn otuz yıl, Necd Dağı'nda insanlardan uzak bir köşede, hayvanlarla birlikte yaşar.

Bu resme ḥālle Mecnūn-ı bī-dil
Geçindi kūh-ı hāmūnda otuz yıl (4401)

Kırk:

Kays'ı sünnet ettiren babası, kırk gün süren bir ziyafet tertip eder.

Bu resme ḳırḳ gün ol mīr-i eşref
İli inʿāmile ḳıldı müşerref (836)

1.2.2.2.6.MESNEVÎDE ELE ALINAN AŞKIN MAHİYETİ

1.2.2.2.6.1.Tasavvufta Aşk Anlayışı

Arapça bir kelime olan aşk, şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması anlamına gelir. Lügat kitaplarında aşk kelimesinin sözlük anlamının, aynı kökten olup "sarmaşık" anlamına gelen **aşeka** ile yakından ilgili olduğu belirtilir. Buna göre sarmaşığın kuşattığı ağacın suyunu emmesi, onu soldurup zayıflatması ve bazen kurutması gibi aşırı sevgi de sevenin sevdiğinden başkasıyla ilgisini kestiği, onu sarartıp soldurduğu için bu duyguya da aşk denilmiştir[380].

İslâm felsefesinden ayrıca kozmik varlıklar hiyerarşisinde alttaki bir varlığın üstteki varlık veya varlıklara duyduğu arzu (şevk) ve sevgi de çoğu zaman aşk terimiyle ifade edilmiştir[381].

Müslüman filozofların aşk anlayışlarını oluştururken Kur'anıkerim ve hadislerden hareket ettiklerini, ayrıca Eski Yunan filozoflarından, bilhassa Eflatun ve Aristo'dan derinden etkilendiklerini görmekteyiz.

Eflatun, sevgi duygusunu ciddi biçimde çözümlemeyi deneyen ilk filozoftur. *Şölen (Symposium)* ve *Phaidros* diyaloglarında, sevgi tanrısı Eros'u ve onun insanlar arasında doğurduğu sevgiyi ele alır. Ne var ki *Şölen*'de irdelenen sevgi, İlkçağ Atina'sında kadın ve erkek dünyalarının birbirinden kesin bir biçimde ayrılmış olması dolayısıyla yaygınlaşan çarpıklığı da yansıtmaktadır. Aslında bu çarpıklığa karşı olan Eflatun, sevgi kavramını yücelterek başka bir konuma yerleştirmeye çalışır. Ona göre, güzel bedenler hep birbirine benzemektedir. İnsan bu gerçeğin farkına vardı mı, tek bir bedene düşkünlüğü küçümsemeye ve can güzelliğini, oradan hareketle de bütün güzelliklerin asıl kaynağını aramaya başlayacaktır[382]. Bu arama insanı *güzelliğin bilgisine*[383] götürecektir:

"*Sevginin şimdi vardığımız yerine kadar götürülen adam, bütün güzel şeyleri birbiri ardı sıra ve gerekli düzen içinde gördükten sonra, girdiği yolun sonuna ulaşarak, birdenbire eşsiz bir güzellik, güzelliğin özüyle karşı karşıya gelecek. İşte buna ermek içindi bütün emekleri. Bu güzellik artık hep var, doğumsuz, ölümsüz, artmaz, eksilmez bir güzelliktir, bir bakıma güzel, bir bakıma çirkin, bugün güzel, yarın çirkin, şuna göre güzel, buna göre çirkin, bir yerde güzel, bir yerde çirkin, kiminin gözünde güzel, kiminin gözünde çirkin bir güzellik değildir. Bir güzellik ki, kendini bir yüzle, elle ayakla, bedene bağlı hiçbir şeyle göstermeyecek, ne bir söz olacak, ne*

---

[380] Süleyman Uludağ, *Aşk*, TDV. İslâm Ans., C 4, İst. 1991, s. 11.
[381] a.mad.., s. 11.
[382] Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, Ötüken Yay., İst. 1993, s. 60.
[383] Eflatun, *Şölen* (çev.ler: Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu), Remzi Kitabevi, İst. 1972, s. 79.

bir bilgi, bir canlıda, belli bir varlıkta bulunmayacak, ne canlıda, ne yerde, ne gökte, hiçbir yerde, kendi var, kendinden var, kendisiyle hep bir örnek. Bütün güzellikler ondan pay alır; kendisi onların parlayıp sönmeleriyle ne artar, ne eksilir, ne de bir değişikliğe uğrar... o zaman artık neredeyse sevginin yüce sırlarına ermiştir. İşte doğru yolu budur, sevgi dünyasına ister kendi kendine, ister kılavuzla ulaşmanın. Bu dünyanın güzelliklerinden başlayacaksın, hiç durmadan basamak basamak yüce güzelliğe yükseleceksin, bir güzel bedenden ikisine, ikisinden bütün güzel bedenlere, sonra güzel bedenlerden güzel işlere, güzel işlerden güzel bilgilere, güzel bilgilerden de sonunda bir tek bilgiye varacaksın. Bu bilgi de o tek başına var olan salt güzelliğe varmaktan, asıl güzelin özünü tanımaktan başka bir şey değildir. "[384]

Eflatun, Sokrates'in ağzından Diotima isimli bir kadının sözleri olarak naklettiği bu ifadelere, ölümsüzlüğe ermek isteyen bir insanın kendine sevgiden daha iyi yardımcı bulamayacağını da ilâve eder[385].

Literatüre "Platonik (Eflatunî) Aşk" adıyla geçen bu anlayış, geçici güzelliklere değil, güzellik idee'sine, salt güzelliğe duyulan aşkın ifadesidir[386].

Eflatun'un *Phaidros* diyalogundaki fikirlerin de Müslüman filozofları ve sûfileri derinden etkilediğini biliyoruz. Bu eserinde aşkı bir çeşit ruh hastalığı, delilik (cünûn) olarak değerlendiren Eflatun, bu deliliğin cismanî ve ilâhî olmak üzere iki şekli bulunduğunu söyler. Tasavvufi metinlerde karşımıza çıkan Allah dostu meczuplardan, Harunü'r-Reşid'in kardeşi olduğu söylenen Behlül Dânâ'ya, ünlü aşk hikâyesinin kahramanı Mecnûn'a kadar birçok âşık tipinin arkasında Eflatun'un bu yaklaşımı ve bunu yüzyıllar boyunca işleyerek derinleştiren sûfî şairlerin yorumları ve aşk anlayışları vardır. "Cünûn", "akl" ın yitirilmesi, yerine "aşk"ın ikame edilmesidir. Bu düşüncenin yerini vecdin alması manasına gelir ve tasavvufi yaşantının en önemli hususiyeti ve "marifet"e erişmenin yegâne yoludur[387].

İslâm filozoflarının aşk anlayışını bir terkip haline getirirken düşüncelerinden istifade ettikleri bir diğer Yunan düşünürü de Aristo'dur. Aristo, aşkı sevginin ifrat şekli kabul eder. "Kendisi hareket etmeyen ilk hareket ettirici"nin felekleri harekete geçirişini, sevilenin seveni harekete geçirmesi[388] olarak yorumlar. Aristo'nun bu düşüncesi İslâm filozofları için kozmolojik bir doktrin olarak ele alınır ve türlü şekillerde yüzyıllarca terennüm edilir.

Eflatun ve Aristo'nun düşüncelerinden faydalanan ancak bunları kendi inanç sistemlerine tatbik ederken titiz bir elemeden geçiren İslâm filozofları için tartışma aşk kelimesinin kendisinden başlar. Kur'anıkerim' de ve sahih hadislerde aşk kelimesinin geçmemesi, kavramın, hub, muhabbet ve meveddet kelimeleri ile bunların müştaklarıyla ifade

---

[384] a.e., s. 79-80.
[385] a.e., s. 81.
[386] Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s. 61.
[387] a.e., s. 61.
[388] Süleyman Uludağ, a.mad.., s. 18

edilmesi, buradan hareketle ilk dönem İslâm düşünürlerinin de aşk kelimesi yerine genellikle hub ve muhabbet kelimelerini kullanmalarına neden olur. Başta Râbia el-Adeviyye (öl. 185H./801M.), Bâyezîd-i Bistâmî (öl. 234H./848M.), Cüneyd-i Bağdâdî (öl. 297H./909M.), Hallâc-ı Mansûr (öl. 310H./922M.) olmak üzere, Hâris el Muhâsibî, Hâce Abdullah el-Herevî, Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, Ebû Tâlib el-Mekkî, Hakîm et-Tirmizî, Ebû Nasr es-Serrâc, Muhammed b. İbrâhim el-Kelebâzî, Ebû Nuaym, Abdülkerim el-Kuşeyrî, Hücvîrî, Gazzâlî gibi mutasavvıf yazarlar da eserlerinde aşk kelimesine ya hiç yer vermemişler veya nâdiren kullanmışlar, bunun yerine büyük önem verdikleri Allah sevgisi konusunu hub ve muhabbet terimleriyle anlatmayı tercih etmişlerdir[389]. Kuşeyrî'nin, adıyla anılan risalesinin **Mahabbet** faslında, hocası Ebu Ali Dekkâk'tan naklettiği şu ifadeler ilk dönem sûfilerinin aşk kelimesini kullanmaktan neden sarfınazar ettiklerini izah eder:

"*Mahabbetin haddini tecavüz ederek ifrata varmasına aşk denir. Hakk Tealâ, haddi aşmakla vasıflandırılamaz, şu halde aşk ile de tavsif edilemez. Bütün mahlukâta ait sevgilerin hepsi toplansa da bir şahsa verilse, bu şahıs Hakk Tealâ'yı normal olarak sevme derecesine ulaştı diye, hükmetmeyi hak edemez. (Bırakınız Allah'ı haddinden fazla sevmeyi, normal haddine kadar sevmek bile imkânsızdır). Şu halde hiçbir zaman kul Allah'ı haddinden fazla (Allah hak ettiğinden ziyade) sevdi, denemez. Bu sebeple; Hakk Tealâ kuluna âşık oldu, diye tavsif edilemeyeceği gibi, kul da Hakk Tealâ'nın sıfatı hakkında; O'na âşık oldu, diye tavsif edilemez. Bunun için aşk, ret ve inkar olunmuştur. Aşkın, Hakk Tealâ'nın vasfı olması mümkün değildir. Hakk'ın kula veya kulun Hakk Tealâ'ya âşık olması imkânsızdır.*"[390]

Kuşeyrî'nin hocası Ebu Ali Dekkâk'tan naklettiği mütealayı destekleyenlerden biri de Hücvirî'dir. Hücvirî, aşkı, sevgilisinden ayrı düşen kimsenin niteliği olarak tanımladıktan sonra şu açıklamayı getirir;

"*Kul da Allah'tan ayrı kaldığına göre onun Allah sevgisine aşk demek câizdir. Buna karşılık Allah hiçbir şeyden ayrı ve uzak olmadığına göre O'nun sevgisi aşk kelimesiyle ifade edilemez. Başka bir görüşe göre aşk sınırı aşma demek olduğu, Allah da sınırsız varlık olduğu için O'na duyulan sevgi hiçbir şekilde sınırsız olamaz, dolayısıyla aşk diye adlandırılamaz.*"[391]

Tasavvuf tarihinde aşk kavramını ilk defa muhabbetten ayırarak ciddî bir şekilde inceleyen sûfî Ahmed el-Gazzâlî (öl. 520H./1126M.)'dir. Bu sebeple o, tasavvufî aşka ağırlık veren sûfilerce büyük kardeşi Ebû Hâmid el-Gazzâlî'den daha üstün tutulmuştur. Zira İmâm Gazzâlî'nin tasavvufu ilim ve mârifet ağırlıklı olduğu halde kardeşi tasavvufta aşkı esas almıştır. Onun *Sevânihu'l-Uşşâk* adlı Farsça risâlesi özel olarak aşk konusunun işlendiği ilk eserdir[392]. Bundan sonra zamanla aşk kelimesi varlığını kabul ettirmiş, Fahreddin Irakî, İbn Fârız ve Mevlânâ'yla birlikte daha ziyade Allah aşkı tabiri kullanılır olmuştur.

---

[389] a.mad.., s. 12.
[390] Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi* (hzl.: Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İst. 1999, s. 408.
[391] Süleyman Uludağ, a.g.mad., s. 12.
[392] a.mad.., s. 12.

Sûfilerin aşk kavramına getirdikleri tanımlarda oldukça çeşitlidir. Bu tanımlar etimolojik izahlarla tasavvufî izahların yan yana getirilmesiyle veya vecd halinde söylenildiği hissedilen derin ve müphem sözlerle yapılmaktadır. *Kuşeyrî Risalesi* bu şekilde yapılmış tanımları ardı ardına sıralar. Mesela, hubb kelimesinin "hibbet" kökünden geldiği iddia edilir. Hibbet, sahra bitkilerinin tohumuna verilen isimdir. Muhabbete hibb denilmesi hayatın özü oluşundandır. Nitekim tohum da bitkinin özüdür. Yine, muhabbet kelimesinin içinde su bulunan kap demek olan "hubb" kökünden geldiği ileri sürülür. Nasıl kap içine konan şeyi tutarsa ve dolu olduğu şeyden başkasını içine almazsa, muhabbetle dolan kalp de içine sevgiliden başka bir şey almayacaktır, denir[393].

Aynı eserde bazı sûfilerin muhabbet tanımları da şu şekilde verilmiştir: Bâyezîd'e göre muhabbet, senden olan çok şeyi (ibadet ve taatı) azımsamak, sevgiliden olan az şeyi (lütuf ve ihsanı) çoğumsamaktır[394]. Cüneyd ise muhabbeti, aşığın kendi sıfatlarını terk etmesi ve bunun yerine sevgilisinin sıfatlarına girmesi olarak tarif eder[395]. Ebu Abdullah Kureşî'nin muhabbet tanımı, kendine hiçbir şey bırakmayacak şekilde varlığını sevgiliye hibe etmek, şeklindedir. Ebu Ali Dekkâk muhabbeti mahiyeti itibarıyla hakikatle kıyaslar ve şunları söyler: Muhabbetin bulunduğu yerde zevk, hakikatin bulunduğu yerde dehşet vardır[396]. Kettânî'nin tanımı ise vecizdir: Muhabbet bütün tercihlerin sevgili lehinde kullanılmasıdır[397]. Seriyyu's-Sakâtî'nin tarifi diğerlerine göre daha müphemdir: Biri diğerine 'Ey ben' demedikçe, iki kişi arasındaki muhabbet sâlih ve sahih olmaz[398]. Şiblî ise âşık ve arif arasında farkı, âşık susunca, arif konuşunca mahv olur, diye özetlemektedir[399].

Aşkı bu şekilde tanımlayan sûfiler, bu konudaki fikirlerini temellendirmek için Kur'anıkerim'de sevgi konusunu işleyen âyetlere atıfta bulunur, onları tefsir ederler. Kur'anıkerim'de sevgi konusunu değişik şekillerde inceleyen birçok âyet bulunmaktadır. Bu âyetlerden İbn Arabî'nin atıfta bulundukları[400] şunlardır:

"Allah yolunda malınızı verin de ellerinizle tehlikeye bırakmayın ve güzel hareket edin, çünkü Allah, güzel davrananları sever." Bakara, 2/195

"Allah, çok tövbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever." Bakara, 2/222

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız hemen bana uyun, ki Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı bağışlasın; Allah daima bağışlayan ve esirgeyendir." Âl-i İmrân, 3/31

"Allah da sabredenleri sever." Âl-i İmrân, 3/146

---

[393] *bk.* Abdülkerim Kuşeyrî, a.g.e., s. 406-407.
[394] a.e., s. 407.
[395] a.e., s. 407.
[396] a.e., s. 408.
[397] a.e., s. 409.
[398] a.e., s. 410.
[399] a.e., s. 410.
[400] İbn Arabî, *İlâhî Aşk* (çev.: Mahmut Kanık), İnsan Yay., İst. 2001, s. 24

"*Allah, kendisine güvenenleri sever.* " Âl-i İmrân, 3/159

"*Ey iman edenler, içinizden kim dininden dönerse duysun: Allah onların yerine, kendisinin sevdiği, onların da kendisini seveceği, müminlere karşı boyunları aşağıda, kâfirlere karşı başları yukarıda, Allah yolunda savaşan, dil uzatanın kınamasından korkmayan bir kavim getirir. İşte o, Allah'ın bir lütfudur ki, onu dilediğine verir. Allah, ihsanı bol olan, her şeyi bilendir.* " Mâide, 5/54

"*Allah da çok temizlenenleri sever.* " Tövbe, 9/108

"*İyi bilin ki, Allah kendi yolunda kurşunlu bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.* " Saff, 60/4

Sûfilerin, aşk anlayışlarını temellendirirken kullandıkları temel kaynaklardan biri de sahihliği şüpheli olan şu kudsî hadistir: "Ben bir gizli hazineydim; bilinmek istedim ve mahlukatı yarattım. Sonra onlara kendimi tanıttım; onlar da beni tanıdılar"[401]. Sûfilerin elinde başlı başına bir estetik teorisine dönüşen bu hadis'e son derece zengin yorumlar getirilmiştir. Allah'ın bilinmeyi istemesi aşktır ve aşkın özüdür. Aşkla kendini beğenen Allah, yokluk aynasında tecelli ve kendi güzelliğini temaşa eder. Aşkın işte bu ilk parıldayışı, onun isimlerinin ve sıfatlarının çokluğunu sağlamış, böylece âlem yaratılmıştır[402]. O halde sevginin sebebi güzelliktir (cemal). Güzellik ise, Allah'a aittir. Çünkü güzellik O'nun zatından dolayı sevilmektedir[403]. Zaten insanın yaratılışında güzelliğe karşı bir temayül vardır. Bu temayül güzele olan ilgiyle başlar ve zamanla aşka dönüşür. İbn-i Sina, *Risâletü 'l-*Aşk isimli eserinde aşkın bütün varlıklara sirayet ettiğini, bu yüzden her varlığın salt iyiliğe iştiyak duyduğunu, Hakk'a âşık olduğunu söyler[404]. Aşka dönüşen bu ilgi, insanı, maddeden manaya, cisimden ruha yükselten bir mahiyete sahiptir. Aşkın esasında Allah'ın kendisine duyduğu sevgi bulunduğuna göre, ondan başkasının sevilmesine de imkân yoktur. O halde kime ve neye duyulursa duyulsun sevginin, aşkın yüzü Allah'a dönüktür.

İbn Arabî'nin dışındaki sûfiler buradan hareket ederek aşkı ikiye ayırırlar: Geçici aşk (mecazî aşk), gerçek aşk (ilâhî aşk). Geçici aşk, muayyen birisine karşı duyulan sevgidir. Bu da sûfilerce makbuldür. Çünkü seven kişi, sevdiğine karşı, sevgisi nispetinde kayıtlardan geçer, böylece hürriyete ulaşır. Geçici aşk, bu yüzden gerçek aşka bir köprü vazifesi görür. Gerçek aşk, Tanrı sevgisidir. Bu sevgi, insan-ı kâmili sevmekle başlar ve insanda cezbeyi, Tanrı'nın, kulu çekişini meydana getirir[405].

İbn Arabî ise üç türlü sevgiden bahseder; ilâhî sevgi, ruhanî sevgi, tabiî sevgi. İlâhî sevgi, Allah'ın kuluna duyduğu sevgidir. Arabî'ye göre kulun Allah'a duyduğu sevgide ilâhî sevgi olarak kabul edilmelidir. Ruhânî sevgi ise, sevenin sevgilisini razı ve hoşnut etmeye çalıştığı sevgidir. Böyle bir sevgide âşık, kendisinde garaz ve irade gibi sevgilisiyle uyuşmayacak hiçbir şey bırakmaz. İradesini tamamen sevgilisine teslim eder. Tabiî sevgi de arzularını tatmin

---

[401] a.e., s. 39.

[402] Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s. 66.

[403] İbn Arabî, a.g.e., s. 34.

[404] Nasrullah Pürcevâdî, *Can Esintisi; İslam'da Şiir Metafiziği* (çev.:Hicabi Kırlangıç), İnsan Yay., İst. 1998, s. 392.

[405] Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlana Celaleddin*, İnkılâp Kitabevi, İst. 1985, s. 164.

etmek için çalışan âşığın sevgisi olarak ele alınır. Arzuları tatmin etme gayretinin sevgilinin hoşuna gidip gitmemesine bakılmaz. Yani sevgilinin iradesi ve arzusu âşık olduğunu söyleyen kişinin nazarında bir kıymet ifade etmemektedir. İbn Arabî kendi dönemi insanlarının çoğunun tabiî sevgi üzerine olduğunu belirtir[406].

Mahiyeti itibarıyla vechesi dünyaya, yani maddî varlığa dönük olan mecazî aşkın sûfiler nazarında makbul sayılmasının sebeplerinden biri, *bir insan âşık olur, iffetini muhafaza eder ve bu sebepten ölürse, şehit olarak ölmüş olur*[407] mealindeki sahihliği şüpheli hadistir. Bu hadisten hareketle aşk hissi kudsî bir his olarak yorumlanmış, onun insanı Allah'a ulaştıracak kuvvetlerden ve vasıtalardan biri olduğu düşünülmüştür. Neticede şehit olmak Allah'ın merhametine ve ihsanına kavuşmak demektir. Her ne kadar mecazî aşkla ilgili olmasa da Hallâc-ı Mansur'un "şehîd-i aşk" olarak anılmasında bu hadisin önemli bir rolü olduğu düşünülebilir. Hallâc-ı Mansur, idam edilirken elleri kesildiği zaman yüzünü kana bulamış, sebebi sorulunca, "aşk ile kılınacak iki rekat namazın abdesti kanla alınmazsa sahih olmaz" cevabını vermişti. Menkıbeye göre vücudundan akan kanlar yere Allah kelimesini yazacak şekilde akmıştı[408]. Bu mevzuda sûfiler, Allah'a Hallac'ın şehadetinin ne ifade ettiğini soran Şiblî'ye vahyolan harika bir hadis-i kudsîden söz ederler: "Aşkım için ölen ol kişi için kan parası ben olurum ben. "[409]

Aşkı mağfiret gibi, sonradan kazanılan bir şey değil de ilâhî bir vergi[410] olarak kabul eden sûfiler, mecazî aşkın yerine zamanla ilâhî aşkın ikame edileceğini düşünüyorlardı. Onlar için mevcut olan en yüksek hâl aşktı. Bu bakımdan mecazî aşka da hoşgörü gösteriyorlar, ona, güzelden güzelliğe, fertten cemiyete, mazhardan zahire, kuldan Hakk'a, başka bir deyimle, çokluktan birliğe giden bir sıra yol tayin ediyorlardı[411]. Büyük sûfi Celaleddîn Rûmî, *aşkın yolu ister bu olsun, ister şu; o, insanı mutlaka azîz ve muktedir olan Allah'a götürür*[412], diye sesleniyordu. Sûfiler için marifetle birlikte yol alan, ondan beslenen muhabbet ezeli bir terbiye sistemiydi, arınma vesilesiydi. Çünkü insan aşkla ve aşk yüzünden yaratılmıştı. O halde kendini idrak etmesi, arınabilmesi için de aşktan başka yol yoktu. Aşk, insanı, Allah'a ulaşmasına mâni olan sıfatlarından kurtarabilecek yegâne kuvvetti. İnsan kendinde olan sıfatlardan uzaklaştıkça Allah'ın sıfatlarından edinirdi ki, bu, arınmanın en güzel yolu ve "ölmeden önce ölünüz" sözünün mazmunuydu.

Mecazî aşka gösterilen müsamaha tabiatıyla bazı şartların yerine getirilmesini de gerekli görüyordu. Bu şartların başında aşkın şehvânî arzulardan uzak ve samimî olması geliyordu. Sonra âşığın, şeriatın emirlerini uygulaması isteniyordu. Ancak bunları yerine getiren bir sevgi istidadı, insanı mecazî olandan hakikî olana ulaştırabilirdi. Bununla birlikte her âşık

---

[406] İbn Arabî, a.g.e., s. 38.
[407] Abdu'l-Bârî En-nedevî, *Tasavvuf ve Hayat* (çev.: Mustafa Ateş), İrfan Yay., İst. 1974, s. 192.
[408] Süleyman Uludağ, a.g.mad., s. 12.
[409] Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları* (çev.: Yaşar Keçeci), Kırkambar Kitaplığı, İst. 2000, s. 159-160.
[410] A. Reynold Nicholson, *İslâm Sûfileri (The Mystics of İslâm)* (çev.ler: Mehmet Dağ, Kemal Işık, Ruhi Fığlalı, Abdulkadir Şener, Rami Ayas, İsmet Kayaoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1978, s. 96.
[411] Türk Dili ve Edebiyatı Ans., *Aşk, Işk* mad., C. 1, Dergâh Yay., İst. 1977, s. 201.
[412] Abdu'l-Bârî En-nedevî, a.g.e., s. 192.

olduğunu iddia edenin sözü edilen vuslata kavuşması da mümkün değildi. Bu alabildiğine çetin, zor ve uzun bir yoldu.

Aşkı bu derece önemli gören sûfiler ondan mahrum olanları ise " Onlar hayvanlara benzer, dahası, yoldan sapan hayvanlara" (Araf, 7/178) diyen ayetten ilham alarak "inek", "eşek", "mermer kafa", hatta "hayvan"[413] olarak adlandırıyorlardı.

Sûfiler Allah'a ulaşmak isteyen hakikat yolcularını, yani sâlikleri çeşitli gruplara ayırmışlardır. Bir tasnife göre hakikat yolcuları üç gruptur: Ahyâr, Ebrâr ve Şuttâr.

1-Ahyâr: Çok hayırlı kimseler demektir. Şeriatın emirlerini uygulamak suretiyle mutlak varlığa, yani Allah'a ulaşmaya çalışırlar. Bazılarına göre bu çok uzun bir yoldur. İbadette riya olabilir. Ayrıca bu yapılan ibadet insana gurur da verebilir. O zaman insanın Allah'a yakınlaşması şöyle dursun, bilakis uzaklaşma tehlikesi ortaya çıkar.

2-Ebrâr: Çok faziletli ve büyük kerem sahibi olan kimselerdir. Şeriatın emirlerine uyup ibadetlerini yerine getirmekle beraber, nefisleriyle, yani benlikleriyle de uğraşıp kalplerini temizlemeye ve iyi işler edinmeye çalışırlar. Bunların işi, Allah'ı anarak onun hakikatine ulaşmaya çalışmaktır.

3-Şuttâr: Cezbeye kapılıp vecde gelenlerdir. Allah'a aşk ve cezbeyle ulaşılacağını ileri sürerler. Bir anda cezbeye kapılıp vecde gelerek mevhum varlıktan çıkmayı ve Mutlak varlığa ulaşmayı düşünürler. Mutasavvıflar, hakikat yolcularını aşka ve vecde getirdiği için musikî ile raksa da dinî bir mahiyet vermişlerdir[414].

Diğer bir tasnif ise cezbeyi esas alır ve cezbeyi sâlike göre dört kısıma ayırır:

1-Meczûb-ı Gayr-i Sâlik: Bir mürşide bağlanmadan cezbeye ulaşmış kişidir.

2-Sâlik-i Gayr-i Meczûb: Bir mürşide bağlanmış, manevî yolculuğa çıkmış, fakat cezbeye mazhar olamamış, bu yüzden de yol alamamış kişidir.

3-Sâlik-i Meczûb: Önce mürşide bağlanmış, sülûk mertebelerini bilgi yoluyla anlamış, sonra cezbeye mazhar olup bilgiyle bildiği şeyleri, görüş ve oluşla tamamlamış, yokluk mertebelerinden, Tanrı varlığıyla dönmüş, sülûkunu tamamlamış kişidir.

4-Meczûb-ı Sâlik: Önce cezbeye düşmüş, varlıkların izafi olduğunu, oluş yoluyla anlamış, kendisini Hak varlığında yok etmiş, Tanrı varlığıyla var olmuş, sonra bir mürşide uyup geçtiği sülûk mertebelerini bilgiyle öğrenmiş kişidir[415].

---

[413] Annemarie Schimmel, a.g.e., s. 165.
[414] Türk Dili ve Edebiyatı Ans., *Aşk, Işk mad.*, s. 201-202.
[415] Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuf*, Milenyum Yay., İst. 2000, s. 119.

Mutasavvıflar bu dört çeşit sâliğin en üstünü olarak meczûb-ı sâlik'i kabul ederler. Çünkü meczûb-ı sâlik önce cezbeyle yokluk ve varlık duraklarını birden aşmış, sonra da bir mürşide uyup aştığı durakları, vardığı mertebeleri bilgiyle anlamıştır[416].

Aşkı tasnif eden sûfiler aşkı şiddeti bakımından da kategorize etmişlerdir. Çünkü herkes aşkı eşit derecede yaşayamaz. İdraki ve kuvveti buna müsait değildir. Bu bakımdan aşkın çeşitleri olduğu gibi dereceleri de vardır. Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya göre aşkın dereceleri şunlardır:

a-İrâdet: Kemâle erişmiş kimseye itaat etmek, sevgiyle onun ahlâkıyla ahlâklanıp ona yakınlaşmaya çalışmaktır. Şiddetli hayranlıktır.

b-Şevk: Ruhun Allah'a kavuşmak için harekete geçmesidir.

c-Tugân: Bu, şiddetli arzu olup şevkin kemâle ermesinin sonucudur.

d-Nezâ': Bu da muhabbet sultanının karar kılması, vakarla kuvvet ve kudret bulmasıdır.

e-Sebâbet: (Aşk) Sevgiliye kavuşma sabrının tükendiği, ıstırabının arttığı, ondan başkasına meyil ve sevginin kalmadığı hâldir.

f-Hevâ: Sevgilinin kapısında yalnızlığa çekilip, onun güzelliğinin verdiği lezzetin duygusu içinde kendinden geçmektedir.

g-Meveddet: (Sevgi) Bu, sevgiliye yaklaşmış, sevgisinden faydalanmış, kavuşmanın verdiği sıcaklıkla mest olmanın hâlidir.

h-Hillet: (Samimî dostluk ve sevgi) Saf temiz sevgi halidir[417].

Aşk yoluna düşen, kendisine aşkı rehber edinen kişilerin yani âşıkların/sâliklerin kimi sıfatlara sahip olmaları da gerekmekteydi. Aşk ancak o zaman kendine ram olan kimseyi irşat edebilirdi. Bu sıfatlar şunlardır:

Âşık, "maktul" (öldürülmüş) sıfatıyla sıfatlanmalıdır.
Âşık kendini telef etmelidir.
Âşık, Allah'ın isimleriyle Allah'a doğru gitmelidir.
Âşık kuş gibi uçar olmalıdır. Bu âşığın âlemi müşahede etmesi anlamını taşır.

---

[416] a.e., s. 120.

[417] Hayrani Altıntaş, *Marifetname'de Tasavvuf*, Hasankale İbrahim Hakkı Cami ve Külliyesini Yaptırma ve Yaşatma Derneği Neşriyatı, İst. 1981, s. 69-70.

Âşık daima uyanık kalmalıdır.

Âşık, gamını ve kederini gizlemelidir.

Âşık, sevgiliye kavuşmak için bu dünyadan çıkmayı arzulamalıdır.

Kendisi ve sevgilisiyle kavuşması arasına giren ve bir türlü ayrılmayan perdeden (dosttan) dolayı âşık bezginlik duymalıdır.

Âşık, sevgili için çok ah çekmelidir.

Âşık, sevgilisinin sözünü duyarak, O'nun zikrini tilâvet ederek, O'nu hatırlayarak dinlenmelidir.

Âşık, sevgilisinin sevdiği şeylere uygun davranmalıdır.

Âşık, sevgilisine yapmağa mecbur olduğu hizmette hürmeti (yani ilâhî emirleri) terk etmekten korkmalıdır.

Âşık, Rabb'inin hakikati karşısında kendine verdiği fazla önemi azaltmalı, buna karşılık sevgilisine verdiği az önemi ise çoğaltmalıdır.

Âşık, sevgilisine itaat etmeli ve ona karşı gelmekten kaçınmalıdır.

Âşık, kendi nefsinden bütünüyle çıkıp kurtulmalıdır.

Âşık, kendi ölümü için diyet (kan parası) istememelidir. (Çünkü âşığın ölümü şehit olması demektir. Şehitler ise aslında ölü değillerdir. Diri olan için diyet verilmez.)

Sevgilisinin kendisine önerdiği tedbirden dolayı, insan tabiatının normal olarak kaçacağı sıkıntılara âşık sabretmelidir.

Âşığın kalbi, aşktan çılgına dönmelidir.

Âşık, her türlü dosta karşı, sevgilisini tercih etmelidir.

Âşık, sevgilisini ispat etme uğrunda kendini mahvetmelidir.

Sevgilisi öyle istediği için âşık, kendi nefsini ayaklar altına alıp çiğnemelidir.

Âşık, sevgilisinin sıfatlarını üzerinde taşımalıdır.

Âşık, sevgilisiyle birlikteyken nefes bile almamalıdır.

Âşığın her şeyi, sevgilisi için olmalıdır.

Âşık, sevgilisi hakkında saygılı davranmalı, kendini ise eleştirmelidir.

Âşık, sevgilinin sebep olduğu şaşkınlıktan zevk almalıdır.

Âşık, belirlenmiş genel kuralları önce korumalı, sonra o kuralları aşmalıdır.

Âşık, sevgilisini kendinden bile kıskanmalıdır.

Âşık, aklı ölçüsünde, aşkının hükmü altında olmalıdır.

Âşık, akıldan yoksun bir hayvan gibi (dabbetün) olmalıdır, ki açtığı yaralar, yaptığı hatalar kendisini suçlu göstermesin.

Âşığın sevgisi, sevgilinin ihsanıyla, iyilikleriyle artmamalı, sevgilinin cefalarıyla da azalmamalıdır.

Âşık, sevgilisi karşısında adaba uymak zorunda bırakılmamalıdır.

Âşık, hem kendi durumunu hem de sevgilisinin durumunu unutmalıdır.

Âşık, bütün sıfatlardan arınmış olmalıdır.

Âşığın isimleri meçhul olmalıdır.

Âşık, gerçekte dalgın olmadığı halde, âdeta dalgınmış gibi olmalıdır.

Âşık, kavuşmayla ayrılık arasında bir fark görmemelidir.

Âşık, kendisini köleleştirenin içtenlikle kölesi olmalıdır.

Âşık, devamlı bir karışıklık içinde olmalıdır.
Âşık davranışlarında ölçünün dışına taşmalıdır.
Âşık sevgilinin aynısı olduğunu söylemelidir.
Âşık, kendinden geçmeli, bitkin olmalıdır.
Âşık, utangaç bir şekilde sırrını açığa vurmalıdır.
Âşık, kendisinin âşık olduğunu bilmemelidir[418].

Aşkı, ilâhî hakikate varmanın en kısa yolu olarak kabul eden sûfiler, bu yolun yolcusunun nihaî hedefi olarak vusûl'ü gösteriyorlardı. Ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme[419] anlamlarına gelen bu kelime sûfî için kulun, marifetine baktığı zaman sadece Allah'ın marifet ve bilgisini görmesi, manasını taşıyordu[420]. Böylece sûfi, asıl dünyanın, duyuların devreye girmesiyle bozulmuş bir yansımasından ibaret olan bu dünyanın karmaşasından kurtuluyordu. Bu karmaşa, duyuların yalnızca maddî nesneleri ve onların sonuçlarını algılayabilmelerinden kaynaklanıyordu. Öyleyse duyuları karışıklıktan ve çoğulluktan (kesret) kurtarmak, yani birlik'e (vahdet) kavuşturmak gerekiyordu. Bu istihale, duyuların ve insan aklının yetersizliğiyle örülmüş hayal perdesini kaldırmak, fiziksel dünyanın ötesini algılamak, böylece hakikate, varoluşun özüne erişmek manasına gelmekteydi. Bu arzulanan, hedeflenen makamdı.

O makama erişen, artık hiçlikten, kötülükten ve çirkinlikten kurtulur, her şeyde hüsn-i mutlakı ve cemalullahı görür. Her şeyde Allah'ın varlığını hisseder. Kendisindeki unsur-ı ademî asıl kaynağına yani Allah'a ulaşmış, Allah'tan başka bir şeyin var olmadığını anlamış ve hissetmiştir. İşte "*Hak ile Hak olmak*" dedikleri, vücûd-ı mutlakta yok olmak demek olan fenafillah budur[421].

1.2.2.2.6.2. Divan Edebiyatında Aşk

Aşk kavramı, divan edebiyatımızın temel mevzularından biridir. Klâsik edebiyatımızda aşk, basit ve çekici bir arzudan hastalık derecesine varan alışkanlık ve tutkulara kadar çeşitli boyutlarda işlenmiştir[422]. Mahiyeti itibarıyla mecazî-maddî-beşerî, felsefî ve tasavvufî-ilâhî-hakikî aşk olarak üç değişik özellikte ele alınan aşk konusu, bunlardan her birinin müstakil veya iç içe işlendiği farklı şekil ve türde edebî eserlerde ortaya konmuştur[423]. Aşk konusu müstakil olarak ele alındığı gibi bu edebiyatın çeşitli mahsullerinde lafiz ve mana sanatlarından faydalanılarak bilhassa telmih, teşbih, mecaz ve istiareler yoluyla kullanılmış, ayrıca mazmun ve remiz olarak da yaygın bir şekilde işlenmiştir[424]. Bilhassa ilahî aşkın müstakil

---

[418] İbn Arabî, a.g.e., s. 131-174.
[419] Ferit Develioğlu, a.g.e., s. 1385.
[420] Gazâlî, *Tasavvufun Prensipleri* (çev.: Remzi Barışık), Kılıç Kitabevi, Ank. tar.siz, s. 49.
[421] Ahmet Kırkkılıç, *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*, Timaş Yay., İst. 1996, s. 108-109.
[422] İskender Pala, a.g.e., s. 52.
[423] Süleyman Uludağ, a.g.mad., s. 18.
[424] a.mad.., s. 18.

hikâyeler tarzında işleniş nedenini Nizâmî'nin eserlerinde evrensel aşkın dile getirilişini tartışan Pürcevâdî'nin söylediklerinden hareketle yakalamak mümkündür. Pürcevâdî'ye göre hakikî aşkta maşuk Allah olduğundan ve âşığın maşukla bağlantısı tam anlamıyla içsel bir boyut taşıdığından bu aşka bakılarak aşkın özellikleri anlaşılamaz. Bu aşkın özelliklerini incelemeye en müsait aşk, insanda kendi türdeşine karşı, örneğin bir erkek ya da kadında başka bir erkek ya da kadına karşı baş gösteren aşktır. Bu aşk, âşığın davranışlarında, tavırlarında, sözlerinde ve özetle hayatının bütün olaylarında kendini gösterir. İşte bu tezahürler yoluyla âşıktaki aşk hâlleri anlaşılabilir. Nizâmî'nin Husrev ü Şirin, Leylâ ile Mecnûn gibi hikâyeleri anlatması bu tür hikâyelerin okuyucuyu çekmesi ve şaire betimleme ve imgeleme yönelebilmesi yolunu açmasıdır[425].

Esasen bütün bu eserlerde ortaya konan aşk ister mecazî isterse ilâhî olsun aynı terminoloji ve aynı hayal dünyasını kullandığı için birbirinden ayırt edilmesi gerçekten zordur. Agâh Sırrı Levend, divan edebiyatında tabiî aşkın bulunmadığı, bu edebiyatın bütün mahsullerinde yer alan aşkın ya gayr-i tabiî ya da tasavvufî olduğu kanaatindedir[426].

Divan ve tasavvuf edebiyatlarında mutlak hakikat olan Allah'a varmanın (vuslat) aşk ve akıl olmak üzere belli başlı iki yolu vardır. Âşık aşkı, zâhid ise aklı temsil eder. Maksada en kestirme ulaştıran, fakat en çetin olan aşk yoludur ve daima akılla çatışma hâlinde ele alınmıştır[427].

Divan edebiyatında aşk mefhumu, konusu zaten aşk olan gazellerin haricinde en fazla ikili aşk mesnevîleriyle ele alınmıştır. Bu mesnevîlerin büyük bir kısmı maddî aşkı ve bu uğurda âşıkların başından geçen maceraları konu edinir. Bu ikili aşk hikâyelerinin en meşhurları, Yusuf u Züleyha, Leylâ ile Mecnûn, Husrev ü Şîrîn, Ferhad u Şîrîn, Varaka ve Gülşâh, Cemşîd ü Hurşîd, Vâmık u Azrâ, Süheyl ü Nev-bahâr, Mihr ü Mâh'tır. Yûsuf u Züleyha Kur'anıkerim'de geçen ve "ahsenü'l-kasas" (kıssaların en güzeli) olarak nitelendirilen bir hikâyedir. Mesnevî vadisinde en fazla işlenen konu olma imtiyazına sahiptir. Leylâ ile Mecnûn ise, hem mecâzî aşkı anlatmaya hem de ilâhi aşkı vurgulamaya çok müsait yapısıyla Yûsuf u Züleyhâ'dan sonra divan edebiyatının en fazla işlediği ikinci konu olma özelliğini taşır.

Divan edebiyatında çizilen âşık portresi tasavvufî anlayışın ortaya koyduğu âşık tipine uygunluk gösterir: Âşık, sınırsız bir sevgiyle sevgilisine bağlıdır. Buna mukabil sevgiliden/maşuktan herhangi bir karşılık görmez. Bu yüzden sevgilinin cevri ve eziyeti onun için bir lütuftur. Âşık, sevgili uğrunda can verirken şikâyet etmez. Vefa, sabır ve sadakat onun temel vasıflarındandır. Yıllarca süren sevda acısı âşığın belini büker, vücudunda kolay kolay iyileşmeyecek yaralar açar. Rakip, âşığın sevgilisine kavuşmasını engeller ve onunla aşk yolunda yarışır. Karşılık görmeyen aşkın ıstırabı zamanla âşığa şevk ve cezbe veren bir unsur haline gelir.

---

[425] Nasrullah Pürcevâdî, a.g.e., s. 401.

[426] Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, s. 639.

[427] Süleyman Uludağ, a.g.mad., s. 19.

1.2.2.2.6.3. Lârendeli Hamdî'nin Eserinde Ele Aldığı Aşkın Mahiyeti

Bütün bu bilgiler ışığında Hamdî'nin eserinde işlemiş olduğu aşkın mahiyetini tespite çalışalım.

Hamdî'nin eserinde Mecnûn'un doğumu bir keramete bağlanmaktadır. Pîr'in verdiği ayva, yıllardır çocuk özlemiyle yanıp tutuşan zengin Arap beyine bir çocuk vesilesi olur. Pîr'in keramet göstermesi sâdık bir kimse olduğuna işaret eder. Çünkü tasavvufî değerlendirme kerametin ancak sâdık, doğru sözlü kişilerden zuhur edeceğini söyler[428]. Bu Pîr'in, doğacak çocuğun ilerde aşk yüzünden kendini kaybedeceğini, adının destan olup yayılacağını (782-783) haber vermesi de ayrıca bir keramettir. Vak'anın seyri Pîr'in söylediklerini teyit edecek şekilde gelişir.

Kays'ın zengin bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmesi de ayrıca önemlidir. Kays, maddî zenginliklere ve bunların idrakine doğuştan sahiptir. Bu, onun sonradan peşinden koşması mümkün olan para, şöhret ve mevki gibi, ferdi, maddî olana doğru sürükleyen ve manevî gelişimine fırsat vermeyen kayıtlardan daha baştan kurtulması anlamını taşır. Üstelik Mecnûn, sahip olduğu bütün bu zenginleri hiçe sayar, Necd Dağı'nda bitki köklerini yiyerek, yarı aç, yarı çıplak, perişan bir ömür sürer. Demek oluyor ki, Mecnûn *fakr* üzredir. Fakr, Allah'ın, has dostları olan enbiya ve takvâ sahipleri için tercih ettiği bir haslettir[429]. Üstelik Peygamber, *yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm*[430], buyurmaktadır. Tabiî bu fakirlik maddî yoksunluktan ziyade, maddenin idraki ve hakikati ile ilgilidir. Eşyanın hakikatini gören göz, onu değişik bir şekilde değerlendirecektir. Mutasavvıflar nazarında fakirlik, Tanrı'ya muhtaç olma, tam olarak O'na bağlanma, dünya ve âhiret endişesinden uzak bulunma olarak telâkki edilmiştir[431].

Kays'ın akranlarına göre farklılığı ve üstünlüğü ilk bakışta hissedilecek kadar fazladır. Güzellikten hoşlanmakta, sadece bir güzelin yanında sükûnet bulmaktadır. Bu, insanın tabiatında varolan güzelliğe düşkünlük ve onu arama istidadının Kays'ta had safhada olduğunun işaretidir. İnsanın ve bütün diğer varlıkların Allah'ın kendi güzelliğine duyduğu sevgiden dolayı yaratılmış olması, bu istidadın kaynağıdır. Kays, sonradan alacağı lâkabın (Mecnûn) tersine okul hayatında da çok başarılıdır. Arkadaşlarından önce eğitimini tamamlamakla kalmaz, onlara ders verecek seviyeye ulaşır. Diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinin aksine Kays'ın Leylâ'yla tanışması, Hamdî'nin eserinde okulda olmaz. Okulda görüşüp tanışma bir başka rivayet olarak hatırlatılmakla yetinilir. Hamdî'de okul, Kays'ın zekâ ve idrakini geliştirdiği, *husûlî* bilgisini tamamladığı yerdir. Husûlî bilgi, çalışıp kazanma, görüş ve istidlâl (raisonnement/muhakeme) ile

---

[428] *bk.* Abdülkerim Kuşeyrî, a.g.e., s. 433 vd.
[429] a.e., s. 359.
[430] Mehmet Yılmaz, a.g.e., s. 49.
[431] a.e., s. 49.

öğrenilen bilgidir[432]. Mektep, ilmi, yani aklı temsil eder. Leylâ ile Mecnûn'da ise kahraman akılla değil aşkla terbiye edilecektir. Kahramanın bu şekilde kısa sürede bütün ilimleri öğrenmesi, onun ilerde sergileyeceği serkeş tavırların asıl manasını kavraması için okuyucuyu ihtar eder. Okul sahnesiyle ayrıca, Kays'ın divaneliğinin, hayranlığının, eserde onu anlamayanlar olarak nitelendirilenlerin diliyle deliliğinin doğuştan olmadığı vurgulanır. Bilakis o üstün zekâlı bir kimsedir. Mektep sahnesiyle ayrıca, ilâhî aşk yoluna ilimsiz çıkılamayacağı fikrine atıfta bulunulur.

Kays'la Leylâ'nın aşkı rüyalarında birbirlerini görmeleriyle doğar. Mutasavvıflara göre rüya, insanların kalplerinde yaratılan ve karar kılan şeyin tahayyül ve tasavvur yolu ile idrak edilmesinden ibarettir[433]. Kur'anıkerim ve hadislerde üzerinde durulan rüya hususu mutasavvıfları da fazla meşgul etmiştir. Onlara göre nübüvvet gibi, velîlik hali de ekseriya rüya ile başlar. Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail'i rüyada iken boğazlama emri almış ve gördüğü rüyaya göre amel etmeye teşebbüs etmişti. Hz. Yusuf rüyada on bir yıldızla ayın ve güneşin kendisine secde ettiğini görmüş, Mısır melikinin ve hapishanede arkadaşı olan iki kişinin gördükleri rüyayı tabir etmişti. Kur'ân'da Hz. Peygamber'in gördüğü rüyalardan da bahsedilmiştir[434]. Kays'ın rüyası, kalbinde yaratılıştan var olan şeyin zuhur etmesine neden olur. Kahramanın ilk defa rüyasında gördüğü birine aklını kaybedercesine tutulmasının izahı budur. Kays manevî yolculuğuna artık fiili olarak başlamıştır. Bundan sonra derece derece, aşama aşama olgunluğa ulaşacak, kâmil insan vasfını kazanacaktır.

Kays, aşkın verdiği hararetle halktan uzaklaşır, tek başına yalın ayak sokaklarda gezmeye, kendi kendine konuşmaya başlar. Böylece kabilesi ona "çılgın, deli" anlamlarına gelen Mecnûn lâkabını takar. Bu Kays'ta meydana gelen değişimin ilk basamağıdır. Kays'la ortaya konan kişiliğin aklî tarafı ağır basarken, Mecnûn'la ortaya konan kişiliğin aşkla aynîleştiği görülür. Mecnûn'da akıl, aşkın terbiyesinden geçmiş ve ona tabî olmuştur.

Halktan köşe bucak kaçan, onların anlayışsızlığından yakınan Mecnûn, Necd Dağı'na sığınır, orada bir mağarayı kendine mesken edinir. Anlatıcının kabre benzettiği bu mağara, *ölmeden önce ölünüz* sözünü hatırlatır. Necd Dağı ve buradaki mağara, sülûkun başında bulunan bir sâlikin halktan uzaklaşıp kendisiyle baş başa kalmasını, yani *halvet-uzleti* temsil eder. Hak yolunun yolcusu için uzlet ve halvet, kötü huylardan arınmak demektir[435]. Mecnûn'un bu şartı yerine getirebilmesi için Necd Dağı çok müsait bir imkân hazırlar. Tabiatında ıstırap olan bir hâl, yine ancak tabiatında ıstırap veren bir mekânda yaşanabilir[436]. Mecnûn, hiçbir insanın yaşamadığı bu vahşî ortamda her türlü zorlukla baş başa kalır. Açlık, susuzluk, uykusuzluk ve yalnızlık ondaki manevî gelişime hizmet eder. Sülûk erbabı için bunlar, hikmetin kaynaklarını bulmak için esaslı yollardır. Zira, az yenen yemek sayesinde insan nefsine hâkim olur, az uyur,

---

[432] Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Tarihi* (Sadeleştiren: Hüseyin Rahmi Yananlı), Kitabevi, İst. 1992, s. 232.
[433] Abdülkerim Kuşeyrî, a.g.e., s. 467.
[434] a.e.de Süleyman Uludağ'ın 190. dipnotu, s. 465.
[435] a.e., s. 198.
[436] Dursun Ali Tökel, a.g.m., s. 18.

rahat ibadet eder, sıhhat bulur, iktisat eder[437]. Sûfilerden Sehl b. Abdullah, *Allah Tealâ dünyayı yaratınca günahı ve cehaleti tokluğun içine, ilmi ve hikmeti açlığın içine iskân etti*, diyor[438].

Leylâ'nın verilmeyişi, kısa bir süre içinde anne ve babasının ölümü, nihayet Leylâ'nın İbn-i Selâm'la zorla evlendirilmesi Mecnûn'un çilesini arttıran olaylar olarak peş peşe sıralanır. Bu çetin ve zor yolculukta belâlara *tahammül* etmekten başka çare yoktur. Onun atayı, anayı, kabileyi terk etmesi, kutlu bir yola intisap etmesinden dolayıdır.

Leylâ ve Mecnûn, aşkı her zaman saf, temiz ve riyasız bir şekilde yaşarlar. Onların aşkı şehvanî olmaktan uzaktır. Çünkü şehvet, tabiatı icabı edepsiz olan nefsin kendini ispat etmesidir. Bu ise insanı helâk olmaya çağıran, türlü türlü kötülüklere kapı aralayan, dolayısıyla âşığı yolundan alıkoyan bir şeydir. Mutasavvıflara göre nefis, kul ile Allah arasındaki en büyük perdedir[439]. Bu perdeyi aradan kaldıran âşıklar senlik benlik kaygısından uzaklaşmış, tek vücut olmuşlardır. Kalplerindeki samimîyet ve temizlik zaman ve mekân tanımaksızın âşıkları birbirine bağlar. Öyle ki kolundan kan alınan Leylâ'dır ama, yeninden kan damlayan Mecnûn olur. Yine Mecnûn, yolu üzerinde, kendisinin ve Leylâ'nın yan yana çizilen resimlerini gördüğü zaman Leylâ'nın resmini tırnaklarıyla kazır, kendi resmine ise dokunmaz. Bunu, kendisinin ten, sevgilisinin can olmasıyla açıklar.

Leylâ'nın kocasının ölmesiyle iki sevgili arasındaki en büyük engel de kalkar. Buna rağmen âşıklar hiçbir zaman ten birliğine tenezzül etmezler. Çünkü, şehvetle kirlenen, ten arzusuyla hareket eden aşk ebedilikten mahrumdur. Kötü niyetlerin ve kötü fiillerin girdiği kalpten, aşk da uzaklaşacaktır(4893-4894).

Dünyaya ait hiçbir şeye kıl kadar değer vermeyen, baktığı şeylere aşkla bakan, gördüğü şeyleri aşkla gören, fakat çevresi tarafından anlaşılmayan Mecnûn, dinin emirlerini yerine getirmekten de geri kalmaz. O, namazını kılan, orucunu tutan yani ibadetlerini yerine getiren biridir (4364). Akıllı bir kimse olduğu buradan bellidir. Çünkü ibadetler akıllı Müslümanlar için farzdır. Aşk ve ibadet terkibi onu keramet sahibi bir kimse haline getirir. Mutasavvıflara göre keramet, keramet sahibi şahsın (manevî) hâllerinde doğruluk üzere bulunduğunun alâmetidir[440]. Kerâmet sahibi, velî bir kulu, daimî ve ebedî olarak muhafaza ve himaye etme işini (tevelli) Allah üzerine almıştır[441]. İki âşığın buluştuğu bir sırada ansızın ortaya çıkan İbn-i Selâm'ın Mecnûn'u öldürmek isterken havada kaskatı kesilen eli ve bu elin Mecnûn'un duasıyla yeniden düzelmesi, vahşî hayvanlarla konuşup anlaşabilmesi Mecnûn'un velâyetine en açık delillerdir.

---

[437] Ahmet Kırkkılıç, *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*, s. 121.
[438] Abdülkerim Kuşeyrî, a.g.e., s. 230.
[439] a.e., s. 239.
[440] a.e., s. 433.
[441] a.e., s. 437.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Söylemiş olduğu emsalsiz şiirler de onun akıllı bir kimse olduğuna şehadet eder. Aklını kaybetmiş birinin ağzından böyle sözlerin damlaması mümkün değildir. O, aşkın tadına, aşkın kendisine âşık biridir. Aşkı tefekkür ederken öylesine kendisinden geçerdi ki, vücuduna yüz ok vursalar yine de hissetmezdi. Başına gelen her musibeti Allah'tan bilir, rıza gösterir, sabrederdi. Mecnûn her haliyle kâmil bir insandı. Dünyanın varlığı ve yokluğu onun nazarında, altının ve toprağın aynı olması gibi, bir kıymet ifade etmiyordu.

Mecnûn aynı zamanda merhametli biridir. Ondaki merhamet hissi, avcıların elinden ahuları, bağbanın elinden serviyi neyi var neyi yoksa vererek kurtaracak kadar fazladır.

Nihayet her iki kahramanın trajik ölümleri, bu dünyadaki imtihanı başarıyla verdiklerinin kanıtı sayılabilecek mahiyette cereyan eder. Leylâ, sevgilisinin öldüğünü gördüğü rüyadan sonra hastalanır. Bir türlü iyileşemez ve Mecnûn'un adını tekrar ede ede can verir. Bunu haber alan Mecnûn'un dünyayla yegâne bağı da kopar, sevgilisinin mezarına kapanır ve öylece ölür.

Zeyd'in rüyası her iki sevgilinin gerçek vasfını ortaya koyması bakımından önemlidir. Zeyd, rüyasında, bir meleğin kendisini elinden tutup cennette bir gül bahçesine götürdüğünü görür. Bu bahçede gül ağacının gölgesine kurulmuş, yüksek bir taht vardır. Bu taht üzerinde İki melek, ellerinde kadehler olduğu halde oturmakta, dünyada yaşadıklarından bahsetmekte, sevişip uykuya dalmaktadırlar. Zeyd, bunlara hizmet eden Pîr'e, bu meleklerin kim olduğunu, böyle yüce bir makama nasıl kavuştuklarını sorar. Pîr de bunların isimlerinin Leylâ ile Mecnûn olduğunu, dünyada yaşadıkları sıkıntı ve eziyetlerden dolayı bu mertebeye kavuştuklarını söyler. Uyanan Zeyd rüyasını herkese anlatır.

Sonuç olarak; eserde mecazî aşktan ilâhî aşka yükseliş hikâye edilmektedir. Mecnûn bu yükselişi yaşayan insan yani *sâlik/insan-ı kâmil,* Leylâ *aranan gerçeğin mecâzi tecellisi*[442], Necd Dağı ve mağara bu uğurda çekilen *çile ve eziyet,* mektep bu yola *akıl ve bilgiyle* çıkılması gereğinin ifadesi, ana, ata, dost, kabile, mal, mülk ise bu yolculukta sâlik'i engellemeye çalışan *maddî varlıklar* yani *kesret,* Zeyd'in rüyası ise *vuslat*tır.

Eserin temel tezi olan, insân-ı kâmil olma yolunda bir insanın nelere göğüs gereceği meselesi ve bunun sembollerle anlatımı, aslında bütün bir tasavvuf ekolünün ortak görüşü olarak yüzyıllarca çeşitli görüş ve sembollerle işlenmiştir. Leylâ vü Mecnûn mesnevîsi de bunlardan biridir[443].

---

[442] Dursun Ali Tökel, a.g.m., s. 19.
[443] a.m., s. 19.

- II. BÖLÜM -

LÂRENDELİ HAMDÎ'NİN LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİ'NİN KONU VE MOTİFLER BAKIMINDAN DİĞER LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎLERİYLE MUKAYESESİ

2.1. KARŞILAŞTIRMAYA ALINAN LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎLERİ ve KARŞILAŞTIRMA METODU

Eserini 949H./1542M.de veren Lârendeli Hamdî, mesnevîsinin sebeb-i telif kısmında kendisinden önce Leylâ ile Mecnûn yazan Fars şairlerinden Nizâmî ile Câmî'yi, Türk şairlerinden ise sadece Nevâî'yi zikreder:

Dakāyıkdan şu resmile eşer bul
Ki naẓm içre Niẓāmī-yi diger ol

Çıkar şi'r içre bir vechile nāmı
Ki ide taḥsīn sözüne Mūnlā Cāmī

Kopar bāġ-ı süḫanda bir nevāyı
Ki işitse āferīn ide Nevāyī (709-711)

Adı geçen bu şairlerden Nizâmî, eserini 584H./1188M. de, Câmî 889H./1484M. de, Nevâ'î ise 889H./1484M. (?) de kaleme almıştır. Hamdî'nin andığı bu şairler, Türk mesnevî şairleri tarafından üstat kabul edilen önemli simalardır. Buna mukabil Hamdî'nin, kendisinden önce Fars ve Türk edebiyatlarında hikâyeyi nazmeden diğer şairlerden hiçbirinin ismini anmaması, onların eserlerinden haberdar olmadığı, dahası istifade etmediği anlamlarına gelmez. Üstelik Hamdî'nin, hem yaşadıkları dönemde hem de kendilerinden sonra mesnevî sahasında tesirleri kuvvetle hissedilen Husrev, Hâtifî, Hamdullâh Hamdî ve Fuzûlî gibi mühim şahsiyetlerin eserlerini bilmediğini her hâlde düşünemeyiz. Çalışmamızın bu bölümünde Hamdî'nin kendisinden önce bu hikâyeyi nazma çeken diğer şairlerden ne nispette faydalandığını; kendisinden sonra yazılan aynı konulu eserlere tesir edip edemediğini vuzuha kavuşturmaya çalışacağız. Bunun için Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsini vak'a ve motifler itibarıyla öteki Leylâ ile Mecnûnlarla karşılaştıracağız. Yapacağımız karşılaştırmaya Fars edebiyatından Nizâmî, efsaneyi ilk defa plânlı bir hikâye şeklinde ortaya koyması ve Hamdî'nin vak'ayı takip ettiği ana kaynak olması bakımından; Husrev, Câmî ve Hâtifî ise hem bir takım motiflerinin Hamdî tarafından kullanılması hem de mevzuu işleyen Türk şairleri üzerindeki tesirleri münasebetiyle dahil edilmişlerdir. Karşılaştırmaya Türk edebiyatından, eseri Şâhidî'den intihal olan Kadimî haricinde, elde bulunan bütün Leylâ ile Mecnûn mesnevîleri alınmıştır.

Konu bakımından yapılacak karşılaştırmaya zemin hazırlamak bakımından önce mukayeseye dahil edilen Leylâ ile Mecnûn mesnevilerinin metin halkaları ve buna bağlı olarak lüzumlu hâllerde mana birlikleri kronolojik olarak verilmiştir. Sonra Lârendeli Hamdî'nin metni, metin halkaları ve yer yer mana birlikleri seviyesinde parçalara ayrılarak her hangi bir karışıklığı önlemek maksadıyla *italik* yazılmış ve her metin halkasının diğer eserlerde bulunup bulunmadığı, Lârendeli Hamdî'nin takip ettiği kaynak ve öteki eserlerdeki farklı işleyişler vurgulanmıştır. Gerek görüldüğü hâllerde farklı motifler içeren eserlerin ilgili bölümlerinden beyitler alıntılamak suretiyle bunların göz önüne serilmesi de sağlanmıştır.

2.2. KARŞILAŞTIRMAYA ALINAN LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎLERİNİN VAK'A ÇEVRESİNDE PARÇALARA AYRILMASI

2.2.1.FARS EDEBİYATI

2.2.1.1. Nizâmî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 584H./1188M.)[444]

Nizâmî'nin eserini kronolojik olarak metin halkalarına ayırırken ve mukayese yaparken; Şair-i İlhakî olarak isimlendirilen ve kimliği meçhul bir şair tarafından esere yapılan eklemeler de birçoğunun Lârendeli Hamdî'nin eserinde bulunması münasebetiyle özete ve mukayeseye dahil edilmiş; yeri geldikçe Şair-i İlhakî'ye atfedilen bu eklemeler belirtilmiştir. Nizâmî'nin eserini metin halkalarına ayırmak için kullandığımız kaynaklardan Hüseyin Pejmân Bahtiyarî neşri Leylâ ile Mecnûn metninde, Şair-i İlhakî tarafından yapılan eklemeler metne alınmamış, kitabın sonuna ilâve edilmiştir. Nizâmî'nin Leylâ ile Mecnûn'unu Türkçeye tercüme eden Ali Nihad Tarlan, tercüme için Vahîd-i Destgirdî'nin neşrini esas almış ve Destgirdi gibi Şair-i İlhakî'nin ilâvelerine yer vermemiştir. Eserin Türkçeye yapılan bir diğer tercümesi olan Samed Vurgun'un neşrinde ise Şair-i İlhakî'ye atfedilen eklemeler yer almaktadır. Samed Vurgun'un neşri M. Faruk Gürtunca tarafından İstanbul Türkçesine aktarılmıştır.

1- Âmirîlerin reisi, asil, zengin, fakat çocuğu olmayan biridir. (Nizâmî'de de bu kişinin adı verilmiyor).

2- Çocuk arzusuyla yanan bu Şah, adaklar adamakta, açları doyurmakta ve dualar etmektedir. Allah, Şah'ın duasını kabul eder ve bir erkek evladı dünyaya gelir. Buna sevinen Şah, hazinesinin kapılarını açar ihsanlarda bulunur. Şah, oğlunu bir sütanneye verir.

3- Çocuğa doğumundan on dört gün sonra Kays adı verilir.

4- Kays bir yaşına gelir ve güzelliği artar.

5- Kays on yaşına gelince mektebe verilir.

6- Mektepte Leylâ isminde bir başka kabileye mensup, son derece güzel bir kız vardır. Kısa sürede Kays'la Leylâ birbirlerine sevdalanırlar.

7- Arkadaşları ilim öğrenmekle meşgulken, Leylâ ile Kays gizlice birbirlerini gözetlerler, bir başka lügatten aşk talim ederler.

8- İki genç arasındaki alâkayı bir kişi açığa çıkarır. Bunun üzerine ailesi Leylâ'yı gizler(artık mektebe göndermez.).

---

[444]Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Nizâmî-i Gencevî, *Leylî vü Mecnûn* (Yay.: Hüseyin Pejmân Bahtiyarî), Tahran 1347; Nazir Akalın, *Nizâmî-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Leylî u Mecnûn Mesnevîsinin Tahkiye Unsurları Açısından Tahlili* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Ens., Erz. 1994, s. 149-155; Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn* (çev.: Ali Nihad Tarlan), MEB Yay., İst. 1989; Nizâmî Genceli, *Leylâ ile Mecnûn* (Farsçadan nazmen çev.: Samed Vurgun; İst. Türkçesine Uyarlayan: M: Faruk Gürtunca), Ülkü Yay., İst. 1966; Nizâmî Gencevî, *Leylî vü Mecnûn* (Yay. hzl.: T. Meherremov), Bakü 198; Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 11-34.

9- Leylâ'yı göremeyen Kays perişan olur, ağlayarak çarşı pazar dolaşıar. Herkes arkasından "Mecnûn, Mecnûn" diye seslenmeye başlar.

10- Mecnûn her sabah birkaç arkadaşıyla birlikte, kabilesiyle Necd Dağı'nda yaşayan Leylâ'yı görmeğe gider. Geceleri ise şiirler okuyarak sevgilisinin mahallesini dolaşır, evinin kapısını öpüp geri döner, saba rüzgârıyla ona haber gönderir.

11- Bir gece Mecnûn Leylâ'yı görmeye gider. Leylâ'yı çadırda tek başına dışarıyı gözetlerken bulur. İki âşık rakîblere görünme korkusuyla uzaktan uzağa bakışırlar.

12- Bu hâl haber alınınca Mecnûn'un Leylâ'yı görmesi engellenir.

13- Akrabaları Mecnûn'a nasihat ederler. Oğlunun durumuna üzülen baba, akrabalarına bunun sebebini sorar ve Leylâ'ya âşık olduğunu öğrenir.

14- Bunun üzerine baba, Leylâ'yı istemeye gider. Leylâ'nın babası Mecnûn'da delilik alametleri görüldüğünü, bir delinin kendilerine yakışmayacağını, iyileşmesi hâlinde tekrar gelmelerini söyleyerek teklifi reddeder. Âmirîler verecek cevap bulamazlar, yurtlarına dönerler.

15- Akrabaları Mecnûn'a, kabilelerinden güzel bir kızla evlenmesini teklif ederler. Fakat Mecnûn bu tekliften incinir; "Ölüye kefen ne lazımdır?" diyerek evi barkı terk eder.

16- Mecnûn deli gibi mahalle mahalle dolaşır, Leylâ'nın adını ağzından düşürmez. Onu görenler "Lahavle!" diyerek yanından kaçarlar.

17- Babası Mecnûn'un durumunu gördükçe yanıp yakılır, iyileşmesi için dualar eder. Nihayet akrabalarıyla birlikte Mecnûn'u Kâbe'ye götürmeye karar verir. Çünkü orası yerin de göğün de kıblegâhıdır.

18- Hac mevsimi gelince baba zorla ikna ettiği oğlunu da alıp tahtırevan üzerinde Kâbe'ye gider. Kâbe'ye ulaşınca ona gam zincirinden kurtulması için dua etmesi söyler. Fakat Mecnûn, Kâbe'nin halkasına yapışır, aşk acısının kendisinden eksik olmaması için yalvarır. Bu duayı işiten baba, oğlunun devasız bir derdin müptelası olduğunu anlar ve susar. Geri döndüğünde kabilesine şahit olduklarını anlatır.

19- Mecnûn'un Leylâ'ya aşkı dilden dile dolaşmaya başlar. Leylâ'nın kabilesinden iki kişi, reislerinin yanına giderek, Mecnûn'un, Leylâ'nın ve kabilelerinin adını kötüye çıkardığını söyler. Bunu işiten Şahne (inzibat memuru, emniyet memuru) Mecnûn'u öldürmek ister. Mecnûn'un kabilesinden bir kişi, suikast kararından Mecnûn'un babasını haberdar eder. Mecnûn'un babası endişelenerek, akrabalarıyla oğlunu aramaya çıkarsa da bulamaz. Eceliyle ya da vahşî bir hayvanın saldırısıyla öldüğünü düşünürler.

20- Halbuki Mecnûn, gözlerden uzak bir yerde perişan bir hâlde yaşamaktadır. Benî Saad kabilesinden biri, bu durumdaki Mecnûn'u tesadüfen görür. Konuşmak isterse de Mecnûn ona cevap vermez. Benî Saad kabilesine mensup bu adam, Mecnûn'un kabilesinden geçerken gördüklerini Mecnûn'un babasına anlatır.

21- Oğlunun yerini öğrenen baba, yeniden yollara düşer, onu bir viranede başını yastık yaptığı bir taşa koymuş bulur. Mecnûn babasından özürler diler. Babası da ona nasihat eder, Şahne'nin peşine düştüğünü, saklanması gerektiğini söyler. Bu perişan hâlden kurtulmasını, dostlarıyla eğlenmesini ister. Mecnûn, kendisinden gülmesini eğlenmesini isteyen babasına "Keklik ile Karınca" hikâyesini anlatır. (Hikâye şöyledir: Bir keklik ağzına aldığı bir karıncaya eziyet etmektedir. Karınca kekliğe gülerek; "Ey keklik sen gülmeyi bilmezsin." der. Keklik,

karıncanın bu sözüne kibirle, "Gülmek asıl benim işimdir." diyerek cevap verir ve kahkahalarla gülmeye başlar. O gülmek için ağzını açtığı anda karınca kurtulur.)

22- Nihayet babası Mecnûn'u ikna eder ve eve getirir. Fakat Mecnûn, fazla sabredemez soluğu yeniden Necd Dağı'nda alır. Burada içli şiirler okuyarak sarhoş bir arslan gibi dolaşmaya başlar. İnsanlar onu seyretmek için Necd Dağı'na gelirler.

23- Öte taraftan Leylâ da Mecnûn'dan uzakta ağlayıp inlemektedir. Mecnûn'un ateşli gazellerini duydukça hislenir, ona cevap olmak üzere kendisi de lâtif ve selis gazeller yazıp sokağa atar. Bu kâğıtları bulanlar Mecnûn'a götürürler, böylece iki sevdalı birbirinden haber alır. İki âşık bu şekilde uzaktan uzağa haberleşerek bir yıl geçirirler.

24- Bahar mevsimi geldiğinde Leylâ arkadaşlarıyla bağa gider. Bir müddet arkadaşlarıyla konuşup gülüştükten sonra onlardan ayrılır ve bir servi ağacının dibine oturur. Kendi kendine konuşurken, bir adamın Mecnûn'un gazellerinden birini okuduğunu duyar. Mecnûn'un şiirini dinleyen Leylâ gözyaşlarını tutamaz ağlar. Onu gizlice gözetleyen arkadaşlarından biri durumu annesine haber verir.

25- Benî Esed kabilesinden İbn-i Selâm isimli genç bir asilzade, Leylâ'yı bağda görür ve hayran olur. Zengin hediyelerle gönderdiği bir adam vasıtasıyla Leylâ'yı ister. Leylâ'nın anne ve babası teklifi yerinde bulurlar. Fakat kızın hasta olduğunu söyleyerek İbn-i Selâm'ın biraz sabretmesini, iyileştiği zaman nikâh yapacaklarını İbn-i Selâm'a bildirirler.

26- Kılıcının keskinliği kadar, merhametiyle de tanınan Nevfel, av peşinde koştuğu bir gün, Necd Dağı'nda etrafında vahşî hayvanlar olduğu hâlde Mecnûn'u görür. Yanındakilere bu adamın kim olduğunu sorar. Macerasını öğrenince ona yardım etmeye karar verir. Birlikte sofraya otururlar. Nevfel, Mecnûn'un Leylâ'dan gayrı söze itibar etmediğini anlar ve sürekli ondan bahseder. Leylâ'nın sohbeti Mecnûn'u mum gibi yumuşatır. Nevfel, ona Leylâ'ya kavuşması için yardım vadeder. Mecnûn, bahtının karalığından bahsederek kendini boş yere ümitlendirmemesini Nevfel'den ister. Nevfel, bundan müteessir olur; ikna edici sözlerle Mecnûn'un güvenini kazanır. Birlikte Nevfel'in sarayına giderler.

27- Mecnûn yıkanır, temiz elbiseler giyer, Arap usulünce başına sarık sarar. Nevfel onu çok sevmekte, yanından bir an bile ayırmamaktadır. Bu hâlde iki, üç ay geçirirler. Baş başa kaldıkları bir gün Mecnûn, Nevfel'e verdiği sözü hatırlatarak sitemler eder. Bu sitemler Nevfel'i gayrete getirir, hemen ordusunu toplar ve Leylâ'nın kabilesinin sınırına dayanır. Bir haberci göndererek Leylâ'yı Mecnûn'a ister. Fakat Leylâ'nın kabilesi, bu uğurda savaşa hazır olduklarını söyleyerek ret cevabı verir.

28- Nihayet iki kabile arasında şiddetli bir savaş başlar. Mecnûn, kendi tarafından biri ölse üzülür; Leylâ'nın kabilesinden biri ölse onu gözyaşlarıyla yıkar. Duruma şahit olan biri:"Biz senin için ölüyoruz, sen, niçin düşman tarafını tutuyorsun?" diye sorar. Mecnûn:"Düşman benim sevgilim olduktan sonra kılıçla ne işim var?" der. Nevfel, çok kalabalık olan Leylâ'nın kabilesiyle baş edemeyeceğini anlayınca sulh yoluna gider.

29- Barış haberini duyan Mecnûn, Nevfel'e sitemler eder. Nevfel, asker sayısı az olduğu için çekilmek zorunda kaldığını, Medine'den Bağdat'a kadar birçok kabileden asker topladıktan sonra yeniden savaşacağını söyleyerek Mecnûn'un gönlünü alır.

30- Nevfel, yeni ve güçlü bir orduyla Leylâ'nın kabilesinin üzerine yürür. Kanlı bir savaştan sonra Nevfel galip gelir. Leylâ'nın kabilesinden aman dilemeye gelenlere, Leylâ'yı

getirmeleri hâlinde savaşa son vereceğini söyler. Leylâ'nın babası Nevfel'in huzuruna çıkar ve ona, Mecnûn'un bir deli olduğunu, kızının ve kendinin adını rüsva ettiğini, Nevfel'in istediği takdirde kızını en hakir bir köleye bile nikâhlayabileceğini, ama Mecnûn'da ısrar etmesi hâlinde Leylâ'yı öldüreceğini söyler. Nevfel ihtiyarı haklı bulur. Nedimleri de aynı kanaattedir. Bunun üzerine Leylâ'yı zorla almaktan vazgeçer.

31- Durumu öğrenen Mecnûn, Nevfel'e sitemler eder, yeniden çölün yolunu tutar. Nevfel, gönlünü almak için aratırsa da onu bulamaz.

32- Çölde Nevfel'in vefasızlığından şikâyet edip gazeller okuyarak at üzerinde ilerleyen Mecnûn, yakaladığı iki ahuyu kesmek üzere olan bir avcıya rastlar. Avcıdan ahuları azat etmesini ister. Avcı fakir bir kimse olduğunu, evde kendisinden aş bekleyen çocukları bulunduğunu, fakat karşılığını verdiği takdirde ahuları serbest bırakabileceğini söyler. Bunun üzerine Mecnûn avcıya atını verir ve ahuları kurtarır.

33- Mecnûn bir sabah da tuzağa düşmüş sığın geyiklerini, avcıya silâh takımlarını vererek kurtarır.

34- Sabahtan öğleye kadar hiç durmadan yürüyen Mecnûn, akan suların etrafında havuz oluşturduğu bir ağacın dibinde konaklar. Su içer, dinlenir. Ağacın dallarından birinde bulunan karga ile konuşur. Ona içini döker, Leylâ'yla karşılaşması hâlinde durumundan bahsetmesini isteyerek ona "söz emanet" eder.

35- Leylâ'nın diyarına doğru ilerleyen Mecnûn, bir kocakarının, eli kolu bağlı bir ihtiyarı çekip götürdüğünü görür. Kocakarıya, bağlı ihtiyarın kim olduğunu, onu niçin bu şekilde sürükleyip götürdüğünü sorar. Kadın, fakir olduklarını, bu şekilde dilenerek rızıklandıklarını, ellerine geçen parayı da bölüştüklerini anlatır. Bunun üzerine Mecnûn, ihtiyarın yerine kendini bağlaması hâlinde kazandıklarından pay almayacağını söyleyerek kadını ikna eder. Kadın, bu teklifi memnuniyetle kabul eder, elini kolunu bağladığı Mecnûn'u sürükleyerek götürür. Mecnûn, her çadır kapısında "Leylâ" diye feryat eder. Leylâ'nın kapısına geldiklerinde Mecnûn zincirlerini koparır, başını taşlara vurarak ağlar, inler. Sonra yeniden Necd Dağı'nın yolunu tutar.

36- Babası Nevfel karşısında zekâsını kullanarak tehlikeyi nasıl bertaraf ettiğini anlattığında Leylâ, gözyaşlarına boğulur. Bu arada bütün olan bitenler Leylâ'nın güzelliğinin şöhretini arttırır, isteyenleri çoğalır. İbn-i Selâm, zengin hediyelerle gelir ve kendisine verilen sözün tutulmasını isteyerek Leylâ'ya tekrar talip olur. Nihayet kızı İbn-i Selâm'a vermeye razı olurlar.

37- Ziyafetler verilir ve nikâh kıyılır. İbn-i Selâm Leylâ'yı alıp evine götürür. İki üç gün Leylâ'yı sabrıyla yumuşatmaya, gönlünü almaya çalışır. Bir gün dayanamaz Leylâ'ya el uzatır. Leylâ öyle bir tokat atar ki, İbn-i Selâm ölü gibi yere serilir. Leylâ, bir daha buna kalkışmamasını, ölse bile yine ona yâr olmayacağını söyleyerek İbn-i Selâm'ı kendinden uzak tutar. Leylâ'yı çok seven İbn-i Selâm, onun başkasını sevdiğini anlar ve sadece yüzünü görmekle yetinir.

38- Bir kişi Mecnûn'un yanına gelerek Leylâ'nın evlendiğini haber verir. Mecnûn o kadar üzülür ki, kendini yerden yere atar, elbiselerini parçalar, dağ kanıyla gül rengine boyanır. Olanı biteni gören adam söylediklerine pişman olur, Leylâ'nın evlenmesine rağmen kocasıyla bir gece geçirmediğini, aşkında sadık olduğunu söyleyerek özür diler. Mecnûn, bir parça teselli bulur, sakinleşir.

39- Mecnûn Leylâ'nın hayaline karşı şikâyetlerde bulunur.

40- Diğer taraftan babası, Mecnûn'dan ümidini kesmiş, oğul acısıyla güçten takatten iyice düşmüştür. Ölümün yaklaştığını hisseder ve son bir kez oğlunu görmeye gider. Onu perişan bir hâlde bulur. Mecnûn, babasını tanımaz. Babası, kendini tanıtınca da ayaklarına kapanır, özürler diler. Babası ona nasihatler eder, ölümünün yaklaştığını söyleyerek evine dönmesini ister. Mecnûn babasının sözlerinden etkilenip aşka tövbe etmeyi düşünürse de "aşkın kulağını bükmesiyle" bu fikirden vazgeçer. Babasına iradesinin elinde olmadığını, kendisini hiç doğmamış ya da ölmüş kabul etmesini söyler. Baba çaresizlik içinde oğluna veda eder. Birkaç gün sonra da ölür.

41- Necd Dağı'nda avlanan bir avcı Mecnûn'a rastlar. Ona sitem ederek, babasının öldüğünü haber verir. Bu elim haber Mecnûn'un belini bir kat daha büker, kalbi parça parça olur. Babasının mezarına koşar, kabrin üzerine yığılır kalır. Geceyi bu hâlde geçirir. O aşk esiri olmasının yanı sıra bir yetimdir de artık. Kendini biraz olsun toparlayınca soluğu yeniden Necd Dağı'nda alır.

42- Baba acısıyla dağlarda çöllerde dolaşan Mecnûn, bir gün sevgilisinin yurduna uğrar. Yerde, üzerinde Leylâ ile Mecnûn isimlerinin yan yana yazıldığı bir yaprak görür. Tırnağıyla Leylâ'nın ismini kazır, kendi ismineyse dokunmaz. Niçin Leylâ'nın ismini sildiğini soranlara, ikisine bir adın kâfi olduğunu, kendisinin kabuk, Leylâ'nınsa öz olmasından dolayı kendi ismini sildiği cevabını verir.

43- Çöllerde âşıkane gazeller söyleyerek dolaşan ve derdine deva arayan Mecnûn'un çevresinden vahşî hayvanlar eksik olmaz. Bu hayvanlar değil insanla, birbirleriyle dahi bir arada yaşayamayacak cinstendir. Kurtla koyun, arslanla yaban eşeği onun yanında barış içinde yaşarlar. İnsanlar bu fevkalâde hâli görmek için gelirler. Anlatıcı bu durumu izah için duyduğu bir hikâyeyi nakleder. (Hikâye şöyledir: Merv şehrindeki bir padişahın gayet azgın ve yırtıcı köpekleri vardır. Padişah öfkelendiği kişileri bu köpeklere atarak cezalandırırmış. Padişahın bir gün kendisini de bu köpeklere atacağından korkan genç ve hünerli Nedim'i, her gün bir koyun vermek suretiyle köpekleri kendine alıştırır. Gerçekten de Nedim'in korktuğu olur, bir gazap vaktinde padişah, Nedim'inin köpeklere atılmasını emreder. Fakat köpekler velinimetleri olan bu şahsa dokunmazlar. Aradan bir gün bir gece geçince padişah verdiği karara pişman olur, Nedim'inin öldüğünü zannederek hayıflanır. Fakat hâdiseye şahit olanlar köpeklerin Nedim'e dokunmadıklarını Şah'a haber verirler. Şah, Nedim'e bunun sebebini sorar. Nedim, köpeklere ihsanda bulunduğunu, köpeklerin de ihsanlarına bu şekilde mukabele ettiğini; fakat on yıldır kendisine kölelik yapmasına rağmen Şah'ın en küçük bir kızgınlıkta canına kastettiğini, hukuka riayet etmediğini söyler. Şah yaptığı hatayı anlar, gaflet uykusundan uyanır.)

44- Parlak bir gündüz kadar aydınlık olan bir gecede Mecnûn yıldızları seyreder. Evvela Zühre'ye, sonra Müşteri'ye seslenir ve en sonunda da bütün yıldızların sahibi olan Allah'a yalvarır. Allah'tan karanlık ömrünün biraz olsun aydınlanmasını diler ve uykuya dalar.

45- Rüyasında büyük bir ağaç görür. Bu ağacın dalından kalkan bir kuş, ağzından Mecnûn'un başına inciler saçmaya başlar. Mecnûn, uyanınca sevinir, teselli bulur.

46- Aynı gecenin sabahı, Necd Dağı'nda etrafında vahşî hayvanlar olduğu hâlde oturan Mecnûn, bir atlının geldiğini görür. Uğurlu bir yüzü olan bu atlı Mecnûn'a Leylâ'yı gördüğünü anlatır ve beraberinde getirdiği mektubu verir. Leylâ mektubunda kendi hâlinden

bahsetmekte, sadakatini belirtmekte ve babasının ölümünden dolayı Mecnûn'a başsağlığı dilemektedir.

47- Buna çok sevinen Mecnûn, mektubu getiren adamla Leylâ'ya cevap gönderir. Mektubu yazmak için gerekli kâğıt ve kalemi de haberciden alır. Mecnûn, mektubunda çektiği sıkıntılardan bahseder, Leylâ'yı vefasızlıkla suçlar.

48- Mecnûn'un Selîm-i Âmirî adında ihtiyar bir dayısı vardır. Selîm-i Âmirî kabile reisi olmasına rağmen, alçak gönüllü bir kimsedir. Yeğeninin durumuna üzülmekte her ay ona yiyecek ve giyecek götürmektedir. Bir gün yine Mecnûn'u görmeye gider. Onu vahşî hayvanlar arasında çıplak bir hâlde bulur. Beraberinde getirdiği elbiseyi vermek isterse de Mecnûn kabul etmez. Dayısının ısrarı üzerine elbiseyi giyer. Yiyeceklerden birer lokma almakla yetinir, kalanı çevresindeki vahşî hayvanlara verir. Bunun üzerine Selîm-i Âmirî Mecnûn'a bir hikâye anlatır. (Hikâye şöyledir: Büyük padişahlardan biri şaşaalı bir heyetle yolculuk etmektedir. Yol üzerindeki bir harabede bir Zahid'e tesadüf ederler. Padişah, Zahid'le ilgilenir ve mabeyincisini onu yanına getirmesi için gönderir. Mabeyinci, Zahid'e bu izbe yerde ne yiyip içtiğini sorar. Zahid de ceylanlardan arta kalan bir miktar otu gösterir ve "yediğim budur" der. Gururlanan mabeyinci, padişahın hizmetine girerse ot yemekten kurtulacağını söyler. Zahid, mabeyinciye, ot yemeğe rağbet etse, Padişah'a hizmetkârlıktan kurtulacağı cevabını verir. Konuşmaları duyan Padişah, Zahid'in ayaklarına kapanır, duasını talep eder.)

49- Hikâye Mecnûn'un hoşuna gider. Dayısına annesinin durumunu sorar. Selîm-i Âmirî, Mecnûn'un annesini özlediğini anlar, alır getirir. Anne, oğlunu daha uzaktan görür görmez ağlamaya, dövünmeye başlar. Ona nasihatler eder; ölümün kendisi için de yakın olduğunu, geri dönüp eve barka sahip olması gerektiğini söyler. Fakat Mecnûn, başına gelenlerin alınyazısı olduğunu, eve dönmekle zaten ten kafesinde mahpus olan can kuşunu ikinci bir kafese hapsetmiş olacağını belirtir. Annesinden arzusunu yerine getiremediği için özür diler. Çaresiz kalan anne ağlaya ağlaya eve döner ve çok geçmeden de ölür.

50- Selîm-i Âmirî, Mecnûn'un yanına gelerek annesinin öldüğünü haber verir. Mecnûn çok müteessir olur. Annesinin mezarına koşar, ağlar, inler. Feryadını işiten akrabaları da gelirler ve onunla birlikte gözyaşı dökerler. Mecnûn kendisini eve götürmek isteyen akrabalarını dinlemez, yeniden dağın yolunu tutar.

51- Kocasının evde olmadığı bir gün Mecnûn'dan bir haber almak ümidiyle dışarı çıkan Leylâ, evvelce mektubunu Mecnûn'a götüren ihtiyara rastlar. Ona sevgilisinden haber sorar. Mecnûn'un durumunu işitince üzülür, ağlar. Kulağından küpelerini çıkartıp ihtiyara verir ve Mecnûn'u getirmesini rica eder. İhtiyar yanına bir kat elbise alarak Mecnûn'u bulmak için yollara düşer. Mecnûn'u bulur, beraberinde getirdiği elbiseleri zorla giydirir ve beraberce yola çıkarlar. Vahşî hayvanlar Mecnûn'un peşinden bir an olsun ayrılmazlar. Kararlaştırılan yere geldiklerinde ihtiyar, Leylâ'ya haber vermek için ayrılır. Leylâ uçarak gelir, ama Mecnûn'a yaklaşmaya cesaret edemez. İhtiyara, Mecnûn'un nurunun kendini uzaktan aydınlattığını, daha fazla yaklaşırsa yanacağını, aşk mezhebinde ileri gitmenin ayıp olduğunu söyler. Bir sahibi bulunduğunu, vicdanen muazzep olmaması için yaklaşmaması gerektiğini de ekler. İhtiyardan birkaç gazel okumasını arzu ettiğini Mecnûn'a söylemesini ister. O da Leylâ'nın arzusunu iletmek için gittiğinde Mecnûn'u kendinden geçmiş bir vaziyette bulur. Onu ayıltır ve sınamak için; "Böyle uzak kalmak günahtır, hadi sevgiline yaklaş" der. Mecnûn; "Ben şarabın kokusuyla

sarhoş oldum, kadehi elimde nasıl tutarım?" diyerek uzakta kalmayı tercih eder. Gazeller okuyarak sevgilisinin isteğini yerine getirir. Sözleri bitince sahranın yolunu tutar. Leylâ da yüreği gamla dolu olduğu hâlde evine döner.

52- Bağdat ahalisinden Selâm-ı Bağdadî isimli zengin, güzel, şiir meraklısı ve âşık bir genç, Mecnûn'un macerasından ve şiirlerinden çok etkilenir. Onu görmek arzusuyla yollara düşer. Mecnûn'u çırılçıplak bir hâlde vahşî hayvanların arasında yatarken bulur. Mecnûn'a onunla birlikte yaşamak istediğini söyler. Mecnûn bu talebi, arkadaşlığının ona bir fayda getirmeyeceğini, yaşadıklarına kimsenin tahammül edemeyeceğini, yol yakından bu arzusundan vazgeçmesini söyleyerek reddeder. Selâm ısrar edince de yanında kalmasına izin verir. Selâm bir müddet Mecnûn'un yanında kalır. Fakat yemeyen, içmeyen, uyumayan Mecnûn'a ayak uyduramaz. Üstelik teselli vermek için söylediği sözlerle onu kızdırır. Mecnûn da ona haddini aşmamasını, kendisiyle arkadaşlık etmek istiyorsa laubali sözlerden kaçınması gerektiğini söyler. Selâm hatasını anlar ve susar. Bir süre daha Mecnûn'un yanında kalır, şiirlerini ezberler. Beraberinde getirdiği yemekler bitince de onunla vedalaşarak Bağdat'ın yolunu tutar. Her gittiği yerde Mecnûn'un şiirlerini okur.

53- O zamanlarda Zeyd isimli, amcasının kızı Zeyneb'e sevdalı bir genç vardır. Yoksulluktan başka bir ayıbı olmayan Zeyd, Zeyneb'i isterse de fakirliğinden dolayı amcası, kızı vermez. Zeyd'den kurtulmak için Zeyneb'i zengin bir adamla evlendirir. Bunun üzerine Zeyd, Mecnûn gibi insanlardan uzaklaşır, çöllere düşer. Onun durumunu bilen Leylâ, ara sıra Zeyd'i yanına çağırır ve sohbet eder. Leylâ, vefasına inandığı Zeyd'e sırrını açar. Zeyd, iki sevgili arasında haber getirip götürmeye başlar. Bu arada Mecnûn'un yanında bulunan vahşî hayvanlar da Zeyd'e alışırlar (Zeyd ü Zeyneb Kıssası Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhakî'nin eklemelerindendir).

54- Zeyd bir gün haddini aşarak; güzel sözler söylemekte üstat olduğunu, delilik yolundan vazgeçmesi gerektiğini, aşk çilesini kendisi kadar çekemeyeceğini söyleyerek Mecnûn'u öfkelendirir. Mecnûn, asıl delilin mağrur mağrur dolaşan ve dünya malına kıymet veren insanlar olduğunu, kendisinin hâlinden şikâyet etmediğini söyleyerek Zeyd'i azarlar. Zeyd bu kemal dersi karşısında utanır, susar. İki âşık arasında mektup getirip götürmeye devam eder.

55- Öte taraftan İbn-i Selâm, çektiği mihnet yüzünden hasta düşer. Doktorlar perhiz tavsiye ederler. Bu şekilde biraz sıhhat bulan İbn-i Selâm, perhizi terk edince eskisinden beter rahatsızlanır. Sonunda da ölür.

56- Arap âdetleri gereği Leylâ, kocasının arkasından iki yıl matem tutar. Kocasının acısını bahane ederek rahat rahat ağlar.

57- Diğer yandan Zeyd, sevdiğinden uzak kalmanın acısını yaşamaktadır. Yakınlarının yardımıyla gizli gizli Zeyneb'le görüşmeye başlar. Fakat bu görüşmeler saf ve temiz hatır sormalardan öteye gitmez. Zeyd, Mecnûn'u da unutmamıştır. İbn-i Selâm'ın ölüm haberini ona ulaştırır: "İbn-i Selâm öldü, sen sağ ol. " der. Mecnûn hem sevinir hem ağlar. Zeyd'i bu sözünden dolayı ayıplar: "Yanıldın: İbn-i Selâm ömrünü sana bağışladı, dedin: halbuki Leylâ'ya bağışladı, diyecektin." der. Bunun üzerine Zeyd, Mecnûn'a, Leylâ ile Mecnûn adlarını yan yana gördüğünde Leylâ'nın ismini silmesini hatırlatır. Mecnûn bu cevabı beğenir ve Zeyd'i gerçek bir dost olarak kucaklar. Zeyd bir hafta Mecnûn'un yanında kalır, sonra bir bahane bularak evine döner (Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhakî'nin eklemelerindendir).

58- Matem süresini dolduran Leylâ, baba evine döner. Koca kaydından kurtulmuştur. Bir gün Zeyd'i çağırtarak, ecel gelmeden evvel Mecnûn'u görmek istediğini söyler. Hazinesinden ipek bir elbise çıkartarak Zeyd'e verir ve Mecnûn'u getirmesini rica eder. Zeyd hemen Mecnûn'un yanına gider. Mecnûn müjdeyi alınca sevinir, sevgilisinin gönderdiği elbiseyi giyer, şiirler söyleyerek yola çıkar. Vahşî hayvanlarda peşlerinden gelmektedir. Zeyd, Mecnûn'un geldiğini Leylâ'ya haber verir. Leylâ çadırından çıkarak misafirinin ayaklarına kapanır. Mecnûn'da Leylâ'yı görünce yere düşer. İki âşık kendilerini kaybederler. Vahşî hayvanlar bunların etrafını çevirdikleri için, kimse yanlarına yaklaşmaya cesaret edemez. Gün ortasına kadar baygın yatan âşıkları, Zeyd, gülsuyu serperek uyandırır. Akılları başlarına gelince Leylâ, Mecnûn'u elinden tutup çadırına götürür. Zeyd vahşî hayvanlarla birlikte dışarıda nöbet tutar. Leylâ, Mecnûn'un boynuna kollarını dolar ve onu kendine çeker. İki vücut tek benlik olur. Âşıklar bir gece bir gündüz bu şekilde kalırlar. Leylâ, şaşkınlık içindeki Mecnûn'a niçin sustuğunu sorar. Mecnûn: "Senin için canını satan benim; dil satmaya kalkmasam daha iyi olmaz mı? Söyleyen adam bir şeyler arıyor demektir; aradığını bulunca artık söze gerek kalır mı?" der. (Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhakî'nin eklemelerindendir.)

59- Leylâ, bir sonbahar günü hastalanır. Sararıp solar, vücudunu sıtmalar basar. Annesini çağırarak içini döker, ona: "Öldüğüm zaman gözlerime sevgilimin yolunun tozundan sürme çek. O, benim öldüğümü duyunca mutlaka mezarıma gelecek ve matem tutacaktır. Allah aşkına gönlünü hoş tut. Aşkıyla can verdiğimi, mezarımda da onu beklediğimi söyle. " diyerek vasiyetini bildirir. Sonra yaşlı gözlerini yumar, ruhunu teslim eder. Annesi, ağlayıp dövünür, saçını, başını yolar. Kızını gözyaşlarıyla yıkar ve toprağa verir.

60- Zeyd, Leylâ'nın ölüm haberini alınca karalar giyer, mateme bürünür. Bu elim haberi Mecnûn'a ulaştırır (Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhakî'nin eklemelerindendir. Nizâmî'nin asıl metninde haberi Mecnûn'a kimin verdiği belli değildir). Mecnûn Leylâ'nın mezarına koşar, kabre bir yılan gibi sarılır kalır. O kadar kanlı yaş döker ki, kabrin üzerinde laleler biter. Sevgilisine hitap eder. Bir süre böyle kaldıktan sonra sahranın yolunu tutar.

61- Mecnûn'un ne vakit aşkı başından aşsa sevgilisinin kabrine gelir. Başını mezara koyarak toprağı öper.

62- Selâm-ı Bağdadî Mecnûn'u tekrar görebilmek için yola çıkar. Bir ay aradıktan sonra Mecnûn'u bulur. Mecnûn, Selâm-ı Bağdadî'yi tanımaz. Selâm kendini tanıtır ve Mecnûn'un hatırını sorar. Mecnûn, Leylâ'nın öldüğünü söyler ve Selâm'ı Leylâ'nın kabrine götürür. Selâm'da Mecnûn'la ağlar. Mecnûn'un yanında kaldığı iki üç ay boyunca onun söylediği şiirleri kaydeder ve beraberinde Bağdat'a götürür (Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhakî'nin eklemelerindendir).

63- Zamanla takatten düşen Mecnûn bir gün Leylâ'nın mezarına gider ve kabre kapanır kalır. Allah'a yalvararak canını almasını ister. Nihayet "dost" diyerek ruhunu teslim eder.

64- Etrafını vahşî hayvanlar çevirdiği için kimse yanına yaklaşamaz. Mecnûn'un cesedi bir yıl bu şekilde kalır. Ceset çürüdüğü hâlde hiçbir vahşî hayvan ona dokunmaz. Sonunda hayvanlar dağılır, kabilesi Mecnûn'un öldüğünü anlar. Onu Leylâ'nın yanına gömerler. İkisinin kabri üzerine bir türbe yaparlar. Bu türbe âşıkların ziyaretgâhı olur. Orayı ziyaret edenler muratlarına kavuşurlar.

65- Zeyd, bir taraftan Mecnûn'un şiirleri toplayıp gelene gidene okumakta, bir taraftan da iki âşığın mezarını sık sık ziyaret etmektedir. Bu ziyaretlerden birinde iki sevgilinin öteki dünyadaki hâllerinin ne olduğunu düşünerek uykuya dalar. Rüyasında Leylâ ile Mecnûn'u cennette bir taht üzerinde yan yana oturmuş görür. Ellerinde kadeh olduğu hâlde sevdadan bahsetmekte, zaman zaman da sevişmektedirler. İhtiyar bir adam da bunların hizmetine bakmaktadır. Zeyd, ihtiyara tahta oturan bu iki kişinin kim olduğunu sorar. O da bunların Leylâ ile Mecnûn olduklarını, bu mertebeye fani dünyada gam içinde yaşamaları dolayısıyla ulaştıklarını söyler. (Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhakî'nin eklemelerindendir)

2.2.1.2. Husrev'in Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y.tar. 698H./1299M.)[445]

1- Kays'ın doğumu Âmirî kabilesini mutlu eder.

2- Bir müneccim Kays'ın aşk yüzünden deli olacağını haber verir (Kays'ın babasının, oğul ihsan etmesi için Allah'a yalvarması yoktur).

3- Büyüyünce Kays'ı okula verirler. Okul güzel çocuklarla doludur.

4- Kays ile Leylâ birbirlerini burada severler.

5- Bunu anlayan Leylâ'nın annesi, kocasına haber verir. Leylâ'yı eve kapatırlar.

6- Leylâ'yı göremeyen Kays, bir köşeye çekilerek bir müddet sabrederse de daha fazla dayanamaz, dağlara çıkar.

7- Babası Kays'ı arayıp bulur, nasihat eder; Leylâ'yı alacağını vadederek eve getirir.

8- Kays'ın babası Leylâ'yı oğluna ister. Fakat Kays'ın deli olduğu ileri sürülerek teklif reddedilir (Kays'ın babasıyla Kâbe'ye gitmesi yoktur).

9- Mecnûn'un babası, Nevfel'e başvurur. Nevfel bir mektup yazarak kızı babasından ister. Ret cevabı alınca askerini toplar, iki kabile arasında uzun savaşlar olur.

10- Leylâ'nın kabilesi, yenilince kızı öldürmeğe kalkar. Bunu bir âşıktan işiten Kays, Nevfel'e vazgeçmesini rica eder.

11- Mecnûn, savaştan sonra ölüler arasına uzanır. Kargaların gözlerini oymağa çalışmasına aldırmaz. Orada bulunan biri buna engel olur. Sonra gidip Leylâ'ya anlatır. Bu hâle üzülen Leylâ da gözlerini çıkarmak ister. Haberi getiren ona da engel olur.

12- Mecnûn'un annesi, oğluna Nevfel'in kızını almağı düşünerek meseleyi kocasına açar. Kocası bu fikri beğenerek Mecnûn'u arayıp bulur. Mecnûn babasına olan saygısından itiraz etmez. Nevfel de kızı Hatice'yi Mecnûn'a vermeğe razı olur. Mecnûn zifaf gecesi kıza yaklaşmaz; ağlayarak Necd'e kaçar (Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlenmesi yoktur).

13- Leylâ Mecnûn'a mektup gönderir; evlendiği için ona sitemler eder. Mecnûn: "Ona nikâhla bağlandım; fakat yüzünü görmeden ayrıldım. " diye cevap verir.

14- Bir bahar günü, arkadaşları Mecnûn'u ziyarete giderler. Leylâ'nın ara sıra "çemen-zâr"a geldiğini söyleyerek Mecnûn'u kandırırlar. Arkadaşlarıyla "çemen-zâr"a giden Mecnûn, orada şiirler okur, coşarak kendini kaybeder. Aklı başına gelince kalkıp gider. Bir ağacın altına oturup bülbülle konuşur.

---

[445] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 35-43.

15- Bir temmuz günü Mecnûn ağlayarak Leylâ'nın diyarına gider. Orada gördüğü uyuz bir köpeğin boynuna sarılarak yüzünü gözünü öper, boynuna altın bir tasma geçirir, arkasını okşayarak onunla konuşur.

16- Leylâ Mecnûn'u rüyasında görür. Sabah olunca devesine binerek Mecnûn'u aramaya gider. Onu vahşî hayvanlar arasında bulur, ikisi de birbirlerini görünce kendilerini kaybederek akşama kadar yatarlar. Sonra kendilerine gelirler, tek vücutmuşçasına sarılırlar. Vahşî hayvanlar bunların etrafını almıştır. Sabah olunca Leylâ döner, Mecnûn yalnız kalır.

17- Leylâ arkadaşlarıyla "nahl-istân" a gider. Mecnûn'u tanıyan bir adam oraya gelerek Mecnûn'un şiirlerinden okur. Leylâ Mecnûn'un adını duyunca, koşup tanımadığı adamın ayaklarına kapanır, Mecnûn'u sorar. O da "Senden başka düşüncesi yok, seni kaybedince kendisini de kaybetti. " der.

18- Leylâ, Mecnûn'un öldüğüne dair bir yabancının verdiği yanlış haber üzerine üstünü başını yırtar, ağlar, bayılır. Arkadaşları onu eve götürürler.

19- Bir sonbahar günü, ölümün yaklaştığını sezen Leylâ, annesini çağırır: "Ben öldükten sonra naaşımı deveye koydukları zaman Mecnûn'u çağır, yanıma gelip ağlasın, mezarımın başında bulunsun. Hayatta kavuşmak nasip olmadı; öldüğümüz zaman muradımıza erelim. " der ve Mecnûn'un adını tekrarlayarak can verir.

20- Mecnûn Leylâ'nın ölümünü haber alır. Cenazeye yaklaşır, onu sevinçle takip eder. Gazeller okur, oynar. Leylâ kabre konacağı sırada üzerine kapanarak onu kucaklar. Mecnûn'u ayırmak isterler. Bir kaç ihtiyar bunun şehvet işi olmadığını, Allah'ın gizli bir sırrı olduğunu söyler. Bu arada Mecnûn ölmüştür.

2.2.1.3. Câmî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y.tar. 889H./1484M.)[446]

1- Kays, Âmirîlerin reisinin on oğlundan en küçüğü olanıdır. Her gün devesine binip gezmektedir.

2- Bir gün yolda karşılaştığı güzel kızlardan birine adını sorar. Kız adının Kerime olduğunu söyler. Bu konuşma cereyan ederken bir delikanlı gelir. Kızlar onu iltifatla karşılayınca Kays kıskanır, devesini yedeğine alarak gitmeğe davranır. Kızlar, ondan gitmemesini isterlerse de Kays dinlemez, devesine binip yanlarından uzaklaşır.

3- Kays güzelliğini işittiği Leylâ'yı görmek hevesiyle kızın yurduna gider. Kays'ı karşılayıp baş köşeye oturturlar. Kays, Leylâ'yı göremeyince umutsuzluğa kapılır. Ansızın ayak bileziklerinin şakırtısıyla Leylâ çıkagelir. Leylâ'yı gören Kays'ın kalbi yerinden oynar, Leylâ'ya âşık olur. Leylâ da onu beğenir.

4- Kays bir gün Leylâ'yı görmeğe gider, Leylâ çadırından çıkıp Kays'ı karşılar, iki sevdalı konuşurlar.

5- Başka bir gün kimse olmadığı sırada Leylâ Kays'ı çadırına alır, konuşurlar.

6- Bir gün Leylâ kız ve erkek arkadaşlarıyla otururken Kays gelir; Leylâ yüz vermez. Mecnûn ağlar. Leylâ bu şekilde Kays'ı sınamış, ağladığını görünce sevgisinden emin

---

[446] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 44-58: Zülfü Güler,, a.g.e., s. 28-31.

olmuştur. Leylâ onu teselli eder, Kays da sevincinden bayılır. Duruma şahit olan kızlar kaçar. Leylâ akşama kadar onu bekler. Kays kendine gelince ikisi de aşkları için yemin ederler.

7- Kays ile Leylâ, her gün buluşup akşama kadar baş başa kalırlar. Kays Leylâ'dan bir an bile ayrı kalmaya dayanamaz, nihayet tavırlarından dolayı "Mecnûn" olarak anılmaya başlanır.

8- Babası Mecnûn'a nasihat ederek amcasının kızını teklif eder; Mecnûn kabul etmez. Bunu işiten Leylâ üzülür; görüştükleri zaman Mecnûn'a yüz vermez. Mecnûn ıstırap içinde kıvranarak döner. Aldığı haberin doğru olmadığını anlayan Leylâ, bir mektup yazarak Mecnûn'u çağırır.

9- Leylâ'yı görürse yaya olarak Kâbe'ye gitmeyi adayan Mecnûn, Leylâ'yı gördükten sonra adağını yerine getirmek için Kâbe'ye gider; aşktan ayırmaması için Allah'a yalvarır.

10- Mecnûn her sabah Leylâ'yı görmeğe gitmekte, akşama kadar sevgilisiyle baş başa kaldıktan sonra dönmektedir. Bir gün Leylâ'ya giderken çirkin bir "acuze"ye rastlar. Bunu uğursuzluk sayarak korkuya düşer.

11- Leylâ ile Mecnûn bir gece gizlice buluşup konuşurlar. Bunu gören bir genç Leylâ'nın babasına haber verir. Babası Leylâ'yı döver.

12- Mecnûn Leylâ'nın komşusuna giderek sevgilisinden haber alır. Görenler bunu da yetiştirirler. Leylâ'nın babası kadını tehdit eder.

13- Leylâ'nın babası Mecnûn'u Halîfe'ye şikâyet eder. Halîfe valiye ferman göndererek, Leylâ'nın adını anmasını Mecnûn'a yasak eder. Vali fermanı kabileye bildirir. Mecnûn bu haberi alınca ıstırabından bayılır.

14- Mecnûn'un babası Leylâ'yı isterse de, babası kızı Mecnûn'a vermez. Bu, Mecnûn'u aileden kabileden uzaklaştırır, sahralara çıkar; orada vahşî hayvanlarla birlikte yaşamağa başlar.

15- Nevfel Mecnûn'un macerasını işiterek ona acır. Para ile olmazsa zorla kızı alacağını vadederek bir müddet onu yanında alıkoyar. Nihayet Leylâ'nın babasını çağırtarak kızı ister. Leylâ'nın babası teklifi reddeder. Nevfel, savaşla alacağını söyleyince, "Eğer yenilirsek Leylâ'yı öldürürüm" der. Nevfel vazgeçer. Mecnûn Leylâ'nın yüzünü görmeğe razıdır. Fakat kızın babası onu da kabul etmez. Mecnûn Nevfel'e sitemler ederek sahralara çıkar.

16- Mecnûn sahraları, çölleri dolaşır. Kasırgaya hitap eder. Sürüsünden bir koyun vererek avcının elinden ahuyu kurtarır.

17- Mecnûn, Leylâ'nın çobanına rastlayarak sevgilisini sorar. Kabile erkeklerinin baskına gittiklerini, Leylâ'nın yalnız olduğunu öğrenince, çoban kılığına girerek onu görmeğe gider. Çadırın önüne gelince düşüp bayılır. Leylâ işitip koşar, iki âşık bir müddet konuşurlar.

18- Halîfe, şair Kesir'i çağırtarak ona şiir okutur. Kesir'in şairliğini beğenen Halîfe ona, "Senin gibi âşık şairler var mı" diye sorar. O da Mecnûn'dan bahseder. Halîfe Mecnûn'u aratır. Mecnûn Halîfe'ye gitmek istemez. Zincire vurup zorla götürürler. Mecnûn'la Kesir, Halîfe'nin huzurunda karşılıklı şiir okurlar. Halîfe Mecnûn'dan etkilenir, yanında kalmasını ister. Fakat Mecnûn reddederek sahranın yolunu tutar.

19- Mecnûn Leylâ'nın kabilesinin Hicaz'a gitmekte olduğunu görür. Ağlayarak kabileyi takip eder. Bir fırsat bulup Leylâ ile görüşür. İkisi birlikte Kâbe'yi tavaf ederler. Sonra, ağlayarak birbirlerinden ayrılırlar.

20- Dönüşte Leylâ'yı gören bir genç ona âşık olur. Kızı babasından ister. Leylâ'nın annesi ile babası razı olurlar. Nikâh kıyılır. Nikâhtan sonra kocasının evine giden Leylâ, birkaç gün onun yüzüne bakmaz. Nihayet dayanamayan delikanlı, Leylâ'yı kucaklamak ister. Leylâ ya onu ya da kendisini öldüreceğini söyleyerek kocasını tehdit eder. Çaresiz kalan koca Leylâ'ya uzaktan bakmakla yetinir.

21- Sevgilisinin evlendiğini duyan Mecnûn üzülür, ağlar.

22- Mecnûn bir gün Hicaz'a giden bir kervana tesadüf eder. Kervana katılır, onlarla birlikte dolaşa dolaşa bir su kenarına varır. Mecnûn, buranın sahibinin sunduğu ikramlara elini bile sürmez. Gece olur. Mecnûn, bir kuşun hüzünlü bir şekilde öttüğünü işitir. Ev sahibi kuşun eşinden ayrıldığı için bu şekilde öttüğünü söyler. Mecnûn kederlenir, ağacın altına giderek kuşa hitabeder.

23- Leylâ Mecnûn'a yazdığı mektubu bir atlı ile yollar. Mektup onu sevindirir, atlının yakın bir köyden getirdiği kâğıt ve kalemi kullanarak cevap yazar.

24- Leylâ'nın kocası ölür. Haberi alan Mecnûn üzülür. Sebebini soranlara, bugün onun başına gelenlerin yarın kendi başına da geleceği, başkasının gamına sevinemeyeceği karşılığını verir.

25- Mecnûn devesine binip Leylâ'nın diyarına gider. Orada rastladığı pis bir köpeğe seslenir.

26- Mecnûn koyun postuna bürünerek Leylâ'yı görmeye gider. Leylâ ile karşılaşınca kendini kaybeder, düşüp bayılır. Leylâ onu ayıltır, iki âşık sabaha kadar baş başa sohbet ederler.

27- Leylâ fakirlere kendi eliyle çorba dağıtır. Bunu duyan Mecnûn, kırık bir kâse ile fakirlerin arasına karışır. Leylâ, sevgilisini tanımasına rağmen kepçe ile vurarak kâseyi kırar. Mecnûn buna sevinir.

28- Bir temmuz günü Mecnûn, bir kafilenin geçtiğini görür. Kafilenin içinde Leylâ da vardır. Mecnûn yaklaşır, Leylâ'yı yakından görür görmez kendini kaybeder. Leylâ, Mecnûn'u ayıltır, sonra veda ederek yanından ayrılır.

29- Leylâ'nın dönüşünü bir ağaç altında oturarak bekler. Leylâ süslenmiş bir hâlde gelir. Fakat Mecnûn bitkin bir hâldedir, Leylâ'yı tanımaz. Leylâ kendini tanıtınca Mecnûn ona gitmesini, artık surete kapılmayacağını söyler. Leylâ umudunu keser; ağlayarak çadırına döner. Bir Arabî, Mecnûn'u kucağında bir ahu ile ölmüş bulur. Sonra dönüp Leylâ'ya haber verir.

30- Leylâ ağlar, inler Allah'tan ölümünü ister. Gittikçe dertlenir, sararıp solar; nihayet ölür.

2.2.1.4. Hâtifî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y.tar. 898 H./1492M.'den önce)[447]

1- Arap kabileleri içinde şöhret sahibi, soylu bir adam vardır. Oğlu olmayan bu adam Allah'a yalvarır, yakarır. Nihayet Allah ona bir oğul ihsan eder.

---

[447] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 76-85; Zülfü Güler,, a.g.e., s. 39-42.

2- Çocuğun adını Kays koyarlar. Kays daima ağlamakta, yalnız güzellerin kucağında susmaktadır. Bu hâli görenler, çocuğun büyüyünce âşık olacağına hükmederler.

3- 14 yaşına gelince Kays'ı sünnet ettirip okula verirler. Okuldaki güzel çocuklar arasında Leylâ adlı çok güzel bir kız vardır.

4- Kays Leylâ'yı görünce âşık olur. Leylâ da Kays'ı sever. Kays çocuklarla oynamak yerine hep Leylâ'yı düşünür, onunla görüşmek için vesileler arar. Akşamları da birer bahane bularak onun evine gider.

5- İki genç arasında başlayan aşkı arkadaşları evlerinde anlatırlar. Dedikoduların annesinin kulağına kadar gitmesi üzerine Leylâ okuldan alınır.

6- Leylâ'yı göremeyen Kays, ıstırap içinde kıvranır. Bir gün kör dilenci kılığına girerek Leylâ'ya gider. Leylâ'nın kapısına gelince değneğini vurarak yere düşer. Leylâ anasından izin alarak Kays'ı kaldırır. Bu bahane ile görüşürler. Bahaneler devam eder. Bu etraftan duyulunca âşıkların görüşme yolları kapatılır.

7- Leylâ'yı göremeyen Kays, deliye dönerek sahralara düşer.

8- Oğlunun hâlinden dertli olan baba, Mecnûn'u arayıp bulur. Leylâ'nın çağırdığını söyleyerek onu kandırıp eve getirir. Evde Mecnûn'a tekrar nasihat eder, başka bir kızla evlenmesini söyler. Mecnûn bu teklifi geri çevirir. Bu sırada Mecnûn'un kolundan kan akmaya başlar. Babasının hayrete düşmesi üzerine Mecnûn, ona şaşırmamasını, cerrahın Leylâ'nın kolundan kan aldığını, kendinden gelen kanın sebebinin de bu olduğunu söyler. Bu hâdiseye dayanarak ne kadar âşık olduğunu anlamasını babasından ister.

9- Mecnûn üstünü başını yırtmakta ve sürekli ağlamaktadır. Babası hekimlere başvurarak çare arar. Hekimler, ağlamasın diye sevgilisinin toprağından alıp gözüne sürülmesini; elbiselerini yırtmasın diye de Leylâ'nın köpeklerinden birinin ipinin vücuduna bağlanmasını tavsiye ederler. Babası bu tavsiyeleri yerine getirir. Mecnûn ağlamayı keser, fakat bu sefer de göğsünü parçalar; elbisesini yakasından aşağıya doğru yırtmayı terk eder, ama bu sefer de eteğinden yukarıya doğru yırtar.

10- Mecnûn'un babası Leylâ'yı ister. Kays'ın deli olduğu ileri sürülerek teklif reddedilir. Deli olup olmadığını anlamak için Mecnûn'u getirirler. Mecnûn, o sırada odaya giren Leylâ'nın köpeğini görünce hemen ayağına kapanır. Bunu gören baba utanarak döner.

11- Babası Mecnûn'u dervişe götürür. Mecnûn, şeyhten aşkının artması için dua etmesini ister. Kapının dışından bunları işiten baba umudunu tamamen kaybeder.

12- İbn-i Selâm Leylâ'yı görerek âşık olur. Hediyeler göndererek kızı babasından ister. Babası razı olur. Nikâh kıyılır. Leylâ, "meşşata"nın yüzünü bezemek için yaptığı süsleri yolar. Bunun üzerine annesi Leylâ'ya öğüt verir. Zifaf gecesi İbn-i Selâm elini uzatınca Leylâ kocasını tokatlar, kendisine yaklaşmamasını söyler. İbn-i Selâm da Leylâ'yı boşar.

13- Bir kocakarı, Leylâ'nın evlendiğini Mecnûn'a haber verir. Mecnûn ağlayarak üstünü başını yırtar. Bir mektup yazarak Leylâ'ya sitem eder. Leylâ cevabında hâlini anlatır.

14- Bir bahar günü Mecnûn'u arayan arkadaşları, onu vahşî hayvanlar arasında bulurlar. Gül bahçesine gezmeye gittiklerini söyleyerek Mecnûn'u da davet ederler. Mecnûn bu daveti kabul etmez.

15- Sıkıntısının arttığı bir gece Mecnûn, karanlıktan şikâyet eder, sabahın olmasını, horozun ötmesini ister. Sabah olunca Leylâ'yı görmeğe gider. Leylâ ile pencereden konuşurlar.

Leylâ, Mecnûn'dan kendisini babasından istemesini söyler. Bu sırada Rakip görünür, kılıçla Mecnûn'a saldırır. Kılıç tutan eli havada kaskatı kesilir. Kılıcı öteki eline alır. O da havada kalınca, hemen Mecnûn'un ayaklarına kapanır. Mecnûn'un duasıyla Rakip iyi olur.

16- Nevfel, bir gün dolaşırken Mecnûn'a rastlar. Yanındakilerden Mecnûn'un hikâyesini öğrenerek ona acır. Leylâ'yı iyilikle olmazsa zorla alacağını söyleyerek yardım vadeder. Mecnûn'dan biraz da olsa aklını başına toplamasını ister. Buna rağmen Mecnûn umutsuzdur.

17- Nevfel bir mektup yazarak kızı babasından ister. Ret cevabı alınca savaşa girer. Leylâ'nın kabilesi yenilince, Nevfel Leylâ'yı getirtir. Kızın yüzünü görür görmez âşık olur. Mecnûn'u ortadan kaldırmak için zehirli şerbet hazırlatır. Fakat yanlışlıkla zehirli şerbeti kendi içer ve ölür.

18- Nevfel ölünce, babası Leylâ'yı eve götürür.

19- Bir kış günü, Mecnûn ayağına buzdan nalın giyerek dolaşırken bir bağa girer. Bahçıvanın bir ağacı kesmek istediğini görür. Kolundaki la'li vererek ağacı kesilmekten kurtarır.

20- Leylâ, bir gün kervanla giderken uyuya kalır. Uyanınca, devesinin kervandan ayrıldığını anlar. O sırada uzaktan gelen birini görerek devesini sürer. Yaklaşınca: "Kimsin" diye sorar. Kays olduğunu anlar anlamaz devesinden inerek kendini tanıtır. Mecnûn Leylâ'nın sesini işitince bayılır. Kendine geldikten sonra iki âşık konuşurlar. Leylâ visal ister. Mecnûn bunu işitince ağlar. Dedikodudan korkarak reddeder. Sonra Leylâ'yı evine kadar götürür.

21- Istırap içindeki Leylâ öleceğini anlar. Bir sonbahar günü, annesini çağırarak vasiyetini bildirir. Annesinden Mecnûn'a, kederinden öldüğünü söylemesini ister. Sonra da can verir.

22- Leylâ'yı gömerler. Üzerine bir de türbe yaptırarak adını "Bihiştî-Fânî" koyarlar.

23- Leylâ'nın annesi Mecnûn'u arayıp bulur. Ona Leylâ'nın öldüğünü haber verir, birlikte ağlamayı teklif eder.

24- Mecnûn ağlar, dövünür, Allah'a yalvararak ölümünü ister. Nihayet "Leylâ" diyerek can verir.

25- Oradan geçen bir hacı kafilesi Mecnûn'un cesedini bulur; yıkayıp kefenleyerek gömerler.

2.2.2.TÜRK EDEBİYATI

2.2.2.1. Şâhidî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 883 H. /1478 M.)[448]

1- Arap kabilelerinden Âmirîlerin cömert ve zengin reisi, oğlu olmadığı için üzgündür. Allah'ın kendisine bir oğul vermesi için sadakalar dağıtır, dualar eder. Nihayet duaları kabul edilir ve bir oğlu dünyaya gelir. Çok sevinen şah ziyafetler verir, hazinesinin kapılarını halka açar.

2- Çocuğun talihine bakması için bir "Hakîm" bulurlar. Hakîm, çocuğun aşk yüzünden deli olacağını haber verir. Atası bu haberden müteessir olur.

3- Çocuğun adını Kays koyarlar.

4- Kays yedi yaşına gelince okula verirler. Okul güzel çocuklarla doludur. Kızlar arasında ismi Leylâ olan çok güzel bir kız vardır. Yan yana oturan Kays ile Leylâ birbirlerini severler.

5- İki genç arasındaki aşk kulaktan kulağa yayılır. Söylentiler Leylâ'nın annesine kadar gelir. Annesi, Leylâ'ya nasihat eder, onun ağladığını görünce söylentilerin doğru olduğuna kanaat getirir. Durumu gizlice kocasına açar, Leylâ'yı okuldan alırlar.

6- Kays, Leylâ'yı okulda göremeyince ağlar, aklı başından gider; ıstırap içinde sahralara düşer. Kays, Leylâ'nın kabilesinin bulunduğu Necd Dağı'nı her gün ağlayarak dolaşır, sabah rüzgârıyla sevgilisine haber gönderir.

7- Bir gün Kays, Leylâ'nın çadırının bulunduğu yere gider. Çadırında yalnız başına ağlayan Leylâ Kays'ı görür. Kays, hâlini uzun uzun anlatmaya imkân olmadığı için bir şiirle hâlini anlatır.

8- Kays'ın aşk yüzünden sahralara düştüğünü haber alan babası, onu arayıp bulur. Leylâ'yı alacağını, ama bu delilikten vazgeçmesi gerektiğini söyler. Mecnûn bunu işitince az da olsa kendine gelir, babasıyla eve döner.

9- Mecnûn'un babası Leylâ'yı ister. Fakat Leylâ'nın babası, Mecnûn'un deli olduğunu, adlarını rüsva ettiğini söyleyerek teklifi reddeder. Mecnûn'un babası utanarak döner. Mecnûn, bu cevabı işitince üstünü başını parçalar, Leylâ'nın adını haykırarak sahralara düşer.

10- Mecnûn'un iyileşmesi için çareler arayan babası, onu Kâbe'ye götürür. Ona aşktan kurtulması için Allah'a yalvarmasını söyler. Mecnûn bunu işitince hemen yerinden sıçrayıp halkaya yapışır, Allah'a aşkını artırması için yalvarır. Buna şahit olan baba umudunu kaybederek eve döner.

11- Leylâ'nın kabilesi, Mecnûn'u "Şahne"ye şikâyet eder. Şahne, Mecnûn'u öldürmeye karar verir. Bunu haber alan babası, oğlunu bir harabede kendinden geçmiş yatarken bulur, ona nasihat eder. Mecnûn ihtiyarının elinde olmadığını söyler. Nihayet babasının sözüne uyup eve döner. Fakat bir kaç gün sonra tekrar Necd'e kaçar.

---

[448] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 108-132; Şâhidî, *Gülşen-i Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi 2875 ile Paris, Bibliothek National, An. Fon. No: 333, nüshalar.

12- Mecnûn koyun postu giyerek Leylâ'nın bulunduğu yere gider; fakat orada yığılıp kalır. Çoban onu sahraya taşır.

13- Mecnûn bir yerde "Mecnûn ile Leylâ" adlarının yan yana yazılmış olduğunu görür. Leylâ'nın adını kazır, kendi ismineyse dokunmaz. Sebebini soranlara, Leylâ'nın ruh, kendinin de beden olduğu karşılığını verir.

14- Leylâ da Mecnûn için ah çekmekte, sevgilisini anarak şiirler söylemektedir.

15- Leylâ, bir bahar sabahı "nahl-istân"a gider. Mecnûn'un hayaline hitap eder. Leylâ'nın bu hâlini gören arkadaşları dönüşte annesine haber verirler.

16- Nevfel isimli bir şah, avlanmak üzere sahraya çıktığı bir gün Mecnûn'a rastlar. Macerasını öğrenerek onunla konuşur, ona Leylâ'yı alacağını vadeder. Mecnûn sevinir; hamama girip yıkanır; yeni elbiseler giyer. Bir gün Mecnûn, Nevfel'e verdiği sözü hatırlatarak sitem eder. Nevfel bir elçi göndererek Leylâ'yı babasından ister. Leylâ'nın babası: "Ben ona itimi bile lâyık görmem. " cevabını verince Nevfel, askerlerini toplayıp Leylâ'nın kabilesine hücum eder. Arada zorlu bir savaş olur. Mecnûn, Leylâ'nın kabilesinden biri ölünce üzülür, Nevfel tarafından biri ölünce sevinir. Yenilen Leylâ'nın kabilesi, aradan fitneyi kaldırmak için kızı öldürmeye karar verir. Mecnûn bunu öğrenince Nevfel'e vazgeçmesi için yalvarır.

17- Mecnûn bir arkadaşıyla savaş meydanında kalarak ölüler arasına uzanır. Kargalar gözünü oymak üzere iken arkadaşı onu uyandırır. Mecnûn: "Beni bu hâle koyan göz değil mi; keşke çıksaydı" der.

18- Mecnûn, bir gün elbisesini vererek avcının elinden bir ahuyu kurtarır.

19- Mecnûn, bir yaz günü bir ağacın altına oturup dinlenir, dala konan bir karga ile konuşur.

20- Mecnûn, bir kocakarının, boynuna ip taktığı bir adamı dolaştırıp dilencilik ettiğini görür. Kendini bağlatarak Leylâ'nın çadırına gider. El çırparak oynar; "Leylâ" diye ah çeker. Bunu işitenler Mecnûn'un başına taş yağdırırlar. O bunlara aldırmadan Leylâ'nın kapısı önüne giderek el bağlar, ağlayıp sızlar. Sonra birden bire sıçrayıp Necd'e döner. Annesi, babası, arkadaşları onu ararlarsa da bulamazlar.

21- Leylâ, Mecnûn'un Nevfel'i savaştan vazgeçirdiğini haber alınca üzülür, ağlar.

22- Leylâ'nın güzelliğini işiten İbn-i Selâm, mücevherler göndererek kızı babasından ister. Kızın babası razı olur. Ziyafetler verilir, nikâh kıyılır. İbn-i Selâm gece Leylâ'yı çadırına götürür. Elini uzatınca Leylâ hançerini çekerek, önce onu, sonra da kendisini öldüreceği tehdidini savurur. Bunun üzerine İbn-i Selâm, ona uzaktan bakmaya razı olur.

23- Leylâ'nın evlendiğini duyan Mecnûn, öyle kanlı yaşlar döker, o kadar başını taşlara vurur ki, haberi getiren pişman olur, özür diler. Leylâ'nın nikâhlanmakla birlikte kocasının elini eline değdirmediğini söyleyerek Mecnûn'u teselli eder.

24- Babası Mecnûn'u görmeye gider; ona nasihatler eder. Mecnûn, babasına başına gelenlerin Allah'ın emriyle olduğunu söyler. Babası umudunu keserek döner; birkaç gün sonra da ölür. Mecnûn, babasının ölüm haberini alınca ağlar, bağırır, gidip mezarın üzerine kapanır. Sonra yine sahraya döner.

25- Vahşî hayvanlar arasında yaşayan Mecnûn, bir ahuyu çok sever. Ziyaretine gelenler Mecnûn'a yemek getirirler. O, bir lokmasını alır, kalanını hayvanlara yedirir. Mecnûn artık "ermişler" arasına katılmıştır.

26- Mecnûn, aya ve yıldızlara hitap eder. Allah'a yalvarır. Bu sırada uykuya dalar. Rüyasında kendini bir ağaç altında tek başına otururken görür. Arkasında "dîbâ-ı zîbâ", başında "tâc-ı zerrîn" vardır. Ağaçtan bir kuş inerek başına konar, ağzından cevherler döker. Mecnûn uykudan uyanınca rüyasını hayra yorarak kendini teselli eder.

27- Bir atlı, Mecnûn'a Leylâ'dan haber getirir. Mecnûn'a Leylâ'nın çok dertli olduğunu, yanıp yakılarak kendisinden haber sorduğunu, onu bu hâlde görünce teselli için şiirlerinden bir müstezat okuduğunu söyler. Leylâ'nın mektubunu Mecnûn'a verir. Mecnûn da atlının getirdiği kâğıdı kalemi alarak Leylâ'ya cevap yazar; uzun uzun aşkından bahseder.

28- Dayısı Selîm-i Âmirî, ara sıra Mecnûn'a yiyecek getirmektedir. Bir gün Mecnûn, dayısına, annesinin hâlini sorar. Dayısı da ona annesini getirir. Anne, oğlunun hâlini görüp üzülür, ağlar; nasihatler eder. Fakat fayda vermediğini görünce umudunu kesip, döner. Bir kaç gün sonra da ölür. Annesinin ölümünü Selîm-i Âmirî'den duyan Mecnûn, babasıyla annesinin mezarına gidip ağlar. Kabile halkının nasihatlerini dinledikten sonra bir ah çekerek sahranın yolunu tutar.

29- Mecnûn, bir yaz günü dolaşırken yolu Leylâ'nın kabilesinin bulunduğu yere düşer. Gözü bir uyuz köpeğe ilişir. Köpeği kucaklar, yüzünü gözünü öperek arkasını kaşır, onunla uzun uzun konuşur. Halk başına üşüşerek onu seyreder. Biri: "Bu ite niye bu kadar iltifat ediyorsun?" diye sorar. Mecnûn, Leylâ'nın kabilesine ait olması münasebetiyle tazimde bulunduğu cevabını verir.

30- Şair burada "Zeyd ile Zeyneb" efsanesini naklediyor. Zeyd amcasının kızına âşıktır. Fakat fakirliği yüzünden amcası kızını vermediği için deliye dönmüş, bir kaç yıl sahraları dolaşmıştır. Gerçi iyileşmiştir ama içi, sevgilisinin aşkıyla doludur. Leylâ, onu ara sıra çağırarak teselli eder. Zeyd de ziyaret ettiği Mecnûn'dan Leylâ'ya haber getirir. Bir gün Zeyd, Mecnûn'a "Şairsin, bu kadar hünerin var, niçin bu hâlde yaşıyorsun; bu divanelikten vazgeçsene. " der. Mecnûn, perişanlığının sevgiliye ibret nazarıyla bakmasından kaynaklandığını, fakat kendisinin bu hâliyle övündüğü cevabını verir. Zeyd utanarak susar.

31- Öte yandan Mecnûn'un hasretiyle yanan Leylâ, herkesten uzak, ezgin ve küskün yaşamaktadır. Kocası, Leylâ'yı görebilmek için can atmakta, kendine kıymaya bahane aradığını bildiği için onu hoş tutmaktadır. Daha fazla dayanamayan Leylâ, bir gün Zeyd'i çağırarak sevgilisini sorar. Onun vahşî hayvanlar arasındaki hâlini öğrenince çok üzülür. Zeyd'den gidip Mecnûn'u bulmasını ve yanına davet etmesini ister.

32- Zeyd, Mecnûn'u arayıp bulur. Leylâ'nın kendini görmek istediğini söyler. Mecnûn, vahşî hayvanlarla birlikte Zeyd'in peşine takılır. Zeyd, kararlaştırılan yere gelince Mecnûn'u bırakarak Leylâ'ya haber verir. Leylâ, Zeyd ile Mecnûn'un bulunduğu yere gelir. Leylâ, daha fazla yakınlaşmanın haram olduğunu söyleyerek uzakta kalır. Zeyd, Leylâ'dan ayrılıp Mecnûn'a gider. Mecnûn'u kendinden geçmiş bir hâlde bulur. Kendine gelince Zeyd, onu sınamak için: "Dilersen sevgilin yanına gelsin; onu kucakla, murada erin. " der. Mecnûn, daha sevgilinin kokusuyla kendinden geçtiğini, cemaliyle karşılaşınca hâlinin perişan olacağını söyleyerek uzakta kalır. İki âşık bir müddet konuştuktan sonra Mecnûn, etrafını saran vahşî hayvanlarla birlikte Necd'in yolunu tutar. Leylâ da dert içinde çadırına döner.

33- Selâm-ı Bağdadî, şiirlerini okuduğu Mecnûn'u görmek ister. Onu arayıp bulur, kendisini de yanına alması için Mecnûn'a yalvarır. Mecnûn gülerek, derde aşina olmayan birinin

kendi çektiği sıkıntılara katlanamayacağı cevabını verir. Selâm ısrar edince Mecnûn razı olur. Selâm, bir kaç gün Mecnûnla kalır, yiyeceği tükenince gider; Mecnûn'un kasidelerini her yerde okur.

34- İbn-i Selâm ölür. Leylâ, Arap âdetleri gereğince iki yıl matem tutar. Bu matem ağlamak için ona bahane olur.

35- Zeyd ile Zeyneb'in hâline acıyan kabile halkı, kızın babasına yalvarır. Babası razı olur. Çünkü "vakt-i merhûn"u gelmiştir. Zeyd ile Zeyneb evlenirler.

36- Zeyd, İbn-i Selâm'ın ölümünü Mecnûn'a haber verir. İbn-i Selâm'ın canını Mecnûn'a bağışladığını, Leylâ ile aralarındaki engelin böylece kalktığını söyler. Mecnûn, Zeyd'in sözlerinden coşar; hem ağlar, hem güler. Sonra Zeyd'e sözü yanlış söylediğini, İbn-i Selâm'ın ömrünü kendine değil Leylâ'ya bağışladığını söyler. Zeyd, Mecnûn'a, "Leylâ" ile "Mecnûn" nakışlarını bir arada görüp "Leylâ" nakşını kazıdığını hatırlatır. Zeyd'in bu cevabı Mecnûn'un hoşuna gider.

37- Matem müddetini dolduran Leylâ babasının evine döner.

38- Leylâ bir gün arkadaşlarıyla birlikte "nahl-istân"a gider. Kızlar gezip eğlenirken Leylâ bir yerde oturur. Bu sırada uykuya dalar, rüyasında Mecnûn'un şiir okuduğunu görür; uyanınca ağlar, bağırır. Kızlar, onu kaldırıp evine götürürler. Leylâ, gece boyunca ağlar, söylenir, muma hitap eder.

39- Leylâ, Zeyd'den Mecnûn'u çağırmasını ister. Zeyd, Mecnûn'u bulur, Leylâ'nın davetini iletir, beraberinde götürdüğü elbiseleri Mecnûn'a giydirir. Mecnûn bu davete sevinir. Peşinde vahşî hayvanlar olduğu hâlde Leylâ'nın çadırına yaklaşır. Mecnûn'un geldiğini haber alan Leylâ, çadırından çıkar, Mecnûn'un hâlini görünce yüreği ağzına gelerek ayağına kapanır. Mecnûn da Leylâ'yı görerek yere düşer. Etrafını hayvanlar çevirir; kimse bunları göremez. Her ikisi de kendinden geçer. Zeyd gülsuyu ile bunları ovar. Leylâ kendine gelince Mecnûn'u elinden tutarak çadırına götürür. İki âşık bir süre konuştuktan sonra Mecnûn, etrafını saran vahşî hayvanlarla birlikte Necd'in yolunu tutar. Leylâ da üzgün bir hâlde çadırına döner.

40- Bir gün Leylâ, Mecnûn'u görmek ister, gidip onu bulur. Bakar ki Mecnûn kendinden geçmiş yatmaktadır: "Ben geldim gözünü aç. " der. Mecnûn, aralarında ikiliğin kalmadığını, aşk yolunda, âşık ve maşukun bir olduğunu söyleyerek Leylâ'nın yüzüne bile bakmaz; gözleri yaşlı şiirler okur. Zeyd coşarak bu şiirleri toplar.

41- Leylâ hastalanır. Sırrını annesine açar, vasiyetini bildirir: "Mecnûn'a ölümümü bildir, çağırarak onun gönlünü al. " der. Bir ay sonra da ölür.

42- Bunu haber alan Mecnûn kalabalığa katılır; oynayarak cenazeyi takip eder. Tabut kabre konulacağı sırada yerinden sıçrayarak Leylâ'yı kucaklar. Onu öldürmek için üzerine atılırlar. Fakat Mecnûn da ölmüştür. Pişman olarak ikisini birlikte gömerler. Mezarları "hacet-gâhı uşşâk" olur. Ziyaret edenler isteklerine kavuşurlar.

43- Zeyd, âşıkların kabrini daima ziyaret eder, her yerde Mecnûn'un şiirlerini okur. Bir gün bunları düşünürken uykuya dalar. Rüyasında her ikisini bir bahçede taht üzerinde oturmuş görür. Orada bulunan iki çeşmenin birinden şarap ötekinden süt akmaktadır. Başlarında nurdan birer taç vardır. Yanlarında hizmete hazır bir adam durur. Zeyd adama: "Burasının adı nedir, bunlar kimdir?" diye sorar. Adam cevap verir: "Burası Aden'dir, bunlar da Mecnûn ile Leylâ'dır". Zeyd bu rüyanın sırrını mezara yazar. Remzini halka duyurur.

2.2.2.2. Nevâî' nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 889H. /1484M.)[449]

1- Arap beylerinden zengin bir adam, oğlu olmadığı için dertlidir. Allah'a yalvarır. Duasını kabul eden Allah, ona bir oğul ihsan eder.

2- Çocuğun adını Kays koyarlar. Kays o kadar güzeldir ki her yerden onu görmeğe gelirler.

3- Dört beş yaşına gelince, Kays'ı okutmak üzere üstat birini bulurlar.

4- Üstadın kabilesinden ulu, zengin, cömert bir adamın Leylâ adında çok güzel bir kızı vardır.

5- Leylâ'nın babası, kızı için bir ev ayırır, burasını okul yapar. Leylâ ile birlikte kabilenin başka çocukları da orada okurlar. Kays, kabilesinde okul olmadığı için bu okula verilir.

6- Leylâ bir gün hastalanır. Nihayet hekimin ilâçları iyi gelerek şifa bulur, güzelliği artar. Okula dönünce Üstat, sevinerek çocukları azat eder. Çocuklar sevinç içindedir. Yalnız Kays, Leylâ'yı görünce ağlar. Leylâ, Kays'ın bu hâlinden kendine âşık olduğunu anlar. Yine bir gün çocuklar bağda oynarlarken, Leylâ, gül fidanlarının arasına saklanan Kays'ın ağladığını görüp yanına yaklaşır; utanarak ağlamasının sebebini sorar. Mecnûn, aşkını itiraf ettikten sonra kendini kaybeder. Leylâ da, Kays'ın başını kolları arasına alıp ağlamaya başlar. Uzaktan bu hâli gören iki arkadaşına işi anlatır. Biri dert ortağı olarak onu teselli eder: "Sen hemen git, onu bize bırak; kimse duymasın. " der. Leylâ gönlünü orada bırakarak evine döner. Kays gözünü açıp da Leylâ'yı göremeyince ağlar; bir ah çekip tekrar yere yıkılır. Güller arasından ona bakan kızlar korkarak evlerine dönerler, Kays orada kalır. Annesi ve babası merak içindedirler; her tarafı ararlar. Nihayet onu göğsü bağrı yırtık, toprağa uzanmış vaziyette bulurlar. Kays kendine gelip de annesiyle babasını başucunda görünce utanır. Onlar da olanları yüzüne vurmazlar. Kays'ı alarak eve dönerler. Fakat o daha fazla dayanamaz. Gece Leylâ'nın evinin yolunu tutar; yanıp yakılır. Yürümeye hâli kalmayınca düşüp kendinden geçer.

7- Öte yandan Leylâ da, Kays'ı düşünmektedir. O gece gözüne uyku girmez, ansızın onun sesini işiterek içine ateş düşer. Kalkıp sesin geldiği tarafa koşar. İki sevgili birbirini görünce ateşli bir ah çekip yere yıkılırlar. İki gencin sırrını bilen dadı onları bu hâlde bulunca, kimse görmesin diye Leylâ'yı kucaklayıp eve getirir. Sonra dönüp Kays'ı alır, uzak bir yere götürüp bırakır. Annesi ile babası Kays'ı ararlar, izini takip ederek kum içinde bulurlar. Kimi nasihat etmeyi, kimi zincire vurmayı tavsiye eder. Artık o bir delidir; herkes onu "Mecnûn" diye çağırmaya başlar. O "Leylâ" diyerek sevgilisinin evi etrafında dolaşır; nihayet sahralara düşer.

8- Dedikodulara sinirlenen Leylâ'nın babası, Mecnûn'un babasına haber gönderir. Bu sözlerden incinen baba, Mecnûn'u zincire vurarak eve hapseder. Mecnûn tuzağa düşen kuş gibi ıstırap içindedir. Nihayet ayağından zinciri çıkararak çöle kaçar.

9- İbn-i Selâm görüp âşık olduğu Leylâ'yı babasından ister. Kızın babası razı olur; fakat biraz sabretmesini söyler. Leylâ bunu işitince üzülerek hastalanır.

---

[449] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 133-147; Alî Şîr Nevâyî, *Leylî vü Mecnûn (hzl.:* Ülkü Çelik).

10- Babası Mecnûn'u dua etmek üzere Kâbe'ye götürür. Mecnûn orada Allah'a aşkını arttırması için yalvarır. Bunu işitenler şaşırıp kalırlar. Babası umudunu keser. Mecnûn da tekrar dağa çıkar. Leylâ'dan başka bir düşüncesi kalmaz, onun için şiirler söyler. Dağda geyiklerle arkadaşlık eder.

11- Nevfel adında bir kahraman, avlanmak üzere sahraya çıktığı bir gün, geyik sürüsüne rastlar. Askerleri gören geyikler Mecnûn'un bulunduğu yere koşup etrafında toplanır. Nevfel bu hâle şaşırıp sebebini sorar. Mecnûn'un serüvenini işitince, merak ederek Mecnûn'a yaklaşır. Mecnûn Nevfel'e "Niçin zavallı hayvanları öldürmek istiyorsun; senin buna ihtiyacın mı var?" diye sorar. Nevfel de: "Peki bunları avlamaktan vazgeçtim, fakat sen de bunları bırak, benimle birlikte gel. Leylâ'yı hediyelerle isteyeyim. Razı olmazlarsa zorla onu sana alayım. Eğer o da kısmet olmazsa benim oğlum ol. " der. Mecnûn bu müjdeye sevinir. Nevfel onu evine götürür ve Leylâ'nın babasına haber göndererek kızı ister. Leylâ'nın babası kızının nişanlı olduğunu söyleyerek özür diler. Nevfel bu cevabı alınca kabileye hücum eder. İki taraf arasında savaş başlar. Leylâ'nın babası, kabilesinin yenileceğini anlayınca kızını öldürmeye karar verir. Nihayet Nevfel savaşı kazanır. Mecnûn sevgilisine kavuşacağını düşünerek sevinir. Fakat Leylâ'nın kabilesinin yenildiğine de üzülür. Bu kaygı ile uykuya dalar. Rüyasında Leylâ'yı görür. Leylâ, babasının kararını göz yaşları içinde anlatır. Mecnûn bağırarak uykudan uyanır; bu işten vazgeçmesi için Nevfel'e yalvarır. Nevfel, rüyanın doğruluğuna ve Mecnûn'un kerametine inanarak savaştan vazgeçer, Mecnûn da çölün yolunu tutar.

12- Leylâ'nın kabilesi, Nevfel'in savaşı kazandığı hâlde birdenbire vazgeçmesinden kuşkulanır. Bunun bir hile olabileceğini düşünerek, hac bahanesiyle başka bir yere göç eder.

13- Mecnûn Zeyd'e rastlar. Onu kederli görüp sebebini sorar. Zeyd, Leylâ'nın kabilesine mensup olduğunu söyleyip kendini tanıttıktan sonra kabilesinin başından geçenleri anlatır. Bu arada kendinin de soyulup hırpalandığını söyler ve : "Eğer sen de onlardan biriysen, canımdan başka verecek bir şeyim yok" der. Mecnûn hemen atından inip onu kucaklar, ağlayarak teselli eder; varını yoğunu vererek Leylâ'ya selâm gönderir.

14- Mecnûn, Leylâ'nın kabilesinin eskiden bulunduğu yere gider. Mevsim yazdır. Temmuz güneşi, Leylâ gibi cihana ateş salmaktadır.

15- Mecnûn her tarafı dolaşır. Leylâ'nın oturduğu yere yüzünü sürer. O sırada uyuz bir köpek görür. Köpeğin yüzünü gözünü öper. Gömleğini yırtarak yaralarını sarar, ona dert yanar, sonra yine geyikleriyle buluşmak üzere çöle döner.

16- Zeyd, Mecnûn'a Leylâ'dan mektup getirir. Leylâ uzun uzun ıstırabını anlattıktan sonra: "İşittim ki Nevfel'in kızıyla söz kesmişsin. Bahtın açık olsun. Bir gün o kızı bağda görmüştüm, güzeldir. Allah mübarek etsin; bizi de unutma. " demektedir. Mecnûn bunu okuyunca çok üzülür, Zeyd'in getirdiği kâğıt ve kalemi kullanarak cevap yazar. Mecnûn, mektubunda Leylâ'nın güzelliğini övdükten ve kendinden bahsettikten sonra özür diler. Nevfel'in kızı meselesinde de İbn-i Selâm'ı hatırlatır. Leylâ imaya çok üzülür.

17- Mecnûn'un hasretine dayanamayan babası, onu arayıp bulur. Yanıp yakıldıktan sonra boynuna ip takarak eve getirir. Nevfel'e haber salarlar. O da gelip Mecnûn'u görür, sevgi ile kucakladıktan ve gönlünü aldıktan sonra dönüp gider. Mecnûn'un babası, Nevfel'in kızını istemeyi düşünür. Bu düşüncesini kabilenin büyüklerine açar. Hep birlikte gece yola çıkıp

Nevfel'in kabilesine giderler. Nevfel bunları iyi karşılar, yapılan teklifi kabul ederek düğün hazırlığını başlatır. Evde yalnız kalan Mecnûn, bunu fırsat bilip tekrar dağa kaçar.

18- Mecnûn Leylâ'nın çobanına rastlar, verdiği koyun postunu giyerek onunla birlikte Leylâ'nın kabilesinin bulunduğu yere gider. Mecnûn Leylâ'yı görünce bir ah çekip yere yıkılır. Leylâ da onun üzerine kapanır. Kızlar Leylâ'yı kaldırıp eve götürürler. Çoban da Mecnûn'u bir deveye bindirerek aldığı yere götürür. Bunu duyan babası hemen koşar, Mecnûn'u eve getirir. Mecnûn utanarak babasının ayağına kapanır. Babası nasihat eder; Mecnûn da: "Söyle ne mümkünse yapayım. " der. Babası, Nevfel'in kızını almaya razı olmasını söyler. O da ses çıkarmayarak teklifi kabul eder. Mecnûn'u Nevfel'e götürürler. Nevfel bunları karşılar. Ziyafetler çekilir ve nikâh kıyılır. İki genç yalnız kalınca kız, Mecnûn'un önüne gelip yeri öper. Kız, başka birini sevdiğini itiraf ederek, Mecnûn'dan anlayışlı olmasını ister. Mecnûn da kıza elini sürmez, dualar ederek çıkıp gider. Gelin odasını gözetleyen Nevfel, bu hâli görünce, her ikisini öldürmek ister. Fakat kızın çok dürüst hareket ettiğini görmüştür. Aşkın kudreti karşısında şaşırır. O sırada, artık sabrı tükenen kızın sevgilisi eve girer. Şafak sökünceye kadar kızla birlikte kalır, sonra da çıkıp gider. Sabahleyin gelinin yalnız olduğunu ve oğlunun kaçtığını gören Mecnûn'un babası çok üzülür. Hâli bilen Nevfel onları teselli eder.

19- Aynı gün Leylâ'yı da İbn-i Selâm ile evlendirirler. Leylâ kendini öldürmek için zehirli kılıç hazırlar. Nikâhtan sonra eli kızın eline değince İbn-i Selâm hemen yere yıkılır. Öldü sanarak onu başka bir eve götürürler. Meğer İbn-i Selâm'da "hafakan" illeti varmış. Her iki çiftin de birleşmesi böylece nasip olmaz.

20- Yalnız kalan Leylâ, evden dışarı çıkar, sessizce yürür. Bu sırada Mecnûn da sahranın yolunu tutmuş, Leylâ'nın bulunduğu tarafa gelmektedir. İki âşık karşılaşırlar. Birbirlerine sarılarak sabaha kadar dertleşirler. Sabah olunca Leylâ, kabilesine döner, Mecnûn çölde kalır.

21- Mecnûn, Necd Dağı'nda Leylâ'nın kabilesine bakan bir yeri seçip yerleşir. Vahşî hayvanlar ve kuşlarla arkadaşlık eder. İçlerinden bir ceylanı çok sever.

22- Leylâ'nın hicranı daha çok artmıştır. İbn-i Selâm ise iyi olacağı zamanı beklemektedir.

23- Mecnûn'un babası ölür, annesi da dayanamayarak can verir. Her ikisinin ölümünü rüyasında gören Mecnûn, onların mezarını arayıp bulur. Ağlar, ağıtlar yakar.

24- Mecnûn'un hasretiyle üzgün olan Leylâ, onun anasıyla babasının ölümünü duyunca, kendisinin sebep olduğunu düşünerek büsbütün dertlenir. Bu üzüntü ile hastalanır, günden güne sararıp solar. Ölüm döşeğinde annesini çağırarak sırrını açar, vasiyetini bildirir: "Eğer Mecnûn ölümümü duyup buraya gelirse, cansız olarak toprağa uzanırsa, sakın saygıda kusur etme, yanımda ona da yer ayır. " der.

25- Babasıyla annesinin kabri üzerinde kendinden geçmiş olan Mecnûn, Leylâ'nın bu hâlini hâtiften gelen bir sezgi ile anlar.

26- Mecnûn kaplan gibi seğirtip Leylâ'nın kabilesi tarafına koşar; hiç kimseden çekinmeyerek evin içine dalıp Leylâ'nın yanına girer. O sırada annesine vasiyet etmekte olan Leylâ son sözlerini söylemektedir. İki sevgili bakışırlar ve aynı anda ruhlarını teslim ederler. Mecnûn'un eve girdiğini görenler koşuşurlar. İkisinin de ölmüş olduğunu görünce şaşırıp kalırlar. Âşıkların cesetlerini bir kefene sarıp tabuta koyarlar ve öylece gömerler.

2.2.2.3. Bihiştî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi ((y.tar. 889H. /1484M. den sonra)[450]

1- Bir Arap kabilesi olan Âmirîler, zamanlarını mutlulukla geçiren, sohbeti seven insanlardır.

2- Kays, bu kabilenin mert, olgun, yakışıklı, şair, mal mülk sahibi, eğlenceye düşkün beyidir. Günlerini şiirle uğraşarak, avlanarak, içerek, güzellere meylederek geçirmektedir.

3- Kays bir gün gezinti sırasında Leylâ ile karşılaşır. Çok güzel ve etkileyici bir kız olan Leylâ'ya ilk görüşte âşık olur. Leylâ da ona gönlünü kaptırır.

4- Kays, Leylâ'dan ayrıldıktan sonra onu düşünerek aşk coşkusu içinde sıkıntılı günler geçirir. Leylâ, Kerime adındaki arkadaşına içini döker. Kerime'nin de Şerif adında bir sevgilisi vardır. Şerif Kerime'nin isteği üzerine Kays'ı eve davet eder.

5- Şerif ve Kerime'nin yardımlarıyla bir araya gelen Leylâ ile Kays, aşklarından emin olurlar, ölünceye dek birbirlerine bağlı kalacaklarına dair yemin ederler.

6- Leylâ'dan ayrılıp kabilesine dönen Kays, yoğun aşk duyguları içinde Leylâ'nın hayaliyle konuşur. Onu görünce kendinden geçecek kadar heyecanlansa da vuslat dilediğini söyler. Ayrılık acısı Kays'ı melankoliye sürükler. Leylâ için ölümü bile göze almıştır. Leylâ'nın kendisine rüzgârla haber iletmesini ister.

7- Bu arada Leylâ da ayrılık acısı çekmektedir. Aşk coşkusu ve sıkıntılarını çadırıyla paylaşır.

8- Ayrılık acısıyla perişan olan Kays'ın durumuna çok üzülen babası, oğluna nasihat eder. Kadınlara güvenilmeyeceğini, onların pek çok delikanlıyı felâkete sürüklediğini söyleyerek yol yakınken bu sevdadan vazgeçip kabileden güzel bir kızla evlenmesini ister. Kays, babasının nasihatine karşılık olarak, aşkın insanın iradesi dışında gerçekleştiğini, aşksız insanın hayvandan farkı bulunmadığını söyleyerek Leylâ'dan vazgeçmeyeceğini belirtir.

9- Çaresiz kalan baba, kabilesinin ileri gelenleriyle toplanarak Leylâ'yı istemeye karar verir. Leylâ'nın babası, kızının nişanlı olduğunu söyleyerek teklifi geri çevirir. Bunun üzerine Mecnûn büyük bir umutsuzluğa kapılır. Şerif, Kays'ı teselli eder; maceraları duyulduğu için artık Leylâ'yı göremeyeceğini, ama onunla mektuplaşabileceğini söyler.

10- Kays, Leylâ'ya yazdığı mektupta, ayrılıktan şikâyet eder. Aşkı uğruna ölümü göze aldığını belirtir. Mektubu Şerif'ten alan Leylâ çok sevinir. Hemen cevap yazarak Şerif'le Kays'a gönderir. Leylâ'nın duygu dolu, sabır tavsiye eden mektubu Mecnûn'a teselli verir.

11- Şah Nevfel, Mecnûn'un kabilesinden yiğit, yardımsever, cömert ve şair yaradılışıyla ün kazanmış bir beydir. Mecnûn'un akrabası olan Nevfel, onun sevdiğinden ayrı olmasına üzülür. Leylâ'nın kabilesinin emirine, kızı babasından istemesini, razı olmazsa zorla alıp göndermesini, aksi takdirde aradaki dostluğun kanla bozulacağı haberini iletir. Kabilenin emiri, Leylâ'nın babasını çağırtır ve durumu anlatır. Fakat kızın babası, Nevfel'in kendileriyle cenk etmesi hâlinde karşılık vereceklerini söyleyerek oradan ayrılır. Bunun üzerine Nevfel asker toplar. Leylâ'nın kabilesi de hazırlık yapar. İki kabile arasındaki savaş akşama kadar sürer.

---

[450] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Zeynel Abidin Aygün, a.g.e.

Savaşı kaybedeceklerini anlayan Leylâ'nın kabilesi, Necd'in sarp dağlarına çekilir. Böylece Nevfel amacını gerçekleştiremez.

12- Bir bahar mevsiminde Kays'ın acıları dayanılmaz bir hâl alır. Bu duruma çok üzülen baba, oğlunu Kâbe'ye götürür. Kâbe'de Kays'ın elini tutarak tavafa durur. Baba, Kays'tan sıkıntılarından kurtulması için Tanrı'ya yakarmasını ister. Ama Kays Tanrı'ya aşkını çoğaltması için dua eder. Umutsuzluğa kapılan babanın sözlerini işiten bir ehl-i kâmil; Kays'ın aşk yolunda olgunlaşmış, gizli bilgilerden haberli, iyi bir şair olduğunu, onun bu hâlinin akılla algılanamayacağını, Leylâ'ya kavuşursa iyi olacağını, zor kullanmanın çare olmadığını söyler. Baba bu sözlerle teselli bulur. Kafile, kabileye döner.

13- Hac ziyaretinden sonra duasına uygun olarak aşkı çoğalan Kays, ayrılık acılarıyla âdeta ölümün eşiğine gelir. Kendinden geçip sürekli inlemeye başlar. Hastalanır, ancak duvara tutunarak yürüyebilir. Konuşacak gücü kalmaz. Kanlı gözyaşı akıtır. Gösterişli gençliği gitmiş, yaşlı bir insan görünümü almıştır. Kötü tanınmaya aldırış etmeden her insanla konuşur. Sürekli ağlayıp inleyerek dağları, ovaları dolaşır. Çöllerde dost arayarak gezinir. Toz toprak içinde düşe kalka yüzü tanınmaz hâle gelen Kays'ın kalbinde yalnızca Leylâ'nın hayali kalır. Şehirden çıkıp çölün yolunu tutar. Sel suyu gibi dağdan dağa dolaşır, vahşî hayvanlar ona yoldaş olurlar. Her şeyle bağını koparıp kemâl ve marifetle dolan Kays'ın bu çıldırmış hâlini gören insanlar çığlık çığlığa ondan kaçarlar. Kays, insanlardan uzakta mutludur. Şiirler okur. Tek yiyeceği kuru ottur. Gönlü dağlar gibi gamla doludur. Çöldeki vahşî hayvanlarla dost olur. İnsanlar Kays'ın hayvanlarla yaşamasını keramet sayıp onu ermiş kabul ederek ziyaretine gelirler. Hayvanlar ziyarete gelenlere zarar vermezler. Artık Kays, Mecnûn diye anılmaktadır.

14- Mecnûn'un çöldeki acıklı hayatı Leylâ'nın dünyasını karartır. Kabilenin ava gittiği bir gün Şerif, hastalandığını bahane ederek evde kalır. Sonra Leylâ ile çölde Mecnûn'u aramaya çıkarlar. Uzun aramalardan sonra Leylâ, Mecnûn'un bulunduğu yeri kokusundan anlar. Mecnûn'u vahşî hayvanlarla birlikte gören Şerif hayrete düşer. Leylâ ise Mecnûn'dan başka bir şey görmez. Mecnûn Leylâ'yı görünce sevinir. İki sevgili aşkla kendilerinden geçerler. İkisi de "nefsanî hevâ"dan arınmıştır. Kâh ağlar kâh gülüşürler. Sıkıntıların yıprattığı Mecnûn ölüme yaklaşmıştır. Mecnûn, cezbe içinde "birlik"e (vahdet) ulaştığını, Leylâsını kendisinde bulduğunu, böylece Tanrı aşkına kavuştuğunu söyler. Yine de Mecnûn Leylâ'yı mahşerde görebilmeyi diler. Akşama kadar ağlaşırlar. Leylâ ayrılır, Mecnûn kendinden geçmiş bir hâlde orada kalır.

15- Uzun bir ayrılıktan sonra Leylâ, görüşme izni alması için Şerifi Mecnûn'a gönderir. Şerif, Mecnûn'u cezbeyle kendinden geçmiş hâlde vahşî hayvanlar arasında bulur. Mecnûn bu hâliyle başına bülbüllerin yuva yaptığı bir serviye benzer. Aşk denizine batmış, gerçek sevgilisini (Tanrı'yı) bulmuştur. Söylediklerine karşılık alamayan Şerif, Mecnûn'u silkeleyerek kendine getirmeye çalışır, Leylâ'nın selamını getirdiğini söyler. Mecnûn kendine gelince ağlar, gerçek Leylâ'ya (Tanrı'ya) kavuşan kişinin mecazî Leylâ'yla bir işi olamayacağını söyler. Mecnûn'un hâlini anlayan Şerif, onun duasını alarak yanından ayrılır. Olup bitenleri Leylâ'ya anlatır. Leylâ üzüntüsünden hastalanıp yatağa düşer.

16- Sonbaharda Leylâ dünyayla bağını tamamen koparır, ölümlü bir hasta olur. Ölmeden Mecnûn'u son bir kez görmek ister.

17- Şerif yine çöle gider. Mecnûn'u bir ahuya sarılarak ölmüş bir hâlde bulur. Hayvanlar çığlık çığlığadır. Mecnûn'un ölüm haberini Leylâ'ya ilettiğinde Leylâ da son nefesini verir.

18- Halk iki sevgiliyi bir araya gömerek mezarlarını türbe hâline getirir, yas tutar. Leylâ ile Mecnûn'un türbeleri dertlilerin uğrak yeri olur.

2.2.2.4. Hamdullah Hamdî' nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y.tar. 905H. /1499M.)[451]

1- Arap kabilelerinden biri olan Âmirîlerin, Karun kadar zengin, cömert, şöhret sahibi ve akıllı bir beyi vardır. Oğlu olmadığı için "şem'-i bî-nûr" olan bu bey, Allah'a yalvarır, sadakalar dağıtır. Allah duasını kabul ederek bir oğul ihsan eder.

2- Çocuğu dadıya verirler ve adını Kays koyarlar. Babası onun yüzüne baktıkça fakirlere kese kese altın dağıtır.

3- Dadı Kays'a "şîr ü şekkerden gıdalar" yedirdikçe vücudunda sevgi belirir. Güzel gördüğünde gözünü açar, güler; görmezse ağlar, figan eder. Kays küçükten güzellere tutkundur.

4- Kays yedi yaşına geldiğinde güzelliği de güzellere meyli de artar.

5- On yaşına gelen Kays, Kûfe'den Bağdad'a kadar bütün Arap büyüklerinin katıldığı bir düğünle sünnet ettirilir.

6- Sünnet ettirilen Kays mektebe verilir. Aynı mektepte okuyan Leylâ, güzelliğiyle Kays'ı kendine âşık eder. Leylâ'da ona tutulur.

7- İki genç arasındaki aşk günden güne artar. Söylentilerin çoğalması üzerine üzüntülü olan Kays Mecnûna döner. Bunun üzerine ahali Kays'a, "gıybet dilinden" "Mecnûn" lâkabını takarlar. Nihayet söylentiler Leylâ'nın annesinin kulağına kadar gider.

8- Leylâ'nın annesi haberi alınca öfkelenir. Kızına nasihat eder. Leylâ, aşkın, âşığın ne demek olduğunu bilmediğini söyleyerek inkâr yoluna sapar. Buna rağmen annesi şüphelenir, her gün bir bahane bularak Leylâ'yı eve hapseder. Kays'ı göremeyen Leylâ gizli gizli ağlar.

9- Leylâ'yı mektepte göremeyen Kays ağlar. Mektep ona artık cehennem olmuştur. Geceleri gizlice Leylâ'nın mahalline gider, kimseye görünmeden "yârinin eşiğini" öper.

10- Hasrete dayanamayan Mecnûn, Leylâ'yı görebilmek için bahaneler uydurur. Bir gün, gözlerini bağlayarak kör dilenci kılığında Leylâ'nın çadırının önüne gelir. Kasten yere düşer. Onu bu hâlde gören Leylâ, fakire yardım bahanesiyle annesinden izin alır; Mecnûn'u kaldırmak için elini uzatır. İki sevgili el ele tutuşup konuşurlar, aşk yeminlerini tazelerler. Hilenin işe yaradığını gören Mecnûn, ertesi günü yine dilenci kılığında Leylâ'nın evine gider. Âşıklar kapı ağzında görüşüp hasret giderirler. Gelip gitmeler sıklaşınca Rakîb hileyi fark eder. Kays'ın kabilelerine girmesine izin vermezler.

11- Hasret günleri yeniden başlayan Mecnûn, sahralara düşer. Bazen çarşıda pazarda, bazen dağda sahrada ah çekerek gezer. Onu gören herkes "Mecnûn" diyerek taş atar.

12- Oğlunun durumunu öğrenen baba, Mecnûn'u arar; nihayet bir viranede bularak nasihat eder: Leylâ seni istiyor diye kandırarak eve götürür. Annesi Mecnûn'u görünce çok sevinir;onu yıkar, temizler, elbiselerini onarır.

---

[451] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Zülfü Güler., a.g.e.

13- Babası nasihate evde de devam eder. Ondan tahsiline devam ederek iyi bir insan olmaya çalışmasını, aşk illetinden kurtulmasını ister. Ayrıca kabilede bulunan güzel kızlardan istediği birini kendisine alabileceğini de ekler. Mecnûn ihtiyarının elinde olmadığından bahsederken yeninden kan gelmeye başlar. Babasının telâşlandığını gören Mecnûn, ona korkmamasını, yeninden kan gelmesinin nedeninin "kancı"nın sevgilinin kolundan kan alması olduğunu söyler. İki sevgili arasından ikilik kalkmış, "vücut ve damar" bir olmuştur.

14- Leylâ'nın hasretine dayanamayan Mecnûn, kendisine yoldaş olan bir "nice gamgîn" ile her sabah Leylâ'nın mekânı olan "Necd"e gider. Burada işiteni hayrete düşüren şiirler okur, dönerdi. Şevki galip geldiği zamanlar deveyi yavrusundan ayırır Necd'e gider, Leylâ'nın mahalli görününce de heyecandan kendini kaybedip deveden düşer bayılırdı. Devenin Mecnûn'suz döndüğünü görenler onu arar, bulurlardı. Kendine gelince de yavrusuna hasret çeken bir devenin bile ayrılığa dayanamayıp geri döndüğünü, kendisinin buna dayanacak gücü nereden bulacağını söyleyerek sızlanırdı.

15- Bir sabah Mecnûn, arkadaşlarıyla Leylâ'ya gider. Leylâ çadırının perdesini açık bırakmış "Arap tavrınca" içerde oturmaktadır. İki sevgili birbirlerini görünce sevinçten coşarlar. Fakat "itten çok" olan rakîbler onları rahat bırakmazlar; Mecnûn'un Leylâ'nın diyarına sokulmasına mâni olurlar.

16- Mecnûn'un babası kabilenin ileri gelenleriyle Leylâ'yı istemeye gider. Leylâ'nın babası: "Senin oğlun delidir; inanmazsan çağır da hâlini gör. " der. Mecnûn'u getirirler. O sırada oradan geçmekte olan Leylâ'nın köpeklerinden birini gören Mecnûn, hemen köpeğin ayaklarına kapanır, sarılıp öper. Leylâ'nın babası, Mecnûn'u göstererek: "Önce deliliğini giderin, sonra kızı isteyin" der. Mecnûn'un babasıyla arkadaşları bu cevabı alınca dönerler.

17- Durumu öğrenen Mecnûn yeniden sahraların yolunu tutar. Döşeği taş, yorganı taş olur. Daima ağlamakta, yanık gazeller okumaktadır. Onu bu hâlde görenler alıp babasının evine götürürler.

18- Babası, oğlunu bu dertten kurtarmak için çareler arar. Kabile halkıyla birlikte Mecnûn'u Kâbe'ye götürmeye karar verirler. Hac mevsiminin gelmesiyle develer hazırlanır, Kâbe'nin yolu tutulur. Mecnûn'un babası Kâbe'de fakirlere para dağıtır. Oğluna " belâ-yı ışk-ı Leylî"den kurtulması için dua etmesini ister. "Aşk" sözünü işiten Mecnûn, Kâbe'nin halkasına yapışır ve Leylâ'ya duyduğu aşkın artması için dua eder. Bunları duyan baba, ümidini kaybeder, dönüp olanları akrabalarına anlatır.

19- Mecnûn'un derdi gittikçe artar. Bu hâli gören babası onu bu defa da Necd Dağı'nda yaşayan bir Şeyh'e götürür. Mecnûn Şeyh'ten de Allah'a aşkın ömür boyu kendisinden ayrılmaması için dua etmesini ister. Babası kapının dışından bu sözleri işitince, umudunu tamamen yitirir.

20- Hikâyenin yayılması ve dedikodunun çoğalması Leylâ'nın kabilesini huzursuz eder. Mecnûn'u "il ıssına" şikâyet ederler. Bunları işiten Şahne, gazaba gelerek Mecnûn'u öldürmeye karar verir. Bunu işiten bir Âmirî, Mecnûn'un babasını uyarır. Mecnûn'un babası, çöle koşar; oğlunu arar, bulamaz. Öldü sanır. Nihayet kabileden biri onu bir viranede görür. Babası gelip nasihat eder: "Gül, eğlen ki bu derdi unutasın."der. Mecnûn, içindeki aşk ateşinin kaçması korkusuyla gülmediğini, bir hikâyeyi anlatarak izaha çalışır. (Nizâmî'de geçen Keklik ve

Karınca Hikâyesi) Babası bütün itirazlarına rağmen Mecnûn'u eve getirir. Birkaç gün sabreden Mecnûn, üstünü başını yırtarak Necd'e koşar.

21- Leylâ, güzel olduğu kadar olgun bir şairdir. Şiirler yazarak bunları Necd yoluna atar. Bulanlar Mecnûn'a götürürler. Bu şekilde birbirlerinden haber alırlar. Karşılıklı söylenen bu gazeller halkın dilinde dolaşır.

22- Bir bahar günü Leylâ arkadaşlarıyla gezmeğe çıkar. "Nahlistân"a gelince arkadaşlarından ayrılır, tenha bir yerde oturup sevgilisini düşünür, onun hayaline hitap ederek ağlar. Bu sırada Mecnûn ciğer yakıcı şiirler okuyarak çıkagelir. Leylâ bunu işitince ağlar; sonra arkadaşlarıyla evine döner. Kızlardan biri gördüklerini derdine çare bulsun diye Leylâ'nın annesine anlatır.

23- Leylâ'yı gülistanda gören İbn-i Selâm ona âşık olur. İbn-i Selâm "Kavm-i Esed"in zengin, yiğit kabile reisidir. Hediyeler göndererek Leylâ'yı ister. Babası: "Biraz sabret; kızımız hastadır, hastalıktan kurtulsun, o zaman nikâh yaparız" der.

24- Bir Arap emiri olan Nevfel, avlanmak üzere sahraya çıktığı zaman Mecnûn'u görür. Serüvenini işiterek ona acır; Leylâ'yı alacağını vadeder. Nevfel de bir güzeli sevmektedir. Yani "hicr-i yâr"ın ne demek olduğunu bilmektedir. Bu yüzden Mecnûn'a söz verir, yemin eder. Mecnûn ona inanır, beraber Nevfel'in sarayına giderler. Mecnûn yıkanır, temizlenir, yeni elbiseler giyer. Mecnûn bir içki sofrasında Nevfel'e vadini hatırlatır.

25- Bu sitem Nevfel'i gayrete getirir, silâhlanır. Bir elçi göndererek kızı babasından ister. Ret cevabı alınca tehdit eder. Yine reddedilince Leylâ'nın kabilesine hücum eder. Savaş olurken Mecnûn, Leylâ'nın gönlü incinmesin diye Leylâ'nın tarafını tutar. Sebebini soranlara gönlünün Leylâ'nın tarafına meyletmesinden tâbi ne olabileceği karşılığını verir. Akşam olur, savaşı bırakırlar. Sabah olunca, Leylâ'nın kabilesinin yardım aldığını gören Nevfel aracı göndererek barış ister. Mecnûn, Nevfel'e sitem eder. O da bütün kabilelerden asker toplayarak tekrar Leylâ'nın kabilesine hücum eder. Kabile yenilerek aman diler. Nevfel kızı ister. Babası: "Kızım da ben de senin yolundayız, ister suya, ister ateşe at. Fakat Mecnûn'a kızımı vermem. O bizi rüsva etti. Eğer sözlerimi kabul etmezsen kızımı öldürürüm. " der. Nevfel verecek cevap bulamaz. Arkadaşları da ilk savaşta Mecnûn'un Leylâ'nın kabilesine dua ettiğini söyleyince, Nevfel vazgeçer. Mecnûn yine sitemler eder. Nevfel: "Leylâ'dan vazgeç, sana başka bir kız alayım. " der. Mecnûn bunu işitince bulut gibi kararıp gider. Nevfel onu aratırsa da bulamaz (Şair burada "rivâyet-i diger" başlığı altında Hatifi'den naklen, Nevfel'in Leylâ'ya âşık olması söylentisini anlatıyor.).

26- Mecnûn, çölde Nevfel'e hicviyeler okuyarak dolaşırken tuzağa düşmüş birkaç ceylan görür. Atını vererek avcının elinden ahuları kurtarır, onlara sarılıp öper. Ceylanlar Mecnûn'un peşine takılırlar, çölde beraber gezerler.

27- Mecnûn bir başka gün "silâh u esbâb u varın"ı vererek yaban sığırını tuzaktan kurtarır.

28- Zor bir gecenin sabahında çölde dolaşmaya devam eden Mecnûn, öğle vakti bir ağaç gölgesine ulaşır. Ağacın altındaki havuzdan su içer ve gölgede dinlenir. Dalda gördüğü kargayı, kararmış gönlünün "hem-hâli" olarak düşünür, onunla dertleşmek ister. Ona neden karalar giydiğini sorar. Kendi derdini anlatır. Mecnûn konuştukça karga daldan dala uçar, nihayet kaçıp gider.

29- Sabah olunca Mecnûn, tekrar yola koyulur. Yürürken bir kadının, boynuna ip takılı bir adamı dolaştırıp dilencilik ettiğini görerek kadına: "Zincir Mecnûn'a yakışır, onun boynundan çıkar benim boynuma tak; ben para da istemem, kazandığım senin olsun. " der. Kadın sevinir; ipi Mecnûn'un boynuna takarak onu kapı kapı dolaştırır. Mecnûn "Leylâ" diye gazel söyledikçe başına taş yer. Nihayet Leylâ'nın kapısına gelir. Yüzünü yere sürüp ağlar, yalvarır, coşar. Sonra zincirlerini kırar; secdeye vardıktan sonra Necd'e döner.

30- Leylâ'nın babası, bir gün Mecnûn'un Nevfel savaşından sonraki hâlini anlatır. Leylâ sessizce ağlar.

31- Savaş hâdisesi Leylâ'nın güzelliğinin şöhretini arttırmıştır. Bütün Arap büyükleri onunla evlenmek isterler. İbn-i Selâm, malını ve hazinesini dökerek kızı tekrar ister. Babası da razı olur. Uluların katıldığı bir törenle nikâh kıyılır. Leylâ "meşşata"nın yüzüne sürdüğü düzgünü yolar. Annesi ağlar, Leylâ: "Artık bıçak kemiğe erdi, benim kabile, ana, baba, kardeş ile işim yok, bana onlar değil, sevgilim gerekli. " diyerek annesine çıkışır. Zifaf gecesi Leylâ'yı İbn-i Selâm'ın evine götürürler. Yalnız kaldıkları bir anda, elini uzatmak isteyen kocasına tokat atar. Kendisine el uzattığı takdirde ya kendisini ya da onu öldüreceğini söyler. İbn-i Selâm âşık olduğu Leylâ'yı uzaktan görmeye, ara sıra sohbet etmeye kanaat eder. Bu aşkın tamamen açığa çıkması, kocasının bu hoşgörüsü Leylâ'ya cesaret verir; bazen yollara çıkıp Mecnûn'dan haber bekler, bazen de gördüklerinden Mecnûn'un hâlini sorardı.

32- Çölde kimsesiz ve perişan dolaşan Mecnûn geçen bir atlıdan Leylâ'nın evlendiğini haber alarak kendini kaybeder, saralara tutulmuş gibi yere düşer, başını taşlara vurur. Mecnûn'un hâline şahit olan atlı: "Şaka söyledim; Leylâ nikâhlanmıştır, ama kocasının eli eline değmemiştir. " deyince, Mecnûn kendine gelir. Mecnûn mektup yazarak Leylâ'ya sitem eder. Leylâ da cevabında aşk yemininde sadık olduğunu, kendi isteğiyle nikâhlanmadığını söyleyerek onu teselli eder.

33- Bir bahar günü, arkadaşları Mecnûn'u Necd'de vahşî hayvanlar arasında bulurlar; gezmeye götürmek isterler. Mecnûn insanların vefasızlığından şikâyet ederek kabul etmez.

34- Gece olur, baharın güzellikleri, bu arada Leylâ'nın güzelliğini hatırlatan gül de karanlıkta kaybolur. Mecnûn Leylâ'yı kaybetmiş gibi üzülür, feryat eder. bir an önce sabahın olmasını, Leylâ'yı hatırlatan güzelliklerin ortaya çıkmasını ister. Ötmesi için horoza, doğması için güneşe seslenir.

35- Sabah olunca Mecnûn, koşarak Leylâ'nın köyüne gider. Çocuklar Mecnûn'a taş atarlar. Leylâ bu hâli görünce üzülür; onu evine götürerek sebep olduğu şeylerden özür diler. Gizlice konuşurlar. Rakip haber alarak kılıçla Mecnûn'a hücum eder. Kılıcı tutan el birdenbire kurur. Rakip kılıcı sol eline alır. O da kuruyunca hemen Mecnûn'un ayağına düşüp yalvarır. Mecnûn acıyarak dua eder; rakîbin kuruyan elleri iyi olur. Mecnûn tekrar Necd'e döner.

36- Mecnûn'un babası iyice yaşlanmıştır ve hastadır. Öleceğini anlar. Eline asasını, yanına birkaç kişiyi alarak Mecnûn'u aramaya gider. Bir kişiden oğlunun yerini öğrenir. Arayıp bulur ona nasihatler eder. Mecnûn tövbe edip babasının nasihatini tutmak ister; fakat hatırına aşk gelince bu niyetinden cayar. Anayı babayı ve bütün cihânı unuttuğunu, Leylâ'dan başka bir şey bilmediğini, baba ocağını yakayım derken, içindeki aşk ateşinin bütün cihanı yakabileceğini, kendisini öldü bilip unutmasını babasından ister. Babası umudunu keser; veda edip döner. Birkaç

gün sonra ölür. Mecnûn, bir avcıdan babasının ölümünü öğrenince ağlar, koşup mezarı üstüne düşer. Sabaha kadar kabrin başında ağlar, sonra da Necd'in yolunu tutar.

37- Mecnûn bir gün Leylâ'nın köyüne gider. Bir yerde "Leylâ" ve "Mecnûn" adlarının yan yana yazılmış olduğunu görür. Leylâ'nın ismini siler kendisininkine dokunmaz. Sebebini soranlara: "Biri iki gören şaşıdır. " der. Niçin kendi ismini silmediğini soranlara da kendisinin cisim, Leylâ'nın ise öz/ruh olmasının münasip olacağı cevabını verir.

38- Mecnûn vahşî hayvanlarla birlikte yaşamaktadır. Mecnûn nereye gitse onlar da arkasından, asker gibi saf saf dizilerek yürürler. Bunların içinden Mecnûn, bir ahu yavrusunu çok sever. Gözlerini Leylâ'nın gözlerine benzettiği bu ahu yavrusunu öpüp okşar, yanından ayırmaz. Bu hâli duyanlar her taraftan Mecnûn'u görmeye gelirler, yiyecekler getirirler. Mecnûn bir parçasını alır, gerisini vahşî hayvanlara verir (Hamdullah Hamdî burada Nizâmî'de de geçen "Köpekler ile Nedim" hikâyesini naklediyor.).

39- Bir gece Mecnûn yüzünü yıldızlara çevirir. Önce Zühre'ye, sonra Müşteri'ye yalvarır. Bunlardan bir fayda gelmeyeceğini düşünerek secde eder ve Allah'a yalvarmaya başlar. Dua ederken uykuya dalar. Rüyasında göğe yükselen ulu bir ağaç görür. Bu ağacın dalından bir "murg-ı hoş-per" kalkar ve gelir Mecnûn'un başına "tâbende gevher" bırakır. Mecnûn uyanınca bu rüyayı hayra yorarak sevinir.

40- Mecnûn Necd Dağı'nda otururken bir atlının geldiğini görüp karşılar. Atlı, Leylâ'nın kendi için ağlayıp sızladığını söyleyerek gönderdiği mektubu verir. Leylâ, mektubunda evlenmesinin ana baba zoruyla olduğunu söyleyerek özür diler; babasının ölümünden dolayı ona başsağlığı verir, teselli eder.

41- Leylâ, bir gün fakirlere yemek dağıtır. Bunu duyan Mecnûn, dervişler içine karışarak elinde kâse ile gelir. Leylâ onu tanımazlıktan gelerek kepçe ile Mecnûn'un elindeki kâseye vurur. Kâse kırılır; Mecnûn sevinir. Nedenini soranlara sevgilisinin kendisini ellerle bir tutmaması olarak gösterir.

42- Mecnûn'un Selîm-i Âmirî adlı bir dayısı vardır. Selîm-i Âmirî bir gün Mecnûn'u görmeğe gelir. Onu dağ başında hasta bulur. Etrafı vahşî hayvanlarla çevrilmiştir. Selîm getirdiği elbiseyi heybesinden çıkarıp verir. Mecnûn istemez, nihayet ısrar üzerine alıp giyer. Selîm'in getirdiği yemeklerden bir lokma alarak kalanını vahşî hayvanlara verir. Dayısı hiç yemek yemeden nasıl yaşadığını sorunca Mecnûn bir hikâye anlatır. (Bu hikâye Nizâmî'de de geçen Şah ile Abid hikâyesidir). Mecnûn dayısından annesini sorar. Selîm-i Âmirî, Mecnûn'un annesini özlediğini anlar, gider getirir. Annesi, Mecnûn'u kucaklar, okşar sever. Annesi, Mecnûn'a eve gelmesini, baba ocağını yakmasını, perişanlıktan kurtulmasını söyleyerek nasihat eder. Mecnûn, annesine, cennetin annelerin ayakları altında olduğunu bildiğini, ancak kendisinde akıl kalmadığını bu yüzden de günahkâr sayılamayacağı karşılığını vererek teklifi reddeder. Anne çaresiz eve döner, çok geçmeden de ölür. Mecnûn, bir süre de annesinin matemini tutar.

43- Leylâ evde kimsenin olmadığı bir gece evden çıkar, bir yol kenarında oturur. Oradan geçen bir ihtiyara Mecnûn'u sorar. İhtiyar, Mecnûn'un Leylâ'dan başkasını düşünmediğini, onun adından başka bir söz söylemediğini anlatır. Leylâ: "o benim" der ve kulağından çıkardığı küpeleri vererek, Mecnûn'u alıp getirmesini rica eder. İhtiyar birkaç gün aradıktan sonra Mecnûn'u bulur, Mecnûn sevinerek ihtiyarla birlikle kararlaştırılan yere gider. İhtiyar Leylâ'yı da alıp getirir, Leylâ harama el uzatamayacağını söyleyerek uzakta, bir ağacın

arkasında oturur. İhtiyardan Mecnûn'a şiir okumasını söylemesini ister. Mecnûn kendinden geçmiş yatmaktadır. Kendine gelip de Leylâ'yı görünce sevinir, ihtiyar onu sınamak için, Leylâ'ya yaklaşmasını teklif eder. Mecnûn, kızarak yârin sadece kokusunun kendisini kaybetmesine yettiğini, onu görmeye mecali olmadığını söyler ve sevgilisinin isteğini yerine getirmek için gazeller, kasideler okumaya başlar. Bir süre sonra yeniden sahranın yolunu tutar, Leylâ çadırına döner.

44- Selâm-ı Bağdâdî adında Bağdadlı bir genç Mecnûn'un şiirlerini duyar, onu arayıp bulur. Mecnûn'un yanında kalmak ister; Mecnûn: "Bu yol tehlikelidir; bir iki gün kalsan durmaz kaçarsın." der. Bu söz Selâm'ın gücüne gider. Israr eder; nihayet Mecnûn yanında kalmasına izin verir. Selâm, Mecnûn'un yiyip içmediğini, uyumadığını görünce nasihate kalkar. Mecnûn, onu edepli olmaya davet eder. Selâm-ı Bağdâdî yanında kaldığı müddet zarfında Mecnûn'un şiirlerini toplar. Azığı tükenince de veda edip gider.

45- Başkaları Mecnûn'u deli divane zannederler, ama o, kemal ve ilim sahibi söz ehli bir kimsedir. İnsanlar cahilliklerinden dolayı ona "Mecnûn" derler. Şair burada hâle münasip bir hikâye nakleder. (Hikâye şöyledir: Nücum ehli, bir gün yağmur yağacağını, o yağmur suyundan içenlerin deli olacağını söyler. Gün gelir, yağmur yağar. Halk o yağmur suyundan içer, duruma vakıf olan vezir ile sultan ise içmezler. Fakat halkın büyüğü küçüğü, şah ile vezirin delirdiklerine hükmederek onları öldürmeye karar verirler. Durumu öğrenen vezir, sultana haber verir ve halkı deli eden sudan içmeyi teklif eder.)

46- Leylâ bir gün Mecnûn'u görme iştiyakıyla çölün yolunu tutar. Mecnûn'u "bî-hûş" yatarken bulur. Leylâ seslenirse de Mecnûn onu tanımaz. Leylâ'ya aşktan başka bir şeyi fehm edecek durumda olmadığını söyleyerek kendisini tanıtmasını ister. Leylâ, kendini tanıtır. Sesini ve kokusunu niçin tanımadığını sorar. Mecnûn, aşkın bütün vücudunu mahvettiğini, bu bakımdan "yâr u agyâr"ı fark edecek durumda olmadığını, arada Leylî vü Mecnûn'un kalmadığını söyleyerek Leylâ'nın visal teklifini reddeder.

47- Leylâ'nın kabilesinde Zeyd adlı bir genç vardır. Amcasının kızı Zeyneb'i seven, fakat sevgilisi zengin bir adamla evlendirildiği için kederli olan Zeyd, Leylâ'nın dert ortağıdır. Leylâ onunla Mecnûn'a selâm gönderir, hatırını sorar. Bir gün Mecnûn'un şiirlerini dinleyen Zeyd, ona iyi bir şair olduğunu, bu aşktan ve divanelikten kendini kurtardığı takdirde başına devlet kuşu konacağını söyleyerek nasihat eder. Mecnûn, ona kızmaz, şefkatle, iyi bir haberci olduğunu, ama aşk ateşinde yeterince pişmediği için hamlık gösterip böyle konuştuğu karşılığını verir.

48- İbn-i Selâm hastalanır. Tabipler getirilir, ilaçlar yapılır, biraz iyileşir. Fakat perhizi bozunca tekrar hastalanır, bir süre sonra da ölür. Leylâ iki yıl için mateme girer; bu bahane ile rahatça ağlar.

49- Zeyd'in derdini bilen arkadaşları, ona yardım ederler. Zaman zaman Zeyneb'le buluşmasını, sohbet etmesini sağlarlar.

50- Zeyd, İbn-i Selâm'ın ölüm haberini Mecnûn'a verir. Mecnûn ağlar, sızlar ve Zeyd'e: "O öldü, sen esen kal diyorsun. İbn-i Selâm canını Leylâ'ya verdi desen daha doğru olurdu. Benim için cihan Leylâ'dır, benim canım ona kurban olsun. " der. Zeyd cevap olarak: "Bir gün Mecnûn ile Leylâ'nın nakışlarını bir arada görüp Leylâ'nın adını kazımış ve aşk ikiyi tek yapar demiştin. Ben de onun için bu sözü söyledim. " der, Mecnûn, Zeyd'e hak verir.

51- Leylâ ıstırap içindedir. Matem müddeti bitince Mecnûn'u görmek ister; Zeyd'den onu getirmesini rica eder. Mecnûn etrafını saran vahşî hayvanlarla birlikte Leylâ'ya gider. Her adımda iki kere secde ederek yol alır. Leylâ ve Mecnûn birbirlerini görünce kendilerinden geçerler. Yarım gün yol üstünde baygın yatarlar. Kendilerine gelince Leylâ, Mecnûn'un elinden tutup çadırına götürür. İki sevgili sarılmış bir hâlde bir gün bir gece o hâlde kalırlar. Mecnûn aşkı yenilenmiş ve artmış olarak çöle döner. Artık feryadı dağa, sahraya sığmaz. Okuduğu gazelleri, kasideleri Zeyd ezberler.

52- Sonbahar gelir. Leylâ sararıp solar, ömrünün sona erdiğini anlayarak annesine vasiyet eder : "Öldüğümde sevgilimin ayağının toprağını gözüme sürme olarak çek, kabrimi sevgilime karşı döndür, benim için kıble odur, tâ ki işitince mezarımı ziyarete gelsin". Leylâ ölür, gözyaşları arasında toprağa verilir. Arap kavmi karalar giyip matem tutar.

53- Zeyd, Leylâ'nın öldüğünü Mecnûn'a haber verir. Mecnûn kanlı yaşlar dökerek dövünür, üstünü başını yırtar, düşüp bayılır. Sonra Zeyd ile birlikte sahraları dolaşır. Leylâ'nın kabrine gider, sürünerek kabri kucaklar, feleğe sitemler eder, ağıtlar yakar, sonra tekrar Necd'e döner.

54- Leylâ'nın ölümü Mecnûn'u günden güne eritir. Öleceğini anlayınca Leylâ'nın mezarına gider, kabri kucaklar. Yanında vahşî hayvanlardan başka vasiyet edecek kimsesi yoktur; Allah'a canını alması için yalvarır. Nihayet "Ey dost!" diye haykırarak can verir. Bir yıl öylece kalır. Vahşî hayvanlar etrafını sardığı için kimse görmez. Bir yıl sonra hayvanlar dağılınca Mecnûn'dan geriye kalan kemikleri görürler. Kemikleri toplayıp Leylâ'nın mezarına gömerler. Kabirleri cihan halkının "hacet-gâh"ı olur.

55- Vefa deryası olan Zeyd, Leylâ ile Mecnûn'un mezarını sık sık ziyaret edip ağlar. Zeyd, bir gün bu iki sevgilinin hâllerinin ne olduğunu düşünerek uykuya dalar. Rüyasında kendisini cennette bulur. Kevser'in kenarındaki Tûbâ ağacının gölgesindeki tahta kurulmuş iki melek görür. Bu meleklerin biri "Rıdvan", birisi "Cennet arusu"dur. Güzel giyinmiş bir ihtiyar onlara hizmet eder. Zeyd ihtiyara bunların kim olduklarını sorar. İhtiyar: "Biri Leylâ, biri Mecnûn'dur. " der. Zeyd rüyasını halka anlatır ve bu hikâye onun vasıtasıyla cihana yayılır.

2.2.2.5. Ahmed Rıdvân'ın Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y.tar. 906H./1500M. den önce)[452]

Ahmed Rıdvân'ın eserinin eldeki tek nüshasında hikâyenin başlangıcı eksiktir. Vak'a Kays'ın doğumunun anlatıldığı beyitlerle başlıyor.

1- Çocuğun adını Kays koyarlar. Kays daima ağlamakta, sadece bir güzelin yanında sükûnet bulmaktadır. Bu hâle vakıf olanlar, Kays'ın aşk yüzünden deli olacağını düşünürler.

2- Kays on dört yaşına gelince sünnet ettirilip okula verilir. Okul güzel çocuklarla doludur. Kays, bu güzellerden biri olan Leylâ'ya sevdalanır. Leylâ da ona âşık olur. Kays, bu sırrını arkadaşlarına açar. Onlar, "Bu sevdadan vazgeç, birlikte eğlenelim. " derlerse de Kays kulak vermez. Nihayet iki genç arasındaki aşkın söylentisi Leylâ'nın annesine kadar gelir.

---

[452] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 177-195.

Leylâ'ya nasihat eder, çıkışır. Leylâ inkâr yolunu seçer. Annesi bu inkârdan teselli bulmakla birlikte evden çıkmasına izin vermez.

3- Birbirini göremeyen Kays ile Leylâ gece gündüz ağlarlar. Mecnûn her sabah Leylâ'nın evini dolaşır; Leylâ'nın kabilesinin bulunduğu Necd Dağı'na çıkar; ağlayıp inleyerek gazallerle sohbet ederek yaşar.

4- Mecnûn- bir gün kör dilenci kılığına girerek Leylâ'nın diyarına gider. Sevgilisinin kapısının önüne gelince ayağı sürçüp düşer. Herkes başına üşüşür. Leylâ, Kays'ı tanır, koşup yerden kaldırır. İki sevdalı konuşurlar. Mecnûn dilenci kılığıyla bir kez daha Leylâ'nın kapısına gider.

5- Mecnûn kendini kaybetmiş bir hâlde şehir pazar demeyerek dolaşır.

6- Mecnûn'un babası, kabile halkını toplayarak oğlunun hâlini anlatır. Her biri bir çare tavsiye eder. Nihayet Leylâ'yı istemeye karar verirler.

7- Leylâ'nın babası, Âmirîlerin şahının geldiğini duyar ve karşılamaya çıkar. Misafirleri ağırlar, fakat isteklerini duyunca Kays'ın hasta olduğunu, şifa bulması hâlinde yeniden gelmelerini söyleyerek teklifi reddeder.

8- Mecnûn'un babası utanarak kabile halkıyla döner. Mecnûn'a nasihat ederek : "Leylâ'dan vazgeç sana başkasını bulalım." der. Bunu işiten Mecnûn ağlar, yakasını yırtarak dağa çıkar.

9- Babası, Mecnûn'u dağda arayıp bulur; nasihat ederek eve getirir. Annesi oğlunun saçlarını keserek elbisesini değiştirir. Babası: "Kabilede güzel bir kız var, onu sana alalım. " der. Mecnûn bu nasihatlerin faydasız olduğunu söyler ve yeniden dağlara çıkar.

10- Oğluna şifa arayan babası onu Kâbe'ye götürür. Mecnûn'a Leylâ'nın aşkından kurtulması için dua etmesini söyler. Bunu işiten Mecnûn biraz ağlar; sonra Kâbe'nin halkasına yapışarak, Leylâ' ya duyduğu aşkın artması için dua eder. Bunları işiten baba umudunu yitirir. Dönüşte olanı biteni kabile halkına anlatır. Onlar da Mecnûn'dan umutlarını keserler.

11- Mecnûn'un yolu bir gün Leylâ'nın bulunduğu yere düşer. Leylâ, Mecnûn'un geldiğini anlayınca sokağa çıkar. Sevgilisinin hâlini görerek ağlar, içi yanar. Dadısından utandığı için söz söyleyemez. Fakat bir fırsatını bulup hâlini anlatır.

12- Mecnûn Leylâ'nın diyarından ayrılmaz olur. Bunu anlayan kabile halkı Mecnûn'u öldürmeğe karar verir. Bunu işiten Mecnûn'un babası oğlunu aramaya çıkar. Mecnûn'u bir köşede kendinden geçmiş yatarken bulur. Nasihat eder. Mecnûn : "Ben bu diyara kendi gönlümle gelmedim; elimde ihtiyarım yok. " diye şikâyet eder (Nizâmî'deki Keklik ile Karınca Hikâyesi dört beyitte anlatılır.). Babası Mecnûn'u göğsüne bastırıp eve getirir. Mecnûn bir kaç gün sabrederse de sonra tekrar dağlara kaçar.

13- Mecnûn'un söylediği gazeller her tarafa yayılır. Leylâ da Mecnûn için şiirler yazar, yazdığı şiirleri güvercinin ayağına bağlayıp Mecnûn'a yollar, bazen de yol üzerine bırakır. Bunları bulanlar Mecnûn'a götürürler.

14- Babası Mecnûn'u bir Şeyh'e götürür. Şeyh, Mecnûn'u görünce onun hâlini anlar, fakat babasının hatırı için dua eder (eksik).

15- Bir bahar günü Leylâ arkadaşlarıyla gezmeye çıkar. Hep birlikte bir kaç gün yiyip içip sohbet ederler. Bir gün Leylâ bunlardan ayrılarak bir servi dibinde yalnız başına oturur.

Oradan geçen biri Mecnûn'un şiirlerini okur. Bunu işiten Leylâ ağlayıp dövünür. Kızların biri bu hâli uzaktan görür; şehre dönünce Leylâ'nın annesine haber verir.

16- İbn-i Selâm Leylâ'yı görüp âşık olur. Bir elçi göndererek babasından kızı ister. Ana baba, birkaç gün sabretmesi karşılığında Selâm'ın teklifini kabul ederler. Bunu işiten Leylâ ağlar. Nikâh için çağrılan Kadı ve Müftü'nün bütün ısrarları sonuçsuz kalır, Leylâ İbn-i Selâm'la nikâhlanmaya yanaşmaz; üstünü başını yırtar, Mecnûn' dan başka kimseyi istemediğini haykırır. Edilen nasihatlerin hiç birini dinlemez. İbn-i Selâm gücenerek düğünden vazgeçer.

17- Nevfel bir av sırasında vahşî hayvanlar arasında oturan Mecnûn'u görür. Macerasını öğrenince acır, mal ile olmazsa kahrile Leylâ'yı almayı vadeder: "Fakat sen de deliliği bırak, aklını başına topla; bir müddet benimle kal. " der. Mecnûn, Nevfel'in sözünü dinler, verdiği elbiseyi giyer; meclisinde bulunarak ona gazeller okur.

18- Mecnûn bir süre sonra Nevfel'e verdiği sözü hatırlatır, sitemler eder. Nevfel gayrete gelir, Leylâ'nın kabilesine elçi göndererek kızı ister. Ret cevabı alınca bir daha haber gönderir. Yine reddedilince askerleriyle Leylâ'nın kabilesi üzerine yürür, iki taraf çarpışır. Mecnûn barış için dualar etmektedir. Nevfelîler çok savaşırsa da Necd kavmi kazanır. Leylâ'nın kabilesinden bir ulu kişi atından inip: "Niçin beyhude çarpışıyorsunuz? " diye sorar. Nevfel de: "Sebep Leylâ'dır; onu verirseniz barışırız. " der. Aracılar iki tarafı barıştırırlar. Mecnûn'un sitemleri Nevfel'i utandırır: "Askerimde takat kalmadığı için barışmak zorunda kaldım. Allah fırsat verirse Şiraz, Bağdad, Irak ve Horasan'dan asker toplayarak tekrar savaşırım." der. İkinci savaşta Nevfel galip gelir. Leylâ'nın kabilesi aman diler. Leylâ 'nın babası : "Kays benim namusumun şişesini kırdı, beni rüsva etti. Eğer bu işten vazgeçmezsen gider Leylâ'nın başını keserim." der. Verecek cevap bulamayan Nevfel çekilip gider. Mecnûn ağlar (eksik).

19- Mecnûn bir gün bir bahçıvanın bir ağacı kesmek istediğini görür; mücevherini vererek ağacı satın alır. Ağacın dibinde otururak sevgilisini düşünür, ağlar.

20- Mecnûn bir gün bazusundaki la'li vererek avcının elinden ahuları kurtarır (eksik). Başka bir gün avcıya nasihat eder. Avcı tuttuğu ahuları salıverir.

21- Mecnûn, eli ayağı bağlı bir ihtiyarı peşinden sürükleyerek götüren bir kocakarı görerek, ihtiyar yerine kendini bağlatır (eksik). Leylâ'ya hitap eder; sonra zincirlerini kırarak Necd'e kaçar. Bunu işiten annesi babası umutlarını keserler.

22- Leylâ, kabilesinin yenildiğine sevinir, fakat babası gelip de Nevfel'in ısrarından vazgeçtiğini, İbn-i Selâm için bahane kalmadığını söyleyince üzülür (İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı ikinci kez istediği başlıktan anlaşılıyor, bu kısım eksik).

23- Babası Mecnûn'u arayıp bulur, getirdiği elbiseyi ona giydirir, nasihatler eder (eksik). Fakat fayda vermediğini görünce umudunu yitirir, dönüp gider. Mecnûn'un babası ölür. Bunu haber alan Mecnûn babasının mezarına koşar, ağlayarak kabrini kucaklar, ağıtlar söyler (eksik).

24- Bir gün Mecnûn, bir yerde "Leylî vü Mecnûn" yazılı olduğunu görür. Leylâ ismini kazır, kendi ismineyse dokunmaz. Nedenini soranlara, aşk işinde ikilik olmayacağını, yârin öz, kendisinin beden olmasından dolayı Leylâ'nın ismini sildiğini açıklar.

25- Mecnûn vahşî hayvanlarla arkadaşlık eder (Nizâmî'nin köpek hikâyesi).

26- Mecnûn Allah'a yalvarır, bu sırada uykuya dalar. Rüyasında bahtının yüceldiğini görerek sevinir. Bir atlı Mecnûn'a Leylâ'dan haber getirir. (eksik).

27- Mecnûn'un dayısı Halim-i Âmirî sürekli yiyecek ve giyecek göndermektedir. Bir gün Mecnûn'u ziyarete gelir, onu vahşî hayvanlar arasında bulur, nasihatler eder. Fakat onun cihandan el çektiğini görür (Şâh ile Âbid Hikâyesi).

28- Mecnûn başka bir gün dayısına annesinin hâlini sorar. Halim, Mecnûn'un annesini özlediğini anlar, alıp getirir. Annesi nasihat eder, ağlar. Mecnûn, ona aşkından ve hâlinden bahsettikten sonra veda ederek ayrılır. Annesi de ağlayarak evine döner. Bir süre sonra da ölür. Halim-i Âmirî'den annesinin ölüm haberini alan Mecnûn ağlayıp bağırır. Kabilesi halkı gelip nasihat ederlerse de Mecnûn dinlemez, yeniden dağlara kaçar.

29- Leylâ bir gün sarayından çıkarak bir yol kenarında oturur. Karşıdan Naim-i Âmirî adında bir ihtiyarın geldiğini görür. İhtiyar, Leylâ'ya Mecnûn'un hâlini anlatır. Leylâ kulağındaki mücevheri ihtiyara vererek Mecnûn'u getirmesini rica eder. İhtiyar, Mecnûn'u alıp getirir. İki âşık birbirini görünce bayılırlar. Ayıldıklarında Mecnûn Leylâ' ya şiirler okur. Daha sonra Mecnûn sahranın yolunu tutar, Leylâ da çadırına döner.

30- Müslim adında Bağdadlı bir genç, şiirlerini işittiği Mecnûn'a hayrandır. Çölleri ve dağları aşarak onu vahşî hayvanlar arasında bulur. Müslim, Mecnûn'a yanında kalmak istediğini söyler. Mecnûn bu yolun tehlikelerle dolu olduğunu, dayanamayıp kaçacağını söylerse de Müslim yalvararak kalmakta ısrar eder. Mecnûn kabul etmez. Müslim getirdiği yiyeceği ortaya koyarak Mecnûn'a da teklif eder. Mecnûn'un yiyip içmediğini görünce ona nasihat etmeye kalkar. Mecnûn, onu azarlayarak tersler. Müslim utanarak susar. Bir kaç gün Mecnûn'un yanında kalarak onun söylediği şiirleri ezberler. Fakat daha fazla katlanamayarak Bağdad'a döner, Mecnûn'un şiirlerini her yerde okur. Şiirleri işitenler hayran olurlar (Nizâmîden bir hikâye).

31- Âmir amcasının kızı Esmâ'yı sevmektedir. Esmâ zengin bir adamla evlendirilir. Âmir deliye döner, Leylâ'ya dert ortağı olur. Âmir, Leylâ ile Mecnûn arasında haber getirir, götürür. Bir gün Âmir, Mecnûn'a nasihat etmeye kalkar, Mecnûn haddini aştığını söyleyerek onu azarlar. Âmir utanarak susar.

32- Öte yandan Leylâ da ağlayıp inlemektedir. Annesinin nasihatleri fayda vermez. Nihayet anne kederinden ölür.

33- Leylâ, Âmir'i, Mecnûn'a gönderir. Âmir, Leylâ'nın annesiyle babasının öldüğünü Mecnûn'a söyler. Mecnûn Leylâ'ya mektup yazarak ona sabretmesini tavsiye eder. Leylâ Mecnûn'un mektubunu okuyunca ağlar. Daha fazla dayanamayarak Mecnûn'u getirmesini Âmir'den rica eder. Mecnûn bunu duyunca sevinir. Âmir ile Mecnûn bir müddet sahraları dolaşıp arkadaşlık ederler. Fakat sonunda araya "tefrika" düşer, ayrılırlar.

34- Leylâ bir gün Âmir'i çağırır. Mecnûn'u getirmesini yine rica eder. Âmir, Mecnûn'a bu haberi götürür, Mecnûn sevinir. Leylâ'nın gönderdiği elbiseleri giyerek Âmir ile yola çıkar. Vahşî hayvanlar da onu takip ederler. Âmir, Mecnûn'un geldiğini Leylâ'ya haber verir. Leylâ sevinerek çadırından çıkar, misafirinin ayağına yüzünü sürer, iki âşık kendilerinden geçerler. Leylâ kendine gelince utanır. Mecnûn'u yerden kaldırarak çadırına götürür. Vahşî hayvanlar bunların etrafını sararlar. Bu hâli görenler iki âşık arasındaki sevginin hakikî sevgi olduğunu düşünürler. Âşıklar birbirlerine sarılmış hâlde bir gece bir gündüz kalırlar. Ayıldıklarında Leylâ, Mecnûn' a niçin sustuğunu sorar. Mecnûn, Leylâ'ya yolunda canını sattığını, dilini satmasının çok mu olduğunu söyler. Mecnûn ağlar, sonra dağ yolunu tutar. Artık nereye baksa Leylâ'yı görür; kendini Leylâ sanır.

35- Leylâ bir sonbahar günü hastalanır. Bir gece rüyasında Mecnûn'u perişan görür. Uyanarak sabaha kadar ağlar. Abasını çağırarak sırrını açar, vasiyetini bildirir: "Garibi hoş tutun, ona şefkat gösterin, derdinden öldüğümü, kendini beklediğimi söyleyin. " deyip can verir. Abası saçını başını yolar. Kabile halkı saçlarını kesip yüzlerini yırtarlar, ağlayarak matem tutarlar (eksik).

36- Mecnûn, Matem adlı bir adamdan Leylâ'nın öldüğünü öğrenir. Sevgilisinin kabrine koşar, kanlı yaşlar dökerek Allah'a yalvarır (eksik).

37- Zeyd bir gün Mecnûn'u arayıp bulur. Mecnûn ona kimsin diye sorar. Zeyd: "Eski arkadaşınım." diye cevap verir. Mecnûn vahşî hayvanları uzaklaştırarak Zeyd'i çağırır: "Bizden incinip gelmemek üzere gitmiştin, şimdi neden geldin?" diye sorar. Zeyd: "Yine kasidelerini dinlemeye gelmiştim, fakat seni kolu kanadı kırılmış buldum. Nasılsın, sevgilinle hâlin nicedir?" diye sorar. Mecnûn sevgilisinin öldüğünü ağlayarak anlatır. Sonra Zeyd'i elinden tutup Leylâ'nın mezarına götürür. Zeyd, Mecnûn'un şiirlerini dinledikten sonra veda edip ayrılır. Mecnûn yılan gibi mezara sarılır; göz yaşları dökerek can verir. Ne vasiyet edebileceği bir kimsesi ne de kelime-i şehadet telkin edecek bir yakını vardır. Vahşî hayvanlar bağırıp ağlaşırlar (eksik).

38- Bir ihtiyar "mürakıb" olduğu bir anda Leylâ ile Mecnûn'u cennette görür (eksik).

2.2.2.6. Celîlî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 919H. /1513M.)[453]

1- Arap kabilelerinden birinin zengin ve asil beyi, oğlu olmadığı için kederlidir. Allah'a yalvarır, sadakalar dağıtır. Nihayet duası kabul edilir ve bir oğlu dünyaya gelir.

2- Çocuğun adını Kays koyarlar ve bir dayeye verirler. Fakat çocuk sürekli ağlamaktadır. Nerde bir güzel görse hayran olur. Bu hâle tanık olanlar çocuğun büyüyünce âşık olacağına hükmederler.

3- Babası dört yaşına gelen Kays'ı okula verir. Okul güzellerle doludur. Kays aynı safta oturduğu Leylâ'yı sever. Leylâ da ona tutulur. Durumun ortaya çıkmaması için gizli gizli bakışırlar, bir bahane ile hocayı kandırıp dışarı çıkıp konuşurlar. Akşamları okuldan ayrıldıktan sonra Kays bir bahane bularak Leylâ'nın evine gider. Leylâ ile görüştükten sonra sevinç içinde döner. Sabahları da okula en erken Kays gelir, Leylâ'nın kokusunu alınca onun da geldiğini anlar, bir bahane ile dışarı çıkıp Leylâ'yı istikbal eder. Sırlarını kimseye açmamaya karar vermelerine rağmen, bu hâli fark eden çocuklar, akşam evlerinde serüveni annelerine anlatırlar. Söylentiler kulağına ulaşınca annesi Leylâ'ya nasihat eder ve durumu babasına bildirir. Babası kızı okuldan alır, eve hapseder. Leylâ bundan müteessir olur ve gizli gizli ağlar.

4- Leylâ'yı okulda göremeyen Kays ağlar, inler. Bir sabah Kays, dilenci kılığına girerek Leylâ'nın evine gider. İki âşık kapı önünde görüşürler.

5- Kays bir gün de kör dilenci kılığına bürünerek Leylâ'nın kapısına gider. O sırada yere düşer. Leylâ kör dilenciyi yerden kaldırmak için annesinden izin alır, koşar Kays'ı

---

[453] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 199-208; Celîlî, *Leylâ ile Mecnûn*, Paris, Bibliothèque Nationale, An. Fon. 364, v. 64^b-128^b.

yerden kaldırır. İki âşık bu vesileyle görüşürler. Fakat çok geçmeden ağyar durumdan haberdar olur, Kays'ın kabileye girmesini engellerler.

6- Kays sahralara düşer, "Mecnûn" diye anılmaya başlanır.

7- Tanıdıklarından birisi, Mecnûn'un hâlini babasına haber verir. Baba sahra yolunu tutar. Oğlunu elbiseleri parçalanmış, saçları uzamış bir hâlde bulur. Nasihat eder, Leylâ'yı alacağı vaadiyle eve getirir. Ona kadınlardan fayda gelmeyeceğini, ilim tahsil ederek kemal bulmasını öğütler. Leylâ'nın kendisine meyletmediğini söyleyerek ondan daha güzel bir kız bulmayı teklif eder. Mecnûn babasının teklifini kabul etmez, vaadini yerine getirip Leylâ'yı istemesini söyler.

8- Bunun üzerine baba, dostlarıyla birlikte Leylâ'yı istemeye gider. Leylâ'nın kabilesi misafirleri karşılar, ziyafet tertip ederler. Mecnûn'un babası para, cariye, köle vadederek kızı ister. Fakat Leylâ'nın babası, Kays'ın deli olduğunu ileri sürerek teklifi reddeder. Mecnûn'un babası çaresiz bir hâlde eve döner, olanı biteni karısına anlatır, Mecnûn'a bir şey söylemez.

9- Bir süre sonra Mecnûn durumu öğrenir, yeniden dağlara çıkar.

10- Oğluna deva arayan babası onu Kâbe'ye götürür. Mecnûn'a Leylâ'nın aşkından kurtulması için dua etmesini söyler. Fakat Mecnûn, duaların kabul edildiği bu mekânda Leylâ'ya duyduğu aşkı artırması için Allah'a yalvarır. Duruma şahit olanlar ondan "el yurlar".

11- Çok sıcak bir temmuz günü dağda dolaşan Mecnûn bir ağaç altında konaklar. Bu ağacın dallarından birinde gördüğü karga ile konuşur.

12- Aynı günün gecesi gördüğü bir baykuşa da içini döker.

13- Sonra tuzağa düşmüş bir ahuyu la'l vererek kurtarır. Ahuya sarılır, öper, onunla konuşur.

14- Diğer taraftan Leylâ, Mecnûn'un hâlini düşünüp ağlamaktadır. Bir gün derdini bilen bir arkadaşıyla Mecnûn'u Necd Dağı'nda görmeye gider. Leylâ, getirdiği elbiseyi Mecnûn'a verir. Ondan şiirlerinden okumasını ister. Mecnûn hâlini ve aşkını anlatan bir şiir okur. Gazeli bitirdiği zaman Leylâ teşekkür ederek çadırına döner.

15- Bir bahar günü Mecnûn'un bir iki arkadaşı Mecnûn'u görmeye Necd'e giderler. Onu vahşî hayvanlar arasında bularak bağda dolaşmayı teklif ederler. Mecnûn bu teklifi kabul etmez. .

16- Nevfel, bir sabah avlanmak üzere sahrada dolaşırken Mecnûn'a rastlar. Macerasını öğrenince ona acır, Leylâ'yı iyilikle olmazsa zorla alacağını söyleyerek yardım vadeder. Mecnûn'u sarayına götürür. Leylâ'nın babasına bir mektup yazarak kızı ister. Leylâ'nın kabilesi sert bir üslûpla teklifi reddeder. Bunun üzerine Nevfel sancak çekip savaşa hazırlanır. Savaş başlar. Mecnûn, Leylâ' nın kabilesinin galip gelmesi için dua eder. Leylâ'nın kabilesi yenilir, Leylâ da esir edilir. Nevfel, Leylâ'yı görür görmez âşık olur. Mecnûn için hazırlattığı zehri yanlışlıkla içerek ölür. Babası da Leylâ'yı alıp eve götürür.

17- İbn-i Selâm Arap kabilelerinden birinin şahıdır. İbn-i Selâm'ın oğlu Leylâ'ya "kulaktan âşık" olmuştur. İbn-i Selâm Leylâ'yı oğluna ister. Nikâh kıyılır. Leylâ ağlayıp inler, kendini süslemek isteyen "meşşata" ile çekişir. Düğün sona erip karı koca yalnız kalınca, damat visal ister. Leylâ damada bir tokat atar, Mecnûn' a duyduğu aşkı itiraf eder. Damat, Leylâ'nın aşkını anlayarak bir selâmla yetinmeye razı olur.

18- Bir kocakarı, Mecnûn'a Leylâ'nın evlendiğini haber verir. Mecnûn üzülür, Leylâ'ya mektup yazıp sitemler eder. Leylâ cevabında, evlenmesine rağmen ona sadık kaldığını yazar.

19- Leylâ hastalanır, sararır solar. Çağırılan tabip Leylâ'dan kan alır. Mecnûn bu esnada sahrada dolaşmaktadır. Yanına kervandan uzaklaşmış bir adam yol öğrenmek kastıyla gelir. Daha konuşmaya bile fırsat bulamadan Mecnûn' un dameninden kan aktığı görür. Akan kanlar yere "Leylâ" adını yazar. Adam, olanları şaşkınlık içinde izler ve sebebini sorar. Mecnûn, Fassâd'ın sevgilinin kolundan kan aldığını, kendi kolundan gelen kanın sebebinin bu olduğunu, aralarında ikilik kalmadığını söyler.

20- Bir gün kabilesi halkına ziyafet çeken Leylâ, âdet olduğu üzre fakirlere kendi eliyle yemek dağıtır. Bunu haber alan Mecnûn kılık değiştirerek gelir; yemek almak için kâsesini uzatır. Leylâ onu tanımazlıktan gelir, kepçe ile vurarak Mecnûn'un elindeki kâseyi düşürüp kırar. Mecnûn sevinir. Sebebini soranlara, sevgilisinin kendisini diğerleriyle bir görmediğini söyler.

21- Mecnûn perişan bir hâldedir. Öyle ki konakladığı yerden bazen iki üç gün hiç ayrılmaz, kendini bilmeden yaşar, sahrada dolaşarak şiirler okur. Tarak görmemiş başına bülbül yuva yapar.

22- Leylâ bir gün arkadaşlarıyla "çemen-zâr"a gider. Bir adamın Mecnûn'un şiirini okuduğunu duyar. Şiir bitince, Leylâ adamı çağırıp Mecnûn'u sorar. Adam Mecnûn'un başka şiirlerini de okur. Leylâ, adamın ağzına inci doldurur, sonra da üzgün bir hâlde evine döner.

23- Mecnûn'un babası hastalanır. Kabilesinden bir iki kişi Mecnûn'a babasının hasta olduğunu haber verir. Bunun üzerine Mecnûn, babasını görmeye gider. Baba, oğluna nasihat ederken ölür. Mecnûn ıstırap içinde babasının kabri üzerine kapanarak ağlar. Annesi oğluna ipekli elbise giydirip baş sağlığı diler. Mecnûn bir süre babasının yasını tutar, sonra da soluğu vahşî hayvanların mekânı olan Necd Dağı'nda alır. Burada vahşî hayvanlarla yaşamaya başlar.

24- Leylâ bir gece rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görür. Bu rüyanın tesiriyle hastalanır, bütün vücudunu titreme tutar. Ölümün yaklaştığını hisseder, annesine vasiyetini bildirir: "Öldüğüm zaman kabrimde yüzümü Mecnûn'dan yana döndür, sevgilime selâmımı ilet, yolunda can verdiğimi söyle. " der. "Mecnûn Mecnûn" diye diye ruhunu teslim eder. Başta annesi olmak üzere bütün kabile üzüntüye boğulur. Leylâ'nın tabutunu "dil-rübâlar" taşır. Leylâ'yı misli görülmemiş bir türbeye defnederler ve adını "Gül-zâr-ı Bihişt" koyarlar.

25- Leylâ'nın annesi kızının vasiyetini yerine getirmek için Mecnûn'u görmeye gider. Leylâ'nın öldüğünü işiten Mecnûn göğsünü parçalar, bağırıp çağırır, sonra kendini kaybederek bayılır. Kendine gelince ölümü diler. Duası biter bitmez tek başına can verir. Ne kelime-i şehadet telkin edecek kimsesi vardır ne de vasiyetini bildirecek. Çevresindeki vahşî hayvanlar bağrışarak uzaklaşırlar.

26- Bu sırada bir Hicaz kervanı çıkagelir. Mecnûn'un cesedini bulurlar; yıkayıp kefenlerler, namazını kılarlar ve gömerler.

2.2.2.7. Sevdâ'î 'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 920H. /1514M.)[454]

1- Arap mülkünde asil ve zengin bir bey vardır. Oğlu olmadığı için üzgün olan bu bey Allah'a daima dua eder. Duası kabul edilir ve bir oğlu olur. Dayeler çocuğu ipek kundaklara sararlar. Baba, ziyafetler verir ve sadakalar dağıtır. Çocuğun adını Kays koyarlar.

2- Kays sürekli ağlamaktadır. Bir gün güzel bir kadın onu kucağına alır. Kays ağlamayı bırakır, gülmeye başlar. Annesiyle dadısını unutur. Bunu görenler onun aşk esiri olacağını anlarlar.

3- On yaşına giren Kays, Kûfe'den Bağdad'a kadar bir çok kişinin katıldığı bir törenle sünnet ettirilir.

4- Kays iyileşir iyileşmez okula verirler. Okulda bir saf kız bir saf da oğlan oturmaktadır. Hepsi güzel olan bu kızlardan Leylâ, Kays'ın gönlünü çeler. Leylâ da gönlünü Kays'a kaptırır. Aşkları gün geçtikçe ziyadeleşir. Bunlar, görüşmek için türlü türlü bahaneler bulurlar, gizli gizli bakışıp hasret giderirler. Kays akşamları okuldan çıkınca, tahtasını kasten Leylâ'ya verir, Leylâ'nın tahtasını da kendi alır. Sonra tahtaları değiştirmek bahanesiyle Leylâ'nın evine uğrar, böylece iki sevdalı görüşürler. Nihayet mektep arkadaşları Leylâ ile Kays arasındaki münasebeti evlerinde anlatırlar ve efsane dillere düşer. Bunu duyan annesi Leylâ'ya kızar. Leylâ, inkâr yoluna sapar. Annesi inanırsa da dedikodulardan korktuğu için kızını gözünden ayırmaz. Sevgilisinden ayrı düşen Leylâ hastalanır, gece gündüz ağlar.

5- Okulda Leylâ' yı göremeyen Mecnûn mektepten soğur, perişan bir hâle düşer.

6- Bir gün Kays dilenci kılığına girerek Leylâ'nın kapısına kadar gider. "Yâ dost!" diye bağırır. Leylâ Kays'ı tanır, gidip elini eline alır, kolunu boynuna dolayıp hatırını sorar. Bunlar konuşurken etraftan görürler.

7- Kays aşktan kendini kaybeder, divane olur. Adı "Mecnûn"a çıkar. Çocuklar onu taşlarlar. Sonunda sahranın yolunu tutar.

8- Mecnûn'un hâlini işiten babası ararsa da onu bulamaz. Öldüğünü düşünür. Nihayet bir kişi Mecnûn'un yerini haber verir. Babası söylenilen yerde oğlunu gözü yaşlı, üstü başı perişan, saçı uzamış bir hâlde bulur. Nasihat eder, Leylâ'nın evlerinde misafir olduğunu söyleyerek onu kandırır, eve getirir. Annesi Mecnûn'u görür görmez kucaklar, saçlarını keser, elbiselerini değiştirir.

9- Babası Mecnûn'a evde de nasihat eder. Ona kabilelerinden istediği bir kızla evlenmesini teklif eder. Mecnûn ihtiyarının elinde olmadığını söyleyerek teklifi reddeder.

10- Leylâ ayrılık acısıyla hastalanır, yatağa düşer. Çağrılan hekim Leylâ'nın kolundan kan alır. Bu esnada babasıyla konuşan Mecnûn'un kolundan da kan gelmeye başlar. Bu hâle şaşırıp kalan babasına Mecnûn, şaşırmamasını kolundan akan kanın nedeninin Leylâ'nın kolundan kan alınması olduğunu, sevgilisiyle aralarında ikilik kalmadığını söyler.

11- Oğluna şifa arayan babası, Mecnûn'u bir "Pir"e götürür. Pir, ona, Leylâ' nın kapısından alacağı toprağı Mecnûn' un gözüne sürmesini, Leylâ' nın saç bağını elbisesinin yakasına dikmesini tavsiye eder. Babası, Pir'in tavsiyelerini yerine getirir. Mecnûn, artık ne ağlar

---

[454] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 209-223; M. Ünal Şahin, a.g.e.

ne de yakasını yırtar. Ama göğsünü taşla dövmeye, elbisesini etekten yakasına doğru yırtmaya başlar.

12- Leylâ'nın babası Arap kabilelerinden birinin civanmert reisidir.

13- Mecnûn'un babası kabilenin büyükleriyle birlikte Leylâ'yı istemeye gider. Leylâ'nın babası, Mecnûn'un deli olduğunu iddia ederek kızı vermeye yanaşmaz. O sırada Leylâ'nın köpeği geçer. O ana kadar sessizce oturan Mecnûn köpeğin yüzünü gözünü öper. Kızın babası bu duruma güler, istemeye gelenler utanç içinde geri dönerler.

14- (Burada bahis birdenbire kesiliyor; nüshada bir yaprak eksik olmalı). Mecnûn'un babası oğluna nasihat eder. Fakat faydasız olduğunu görünce umudunu keserek döner. Mecnûn da çölün yolunu tutar.

15- O civarda güzel bir çeşme vardır. Mecnûn sık sık oraya uğrar. Leylâ'nın kabilesi güz bitip yayladan dönünce Leylâ, sevgilisini görmek ümidiyle çeşmeye koşar. Mecnûn orada Leylâ'yı beklemektedir. Sevgilisini görünce kendisinden geçer, bayılır. Leylâ, Mecnûn'un başını dizine yatırır, yüzünü yüzüne koyar. Kendine gelen Mecnûn Leylâ'yı önce tanımaz. Leylâ kendini tanıtınca Mecnûn ayaklarına kapanır ve bir şiir okur. Leylâ, Mecnûn'a biraz beklemesini eve gidip tekrar geleceğini söyler. Fakat kabilesinin kışlağa göç etmekte olduğunu görünce dönemez. Mecnûn orada on iki ay bekler. Bu arada çevresi kamışlarla dolmuş, kuşlar başına yuva yapmışlardır. Nihayet bir yıl sonra Leylâ'nın kabilesi geri döner. Leylâ su almaya gittiğinde Mecnûn'u bıraktığı yerde bulur. Mecnûn, ona: "Sen eve gitmedin mi, niçin döndün?" diye sorar. Leylâ da: "Ben gideli bir yıl oldu; sen burada nasıl oturup bekledin?" der. Mecnûn vaktin nasıl geçtiğini anlamadığını söyleyerek Leylâ'nın ayağına kapanır. Leylâ, Mecnûn'un başını kucağına alır, yüzüne kanlı yaşlar döker. Biraz sonra Leylâ gider. Mecnûn yalnız kalır.

16- İbn-i Selâm adlı bir serdarın oğlu Leylâ'nın güzelliğini işiterek âşık olur. Babası oğlunun hâlini görünce mücevherler, cariyeler ve kölelerle birlikte Leylâ'nın babasına giderek kızı oğluna ister. Babası Leylâ' yı verir. Leylâ bu haberi işitince üzülür.

17- Düğün günü kızlar toplanır. Leylâ kendisini süsleyen "Bezekçiler"le tartışır, süsleri eliyle bozar. Annesinin nasihatleri fayda vermez. Kocası zifaf gecesi visal talep eder. Leylâ delikanlıya şiddetli bir tokat atar. Dokunması hâlinde kendini öldürmekle tehdit eder. Kocası bir müddet sabreder, sonra da usanarak Leylâ'yı boşar. Babası da Leylâ'yı alıp eve götürür.

18- Bir kocakarı Leylâ'nın evlendiğini Mecnûn'a haber verir. Mecnûn üzülür, ağlar. Hemen Leylâ'ya bir mektup yazar. Mektubu gizlice Leylâ'ya ulaştırması için kocakarıya verir. Leylâ mektubu okuyunca kanlı yaşlar döker. Hemen cevap yazar. Leylâ yazdığı mektubu bir kervanla gönderir. Mecnûn mektubu alınca yüzüne gözüne sürüp boynuna muska gibi asar.

19- Bir yaz günü iki arkadaşı Mecnûn'u aramak için yola düşerler. Mecnûn'u vahşî hayvanların ortasında perişan bir hâlde bulurlar. Yaz mevsiminin geldiğini söyleyerek gezmeyi, eğlenmeyi teklif ederler. Mecnûn, baharın, bahçenin Leylâsız zindan olduğunu söyleyerek teklifi geri çevirir. Arkadaşları geri döner.

20- Nevfel isimli bir Arap beyi, bir gün Mecnûn'un yurdu olan Necd Dağı'nda dolaşırken vahşî hayvanlar arasında oturan Mecnûn'a rastlar. "Hâcib"inden Mecnûn'un serüvenini öğrenince onun da bağrı yanar, üzülür. Çünkü o da aşka düşmüş, bu derdi tatmış biridir. Mecnûn'un yanına gelir, onunla konuşarak yardım vadeder. İyilikle olmazsa, zorla kızı

alacağını söyler. Mecnûn, bahtının karalığından bahsederek boşuna uğraşmamasını Nevfel'den ister. Nevfel bu cevaptan ateş kesilir. Bir mektup yazarak Leylâ'yı ister. Leylâ'nın babası Nevfel'e haddini aştığını, kendilerinin de er olduğunu bildiren sert bir yanıt verir. Nevfel bu cevabı alınca topladığı askerlerle Leylâ'nın kabilesine saldırır. Mecnûn sebep olduğunu düşündüğü bu kanlı savaştan pişmandır. Leylâ'nın kabilesi yenilir, Leylâ esir edilir. Nevfel kızı görünce hemen âşık olur, onu kendine alabilmek için Mecnûn'u öldürmeye karar verir. Zehirli bir şerbet hazırlatır. Fakat zehirli şerbeti yanlışlıkla kendi içip ölür. Leylâ'nın babası kızını alıp götürür. Yalnız kalan Mecnûn da sahranın yolunu tutar.

21- Leylâ'nın kendi eliyle fakirlere aş dağıttığını işiten Mecnûn, elinde bir çanakla gelir. Leylâ Mecnûn'u tanımazlıktan gelir, kepçeyle vurarak çanağını kırar. Mecnûn sevincinden oynar. Sebebini soranlara: "Eğer aş vereydi hemen çekilip gitmek gerekirdi, orada kalıp bekleyeyim diye çanağımı kırdı. " der.

22- Mecnûn bir kış günü dolaşırken bir bahçıvanın servi ağacını kesmek üzere olduğunu görür. Serviyi Leylâ'nın boyuna benzetir. Kolundaki la'li vererek ağacı kesilmekten kurtarır.

23- Leylâ'nın kabilesi kışlığa çıkmak için hazırlanır. Bir deve üzerinde yol alan Leylâ uyuyakalır. Deve yolu şaşırarak kervandan uzaklaşır. Leylâ uyanınca kaybolduğunu anlar. Uzakta gördüğü bir adama seslenir, yol sorar. Adam cevap vermez. Leylâ biraz daha yakınlaşır ve kim olduğunu sorar. Mecnûn: " Adım Kays'tı, ama sevgilinin aşkı beni Mecnûn kıldı. " diye kendini tanıtır. Leylâ bu sözü işitince sevgilisini tanır, devesinden inerek: "İşte Leylâ benim. " der. İki âşık dertleşirler. Leylâ bundan sonra hiç ayrılmamayı teklif eder, visal ister. Mecnûn, dile düşmekten korktuğu için bunu reddeder. Leylâ, Mecnûn' un temizliğini över. Sonra Mecnûn Leylâ'yı evine kadar götürür. İki âşık sarılarak vedalaşırlar.

24- Leylâ bir sonbahar gecesi rüyasında Mecnûn'u ölmüş görür. Rüyanın tesiriyle hastalanır, gül yüzü solar. Ölümünün yaklaştığını anlayarak annesini çağırır, vasiyetini bildirir: "Mecnûn'u çağır onun aşkıyla can verdiğimi kendine söyle; beni bekletmesin, tez gelsin". Leylâ bunları söyledikten sonra ölür. Herkes ağlaşır. Kabile halkı siyahlara bürünür. Leylâ'yı gömerler. Leylâ'nın annesi kızının kabrine kapanıp ağlar, matem tutar.

25- Sevgilisinin ölümünü işiten Mecnûn Leylâ'nın kabrine koşar. Leylâ'nın annesini mezarın başında ağlar bulur. Ona olanı biteni sorar. Kadın, Leylâ'nın vasiyetini Mecnûn'a bildirir. Mecnûn vasiyeti işitince mezarın üstüne kapanır. Allah'tan ölümünü ister. Kabri kucaklayıp yüzünü gözünü topraklara sürer. Biraz sonra da can verir. Vahşî hayvanlar bağrışıp matem tutarlar.

26- Hacdan dönen bir hacı kafilesi Mecnûn'un cesedini bulur ve onu Leylâ'nın mezarına gömerler.

2.2.2.8. Hakîrî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 931H. /1524M.)[455]

1- Arap kabilelerinden biri olan Âmirîlerin reisi Eznesim, oğlu kızı olmadığı için üzgündür. Allah'a dua eder. Allah duasını kabul ederek ona bir oğul ihsan eder.

---

[455] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 224-236; Zikri Turan, a.g.e.

2- Çocuğun adını Kays koyarlar. Daima ağlayan Kays, güzel bir kadının kucağında susar. Buna şahit olanlar çocuğun büyüyünce âşık olacağına hükmederler.

3- Kays'ı on yaşına girince sünnet ettirip okula verirler.

4- Bir başka Arap kabilesinin reisi olan Bülhasan'ın Leylâ isimli son derece güzel bir kızı vardır.

5- Bülhasan, Leylâ'yı Mecnûn'un da gittiği mektebe verir. Kays ile Leylâ birbirlerine sevdalanırlar. Kays ve Leylâ aşk acısıyla gece gündüz ağlarlar. Artan söylentiler kızın annesine kadar ulaşır. O da kızını okuldan alır.

6- Leylâ'yı okulda göremeyen Kays perişan olur. Leylâ da farklı değildir.

7- Bir gün Kays kör dilenci taklidi yaparak Leylâ'yı görmeye gider. Leylâ'nın kapısı önüne gelince yere düşer. Leylâ koşup Mecnûn'u kaldırır. Âşıklar böylece konuşmak fırsatını bulurlar. Kılık değiştirmenin işe yaradığını gören Kays bunu tekrarlar. Nihayet hile ortaya çıkar, Leylâ'nın kabilesi Kays'ı öldürmek ister. Onu Leylâ'nın sokağından sürüp çıkarırlar. Kays artık Mecnûn olarak anılmaya başlamıştır.

8- Leylâ da hasta ve bitkindir. Arkadaşlarına daima Mecnûn'un adını tekrarlatır. Mecnûn bir şiir yazıp Zeyd ile Leylâ'ya gönderir. Leylâ da Mecnûn'a şiir ile cevap verir.

9- Mecnûn, Necd dağlarında vahşî hayvanlarla birlikte yaşar.

10- Bir gün babası, Mecnûn'u görmek ister, sahraları dolaşırsa da bulamaz. Nihayet yerini öğrenerek oğlunu bulur, hâlini görerek ağlar, alıp eve getirir.

11- Dostlarının tavsiyesi üzerine onu Kâbe'ye götürür. Aşktan kurtulması için Allah'a yalvarmasını söyler. Fakat Mecnûn, Allah'a aşkını arttırması için dua eder.

12- Mecnûn, Kâbe'de eskiden beri oturmakta olan bir "âbid"e yalvarır. Aşkını artırması için Allah'a dua etmesini rica eder. Abid dua eder, Allah da onun duasını kabul eder. Babası bunları işitince umudunu keser, ağlayarak döner.

13- Mecnûn'un babası kabilenin ileri gelenleriyle birlikte Leylâ'yı istemeye gider. Bülhasan, Eznesim'in teklifini Mecnûn'un deli olduğunu söyleyerek geri çevirir. Eznesim, Mecnûn'un deli olmadığını iddia eder. Mecnûn'u çağırırlar. Mecnûn gelip sessizce bir köşeye oturur. O sırada içeri giren Leylâ'nın köpeğinin ayaklarına kapanır, yüzünü gözünü öper. Herkes gülüşür. Eznesim utanarak döner. Mecnûn yine sahralara çıkar

14- Bir gün arkadaşlarıyla birlikte gezmeye çıkan Leylâ'yı uzaktan gören Mecnûn'un derdi tazelenir. Sürüsünü otlatan bir çobandan bir koyun postu ister. Çoban önce vermek istemez, fakat Mecnûn'un ısrarlarına dayanamayarak koyunlardan birini keser, derisini Mecnûn'a verir. Mecnûn deriyi giyip Leylâ'nın yanına gider. Kendini tanıtarak yalvarır. Kızlar Mecnûn'u tanıyarak onu taşlarlar. Mecnûn yere düşer. Leylâ peçe altında bu hâli görerek ağlar. Kızları uzaklaştırıp Mecnûn'un yanına gelir, başını dizine alıp gözlerinin yaşını siler, yüzüne gül suyu serperek onu ayıltır. Mecnûn kendine gelince ağlayıp inler. Bütün halk üşüşür, Mecnûn'un hâline ağlarlar. Mecnûn yalvarır. Kızlar yaptıklarına pişman olurlar. Mecnûn veda edip ayrılır, Leylâ da döner.

15- Mecnûn adını soranlara "Leylâ" diye cevap verir. Sevgilisiyle aralarında ikilik kalmamıştır.

16- Mecnûn vahşî hayvanlarla birlikte yaşamakta ve ağlayıp inlemektedir.

17- İbn-i Selâm adında bir adamın oğlu güzelliğini işittiği Leylâ'ya sevdalanır. Leylâ'nın resmini yaptırmak üzere birini gönderir. Ressam, Leylâ'nın bulunduğu şehre gider. resmini yaparak delikanlıya gönderir. Delikanlı resmi görünce aklı başından gider. Gece gündüz ağlayıp inler. İbn-i Selâm, oğlunun hâline üzülür, elçi göndererek Leylâ'yı babasından ister. Babası razı olarak kızını verir. Leylâ ağlayıp inler, kocasının yüzüne bakmaz.

18- Zeyd, Leylâ'nın evlendiğini Mecnûn'a haber verir. Mecnûn sitem dolu bir şiir yazarak Zeyd'le Leylâ'ya gönderir. Leylâ mektubu alınca ağlar, ayrılık acısından duyduğu ıstırabı bildiren bir şiir yazıp Mecnûn'a gönderir. Mecnûn tekrar bir şiir yazar.

19- Leylâ'dan yüz bulamayan kocası üzgündür. Annesi Leylâ'ya nasihat eder, Mecnûn'dan vazgeçmesini söyler. Leylâ kabul etmez. Annesi ısrar eder. Leylâ hâlini uzun uzadıya anlattıktan sonra Mecnûn'dan başka kimseyi kabul etmeyeceğini söyler. Leylâ'nın söz anlamadığını gören annesi, yeniden kaygıya düşer. Ümidini yitiren kocası onu boşar.

20- Leylâ şiir yazıp Zeyd'le Mecnûn'a gönderir. Mecnûn da şiirle cevap verir.

21- Leylâ'nın kendi eliyle yemek pişirip halka dağıttığını gören Mecnûn, eline bir çanak alıp gelir. Mecnûn'u tanıyan Leylâ kepçeyle vurarak sevgilisinin elindeki kâseyi kırar. Mecnûn gülerek bekler. Bu bahane ile uzun uzun sevgilisini seyreder.

22- Nevfel adındaki padişah, av için sahraya çıktığı bir gün çıplak bir hâlde yatan Mecnûn'u görür. "Hâcib"ini gönderip Mecnûn'u getirtir, hâlini sorar. Mecnûn serüvenini anlatır. Nevfel, Mecnûn'un adını işitmiş, fakat kendini görmemiştir. Ona acıyarak Leylâ'yı alacağını vadeder. Mecnûn bu vaade sevinir. Nevfel elçi gönderip kızı babasından ister. Bülhasan, Mecnûn'a kızını veremeyeceğini söyler. Nevfel bunu işitince askerlerini toplayarak Leylâ'nın kabilesine saldırır. Akşama kadar savaş olur. Leylâ'nın kabilesi yenilir. Nevfel, Leylâ'yı getirtir, fakat yüzünü görünce hemen gönlünü kaptırır. Onu kendine alabilmek için Mecnûn'u öldürtmeyi düşünür. Sofracısını çağırtıp Mecnûn'un yemeğine zehir katmasını söyler, fakat unutarak zehirli yemeği kendisi yer, ölür. Leylâ'yı babası alıp götürür. Mecnûn da sahraya döner.

23- Mecnûn, parmağındaki yüzüğü verip avcının elinden iki ahuyu kurtarır.

24- Mecnûn'un babası oğul acısına daha fazla katlanamayarak ölür. Bunu Zeyd'den işiten Mecnûn, babasının mezarı üzerine kapanıp toprağa yüzünü sürer. Kabilesi Mecnûn'a nasihat ederse de Mecnûn dinlemez, sahranın yolunu tutar, yine vahşî hayvanlarla yaşar.

25- Mecnûn bir gün havuz başındaki bir çınarın altına oturur. Allah'a sevgilisine kavuşturması için dua eder. O sırada çıkagelen biri Leylâ'nın kendini görmeye geldiğini haber verir. Mecnûn Leylâ'yı görünce sevinir. İki sevdalı bir süre dertleştikten sonra ayrılırlar.

26- Zeyd gelip Mecnûn'u takdir eder. Mecnûn, ondan hâlini Leylâ'ya anlatmasını ister. Zeyd Leylâ'ya gördüklerini anlatır. Leylâ duydukları karşısında gözyaşlarını tutamaz.

27- Bir bahar günü gezmeye çıkan Leylâ, Mecnûn'la karşılaşır, iki sevgili konuşurlar. Mecnûn ayrılıktan şikâyet eder. Leylâ gider, Mecnûn orada kalır. Kuşlar başında yuva yaparlar. Yaz gelir, kış geçer, Mecnûn böylece bekler. Mecnûn'un hâlini Leylâ'ya haber verirler. Leylâ hemen atlanarak Mecnûn'u görmeye gider. Mecnûn, Leylâ'nın geldiğini uzaktan görünce nara atar, coşar; sevgilisinin ayağına kapanır. Leylâ, ayrılalı altı ay olduğunu söyler ve Mecnûn'a ne zamandan beri bu şekilde beklediğini sorar. Mecnûn: "İki gün oldu, gelmeseydin üzülürdüm; tez geldin, beni bırakmadın. " der. Leylâ, Mecnûn'u takdir eder, iki sevgili bir süre

konuşurlar. Leylâ Mecnûn'u deveye bindirip şehre götürür. Ona artık sahrayı bırakmasını, ağlamaktan vazgeçmesini tavsiye eder. Bir zaman ağlaşırlar. Mecnûn yine sahraya döner.

28- Leylâ ölür.

29- Leylâ'nın öldüğünü Mecnûn'a haber verirler. Mecnûn ağlayıp inler, Leylâ'nın kabri üzerine gelip günlerce göz yaşı döker. Leylâ'dan ayırmaması için Allah'a dua eder. Ansızın Leylâ Mecnûn'a görünerek bir gül atar, Mecnûn ağlar. Leylâ: "Ben gül attım, sen niçin ağlıyorsun?" diye sorar. Mecnûn: "Derdimi bilmeyenler bana taş da atarlar. Fakat sen derdimi biliyorsun; başkasının derdi beni ağlatmaz, sen gül atsan şişe parça parça olur. " der. Şair bu hâli şöyle yorumluyor: Bir gece Mecnûn Leylâ'yı rüyasında görür. Leylâ Mecnûn'a bir deste gül sunar. Mecnûn uykudan uyanınca elinde bir deste gül görür, ölünceye kadar onu elinden bırakmaz. Şair Leylâ ile Mecnûn'un aynı asıldan yaratıldığını ikiliğin aradan kalktığını söyler.

2.2.2.9. Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 942H. /1535M.)[456]

1- Arap kabilelerinden birinin asil reisi, oğlu olmadığı için üzgündür. Allah'a yalvarır, adaklar adar, her çareye başvurur. Nihayet Allah duasını kabul eder, bir oğlu olur. Annesi ve babası sevinirler.

2- Çocuğun adını Kays koyarlar. Kays sürekli ağlar, sadece güzel bir kızın kucağındayken susar.

3- Kays'ı, on yaşına gelince sünnet ettirip okula verirler. Okulda kızlar da vardır. Öğrenciler bir saf kız, bir saf oğlan şeklinde otururlar. Kızlar arasında Leylâ isimli son derece güzel bir kız vardır. Kays Leylâ'ya âşık olur, Leylâ da Kays'a sevdalanır. İki âşık birbirlerine hislerini gizli işaretlerle anlatmaya çalışırlar. Mecnûn Leylâ'yla konuşmak için bahaneler bulur. Okul çıkışı onunla konuşmak için sebepler arar. Nihayet aradaki münasebet duyulur. Bunu haber alan Leylâ'nın annesi, öfkelenerek kızına çıkışır, sonra nasihat ederek okuldan alır. Leylâ, inkâr yoluna sapar, aşkın ne olduğunu sorar, bilmezlikten gelerek annesini kandırır. Fakat artık eve kapatılmıştır. Ağlamakla vakit geçirir. Kays, Leylâ' nın okula gelmediğini görür; ağlar, felekten şikâyetler eder.

4- Leylâ'yı görmek umuduyla arkadaşlarıyla birlikte gezmeye çıkan Mecnûn, kendisi gibi gezmeye çıkmış olan Leylâ'yla karşılaşır. Mecnûn Leylâ'yı görünce kendinden geçer. Leylâ da kendini kaybederek bayılır. Arkadaşları, yüzüne gül suyu serperek Leylâ'yı ayılttıktan sonra evine götürürler. Mecnûn, ayılıp da sevgilisini göremeyince deliye dönerek gömleğini yırtar, ağlar, bağırır.

5- Arkadaşları Mecnûn'un hâlini babasına bildirirler. İhtiyar, oğlunu bulmak için yollara düşer. Onu bir köşede perişan bir hâlde bulur; nasihatler eder. Mecnûn, babasını tanımaz. İhtiyar kendini tanıtırsa da Mecnûn: "Didi nedür ata yohsa ana/Leylî gerek özgedür fesâne" der. Oğlunun sözden anlayacak hâli olmadığını gören babası, onu kandırarak eve götürebilmek maksadıyla Leylâ'nın evlerinde misafir olduğunu söyler. Mecnûn eve dönmeye razı olur. Gerek

---

[456] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 237-268; Fuzûlî, *Leylâ ile Mecnûn* (hzl.: Necmettin Halil Onan), *Leylâ vü Mecnûn* (hzl. Hüseyin Ayan), Dergâh Yay., İst. 1991.

annesi gerek babası Mecnûn'a nasihat ederler. Kabilelerinden istediği bir kızla evlenmesini teklif ederler. Mecnûn, ihtiyarının elinde olmadığını söyleyerek teklifi geri çevirir.

6- Çaresiz kalan baba kabilenin ileri gelenleriyle birlikte Leylâ'yı istemeye gider. Leylâ'nın babası misafirlerini karşılar, ziyafet verir. Fakat teklifi Mecnûn'un deli olduğunu ileri sürerek geri çevirir. Kays iyi olduğu takdirde kızını verebileceğini vadeder. Babası olanı biteni Mecnûn'a anlatır.

7- İyileşmesi umuduyla Mecnûn hekimlere gösterilir, dualar edilir, adaklar adanır, büyüler yapılır. Fakat hiç biri kâr etmez. Nihayet babası Mecnûn'u Kâbe'ye götürür. Mecnûn bu yerden hoşlanır. Fakat aşktan kurtulmayı isteyecek yerde, Allah'a aşkını arttırması ve daimî kılması için yalvarır. Bunu işiten babası, bütün ümidini kaybeder.

8- Çölde ilerleyen Mecnûn ulu bir dağa ulaşır. Dağa bakarak yanık sesle şiirler okuyup ağladıktan sonra, Leylâ'nın diyarına yönelir. Yolda üstündekileri vererek bir avcının elinden bir ahuyu kurtarır. Yüzünü ceylanın yüzüne gözüne sürerek ağlar, onunla sahraları dolaşır; bir çok ahu da bunlara katılır.

9- Mecnûn daha sonra kolundaki inciyi vererek avcının elinden güvercini alır. Onun da ayağına göz yaşlarını sürerek derdini döker. Güvercin, Mecnûn'a o kadar alışır ki, geceleri başına yuva yapar; gündüzleri de ona bekçilik eder. Bunu gören vahşî hayvanlar Mecnûn'un etrafında toplanırlar.

10- Diğer taraftan eve kapatılan Leylâ, türlü bahanelerle ağlar, mumla konuşur, pervaneye ve aya içini döker. Bazen de sabah rüzgârıyla sevgilisine selâm gönderir.

11- Bir bahar günü annesi, Leylâ'yı hava alması için dışarı çıkarır. Yanına güzel kızları da toplar. Fakat Leylâ hiç bir şeye heves etmez. Çiçek toplamak bahanesiyle kızları yanından uzaklaştırarak yalnız kalır. Ağlar, bir buluta içini döker. Bu sırada birisinin Mecnûn'un şiirini okuduğunu duyar. Şiirden Mecnûn'un kendisinden daha dertli olduğunu anlar.

12- Arap diyarının soylu kişilerinden İbn-i Selâm, ava çıktığı bir gün yolu üzerinde Leylâ'yı görerek âşık olur. Akıllı bir adamı hediyelerle birlikte Leylâ'nın babasına yollar, kızı istetir. Leylâ'nın anne ve babası teklifi kabul ederler.

13- O asırda adaleti ve asaletiyle tanınan Nevfel isimli bir kahraman vardır. Nevfel, aşk yolundan geçmiş, zamanın cefalarını yaşamış bir kimsedir. Bir gün meclisinde Mecnûn'un şiirlerinden biri okunur. Nevfel şiiri beğenerek sahibini sorar. Serüvenini öğrenince, kendini görmek üzere arkadaşlarıyla sahraya çıkar. Mecnûn'u vahşî hayvanların ortasında otururken bulur. Ona vahşi hayvanların hâlini anlamayacağını, muradını insanlardan talep etmesi gerektiğini söyler. Derdine ortak olup, onu sevgilisine kavuşturacağını vadeder. Mecnûn, pek çok azimli kişinin derdine derman aradığını, ama bulamadığını söyleyerek bahtsızlığından söz açar. Nevfel sahip olduğu kudretle onu bu sıkıntıdan kurtarabileceğini belirtir. Mecnûn ümitlenir, avarelikten vazgeçer. Kendisine çeki düzen verir; saçını, tırnağını keser; yeni elbiseler giyer. Başına da süslü bir sarık sarar. Nevfel verdiği sözü tutarak Leylâ'nın kabilesine bir mektup yazıp kızı ister. İsteğinin iyilikle yerine getirilmemesi durumunda kılıçların çekileceğini söyler. Leylâ'nın kabilesi kendilerinin delilerle işlerinin olmadığını; kılıca kılıçla mukabele edecekleri karşılığını verir. İki taraf da asker toplayarak savaşa başlar. Mecnûn, bir kenarda savaşı seyreder. Leylâ'nın kabilesinin üstün gelmesi için Allah'a yalvarır. Kendi tarafından biri ölünce şükreder; Leylâ'nın tarafından biri ölünce dertlenip ağlar. Bunu gören biri: "Biz senin yolunda canımızı

veriyoruz. Sen düşmana dua ediyorsun. Bu nasıl iş?" diye sorar. Girdiği her savaşı kazanan Nevfel, o gün akşama kadar savaştığı hâlde, Leylâ'nın kabilesini yenemez. Gece olunca savaşa ara verirler. Nevfel galip gelememesi karşısında şaşkınlığa düşer. Yanındakilere bunun sebebini sorar. Onlar da Mecnûn'un duasını anlatırlar. Bunları işiten Nevfel, giriştiği işten pişman olur, savaştan galip çıkması hâlinde Leylâ'nın adını anmayacağını söyler. Sabah olunca savaş tekrar başlar. Nevfel bu sefer üstün gelir. Leylâ'nın babası Nevfel'e yalvarır, kızının nişanlı olduğunu, eğer töreyi bozacaksa Leylâ'yı kendisine almasını söyler. Zaten Nevfel giriştiği işten pişman olmuştur. Leylâ'nın babasına: "Ben giriştiğim bu işten pişmanım. Ben bir hasta için şifa dilemiştim. Fakat gördüm ki bu hastalığın ilâcı yoktur. Malınız ve aileniz hep sizin olsun. Artık benden size bir fenalık gelmez, korkmayın. " der ve kendi yurduna doğru çıkıp gider. Mecnûn Nevfel'e sitemler eder. Nevfel Mecnûn'a Leylâ'dan daha iyisini almayı teklif eder. Fakat Mecnûn söylenenlere itibar etmez, tekrar çöllere düşer.

14- Mecnûn bir gün vahşî hayvanlarla birlikte dolaşırken, zincire bağlı bir esirle dilenen ihtiyara rastlar. Mecnûn ele geçirdikleri her şeyi ona vereceğini söyleyerek esirin yerine geçer, ihtiyarla birlikte kapı kapı dolaşmaya başlar. Leylâ'nın evinin önüne gelince bir ah çekip yere düşer. Bunu duyan Leylâ hemen çadırından fırlayıp Mecnûn'un yanına koşar. İki âşık birbirleriyle dertleştikten sonra Mecnûn zincirini parçalayarak yeniden halktan uzaklaşır.

15- Bahanenin işe yaradığını gören Mecnûn, kör bir dilenci kılığına girer, gözlerini bağlar. Kapı kapı dolaşarak dilencilik yapmaya başlar. Leylâ'nın evine gelince "Ya dost!" diye bağırır. Leylâ bu sesi duyunca kapısının eşiğindeki dilencinin Mecnûn olduğunu anlar ve evden dışarı çıkar. Mecnûn, sevgilisini görünce sitemler eder. Sonra yine çölün yolunu tutar.

16- İbn-i Selâm, muradına kavuşmak ümidiyle kabile büyükleriyle birlikte nikâh için gerekli şartları yerine getirir, hediyeler gönderir. Nikâh için hazırlıklar yapılır. Bunu öğrenen Leylâ düğünü gözyaşlarıyla yas yerine çevirir. Meşşata'nın yüzüne sürdüklerini gözyaşıyla siler. Onun bu hareketlerini anneden babadan ayrılmasına yorarlar. Nihayet düğün biter, herkes dağılır. Leylâ, İbn-i Selâm'la yalnız kalır. İbn-i Selâm, Leylâ'nın duvağını kaldırmak ister. Leylâ kurtulmak için şu yalanı uydurur: "Ben okula gittiğim zamanlar bana bir peri görünmüş, eğer âdem oğlu ile evlenecek olursan hem seni hem de onu öldürürüm, demişti. Şimdi ben ona bağlıyım. Bunu herkes bilir; elbette sen de işitmişsindir. O peri şimdi eli kılıcında karşımda duruyor. Gel bir müddet sabret. Elbette sonunda hem sen hem ben murada ereriz. " der. İbn-i Selâm bu yalana inanır. Bu derde ilâç bulmak için başvurmadığı çare kalmaz.

17- Mecnûn'un sözünün eri, fazilet ve olgunluk timsali Zeyd adlı bir dostu vardı. Zeyd, Zeyneb'e âşık olduğu için aşkın cefasını çekmiş, bu yüzden Mecnûn'a sevgisi artmıştı. Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini Mecnûn'a haber verir. Bunun üzerine Mecnûn Leylâ'ya mektup yazar. Sitemlerle doldurduğu mektubu Zeyd'le gönderir. Zeyd mektubu Leylâ'ya vermek için bir hile düşünür. İbn-i Selâm'a sokulur. Kendisinde bulunan bir dua ile Leylâ'yı iyi edebileceğini söyler. Bu hileyle Leylâ'nın yanına girerek mektubu verir. Leylâ mektubu okuyunca çok üzülür. Cevabında zorla evlendirildiğini, İbn-i Selâm'ın kendisine uzaktan bakmakla yetindiğini yazdıktan sonra aşkında sadık olduğunu belirtir. Mektubu Zeyd'le gönderir. Mecnûn mektubu alınca sevinir.

18- Oğul acısıyla yanıp tutuşan, rahatı ve huzuru kaçan Mecnûn'un babası, Leylâ'nın atasının kabile reisine giderek Mecnûn hakkında ölüm kararı çıkarttırdığını işitir.

Hemen çölün yolunu tutar, her yerde oğlunu arar. Gece olunca uzakta bir ışık görür. Bu ışığın çer çöp yanmasından kaynaklandığını düşünerek ona doğru gider. Fakat görür ki, bu bir ateşin alevi değil; Mecnûn'un nefesinin şulesidir. Mecnûn babasını tanımaz. İhtiyar, kendini tanıttıktan sonra ölümünün yaklaştığını, Mecnûn'un varisi olarak her şeyin başına geçmesi gerektiğini, zaten Leylâ'nın da vefasız bir kadın olduğunu söyler. Mecnûn bir an için babasına hak verirse de "aşk şehriyârı" onu yine hükmü altına alır. Babasına kendisine hiçbir şeyin deva vermeyeceğini söyler. Mecnûn bunları söylerken birdenbire vücudu titrer; kolunun yeninden kan boşanır. Babası şaşırıp kalır. Mecnûn, onu teskin eder. Sevgilisiyle arasında ikilik kalmadığı için Leylâ' nın kolundan kan alındığı zaman kendi kolundan da kan geldiğini söyler. Babası bu hâli görünce insafa gelir. Bunun olgunluk eseri olduğunu anlayarak nasihatten ve sitemden vazgeçer. Son vasiyetlerini de yaptıktan sonra ağlaya ağlaya evine döner. Bir süre sonra da Mecnûn'un adını anarak can verir. Mecnûn babasının ölümünü bir avcıdan öğrenince ağlar, hemen mezarına koşup üstüne kapanır, yanıp yakılır.

19- Mecnûn bir gün sahrada dolaşırken, bir taş üstünde kendisinin ve Leylâ'nın resimlerini görür. Leylâ'nın resmini kazıyarak kendininkini bırakır. Bir adam bunun nedenini sorar. Mecnûn, birlik yolunda ikiliğin yakışmayacağı karşılığını verir. Adam Mecnûn'u Leylâ'nın suretini sildiği için ayıplar. Mecnûn, aşığın maşuğa perde olduğunu; maşuğa gizliliğin, aşığa ise şöhretin yakışacağı cevabını verir.

20- Mecnûn dert mülkünün şahı idi. Vahşî hayvan sürüleri onun askeri olmuştu.

21- Bir gece Mecnûn yıldızlara hâlini anlatarak dert yanar. Bakar ki hiç birinden medet yoktur; o zaman Allah'a iki sureti bir eylemesi için yalvarır.

22- Mecnûn sabah olup da dağa çıkınca, eski arkadaşı Zeyd'in sevinç içinde geldiğini görür. Mecnûn, Zeyd'e sevincinin sebebini sorar. Zeyd, Leylâ'yı gördüğünü söyler. Onun, hâlini anlatarak dert yandığını, serbest olmadığı için mektup yazamadığını, fakat kendisinden mektup beklemekte olduğunu anlatır. Mecnûn bunları işitince sevinir, sevgilisine güveni artar. Leylâ'ya Zeyd'le mektup gönderir, buluşmayı teklif eder. Buna engel olan İbn-i Selâm'a beddualar eder.

23- Mecnûn'un ahı tutar. Günden güne sararıp solan İbn-i Selâm ölür. Bu ölüm, Leylâ'nın rahatça ağlayıp inlemesine bahane olur. Arap âdetince bir iki yıl için mateme girerek bol bol ağlar.

24- Zeyd, İbn-i Selâm'ın ölümünü Mecnûn'a haber verir. Mecnûn ah çekip ağlamaya başlar. Şaşırıp kalan Zeyd sebebini sorar. Mecnûn, İbn-i Selâm'ın canan yolunda can verdiği için takdire değer olduğunu söyler.

25- Matemi biten Leylâ annesinin evine gelir. Fakat İbn-i Selâm'ı bahane ederek daima ağlar. Herkes dağıldıktan sonra mumu söndürüp yalnızca ağlayıp inler. Bu sırada deveci göç çanı çalar. Çadırlar açılır. Leylâ da bir "mahmile" girer ve orada derdini deveye döker. Birdenbire kendinden geçerek yol arkadaşlarından uzaklara düşer. Gece çok karanlık olduğu için deveci farkına varmaz. Leylâ kendine gelip de gözünü açınca şaşırır. Devesini koşturur. Her tarafı gezip arar. Fakat kafileyi bulamaz. Böylece dolaşırken yolu Mecnûn'un bulunduğu yere düşer. Ansızın bitkin bir adam görür ve yolu sormak için yaklaşır. Adam kendini "Ben Mecnûn'um" diye tanıtır. Leylâ, bu adamın Mecnûn olduğuna ihtimal vermez. Adama Mecnûn olduğunu ispat için, geçmişi yâd eden bir şiir söylemesini ister. Mecnûn maceralarını anlatan bir

şiir okur. Leylâ adamın hakikaten Mecnûn olduğunu anlar, gözyaşlarına boğulur. Mecnûn da ona kim olduğu sorar. Leylâ kendini tanıtır ve iki âşık birbirlerine şiirler okur. Leylâ şiirini bitirmeden deveye binmiş bir adam görünür. Bu Leylâ'nın kaybolduğunu anlayan ve onu aramaya çıkan biridir. Leylâ adamla birlikte kafileye döner. Mecnûn yine çaresiz ve yine yalnız bir şekilde orada kalır.

26- Mihnet ve dert mülkünün padişahı olan Mecnûn'un makamı Allah'a yakın olan "ma'mure" dir. İnsanoğlunun kötülüğünden nefreti onu vahşet âlemine götürmüştür.

27- Mecnûn'dan ayrı düşen Leylâ tesellisini kaybeder ve cihanla ilişiğini keser. Bir sonbahar günü Leylâ, gamını dağıtmak için dışarı çıkar. Yaprakları dökülmüş, çiçekleri solmuş olan bahçeye derdini yana yakıla anlatır. Leylâ umutsuzluk ateşiyle yanmış, kendinden usanmıştır. Madem ki dost yanında yeri yoktur, bu hayatın da değeri kalmamıştır. Allah'a yalvarıp ölümünü diler. Temiz olduğu için duası kabul edilir. Yataklara düşer. Annesini çağırır: "Ben öldükten sonra ağlayıp sahralara düştüğün zaman Mecnûn'a rastlarsan, yolunda can verdiğimi ona söyle. Eğer vefası varsa beklemesin gelsin, yabancıların olmadığı o âlemde nasibimize erelim. " diye vasiyet ettikten sonra ölür.

28- Zeyd Leylâ'nın ölüm haberini Mecnûn'a ulaştırır. Mecnûn kendinden geçer ve bayılır. Zeyd onu Leylâ' nın mezarına götürür. Mecnûn mezara kapanır ve Allah'a canını alması için dua eder. Allah'ın takdiri Mecnûn'un bu isteğine uygun düşer. Hakkın emriyle maksadına ulaşır, ölür.

29- Zeyd bu hâli görünce ağlayarak yakasını yırttı. O kadar feryat etti ki, ahının ateşine cümle âlem yığıldı. Mecnûn'un Leylâ'nın kabri üzerinde can verdiğini gördüler. Gözyaşları içinde onu defnetmeyi kararlaştırdılar. Mecnûn'un zayıf bedenini yıkayıp, Leylâ'yla aynı mezara gömdüler. Kabrin üzerine "nişan" koydular.

30- Hikâye cihana yayılır. Âşıkların mezarı âlem halkına hacet-gâh olur.

31- Zeyd âşıkların mezarından ayrılmaz olur. Onu onarır, çevresini mamur eder. Bir gece, sabaha karşı mezara yaslanmışken uyuyakalır. Rüyasında bir bahçede iki güzel görür. Zevk ve safa içinde bulunan bu iki güzelin her birine melek yüzlü bin kişi hizmet etmektedir. Zeyd bu iki güzelin kim olduğunu sorar. Şu cevabı verirler: "Burası cennettir. Bu kalabalık "hur u gılman", bu iki güzel de Leylâ ile Mecnûn'dur. Zeyd uykudan uyanınca gördüğü rüyayı halka anlatır. Halkın inancı artar, Leylâ ile Mecnûn'un kabrini ziyaret halk arasında âdet olur.

2.2.2.10. Celâl-zâde Sâlih'in Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 962H. /1554M.)[457]

1- Arap kabilelerinden Âmirîler'in reisi âlim, kâmil ve zengin bir adamdır. Her türlü nimete sahip olmasına rağmen yine de mutlu değildir. Çünkü kendinden sonra adının anılmasını sağlayacak bir oğlu yoktur. Allah'a bir erkek evlat nasip etmesi için daima yalvarır, yakarır. Bir seher vakti yaptığı dualar kabul edilir, vakti tamam olunca bir oğlu olur. Baba Allah'a şükreder, kurbanlar keser, dinarlar dağıtır. Çocuğun adını Kays koyarlar.

2- Kays sürekli ağlar, hiç susmaz. Bir gün güzel bir kız Kays'ı kucağına alır. Çocuk, güzelin kucağında ağlamayı keser, bırakınca tekrar ağlar. Onun kucağındayken annesini bile istemez. Bu hâli görenler onun aşk yüzünden deli olacağına hükmederler.

---

[457] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Rıfat Kütük, a.g.e.

3- Altı yedi yaşlarına basınca diğer çocuklardan farklılığı daha da belirginleşir. Diğer çocukların oyunlarına katılmaz, onları uzaktan seyretmekle yetinir. Sadece aşık oyununu oynar, bu oyundan gizli bir haz alır.

4- Kays on yaşına varınca sünnet ettirilir.

5- Atası Kays'ı mektebe verir. Mektepte Kays'ın sıra arkadaşı olan Leylâ, Necd adlı bir kabileye mensuptur. Kays Leylâ'nın güzelliğine hayran olur; Leylâ ona gönül verir. İki âşık gizli gizli bakışır, ah ederler. Ara sıra bir bahaneyle dışarı çıkıp görüşürler, bazen de mektuplaşırlar. Münasebetlerinin ortaya çıkmasından çok korkarlar. Böylece bir yıl geçer. Nihayet çocuklar işin farkına varırlar ve iki gencin aşkı dilden dile dolaşır. Söylentileri işiten Leylâ'nın annesi saçını başını yolar, kızına nasihatler verir, sonra da onu eve hapseder. Leylâ artık okula gidemez. Kays okulda Leylâ'yı bulamayınca çılgına döner.

6- Aklına âmâ dilenci kılığına girip Leylâ'nın kabilesine gitmek gelir. Bu yolla Leylâ'nın kabilesine kadar gelir. Leylâ'yı görünce değneğini mahsustan yere atarak düşer. Leylâ onu tanır, Kays'ın oyununu anlayarak hemen onu yerden kaldırmak bahanesiyle yanına gider. Bu hile sayesinde bir iki kez görüşürlerse de durum anlaşılınca görüşme yolları kapatılır.

7- Aşkı günden güne artan Kays, kendini kaybeder ve çöllere düşer. O günden sonra adına Mecnûn derler.

8- Babası Mecnûn'un hâlini öğrenince oğul acısıyla yanar. Onu aramak için çöle gider. Mecnûn'u yıkık bir köşk içinde, perişan bir hâlde bulur. Ayağı parçalanmış, saçı, tırnağı uzamıştır. Oğlunun bu hâline üzülür, ona nasihatler verir. Ancak Mecnûn Leylâ'dan başka bir şey düşünecek durumda değildir. En son babası onu Leylâ'nın istediğini söyleyerek kandırır, alıp eve götürür. Annesi oğlunu görünce feryat eder, kahrolur. Onu temizler giydirir. Anne ve babası oğullarını karşılarına alarak ona nasihat vermeye başlarlar; Leylâ'dan vazgeçmesini isterler. Sevdiklerinden ayrılıp çöllere düşmesinin, perişan olmasının sebebinin Leylâ olduğunu, ondan vazgeçtiği takdirde kabileden dilediğiyle evlenebileceğini söylerler. Ancak o bütün bunları umursamaz. Anne ve babasına onlara neler çektirdiğinin farkında olduğunu, fakat Leylâ'dan vazgeçmesinin de mümkün olmadığını ifade eder. Tam bunlar konuşulurken Mecnûn'un kolundan kan boşalmaya başlar. Çünkü aynı anda Leylâ'nın kolundan bir Fassâd kan almaktadır. Babası bu hâdiseye şaşırır, Mecnûn'a bunun sebebini sorar. Mecnûn Leylâ'nın kolundan kan alındığını, bu hâle sebebin bu olduğunu söyler. Aşk yolunda ikilik olamayacağını dile getirdikten sonra yeniden çölün yolunu tutar.

9- Mecnûn'un babası vaktiyle aşk şarabı içip mest olmuş bir pir işitir. Oğlunu sıkıntılarından kurtarmak için ona gider, derdini açar. Oğlunun ağlamasına, üstünü başını yırtmasına son vermek için yol göstermesini ister. Pir, Leylâ'nın diyarından bir miktar toprak alıp oğlunun gözüne sürmesini ve yine o diyarın köpeklerinden birinin tasmasını Mecnûn'a takmasını söyler. Böylece Mecnûn'un ağlamayacağını ve elbisesini yırtmayacağını söyler. Babası denileni yapar. Fakat Mecnûn bu defa da tırnaklarıyla göğsünü parçalar; elbisesini eteğinden yukarı doğru yırtar. Atası tekrar aciz kalır.

10- Leylâ, Necd Dağı'nın dibinde yaşayan, zenginliğinin ünü Bağdad'a kadar ulaşan bir kabilenin reisinin kızıdır. Artık okula gidemeyen Leylâ, daima evde oturmakta, Mecnûn'u düşünmekte, arkadaşları ondan bahsettikçe heyecanlanmakta, ıstırap dolu günlerini bu bahislerle hafifletmektedir.

11- Oğlunun hâline üzülen Mecnûn'un babası kabile büyüklerini toplar. Yapılan müşavere sonucunda Leylâ'nın Mecnûn'a istenilmesine karar verilir. Hediyeler hazırlanır ve Necd'e doğru yola çıkılır. Leylâ'nın babası onları karşılar. Tanışılır konuşulur ve Mecnûn'un atası oğluna Leylâ'yı istediğini bildirir. Mâlik ise Kays'a Mecnûn dendiğinden, çöllerde baygın baygın gezdiğinden, kızını göz göre göre ateşe atamayacağından bahsederek teklifi reddeder. Mecnûn'un babası oğlunun deli olmadığını, isterse çağırıp konuşabileceğini söyler. Mecnûn'u çağırırlar. Ancak o sırada Leylâ'nın köpeklerinden birinin sesini duyar ve dışarı fırlar. Köpeğe sarılır, okşar; onunla konuşmaya başlar. Zira o sevgiliden bir parçadır. Ancak Leylâ'nın babası bunu anlamaz ve Mecnûn'un sırrını açığa vurduğunu söyler. Mecnûn'un babası utanır, çaresizlik içinde geri döner. Bu olaydan sonra Mecnûn'un durumu daha kötüleşir.

12- Mecnûn'un babası oğluna derman bulabilmek için onu, mağarada oturan bir şeyhe götürür. Yolda türlü türlü nasihatler eder. Oraya varınca Mecnûn, şeyhe durumu anlatır ve Leylâ'nın aşkından şikâyetçi olmadığını, aksine ona duyduğu aşkın artmasını istediğini söyler. Bunun için dua etmesini Pîr'den rica eder. Atası bunları işitince oğlundan ümidini keser ve ağlayarak kabilesine döner. Herkesin ondan ümidini kesmesini, artık Mecnûn'un kendileri nazarında öldüğünü söyler.

13- Leylâ'nın güzelliği dillere destan olmuştur. İbn-i Selâm isimli bir asilzadenin oğlu güzelliğinin şöhretini duyduğu Leylâ'ya âşık olur. Aşkı günden güne ziyadeleşince dayısı, yanında birkaç kişiyle birlikte giderek Leylâ'yı babasından ister. Leylâ'nın babası bu işe memnuniyetle razı olur, kızını İbn-i Selâm'ın oğluna verir. Leylâ bunu duyunca perişan olur. Felekten ve talihinden şikâyetler eder. Düğün günü meşşatanın yüzüne sürdüğü düzgünleri tırnağıyla kazır. Kendisine nasihat eden annesine çıkışır. Annesi Leylâ'ya artık Mecnûn'u unutması gerektiğini yoksa kabilenin adının kötüye çıkacağından bahseder. Leylâ ise bu duruma aldırış etmediğini, kabilenin şanının şöhretinin umurunda olmadığını ve kendisini rahat bırakmalarını söyler. Nihayet akşam olur. Damat, Leylâ'nın yanına gelir. Vuslat arzusuyla Leylâ'nın duvağını açmak ister. Ancak Leylâ, kocasının yüzüne bir tokat atar. Her şeyinin onda Mecnûn'un emaneti olduğunu, bir başkasının bu emanette hakkı bulunmadığını, karşısından yıkılıp gitmesini söyler. Damat arzusuna vasıl olamayacağını anlar ve Leylâ'yı boşar.

14- Leylâ'nın evlendiğini bir kocakarıdan işiten Mecnûn bir nâme yazarak ona sitem eder, vefasızlıkla suçlar. Leylâ mektubu alınca hasretle ağlar. Okuyunca üzüntüden kahrolur ve hemen bir cevap yazarak sevgisine, kararına sadık olduğunu, hasret acısıyla kahrolup sıkıntı çektiğini söyler. Mecnûn mektubu alınca rahatlar.

15- Bir bahar günü Mecnûn'un eski arkadaşları onu görmeye giderler. Mecnûn' u kurtla kuşla bir arada ıssız bir yerde bulurlar. Ona kendileriyle gezmesini, eğlenmesini teklif ederler. Mecnûn arkadaşlarından kendisine bahardan bahsetmemelerini ister, tekliflerini geri çevirir. Dostları üzgün bir hâlde yanından ayrılırlar.

16- Mecnûn onlardan ayrılıp çöllere düşer. Gece uzundur. Bir an önce sabahın olmasını arzular. Çünkü sabah olunca Leylâ'yı görmeye gidecektir. Nihayet sabah olur. Ağlaya ağlaya yârinin köyüne gider. Köye varır varmaz onu taşlamaya başlarlar. Mecnûn buna aldırmaz, Leylâ'nın çadırının önüne kadar gelir. Leylâ, Mecnûn'u görünce ağlar; Mecnûn, Leylâ'nın kokusunu alınca kendinden geçer. Mecnûn ayılır. Leylâ, dadısını bir bahaneyle uzaklaştırır ve Mecnûn'u içeri alır. Onlar konuşurlarken ansızın "Rakip" ortaya çıkar ve Mecnûn'u öldürmek

niyetiyle kılıç çeker. Ancak kolu havada kalır. Bir kere daha dener. Yine aynı şey olunca şaşırır. Mecnûn'un bir Hak dostu olduğunu anlar, ondan bu durumdan kurtulması için dua etmesini ister. Mecnûn dua eder; rakîbin elleri iyi olur. Mecnûn, Leylâ'ya veda ederek yeniden sahranın yolunu tutar.

17- Nevfel adlı bir şah, Necd Dağı dibinde gezerken rastladığı Mecnûn'un macerasından etkilenir. Çünkü onun gönlünde de yanan bir aşk ateşi vardır. Mecnûn'u yanına çağırır, üzülmemesini bu meseleyi halledeceğini söyler. Leylâ'yı Mecnûn'a nikâhla vermeleri için Necd ehline tehdit yollu bir mektup yazar. Necd ehli mektubu okuyunca şaşırır. Aralarında konuşurlar, danışırlar ve Leylâ adının her ağızda yeri yoktur, diye cevap gönderirler. Nevfel bu cevaba oldukça sinirlenir, askerlerini toplar ve Necd ehline savaş açar. İki taraf arasında kanlı bir savaş olur. Sonunda Leylâ'nın kabilesi yenilir. Nevfel esir olarak getirilen Leylâ'nın güzelliğine meftun olur. Mecnûn'a verdiği sözden dönerek Leylâ'yı kendisine almaya niyetlenir. Ancak adının kötüye çıkmasından çekinir. Çareyi Mecnûn'u zehirletmekte bulur. Bir mahremine Mecnûn'u şerbetle zehirleme görevini verir. Fakat Nevfel'in hesabı tutmaz, zehirli şerbeti yanlışlıkla kendi içer ve anında ölür. Babası Leylâ'yı alıp gider. Mecnûn da ağlayarak sahranın yolunu tutar.

18- Mecnûn bir kış günü gezerken bir bağbânı taze bir serviyi keserken görür. Serviyi Leylâ'ya benzettiği için onun kesilmesine gönlü razı olmaz. Bağbâna mücevher vererek serviyi kesmesini önler. Servinin altında bir müddet oturur; ağlar, eski günleri yâd eder. Sonra yoluna devam eder.

19- O günün gecesi kervanla yola çıkan Leylâ, bir deve üstünde bir saat kadar uyuya kalır. Bu arada deve yoldan çıkar. Leylâ uyanıp kendini yalnız bulunca şaşırır. Çevresinde yol soracak hiç kimse bulunmamaktadır. Uzaklarda birini seçer. Devesini o yana sürer. Leylâ'nın gördüğü şahıs Mecnûn'dur. Fakat birbirlerini tanımazlar. Mecnûn daha bir çökmüş ve zayıflamıştır. Leylâ ise daha güzelleşmiştir. Leylâ ona kim olduğunu sorar. Mecnûn, adının Kays olduğunu, aşka düştükten sonra Mecnûn diye anıldığını söyler. Leylâ da kendini tanıtır. Mecnûn ah çekip kendinden geçer. Leylâ onun başına oturur, ağlamaya başlar. Bir zaman sonra Mecnûn gözlerini açar, Leylâ'yı görünce yine kendinden geçer. Ayılınca Leylâ ona ah u zar etmemesini, visal vaktinin geldiğini söyler. Mecnûn visali kendisinin de çok istediğini, fakat onun kendinden dolayı kötü anılmasına dayanamayacağını belirtir. Yitiğe hıyanet olmayacağını söyleyerek Leylâ'yı kabilesine götürür, kendi tekrar sahraya döner.

20- Mevsim sonbahardır. Leylâ bir gece rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görür. Ağlayarak uyanır. Bu rüyadan çok korkan Leylâ sararıp solar, hastalanır. Hastalığı günden güne artar, söz söylemeye takati kalmaz. Annesinden onu duayla anmasını isteyerek vasiyetini bildirir: " Mecnûn'a onun aşkıyla öldüğümü, onun da vakit kaybetmeden peşimden gelmesini istediğimi söyle." der. Mecnûn'un adını anarak can verir. Herkes feryat u figan eder. Leylâ'yı kefenleyip gömerler. Kabri üstüne büyük bir köşk yaparlar, adını "Bihişt-i Sânî" koyarlar. Leylâ'nın annesi Leylâ'nın mezarından ayrılmaz, başını taşlara vurur.

21- Leylâ'nın annesi, kızının vasiyeti üzerine Mecnûn'u aramaya koyulur. Mecnûn'u bulunca Leylâ'nın onun aşkıyla, ona duyduğu hasret yüzünden öldüğünü söyler. Birlikte yas tutmayı teklif eder. Mecnûn bunu duyunca yere yıkılır, kendini kaybeder. Fâni

dünyadan kurtulmak için Allah'a yalvarır, ölüm ister. Sonra başının altına bir taş alır ve "Leylî" diye diye can verir.

22- Mecnûn'un cesedini oradan geçen bir hac kafilesi bulur. Yıkarlar, kefenleyip gömerler.

2.2.2.11. Halîfe'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 986H. /1578M.)[458]

1- Arap diyarında taç ve baht sahibi bir kimse vardır. Âmirîlerin büyüğü olan bu adam, oğlu olmadığı için üzgündür. Allah'a yalvarır. Allah hâline acıyarak ona bir oğul ihsan eder.

2- Çocuğun adını Kays koyarlar. Talihine bakan müneccim, Kays'ın aşk yüzünden yerini yurdunu bırakıp çöllerde vahşî hayvanlarla yaşayacağını haber verir.

3- Kays gece gündüz ağlamaktadır. Güzel bir kızın kucağındayken susması çevresindekilere aşksız yapamayacağına dair bir işaret gibi görünür.

4- On yaşına gelince Kays'ı sünnet ettirip okula verirler. Kays'a arkadaşlık etmek üzere kız ve oğlan başka çocuklar da okula verilir. Oğlanlar bir tarafta kızlar bir tarafta otururlar. Her güzel çocuk, Kays'la arkadaşlık kurmak için can atar. Sınıfta bulunan güzeller güzeli Leylâ, Kays'ı kendine âşık eder. Leylâ da onu sever. Kays ile Leylâ birer bahane bulup baş başa görüşürler. Akşamları okuldan çıktıktan sonra da Kays bir bahane ile Leylâ'nın evine gider. Bu Rakîb'in kulağına gidince, Kays Leylâ'ya gidemez, ıstırap içinde yanar. Macerayı haber alan Leylâ'nın annesi kendini yerden yere vurur, yüzünü tırnaklarıyla yırtar. Sonra kendini toplayarak nasihat eder. Leylâ hakkındaki suçlamalara inkârla karşılık verir; aşkın ne olduğunu bilmediğini söyler.

5- Kays Leylâ'yı okulda göremeyince ah eder, ağlar, dövünür (eksik). Kays, çarşıyı pazarı serseri gibi dolaştıkça, çocuklar onu taşlarlar. O bunlara aldırmaz. Nihayet adı Mecnûn' a çıkar.

6- Sahralarda perişan bir hâlde dolaşan Mecnûn'un hâli, anne ve babasını üzmektedir. Daha fazla dayanamayan babası, Mecnûn'u aramaya çıkar. Nihayet dolasa dolaşa onu bir harabede Leylâ'nın adını anarak inlerken bulur. Leylâ'nın istediğini söyleyerek Mecnûn'u aldatır, eve getirir. Annesi oğlunu yıkayıp giydirir. Kabile halkı toplanıp nasihat ederler. Babası da nasihatler ederek kadınlara aldanmamasını, çalışıp hüner sahibi olmasını, kabilelerdeki kızlardan hangisini isterse kendine onu alacağını söyler. Mecnûn, aşkının "cismanî" değil "ruhanî" olduğunu söyler. Beni kendi hâlime bırakın, diye yalvarır. Bu sırada titremeye başlar. Kendine gelince bunun aşkın garip hâllerinden biri olduğunu, sıtma çeken sevgilisinin titremesinin kendisine de geçtiğini söyler. Âşıklık yolunda sevgilisiyle arasındaki ikilik ortaan kalkmıştır.

7- Leylâ'nın sabahları fakirlere yemek dağıttığını bilen Mecnûn, eline çanağı alıp sevgilisinin diyarına gider. Leylâ Mecnûn'u tanır. Fakat tanımazlıktan gelerek Mecnûn'un kâsesini kepçesiyle vurup kırar. Mecnûn sevincinden oynar (eksik).

---

[458] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 299-313.

8- Mecnûn bir gün kolundaki inciyi vererek bir çobandan koyun postu alır. Onu giyerek sürüye karışıp Leylâ'nın diyarına gider. O sırada koyunları seyretmeye çıkan Leylâ, dostunu tanır, ona post giymesinin nedenini sorar. Mecnûn hemen deriden sıyrılır. Leylâ, bu perişanlığın kendisi yüzünden olduğunu düşünerek özür diler. O sırada Rakîb elinde kılıçla görünür. Mecnûn'a saldırınca kılıcı tutan eli havada kalır. Rakip kılıcı öteki eline alır. O eli de havada kalınca Mecnûn'un ayağına düşer; tövbe edip, yalvarır. Mecnûn acıyarak dua eder (eksik).

9- Oğluna derman arayan Mecnûn'un babası aşk belası çekmiş bir "pir"e danışır. Pir, Leylâ'nın sokağından aldığı toprağı Mecnûn'un gözüne sürme gibi çekmesini, Leylâ'dan bir "nişane" alıp Mecnûn'un yakasına dikmesini tavsiye eder. Babası tavsiyeleri yerine getirir. Mecnûn gözüne çekilen sürme erimesin diye ağlamaz; yakasına dikilen Leylâ'nın atının ipini tespih gibi boynuna geçirir. Bu suretle yakasını parçalamaktan vazgeçer. Fakat bu sefer de eteğini yırtar. Nihayet dayanamayıp sahranın yolunu tutar (gazel).

10- Necd Dağı'nın eteğine yerleşmiş varlıklı bir kabilenin güzel kızı olan Leylâ, sevgilisinin hasretiyle daima ağlar. Birer bahane ile arkadaşlarına Mecnûn'un adını tekrarlatır. Yalnız kaldığı bir anda sabah rüzgârına hitap eder (eksik).

11- Babası Mecnûn'u Necd Dağı'nda arayıp bularak dua için bir Şeyhe götürür. Mecnûn Şeyh'ten hiçbir anının aşktan uzak olmaması için dua etmesini ister. Babası bunu işitince umudunu kesip eve döner.

12- Mecnûn'un babası kabilenin büyükleri ile birlikte Leylâ'yı istemeye gider. Leylâ'nın kabilesi bunları iyi karşılar. Fakat bu iş uğursuz bir vakte rast geldiği için murat hâsıl olmaz. Leylâ'nın babası, Kays'ın deli olduğunu söyleyerek teklifi reddeder. Deli olup olmadığını anlamak üzere Mecnûn'u getirirler. Mecnûn Leylâ'nın köpeğini görünce hemen diz çökerek köpeğin yüzünü gözünü öpmeye başlar. Bu hâli gören Leylâ'nın babası güler, böyle bir adama kızını veremeyeceğini söyler. Mecnûn kabilesi utanarak döner (gazel).

13- Leylâ'ya âşık olan İbn-i Selâm, Mecnûn gibi rüsvalığa başlar. Oğlunun bu hâlini gören baba, hediyeler göndererek Leylâ'yı babasından ister. Kızın babası teklife rıza gösterir. Bunu işiten Leylâ ağlayıp inler. Düğün günü meşşatanın yüzüne sürdüğü düzgünleri tırnaklarıyla yolar. Nasihat eden annesine çıkışır. Nihayet akşam olunca İbn-i Selâm gelir. Leylâ onu yanında görünce çıkışır, kendisine el uzatmaması için tehdit eder. İbn-i Selâm çaresiz kalınca Leylâ'yı boşar.

14- Leylâ'nın evlendiğini bir kocakarıdan işiten Mecnûn, mektup yazarak Leylâ'ya sitemler eder. Leylâ mektubu alınca ağlar. Mecnûn'a cevap vererek, kimsenin elinin eline değmediğini yazar (eksik).

15- Bir bahar günü arkadaşları Mecnûn'u gezmeye davet ederler. Mecnûn, gönlünde hicran dikeni olan kimsenin lâle bahçesinde dolaşamayacağını söyleyerek daveti geri çevirir. Dostları üzülerek dönerler.

16- Mecnûn bir gece rüyasında Leylâ'nın kendisine bir deste gül verdiğini görür. Uyanınca rüyasını hayra yorarak sevinir.

17- Mecnûn bir gün sahrada dolaşırken avcının kurduğu tuzağa ayağı takılır. Biraz sonra da bir ahu tuzağa düşer. Mecnûn, babasının sürüsünden aldığı bir kuzuyla koyunu vererek ahuyu avcının elinden kurtarır. O sırada uzaktan Leylâ'nın kabilesinin bir kervanla geçtiğini

görür. Leylâ ile Mecnûn bir süre konuşurlar Ortalık kararınca Leylâ, sabaha kadar beklemesini Mecnûn'a söyleyerek döner. Mecnûn günlerce orada bekler. Kuşlar başına yuva yapar. Aradan zaman geçer. Bir gün iki arkadaşıyla dolaşan Leylâ, Mecnûn'u bıraktığı yerde bulup şaşırır. Ona burada niçin durduğunu sorar. Mecnûn, Leylâ' ya beklemesini emrettiği için bu şekilde kaldığını söyler.

18- Nevfel Şah, bir gün Necd'de dolaşırken Mecnûn'a rastlar. Bir "hacib" ine bunun kim olduğunu sorar. O da Mecnûn'un macerasını bir bir anlatır. Vaktiyle aşk belası çekmiş olan Nevfel üzülür. Atından inip Mecnûn'un yanına gelir, iyilikle olmazsa zorla Leylâ'yı almayı vadeder. Mecnûn bu teklif karşısında ağlar. Bahtının karalığından söz açarak Nevfel'den kendisini boş yere umutlandırmamasını ister. Bu sözü işiten Nevfel, hemen Leylâ'nın kabilesine bir mektup yazarak kızı ister. Kabile kendilerinden zorla kız alınamayacağını söyleyerek silâhlanır. Nevfel de bu haberi alınca Leylâ'nın kabilesi üzerine yürür. İki ordu arasında kanlı bir savaş olur. Mecnûn bu işten kurtulma çaresini düşünür. Nihayet Leylâ'nın kabilesi yenilerek kaçar. Leylâ esir edilir. Nevfel, Leylâ'yı görür görmez âşık olur. Mecnûn'u ortadan kaldırmaya karar verir. Fakat hazırlattığı zehirli şerbeti kendi içerek ölür. Bunu duyan Leylâ'nın babası gelir, kızını alıp götürür.

19- Leylâ bir sonbahar gecesinde arkadaşlarıyla çıktığı bağda uykuya dalar. Rüyasında Mecnûn'u ölmüş görür. Uyanınca yakasını yırtıp ağlar. Günden güne eriyip solar. Öleceğini anlayınca annesini çağırıp vasiyet eder: "Ben ölünce onu bul, derdinden öldüğümü söyle; beni bekletmesin, tez erişsin. " dedikten sonra ölür. Leylâ'yı kefenleyip gömerler. Mezarı üstüne bir köşk yaptırarak adını "Cennetü'l-Hûr" koyarlar.

20- Leylâ'nın annesi kızının vasiyetini yerine getirmek için ağlaya ağlaya Mecnûn'un yanına gider. Mecnûn bir kadının geldiğini görünce yanına yaklaşır, kim olduğunu sorar. Kadın, Mecnûn'un yüzüne bir tokat atarak Leylâ' nın öldüğünü söyler, birlikte ağlamayı teklif eder. Mecnûn bu sözü işitince yakasını yırtar. Kendini kaybedip yere düşer. Kendine gelince Allah'a yalvarıp ölümünü ister; Leylâ'nın adını ana ana can verir. Vahşî hayvanlar ağlaşırlar. Aradan zaman geçer. Bir gün Hicaz'a giden bir kafile Mecnûn'un cesedini bulur ve gömer.

2.2.2.12. Atayî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. XVI. yy.)[459]

1- Bağdad civarında yaşayan iki kabilenin reisi çocukları olmadığı için üzgündür. Allah, bu iki beyden birine oğul, birine de kız verir. Oğlanın adını Kays, kızın adını da Leylâ koyarlar.

2- On yaşına gelince ikisini de okula verirler. İki genç burada birbirlerine âşık olurlar. Bu aşkın dedikodusu yayılınca, babası Leylâ'yı okuldan alır, eve kapatır. Böylece iki âşık birbirini göremez olurlar.

3- Kays, babasından Leylâ' yı kendisine almasını ister. Kays'ın babası Leylâ'nın babasına haber göndererek kızı ister. Ret cevabı alınca bu defa kendi gidip ister. Leylâ' nın babası oğlunun deli olduğunu, dağları kendine vatan tuttuğunu söyleyerek kızı vermez.

---

[459] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 314-323.

4- Kays bunu öğrenince üzülür, vücudunu taşlarla döver, sonra da başını alıp dağa çıkar. "Mecnûn" olarak anılmaya başlanır.

5- Mecnûn, Leylâ'nın hasretiyle ağlayarak dağları dolaşır. Ara sıra Leylâ'nın kabilesinin bulunduğu yaylalara iner; o yurdun taşlarını kucaklar. Çeşme başına gelip Leylâ'yı sorar, çeşmenin taşını toprağını öper.

6- Babası şifa bulur düşüncesiyle Mecnûn'u Kâbe'ye götürür. Ona Leylâ'nın aşkından kurtarması için Allah'a dua etmesini söyler. Fakat Mecnûn Allah'a Leylâ' ya aşkını arttırması için yalvarır. Bunu işiten babasıyla dayısı ağlayarak geri dönerler. Mecnûn çölde kalır. Evine dönen babası, oğlunun hâlini akrabalarına anlatır, artık Mecnûn'dan umudunu kestiğini söyler.

7- Mecnûn bir gün dağda otururken Zeyd gelir, ona Leylâ'dan haber getirir; babasının da hâline yandığını anlatır.

8- Mecnûn'un babası Seyyid Âmirî, Necd Dağı'nda oğlunu arar. Onu beli iki büklüm yatmış, "Leylâ" diye inlerken bulur. Oğlunun bu hâli onu kahreder, ağlar; sonra onu tutup eve getirir. Mecnûn evde beş gün kalır, sonra yeniden Necd Dağı'nın yolunu tutar.

9- Nevfel adındaki bir şehriyâr, avlanmak üzere dağda dolaştığı bir sırada Mecnûn'a rastlar. Nevfel'in avlamayı düşündüğü hayvanlar Mecnûn'un etrafında toplanmışlardır. Nevfel bu hâli görüp Allah'ın hikmetine şaşar. Bu adamın kim olduğunu sorar. Leylâ'nın aşkından bu hâle düşen Mecnûn olduğunu söylerler. Nevfel Mecnûn'u getirtir. Hâlini görünce ona acır, gözleri yaşla dolar. Leylâ'yı alacağını vadederek Mecnûn'u yanında götürür. Leylâ'nın babasına bir elçi göndererek kızı ister. Leylâ' nın babası elçiye Nevfel'in isteklerinin başı üstünde yeri olduğunu, ancak kızını deli birine veremeyeceğini söyler. Nevfel bu cevabı alınca bir haber daha gönderir, iki taraf asker toplar. Savaşta Nevfel'in askeri yenilir. Nevfel dört bir yandan asker toplayıp yeniden savaşa girer. Bu defa Leylâ'nın kabilesi yenilir. Nevfel hemen Leylâ'yı getirip Mecnûn'a nikâh etmelerini söyler. Leylâ' nın babası kendini ve kızını öldürmesini, ancak kızını Mecnûn'a vermemesini Nevfel'den diler. Nevfel'in dostları da yalvarırlar. Nevfel razı olarak Leylâ'nın babasını bırakır. Bunu gören Mecnûn ıstırap içinde Necd'e döner.

10- Arap kethüdalarından biri haber gönderip Leylâ'yı babasından ister. Kızın babası teklife rıza gösterir. Leylâ bunu işitince canını alması için Allah'a yalvarır. Leylâ'yı nişanlarlar.

11- Mecnûn, sahrada dolaşırken avcının bir ahuyu yakaladığını görür. Elbisesini verip ahuyu kurtarır.

12- Biraz sonra, bir yaban atını tuzağına düşürmüş başka bir avcıya rastlar. Üstünde ne varsa verip onu da kurtarır.

13- Mecnûn bir su başına varır, ağaçtaki bir karga ile konuşur. Mevsim yazdır. Bütün âşıklar huzur içindedir, fakat Mecnûn'un gözü yaşlıdır. Mecnûn oradan ayrılıp uluslar yaylağına gelir. Su başında oturup Leylâ'nın hayaline hitap eder. Belki gelir diye sevgilisinin yolunu gözler. Ansızın Leylâ çıkagelir. Leylâ Mecnûn'u tanır, gözyaşı döker. Ona başlarına gelenlerin Allah'ın takdiri olduğunu, sabretmeleri gerektiğini, su alıp gideceğini, ancak bir süre sonra tekrar döneceğini, kendisini burada beklemesini söyleyerek yanından ayrılır. Mecnûn bekler, Leylâ bir türlü gelmez. Necd'de Mecnûn'un dolaştığı dağlar hep onu anar. Mecnûn bir

kuş uçsa Leylâ geliyor sanarak sevinir. Mevsimler, yıllar geçer; Mecnûn'un başına leylekler yuva yaparlar. Leylâ Mecnûn'u hatırlar. Yaşayıp yaşamadığını merak eder. Mecnûn'u bıraktığı yere gelir. Onu kamışlar arasında görüp şaşırır. Mecnûn iki yıl, bir söylentiye göre de on iki yıl, yiyip içmeden böylece beklemiştir. Leylâ: "Sen insan mısın melek misin?" diye seslenir. Mecnûn Leylâ'yı görünce sevinir, tez döndüğü için ona teşekkür eder. Leylâ: "Aradan ne kadar zaman geçti biliyor musun?" diye sorar. Mecnûn ilerlemek ister, fakat otlar, kamışlar başını sarmış olduğu için kımıldayamaz. Leylâ Mecnûn'a başının üstündekinin ne olduğunu sorar. Mecnûn elini başına götürdüğünde kuş yuvasını fark eder. Sonra aşkının mecazî olmadığını söyler. Leylâ'nın başını öper, ağlayarak ona veda eder.

14- Yedi gün yedi gece süren bir düğünden sonra İbn-i Selâm Leylâ'yı alıp evine götürür. Zifaf gecesi, Leylâ bıçağı göğsüne dayayarak kendine dokunması hâlinde intihar edeceğini söyleyerek kocasını tehdit eder. İbn-i Selâm bu hâle şaşar, ikisi de kardeş gibi yaşamaya karar verirler.

15- Mecnûn Leylâ'nın evlendiğini duyarak ağlar, kendinden geçer, sonra takdirin böyle olduğunu düşünerek kaderine boyun eğer.

16- Mecnûn, bir kadının boynuna ip taktığı bir dervişi sürükleyip götürmekte olduğunu görür. Bunların kapı kapı dolaşıp dilencilik ettiklerini anlayarak dervişin yerine kendini bağlatır. Dolaşa dolaşa Leylâ'nın obasına gelirler. Leylâ Mecnûn'u tanır. Böylece konuşup ağlaşırlar. Leylâ Mecnûn'a nasihat eder, her şeyin Allah'tan geldiğini, kısmete razı olmak, acıya katlanıp sabretmek gerektiğini söyler ve sevgilisine kederlenmemesini tavsiye eder. Mecnûn, Leylâ'nın uzun süren nasihatlerini dinledikten sonra yeniden çölün yolunu tutar.

17- Babası Mecnûn'u arayıp bulur. Mecnûn önce babasını tanımaz. Sonra baba oğul kucaklaşıp ağlaşırlar. Babası Mecnûn'a nasihat eder. Mecnûn ihtiyarının elinde olmadığını söyleyerek babasından özür diler. Babası umudunu keserek döner, hastalanır, oğul acısı içinde ölür. Mecnûn, babasının ölümünü bir avcıdan haber alır, ağlar, dövünür. Babasının mezarına gidip üzerine kapanır, kanlı yaşlar döker.

18- Leylâ kervanla giderken devesi yolunu şaşırıp kafileden ayrılır. O sırada Mecnûn, Leylâ'ya rastlar, Leylâ Mecnûn'u tanır. Fakat bakalım ne söyleyecek diye tanımazlıktan gelir. Mecnûn, Leylâ'yı sorar, Leylâ cevap vermez. Mecnûn dert yanarak "Leylâ Leylâ" diye ağlar. Mecnûn'un hâline üzülen Leylâ da ağlamaya başlar. Mecnûn, Leylâ'yı tanıyıp deve üstünde kucaklar; elini ayağını öper. Leylâ, kendisini buraya atan kuvvetin Hak olduğunu, vuslat için geldiğini söylerse de Mecnûn; "O hayal benim canımdadır. Ben didara âşığım, Allah'ın didarını senin yüzünde görüyorum. Benim Leylâ dediğim Allah'tır. Leylâ adı ortada bir sırdır. " diyerek teklifi reddeder. Leylâ bunu işitince ağlar, Mecnûn'un sözlerini tasdik eder.

19- Vahşî hayvanlarla birlikte yaşayan Mecnûn, içlerinden bir ahuyu çok sever, Leylâ deyip gözyaşı döker (Nizâmî'nin köpek hikâyesi).

20- Mecnûn'un dayısı Zeyd, ara sıra onu görmeye gelmekte, yiyecek ve içecek getirmektedir. Yine bir defa yiyecek içecekle çıkagelir. Mecnûn, boğazından geçmediğini söyleyerek bunları yemez, vahşî hayvanlara verir. Sonra annesini sorar. Zeyd'e annesini alıp getirmesini söyler. Zeyd annesini getirir. Ana oğul ağlaşıp dertleşirler. Annesi nasihat eder. Fakat hiç bir çare olmadığını görünce oğluyla helâlleşir.

21- Mecnûn, dayısı Zeyd'e Leylâ'yı sorar. O da Leylâ'yı çeşme başında ağlarken gördüğünü söyleyerek, onunla konuştuklarını anlatır ve Leylâ'nın mektubunu verir. Mecnûn, mektubu görünce ağlar, yüzüne gözüne sürerek koynuna koyar; sonra çıkarıp okur. Leylâ mektubunda Mecnûn'un hatırını sormakta, babasının ölümünden ötürü baş sağlığı dilemekte, hâlinden şikâyet ederek kendini İbn-i Selâm'a zorla verdiklerini, fakat onunla kardeş gibi yaşadıklarını yazar. Mecnûn cevabında sevincini bildirir.

22- Leylâ Mecnûn'un hasretine dayanamaz. Onu tanıyan bir ihtiyara kulağındaki küpeyi vererek Mecnûn'u getirmesini söyler. İhtiyar, Mecnûn'u vahşî hayvanlar arasında bularak küpeyi verir. Mecnûn sevinir, küpeyi koynuna sokar ve ihtiyarla birlikte Leylâ'nın bulunduğu yere gider. İhtiyar, Mecnûn'u bırakıp Leylâ'ya gider ve sevgilisinin onu beklediğini söyler. Mecnûn bunu ihtiyardan işitince bir gazel okur. Leylâ gazeli işiterek ah eder. Mecnûn talihinden, dünyanın vefasızlığından şikâyetler eder. Leylâ da cevap verir. Bu sırada İbn-i Selâm gelir. Mecnûn'a hâlini görmeye geldiğini söyleyerek güzellerin yanına gitmeyi teklif eder. Mecnûn ona aşkının nefsanî olmadığını, Leylâ' nın kendisi için bahaneden ibaret bulunduğunu söyler. İbn-i Selâm Mecnûn'a verecek cevap bulamaz. Onun gerçek aşk yüzünden bu hâle düştüğünü anlayarak elini öper, sonra da gider.

23- Hastalanan İbn-i Selâm ölür. Zeyd, İbn-i Selâm'ın ölüm haberini Mecnûn'a getirir. Mecnûn bunu işitince gönlü kaygıdan kurtularak sevinir. Bununla birlikte "Ölüm herkes içindir. Bu gün ana olan, yarın da sana olacaktır. " der. Mecnûn sevindiği için Allah'tan af diler.

24- Leylâ, İbn-i Selâm'ın yasını tuttuktan sonra kabilesine döner.

25- Leylâ, ölen babasının ruhu için fakirlere dağıtmak üzere yemek hazırlatır. Bunu duyan Mecnûn eline bir tepsi alarak gelir. Leylâ Mecnûn'u tanırsa da ona yemek vermez. Mecnûn'a sebebini sorarlar. Mecnûn, yârinin kendisini başkalarıyla bir görmediği karşılığını verir.

Mevcut tek nüshanın bundan sonrası noksandır.

2.2.2.13. Kâfzâde Fâ'izî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (öl. 1031 H. /1621 M.)[460]

1- "Hayl-i Arap" tan kerem ve ikbal sahibi bir adam, oğlu olmadığı için üzgündür. Allah'ın kendisine bir erkek evlat nasip etmesi için sürekli dualar eder, sadakalar dağıtır. Nihayet duaları kabul edilir, bir oğlu dünyaya gelir. Baba sevinir, hazinelerinin kapısı açar, esirlerini azat eder. Adını Kays koyarlar ve bir dadıya verirler.

2- Kays sürekli ağlar, sadece güzel bir kızın kucağındayken susar.

3- Yedi sekiz yaşlarına gelince onu okula verirler. Okul güzel çocuklarla doludur. Oğlanlar bir tarafta, kızlar bir tarafta otururlar. Kızlar arasında Leylâ adında çok güzel bir sanem vardır. Kays Leylâ'yı görünce âşık olur. Leylâ da ona tutulur. İki âşık türlü hilelerle yalnız kalıp konuşurlar, hislerini remizlerle aşikâr ederler. Fakat sırları daha fazla gizli kalmaz, kulaktan kulağa yayılır. Öyle ki iki kişi bir araya gelse Leylâ ile Kays arasındaki hikâyeyi anlatırdı. Mektep "kahvehane" gibi bu münasebetin dedikodusuyla yankılanırdı. Söylentiler "üstâd"ın kulağına kadar gelir. Kızın annesi de macerayı duyar.

---

[460] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: *Leylâ vü Mecnûn*, İst. Üni. Ktp. T. 4097/8.

Kâfzâde Fâ'izî'nin eseri bu noktada kesiliyor.

2.2.2.14. Örfî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (öl. 1186H. /1772M. den sonra)[461]

1- Aynı kabileden olan Kays ve Leylâ bir hocadan ders alırlar. Bu sırada birbirlerine âşık olurlar.

2- Bir süre sonra aşkları saklanamaz hâle gelir. Rakip, Leylâ'nın babasına durumu haber verir. Leylâ'yı okuldan alırlar. Leylâ, Kays'ın hayaliyle avunur.

3- Kays Leylâ'yı göremeyince üzülür, ağlar. Kime baksa Leylâ sanır. Sevgilisi için gazeller söyler. Leylâ'nın adını anıp dolaştıkça çocuklar onu taşlarlar.

4- Bir kimse Kays'a ağlamasının nedenini sorar. Leylâ'nın ağlamaya değmeyeceğini, ona daha güzelini bulabileceğini söyler. Mecnûn bu sözün sahibine, Leylâ' ya kendi gözüyle bakmasını, ancak o zaman niçin Leylâ' ya tutulduğunu anlayabileceğini söyler.

5- Sonra Mecnûn dağın yolunu tutar.

6- Öte taraftan babası ve kabilesi Kays için endişelenmektedir. Leylâ'yı istemeye karar verirler.

7- Leylâ'nın babası misafirlerini iyi karşılar, gönüllerini hoş tutar. Fakat, Kays'ın deli olduğunu, ancak iyileşirse nikâh yapabileceklerini söyleyerek teklifi geri çevirir.

8- Mecnûn'un kabilesi kızgınlıkla yurtlarına döner ve kızı zorla almak için asker toplamaya başlarlar. Mecnûn'u da silâhlanıp savaşa iştirak etmeye çağırırlar. O da hazırlanıp orduya katılır. İki ordu kanlı bir savaşa girişir. Mecnûn savaşmak için meydana geldiğinde sevgilisinin hayalini görür. Kabilesi yenildiği takdirde sevgilisinin üzüleceğini düşünerek düşman ordusunun saflarına geçer. Kılıç elinde kendi kabilesine karşı savaşır. Kabilesi bunu görünce şaşırır; "Biz onu sevgilisine kavuşturmak için savaşıyoruz, o bizimle cenge kalkışıyor. " diyerek çekilip giderler. Bunu gören Mecnûn, sevinir.

9- Mecnûn tekrar dağa çıkar; burada gizli sırlara vâkıf olur, vahşî hayvanlarla yaşamaya başlar.

10- Mecnûn'un durumuna üzülen babası ve akrabası çare ararlar. Kabileden akıllı bir adam Mecnûn'u Kâbe'ye götürmelerini tavsiye eder. Babası oğlunu dağda arayıp bulur. Onu Kâbe'ye gidip bu illetten kurtulmak için yalvarmaya ikna eder. Fakat Mecnûn Kâbe'de Allah'a aşkını arttırması için dua eder. Babası bunu işitince umudunu kesip evine döner. Kays tekrar dağa çıkar.

11- Leylâ'nın kendi eliyle fakirlere yemek dağıttığını Mecnûn'a haber verirler. Eline bir çanak alarak gelen Mecnûn'u görünce Leylâ gülümser. Kepçesiyle vurarak Mecnûn'un çanağını kırar. Bu hâle şahit olanlar Mecnûn'a: "Uğruna sıkıntı çektiğin dilber bu muydu? Bak seni hakir düşürdü." derler. Mecnûn, sevgilisinin yemek vermesi hâlinde kendini de diğerleriyle eş tutacağını söyler. Yeniden sahraya çıkar.

12- Mecnûn'un hasretiyle yanan Leylâ, dayanamayarak Mecnûnla buluşmak ister. Kabilesinin kervanıyla deve üzerinde yola çıkar. Gece karanlığında yolunu şaşıran Leylâ'nın devesi sabaha karşı Mecnûn'un bulunduğu yere varır. Leylâ Mecnûn'u uzaktan görünce

---

[461] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Atatürk Üni. Ktp., Örfî, *Leylâ ile Mecnûn*, Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları No: 442, v. 96^{b}-100^{b}.

devesinden inip yürür. Mecnûn'un çevresindeki hayvanlar dağılırlar. Leylâ Kays'a sarılır, elini ayağını öper. Kendini tanıtarak vuslat talep eder. Mecnûn ona kim olduğunu sorar. Leylâ kendini tanıtır. Mecnûn, "Yâ Leylî!" diye bir nara atar. Mevlâ, Leylâ' nın gözündeki perdeyi kaldırır. Leylâ, etrafına bakınca her hayvanın bir Leylâ olduğunu görür. Hepsi Mecnûn'a "Lebbeyk" demektedir. Mecnûn, Leylâ' ya dönerek, bütün gördüklerinin kendisine aşk sayesinde verildiğini, artık Leylâ'ya gerek kalmadığını, Mevlâ'yı bulduğunu söyler.

2.2.2.15. 'Andelîb'in Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (1246 H. /1830M. de hayatta)[462]

1- Allah, Bağdad ile Basra arasında yaşayan bir Arap kabilesinin iki hakiminden birine kız, diğerine erkek çocuk nasip eder. Kıza Leylî, oğlana da Kays' adını verirler.

2- Kays daha beşikteyken şiir söyler.

3- Okula verilen Leylâ'nın hasretine dayanamayan Kays, annesinin karşısında ağlayıp bir muhammes söyler. Annesi hâline acır ve onu da okula verir. Çocuklar bir saf oğlan, bir saf kız şeklinde otururlar. Leylâ kızların hepsinden daha güzeldir. Kays evde annesine Leylâ' nın güzelliğinden bahseder. Bunları dinleyen annesi Mecnûn'a aşk oyunundan kimseye fayda gelmeyeceğini söyleyerek ilim tahsiliyle uğraşmasını salık verir. Ama hem Mecnûn, hem de Leylâ birbirlerine aşklarını gizli işaretlerle izhar ederler. Okul arkadaşları onların bu hâlini sezer. Söylentiler Leylâ'nın annesine kadar ulaşır. Sinirlenen anne kızı mektepten alır.

4- Kays Leylâ'yı okulda göremeyince üç gün sabreder, sonra karar kalmaz, ağlamaya başlar.

5- Mecnûn'un kalfası olan Zeyd Halîfe, Leylâ'nın akrabalarından Zeyneb'e âşıktır. Kays'ın hâlini bilen Zeyd Halîfe, ona ders okutur.

6- Kays beş gün ağlar, okula gitmez. Arkadaşları ona "Mecnûn" lâkabını takarlar.

7- Kays, bir bahar günü arkadaşlarının teşvikiyle bağa gider. Leylâ'yı da arkadaşları bağa getirir. İki âşık birbirini görünce kendilerinden geçip yere yıkılırlar. Leylâ'yı arkadaşları eve götürür. Mecnûn ayılıp da Leylâ'yı göremeyince, yakasını yırtıp şiirler söyler, sonra arkadaşlarını bırakıp çölün yolunu tutar. Bunu haber alan anne ve babası çöle gidip Mecnûn'u bulurlar. Leylâ'nın evde olduğunu söyleyerek Mecnûn'u kandırır, eve getirirler. Leylâ'yı evde bulamayan Mecnûn ağlayıp kendini kaybeder. Mecnûn'un bu hâlini işiten Leylâ, arkadaşlarıyla birlikte Mecnûn'un yanına gelir. Onu baygın görünce ağlayarak evine döner.

8- Zeyd Mecnûn'a Leylâ'dan mektup getirir.

9- Mecnûn'un babası Leylâ'yı babasından ister. Kızın babası Mecnûn'un deli olduğunu, önce ona şifa aramaları gerektiğini söyleyerek teklifi geri çevirir. Babası Mecnûn'a Leylâ'yı unutmasını, ona kabileden istediği bir kızı alabileceğini söyleyerek nasihatler verir. Mecnûn yakasını yırtıp ağlamaya bağırmaya başlar. Bu hâli gören babası Mecnûn'un ayağına zincir vurur.

10- Oğluna şifa arayan baba onun iyi olması için her çareye başvurur. Nerde bir hekim ya da bir üfürükçü varsa oğlunu ona gösterir. Biri, Leylâ'dan başka çare olmadığını söyler.

---

[462] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynak: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 334-347.

İkincisi kan alır. Üçüncüsü başına kepek koyar. Dördüncüsü cıva içirir. Bir şeyh de yedi gün okuyarak onu kamçılar, bir kara koyunu etrafında çevirip büyü yapar. Başka bir şeyh de perilerden bahseder. Mecnûn bütün olanları gözyaşları içinde izler ve çaresizliğine yanar.

11- Babası Mecnûn'u Kâbe'ye götürür. Ona, Kâbe'nin halkasına yapışıp, Allah'tan iyilikler dilemesini söylerse de Mecnûn, Allah'a Leylâ'dan başka her şeyden gönlünü soğutması için dua eder. Bunu işiten baba ümidini kaybetmiş bir hâlde eve döner. Annesi olanları öğrenince oğlunu aramak üzere yollara düşer, fakat bulamayarak geri döner.

12- Mecnûn Kâbe dönüşü bir kabileye katılır. Onun Leylâ'nın adını anarak ah çektiğini, gazeller okuduğunu işiten biri, gidip Leylâ'nın kabilesine haber verir. Hikâye hemen yayılır. Leylâ bunu duyunca düşüp bayılır. Bu durumdan rahatsız olan Leylâ'nın babası, Mecnûn'u Halîfe'ye şikâyet eder. Halîfe sınamak kastıyla Mecnûn'u çağırtır.

13- Mecnûn çölde gezerken ahulara rastlar. Onların da kendisi gibi Leylâ'nın âşıkları oldukları için kovulduklarını düşünür. O sırada bir avcıya rastlar. Kulağındaki küpeyi vererek ahuları kurtarır.

14- Başka bir avcının iki güvercini yakaladığını görür. Ayakkabılarını verip onları da kurtarır.

15- Bir gün bir ağaç altında otururken kara bir karganın dala konduğunu görür. Onu da güvercinlerinin yanına katar.

16- Başka bir gün bir arslana rastlar. Aslan, Mecnûn'un ayağına kapanır. O da arslanın gözlerinden öper. Hep birlikte Necd Dağı'na çıkarlar.

17- Mecnûn, bir kadının, boynuna ip taktığı bir ihtiyarı yedip götürdüğünü görür. İhtiyarın yerine kendini bağlatır, böylece köy köy dolaşarak dilenmeye başlar. Nihayet gide gide Leylâ'nın çadırına varırlar. Gençler bunları attıkları taşlarla yaralarlar. O sırada Mecnûn, Leylâ'nın kokusunu alır. Kadın, Mecnûn'u başka bir tarafa sürüklemek isterse de o ağlayıp yalvarır, şiirler söyler. Bunu duyan Leylâ kendini göstererek ağlamaya başlar. Leylâ'nın babası bu hâli görünce, eline hançer alıp kızının üzerine yürür. Leylâ korkudan çadırına kaçar. Mecnûn da iplerini parçalayıp çöllere gider.

18- Leylâ gece gündüz ağlamaktadır. Annesi nasihatler eder. Belki teselli eder diye Zeyd'i çağırtır. Leylâ, Zeyd'e Mecnûn'u sorar, hâlini öğrendikten sonra ona selâm gönderir.

19- Bir bahar günü arkadaşları Leylâ'yı bağa götürürler. Kızların her biri bir yana gider. Leylâ yalnız kalarak Allah'a yalvarır, yanan bir muma içini döker. O sırada bir pervane mumun alevinde yanar. Leylâ, hemen yandığı için ona sitemler eder.

20- Yine bahar gelir. Leylâ arkadaşlarıyla birlikte bağa gider. Yalnız kaldığı bir sırada şiir söyler. O sırada bir adamın, Mecnûn'la Leylâ'nın aşkından bahseden bir şiir okuduğunu duyar. Leylâ da buna karşılık bir şiir söyler. Biraz sonra, gül toplamak üzere ayrılmış olan kızlar da Leylâ'nın yanına gelirler.

21- Arap kabilelerinden birinde İbn-i Selâm isimli bir bey vardır. Bir av sırasında gördüğü Leylâ'ya tutulur. Arkadaşları onun bu hâlini babasına haber verirler. İbn-i Selâm'ın babası iki "Ak sakal savcı" göndererek Leylâ'yı babasından ister. Babası razı olur. Leylâ bunu işitince ağlar. Leylâ'yı İbn-i Selâm'la zorla nikâhlarlar. İbn-i Selâm Leylâ'yı alıp Bağdad'a gider. Leylâ Mecnûn'a bir mektup yazarak beklemesini, döneceğini, onu unutmayacağını bildirir.

Ondan da kendisini unutmamasını ister. Mecnûn mektubu alınca sevinir, fakat okuyunca sevgilisinin vefasızlığından şikâyet eder.

22- İbn-i Selâm Leylâ ile yalnız kalınca kolunu uzatır. Leylâ öfkelenir, Mecnûn'u sevdiğini söyler. İbn-i Selâm'ı, kendisine dokunması hâlinde öldürmekle tehdit eder. İbn-i Selâm bu tehdide aldırmayıp yine kolunu uzatınca, Leylâ hançerini çeker. İbn-i Selâm korkusundan kaçarak Leylâ'yı boşar.

23- Leylâ'yı cin çarpmıştır diye üfürükçüye gösterirler.

24- Mecnûn'un babasıyla Zeyd Halîfe, Mecnûn'u çölde arayıp bulurlar. Babası Leylâ'nın vefasızlık edip başkasıyla evlendiğini söyleyerek Leylâ'dan vazgeçmesi ve evine dönmesi için nasihatler eder. Mecnûn ağlayıp kendinden geçer. Zeyd, Mecnûn'u teselli eder. Mecnûn Leylâ'ya bir mektup yazıp Zeyd'e verir. Zeyd üfürükçü kılığına girerek mektubu Leylâ' ya ulaştırır. Leylâ Mecnûn' un mektubunu alınca sevinir ve hemen bir cevap yazıp Zeyd'le Mecnûn' a yollar. Mecnûn da Leylâ'nın mektubunu alınca sevinir. Leylâ manzum mektubunda ıstırabını anlatmaktadır.

25- Rum ilinde Nevfel adlı bir serdar vardır. Nevfel her gece meclis kurup eğlenmekte, arkadaşlarıyla sohbet etmektedir. Bu sohbetlerden birinde biri Mecnûn'un hikâyesini anlatır. Nevfel çok meraklanır, yiğitleriyle birlikte hemen Mecnûn'u görmeye gider. Nihayet araya araya onu bulur. Mecnûn' a eğer gerçek âşıksa kendilerine bir nişan göstermesi gerektiğini söyler. Mecnûn koluna neşter vurur. Yere damlayan her kandan Leylâ diye ses gelir, kanlar yerde Leylâ'nın adını yazar. Nevfel buna şaşırır. Leylâ'yı alacağını vadederek Mecnûn'u yanında götürür. Mecnûn'un söylediği şiirler hoşuna gider. Mecnûn bir gün Nevfel'e vaadini hatırlatır. Nevfel, Leylâ'nın kabilesine iki elçi göndererek kızı ister. Razı olurlarsa istedikleri kadar mal vereceğini, razı olmazlarsa zorla alacağını bildirir. Leylâ'nın kabilesi bu teklifi reddeder. Nevfel kızıp sabaha kadar şarap içer. Sabah olunca askerlerini meydanda toplar. Leylâ'nın kabilesi de meydana gelir. Yiğitler birer birer meydana çıkıp er dilerler. İlk gün Arap pehlivanı Rum pehlivanlarından yedisini öldürür. Ertesi günü Nevfel'den bir pehlivan çıkar. Onu da kementle sürüklerler. Nevfel kızıp askerleriyle hücum eder. Nevfel, İbn-i Selâm'ın Tehümten adlı pehlivanı ile karşılaşarak onu öldürür. Ertesi günü Nevfel tarafından kimse meydana çıkmaz. Düşmana maskara olduk diye üzülürler. Askerlerden biri, Mecnûn'un savaş sırasında dağdan baktığını, kendilerinden biri ölünce sevindiğini, düşmandan biri ölünce üzüldüğünü gördüğünü anlatır. Mecnûn'u ertesi gün bir yere kapatırlar. Leylâ'nın kabilesi, sıkıntılarının sebebi olarak gördükleri İbn-i Selâm'ı da meydana sürer. Nevfel kendisini arkadan vuran İbn-i Selâm'ın iki gözünü de patlatır. Araplar Nevfel'e hücum ederler. Kanlı bir çarpışmadan sonra Araplar kaçar. Nevfel'in askerleri bunları kovalar, mallarını yağma eder, oğullarını kızlarını alıp giderler. Nevfel esir edilen Leylâ'yı görür görmez meftun olur. Bu güzelliğin Mecnûn gibi bir deliye değil; kendisi gibi bir beye yakışacağını düşünür. Bunun için Mecnûn'u öldürmeyi plânlar. Hazırlattığı zehirli şerbeti yanlışla içerek ölür. Bunu gören askerler dağılıp giderler. Leylâ'nın kabilesi Leylâ'yı alıp götürür. Leylâ'nın gittiğini gören Mecnûn, şiir söyleyerek yakınır. O sırada kargalar ölülerin gözlerini oymaktadır. Mecnûn bu manzaraya üzülür, asıl günahkâr gözlerin kendisininkiler olduğunu söyleyerek, gözlerini kargalara çıkarttırmak için yere uzanır. O sırada Zeyd gelir. Mecnûn'u o hâlde görünce yerden kaldırır. Yüzünü gözünü siler, nasihatler eder.

26- Mecnûn, Leylâ'nın kabilesinin kendi yüzünden felakete uğradığını düşünerek özür dilemek için kabileye gider. Kapı kapı dolaşıp şiir söyler. Mecnûn'un sesini işiten Leylâ çadırından çıkar. Mecnûn'u gözü bağlı görünce bayılıp düşer. Kendine geldikten sonra Mecnûn'la görüşür. Bunları o hâlde gören Leylâ'nın babası, Mecnûn'u öldürmek için kılıcını çekip başına vurur. Fakat kılıç kesmez. Mecnûn'u alıp götürürler. Korkusundan eve kaçan Leylâ sabaha kadar ağlayarak şiir söyler.

27- Oğlunun geldiğini işiten babası Mecnûn'u eve götürmek ister. Mecnûn kabul etmeyince ağlayarak eve döner. Bu üzüntüyle hastalanır, yatağa düşer. Ölmeden önce oğlunu görmek isteğiyle bir mektup yazarak Mecnûn'u çağırtır. Mecnûn gelip özür diler, biraz sonra da babası ölür.

28- Mecnûn babasından kalan malları kız kardeşine bırakarak onu kendi denginde bir adamla evlendirir. Sonra Zeyd'le birlikte babasının mezarına gider. Malının yarısını da Zeyd'e vererek Zeyneb'le evlenmesini söyler. Sonra yeniden sahranın yolunu tutar.

29- Bahar gelir. Leylâ'nın kabilesi yaylaya göçmek için yola koyulur. Uykuya dalan Leylâ'nın devesi kervandan ayrılır. Leylâ rüyasında bir şahinin dizine konduğunu, tutmak isterken de uçup gittiğini görür. Leylâ uyanıp da devesinin çölde yalnız olduğunu görünce onu kendi hâline bırakır. Biraz sonra, bir adamın geyik sürüsüyle güvercinlerin ve bir arslanın arasında bulunduğunu görür. Bunun Mecnûn olduğunu anlar, kendini deveden aşağı atar. Mecnûn'u kucaklayarak seslenir. Mecnûn gözünü açıp da Leylâ'yı görünce bayılır. Ayılınca âşıklar kucaklaşırlar; kâh ağlayıp kâh gülüşerek sohbet ederler. Mecnûn, sevgilisini yalnız görmekle yetinir. Halk görüp de kınamasın diye Leylâ'yı devesine bindirip kabilesinin yanına götürür. İki sevgili vedalaşıp ayrılırlar. Leylâ Mecnûn'u birkaç gün misafir etmediğine üzülür.

30- Leylâ döndükten sonra gece gündüz ağlar. Bir gece rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görüp korku ile uyanır. Sabahleyin rüyasını yorumlatmaya giderken Zeyd'e rastlar. Mecnûn'dan haber alıp evine döner. Fakat korku içinde kaygısı büsbütün artarak hastalanır. Mecnûn'un adını anarak inler. Hekimlerin hiç biri hastalığına çare bulamazlar. Leylâ annesini çağırır. Hastalığının gördüğü rüyanın tesiriyle olduğunu, babasına duyurmadan Mecnûn'u çağırtmasını, onu görürse ıstırap çekmeden can verebileceğini söyler. Leylâ'nın annesi Zeyd'i gönderip Mecnûn'u gizlice getirtir. Mecnûn, Leylâ'yı o hâlde görünce başını dizine alıp ağlar, şiir söyler. Leylâ gözlerini açar, Mecnûn'u karşısında bulunca Allah'a şükreder. Mecnûn'dan kendisini unutmamasını ister. Mecnûn, kendisinin ayrılık acısıyla zaten öldüğünü söyler. Sözlerini bitirdikten sonra veda edip ayrılır. Yanında Zeyd olduğu hâlde sahranın yolunu tutar.

31- Birkaç gün sonra Leylâ'nın durumu ağırlaşır. Annesini çağırır, öldüğünü duyan Mecnûn'un mutlaka geleceğini, onu incitmemelerini, naaşını Zeyneb'in yıkamasını, namazını ise Zeyd'in kıldırmasını vasiyet ederek can verir.

32- Leylâ'nın öldüğünü işiten Zeyd karalar giyerek Mecnûn'un yanına gider. Mecnûn Zeyd'i tanımaz. Zeyd ağlayarak Leylâ'nın ölüm haberini verir. Mecnûn'la birlikte Zeyd'de kendini kaybedip bayılır. Biraz sonra kendine gelen Zeyd, yüzüne su serpip Mecnûn'u da ayıltır. Beraber Leylâ'nın mezarına giderlerken, Mecnûn'u aramakta olan Leylâ'nın annesine rastlarlar. Leylâ'nın annesi Mecnûn'a kızının vasiyetini bildirir. Mecnûn ona Leylâ'nın mezarını sorar. Hep birlikte kabristana giderler. Mecnûn, mezarı kucaklar, toprağına yüzünü gözünü sürer, şiirler söyler. O sırada mezardan "Lebbeyk!" sesini duyup ağlarlar. Leylâ'nın annesi evine döner,

Zeyd de gider. Mecnûn sevgilisinin kabri başında yalnız kalır. Zeyd ara sıra onu görmeye gelir. Mecnûn sürekli ağlar, Leylâ'nın adını haykırarak inler. Allah'a canını alması için dua eder. Nihayet duaları kabul edilir, Leylâ'nın kabri üstünde can verir.

2.2.2.16. Nâkâm'ın Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (y. tar. 1314H. /1896M.)[463]

1- Kays isimli bir genç gittiği okulda gördüğü Leylâ'ya âşık olur. Leylâ da Kays'a sevdalanır. Ne kadar uğraşsalar da aşkları dilden dile dolaşmaya başlar. Söylentileri duyan Leylâ'nın ailesi kızlarını okuldan alır. Okula giden Mecnûn Leylâ'dan başka herkesin orada olduğunu görür. Bir iki gün sabrederse de daha çok dayanamayıp Leylâ'nın sokağında kâh ağlayarak, kâh gülerek dolaşmaya başlar. Bunun duyulmasıyla "bu devletten" de olur. Kays'ı Leylâ'nın sokağından sürüp yolu kaparlar.

2- Kays, cihandan nefret eder, vahşîler gibi dolaşmaya başlar. Kendisine nasihat edenlere, Leylâ'dan başka bir şey dinlemek istemediğini söyler. Leylâ'nın kabilesi Necd Dağı dibinde bu dağa nispetle anılan bir kabileye mensuptur. Mecnûn her gece Necd Dağı'na çıkarak sabaha kadar ağlayıp inler.

3- Âmirîlerin emiri olan Kays'ın babası, kabilenin ileri gelenleriyle birlikte Leylâ'yı istemeye gider. Kızın babası bu teklifi Kays'ın deli olduğunu söyleyerek geri çevirir. Çaresiz kalan Kays'ın kabilesi söyleyecek söz bulamazlar. Mecnûn'u çağırarak olanı biteni anlatırlar. Ona kabilelerinden beğendiği bir kızla evlenmesini teklif ederler. Fakat Mecnûn bunu kabul etmez, kendisine "künc-i uzlet" gerektiğini söyleyerek sahranın yolunu tutar.

4- Gece gündüz Leylâ'yı anarak ağlayan Mecnûn, bir bahar günü dolaşa dolaşa Leylâ'nın kabilesinin bulunduğu yere gider. Yolu bir gül bahçesine uğrar. Çiçeklere hitap edip ağlarken o sırada arkadaşlarıyla birlikte bahçeye gelen Leylâ'yı görür. Leylâ da Mecnûn' u fark eder. İki âşık kendilerinden geçip bayılırlar. Bu hâli gören arkadaşları Leylâ'nın yüzüne gül suyu serpip kaldırırlar. Kendisini kınayarak evine götürürler. Fakat bu sırrı kimseye açmazlar. Mecnûn kendine gelip de sevgilisinin gittiğini görür, sitemler eder.

5- Mecnûn'un efsanesi dilden dile dolaşır. Babası oğluna şifa bulabilmek ümidiyle nerde bir ziyaretgâh duysa giderdi. Fakat bütün tedbirleri faydadan hâli kalırdı. Sonunda onu cihan halkının hacetgâhı olan Kâbe'ye götürmeye karar verir. Mecnûn'u vahşi hayvanlar arasında bulup Kâbe'ye götürür. Ona aşk derdinden kurtarması için Allah'a dua etmesini söyler. Aşk sözünü işiten Mecnûn, hemen yerinden sıçrar, Kâbe'nin halkasına yapışıp Allah'a aşkını arttırması için dua eder. Bunu işiten baba, oğlundan umudunu keser, ağlayarak evine döner.

6- Leylâ'nın evinin civarında yanık şiirler okuyarak dolaşan Mecnûn'u kabile şahnesine şikâyet ederler. Şahne, Mecnûn'u öldürmeye karar verir. Bunu işiten babası, çöllerde dolaşıp oğlunu ararsa da bir türlü bulamaz. Nihayet nerede olduğunu öğrenir. Gidip durumu anlatır, nasihatler eder. Bunun işe yaramadığını görünce de Leylâ'nın evde misafir olarak kendini beklediğini söyler. Mecnûn bu sözü işitince, babasıyla birlikte eve dönerse de Leylâ'nın evde olmadığını görerek tekrar dağ yolunu tutar.

---

[463] Mesnevîyi vak'a çevresinde kronolojik olarak parçalara ayırırken faydalanılan kaynaklar: Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 348-365; Nâkâm, *Mecnûn u Leylî*, Bakü Devlet Üni. Ktp.'nde bulunan nüshanın Atatürk Üni. Ktp., Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları 652 F20' deki fotokopisi.

7- Leylâ ise zaman zaman evin damına çıkıp Mecnûn'un yolunu gözler. Rüzgâra derdini döker, her an Mecnûn'dan bir haber bekler. Mecnûn'un şiirlerini işittikçe yanık şiirler söyleyip yollara atar. Bu şiirleri bulanlar Mecnûn'a götürürler, Mecnûn'un söylediklerini de alıp Leylâ'ya getirirler. Bu duyulunca Leylâ'yı tamamen eve kapatırlar.

8- Kays'ın Leylâ yüzünden aklını kaybettiğini işitenler, Leylâ'nın yüzünü görmek isterler. Bir gün sokakta Leylâ'ya rastlayan biri, ona: "Kays senin aşkından deli olmuş, güzelliğinin ünü cihana yayılmış, senden daha güzeller varken Mecnûn' un sana âşık olmasının sebebi nedir?" diye sorar. Leylâ, Mecnûn'dan başkasının güzelliğini göremeyeceği karşılığını verir. Leylâ'dan bu cevabı alan adam, söylediğine pişman olarak uzaklaşıp gider.

9- Bir yaz günü Leylâ, arkadaşlarıyla birlikte Mecnûn'un kokusunu duymak ümidiyle bir gül bahçesine gider. Arkadaşları eğlenirlerken o yalnız başına bir servinin altına oturur, sevgilisine hitap ederek ağlar. O sırada birinin Mecnûn'un gazelini okuduğunu işitir, düşüp bayılır. Arkadaşları koşup Leylâ'yı eve götürürler. Bu hâli gören arkadaşlarından biri durumu Leylâ'nın annesine anlatır. Nasihatin faydasız olduğunu düşünen anne sabreder.

10- Leylâ'yı gül bahçesinde görüp âşık olan İbn-i Selâm, bir "nükte-dân"ı hediyelerle gönderip Leylâ'yı ister. Kızın babası teklifi kabul eder, fakat kızının hasta olduğunu söyleyerek mühlet ister. İbn-i Selâm müjdeyi alınca sevinir. Leylâ bütün bunlardan habersiz bir şekilde evde Mecnûn'un hasretiyle yanar. Mecnûn ise yaralı bir hâlde bağrı parça parça şiirler okuyarak çöllerde dolaşmaktadır.

11- Nevfel adındaki bir bey, avlanmak üzere dolaştığı bir sırada Necd Dağı'ndaki bir mağaraya av bulurum ümidiyle girer. Mecnûn'u perişan bir hâlde görür ve yanındakilerden kim olduğunu sorar. Mecnûn'un hâlini öğrenince atından inip yanına yaklaşır, onunla konuşur, oturup yemek yer. Mecnûn'un Leylâ için yazdığı şiirleri dinledikten sonra yardımda bulunacağını vadeder. Mecnûn, bahtının karalığından bahseder; Leylâ'yı kendisi gibi bir adama vermeyeceklerini söyleyerek Nevfel'den boşuna uğraşmamasını ister. Nevfel, Mecnûn'un sözlerine üzülür, güzellikle olmazsa zorla kızı alacağına yemin eder. Mecnûn'dan da bu hâlden vazgeçerek kendini toplamasını ister. Mecnûn sevinir, hamama gidip yıkanır, giyinip kuşanır. Bir kaç ay Nevfel'in misafiri olur.

12- Mecnûn bir gün içki sofrasında Nevfel'e vadini hatırlatır. Mecnûn'un bu siteminden alınan Nevfel hemen kılıcını kuşanır, yanına adamlarından yüz kadarını alıp Necd'in bir yerinde çadır kurar. Birini gönderip Leylâ'yı babasından ister. Leylâ'nın ailesi bu teklifi işitince sinirlenir, savaşa hazır olduklarını bildirir. Bu cevabı alan Nevfel, Leylâ'nın kabilesinin üstüne yürür. İki kabile savaşmaya başlarlar. Mecnûn, Nevfel kazanınca ağlar, Leylâ'nın kabilesi kazanınca sevinir. Sevgilisinin kabilesinin muzaffer olması için dua eder. Mecnûn'un bu hâlini gören biri ona sitem eder, Mecnûn gönlünün sevgilisinin yanında olduğunu söyler. Adam, Mecnûn'a hak verir, ama gördüklerini de Nevfel'e anlatır. Akşama kadar savaşan iki taraf, gece olunca dinlenmek üzere çekilirler. Sabah olunca Leylâ'nın kabilesinin gelen yardımlarla çoğaldığını gören Nevfel, işin sonunu düşünerek aracılar gönderir, barış ister. İki kabile arasında sulh tesis edilir.

13- Bunu işiten Mecnûn Nevfel'e sitemler eder. Nevfel askeri az olduğu için barışa yanaşmak zorunda kaldığını söyler. Etraftan asker topladıktan sonra yeniden Leylâ'nın kabilesine saldırır. Bu sefer Leylâ'nın kabilesi yenilir. Nevfel kabileyi bağışlar, fakat Leylâ'yı getirmelerini

ister. Leylâ'nın babası ağlayarak gelir. Nevfel'e: "Kızı istersen en düşkün bir kölene ver, istersen ateşte yak, yahut kılıçla ikiye biç, razıyım; ancak onu Mecnûn'a verme. Eğer bu ricamı kabul etmezsen, yemin ederim ki şimdi gider kızı öldürür, köpeklerin önüne atarım. " der. Nevfel, Mecnûn'un ilk savaştaki hâlini de düşünerek ihtiyara hak verir. Davasından vazgeçerek geri döner. Mecnûn Nevfel'e sitemler ettikten sonra yine dağın yolunu tutar.

14- Mecnûn, bir gün ihtiyar bir kadının, zincire vurduğu bir adamı yedip götürdüğünü görür. Kadına kim olduklarını sorar. O da bunun dilenip para kazanmak için yapılmış bir hile olduğunu söyler. Mecnûn adamın yerine kendisini bağlaması hâlinde bütün kazandıklarını ona vereceğini söyleyerek kadını ikna eder. Buna sevinen ihtiyar kadın zinciri Mecnûn'un boynuna geçirir, birlikte yola düşerler. Dolaşa dolaşa Leylâ'nın çadırına varırlar. Leylâ, Mecnûn'u sesinden tanıyarak içeri alır. Mecnûn, Leylâ'nın yüzünü görünce coşup aşkını anlatır. Sonra yakasını yırtar ve zincirini kırıp dağın yolunu tutar.

15- Mecnûn'un zincirle dolaştığını gören bir güzel ona, Leylâ'yı bırakıp kendisini sevmesini söyler. Mecnûn şu cevabı verir: "Gerçi sen güzelsin, ancak Leylâ değilsin. Benim aradığım Leylâ'dır, ben onun Mecnûnuyum. " diyerek Pîr-i Kirâmî'nin Farsça üç beytini okur. Güzel bu sözleri kıskançlıkla dinler, sonra da Mecnûn'un yanından ayrılır.

16- Diğer taraftan kabilesinin savaşı kaybettiğini gören Leylâ, kavuşacağını düşünerek sevinir. Bu sırada babası gelerek Nevfel'le konuşmasını anlatır, artık Mecnûn'dan kurtulduklarını söyler. Bunu işiten Leylâ kahrolur.

17- Son olaylar Leylâ'nın ününü büsbütün artırmış, isteklileri çoğalmıştır. İbn-i Selâm da hediyeler göndererek tekrar Leylâ'yı ister. Babası razı olur. Sofralar kurulur, ziyafetler verilir, gelin süslenir, damada teslim edilir.

18- Bu törenlerde bulunanlardan biri koşup Leylâ'nın evlendiğini Mecnûn'a haber verir. Bu haberi alan Mecnûn koşup düğün alayına yetişir, ağlayarak sevgilisine sitemler eder. Leylâ kendisinin zorla evlendirildiğini söyler. Leylâ'nın sözlerini işiten Mecnûn kendini kaybeder, düğün alayı da geçip gider. Alay, damadın evine varır. İbn-i Selâm, yalnız kaldıkları bir sırada Leylâ'yı kucaklamak ister. Leylâ dişi bir arslan gibi kükrer, İbn-i Selâm'ı bir yumrukla yere serer; "Bir kere daha elini uzatacak olursan seni öldürürüm. " diyerek onu tehdit eder. Çaresiz kalan İbn-i Selâm yüzünü görmekle yetineceğini söyleyerek Leylâ'dan özür diler.

19- Oğluna şifa bulmak için her türlü çareye başvuran Mecnûn'un babası ölümünün yaklaştığını hisseder. Son bir kez oğlunu görmek için birkaç gençle birlikte yola koyulur. Mecnûn'u bir mağarada perişan bir hâlde bulurlar. Babası ömrünün tükenmekte olduğunu söyleyerek eve dönmesi ister, nasihatler eder. Fakat hiçbiri kâr etmez. Ümidini kaybeden baba eve döner. Bir kaç gün sonra da ölür. Bu haberini bir avcıdan alan Mecnûn, babasının kabrine kapanıp ağlar, ruhuna seslenir.

20- Mecnûn bir gün çölde gezerken Leylâ ile Mecnûn'un tasvirlerinin yan yana nakşedildiği bir sayfa görür. Hemen tırnaklarıyla Leylâ'nın tasvirini parçalar, kendininkine dokunmaz. Nedenini soranlara yâriyle aralarında ikilik kalmadığı cevabını verir.

21- Mecnûn nefsini yakıp varlığını yok etmiş, vahşî hayvanlarla dost olmuştur. Leylâ'nın gözlerini andırıyor diye ahuları çok sevmektedir. O artık yüksek mertebeye erişmiştir.

22- Amcasının kızı Zeyneb'e sevdalanan, fakat fakir olduğu için muradına eremeyen Zeyd, ikinci bir Mecnûn'dur. Komşusu olan Leylâ, ara sıra onunla Mecnûn'a haber göndermekte, Mecnûn'un söylediği şiirleri de yine onun aracılığıyla elde etmektedir.

23- Bir gün Zeyd, Mecnûn'a güzel şiirler söylediğini, deliliği bıraktığı takdirde şairlikle şöhret kazanabileceğini söyleyerek akıl vermeye kalkışır. Mecnûn haddini aşan Zeyd'i azarlar.

24- Mecnûn bir gece yıldızlara hitap ederek yalvarır. Sabah olunca Zeyd'in gelmekte olduğunu görür. Zeyd, Leylâ'nın selâmını ve mektubunu getirmiştir. Mecnûn sevinip oynadıktan sonra mektubu açar. Leylâ, mektubunda aşkından, evli olmakla birlikte kocasına yaklaşmadığından, ölünceye kadar onu seveceğinden bahsetmekte, babasının ölümünden dolayı başsağlığı dilemektedir. Mecnûn da Zeyd'in getirdiği kâğıt ve kalemi kullanarak Leylâ'ya cevap yazar;,uzun uzun aşkından bahseder.

25- Dayısı Selîm-i Âmirî, Mecnûn'a yiyecek ve giyecek getirir. Mecnûn, dünya ile ilgisini kestiğini ve hiç bir şeye ihtiyacı olmadığını söyleyerek elbiseyi yırtar, yemeği de yemez. Dayısına annesini sorar. Selîm-i Âmirî onun annesini özlediğini anlar, gider getirir.

26- Annesi ona nasihat eder, bu hâlden vazgeçip eve dönmesini söyler. Mecnûn kabul etmez. Çaresiz kalan anne eve geri döner, birkaç gün sonra da ölür. Bu haberi Selîm-i Âmirî'den öğrenen Mecnûn, annesinin kabrine koşar, ağlayıp inler. Nasihat edenlerin sözlerine kulak asmaz, yeniden dağın yolunu tutar.

27- Leylâ, kocasının evde olmadığı bir gece sokağa çıkar. Mecnûn'u düşünüp dolaşırken Zeyd'e rastlar. Ondan Mecnûn'u getirmesini ister. Zeyd koşarak gider, daveti Mecnûn'a ulaştırır. Mecnûn bu müjdeyi alınca, Zeyd'in getirdiği elbiseyi giyerek vahşî hayvanlarla birlikte yola koyulur. Leylâ'nın bulunduğu yere gelir. Zeyd Mecnûn'un geldiğini Leylâ'ya haber verir. Leylâ harama yaklaşmaktan korktuğu için daha fazla ilerlemez. Zeyd'den Mecnûn' a gazel okumasını söylemesini ister. Mecnûn sevincinden ağlar, uzun bir şiir söyleyerek aşkını, ıstırabını anlatır, hayallere dalar. Hayallerinin gerçek olmasını dileyerek şiirini bitirir. Sonra bir ah çekip çölün yolunu tutar.

28- İbn-i Selâm hastalanıp ölür. Leylâ Arap âdetine uyarak bir yıl matem tutar. Kocasının ölümünü bahane ederek ağlar.

29- İbn-i Selâm'ın ölümünü Zeyd'den öğrenen Mecnûn, kâh sevincinden raks eder kâh kendi sonunu düşünüp perişan olur.

30- Leylâ boş bir ev tutup onu cennet gibi süsledikten sonra Zeyd'i çağırır, elbiseler vererek Mecnûn'u getirmesini rica eder. Zeyd'den bu müjdeyi alan Mecnûn sevinerek Leylâ'nın gönderdiği elbiseyi giyer, vahşî hayvanlarla birlikte yola çıkıp Leylâ'nın bulunduğu yere gelir. Leylâ Mecnûn'u karşılar, iki âşık birbirini görünce kendilerini kaybedip bayılırlar. Ayılınca birbirlerine öyle sıkı sarılırlar ki kendilerini unuturlar. Vahşî hayvanlar bunların etrafını sarmıştır. Yaklaşanları parça parça etmektedirler. Bu hâli gören kabile mensupları şaşırırlar. İki âşık arasındaki aşkın mecazî değil hakikî olduğuna inanırlar. Bunlar kendilerine gelince sabaha kadar bir söz söylemeden birbirlerinin yüzüne bakmakla yetinirler. Nihayet Leylâ söze başlayıp: "Sen bir bülbülsün. Bülbül gülden uzaklaştığı zaman susar, bahçede güle kavuşunca ötmeye başlar. Sen benden ayrı olduğun zaman gece gündüz ah edip şiir söylüyordun, şimdi bana kavuştun, niçin susuyorsun?" der. Mecnûn kendinin lâfız, onun ise mana olduğu, manadan eser olmazsa

lâfzın da olmayacağını söyleyerek aralarından ikiliğin kalktığını ifade eder. Leylâ bunları işitince kolunu Mecnûn'un boynuna atıp onu göğsüne çeker, öpüp kucaklar. Mecnûn, Leylâ'nın verdiği sevda içkisiyle sarhoş olur. Nihayet daha fazla dayanamayacağını anlayarak bir nara atıp çölün yolunu tutar.

31- Leylâ, sevgilisinin hasretinden gittikçe sararıp solar. Son buluşmalarında Mecnûn'dan "aşkın rumuzunu" işitmiş, ona sevgisi daha da artmıştır. Sonunda hastalanıp yatağa düşmüştür. Leylâ son dakikada annesine sırrını açar, ölümünün yaklaştığını, kendini taze bir gelin gibi gömmelerini, Mecnûn'u bulup hâlini anlatmasını, ona kendini çok bekletmeden gelmesini söylemesini vasiyet ettikten sonra can verir. Annesi ağlar, üstünü başını yırtar. Leylâ'yı kefenleyip gömerler.

32- Leylâ'nın ölüm haberini Zeyd'den alan Mecnûn, yıldırım çarpmış gibi yere düşer, bayılır. Bir müddet öyle kaldıktan sonra gözlerini açar, ağlayıp inleyerek feleğe sitemler eder. Kanlı gözyaşları dökerek Leylâ'nın mezarına koşar. Tırnaklarıyla vücudunu parçalar. Mezara ulaştığı zaman üstüne kapanır, o kadar kanlı yaşlar döker ki türbe kırmızıya boyanır. O derece bağırıp çağırır ki, Leylâ öteki dünyadan sesini işitir. O anda Mecnûn da Leylâ'nın sesini duyar. Leylâ bulunduğu cihanda memnun olduğunu, kendini daha çok bekletmeden gelmesini söylemektedir. Mecnûn bunu işitince Leylâ'nın mezarını kucaklayıp can verir. Vahşî hayvanlar bir müddet Mecnûn'un başında beklerler, nihayet onlar da dağılıp uzaklaşırlar. Durumu öğrenen kabile halkı Mecnûn'u kefenledikten sonra Leylâ'nın yanına gömerler. Kabirleri ziyaret yeri olur. Hastalar burada şifa bulurlar.

33- Zeyd bunların mezarını bekler. Mecnûn'un ve Leylâ'nın birbirleri için söylemiş oldukları şiirleri cihana yayar.

2.2.3. LÂRENDELİ HAMDÎ'NİN LEYLÂ ile MECNÛN MESNEVÎSİNİN KONU ve MOTİFLER BAKIMINDAN DİĞER LEYLÂ ile MECNÛN MESNEVÎLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

1-Kays'ın Babası

Arap kabilelerinden Amirîler'in şahı asil, zengin, cömert ve yiğit bir kimsedir. Fakat bir oğlu olmadığı için üzgündür. Allah'ın kendisine bir oğul nasip etmesi için adaklar adar, kurbanlar keser ve daima dua eder.

Bu şahıs Nizâmî'nin eserinde de aynı vasıflarla anlatılmaktadır.

Karşılaştırmaya alınan Leylâ ile Mecnûnlar arasında Kays'ın babasından oğlu olmayan bir şah olarak bahsetmeyen şairler Câmî, Bihiştî, Örfî, Andelîb ve Nâkâm'dır. Câmî'de Kays, bu şahın on oğlunun en küçüğüdür. Bihiştî, Kays'ı Âmirîlerin işi gücü içip eğlenmek ve avlanmak olan, genç, zengin ve şair beyi olarak takdim eder. Bihişti'yle beraber Örfî ve Nâkâm'da Kays'ın babası ancak onun Leylâ'ya âşık olmasından sonra ortaya çıkar; oğluna nasihat eder, iyileşmesi için çareler arar. Örfî ve Nâkâm'da Kays'ın doğumuna yer verilmez, hikâyeye doğrudan okul sahnesiyle başlanır. Andelîb'te Kays'ın babasına ve doğumuna yer verilmekle birlikte işaret edilen husus, Kays ve Leylâ'nın aynı zamanlarda dünyaya gelmesidir. Bu motife yer veren Leylâ ile Mecnûn'lar arasında Mecnûn'un babasına isim veren sadece Hakîrî'dir. Hakîrî bu şahsın adının "Eznesim" olduğunu şu beyitlerle bildiriyor:

Kim ʿArabda var idi bir pādişāh
Cümle ʿācizlere püşt ü penāh

Seyyid-i ʿĀmiryān dirler aña
Diñleyesin şerḥ idem ḥālin saña

Eznesīm idi anuñ meşhūr adı
ʿĀlemi tutmuş idi ʿadl ü dādı[464]

2-Kays'ın Dünyaya Geliş Nedeni

Bu Şah, günün birinde yolu üzerindeki harabede bir "Abdal"a rastlar. Abdal, Şah'ı görür görmez konuşmaya gerek kalmadan derdini anlar. Ona taze bir ayva vererek yemesini, bu sayede bir erkek evlâda sahip olacağını, fakat bu çocuğun aşk yüzünden kendini kaybedeceğini, aşk sarhoşu olarak şöhret bulacağını söyler. Ayrıca Abdal, olanı biteni idrak edebileceği yaşa gelince çocuğa kendisinden bahsetmesini de Şâh'tan ister.

---

[464] Zikri Turan, a.g.e., s. 63.

Şahın Abdal'dan aldığı bir ayva vesilesiyle çocuk sahibi olması motifi, Lârendeli Hamdî'den başka hiçbir şairin Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde karşılaşmadığımız, daha ziyade halk hikâyelerinde görülen bir motiftir. Bu bakımdan motifi Leylâ ile Mecnûnlar çerçevesinde orijinal bir motif olarak tespit edebiliriz.

Nizâmî'de şahın çocuğu olması, adaklar adayıp açları doyurmasına ve dualarının kabul edilmesine bağlanmıştır. Şâhidî, Nevâ'î, Hamdullah Hamdî, Celîlî, Sevdâ'î, Hakîrî, Fuzûlî, Sâlih, Halîfe, Atayî ve Faizî'de motif Nizâmî'deki gibidir. Her ne kadar Ahmed Rıdvân'ın eserinin tek nüshası baştan eksikse de Nizâmî'yi takip ettiğine göre onda da motif bu şekilde olmalıdır.

Lârendeli Hamdî'de Abdal, bir erkek çocuğu olacağı müjdesini vermekle beraber, çocuğun aşk yüzünden kendini kaybedeceğini, aşk sarhoşu olarak şöhret bulacağını da bildirir. Ayrıca Abdal, kendini idrak edebileceği çağa geldiğinde çocuğa kendisinden bahsetmesini de Şah'tan ister. Nizâmî'de bu motif bulunmuyor. Husrev'de ve ona bağlı olarak Şâhidî'de motif, Kays'ın talihine bakan müneccimin aşk yüzünden deli olacağını haber vermesi şeklindedir. Şâhidî'de bu sahne şöyle nakledilir:

Meger encāmını ḳılmaġa teftīş
Bulurlar bir ḥakīm ṭāliᶜ-endīş

Ki bulmuşdı nücūmuñ ᶜilmine rāh
Ḳırānātuñdı te's̱īrinden āgāh

Didiler gör ki bu oġlanda āṡār
Ne yüzdendür bizi eyle ḫaber-dār

Pes ol üstād çün bu ḥāl(i) bildi
Ḳalemle levḥini eline aldı

Çizüb remli naẓar ḳıld(ı) kitāba
Yazub eşkāl yüz dutd(ı) ḥesāba

Ḥesāb(ı) sırrınuñ görd(i) ᶜiyānın
Kitābı ḥükminüñ itdi beyānın

Didi bu ṭıfl-ı ḫūb-ı māh-manẓar
Ḫoceste ṭāliᶜ-i ferḫunde-aḫter

Ola faż̇l u hünerlerde yegāne
Naẓīrin görmeye devr (u) zemāne

Göñüllerde ola cān bigi maḥbūb
Naẓarda Yūsuf (u) sīretde Yaᶜḳūb

Fünūn-ı ᶜilm içinde ola kāmil
Faṣāḥatde ola Seḥbān u Ebil

Veli çün ire eyyām-ı cüvānī
Ġurūr-ı ʿıyş u nūş-ı kām-rānī

Dili āyīnesine sırr-ı Mevlā
İde bir māh-peykerden tecellī

İdiser ṣabr-ı ʿaḳlın ʿışḳ yaġma
Ḳılısardur bunı şūrīde sevdā

Ola meydān-ı ʿışḳuñ şeh-süvārı
Çıḳa elden ʿinān-ı iḫtiyārı

Görinen bu durur ey ḫūb-fercām
Ḫudā bilür ki ne olısar ser-encām[465]

3-Kays'ın Doğumu

Ayvayı yiyen Şah'ın, aylar sonra bir oğlu dünyaya gelir. Güzelliği dillere destan olan çocuğun adını Kays koyarlar ve onu bir dâyeye verirler. Şah, bir oğlu olmasına sevinir; fakirleri doyurur, ziyafetler düzenler.

Kays'ın güzelliğinin destan olması, bir sütanneye verilmesi ve isim konulması Nizâmî'de ve Kays'ın doğumuna yer veren diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde de aynı şekildedir.

4-Kays'ın Çocukluğu

Bir yaşına gelen Kays sürekli ağlamaktadır. Bir gün peri kadar güzel bir kız, onu bostana gezdirmeye götürür. Sürekli ağlayan çocuk, bu güzelin kucağında sükûnet bulur ve susar. Fakat kız kucağından bırakınca yeniden ağlamaya başlar. Duruma şahit olan akıl sahibi kimseler, ona aşktan bir felaket ereceğini, adının her "dâstâna" yazılacağını anlarlar.

Kays'ın küçükken güzellere tutkun olması, sürekli ağlayıp sadece güzel bir kızın kucağındayken susması motifi Hâtifî'den alınmıştır. Hâtifî'den evvel mesnevîlerini yazan Nizâmî, Husrev, Câmî, Şâhidî, Nevâ'î ve Bihiştî'yle sonra yazanlardan Atayî, Örfî, Andelîb ve Nâkâm'da bu motif bulunmuyor. Andelîb'in eserinde Kays'ın daha beşikteyken şiir söylemesi orijinal bir motif olarak tebarüz ediyor. Diğer Türk şairleri, Hâtifî'nin Kays'ın ilerde aşk yüzünden kendini kaybedeceğine işaret eden bu motifini benimsemişlerdir.

5-Kays'ın Sünnet Ettirilmesi

Üç yaşına gelen Kays, Kûfe'den Bağdad'a kadar geniş bir sahadan davet edilen misafirlerin de katıldığı gösterişli bir törenle sünnet ettirilir.

---

[465] Şâhidî, *Gül-şen-i 'Uşşâk*, Bibliothek National, An. Fon. No: 333, v. 27ª-27ᵇ.

Lârendeli Hamdî, Kays'ın sünnet ettirilmesi motifini de Hâtifî'den almıştır. Bununla beraber Hâtifî'de Kays'ın sünnet ettirildiği yaş on dörttür. Türk şairleri arasında motife yer veren diğer şairler Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Sevdâ'î, Hakîrî, Fuzûlî, Sâlih ve Halîfe'de bu yaş on; Ahmed Rıdvân'da ise Hâtifî'deki gibi on dörttür. Lârendeli Hamdî'de Kays'ın üç yaşındayken sünnet ettirilmesi, dört yaşında okula verilmesiyle alâkalıdır. Motifin kullanıldığı eserlerde Kays sünnet ettirilmeden mektebe verilmez.

6-Kays'ın Mektep Hayatı

Kays dört yaşına basınca ilim tahsil etmesi için okula verilir. Beraberinde bir kaç güzelle okula devam eden Kays, iki üç yıl gibi kısa bir zamanda bütün ilimleri tahsil etmekle kalmaz, kendisi bunları öğretecek seviyeye ulaşır. Onun okuldan ayrılması okul arkadaşı olan güzelleri üzer.

Kays'ın mektebe verilmesi motifi Câmî ve Bihiştî hariç mukayeseye aldığımız bütün Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde vardır. Bununla beraber Kays'ın okula verilme yaşında, sünnet ettirilme yaşında olduğu gibi, bir birlik görülmez. Bu yaş, Nizâmî, Hamdullah Hamdî, Sevdâ'î, Hakîrî, Fuzûlî, Sâlih, Halîfe ve Atâyî de on; Hâtifî ve Ahmed Rıdvân'da on dört; Şâhidî'de yedi; Fâ'izî'de yedi sekiz; Nevâ'î'de dört beş arası; Celîlî'de ise dörttür. Husrev, Örfî ve Andelîb'te mektebe verilme yaşı belli değildir. O hâlde Lârendeli Hamdî, Kays'ın dört yaşındayken okula verilmesi motifini Nevâ'î ve Celîlî'den almış olabilir. Nevâ'î'de farklı olarak, Leylâ'nın babası kızı için bir ev ayırır ve burayı okul hâline getirir. Kabilesinde okul bulunmayan Kays da buraya gönderilir. Andelîb'te Kays'ın mektebe verilmesi, onun, okula gitmeye başlayan Leylâ'nın hasretine dayanamaması olarak gösterilir.

Nevâ'î ve Celîlî'de Kays'ın mektebe verilmesi şöyle anlatılır:

Yètkeç yaşı tört ü bèş arası
Taʿlīm sözin salıp atası

İstetti ḳabāyil içre Pīri
Taʿlīm bèrürge bī-naẓīri

Kim mekteb ara ḫuceste ferzend
Bolġay barı ʿilmdin berū-mend

Çün ʿilm ile erc-mend bolġay
Āfāḳ ara ser-bülend bolġay

Èy pīr-i muʿallīm-i mü'eddeb
ʿAḳl oldı ḳaşıngda ṭıfl-ı mekteb

Bu ṭıfl èligige bir varaḳ bèr
Līkin manga ʿışḳdın sebaḳ bèr[466]

[466] Alî Şîr Nevâyî, *Leylî vü Mecnûn (hzl.:* Ülkü Çelik), s. 96.

Celîlî:

Çün müddet-i çār sāle irdi
Meh gibi ruḫı kemāle irdi

İsterdi peder mü'eddeb ola
Kim küşe-nişīn-i mekteb ola

Ḳıldı anı üstāde teslīm
Tā māhe ʿuṭārid ide taʿlīm[467]

Lârendeli Hamdî ise Kays'ın mektebe verilmesini şu beyitle nakleder:

Çün ol meh ṭalʿat irdi çār sāle
Atası mektebe itdi ḥavāle (839)

Kays'ın iki üç yıl gibi kısa bir sürede bütün ilimleri tahsil etmesi motifine yer vermekle Lârendeli Hamdî, diğer Leylâ ile Mecnûnlardan ayrılır. Onda mektep epizodunda Leylâ rol almaz. Bu yüzden iki kahramanın görüşmesi de mektepte gerçekleşmez. Hamdî'de mektep, Mecnûn'un zeka ve idrakinin şekillenmesini, husûlî bilgisini tamamlamasını ve farklı kişiliğini vurgulamakla vazifelidir.

Leylâ ile Mecnûn'u okulda buluşturan diğer Leylâ ile Mecnûnlarda, mektep sahnesiyle iki kahramanın görüşmelerine ve âşık olmalarına uygun bir zemin hazırlanır. Okul yaşına gelen Leylâ ile Mecnûn mektebe verilir. Şâhidî ve Sâlih'de yan yana; Sevdâ'i, Fuzûlî, Halîfe, Fâ'izî ve Andelîb'te ise bir saf kız bir saf oğlan şeklinde otururlar. İki genç birbirlerini görür görmez âşık olurlar.

7-Kays'ın Rüyasında Leylâ'ya Âşık Olması

Kays on yaşına gelir. Bir akşam kendine hizmet eden oğlunu hayran hayran seyreden Şah'ın hatırına, harabede karşılaştığı Abdal ve söyledikleri gelir. Şah, Kays'a Abdal ile olan bütün macerasını anlatır. Babasının anlattıklarını dinleyen Kays, o anda tuhaflaşır, vücudunu hararet basar. Kays, zihni babasının anlattıklarıyla meşgul bir şekilde uykuya dalar. Rüyasında kendini havuzlu bir gül bahçesinde bulur. Bahçedeki kasırdan çıkan ahu suretine girmiş iki peri ona, kasrın tavanına üstat bir nakkaş tarafından işlenmiş, Leylâ isimli bir güzelin resmini gösterirler. Kays, bu resmi görür görmez ona hayran olur. Ağlayarak uykudan uyanır, anne ve babasına rüyasını anlatır. Annesi ona nasihatler eder; aşkın kendisine iyilikler getirmeyeceğini, ilimle uğraşmasının daha hayırlı olacağını söyler. Fakat hiçbir nasihat kâr etmez. Kays'ın rüyasında gördüğü güzele tutkunluğu giderek artar. Halk, ağlayıp inlemesinden ve kendilerinden uzaklaşmasından dolayı ondan nefret eder, yüz çevirir.

[467] Celîlî, *Leylâ ile Mecnûn*, v. 73ª.

Rüyada âşık olma motifi sadece Lârendeli Hamdî'de vardır. Kays'ın dünyaya gelişini farklı bir sebebe bağlayan ve Leylâ ile Kays'ı okulda buluşturmayan Hamdî, eserinde ortaya çıkan iki kahramanın görüşmesi problemini rüya sahnesiyle ortadan kaldırır. Lârendeli'nin eseri haricinde hiçbir Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinde kahramanlar birbirlerine rüyalarında âşık olmazlar. Bu bakımdan Lârendeli Hamdî kahramanlarını birbirlerine rüyalarında âşık etmekle Nizâmî'den, Husrev'den, Hâtifî'den, kendisinden önce ve sonra bu hikâyeyi nazmeden Türk şairlerinden ayrılmaktadır. Bu ayrılık belli bir yere kadar Hamdî'nin olay örgüsünün farklılaşmasına, diğerlerinde bulunmayan bir takım mana birliklerinin eserinde yer almasına neden olmuştur.

Leylâ ile Mecnûn mesnevîleri içerisinde, iki kahramanı diğerlerinden farklı bir sebeple ve değişik mekânlarda birbirine âşık eden öteki şairler Câmî ve Bihiştî'dir. Câmî'de Kays, güzelliğinin şöhretini işittiği Leylâ'yı görmeye gider ve hemen tutulur. Leylâ da kalbini Kays'a kaptırır. Bihiştî'de Kays bir gezinti esnasında karşılaştığı Leylâ'ya âşık olur.

Kays'ın rüyasını anlatması ve bunun üzerine annesinin aşkın iyilik getirmeyeceğine dair nasihat etmesi motifine en yakın motif Andelîb'tedir: Kays, okulda gördüğü Leylâ'nın güzelliğinden annesine söz eder. Annesi oğluna aşk oyunundan fayda gelmeyeceğini söyleyerek ilim tahsiliyle uğraşmasını salık verir:

"Ey cân oğlum, sen hele nereside (nev-resîde) durarsen, bu sözlerin goygıl, ilim ve edep öğrengil, ışıkbâzlıktan hele sana hiç fayda yoktur. "[468]

Nevâ'î'de okulda geçen hâdiseler daha teferruatlı nakledilir: Leylâ hastalandığı için okula gelemez. Hekimlerin verdiği ilâçlarla şifa bulur ve güzelliği artar. Mektebe dönüşü herkesi sevindirir. Üstat, okulu tatil eder. Çocuklar buna sevinirler. Ağlayan tek kişi Kays'tır. Leylâ, bu ağlamaya şahit olunca Kays'ın kendisini sevdiğini sezer. Bir başka gün çocuklar bağda oynarlarken Kays gül fidanlarının arasına saklanıp ağlar. Leylâ onu görür ve ağlamasının nedenini sorar. Kays bir ah çekip aşkını itiraf eder, sonra da bayılır. Leylâ, Kays'ın başını kolları arasına alıp ağlar. Olanları uzaktan seyreden iki arkadaşından biri Leylâ'yı teselli eder; hemen gitmesini, Kays'ı kendilerine bırakmasını söyler. Kays bir süre sonra ayılır. Leylâ'yı göremeyince ağlar, yeniden kendini kaybeder. Güller arasından olanı biteni seyreden kızlar korkarak evlerine dönerler. Kays baygın bir hâlde orada kalır. Merak içinde oğullarını arayan anne ve baba, onu göğsü bağrı yırtık bir hâlde, baygın yatarken bulurlar. Kays'ı alıp eve getirirler.

8-Leylâ'nın Babası

Arap diyarında asaleti, zenginliği ve cömertliği ile meşhur bir şah daha vardır. Bu şahın ismi Leylâ olan kızının güzelliği pek çok kişiyi mecnûna döndürmüştür.

---

[468] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 336.

Lârendeli Hamdî, Kays'ın babasına olduğu gibi bu şahsa da isim vermez. Hakîrî hariç diğer Leylâ ile Mecnûnlarda da durum aynıdır. Kays'ın babasını Eznesim olarak adlandıran Hakîrî, Leylâ'nın babasına da "Bü'l-hasan" adını verir:

İsmini dirlerdi anuñ Bü'l-ḥasan
Diñlegil cāndan ḥikāyātın zemen

Māl (u) mülki var idi anuñ ʿaẓīm
Hem ʿArab mülkinde olmuşdı muḳīm[469]

9-Leylâ'nın Rüyasında Kays'a Âşık Olması

Leylâ, rüyasında genç ve güzel bir delikanlının kendisine bir deste gül verdiğini görür ve hemen delikanlıya âşık olur. Uyanınca adını ve kabilesini bilmediği bu delikanlının hasretiyle ağlar.

Lârendeli Hamdî'de Kays'ın rüyada Leylâ'ya tutulmasına bağlı olarak Leylâ da Kays'ı rüyasında görür ve âşık olur. Motif diğer Leylâ ile Mecnûnlarda bulunmuyor.

10-Kays'ın Leylâ'yı Araması

Kays, rüyasında görüp âşık olduğu Leylâ isimli güzeli aramak için sarayın önünde tesadüf ettiği deveye binerek yollara düşer. Nihayet sora sora Leylâ'nın kabilesinin konakladığı yere gelir. Çadırın kapısına çıkan Leylâ'yı görür görmez rüyasındaki güzelin o olduğunu anlar. Leylâ da Mecnûn'u görünce hemen tanır. İki âşık bakışmayla yetinmek zorunda kalırlar ve Kays üzgün bir şekilde eve döner.

Nizâmî'de motif, bir gece Leylâ'yı görmeye giden Kays'ın, onu çadırında tek başına dışarıyı gözetlerken bulması ve rakîb korkusuyla iki âşığın uzaktan uzağa bakışması şeklindedir. Câmî'de Leylâ'yı görmeye giden Kays'ı, Leylâ çadırından çıkarak karşılar ve iki sevgili bir süre konuşurlar. Şâhidî motife Leylâ'nın okuldan alınıp eve hapsedilmesi epizodundan sonra yer verir; okuldan alınıp dışarı çıkması yasaklanan Leylâ'yı görmeye giden Mecnûn, onu çadırında ağlarken bulur. Hâlini uzun uzun anlatmaya imkân olmadığı için bir şiir okuyarak derdini döker. Bihiştî'de kahramanların ilk defa baş başa kalmaları Kerime ve Şerif'in yardımlarıyla olur. Şerif sevgilisi Kerime'nin ricası üzerine Kays'ı evine çağırır. Kerime de Leylâ'yı alıp getirir. Böylece iki âşık görüşürler. Sevdâ'î, Fuzûlî ve Halîfe'de Kays, Leylâ'yı sadece okulda görmekle yetinmez; okul çıkışı türlü bahaneler bularak Leylâ'nın evine uğrar.

11- Babasının Kays'a Nasihat Etmesi ve Bir Başkasıyla Evlenmesini İstemesi

Leylâ'ya aşkı gittikçe artan Kays'ın durumu artık dilden dile dolaşmaktadır. Söylentiler kulağına gelince babası onu çağırtır ve Leylâ'dan vazgeçmesi için nasihatler eder.

[469] Zikri Turan, a.g.e., s. 68.

Ona, Leylâ'nın kendisini aynı muhabbetle sevmediğini, üstelik asalet bakımından da kendilerine denk olmadığını söyler. Ayrıca kabilelerinden istediği bir güzelle evlenmesini tavsiye eder. Babasından bu öğütleri dinleyen Kays, aşkın iradî bir his olmadığı, bu yüzden nasihatlerin kendisine kâr etmeyeceği cevabını verir. Babası oğlunun iyiden iyiye aşkın esiri olduğunu anlar ve nasihat etmekten vazgeçer.

Nizâmi'de babanın oğluna nasihat etmesi ve kabilelerinden istediği bir kızla evlenmesini teklif etmesi sahneleri sıralama itibarıyla farklıdır. Nizâmî'de Kays'a önce akrabaları nasihat eder, içine düştüğü durumdan kurtulması gerektiğini söylerler. Oğlunun hâline üzülen baba, bunun nedenini yine bu akrabalardan öğrenir. Kızı istemeye gider. Leylâ'nın babası Kays'ın delilik alametleri gösterdiğini söyleyerek kızı vermez. Baba çaresizlik içinde evine döner. Nizâmî'de, Kays'a kabileden bir kızla evlenmesini teklif edenler akrabalarıdır. Kays bu teklifi;"Ölüye kefen ne lazımdır?" diyerek reddeder.

Husrev'de savaş sahnesinden sonra gelen bölümde Kays'ın annesi kocasına Nevfel'in kızını alma düşüncesini açar. Câmî'de baba, oğluna amcasının kızıyla evlenmesini teklif eder. Kays bunu kabul etmez. Hâdiseyi işiten Leylâ müteessir olur. Ahmed Rıdvân'da sahne, Nizâmî'nin tesiriyle, Leylâ'nın istenmesini takip eden bölümde cereyan eder. Babası Kays'a Leylâ'dan vazgeçtiği takdirde bir başka kız bulabileceklerini söylerse de Kays kabul etmez, ağlayarak sahranın yolunu tutar. Celîlî vak'aya Lârendeli Hamdî gibi istikamet verir. Oğlunun durumuna üzülen baba ona nasihat eder, Leylâ'dan vazgeçmesini, ona daha güzel bir kız bulacağını söyler. Kays, Leylâ'dan başkasıyla olamayacağını ifade ederek buna karşı çıkar. Çaresiz kalan baba Leylâ'yı istemeye karar verir. Sevdâ'î'de baba, oğlunu Leylâ'nın kendilerinde olduğunu söyleyerek kandırır ve eve getirir. Nasihat ettikten sonra kabilelerinden ona layık güzel bir kızla evlenmesini teklif eder. Kays gözünün ondan başkasını görmediğini söyleyerek kabul etmez. Fuzûlî'de Kays'a kabileden bir kızla evlenmesini annesi teklif eder. Ona maiyetlerinde bin kabile bulunduğunu, her kabilede de bin güzel olduğunu, hepsine tek tek bakarak istediği birini seçebileceğini söyler:

Vardur bu ḥaşemde miñ ḳabīle
Her ṭā'ife içre miñ cemīle

Bir bir ḳılalum ḳamu saña ʿarż
Yetsün yèrine bize olan farż

Bir serv-i sehī-ḳad ü semen-ber
Tezvīcüñe èdelüm muḳarrer

Taʿyīn_èdelüm saña meh ü sāl
Ṣarf_eyleyebildügüñce emvāl[470]

Mecnûn, ihtiyarının elinde olmadığı gerekçesiyle teklifi geri çevirir.

[470] Necmettin Halil Onan, a.g.e., s. 98.

Celal-zâde Sâlih ve Halîfe'de motif diğer Leylâ ile Mecnûnlarda olduğu gibidir. Örfî'de Kays'a başka bir kızla evlenmesini söyleyen "biri"dir. Bu kimse Kays'a, "Leylâ için niçin bu kadar ağlıyorsun? O güzel değil, sana daha güzelini bulalım." der. Kays ona, Leylâ'ya kendi gözüyle bakması hâlinde aşkının nedenini anlayabileceği karşılığını verir.

12-Leylâ ile Kays Arasındaki Münasebetin Duyulması

Leylâ ise Kays'ın hasretiyle ağlayıp inlemektedir. Kabilelerinden yaşlı ve çirkin bir cadı, ikisi arasındaki münasebeti babasına haber verir. Babası bunun üzerine öfkelenir, kızını döver ve onu saray içindeki sağlam bir kaleye hapseder. Annesi de kızına nasihat eder. Ortada dolaşan rivayetlerin aileleri için gurur kırıcı şeyler olduğu söyleyerek kızının ağzından laf almaya çalışır. Fakat Leylâ, annesine aşk denilen duyguyu tanımadığını, masum olduğunu iddia eder.

Lârendeli Hamdî vak'ayı takdimde bu noktadan itibaren öteki Leylâ ile Mecnûnlarla birleşiyor.

Nizâmî'de okulda yeşeren aşk kulaktan kulağa yayılır. Nihayet "bir kimse" söylentiyi Leylâ'nın annesine kadar götürür. Anne, babaya haber verir. Bunun üzerine baba kızını artık mektebe göndermez. Husrev ve Hâtifî bu bahiste Nizâmî'yi takip ederler. Câmî'de Mecnûn'un Leylâ'yı görmesinin yasaklanması, kızın babasının Mecnûn'u Halîfe'ye şikâyet etmesinden sonradır. Halîfe bir fermanla, Leylâ'nın adını anmasını Mecnûn'a yasaklar. Bunu işiten Mecnûn ıstırabından bayılır. Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Sevdâ'î, Fuzûlî, Sâlih ve Halîfe'de Leylâ, annesinin suçlamaları karşısında inkar yolunu seçer; aşkın, âşığın ne olduğunu bilmediğini söyler. Lârendeli Hamdî de aynı rivayeti esas alır. Ondaki farklılık iki genç arasındaki münasebeti duyan Leylâ'nın babasının kızını saray içindeki muhkem bir kaleye hapsetmesidir:

Serāy içre varidi ḳal'a muḥkem
İletdiler nigārı anda ol dem (1242)

Motife bu şekilde yer veren Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde annenin kızına nasihati devrin ahlak anlayışının terennüm edildiği pasajlar olmaları bakımından mühimdir. Leylâ'nın suçlamaları reddettiği kısımlar ise konuşma üslubunun yakalandığı, dahası yalan söyleyen insan psikolojisinin yansıtıldığı kısımlardır. Sâlih'te annenin kızına nasihati şöyledir:

Oturub öñine ḫiṭāb itdi
Nice yüzden aña ʿitāb itdi

Gözi yaşı akarken āh iderek
Egri egri aña nigāh iderek

Didi şol bir felāna didi baña
Olmuş āşufte bir cevān saña

Sen de anuñ esīri olmuşsun
Derd-i ʿışḳıyla perī olmuşsun

Hīç saña düşer mi andan bu
Böyle bed-nām u böyle çirkin bū

Ḳız olanda gerek ḥayā vü edeb
Niçün olmaya sende daḥī ʿaceb

Görse er sāyesini bir ḳız eger
Ḳaçmasa bil ki anı hīçe deger

Ḳız gerekdür hevādan ide ḫayāl
Dāmenin nā-geh aça diyu şimāl

Kendüye çeşm-i ḫātem itse naẓar
Ḳıla meyl-i benān ile āver

Olsa biñ ʿāşıḳuñ hele lāyıḳ
Saña düşer mi olasın ʿāşıḳ

Cümle nāmūs u ʿārı bād itdüñ
ʿArab içre ne ṭurfe ad itdüñ

Şimdiden şoñra evde eyle ḳarār
Mektebe varma bir daḫi zinhār

Çıkma evden gerekse ger cānuñ
Yoḫsa dirin atañ döker ḳanuñ[471]

Fuzûlî ise annenin kızına nasihatini şu beyitlerle naklediyor:

K'ey şuḫ nèdür bu güft ü gūlar
Ḳılmaḳ saña ṭaʿne ʿayb-cūlar

Niçün özüñe ziyān èdersen
Yaḥşi aduñı yaman èdersen

Niçün saña ṭaʿneède bed-gū
Nāmūsa taʿalluḳ iş midür bu

Nāzük beden ile berk-i gülsen
Ammā ne dèyem igen yöñülsen

Lāle kimi sende luṭf çoḫdur
Ammā ne dèyem yüzüñ açuḫdur

Temkīni cünūna ḳılma tebdīl
Ḳızsen ucuz olma ḳadrüñi bil

[471] Rıfat Kütük, a.g.e., s. 163-164.

Her ṣūrete ʿaks kimi baḥma
Her gördüğüñe ṣu kimi aḥma

Mey gerçi ṣafā vèrür dimāġa
Aḥduġı içün düşer ayaġa

Gözgü kimi ḳatı yüzlü olma
Nergis kimi ḫīre gözlü olma

Gözden gerek‿olasen nihān sen
Tā dèmek‿ola saña ki cānsen

Sen şemʿsen‿uymagıl hevāya
Kim şemʿi hevā vèrür fenāya

Luʿbet kimi özüñi bezetme
Revzen kimi küçeler gözetme

Sāġar kimi gezmegi ḥarām‿et
Nagme kimi perdede maḳām‿èt

Sāye kimi her yère yüz‿urma
Hīç kimse ile oturma durma

Sen sādesen özge ehl-i nīreng
Cehd‿eyle vèrilmesün saña reng

Dèrler seni ʿaşḳa mübtelāsen
Bīgāneler‿ile āşināsen

Sen ḥandan ü ʿaşḳ ẕevḳi ḥandan
Sen ḥandan ü düst şevḳi ḥandan

Oğlan ʿaceb‿olmaz‿olsa ʿāşıḳ
Āşıḳlıġ‿işi ḳıza nè lāyıḳ[472]

Celîlî'de Leylâ, annesinin suçlamaları ve nasihatleri karşısında söyleyecek bir şey bulamaz ve susar. Hakîrî, Örfî, Andelîb ve Nâkâm'da dedikoduları duyan anne ya da baba kızlarını hemen o saatte eve kapatırlar.

(Lârendeli Hamdî buradan sonra Leylâ ile Kays'ın birbirlerini okulda görerek âşık olmaları hâdisesini bir başka rivayet olarak anlatır. Hamdî bu nakilde motife yer veren diğer Leylâ ile Mecnûnların mektep sahnesinde yer alan mana birliklerini ve hayal unsurlarını kullanır.)

[472] Necmettin Halil Onan, a.g.e., s. 67-68.

13-Kays'ın "Mecnûn" Lâkabını Alması

Leylâ'nın hasretiyle yanıp tutuşan Kays, sürekli ağlayıp inlemekte, yalın ayak sokaklarda gezmektedir. Onu bu şekilde gören çocuklar "deli geldi." diyerek taşlarlar. Nihayet kabilesi ona "Mecnûn" adını takar.

Başta Nizâmî olmak üzere diğer Leylâ ile Mecnûnlarda Kays'a "Mecnûn" lâkabı verilmesi aşağı yukarı hep aynı şekilde anlatılmaktadır: Kays'ın sevgilisiyle görüşmesi engellenir. Bu onun aşkının artmasına, anadan, babadan, kabileden uzaklaşıp üstü başı perişan bir hâlde sahralara düşmesine neden olur. Aşktan habersiz ve anlayışsız kimseler, hareketlerinin gerçek manasını kavrayamadıkları Kays'a "Mecnûn" lâkabını takarlar.

Nizâmî:

و انان که نیو فتاده بودند مجنون لقبش نهاده بودند

او نیز بوجه بینوائی میداد براین سخن گوائی[473]

"Onun gibi aşka düşmemiş olanlar kendisine "Mecnûn" lâkabını verdiler. O da zavallı hâliyle bu lâkabı tasdik ediyordu. "[474]

Şâhidî:

Enīsi derd ü miḥnet eşg maḥrem
Celīsi āh-ı ḥasret hemdemi ġam

Şadāsı ṭutdı āfāḳı temāmı
Dinildi Ḳays'ken Mecnūn nāmı[475]

Nevâ'î':

Sevdā ḳılıp anı muḥtelif ḥāl
Tınmay yügürüp songıça eṭfāl

Mecnūn bèyle èyleben ḫiṭābın
Kim her nè dèse bèrip cevābın

Èl dèp çü yètişse ol ciger-ḫūn
Kèldi Mecnūn vü kèldi Mecnūn

---

[473] Nizâmî-i Gencevî, *Leylî vü Mecnûn* (Yay. hzl.: Hüseyin Pejmân Bahtiyarî), s. 52.
[474] Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn* (çev.: Ali Nihad Tarlan), s. 69.
[475] Şâhidî, *Gül-şen-i 'Uşşâk*, Bibliothek National, An. Fon. No: 333, v. 36[b].

Ol bolup atın bilüridin yat
Mundın dağı kim nè nème-dür at

Öz atı vü ḳavm u ḫaylı atı
Yoḳ yādıda ġayr-ı Leylī atı

Leylī Leylī dèben çèkip ün
Èl dèp Mecnūn-dur uşbu Mecnūn[476]

Hamdullah Hamdî:

O kim bu fitneye olmadı meftūn
Didi ġıybet dilinden Ḳays'a mecnūn

O ḫōd ʿār iylemezdi ol laḳabdan
Eger gūş itse biñ biñ bī-edebden [477]

Celîlî:

Ṣaḥrāya yüz urdı nā-murād ol
Raḳṣ itdi niteki gird-bād ol

Dīvāne-i ʿışḳ u zār-ı bī-bāk
Mecnūn laḳab oldı ol şeġab-nāk

Mecnūn diyu buldı iştihārı
Ol milket-i derd şehr-yārı[478]

Sevdâ'î:

Yırtdı yaḳasın (u) açdı başın
Seyl itdi aḳıtdı ḳanlu yaşın

Dīvāneliġi çün itdi bünyād
Mecnūn ḳodılar o dem aña ad[479]

Fuzûlî:

Söz muḫtaṣar ol esīr-i sevdā
Bir nevʿ ile oldı ḫalḳa rüsvā

Kim Ḳays iken adı oldı Mecnūn
Aḥvālini èdi ġam diger-gūn[480]

---

[476] Alî Şîr Nevâyî, *Leylî vü Mecnûn (hzl.:* Ülkü Çelik), s. 150-151.
[477] Zülfü Güler,, a.g.e., C.2, s. 34.
[478] Celîlî, *Leylâ ile Mecnûn*, v. 79ª.
[479] M. Ünal Şahin, a.g.e., s. 58.
[480] Necmettin Halil Onan, a.g.e., s. 81.

14-Mecnûn'un Necd Dağı'nı Mesken Tutması

Giderek ailesinden ve kabilesinden kopan Mecnûn, Necd adlı yüksek bir dağdaki bir mağarayı kendine mesken edinir. Vahşî hayvanlardan başka kimsenin bulunmadığı bu yerde Mecnûn, hayvanları dost edinerek yaşamaya başlar.

Lârendeli Hamdî'de toplumdan uzaklaşan Mecnûn'un kendine mekân olarak seçtiği Necd Dağı, Nizâmî'de Leylâ'nın kabilesinin yaşadığı ve Mecnûn'un zirvesinde sükûnet bulduğu yerdir. Husrev, Câmî ve Hâtifî'de Necd Dağı yerini sahraya bırakır.

Bihiştî haricindeki Türk şairleri Necd Dağı motifini kullanmakta Nizâmî'ye tâbi olmuşlardır. Sadece Örfî kısa eserinde "Necd Dağı" yerine "dağ" ifadesini kullanır. Bihiştî'deki farklılık Necd'in, Nevfel'in karşısında başarısız olan Leylâ'nın kabilesinin üzerinden aşarak kurtuldukları dağ olarak tasvir edilmesidir[481]. Diğer Leylâ ile Mecnûnlarda Mecnûn önce sahralara düşer, sonra sükûnet bulmak için Leylâ'nın kabilesinin yaşadığı yer olan Necd Dağı'na yerleşir. Şâhidî eserinde bunu şu beyitlerle anlatır:

Bir ulu kūh kim Necd idi nāmı
Olaydı ḫayl-i Leylī'nüñ maḳāmı

Derūn(ı) cūş idüb geldikce vecde
Ḳarār itmezdi varmayınca Necd'e[482]

15- Mecnûn'un Durumunu Öğrenenen Babasının Necd Dağı'na Gidip Onu Eve Getirmesi ve Leylâ'yı İstemeye Karar Vermesi

Bir tanıdığı Mecnûn'un babasına, oğlunun vahşî hayvanlarla birlikte perişan bir hâlde Necd Dağı'nda yaşadığını haber verir. Son derece üzülen baba, oğlunu arar bulur. Ona nasihatler ettikten sonra birlikte eve dönmeyi, kendisine çeki düzen verdikten sonra da Leylâ'yı almayı teklif eder. Ümitlenen Mecnûn, babasıyla birlikte eve döner.

Hikâyeyi ilk defa plânlı bir şekilde nazm eden Nizâmî'de bu bahis şöyledir: Sevgilisinin okuldan alınması ve görüşme yollarının kapanması üzerine Mecnûn, âşıkane gazeller okuyup feryat ederek Necd dağında gezinir. Beraberinde kendi gibi sevdaya düşmüş, ayakları başları çıplak birkaç dostu daha vardır. Akrabaları ve babası bu hâle çok üzülürler. Aklını başına toplasın, diye nasihatler ederler, hikâyeler anlatırlar. Fakat hiçbirisi kâr etmez. Nihayet baba, "oğlunun çehresinden ıstırap tozunu gidermeye" karar verir.

Lârendeli Hamdî, bu epizotta Nizâmî'ye değil Husrev'e tâbi olmuştur. Husrev'de baba Kays'ı arayıp bulur, Leylâ'yı almayı vadederek eve getirir. Hâtifî'de ise motif, oğlu için üzülen

---

[481] Zeynel Abidin Aygün, a.g.e., s. 145-146.
[482] Şâhidî, *Gül-şen-i 'Uşşâk*, Bibliothek National, An. Fon. No: 333, v. 37ª.

babanın Mecnûn'u arayıp bulması, "Leylâ seni istiyor" diye kandırıp eve getirmesi şeklindedir. Türk şairlerinin bu bahiste Husrev'i ya da Hâtifî'yi takip ettikleri görülüyor. Şâhidî, Bihiştî, Celîlî, Husrev'i takip ederken; Hamdullah Hamdî, Sevdâ'î, Fuzûlî, Sâlih, Halîfe ve Andelîb, Hâtifî'yi izler.

16-Bir Kış Günü Leylâ ile Mecnûn'un Görüşmesi

Vaktini sevgilisinin hasretiyle ağlayarak geçiren Leylâ, bir kış günü, Mecnûn'u görebilmek ümidiyle avlanmayı bahane ederek arkadaşlarıyla birlikte sahraya çıkar. Mecnûn'un kabilesine yakın bir yerde konaklayan Leylâ ve arkadaşlarını Mecnûn'un kabilesi ağırlar. Mükellef bir meclis kurulur. Bir süre sonra içkinin tesiriyle Leylâ'nın arkadaşları kendilerinden geçip uyurlar. Sadece Leylâ uyumaz ve Mecnûn'u düşünüp ağlar. Diğer taraftan Mecnûn da Leylâ'yı görme iştiyakıyla yanmaktadır. Sevgilisinin durumundan hâl diliyle haberdar olur ve yollara düşer. Leylâ'nın çadırını görür görmez ciğerden bir ah çeker ve çadırın kapısına sevgilisiyle arasındaki perdeyi kaldırması için yalvarır. Mecnûn'un sesini tanıyan Leylâ hemen dışarı çıkar. İki sevgili gün ortasından gece yarısına kadar sohbet ederler. Mecnûn Leylâ'ya vedâ ederek oradan ayrılır.

Lârendeli Hamdî bu bahiste Fars ve Türk şairlerinden faydalanmakla birlikte kimseyi birebir takip etmemiştir. Hamdî'nin faydalandığı eserlerde bahsin yeri de değişiklik göstermektedir.

Nizâmî'de motif Leylâ'nın istenmesi sahnesinden çok sonra yer alır. Onda mevsim kış değil yazdır. Leylâ arkadaşlarıyla bir süre gülüşüp eğlendikten sonra onlardan ayrılır ve bir servi ağacının altına oturur. Bir adamın Mecnûn'un şiirlerini okuduğunu işiterek ağlar. Buna şahit olan bir arkadaşı durumu Leylâ'nın annesine anlatır.

Husrev, bu bahiste küçük farklarla Nizâmî'yi takip eder. Onda; Leylâ, arkadaşlarıyla nahl-istana gider. Mecnûn'u tanıyan bir adam gelerek onun şiirlerinden okur. Leylâ, Mecnûn'un adını duyunca tanımadığı bu adamın ayaklarına kapanır, ondan haber sorar.

Câmî ise Nizâmî'den ve Husrev'den daha farklı bir istikamette motife yön verir: Leylâ bir gün kız ve erkek arkadaşlarıyla otururken Kays gelir. Leylâ yüz vermez. Mecnûn ağlar. Leylâ, Mecnûn'u bu şekilde sınamak istemiştir. Kays'ın sevgisinde samimî olduğunu anlayınca, onu teselli eder, gönlünü alır. Câmî'de ayrıca, Kays ile Leylâ, her gün buluşup akşama kadar birlikte olurlar.

Şâhidî'de Leylâ'nın hasretine dayanamayan Kays, onun çadırının olduğu yere gider. Leylâ'yı tek başına otururken bulur. İki âşık görüşürler, Kays hâlini uzun uzun anlatmaya imkân olmadığı için şiir söyler.

Nevâ'î'deyse motif tamamen farklıdır: Leylâ'nın yurduna ulaşmak için yola düşen Mecnûn, yorgunluktan düşüp bayılır. Bu esnada Leylâ'da Kays'ı düşünmektedir. Gece gözüne uyku girmez, ansızın sevgilisinin sesini işitir ve içine bir ateş düşer. Dayanamaz, sesin geldiği yere koşar. İki sevgili birbirlerini görünce ateşli bir ah çekerek kendilerinden geçerler. Duruma şahit olan dadı, kimse görmesin diye Leylâ'yı kucaklayıp eve getirir;Mecnûn'u da uzak bir yere götürüp bırakır.

Hamdullah Hamdî diğer Leylâ ile Mecnûnlarda görülmeyen bir ilâveyle Mecnûn'u deve sırtında Leylâ'nın diyarına gönderir. Leylâ'nın çadırını uzaktan gören Mecnûn heyecanlanıp deveden düşüp bayılır, devenin tek başına geldiğini görenler olup biteni anlar ve Mecnûn'u arayıp bulurlar.

Atâyî'nin bu bahiste Nevâ'î'den etkilendiği anlaşılıyor.

Ahmed Rıdvân'da Kays, okuldan alınan Leylâ'yı görebilmek umuduyla her sabah onun evinin bulunduğu Necd Dağı'na çıkar, ağlayıp inleyerek dolaşır, ceylanlarla konuşur.

Halîfe'de bu motifi hatırlatan bir motif okul sahnesinde yer alır. Okul dışında da Leylâ'yı görmeyi arzulayan Kays, türlü bahaneler icat ederek sevgilisiyle görüşmeyi başarır. Fakat Rakîb bunu haber alınca görüşme yollarını kapatır.

Atayî, Sevdâ'î'nin "çeşme" motifini hatırlatan bir şekilde, Mecnûn'u ağlatarak dağları dolaştırdıktan sonra Leylâ'nın kabilesinin bulunduğu yaylaya ulaştırır. Mecnûn, o yurdun taşlarını kucakladıktan sonra çeşmeye gelir ve çeşmeden Leylâ'yı sorar.

Andelîb'te motif, Kays'ın bir bahar günü arkadaşının teşvikiyle bağa gitmesi, oraya benzer bir sebeple gezmeye gelen Leylâ'yla karşılaşması ve iki âşığın birbirlerini görür görmez bayılmaları şeklindedir. Leylâ'yı arkadaşları alıp eve götürürler. Kendine gelen Mecnûn sevgilisini göremeyince yakasını yırtıp şiirler söyler, ağlayarak sahranın yolunu tutar.

Nâkâm da motifi aşağı yukarı Andelîb'te olduğu gibi kullanıyor. Bununla beraber onda Mecnûn'un gül bahçesine gitmesi arkadaşlarının teşvikiyle olmaz; Mecnûn bir bahar günü ağlayarak Leylâ'nın kabilesinin bulunduğu yere gelir. Yolu üzerinde bulunan bir gül bahçesine girer, çiçeklere hitap eder. Leylâ da o esnada arkadaşlarıyla gül bahçesine gelir. İki sevgili birbirlerini görür görmez kendilerinden geçerler. Leylâ'nın hâline şahit olan arkadaşları onu kınarlar, yüzüne gül suyu serperler ve alıp evine götürürler. Kendine gelen Mecnûn, Leylâ'nın gittiğini fark edince sitemler eder.

Celîlî, Sevdâ'î, Hakîrî, Fuzûlî ve Sâlih, babasının Mecnûn'u Necd'den kandırarak eve getirmesiyle Leylâ'nın istenmesi arasına böyle bir olay yerleştirmezler.

17-Leylâ'nın Mecnûn'a İstenmesi

Kabilesi Mecnûn'un durumuna üzülmektedir. Babasına Mecnûn'a yardım etmenin en güzel yolunun Leylâ'yı istemek olduğunu söylerler. Baba da bu teklifi yerinde bulur ve kabilenin büyüklerini de yanına alarak Leylâ'yı Mecnûn'a istemeye gider. Leylâ'nın kabilesi misafirleri karşılar ve çok bir güzel bir çadırda ağırlar. Fakat bütün bunlar uğursuz bir vakitte cereyan etmektedir. Mecnûn'un babası Leylâ'yı ister. Fakat Leylâ'nın babası bu tekliften hoşlanmaz. Mecnûn'un deli olduğunu söyleyerek kızını vermeye yanaşmaz. Bunun üzerine Mecnûn'un babası oğlunun deli olmadığını, sadece aşk sarhoşluğu içinde bulunduğu söyler. Oğlunun deli olmadığını ispat için çağırılmasını ve imtihan edilmesini ister. Mecnûn çağırılır ve meclise gelip oturur. O anda oradan geçmekte olan Leylâ'nın köpeğini görür. Mecnûn köpeğin yanına giderek onu kucaklar. Ayaklarını sevgilinin toprağından nişan taşıyor diye yüzüne sürer. Bununla da kalmaz köpekle konuşur. Sonra yanmakta olan muma döner. Mum ona sevgilisinin yüzünün parlaklığını hatırlatmıştır. Mumu sevgilinin bezminden kovulduğunu söyleyerek tekmeler ve söndürür. Mecliste bulunanlar Mecnûn'un bu tavırlarına gülerler. Babası utanç içinde eve dönmek zorunda kalır. Mecnûn da yeniden Necd Dağı'na gider ve vahşî hayvanlarla yaşamaya başlar.

Nizâmî'de motif, oğlunun durumuna üzülen babanın Leylâ'yı istemesi; Leylâ'nın babasının da Mecnûn'un delilik alametleri gösterdiğini ileri sürerek teklifi geri çevirmesi şeklindedir. Husrev motifi Nizâmî'de olduğu şekilde kullanırken Câmî, Leylâ'nın istenmesine eserinde yer vermez. Onda Mecnûn'a babası amcasının kızıyla evlenmesini teklif eder. Hâtifî, Nizâmî'den aldığı motife Türk şairlerinin bir kısmının da kullandığı imtihan sahnesini ilâve eder. Bu sahnede Mecnûn, deli olup olmadığının anlaşılması için çağırılır. Odaya giren Mecnûn, Leylâ'nın köpeklerinden birini görür ve hemen ayaklarına kapanır. Türk şairlerinden Şâhidî, Ahmed Rıdvân, Celîlî, Fuzûlî, Atâyî, Örfî, Andelîb, Nâkâm, Nizâmî'yi takip ederlerken; Hamdullah Hamdî, Sevdâ'î, Hakîrî, Sâlih ve Halîfe Hâtifî'yi izler. Bihiştî'de Leylâ'nın babası, kızını Mecnûn'a vermeme sebebi olarak Leylâ'nın nişanlı olmasını gösterir. Ret cevabını duyunca üzülen Mecnûn'u, Şerif'in Leylâ'yla mektuplaşabileceklerini söyleyerek teselli etmesi de Bihiştî'nin hikâyeye kattığı motiflerdendir. Nevâ'î'de Leylâ'nın istenmesi sahnesi bulunmuyor. Hâtifî'yi takip eden şairlerden Halîfe, Lârendeli Hamdî'de olduğu gibi Leylâ'nın verilmemesini hâdisenin uğursuz bir vakitte cereyan etmesine bağlar.

O hâlde Lârendeli Hamdî, Leylâ'nın istenmesi sahnesini, Nizâmî ve Hâtifî'den aldıklarına kendisinden "Leylâ'nın uğursuz bir vakitte istendiği için verilmemesini" ve "mum sahnesini" ilâve etmek suretiyle örmüştür.

18-Babasının Mecnûn'u Şifa Bulması İçin Bir Pîr'e Götürmesi

O zamanda aşk yolunda mahir bir Pîr vardır. Bu Pîr'in kapısı istek sahiplerinin durağı olmuştur. Oğluna şifa arayan Mecnûn'un babası, bu Pîr'e gelerek durumu anlatır. Ondan oğlunun ağlamaması ve yakasını yırtmaması için yardım talep eder. Pîr, Mecnûn'un babasına,

oğlunun gözüne sevgilisinin ayağının bastığı topraktan sürmesini ve elbisesine sevgilisinin köpeklerinden birinin boynundan alacağı bir ipi dikmesini söyler. Baba bütün bunları yapar. Hakikaten Mecnûn artık ağlamaz, ama tenini parçalamaya başlar. Elini yakasından çeker fakat bu sefer de eteğini yırtar.

Mecnûn'un şifa bulması için bir Pîr'e götürülmesi Nizâmî, Husrev ve Câmî'de bulunmuyor. Mukayeseye dahil ettiğimiz eserler içinde bu motifi ilk defa kullanan Hâtifî'dir. Hâtifi'de Mecnûn, yakasını yırtmaması ve ağlamaması için bir hekime götürülür. Hekim, Leylâ'nın toprağından bir miktar alınıp Mecnûn'un gözüne sürülmesini, yine Leylâ'nın köpeklerinden birinden alınacak ipin de Mecnûn'un vücuduna bağlanmasını söyler. Hekim'in söyledikleri yapılır. Mecnûn ağlamaz, ama göğsünü parçalar;üstünü başını yırtmaz, ama bu sefer de elbisesini eteğinden yukarıya doğru yırtar. Lârendeli Hamdî'nin motifi Hâtifî'den aldığı anlaşılıyor.

Türk şairlerinden eserini Hâtifi'den önce yazan Şâhidî, Nevâ'î ve Bihiştî'de; sonra yazan Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Celîlî, Hakîrî, Atâyî, Örfî ve Nâkâm'da motif bulunmuyor. Motife yer veren şairlerden Sevdâ'î'de köpeğin boynundan alınacak ip, yerini Leylâ'nın saç bağına bırakır. Oğlunun derdine şifa arayan baba, aşk şarabı içmiş, aşkın nizamını bilen bir "Pîr"e gider. Pir, Leylâ'nın kapısından alınacak toprağın Mecnûn'un gözlerine sürülmesini, Leylâ'nın saç bağının da yakasına sağlam bir şekilde dikilmesini tavsiye eder:

Ol ulu pīr aydür aña ḫıred-mend
Bendaḫi diyem naṣīḥāt-ı çend

Leylī ḳapusından algilin ḫāk
Çek gözine yaş aḳıtmasun pāk

Al ṣaçı bağını Leylī'nüñ hem
Tik yaḫasına kim ola muḥkem

Yırtmaz yaḳasın ü yaş aḳıtmaz
Pes derd ü belāya daḫi batmaz[483]

Fuzûlî, Mecnûn'un babasının oğluna şifa araması motifine yer vermekle beraber Hâtifî'nin naklini esas almaz. Onda baba, Mecnûn'u nerde bir tabip duysa götürür, dualar eder, adaklar adayıp sadakalar dağıtır, muskalar yazdırıp sihirlere bel bağlar. Fakat hiçbirisi fayda etmez. Nihayet babaya, Mecnûn'u Kâbe'ye götürmesini salık verirler:

Ol pīr-i şikeste-ḥāl ü ḥayrān
Tedbīr-i ʿilāc ̲èdüp firāvān

Her ḥanda èşitdi bir ṭabībi
Gül-zārınuñ ̲oldı ʿandelībi

[483] M. Ünal Şahin, a.g.e., s. 67.

Iẓhār ‿èdüp ‿aña iḥtiyācın
Bīmārınuñ ‿istedi ʿilācın

Bīmārına miñ ṭabīb-i ḥāẕıḳ
Bir şerbet ‿içürmedi muvāfıḳ

Her yèrde ki bildi bir naẓar-gāh
Varup aña oldı ḫāk-i dergāh

Çoḥ el götürüp duʿālar ‿ètdi
Çoḥ neẕr virüp ʿaṭālar ‿ètdi

Re'yiyle melūlin itmege şād
Miñ pīrden ‿almadı bir ‿irşād

Çoḥ siḥr ‿ olunup yazıldı taʿvīz
Çoḥ mekrlere dutuldı ümmīz

Èdilmedi hīç biriyle çāre
Nè çāre ḳażā-yı Kirdgāra

Bir gün dèdiler aña ki ey pīr
ʿĀlemde saña bu ḳaldı tedbīr

Kim Kaʿbe'ye iltesen esīrüñ
Ola ki Ḥaḳḳ ‿ola dest-gīrüñ[484]

Halîfe motife yer vermekle beraber bazı ilâvelerde de bulunmuştur. Onda Mecnûn, gözlerine Leylâ'nın toprağından alınıp sürülen sürmenin akmasına kıyamadığı için ağlamaz; Leylâ'nın atından alınan ipliği ise tespih gibi boynuna takar.

Andelîb'te baba, Fuzûlî'de olduğu gibi Mecnûn'u derman bulabilmek umuduyla bir çok kapıya götürür. Başvurduğu hekimlerden ilki Mecnûn'a Leylâ'dan başka şifa olmayacağını söyler. İkincisi kan alırken, üçüncüsü başına kepek koyar. Dördüncü hekim cıva içirir. Bir şeyh de yedi gün okuyarak kamçı vurur; bir kara koyunu etrafında çevirip büyü yapar. Başka bir şeyh de perilerin varlığından söz açarak bir ak tavukla bunlara vurmak gerektiğini söyler. Fakat hiçbir tedbir işe yaramaz.

19-Babasının Mecnûn'u Kâbe'ye Götürmesi

Bu tedbiri fayda etmeyen baba, kabilenin de ittifakıyla oğlunu Kâbe'ye götürmeye karar verir. Çünkü Kâbe cihan halkının hacetgâhıdır. Orada edilen dualar geri çevrilmez. Babası Mecnûn'u Kâbe'ye götürür. Beraber Kâbe'nin etrafını tavaf ederler. Sonra babası Mecnûn'dan aşk derdinden kurtulması için dua etmesini ister. Fakat Mecnûn, Kâbe'nin

[484] Necmettin Halil Onan, a.g.e., s. 109-110.

halkasına gözü yaşlı bir şekilde yapışarak, Allah'a aşkını arttırması, kendisini aşk derdinden ayırmaması için dua eder. Oğlunun bu duasını işiten baba, artık ondan iyiden iyiye ümidini keser. Dönüşte kabilesine olanı biteni anlatır ve Mecnûn'un bu dertten kurtulamayacağını söyler.

Lârendeli Hamdî motifi Nizâmî'den almıştır.

Motif Husrev'in eserinde bulunmuyor. Câmî motife yer vermekle beraber Mecnûn'un Kâbe'ye gitmesini, onun Leylâ'yı gördüğü takdirde bu mukaddes mekânı ziyaret etmeyi adamasına bağlamıştır. Bununla beraber şair, Mecnûn'un Kâbe'de aşkının artması için dua etmesi bölümünde Nizâmî'ye sadık kalmıştır. Hâtifî'de ise Mecnûn, Kâbe'ye değil bir dervişe götürülür. Mecnûn bu dervişten aşkının artması için dua etmesini ister. Konuşulanları dışardan dinleyen baba oğlundan ümidini keser. Türk şairlerinden Sevdâ'î ve bu bahiste Hâtifî'yi takip ettikleri anlaşılan Celâl-zâde Sâlih ve Halîfe haricinde bütün şairler motife yer vermişlerdir.

20-İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı İstemesi

Leylâ günden güne güzelleşmektedir. Güzelliği pek çok âşığı kendine râm etmiştir. Arap eşrafından asil, zengin ve cömert bir bey olan İbn-i Selâm da Leylâ'nın güzelliğine meftun olanlardandır. İbn-i Selâm, Leylâ'yı görmemiştir ama güzelliğinin vasfını duyar duymaz ona tutulmuştur. Bu tutku ziyadeleşince hediyelerle birlikte bir elçi göndererek Leylâ'yı istetir. Leylâ'nın babası teklifi kabul eder. Fakat kızının henüz yaşının küçük ve bedeninin zayıf olduğunu söyleyerek bir süre sabr etmesini İbn-i Selâm'dan ister.

Motif bazı küçük ilâve ve değişikliklerle Nizâmî'den alınmıştır. Nizâmî'de Benî Esed kabilesine mensup bir asilzade olarak anılan İbn-i Selâm, Lârendeli Hamdî'de "Eşrâf-ı Arab"dan bir bey olarak takdim edilir. Nizâmî'de İbn-i Selâm, Leylâ'yı bir bağ gezintisinde görüp âşık olurken, Lârendeli Hamdî'de İbn-i Selâm, Leylâ'yı güzelliğine dair söylentilerden tanır ve gönlünü kaptırır. Ayrıca Lârendeli Hamdî, Nizâmî'nin Leylâ'nın babasının İbn-i Selâm'a Leylâ'nın hasta olduğunu söyleyerek bir müddet beklemesini istemesi motifine, Leylâ'nın henüz çok genç olmasını da ekler.

Husrev, İbn-i Selâm'a hiç yer vermezken eserini Arap kaynaklarındaki söylentileri esas kabul ederek yazan Câmî'de İbn-i Selâm'ın yerini "bir genç" alır: Kabilesiyle birlikte Hicâz'a giden Leylâ, kendisini takip eden Mecnûn'la burada görüşür. İki âşık Kâbe'yi tavaf ettikten sonra ayrılırlar. Dönüş yolunda Leylâ'yı gören bir genç ona talip olur. Leylâ'nın ailesi teklifi kabul eder.

Hâtifî, bu bahiste Nizâmî'ye uyar. Fakat, onda Leylâ'nın babasının İbn-i Selâm'dan bir süre beklemesini istemesi yoktur. Türk şairlerinden Şâhidî, motifi Nizâmî'de olduğu gibi kullanır. Yalnız onda Leylâ'nın babasının kızının hasta olduğunu söyleyerek İbn-i Selâm'dan beklemesini istemesi bulunmaz. Nevâ'î, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Halîfe, Nâkâm Nizâmî'yi aynen takip ederler. Bihiştî'de Leylâ'yı isteyen Mecnûn'un babasına Leylâ'nın nişanlı

olduğu söylenirse de bu şahsın ismi verilmediği gibi hiçbir sahnede de yer almaz. Celîlî, Sevdâ'î ve Sâlih'te Leylâ'ya kulaktan âşık olan İbn-i Selâm değil onun oğludur. İbn-i Selâm Arap kabilelerinden birinin şahı olarak gösterilir. Yalnız Sâlih'te Leylâ'yı istemeye İbn-i Selâm'ın babası değil dayısı gider. Hakîrî de aynı rivayete tabi olmakla birlikte İbn-i Selâm'ın oğlunun bir ressam göndererek Leylâ'nın resmini yaptırması diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde bulunmayan farklı bir motif olarak göze çarpar:

Var idi bir pādişāh ʿalī-maḳām
Ṣāḥib-i devlet adı İbn-i Selām

Kim ol idi ḫusrev-i mülk-i ʿArab
Şād u ḫandān idi bā-ʿayş u ṭarab

Var idi bir oġlu anuñ ḫüsni māh
Kāmrān u baḫtiyār u ʿalī-cāh

Ġamzesi alurdı ḫalḳuñ cānını
ʿAşḳ ile terk itdi ḫānümānını

Leylī'nüñ vaṣfını işitmiş idi
ʿAḳlı başından anuñ gitmiş idi

İster idi irmege aña mecāl
Aġlar idi ḥasretile māh (u) sāl

Kimse bilmezdi niçün efġān ider
Kimden ötrü zār u giryān ider

Ḫalḳ eydürdi n'oldı söyle ḥālüñi
Munca āh u zār ilen aḥvālüñi

Var idi bir şaḫṣ ġāyet nükte-dān
Yazar idi ṣūretüñ ḫalḳuñ hemān

Aña ol oġlan didi ey cān-ı men
Leylī'nüñ mülkine varġıl şimdi sen

Anı görüb ṣūretini yaz hemān
Tīz yetür maña biriyle ṣubḥ u şām

Vardı ol ṣūret ki Leylī'ye revān
Leylī'nüñ şehrine girdi ol zemān

Māyil oldı gezdi şehri bā-temām
Gördi Leylī oturubdur şād-kām

Çün anı gördi ele aldı ḳalem
Ṣūretin anuñ temām itdi raḳām

Yazdı götürdi biş civān[485]
Virdi der-ḫalvet aña bir kez nişān

Ṣūrete oldı civānuñ gözi tūş
ʿAşḳa düşdi eyledi cūş (u) ḫurūş[486]

Fuzûlî ve Andelîb Nizâmî'yi izlemekle beraber, Fuzûlî'de İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı av sırasında görmesi; Andelîb'teyse Leylâ'nın babasına "iki ak sakal savcı" gönderilmesi küçük farklılıklar olarak dikkati çeker. Atâyî'de önce Leylâ'nın Arap kethüdalarından biriyle nişanlandığı söylenir, ilerleyen bölümlerde bu kethüdanın İbn-i Selâm olduğu anlaşılır. Örfî'nin kısa eserinde İbn-i Selâm karakteri yer almaz.

21-Mecnûn'un Nevfel'le Tanışması

Mecnûn dağlarda ağlayıp inleyerek, vücudunu taşlarla döverek yaşamaktadır. O civarın şöhretli şahlarından olan Nevfel, av için mahiyetiyle Necd Dağı'na gittiği bir gün, mağaradaki Mecnûn'u görür. Mecnûn'un çevresinde vahşî hayvanlar vardır. Bilhassa Mecnûn'un yaşlı ve hasta bir köpeğe ilgi göstermesi ve okuduğu gazel Nevfel'in dikkatini çeker. Mahiyetindekilerden macerasını öğrendiği Mecnûn'u muradına kavuşturmak için ant içer. Mecnûn'un yanına gelerek bu yaşlı ve hasta köpeğe gösterdiği ilginin sebebini sorar. O da köpeğin, sevgilisinin köpeklerinden biri olduğunu, yaşlanınca evinden kovulduğunu, şimdi de kendisine sırdaşlık ettiğini söyler. Nevfel bu cevaptan hayli etkilenir. Mecnûn'a sevgilisine kavuşması için yardım edeceğini söyler. Mecnûn, yol yakınken bu gerçekleşmesi güç fikirden vazgeçmesini, kendisini boş yere ümitlendirmemesini Nevfel'den diler. Nevfel, Mecnûn'a her ne pahasına olursa olsun ona yardım edeceğini, fakat onun da bu perişanlıktan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Nevfel'e inanan Mecnûn, onunla birlikte saraya gelir ve yeni elbiseler giyer, yemek yer.

Lârendeli Hamdî motifi köpek sahnesini ilâve etmek suretiyle Nizâmî'den almıştır. Mukayeseye aldığımız Leylâ ile Mecnûnlar içinde Nevfel'le Mecnûn'un tanışmaları sahnesine köpek motifini sadece Lârendeli Hamdî eklemiştir. Husrev'de Nevfel o mülkün emiri ve sonradan Mecnûn'un kayınpederi olarak tanıtılır. Câmî'de Nevfel, Nizâmî'den farklı olarak Mecnûn'u av sırasında değil, macerasını işiterek tanır. Fars şairlerinden Hâtifî, Türk şairlerinden Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Celîlî, Sevdâ'î, Hakîrî, Sâlih, Halîfe, Atâyî ve Nâkâm bu bahiste Nizâmî'yi takip ederler. Nevâ'î'de Nevfel ile Mecnûn'un karşılaşmaları av esnasında gerçekleşse de hâdise diğerlerinden farklı vuku bulur: Nevfel takip ettiği geyik sürüsünün Mecnûn'un çevresinde toplandığını görür ve bu hâle şaşırır. Çevresindekilerden Mecnûn'un serüvenini öğrenir. Konuşmak için Mecnûn'a yaklaşır. Mecnûn, Nevfel'e bu hayvanları avlamak istediği için çıkışır. Nevfel hayvanları avlamaktan vazgeçtiğini söyleyerek Mecnûn'a yardım vadeder. Bihiştî'de Nevfel, Mecnûn'un durumuna üzülen bir akraba olarak gösterilir. Fuzûlî'de Nevfel, Mecnûn'u meclisinde okunan bir şiirinden dolayı tanır. Bu güzel şiirin şairini merak

[485] Mısra asıl nüshada da eksiktir.
[486] Zikri Turan, a.g.e., s. 138-139.

eder, arkadaşlarıyla birlikte sahraya onu görmeye gider. Örfî'nin eserinde Nevfel yer almaz. Andelîb'te Nevfel, Rum ilinden bir serdardır. Her gece yaptığı sohbetlerden birinde Mecnûn'un hikâyesini dinler ve çok meraklanır. Yiğitleriyle birlikte Mecnûn'u görmeye gider. Mecnûn'dan gerçek âşık olduğuna dair bir delil göstermesini ister. Mecnûn da koluna neşter vurur; yere damlayan her kandan "Leylâ" diye ses gelir, kanlar yerde "Leylâ"nın adını yazar. Nevfel, bu keramet karşısında Mecnûn'un gerçek âşık olduğu anlar ve ona yardım etmeye karar verir. Nevfel ve Mecnûn'un karşılaşması konusunda Fuzûlî'nin tesirinde kaldığı anlaşılan Andelîb'in diğer Leylâ ile Mecnûnlarda geçen "Fassâd" hikâyesini değiştirerek bu bahsi daha ilgi çekici bir hâle getirmek istediği anlaşılıyor.

22-Nevfel ile Leylâ'nın Kabilesinin Savaşması

Nevfel, Mecnûn'un sohbetinden hoşlanmakta, okuduğu gazelleri büyük bir hayranlıkla dinlemektedir. Üç ay sonra Mecnûn, Nevfel'e sözünü hatırlatır. Bunun üzerine gayrete gelen Nevfel ordusunu hazırlayarak yola çıkar. Bir nâme ile babasından Leylâ'yı ister. Leylâ'nın babası Nevfel'in cür'etine sinirlenir ve ret cevabı verir. İki ordu kanlı bir savaşa başlarlar. Nevfel'in ordusu Mecnûn için savaşırken, o, Leylâ'nın kabilesinin galip gelmesi için dua eder. Ne zaman Leylâ'nın kabilesinden biri ölse üzülüp ağlar. Buna şahit olan biri Mecnûn'a bunun sebebini sorar. Mecnûn, "ne canım var ki, yâr ile ceng edeyim" karşılığını verir. Geceyi dinlenerek geçiren iki ordu, ertesi gün tekrar cenk meydanında buluşurlar. Nevfel tam galip gelecekken, Leylâ'nın kabilesine yardıma gelen yeni kuvvetler savaşın kaderini değiştirir. Nevfel barış istemek zorunda kalır. Herkes yurduna döner, Mecnûn da Necd Dağı'nın yolunu tutar.

Motif Nizâmî'de de aynıdır. Husrev, Nizâmî'den faydalanmakla birlikte motife daha farklı bir istikamet vermiştir. Onda Nevfel, Mecnûn'un babasının Leylâ'yı alabilmek için yardımına müracaat ettiği emirdir. Nevfel teklifini geri çeviren Leylâ'nın kabilesine savaş açar. İki kabile arasında Nevfel'in üstün geldiği tek bir savaş olur. Bunun üzerine Leylâ'nın kabilesi kızı öldürmeye karar verir. Bunu haber alan Kays, Nevfel'den savaşmayı bırakmasını ister. Husrev'in Nizâmî'den ayrıldığı bir diğer husus da Mecnûn'un sonradan Nevfel'in kızı Hatice'yle evlendirilmesidir. Ana baba zoruyla evlenen Mecnûn, zifaf gecesi kıza yaklaşmaz, ağlayarak Necd Dağı'na kaçar. Câmî'deyse iki kabile arasında savaş vuku bulmaz; Nevfel, kızın babasını çağırtarak Leylâ'yı ister. Leylâ'nın babası teklifi reddeder. Savaşta yenilmeleri hâlinde kızı öldüreceği tehdidinde bulunur. Bunun üzerine Nevfel de savaşmaktan vazgeçer. Nevfel'in Mecnûn'un Leylâ'nın yüzünü görmesine izin vermesi talebi de Leylâ'nın babası tarafından kabul edilmez.

Hâtifî, bu bahiste Türk şairlerinin takip ettiği kaynaklardan biridir. Onun savaş sonunda esir edilen Leylâ'ya Nevfel'in âşık olması ve Nevfel'in Mecnûn'u öldürtmek istemesi motifi, Türk şairleri tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Mukayeseye dahil edilen Farsça Leylâ ile Mecnûnlar içerisinde sadece Nizâmî'de Nevfel ve Leylâ'nın kabilesi iki kere savaşırlar. Diğerlerinde iki kabile arasında tek bir savaş vuku bulur.

Türk şairlerinden Şâhidî ve Nevâ'î bu bahiste Husrev'i; Celîlî, Sevdâ'î, Hakîrî, Sâlih ve Halîfe ise Hâtifî'yi takip ederler.

Husrev'i esas alan Nevâ'î motifi biraz değiştirmiştir; iki kabile arasında yapılan savaşı Nevfelîler kazanır. Mecnûn, sevgilisine kavuşacağını düşünerek sevinir. Ancak Leylâ'nın kabilesinin yenilmesinden dolayı da üzüntülüdür. Bu düşüncelerle daldığı uykusunda bir rüya görür. Rüyada Leylâ, savaşı kaybeden babasının kendisini öldürmek niyetinde olduğunu göz yaşları içinde Mecnûn'a söyler. Bağırarak uyanan Mecnûn, Nevfel'e gördüğü rüyayı anlatır. Nevfel rüyanın doğru olduğuna, Mecnûn'un keramet gösterdiğine inanır ve Leylâ'yı almak inadından vazgeçer. Mecnûn da yeniden çölün yolunu tutar. Ayrıca Nevâ'î'de savaşı kaybeden Leylâ'nın kabilesi, Nevfel'in geri adım atmasından kuşkulanır ve hac bahanesiyle bir başka yere göç eder.

Bihiştî'de Mecnûn'un akrabası olarak tanıtılan Nevfel, Leylâ'nın kabilesinin emirine mektup yazarak, Leylâ'yı babasından istemesini rica eder. Kabilenin emiri Leylâ'nın babasına durumu anlatır. Fakat Leylâ'nın babası bu isteğin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını, Nevfel'in silâhla müdahale etmesi hâlinde kendilerinin de karşılık vereceklerini söyleyerek teklifi geri çevirir. Bunun üzerine Nevfel, Leylâ'nın kabilesine hücum eder. Akşama kadar süren savaş, Leylâ'nın kabilesinin Necd Dağı'nın sarp yamaçlarına çekilmesiyle sonuçsuz kalır. Nevfel de yurduna geri döner.

Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Atâyî ve Nâkâm'da motif Nizâmî'deki gibi kullanılmıştır. Onlarda da kabileler arasında iki savaş olur. Yapılan birinci savaş Leylâ'nın kabilesinin yardım alması münasebetiyle sonuçsuz kalır. Farklı olarak Ahmed Rıdvân'da ilk savaş, ulu bir kişinin tarafları barıştırmasıyla son bulur. Fuzûlî'de, kabileler bir kez savaşırlarken, savaş sonunda galip gelen Nevfel'in takındığı tavır Nizâmî'de ikinci savaşın sonunu hatırlatır. Ayrıca onda Nevfel, Mecnûn'un cenk esnasında Leylâ'nın kabilesinin üstün gelmesi için dua ettiğini öğrenir ve giriştiği işten pişman olur. Bu işten kurtulursa Leylâ'nın adını anmamayı kararlaştırır.

Örfî'de Leylâ'nın kabilesine atı üstünde hücum eden Mecnûn'un gözlerinin önünde sevgilisinin hayali belirir. Kabilesi yenildiği takdirde sevgilisinin üzüleceğini düşünerek düşman ordusunun saflarına geçer, kendi kabilesine karşı savaşır. Kabilesi bunu şaşkınlıkla karşılar: "Biz onu sevgilisine kavuşturmak için savaşıyoruz, o bizimle cenge kalkışıyor." diyerek çekilip giderler.

Andelîb bu bahiste diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinden faydalanmakla birlikte motifi daha teferruatlı ve ötekilerde bulunmayan sahnelerle takviye ederek kullanmıştır: Nevfel ile Leylâ'nın kabilesi savaş meydanında karşı karşıya gelirler. Arap pehlivanları meydana çıkarak er dilerler. İlk gün Arap pehlivanı Rum pehlivanlarından yedisini öldürür. İkinci günü Nevfel tarafından meydana sürülen pehlivan da yenilir ve kementle sürüklenir. Buna sinirlenen Nevfel kendisi hücum eder, İbn-i Selâm'ın Tehümten adlı pehlivanı ile karşılaşarak onu öldürür. Ertesi

günü Nevfel tarafından kimse meydana çıkmaz. Düşman karşısında aciz duruma düştüklerini düşünerek üzülürler. Askerlerden biri, Mecnûn'un savaş sırasında dağdan baktığını, kendilerinden biri ölünce "Vurun!" diye bağırdığını, düşmandan biri ölünce sevindiğini Nevfel'e haber verir. Bunun üzerine Mecnûn'u bir yere kapatırlar. Leylâ'nın kabilesi, savaşın sebeplerinden biri olarak gördükleri İbn-i Selâm'ı er meydanına sürerler. Nevfel kendisini arkadan vuran İbn-i Selâm'ın iki gözünü de patlatır. Araplar Nevfel'e hücum ederler. Kanlı bir çarpışmadan sonra Araplar kaçar, Nevfel galip gelir.

23-Leylâ'nın Kabilesinin Mecnûn'u Öldürmeye Karar Vermesi

Leylâ'nın kabilesinden iki kişi, Leylâ'nın babasına gelerek Mecnûn'un kendilerini ele güne rüsva ettiğini, bu bakımdan öldürülmesi gerektiğini söylerler. Leylâ'nın babası da Mecnûn için ölüm emri çıkarır. Mecnûn'un başını getirecek kişi ödüllendirilecektir. Bunu işiten Leylâ, sevgilisini olandan bitenden haberdar edebilmek için bir mektup yazarak Mecnûn'a yollar. Fakat haberci Mecnûn'u bulamadan geri döner. Mecnûn'un bulunamayışını onun öldüğüne yoran Leylâ, çok müteessir olur ve matem tutmaya başlar. Fakat, Beni Sa'd obasından bir adam yolu üzerinde tesadüf ettiği Mecnûn'un yerini Leylâ'nın kabilesine haber verir. Sevgilisinin yerini öğrenen Leylâ hemen haberciyi gönderir. Haberci Mecnûn'a duruma anlatır ve Leylâ'nın bir süre gizlenmesini istediğini bildirir. Mecnûn, haberciye ölümden korkmadığını söyler. Sırf Leylâ'nın emri olduğu için Azrail'in bile bulamayacağı bir şekilde saklanacağını vadeder.

Motif bazı değişikliklerle Nizâmî'den alınmıştır. Fakat onun eserinde bu hâdise Nevfel'in birinci savaşından sonra değil, Mecnûn'un Kâbe'ye götürülme sahnesinden sonra vuku bulur. Nizâmî'de Lârendeli Hamdî'den farklı olarak devreye Şahne girer. Leylâ'nın kabilesinden iki kişi Leylâ'nın babasının yanına gelerek Mecnûn'un, Leylâ'nın ve kabilelerinin ismini kötüye çıkardığını söyler. Bunu işiten Şahne de Mecnûn'u öldürme kararı alır. Yine Nizâmî'de farklı olarak Mecnûn'u bu suikast kararından haberdar eden Leylâ değil Mecnûn'un babasıdır; Âmirîlerden bir kişi Leylâ'nın kabilesinin bu kararını öğrenir ve Mecnûn'un babasına haber verir. Baba akrabalarıyla birlikte Mecnûn'u ararsa da bulamadan geri döner. Nihayet Benî Sâad kabilesinden bir kişi Mecnûn'u gözlerden uzak bir yerde perişan bir hâlde görür. Mecnûn'un kabilesinden geçerken, Mecnûn'un babasına şahit olduklarını anlatır. Baba yeniden yollara düşer, Benî Saad kabilesine mensup adamın tarif ettiği yerde Mecnûn'u bulur. Ona nasihat ettikten sonra Şahne'nin hakkında ölüm fermanı çıkarttığını, saklanması gerektiğini, artık bu hayattan vazgeçip eve dönmesini, gülüp eğlenmesini söyler. Mecnûn babasına "Keklik ile Karınca" hikâyesini anlatarak gülmesinin eğlenmesinin mümkün olmadığını ifade eder. Sonunda babası Mecnûn'u ikna ederek eve getirir. Lârendeli Hamdî'de "Keklik ile Karınca" hikâyesi de yer almaz.

Motif Fars şairlerinden Husrev ve Hâtifî'de yoktur. Câmî'de yukarıda da belirtildiği gibi Mecnûn, Leylâ'nın babası tarafından Halîfe'ye şikâyet edilir. Halîfe'de Mecnûn'un Leylâ'nın adını anmasını yasaklar.

Türk şairlerinden Şâhidî, Hamdullah Hamdî ve Fuzûlî, Nizâmî'yi olduğu gibi takip etmişlerdir. Bihiştî, Celîlî, Sevdâ'î, Hakîrî, Sâlih, Halîfe, Atâyî, Örfî, Andelîb ve Nâkâm'da motif bulunmaz. Nevâ'î'de ise diğerlerinde bulunmayan bir ceza sahnesi vardır: Leylâ'nın babası, Mecnûn'un babasına haber gönderir, sitemler eder. Duyduklarına sinirlenen baba, Mecnûn'u zincire vurarak eve hapseder. Fakat Mecnûn bir süre sonra ayağındaki zinciri çıkartarak çöle kaçar. Ahmed Rıdvân'da farklı olarak Leylâ'nın kabilesi Mecnûn'u, kabilelerinin çevresinden ayrılmadığı için öldürmek ister. Diğer kısımlar Nizâmî'yle aynıdır.

O hâlde Lârendeli Hamdî'de suikast kararını Mecnûn'a babasının değil de Leylâ'nın haber vermesi, Mecnûn'un da ölümden korkmadığını, ancak Leylâ istediği için Azrail'in bile bulamayacağı bir şekilde saklanacağını söylemesi diğerlerinden farklı motifler olarak göze çarpmaktadır.

24-Nevfel'in Mecnûn İçin İkinci Defa Savaşması

Mecnûn'un tutkusu ve perişanlığı günden güne artmaktadır. Artık sabrı kararı kalmaz. Nevfel'in yanına gelerek ona sitemler eder. Verdiği sözü tutmadığını, kendisini boş yere ümitlendirdiğini söyleyerek çıkışır. Bunun üzerine Nevfel sözünü yerine getirebilmek için büyük bir ordusuyla yola çıkar. Öyle ki bu ordu, Medine ile Bağdad'ın arasındaki dağları, ovaları dolduracak kadardır. Leylâ'nın kabilesi Nevfel'in kalabalık ordusunun karşısında ümitsizliğe kapılır. Çaresiz savaşırlar. Kanlı bir mücadeleden sonra Leylâ'nın kabilesi yenilir ve Nevfel'den aman dilerler. Nevfel, kızı verdikleri takdirde onları bağışlayacağını söyler. Leylâ'nın babası gelir ve Nevfel'e, kızını Mecnûn gibi bir deliye vermemesi için yalvarır. Kızını isterse en hakir bir kuluna verebileceğini de Nevfel'e söyler. Nevfel, Leylâ'nın babasına hak verir. Zaten o da Mecnûn'un işlerine akıl erdirememiş, verdiği sözden cayamadığı için böyle bir işe girişmiştir. Bu konuşmadan sonra Nevfel muzaffer bir şekilde yurdunun, Mecnûn mükedder bir şekilde Necd Dağı'nın yolunu tutar.

(Lârendeli Hamdî, Nevfel'in Leylâ'yı kendisine alabilmek için Mecnûn'u zehirlemeye çalışmasını bir başka rivayet olarak anlatır; Nevfel savaşı kazanmış, yanına Leylâ'yı da alarak yurduna dönmektedir. Niyeti iki âşığı kavuşturmaktır. Fakat yolculuk sırasında rüzgâr, Leylâ'nın örtüsünü açar ve Nevfel Leylâ'yı görür. Kızın güzelliğine hayran olan Nevfel, Leylâ'yla kendisi evlenmek ister. Fakat söylentilerden çekindiği için Mecnûn'u zehirleyerek öldürme plânı yapar. Hazırlattığı kadehlerden zehirli olanı yanlışlıkla kendisi içer ve ölür.)

Lârendeli Hamdî, Nevfel'in Leylâ'nın kabilesiyle ikinci kez savaşması motifini Nizâmî'den almıştır. Diğer Leylâ ile Mecnûnlar içinde ikinci savaşa yer verenler Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Atâyî ve Nâkâm'dır. Türk şairlerinin bu bahiste genellikle Hâtifî'nin naklini esas aldıkları görülür. Bu nakilde Nevfel, yapılan tek savaşı kazanır, Mecnûn'la evlendirmek için çağırdığı Leylâ'ya âşık olur ve onu kendine alabilmek için Mecnûn'u öldürtmek ister, hazırlattığı zehirli şerbeti yanlışlıkla kendisi içip ölür. Lârendeli Hamdî, Hâtifî'nin bu naklini diğer bir rivayet olarak anlatır.

Nevfel ve Leylâ'nın kabilesi arasında geçen savaşın sayısı Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde farklı olmakla birlikte savaş sonunda vuku bulan hâdiseler benzerlik gösterir. Nevfel ya Mecnûn'un deli olduğuna karar verip Leylâ'yı almaktan vazgeçer ya da Hâtifî'de olduğu gibi Leylâ'yı kendisine almak isterken ölür. Farklı olarak Husrev'de Leylâ'nın öldürüleceğini haber alan Mecnûn, Nevfel'den vazgeçmesini istedikten sonra, savaş meydanında ölüler arasına uzanır. Kargaların gözlerini oymak istemesine aldırış etmez. Orada bulunanlardan biri kargaların Mecnûn'un gözlerini oymalarını önler. Bu adam şahit olduğu hâdiseyi gidip Leylâ'ya anlatır. Buna üzülen Leylâ da gözlerini çıkarmak ister. Aynı şahıs ona da mâni olur. Şâhidî, Husrev'in bu motifini kullanmıştır. Onda ölülerin arasına uzanan Mecnûn'un yanında bir de arkadaşı vardır. Mecnûn'u tam kargalar gözlerini oyarken uyandıran bu arkadaşıdır. Mecnûn arkadaşına sitem eder, başına gelenlerin sebebi olarak gördüğü gözlerinin çıkmasını arzuladığını söyler:

Açub gözini Mecnūn-ı belā-keş
Bir āh itdi ki urdı cāne āteş

Çaġırub rikḳatle didi ey yār
Degilmişsin bana sen yār-ı ġam-ḫār

Tenümde çü oldı bana dīde düşmen
Süreyin ḫāneden ḳo düşmeni ben

Naẓarda ḳıldı şu deñlü dili şād
Ki kūr itdi ġamile ʿışḳ-ı bī-dād

Bana çün itdi dīde bu nifāḳı
Bugün ḳaṣdum bu idi ittifāḳī

Çıḳaram şād idem sīnemi ben
Alaydum andan eski kīnemi ben

Ödek[487] mihrüñ yüzinden iḫtişāşı
Ḳadīmi düşmene virdüñ ḫalāşı

Beni bu derde ol itdi giriftār
Bana andan durur bu kār-ı düşvār

Göñül murġını ol itdi hevāyī
Getürdi başuma dürlü belāyı

[487] ödek: korkak.

Çü bir merdüm ki ola fitne-engīz
Anı sürmek gerekdür ḫāneden tīz[488]

Hamdullah Hamdî ikinci savaşı ve neticesini Lârendeli Hamdî gibi işlemiştir. Onda da ikinci savaşı Nevfel kazanır. Kabilesindekilerin ve Leylâ'nın babasının söylediklerini makul karşıladığı için Leylâ'yı Mecnûn'a almaktan cayar. Hamdullah Hamdî de Hâtifî'nin Nevfel'in Leylâ'yı kendisine almak istemesi motifini "rivâyet-i diger" başlığı altında nakletmiştir. Hâtifî'nin bu motifini kullanan diğer Türk şairleri Celîlî, Sevdâ'î, Hakîrî, Sâlih, Halîfe ve Andelîb'dir. Yalnız Hakîrî'de şerbetin yerini "yemek" alır:

Leylī'yi virsem Mecnūn'a ben
Fürḳat odına yana bu cānla ten

Virmesem ṭaʿne ḳılur yaḫşı yaman
Fürḳat odı yandurur virmez emān

Ṣofracını çaġıruban söyledi
Yüri var yemek getür maña didi

Zehr tök gel ol ṭaʿāma ey civān
Meclise sen ḥāżır it anı revān

Ol ṭaʿāmı yedüreyim Mecnūn'a
Zār u maḥzūn u żaʿīf (ü) maġbūna

Ol ölicek Leylī hem-rāzum ola
Menüm ile oynıya dāim güle[489]

Fuzûlî'de Leylâ'nın babası Nevfel'e, İbn-i Selâm'ı kasderek, kızının bir başkasıyla nişanlı olduğunu, bir kadının iki erkeğe düşmeyeceğini, eğer âdeti bozacaksa Leylâ'yı kendisine almasını söyler. Giriştiği işten pişman olan Nevfel, Leylâ'nın babasını haklı bulur, kendilerine ilişmeyeceğini söyleyerek yurduna döner.

25-Mecnûn'un Ahuları Avcının Elinden Kurtarması

Mecnûn, Necd yolunda ilerlerken bir avcı tarafından yakalanmış iki ahu yavrusu görür. Avcıdan ahu yavrularını bırakmasını ister. Avcı fakir bir kimse olduğunu, iki aydır bunları yakalamak için uğraştığını söyleyerek bunu reddeder. Fakat dilerse Mecnûn'un onları satın alabileceğini belirtir. Mecnûn, atını verip ahu yavrularını kurtarır. Geceyi bir mağarada ağlayarak geçirir.

Lârendeli Hamdî'nin eserinde ahuları kurtarma motifi, Nizâmî'nin tertibine uygun olarak birbirini takip eden epizotlarda iki kere vuku bulur. Lârendeli Hamdî'nin haricinde motifi

[488] Şâhidî, *Gül-şen-i 'Uşşâk*, v. 71[a].
[489] Zikri Turan, a.g.e., s. 174.

Nizâmî'deki gibi kullanan diğer şairler Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân ve Atayî'dir. Yalnız Ahmed Rıdvân, Hâtifî'nin Mecnûn'un serviyi bağbanın elinden kolundaki la'li vererek kurtarması motifinden "la'l" imajını almış, bu sahneye ilâve etmiştir. Mecnûn onda atını değil, kolundaki la'li vererek ahuları kurtarır. Atâyî'de de "at" imajı yerini "elbise"ye bırakır.

Diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde ahuları kurtarma motifi ya hiç kullanılmamış ya da kurtarma sahnesi ikiden bire indirilmiştir. Motife hiç yer vermeyen Fars şairleri Hâtifî ve Husrev; Türk şairleri Nevâ'î, Bihiştî, Sevdâ'î, Sâlih, Örfî ve Nâkâm'dır. Motifi bire indirerek kullanan şairler ise Câmî, Şâhidî, Celîlî, Fuzûlî, Halîfe ve Andelîb'dir. Câmî'de motif, Mecnûn'un sürüsünden bir koyun vererek avcının elinden ahuyu kurtarması şeklindedir. Şâhidî'de Mecnûn, elbiselerini vererek tek bir ahuyu kurtarır. Celîlî'deyse, Ahmed Rıdvân'da olduğu gibi Mecnûn avcıya kolundaki la'li verir. Fuzûlî'de motif Mecnûn'un Kâbe'yi ziyaretinden sonra geçer: şiirler okuyup ağlayarak Leylâ'nın diyarına doğru ilerleyen Mecnûn, tuzağa düşmüş bir ahuyu elbiselerini vererek avcıdan satın alır. Mecnûn ahuyu öper, koklar, onunla sahraları dolaşmaya başlar. Bir çok ahu da onlara katılır. Halîfe'de motif biraz daha farklıdır; Mecnûn sahrada dolaşırken ayağı bir tuzağa takılır. Biraz sonra da bir ahu bu tuzağa düşer. Mecnûn ahuyu öldürmek isteyen avcıya yalvarır, babasının sürüsünden aldığı bir kuzuyla koyunu vererek ahuyu kurtarır. Andelîb'te Mecnûn, çölde rastladığı ahuları, kendisi gibi Leylâ'ya âşık görür ve kovalar. Onlar da Leylâ'ya tutkun oldukları için çöle sürülmüşlerdir. O sırada ahuları bir avcı tutsak eder. Mecnûn kulağındaki küpeyi vermek suretiyle ahuları kurtarır, yüzlerini gözlerini öper.

26-Mecnûn'un Bir Ahuyu Daha Avcının Elinden Kurtarması

Mecnûn sabah olunca gazeller söyleyerek yollara düşer. Yolu üzerinde tuzağa yakalanmış bir ahu daha görür. O ahuyu da silâh takımını vererek kurtarır. Ahuyla bir süre konuştuktan sonra yeniden yola düşer.

Mecnûn'un ahuları ikinci kez avcının elinden kurtarması yukarıda da belirttiğimiz gibi Nizâmî'den alınmıştır. Motife yer veren Türk şairlerinden Hamdullah Hamdî'de ahunun yerini yaban sığırı "gâv-ı deştî" alır:

Gezerken irdi nā-geh bir maḳāma
Gözi göñli gibi ṭuş oldı dāma

Meger ol dāme düşmiş gāv-ı deştī
Ayağın dāme ṭutmış tīġa püşti[490]

Hamdullah Hamdî'de de Mecnûn silâh takımını vererek yaban sığırını avcının elinden alır. Ahmed Rıdvân'da Mecnûn ilkinde kolundaki la'li vererek avcının elinden ahuları satın alır. Başka bir gün karşılaştığı avcıya ise nasihat eder, yol gösterir. Avcı da bunun üzerine yakaladığı

[490] Zülfü Güler,, a.g.e., C.2, s.180-181.

ahuları azat eder. Atâyî'de ahu ve yaban sığırı yerini "yaban atına" bırakır. Mecnûn üzerinde ne var ne yoksa verip yaban atını avcının elinden kurtarır.

Fuzûlî'de ikinci ahu kurtarma motifi yerini, "güvercin motifi"ne bırakır; Mecnûn tuzağa düşen bir güvercini kolundaki inciyi vererek kurtarır. Gözyaşları içinde derdini güvercine döker. Güvercin Mecnûn'a o kadar alışır ki, geceleri onun başına yuva yapar, gündüzleri de bekçilik eder. Bunu gören vahşî hayvanlarla kuşlar da Mecnûn'un etrafında toplanırlar. Andelîb'in bu bahiste Fuzûlî'yi takip ettiği anlaşılıyor. Güvercin motifi onda da vardır. Yalnız Andelîb'te güvercinlerin sayısı ikidir ve Mecnûn onları kolundaki inciyi değil, ayakkabılarını vererek kurtarır.

27-Mecnûn'un Servi Dibinde Dinlenmesi ve Kargayla Konuşması

Geceyi dinlenmeden yürüyerek geçiren Mecnûn, ertesi günü su kenarında rastladığı bir servinin dibinde oturur. Servinin dallarından birinde gördüğü kargayla konuşur, ona içini döker. Karga onu hâl diliyle anlar ve ağlayarak oradan uzaklaşır. Mecnûn geceyi orada ağlayarak geçirir.

Nizâmî'den alınan motif, Fars şairlerinden Hâtifî, Câmî ve Husrev'de; Türk şairlerinden Nevâ'î, Bihiştî, Ahmed Rıdvân, Sevdâ'î, Hakîrî, Fuzûlî, Sâlih, Örfî ve Nâkâm'da bulunmuyor. Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Celîlî ve Atayî, motifi Lârendeli Hamdî gibi Nizâmî'de geçtiği şekilde kullanırlar. Celîlî'de farklı olarak Mecnûn kargayla konuştuğu günün akşamı da bir baykuşa hitap eder:

Gösterdi çü cām-ı şeb-çerāġı
Encüm bigi yaʿni çeşm-i zāġı

Bir şemʿ yaḳub meh-i münevver
Pervāne bigi dirildi aḫter

Çün zāġ görünmez oldı Mecnūn
Oldı ġam u ġuṣṣadan ciger-ḫūn

Eṭrāfa baḳınca ol dil-efkār
Gözine görindi cuġd-ı kuhsār

Mecnūn aña didi ki ey ciger-sūz
Çeşmüñ ne güher durur şeb-efrūz[491]

. . . . . .

Andelîb motife önceki epizottan "karga" imajını da ilâve eder: Ağaç altında otururken bir karganın dala konduğunu gören Mecnûn, onu da güvercinlerinin yanına katar. Andelîb'te ayrıca diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde bulunmayan bir "arslan motifi" vardır. Kargayı

[491] Celîlî, *Leylâ ile Mecnûn*, v. 90ᵇ.

güvercinlerin yanına katan Mecnûn, başka bir gün de bir arslana tesadüf eder. Arslan Mecnûn'un ayağına kapanır. O da arslanı gözlerinden öper.

28-Mecnûn'un Dilenci Kılığına Girerek Leylâ'yla Görüşmesi

Ertesi günü Leylâ'nın kabilesinin yolunu tutan Mecnûn, yolu üzerinde boynuna ip bağladığı adamı gezdiren bir Âcuze görür. Kadına bunun sebebini sorar. Kadın bu adamla birlikte dilendiklerini, ellerine geçen parayı bölüştüklerini söyler. Mecnûn, bu adamın yerine kendisini aldığı takdirde bütün parayı vermeyi taahhüt eder. Bu hesapta kâr gören kadın, ipi Mecnûn'un boynuna bağlar. Bu şekilde geze geze nihayet Leylâ'nın çadırına kadar gelirler. Leylâ, Mecnûn'u sesinden tanır. Sadaka vermek bahanesiyle dışarı çıkar. İki âşık bir süre konuşurlar; Mecnûn, Leylâ'dan sebep olduğu şeyler yüzünden af diler. Ölürse mezarını ziyaret etmesini söyleyerek Leylâ'nın kapısının önünde secde eder. Sonra yeniden Necd Dağı'nın yolunu tutar. Bu işten haberdar olan Leylâ'nın akrabaları Mecnûn'un peşinden koşarlarsa da onu bulamazlar.

Motif Nizâmî'den alınmıştır. Lârendeli Hamdî'de farklı olarak Mecnûn, Leylâ'yla görüşür, konuşur. Nizâmî'de Mecnûn ile Leylâ görüşmezler. Mecnûn, Leylâ'nın bulunduğu yere gelince ağlar, başını yerlere vurur ve sebep olduğu şeylerden özür diler, sitemler eder, nihayet söyleyeceklerini bitirince de zincirlerini parçalayarak Necd'in yolunu tutar. Motif Husrev ve Hâtifî'de geçmez. Câmî'de ise daha farklıdır: Mecnûn, Leylâ'nın çobanına rastlar ve ona sevgilisini sorar. Çoban kabile erkeklerinin baskına gittiklerini, Leylâ'nın yalnız olduğunu söyler. Bunun üzerine Mecnûn çoban kılığına girerek Leylâ'nın yanına gider. Leylâ'nın çadırının önüne gelince de düşüp bayılır. Bunu fark eden Leylâ dışarı çıkar, iki âşık bu bahaneyle bir süre görüşürler.

Türk şairlerinden Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Fuzûlî, Atâyî, Andelîb ve Nâkâm'da da motif mevcuttur. Bihiştî, Hakîrî, Sâlih ve Örfî ise motife yer vermezler.

Şâhidî'de Mecnûn'un Leylâ'yla görüşebilmek için ilk defa kılık değiştirmesi, Şahne'nin hakkında ölüm kararı vermesinden sonradır. Mecnûn koyun postu giyerek Leylâ'nın bulunduğu yere gider. Fakat yığılıp kalır. Çoban onu götürüp sahraya bırakır. Bu motifin Şâhidî'den önce eserini kaleme alan Kâtibî'nin mesnevîsinde bulunup bulunmadığını bilmiyoruz[492]. Mukayeseye dahil ettiğimiz eserler arasında motif ilk defa Şâhidî'nin eserinde geçmektedir. Onun eserinde Mecnûn'un Leylâ ile görüşebilmek için ikinci kere kılık değiştirmesi Nizâmî'deki gibidir. Andelîb motifi bazı ilâvelerle kullanmıştır: İhtiyar kadın Mecnûn'un boynuna ip takar ve birlikte köy köy dolaşmaya başlarlar. Gençler bunları gördükleri yerde taşlayıp yaralarlar. O sırada Mecnûn, Leylâ'nın kokusunu duyar ve o tarafa yönelir. İhtiyar kadın Mecnûn'u başka yere sürüklemek isterse de o, ağlayıp yalvarır şiirler söyler. Mecnûn'un sesini işiten Leylâ kendini göstererek ağlamaya başlar. Leylâ'nın babası bunu görünce hançerle Leylâ'nın üzerine yürür. Leylâ korkarak çadırına kaçar. Mecnûn da iplerini parçalayarak çölün

[492] Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 131.

yolunu tutar. Celîlî ve Sevdâ'î'de ise "Acuze" motifi geçmez; Mecnûn eline bir değnek alarak dilenci kılığına girer ve Leylâ'nın evine gider. Sevdâ'î'de bu bahis Leylâ'nın okuldan alınmasından sonradır. Farklı olarak Leylâ, Mecnûn'un sesini tanır, hemen yanına koşar ve elini eline alır. Kollarını Mecnûn'un boynuna dolayarak hatırını sorar. Âşıkları bu şekilde görenler Kays'a Mecnûn lâkabını takarlar.

Nevâ'î ve Halîfe, Nizâmî'nin Mecnûn'un dilenci kılığına girmesi motifini kullanmazlar. Onlarda Mecnûn, Şâhidî'de olduğu gibi koyun postuna bürünerek Leylâ'nın yanına gider. Halîfe'de farklı olarak Mecnûn, kolundaki la'li vererek çobandan bir koyun postu satın alır. Onu giyerek sürüye karışır ve Leylâ'nın diyarına gider. Koyunları seyretmeye çıkan Leylâ, sevgilisini tanır. Mecnûn hemen posttan çıkar. Onu bitkin bir vaziyette gören Leylâ, bu hâle kendisinin sebep olduğunu düşünerek özür diler.

29-Mecnûn'un Kör Dilenci Kılığına Girmesi

Kılık değiştirmenin işe yaradığını gören Mecnûn, bu kez de kör bir dilenci kılığına girer. Leylâ'nın kapısına varınca düşer ve başı yarılır. Sevgilisini tanıyan Leylâ, elini tutar ve ona yol gösterir. Böylece Mecnûn, türlü kılıklara bürünerek Leylâ'yla görüşmeyi başarır. Lâkin bu hâle vakıf olan muhalifler, iki âşığın görüşmesine mâni olurlar.

Mecnûn'un kör dilenci kılığına girerek Leylâ'yı görmeye gitmesi ilk defa Hâtifî'de geçmektedir. Hâtifî'de motif, Leylâ'nın mektepten alınmasından sonra yer alır. Leylâ'yı göremeyen ve ıstıraplar içinde kıvranan Mecnûn, bir gün kör bir dilenci kılığına girerek Leylâ'nın diyarına gider. Leylâ'nın kapısına gelince değneğini vurarak yere düşer. Sevgilisini tanıyan Leylâ, annesinden izin alarak Mecnûn'u düştüğü yerden kaldırır. Kılık değiştirmenin işe yaradığını gören Mecnûn, bunu tekrarlar, fakat etrafın haber alması sonucu bu tedbir de işe yaramaz.

Türk şairlerinden eserini Hâtifî'den önce kaleme alan Şâhidî ve Nevâ'î'de motif bulunmuyor. Motife yer vermeyen diğer Türk şairleri Bihiştî, Sevdâ'î, Halîfe, Atâyî, Örfî ve Nâkâm'dır. Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Celîlî, Hakîrî, Fuzûlî, Sâlih ve Andelîb motifi kullanırlar. Andelîb'te motif Nevfel'in Leylâ'nın kabilesiyle savaşmasından sonra yer alır. Sevgilisinin kabilesinin kendisi yüzünden zor durumda kaldığını düşünen Mecnûn, Leylâ'dan özür dilemek için gözü bağlı bir hâlde şiirler okuyarak kapı kapı dolaşır. Onun sesini tanıyan Leylâ çadırından çıkar. Mecnûn'u gözü bağlı görünce üzülür, bayılıp düşer. Kendine geldikten sonra Mecnûn'la görüşür. Leylâ'nın babası bunu görünce Mecnûn'u öldürmek kastıyla saldırırsa da kılıç Mecnûn'a işlemez.

30-Mecnûn'un Bağbanın Elinden Serviyi Kurtarması

Bir kış günü buz üstünde çıplak ayakla dolaşan Mecnûn, bir servi ağacını kesmekte olan bir bâğbân görür. Hemen ona engel olur. Kolundaki la'li vererek serviyi kesilmekten kurtarır.

Motif, Hâtifî'nin Leylâ ile Mecnûn hikâyesine kattığı motiflerdendir. Eserlerini Hâtifî'den sonra yazan Türk şairleri Ahmed Rıdvân, Sevdâ'î ve Celal-zade Sâlih'de motif kullanılmıştır. Diğerlerinde motif bulunmuyor. Ahmed Rıdvân ve Sâlih'de motif, Nevfel ile Leylâ'nın kabilesi arasındaki savaştan sonra yer alır. Sevdâ'î'de ise Câmî'den alınan, Leylâ'nın kendi eliyle fakirlere yemek dağıttığını duyan Mecnûn'un çanakla çıkagelmesi motifini takip eden bölümde kullanılmıştır.

Celal-zâde Sâlih Mecnûn'un serviyi kurtarmasını şu beyitlerle anlatır:

Uġradı ittifāk bir bāġa
Nice bāġa bir oñmaduḳ dāġa

Gördi bāġ içre bāġ-bān meşġūl
Tāze bir servi kesmek ister ol

Defʿi cān atdı vardı yanına
Didi hey hey gülen ziyānına

Ne cevān serv olur bunı kesme
Girme pīrüm günāha bu resme

Böyle ḳāmet revā mı pest olmaḳ
Yirlere yıḳılub şikest olmaḳ

ʿĀşıḳ-ı zārı var durur ḳıyma
Bir dil-efkārı var durur ḳıyma

Anı boġazla ṭut ol bārı
Ṣaġ ḳoma tezerv-i bīmārı

Açdı avcın aña hemīn sāat
Virdi bir lal-i ḫōş cihān-ḳıymet

Bāġ-bān laʿlle olub dil-şād
İtdi ol servi kesmeden āzād[493]

31-Leylâ'nın İbn-i Selâm'la Evlendirilmesi

Diğer taraftan İbn-i Selâm, olanı biteni uzaktan izlemektedir. Nevfel'in Leylâ'yı Mecnûn'a vermeyişinden dolayı sevinçlidir. Leylâ'yı yeniden istemek için bir heyet tertip ederek yola çıkar. Leylâ'nın kabilesinden hüsnükabul görür ve ağırlanır. Babası Leylâ'yı İbn-i Selâm'a verir. Bunu haber alan Leylâ yıkılır. Düğün hazırlıkları başlar. Leylâ, kendisini süslemeye gelen meşşataya çıkışır. Bunu duyan annesi gelir ve kızına nasihat eder. Leylâ'nın hayâsından sessiz kalması rızasına yorumlanır ve nikâh kıyılır. Gerdek gecesi odaya giren İbn-i Selâm, Leylâ'nın saçını tutmak ister. Leylâ öfkelenir ve kocasını tersler. Durumu haber alan anne yeniden kızına

[493] Rıfat Kütük, a.g.e., s. 291-292.

nasihatler verir; ailesinin ve kabilesinin adını utanç içinde bırakmamasını ister. Leylâ annesine, kavimle kabileyle işi olmadığını, Mecnûn'un kendisine yettiğini söyler. Yeniden odaya gelen damadı Leylâ bu kez tokatlar. İbn-i Selâm'a uzak durmasını, eğer ısrar ederse kendini öldüreceğini söyler. Yalvarmalarının işe yaramayacağını gören İbn-i Selâm, Leylâ'yı görmekle yetinmek zorunda kalır.

Lârendeli Hamdî, İbn-i Selâm'ın Leylâ'yla evlenmesi bahsinin ana çizgilerini Nizâmî'den almıştır. Nizâmî'de de İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı istemesiyle evlenmesi arasında Nevfel bahsi yer alır. Ortalığın sakinleşmesinden sonra İbn-i Selâm yeniden devreye girer ve Leylâ'yı bir kez daha ister. Husrev'de İbn-i Selâm'ın Leylâ'yla evlenmesi bahsi geçmez. Onda Mecnûn, kendisi için Leylâ'nın kabilesiyle çarpışan Nevfel'in kızı Hatice ile evlenir. Zifaf gecesi kıza elini sürmeden, Necd Dağı'na kaçar. Câmî'de İbn-i Selâm'ın yerini "bir genç" alır. Leylâ'yı Hicaz dönüşü görüp âşık olan bu genç Leylâ'yla evlendirilir. Fakat Leylâ zifaf gecesi kendisini kucaklamak isteyen kocasını ya onu ya da kendisini öldüreceğini söyleyerek tehdit eder. Çaresiz kalan koca, Leylâ'ya uzaktan bakmaya razı olur. Hâtifî'de, Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlenmesi bahsi Nizâmî'den biraz farklıdır. Leylâ'ya âşık olan İbn-i Selâm, hediyeler göndererek Leylâ'ya talip olur. Kızın babası bu isteği kabul eder ve iki genç evlendirilir. Nikâh günü Leylâ, meşşatanın yüzünü bezemek için yaptığı süsleri yolar. Zifaf gecesi Leylâ, kendisine dokunmak isteyen İbn-i Selâm'ı tokatlar. İbn-i Selâm da Leylâ'yı boşar. Meşşata sahnesini Lârendeli Hamdî, Hâtifî'den almıştır. Görüldüğü gibi Hâtifî, İbn-i Selâm ile Leylâ'nın evlenmesini araya Nevfel hâdisesini sıkıştırmadan bir hamlede anlatmış, hikâyeye İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı boşaması sahnesini ilâve etmiştir.

Şâhidî, Nizâmî'yi takip etmekle beraber onda Leylâ, kendisine yaklaşmak isteyen kocasını tokatlamaz. Hançerini çekerek önce onu sonra da kendisini öldürmekle tehdit eder. Bunun üzerine İbn-i Selâm, Leylâ'yı görmekle yetinmek zorunda kalır.

Nevâ'î'de İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı istemesiyle evlenme hâdisesinin gerçekleşmesi arasında, Mecnûn'un Kâbe'ye götürülmesi, Nevfel'in Leylâ'nın kabilesiyle savaşı, Leylâ'nın kabilesinin Nevfel'in geri çekilmesinden kuşkulanıp hac bahanesiyle bir başka yere göçmesi, Mecnûn'un Zeyd'le görüşmesi ve uyuz bir köpeği tedavi etmesi, Mecnûn'un Nevfel'in kızıyla evlendirilmesi gibi bir dizi hâdise vuku bulur. Leylâ'nın elinde bu sefer zehirli bir kılıç vardır. Leylâ'nın bu zehirli kılıcı kullanmasına gerek kalmaz: Zifaf gecesi İbn-i Selâm, Leylâ'ya elini vurur vurmaz düşüp bayılır. Meğer İbn-i Selâm'da "hafakan illeti" varmış. Leylâ bu sayede İbn-i Selâm'dan kurtulur.

Behişti'de Leylâ'nın bir başkasıyla nişanlı olduğu belirtilirse de bu şahsın ismi verilmez ve evlenme hâdisesi de gerçekleşmez.

Hamdullah Hamdî'de vak'a, Lârendeli Hamdî'de olduğu gibi nakledilmiştir. Ahmed Rıdvân hâdiseyi farklı nakledenlerdendir: Leylâ'ya âşık olan İbn-i Selâm, bir elçi gönderip Leylâ'yı ister. Karşı tarafın da razı olmasıyla nikâh için gün belirlenir. Nikâh günü çağrılan kadı

ve müftü ısrar ederlerse de Leylâ nikâha yanaşmaz; üstünü başını yırtar, Mecnûn'dan başkasını istemediğini söyler. Nasihatler sonuç vermez. İbn-i Selâm buna gücenir ve düğünden vazgeçer. Celîlî, Nizâmî'nin motifine Hâtifî'nin "meşşata" motifini ekler. Onun Hamdullah Hamdî'den ve Lârendeli Hamdî'den ayrıldığı husus, İbn-i Selâm vak'asını araya başka metin halkaları yerleştirmeden anlatmasıdır. Sevdâ'î ve Hakîrî'nin motifi kendisinden önceki rivayetlerden faydalanmak suretiyle kullandığı görülüyor. Fakat onlarda Leylâ'yla evlenen İbn-i Selâm değil, onun oğludur. Fuzûlî'de Leylâ, zifaf gecesi İbn-i Selâm'ı kendisine yaklaştırmamak için "peri" yalanını uydurur. Güya okula devam ettiği zamanlar ona bir peri musallat olmuş ve bir adem oğlu ile evlenmesi hâlinde onunla birlikte kocasını da öldürmekle tehdit etmiştir. Şimdi o peri elinde bir kılıç olduğu hâlde odada bulunmaktadır. İbn-i Selâm, Leylâ'nın yalanına inanır ve karısını bu illetten kurtarmak için çareler aramaya girişir. Fuzûlî'nin bu motifi, ondan önce hikâyeyi nazmeden diğer şairlerde bulunmayan orijinal bir motiftir. Sâlih, Halîfe ve Andelîb'te motif Hâtifî'deki gibidir. Atâyî'de İbn-i Selâm bambaşka bir hüviyetle esere dahil olur. Mesnevîde ilk önce Arap kethüdalarından biri olarak nitelendirilen kişinin İbn-i Selâm olduğu ilerleyen bölümlerde anlaşılır. Leylâ yedi gün yedi gece süren bir düğünle İbn-i Selâm'la evlendirilir. Zifaf gecesi Leylâ bıçağını göğsüne dayayarak kendisine dokunması hâlinde intihar edeceğini söyleyerek kocasını tehdit eder, yüzüne karşı Mecnûn'u sevdiğini haykırır. İbn-i Selâm, Leylâ'nın sevgisine anlayış gösterir ve onunla kardeş gibi yaşamaya söz verir. Eserin sonuna doğru İbn-i Selâm, Mecnûn'u görmeye gelir, hâlini sorar. Ona, güzellerle dolaşmasını, sohbet etmesini tavsiye eder. Mecnûn aşkının gerçek hüviyetini İbn-i Selâm'a anlatır. İbn-i Selâm Mecnûn'un büyüklüğü ve aşkın kudreti karşısında şaşkınlığa düşer, elini öperek yanından ayrılır. Motif bu şekliyle ilk defa Atâyî'de geçmektedir.

32-Mecnûn'un Gördüğü Rüyayı Kötüye Yorması

Mecnûn bütün bunlardan habersiz bir şekilde Necd Dağı'nda yalnız ve çileli günler geçirmektedir. Bir gece rüyasında kendini, elinde "şeb-çerâğ" olduğu hâlde bir bağda görür. Şeb-çerağın aydınlığı etrafa nur saçmaktadır. Bu sırada Mecnûn'un gözü servi ağacına konan bir sülüne takılır. Bu sülün uçarak gelip Mecnûn'un elinden şeb-çerağı kapar. Tam servi dalına konacakken şeb-çerağı düşürür. Uykudan uyanan Mecnûn rüyanın tesirinden kendini kurtaramaz. Gönlü üzüntüyle dolar, içini korku kaplar.

Nizâmî'de Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlenmesi ve bu rüya sahnesi arasında Mecnûn'un Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini işitmesi, Mecnûn'un babasının ölümü ve Mecnûn'un kendisinin ve Leylâ'nın isimlerinin yan yana yazıldığını görüp Leylâ'nın ismini kazıması yer alır. Üstelik Nizâmî'de motif, oluş ve Mecnûn'da bıraktığı tesirler bakımından da Lârendeli Hamdî'den farklıdır. Nizâmî'de Mecnûn, rüyasında büyük bir ağacın dallarından birine konmuş bir kuş görür. Kuş daldan kalkar ve ağzından Mecnûn'un başına inciler saçmaya başlar. Uykudan uyanan Mecnûn, rüyayı hayra yorar. Aynı günün sabahı da Leylâ'dan bir mektup alır. Lârendeli Hamdî'de ise Mecnûn, gördüğü rüyadan huzursuz olur, rüyayı kötüye yorar. Sonra da bir kocakarıdan Leylâ'nın evlendiğini öğrenir.

Motif Fars şairlerinden Câmî ve Hâtifî'de; Türk şairlerinden Nevâ'î, Bihiştî, Hamdullah Hamdî, Celîlî, Sevdâ'î, Sâlih, Atâyî ve Örfî'de bulunmuyor. Husrev'de rüyayı gören Mecnûn değil Leylâ'dır. Leylâ bir gece rüyasında Mecnûn'u görür. Sabah olunca devesine binerek Mecnûn'u aramaya gider.

Rüya sahnesine yer verenlerden Şâhidî'nin Nizâmî'yi takip ettiği anlaşılıyor. Onda Mecnûn, Allah'a yalvarıp yakardıktan sonra uykuya dalar. Uykusunda bahtının yüceldiğini görür. Sırtında ipekten güzel bir elbise, başında altından bir taç olduğu hâlde bir ağacın altında oturmaktadır. Gümüş kanatlı bir kuş gelerek başındaki taca konar. Kuş ağzından parlak cevherler dökerek tacı süsler. Uykusundan uyanan Mecnûn, rüyayı Leylâ'dan haber alacağına yorar ve sevinir:

Niyāz içre yaḳarken gönlüni tāb
Gidüb hūşı gözüni baġladı ḫᵛāb

Görür kim nūrdan ḫᵛāb içre baḫtı
İrürmiş göge yerden bir dıraḫtı

Dıraḫt altında var bir şuffe ᶜālī
Oturmış şuffede kend'özi ḥālī

Giyer dībā-ı zībā mālik-āne
Başında tāc-ı zerrīn ḫusrev-āne

Meger bir murġ-ı sīmīn-per şeçerden
İner başını idinür nişīmen

Güherler döküb aġzından mülemmaᶜ
İder ol tāc-ı cevherden muraṣṣaᶜ

Uyandı uyḫusından ol perīşān
Bu ḫᵛābuñ ḫāletine ḳaldı ḥayrān

Olub ol ḫᵛāb ẕevḳinden gözi ter
Açar şevḳile murġuñ dili per

Görinen ṣūreti idüb teẕekkür
Dönüb taᶜbīrini ḳıldı tefekkür

Didi ḫᵛābın çü naḳş itdi ḫayāli
Şeçer kim nūrdan görindi ᶜālī

Bulub neşv (ü) nemā baḫtum dıraḫtı
İrüriser durur eflāke raḫtı

İnen başuma murġ-ı sīm-i şeh-per
Olısardur resūl-i rūh-perver

Ḳonub başumda ki oldı ⌣ ol güher-rīz
Ḫaberler viriserdür ẕevḳ-āmīz

Bu taʿbīrile şevḳ idüb tecellī
Dil-i ġam-gīnine virdi tesellī[494]

Ahmed Rıdvân'da da motif aynı şekilde kullanılmıştır. Hakîrî ise rüya motifini aradan çıkartmış, Mecnûn'un duasıyla Leylâ'dan haber alması bölümlerini peş peşe anlatmıştır. Onda Mecnûn, bir gün, Leylâ'nın uğrak yerlerinden olan havuz başındaki bir çınarın dibinde oturup Allah'a yalvarır; sevgilisine kavuşmayı diler. O sırada Leylâ'nın habercisi görünür ve Leylâ'nın geldiğini haber verir:

Yine bir gün ol żaʿīf (ü) nātüvān
Aġlar idi ḥasret ilen zār zār

Var idi bir ḫavż üzre bir çenār
Dāimā seyr eyler idi anda yār

Geldi ol ḫavż üstine Mecnūn-ı mest
Derd ilen hicr elinde pāy-best

Secde itdi anda iderdi niyāz
Didi ḥanı sen eyā ey dil-nüvāz

N'ola bugün şād ḳılsañ sen meni
Bir kez hem yād ḳılsañ sen meni

Bu sözi dir iken hem Mecnūn-ı zār
Gördi kim geldi irişdi peyk-i yār

Didi kim muştulıġ ey zār u ḥazīn
Geldi ḫālüñ ṣormaġa ol meh-cebīn[495]

Fuzûlî'de bu rüya sahnesi yer almamakla birlikte, onda Nizâmî ve Lârendeli Hamdî'de rüya sahnesinden önce geçen Mecnûn'un yıldızlara hâlini dökmesi ve sonra Allah'a dua etmesi bölümleri vardır. Mecnûn burada Allah'tan sevgilisiyle arasındaki ikiliği kaldırmasını diler.

Halîfe'de ise Mecnûn'un rüyası tamamen farklıdır. Mecnûn rüyasında Leylâ'nın kendisine bir deste gül verdiğini görür. Uyanınca rüyasını muradı gülünün açılacağına yorar ve sevinir.

Andelîb'te Nizâmî ve Lârendeli Hamdî'deki rüya sahnesini hatırlatan bir rüya sahnesi mevcuttur. Fakat Andelîb'te rüyayı gören Mecnûn değil Leylâ'dır; Leylâ, kabilesiyle birlikte göç

---

[494] Şâhidî, *Gül-şen-i 'Uşşâk*, v. 97[b]–98[a].
[495] Zikri Turan, a.g.e., s. 182-183.

ederken devesi kervandan ayrılır ve bir başka tarafa yönelir. Devesi üzerinde uyuyan Leylâ, rüyasında dizine konan bir şahini tutmak isterken kuşun kaçıp gittiğini görür. Uykudan uyanan Leylâ bir süre sonra çölde Mecnûn'la karşılaşır.

Nakâm da Fuzûlî gibi rüya sahnesini atarak Mecnûn'un yıldızlara hitap etmesine ve Allah'a yalvarmasına yer verir. Aynı gecenin sabahı da Zeyd Leylâ'nın mektubunu getirir.

33-Bir Kocakarının Leylâ'nın Evlendiğini Mecnûn'a Haber Vermesi

Bu endişeler içinde dolaşan Mecnûn, deveye binmiş bir kadının geldiğini uzaktan görür. Bu kadın Mecnûn'un obasından, Nuh zamanından kalmış intibaı verecek kadar yaşlı, yalancı, hasis, sivri dilli biridir. Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini haber vererek Mecnûn'a boşu boşuna intizar çekmemesini, kendi kızını ona verebileceğini söyler. Bunları işiten Mecnûn, üzüntüsünden başını taşlara vurur. Öyle ki bütün dağ Mecnûn'un kanından kıpkırmızıya boyanır. Bununla da yetinmez yakasını parça parça eder. Mecnûn'un içler acısı hâlini gören kadın söylediklerinden pişman olur. Ona Leylâ'nın evleneli bir yıl olmasına rağmen kocasına hiç meyletmediğini, evliliğin ata ana zoruyla vuku bulduğunu söyler. Mecnûn, gıyabında Leylâ'ya sitem dolu sözler söyler.

Motif Nizâmî'de geçmekle birlikte onda haberi getiren kişi bir kocakarı değil "bir adam"dır. Nizâmî'de buna bağlı olarak haberi getirenin Mecnûn'a kızıyla evlenmesini teklif etmesi de bulunmuyor. Fars şairlerinden Husrev ve Câmî'de kocakarı motifi geçmez. Hâtifî'de ise Mecnûn, Leylâ'nın evlenme haberini Lârendeli Hamdî'de olduğu gibi bir kocakarıdan duyar. Mecnûn, Leylâ'ya mektup yazar; Leylâ da ona cevap gönderir. Fakat Hâtifî'de kocakarının kızını Mecnûn'a teklif etmesi yoktur. O hâlde Hamdî motifin bir bölümünü Hâtifî'den almış, kocakarının kızını teklif etmesini ise hikâyeye kendisi katmıştır.

Şâhidî'de haberi getiren "siyeh-rû" bir adam; Hamdulah Hamdî'de "atlı bir yolcu"; Celîlî, Sevdâ'î, Sâlih'de Hâtifî'de olduğu gibi bir kocakarı; Hakîrî ve Fuzûlî'de Zeyd; Andelîb'te ise Zeyd Halîfe'yle birlikte Mecnûn'un babasıdır.

Nevâ'î'de Leylâ'nın İbn-i Selâm'la nişanlı olduğu Nevfel'in Leylâ'yı Mecnûn'a istemesi sırasında Leylâ'nın babası tarafından dile getirilir. Onda Mecnûn'un Leylâ'nın evlendiği haberini başkasından duyması motifi de yoktur. Atâyî'de Leylâ'nın evlendiğini öğrenen Mecnûn kendinden geçer ve "neyleyim takdirim böyle imiş." der. Nâkâm'da farklı olarak Mecnûn, Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini sonradan öğrenmez; düğün devam ederken biri Mecnûn'un yanına gidip Leylâ'nın evlendiğini haber verir:

Hemān ol cem'den bir merd-i kem-hūş
İdüb Mecnūn-ı zārun nālesin güş

Revān ol cānibe gitdi şitābān
Gidüb gördi ki Mecnūn-ı perīşān

Diyüb Leylī ider her laḥẓa feryād
Töker çeşminden eşk-i terüñ ḫünzād (خونزاد)

Didi ey ʿāşıḳ-ı nālān daḫi sen
ʿAbeş itme beyābān içre mesken

Ki sen şaḥrāya çekmişsen ḫişārı
Ġazāl olmuş velī ġayruñ şikārı

Hemān āhū olub senden remīde
Düşüb dāma olubdur āramīde

Anuñ ʿışḳında kim sen der-fiġānsın
Anuñ derdiyle kim sen nātüvānsın

Seni yād itmeyüb ol ṭurresi ḫam
Gidür maḥmilde şūyı[496] birle ḫurrem

İdüb terk-i diyār-ı mām u bābı
Gidür kim şūyuñ olsun kām-yābı

Sen itmişsen ġam-ı ʿışḳı der-āġūş
O itmişdür şerāb-ı ʿişreti nūş

Senüñ ḥālüñ geçür ʿusretde nālān
Anuñ vaḳti geçür ʿişretde ḫandān

Sen olmuşsen anuñ ʿışḳında mecnūn
O olmuşdur ber-i digerde memnūn

Bu vaḥşet-gāhda sen ġam nizārı
O şūyı birle ḫandān der-ʿimārı

Baña yoḳsa senüñ ger iʿtimāduñ
Odur gör maḥmili ol ḥūr-zāduñ[497]

Mecnûn haberi alır almaz koşar ve düğün alayını yakalar. Bir yolunu bularak Leylâ'ya yaklaşır, ağlayarak sitemler eder. Leylâ, "kimse isteyerek cehenneme gitmez, beni diri diri toprağa gömüyorlar." diyerek çaresizliğini dile getirir. Sevgilisinin bu sözleri üzerine Mecnûn kendini kaybeder. Bu sırada düğün alayı yoluna devam eder. Nâkâm'da vak'anın devamı Nizâmî'de olduğu gibi nakledilir.

Bihiştî, Ahmed Rıdvân, Halîfe ve Örfî'de motif bulunmuyor.

---

[496] şûy: koca.
[497] Nâkâm, *Mecnûn u Leylî*, v. 142[a]-142[b].

34- Babasının Mecnûn'u Ziyarete Gelmesi, Mecnûn'un Kolundan Kan Gelmesi ve Mecnûn'un Babasının Kısa Bir Süre Sonra Ölmesi

Öte yandan oğlunun şifa bulması için gece gündüz çareler arayan babası, artık iyiden iyiye takatten düşmüş, ölümün yaklaştığını hisseder olmuştur. Bir gün yanına aldığı iki yoldaşıyla birlikte Necd Dağı'na gider ve sora sora Mecnûn'u, kainatın varlığından bi-haber, yalın ayak, etrafını vahşî hayvanlar kaplamış bir şekilde çukurda yatar bulur. Babası kendini tanıtıncaya kadar, onu tanımaz. Yaşlı ve kederli baba ölümünün yaklaştığını, son demlerinde oğlunun yanında olmasını istediğini söyleyerek nasihatler eder. Fakat Mecnûn, akılla kendisine çare bulunamayacağını, aşk şarabının sarhoşu olduğunu söyler. Kendini hiç doğmamış kabul etmesini de babasından ister. Baba ile oğul arasında bu konuşmalar cereyan ederken Mecnûn'un kolundan birdenbire kan akmaya başlar. Babası ne olduğunu anlayamaz ve telâşlanır. Mecnûn, babasına telâşlanmaya gerek olmadığını, Fassâd'ın Leylâ'dan kan almasından dolayı kendisinden de kan geldiğini, aşkın ikisini bir ettiği söyler. Ümidi kesilen baba oğluyla vedalaşarak eve döner. Birkaç gün hasta yattıktan sonra da ölür. Mecnûn, babasının öldüğünü bir avcıdan öğrenir. Ağlar, feryat eder, yakasını parçalar. Yetimlik acısıyla babasının kabri başında ağıtlar yakar.

Bu metin halkası Mecnûn'un kolundan kan gelmesi haricinde Nizâmî'de de aynıdır. Mecnûn'un kolundan kan gelmesi motifi ilk kez Hâtifî'de geçer. Fakat Hâtifî'de motifin yeri farklıdır; oğlunun hâlinden dertli olan babası Mecnûn'u arayıp bulur, "Leylâ seni istiyor." diye kandırarak eve getirir. Evde Mecnûn'a nasihat eder, "Sana başkasını alalım" der. Mecnûn teklifi geri çevirir. Bu esnada kolundan kan akmaya başlar. Babasının hayrete düşmesi üzerine Mecnûn; "Cerrah sevgilimin kolundan kan aldığı için benden de kan geldi. Benim ne kadar âşık olduğumu anla." der. Lârendeli Hamdî'nin bu metin halkasını ortaya koyarken Fuzûlî'den istifade ettiği anlaşılıyor. Çünkü babasının Mecnûn'u görmeye gelmesiyle Mecnûn'un kolundan kan boşalması motifini Lârendeli Hamdî'den başka aynı epizot içinde anlatan tek kalem Fuzûlî'dir.

Babasının Mecnûn'u ziyarete gelmesi ve sonra da ölmesi Fars şairlerinden Husrev, Câmî ve Hâtifî'de; Türk şairlerinden Bihiştî, Sevdâ'î, Sâlih, Halîfe ve Örfî'de geçmez. Nevâ'î'de farklı olarak Mecnûn babasının öldüğünü bir başkasından öğrenmez. Mecnûn babasının ve annesinin ölümlerini rüyasında görür:

Mundın ki nè fi'l ḳıldı gerdūn
Necd üzre ḫabersüz èrdi Mecnūn

Bir kün aşıban içige ḳayġu
Kèldi nefsi közige uyḳu

Çün közleri boldı rāḥat-āmīz
Körgüzdi ḫayāl-i ṣūret-engīz

Kim èkki kebūter-i yegāne
Bir üyde çıḳardılar cevāne

Çün çıḳdı cevāneġa per ü bāl
Çerḫ èyledi anı mużṭarib-ḥāl

Āşüfte bolup dimāġ u rāyı
Bolmış èdi müddetī havāyī

Ata anadın tamām üzüldi
Ṣaḥrā-yı ḫayl ara ḳoşuldı

Ol èkkisi kèltürürge anı
Pervāz ile tuttılar havānı

Taptılar u rām bolmadı hīç
Çü yay maḳām bolmadı hīç

Yandılar ara èkevle nevmīd
Kim boldı ʿıyānbelā-yı cāvīd

Yoḳarıdın indi èkki bürgüt
Ḳıldılar èki ḥamāmeni ḳūt

Çün vāḳıʿa körgüçi köz açtı
Közdin ḳanlıġ sirişk ṣaçtı

Çün istedi ol tüşige taʿbīr
Öz ḥāliġa dāl taptı bir bir

Bildi ki ata anası ölmiş
Ḫurşīd-i ḥayātı tīre bolmış[498]

Celîlî'deyse Mecnûn, babasının hasta olduğunu işitir ve eve gelir. Babası Mecnûn'a nasihat ederken can verir. Mecnûn ıstırap içinde babasının kabri üzerine kapanarak ağlar. Annesi ona ipekli elbise giydirerek baş sağlığı diler. Hakîrî'de Mecnûn, babasının ölüm haberini Zeyd'den öğrenir.

Andelîb motife farklı istikamet veren şairlerdendir; baba ölüm döşeğindeyken bir mektup yazarak oğlunu çağırtır, Mecnûn vakit kaybetmeden gelir. Babası Mecnûn yanında olduğu hâlde ölür. Mecnûn babasından kalan malların bir kısmını kız kardeşine bırakır ve onu kendi denginde bir kimseyle evlendirir. Malın kalanını da Zeyd'e vererek, ona da Zeyneb'le evlenmesini söyler. Motif, Andelîb'e özgü motiflerdendir.

Mecnûn'un kolundan kan gelmesi motifini Türk edebiyatında ilk defa kullanan Hamdullah Hamdî'dir. Hamdî'nin bu bahiste Hâtifî'yi takip ettiği anlaşılıyor:

Beyān-ı ḥāl iderken ḫaste Mecnūn
Atasınuñ ḳatında dīde pür-ḫūn

---

[498] Alî Şîr Nevâyî, *Leyli vü Mecnûn (hzl.:* Ülkü Çelik), s. 320-321.

Yiñinden tāze ḳan oldı revāne
Ne nīşter ḍarbı var ne bir bahāne

Peder bī-çāre çün gördi bu ḳanı
Tevehhüm muẓṭarib iyledi anı

Didi Mecnūn ḳayurma ġam degildür
Ki bu rāḥat demidür dem degildür

Meger nīş urdı ḳancı dest-i yāre
Bu ḳan andan aḳar bī-zaḥm u yara

Çü ẕevḳ-i vaḥdete ire iki dōst
Bir olur ikilik gidüb reg ü pōst

Gidüb benlik bir oldum yār ile bil
Ḳo ḳali kim ṣığışmaz araya ḳıl[499]

Lârendeli Hamdî ve Hamdullah Hamdî haricinde Mecnûn'un kolundan kan gelmesi motifini kullanan diğer şairler Celîlî, Sevdâ'î, Fuzûlî ve Sâlih'tir. Celîlî'de hâdise Mecnûn'la babasının konuşmaları esnasında geçmez; hasta olan Leylâ'dan tabip kan alır, oradan uzakta olan Mecnûn'un kolundan da kan damlamaya başlar. Akan kanlar yere "Leylâ" adını yazar. Fuzûlî'de hâdiseye şahit olan baba, bunu olgunluk işareti olarak kabul eder ve oğluna öğüt vermekten vazgeçer. Halîfe iki sevgili arasından ikiliğin kalktığını "Mecnûn'un kolundan kan gelmesi" motifinden başka türlü vurgular; Mecnûn babasıyla konuşurken birdenbire titremeye başlar. Kendine gelince çevresindekilere bu hâle şaşırmamalarını, şahit oldukları şeyin aşkın tezahürlerinden biri olduğunu söyler. Sıtma çeken Leylâ'nın titremesi Mecnûn'a da geçmiştir. Andelîb, Hâtifî'nin motifini oldukça değiştirmiş, bunu yaparken Celîlî'den de istifade etmiştir. Onda hâdise Mecnûn'la babasının konuşmaları sırasında vuku bulmaz; Mecnûn'un ününü duyan ve onunla tanışmak isteyen Nevfel, yiğitleriyle birlikte Mecnûn'un yanına gider, ondan gerçek âşık olduğuna dair bir nişan göstermesini ister. Mecnûn koluna neşteri vurur. Yere damlayan her kandan "Leylâ!" diye ses gelir ve akan kanlar yere "Leylâ" yazarlar. Nevfel gördükleri karşısında şaşkınlığa kapılır.

35-Mecnûn'un Yolu Üzerinde "Mecnûn ve Leylâ" Suretlerinin Yan Yana Çizildiğini Görmesi

Mecnûn, Leylâ'nın diyarına gitmek için yola düştüğü bir gün yolu üzerinde, kendisinin ve Leylâ'nın resimlerinin yan yana çizildiği bir yere varır. Resimlerin yanında bir süre gözyaşı döker. Sonra Leylâ'nın resmini tırnaklarıyla kazır, kendi resmineyse dokunmaz. Olanı biteni seyredenler bunun sebebini sorarlar. Mecnûn, kendisinin ten, sevgilinin ise can olmaya yakışacağını söyleyerek yoluna devam eder.

[499] Zülfü Güler,, a.g.e., C.2, s. 58-59.

Motif küçük bir farkla Nizâmî'de de geçmektedir. Nizâmî'nin eserinde Mecnûn, yolu üzerinde Leylâ ile Mecnûn isimlerinin yan yana yazıldığı bir yaprak görür. Lârendeli'de isimlerin yerini resimler alır. Hamdî bunu "sûret" ve "şekil" kelimelerini kullanarak aktarır.

Motifi kullanan diğer şairler Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Fuzûlî ve Nâkâm'dır. Şâhidî, Hamdullah Hamdî ve Ahmed Rıdvân motifi Nizâmî'de olduğu gibi kullanırlar. Fuzûlî ve Nâkâm'da isimlerin yerini suretler alır. Fuzûlî eserini Lârendeli Hamdî'den önce yazdığına göre, isimlerin yerine suretleri koyan ilk şair Fuzûlî demektir.

36-Mecnûn'un Vahşî Hayvanlarla Dostluk Kurması

Çevresindeki vahşî hayvanlar da onunla birliktedirler. Mecnûn nereye gitse onlar da giderler, onu kötülüklerden korumaya çalışırlardı. O bu hayvanlardan bilhassa bir ahu yavrusunu gözleri Leylâ'nın gözlerine benziyor diye severdi.

(Lârendeli Hamdî, hayvanların Mecnûn'a gösterdikleri yakınlığı ve sadakati hâle münasip bir hikâye anlatarak izah etmeye çalışır; geçmiş dönemlerde Merv şehrinde, cezalandırmak istediği kimseleri azgın köpeklere atarak parçalatan bir Şah varmış. Şah'ın, söz ehli, kâmil ve akil Nedim'inin en büyük korkusu, günün birinde kadirbilmez Şah tarafından bu köpeklere atılmakmış. Akıllı Nedim, o güne hazırlanmak için köpeklerle aşinalık kurar; Onları yedirir, içirir. Gerçekten bir gün Şah, haksız yere Nedim'in köpeklere verilerek öldürülmesini emreder. Fakat köpekler aşinaları olan ve kendilerini besleyen Nedim'e dokunmazlar. Ertesi günü yaptığı haksızlığın farkına varan Şah, pişmanlık içinde mahiyetindekilerden Nedim'in ahvalini sorar. Mahiyetindekiler, Nedim'in keramet gösterdiğini, köpeklerin ona dokunmadıklarını söylerler. Şah, Nedim'i çağırtır ve köpeklerin neden kendisine dokunmadıklarını sorar. Nedim yaptığı iyiliklere, köpeklerin de iyilikle karşılık verdiğini ama Şah'ın yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak kendisini ölümle cezalandırdığını söyler. Ona nasihatler verir. Şah da gaflet uykusundan uyanır, yanlış uygulamalardan vazgeçer.)

Lârendeli Hamdî motifi ve hâle münasip hikâyeyi Nizâmî'den almıştır. Esasen Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinin tamamında Mecnûn'un vahşî hayvanlarla birlikte yaşaması ve onlara hükmetmesi, onun gerçek hayattan kopuşunu, içinde bulunduğu perişanlığı ve hepsinden önemlisi üstün şahsiyetini vurgulamak için zaman zaman kullanmıştır. Ailesinden, kabilesinden ve diğer insanlardan uzaklaşan Mecnûn, huzuru sosyal hayattan uzakta vahşî hayvanların arasında bulur. Bu vahşî hayvanlar Mecnûn'a sadakatle bağlanırlar, nereye gitse onu takip ederler ve kötülüklerden korurlar.

37-Mecnûn'un Leylâ'ya Bir Mektup Yazarak Evlenmesinden Dolayı Sitem Etmesi

Leylâ'nın başkasıyla evlendiğini haber alan Mecnûn, bir mektup yazmak ister. Fakat kâğıt, kalem bulamaz. Dağdan ovayı gözetlediği bir gün gözüne bir tanıdık ilişir. Ondan kâğıt, kalem alarak Leylâ'ya sitemler dolu bir mektup yazar. Tanıdıktan mektubu Leylâ'ya götürmesini rica eder. Leylâ mektubu alınca çok sevinir. Fakat mektuptaki sitemler onu üzer. Cevap olarak

bir nâme de kendisine yazar. Nâmede Leylâ, evlenmesinin ata ana zoruyla gerçekleştiğini, Mecnûn'a sevgisinin ve sadakatinin hiçbir zaman kaybolmayacağını yazar. Ayrıca Mecnûn'a babasının ölümünden dolayı başsağlığı diler. Mektubu alan Mecnûn çok sevinir ve gönlü teselli bulur.

Motif Nizâmî'de biraz daha farklıdır. Onda ilk mektubu kaleme alan Mecnûn değil Leylâ'dır. Mecnûn Necd Dağı'nda vahşî hayvanlar arasında otururken uğurlu yüzlü bir atlı çıkagelir. Atlı, Leylâ'yı gördüğünü söyleyerek beraberinde getirdiği mektubu Mecnûn'a verir. Leylâ mektubunda kendi hâlinden bahsetmekte, sadakatini belirtmekte ve babasının ölümünden dolayı Mecnûn'a başsağlığı dilemektedir. Bütün bunlara sevinen Mecnûn, gerekli kâğıt ve kalemi haberi getiren kişiden alarak Leylâ'ya cevap yazar. Câmî motifi Nizâmî'deki gibi kullanmakla beraber, gerekli kâğıt ve kalemi, mektubu ulaştıran atlı yakın bir köye gidip getirir.

Husrev'de evlenen Mecnûn olduğu için mektubunda sitemler eden Leylâ'dır. Mecnûn cevabında Nevfel'in kızı Hatice'yle babasına duyduğu saygıdan dolayı evlendiğini, nikâhlanmasına rağmen karısının yüzünü bile görmediğini yazar. Hâtifî'de Mecnûn, mektubunu Leylâ'nın evlenme haberini getiren kocakarıyla Leylâ'ya gönderir. Leylâ sevgilisinin sitem dolu mektubuna gönül rızasıyla evlenmediğini bildiren bir mektupla karşılık verir.

Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân(bu bölüm sondan eksik)'da bu bahiste Nizâmî'yi; Celîlî, Sevdâ'î, Sâlih ve Halîfe Hâtifî'yi takip eder.

Nevâ'î motifi kullanırken Husrev'den faydalanmıştır. Onda da Mecnûn Nevfel'in kızıyla sözlenir. Bunu işiten Leylâ, Zeyd'le bir mektup gönderir. Mektubunda ıstırabından bahsettikten sonra: "İşittim ki Nevfel'in kızıyla söz kesmişsin. Bahtın açık olsun. Bir gün o kızı bağda görmüştüm, güzeldir. Allah mübarek etsin. Ama bizi de unutma." der. Mecnûn okudukları karşısında üzülür. Zeyd'in getirdiği kâğıt ve kalemi kullanarak cevap yazar. Mektubunda Leylâ'nın güzelliğini övdükten ve kendi hâlinden bahsettikten sonra Nevfel'in kızıyla sözlenmesinden dolayı özür diler. Bununla birlikte Leylâ'ya İbn-i Selâm hâdisesini hatırlatmayı da ihmal etmez. Bu da Leylâ'yı mustarip eder.

Bihiştî'de Mecnûn'un mektubunu Leylâ'ya Şerif isimli arkadaşı taşır. Leylâ mektubu alınca sevinir. Yazdığı cevapta Mecnûn'a yemininden dönmeyeceğini söyleyerek sıkıntılarını anlatır ve ona sabır tavsiyesinde bulunur. Şerif, Leylâ'nın mektubunu da Mecnûn'a ulaştırır. Mecnûn sevgilisinin mektubunu öpüp yüzüne gözüne sürer, yeniden hayat bulur. Bihiştî'de bu sahne Leylâ'nın istenmesi sahnesini takip eden bölümde nakledilir. Hakîrî 'de dikkat çekici taraf mektuplaşmanın şiirler vasıtasıyla olmasıdır. Leylâ'nın evlendiğini Zeyd'den öğrenen Mecnûn sitem dolu bir şiir yazarak Leylâ'ya gönderir. Leylâ şiiri okuyunca ağlar. Ayrılık acısının ıstırabını anlatan bir şiirle Mecnûn'a karşılık verir. Mecnûn bu şiire yine bir şiirle mukabele eder. Fuzûlî'de de iki sevgili arasında haberleşmeyi temin eden şahıs Zeyd'dir. Zeyd evlenme haberini Mecnûn'a getirir. Mecnûn bir mektup yazarak Zeyd'e verir. Zeyd mektubu Leylâ'ya ulaştırmak için bir hile düşünür; İbn-i Selâm'a kendisinde bulunan bir dua ile Leylâ'yı iyi edebileceğini

söyler. Leylâ'nın bir perinin tutsağı olduğunu zanneden ve çareler arayan İbn-i Selâm, Zeyd'in teklifini kabul eder. Böylece Zeyd mektubu Leylâ'ya ulaştırmayı başarır. Mektupta yazılanlar Leylâ'yı üzer. Yazdığı cevapta zorla evlendirildiğini, İbn-i Selâm'ın kendisine uzaktan bakmakla yetindiğini söyleyerek sadakatini bildirir. Zeyd mektubu Mecnûn'a götürür. Mecnûn, mektubu okuyunca rahatlar. Nâkâm vak'ayı Zeyd'in kılık değiştirmesi motifi haricinde Fuzûlî'de olduğu gibi nakleder. Atâyî'de Zeyd, Mecnûn'un arkadaşı değil dayısıdır. Mecnûn, bir gün dayısına Leylâ'yı sorar. O da Leylâ'yı bir çeşme başında ağlarken gördüğünü söyleyerek, konuşmalarından bahseder, Leylâ'nın gönderdiği mektubu verir. Leylâ mektubunda Mecnûn'un hatırını sormakta, babasının ölümünden dolayı başsağlığı dilemekte ve İbn-i Selâm'la zorla evlendirildiğini bildirmektedir. Mecnûn yazdığı cevapta sevincini bildirir. Andelîb bu bahiste Fuzûlî'den faydalanmakla birlikte kendisinden de hikâyeye eklemeler yapmıştır. İbn-i Selâm'la evlenen Leylâ, Mecnûn'a bir mektup yazarak onu sevdiğini ve unutmayacağını, bir süre sabretmesi gerektiğini söyler. Mecnûn mektubu alınca sevinirse de açıp okuyunca sevgilisinin vefasızlığından dolayı şikâyet eder. Andelîb'te ikinci mektup Zeyd Halîfe tarafından Leylâ'ya ulaştırılır. Zeyd, Fuzûlî'de olduğu gibi, üfürükçü kılığına bürünür ve Leylâ'nın yanına girer. Leylâ mektubu sevinçle karşılar. Yazdığı manzum cevapta ıstırabından bahseder.

38-Dayısı Selim-i Âmirî'nin Mecnûn'u Ziyarete Gelmesi, Gidip Mecnûn'un Annesini Getirmesi ve Mecnûn'un Annesinin Ölümü

Mecnûn'un, Selim-i Âmirî isimli, cömert, kâmil, hüner sahibi, tecrübeli bir dayısı vardır. Selim-i Âmirî her ay başında Mecnûn'a giyecek ve yiyecek göndermektedir. Bir gün yalnız başına otururken yeğenini hatırlayan Selim-i Âmirî, bu kez de kendisi gitmeyi düşünür. Yanına giyecek ve yiyecek bir şeyler alarak Mecnûn'un yanına gider. Mecnûn giysileri giymeyi, yemekleri yemeyi reddeder. Dayısına yemeyle içmeyle ilgisinin olmadığını, yemek olarak bitkilerin kâfi olduğunu söyler. Dayısı bunun üzerine Mecnûn'a bir hikâye anlatır. (Hikâye şöyledir: Evvel zaman içinde cihanda eşi benzeri olmayan bir Melik varmış. Melik bir gün gezinirken harap bir mabet görür ve içinde kimin yaşadığını çevresindekilerden sorar. Onlar da burada çok meşhur bir Aziz'in yaşadığını söylerler. Melik, Hacib'ini göndererek Aziz'i çağırtır. Hacib, Aziz'in bu harap mabette ot yiyerek yaşadığını öğrenince gurura kapılır ve ona: "Eğer sen de benim gibi Şah'a hizmet kılsaydın, ot yemekten kurtulurdun" der. Aziz, Hacibe: "Otun aslının ne olduğunu bilseydin, Şah'a hizmetten vazgeçerdin" diye cevap verir. Bu konuşmaları dinleyen Şah, Aziz'in büyüklüğünü anlar ve ondan af diler.) Selîm-i Âmirî'nin anlattığı hikâye Mecnûn'un hoşuna gider.

Mecnûn, dayısına annesinin durumunu sorar. Mecnûn'un annesini merak ettiğini gören Selim-i Âmirî, gidip annesini getirir. Annesi oğlunun perişan vaziyetine üzülür, ona nasihatler eder. Artık ölümünün yaklaştığını, Mecnûn'un bu yaşayıştan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Mecnûn, bu şekilde davranmasının ihtiyarında olmadığı, zaten ten kafesinde tutsak olan canını bir de ev kafesine hapsedemeyeceği karşılığını verir, annesinden özür diler ve oradan uzaklaşır. Eve dönen anne, çok geçmeden hastalanır ve zahmetler içinde ölür. Mecnûn, annesinin

ölüm haberini Selim-i Âmirî'den alınca, kabrine gider, ağıtlar yakar, feryatlar eder. Kabilesi de Mecnûn'un matemine katılır.

Lârendeli Hamdî bu metin halkasını Nizâmî'den olduğu gibi almıştır.

Fars şairlerinden Husrev, Câmî ve Hâtifî; Türk şairlerinden Nevâ'î, Bihiştî, Celîlî, Sevdâ'î, Hakîrî, Fuzûlî, Sâlih, Halîfe, Örfî ve Andelîb, "Selim'i Âmirî" karakterini kullanmazlar. Bu şairlerden Nevâ'î hariç diğerleri Mecnûn'un annesinin ölümüne de yer vermezler. Nevâ'î'de Mecnûn, babasıyla annesinin öldüklerini rüyasında görür.

Selim-i Âmirî karakterine eserlerinde yer veren şairler Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Atayî ve Nâkâm'dır. Şâhidî ve Nâkâm'da Nizâmî'nin "Şâh ile Âbid" hikâyesi bulunmuyor. Atâyî'de farklı olarak Mecnûn'un dayısı, Selîm-i Âmirî değil, öteki eserlerde arkadaşı olarak gösterilen Zeyd'dir. Ahmed Rıdvân, Selim-i Âmirî'nin ismini "Halim-i Âmirî" şeklinde değiştirmiştir. Bunun haricinde metin halkası Nizâmî'de olduğu gibidir.

39-Bir Bahar Günü Arkadaşlarının Mecnûn'u Gezmeye Çağırmaları

Kış geçmiş, bahar gelmiştir. Fakat Mecnûn, baharın geldiğinden habersiz, çevresinde vahşî hayvanlar olduğu hâlde sürekli ağlayıp inlemektedir. Arkadaşlarından bir kaçı Mecnûn'u hatırlayarak ziyaretine gelirler. Baharın geldiğini söyleyerek Mecnûn'a derdi, tasayı bir kenara koymasını tavsiye ederler. Mecnûn, maksudu sevgilinin yanağı olan birinin gözüne ne bağın ne de gül bahçesinin görüneceği karşılığını verir. Arkadaşları Leylâ'nın kendisini beklediğini söyleyerek, Mecnûn'u ikna ederler. Diğerleri mecliste şarapla kendilerinden geçerlerken, Leylâ'nın orada olmadığını anlayan Mecnûn, bir gül fidanının dibine oturur ve bir bülbülle birlikte figan eder. Sonra yeniden sahranın yolunu tutar.

Lârendeli Hamdî'nin Husrev'den aldığı bu motif Fars şairlerinden Nizâmî ve Câmî'de; Türk şairlerinden Şâhidî, Nevâ'î, Bihiştî, Ahmed Rıdvân, Hakîrî, Fuzûlî, Halîfe, Atâyî, Örfî, Andelîb ve Nâkâm'da bulunmuyor. Motifi kullanan şairler: Hâtifî, Hamdullah Hamdî, Celîlî, Sevdâ'î ve Sâlih'dir. Hamdullah Hamdî, Celîlî, Sevdâ'î ve Sâlih'te Lârendeli Hamdî'den farklı olarak Mecnûn, arkadaşlarının davetine icabet etmez.

40-Leylâ ile Mecnûn'un Bir İhtiyarın Yardımıyla Görüşmesi ve Bu Sırada Rakîbin Gelip Mecnûn'u Öldürmek İstemesi

Leylâ günlerini Mecnûn'u görebilmek arzusuyla geçirmekte, fakat İbn-i Selâm'dan çekindiği için dışarı adım atamamaktadır. Bir gece dışarı çıkma fırsatı bulan Leylâ, rastladığı Pîr'e kulağındaki küpeleri vererek Mecnûn'u getirmesini söyler. İki üç gün Mecnûn'u arayan Pîr, nihayet onu bulur, Leylâ'nın mesajını iletir, gönderdiği elbiseleri giydirir. Önceden kararlaştırılan yere gelirler. Leylâ yüzünü göstermez ve bir ağaç arkasında bekler. Pîr'e gerçi kocasının şu anda uyuduğunu, ama Halîk'a her işin ayan olduğunu, aralarındaki vuslatın

bundan ibaret kalması gerektiğini, Mecnûn'a selam götürmesini, ona birkaç beyit okuması talebini ulaştırmasını söyler. Mecnûn, Leylâ'yı görmeden ona beyitler okur, sitemler eder. Bu sırada ortaya çıkan Rakîb (belirtilmemekle beraber, Leylâ'nın kocası İbn-i Selâm'dır.), Mecnûn'u öldürmek için kılıçla saldırır. Fakat eli havada kaskatı kesilir. Öteki eline de aynı şey olunca, Mecnûn'dan aff diler. Mecnûn dua eder ve Rakîb'in elleri düzelir. Bir ah çeker, sevgilisiyle vedalaşıp oradan uzaklaşır.

Leylâ'nın, küpelerini verdiği bir ihtiyarla Mecnûn'u çağırtması motifi, Rakîb'in Mecnûn'a saldırması ve ellerinin havada kaskatı kesilmesi haricinde Nizâmî'den alınmıştır. Lârendeli Hamdî rakîb motifini ise Hatifî'den almış ve bu sahneye ilâve etmiştir. Hâtifî'de bahis biraz daha farklıdır: Mecnûn bir gün Leylâ'yı görmeye gider. Leylâ, pencereden görünerek Mecnûn'la konuşur, ona kendisini babasından istemesini söyler. Bu sırada Rakîb çıkagelir. Elindeki kılıçla Mecnûn'a saldırır. Eli havada kuruyunca kılıcı öteki eline alır. O da havada kalınca Mecnûn'un büyüklüğünü anlar ve af diler. Mecnûn'un duasıyla Rakîb'in elleri düzelir.

Leylâ'nın Mecnûn'u küpelerini vererek çağırtması ve rakîb motifi, Fars şairlerinden Husrev ve Câmî'de; Türk şairlerinden Şâhidî, Nevâ'î, Bihiştî, Celîlî, Sevdâ'î, Hakîrî, Fuzûlî, Örfî ve Andelîb'de geçmez.

Hamdullah Hamdî motife bazı farklılıklarla yer verir. Onda, âşıkların görüşmesi Leylâ'nın ihtiyarla Mecnûn'u çağırtmasıyla değil; Mecnûn'un bir gül görerek Leylâ'yı hatırlaması vesilesiyle olur. Mecnûn, coşkun bir kalple Leylâ'ya koşar. Çocuklar onu taşlarlar. Buna şahit olan Leylâ üzülür, Mecnûn'u eve alır. Bütün bunlara kendisinin sebep olduğunu söyleyerek özür diler. Mecnûn'un Leylâ'nın yanında olduğunu haber alan Rakîb, kılıçla Mecnûn'a saldırır. Fakat eli havada kaskatı kesilir. Bunun üzerine kılıcı diğer eline alır. O eline de aynı şey olunca Mecnûn'un ayağına kapanır, merhamet ister. Mecnûn acıyarak dua eder, rakîbin kuruyan elleri iyileşir. Görüldüğü gibi Hamdullah Hamdî Leylâ ile Mecnûn'u farklı bir nedenle görüştürürken, rakîb hâdisesini Hâtifî'de geçtiği şekilde nakletmiştir.

Ahmed Rıdvân, Leylâ'nın bir ihtiyarla Mecnûn'u çağırtması motifini kullanmakla birlikte rakîb motifine yer vermez. Onda Mecnûn'u çağıran ihtiyarın adı da bellidir; Naim-i Âmirî. Bu, motifin geçtiği diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde belirtilmeyen bir husustur.

Celal-zâde Sâlih motifi işlerken Hâtifî'yle birlikte Hamdullah Hamdî'den de faydalanmıştır. Onda Mecnûn'un Leylâ'yı görmeye gitmesi, dostlarının Mecnûn'u gezmeye davet etmesinden sonraki metin halkasında geçer. Dostlarından ayrılan Mecnûn geceyi çölde geçirir. Sabah olunca Leylâ'yı görebilmek umuduyla yollara düşer. Köye varır varmaz çocuklar tarafından taşlanır. O, bütün bunlara aldırmadan Leylâ'nın çadırına kadar ilerler. Leylâ, Mecnûn'u görürünce ağlamaya başlar. Mecnûn sevgilisinin kokusuyla kendinden geçer. Ayılınca Leylâ'ya bakar. Leylâ dadısını bir bahaneyle yanından uzaklaştırır ve Mecnûn'u içeri alır. İki âşık konuşurlarken Rakîb çıkagelir. Mecnûn'u öldürmek isterken her iki eli de havada kalır.

Rakîb, Mecnûn'un bir Hak dostu olduğunu anlar ve ondan iyileşmesi için dua etmesini ister. Mecnûn'un duası Rakîb'in ellerini iyileştirir.

Halîfe ise Câmî'nin Mecnûn'un koyun postuna bürünerek Leylâ'yı görmeye gitmesi motifiyle Hâtifî'nin rakîb motifini birleştirmiştir. Mecnûn kolundaki inciyi vererek bir çobandan koyun postu satın alır. Ona bürünerek sürüye karışır. Bu şekilde Leylâ'nın diyarına kadar gelir. Koyunları seyretmeye çıkan Leylâ, Mecnûn'u tanır. Leylâ, Mecnûn'dan çektirdiği eziyetler için özür diler. Bu esnada ortaya çıkan Rakîb, Mecnûn'a saldırır.

Atâyî, Leylâ'nın küpesini verdiği ihtiyarla Mecnûn'u çağırması motifini Nizâmî'de olduğu gibi kullanır. Ancak rakîb sahnesi onda oldukça değişiktir. Leylâ ile Mecnûn konuşurlarken İbn-i Selâm çıkagelir. Mecnûn'a hâlini görmek için geldiğini söyleyerek, ona güzellerin yanına gitmeyi teklif eder. Mecnûn, İbn-i Selâm'a aşkının nefsanî olmadığını, Leylâ'nın kendisi için bahaneden ibaret bulunduğunu izah eder. İbn-i Selâm söyleyecek söz bulamaz, Mecnûn'un aşkının gerçek aşk olduğu anlar ve elini öper.

Nâkâm'da rakîb motifi yer almadığı gibi, Mecnûn'u çağıran kişi ihtiyar bir adam değil Mecnûn'un arkadaşı Zeyd'dir. Leylâ, kocasının evde olmadığı bir gece sokağa çıkar. Mecnûn'u düşünüp dolaşırken Zeyd'e rastlar. Mecnûn'un hâlini sorduktan sonra, Zeyd'den Mecnûn'u getirmesini ister. O da Mecnûn'un yanına koşar, Leylâ'nın davetini iletir. Mecnûn sevinir, Zeyd'in beraberinde getirdiği elbiseyi giyerek vahşî hayvanlarla birlikte Leylâ'nın bulunduğu yere gelir. Zeyd, Mecnûn'un geldiğini Leylâ'ya haber verir. Leylâ harama yaklaşmaktan korktuğu için fazla yaklaşmaz. Zeyd'den Mecnûn'a gazel okumasını söylemesini ister. Mecnûn uzun bir şiir söyleyerek aşkını, ıstırabını anlatır; bu arada hayallere dalar. Hayallerinin gerçekleşmesini dileyerek şiirini bitirir; sonra bir ah çekip çölün yolunu tutar.

41-Selâm-ı Bağdadi'nin Mecnûn'un Yanına Gelmesi

Bağdad şehrinde Selâm isimli, âşık tabiatlı, yiğit bir genç yaşamaktadır. Mecnûn'un hikâyesinden ve şiirlerinden haberdar olan bu genç, onu ziyaret etmek için Necd Dağı'na gelir. Mecnûn'a kendini tanıtır ve yanında kalmak için izin ister. Mecnûn, henüz çok genç olduğunu, kendisinin katlandığı sıkıntıların yüz binde birine bir başkasının tahammül edemeyeceğini, yanında açlık ve sefalet bulacağını, zaruretlerin onu çabuk yıldıracağını söyler. Yol yakınken dönmesini tavsiye eder. Selâm'ın bütün sıkıntılara katlanabileceğini vadetmesi üzerine Mecnûn, yanında kalmasına izin verir. Fakat Selâm, yemekten, içmekten, uyumaktan vazgeçmez. Mecnûn'un bütün bunlardan uzak olmasına da bir akıl erdiremez ve ona nasihat vermeye kalkar. Mecnûn da onu azarlar. Selâm, beraberinde getirdiği nevaleler tükenene kadar Mecnûn'un yanında kalır, söylediği şiirleri hafızasına kaydeder. Mecnûn'un şiirlerini Bağdad halkına tanıtan Selâm'dır.

Lârendeli Hamdî'nin Nizâmî'den aldığı motif sadece Şâhidî, Hamdullah Hamdî ve Ahmed Rıdvân'da geçer. Mukayeseye dahil edilen diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde

Selâm-ı Bağdadî karakteri bulunmaz. Motife yer veren şairlerden Ahmed Rıdvân, Nizâmî'de Selâm-ı Bağdadî olarak anılan kahramanın ismini "Müslim" olarak değiştirir. Ancak diğer hususlarda Nizâmî'ye sadık kalır.

42-Mecnûn'un Dağda Otuz Yıl Geçirmesi

Mecnûn bu şekilde Necd Dağı'nda otuz yıl geçirir.

Bu süre diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinde belirtilmiyor. Lârendeli Hamdî, Mecnûn'un Necd Dağı'nda aşk acısıyla perişan bir hâlde otuz yıl geçirdiğini şu beyitle anlatır:

Bu resme ḥālle Mecnūn-ı bī-dil
Geçindi kūh-ı hāmūnda otuz yıl (4401)

43-Zeyd ü Zeyneb Kıssası

O zamanda Zeyd adlı, temiz yaratılışlı, aşk acısına aşina, hüner sahibi, fakir bir genç vardır. Bu genç, amcasının güzel kızı Zeyneb'e vurgundur. Zeyneb de onu sevmektedir. Fakat amcası, kızını Zeyd'e değil zengin bir adama verir. Bu acı, Zeyd'i Mecnûn gibi belâ zincirine tutsak eder. Zeyd yemekten içmekten, uykudan kesilir. Leylâ, komşusu olan Zeyd'in durumunu bilmekte ve zaman zaman onu çağırtarak dertleşmektedir. Zeyd, Leylâ ile Mecnûn arasındaki haberleşmeyi de sağlamaktadır. Zamanla Mecnûn'un çevresindeki vahşî hayvanlar da Zeyd'e alışırlar.

Zeyd ü Zeyneb kıssası Şair-i İlhakî'nin Nizâmî'ye yaptığı eklemelerdendir. Lârendeli Hamdî, kıssayı Şair-i İlhakî'nin işleyişine sadık kalarak almıştır. Bu kıssaya ve kahramanlarına yer vermeyen Fars şairleri Husrev, Câmî ve Hâtifî; Türk şairleri Celîlî, Sevdâ'î, Sâlih, Halîfe ve Örfî'dir.

Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Nâkâm, Fuzûlî ve Andelîb'te kıssa aşağı yukarı Şair-i İlhakî gibi nakledilir. Sadece Ahmed Rıdvân, kıssanın diğer hususiyetlerinde Şair-i İlhakî'yi esas almakla birlikte kahramanların isimlerini "Âmir" ile "Esmâ" olarak değiştirir. Bununla beraber Ahmed Rıdvân'da ayrıca bir Zeyd karakteri de rol alır. Bu Zeyd, Mecnûn'un eski bir arkadaşı olarak eserin sonunda ortaya çıkar. Anlaşılan Zeyd'in Mecnûn'la ilk görüşmesi eserin eksik olan sayfalarında gerçekleşmiştir. Mecnûn kendisini ziyarete gelen eski arkadaşı Zeyd'i tanımaz. Zeyd kendini tanıtınca Mecnûn ona; "Bizden incinip gelmemek üzere gitmiştin, şimdi neden geldin?" diye sorar. Buradan anlaşıldığı kadarıyla Mecnûn ve Zeyd arasında eserin eksik olan kısımlarında kırgınlığa neden olan bir hâdise vuku bulmuştur. Zeyd, Mecnûn'a şiirlerini dinlemeye geldiğini, fakat onu kolu kanadı kırık bir hâlde bulduğunu söyler. Mecnûn, Leylâ'nın öldüğünü ağlayarak anlatır. Sonra Zeyd'i elinden tutup Leylâ'nın kabrine götürür. Zeyd, Mecnûn'un kabir başında okuduğu şiiri dinledikten sonra veda edip gider.

Nevâ'î'de Zeyd'in sahneye çıkışı daha farklıdır. Nevfel'le Leylâ'nın kabilesi arasındaki savaştan sonra sahrada dolaşan Mecnûn, üzgün ve perişan hâldeki bir adama rastlar. Mecnûn karşılaştığı bu adama içinde bulunduğu hâlin sebebini ve kim olduğunu sorar:

Nā-gāh yoluḳdı derd-mendī
Yètken anga dehrdin gezendī

Mecnūn körüp anda ġam nişānı
Ġam-gīn boldı vü ṣordı anı

Kim çerḫ nè iş başınggа ṣaldı
Kim bèyle girih ḳaşınggа ṣaldı

Mèn dèk nè üçün melāleting bar
Dè tèngri üçün nè ḥāleting bar[500]

O da Leylâ'nın kabilesinden Zeyd adlı bir kimse olduğunu söyler:

Ġam-gīn çèkip āh-ı derd-perverd
Bu nevᶜ dèdi ki èy cevān-merd

Mèn-mèn ᶜArab içre ḫāk-sārī
BĪ-māye vü tīre rūz-gārī

Ol pāyede ᶜacz u bī-nevālıġ
Kim rūzī üçün ḳılıp gedālıġ

Leylī ḥaşemi mèning penāhım
Ol ḥay tofraġı tekye-gāhım

Ol ḫayl atım ḫiṭābètip Zeyd
Bir ḥayl-i ᶜıyāl mèni ḳayd[501]

Sonra Zeyd savaş sırasında Nevfelî'lerin kendisini soyup hırpaladığını anlatır. Mecnûn'a, kendisini soymak istiyorsa canından başka verecek bir şeyinin kalmadığını söyler. Mecnûn, atından inerek onu kucaklar, teselli eder, varını yoğunu Zeyd'e vererek ondan Leylâ'ya selam götürmesini ister.

Bihiştî eserinde Zeyd karakterine yer vermemekle birlikte bu karakterin fonksiyonlarını "Şerif" isimli bir kahramana yükler. Zeyneb'in yerini de "Kerime" alır. Şerif, Leylâ'nın arkadaşı Kerime'nin sevgilisidir. Kerime, Leylâ'nın akrabası, yakın dostu ve sırdaşıdır. Şerif de Mecnûn'un çocukluk arkadaşı ve çok yakın bir dostudur. Mecnûn, Kerime ve Şerif sık sık bir araya gelip görüşürler. Şerif, Mecnûn'u zaman zaman teselli eder ve Leylâ'yla görüşmesini sağlar. Kendi çadırını âşıklara açmakla kalmaz, kabilesinin ava gittiği bir günde

---

[500] Alî Şîr Nevâyî, *Leyli vü Mecnûn (hzl.:* Ülkü Çelik), s. 223.
[501] a.e., s. 223.

yalandan hastalanıp Leylâ'yı Mecnûn'un yanına götürür. Şerif Mecnûn'a o kadar yakınlaşır ki, Mecnûn'un çevresindeki vahşî hayvanlar bile ona alışırlar[502].

Hakîrî, Zeyd'i,

Zeyd işitdi bu sözi oldı oldı revân
Leylî'nüñ yanına vardı ol hemân[503]

beytiyle hikâyeye dahil eder. Onda Zeyd ü Zeyneb kıssası anlatılmaz. Buna mukabil Zeyd, iki sevgili arasında haberleşmeyi sağlayan kişiliğini Hakîrî'de de muhafaza eder.

Atâyî'de Zeyd, Mecnûn'un dayısı olarak sahneye çıkar. Atâyî diğer eserlerde bulunan Mecnûn'un dayısı Selîm-i Âmirî ile Zeyd karakterini, Zeyd adı altında birleştirir. Onda Zeyd, hem Mecnûn'a zaman zaman yiyecek, giyecek getiren dayısı Selîm-i Âmirî'nin, hem de âşıklar arasında haberleşmeyi sağlayan Zeyd karakterinin bütün fonksiyonlarını üstlenir. Atâyî'de Zeyd'in Zeyneb'le münasebetinden bahsedilmez.

Andelîb, Zeyd'i Mecnûn'un kalfası ve hocası olarak göstermesi haricinde kıssayı ve Zeyd'in Mecnûn'la ilişkisini Şair-i İlhakî gibi işler.

44-Zeyd'in Mecnûn'a Nasihat Etmesi ve Mecnûn'un Zeyd'i Ayıplaması

Mecnûn'un benzersiz gazeller okuduğu bir gün Zeyd, içinde bulunduğu divanelikten dolayı onu ayıplar. Bu denli güzel şiirler nazm eden birinin, bu şekilde yaşamaması gerektiğini söyler. Haddini aşan Zeyd'i Mecnûn azarlar. Ona, mektup getirip götürmesini söyleyerek cahilâne sözlerle haddini aşmamasını ihtar eder. Zeyd hatasını anlar ve susar. Mecnûn, sevgilisiyle arasındaki haberleşmeyi temin eden Zeyd'le münasebetini kesmeye cesaret edemez.

Vak'a, Şair-i İlhakî'nin Nizâmî'ye yaptığı eklemelerden alınmıştır. Zeyd'in Mecnûn'a akıl vermesi ve Mecnûn'un onu azarlaması bahsi Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân ve Nâkâm'da da aynı şekildedir.

45-İbn-i Selâm'ın Ölümü

Leylâ günlerini yârini düşünerek, ayrılık acısıyla inleyerek geçirmektedir. Kocası ona iyi davranmakta, ama Leylâ ona hâlâ meyletmemektedir. Giderek İbn-i Selâm bu dert yüzünden hastalanır. Durumu günden güne kötüleşir. Doktor perhiz yapmasını söyler. Bir süre perhize devam eden İbn-i Selâm nispeten düzelir. Perhizi bırakır bırakmaz yeniden hastalanır ve çok geçmeden de ölür. Leylâ, kocasının ölümünü bahane ederek rahat rahat ağlar. Arap âdetince iki yıl yüzünü kimseye göstermeyerek evinde matem tutar.

---

[502] Zeynel Abidin Aygün, a.g.e., s. 99-100.
[503] Zikri Turan, a.g.e., s. 95.

Vak'a Nizâmî'de de aynı şekilde cereyan etmektedir. Husrev , Bihiştî, Örfî'de İbn-i Selâm karakteri yer almaz.

Câmî, Leylâ'nın kocasının ölümüne yer vermekle beraber, bu kişiyi İbn-i Selâm olarak isimlendirmez. Hatırlanacağı gibi Câmî'de Leylâ, Hicaz dönüşü kendisini görüp beğenen bir gençle evlendirilmiştir.

Fars şairi Hâtifî ve ondan hareketle Sevdâ'î, Hakîrî, Sâlih, Halîfe ve Andelîb'de İbn-i Selâm kendisine yüz vermeyen Leylâ'yı boşadıktan sonra sahneden çekilir. Nevâ'î ve Celîlî, Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlenmesini anlatırlarsa da akıbetinden bahsetmezler. Ahmed Rıdvân'da İbn-i Selâm düğünden son anda Leylâ'ya gücenerek vazgeçtiği için ilerleyen bölümlerde de görünmez.

Vak'ayı Lârendeli Hamdî gibi Nizâmî'den takip eden şairler Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Fuzûlî, Atâyî ve Nâkâm'dır. Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Fuzûlî ve Lârendeli Hamdî'de Leylâ, Arap âdetlerine göre iki yıl yas tutarken, bu süre Atâyî'de belirsizdir. Nâkâm ise matem müddetini bir yıla indirmiştir:

ʿArablarda ʿarūs-ı şūy-ı mürde
Olub bir il perīşān u füsürde

Ḳalurmış ḫāne-i mātemde tenhā
Olurmış zār u giryān bī-muḥābā[504]

46-Zeyd ve Zeyneb'in Akrabaları

Zeyd, akrabalarının yardımıyla Zeyneb'le görüşmeye başlar. Bu görüşmeler şehvet hissinden uzak, masum sohbetler olarak gerçekleşir.

Zeyd ve Zeyneb'in görüşmeleri Şair-i İlhakî'nin Nizâmî'ye yaptığı ilâvede de bu şekilde nakledilmektedir. Vak'ayı Lârendeli Hamdî gibi anlatan sadece Hamdullah Hamdî'dir:

Çü ḳaldı ḥasret ile Zeyd rencūr
Nigārından yavuz gözler gibi dūr

Zemānı derd ü ṣabr ile geçerdi
Ṣu yirine ciger ḳanın içerdi

Bilüb yārānı vü ḳavmi bu rāzı
Ḳamu olmuşlar idi çāre-sāzı

Bulub ol derd-mendüñ çāresini
Avutdılar dil-i āvāresini

[504] Nâkâm, *Mecnûn u Leylî*, v. 173[a].

Ki buldı ṣoḥbetine Zeyneb'üñ rāh
Buluşırdı nihānī aña geh gāh

Perīnüñ ṣoḥbetine ol perī-vār
Varurdı sırr ile ṭuymazdı aġyār

Niyāz ile varub ol dil-nüvāze
Nevāzişler ḳılurdı tāze tāze

Biri biriyle ol iki ḫarīdār
Naẓardan ġayri itmezlerdi bāzār

Egerçi laʿl-i yāre ṭāmiʿ idi
Hemān ṣormaġa ḥālin ḳāniʿ idi

Revān idüb şekerden ṭatlu balı
Ṣoruşurlar idi bu resme ḥāli[505]

Şâhidî'de Zeyd ve Zeyneb arasında aşk, mutlu sonla neticelenir. İki gencin hâline acıyan kabile halkı kızın babasına yalvarırlar. Razı olmazsa bunların da Kays gibi Mecnûn olacaklarını söylerler:

Rıżā virmeziseñ meftūn olurlar
Ṣoñ ucı Ḳays-veş Mecnūn olurlar

Degil Mecnūn terk idüb cihānı
Virürler ḥasret ü derdile cānı[506]

Nihayet Zeyneb'in babası kızını vermeye razı olur. Çünkü artık "vakt-i merhûn"u gelmiştir.

Andelîb'teyse Mecnûn, babasından kalan malın yarısını kız kardeşine bırakıp onu dengi bir kimseyle evlendirir. Malının kalan kısmını da Zeyd'e vererek, Zeyneb'le evlenmesini söyler.

47-Zeyd'in İbn-i Selâm'ın Ölümünü Mecnûn'a Haber Vermesi

Öte taraftan Zeyd, Mecnûn'u da unutmamıştır. İbn-i Selâm'ın ölümünü Mecnûn'a haber verir. Mecnûn sevinmekle beraber, Leylâ'nın önünde can verdiği için İbn-i Selâm'ı kıskanır. Zeyd, Mecnûn'un yanında yedi gün kalır. Sevgililerini yâd ederek ağlarlar ve dertleşirler.

---

[505] Zülfü Güler,, a.g.e., C.2, s. 347-348.
[506] Şâhidî, *Gül-şen-i 'Uşşâk*, v. 138ª.

Motif Nizâmî'ye Şair-i İlhakî'nin eklemelerindendir. Lârendeli Hamdî, Şair-i İlhakî'nin Mecnûn'un Zeyd'e "İbn-i Selâm ömrünü sana bağışladı, dedin. Halbuki Leylâ'ya bağışladı demeliydin." demesini ve Zeyd'in de bunun üzerine ona, Leylâ ile Mecnûn adlarını yan yana gördüğü vakit Leylâ'nın ismini silmesini hatırlatmasını almamıştır.

Câmî'de Leylâ'nın kocasının öldüğünü öğrenen Mecnûn önce sevinir, sonra aynı şeyin kendi başına da geleceğini düşünerek kederlenir.

Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Fuzûlî, Atâyî ve Nâkâm, Zeyd'in, İbn-i Selâm'ın ölüm haberini Mecnûn'a getirmesine yer veren öteki şairlerdir.

48-Leylâ'nın Yalnızlıktan Şikâyet Etmesi ve Zeyd'in Mecnûn'u Getirmesi

Leylâ bir gece yalnız başına evindeyken, mumla konuşur. Muma yalnızlıktan ve karanlıktan şikâyet eder. Allah'a bir an önce sabahın olması için yalvarır. Sabah olunca Mecnûn'un hasretine daha fazla dayanamayacağını anlar ve Zeyd'i çağırtır. Ona, Mecnûn'u getirmesini söyleyerek Mecnûn için yeni bir elbise verir. Zeyd, Necd Dağı'na gider. Mecnûn'a Leylâ'nın selamını ve davetini iletir. Mecnûn hemen şükür secdesine kapanır. Leylâ'nın gönderdiği elbiseyi giyer, Zeyd'le birlikte yola çıkar. Vahşî hayvanlar da arkalarından gelmektedir. Bu heybetli yürüyüş, Leylâ'nın kapısına kadar sürer. Zeyd, Mecnûn'un secde ede ede kapısına ulaştığından Leylâ'yı haberdar eder. Leylâ, sevinçten Zeyd'in elini öper, dışarı çıkar ve Mecnûn'un ayaklarına kapanır. Sevgilisini gören Mecnûn da kendini kaybeder ve bir nara atar. Vahşî hayvanlar sevgililerin etrafını çevirerek, yanlarına kimseyi yaklaştırmazlar. Leylâ ile Mecnûn sabahtan gün ortasına kadar kendilerinden geçmiş bir hâlde yol üzerinde yatarlar. Kendilerine gelince Leylâ, Mecnûn'u elinden tutarak eve götürür. Vahşî hayvanlar evin etrafını sararak onları korurlar. Olanı biteni görenler hayrete düşerler. İki âşık birbirlerine sarılı vaziyette bir gün bir gece geçirirler. Yeniden kendilerine gelince kapının önüne çıkarlar. Leylâ, gülün yüz gösterdiği bülbüle âdetin, destan okumak olduğunu söyleyerek Mecnûn'dan konuşmasını ister. Mecnûn, Leylâ'ya dudağının sihriyle dilinin bağlandığını, aşkın aralarında ikilik koymadığını söyler. Leylâ da Mecnûn'u teselli eder. Olandan bitenden kendisini sorumlu tutmamasını ister. Bir kızın ihtiyarının anne baba elinde bulunduğunu hatırlatarak çektirdiklerinden dolayı Mecnûn'dan helâllik diler. İki sevgili bir süre daha felekten şikâyet ederler ve aralarında yalnızca Allah'ın bildiği şeyler konuşurlar. Mecnûn, bu dünyada Leylâ'dan ayrılma vaktinin geldiğini hisseder. Bir ah çekerek Leylâ'nın yanından ayrılır ve sahranın yolunu tutar.

Leylâ ile Mecnûn'un son görüşmelerinin anlatıldığı bu metin halkası Şair-i İlhakî'nin Nizâmî'ye ilâvesinde de aynı şekildedir. Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân ve Nâkâm vak'ayı Şair-i İlhakî ve Lârendeli Hamdî gibi naklederler. Bununla birlikte Şâhidî, bu rivayete baştan ve sondan bazı ilâvelerde bulunur. Onda Leylâ'nın yalnızlıktan şikâyet edip mumla konuşmasının öncesinde bir "nahl-istan" sahnesi geçer. Leylâ bir gün arkadaşlarıyla birlikte "nahl-istan"a gider. Kızlar gezip eğlenirlerken Leylâ yalnız başına oturmaktadır. Bu sırada uykuya dalar ve rüyasında Mecnûn'un şiir okuduğunu görür. Uyanınca ağlar, bağırır. Kızlar da

onu alıp evine götürürler. Leylâ gecenin karanlığında ağlamaya devam eder, mumla konuşur. Sonra Zeyd'i çağırarak Mecnûn'u görmek istediğini söyler. Zeyd'de Nizâmî'de geçtiği şekilde Mecnûn'u getirir. Fakat bu sahne Şâhidî'de âşıkların son kez görüşmesi değildir. Onda bu metin halkasını takip eden bölümde Leylâ ile Mecnûn bir kez daha görüşürler. Leylâ bir gün Mecnûn'u görmek iştiyakıyla yanar. Mecnûn'u kendisinden geçmiş bir hâlde yatarken bulur. Ayılınca kendini tanıtır, fakat Mecnûn, aralarından ikiliğin kalktığını, bu yolda âşık ve maşukun bir olduğunu söyleyerek Leylâ'ya yüz vermez. Gözü yaşlı bir hâlde şiirler okur. Zeyd, Mecnûn'un sözlerinden coşmuş bir hâlde bu şiirleri toplar.

Şair-i İlhakî'yi takip eden Nâkâm'daki küçük fark, Leylâ'nın boş bir ev tutup orayı cennet gibi döşemesinden sonra Zeyd'le Mecnûn'u çağırmasıdır.

Husrev'de son görüşme daha farklı gerçekleşir. Leylâ Mecnûn'u rüyasında görür. Sabah olunca devesine binerek Mecnûn'u aramaya gider. Onu vahşî hayvanlar arasında bulur. Birbirlerine kavuşan iki âşık kendilerinden geçmiş bir hâlde akşama kadar yatarlar. Vahşî hayvanlar etraflarını çevirir, kimseyi yaklaştırmazlar. Leylâ ile Mecnûn ayılınca sabaha kadar birlikte olurlar. Sonra Leylâ veda edip ayrılır.

Câmî'de iki âşığın bu şekilde uzun süreli görüşmeleri Mecnûn'un koyun postuna bürünerek Leylâ'yı görmeye gitmesiyle gerçekleşir. Sevgilisiyle karşılaşan Mecnûn bayılır. Leylâ onu ayıltıktan sonra iki âşık sabaha kadar baş başa sohbet ederler. Câmî'de bu hâdiseden sonra âşıklar üç kere daha görüşürler. Bu hâdiseyi takip eden ilk görüşme; hikâyeye Câmî'nin eklediği Mecnûn'un Leylâ'nın fakirlere yemek dağıttığını duyup gelmesi sahnesinde vuku bulur: Mecnûn elinde kırık bir kâseyle fakirlerin arasına karışır. Leylâ onu tanımazlıktan gelir, kepçesiyle vurarak Mecnûn'un elindeki kâseyi kırar. İkinci görüşmeyi bir tesadüf hazırlar: Bir temmuz günü bir kafileye rastlayan Mecnûn, kafilenin içinde Leylâ'nın da olduğunu farkeder. Mecnûn, Leylâ'yı görünce düşüp bayılır. Leylâ onu ayılttıktan sonra iki sevgili vedalaşarak ayrılırlar. Son görüşme Mecnûn'un ölümünden biraz önce gerçekleşir: Mecnûn, kafileyle giden Leylâ'nın dönüşünü bir ağaç altında oturarak bekler. Bir süre sonra Leylâ süslenmiş bir hâlde gelir. Fakat bitkin olan Mecnûn Leylâ'yı tanımaz. Leylâ kendini tanıtınca da, artık suretle işinin olmayacağını söyleyerek onu geri gönderir.

Hâtifî'de kahramanların son görüşmeleri Leylâ'nın kabilesiyle birlikte kervanla yol alması sırasında olur. Leylâ bir gün kervanla birlikte yol alırken devesi üzerinde uyuya kalır. Uyanınca devesinin kervandan ayrıldığını anlar. O sırada uzakta birini görür ve devesini o tarafa sürer. Adama yaklaşınca kim olduğunu sorar. Adam kendinin Kays adlı Mecnûn olduğunu söyleyince Leylâ hemen devesinden iner, kendini tanıtır. Mecnûn, Leylâsının sesini duyar duymaz düşüp bayılır. Ayıldıktan sonra iki âşık bir süre konuşurlar. Leylâ visal talep eder. Mecnûn bunu işitince ağlar, dedikodudan korkarak kabul etmez. Sonra Leylâ'yı evine kadar götürür. Hâtifî'nin bu naklini takip eden şairler Sevdâ'î, Fuzûlî, Sâlih, Örfî ve Andelîb'dir. Farklı olarak Andelîb, bu nakle "Leylâ'nın rüyası" nı ilâve eder: Bahar gelir, herkes gibi Leylâ'nın

kabilesi de yaylaya çıkmak için yola düşer. Devesi üzerinde yol alan Leylâ uykuya dalar. Başsız kalan hayvan kervandan ayrılır. Leylâ rüyasında bir şahinin dizine konduğunu görür. Tutmak isterken şahin uçar. Leylâ uyanır, devesinin kervandan ayrıldığını fark ederse de müdahale etmez, deveyi kendi hâline bırakır. Bir süre sonra bir adamın geyik sürüsüyle güvercinlerin ve bir arslanın arasında yattığını görür. Vak'anın devamı Hâtifî'de olduğu gibi anlatılır.

Nevâ'î'de Leylâ ile Mecnûn'un son görüşmeleri Leylâ'nın ölümü esnasında gerçekleşir. Leylâ evde yalnız olduğu bir gece dışarı çıkar ve sessizce yürür. Bu sırada Mecnûn da Leylâ'nın bulunduğu yere doğru gelmektedir. İki âşık karşılaşırlar. Birbirlerine sarılarak sabaha kadar dertleşirler. Sabah olunca Leylâ kabilesine döner, Mecnûn ise sahrada kalır. Bundan önce Husrev'deki son görüşmeyi andıran bir kavuşma sahnesi de vardır.

Bihiştî'de son görüşme, Şerif'in yardımıyla olur. Leylâ, sahralara düştüğünü öğrendiği Mecnûn'un hâline üzülüp ağlar. İçini döktüğü Şerif, kabilenin hep birlikte ava çıktığı bir gün Leylâ'yı Mecnûn'un yanına götürür. Mecnûn, vahşî hayvanların arasında kendinden geçmiş bir hâlde yatmaktadır. Leylâ Mecnûn'a yaklaşır. Vahşî hayvanlar onu karşılar, kimi Leylâ'nın ayağına yüzünü sürer, kimi kedi gibi sürtünür. Mecnûn gözlerini açıp da Leylâ'yı gördüğünde tekrar kendini kaybeder. Leylâ da bayılır. Leylâ kendine gelince Mecnûn'un başını dizine koyar. Bir süre sonra ayılan Mecnûn sevgilisiyle kâh gülüşerek kâh ağlaşarak sohbet eder. Ölümünün yakın olduğunu, ahirette de Leylâ'yı görmeyi dilediğini söyler. Leylâ, Mecnûn'un sözlerini gözyaşları içinde dinler. İki âşık akşama kadar birlikte olurlar. Gün batınca Leylâ eve döner.

Celîlî'de iki âşığın son görüşmeleri şairin Câmî'den aldığı Leylâ'nın fakirlere yemek dağıttığını duyan Mecnûn'un elinde kâse ile Leylâ'nın yanına gitmesi sahnesinde gerçekleşir. Leylâ bir gün kabile halkına ziyafet çeker. Âdet olduğu üzre yemeği kendi eli ile dağıtır. Bunu işiten Mecnûn kılık değiştirerek gelir, yemek almak için kâsesini uzatır. Leylâ tanımazlıktan gelir, kepçe ile vurarak Mecnûn'un kâsesini kırar. Mecnûn bunu sevinçle karşılar. Nedenini soranlara, sevgilisinin kendini diğerleriyle bir tutmadığı karşılığını verir.

Hakîrî'de son görüşme bir bahar günü Leylâ'nın gezmeye çıkması sırasında olur. Leylâ dolaşırken Mecnûn'a rastlar. İki sevgili bir süre konuşur, ayrılıktan şikâyet ederler. Sonra Leylâ gider, Mecnûn yalnız kalır. Mecnûn, Leylâ'nın kendisini bıraktığı yerden ayrılmaz. Kuşlar başına yuva yaparlar. Mevsimler birbirini takip eder. Mecnûn'un hâlini Leylâ'ya haber verirler. Leylâ ağlar, hemen Mecnûn'un yanına koşar. Mecnûn, Leylâ'nın geldiğini görünce coşar, nara atar, ayaklarına kapanır. Leylâ, ona ayrılalı altı ay olduğunu söyleyerek ne zamandan beri burada beklediğini sorar. Mecnûn Leylâ'ya, altı aylık süreden habersiz, iki günden beri beklediğini, tez gelerek kendisini sevindirdiğini söyler. Leylâ sevgilisini takdir eder. Âşıklar bir süre sohbet ettikten sonra, Mecnûn Leylâ'yı bir deveye bindirip şehre götürür. Sonra yeniden sahraya döner.

Halîfe, âşıkları, Câmî'nin motifinden de istifade ederek, Leylâ'nın kabilesiyle birlikte kervanla yolculuk yapması esnasında karşılaştırır. Mecnûn bir gün bir ahuyu avcının elinden babasının sürüsünden aldığı bir kuzuyla koyunu vererek kurtarır. O sırada uzaktan Leylâ'nın

kabilesinin kervanla geçtiğini görür. Leylâ da Mecnûn'u tanır ve iki âşık konuşmaya başlarlar. Ortalık kararınca, Leylâ, sabaha kadar beklemesini Mecnûn'a söyleyerek kervanın yanına döner. Mecnûn günlerce orada bekler. Kuşlar başına yuva yaparlar. Bir gün iki arkadaşıyla birlikte dolaşan Leylâ, Mecnûn'u bıraktığı yerde bulup şaşırır. Ona burada ne aradığını sorar. Mecnûn, Leylâ'ya, beklemesini emrettiği için bu şekilde kaldığını söyler. Bu Leylâ ile Mecnûn'un Halîfe'nin eserinde son kez görüşmesidir.

Atâyî'de kahramanların son kez karşılaşmaları Câmî'den alınan Leylâ'nın fakirlere yemek dağıtması sahnesinde vuku bulur. Eserin devamında başka bir buluşma sahnesinin geçip geçmediğini bilmiyoruz. Mevcut tek nüshanın bundan sonrası eksik olduğu için Atâyî'de vak'anın seyrini takip edemiyoruz.

49-Leylâ'nın Ölümü

Bir sonbahar gecesinde Leylâ, rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görür ve titreyerek uyanır. Bu rüyanın tesiriyle hastalanır. Yüzü solar, beli bükülür, yanaklarının aynayı andıran parlaklığına ölümün tozu bulaşır. Çağrılan tabip, Leylâ'da iyileşme ümidi görmez. Hastalığı gittikçe artan Leylâ, annesini çağırır. Ona, ölümünün yaklaştığını hissettiğini, kendisine çektirdiklerinden dolayı hakkını helâl etmesini söyledikten sonra vasiyetini bildirir. Öldüğü zaman Mecnûn'un sokağının toprağından gözüne sürme çekilmesini, aşk şehidi olduğu için, vücudunun gözyaşıyla yıkanıp kanlı kefene sarılmasını, salâsının horoz sesiyle verilmesini ister. Mecnûn'un, öldüğünü duyduğu zaman mutlaka geleceğini, ona iyi davranıp, gönlünü hoş tutmalarını talep eder. Ayrıca Mecnûn'a son nefesini aşkıyla verdiğini, Mecnûn'un da peşinden çabuk gelmesini söylemesini annesinden diler. Vasiyetini bitirir bitirmez de ölür. Kızını kaybeden anne karalar giyer, saçını başını yolarak ağlar. Leylâ'nın ölümü kabilesini de yasa boğar. Arap dilberleri karalara bürünüp, yakalarını yırtarlar. Leylâ, kalabalık ve hazin bir merasimle toprağa verilir. Leylâ'nın annesi günlerce kızının kabri başında ağıtlar söyleyerek matem tutar.

Lârendeli Hamdî, Leylâ'nın rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görüp hastalanması haricinde bu bahiste Nizâmî'yi takip eder. Fars şairlerinden Husrev ve Hâtifî; Türk şairlerinden Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Celîlî, Fuzûlî, Sâlih, Halîfe ve Nâkâm Leylâ'nın ölümünü Nizâmî'de geçtiği şekilde naklederler. Leylâ'nın rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görerek yatağa düşmesi, mukayeseye dahil ettiğimiz Leylâ ile Mecnûnlar içinde ilk defa Türk şairi Celîlî'de geçer.

Bir gice ki ol perī-şemāil
Gözin süzüb oldı ḫ̱ābe māil

Ol lāle-ʿizār serv-i mevzūn
Düşünde görür ki öldi Mecnūn

Bu ġuṣṣadan oldı çünki bīdār
Ḳıldı anı tāb-i teb giriftār[507]

[507] Celîlî, *Leylâ ile Mecnûn*, v. 120[a].

Lârendeli Hamdî'nin haricinde Sevdâ'î, Halîfe ve Andelîb, Celîlî'nin bu motifini eserlerinde kullanırlar. Halîfe'de farklı olarak Leylâ, rüyayı, bir sonbahar gecesinde arkadaşlarıyla bağa çıktığı sırada görür. Celîlî'den önce eserini nazmeden Ahmed Rıdvan'da buna benzer bir rüya sahnesi Leylâ hastalandıktan sonra anlatılır. Hasta yatağında uyuyan Leylâ, Mecnûn'u rüyasında perişan bir hâlde görür ve sabaha kadar ağlar.

Husrev'de farklı olarak Leylâ annesine vasiyetinde, cenazem deveye yüklendiği zaman Mecnûn'u çağır, gelip ağlasın, mezarımın başında bulunsun, der. Mecnûn'un adını tekrar ede ede can verir. Şâhidî, Leylâ'nın ölümünü ve vasiyetini Husrev'in bu nakline dayanarak anlatır. Nizâmî'yi takip eden şairlerden Ahmed Rıdvân'da annesi daha önce ölen Leylâ vasiyetini "abasına" bildirir. Fuzûlî, Leylâ'nın rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görmesine yer vermez. Onda Mecnûn'dan uzaklaşan Leylâ tesellisini kaybeder ve cihanla ilişiğini keser. Bir sonbahar günü Leylâ, gamını dağıtmak için dışarı çıkar. Yaprakları dökülmüş, çiçekleri solmuş olan bahçeye derdini yana yakıla anlatır. Umutsuzluk ateşiyle yanmış, kendinden usanmıştır. Madem ki dostu yanında yeri yoktur, bu hayatın da değeri kalmamıştır. Allah'a yalvarıp ölümünü diler. Temiz olduğu için duası kabul edilir. Yataklara düşer. Annesini çağırır vasiyetini bildirdikten sonra da ölür. Fuzûlî'den etkilendiği anlaşılan Nâkâm'da da Leylâ'nın rüyası sahnesi yer almaz: Leylâ sevgilisinin hasretiyle gittikçe sararıp solar. Son görüşmelerinde aşkın gerçek manasını Mecnûn'dan öğrenmiş, ona sevgisi büsbütün artmış, nihayet hastalanıp yatağa düşmüştür. Leylâ son dakikada annesine sırrını açar; ölümünün yaklaştığını, kendini taze bir gelin gibi gömmelerini, Mecnûn'u bulup hâlini anlatmasını, öte tarafta onu beklediğini söylemesini vasiyet ettikten sonra can verir. Annesi ağlar, üstünü başını yırtar. Nihayet Leylâ'yı kefenleyip gömerler.

Câmî'de Leylâ'nın ölümü Mecnûn'un ölümünden sonra olur. Mecnûn'u kucağında bir ahu olduğu hâlde ölmüş bulurlar. Bunu haber alan Leylâ, Allah'a yalvararak ölümünü ister. Hastalanır, sararıp solar, nihayet ölür. Bihiştî, Câmî'nin bu naklini esas alır.

Nevâ'î'de Leylâ'nın ölümü diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinden daha farklı gerçekleşir. Mecnûn'un anne ve babasının ölümünden kendini sorumlu tutan Leylâ, bu dert ile hastalanır, yatağa düşer. Ölüm döşeğinde annesini çağırarak vasiyetini bildirir. Mecnûn'un, öldüğünü duyduğunda geleceğini, ona saygıda kusur etmemesini, mezarının yanında ona da yer ayırmasını annesinden ister. Babasıyla annesinin kabri üzerinde kendinden geçmiş bir hâlde yatan Mecnûn, Leylâ'nın bu hâlinden hâtiften gelen bir sezgi ile haberdar olur. Kalkar, bir kaplan gibi seğirtip Leylâ'nın kabilesi tarafına koşar. Hiç kimseden çekinmeyerek evin içine dalıp Leylâ'nın yanına girer. O sırada Leylâ, annesine vasiyetinin son sözlerini söylemektedir. İki sevgili birbirlerine bakışırlar ve aynı anda ruhlarını teslim ederler.

Hakîrî, Leylâ'nın ölümünü teferruata girmeden şu beyitle ifade etmiştir:

Oldı meh-i bedr-i maḥbūbu'l-ḳulūb
Eyledi çarḫ burcından ġurūb[508]

[508] Zikri Turan, a.g.e., s. 199.

Andelîb ise kendisinden önceki rivayetlerden de istifade ederek Leylâ'nın ölümünü farklı bir şekilde anlatır: Leylâ bir gece rüyasında Mecnûn'un öldüğünü görüp korku ile uyanır. Sabahleyin rüyasını yorumlatmaya giderken Zeyd'e rastlar. Mecnûn'dan haber alıp evine döner. Fakat endişesi geçecek yerde büsbütün artmıştır. Bu dert ile hastalanır, Mecnûn'un adını sayıklamaya başlar. Çağırılan hekimler hiç bir çare bulamazlar. Leylâ annesine kötü bir rüyanın tesiriyle hastalandığını, Mecnûn'u görürse ıstırap çekmeden öleceğini söyledikten sonra babasına duyurmadan Mecnûn'u çağırmasını ister. Leylâ'nın annesi Zeyd'i gönderip Mecnûn'u gizlice getirtir. Mecnûn, Leylâ'yı o hâlde bulunca başını dizine alıp ağlar, şiir söyler. Leylâ gözlerini açıp karşısında Mecnûn'u görünce Allah'a şükreder. Ondan kendisini unutmamasını ister. Mecnûn sözlerini bitirdikten sonra veda edip Zeyd'le birlikte oradan ayrılır, sahra yolunu tutar. Birkaç gün sonra Leylâ ağırlaşır. Annesini çağırır, ona "Ölümümü işitince Mecnûn ağlayarak gelir; sakın onu incitme." der. Leylâ son söz olarak annesine : "Zeyneb naşımı yıkasın, Zeyd de namazımı kılsın." diye vasiyet eder.

Örfî, Leylâ ile Mecnûn'un ölmeleri sahnesine kısa eserinde yer vermez.

50-Leylâ'nın Annesinin Kızının Ölüm Haberini Mecnûn'a Vermesi

Anne, kızının vasiyetini yerine getirmek için Mecnûn'un yanına gider ve Leylâ'nın ölüm haberini verir. Mecnûn'a bundan böyle gece gündüz birlikte ağlamayı teklif eder.

Lârendeli Hamdî bu bahsi Nizâmî'nin değil Hâtifî'nin naklini esas alarak anlatmıştır. Hâtifî'yi takip eden diğer Türk şairleri Celîlî, Sevdâ'î, Celal-zade Sâlih ve Halîfe'dir.

Nizâmî'ye Şair-i İlhakî'nin yaptığı eklemede Mecnûn'a Leylâ'nın ölüm haberini getiren Leylâ'nın annesi değil Zeyd'dir. Zeyd, Leylâ'nın ölüm haberini alınca karalar giyer, mateme bürünür. Mecnûn'a bu acı haberi ulaştırır. Mecnûn, Leylâ'nın mezarına koşar, kabre bir yılan gibi sarılır kalır. O kadar kanlı yaş döker ki, kabrin üzerinde lâleler biter. Bir süre bu şekilde kaldıktan sonra sahranın yolunu tutar. Türk şairlerinden Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Fuzûlî, Andelîb ve Nâkâm vak'ayı Şair-i İlhakî gibi naklederler. Ahmed Rıdvân'daki tek ayrılık Mecnûn'a sevgilisinin ölüm haberini getiren kişinin Zeyd değil Matem adlı bir adam olmasıdır.

Husrev'de Mecnûn, Leylâ'nın vasiyeti gereği, Leylâ'nın cenazesi toprağa verilmeden önce çağrılır. Sevgilisinin ölüm haberini alan Mecnûn cenazeye yetişir, onu sevinç içinde takip eder. Gazeller okur, oynar. Leylâ kabre konulacağı sırada üzerine kapanarak onu kucaklar. Mecnûn'u Leylâ'nın cesedinden ayırmak isterler, fakat Mecnûn ölmüştür. Şâhidî bu bahiste Husrev'i takip eder. Nevâ'î, Husrev'in bu motifini biraz daha değiştirerek kullanır. Onda Mecnûn, ıstırap içinde ölüm döşeğinde yatan Leylâ'nın hâlinden hâtiften gelen bir sezgi ile haberdar olur. Hemen seğirtir, hiç kimseyi dinlemeden Leylâ'nın bulunduğu yere girer, sevgilisini son nefesini verirken yakalar. İki âşık birbirlerine bakışırlar ve aynı anda ruhlarını teslim ederler.

Câmî'de önce ölen Mecnûn'dur. Leylâ Mecnûn'un kucaında bir ahu olduğu hâlde öldüğünü bir Arabî'den öğrenir; bu haberle sarsılır, ağlar inler, Allah'tan canını almasını ister. Çok geçmeden de ölür. Bihiştî Câmî'nin bu naklini esas almakla birlikte bahsi biraz değiştirmiştir. Mecnûn'un hâline üzülen Leylâ hastalanır, yatağa düşer. Günden güne eriyip solar. Ölümünün yaklaştığını anlayınca Şerif'ten Mecnûn'u son bir kez görmek istediğini söyleyerek yanına getirmesini rica eder. Şerif ağlayarak yola koyulur. Mecnûn'u vahşî hayvanlar arasında bir ahuya sarılarak ölmüş bir hâlde bulur. Çevresindeki hayvanlar bağırıp çağırmaktadır. Şerif, Mecnûn'un öldüğünü haber vermek için Leylâ'nın yanına geldiği anda Leylâ da can verir.

Hakîrî'de Mecnûn'a Leylâ'nın öldüğünü haber veren kişi belli değildir;

Ya'ni Leylî dünyeden ḳıldı sefer
Vardılar Mecnûn'a virdiler ḫaber[509]

51- Mecnûn'un Ölümü

Mecnûn bu haberi alınca zehir içmişe döner. Leylâ'nın öldüğüne inanmak istemez. Söylediklerinden dolayı kadını azarlar, sitemler eder. Ona, böyle bir şeyi söylemeye nasıl dilinin vardığını sorar. Kendini kaybeder ve düşüp bayılır. Aklı başına gelince Allah'tan kendisini bu belâdan kurtarmasını, ten kafesinden can kuşunu çıkarıp yârinin yanında bir yuva nasip etmesini diler. Peşinde vahşî hayvanlar olduğu hâlde Leylâ'nın kabri başına gider. Leylâ'nın kabrini kucaklar ve öylece kalır. Artık ölüm derdi başını ağrıtmaktadır. O kadar çaresiz ve yalnızdır ki, ne tabip çağıracak kimsesi ne de vasiyetini söyleyebileceği bir yakını vardır. Nihayet sevgilisine bir an önce kavuşabilmek için cânını verir. Vahşî hayvanların ah u efgânı cihanı doldurur. Leylâ'nın kabri üzerinde can veren Mecnûn'un etrafını çevirirler ve kimseyi yaklaştırmazlar.

Lârendeli Hamdî, Mecnûn'un ölümünü anlatırken Nizâmî'yi takip etmekle beraber, Nizâmî'den Leylâ'nın ölüm haberini alan Mecnûn'un, hemen Leylâ'nın kabrine gidip can vermesiyle ayrılır. Nizâmî'de Zeyd'den Leylâ'nın öldüğünü öğrenen Mecnûn, hemen can vermez. Bir süre Leylâ'nın kabri başında kaldıktan sonra yeniden sahranın yolunu tutar. Ne vakit aşkı başından aşsa sevgilisinin kabrine gelir, başını mezara koyarak toprağı öper (Şair-i ilhakî tarafından Nizâmî'nin eserine yapılan eklemelerden biri de Selâm-ı Bağdadî'nin Mecnûn'un yanına ikinci kez gelmesidir. Mecnûn bir ay boyunca kendisini arayan Selâm-ı Bağdadî'yi ilk önce tanımaz. Selâm kendini tanıtır, Mecnûn'un hatırını sorar. Mecnûn, Leylâ'nın öldüğünü söyler ve Selâm'ı Leylâ'nın kabrine götürür. Selâm, Mecnûn'un yanında iki üç ay kalır ve onun söylediği şiirleri kaydeder. Sonra da Bağdad'a döner. Lârendeli Hamdî, Şair-i İlhakî'nin bu eklemelerini eserine dahil etmemiştir.) Zamanla takatten düşen Mecnûn, bir gün Leylâ'nın mezarına gider ve kabre kapanır. Vak'anın bundan sonrası Nizâmî ve Lârendeli Hamdî'de

[509] a.e., s. 199.

müşterektir. Lârendeli Hamdî'de Mecnûn'un haberi alır almaz can vermesi, hâdisenin Leylâ'nın kabri üzerinde gerçekleşmesi haricinde, Hâtifî'nin tesiriyle olmalıdır.

Bu bahiste Nizâmî'yi takip edenler Hamdullah Hamdî ve Ahmed Rıdvân'dır. Yalnız Ahmed Rıdvan bu bahiste Şair-i İlhakî'nin ilâve ettiği bölümü değiştirerek eserinde kullanmıştır. Fakat onda Selâm-ı Bağdadî'nin yerini Zeyd alır.

Husrev'de Leylâ'nın cenazesine kavuşan Mecnûn, onu sevinçle takip eder, peşi sıra gazeller okur, oynar. Leylâ tam kabre konulacağı vakit, cesedin üzerine kapanır. Mecnûn'u cesetten ayırmak isteyenler onun da öldüğünü anlarlar. Şâhidî, Husrev'in bu naklini esas almıştır.

Câmî'de önce ölen Mecnûn'dur. Bir Arabî Mecnûn'u bir ahuya sarılarak ölmüş bir hâlde bulur ve haberi Leylâ'ya ulaştırır. O da çok geçmeden bu üzüntüyle can verir. Bihiştî, Câmî'nin bu motifini bazı değişikliklerle kullanır. Ölümünün yaklaştığını hisseden Leylâ, Şerif'i çağırır, ona Mecnûn'u getirmesini söyler. Şerif, Mecnûn'u vahşî hayvanlar arasında bir ahuya sarılarak ölmüş bulur. Bunu haber vermek için döndüğü anda Leylâ da ruhunu teslim eder.

Hâtifî'de Leylâ'nın öldüğünü öğrenen Mecnûn, ağlar, dövünür. Allah'a yalvararak kendi canını da almasını ister. Nihayet Leylâ'nın adını anarak can verir. Türk şairlerinden Celîlî, Celal-zâde Sâlih ve Halîfe bu bahiste Hâtifî'yi takip ederler.

Nevâ'î'de Leylâ ile Mecnûn'un ölümü aynı anda gerçekleşir. Leylâ'yı son nefesinde yakalayan Mecnûn, sevgilisiyle göz göze gelir ve ikisi birlikte can verirler:

Urdı Leylī èşikige gām
Dedler tutuban yıraḳraḳ ārām

Ḫayl içre şükūhıdın tevvehhüm
Andaḳ ki ḳılıp èlig ayaḳ güm

Çün yètti ol āstānġa başı
Kirdi üy içige bī-teḥāşī

Leylī ḳılıban seferġa niyyet
Èylerde anasıġa vaṣiyyet

Her nükte ki èyleben güẕāriş
Mecnūn'nı ḳılur èdi sipāriş

Kim kirdi üy içre yār-ı cānı
Yoḳ yoḳ ki refīḳ-i cāvdānı

Bir birge naẓar güşād taptı
Hem bu vü hem ol murād taptı

Cānānıġa ol fidā ḳılıp cān
Bu cān bèriben nèçük ki cānān

Ol ʿazm èttі çü taptı yoldaş
Bu almadı yolıdın anıng baş

Èl kirdi üy içre bī-şümāre
Mecnūn sarı ḳıldılar neẓāre

Cismi yatıp èrdi yèrge maḳrūn
Leylī bile barmış èrdi Mecnūn

Ḥayret ḳılıp ol ḳabīleni lāl
Kim taptı vuḳūʿ bolmaġan ḥāl[510]

Sevdâ'î, Fuzûlî ve Nâkâm, Nizâmî'nin ve Hâtifî'nin naklini Lârendeli Hamdî gibi birleştirerek, Mecnûn'un ölümünü anlatırlar. Fuzûlî'deki fark, haberi Zeyd'in getirmesidir. Nâkâm ise diğer rivayetlere, bilhassa Fuzûlî'ye bazı ilâvelerle vak'ayı nakleder. Mecnûn'un Leylâ'nın kabri başındaki inleyişlerinin, Leylâ tarafından öbür dünyadan duyulması, Mecnûn'un da aynı anda Leylâ'nın sesini işitmesi, Leylâ'nın hâlinden memnun olduğunu söyleyerek Mecnûn'dan bir an önce gelmesini istemesi Nakâm'ın eklediği motiflerdir.

Eserinde Mecnûn'un ölümüne yer vermeyen Hakîrî, efsanenin sonunu oldukça değişik bir şekilde bağlar. Leylâ'nın öldüğünü öğrenen Mecnûn, gözlerinden kanlı yaşlar döke döke Leylâ'nın kabrine gelir. Dualar eder, Allah'tan kendisini sevdiğine kavuşturmasını ister. Ansızın Leylâ görünür. Hasta, bitkin ve çaresiz hâldeki Mecnûn'a bir gül atar. Bu Mecnûn'u teskin edeceği yerde derdini artırır. Leylâ, Mecnûn'a, başkaları taş atarken gülüyorsun, ben gül atınca neden ağlıyorsun, diye sorar. Mecnûn, özgelerin kendini anlamadığını, bu yüzden attıkları taşın da öneminin bulunmadığını, yârî olan Leylâ'nın ise bir gülünün derdini arttırmaya yeteceğini söyler:

Ḳabrinüñ üstine geldi yārınuñ
Hem-refīḳ u mūnis u ġam-ḫʷārınuñ

Türbe üzre bir nice gün ḳıldı zār
Didi yā Ḥayy-ı Kerīm ü Kirdgār

Leylī'den ayru bu cānı niderem
Daḫı ʿömr ü zindegānı niderem

Yanaram hicrinde vaṣlın görmezem
Ḳalmışam zecrinde vaṣlın görmezem

[510] Alî Şîr Nevâyî, *Leylî vü Mecnûn (hzl.:* Ülkü Çelik), s. 354-355.

Bu sözi diyüb iderdi āh u zār
Nāgehān irdi aña ol yār-ı ġār

Gördi Leylī tā ki ol bī-çāreyi
Müstemend ü ḫaste vü āvāreyi

Bir gül ilen atdı ol dem yār bunı
Dil-rübā vü dil-ber ü dil-dārını

Çünki Mecnūn gördi Leylī atdı vird
Cānına yüz dutdı anuñ āh u derd

Gözyaşını tökdi feryād eyledi
Yār elinden dād u bī-dād eyledi

Ey müselmānlar görüñ dil-dārumı
Uş maña ġam arturan ġam-ḫvārumı

Arturur derdimi tīmār eylemez
Aġladur bir laḥẓā ḫandān eylemez

Yārlıġ bu mıdur ki ider yār maña
Arturur endūh ile hem zār maña

Leylī eydür nite feryād eyledüñ
Ne sebebden dād u bīdād eyledüñ

Sen maña bu ḥāli maʿlūm eylegil
Nite āh u zār idersin söylegil

Özgeler daş atdılar ḫandānsın
Men gül atdum sen niçün giryānsın

Mecnūn eydür aġlaram munuñ içün
Diñle sözüm ger seversen Ḥaḳḳ'ı sen

Özgeler derdimi bilmez daş atar
Daşı men dil-ḫasteye ḳallāş atar

Sen ki derdimi bilürsin atma vird
Bu şikeste göñlüme arturma derd[511]

Leylâ'nın verdiği bu gül Mecnûn'un tesellisi olur. Onu elinden bırakmaz. Hakîrî'nin bu bitiş sahnesini, Hallâc-ı Mansûr ve Şiblî arasında geçtiği rivâyet edilen menkıbeden[512] ilhamla kaleme aldığı anlaşılıyor.

---

[511] Zikri Turan, a.g.e., s. 201-203.
[512] *bk.* Yaşar Nurî Öztürk, *Hallâc-ı Mansûr ve Eseri*, Yeni Boyut Yay., İst. 1996, s. 177 vd.

Andelîb, Mecnûn'un ölümü hâdisesini, önceki rivayetlere kendisinden de eklemeler yaparak anlatır. Mecnûn'a Leylâ'nın ölüm haberini Zeyd getirir. İkisi de kendilerinden geçip bayılırlar. Önce Zeyd kendine gelir, yüzüne gülsuyu serperek Mecnûn'u da ayıltır. Birlikte Leylâ'nın kabrine giderlerken yolda, Mecnûn'u arayan Leylâ'nın annesine rastlarlar. Leylâ'nın annesi kızının vasiyetini Mecnûn'a aktarır. Hep birlikte Leylâ'nın kabrine varırlar. Mecnûn, mezarı kucaklar, toprağına yüzünü gözünü sürer, şiirler okur. O sırada mezardan "lebbeyk!" sedasını duyup ağlarlar. Bir süre sonra Leylâ'nın annesi evine döner, Zeyd de oradan ayrılır. Mecnûn kabrin başından ayrılmaz. Zeyd onu ara sıra ziyaret eder. Nihayet Mecnûn'un duaları kabul edilir ve Leylâ'nın kabri başında ölür.

52-Mecnûn'un Cesedinin Bu Şekilde Bir Yıl Bir Ay Kalması, Sonra Cesedi Mecnûn'un Akrabalarının Leylâ'nın Yanına Gömmesi

Rivayete göre Mecnûn'un cesedi bu şekilde bir yıl bir ay kalır. Halk, çevresini vahşî hayvanların sardığı bu cesedi görmeye gelir ve hayran olur. Fakat hiç kimse hayvanların korkusundan cesede yaklaşmaya cesaret edemez. Sonunda Mecnûn'un cesedi çürür, sadece kemikleri kalır. Buna rağmen hiçbir hayvan kemiklere dokunmaz. Çevresindeki hayvanların bir kısmı Mecnûn'a muvafiklik edip ölürken, bir kısmı da yeniden Necd Dağı'nın yolunu tutar. Bu hikâye her yerde anlatılmaya başlanır. Mecnûn'un öldüğünü haber alan akrabaları gelirler, ondan arta kalan kemikleri bulurlar. Gözlerinden kanlı yaşlar dökerek matem tutarlar. Mecnûn'u gözyaşıyla yıkarlar. Aralarındaki akıl sahibi kimseler, iki âşığın hayatta birbirlerine kavuşma ümidiyle yaşadıklarını, hasrete sabrettiklerini, fakat muratlarına nail olamadıklarını söyleyerek Mecnûn'u Leylâ'nın yanına gömmeyi kararlaştırırlar. Mecnûn'un mezarından, Leylâ'nın mezarına bir pencere açarlar. Kabirlerin etrafına ikinci bir cennete benzeyen son derece güzel bir imâret yaparlar. İmâreti herkes gelip görür ve hayran olur. Bu imâretin adını "Ziyâret-gâh-ı Ervâh-ı Muhibbîn" koyarlar. O günden sonra bu imâret, hacet sahiplerinin uğrak yeri olur.

Motif Nizâmî'den alınmıştır. Hamdî'nin bu bahiste yaptığı küçük bir değişiklik, onu, Mecnûn'un gömülmesi sahnesini işleyen diğer şairlerin hiçbirinde bulunmayan bir motife götürmüştür. Hamdî kahramanlarını Nizâmî gibi aynı mezara yan yana gömmez; Mecnûn için Leylâ'nın mezarının yanına bir kabir daha hazırlanır ve Mecnûn oraya gömülür. Fakat akıl sahibi kimseler iki mezarı bir pencereyle birbirine bağlamayı kararlaştırırlar:

Pes ol iki mezārıñ ortasından
Geçürdiler biri birine revzen (5266)

Hamdî'nin Nizâmî'ye yaptığı bir ilâve de Leylâ ile Mecnûn'un türbelerine "Ziyâret-gâh-ı Ervâh-ı Muhibbîn" adını vermesidir:

Pes anuñ ḳıldılar adını taʿyīn
Ziyāret-gāh-ı Ervāḥ-ı Muḥibbīn (5288)

Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Fuzûlî, Andelîb ve Nâkâm küçük değişikliklerle Nizâmî'yi esas alırlar. Ahmed Rıdvân'ın eserinin mevcut tek nüshasında bu bahis eksiktir. Fakat şair, Mecnûn'un ölümü bahsinde Nizâmî'yi takip ettiğine göre, vak'anın devamı da Nizâmî'deki gibi olmalıdır. Fuzûlî'de Mecnûn'un Leylâ'nın ölümünden sonra kabri sık sık ziyaret etmesi, öldüğünde Leylâ'nın mezarı başında etrafını vahşî hayvanlar çevirdiği hâlde bir yıl kalması motifleri yer almaz. Zeyd'le birlikte Leylâ'nın kabrini ziyaret eden Mecnûn orada ölür. Zeyd'in feryadını duyup toplanan halk, Leylâ'nın mezarını açar ve Mecnûn'u sevgilisinin yanına gömerler.

Hâtifî'de Mecnûn'un cesedini oradan geçen bir hac kafilesi bulur. Kafiledekiler Mecnûn'u yıkayıp kefenleyerek gömerler. Hâtifî'nin bu rivayetini esas alan Türk şairleri Celîlî, Sevdâ'î, Sâlih ve Halîfe'dir. Sevdâ'î'de farklı olarak Mecnûn'u bulan hac kafilesi, onu, Leylâ'nın yanına gömer:

Çoḳ ḳāfile geldi nāgehānī
Ḥacdan gelür idi gördi anı

Gelgeç ḳamu cānver ṭaġıldı
Ol ḥacılar üstine yıġıldı

Gördiler anı yire yüz urmış
Ol ʿāşıḳ-ı ḫaste cānı virmiş

Çün gördiler ol saʿid-i ʿışḳı
Götürdiler ol şehīd-i ʿışḳı

Yudılar anuñ teni terārın
Dil-dārınuñ açdılar mezārın

Ḳoydılar anı hem ol mezāra
Ġam-nāk irişdi ġam-güsāra[513]

Nevâ'î, Nizâmî'nin de tesiriyle âşıkları aynı mezara gömer. Ondaki fark, Leylâ'nın anne ve babasıyla akrabalarının her gün iki kere kabir başında toplanıp ağlamayı âdet hâline getirmesidir:

Leylī atası anası birle
Ḫaylı daġı aḳribāsı birle

Her kün èki vaḳt èdi yıġılmaḳ
Ol ḳabr başıda nevḥa ḳılmaḳ[514]

---

[513] M. Ünal Şahin, a.g.e., s. 134.
[514] Alî Şîr Nevâyî, *Leylî vü Mecnûn (hzl.:* Ülkü Çelik), s. 358.

53-Zeyd'in Rüyası

Zeyd, Leylâ ile Mecnûn'un ölümlerine son derece üzülür. Gece gündüz bu iki âşığın kabrinden ayrılmaz olur. Kâh Mecnûn'un, kâh Leylâ'nın gazellerini okur. Ondaki bu vefayı görenler Zeyd'i takdir eder. Zeyd, bu iki âşığın ölümden sonraki hâllerini merak etmektedir. Bu fikir ile yattığı bir gece rüyasında, bir meleğin kendisini elinden tutup cennette bir gül bahçesine götürdüğünü görür. Bu bahçede gül ağacının gölgesine kurulmuş, yüksek bir taht vardır. Bu taht üzerinde iki melek, ellerinde kadehler olduğu hâlde oturmakta, dünyada yaşadıklarından bahsetmekte, sevişip uykuya dalmaktadırlar. Zeyd, bunlara hizmet eden Pîr'e, bu meleklerin kim olduğunu, böyle yüce bir makama nasıl kavuştuklarını sorar. Pîr de bunların isimlerinin Leylâ ile Mecnûn olduğunu, dünyada yaşadıkları sıkıntı ve eziyetlerden dolayı bu mertebeye kavuştuklarını söyler. Zeyd gördüğü rüyayı herkesi anlatır. Halk, Zeyd'in rüyasıyla iki âşığın ölümden sonraki hâllerinden haberdâr olur.

Lârendeli Hamdî, Zeyd'in rüyası motifini Nizâmî'nin eserine Şair-i İlhakî'nin yaptığı eklemelerden almıştır. Eserlerinde Zeyd'in rüyası motifine yer veren şairler Şâhidî, Hamdullah Hamdî ve Fuzûlî'dir.

Şâhidî'de farklı olarak ihtiyarın yerini "ferhunde-dîdâr" bir adam alır. Ayrıca Zeyd, gördüğü rüyanın sırrını âşıkların mezarına yazarak halka duyurur:

Yazub bu ḫvāb sırrını mezāra
Didi remzini ḫalḳa āşikāre

Bular itdigini ʿışḳ-ı cemmāş
Cihān ḫalḳına oldı Zeyd'den fāş[515]

Ahmed Rıdvân, Şair-i İlhakî'nin Nizâmî'ye yaptığı ilâveyi değiştirerek kullanmıştır. Onda Zeyd'in rüyası sahnesinin yerini, bir ihtiyarın murakabe hâlinde Leylâ ile Mecnûn'u cennette yan yana görmesi alır. Ahmed Rıdvân'ın eserinin eldeki tek nüshası buradan itibaren eksiktir.

Fuzûlî, Şair-i İlhakî'nin rivayetine, Zeyd'in âşıkların yattığı şehitliği türbedar gibi mesken tutup onarmasını ve civarını mamur hâle getirmesini ekler. Ayrıca rüya sahnesinden Leylâ ile Mecnûn'a hizmet eden ihtiyarı çıkarır, yerine bin tane melek koyar.

Nâkâm, Zeyd'in Leylâ ile Mecnûn'un mezarlarını beklemesine ve Zeyd'in hem Leylâ'nın hem de Mecnûn'un şiirlerini maceralarıyla birlikte âleme yaymasına yer vermekle beraber, rüyasında âşıkları cennette görmesi motifini kullanmaz.

---

[515] Şâhidî, *Gül-şen-i 'Uşşâḳ*, v. 167ª.

2.2.4. KARŞILAŞTIRMA İÇİN SONUÇ

Leylâ ile Mecnûn efsanesini Arap kaynaklarından faydalanarak plânlı hikâye şeklinde ilk defa kaleme alan Nizâmî, Lârendeli Hamdî'nin takip ettiği ana kaynak hüviyetindedir. Hamdî, Nizâmî haricinde Hâtifî'nin de hemen hemen bütün motiflerini kullanmıştır. Onda Câmî'nin tesiri görülmez. Husrev'in ise sadece iki motifi hikâyeye dahil edilmiştir. Hamdî, Nizâmî ve Hâtifî'nin rivâyetlerini bir araya getirerek hikâyeyi genişletmiş, bir takım motifleri değiştirmiş, hikâyeye kendisinden önce mevzuyu nazmeden şairlerde bulunmayan motifler de eklemiştir. Bütün bunlar eserin hacmini artırmakla kalmamış, ona bir "masal" havası da vermiştir. Ali Nihad Tarlan, Hamdî'nin eserini naklettiği rivayetler bakımından bir hayli yüklü bulur[516]. Esasen onun eseri 5433 beyitle, Şâhidî'nin 6446 beyitlik mesnevîsinden sonra elimizde bulunan Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerinin en uzunudur.

Lârendeli Hamdî'nin Hâtifî'den aldığı motifleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Kays'ın daha küçükken güzellere tutkun olması, sürekli ağlayıp sadece güzel bir kızın kucağındayken susması,

2- Kays'ın sünnet ettirilmesi,

3- Leylâ'nın istenmesi sırasında deli olup olmadığı anlaşılmak için çağrılan Mecnûn'un, Leylâ'nın köpeklerinden birini görüp hemen ayaklarına kapanması,

4- Babasının Mecnûn'u şifa bulması için bir Pîr'e götürmesi,

5- Nevfel'in Leylâ'yı görüp âşık olması ve onu elde edebilmek maksadıyla Mecnûn'u zehirlemek isterken kendisinin ölmesi (Lârendeli Hamdî bu vak'ayı diğer bir rivayet olarak anlatır.),

6- Mecnûn'un kör dilenci kılığına girerek Leylâ'yı görmeye gitmesi,

7- Mecnûn'un Bağban'ın elinden serviyi kurtarması,

8- İbn-i Selâm'la evlendirilmesi kararlaştırılan Leylâ'nın, kendisini süslemeye gelen meşşataya çıkışması, yüzüne yapılan süsleri tırnaklarıyla kazıması,

9- Leylâ ile Mecnûn'un görüşmeleri sırasında Rakîb (İbn-i Selâm)'in Mecnûn'u öldürmek için kılıçla saldırması. O anda elinin havada kaskatı kesilmesi, Mecnûn'un duasıyla ellerinin düzelmesi,

10- Leylâ'nın annesinin, kızının vasiyetini yerine getirmek için Mecnûn'un yanına gitmesi, Leylâ'nın öldüğünü söyleyerek birlikte ağlamayı teklif etmesi.

Görüldüğü gibi Lârendeli Hamdî, Hâtifî'nin hemen hemen bütün motiflerini kullanmıştır. Onun Hâtifî'den almadığı motifler, Leylâ'nın Mecnûn'a pencereden seslenerek kendisini babasından istemesini söylemesi ve kervanla giderken devesi üzerinde uyuya kalan Leylâ'nın Mecnûn'la karşılaşmasıdır.

---

[516] Ali Nihad Tarlan, a.g.e., s. 229.

T.C. YÜKS
DOKÜM

Husrev, Lârendeli Hamdî'nin çok az istifade ettiği kaynaklardandır. Hamdî'nin Husrev'den aldığı motifler, babasının Mecnûn'u Necd Dağı'ndan eve, Leylâ'yı almayı vadederek getirmesi ve Mecnûn'un Leylâ'yı görmek ümidiyle arkadaşlarına uyarak gezmeye gitmesinden ibarettir.

Lârendeli Hamdî, Leylâ'nın Mecnûn'u rüyasında ölmüş görerek hastalanması motifini, Celîlî'den almıştır.

Yaptığımız mukayeseden hareketle Lârendeli Hamdî'nin kendisinden önce vak'ayı nazmeden Türk şairlerinden büyük bir kısmının eserlerini gördüğünü, bilhassa Şâhidî, Hamdullah Hamdî ve Ahmed Rıdvân'la vak'ayı takipte esaslı benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Buna rağmen onun eseri, kendisinden önce yazılan hiçbir Leylâ ile Mecnûn mesnevisini birebir takip etmez. Özellikle Kays'ın dünyaya gelişini bir Pîr'in Şah'a verdiği ayvaya bağlaması ve Leylâ ile Mecnûn'u birbirine mektepte âşık etmeyip bunu rüya sahnesine havale etmesi önemli farklılıklardır.

Lârendeli Hamdî'nin hikâyeye kendisinden kattığı motifler şunlardır:

1- Çocuğu olmayan Şah, günün birinde yolu üzerindeki harabede bir "Abdal"a rastlar. Abdal, Şah'ı görür görmez konuşmaya gerek kalmadan derdini anlar. Ona taze bir ayva vererek yemesini, bu sayede bir erkek evlâda sahip olacağını, fakat bu çocuğun aşk yüzünden kendini kaybedeceğini, aşk sarhoşu olarak şöhret bulacağını söyler. Ayrıca Abdal, olanı biteni idrak edebileceği yaşa gelince çocuğa kendisinden bahsetmesini de Şâh'tan ister.

2- Kays, iki üç yıl gibi kısa bir sürede bütün ilimleri tahsil eder, hatta onları öğretebilecek seviyeye ulaşır.

3- Kays ve Leylâ birbirlerini rüyalarında görüp âşık olurlar. Lârendeli Hamdî, kahramanların birbirlerine okulda âşık olmalarını ise diğer bir rivayet olarak anlatır.

4- Leylâ'nın babası kabilelerinden yaşlı ve çirkin bir cadıdan Kays ile Leylâ arasındaki münasebeti öğrenir, kızını saray içindeki sağlam bir kaleye hapseder.

5- Leylâ, bir kış günü, Mecnûn'u görebilmek ümidiyle avlanmayı bahane ederek arkadaşlarıyla sahraya çıkar. Mecnûn'un kabilesine yakın bir yerde konaklar. Mecnûn'un kabilesi Leylâ ve arkadaşlarını karşılayıp ağırlar. Bir süre sonra içkinin etkisiyle Leylâ hariç herkes uyur. Leylâ, sevgilisini düşünüp ağlar. Onun durumundan hâl diliyle haberdar olan Mecnûn gelir ve iki âşık gün ortasından gece yarısına kadar sohbet ederler.

6- Mecnûn'un babası, Leylâ'yı uğursuz bir vakitte istediği için murat hasıl olmamıştır.

7- Mecnûn, Leylâ'nın istenmesi sahnesinde deli olup olmadığı anlaşılmak üzere çağrıldığı zaman, Leylâ'nın köpeğini kucakladıktan sonra da mumu tekmeleyerek söndürür.

8- Nevfel, Mecnûn'a yaşlı ve hasta bir köpeği severken rastlar. Ona köpeğe gösterdiği ilginin nedenini sorar. Mecnûn, köpeğin Leylâ'ya ait olduğunu, yaşlanınca evden kovulduğunu, şimdi de kendisine arkadaşlık ettiğini söyler.

9- Kabilesinin suikast kararını Mecnûn'a bir adam göndererek haber veren Leylâ'dır. Mecnûn, haberi getiren kişiye ölümden korkmadığını ancak sırf Leylâ istediği için Azrail'in bile bulamayacağı bir şekilde saklanacağını söyler.

10- Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlenmesi haberini getiren yaşlı kadın, Mecnûn'a, kendi kızıyla evlenmesini teklif eder.

11- Mecnûn tek başına, perişan bir hâlde Necd Dağı'nda otuz yıl geçirir.

12- Mecnûn'u Leylâ'nın kabri üzerinde ölmüş bulan akrabaları, onu Leylâ'nın mezarının yanına gömerler ve iki mezarı bir pencereyle birbirine bağlarlar.

13- Leylâ ile Mecnûn'un türbelerine "Ziyâret-gâh-ı Ervâh-ı Muhibbîn" adı verilir.

Lârendeli Hamdî'nin hikâyeye eklemiş olduğu bu motifler, kendisinden sonra hikâyeyi nazmeden Türk şairleri tarafından benimsenmemiştir. Bunu, Hamdi'nin eserinin nüshalarının geniş bir sahaya yayılma imkânı bulamamasıyla izah kabil olduğu gibi, eserin Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn'undan sonra kaleme alınmış olmasıyla açıklamak da mümkündür. Fuzûlî'nin diğer Leylâ ile Mecnûn mesnevîlerini dehasının inhisarına aldığı ortadadır.

Lârendeli Hamdî takip ettiği ana kaynak olan Nizâmî'den bir çok tercüme de yapmıştır. Bu tercümeler eserin genelinde önemli bir yekûn tutarlar. Bilhassa Hamdî'nin olay örgüsüyle Nizâmî'nin olay örgüsünün birleştiği kısımlarda tercüme beyitlerin sayısı artar. Buna mukabil hikâyeye yaptığı eklemelerden ve Nizâmî'den başka kaynaklardan da faydalanmış olmasından hareketle Hamdi'nin, Nizâmî'nin eserini birebir tercüme etme niyetinde olmadığını söyleyebiliriz. Ali Nihad Tarlan, Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn'unu tercüme ile telif arasında, telife daha yakın bir eser olarak değerlendirir[517].

Aşağıdaki kısa karşılaştırma, Lârendeli'nin Nizâmî'den yaptığı tercümeler hakkında bir fikir verecektir:

	Nizâmî'deki Söyleyiş	**Lârendeli Hamdî'nin Tercümesi**
01-	حاجتکه جمله جهان اوست محراب زمین و اسمان اوست [518]	Ki odur ḥācet-gehi ḫalḳ-ı cihānuñ Recâsı yiri hem ehl-i semānuñ (1880)
02-	مجنون چو حدیس عشق بشنید اول بکریست پس بخندید [519]	Ḥadīṣ-i ʿışḳı çün işitdi Mecnūn Güle düşdi dökerken gözleri ḫūn (1895)
03-	چون کشت بعالم این سخن فاش افتاد ورق بدست اوباش	Çün oldı bu ḥikāyet ʿāleme fāş Mesāvīye şürūʿ itdi her evbāş

[517] a.e., s. 229.
[518] Nizâmî-i Gencevî, *Leylî vü Mecnûn* (Yay. hzl.: Hüseyin Pejmân Bahtiyarî), s. 66.
[519] a.e., s. 66.

ÜRÜLÜ
MERKEZİ

	کز غایت عشق دلستانی	Ki ʿışḳından bir āfet-i dil-rübānuñ
	شد شیفته نازنین جوانی [520]	Delürüb ʿaḳlı gitmiş bir cüvānuñ (2252-2253)
04-	شخسی دو زخیل ان جمیله	İki kimse ḳarābātinden anuñ
	کنند بشاه ان قبیله [521]	Didiler şāhe ḥālātından anuñ (2260)
05-	کانروز که مه بباغ میرفت	Güzellendi vü bedr oldı hilāli
	چون ماه دوهفت کرده هرهفت [522]	Ayuñ on dördine döndi cemāli (1949)
06-	بسیار قبیله و قرابات	Ḳarābātı vü ḳavmi bī-nihāyet
	کارش همه خدمت و مراعات	İderlerdi ḳamu ʿizz u riʿāyet
	کوش همه خلق بر سلامش	Anuñ İbn-i Selām olmuşdı adı
	بخت ابن سلام کرده نامش [523]	Cihāndan ʿışla alurdı dadı (1954-1955)
07-	هم حشمت کیرو هم حشمدار	Saʿādet-mend idi ḫayl ü ḫaşem-dār
	هم دولتمند و هم درمدار [524]	Mürüvvet kānı idi hem derem-dār (1992)
08-	بخشود بر ان غریب همسال	Cüvānidi vü Mecnūn'ile hem-sāl
	همسال تهی نه بلکه همحال [525]	Degil hem-sāl ancaḳ belki hem-ḥāl (2084)
09-	میشاق نمود و خورد سوکند	Yemīn eyledi vü gösterdi mīşāḳ
	اول بخدائی خداوند	Ki ̲anuñ ḥaḳḳı ki ̲odur Ḫallāḳ-ı āfāḳ
	وانکه برسالت رلولش	Risālet mühri ḥaḳḳı kim Muḥammed
	کایمان ده عقل شد قبولش [526]	Ṭutar ẓahr-ı şerīfinde muḫalled (2087-2088)
10-	کفتا سخن تو کردمی کوش	Didi ṣayyād ki ̲iderdüm ḥimāyet
	کر فقر نبودمی هم اغوش	Bulara līk faḳrum var be-ġāyet

[520] a.e., s. 68.
[521] a.e., s. 68.
[522] a.e., s. 86
[523] a.e., s. 86.
[524] a.e., s. 88.
[525] a.e., s. 90.
[526] a.e., s. 91

	نخجير ر د ماهه قيدم اينست	İki aydan beru ḳaydum bulardur
	يك خانه عيال و صيدم اينست [527]	ʿIyālüm bī-ḥadd ü ṣaydum bulardur (2560-2561)
11-	در دام كوزنى اوفتاده	Giriftār olmuş ol dāme bir āhū
	كردن ز رسن بتيغ داده	Gözinden yaşlar aḳar boynı bağlu
	صياد بدان كوزن كلرن	Ḥaẕerden düşmüş endāmına lerze
	اورده چو شير شرزه اهنك [528]	Ṭurur ṣayyād hem-çü şīr-i şerze (2599-2600)
12-	راى توچه كردى ار بتقدير	Ne ǰidersiñ eyle īcāb itse taḳrīr
	نخجير كر اوشدى تو نخجير	Ki sen ṣayd olsañ ü ṣayyād o naḫçīr
	شكرانه ى اين چه ميبذيرى	Bu şükrāneyçün anı eyle āzād
	كو صيد شد و تو صيدكيرى [529]	Ki o ṣayd oldı sañа sen añа ṣayyād (2611-2612)
13-	حوضي شده چون فلك مدور	Düzülmüş bir ʿaceb ḥavż-ı müdevver
	پاكيزه و خوش چو حوض كوسر [530]	Laṭīf ü pāk hem-çün ḥavż-ı Kevṯer (2661)
14-	صالح مرغى چو ناقه خاموش	Çü nāḳa ṣāliḥ ol murġ-ı mücerred
	چون صالحيان شده سيه پوش [531]	Giyinmiş ṣāliḥīler gibi esved (2675)
15-	شبرنك چرائى اى شب افروز	Niçün şeb-reng olduñ ey ciger-sūz
	روزت زچه شد سيه بدين روز	Günüñ niçün ḳaradur böyle her rūz
	بر اتش غم منم تو جوشى	Oda yanan ben özi göyneyen sen
	من سوك زده سيه پوشى [532]	Ḳara giyen sen ü mātem-zede ben (2680-2681)
16-	شدور زنى ز دور پيدا	Iraḳdan bir ʿacūze oldı peydā
	با او شخصى بشكل شيدا [533]	Bile bir şaḫṣ urunmuş şekl-i şeydā (2710)

---

[527] a.e., s. 106.
[528] a.e., s. 108.
[529] a.e., s. 108.
[530] a.e., s. 110.
[531] a.e., s. 111.
[532] a.e., s. 111.
[533] a.e., s. 113.

17- من بیوه ام این رفیق درویش
در هر دو ضرورتی زحد بیش [534]

Benüm bir ṭul ḳarı bu baġludur ac
İkimüzde faḳīrüz ac u muḥtāc (2718)

18- کای جان پدر نه جای خوابست
کایام دو اسبه در شتابست [535]

Ki ey cān-ı peder terk eyle ḫ'ābı
Ki ecel ḳılmışdur arduñca şitābı (3123)

19- بااینکه چو دیده ناز نینی
بدرود که دیگرم نبینی

Severdüm iki gözümden seni çoḳ
Esen ḳal kim beni görmezsin artuḳ

بدرود که رخت راه بستم
در کشتی رفتگان نشستم [536]

Esen ḳal sen ki raḥtum götürdüm
Gidecekler gemisine oturdum (3200-201)

20- بدرود که خویش از میان رفت
ما دیر شدیم و کاروان رفت [537]

Esen ḳal ki atalıḳ gitdi miyāndan
Gidelüm ḳalmayalum kārvāndan (3203)

21- امد بسرای خویش رنجور
نزدیك بدانکه جان شود دور

Çü geldi ḳaṣrına dil-teng ü rencūr
Yaḳīn aña ki cān andan ola dūr

روزی دو ز راه ناتوانی
می کرد بغصه زندگانی

Belā vü minnetile düşdi bīmār
Diri oldı iki gün ol dil-efkār

تاکه اجل از کمین برون تاخت
تا ساخته کار و کار او ساخت

Ecel çıḳub kemīnüñden zemānuñ
İşi bozdı vü düzdi işüñ anuñ

مرغ فلکی برون شد از دام
در مقعد صدق یافت ارام

Çün āzād itdi murġ-ı ʿulvīyi dām
Maḳām-ı ṣıdḳda pes buldı ārām

عرشی بطناب عرش زد دست
خاکی به کنار خاك پیوست [538]

Hevāyī idi cān ṭutdı hevāyı
Beden ḫākī idi ḫāk oldı cāyı (3205-3209)

---

[534] a.e., s. 113.
[535] a.e., s. 131.
[536] a.e., s. 136.
[537] a.e., s. 137.
[538] a.e., s. 137.

22-

در عالم عشق چست و چالاك
در خواندن شعر ها هوسناك

Ṭarīḳ-i ʿışḳ içinde cüst ü çālāk
Mizācı naẓm u eşʿāra heves-nāk

چون از سر شعر های در پاش
شد قصهء قیس در جهان فاش

Çü Mecnūn ḳıṣṣası oldı ʿāleme fāş
Oḳındı şiʿrle adına şābāş

در هر طرفی زطبع پاکش
خواندند نسیب درد ناکش [539]

Ki eṭrāf-ı cihāne ṭabʿ-ı pāki
Ṭaġıtmış idi şiʿr-i derd-nāki (4243-4245)

[539] a.e., s. 191.

- III. BÖLÜM -

LEYLÂ İLE MECNÛN MESNEVÎSİ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

3.1. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1- Metinde "-ub, -üb" şeklinde geçen gerindium eki olduğu gibi okunmuştur. Gelüb, görüb, işidüb gibi.

2- Birinci tekil şahıs ekleri dönemin dil özelliği dikkate alınarak "-um, -üm" şeklinde yuvarlak vokalle tespit edilmiştir.

3- Görülen geçmiş zaman eki "-dı, -di" ; anlatılan geçmiş zaman eki ise "-mış, -miş" şeklinde okunmuştur.

4- Metinde vezin gereği bir kısım kelimelerde ses türemesi veya düşmesi görülmektedir. Zırh, zırıh; tılsım, tılısm; özr, özür; biri birine, biri birne; suhuf, suhf gibi.

5- "İle", "içün" edatları ile "idi", "ise" gibi "i-" fiil çekimleri metnin asıl imlâsında elifle yazılmışlarsa kendinden önceki kelimeden ayrı; elfsiz yazılmışlarsa bitişik olarak tespit edilmişlerdir. Benümile, senüniçün, yârdı, varise; benüm ile, senün içün, yâr idi, var ise gibi.

6- Metinde bazı kelimelerin "ç/چ" ünsüzü ile yazılması gerekirken "c/ج" ünsüzü ; "p/پ" ünsüzü ile yazılması gerekirken "b/ب" ünsüzü ile veya tam tersi bir şekilde yazıldığı görülebilmektedir. Bu tarz yazılışlarda orijinal metne sadık kalınmaya çalışılmıştır.

7- Metne tarafımızdan yapılan ilâveler köşeli ayraç [ ] içinde yazılmıştır.

8- Metinde Farsça olan başlıklarla, ayet ve hadis iktibasları Arap harfleriyle yazılmış, anlamları dipnotta verilmiştir..

9- "dur" yardımcı fiili kendinden önceki kelimeye uyum göstermesine bakılmaksızın kalın okunmuş ve ayrı yazılmıştır. Gelmiş durur, kalmış durur gibi.

10- Metinde geçen hece düşmeli ulamalar " ـ " işareti ile gösterilmiştir.

3.2. Metnin Fihristi

01- کتاب حیرتنامه *(Hayret-nâme Kitabı)* 391

02- در توحید باری عز اسمه *(İsmi aziz olan Yaratıcı'nın birliği hakkında.)* 391

03- در بیان توحید و حکمتها *(Tevhidin ve hikmetlerinin beyanı hakkında.)* 393

04- قصیده در توحید باري تعالي *(Yüce Yaratıcı'nın birliği hakkında kaside.)* 397

05- کفتار اندر مناجات *(Allah'a yalvarma hakkında söz.)* 398

06- در نعت سیدالمرسلین و رسول رب العالمین *(Âlemlerin Rabbî'nin Resulü ve peygamberlerin efendisi hakkında naat.)* 403

07- قصیده در صفت خاتم النبین علیهسلام *(Nebilerin sonuncusunun - selâm üzerine olsun- vasfı hakkında kaside.)* 407

08- کفتار در معراج خضرت رسالت علیهسلام *(Hz. Muhammed'in -selâm üzerine olsun- miracı hakkında şiir.)* 409

09- در مدح امیرالمؤمنین ابوبکر رضی الله عنه *(Mü'minlerin emiri Ebu Bekir'in -Allah ondan razı olsun- övgüsü hakkında.)* 416

10- درنعت امیرالمؤمنین عمر رضی الله عنه *(Mü'minlerin emiri Ömer'in -Allah ondan razı olsun- övgüsü hakkında.)* 417

11- درصفت امیرالمؤمنین عثمان رضی الله عنه *(Mü'minlerin emiri Osman'ın -Allah ondan razı olsun- vasfı hakkında.)* 417

12- دربیان صفت امیرالمؤمنین علي کرم الله وجه *(Mü'minlerin emiri Ali'nin - Allah'ın lütfu üzerine olsun- vasfı hakkında.)* 417

13- در مدح حسن و حسین رضی الله عنهما *(Hasan ve Hüseyin'in - Allah onlardan razı olsun- övgüsü hakkında.)* 418

14- در ستایش حضرت سلطان سلیمان اعز الله انصاره *(Sultan Süleyman - Allah'ın yardımı onu aziz etsin- hazretlerinin övgüsü hakkında.)* 419

15- قصیده در صفت پادشاه عالمپناه حضرت سلطان سلیمان *(Âlemin sığınağı Sultan Süleyman hazretlerinin vasfı hakkında kaside.)* 424

16- درمدح شهزاده معظم حضرت سلطان سلیم طاله بقاه *(Allah bekâsını uzun etsin, ulu şehzade Sultan Selim'in övgüsü hakkında.)* 425

17- قصیده درنعت شهزاده جوان بخت حضرت سلطان سلیم طول الله عمره *(Allah ömrünü uzun etsin, talihli şehzade Sultan Selim hazretlerinin övgüsü hakkında kaside.)* 431

18- درتعریف خامه و سبب نظم این نامه *(Kitabın nazmedilme sebebi ve kalemin tarifi hakkında.)* 433

19- سنت کردن پدرمجنون مجنونرا *(Mecnûn'un babasının Mecnûn'u sünnet ettirmesi.)* 444

20- سپردن پدرمجنون را بعلم *(Babasının Mecnûn'u okula vermesi.)* 445

21- غزل در وصف حال *(Hâlin vasfı hakkında gazel.)* 447

22- صفت شب اوردن پدر مجنون را بدیدن او *(Gecenin tasviri ve babasının Mecnûn'u çağırıp o sırrı açıklaması.)* 448

23- دیدن مجنون صورت لیلي را در خواب *(Mecnûn'un rüyasında Leylâ'nın resmini görmesi.)* 450

24- کفتن مجنون خواب خویش را بمادر و پند دادن مادر او را *(Mecnûn'un rüyasını annesine anlatması ve annesinin ona öğüt vermesi.)* 454

25- در بیان بزرگي پدر ليلي و شرح جمال او *(Leylâ'nın babasının ululuğunun bildirilmesi ve Leylâ'nın güzelliğinin açıklanması hakkında.)* 456

26- دیدن ليلي شکل مجنون را در خواب عا شق شدن *(Leylâ'nın Mecnûn'u rüyasında görüp âşık olması.)* 458

27- رفتن مجنون بتماشای ليلي و تعرف خرکاه او *(Mecnûn'un Leylâ'yı seyretmeye gitmesi ve Leylâ'nın otağının tarifi.)* 460

28- آگاه شدن پدر مجنون از حال فرزند و پند دادن *(Mecnûn'un babasının oğlunun hâlini öğrenmesi ve ona öğüt vermesi.)* 463

29- جواب دادن مجنون پدر را *(Mecnûn'un babasına cevap vermesi.)* 466

30- واقف پدر و مادر ليلي از حالت عشق ليلي *(Anne ve babasının Leylâ'nın aşk halinden haberdar olması.)* 469

31- نصیحت دادن مادر ليلي را *(Annesinin Leylâ'ya öğüt vermesi.)* 472

32- جواب دادن ليلي مادر را *(Leylâ'nın annesine cevap vermesi.)* 474

33- روایت دکر در عاشقي مجنون و ليلي *(Leylâ ve Mecnûn'un aşkı hakkında bir başka söylenti.)* 476

34- کرفتار شدن مرغ دل مجنون در دام صیاد جنون *(Mecnûn'un gönül kuşunun, delilik avcısının tuzağına tutulması.)* 477

35- غزل در مناسب حال *(Duruma uygun gazel.)* 478

36- صفت حال مجنون در عشق و دیوانکي *(Mecnûn'un divanelik ve aşk içindeki durumuna dair.)* 478

37- رفتن پدر مجنون بکوهسار بجستن مجنون *(Mecnûn'un babasının, Mecnûn'u aramaya dağa gitmesi.)* 481

38- دیدن مجنون پدر را و زاری کردن *(Mecnûn'un babasını görmesi ve ağlaması.)* 485

39- امدن مجنون بسرای خویش *(Mecnûn'un evine gelmesi.)* 488

40- نصیحت دادن مادر مجنون مجنون را *(Annesinin Mecnûn'a öğüt vermesi.)* 490

41- جواب دادن مجنون مادر را *(Mecnûn'un annesine cevap vermesi.)* 491

42- رفتن ليلي بقبیله مجنون *(Leylâ'nın Mecnûn'un kabilesine gitmesi.)* 493

43- صفت مجلس ليلي *(Leylâ'nın meclisinin tasviri.)* 496

44- ملاقات شدن مجنون با ليلي *(Mecnûn'un Leylâ'yla görüşmesi.)* 498

45- وداع کردن مجنون ليلي را *(Mecnûn'un Leylâ'ya veda etmesi.)* 500

46- رفتن پدر مجنون بخواستاری ليلي *(Mecnûn'un babasının Leylâ'yı istemeye gitmesi.)* 501

47- جواب دادن پدر ليلي پدر مجنون را *(Leylâ'nın babasının Mecnûn'un babasına cevap vermesi.)* 505

48- امدن مجنون بمجلس و ناامید بازکشتن *(Mecnûn'un meclise gelmesi ve ümidini kaybedip geri dönmesi.)* 507

49- بردن پدرمجنون رابه پش عابد کوشه نشین *(Mecnûn'un babasının baykuş gibi inzivaya çekilen Âbid'i bulması.)* 509

50- جواب دادن زاهد پدرمجنون را *(Zâhid'in Mecnûn'un babasına cevap vermesi.)* 511

51- بردن پدر مجنون را بزیارت کعبه *(Babasının Mecnûn'u Kâbe'ye götürmesi.)* 512

52- زاری کردن مجنون و حاجت خواستن *(Mecnûn'un ağlaması ve ihtiyacını istemesi.)* 514

53- خوستاری کردن ابن سلام ليلی را *(İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı istemesi.)* 517

54- قصه نوفل اشنا شدن مجنون با او *(Nevfel'in kıssası ve onun Mecnûn'la tanışması.)* 519

55- غزل درصفت حال *(Hâlin vasfı hakkında gazel.)* 521

56- در بیان مکالمه نوفل با مجنون *(Nevfel'in Mecnûn'la konuşmasının beyanı hakkında.)* 522

57- عتاب کردن مجنون نوفل را دربي وفا يي عهد *(Mecnûn'un Nevfel'i ahde vefasızlıkla suçlaması.)* 528

58- نامه نوشتن نوفل پدر ليلى را و بيكار كردن *(Nevfel'in, Leylâ'nın babasına mektup yazması ve savaşması.)* 529

59- صفت جنك *(Savaşın tasviri.)* 531

60- كوشيدن مجنون بجهت صلح *(Mecnûn'un barış için çalışması.)* 534

61- باز كشتن نوفل از جنك وصلح نمودن *(Nevfel'in savaştan vazgeçmesi ve barış yapması.)* 535

62- قصد كردن قبيله ليلى بكشتن مجنون *(Leylâ'nın kabilesinin Mecnûn'u öldürmeye kalkışması.)* 537

63- آكاه شدن ليلى از مكر ايشان و قاصد دادن مجنون را *(Leylâ'nın hilelerden haberdar olması ve Mecnûn'a haberci göndermesi.)* 539

64- مصاف كردن نوفل با قبيله ليلى بار دوم *(Nevfel'in Leylâ'nın kabilesiyle ikinci defa savaşması.)* 542

65- صفت جنك و منهدم شدن قبيله ليلى *(Savaşın tasviri ve Leylâ'nın kabilesinin yenilmesi.)* 544

66- عدر خواستن پدرليلى و ييران قبيله اوازنوفل *(Leylâ'nın babasının ve Nevfel'in şöhretli kabilesinin ihtiyarlarının özür dilemesi.)* 548

67- قبول كردن نوفل عدر قبيله را *(Nevfel'in, kabilenin özrünü kabul etmesi.)* 551

68- خشم كرفتن مجنون ار نوفل و راه صحرا كرفتن *(Mecnûn'un Nevfel'e öfkelenmesi ve sahranın yolunu tutması.)* .. 553

69- دراختلاف روايت *(Söylentinin uyuşmazlığı hakkında.)* 554

70- صحرا كرفتن مجنون و با خريدن اهوان از صياد *(Mecnûn'un sahraya düşmesi ve ceylanları avcıdan satın alması.)* 556

71- خلاص دادن مجنون اهوان را از دام صياد *(Mecnûn'un avcının tuzağından ceylanları kurtarması.)* 559

72- غزل *(Gazel.)* 559

73- صفت صبح و مناظره كردن مجنون با زاغ *(Sabahın tasviri ve Mecnûn'un kargayla konuşması.)* 563

74- مناظره كردن مجنون بازن عجوزه *(Mecnûn'un kocakarıyla konuşması.)* 566

75- رسيدن مجنون بدر كاه ليلي وزارى نمودن *(Mecnûn'un Leylâ'nın kapısına varması ve ağlaması.)* 569

76- رفتن مجنون بار ديكر بكوى ليلى در صفت كوران *(Mecnûn'un başka bir kez de kör kılığında Leylâ'nın mahallesine gitmesi.)* 572

77- صفت شتا و خريدن مجنون نهال سرو را از باغبان *(Kışın tasviri ve Mecnûn'un bahçıvandan serviyi satın alması.)* 573

78- امدن ابن سلام بقبيله ليلى و بشكشها دادن *(İbn-i Selâm'ın Leylâ'nın kabilesine gelmesi ve armağanlar vermesi.)* 575

79- خشم كرفتن ليلى از مشاطه وزارى كردن *(Leylâ'nın kendini süsleyen "meşşata"ya öfkelenmesi.)* 578

80- پند دادن مادر ليلى را ونكاه بستن ابن سلام را *(Annesinin Leylâ'ya öğüt vermesi ve Leylâ'nın İbn-i Selâm'a nikâhlanması.)* 580

81- در خلوت نشينستن ليلى و داماد محروم شدن داماد *(Leylâ ve damadın yalnız kalması, damadın isteğine ulaşamaması.)* 581

82- خواب دیدن مجنون *(Mecnûn'un rüya görmesi.)* 584

83- آگاه شدن مجنون از شوهر کردن لیلی *(Mecnûn'un Leylâ'nın evlendiğinden haberdar olması.)* 586

84- جواب دادن مجنون با زن عجوزه و سرزنش نمودن *(Mecnûn'un kocakarıya cevap vermesi ve azarlaması.)* .. 589

85- تسلی کردن زن مجنون را وزاری کردن مجنون *(Kadının Mecnûn'u teselli etmesi ve Mecnûn'un ağlaması.)* 589

86- رفتن پدر مجنون مجنون را و پند دادن *(Mecnûn'un babasının Mecnûn'a gitmesi ve öğüt vermesi.)* 591

87- پاسوخ دادن مجنون پدر را *(Mecnûn'un, babasına cevap vermesi.)* 596

88- وداع کردن پدر مجنون مجنون را وفات یافتن *(Mecnûn'un babasının Mecnûn'a veda etmesi ve ölmesi.)* 598

89- خبردار شدن مجنون ازوفات پدر *(Mecnûn'un, babasının ölümünden haberdar olması.)* 601

90- مرثیه *(Mersiye.)* 605

91- صفت صبح *(Sabahın tasviri.)* 606

92- صفت حال مجنون وانس کرفتن حیوانات با او *(Mecnûn'un durumunun tasviri ve hayvanların ona alışması.)* 606

93- حکایت ملك مروه با وزیر *(Vezir ile Merv Şahı'nın Hikâyesi)* 610

94- نامه نوشتن پروانه جکرسوز بجانب شمع دل افروز *(Bağır yakan pervanenin, gönül aydınlatan muma mektup yazması.)* 614

95- درصفت نامه *(Mektubun tasviri hakkında.)* 615

96- رسیدن نامه مجنون به لیلی *(Mecnûn'un mektubunun Leylâ'ya ulaşması.)* 621

97- جواب دادن نوشن لیلی نامه مجنون را *(Leylâ'nın, Mecnûn'un mektubuna cevap yazması.)* 623

98- رسیدن نام لیلی بجنون بي تسلی *(Leylâ'nın mektubunun avuntusuz Mecnûn'a ulaşması.)* 628

99- امدن سلیم عامری بدیدن مجنون *(Selîm-i Âmirî'nin gelip Mecnûn'u görmesi.)* 630

100- حکایت پادشاه و زاهد قانع *(Kanaatkâr Zâhid ve Padişah Hikâyesi.)* 633

101- اوردن سلیم مادر مجنون بدیدن مجنون *(Selîm'in getirdiği Mecnûn'un annesinin Mecnûn'u görmesi.)* 635

102- اندر وفات مادر مجنون *(Mecnûn'un annesinin ölümü.)* 638

103- خبر یافتن مجنون از وفاتی مادر *(Mecnûn'un, annesinin ölümünden haberdar olması.)* 639

104- صفت بهار و انس کرفتن مجنون با دد و دام *(Baharın tasviri ve Mecnûn'un vahşî hayvanlarla düşüp kalkması.)* 641

105- رفتنخویشان بطلب مجنون و باز یافتن *(Yakınlarının Mecnûn'u istemeye gelmeleri ve geri dönmeleri.)* 645

106- جواب دادن مجنون خویشان را *(Mecnûn'un yakınlarına cevap vermesi.)* 647

107- اوردن خویشان مجنونرا از کوهسار بطرف کلزار *(Yakınlarının Mecnûn'u dağdan gül bahçesine getirmesi.)* 649

108- صفت تابستان و چاره کردن لیلي بدیدن مجنون *(Bahçenin tasviri ve Leylâ'nın Mecnûn'u görmenin yolunu bulması.)* 651

109- اوردن پر مجنون را به نشانکاه *(Pîr'in Mecnûn'u buluşma yerine getirmesi.)* 653

110- غزل کفتن مجنون در حضور لیلي *(Mecnûn'un Leylâ'nın huzurunda gazel söylemesi.)* 661

111- امدن سلام باغدادی بدیدن مجنون *(Selâm-ı Bağdadî'nin Mecnûn'u görmeye gelmesi.)* 666

112- پاسخ دادن مجنون سلام را *(Mecnûn'un Selâm'a cevap vermesi.)* 668

113- جواب دادن سلام مجنون را *(Selâm'ın Mecnûn'a cevap vermesi.)* 670

114- پاسخ دادن مجنون سلام را *(Mecnûn'un Selâm'a cevap vermesi.)* 670

115- خطاب کردن سلام مجنون را *(Selâm'ın Mecnûn'a hitap etmesi.)* 671

116- پاسخ دادن مجنون سلام را *(Mecnûn'un Selâm'a cevap vermesi.)* 672

117- وداع کردن سلام بغدادی مجنونرا *(Selâm-ı Bağdadî'nin Mecnûn'a veda etmesi.)* 673

118- صفت بزرگواری مجنون *(Mecnûn'un ululuğunun tasviri.)* 674

119- قصه زید و زینب *(Zeyneb ve Zeyd'in hikâyesi.)* 677

120- اشنا شدن زید با لیلي *(Zeyd'in Leylâ'yla tanışması.)* 680

121- پاسخ دادن مجنون زید را *(Mecnûn'un Zeyd'e cevap vermesi.)* 682

122- صفت حال لیلي درمحافظه ابن سلام را *(Leylâ'nın İbn-i Selâm'ın koruması altındaki hâlinin tasviri.)* 685

123- دربیماری ابن سلام و وفات یافتن *(İbn-i Selâm'ın hastalanması ve ölmesi.)* 687

124- آگاه شدن مجنون از وفات ابن سلام *(Mecnûn'un İbn-i Selâm'ın ölümünden haberdar olması.)* 691

125- صفت شب مناجات لیلي *(Gecenin tasviri ve Leylâ'nın Allah'a yalvarması.)* 694

126- طالب کردن لیلي مجنون را *(Leylâ'nın Mecnûn'u istemesi.)* 696

127- امدن مجنون بدرکاه لیلي *(Mecnûn'un Leylâ'nın kapısına gelmesi.)* 698

128- ملاقات شدن مجنون و لیلي بیکدیکر بطریق عصمت *(Leylâ ve Mecnûn'un birbiriyle haramdan uzak bir yolda buluşması.)* 699

129- خطاب کردن لیلي با مجنون *(Leylâ'nın Mecnûn'a hitabı.)* 703

130- جواب دادن مجنون لیلي را *(Mecnûn'un Leylâ'ya cevap vermesi.)* 704

131- پاسخ لیلي مجنون را بطریق تسلي *(Leylâ'nın Mecnûn'a teselli yollu cevabı.)* 705

132- رفتن مجنون با کوه *(Mecnûn'un dağa gitmesi.)* 707

133- صفت حزان و بیمار شدن لیلي و وفت یافتن *(Sonbaharın tasviri, Leylâ'nın hastalanması ve ölmesi.)* 710

134- صفت بیماری لیلي *(Leylâ'nın hastalığının tasviri.)* 712

135- وصیت کردن لیلي با مادر خود *(Leylâ'nın annesine vasiyet etmesi.)* 715

136- وفات یافتن لیلي و عزا کرفتن خویشان *(Leylâ'nın ölmesi ve akrabalarının buna tahammül etmesi.)* 719

137- زاری کردن مادر لیلی و خبر دادن مجنون را از وفات لیلی *(Leylâ'nın annesinin ağlayıp inlemesi ve Leylâ'nın ölümünü Mecnûn'a haber vemesi.)* 725

138- خبر یافتن مجنون از وفات لیلي *(Mecnûn'un Leylâ'nın ölümünden haberdar olması.)* 728

139- وفات یافتن مجنون در فراق لیلي *(Mecnûn'un Leylâ'nın hasretiyle ölmesi.)* 730

140- آگاه شدن خویشان از وفات مجنون *(Akrabalarının Mecnûn'un ölümünden haberdar olması.)* 732

141- درخواب دیدن زید لیلي و مجنون رابیکدیکر *(Zeyd'in rüyada Leylâ ve Mecnûn'u birlikte görmesi.)* 736

142- در خاتمه کتاب *(Kitabın tamamlanması hakkında.)* 740

Kitāb-ı Ḥayret-nāme

1b

1- Bi-ḥamdi'l-Ḳādiri'l-Ferdi'l-ʿAlīmi
Ve bi'smillāhi Raḥmāni'r-raḥīmi

2- Bi-ʿavni Ḫāliḳ-ı Tevvāb u Ḳahhār
Bi-luṭfı Rāzıḳ-ı Vehhāb u Settār

3- Ḫudā kim bir durur bī-miṣl ü mānend
Ḫudāvendān aña dirler ḫudāvend

4- Mübārek-nām-ı dürr-i tāc-ı tevḥīd
Kilīd-i maḥzen-i esrār-ı taḥmīd

5- Nişān-ı nāmesi her ser-firāzuñ
Zebānı virdi aṣḥāb-ı niyāzuñ

6- Müşerref idüb elvāḫ-ı zebānı
Müzeyyen eyleyen her dāstānı

7- Zihī ṭuġrā-yı defter hayy-ı lā-reyb
Ser-āġāz-ı ḫaḳīḳat nāme-i ġayb

8- Kilīd-i maṭlaʿ ṣuhuf-ı maʿānī
Ṭılısm-ı maḥzen-i genc-i nihānī

9- Dil ehline ḥurūf-ı lafẓu'l-lāh
Derūn-ı fercesinden gösterür rāh

10- Ki sālik gitse bu yoldan be-her-ḥāl
İrişür mülk-i maḳṣūdına derḥāl

11- ʿArūs-ı dīn-i İslām içün ey şāh
Gelübdür şāne gibi nāmu'l-lāh

2a

12- Çün ol nām-ı muʿaẓẓam aça pence
İrer ser-pençe-i şirke ṭabanca

در توحید باری عز اسمه[1]

13- Eyā ṭuġrā-keş-i menşūr-ı evvel
Ki ezel bürhānı sendendür müseccel

[1] İsmi aziz olan Yaratıcı'nın birliği hakkında.

14- Eyā rūşen-nümā-yı cevher-i rūḥ
Devā-baḫş-ı züḫūm-ı cism-i mecrūḥ

15- Çerāġ-efrūz-ı naṭ‘-ı ṭāḳ-ı ḫaḍrā
Żiyā-baḫş-ı bisāṭ-ı ṣaḥn-ı ġabrā

16- Sebeb ḳılub cihāne kāf u nūnı
Yaradan bu sipihr-i bī-sütūnı

17- Çeken cān levḥine ṭuġrā-yı ġarrā
Yazan dil suḥfına tevḳī‘-i ra‘nā

18- Felek şem‘i cemālüñden münevver
Melek naḳşı kemālüñden muṣavver

19- Ṣıfatuñdan olubdur deng ü meftūn
Niçe Leylī-i ‘āḳīl hem-çü Mecnūn

20- Kemāl-i ẕātuñ oldı çünki tahḳīḳ
Ḫalāyıḳ buldı andan ‘ilm-i tevfīḳ

21- Bu ‘ālī ḳubbeye bānī ṭapuñdur
Ḳara ḫāke viren cānı ṭapuñdur

22- Bulubdur emrüñile rif‘at eflāk
Ḳalubdur pestlikde her zemān ḫāk

23- Senüñ emrüñle döner çarḫ ṭāsı
Senüñ ḥükmüñledür anuñ esāsı

24- Meh-i nevden fetīle düzüb ey Ḥaḳḳ
Ḳoduñ gök şem‘dānında mu‘allaḳ

25- Nesīm-i luṭfuñile verd ḫandān
Hevā-yı ḫavfüñile ebr giryān

2b 26- Senüñ ḥükmüñle bergüñ bāġda gül
Ṭaġıtmış kim bisāṭ idine bülbül

27- Güle sen virdüñ ey Ḥaḳḳ behcet-rū
Sen itdüñ ġoncenüñ aġzını ḫoş-bū

28- Dehānuñ nergisüñ itdüñ ṭolu zer
Ṣabānuñ dāmenin ḳılduñ mu‘aṭṭar

29- Ḳoḫu ṣun‘uñla bulur ṭurre-i ḥūr
Olur luṭfuñla müşgīn şām-ı deycūr

30- ʿArūs-ı yemm ruḫında ki ola mevvāc
Köpükden sen ʿayān itdün sefīdāc

31- Senüñ luṭfuñla zāġ-ı dūd-ı külḫān
Bulub durur şererden çeşm-i rūşen

32- Çerāġ-ı ādemüñ tülbendesinden
Cihan bāġına irmiş ḫande senden

33- Dil ü cān gözleri fikrüñle bīnā
Zebān ṭūṭīleri fikrüñle güyā

34- Dehān dürci ṭapuñdan ṭolu gevher
Başar burcı ġamundan pürdür ahter

35- Ġamuñdan gildedür ābuñ ayaġı
Gezer sergeşte ṣaḥrāyı vü bāġı

36- Ṭapuñdur Ḫāliḳ-ı ten bāʿiṯ-i cān
Olur ḥükmüñle var yoḳ cümle yek-sān

37- Ḳamunuñ bildügi ʿilmüñdedür cehl
Olubdur kāruña nisbet her iş sehl

38- Dileseñ luṭf idersin dileseñ ḳahr
Berāberdür ḳatuñda şerbet ü zehr

39- Senüñ emrüñle olur her ʿacāib
Ki sensin mūcid-i cümle ġarāib

در بیان توحید و حکمتها[2]

3a 40- Nice vaṣf idelüm ol pād-şāhı
Ki ola ʿarş-ı muʿaẓẓam bār-gāhı

41- Dürişüb ṣunʿına idrāk irişmez
Kimesne anuñ işine girişmez

42- Odur emvāc viren baḥr-i cūda
Ten ü cān ol baġışlar her vücūda

43- Kerīm ü Kār-sāz u Ḫāliḳ oldur
ʿAlīm ü Bī-niyāz u Rāzıḳ oldur

44- Başına Hüddüd'üñ oldur ḳoyan tāc
Anuñ emriyle öter ḳumrī vü dürrāc

[2] Tevhidin ve hikmetlerinin beyanı hakkında.

45- O düzdi saḳfını bu bār-gāhuñ
O yazdı naḳşını bu kār-gāhuñ

46- Felek fīlinüñ üstünde yıl u ay
Züḥāl hindūsına oldur viren cāy

47- Ki tā żabṭ itmege ol fīl-i mestī
Ṭutar ḳavs-ı ḳuzaḥdan yay desti

48- İdüb ḥurşīdi çerḫüñ pād-şāhı
Nücūmı aña ḳılmışdur sipāhī

49- Çerāġ-ı meh ki yanar āsmānda
Ne revġān ne fetīle vardur anda

50- Felek bir beyżedür kim ser-nigūndur
İki ṣarulu ki‿anlar ay u gündür

51- Buluṭ ḳuṭnında şebnemden zemāne
Nihān itmüş durur ṣad penbe dāne

52- Müdām iş üzredür ked-bānūyı ḫāk
Ki‿ana penbe seḥerdür çarḫ-ı eflāk

53- Gedā-yı gül-şene vaḳt-i bahārān
Derāhim-baḫş olur her naḳş-ı bārān

54- Her eṭfāl-i giyeh kim ṭoġurur ḫāk
Çü dāye ebrden süd virür eflāk

3b 55- Gehī taḫta çıḳar verd-i muṭabbaḳ
Ṣabā geh ṭaġıdur yapraḳ-be-yapraḳ

56- Gehī ḫandān ider bāġ-ı cihānı
Gehī giryān ider zāġ-ı zemānı

57- Gehī şiddetle ṭolar mīġden kūh
Çiçekler bitirür gāh anda enbūh

58- Geh ider nergisüñ tācını zer-kār
Ḳılar geh jāleden ol tācı dür-bār

59- Gehī bir ḳaṭreden bir ādem eyler
Ki geh giryān anı geh ḫurrem eyler

60- Gehī rāḥat getürür cāne geh renc
Gehī iflās virür ḫalḳa geh genc

61- Geh olur bir gedāyı şāh eyler
Gehī biñ şāhı ḫāk-i rāh eyler

62- Ne ilter ʿaḳl anuñ taḳdīrine rāh
Ne olur ḳudretüñden kimse āgāh

63- Düzilür ṣunʿla ādem kef-i ḫāk
Muʿallaḳ emri ile döner eflāk

64- Olubdur ḳudretiyle tār-ı ḫurşīd
Ṣan ibrīşīm-i ʿūd u ceng-i nāhīd

65- Ḳoyub çarḫı müzeyyen encümile
Şeref virdi zemīne merdümile

66- Binā-yı ḳudretidür ḫāne-i ten
Bulubdur dīdeden ol ḫāne revzen

67- Siyeh-mūdan çekübdür ḳudret mū
Revāḳ-ı dīn üzre tāḳ-ı ebrū

68- Hilāl-i ʿīdden luṭfile her sāl
Virür sāk-ı ʿarūs-ı ʿarşa ḫalḫāl

69- Düzer ḳavs-ı ḳuzaḥdan ṣunʿ-ı Mevlā
Muḥīṭ-i āsmān üzre bil aʿlā

4a 70- Felek baḫrinde ḳılmış ṣunʿ-ı Bārī
Hilāli fi'l-meṣel bir fülk-i cārī

71- Ṣadef birle seḥābı eyleyüb cüft
Ṭogırdur müddetile dürr-i nā-süft

72- Ṭumandan kürk virür kūha enbūh
Ki çekmez ḳış şovuḳluġından endūh

73- Ḳarañudan çıḳarur āb-ı ḥayvān
Ḥacer ḳarnında besler laʿl-ı raḫşān

74- Ḳara yirden bitürür ḫaḍravātı
Ḳamış dürcinde derc ider nebātı

75- Ḳışı ẓulmet ḳılar gül-şen bahārı
Şebi tārīk ider rūşen nehārı

76- Şüküfeyle pür olur evvel eşcār
Biter her birisinde āḫir eṣmār

77- Siyeh-pūş olduġı nedür bu ġabrā
Nedendür nīl-gün çarḫ-ı muallā

78- Ne vechile yaratmış gör cihānı
Nice düzmüş zemīnile zemānı

79- Nice tertīb olunmuş gör bu ālem
Ki kendü ālemindedür her ādem

80- Kimini bay ḳılmış kimi yoḳsul
Kimi merdūd olunmuş kimi maḳbūl

81- Kiminüñ mālı deryā gibi mevvāc
Kimini eylemiş bir pūla muḥtāc

82- Kiminüñ aṭlas-zībā libāsı
Kimi bulmaz libāsiçün pelāsı

83- Kimini pād-şāh-ı dehr ḳılmış
Kimini yire çalub ḳahr ḳılmış

84- Kimi ṭopraġı ṭutsa ider altun
Kimi avcına zer alsa olur ḫūn

4b 85- Kime virmiş cemāl ü ḥüsn ü behcet
Kime virmiş kemāl ü ʿilm ü ḥikmet

86- Kimin Leylī gibi mevzūn ḳılmış
Kimin Mecnūn-veş meftūn ḳılmış

87- Kimin manẓūr kimin nāẓır itmiş
Kimin mü'min kimini kāfir itmiş

88- Kiminüñ işi dāim zühd ü ṭāʿat
Kiminüñ cürm ü ʿiṣyān u şekāvet

89- ʿİbādetden kimi maḳhūr olubdur
Şekāvetden kimi maġfūr olubdur

90- Kimi meyḫāneden irdi Ḫudā'ya
Kiminüñ ṭāʿatı vardı hevāya

91- Kimin ʿāḳıl kimini kāmil itmiş
Kimin ebleh kimini cāhil itmiş

92- Kimi gül-şende sürer ʿīş u ʿişret
Kimi külḫende ṭartar derd ü miḫnet

93- Kimini ḫaste vü rencür ḳılmış
Kimini rāḥat u mesrūr ḳılmış

94- ʿAceb ḳādir durur ḳudretleri çoḳ
ʿAceb ḥākim durur ḥikmetleri çoḳ

قصیده در توحید باري تعالی[3]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāilün

1- 95- Ey Kerīm-i Kār-sāz u Ẕü'l-celāl ü Bī-zevāl
Vey ʿAlīm-i Bī-niyāz u Lā-yezāl ü Ẕü'l-celāl

2- 96- Ḳudretüñden ʿāriż-i vaḥdetde meh-peykerlerüñ
Āteş ile āb bulmuş imtizāc u iʿtidāl

3- 97- Gāh dil-berler cemāli gibi māhı bedr idüb
Geh kemān-ebrūlaruñ ḳaşı gibi eylersin hilāl

4- 98- Ey ki iki noḳṭadur taḥt-ı yedünde dü cihān
Ṣunʿuñla bir şemmesidür bu biḥār ile cibāl

5- 99- Bir gemidür güyiyā ʿummān-ı ṣunʿuñda felek
Kim ḳalub girdāb-ı ḥayret içre döner lā-yezāl

6- 100- Anda kim deryā-yı ʿafvüñ mevc ura ġarḳ olur
Ḳaṭresinde cümle ʿāṣīden gelen cürm ü vebāl

7- 101- Ḥükm ḳılsañ āsmān gibi zemīn devvār ola
Çarḫa ger emr eyleseñ ṣābit ola ġabrā-miṣāl

8- 102- Kibriyā-yı ẕātuña irişmez efhām u ʿuḳūl
Kim ṣıfatuñ anı setr itmege çekmişdür ḥicāl

9- 103- Her ne deñlü seng-dil olursa iñülerdi kūh
Oḳusam ger levḥ-i medḥüñden aña bir ḳaç maḳāl

10- 104- Cān zemān-ı ġamda yād idüb seni raḫat bulur
Şöyle kim bir merdüm-i leb-teşne nūş eyler zülāl

11- 105- Ġonce-i ḫāmūşa vaṣfuñ dil virür bülbül-ṣıfat
Ḥavfuñ ider gonce gibi bülbül-i güyāyı lāl

12- 106- Bāġ-ı cānda dikdi şevḳüñ bir nihāl-i tāze kim
Ḫamd ü medḥüñde bitürdi berg ü mīve ol nihāl

[3] Yüce Yaratıcı'nın birliği hakkında kaside.

13- 107- Pāye-yi aʿlā bulur luṭfuñ kime ḳılsa naẓar
Kimi ḳahr idersen olur menzil-i ṣaff-ı niʿāl

14- 108- Kem-naẓar eyler aña kim luṭfuñ iġmāz eyleye
Yāḫū kim ḳaldurur anı itse ḳahruñ pāymāl

15- 109- Her ḳaçan kim ḳaṣd eylersem ṣıfatun vaṣfına
Ḥayret ü heybet zebānumda ḳomaz ḳılca mecāl

16- 110- Pürdür aʿmālum kitābı cürm ü ʿiṣyān u ḫaṭā
Anuñiçündür işüm her dem fiġān u ibtihāl

17- 111- Sen ʿināyet eyle Ḥamdī bendeñe ey Ẕü'l-minen
Bu fenā dārından itdükde beḳāya intiḳāl

18- 112- Ḳādir eyle her cevāba yā İlāhe'l-ʿālemīn
Şol zemān kim ḳabr içinde ideler dürlü suʿāl

19- 113- Ḳomaġıl nār-ı cehennemde müebbed yanmaġa
Rūzī ḳıl cennetde ol miskīne dīdār u viṣāl

5b

كفتار اندر مناجات[4]

114- Elā ey ʿöẕr-gīr-i cürm-i kārān
Recā-baḫş-ı ḳamu ümmīd-i vārān

115- Sebebsiz ʿafv iden bī-ḥadd günāhı
Dü-kevnüñ ṣāniʿi vü pād-şāhı

116- Bizi nevmīd ḳılma raḥmetüñden
Iraġ eyleme bir dem ḫidmetüñden

117- Reh-i taḥḳīḳde ṣābit-ḳadem ḳıl
Ayaḳ baṣdurma kim yola kerem ḳıl

118- Çerāġ-ı āhımuñ tābından ey Ḥaḳḳ
Şeb-i tārīkimi ḳıl rūz-ı eblāk

119- Benüm ẓulmāt-ı ġafletde giriftār
Hidāyet şemʿi vir ey Ḥayy-ı Ġaffār

120- Yüzüm ṣuyın yaşumdan eyle behrem
Ki gerd-i cürmden pāk ola çehrem

[4] Allah'a yalvarma hakkında söz.

121- Ḳıyāmet varṭalarından ḫalāṣ it
Kemāl-i ʿilm [ü] ṭāʿat birle ḫāṣṣ it

122- Seḥāb-ı cūdınuñ feyżiyle her-bār
Pür it cān dürcine dürr-i güher-bār

123- Vücūduñ baḥrine yoḳdur nihāyet
Bize bir ḳaṭresinden ḳıl ʿināyet

124- Zelīl ü mübtelā vü zār ḳılma
Zemān-ı vaṣlda bī-yār ḳılma

125- Pür eyle mihrüñile cān dimāġın
Hem it nūruñla rūşen dil çerāġın

126- Yüzümi ḳıble-i ıṣlāḥa döndür
Yolumı Kaʿbe-yi iflāḥa döndür

127- Baña vir rişte-i tesbīḥden ḳayd
Ki ‿anuñla bu seg-i nefsi idem ṣayd

6a 128- Sütūn-ı dīnimüñ misvākını ḳıl
Yaḳīnüm gül-şenine naḫl-i kāmil

129- Göñül gencūrınuñ naḳdīnesinden
İlāhī dūr olsun düyūn-ı zen

130- Iraġ eyle gözümden reşk-i ḫvābın
Öñümden refʿ ḳıl benlik ḥicābın

131- Gice tārīk-i pür-çeh gidicek rāh
Yolumı baġlamasun āfet-i çāh

132- Beġāyet teşneyim cām-ı viṣāle
Beni luṭfuñdan irür ol zülale

133- Beni mest-i mey-i ḫum-ı ṣafā ḳıl
Daḫi müstaġrıḳ-i yemm-i vefā ḳıl

134- Elüme ḳıl ʿaṭā miftāḥ-ı maḳṣūḍ
Ki açıla yüzüme ḫāne-i cūd

135- Beni ḳıl mālik-i gencūr-ı iḫlāṣ
Ki ‿anuñ feyżiyle bulam māye-i ḫāṣṣ

136- Ṣafā nūrından ġarḳ idüb bu cānı
Ebed ḫamrından eyle mest anı

137- Dehānum medḥüñile pür şeker ḳıl
Kelāmum vaṣfuñile muʿteber ḳıl

138- Gözümi nüruñile rūşen eyle
Dilümi şevḳüñile gül-şen eyle

139- Göñülden pāk eyle kibr ü kīni
Çıḳar andan hevā-yı ān u īni

140- Keremden ḫāṭırum āyīnesin sen
İdiver ṣayḳal-ı ʿışḳile rūşen

141- Ki ṭolub şekker-i şükr ile kāmun
Pür ola bāde-i şevḳile cānum

142- Bilişlik āftābı pertevinden
ʿAṭā ḳıl cānuma bir nūr-ı rūşen

6b 143- Teḳarrüb ravżasından vir şemīmi
Teraḥḥüm gül-sitānından nesīmi

144- İdüb ḥırṣum elin bī-fer ü kūtāh
Ayaġum ṭoġru baṣdur ḳandese_ey şāh

145- Dilümi mihrüñile eyle pür-nūr
Ki tā andan olam çün ṣubḥ-ı meşhūr

146- Göñül bendini çiz kim dil-güşāsın
Reh-i tevfīk göster reh-nümāsın

147- Ḫudāyā żāt-ı pāküñ ḥürmetiyçün
Ṣıfat-ı ḳadr-nāküñ ʿizzetiyçün

148- Ḳamu Ḳudsī melekler ḥürmetiyçün
Dönen ḳat ḳat felekler ḥürmetiyçün

149- Daḫi Cibrīl ü Mīkāīl ḥaḳiyçün
Hem İsrāfīl ü ʿAzrāīl ḥaḳiyçün

150- Maḥabbet mihrinüñ āşārı içün
Nübüvvet mührinüñ envārı içün

151- Ṣafā vaḳtinde Ādem ṣafvetiyçün
Süleymān-ı nebīnüñ şevketiyçün

152- Ṣadāsı ḥaḳḳı Dāvud'uñ ki her an
Demüri müm iderdi ṭaşı nālān

153- Kelīm'üñ Ṭūr'da eṭvārı ḥaḳiyçün
Yed-i Beyżā'nun envārı ḥaḳiyçün

154- Dem-i ʿİsā ḥaḳiyçün kiٮirse fermān
Virürdi mürde-i pejmürdeye cān

155- İcāzet virdigiyçün derde Eyyūb
Taḥammül ḳıldıġiyçün hüzne Yaʿḳūb

156- Şu zindān itdigüñ māhi ḥaḳiyçün
İçinde Yūnus'uñ āhı ḥaḳiyçün

157- İlāhī Ḫıżr ʿilmi ḥürmetiyçün
Neciyyü'l-lāh ḥilmi ḥürmetiyçün

7a 158- Ḫalīl'i yaḳmayan āteş ḥaḳiyçün
Çehār erkān cihāt-ı şeş ḥaḳiyçün

159- Ḫalīl'üñ itdügi ḳurbān ḥaḳiyçün
Aña senden iren dermān ḥaḳiyçün

160- Cemāl-i Yūsuf'uñ zībālıġiyçün
Nihāl-i ḳaddinüñ bālālıgiyçün

161- Ḫudāvendā Muḥammed ḥürmetiyçün
Dü-kevne şāh-ı sermed ḥürmetiyçün

162- Anuñ āli vü aṣḥābı ḥaḳiyçün
Ḳamu etbāʿ vü aḥbābı ḥaḳiyçün

163- Yoluñda cān viren teşne ḥaḳiyçün
Ḥüseyn'i ḳatl iden deşne ḥaḳiyçün

164- Nübüvvet şāhınuñ mühri ḥaḳiyçün
Risālet çarḫınuñ mihri ḥaḳiyçün

165- Saʿādet şehrinüñ der-bānı içün
Velāyet taḫtınuñ sulṭānı içün

166- Kerāmet baḥrinüñ mellāḥı ḥaḳḳı
Faṣāḥat ḳuflınuñ miftāḥı ḥaḳḳı

167- Gözi nem-gīnlerüñ evrādı içün
Dili ġam-gīnlerüñ feryādı içün

168- Çerāġ-ı cāne feyżüñden irer nūr
Yolumı dergehüñden eyleme dūr

169- ʿAṭāñı cürmüme her-dem şefīʿ it
Bu ser-keş nefsümi baña muṭīʿ it

170- Mürüvvet mezraʿından tūşe virgil
ʿİnāyet ḫirmeninden ḫūşe virgil

171- Günāhum çoḳdur iñen şerm-sārum
Velī ʿafv eyle kim ümmīd-vārum

172- Egerçi dergehüñde rū-siyāhum
ʿUkūbet eyleme kim ʿöẕr-ḫvāhum

7b 173- Bir işde kim buyurmaduñ rıżā sen
Bu miskīne anı görme revā sen

174- Özümi kendülügümden cüdā ḳıl
Ki yaʿni ʿışḳuñile āşnā ḳıl

175- Benüm ser-geşte-i sicn-i taḥassür
Ki başmışdur nedāmetle taḥayyür

176- Esīr-i vādī-i cürm ü ḫaṭāyum
Ġarīḳ-i ḳulzüm-i derd ü belāyum

177- Yüzüm ʿişyān u cürmile ḳaradur
Gice gündüz işüm fısḳ u ḫaṭādur

178- Günāhum gerçi kim ḥadden bīrūndur
Senüñ cūduñ velī andan füzūndur

179- Ġażab raḫşı egerçi tünd-rekdür
Semend-i luṭf öñünde künd-rekdür

180- Çi ger cürmüm benüm kūh-ı girāndur
Senüñ deryā-yı ʿafvüñ bī-gerāndur

181- Egerçi nār-ı ḳahruñdur ġażab-nāk
Var āb-ı ʿafvuñ andan bize yoḳ bāk

182- Ḫudāvendā ḳaçankim ʿazm idem ben
Beḳā mülkine bu dār-ı fenādan

183- Ġam u derdile olam ben tebeh-kār
Ecel nezʿi cidālına giriftār

184- Ḥayātum naḳdi dünyādan düre raḫt
Civārında Resūlüñ vir baña baḫt

185- Ecel engüşti oldukda gelū-gīr
Yem-i cüduñdan itme ḳaṭre taḳṣīr

186- Şehādet şehdini cāne ġıdā vir
Saʿādet āftābından żiyā vir

187- Şol o kim ḳabr eydürler aña nām
Münevver idivirsün şemʿ-i İslām

8a 188- Çü ḫalḳ itdüñ beni luṭfuñdan evvel
İlāhī āḫirüm ḳılma muʿaṭṭāl

189- Günāhumdan çü fażluñ çoḳdur ey Ḥaḳḳ
Ḳoma ben bendeñi dūzaḫda muṭlaḳ

190- İrişe çün bahār-ı rūz-ı maḥşer
Zemīnden sebze gibi ḳaldıram ser

191- Baña inʿām ü iḥsān eyle oldem
Seḥāb-ı Aḥmed-i Muḫtārdan nem

192- Yüzi şuyı ḥaḳiyçün enbiyānuñ
Beni ḫāṣṣ ümmeti ḳıl Muṣṭafā'nuñ

در نعت سیدالمرسلین و رسول رب العالمین[5]

193- Eyā ḫurşīd-i çarḫ-ı قاب قوسین[6]
Çerāġ-ı mürselīn ü şemʿ-i kevneyn

194- Eyā şeh-bāz-ı Kaʿbe āşiyāne
Şehen-şāh-ı Medīne āstāne

195- Eyā hem-rāzı sırr-ı لی مع الله [7]
Ki ayaġuñ ḫākidür cān-ı her-āgāh

196- Eyā sīmurġ-ı kāf-ı gül-şen-i rāz
Hümā-yı cilve-gāhı ʿarş-pervāz

197- Yüzi mirʿāt-ı dīdār-ı ilāhī
Sözi ʿünvān-ı ḥükm-i pād-şāhī

---

[5] Âlemlerin Rabbî'nin Resulü ve peygamberlerin efendisi hakkında naat.

[6] "فكان قاب قوسين او ادنا" "İki yay aralığı kadar, yahut daha az (kaldı)" Necm, 53/9.

[7] لي مع الله وقت لا يسعني فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل ; Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir. Hadis (Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 115)

198- Ṭarīḳat nāmesinüñ ibtidāsı
Ḥaḳīḳat levḥasınuñ intihāsı

199- Özi settār-ı genc-i mülk-i tevfīḳ
Sözi keşşāf-ı ḳufl-ı bāb-ı taḥḳīḳ

200- Şeh-i kişver-nişīn-i mülk-i bālā
Ayaġınuñ ġubārı ʿarş-ı vālā

201- Gül-i rānā-yı bāġ-ı ṣubḥ-gāhī
Ṭılısm-ı maḫzen-i genc-i ilāhī

8b 202- Sözi dürr-i yetīm-i bahr-i miknet
Yüzi bedr-i dücā-yı çarḫ-ı vaḥdet

203- Lebi pür-luṭf u şūr-engīz ü emlaḥ
Zebānı hem şeker-rīz ü hem efṣāh

204- Şeh-i peyġamberān bā-tīġ u bā-tāc
Ki tīġidür şerīʿat tācı miʿrāc

205- Özi naḳdīne-i genc-i maʿānī
Sözi gencīne-i naḳd-i nihānī

206- Dil-i ʿuşşāḳa baḫş iden ġınālar
Büzürg ü küçege viren nevālar

207- Şeh-i kevneyn ḫān-ı Sidre-kişver
Ki Ḥaḳḳ'dan hem ʿalem buldı hem efser

208- Yüzi ḫurşīd-i gerdūn-ı risālet
Özi cemşīd-i eyvān-ı celālet

209- Mübārek nāmı vird-i her-sühan-senc
Dil-i ʿārifde mühür gizleyen genc

210- İki kevne olan sulṭān-ı sermed
Nübüvvet taḫtınuñ şāhı Muḥammed

211- Senüñ nāmuñdan ey sulṭān-ı mürsel
Melāik efseridür mīm-i evvel

212- Ki açub ol mīm-i ṭāvūs gözüni
ʿAdāletden gözedür Ḥaḳḳ yüzüni

213- Şu ḥā kim ortaya almış iki mīm
Dile keşf olur andan sırr-ı حا میم

214- İkinci mīm ki vardur anda çün dür
Melek tesbīḥinüñ şeh-dānesidür

215- Birisi hāledür māh-ı münīre
Biri ḫātem Süleymān-ı emīre

216- İki ʿālem durur ey çeşme-i nūş
Ol iki mīme iki ḫalḳa-der-gūş

9a **217-** Bu ʿālem reşkden oldı iki nīm
Ki ʿālem mīm-i vāḥid ol iki mīm

218- Çehār olduġı ʿadd oldukda dālı
Peyüñce çār-yāruñ oldı dāllı

219- Nebīler ṣubḥ gibi idi sen rūz
Olaruñ der-peyince ʿālem-efrūz

220- Cihān-efrūz ola çün mihr-enver
Çerāġ-ı ṣubḥda ḳalmaz iñen fer

221- El ursa maʿdene üstād-ı mih-ter
Ezel aḥcār çıḳar ṣoñra gevher

222- Şu mīve kim ola pür āb u leẕẕet
Bulur yıl āḫirinde ḳadr u ḳıymet

223- Bugün bu ḫilʿat-ı zībā-yı İslām
Senüñ saʿyuñla buldı zīb-itmām

224- Bulur ādem ne denlü olsa ʿāṣī
Senüñ luṭfuñ şefīʿüñden ḫalāṣı

225- Cihāne gerçi evvel geldi Ādem
Senüñ nūruñ durur andan muḳaddem

226- Ḥarīm-i ḥürmetüñ ṣaḥrā-yı Baṭḥā
Yoluñ ferrāşıdur nefḥ-i Mesīhā

227- Senüñ ser-ḫādim-i ḫ ʿānuñ Ḫalīl'dür
Ḥarīmüñ ḳuşları heb Cibrīl'dür

228- Ḳapuñda dāim ey sulṭan-ı Yeṯrib
Ṭurur Mūsā ʿaṣāsıyla çü ḥācib

229- Gelüb Ḫıżr āstānuñda öper der
Ki ḳıla ḫāk-i rāhuñdan lebin ter

230- Ḫalīl'e āteş olduysa gül-istān
Seni görüb cehennem ola būstān

231- İrişdiyse ger ʿİsmāʿīl'e ḳurbān
Seni ṣāḥib-Burāḳ eyledi Sübḥān

9b **232-** Ölüyi ger diri ḳıldıysa ʿİsā
Sen itdüñ müslümānlar dinin iḥyā

233- Eger varise Mūsā'nuñ ʿaṣāsı
Muṭīʿyidi saña dehr ejdehāsı

234- Maḳām-ı Yūnus ise baṭn-ı māhī
Deve söyler görüb sen pād-şāhı

235- Eger Dāvud'a ṭaġ oldıysa dem-sāz
Saña miʿrācda Ḫaḳḳ idi hem-rāz

236- Cihān mülkini ṭutdıysa Süleymān
Seni sulṭān-ı kevneyn itdi Yezdān

237- Çi ger Ḫaḳḳ Yūsuf'a virdi cemāli
Saña virdi cemāli vü kemāli

238- Ṭapuñ ser-ḫayldür ḳamusı ḫaylüñ
Murād özüñ durur āḫer ṭufeylüñ

239- Çü luṭfuñ oldı vehhābü'l-ʿaṭiyyāt
Saña muḥtāc cümle ġayr-i yek-ẕāt

240- Ġubār-ı dergehüñde iledür bū
Kim andan rūḥ-ı ḳudsī ḫāṣṣiyet-cū

241- Senüñ medḥüñde ey Peyġamber-i pāk
Ḳamu ʿāciz durur ifhām u idrāk

242- Budur gelmedügi vaṣfuñ beyāna
Ki virilmez bedelsizden nişāne

243- Vücūduñ ʿālemüñ pīrāyesidür
Bu ʿālem devletinüñ sāyesidür

244- Cihānuñ melceʿidür sāyeñ ey şāh
Yücedür Ḫaḳḳ ḳatında pāyeñ ey şāh

245- Eşigüñ secde-gāh-ı cümle cāndur
Ḳapuñ miḥrāb-ı ehl-i āsmāndur

246- Çekilmiş cāy-ı mıṣṭar gibi miʿrāc
Ki ṭurur ḳāmetüñ kilkine muḥtāc

10a 247- Çü nūr idi ṭapuñda cism-i maṭbūʿ
Olur her nūrdan pes sāye merfuʿ

248- Ġubār-ı maḳdeminden dīde maḥżūż
Sürer naʿleynine yüz levḥ-i maḥfūz

249- Egerçi rūḥ-ı ḳudsī münisüñdür
Veli murġ-ı çerāġ-ı meclisüñdür

250- Ki añā ʿarż eyleseñ şemʿ-i cemāli
Yaḳar pervāne gibi per ü bāli

251- Ser-i ʿarşa durur naʿleynüñ efser
Sürer ayaġına levḥ ü ḳalem ser

252- Yüzüñdür āftāb-ı çarḥ-ı ʿizzet
Boyundur ʿarʿar-ı bustān-ı vaḥdet

253- Cemālüñdür ʿibādet ḳıble-gāhı
İşigüñdür saʿādet secde-gāhı

254- Yüzünüñ māhıdur māhiyyet-i ḥüsn
Cemālüñ maẓharı ḫāṣṣiyyet-i ḥüsn

255- Ayaġuñ ṭoprağıdur gözlere nūr
Ḥaḳ andan eylemesün çeşmümi dūr

256- Egerçi ümmetüñdür çümle ʿāṣī
Ḳıyāmetde şefīʿ ol vir ḫalāṣı

257- Çü ʿiṣyān ehlin ide şefiʿüñ yād
Hezārān bencileyin ola āzād

258- Bu mücrimde ne taḳvā var ne ṭāʿat
Tehī vü müflis umarven şefāʿat

259- Çi ger bī-ḥadd durur cürm ü şenīʿem
Ḳamunuñ şāfiʿisin ol şefīʿem

قصیده در صفت خاتم النبین علیهـسلام[8]

mefûlü/fâ`ilâtü/mefâ`îlü/fâ`ilün

1- 260- Yā seyyidü'l-ḫalāyıḳ yā mefḫarü'l-ümem
Yā maẓharü'l-ḫalāyıḳ yā dāfiʿü'ẕ-ẓulem

[8] Nebilerin sonuncusunun - selâm üzerine olsun- vasfı hakkında kaside.

10b 2- 261- Yā ṣāḥibü'r-risālet yā ekremü'l-ʿarab
Yā ḫātemü'n-nübüvvet yā eşrefü'l-ʿacem

3- 262- Yā menbaʿü'l- mürüvvet yā maḫzenü'l-vefā
Yā şāfiʿü'l-farīḳat fi'l-ḥaşr-ı bi'l-kerem

4- 263- Ka'n-nūr-ı defiyü'l-leṭāfet ka'l-bedr fi'ş-şeref
Ḳa'l-ḳand-i fi'l-ḥalāvet ka'l-baḥr-i fi'l- himem

5- 264- Rūz-ı ezelde yazmışdı ṣunʿ-ı Lem-yezel
Dībāce-i nuʿūtuñı fi'l-levḫ-i bi'l-ḳalem

6- 265- Şāh-ı muḳarrebānsın ü sulṭānı her dü-kevn
Kerrūbiyān saña ḫadem ü enbiyā ḥaşem

7- 266- Nām u nişānı yoġken Ādem'ile ʿālemüñ
Ḥaḳḳ virmişdi saña Muḥammed diyu ʿalem

8- 267- Ey ʿandelib-i Kaʿbe vāy ṭūṭī-i Behişt
Ey gül-şen-i Medīne vāy bülbül-i Ḥarem

9- 268- ʿArş-ı şerīf bulımazdı bu ḳadar şeref
Miʿrāc gicesi yüzine başmasañ ḳadem

10- 269- Cemʿ olsa bir araya cevāhir gerān-ı dehr
Kimse ġubār-ı maḳdemine ḳoymaz ḳıyem

11- 270- Ḫāṣṣ-ı der-i Ḫudāsın ü bir dāḫi yoḳ durur
ʿArż u semāda sencileyin hīç muḥterem

12- 271- Maʿnāda cümle vechle nūruñ dür-i yetīmdür
İtseñ maḥalldür Ādem'le daʿvā-yı ḳıdem

13- 272- Mihrüñ şeh oldı kişver-i ervāḥa yā Ḥabīb
Dikdi ḳulūb ʿālemine nūrdan ʿalem

14- 273- Bir barmaġuñla_iki bölinür felekde ay
Köklü_aġacları yüridürsin bilā-ḳadem

15- 274- Ẓātuñ vücūda geldügi şeb düşdi heb yüzin
Küffār maʿbedinde olan zümre-i ṣanem

16- 275- Küffār muʿcizātuñı gördükçe buḫl idüb
Ḳılurlar idi sihri ḳo diyu saña tühem

11a 17- 276- Söylerler idi gerçi ẓāhirde bu sözi
Var idi içlerinde velī reşkden verem

18- 277- İki cihānda düşmeniñi ḳahr iden Ḫudā
İtdi dü-kevne ḥażretüñi şāh-ı muḥterem

19- 278- "لولاك" didi şānuña Ḫallāḳ-ı Ẕü'l-minen
Sen olmasan cihānı yaratmazdı lā-cerem

20- 279- ʿAzm eyleseñ ġazāya ḳaçan ey Ḥabīb-i Ḥaḳḳ
Götürürdi feṯḥ ü nuṣret önüñce iki ʿālem

21- 280- Ḥüsnünüñ gülünden ey yüzi ḫurşīd ü alnı ay
Oldı meṣelde bir varaḳa-i gül-şen-i İrem

22- 281- İster ki cümle eyleye iḥsān u luṭfuñı
Her gice tā ṣabāḥadek encüm döker direm

23- 282- Zīb-i cihāne aldanuben olmaduñ feraḥ
Faḳrı meşaḳḳatinden anuñ çekmedüñ elem

24- 283- Hīc iḫtilāl irişmeye bustān-ı şerʿüne
Gerdūn eger yıḳıla vü ʿālem ola ʿadem

25- 284- ʿĀṣilerine ümmetiñüñ raḥmet etmege
Ḳurʿān içinde Ḥaḳḳ buyurubdur niçe ḳasem

26- 285- Olur hezār şükr ki muḥtāc-ı mücrimān
Ḫʷān-ı şefāʿatüñle ḳıyāmetde muġtenim

27- 286- Maḥşerde ol şefīʿi bu Ḥamdī-i şikestenüñ
Düzeḫ içinde ḳılmayalar ta aña sitem

گفتار در معراج حضرت رسالت علیهسلام[9]

287- Meger bir şeb ki ʿālem rūşen idi
Felek bāġı açılmış gül-şen idi

288- Gögi kevkeb müzeyyen ḳılmış idi
Yiri āksi mülevven ḳılmış idi

289- Vücūdı çarḫ-ı pür-dāg olmuşidi
Ki ṣan biñ gözlü bir zāġ olmuşidi

11b 290- Şafaḳdan ṣuḥf-ı çarḫa kātib-i şeb
Meger والنجم yazmışdı müretteb[10]

---

[9] Hz. Muhammed'in -selâm üzerine olsun- miracı hakkında şiir.

[10] والنجم ifadesi Kur'ânıkerim'de iki yerde geçer: Necm, 53/1-18 (والنجم اذا هوا/ İnmekte olan yıldıza andolsun.)ve Rahman, 55/6 (والنجم والشجر یسجدان/ Bitkiler ve ağaçlar secde ederler).

291- Felek-türkün şihāb-ı necm-i ṣāḳıb
Zerkārla ḳılmışdı laġab

292- Żiyā virmişdi nūr-ı lāyezālī
Cihān ẓulmetden olmuş idi ḥālī

293- Döker feyyāż-ı ʿālemden bulub fer
Yire ġırbāl-ı gerdūn müşg-i ezfer

294- Açılmış ḳapuları āsmānuñ
Ṣaçılur raḥmeti ḫalḳa Ḫudā'nuñ

295- Baḳardı hāleden bu māh-ı pür-nūr
Nitekim revzen-i firdevsden ḥūr

296- Cemāl-i ʿaksi ḳudsiyān-ı ʿarşuñ
Münīr itmişdi saḳfını bu ferşüñ

297- Şeb-i ferḫunde hem-çün ṭurre-i ḥūr
Nühüfte cā-be-cā müşg içre kāfūr

298- İdüb emr ol gice Cibrīl'e Allāh
Buyurdı ki Aḥmed'i var eyle āgāh

299- Oḳı bu cānibe gelsün bu gice
Ḳamu maḳṣūdını alsun bu gice

300- Hezārān ḥürmetile Peyk-i Ḫażret
Özine zīver idüb bāl-ı ʿizzet

301- Per açdı Sidre'den seviyy zemīne
Semender-vār ṭoġru şemʿ-i dīne

302- İrürdi bir Burāḳ-ı berḳ-seyri
Ki ḫacl eylerdi ol uçmaḳda ṭayrı

303- Ḳaçankim bāl-i müşgīnin açardı
Buçuḳ demde ṭoḳuz çarḫı geçerdi

304- Ḫayāl-i ādemīden tīz-revter
Süminüñ bir yeli biñ nevʿ-i ṣarṣar

12a 305- Gözin yumub vedāʿ eylese arşa
Yine açınca irürdi bu ferşe

306- Aña cevlān-geh idi çarḫ-ı gerdān
Ṭutardı ṭarḥ özinden yidi meydān

307- Yatağı idi Ḫuld'uñ sebze-zārı
Şücürından yir idi dürlü bārı

308- Ṣuvādı çeşme-sār-ı Kevṯer idi
Maḳāmı gül-sitān-ı aḥḍar idi

309- Var idi murġ-ı ṭāyir gibi bālı
Degüldi şayına muḥtāc yālı

310- Per ü bāline miṯl-i ṭurre-i ḥūr
Mülemmaᶜ olmuşidi ser-te-ser nūr

311- Gözi seyyāre mānendi diraḫşān
Güneş gibi żamīri nūr-baḫşān

312- Meṯelde her sümi bir beyże-i laᶜl
Hilāl olmuş ṣan ol laᶜl üstine naᶜl

313- Lebi yāḳūtdan dendānı billūr
Temāşāsı bağışlar gözlere nūr

314- Teni nāzikligi ol raḫşuñ el-ḥaḳḳ
Ḳomamışdı ḥarīr-i Çīnde revnaḳ

315- Perī-cevlān melek-ḥū ādemī-rūy
Hezār nāṭıḳa gibi süḫan-gūy

316- İbirişim dem-i ᶜanber-feşānı
Virürdi zülf-i ḥavrādan nişānı

317- Dür ü yāḳūtla zeyni muraṣṣaᶜ
Cevāhir birle ālātı mülemmaᶜ

318- Süleymān'e rikābı ḫātem olmuş
Yaḫūd engüşter-i şāh-ı Cem olmuş

319- Ye ṭavḳ-ı gerden-i hūr-ı cināndur
Ki miṯli ḫalḳ çeşminden nihāndur

12b 320- Yaḫūd māh-ı münīrüñ hālesidür
Ki nūr ol hāleyi ḳılmış durur pür

321- Muṣaffā laᶜl-i aḥmerden oyanı
Muraṣṣaᶜ her cevāhirden ᶜinānı

322- Meger kim ol gice sulṭān-ı devrān
Serāy-ı Ümmühānī'deydi mihmān

323- Revān irmişdi Peyk-i Müsteʿān'ı
Elinde ol hümā-raḫşuñ ʿinānı

324- Virüb evvel selām-ı kird-gārı
Oḳıdı ṣoñra naʿt-ı bī-şümārı

325- Didi ey ḫāk-i pāyı şeblere tāc
Muʿanber caʿd-ı reşk-i şām-ı miʿrāc

326- Beru gel vaḳt-i vaṣl-ı yār irişdi
Nihāl-i maḳṣaduñda bār irişdi

327- Oḳur dergāhına sen şāh[ı] Allāh
Bu teng evden döşür ṭur bār-ı büngāh

328- Özüñi çek feżā-yı lā-mekāne
Revān ol sūy-ı ṣaḥn-ı bī-nişāne

329- Müleveṣṣdür çıḳar dilden cihānı
Teferrüc eyle mülk-i cāvidānı

330- Gözünden çıḳdı ol dem ʿarṣa-ı ḫāk
Pes itdi ḳaṣd-ı ʿazm-i ʿālem-i pāk

331- Bisāṭından ṭurub ol şāh-ı ʿālem
Süvār oldı Burāḳ-ı berḳe ol dem

332- ʿArab şāhı firāz-ı tāzī üzre
Ki ol tāzī ṣafādan bāzī üzre

333- Öñüñce çün ġulām-ı ḫalḳa-der-güş
Götürür ḳāṣid-i ḥażret eyer-püş

334- Şarāb-ı şevḳden ser-mest sulṭān
Pes itdi ʿazm-i dīvān-gāh-ı Sübḥān

13a 335- Müzeyyen olmuşidi āsmānlar
Ḳılardı arşdan neẕẕāre cānlar

336- Sipihr evcinde yir yir her sitāre
Göz açub aña ḳılardı neẕẕāre

337- Gidüb ol yiryüzinüñ pād-şāhı
İrürdi āsmān farḳına rāhı

338- Ḳudūmından şeref buldı felekler
İdindi tāc naʿleynin melekler

339- Niṣār-ı maḳdemiyçün çarḫ-ı aḥḍar
Pür itdi kāsesine dürr-i gevher

340- Getürdi ḳılmaġıyçün pāy-endāz
Cinândan ḥulleler ḥavrā-yı ṭannāz

341- Pür eyledi melāik çarḥı ṣafdan
Felek sükkānı ḥayrān her ṭarafdan

342- İrişüb enbiyā ervāḥı bir bir
Duʿālar eylediler aña vāfir

343- Çeküben ṣaflar itdiler ḳıyāmı
Resūle virdiler cümle selāmı

344- Hezārān ʿizzle olub dü-tā ḳadd
Selāmın aldı bunlaruñ Muḥammed

345- Dü-tā oldı ki ola ol ḳadd-i nā-yāb
Sücūd-ı enbiyāya anda miḥrāb

346- Saʿādetle çün ol şāh-ı yegāne
İrürdi yol birinci āsmāne

347- Ḳamer irüb ayaġında ḳodı baş
Oḳıdı bī-ʿaded taḥsīn ü şābāş

348- Didi ey nūr-ı çeşm-i ḫalḳ-ı ʿālem
Yüzümüz başa geldüñ ḫayr-maḳdem

349- Gidüb meh menzilinden Şāh-ı Kevneyn
Maḳām oldı özine ṭāḳ-ı işnenyn

13b 350- Oḳıyub ol şehüñ naʿtını bī-ḳadḥ
ʿUṭārid saçdı başına dür-i medḥ

351- Üçünci çarḫa çıḳdı çün be-şehre
Elinden çengini bıraḳdı Zühre

352- Ki yaʿni dir saña cāndan muṭīʿem
Ṭutarum şerʿüñi gerçi şenīʿem

353- Çü medḥ-i çārüme irdi o meh-çihr
Yire geçdi rūḫından şerm idüb mihr

354- Ki tā gerd-i rehine sürdi yüzin
Gözine kuḥl idindi izi tozın

355- Geçüb ol ḳaṣrdan sulṭān-ı encüm
Pes oldı ḫusrev-i eyvān-ı pencüm

356- Duʿa ḳılub ḳılıcın çekdi Behrām
Ki ide ḳatl-i ḫaṣm-ı şāh-ı eyyām

357- Çün altıncı feżāya çıḳdı Aḥmed
Atı naʿleynine sürdi Müşterī ḫadd

358- Duʿā vü medḥ oḳudı bī-nihāyet
Anuñçün buldı bu resme saʿādet

359- Gidüb andan dü-kevnüñ pād-şāhı
Yidinci ḳalʿaya irürdi rāhı

360- Mübārek pāyına baş ḳodı Keyvān
Şenā ṣavtından oldı pür ol eyvān

361- Çü geçdi ravża-i heftümden ol şāh
Yüzi gösterdi heştüm ravżda Māh

362- O ḫavlıda olan şābit-ḳademler
Nişār eylediler pāyine gevher

363- Geçüb ol ṣaḥndan da gitdi taʿcīl
Nühüm çarḫa irişdi bile Cibrīl

364- Serine dikdi Ṭūbā'nuñ alem tā
Serīri Sidre'ye başdı ḳadem ṭa

14a 365- Ol uçmaḳda yorılub Peyk-i ḫażret
Per ü bālinde hīç ḳalmadı sürʿat

366- Ḫudā'dan hem aña yoġidi fermān
Ki ço menzilden yuḳaru ide cevlān

367- Burāḳ'la ol maḥallde ḳaldı Cibrīl
Revān irişdi Mīkāʿil-i taʿcīl

368- Götürüb Aḥmed'i ʿazm itdi derhāl
Biraz gitdi anuñla gör ne olur ḥāl

369- Anuñ ardınca İsrāfīl geldi
Biraz ṭayrān idüb ol dāḫi ḳaldı

370- Dāḫi ṣoñra irişüb taḫt-ı Refref
Resūl ünsi ile oldı müşerref

371- İdüb ʿazm-i cenāb-ı rāh-ı maṭlūb
Pes uçdı bir zemān ol kürsī-i ḫūb

372- Şu deñlü aldı çıḳdı ol pād-şāhı
Ki uruldı ʿarş üzre bār-gāhı

373- Hem irdi emr ki anda ferş-ber-ferş
Varub eyledi istiḳbāl aña ʿarş

374- Bıraḳdı Refref'i de anda Aḥmed
Ol iki kevne nūr-ı pāk-sermed

375- Aña kim ḫizmet ide ʿarş-ı ḳudsī
Ḥużūrında olur bī-ḳadr kürsī

376- Çü şāh ol bār-gāha ḥāżır oldı
Ḳalemle levḥe dāḫi nāẓır oldı

377- Çün ol dehlīzden de ṭaşra geldi
ʿİnān-ı iḫtiyārın ḥayret aldı

378- Cezāyir-ber-cezāyir naḳş gördi
Beyābān-der-beyābān raḫş sürdi

379- Ḳodı bu cümleden çün pāy-ı bīrūn
Pes oldı maḥrem-i eyvān-ı bī-çūn

14b **380-** Gözi öñinden oldı perdeler dūr
Özine manẓar oldı ʿālem-i nūr

381- Olub maḥv-ı cemāl-i Ẕü'l-celālī
Taḥayyür virdi şevḳ-i Lā-yezālī

382- Özinüñ varlıġından dūr oldı
Ki yaʿni ġarḳ-ı baḥr-ı nūr oldı

383- Çü dīvān-ı Ḫudā oldı ṭuraġı
Cihātuñ farḳına başdı ayaġı

384- İşitdi naḳlsüz Ḥaḳḳ'dan kelāmı
Cihetsüz gördi vech-i Lā-yezāli

385- Müberrā oldı ẕātı şeş cihetden
Derūnı dürci ṭoldı maʿrifetden

386- İşideceklerin cümle işitdi
Göreceklerini gördi işi bitdi

387- Neler gördügüni ḫᵛāce_ol seferde
Bana düşmez ki şerḥ idem ḫaberde

388- Ḫiṭab irdi ki ey maḳṣūd-ı dergāh
Dile ḥācet ki maḳbūl itdi Allāh

389- Serāy-ı faẓlı bulduñ çünki ḫālī
Ṭaleb eyle berāt-ı Lā-yezāli

390- Duʿa ḳıldı güneh-kār ümmetine
İcābet virdi Mevlā ḥācetine

391- Kerāmetden giyindi ḫulḳ-ı ḫāṣṣ
Nüzūl itdi yine ḳalbi pür iḫlāṣ

392- Özine ṭayy olub bir demde bu rāh
İrişdi menziline yine ol māh

393- Ṣovumamışdı dāḫi cāme-ḫᵛābı
Ḥarāretden yoġidi inḳılābı

394- Getürdi ḫalḳa ol ṣāḥib-ʿimāme
ʿAẕāb-ı nārdan āzād-nāme

15[a] **395-** Cihān içinde çünkim ḫāṣṣ eger ʿāmm
Anuñ iḥsāniledür ġarḳ-ı inʿām

396- Recā oldur ki bu Ḫamdi ġarībi
İrüre ṣıḥḥate ol cān ṭabībi

397- Bana yā Rabb reh-i şerʿe güẕer vir
Anuñ emri ḫilāfından ḥaẕer vir

398- Ḳaçan ki_ölem laḥid ola maḳāmum
Unudıla cihān içinde nāmum

399- Bana rūzī ḳıl anda baḫt-ı sermed
Şefāʿat eylesün yaʿnī Muḥammed

در مدح امیرالمؤمنین ابوبکر رضی الله عنه[11]

400- Olubdur Muṣṭafā'nuñ çār-yārı
Kerāmet Kaʿbesinüñ rükn-i çārı

401- Ḫuṣūṣā yār-ı evvel yaʿnī Ṣıddīḳ
Emīr-i bār-gāh-ı mülk-i tevfīḳ

[11] Mü'minlerin emiri Ebu Bekir'in -Allah ondan razı olsun- övgüsü hakkında.

402- Yüzi mirʿāt-ı enver-i ḥaḳīḳī
Resūl'üñ ġār içinde refiḳi

403- Şerīʿat āsmānı evcine bedr
Güzīn ü pārsā vü ʿāliyü'l-ḳadr

درنعت امیرالمؤمنین عمر رضی الله عنه[12]

404- ʿÖmer kim şerʿi muḥkem idi ġāyet
Sivā-yı Ḥaḳḳdan itmişdi ferāġat

405- Aġu ḳi_içdi Resūlüñ añub adın
Mizācı buldı andan şehd dadın

406- Yoġidi hīç naẓīri dīn içinde
Bahādırlardan idi kīn içinde

407- Melāḥat göklerine māh idi ol
ʿAdālet kişverine şāh idi ol

15b 408- Buyurmuşdı Nebī şānında anuñ
Ki şemʿidür ʿÖmer ḳaṣr-ı cinānuñ

درصفت امیرالمؤمنین عثمان رضی الله عنه[13]

409- Biri ʿOṣmān ki Ẕi'n-nūreyndür ol
Enīs-i server-i kevneyndür ol

410- Sipeh-sālār-ı sulṭān-ı ṭarīḳat
Vilāyet-gīr-i iḳlīm-i ḥaḳīḳat

411- Degildür ḥilmi kūhından anuñ Ḳāf
Buçuḳ dirhem ḳadar ey ehl-i inṣāf

412- ʿAle't-tertīb Ḳurʿān'ı idüb cemʿ
Cihāne nūr virdi nitekim şemʿ

413- Ḥadīṣidür Resūl'üñ hem muʿayyen
Ki şerm ider melāik gökde andan

دربیان صفت امیرالمؤمنین علي کرم الله وجه[14]

414- ʿAlī kim Aḥmed'üñ dāmādı idi
Enīsi maḥremi muʿtādı idi

---

[12] Mü'minlerin emiri Ömer'in -Allah ondan razı olsun- övgüsü hakkında.
[13] Mü'minlerin emiri Osman'ın -Allah ondan razı olsun- vasfı hakkında.
[14] Mü'minlerin emiri Ali'nin -Allah'ın lütfu üzerine olsun- vasfı hakkında.

415- ʿAceb mi ḳuṭbı olursa cihānuñ
Ki ʿamm-zādesidür Muṣṭafā'nuñ

416- İki dillü ḳılıcı ki_eyleye kīn
Alur andan cevābın düşmen-i dīn

417- Seḥāb-ı tīġi yaġdurur firāvān
Başın kāfirlerüñ mānend-i bārān

418- Anuñ ḫaḳḳında aṣlanum didi Ḥaḳḳ
Şecāʿat anda ḫatm olmuşdı muṭlaḳ

419- Ḳıyāmetde ridāsıdur anuñ pes
Ḥicāl-i cism-i ʿüryānān-ı bī-kes

420- Ḳodı çarḫı dönüşden ḳudretu'l-lāh
Namāzın ḳıla tā vaḳtiyle ol şāh

16[a] 421- ʿAlī'dür dīn-i İslāmīye vālī
Ki_ol itdi küfrden dünyā-yı ḫālī

در مدح حسن و حسین رضی الله عنهما[15]

422- Gelübdür ṣurete ṣunʿ-ı Ḫudā'dan
İki mīve nihāl-i Murtażā'dan

423- Ki_o zībā mīvenüñ biri Ḥasan'dur
Birisi hem Ḥüseyn-i bī-ṣemendür

424- Ḥasan kim nūr-ı çeşm-i Murtażā'dur
Nihāl-i gül-sitān-ı Muṣṭafā'dur

425- Çü cām-ı ḳahrdan nūş itdi zehri
Firāḳı āteşi yandurdı dehri

426- Ḥüseyn ol kim saʿīd-i sermedīdür
Sirāc-ı ḫān-ḳāh-ı Aḥmedī'dür

427- Server-i ḫātır-i ġam-gīn-i Zehrā
Çerāġ-ı çeşm-i rūşen-bīn-i Zehrā

428- Yezīd ol māhı deşt-i Kerbelā'da
Şehīd eyledi envāʿ-ı cezāda

429- İki gevher idiler bir ṣadefden
İki aḫter yaḫūd burc-ı şerefden

[15] Hasan ve Hüseyin'in -Allah onlardan razı olsun- övgüsü hakkında.

430- Ki ol iki gevher idi çün sitāre
İki güşına ʿarşuñ güş-vāre

در ستایش حضرت سلطان سلیمان اعز الله انصاره[16]

431- Çü şerḥ olurdı tevḥīdi Ḫudā'nuñ
Dinildi hem nuʿūtı Muṣṭafā'nuñ

432- Bulardan ṣoñra lāzımdur bize hem
Şürūʿ-ı medḥ-i sulṭān-ı muʿaẓẓam

433- Ki olmuşdur bu ʿaṣruñ pād-şāhı
Cemʿī-i ʿālemüñ püşt ü penāhı

16b 434- Şu resmedür fünūn içinde efḍal
Ki öñinde ṭıfl-ı ebced pīr-i ekmel

435- Sözi feyyāż-ı yenbuʿ-ı maʿānī
Özi dānā-yı esrār-ı nihānī

436- Cemāl-i gül-sitān-ı bāġ-ı ʿirfān
Kelāmı gevher-i deryā-yı ʿummān

437- Öñinde Pīr Salmān u Niẓāmī
Diyemezler iki ṭoġru kelāmı

438- Ger emlaḥ sözini işitse bir an
Faṣāḥatden dem urmaz idi Şeḫbān

439- Faẓiletde durur cümle fen ile
Dü ʿālem cāndur pes bir ten ile

440- Cihānuñ ol durur bī-şübhe cānı
Ki anuñladur cihāne zindegānī

441- Serāyından cihāndur ṣanki bir ṭāḳ
Ki çarḫ ol ṭāka saḳf olmuş durur baḳ

442- Eşigidür ḥarīm-i zindegānī
Serāyıdur maḳam-ı cāvidānī

443- Ḳamer bir şemmesidür efserinüñ
Nigīnidür Süheyl engüşterinüñ

444- Sipihr-efgen durur eflāk-ı heybet
Ḳamer-efser durur āfāḳ-ı sürʿat

[16] Sultan Süleyman -Allah'ın yardımı onu aziz etsin- hazretlerinin övgüsü hakkında.

445- Ṣorarsañ kimdür ol ḫāḳān-ı devrān
Derüm sulṭān Süleymān bin Selīm ḫān

446- Ezelden ʿāleme bu devredek tā
Müselsel şāhdur ʿan-cedd ü ābā

447- Çü ḳaldırdı yidi_iḳlīm feṯḥine ser
Ṭoḳuz çarḫa kemendi ṭaḳdı çenber

17[a] 448- Güneşdür güyiyā çetr-i cenābı
Ki şarḳ u ġarbı ṭutmuşdur ṭınābı

449- Felek bir küşesidür kişverinüñ
Cihān efgendesidür şekkerinüñ

450- Ḳaçankim ḳılsa ʿazm-i kār-zārı
Olur düşmenlerinüñ kārı zarı

451- Ḳaçan cūş eylese deryā-yı cūdı
Ġanīmet ġarḳa virür her vücūdı

452- Ḳılıcı ḳorḫusından tīġ-ı ḫurşīd
Ṭurub ditrer şu içre nitekim bīd

453- Livāsı cümle āfāḳ üzre manṣūr
Muʿīni ḳāmer ü aʿdāsı maḳhūr

454- Ḫudādan rāyetine hem-çü ṭuġrā
Yazılmış āyet-i انا فتحنا[17]

455- Direfşi aynuñ āyīnesinden
ʿArūs-ı feṯḥ-i dīdārı muʿayyen

456- Görinür ẓāhiren zencīr-i ʿadli
Ḳılıcı cevherinden hem-çü Kisrā

457- Şeh-i Hindūstān ḫāḳān-ı Çīni
Iraḳlardan öperler işigini

458- İder reşk olmaġa der-bānı Ḳayṣer
Yolı tozı ser-i Faġfūr'a efser

459- Eger irse eli Efrāsiyāb'uñ
Düşerdi pāyına bu āftābuñ

[17] "Biz fethettik" Feth, 48/1.

460- Seḥāb-ı cūddan iḥsān-ı Sübḥān
Cihāne itde feyż iki Süleymān

461- Muṭīʿ idi birinüñ emrine bād
Birisinden ʿanāṣır oldı ābād

462- Birine rām idi ger dīv ü perī
Biri ḳıldı musaḫḫar baḥr ü berri

17b 463- Biri eyvān-ı dāde urdı bünyād
Biri ʿadl ile ḳıldı dehri ābād

464- Biri evc-i kerāmet burcına māh
Biri mülk-i saʿādet taḫtına şāh

465- Hem İskender durur hem Ḫıżr zātı
Ki var hem mülki hem āb-ı ḥayātı

466- Hem İskender gibi kişver-güşādur
Çü Ḫıżr azmışlara hem reh-nümādur

467- Ferīdūn-ı dü-vüm Behrām-ı ṣānī
Ḫaṭā didüm ġalaṭdur bu meʿanī

468- Ki dāim gūr idi naḫçīr-i Behrām
Zemāne şīri olmuşdur buña rām

469- Ferīdūn idi ṭıfıl ki o perverd
Bunuñdur devleti bāliġ zihī merd

470- Muṭīʿ olmuşidi bir māre Ḍaḥḥāḳ
Buñadur rām ejderhā-yı eflāk

471- Süleymān'uñ nigīn ise bunuñ dīn
Çeri buldıysa İskender bu āyīn

472- Buña virdügini devlet eger kām
Olara virmemişdi devr-i eyyām

473- Ḳara vü aḳ cihānda her ne kim var
Ḫudā'dan geçse ̲aña dirler perestār

474- Giyüb başına ʿizz ü baḫt tācın
Alur Hind ü Ḫorāsān'uñ ḫarācın

475- Ne mülküñ feṭḥine kim açsa rāyet
Refīḳ olur aña şemʿ-i hidāyet

476- Ne iḳlīme ṣalarsa emr-i taḳdīr
Rikāb-ı devleti olur cihān-gīr

477- İdinüb dīn-i İslāmīyi miftāḥ
Beliġrad Ḳalʿāsına oldı fettāḥ

18[a] 478- Alub Rodos'u zūr u saṭvet ile
Müselmān şehri ḳıldı şöhret ile

479- Çü ḳahr itmek diledi Engürūs'e
Ḫarāb itdürdi bir ḳaç ʿabd-i Rus'a

480- Helāk olduġına bu resme küffār
ʿAzādadur henüz iblīs-i bed-kār

481- Ki kendü başı derdinden o ḳattāl
İdemez oldı şimdi ḫalḳa iżlāl

482- Eger çekse ʿadūsı serīr-i Eflāk
Gelüb yine eşigüñde öper ḫāk

483- Ki Urus gerçi beyābānda ider cūş
Olur deryāya irişdükde ḫāmūş

484- Zemānında anuñ şāhān-ı kīn-senc
Sükūnetde durur çün şāh-ı saṭranc

485- Varise ḳande bir cūd ehli sulṭān
Urur çākerliginden lāf her ān

486- Ḳamu sulṭānlarınuñ peşt ü penāhı
Giriftār-ı kemendi māh u māhī

487- Ṭutubdur dehri tīġ-i ḫāme ile
Ki bir iḳlīm açar her nāme ile

488- Çü ṭabʿ-ı rūşeni baġlaya tedbīr
Hezārān leşkeri bir fikr ile ṣır

489- Şehen-şāh-ı cihān ḫāḳān-ı aʿẓam
Ser ü ser-ḫayl-i sulṭānān-ı ʿālem

490- Penāh-ı dehr-i şāh-ı heft-kişver
Ki dīn ü devlet andandur muẓaffer

491- Vilāyet-baḫş-ı mülk-i pād-şāhī
Şehen-şāh-ı sepīdi vü siyāhī

492- Şeh-i kişver-güşā-yı mülk-i maʿnī
Emīr-i bār-gāh-ı ʿadl yaʿnī

18b 493- Özi meşġūl Rūm içre ṣafāya
Düşübdür heybeti Çīn u Ḫıṭā'ya

494- Şikār-istānı Tebrīz ü Ḫorāsān
Şebīḫūn-gāhı Ḫʷārzem ü Ṣıfāhān

495- Şehen-şāh-ı Ḥabeş ḫān-ı Semerḳand
Küleh-dār-ı Ḫotan sulṭān-ı der-bend

496- Ṭutan maġrib sevādın erlik ile
Açan maşrıḳ elin serverlik ile

497- Müyesser olalıdan feṯḥ-i şāhī
Gidübdür Hind mülkinden siyāhī

498- Olubdur püşt-i tīġ-i şāh-ı ʿaṣra
Musaḫḫar Hürmüz ü Baġdād u Baṣrā

499- Gedā-yı Hind'den tā münʿim-i Rūm
Degil cūdından anuñ kimse maḥrūm

500- Cihāne ʿammdur iḥsānı çün māh
Bu resmile gerek şehliḳ zihī şāh

501- Cihānı ḳabż idübdür fer-i rāyı
Belī böyle gerek ẓıll-ı Ḫudāyī

502- Küleh-dār-ı Ḫotan'dur kiٮefser üzre
Küleh ḳor her zemān lü'lü ser üzre

503- Per-i pervāne-i ẓıll-ı Cenābī
İder pūşīde şemʿ-i āftābī

504- Ṣala ger sāyesini āftāba
Ol āteş çeşmesin ġarḳ ide āba

505- Eger māh-ı neve vire berātı
Kemāl-i naḳṣdan bula necātı

506- Felek ḳavs-ı ḳuzaḥ altında her-gāh
Olubdur ṣaṭl-ı āḫūr-ı şehen-şāh

507- Dem-ā-dem itdüginden ʿadl ü inṣāf
Cihānı ṭutdı nāmı ḳāf-tā-ḳāf

19a 508- Ṣadā-yı kūs-ı şehden nāle-i raʿd
Cihānda işidilmez oldı min baʿd

509- Çü Nīl ü baḥrdür ol ṣāḥib-iḳbāl
Velīkin Nīl sākin baḥr seyyāl

510- Kılıcı ṣuyı şāh-ı kāināt̲uñ
Sebūsın ṣır hezār āb-ı ḥayāt̲uñ

511- Sikender pāyedür Ḍaḥḥāk şemşīr
Süleymān pāyedür Cemşīd-tedbīr

512- Güẕer ḳılalı ḳaṣrından anuñ bād
Süleymān-ı ʿatīḳi eylemez yād

513- Çü ḳaṣd-ı ceng ide ol şāh-ı ʿālem
Çi rūyın ten ḳatında vech-i Rüstem

514- Gelün eyleyelüm Ḥaḳḳ'a niyāzı
Ki virsün ol şehe ʿömr-i dırāzı

515- Cemāli şemʿi olsun ʿālem-efrūz
Şebi miʿrāc olsun rūzı nevrūz

516- Muʿīn olsun Ḥaḳ ol şāh-ı cihāne
Cihān ḫāṣṣ olsun ol ṣāḥib-ḳırāna

517- Ṭutub ʿadli zemīn ü āsmānı
Pür itsün tīġi āvāzı cihānı

518- Saʿādetle güni günden yeg olsun
Ḫadengi düşmen içine ek olsun

519- Dem-ā-dem devleti olsun ziyāde
Öñince şāhlar yelsün piyāde

520- Ḫudā ḫayr eyleyüb hem āḫirini
Behişt içinde zeyn itsün yirini

قصیده در صفت پادشاه عالمپناه حضرت سلطان سلیمان[18]

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

19b 1- 521- Ey şeh-i mülk-i ʿAcem vey mülk-i Rūm u ʿArab
ʿĀlemüñ serveri ʿālī-ḥaseb ü pāk-neseb

2- 522- Ḳahr ile maʿreke bir naẕar itse ġamzeñ
Bata düşmenlerinüñ yüregine tīr-i taʿab

3- 523- Ḫüsrevā gördi meger kim ḳılıcuñ heybetine
Düşdi berḳ ḫāküñ sīne-i sūzānına teb

[18] Âlemin sığınağı Sultan Süleyman hazretlerinin vasfı hakkında kaside.

4- 524- Her ne iḳlīme ki ʿazm eylesen devlet ile
Ḳalmaya raḫşuñ ayaġ başduġı yirlerde meẕheb

5- 525- Vāḳıf olmadı hevāsına şehā rifʿatinüñ
Ne ḳadar ki ıtdise pervāz bu şeh-bāz-ı ṭaleb

6- 526- Çehresi kuḥl-ı Ṣıfāhān'e dönüb ola ġubār
Kūh-ı Elbürz'e eger ʿarż idesin gürz-i ġażab

7- 527- Çarḫ hem-ser dirlerise ḳapuña ḳılma ʿaceb
Pīr-i fertūt durur anda iñen olmaz ebed

8- 528- Cān gözi aḥvālinüñ ṣıḥḥātine ḥāẕıḳ-ı dehr
Anuñ ayaġı tozı kuḥlini buyurdu sebeb

9- 529- Şarḳı vü ġarbı iḥāṭa eyledi şāh-ı cihān
Ceyşüñe baḥr-ı muḥīṭ oḳısam olmaya ʿaceb

10- 530- Anuñ ayaġı tozın her kim idinmez sürme
Şuʿle-i şems görünsün gözine ẓulmet-i şeb

11- 531- Ḫādimüñ gibi işigüñ süpürür ṣaçı ile
Bu durur ḳonduġı ḫurşīd diyu mihre laḳab

12- 532- Ḫiẕmetüñde olana olmadıġı gibi elem
Dergehüñ dürları göñline yoḳ ʿīş u ṭarab

13- 533- Fi'l-meṣel ebr-i şecer cennete beñzerse girmek
Ki ʿaṭā eyledigüñce çoġalur anda raṭab

14- 534- Gösterür bir ḥaṭaba luṭfla olsañ nāẓır
Muʿcize Mūsī ʿaṣāsı gibi şāhā o ḥaṭab

15- 535- Bulasın kesb ü kemāl ile şehā neşv ü nemā
Niçe kiʃ iksīrīlere ḫāk-ı rehüñdür mekseb

20[a] درمدح شهزاده معظم حضرت سلطان سليم طال بقاه[19]

536- Çü ben elmās ḫāme birle çālāk
Şehüñ medḥinde deldüm niçe dür pāk

537- Çi ger māhī gibi bī-dest ü pāyum
Cihān deryālarına āşnāyum

538- Ki yüzdüm çoḳ deñizde fi'l-ḥaḳīḳa
Bu resme irmedüm baḥr-i ʿatīḳa

[19] *Allah bekâsını uzun etsin, ulu şehzade Sultan Selim'in övgüsü hakkında.*

539- Ṭutub ol baḥrden ṭa māye-i ḫāṣṣ
Ḫoş oldum bir deñize daḥi ġavvāṣ

540- Getürdüm pes ele bir dürr-i meknūn
Ki ‿aña ḳıymet degül ṣad genc-i Ḳārūn

541- Bulub yaʿnī şehüñ medḥinde behre
Dür-efşān oldı naẓmum mülk-i dehre

542- Pes oldı şimdi lāzım ben gedādan
Ki ‿añam şeh-zādeler nāmın duʿādan

543- Ḫuṣūṣā ḥażret-i Sulṭān Selīm'i
Ki Ḥaḳḳ virsün aña ʿömr-i delimi

544- Bağışlasun cihān ḫalḳına Allāh
Ki cānıdur cihān ḫalḳınuñ ol māh

545- Müvecceh rūyı ḫurşīd-i diraḫşān
Münevver rāyı şemʿ-i nūr-baḫşān

546- Fer ü tezyīn-i taḫt u māye-i tāc
Yüzi āyīnesine baḫt muḥtāc

547- Özidür dürr-i pāk-i dürc-i ʿOṣmān
Sözidür gevher-i deryā-yı ʿummān

548- Ġış u ġılldan dili mirʿātı ṭāhir
Cihān bāṭınları heb anda ẓāhir

549- Sözinden ʿilm-i ḥikmet bir eṣerdür
Dilinden fenn-i manṭıḳ bir ḫaberdür

20b 550- Münevver ẕihni açmaḳda muʿammā
Ṣan olmuşdur kilīd-i genc-i esmā

551- Dilinden lāmiʿ envār-ı ḥaḳīḳat
Yüce ʿadli ile ḳaṣr-ı şerīʿat

552- Ġıl-ı ʿadlinden olmuşdur hüveydā
Kemend-i pāy-ı murġ-ı cān-ı aʿdā

553- Şeh-i encüm sipāh u ʿarş-ı dergāh
Ḳamer-efser cüvān-baḫt āsmān-māh

554- Sikender kişverinüñ kām-kārı
Süleymān ḥażretinüñ yād-gārı

555- Eli dest-i ẓafer gibi küleh-baḫş
Dili faẓl-ı Ḫudā gibi künh-baḫş

556- Nihāl-i kāmeti serv-i behiştī
Begenmez ḳaşrı rifʿatde Behişt'i

557- Ḫacel ḫurşīd-i rūyından meh-i bedr
Siyeh-dil müşg-i müyından şeb-i Ḳadr

558- Güneş bir tükme ḳadr-i cāmesinden
Cihān bir noḳṭa cūdı ḫāmesinden

559- Yaraşmış başına devlet külāhı
Mübārek eylesün feyż-i İlāhī

560- Cihān ḫayyāṭı biçmiş bī-kem ü kāst
Saʿādet cāmesini ḳaddine rāst

561- Meger kim görinür bilinde berrāḳ
Ḳuşatmışdur anı ḫayrile Ḫallāḳ

562- Ḳılıcını ḥamāil ḳılsa ol māh
Melekler çaġrışur نصرمن الله [20]

563- Kemānından ki bir tīr ide pertāb
Açar çarḫuñ ṭoḳuz ḳaşrına bir bāb

564- Eger ḫışm ile ursa kūha nīze
Geçer eyle ki bürrān igne bīre

21[a] 565- Ṭoḳındursa yaḫūd şeş-per-i maşḳūl
Ḳılardı Ḳāf ṭaġın kuḥl-ı maḥlūl

566- Ġażabla ki ola bir deryāya nāẓır
Ṣu yirine od olur anda ḥāżır

567- Siper kim var ḳolında hem-çü mirʿāt
ʿAdūya gösterür alnını ḳat ḳat

568- Ḳılubdur bu sipihr-i merdüm-efgen
Kemendi bendine teslīm-kerden

569- Ḳılıcı Zülfeḳār u kendü Ḥaydar
Atı Düldül següsi mār-ı saff-der

---

[20] واجرى تحبونها نصر من الله وفتح قريب و بشر المؤمنين : Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele. Saff, 61/13.

570- Şeh-i merdān özi aşḳar semendi
Meh-i devrān yüzi ejder kemendi

571- Kime_irse tīġi bu şāh-ı zemānuñ
Ecel baġlar ḳaçacaḳ yolın anuñ

572- Ḳılıcı heybet ile ḳılsa rūzī
Bıraġur gūra ṣad Behrām-ı Gūr'ı

573- İrişse tīġi ucı bir süvāre
İder atıyla anı dört pāre

574- Çün iki yüzlü tīġin ide ʿüryān
ʿAdū başın on on çırpar firāvān

575- Döger göksini kūs-ı pāsbānī
Ki depretmeye ʿad artuḳ zebānı

576- Felek raḫş aña mihr ü māh iki zīn
Ki gündüz birin urur gice birin

577- Süvār oldukca ol şīr-i zemāne
Atı naʿlı od atar āsmāne

578- Şitāb itse semend-i berḳ-vārı
Ḳoparur rūd-ı Ceyḥūn'dan ġubārı

579- Atı naʿlından almış māh-ı nev tāb
Göge anuñçün oldı ḫalḳa-ı bāb

21b 580- Ne kūha kim anuñ ḫinki baṣar süm
İder ol yörenüñ aṣlanların güm

581- Atınuñ ṣavletine döymeyüb ḫāk
Yaḳasın eylemiş vādīlerüñ çāk

582- Olımaz çarḫ atınuñ hem-rikābı
Ṭutışdurur ḳılıcı āftābı

583- Berāt-ı merg alur tīġinden aʿdā
Ki ʿālemde daḫi ṭurmayub aṣlā

584- Aġudur ḳahrı luṭfı āb-ı ḥayvān
Ki tīġi cān alur cāmı virür cān

585- Nigīninde Süheyl-i çarḫ bir laʿl
Hilāl-i nev semendi pāyına naʿl

586- Mürüvvetde güneş mānendi ẓāhir
Ḳaçan ḫışm itse gerdūn gibi ḳāhir

587- Ḥasūdına virür ol şāh zer naʿl
Ḳılıcdan gevher ü peykāndan laʿl

588- Ġıl-ı ʿadlinden olmuşdur hüveydā
Kemend-i pāy-ı murġ-ı cān-ı aʿdā

589- Zemānındadur anuñ yār u dem-sāz
Ġanemle gürg tīhūyla şeh-bāz

590- Yemīn itdi yasaġın eyleyüb yād
Ki artuḳ ḳapmaya gül yilegen bād

591- Añub ʿadline ʿahd itdi ṣurāḫī
Ki içmeye meyüñ ḳanını dāḫi

592- Görüb cūdını anuñ Ḥātem-i Ṭayy
Ḳara yazulu ṭūmārın ider ṭayy

593- Saḫāsınuñ ḥayāsından deñizler
Dögerler zīr bār çarḫda der

594- Vire bir dem çü cūdı ebrine cūş
İdemez feyżini deryā der-āġūş

22a 595- Saḫāsı süfresı üstünde ʿummān
Olubdur ṣanki bir ṭās-ı nemek-dān

596- Hevā-yı himmetinde çarḫ-ı devvār
Olubdur fi'l-meṣel bir murġ-ı ṭayyār

597- Budur olduġı çarḫuñ tācı pīrūz
Ki olur tācından anuñ şuʿle her-rūz

598- Güneş her gün giyüb başına zer tāc
Ḳapusında ṭurur feyżine muḥtāc

599- Döşense sāye-i ḳaddine bir ḫāk
İder başına tāc ol ḫāki eflāk

600- Anuñçün her kişi kim çekmeye renc
Yire geçsün vücūdı ger ola genc

601- Ayaġına niṣār olmasa bir cān
Ṣuya batsun olursa āb-ı ḥayvān

602- Anuñ yolında ḳurbān olmayan ser
Yile gitsün ger ola müşg ü ʿanber

603- Keremden eylesün elṭāf-ı Bārī
Elemlerden emīn ol şeh-süvārı

604- Türāb iḳbāl-i cūdıyla zer olsun
Aġu yādıyla anuñ şekker olsun

605- Pür itsün dehri cūd-ı bī-dirīġi
Cihāne şuʿle virsün berḳ-i tīġi

606- Şol āteş kim ḳılıcından virür tāb
Ten-i aʿdā ḥadīdin eylesün āb

607- Kemānından çıḳan tīr-i kemīne
Ser-i gerdūnı bıraḳsun zemīne

608- Cihān ḫalḳına ʿāmm olduḳca cūdı
Muḳīm ü pāy-dār olsun vücūdı

609- Özine baḫt-ı devlet yār olsun
Uzun ʿömriyle ber-ḫūrdār olsun

22b 610- Bu bikr-i naẓmı ben kim besledüm pāk
Bu zibā dürr ki deldüm cüst ü çālāk

611- Umarum ki ol emīr-i ʿālem-ārāy
Ṣadef güşından ol dürre vire cāy

612- Iraġ olur edebden fi'l-ḥaḳīḳa
İletmek ḳaṭreyi baḥr-i ʿamīḳa

613- Velīkin bu vesīleyle murādum
Budur ki añıla ol der-gehde adum

614- Ki yaʿni eylemekden cāblūsī
Bulamı teşrīf-i naṭʿ-ı baḫt-būsī

615- Ümidüm var ki bu ṭuġrā-yı īcād
Oḳundıḳda denile āferīn-bād

616- Ki anuñ şevḳiyle naẓm oldı bu nāme
Hem ire nāmı ile iḫtişāme

617- Düşe ol şehr-yāruñ dil-pesendi
Şerīf adıyla bula ser-bülendi

618- Ḳabūl ide anı sulṭān-ı Yunan
Süleymān-ı zemān oġlı Selīm Ḫān

قصیده درنعت شهزاده جوان بخت حضرت سلطان سلیم طول الله عمره[21]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1- 619- Ey vücūdı mūcid-i cūda ʿaṭā luṭf u kerem
Ẕāt-ı pāki menbaʿ-ı ḥilm ü ḥayā ḫalḳ u himem

2- 620- ʿAhd-i ʿadlüñde memālik şöyle bulmuşdur ṣalāḥ
Kebg bāzile uçar gürg ile seyr eyler ġanem

3- 621- Sancaḳuñ çūpınuñ altun başlıḳıdur āftāb
Ki ̲āsmān-ı çārüme irürdi farḳın ol ʿalem

4- 622- İşigüñ der-bānlarınuñ biri sulṭān-ı ʿArab
Āstānuñ ḳullarınuñ biri ḫāḳān-ı ʿAcem

23a 5- 623- Olalı peydā livā-yı ʿadlüñ ey çābük-süvār
Nā-bedīd oldı cihāndan bidʿat u ẓulm ü sitem

6- 624- Kişver-i Yunan'e bünyād uralıdan rūzgār
Böyle bir ḫān ile olmadı müşerref lā-cerem

7- 625- Ḥażret-i Sulṭan Selīm bin ḫān Süleymān ki ̲oldı anuñ
Baḥr-i cūdına göre yidi deñiz bir ḳaṭre nem

8- 626- Şeh-süvārum düşmenüñ mekrinden olma münfaʿil
Ki ̲oldı maġlūb Aḥmed'e ḳaṣd itdüginçe Bü'l-ḥikem

9- 627- Yazabilmedüm gice vaṣfuñda bir beyti temām
Şehd-i medḥüñ leẕẕetinden iki şaḳḳ oldı ḳalem

10- 628- Cemʿ olsa bir yire cevher-i fer ü şān-ı cihān
Anuñ ayaġı tozına ḳoyabilmezler ḳıyem

11- 629- Her şeb ider māh-ı defter-dār diyu anuñ gibi
Akçe döküb nuḳre-i encüm ḥesābını raḳam

12- 630- Barmaġına ney yüritdi ḫāmenüñ cellād-ı çarḫ
Şāhuñ engüştine öyküdüñ diyu ḳılub töhem

13- 631- Kendüyi tezvīr idüb beñzetmiş atuñ naʿlına
Çekdiler tamġa mehüñ alnına ki ̲oldı müttehem

---

[21] Allah ömrünü uzun etsin, talihli şehzade Sultan Selim hazretlerinin övgüsü hakkında kaside.

14- 632- Devr-i ʿadlüñde vücūdından yudı ẓālimler el
Her biri bir yoldan itdi ʿazm-i iḳlīm-i ʿadem

15- 633- Ḫān olaldan sen saʿādet birle Yunan mülkine
Ol vilāyetden ḳaçubdur ḳahṭ u tengī vü saḳam

16- 634- İşigüñde növbet ile hiẕmet ider mihr ü māh
Her seḥer tā şeb biri her şeb biri tā ṣubḥ-dem

17- 635- Rifʿatüñ çarḫında ṭoḳız mevlevīdür nüh felek
Himmetüñ deryāsınuñ bir ḳaṭresidür yidi yemm

18- 636- Nūr-ı ʿadlünden Ḳaraman ili döndi Yeṯrib'e
Oldı sūrı Ḳonya şehrinüñ Ḥarīm-i muḫterem

23b 19- 637- Ḳanḳı kūh u deşte ʿazm itseñ şikār içün çıḳar
Ol yirüñ aṣlanları baġrında ḫavfuñdan verem

20- 638- Ṭoldı şādīden zemānuñda memālik şöyle kim
Ẕerre deñlü yir bulımaz ki anda ārām ide ġam

21- 639- Rūm u Tātār u ʿArab Çīn ü Ḥabeş Türk ü ʿAcem
Sāye-i ḥükmüñdedür āsūde şimdi her ümem

22- 640- Meclisüñde āh u zārı deldi nāyuñ baġrını
Ḳāmetini eyledi çengüñ fiġān u nāle ḫam

23- 641- Ġamze-i dil-dūz-ı cānān gibi tīr-i ṣaff-derüñ
Her nefesde biñ hevāyı seyr eyler bī-ḳadem

24- 642- Cūduñ eyyāmında sāil ḳalmadı ʿālemde hīç
Oldı ʿahdüñde cihān müflisleri heb muġtenem

25- 643- Düşmenüñ tevsenlik itse aġzına serrāc-ı çarḫ
Āhen-i ḥayretden urur dest-i ḳahr ile lücüm

26- 644- Ḫān-ḳāh-ı rifʿatüñde niçe beg yeldür döner
Ṣūfī-i çarḫı Celāl'üñ türbesinde ṭutdı dem

27- 645- Āstānuñda gedādur ʿālemüñ münʿimleri
Der-gehüñdedür cihānuñ begleri ḫayl ü ḥaşem

28- 646- Ḫāk-i pāyı būyı virdi cānuma Ḥamdī ḥayāt
Bulmuşiken üstüḫvānum dürc-i sīnemde rimem

29- 647- Gül-sitān-ı ḳaṣruñı ḳılsun müzeyyen rūzgār
Niçe kim memdūḥ ola dillerde gül-zār-ı İrem

30- 648- Meclisüñ cāmı şehā neşv ü nemā bulsun müdām
Niçe kim meẕkūr ola ellerde nām-ı cām-ı Cem

31- 649- Ḥaḳḳ Teʿālā ʿafvüñi mebẕūl ide mücrimlere
Niçe kim ʿādet durur ḳuldan ḫaṭā şehden kerem

درتعریف خامه و سبب نظم این نامه[22]

24a 650- Elā ey ḫāme-i çālāk-taḥrīr
Nedür aḥvāl-i dehr it bize taḳrīr

651- Çü var iki dilüñ eyle ḥikāyet
Eḥādīṯ-i selefden ḳıl rivāyet

652- Bugün ne ʿāciz ü ne ḫod zebūnsun
Cihānda naḳş-ı bend-i kāf u nūnsun

653- ʿAṣā-yı Mūsī'sin ey ḫāme güyā
Ki senden cümle muʿcizdür hüveydā

654- İdersin muʿcize urdukça bünyād
Göñül şaḳḳu'l-ḳamer engüştini yād

655- Meger Meryem ananuñ ḫvāherisin
Ki Rūḥu'l-lāh-ı naẕmuñ māderisin

656- Senüñ ẕātuñdur ey kilk-i siyāhī
Maʿānī ḳulzümi ḳaʿrında māhī

657- Ki olur bir nefesde kām u nā-kām
Hezārān yūnus-ı maʿnī saña rām

658- Ne siḥri kiٮidesin ey ḫāme iẓhār
Melāik gökdeٮeder taḥsīn-i tekrār

659- Tükenmez bu nikātuñ bāb u faṣlı
İşidüñ bir nedür maḳṣūduñ aṣlı

660- Meger günlerde bir gün kiٮirdi nev-rūz
Mübārek rūz idi çün ʿīd-i pīrūz

661- Gelüpdi ṭāliʿümden baḫt-ı ḳābil
Murādum āyīnesine muḳābil

[22] Kitabın nazmedilme sebebi ve kalemin tarifi hakkında.

662- Ṣafā vechini göstermişdi devlet
Dile fer virmişidi feyż-i raḥmet

663- Çeküb himmet felek fevḳine raḫtum
Ġam uyḫusından uyanmışdı baḫtum

24b 664- Olub maʿşūḳ-ı şevḳüm rū-güşāde
Murādum sāḳīsi virmişdi bāde

665- Ḳızıl gülden seḥer bulmuşdı deste
Zemānum idi fīrūz u ḫuceste

666- Bahār eyyāmı idi ol zemān hem
Behişte dönmüş idi bāġ-ı ʿālem

667- Çemen ṣaḥnı be-ġāyet ḫurremidi
Dehānı ġoncenüñ pür şebnem idi

668- Açılmışdı ruḫ-ı Leylī gibi gül
Ḳılardı nāle Mecnūn-vār bülbül

669- Zeberced-reng şāh üzre gül-i ter
Açılmış çün Süheyl-i çarḫ-ı aḥḍar

670- Pür itmiş şāḫ-ı gül cām erġuvānı
Ki içe ʿandelibe dost-kānī

671- Benefşe dir giyüb bir cāme iksūn[23]
Beni gül-zārda görenler ögsün

672- Ruḫ-ı gül şevḳ-i bülbül birle ḫandān
Dil-i bülbül ġam-ı gülden perīşān

673- Ḳılar bülbül güle ḳarşu terennüm
Gül ider aña ṭanz ile tebessüm

674- Gül açub bülbüle remz ü peyāmı
Zebān-ı ḥālle söyler kelāmı

675- Yalıncaġ eyleyüb tīġini sūsen
Ṭurur vādīler içre hem-çü reh-zen

676- Yücelmiş ḳāmet-i sūsen çü servi
Ki her ġonce o servüñ bir teẕervi

---

[23] İksûn (f.): Rengi siyaha çalar bir nevi kıymetli kumaş. Kelime metinde "اوكسون" şeklinde yazılmıştır.

677- Giyüb süsen ḳabā-yı āsmānī
Müzeyyen eylemiş her büstānı

678- Ṭurur gül-nār çün tennūr-ı pür-nār
Gül-istān andan olmuş germ-bāzār

25a 679- Gül-istān meclisinde şāh-ı zanbaḳ
Uyarmış cā-be-cā ṣad şemᶜ-i eblaḳ

680- Başında var gelin gibi gümüş tāc
Gözinde sürme ḫaddinde sefīdāc

681- Ṭurur nergis çemen ṣaḥnında bī-tāb
Şikār itmiş gözi āhūların ḫᵛāb

682- Semen dendānın açmış nitekim dürr
Aña minkār-ı bülbül olmuş enbür

683- Müzeyyen ḳılub āfāḳı gül-istān
Muᶜaṭṭar eylemiş gül-zārı reyḥān

684- Zemīni zeyn eylemiş çiçekler
Ṭonanmış ṣankim encümden felekler

685- Hevā-yı ḫoşdan olmuş ṣaḥn-i gül-zār
Miṡāl-i deşt-i Çīn ṣaḥrā-yı Tātār

686- Yeşil ḫulle üstine ᶜunnāb-ı pür-ḥāl
Ṭoḳınmış ḥūri gibi tükme-i al

687- Ṭaġıdub saçlarını sünbül-i ter
Gül-istān bezmini ḳılmış muᶜaṭṭar

688- Temāşā eyledüm çün bu rumūzı
Derūnumda belirdi ᶜışḳ sūzı

689- Nesīm-i ẕevḳle ṭoldı dimāġum
Fetīl-i şevḳle yandı çerāġum

690- Mey-i rāḥatdan oldum şöyle medhūş
Ki tabᶜum eyledi deryā gibi cūş

691- Tefekkür eyledüm bu rūzgārı
Diledüm kim ḳoyam bir yād-gārı

692- Ne disem ḫoşdur anı bilmedüm līk
Bu ḥayretden beni ġam ḳıldı bārīk

693- Bes itdüm fikr ki‿uram ben muʿallel
Niẓāmī ḫamsesi deryāsına el

25b 694- Anuñla münis olub niçe günler
Ḥarām itdüm gözüme ḫʷābı dünler

695- Ṭutub anı hezārān ʿizzetile
Sevādına göz urdum hürmetile

696- Teferrüc eyledüm bir ḫaṭṭ-ı müşgīn
Ḥurūfı ḫūb hem-çün nāfe-i Çīn

697- Ṣan ol ḫaṭṭ idi ḳufl-ı genc-i ʿirfān
Ki miftāḥidi aña saṭr-ı ʿünvān

698- Ṣaçılmış idi ol ḫaṭṭ-ı nihānī
Seḥāb-ı ḫāmeden dürr-i maʿānī

699- Çün açdum ol kitāb-ı müsteṭābı
Ezel saṭrında gördüm bu ḫiṭābı

700- Ki bir efsānedür pür siḥr ü efsūn
Şol erden ki‿anı ʿışḳ itmişdi Mecnūn

701- Çü maʿlūm oldı bana bu ʿibāret
Kitābı düzmege buldum işāret

702- Göñül olmuşiken bu fikre dem-sāz
İşitdüm sūy-ı hātifden bir āvāz

703- Ki ey ṭabʿı semendin eyleyen rām
Füsūn u naẓm ṣaḥrāsında nā-kām

704- Ḳalemle noḳṭadan düz dāne-i cev
Ṭuyūr-ı ḥikmeti çek dāme cev cev

705- Daḫi ḳur nüsḫasından şiʿriñüñ dām
Ki‿ola rāmuñ hezār āhū-yı bed-rām

706- Nihāl-i maʿrifetden dik revānī
Kelāmuñ bāġına naḫl-i maʿānī

707- Ḳalem ney-şeker ü naẓmuñ gül-i ter
Düz ikisinden anuñ gül-be-şeker

708- Ḳalem çek defter-i sāḥirliġe sen
ʿAlem dik kişver-i şāʿirliġe sen

26a

709- Daḳāyıḳdan şu resmile eşer bul
Ki naẓm içre Niẓāmī-yi diger ol

710- Çıḳar şi'r içre bir vechile nāmı
Ki ide taḥsīn sözüne Mūnlā Cāmī

711- Ḳopar bāġ-ı süḫanda bir nevāyı
Ki işitse āferīn ide Nevāyī

712- Bu emri çün baña feyż itdi iḳbāl
Ümīdüm bādesinden ṭoldı zīġāl

713- Velī düşmedi āsān baña bu genc
Ki çekdüm her güher içün ögüş renc

714- Yidüm her ġavṭada yüz zehr ü biñ ḫūn
Ḳalınca baḥrden bir dürr-i bīrūn

715- Çıḳardum gerçi niçe dürr-i şeh-vār
Velī derdā ki aña yoḳdur ḫarīdār

716- Ne dirler kim şümār olmaz bahāya
Degil şāyeste-i güş her gedāya

717- Şu gevherler ki cümle bikrlerdür
'Arūs-ı câme-ḫvāb-ı fikrlerdür

718- Ḥicāb-ı ġaybda mestūr idiler
Ḫayāl-i ādemīden dūr idiler

719- Ḳamu çün dāne-i nār idi yek-sān
Ḥicāl-i sırr-ı cān ardında pinhān

720- Bulardan bulmamışdı bū gül-i al
Yoġidi yüzlerin görmüş meger ḫāl

721- Ne açmış ġonce-i ra'nāların bād
Ne virmişler ṣabāya bāġda dād

722- Egerçi şem'lerdür cümle pür-nūr
Velī pervāneler ol nūrdan dūr

26b

723- Şekerlerdür biri ṭa'n-ı megesden
Güherlerdür mu'arrā dest-i kesden

724- Dil ü cāndan ṭaleb-kār oldum āḫir
Ki idem ġaybdan bu genci ẓāhir

725- Girüb meydān-ı naẓma pes ser açdum
Ḳalem naḫlinden anda mīve ṣaçdum

726- Bu bāġa bir şecer dikdüm bahārī
Kim oldı mīve-i cān berg ü bārı

727- Hüner dīgüñde ḳaynatdum bir efsūn
Ki görüb Leylī'i cān virdi Mecnūn

728- Beni mest itdi bir ḫamr-ı şebāne
Ki gitdi dilden endūh-ı zemāne

729- Dil ü cān şöyle cūş itdi feraḥdan
Ki kimse eyle mest olmaz ḳadeḥden

730- Mey-i rāḥatdan olub ser-güşāde
Çü sāḳī ṣundum ehl-i bezme bāde

731- Bilen bu gencüñ aṣl-ı maḫzenini[24]
Bulan bu dürr-i ḫāṣuñ maʿdenini

732- Ki yaʿnī arż iden bu dāstānı
Şu resmile rivāyet ḳıldı anı

733- Ki var idi ʿArab mülküñde bir mīr
Saḫā vü luṭf kānı vü cihān-gīr

734- Eli Ḥātem eli gibiydi der-bār
Kefi feyyāż hem-çün naḫl-i pür-bār

735- Ḳabāilden ʿArab içinde ol ḫān
Şeh idi ʿĀmirīler üzre yek-sān

736- Var idi tābiʿi encümden efzūn
Otaġına dike baḳardı gerdūn

737- İki biñ yidek atı vardı tāzī
Ki‿iderdi her biri berḳile bāzı

27[a] 738- Şu deñlü var idi māl anda efzūn
Ki‿udamazdı zekātın genc-i Ḳārūn

739- İşitse ḳande bir ʿüryān ye bir āc
İderdi şöyle ki‿ili aña muḥtāc

[24] Hikâye bu geçiş beytiyle başlıksız olarak başlıyor.

740- Saʿādet mūnisi iḳbāl yārı
Ḳamu maḳṣūdını virmişdi Bārī

741- Ḫalīfe-vār gerçi olmuşdı meşhūr
Ḫalefsizlikden idi līk mecbūr

742- Ne kim isterse virmişdi Ḫudāvend
Müyesser ḳılmamışdı līk ferzend

743- Dilerdi nesl ü peyvend içün ol şāh
Ḫudā'dan bir veled şām u seḥer-gāh

744- Kişi kim ḳalmaya bir yād-gārı
Telefdür öldügünden ṣoñra kārı

745- İderdi giceler Ḥaḳḳ'a niyāzı
Ḳılardı nāfile dünler namāzı

746- Seḥerlerde münācāt eyler idi
Ḫudā'ya ʿarż-ı ḥācāt eyler idi

747- Ḳılardı nezr ü ḳurbān u ʿaṭālar
İderdi çoḳ tażarruʿlar duʿālar

748- Ki bir ferzend virüb ol Ḥaḳḳ Teʿālā
Çerāġ-ı çeşmin anuñla_ide bīnā

749- Bu idi cedd ü cehdinden murādı
Ki ʿālemden güm olmayaydı adı

750- Anı bilmezdi kim mecnūn olısar
Uyub ʿışḳa hünerden dūn olısar

751- Sebū-yı nengini ṭaşa çalısar
İşinde ḫalḳ anuñ ḥayrān ḳalısar

752- Cihānda dāstān olısar adı
İdiser nev nev envaʿ-i fesādı

27b 753- Çü bir gevher ki ẓāhir ola kāndan
Teber niçe cigerde ḳanlar andan

754- Ḳaçan bir lāle tezyīn itse bāġı
Hezārān sīneye ḳor derdi dāġı

755- Bitürür tāze güller gerçi gül-zār
Yürekler yarar ammā ġayret-i ḫār

756- Oġul ḫoşdur kişiye ger ḫalefdür
Çün ola nā-ḫalef saʿy-ı telefdür

757- Bir oġlan ki ola bed-ḫū ey ḳarındaş
Atası görmeye anuñ yüzin kāş

758- Yaḫūd bir ṭıfl kim olmaya ḫoş-ḫū
Yeg oldur kim anadan ṭoġmaya o

759- Çü ferzend ola bed-ḫūʾāh u hevā-senc
Belādur ataya vü anaya renc

760- Ger oġluñ olsa vü dürise bī-bāk
Neseble nāmuñı eyler senüñ ḫāk

761- Oġulsuzlıḳdan iñen olma derhem
Ki ḫoşdur başına sulṭānlıḳ ādem

762- Meger kim reh-güẕerlikden bir gün ol şāh
Geçerken bir ḫarābe gördi nā-gāh

763- Var içinde anuñ bir ṭurfe abdāl
Yüz urmuş ḫake ʿarż eyler Ḥaḳ'a ḥāl

764- ʿAcībü'ş-şekl bir abdāldur ol
Yüzine yir yir eylemiş yaşı yol

765- Teninde görinen gerd-i nem-ālūd
Olur cān u dile iksīr-i maḳṣūd

766- Başı ṣaçlu nitekim nāfe-i müşg
Delī göyneklü hem-çün penbe-i ḫuşk

767- Ḫam-ı naḫl-i ḳadinden ol müşevveş
Yaşı nehrine pül düzmüş kemer-veş

28a **768-** Dili āyīnesin ṣayḳallamış āh
ʿAyān andan nuḳūş-ı mā-sivā'l-lāh

769- Miṣāl-i zülf-i ʿanber-bār-ı cānān
Derūnı cemʿ ü bīrūnı perīşān

770- Mekān ṭayy itmede çün lemʿa-i berḳ
Ekābir ādemidi ġarbdan şarḳ

771- Zebānından ne kim iderse taḳrīr
Buyurduġın yazardı kilk-i taḳdīr

772- Ḫalāyıḳ der-peyince niteḳim rūd
Yüz urub ḫāke‿iderdiler ʿarż-ı maḳṣūd

773- Bu ḥāli gördi çünkim server-i ḳavm
Murādına irişdi mih-ter-i ḳavm

774- Muḳarrer bildi kim ol pīr-i kāmil
Olur Ḥaḳḳ'dan ne kim isterse ḥāṣıl

775- Varub öpdi mübārek gözin anuñ
Düşüb pāyına sürdi yüzin anuñ

776- Pes ol ʿummān-ı şevḳ ü ḳulzüm-i nūr
Ki‿öñüñde bir idi nezdīk ile dūr

777- Nedür gördükde şāhuñ bildi ḥāli
Derūnında murādı vü ḫayāli

778- Eline şundı bir ayvayı fi'l-ḥāl
Giderdi şāhdan āy vāyı fi'l-ḥāl

779- Didi burc-ı ṣafā Nāhīdidür bu
Murāduñ çarḫınuñ ḫurşīdidür bu

780- Bu tāze mīveden ger bū alasın
Muḥaḳḳaḳ bil ki nevmīd olmayasın

781- Çün irişdi saña bu mīve-i ḫūb
Yaḳınlarda bir oġluñ ola maḥbūb

782- Velī ʿışḳ anı ser-gerdān idiser
Ḳatı şūrīde vü ḥayrān idiser

28b 783- Olısar ʿāḳıbet meşhūr-ı devrān
Şehen-şāh-ı gürūh-ı mest-mendān

784- Ḳaçankim ola ʿālemden ḫaber-dār
Beni vaṣf eyleyesin aña zinhār

785- Bunı didi vü gözden oldı pinhān
Serāyına yöneldi şāh-ı ḫandān

786- Niyāz u nāz ile ol gice ṭurdı
Refīḳinden ṣafā vü ẕevḳ gördi

787- Olub ebr-i murādı ḳaṭre-perver
Ṣadef dürcine işar itdi gevher

788- Bu ḥāl üzre çü geçdi hefte vü māh
Bir oġlı oldı yüzünden ḫacel māh

789- Nice oġlan yüzi ḫurşīde beñzer
Ḳaşı yayı hilāl-i ʿīde beñzer

790- Güzellik bāġınuñ ḳaddi nihāli
Leṭāfet ʿaynınuñ laʿli zülāli

791- Lebi şīrīn dehānı ġonce-i ter
Ṣaçı müşgīn yañaġı verd-i aḥmer

792- Mükaḥḥal çeşm-i fettānı Ḫudā'dan
Münevver ṭalʿatı şems-i ḍuḥādan

793- Çün iki hefte geçdi ṭoġmasından
İki heftelik ay oldı yüzi ṣan

794- Görürler pür-hünerdür şeker-ḫand
Ururlar adını Ḳays-ı hüner-mend

795- Buyurdı şāh dāye buldılar tīz
Ki şīrīn ola ol laʿl-i şeker-rīz

796- Çü dāye menzil itdi māha mehdi
Ṣanasın oldı ḫiẕmet-kār-ı Mehdī

797- Ne māye ki aña virdi ġıdādan
Pür iderdi derūnını ṣafādan

29a 798- Ne süd ki iderdi şīrīn laʿline ṣarf
Vefādan resm olurdı bir niçe ḥarf

799- Virüb hem şīr-i rāḥat aña devrān
Ḳılardı dāye-veş perverde her ān

800- İderlerdi bu tertīb üzre timār
Güzellendi varuraḳ ol peri-vār

801- Ḫazīne ḳapusın açub atası
Şu deñlü dökdi zer kim yoḳ ḳıyāsı

802- ʿArab resmince çekdürdi ṭaʿāmı
Ḳonuḳladı ḳamu ḫāṣṣı vü ʿāmı

803- Ne deñlü varsa anda tābiʿ-i ḫān
Başına Ḳays'uñ oldılar dür-efşān

804- Yüzi günden güne bedr aye döndi
Hilāl-ebrūları kej yaye döndi

805- Ṭoġub mihr-i cemāl-i tāb-nāki
Münevver eyledi iḳlīm-i ḫāki

806- Ṭulūʿından güẕer ḳıldı çü bir sāl
O māha menzil oldı çarḫ-ı iḳbāl

807- Velī giryān idi ol ṭıfl dāim
Degildi dāyeye rām u mülāyim

808- Zebānı söylemez kim diye rāzın
Güci yitmez ki ʿarż ide niyāzın

809- Nedür bilmez anuñ kimse żamīri
Ne nesnedür cihāndan dil-pezīri

810- Meger kim bir perī-ruḫ bir gün anı
Götürüb seyre gitdi būstānı

811- Çü bindi düş-ı māhe ol şeker-nūş
Ḳodı aġlamaġı vü oldı hāmūş

812- Olub ol meh-veşüñ ḫayrān-ı rūyı
Diline virdi teskīn būy-ı mūyı

29b 813- Ḳaçankim baḳdı ol sīmin-ʿiẕāra
Tebessüm ḳıldı laʿli aşkāre

814- Çün ol meh-rū ḳodı düşından anı
Yine ḳılmaġa başladı fiġānı

815- Dilemez ol perī-ruḫdan cüdālıḳ
Anası birle ḳılmaz āşnālıḳ

816- Ruḫ-ı zībāsına ḳarşu anuñ şād
Berī uyḫudan ü yimekden āzād

817- Degil öz dāyesine bir nefes rām
Buçuḳ dem bir ṣanemsiz ṭutmaz ārām

818- Kelāmın itse yā bir meh-veşüñ güş
Ṣafāsından olur ḫayrān u bī-hūş

819- Muḳarrer bildi her ṣāḥib-ferāset
Ki ⁀iriser ʿışḳdan aña felāket

820- Olub tïz günde rüsvā-yı zemāne
Yazılısar adı her dāstāne

سنت کردن پدر مجنون مجنونرا[25]

821- Ḳaçan ki_irdi üçe ġarrāyla yaşı
Ḫalāyıḳ anda çābüke oldı başı

822- Atası diledi kim sünnet ide
İlinüñ ulu(ların da'vet ide

823- Ḥudūd-ı Kūfe'den Baġdād'e dek hem
Ḳabāil cem'ine gönderdi ādem

824- Şu deñlü ḫalḳ geldi anda enbūh
Ki ṣıklet virdi ḥūt u gāve endūh

825- Ahālī-yi ṭarab cem' oldı yir yir
Havālī-yi 'Arab şem' oldı yir yir

826- Perī-ruḫ sāḳïler dest urdı câme
İrişdi keyf-i bāde ḫāṣṣ u 'ame

30[a] 827- Nevā-yı ber-baṭ u çeng irdi çarḫa
Ki tā çarḫ ol ṣafādan girdi çarḫa

828- Ṣadāsı cānibine tārdan 'ūd
Düzetdi muṭrib içün rāh-ı maḳṣūd

829- Nevā-yı cān-fezā 'arż itmege nāy
Dehān itdi vücūdını ser-ā-pā

830- Defïne muṭribüñ ol bezmde bil
Meh oldı pūşiş ü zühre celācil

831- Kimüñ güşına irse naġme-i çeng
Ṣafāsından olurdı vālih ü deng

832- Perī-peyker güzeller yüzleri gül
Muġannïlïḳ iderler hem-çü bülbül

833- Ḳamer-ruḫ dil-rübālar çarḫa girdi
Neşāṭ āvāzesi gerdüne irdi

834- Yoġ anda mest olub ceyb itmeden çāk
'Asesden muḥtesibden kimseye bāk

---

[25] Mecnûn'un babasının Mecnûn'u sünnet ettirmesi.

835- Ki rīş-i muḥtesibden mīr-i bāzār
Rebāb içün getürdi bir niçe tār

836- Bu resme ḳırḳ gün ol mīr-i eşref
İli inᶜāmla ḳıldı müşerref

837- Ekābir yir yirin çün ᶜavdet itdi
Gelüb cerrāḥ Kays'ı sünnet itdi

838- Mülūk-āne temām idüb düğüni
Dil-i ḫaşma ḳodı dāġ u döğüni

سپردن پدر مجنون را بعلم[26]

839- Çün ol meh-ṭalᶜat irdi çār sāle
Atası mektebe itdi ḥavāle

840- Dem-ā-dem Ḳays dāḫi ṭālib oldı
Diline ᶜilm şevḳi ġālib oldı

30b 841- Döşürüb yanına bir ḳaç perī-zād
Giderdi ḫᵛāceye ol serv-i āzād

842- O mekteb burc-ı ḫurşīd olmuşidi
Ki dürc-i şemᶜ-i ümīd olmuşidi

843- Beş on var idi ol mektebde dāim
Perī ruḫlar oḳumaġa müdāvim

844- Neyise niçe ṭūṭī-i şeker-ḫᵛār
Ḳamusı bir ḳafesdeydi giriftār

845- Hep ol meh-pāreler mānend-i mecnūn
Cemāl-i Ḳays'a düşmüşlerdi meftūn

846- Ki idüb ḳafile yāyını ezber
Muvaşşaḥ-vār vaṣfında oḳurlar

847- Ne deñlü varsa ol mektebde maḥbūb
İdinmişlerdi rūy-ı Ḳays'ı maṭlūb

848- Bu dāḫi eyleyüb anlara nāzı
Ḳılardı her biriyle ᶜişve-bāzı

---

[26] Babasının Mecnûn'u okula vermesi.

849- Sezüb kendü de yönerdi ṭabanca
Ṭutışurdı perī ruḥlarla pence

850- İki pence ṭutuşıldıḳda taʿyīn
Olurdı fi'l-meṣel bir raḥl-i sīmīn

851- Çün ol mihr ü fünūnı ḳıldı ḥāṣıl
Perī-ruḫlardan evvel oldı kāmil

852- İki üç yılda oldı dāniş-āmūz
Ẓarīf ü ehl-i faẓl u hikmet-endūz

853- ʿUlūmı çün iḥāṭa itdi ol māh
Döşürdi ders-gehden bār-ı büngāh

854- Çü gitdi ḫʷāceden ol serv-i dil-cū
Sebaḳ eṭfāle görindi siyeh-rū

855- Elif anuñ ġamından döndi müya
Ki meyl eyleyi bilmez hīç sūya

31[a] **856-** Dehānı ġonce sensiz ki ol durur mīm
Ḳalubdur teng-i dil her ġonce-i cīm

857- Dişi dürinden ayru sīn urmış
Elif engüştine ḥayrān olub diş

858- Firāḳından anuñ her ḫāl-i pür-reşk
Ruḫ-ı şīn üzre olmuş ḳaṭre-i eşk

859- Ġamından ṣāddur bī-ḥʷāb u pür-ġam
Kim ansuz yumamaz çeşmini bir dem

860- Delüb güşın ḳulı gibi ḳomuş nūn
Tenine noḳtadan dāġ-ı siyeh-gūn

861- Ḳaşınuñ ḥasretinden rāyile yā
Ḳalubdur levḥlerde bī-ser ü pā

862- Çü mekteb-ḫāneden çizdi kenārı
Saray-ı ḫāṣṣdan ṭutdı ḳarārı

863- Yidiye irdi iʿzāzile sālı
İl içre dāstān oldı cemāli

864- Dişi lü'lü yüzi ḫurşīde döndi
Gözi cādū ṣaçı taʿvīde döndi

865- Irāḳdan her kim iderse neẓāre
Virürdi göñlüni ol gül-ʿiẕāre

866- Muʿanber caʿdı oldı pīç-der-pīç
Cihān içre naẓīri yoġidi hīç

867- Anuñ vaṣfında bu şiʿr-i laṭīfi
Dimişdi ol zemānuñ bir ẓarīfi

غزل در وصف حال[27]
Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

1- 868- Mihr-i ruḫ[ı] anuñ meh-i tābānı begenmez
Reftār-ı ḳaddi serv-i ḫırāmānı begenmez

2- 869- Müşgīn ṣaçı ẓulmāt-ı sevādına baş egmez
Şīrīn ṭuṭaġı çeşme-i ḥayvānı begenmez

31b 3- 870- Nuṭḳ-ı deheni bülbül-i gūyāya ḳılar ṭaʿn
Gül-güne yañaġı gül-i ḫandānı begenmez

4- 871- Dil ʿaḳla belā taḫtını çoḳ gördügi bu kim
Bir kişi ki mecnūn ola sulṭānı begenmez

5- 872- Hicrinde sirişküm şu ḳadar aḳdı ki Ḥamdī
Cūş eyleyüben ḳulzüm ü ʿummānı begenmez

873- Çün irdi on yaşına ol ḳamer-veş
Göñüller ḫirmenine urdı āteş

874- Nireden kim geçe ol şāh-zāde
Olur ʿāşıḳları biñden ziyāde

875- Muḥaṣṣal ol perī-ruḫsār-ı ṭannāz
Olub bir ḳaç ḳamer-ruḫlarla dem-sāz

876- Yiyüb içüb sürerdi ʿīş u ʿişret
Teni ḳuvvet ṭutardı cānı rāḥat

877- Bulışurdı varub sulṭāne geh gāh
Baḳub yüzine şād olurdı hem şāh

878- Dün ü gün meyden olmaz idi ḫālī
Yoġidi göñlünüñ ḳılca melāli

[27] Hâlin vasfı hakkında gazel.

879- Firîbinden bu devrüñ ġāfil idi
Ne bilsün çarḫ işin sāde-dil idi

880- Ne göñlüñde varidi ġam ġubārı
Ne ḫod ʿāşıḳlıġuñ cānında bārı

881- Bunı ummazdı devr-i bî-vefādan
Ki özüñ bir dem cüdā ḳıla ṣafādan

882- Degil vāḳıf ki naḫl-i rūzgārı
Belādan bitiriser berg ü bārı

صفت شب و اوردن پدر مجنون را بدیدن او[28]

32a 883- Meger bir şeb ki dehr olmuşdı pür-nūr
Ḳamer raḫşān idi çün ṭalʿat-ı ḥūr

884- Sipihr-i sebzden necm idi peydā
Nitekim dîde-i ḥūtān-ı deryā

885- Her encüm hāle-i meh-tāb içinde
Gülidi ṣanki ḥavż-ı āb içinde

886- Gözinden kuḥl-ı deycūrı yuyıb şeb
Göge kāfūr ṣaçmışidi kevkeb

887- Felek ʿaḍudna bağlamışdı Zühre
Ḳażādan bir münevver-bāz mühre

888- Meh-i tābāne olmuşdı sirişte
Şeb-i ḳadr içre ṣan nūr-ı ferişte

889- ʿAyān olmuşdı ol şeb hāleden māh
Nitekim devr-i ḫaṭṭından ruḫ-ı şāh

890- Sürūrından şarābuñ Ḳays-ı ḫoş-ḥāl
Belā-yı ʿışḳdan hem fāriġü'l-bāl

891- Ṭurub ol gice çün şemʿ ol dil-ārā
Atası ḫiḍmetine vardı tenhā

892- Görüb şāh ol cemāl-i bî-naẓîri
Didi ḥüsn ehlinüñ budur emîri

[28] Gecenin tasviri ve babasının Mecnûn'u çağırıp o sırrı açıklaması.

893- Buyurdı yaḳdılar ʿūd u sipendi
Ki tā defʿ ide andan her gezendi

894- Baḳaraḳ oġlına ol ṣāḥib-iḳbāl
Be-nā-geh yādına düşdi ol abdāl

895- Ki görmüşdi ḫarābe içre anı
Dökerdi gözlerinden ḫāke ḳanı

896- Sürerdi yüzini ṭopraġa her-gāh
Dilinden çıḳmışidi mā-sivā'l-lāh

897- Çü geldi yādına ol pīr-i māhir
Didi Ḳays'a anuñ ḥālini bir bir

32b **898-** Ne resme gördise vīrān içinde
Gözi zevraḳlarını ḳan içinde

899- Nice ġarḳ idügin ḫāke vücūdı
Nicesi itdügin Ḥaḳḳ'a sücūdı

900- Peyince ḫalḳ ḳılduġuñ tażarruʿ
İren maḳṣūdın itdügin tevaḳḳuʿ

901- Ḳamunuñ ḥaṣıl olduġın murādı
Özi de ḳıldıġun pāk iʿtiḳādı

902- Ayaġına varub yüz sürdügini
Ḳamu andan işidüb gördügini

903- Murādın ʿarża ḳılduġın aña hem
Oġul istedigini Ḥaḳḳ'dan oldem

904- Eline çıḳarub virdügin ayva
Giderür didügin bu senden ey vā

905- Yaḳında oġluñ olur didügini
Özinüñ cümle ḳaydın yidigüni

906- Daḫi didügin ol ferzend-i zībā
Olısar ʿışḳdan rüsvā vü şeydā

907- Bilicek kendüyi ol ġamzesi tīr
Beni vaṣf it aña didügin ol pīr

908- Bunı diyüb de pinhān olduġını
Bu sözden kendü şādān olduġını

909- Daḫi her ne ki didiyse özine
Cemiʿisin didi Ḳays'uñ yüzine

دیدن مجنون صورت لیلي را در خاب[29]

910- Çün işitdi atasından bu naḳli
Hemīn pervāz ḳıldı murġ-ı ʿaḳlı

911- Nesīm-i ẕevḳ aña virdi derdi
Şemīm-i şevḳ kendüden giderdi

33a 912- Teni verdine batdı ḫār-ı ġamdan
Diline dāġ çekdi nār-ı ġamdan

913- Degil vāḳıf nedendür bu ḥarāret
Kim itdi gönlinüñ naḳdini ġāret

914- Bu sūz u tef kimüñ dāġından irdi
Ye bu ḫoş-bū kimüñ bāġından irdi

915- Ṭurub yatdı bu endīşeyle ol māh
Uyurken bir ʿaceb düş gördi nā-gāh

916- Görür kendüyi bir gül-şen içinde
Ki ‿anuñ bir ḥavżı var rūşen içinde

917- O ḥavż içinde ābuñ her ḥabābı
Ṣan olmuşdur nücūm-ı burc-ı ābı

918- İdinüb bir ḥabābı güş-vāre
Dönübdür her semek bir gül-ʿiẕāre

919- Şu resmidi lāṭif ol āb-ı ṣāfī
Ki āb-ı zindegānīdendi ṣāfī

920- ʿAceb gül-zār idi zībā vü ḥurrem
Ki ‿ururdı çün Mesīḥ anda ṣabā-dem

921- Külāh-ı Hüdhüd-i zībā-fesāne
Ṣaçına sünbülüñ olmuşdı şāne

922- Bitüb ol gül-sitānda dürlü ezhār
Ḳoḳar nāfe gibi ṣaḥrā-yı gül-zār

923- Ṣalınu gül-şene gelmişdi ʿarʿar
Ḳabā-yı sebze ‿ile kim vire zīver

[29] Mecnûn'un rüyasında Leylâ'nın resmini görmesi.

924- Çeküb süsen çemende ḳadd-i bālā
Süñüsi üzre ṣarmış çīnī vālā

925- Açılmış bāġ içinde zanbaḳ-ı ter
Ṭurub şāḫ-ı gül üzre bülbül öter

926- Yüce bir ḳaṣr ṣalmış anda sāye
Ki gerdūn reşk eyler ol serāya

33b 927- Kemān-ı Rüstem anda bir kemerdür
Mehile mihr iki rengīn ḥacerdür

928- Temāşā ḳılmaġa ol çār ṭāḳı
Aşaġadan baḳardı çarḫ ṭāḳı

929- ʿArūsa beñzer ol ḳaṣr-ı cihān-tāb
Ki ḫaddinden hüveydādur sefīd-āb

930- Şu deñlü küngüre var anda kāşī
Ki çoḳ baḳanuñ olur çeşmi şaşı

931- Ḥavālisinde bī-ḥadd ḥücreler var
Kimi eyvān kimi ḳaṣr u kimi dār

932- Anuñ her beyti zībā vü murabbaʿ
Görinür andan iki der çü maṭlaʿ

933- Nitekim bir nigār-ı ḫalḳa-der-güş
Bıraḳmış ol der iki ḫalḳa-ber-dūş

934- Ne der her taḫtesi bir cild-i pürkār
Ki güyā bir mücellid düzmüş ey yār

935- Şu resme eylemiş pür-naḳş anı
Ki görse deng ü ḥayrān ḳala Mānī

936- Bu eşkāle taḥayyürdeyken ol māh
Görindi ḳaṣruñ ardından be-nāgāh

937- İki perī urunmuş şekl-i āhū
Dil alur gözleri mānend-i cādū

938- Bedīʿ ü ṭurfe hem-çün ṣūret-i çīn
Ten-i zībālarınuñ būy-ı müşgīn

939- Görinür bunlaruñ farḳında her şāḫ
Ḥasūduñ çeşmine mismār-ı sūrāḫ

940- Depelerinde çifte şāḫ kim var
Belā-yı cāne düşmüş lām-elif-vār

941- Girişme-bāz u ʿişve-cūy u güstāḫ
Nefesleri çü müşg ü ʿanberīn şāḫ

34[a] 942- Geçivirdiler ol zībā çemenden
Gelürler gibi ṣaḥrā-yı Ḫotan'den

943- Çü Ḳays'ı gördüler bu resme meftūn
Söze çekdiler anı arḫun arḫun

944- Ol eyvāndan yaña idüb işāret
Didiler bil ki bu ḳaṣr-ı ʿimāret

945- Bir eyvāndur başı Keyvān'e irmiş
Zihī Keyvān ki ol eyvāne irmiş

946- Bu ṭāḳ üstünde bir naḳḳāş u üstād
İdübdür bir bütün şeklini bünyād

947- Şu resme bī-bedel taṣvīr idübdür
Ki ṣan dest-i ḳażā taḥrīr idübdür

948- Cemālidür belā-yı cān-ı merdüm
Ṣaçı ġāret-ger-i īmān-ı merdüm

949- Fülān ṭāifedendür ey hümām ol
Ki Leylī dimekiledür be-nām ol

950- Muʿanber-zülf ü çenber-müy u gül-ruḫ
Semen-sīmā vü ʿanber-būy u ferruḫ

951- Gözi ḳattāl-ı ṣūfī zülfi çengāl
Yüzinde sübḥadur her dāne-i ḫāl

952- Mükaḥḥal gözleri fettān u mevzūn
Nitekim sāde kāġıd üzre maʿcūn

953- Ḫam-ı ebrusı biçer dās āyīn
Hezārān ḥāṣıl-ı cān u dil ü dīn

954- Çü Ḳays işitdi bunlaruñ sözüni
Taḥayyürden yitirdi kend'özini

955- Ḳarārı ḳalmayub ol nā-tüvānuñ
Naẓar ṣaldı varub ṭāḳına anuñ

956- Görür kim bir numūnesinde ṭāḳuñ
Muḳābil ṣadrına ol çār-ṭāḳuñ

34b 957- Yazılmış bir ʿaceb taṣvīr ki ‿anı
Ḥasedden cān vireydi görse Mānī

958- Perī sīretlü bir şekl-i ʿācebdür
Dil-ārā-yı ʿAcem şūh-ı ʿArabdur

959- Çün ol taṣvīri seyr itdi bu mehcūr
Pes oldı ʿışḳa cüft ü ʿaḳldan dūr

960- Göricek yārınuñ resmin o müştāḳ
Gidüb ārāmı oldı ṭāḳati ṭāḳ

961- Şu resme ḳıldı anı seyr-i timsāl
Ki her ḥāli taġayyür buldı fi'l-ḥāl

962- Tefekkür ḳıldı kim yā Rab bu ḥālüm
Düşüm midür ʿaceb yoḫsa ḫayālüm

963- Çün ol naḳşı görüb ārāmı gitdi
Ġam odı acısı cānına yitdi

964- Bu ḥāl içinde pes ol ṭıfl-ı güm-rāh
Bir āh idüb uyanu geldi nā-gāh

965- Görür kim gitmiş elden iḫtiyārı
Tükenmiş ṣabrı ḳalmamış ḳarārı

966- Teninden ḳaldırub baş şūr u ġavġā
Metāʿ-ı ʿaḳlın itmiş ʿışḳ yaġma

967- Hemān-dem başladı āh u fiġāne
Şu resme ki ‿adı fāş oldı cihāne

968- Atası āhını bir gün işitdi
Yüzüni çāk idüb efġānlar itdi

969- Didi ki ‿ey ḳāmeti serv-i ser-efrāz
Ruḫı verd-i nihāl-i gül-şen-i rāz

970- Kim itdi ġamzeñ uçlarını nem-nāk
Nedendür cūy-ı eşküñ böyle çālāk

971- Kim urdı ‿ey meh bu odı ḫirmenüñe
Kimün dūdı irişdi revzenüñe

35a 972- Metāᶜ-ı ṣabrı niçün oda uruñ
Ḫayāle miᵕuġraduñ yā düş mi gördüñ

گفتن مجنون خواب خویش را بمادر و پند دادن مادر او را[30]

973- Çü Ḳays işidüb añladı sözini
Atasından yaña döndi yüzüni

974- Ḳamu gördüklerini ḫᵛāb içinde
Gül-istān u serāy u āb içinde

975- Ol iki ṭurfe āhūnuñ sözüni
Bu naḳş-ı dil-keşüñ ġarrā yüzüni

976- Öñinde cümle ᶜarż itdi ser-ā-ser
Bıraḳdı māderi cānına āẕer

977- Anası çün bu resme gördi anı
Naṣīḥat eyledi açub zebānı

978- Didi kiᵕolmuşsun ey ferzend-i dil-teng
Ḥaẕer ḳıl kim esīr-i naḳş-ı nireng

979- Aḳarsu didügüñ beñzer serāba
Ki yüz dil-teşneyi virdi ḫarāba

980- Daḫi şol kāḫ kim gördüñ füsūndur
Ṣaḳın fitne çehine reh-nümūndur

981- Hem ol gül-zār deşt-i rīve beñzer
Ki her bir naḫli şāḫ-ı dīve beñzer

982- Daḫī şunlar kiᵕurunmuş şekl-i āhū
Degül āhū kiᵕolardur iki cādū

983- Dilüñ şol naḳşdan kim pür-ġam olmuş
Ṭuyub anı ḥasūduñ ḫurrem olmuş

984- O taṣvīr-i muṣannaᶜ sīmiyādur
Beri ḳıl cānuñ andan kim belādur

985- Leb-i yāḳūtı şanma ḳūt-ı cāndur
ᶜAḳīḳ-i eşküñ anuñçün revāndur

35b 986- Degildür sünbül-i zülfi semen-sā
Ki her bir tārıdur bir ᶜırk-ı sevdā

[30] Mecnûn'un rüyasını annesine anlatması ve annesinin ona öğüt vermesi.

987- Ḳara gözleri cānuña belādur
Senüñ baḫtuñ anuñiçün ḳaradur

988- Degil hindū ḳaşı göñlüñ murādı
Ne‿idersin ol siyāh kej-nihādı

989- Saña oldur bugün vech-i münāsib
Ki‿olasın ʿilmüñ arturmaġa ṭālib

990- Dilerseñ ḳaddin anuñ gāh gāhī
Elif naḳşına ḳılasın nigāhı

991- Vü ger ḫod çeşmi olursa murāduñ
Gözüñe yegdür andan çeşmi ṣāduñ

992- Ṣaçı olursa ger maḳṣūd u kāmuñ
Naẓar eyle ḳara zülfine lāmuñ

993- Vü ger maḳṣūduñ ise laʿl-i dil-ber
Dehān-ı mīmüñ it naḳşını ezber

994- Muṭīʿüñ dileriseñ ḳaşı yāyı
Gözüñden dūr ḳılma ḥarf-i yāyı

995- Olubdur remzinüñ bir dīv-i ġaddār
ʿİnān-ı ḳalbüñi ẓabṭ eyle zinhār

996- İşidüb Ḳays anasınuñ sözüni
Pür itdi ḫūn-ı eşkiyle gözüni

997- Nemek ṣaçıldı ṣankim yāresine
Ziyāde oldı derdi çāresine

998- Firāḳa ṣabr iderdi ḳam u nā-kām
Özine cebr iderdi kām u nā-kām

999- Ḳatı şūrīde vü dīvāne oldı
Ki nāmı ʿālem eṭrāfına ṭoldı

1000- Varuraḳ ḫalḳ andan nefret itdi
Ḫalāyıḳdan hem ol da ʿuzlet itdi

1001- Añub ol ṣūreti feryād iderdi
Füzūn olurdı günden güne derdi

36a

در بیان بزرگی پدر لیلی و شرح جمال او[31]

1002- Gel ey būstān-ı cānuñ bāġ-bānı
Maḥabbet bezminüñ şīrīn-zebānı

1003- Variken furṣat elde olma ḫāmūş
Düriş ki ‿aduñ olunmaya ferāmūş

1004- Elüñe girdi çün bir gevher-i pāk
Ki ḫayrāndur anı delmekde ḫakkāk

1005- Sen elmās-ṭabīʿat birle anı
Şu resme del ki gören vire cānı

1006- Cihāne sözden īṣār it güherler
Melāḥat meclisine ṣaç şekerler

1007- Kelāmuñdan ḫalāyıḳ ʿibret alsun
Oḳuyub diñleyenler leẕẕet alsun

1008- Bilürsin kim vefāsızdur zemāne
Ḳo efsūnı vü ʿarż eyle fesāne

1009- İden bu defterüñ şeklini taṣvīr
Şu resme ḳıldı söz naḳşını taḥrīr

1010- Ki vardı ol ḫavālīde yine hem
ʿArabdan bir şehen-şāh-ı mükerrem

1011- Şükūh iḳlīminüñdi nām-dārı
Ki nāmı ṭutmuşidi her diyārı

1012- Yoġidi ol zemān anuñ gibi ḫān
Meger Ḳays atası olaydı aḳrān

1013- Saḫāvet birle meşhūr olmuşidi
Cihān cūdından anuñ ṭolmuşidi

1014- Ṭutardı şolḳadar ḫayl ü ḫaşem ol
Ki bulmazdı ḳuş uçub geçmege yol

36b 1015- Varidi çār-pāsı ḫadden efzūn
Ki ‿olara otlaḳ idi kūh-ı hāmūn

1016- Ṭutub deşt ü beyābānlarda ḫar-gāh
Ḳış irince olurlardı ‿anda her-gāh

---

[31] Leylâ'nın babasının ululuğunun bildirilmesi ve Leylâ'nın güzelliğinin açıklanması hakkında.

1017- Ṭurur ḫar-gehleri ṣaḥrāde her sū
Çü dāġ-ı lāle dil-teng ü siyeh-rū

1018- Varidi şehlerinüñ bir ḳızı ḫūb
Ṣaçı çevgān-ı müşgīn ġabġabı ṭop

1019- Sipehsālār-ı ḫayl-i gül-ʿiẕārān
Cemāline dil ulanmış hezārān

1020- Ruḫı ṣubḥ-ı münīr ü nām-ı Leylī
Kişiler itdi mecnūn ʿışḳı ḫaylī

1021- Yüzi dībāce-i ḥüsne ser-āġāz
Sözi ḳand-ı teberzed-ḫāne-i nāz

1022- Ḫam idüb ṭurre-i ʿanber-veşini
Belānuñ çenbere almış başını

1023- Aşılmış gerdeninden sīnesine
Muʿanber zülfi miṣl-i anberīne

1024- Ṣafā mirʿātıdur gūyā cebīni
Ki añadur dest-i çūb-ı sīm bīnī

1025- Nuḳūş-ı mihr ü māh-ı ʿālem-ārā
Ḳamu ol āyīnedendür hüveydā

1026- Gözi ġāret-ger-i ervāḥ-ı ʿuşşāḳ
Lebi bezm-i ṣafāda rāḥ-ı ʿuşşāḳ

1027- Behişt-i nāzdan bir serv ḳaddi
Nihāl-i şīveden bir verd ḫaddi

1028- Ḥasedden ol perīnüñ gül yañaġı
Ḳomuşdı lālenüñ baġrına dāġı

37a **1029-** Dehānı ṣıfrı hem-çün hā-yı mevhūm
Lebinüñ devri miṣl-i mīm-i maʿdūm

1030- Ġam-ı dendānı ol zībā-cemālüñ
Dişini getdi yüz yirde hilālüñ

1031- Anuñ güy-ı zenaḫdānıydı gūyā
Leṭāfetden dü şaḳḳ olmuş bir alma

1032- Kemīnden ġamze ile ol yüzi māh
Delerdi ṣad hezārān sīne her-gāh

1033- Kemerde mīm idi nāfı nihānī
Dügülmüşdi yaḥūd mūy-ı miyānı

1034- Ruḫı pīrāye-i ḥüsn ü ṭarāvet
Lebi sermāye-i luṭf u ḥalāvet

1035- Ser-ā-pā olmuşidi ol yegāne
Ḫacālet-baḫş-ı ḫūbān-ı zemāne

1036- ʿArab māh-ı cemāl itmekde iẓhār
ʿAcem şūḫı göñül ḳıymaḳda her-bār

1037- Ḥayā deryāsı vü āzerm kānı
Melāḥat menbaʿı vü şerm kānı

1038- Ne gün görmüş vücūdı sāyesini
Ne bulmuş māh ḳadri pāyesini

1039- Cemāli gül-şen-i pür-sünbül ü gül
Ki ruḫsārı gül ü gīsūsı sünbül

1040- Egilüb zülfinüñ güşına ḳaşı
Dir iñende ucuz itme ḳumāşı

1041- Sözi ḳand-i lebinden şeker-istān
Ṣaçınuñ sünbülinden yüzi būstān

1042- Gözi bādemlerinden ol semen-ber
Nihāl-i nāze zīver eylemiş ber

1043- Çü bulmuş vesmeden ebrūları fer
İki bādām bergi olmuş aḥżar

37b **1044-** Ruḫı laʿlinden olmuş ḥafr ābı
Zenaḫdānı ol ābuñ bir ḥabābı

1045- Ne deñlü varsa ḫūbān-ı ḳabīle
Ḳamusınaydı server ol cemīle

دیدن لیلي شکل مجنون را در خواب عا شق شدن[32]

1046- Meger bir gice yüz nāzile ol māh
Uyurken bir ʿaceb düş gördi nā-gāh

1047- Ki ḳopup çarḫdan māh-ı cihān-tāb
Özini ḳıldı bundan yaña pür-tāb

[32] Leylâ'nın Mecnûn'u rüyasında görüp âşık olması.

1048- Gelürek oldı bir gün yüzlü maḫbūb
Ruḫı gül ḫāli fülfül ġabġabı ṭop

1049- Yüzi verd-i gül-istān-ı leṭāfet
Ḫazān irürmemiş bergine āfet

1050- ʿİẕārında belürmez ḫaṭṭ nişānı
Yaḳar mihri zemīni vü zemānı

1051- Ay alnı āyīnesine muḥaṣṣal
Hilāl-ebrūsı düşmüş miṣl-i ṣayḳal

1052- Müjesi tīġine kim tāb virmiş
Ruḫınuñ āteşinden āb virmiş

1053- Lebidür fi'l-meṣel bir laʿl-i ġarrā
Ki delmiş dest-i ḳudretle_anı Mevlā

1054- Semen-sīmā vü gül-ruḫ fitne-cūdur
Şeker-leb sīm-ġabġab ʿişve-hūdur

1055- Gelüb Leylī 'nüñ ol serv-i semen-ber
Eline ṣundı bir deste gül-i ter

1056- Çü dīdārına anuñ baḳdı Leylī
Ayaġına ṣu gibi aḳdı Leylī

1057- Olub āşüfte sevdā-yı ruḫından
Ḳarārı gitdi rūy-ı ferruḫından

38a **1058-** Ḳoḫuladı çü gül destesin ol ḥūr
Żarūrī düşdi bāġ-ı ṣabrdan dūr

1059- Çü buldı būy-ı gül dest-i güzelden
Nitekim deste-i gül vardı elden

1060- Ḳoyub ol gül bunuñ göñline dāġı
Nesīm-i ʿışḳdan ṭoldı dimāġı

1061- Derūnın şevḳden pür eyleyüb tāb
Uyanu geldi başından gidüb ḫʷāb

1062- Çün uyḫudan götürdi baş o meh-veş
Görür ḳalmış gözinde ol naḳş-ı dil-keş

1063- Dil ü cānına ġamdan sūz düşmüş
Cihān ġavġāları başına üşmüş

1064- Yoġ āgāhī ki ḳandedür mākāmı
Ye kimdür ol nedür ʿālemde nāmı

1065- Ne nāmın añladı ne ḫod nişānın
Velī ʿışḳ āteşine yaḳdı cānın

1066- Ṭarīḳ-i ʿışḳ-ı Leylī'de çü Mecnūn
Ruḫına ol nigāruñ oldı meftūn

1067- Nişān-ı tīr-i miḥnet oldı cānı
Göge boyadı āhı āsmānı

1068- Muḳīm-i külbe-i derd oldı nā-çār
Añub rü'yāsını aġlardı her-bār

1069- Dil ü cānına ḥasret cebr iderdi
Firāḳa bi'ż-żarūrī ṣabr iderdi

رفتن مجنون بتماشای لیلی و تعریف خرگاه او [33]

1070- Bu yaña cān-ı Ḳays-ı bī-mecālī
Zebūn eyledi ol māhuñ ḫayāli

1071- Vücūdı ġarḳ-ı deryā-yı ġam oldı
Nihālī ḳāmeti ġamdan ḫam oldı

38b **1072-** Çerāġ-ı vaṣl-ı maṭlūbından ayru
Dökerdi giceler ḳan çeşmi her sū

1073- Getürüb fikrine gördügi ḫʷābı
Bıraġurdı içine ıżṭırābı

1074- Diküb dirsek dize feryād iderdi
Ḫayāl-i dil-berini yād iderdi

1075- Meger bir gün serāy öñüñde ṭayyār
Görür bir nāḳa var çālāk u seyyār

1076- Yürise berḳden ḳatı gider ol
Ṣabāyı nāḳa mānendi yider ol

1077- Kefinden ʿazm ḳılsa her diyāra
Döner başduġı yirler penbe-zāra

1078- Kefinüñ naḳşı vādīlerde yek-ser
ʿArūs-ı cānedür mirʿāt-ı enver

---

[33] Mecnûn'un Leylâ'yı seyretmeye gitmesi ve Leylâ'nın otağının tarifi.

1079- Ye ṣaḥrānuñ durur çeşm-i ümīdi
Ki bulmuş muntaẓırlıḳdan sefīdi

1080- İderdi reşk büstānına kevṯer
Ki süd ḳılmışdı anı dürc-i gevher

1081- Derā-yı ṣavtını işitse nā-gāh
Girürdi çarḫa gökden mihr ile māh

1082- Laṭīf āvāz şol resme derāyı
Ki ṣavtı cānlara virür ġıdāyı

1083- ʿArabda bu idi evvel töre hem
Ki binerdi aña bir üştüre hem

1084- Süvār olub aña oldı revāne
Nitekim mihr-i ḫınk-i āsmāne

1085- Miṯāl-i āftāb-ı yek-süvāre
Göneldi cānib-i ḫar-gāh-ı yāre

1086- Çi ger ol üştür üzre düzdi maḥmil
Metāʿ-ı ġamdan ammā bār-ı ber-dil

39a **1087-** Geçüb vādīleri mānend-i āhū
Döker gözden ṯüreyyā gibi lü'lü

1088- Beyābānlarda ol ṭurfe ġazāle
Sürer üştür idüb feryād u nāle

1089- Buluşduġından isterdi ḫaberler
Ki ḳande olur ol serv-i semen-ber

1090- Bilenler dirdi kim ol māh-ı ferruḫ
Fülān ṣaḥrāda olur ey ḳamer-ruḫ

1091- Bulub ol cāy-gāhı bu fütāde
Tiz inüb nāḳadan oldı piyāde

1092- Temāşā ḳıldı ol deşti ḫırāmān
Ḳaraevler ṭutılmış gördi yek-sān

1093- Ṣan ol ḫar-gehler idi anda her-gāh
Göyinmiş ḫirmenān-ı leylī-i māh

1094- Ye maḳtūlān-ı cevr ü ẓulm-i dil-ber
Zemīnden baş götürmüş hem-çü maḥşer

1095- Yaḫūd zāġ-ı sebük-bāl-i zemāne
Nigūn yapmışdı yir yir āşiyāne

1096- Baḳarken bunlara ol ḫaddi lāle
Dökerken nergisi gül üzre jāle

1097- Ṭoḳındı çeşmi bir ḫoş sāye-bāne
Şu resme ki ⌣evci irmiş āsmāne

1098- Ḳurulmuş hem-çün eyvān-ı Süleymān
Ki var içinde Belḳīs-i ḫırāmān

1099- Nitekim bir dil-ārām-ı perī-veş
Düzüp ol çetri ḳılmışlar münaḳḳaş

1100- Daḫi bürūzın itmişler naẓar-gāh
Ki ⌣ola Leylī'ye manẓar gāh ü bī-gāh

1101- Ol eyvānuñ işigi gerdi gūyā
Olubdur kuḥl-ı çeşm-i kūh u ṣaḥrā

39b 1102- Ser-ā-ser ehl-i deşt ü ehl-i vādī
İdinmişler anı fānūs-ı şādī

1103- Ki ortasında şemʿidi müşebbeh
Ruḫ-ı Leylī ki reşk ider aña meh

1104- Ye bir zībā ḳafes idi ol eyvān
Ki ⌣içinde kebg idi Leylī ḫırāmān

1105- Yaḫūd mānend-i ḳālıb olmuş idi
Ki cān anda şeker-leb olmuş idi

1106- Görünmez der-gehinde kimse ḥāżır
Meger kim bir niçe hem-rāz u hem-sırr

1107- Çün ol eyvānı gördi Ḳays-ı bī-dil
Ḥaḳīḳat bildi ki ⌣oldur māhe menzil

1108- Gidüb elden ʿinān-ı iḫtiyārı
Revān ṭutdı ṭarīḳ-i çetr-i yārı

1109- Çü menzil-gāh oldı pīş-i ḫar-gāh
Cemāl-i yārı idindi naẓar-gāh

1110- Ḳaçan kim ʿarżı verdine baḳdı
Vücūdı mülkini ʿışḳ odı yaḳdı

1111- Görür bir şekl kim rü'yāda anı
Görüb yaḳmışdı ʿışḳ odına cānı

1112- Çü gördi naḳş-ı rūyın reng-ber-reng
Cihān ḥayretden oldı başına teng

1113- Hem ol meh de görüb bu āftābı
Ziyāde oldı şūr-ı iżṭırābı

1114- Ki görüb düşde ol zībā cemāli
Dilinde naḳş olmuşdı ḫayāli

1115- Çü gördi yine ol dil-dār-ı çālāk
Ḫadenk-i fitne ḳıldı baġrını çāk

1116- Hevesden diledi kim ol ġazāle
Sebū-yı nām u nengi ṭaşa çala

40[a] 1117- Yine ṭutdı diyār-ı ʿaḳla rāhı
ʿİnān-ı ṣabrına ṣaldı nigāhı

1118- Sipāh-ı derd ü miḥnet ḫayl-i sevdā
Dili mülkin bularuñ ḳıldı yaġma

1119- Biri nāz ile ḥālin ʿarż iderdi
Birinüñ ʿaḳlını ḥayret giderdi

1120- Ol içüb bāde-i ġam vardı elden
Bu mest-i ʿışḳ olub ḳaldı ʿamelden

1121- Anuñ gözi bunuñ yüzinde ḳaldı
Bunuñ ʿışḳı anı endūha ṣaldı

1122- Muḥaṣṣal bir arada ol iki māh
İdindiler biri birin naẓar-gāh

1123- Cihānuñ miḥnetinden oldılar ferd
Varidi dillerinde līk bir derd

1124- Ki nā-geh devr ḳılub bī-vefālıḳ
Aralarına bıraġa cüdālıḳ

آگاه شدن پدر مجنون از حال فرزند و پند دادن[34]

1125- Çün aḫşām oldı vü ḫurşīd-i berrāḳ
Batub bī-şuʿle ḳıldı ḳaṣr-ı āfāḳ

[34] Mecnûn'un babasının oğlunun halini öğrenmesi ve ona öğüt vermesi.

1126- Ki yaʿnī meşʿal-i dehrüñ çerāġı
Söyünüb ḳaldı āteşsüz ocaġı

1127- Yüzine ṣaldı maʿşūḳ-ı şeb-i tār
Ṣaçından bir niḳāb-ı ʿanber-āṣār

1128- Meh-i tābānuñ oldı hālesi ṣan
Gülüñ pīrāhenine zer girībān

1129- Ḳamerden hāleye bu çarḫ-ı aḫżar
Süd ile sāḳī-veş ṭoldurdı sāġar

1130- Yaḫūd girdāba düşüb fülk-i meh-tāb
Bıraḳdı āsmān baḥrine ḳullāb

40b 1131- Ye göstermişidi ol gice muṭlaḳ
Leb-i çehden cemāl-i Yūsufʾı Ḥaḳḳ

1132- Vedāʿ idüb nigāre Ḳays ol şeb
Güline nergisinden ṣaçdı kevkeb

1133- Yaşı gevherlerini zār u nālān
Vücūdı rişte sine dizdi yek-sān

1134- Hezārān derdle ol iki mecbūr
Żarūrī birbirinden düşdiler dūr

1135- O ḳaldı ḫar-gehinde zār u tenhā
Bu geldi evlerine mest ü şeydā

1136- Anuñ oldı maḳāmı külbe-i ġam
Fiġān u ñāleyi idindi hem-dem

1137- Bunı yaḳdı anuñ nār-ı firāḳı
Eritdi şemʿ gibi iştiyāḳı

1138- Şarāb-ı ʿışḳ anı itdi bī-ḫvīş
Ḫadenk-i hicr bunı ḳıldı dil-rīş

1139- Zemānuñ şādlıġı ġamsız olmaz
Sürūruñ āḫiri mātemsiz olmaz

1140- Hezārān derdle çün Ḳays-ı meftūn
Nigāruñ ḫaymesinden geldi maḥzūn

1141- Oturub ġonce-veş ḥayrān u dil-teng
Revān itdi gözinden eşk-i gül-reng

1142- Göyündi micmer-i ḥasretde çün ʿūd
Başına çıḳdı nār-ı hicrden dūd

1143- Dehānından ṣaçılan āhı nārı
Başı üstine yaġdurdı şerārı

1144- Bu resme itdügünden dem-be-dem āh
Anuñ ḥālinden oldı ḫalḳ āgāh

1145- Ṭuyub ḳavm-i ḳarābeti de yek-sān
Perīşān oldılar çün zülf-i ḫūbān

41[a] **1146-** Ḳafes maḥbes olur mı hīç bāde
Ye gizlenür mi şīşe içre bāde

1147- Ḳamer kim gice ola bedr ü tābān
Ṭutılmaz gözden anuñ nūr-ı pinhān

1148- Bir ev ki od şuʿlesinden rūşen olur
Anuñ ġammāzı dūd-ı revzen olur

1149- Kişinüñ raḫmeti olsa nihānī
Teni żaʿfī virür andan nişānı

1150- Dil-i ʿāşıḳda gizlemek ġam-ı ḫuşk
Şunuñ gibi durur kim penbede müşg

1151- Pes ol efsāneyi bir iki sır-daş
Atasınuñ öñinde ḳıldılar fāş

1152- Ki ol āşüfte-ḫāl ü bī-tesellī
Olubdur ʿāşıḳ-ı dīdār-ı Leylī

1153- Çü bī-cān naḳşdur bī-ṣūret-i yār
Uşan olma aña çāre ḳıl var

1154- İşidüb bu sözi ol pīr-i dil-rīş
Taʿaccüb birle urdı barmaġa diş

1155- Turub tīz oġlınuñ yanına vardı
Belini gördi bükmüş yār derdi

1156- Didi ey gevher-i gencīne-i cān
Vücūdı māye-i naḳdine-i cān

1157- Bu resme kim żaīf ü munḳalibsin
Ḫayāl-i Leylī'den mi mużṭaribsin

1158- Bu sevdādan ferāġat eyle zinhār
İñende olma bī-nāmūs u bī-ʿār

1159- Sen anı istemekde eşk-i rīzān
Ol eşküñ gibidür senden girīzān

1160- Sen anuñ ġuṣṣasından ḫaste vü zār
Senüñ ol varlıġıñdan iden ʿār

41b **1161-** Saña anuñ çīn zülfinden ne rāḫat
Bulur ol müşgden cismüñ cerāḥat

1162- Ḳoyub şūrīdeligi ṣabr eyle
Özüñe bir iki gün cebr eyle

1163- Hevā-yı Leylī'den döndür yüzüñi
Yeter incid bizi vü kend'özüñi

1164- Bizüm öz ḳavmümüzde nāzenīnler
Ögüşdür mihr-ḫadd ü meh-cebīnler

1165- Muʿanber fülfül ü şīrīn-dehenler
Müselsel kākül ü sīmīn żeḳanlar

1166- Güneş ṭalʿatlu zībā dil-rübālar
Gözi ṭannāz ebrūsı dü-tālar

1167- Begen birisini maḳbūlüñ olsun
Alalum ʿaḳdüñe maḥṣūlüñ olsun

1168- İşitgil pendümi kim ey püser ben
Bilürsin ḫod degülün saña düşmen

1169- Çi ger Leylī durur bir māh-ı tābān
Degildür gevherinde bize aḳrān

جواب دادن مجنون پدر را[35]

1170- İşidüb bu kelāmı Ḳays-ı meftūñ
Nitekim şemʿ ṭoldı gözleri ḫūn

1171- El urub eyledi pīrāhenin çāk
Didi ne eyler kefeni mürde-i pāk

[35] Mecnûn'un babasına cevap vermesi.

1172- Dü ʿālemden o kim ṭaşra ḳurar taḫt
Ḳaçan pīrāhen içinde düzer raḫt

1173- Egerçi sözlerüñdür dürr-i meknūn
Ki olur zīb-i güş-ı cān meftūn

1174- Derūnum zaḫmına pendüñ devādur
İzüñ tozı gözüme tūtiyādur

42a **1175-** Maḥabbetden naṣīḥatler ki dirsin
Benümçün dürlü dürlü ḳayd yirsin

1176- Ki dirsin dil ʿinānın żabṭ ḳıl var
Çekil kim pür-belādur ṭurre-i yār

1177- Ben andan ḫāşe li'l-lāh kim çekilem
Bu yolda göreler ölünce yılam

1178- Nice çıḳsun göñülden ṭurre-i dōst
Ki yārum maġzdur tārum benüm pōst

1179- Tenümde rişte-i cānumdur ol zülf
Ferāġat itmen imānumdur ol zülf

1180- Ḳara zülfi ki anuñ müşg-sāndur
Murād-ı dil semendine ʿināndur

1181- Daḫi didüñ degildür bize aḳrān
Cemāl-i Leylī'dür ger māh-ı tābān

1182- Ġamından ben ki ʿışḳuñ dil-figārum
Ḳarārum yoḳ durur bī-iḫtiyārum

1183- Birikdürdüm dil ol meh-peyker ile
İñen işüm yoḳ aṣl u gevher ile

1184- Anuñ ḫod gevhiridür pāk u rūşen
Ki çıḳmış baḥr-i nūr-ı lem-yezelīden

1185- Cihān içre cemāl-i dil-rübālar
Yüzi nūrından alurlar żiyālar

1186- Bilürsin sen ki miskīn ü ġam-nāk
Yaḳamı ihtiyārumla itmezem çāk

1187- Buyurduñ kim bizüm ḳavm içre bī-ḥadd
Güzeller var ḳamer-ḫadd u sehī-ḳadd

1188- Çi ger ḳavmüñde çoḳdur nāzenīnler
Perī-peyker güneş-ruḫ meh-cebīnler

1189- Ki zībādur ḳamusınuñ cemāli
Cihānda birinüñ yoḳdur miṣāli

42b **1190-** Ḳara evden ruḫ-ı ṣaḥrāya her-sāl
Ḳor ey ʿālī-neseb ḳavmüñ siyeh ḫāl

1191- ʿArab şūhı perī-ruḫsārlardur
ʿAcem reşki melek-dīdārlardur

1192- Benüm göñlümüñ ammā yoḳ ḳarārı
Ki sevdi ḳaldı ol gün yüzlü yārı

1193- Eger ʿarż itseler ḥavrā-yı ʿaynı
Ṣaçı būyına almazam biñini

1194- Ḥaḳīḳat ben ḳuluñ ey şāh-ı mesrūr
Żarūrīyem bugün bu işde maʿẕūr

1195- Ki göñlüñ bir büt itmişse giriftār
Benüm ḥālümden olurduñ ḫaber-dār

1196- Saña hicrāndan irse bir numūne
Bāña ṭaʿn eylemezdüñ gūne gūne

1197- Şu kim yaḳmadı oda el ye ayaḳ
Ne bilsün ol nedür ʿālemde yanmaḳ

1198- Bāña pend eyleme kim bārum artar
Sen epsem didigüñce zārum artar

1199- Bıraḳma tūtiyā çeşmüm durur kūr
Ki olur nūr-ı çeşm kūrdan dūr

1200- Dilümden pend-i ʿışḳı eylemez red
Ki aġarmaz yumaġla rīş-i esved

1201- Bunı didi vü ʿaḳlı gitdi derḥāl
Hücūmından ġamuñ oldı diger-ḥāl

1202- Bir āh idüb yıḳıldı ol şikeste
Kemend-i ʿışḳa cānı boynı beste

1203- Atası bildi kim olmuş ḫarāb ol
Ḫum-ı endūhdan içmiş şarāb ol

1204- Naṣīḥat eylemekden geçti ol pīr
Rıżāsın eyledi teslīm-i taḳdīr

43a واقف پدر و مادر ليلي از حالت عشق ليلي[36]

1205- Gel ey dānende-i esrār-ı ḥikmet
Ki sensin vāḳıf-ı āṣār-ı ḥikmet

1206- Zebānuñdan revān eyle şekerler
Kelāmuñdan niṣār eyle güherler

1207- Sözüñe dāniş ehlin ṭālib eyle
Özüñi cāhil üzre ġālib eyle

1208- Bilürsin yoḳdur eyyāmuñ vefāsı
Ki ādem cānıdur her-dem ġıdāsı

1209- Bunuñ ḳo sen belā vü miḥnetini
ʿAyān it ḫalḳa Ḥaḳḳuñ ḳudretini

1210- İdicek ḳaṣd-ı āġāz-ı ḥikāyet
Şu resme eyledi rāvī rivāyet

1211- Ki çün Leylī'ye Ḳays-ı çāk-sīne
Vedāʿ itdi vü gitdi evlerine

1212- Nigārīn ḳaldı derd ü miḥnetile
Ḳılardı āh u nāle ḥasretile

1213- Derūn-ı lāle gibi āteş-i āh
Yaḳardı ḫirmen-i ṣabrını her-gāh

1214- Gül üzre nergisinden döküb ābı
Şafaḳdan zeyn iderdi māh-tābı

1215- Ḳadīmīden meger var idi ḳallāş
Ḳapularında bir ḳarı ḳaravaş

1216- Yüzi ḳara idi vü ṣaçları aḳ
Cehennem çehresin yaḳmaġa müştāḳ

1217- ʿAṣāsı tīre beñzer ḳāmeti yāy
Ḫabīṣü'l-şekl ü bed-sīmā vü bed-rāy

---

[36] Anne ve babasının Leylâ'nın aşk halinden haberdar olması.

1218- Yüzi pür-şaḳḳ teni pür-mū vü giryān
Gören ṣanır anı dīv-i beyābān

43b 1219- Ṭonatmış boynınuñ eṭrāfını reg
Çekilmiş güyiyā zencīre bir seg

1220- Yeñi içinde her bāzūsı kim var
Çeh içre ṣan ḳare urġandur ey yār

1221- Bicikleri miṣāl-i nāy-i enbān
Yirinden ṣarḳub inmiş tā-be-dāmān

1222- Ḳarışmışdı şu resme ol ʿatīḳa
Ki köhneydi cihāndan fi'l-ḥaḳīḳa

1223- ʿAcūz-ı dehre ol ġammāz-ı mühmel
Ṣan Ādem'den daḥi gelmişdi evvel

1224- Meger kim oldı ol ḳattāl-ı güm-rāh
Bularuñ ḥālet-i ʿışḳından āgāh

1225- Hezārān ḥīle ile ṭurdı derḥāl
Serāya girdi ḳara göñli pür-āl

1226- Didi keyfiyyet ü rengini kāruñ
Atasına anasına nigāruñ

1227- Bular ki anuñ sözini itdiler güş
Ḳafeslerinden uçdı bülbül-i hūş

1228- Şitābile atası ṭurdı bī-bāk
Varub ol serve hem-çün seyl-i çālāk

1229- Ḳatı ḫışm eyleyüb bī-reyb ü ʿillet
İçürdi tā ziyānile biraz let

1230- Atası niçe kiurdı ġażabdan
Ṣanem yüzine baḳmazdı edebden

1231- Gehī ḫışmile seng urdı ki çūb
Ḳatı āzürde düşdi ol ten-i ḫūb

1232- Şikenceden o serv itmezdi efġān
Velīkin hicrden olmuşdı giryān

1233- Dögülmek zecrin idinüb bahāne
Fiġān iderdi ġamdan ol yegāne

44a

1234- Ne seng ü çūb ki‿aña ṭoḳınurdı
Gül ü serv-i riyāż-ı cān ṣanurdı

1235- Göñülden dir idi kim bu nişāne
Elifler dāġlardur ʿāşıḳ-āne

1236- Cefāya ḳılub ol bī-raḥm meyli
Sitemler eyledi Leylī'ye ḫaylī

1237- Vücūdı yidügi ḍarb-ı girāndan
Uṣandı ol ṣanem cān u cihāndan

1238- Teninde‿anuñ ḫū şöyleydi leṭāfet
Ki‿irerdi pirehen tārından āfet

1239- Ḳıyās eyleñ neye irişdi ḥāli
Göricek ḳamçı zaḫmın yāl ü bāli

1240- Temām idüb leti ol cevr-āyīn
Ġażabdan alnına bıraḳdı yüz çīn

1241- Buyurdı tīz ki ol dil-dār-ı manẓūr
Ola perde‿ile miṣl-i ġonce mestūr

1242- Serāy içre varidi ḳalʿa muḥkem
İletdiler nigārı anda ol dem

1243- Çün ol reşk-i bütān-ı Kandehārī
Şeker tengi gibi oldı ḥişārī

1244- Çıḳamaz ṭaşra idüb bir bahāne
Maḳāmı oldı her-dem künc-i ḫāne

1245- Çü Yūsuf gibi maḫbūs oldı ol māh
Züleyḫā-vār ururdı göklere āh

1246- Olur her gice ol māh-ı ciger-sūz
Göñül odı ile kāşāne-efrūz

1247- Ne yārı vardı kim ḥālin diyeydi
Ne bir hem-derdi kim ḳaydın yiyeydi

1248- Ne ṣabrı var ki göñli ḳıla ārām
Ne ʿaḳlı var ki fikr ide ser-encām

44b

1249- Ruḫına şemʿ gibi çeşm-i ḫūn-bār
Döker her laḥẓa eşk-i laʿl-i girdār

1250- Ġamile uyḫusuzlıḳdan anuñ derd
Cemāli āftābın eyledi zerd

1251- Ruḫı ger zaʿferāne oldı nezdīk
Ṭabancayla ṭutardı sürḫ anı līk

1252- Ḳılardı nālesin pinhānī ol māh
Ki kimse olmaya ḥālinden āgāh

1253- Olub yāruñ ġamından lāġar u zār
Bahāneyle özin düzerdi bī-mār

1254- Gice ḫalvet bulub ārām-gāhın
Oturub aġlar ü arturur āhın

1255- Ki āb-ı nergisinden ol semen-ber
Ṣabāḥ olunca ḳılar cāmesin ter

1256- Bahāne eyleyüb dir ol şeker-leb
ʿAraḳdan her ḳabām ışlandı bu şeb

1257- Çün ola hicrden giryān u nālān
Dir ölümüm ögüme düşdi elʿān

1258- Gidince kendüsinden ol perī-zād
Bu nevʿile ḳılar efġān u feryād

1259- Ḳaçan yārı ġamından ol dil-ārām
Dilese nāle ḳılmaḳ kām u nā-kām

1260- Dir oldı cānuma bir ġam ḥavāle
Anuñçün ḳılaram feryād u nāle

1261- Fiġāne başlasa hicrile her-şeb
Çağırur kim tenümi ṣoḳdı ʿaḳreb

1262- İdüb her laḥẓa bir dürlü bahāne
Döker yaş yirine ḳan ol yegāne

نصیحت دادن مادر لیلی را[37]

45[a] 1263- Çü geçdi ḥadden ol māhuñ fiġānı
Mey-i hicr eyledi lā-yaʿḳıl anı

1264- Ḳılub gūşına zīver dürr-i maʿnī
Anası didi ol meh-rūya yaʿnī

[37] Annesinin Leylâ'ya öğüt vermesi.

1265- Ke‿elā ey nūr-ı çeşm-i rūşen-i cān
Ruḫ-ı rengīni verd-i gül-şen-i cān

1266- Bu ʿālem nām-ı nīkiçündür el-ḥaḳḳ
Yaratmadı murād içün bunı Ḥaḳḳ

1267- Pür-aġudur derūn-ı mīve-i dehr
Ṣaḳın eldür ṭapuñı şīve-i dehr

1268- İşüñ ṣoñını her ki‿itmez tefekkür
Gelür öñine yüz şerm ü taḥayyür

1269- İşitdüm ben fülān kişiden anı
Ki ʿışḳuñ ḫaste ḳılmış bir cüvānı

1270- Hem anuñ sen de olmuşsun esīri
Dilüñi çāk ḳılmış ʿışḳı tīri

1271- Revā mıdur saña bu resme işler
Ki ṭaʿn ide bize yād u bilişler

1272- İl içre ḥālimüz uş şuña yitdi
Ki‿ucuñdan ʿarımuz yillere gitdi

1273- Ḫarāb itdüñ niçe biñ yıllıḳ adı
ʿArab bizden götürdi iʿtiḳādı

1274- Biñ er ʿışḳuñda ṭutkim mübtelādur
Saña maʿşūḳa olmaḳ ne revādur

1275- Şu duḫter ki‿olmaya perdile mestūr
Degildür ellerüñ ṭaʿnından ol dūr

1276- Berī ola çü bir duḫter ḥayādan
Anuñ ṭoġmaması yegdür anadan

1277- İle kim māil ü rām ola bir ḳız
Siyeh-rūlıḳdan olmaz dūr hergīz

45b **1278-** Ki meyl itdügiçün gül-zāre şimşād
Degildür bir nefes töhmetden āzād

1279- Budur olmadıġı gül-güne gül-gün
Ki ʿişmetden durur her laḥẓa bīrūn

1280- İrüre gevhere el çünki ḥakkāk
Anı delmekden aña yoḳ durur bāk

1281- Ne deñlü kim el irürmez güle kes
Leṭafetde vü raġbetde durur pes

1282- Çün el ire maḥall-i töhmet olur
Çıḳar bāzāra vü bī-ḥürmet olur

1283- Bir alma ki ola ṭabʿı şeker-āsār
Çü şaḳḳ ola aña ḳalmaz ḫarīdār

1284- Ne ider ḫalḫālı[38] ayaġuñ be-her-ḥāl
Ki ṭavḳ-ı zülfden var sende ḫalḫāl

1285- Yüzüñe baḳmasun her laḥẓa sūzen
Gözini rişte ile dik anuñ sen

1286- Naẓar ḳılsa saña āyīne ḫışm it
Dem-i ḳahruñdan anı tīre-çeşm it

1287- Yüzüñ görmege ḫātem ḳılsa taʿcīl
Çek engüştüñden anuñ çeşmine mīl

1288- Ye baḳsa ḥüsniñe dikḳatle mirʿāt
Ġażabdan cebheni ḳıl aña ḳat ḳat

1289- Kimesneyle temāşā ʿazmin itme
Mey alub mestden bustāne gitme

1290- Vücūduñ sāyesini görme öli
Ki ide ḳāmetüñ servine meyli

1291- Kimesnenüñ yüzine baḳma zinhār
Meh-i ʿīd ise de fi'l-meṣel ey yār

1292- Ṣaçuñ çīnine ey ḫurşīd-i ruḫ baḳ
Hilāl-i ʿīdin yigrekdür el-ḥaḳḳ

46a **1293-** Bu sözler kim saña naḳl itdüm elʿān
Eger ṭutmazsañ olursun peşīmān

جواب دادن ليلي مادر را[39]

1294- Çün işitdi bu sözi ol yüzi nūr
Özin ol mācerādan ṭutdı key dūr

---

[38] Kelime nüshada "خلخال" şeklindedir.

[39] Leylâ'nın annesine cevap vermesi.

1295- Taġayyür bulmayub ol serv-i gül-ruḫ
Anasına şu resme virdi pāsuḫ

1296- Ki nedür ʿışḳ ey bānū-yı devrān
Uş adın senden işidürven el'ān

1297- Nedür ʿāşıḳlıḳ u maʿşūḳ kimdür
Benüm göñlüme uran oḳ kimdür

1298- Kūy adı mı durur bir şehrde ʿışḳ
Çiçek midür ye bāġ-ı dehrde ʿışḳ

1299- Ye me'kūlāt cinsinden midür bu
Ḫudā ḥaḳiyçün anı söyle ṭoġru

1300- Bu resme sözler ile bāṭıl u dūn
Ne lāzım ki ⌣eyleyesin baġrumı ḫūn

1301- Çü gördi Leylī'nüñ ciddini māder
Sözine eyledi fi'l-cümle bāver

1302- Yaḳīnī ḥarfi levḥinden olub ḥaḳḳ
Göyündürdi dilini āteş-i şekk

1303- Güneş olmaz velī püşīde gilden
Açılur ġonce-i nev-reste yilden

1304- Fener kim şemʿ-i tābāne mekāndur
İçinde⌣anuñ ḳaçan şuʿle nihāndur

1305- Niçe ki⌣içe şarābı kişi pinhān
Ḳoḫusından muʿayyendür ne dermān

1306- Çün añladı anası reng ü kārın
Birez aġladı anuñ ḥāl-i zārın

46b **1307-** Ferāġat ḳıldı çün bildi ḥaḳīḳat
Ki⌣añа ḳar itmeyesirdür naṣīḥat

1308- Ṭurub pes ḫalvetinden gitdi anuñ
Ḥaḳ'a ḳaldı işi ol meh-likānuñ

1309- Velī virdi icāzet ki⌣ol ciger-ḫʷāh
Ḳoya ḥabsi vü çıḳa seyre geh gāh

روایت دکر در عاشقي مجنون و لیلي[40]

1310- Çi ger bu resme döndi bu hikāyet
Velīkin bir daḫi vardur rivāyet

1311- Ki vardı bir muʿallim anda üstād
Özinden nice fen itmişdi icād

1312- Hüner-mend idi ġāyet fāżıl idi
Kemālāt içre ḫayli kāmil idi

1313- Yoġidi ol zemān aḳrānı anuñ
Mevālīsine çoġ irmiş zemānuñ

1314- O devr ulularınuñ oġlı ḳızı
İdinmişlerdi ḫᵛāce ol ʿazīzi

1315- Ne deñlü varsa merdüm-zādecükler
Ḳamu andan oḳırlardı muḳarrer

1316- Meger kim Ḳays'la Leylī daḫi hem
ʿUlūm oḳurlaridi anda ol dem

1317- Olurken burc-ı mektebde ol iki māh
Biri birine ʿāşıḳ düşdi nā-gāh

1318- Sevişüb ol iki serv-i bahārī
İkisinüñ de gitdi iḫtiyārı

1319- Oḳuyub yazma tedbīrinde sāir
Bularuñ fiʿli anlara muġāyir

1320- İder yārān ḥesāb-ı ʿilm-rānı
Sürer bunlar ḥadīṯ-i mihr-bānī

47a 1321- Luġat ṣormaḳda birbirine yārān
Kitāb-ı ʿışḳ oḳur bunlar firāvān

1322- Ne ḥālise ol iki yār-ı ṣādıḳ
Sevişüb birbirine oldı ʿāşıḳ

1323- Gelüb ʿışḳ itdi iki sīnede cā
Maḥabbet bi'ż-żarūrī oldı peydā

1324- Göñül virmişdi çün Ḳays'ile Leylī
Müdām artardı birbirine meyli

[40] Leylâ ve Mecnûn'un aşkı hakkında bir başka söylenti.

1325- Bu ʿışḳ işi ki ola bir arada
Olur elbette varduḳca ziyāde

1326- Çün iki māh-peyker derhem oldı
Binā-yı ʿışḳ arada muḥkem oldı

1327- Oda yandı hevesden ḳaṣr-ı ārām
Yele vardı hevādan ḫirmen-i nām

1328- Çü bunlar birbirine ʿāşıḳ oldı
Bu ḳuluñ biri lā-büdd ṣādıḳ oldı

1329- Ne ḫoşdur kim iki yār-ı muvāfıḳ
Sevişüb birbirine ola ʿāşıḳ

1330- Velīkin ortada olmaya ġammāz
Ki nā-ehle be-nāgeh keşf ide rāz

1331- Bunuñ gibileri devr-i zemāne
Cüdā ḳılmaġa tīz bulur bahāne

1332- Anuñ gibi şeker zehrine degmez
Şol iḥsān gibi kim ḳahrına degmez

گرفتار شدن مرغ دل مجنون در دام صیاد جنون[41]

1333- Bu ḫūbuñ ʿışḳınuñ şūrīde cānı
Şu resme naḳl ḳıldı dāstānı

1334- Ki çün gözlerden oldı dūr ol nūr
Ġam itdi Ḳays'ı günden güne rencūr

47b 1335- İşi her laḥẓa oldı nāle vü zār
Belā zencīrine düşdi giriftār

1336- Çü māh-ı nev żaʿif oldı vü rencūr
Ki ḫurşīdinden itdi çaḫ anı dūr

1337- Miṯāl-i şemʿ idi ol merd-i āzād
Güdāz u girye vü sūzile muʿtād

1338- Belā bezminde bulmayub murādı
Ciger ḳanından idinmişdi zādı

[41] Mecnûn'un gönül kuşunun, delilik avcısının tuzağına tutulması.

1339- Ġam anı her ḳaçankim ḳılsa nālān
Bu zībā şiʿri oḳurdı firāvān

غزل در مناسب حال[42]

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1- 1340- Çün ey Mevlā beni ḳılduñ giriftār-ı ġam-ı dil-dār
Ye vaṣlını müyesser ḳıl ye alub cānumı ḳurtar

2- 1341- Yem-i ḥayretde dil fülki ḳatı ser-geşte olmuşdur
Viṣālüñ Ḫıżr'ı irmezse benüm ḥālüm olur düşvār

3- 1342- ʿAceb şūrīde-ḥāl oldum reh-i ʿışḳında ol māhuñ
Ki gelse yāduma adı döker ḳan gözlerüm ṣad-bār

4- 1343- Yanarum Ṭūr-ı Mūsā-veş tecellī nārına ey dil
Eger ʿarż eylemezse ol ḳamer-ṭalʿat baña dīdār

5- 1344- Göñül maʿmūresin Ḥamdī ḫarāb itmekde cevrile
Cihāne gelmemişdür bir daḫi anuñ gibi miʿmār

صفت حال مجنون در عشق و دیوانکي[43]

1345- İşitse her kim andan bu nevāyı
Bulurdı rūḥına ḳūt u ġıdāyı

1346- Çü mevc-i ʿışḳ anuñ çıḳdı serine
ʿAlem dikdi delülük kişverine

1347- Bıraḳdı iḫtiyār u ṣabrı yek-bār
Ki rüsvā-yı zuḳāḳ oldı vü bāzār

48a 1348- Delü gibi il içinde o güm-rāh
Başuna söylenür yürürdi her-gāh

1349- Eline aluben geh seng ü geh çūb
Ḳılardı gölgesiyle ceng ü āşūb

1350- Bürehne-pā ser ü ʿüryān u nālān
Feşār ü hezl sözi hem-çü mestān

1351- Güẕer ḳılduġı yola gülle gülle
Oluben cemʿ ṭıflān-ı maḥalle

---

[42] Duruma uygun gazel.
[43] Mecnûn'un divanelik ve aşk içindeki durumuna dair.

1352- Biri birine dirlerdi gelüñ tïz
Delü geldi uralum ṭaşile biz

1353- Ne yoldan ki‿eyleye geçmeye āheng
Uşaġ oġlan elinden yir idi seng

1354- Bularuñ ṭuymayub cevr ü cefāsın
Ne yādın fehm idirdi ne‿āşnāsın

1355- Şu resme itdi anı ʿışḳ dil-ārām
Ki‿idemez oldı hïç bir yirde ārām

1356- Yabāne çıḳsa ḍarb-ı seng-i ḥayrāt
Eve varsa ġam-ı pend-i ḳarābāt

1357- Varuraḳ eyledi āşüftelik kār
Kemend-i hicrde oldı giriftār

1358- Ṭarïḳ-i ʿaḳldan çün geldi bïrūn
Ḳabïle ṭaḳdılar adını Mecnūn

1359- İdüb dāmān-ı çākini ṭolu ḫāk
Başından aşaġa ḳoyardı çālāk

1360- Meger varidi anda bir yüce ṭaġ
Ki dehr itmişdi Keyvān'ı aña rāġ

1361- Aşaġa almış evci āsmānı
Yaratmış seng-i mihnetden Ḥaḳḳ anı

1362- Döker her-sūy çeşm-i eşk-bārı
Yaḳalarda çü Mecnūn çeşme-bārı

48b 1363- Degil ārām-gāh-ı ādem ol yir
Maḳam-ı ejdehā menzil-geh-i şïr

1364- Anuñ adına dirler Necd Ṭaġı
Ḳamu vādïleri ejder yataġı

1365- Anuñ her küşesinde gösterür mïġ
Gehi jengārï geh gül-günï bir tïġ

1366- Ne lāle kim bitürmiş anda ḫāre
Şehïdān gönlegidür pāre pāre

1367- Ṣanasın ol cebeldür ʿāşıḳ-ı zār
Ki pür-dūd itmiş anı sāye-i ḫār

1368- İçinde sū-be-sū çoḳ ġārlar var
Ki güyā her biridür gūr-ı pür-mār

1369- Var idi ḳūllesinde bir ulu ġār
Maḳam idindi anı ol dil-efgār

1370- Ṣanasın ḳabr idi ol ġār-ı tenhā
Ki içinde mār u mūr iderdi ġavġā

1371- O bī-çāre cefā ḳatılığından
İdindi dirliginde ḳabri mesken

1372- Şehen-şāh-ı serīr-i seng oldı
Başı her ṭaşla hem-ceng oldı

1373- Yitüti çāk ḳılar seng-i bī- dād
Ġamından ʿışḳuñ ider āh u feryād

1374- Teninde ṭaşdan açılan cerāḥat
Oñaydı ṣan gül-i bāġ-ı leṭāfet

1375- Aña zaḫm üzre ḳonan penbe-i ter
Olurdı bāġ-ı rāḥatdan semenler

1376- Yüzine ʿaḳlı gidüb düşse bī-tāb
Yoġidi ebrden özge ṣaçar āb

1377- Dili kim ārzū ideydi ḳūtı
Çü nān yir idi tār-ı ʿankebūtı

49a **1378-** Ḳaçan ġam ʿaṭşınuñ olsa zebūnı
Yaşından āb-veş içerdi ḫūnı

1379- Yaşından kim çü laʿl olmuşdı raḫşān
Meşelde kūh-ı Necd oldı bedeḫşān

1380- Dikenden sīnesi mecrūh u mecbūr
Şu resme ki āşiyān-ı mār u zenbūr

1381- Başından perçem-i ʿanber-feşānı
Ṣan olmuş murġ-ı ʿışḳuñ āşiyānı

1382- Çün oldı ʿışḳ iḳlīmine server
Başı üzre ṣaçından ḳodı efser

1383- Direfş-i āhına gerdūn-ı devvār
Meh ile mihri ḳılmışdı ʿalem-dār

1384- Adına ḳahḳahādan kebg-i ṭayyār
Taʿaşşuḳ növbetin ururdı her-bār

1385- ʿAcebdür ki olmuş idi aña ber-ser
Per-i murġān çetr-i sāye-güster

1386- Kemer idi beline ḫalḳa-i mār
Serīri olmuşidi püşte-i ḫār

1387- O sulṭān idi vaḥşīler sipāhī
Maġāre kūh içinde bār-gāhı

1388- İdüb ol ġār-ı dār-ı ḥüznin ābād
Muḳīm oldı cebelde nitekim bād

رفتن پدر مجنون بکوهسار بجستن مجنون[44]

1389- Çü terk itdi atayı vü anayı
Varub evc-i cebelde ṭutdı cāyı

1390- Ḳatı ṣaʿb oldı günden güne kārı
Özinden cezbe-i ġam ḳıldı ʿārī

1391- Ḳarābātı vü ḳavmi oldı āgāh
Ki olubdur menzili ol Yūsuf'uñ çāh

49b **1392-** Belā ġārınuñ olub sinc-bānı
Ġam uyḫuya iletmez oldı anı

1393- Olub ṭaġ içre dem-sāz-ı ded ü dām
Bularla ṭutdı vaḥşī gibi ārām

1394- Atasına meger bir āşnāsı
Didi her neyse anuñ mācerāsı

1395- Ki ol tāze-nihāl-i ravża-ı dil
Nitekim serv ḳaldı pāy-der-gil

1396- Teb-i ġam naḫl-i ḳaddin eyledi ḫuşk
Giyindi pōst cāme nitekim müşg

1397- Meger aldı ayaġın dest-i ḥayret
Ki gitdi ḫāṭırından ʿār u ġayret

1398- Yiridür kūh-ı Necd evcinde bir ġār
Ki ṭaşdur bālişi vü bisteri ḫār

---

[44] Mecnûn'un babasının, Mecnûn'u aramaya dağa gitmesi.

1399- ʿAceb geçdi bu devrān aña ḫurde
Ki ne zinde durur bellü ne mürde

1400- Tenin tīr-i ġam itdi pāre pāre
Olub āvāre düşdi kūh-sāre

1401- Maġāre içre cild ü beyże-i mār
Kefen kāfūr olubdı aña her-bār

1402- Çü bu efsāneyi ol pīr işitdi
Şu deñlü aġladı kim ʿaḳlı gitdi

1403- İçinden atalıḳ mihri idüb cūş
Taḥayyür ḳıldı anı deng ü bī-hūş

1404- Bir oġlanuñ ki ayaġına bata ḫār
İder zaḫmı atası cānına kār

1405- Ger oġlan ʿayb-nāk ola vü bī-bāk
Atasınadur ol her ʿaybdan pāk

1406- Ata olmayan ādem bir niçe gāh
Degildür mihr-i ferzendīden āgāh

50[a] 1407- Döküb bārān gözinden ol pür-endūh
Niteki ebr itdi ʿazm-i cānib-i kūh

1408- Arayub her yaña ol nāzenīni
Yur idi eşkle pirāhenini

1409- Derūnından çeküb derdile āhı
Ḥavālisine ḳılardı nigāhı

1410- Ki tā çeşmine ṭaş oldı ol abdāl
Şikeste-ḥāl ü miskīn ü diger-ḥāl

1411- Görür yatmış vücūdı ġarḳa-i ḫāk
Yaşı yir yir yüzüni eylemiş çāk

1412- Teb-i ġam iki ḳat itmiş nihālin
Yumuş eşgi ruḫı verdinüñ alın

1413- Ṣaçınuñ çoḳluġı şol ḥadde yitmiş
Ki dülbendin başında ṭurmaz itmiş

1414- Delü olmuş aña ne ser ne sāmān
Girībān çāk çāk u pāre-dāmān

1415- Görünmez aşkāre vü nihānī
Şerār-ı dilden özge hem-zebānı

1416- Dilinde kim ḳonulmuş dāġ-ı sevdā
Ṣan urmuş āteş-i ʿışḳ aña tamġa

1417- Ġam-ı dil-berden özge maḥremi yoḳ
Fiġān u nāleden yeg hem-demi yoḳ

1418- Naẓar ḳıldı çü pīr anuñ yüzine
Cihān ġamdan siyāh oldı gözine

1419- Görüb anda bu resme ıżṭırābı
Yüzine eşkden ṣaçdı gül-ābı

1420- Dizi üzre alub yirden başını
Yeñiyle sildi gözinüñ yaşını

1421- Didi kim ey gül-i bāġ-ı dil-i men
Ki olur çeşmüm yüzüñ görmekle rūşen

50b 1422- Bu ṣaḥrāda saña dem-sāz kimdür
Bu ḥayret-gāhda hem-rāz kimdür

1423- Giceler yatuben bu ġār içinde
Nice rāḥat bulursun ḫār içinde

1424- Eyā cān-ı peder ne ḥāldür bu
Nice dirlik nice efʿāldür bu

1425- Bu resmile niçün düşdüñ ayaḳdan
Ki ḳoduñ bād gibi kūha ser sen

1426- Gözüm nūrı saña düşmeye bu kār
Ki görinür bize bu kārdan ʿār

1427- Ḳocalıḳ bükicek dirdüm belümi
Yigit oġlum var ol ṭutar elümi

1428- Ben öldüm kim olam ḫāk içre pinhān
Olayduñ sen gelüb yirüme sulṭān

1429- Benüm nāmūsuma ḳuvvet vireydüñ
Oġulluḳ şarṭına şöhret vireydüñ

1430- Ezel ʿaḳl u hünerle ey yegāne
Dilinde ḫalḳuñ olmuşduñ fesāne

1431- Kimüñ sevdāsile olduñ bugün zār
Ne derd itdi dilüñi böyle efkār

1432- Seni böyle ne ġam maḥzūn ḳıldı
Alub göñlüñi kim mecnūn ḳıldı

1433- Kimüñ hicrinden irdi cānuña dāġ
Kimüñ zülfi geçürdi boynuña baġ

1434- Bu sevdādan ki bozulmuş mizācuñ
Kimüñ ḳand-i lebindendür ʿilācuñ

1435- Lebüñden ġam-ı mey acılığın hem
Kimüñ sīb-i zenaḫdānı ḳılar kem

1436- Kimüñ bāġındadur mevcūd ol verd
Ki būyı birle zāil ola bu derd

51[a] **1437-** Ne āteşden durur sīneñde sūzuñ
Neden böyle ḳarardı baḫt u rūzuñ

1438- Tenüñe nīş ire çün mār-ı ġamdan
Tīz ur tiryāk ʿaḳl-ı muḥteremden

1439- Cihān ḫalḳınuñ ol durur ʿazīzi
Ki ola şerm ü ḥayā birle temīzi

1440- Neseb ululığına olma maġrūr
Ki o resme iş kişilikden olur dūr

1441- Olur ol duḫterüñ ehliyyeti az
Ki anası ḥüsni ile eyleye nāz

1442- Atañdur ṭutki ṣāḥib-ḳadr ü fāżıl
Saña fażlından atanuñ ne ḥāṣıl

1443- Kici yaşlulara olmaya lāyıḳ
Ki ola böyle ḫarābātī vü ʿāşıḳ

1444- İñen ṭufeylken olma lāübālī
Egilmesün ṣaḳın ḳaddüñ nihāli

1445- Senüñ göñlüñde neyler mihr-i Leylī
Ki anuñ bir ḳılca yokdur saña meyli

1446- Ḫarāb insüzsin ü yirin ḫarābe
İşi aġyāra anuñ lāġ u lābe

1447- Ġamından pes yatarsun ḫūn içinde
Uyur ol mefreş-i gül-gūn içinde

1448- Ṭarīḳ-i ʿışḳ-bāzīden güẓer ḳıl
Diyār-ı ʿaḳla saʿy idüb sefer ḳıl

1449- Kimesneye vefā ḳılmaz bu zen hīç
Zemīn-i şūreden bitmez semen hīç

1450- Seni vaṣlına ṭutkim mihr-i Leylī
Ḳaşı yayı gibi itdürdi meyli

1451- Neden düşmek bu resme deşt ü gāre
Enīs olmaḳ ne lāzım mūr u māre

51b 1452- Otur ādemlerile ādemī-vār
Unutma aḍemīlīḳ resmin ey yār

1453- Tenüñe cāme giy ʿüryānlıġı ḳo
Başuña tācuñ al ḥayrānlıġı ḳo

1454- Bir ādem şekline gir ṭaġı terk it
Ḳarış ḫalḳa bu deşt ü rāġı terk it

1455- Ki ol meh kim sañadur nūr-ı dīde
Alıvireyin ey ṭıfl-ı remīde

1456- Ṭur evden yaña gidelüm gözüñ ac
Ki anañdur anda dīdāruña muḥtāc

دیدن مجنون پدر را و زاری کردن[45]

1457- Bu sözlerden başın ḳaldurdı Mecnūn
Bilimedi ki kimdür pīr-i maḥzūn

1458- Velī yād itdüginden vaṣl-ı dil-dār
Tīz ayaġına pīrüñ sürdi ruḫsār

1459- Dönüb didi aña kim ey yegāne
Ki bükmüş bilüñi cevr-i zemāne

1460- Gözüme āşnā göründüñ ey pīr
Ne kişisin ne ildensin ḫaber vir

1461- Didi ol ḫaste kim ben ḫāk-i bed-rūz
Senüñ atañven āḫī ey ciger-sūz

---

[45] Mecnûn'un babasını görmesi ve ağlaması.

1462- Cevāb-ı pīrden Mecnūn-ı dil-teng
Revān itdi gözinden eşk-i gül-reng

1463- Düşüb öpdi ayaġın ḫürmetile
Yüzine sürdi yüz biñ ʿizzetile

1464- Didi ey bāġ-ı cān ḫurrem ṭapuñdan
Vücūdum ḫānesi muḥkem ṭapuñdan

1465- Yol üzre kefşinüñ her naḳşı ey ḫān
Olubdur baña miḥrāb-ı dil ü cān

52[a] 1466- Ayaġuñ ṭopraġıdur secde-gāhum
Eşigüñ ṭaşıdur püşt ü penāhum

1467- Ayaġuñ bir dikenden olsa efkār
İder cānum gözine zaḫmı‿anuñ kār

1468- Dilerven kim başımdan lā-yezālī
Vücūduñ sāyesi olmaya ḫālī

1469- Senüñ her sözüñ ey ṣāḥib-ṭarīḳat
Bañadur bilirem pend ü naṣīḥat

1470- Kelāmuñ cānum içinde düzer cāy
Degil gönlüm elümde ne‿ideyin vāy

1471- Dilerven kim baña pend itmeyesin
Dilümi ġuṣṣadan bend itmeyesin

1472- Benüm bu işde yoḳdur iḫtiyārum
Żarūrī ʿışḳa ṣaldı rūzgārum

1473- Dilerseñ ki‿olmayam nālān ġamından
Çıḳar ʿışḳını gönlüm ʿāleminden

1474- Alıvir gönlümi müyından anuñ
Ki‿arayu geçmeyem küyından anuñ

1475- Yoġise derdüme dermānuñ ey yār
Beni menʿ itme bārī ʿışḳdan var

1476- Benem çün beste-i zencīr-i taḳdīr
İşüme aṣṣı ḳılmaz rāy u tedbīr

1477- Nitekim ḳaṣd eyler cān-ı mehcūr
Ki bir dem ḫāṭırumdan ʿışḳ ola dūr

1478- Füzūn olub dem-ā-dem derd-i Leylī
Ġamum mānendi artar vāy veyli

1479- Bugün oldum ḳabīlem içre ben ḫār
Ki ider yārānlarum benden ḳamu ʿār

1480- Cihān içinde oldum nā-ḫalef ben
Ki ḳıldum ata nāmūsın telef ben

52b **1481-** Bāña bunuñ gibi dirlikden el'ān
Ölüm yegdür vücūmile hem āsān

1482- Ṣusızlıḳ virse bir naḫle zevāli
Yine ṣu ḫāṣıl ider ol nihālī

1483- Bāña Leylī'den irdi bu ḥarāret
Dile ol viriser yine ferāġat

1484- Ġamumdan var durur gönlüñde çok bār
Benümçün yüz belāyasın giriftār

1485- Yu var ben ḫaste-dilden dest-i ümmīd
Ki olmuşam esīr-i derd-i cāvīd

1486- Ezel demden ki bir dīde ola kūr
İrişmez sürme çekmekden aña nūr

1487- Arınmaz gönlümüñ pendile pası
Ki yumaġile gitmez yüz ḳarası

1488- Nice yanmayayın ben ey mükerrem
Ki var sīnemde her sū biñ cehennem

1489- Belā vü rencden mānend-i nālem
İrişür āsmāne āh u nālem

1490- Ġamın yime gözümüñ ey mükerrem
Ki olmaz āb-ı deryā içmeden kem

1491- Ḥavāledür dile ġam kūh-sārı
Güç o olur çekmek anuñ gibi bārı

1492- Devāsuz bir maraż̇dur bāña bu derd
Ne lāzım kim dögesin āhen-i serd

1493- Ata kim ṭutmaġa olmaya her-bār
Seg-i kūyından özge dil-berüñ yār

1494- Başum ḳomaġa yoḳdur vaḳt-i nāliş
Deri ḫıştından özge baña bāliş

1495- Ṭaşına anuñiçün ṭutarum baş
Ki yegdür başuma efserden ol ṭaş

53[a] **1496-** Nişār-ı yāriçündür cān-ı her-kes
Cihān bī-yār ne işe yarar pes

1497- Benüm ol dem olur çeşmümle kārum
Ki ola aña muḳabil rūy-ı yārum

1498- İle meyl itdügi budur dil-i pāk
Ki ḳıla dil-beriçün ceybimi çāk

1499- Bunı didi vü vaṣl-ı yār şevḳi
Bıraḳdı cānı gerdānına ṭavḳı

1500- Ki yaʿni atasına ol ciger-ḫᵛāh
Ḳoyub ṭaġı vü rāġı oldı hem-rāh

1501- Atası cehd ü ḥiyelle revānī
Götürdi evlerine ol cüvānı

آمدن مجنون بسرای خویش[46]

1502- Uran bu ḳıṣṣanuñ aṣlına bünyād
Şu resme eyledi efsāneyi yād

1503- Ki ol sulṭān-ı ḫayl-i mihr ü rezān
Vücūdı ġam tebinden bīd-i lerzān

1504- Serīr-i ḳulle-i Necd'üñ emīri
Fenā vādīsinüñ ṣāḥib-serīri

1505- Gözi saḳḳā olan müjgānı ferrāş
Cebīni yārı işiginde naḳḳāş

1506- Ṣaçından aşīyān iden ṭuyūra
Ġıdā viren teninden mār u mūra

1507- İden dūd-ı dilinden āsmānı
Gehī jengārī gāhī āsmānī

---

[46] Mecnûn'un evine gelmesi.

1508- Maḥabbet deştinüñ ṣāḥib-ḳarārı
Şikār-ı ʿışḳ olan cān-figārı

1509- Muḳīm-i künc-i teng-i ġār-ı pür-ḫūn
Esīr-i çāh-ı ġam yaʿnī ki Mecnūn

53b 1510- Çün atasıyla geldi evlerine
Bulışdı ḫışm u ḳavm ü māderine

1511- Yine gördi ol evvelki mekānuñ
Ṣanasın buldı bülbül āşyānuñ

1512- Başından atasın ḳazıtdı müyın
Gül-ābile yudı hem dāye rüyın

1513- Daḫi şol māder-i pür-derd ü mehcūr
Ki Mecnūn'uñ ġamından idi rencūr

1514- Görüb anı bu resme zār u maḥzūn
Yüzi üzre revān itdi gözi ḫūn

1515- Der-āġūş eyledi cism-i nizārın
Gehi rūḫsārın öpdi geh ʿizārın

1516- Yeñiyle ḳıldı ol miskīn-i ġam-nāk
Ġubār-ı çehresini oġlınuñ pāk

1517- Düzüb ḥınnāyile barmaḳlarını
Kesüb pāk eyledi ṭırnaḳlarını

1518- Libās-ı çākini ṣoyub ser-ā-ser
Giyürdi egnine yiñi ḳabālar

1519- Ḳamu endāmı zībā cāmelerden
Egerçi oldı maṭbūʿ vü müzeyyen

1520- Ḳabāsında olan her dügme-i zer
Dilinde bir küre idi pür-āẕer[47]

1521- Girībānı zihinde naḳş kim var
Ṣan aña dāġ-ı hicrān idi her-bār

1522- Çün anı cāmelerle düzdi māder
Getürdi varuben bir micmer-i zer

---

[47] āẕer kelimesi metinde ازر şeklinde yazılmış.

1523- Pür itmiş ʿūd u ʿanberle içini
Ki ḫacl ider ḳoḫusı müşg-i çīni

1524- Dütüzdürdi revān Mecnūn'a anı
Pür itdi bū zemīni vü zemānı

54a 1525- Ḳoḫulayub baḫūr-ı müşg-fāmı
Çü nāfe ḫoş-nesīm oldı meşāmmı

1526- Velī bī-ʿanber-i zülf-i perī-rūy
Aña ʿıṭr-ı kefen idi ṣan ol būy

1527- Hem oldem ṭurdı Ḳays öñine māder
Getürdi ḫoş ṭaʿām-ı rūḥ-perver

1528- Anası ḫāṭıriyçün ol şikeste
Bir iki kerre ṣundı ḫaste beste

1529- O ḫod ṭālib idi derd ü belāya
Ḳaçan meyl eyleye ḫōn u ḳabāya

1530- Ne loḳma kim güẕer ḳılsa feminden
Ṣanurdı zehr anı Mecnūn ġamından

1531- Lebinden ger geçeydi āb-ı gül-reng
Gelürdi telḫ aña çün şerbet-i merg

نصیحت دادن مادر مجنون را[48]

1532- Çü bir ḳaç loḳma yidi çār u nā-çār
Söze girdi anası ḫaste vü zār

1533- Didi ey gül-bün-i ḫūn-āb-ı dīde
Ki bülbülsün yuvasından remīde

1534- Nihāl-i serv ü bāġ-ı nāzsın sen
Niçün her laḥẓa girye-sāzsın sen

1535- Nedür ey reşk-i serv-i nev-bahārī
Benefşe-tek saña bu sūgvārı

1536- Hemīşe gül gibi ol şād u ḫandān
Çü ġonce olmaġıl maḥbūs-ı zindān

[48] Annesinin Mecnûn'a öğüt vermesi.

1537- Ġamuñdan ḫasteyem ey cān-ı māder
Ol öz ġamm-ḫᵛāreñiçün sen de ġamm-ḫᵛer

1538- Ġamuñdandur ḳara ṣaçum sefīde
Ki ‿oġulluġuñdan oldum nā-ümīde

54b **1539-** Ṣaçum ki ‿aġardı böyle ey dil-ārā
Çiçek gösterdi her kim naḫli güyā

1540- Yeḫūd mevtümde bu gīsū-yı çün-şeb
Kefen- kāfūr olmuşdur müretteb

1541- Ġamuñdan cānum uş geldi lebe āh
Baña rūz-ı ṭarab döndi şebe āh

1542- Elā ey derd ü ġamdan ᶜaḳlı gitmiş
Dilüñde şol perī kim mesken itmiş

1543- Firāḳından niçe giryān olasın
Dil odında yanub biryān olasın

1544- İñende düşme taᶜcīl odına var
Viṣāle ṣabrile olġıl ṭaleb-kār

1545- Şitābı ḳo ḥaḳīḳat bil ki ey cān
Senüñ ṣabrile olur işün āsān

1546- Dürişüb biz daḫi eyleyelüm cehd
Ki ‿ola hem ᶜaḳdüñ ol māh-ı felek-mehd

1547- Eger taḳdīr olursa muvāfıḳ
Olasın māhe ol ḫurşīd-i lāyIḳ

1548- Umub Mecnūn viṣālin dil-berinüñ
Tez ayaġına düşdi māderinüñ

جواب دادن مجنون مادر را[49]

1549- Didi ki ‿ey ẕātı dürci gevherinüñ
Münevver rūyı burcı aḫterinüñ

1550- Nuḳūş-ı kefş-i pāyüñ ey yegāne
Behiştüm revzenindendür nişāne

[49] Mecnûn'un annesine cevap vermesi.

1551- Anuñ kim baḫtdan vardur naṣîbi
Yazar ḥallile bu pend-i ġarîbi

1552- Didüñ niçe kelām-ı sūd-mendi
Ki benden dūr ider ol her gezendi

55a 1553- Velî ben derd ü ġamdan dil-figārum
Elümden ne gelür bî-iḫtiyārum

1554- Aña kim zaḫm urubdur mār-ı gîsū
Füsūnile selāmet bula mı o

1555- Maraż kim ben ġarîbüñdür naṣîbi
Anı defᶜ eylemez ḥikmet ṭabîbi

1556- Mey-i ġamdan şu resme mestdür cān
Ki ‿özümüñ varlıġın bilmezven elᶜān

1557- Olurken ḫaküm ābile sirişte
Ḳażā bu beyti ḳılmışdı nibişte

1558- Ki bu āşüfte-ḥāl ü bî-ser-encām
Ġamından bir nigāruñ gitdi nā-kām

1559- Ne deñlü ki ‿eyleyem ben rāy u tedbîr
Ḫilāfına çeker zencîr-i taḳdîr

1560- Ġamumdan ey çeken derd ü belāyı
İrür maḳṣūduma ben mübtelāyı

1561- Vü ger ni ḳo ki ben dil-rîş ü bî-mār
Geçinem ġārda ölünce nā-çār

1562- Anası ol ciger-sūzuñ sözinden
Dür ü gevher revān itdi gözinden

1563- Öpüb ḳocub nevāḫt eyleyüb anı
Didi ey berg-i naḫl-i zindegānî

1564- İdeyin ḳudretümce cehd ü iḳdām
Ki ‿ola hem-ḫᵛābuñ ol serv-i gül-endām

1565- İre göñlüñi ḫoş ṭut ki ‿ey yegāne
Yaḳında tîr-i maḳṣūduñ nişāne

1566- Çü Mecnūn eyledi bu nükte-i güş
Dilinden sākin oldı vefret-i cūş

1567- Ümīd-i vaṣl-ı yār ile muḥaṣṣal
İşini ṣabra düzdi ol muʿallel

55b رفتن ليلي بقبيله مجنون [50]

1568- Büt-i ġāret-ger-i cān-ı ġarībān
Sipeh-sālār-ı ḫayl-i dil-firībān

1569- ʿArab dil-berlerinüñ meh-cebīni
ʿAcem āfetlerinüñ nāzenīni

1570- Yüzi gül-deste-i gül-zār-ı devrān
Boyı serv-i bahār-istān-ı ḫandān

1571- Leṭāfet çarḫınuñ şems-i ḍuḥāsı
Melāḥat evcinüñ bedr-i dücāsı

1572- Şehen-şāh-ı sipāh-ı serv-ḳaddān
Boyı devrinde şāh-ı serv-ḳaddān

1573- Büt-i müşgīn-külāh u ʿanberīn-ḫāl
Meh-i nev sāḳ-ı hemīnine ḫalḫāl

1574- Ḳaşı fettān lebi mül çeşm-i ṭannāz
Yüzi verd-i nihāl-i gül-şen-i nāz

1575- Ki yaʿnī Leylī ol dil-dār-ı manẓūr
Yüzi reşk-i perī vü ġayret-i ḥūr

1576- Firāḳ u hicr-i Mecnūn'ile her-dem
Dökerdi yaş yüzine dīdeden nem

1577- Civār-ı sāye-bānında muḳarrer
ʿArabdan var idi bir nice duḫter

1578- Kimi ḳavmī kimi sırr-daşı anuñ
Degildi hīç birisi nāşī anuñ

1579- Ḳamusı dürr-i pāk-i dürc-i ʿiṣmet
Arada Leylī māh-ı burc-ı ʿiṣmet

1580- Yüzinden şemme her birisinüñ mihr
Meh ayaḳları tozına sürer çihr

1581- Giyer her biri bir dürlü libāsı
Öger Leylī ʿabāyı vü pelāsı

---

[50] Leylâ'nın Mecnûn'un kabilesine gitmesi.

56a

1582- Bularuñ ruḫları sürḫile gül-gün
Nigāruñ dīdesi eşkile pür-ḫūn

1583- Cemāl-i Leylī ol cemʿ ortasında
Ḳamer gibi idi şemʿ ortasında

1584- Var idi meyl her māhuñ bir işe
İşi āh idi Leylī'nüñ hemīşe

1585- Söze girmezdi bir yüzden zebānı
Meger Mecnūn ola yā dāstānı

1586- Çü bir söz açıla ol mübtelādan
Dir idi yine diñ işitmedüm ben

1587- Murādı bu ki ⌣edeler adını yād
Dir ol ḳızlara ki ⌣ey yārān-ı hem-zād

1588- Gelüñüz cehd idüb sizüñle bī-çūn
Pey-ā-pey diyelüm Mecnūn Mecnūn

1589- Kim artuḳ diyebilirse anı hem
Bu işde ṭutalum ehl ü müsellem

1590- Taʿassūbla dir ol ḫūbān-ı mevzūn
Bile Leylī ile Mecnūn Mecnūn

1591- Dem-ā-dem ḫāṭıriyçün meh-likānuñ
Añarlar adını ol mübtelānuñ

1592- Çü tenhā ḳala dir gözden döküb ḫūn
Beni mecnūn ḳıldı ʿışḳ-ı Mecnūn

1593- Bu ḥāliyle geçürürdi gününi
Çıḳarurdı göge dünler ünini

1594- Meger kim ārzū-yı vaṣl-ı Mecnūn
Heves virdi be-ġāyet aña bir gün

1595- Hem işitmişidi bu mā-cerāyı
Ki ⌣eve götürdiler ol mübtelāyı

1596- Süvār olub ṭurub meh-rūlar ile
Ṣaçı müşgīn gözi āhūlarile

56b

1597- Şikāre giderem diyu idüb ad
Yüzin ṣaḥrāya ṭutdı nitekim bād

1598- Yüridiler olub bir nūrdan tüm
Meh idi ṣanki dil-ber bunlar encüm

1599- Bu dil-berlerle Leylī fi'l-merātib
Ḳamer gibiydi hem-rāh-ı kevākib

1600- Yüzi ḫurşīdini zülfi seḥābı
Bürimişdi niteki ebr āftābı

1601- Ṣaḥārī buldı hem-çün ʿarṣa-ı çīn
Ṣaçınuñ nāfesinden būy-ı müşgīn

1602- Muʿanber zülfinüñ būyından ol ḥān
Ol eṭrāfı muʿaṭṭar ḳıldı yek-sān

1603- Bu resme nāzla ol māh-ı tābān
İrişdi ḳavm-i Mecnūn'a şitābān

1604- Çü gördiler ḳudūmın Ḳays ḫayli
Cevāhir ṣaçdılar pāyına ḫayli

1605- Yaḳīn yirde serāy-ı pād-şāha
Vaṭan düzdiler ol çeşmi siyāha

1606- Ögüş taʿẓīmile ḳondurdılar hem
Dil-i Leylī ṣafādan şāẕ u ḫurrem

1607- Meger ol vaḳt idi eyyām-ı sermā
Aġarmış berfden ruḫsār-ı ṣaḥrā

1608- Mizāc-ı āsmāndan ıssılık dūr
Güneş göstermez oldı kimseye nūr

1609- Cebelden göge olub ebr peydā
Pür ider ʿālemi berfile sermā

1610- Yaġar berf āsmāndan hem-çü kāfūr
İder ḥallāclıḳ gūyā ki Manṣūr

1611- Hevādan bād olmuş berf-i rīzān
Ḥarāret mülki dünyādan gürīzān

57[a] **1612-** Şitānuñ şiddetinden çarḫ-ı ḫod-kām
Güne ḳarşu döner her rūz tā şām

1613- Seḥāb içre nihān māh-ı cihān-tāb
Nitekim penbe içinde dür-i nāb

1614- Çü ġāyet serddür gördi zemistān
Meh oldı ḳāḳum-i ebr içre pinhān

1615- ʿArūs-ı gül-şenüñ ḫaddinde çün ʿāc
Ṣan olmuş berfden peydā sefīdāc

1616- Yaḫ olmuş kende-i ġam pāy-ı ābe
Gül-istānı şitā virmiş ḫarābe

1617- Ḳoyub māhī ṣovuḳdan cūy ābı
Gelüb her meclisüñ olur kebābı

1618- Yaḳar kebg āteş-i āhına şeh-per
Ki dir derdā ḳanı gül-zār-ı aḫker

1619- Diri ṭutmaġiçün ḫalḳ-ı cihānı
Ṣan āteş idi āb-ı zindegānī

1620- Bu faṣl içinde ol ḫūbān-ı mesrūr
Degillerdi yanından āteşüñ dūr

1621- Şererden āteş eyleydi diraḫşān
Ki zer tācidi güyā cevher-efşāñ

1622- Görinür oddan āteş-dān-ı mahrūr
Şehīd-i ʿışḳ ḳabri gibi pür-nūr

1623- Ol āteşden bişüb envāʿ-ı ṭayyār
Kebāb-ı baṭ gehī ki murġ-ı per-dār

1624- Ḳoḫulardan kim oldur rūḥ-perver
Dimāġ-ı cānları oldı muʿaṭṭar

1625- Leb-i şīrīnleri ḫandān seçildi
Seḥer vaḳtinde gül gibi ki açıldı

صفت مجلس ليلي[51]

57b 1626- Pes andan bezme başladı nigārīn
Döküldi ortaya esbāb-ı zerrīn

1627- El urdı sāġar-ı sāḳī perī-nāz
Ḳopardı ceng ü neyden muṭrib āvāz

1628- Ṭaġıdub perçemini düşına ceng
Özine ḳıldı ṭambūrı hem-āheng

[51] Leylâ'nın meclisinin tasviri.

1629- Götürdi perdesin maʿşūḳa-ı ceng
Ki yaʿnī ḳoya bezm ehlini bī-neng

1630- Eliflü naʿllü ʿāşıḳ gibi zār
Nigündur ḳāmeti vü tārı bisyār

1631- Hünerde ḳıl yarub sāzında bī-bīm
Ṭoḳudı kār-gāhında birişīm

1632- Hem-āġāz eyledi ḳavvāl nāye
Ḫurūş-ı ehl-i bezm irdi semāye

1633- Neyüñ ʿażdinde dāġ-ı bī-gerāne
Virür bāzū-yı ʿāşıḳdan nişāne

1634- Ṭoḳındı çün lebine laʿl-i ḳavvāl
Neyün cānı lebine irdi fi'l-ḥāl

1635- İki leb birbirinden ṣordı rāzı
Göge irürdiler nāz u niyāzı

1636- Ṣafādan ʿandelīb-i ḫūb-āvāz
Ṣan oldı rūḥ ṭūṭīsine dem-sāz

1637- Ṭoḳınub def daḫī zerrīn celācil
Kefine muṭribüñ geldi muḳābil

1638- Pür itmiş çün bütān-ı māh-pāre
Ḳulaḳlarını zerrīn güş-vāre

1639- Ṭaḳub bir çenbere ṣad ḫalḳa-ı zer
Mehüñ gerdānına bıraḳdı çenber

1640- ʿAyān eyledi dil-i zārın ṣurāḫī
Anuñçün dökdi ḳanın sāḳī daḫi

58[a] 1641- Girişmeyle aralıḳ yirde sāḳī
İder bezm ehline ʿarż anda ṣāḳı

1642- Meger sāḳī ḳatı sürdi ayaḳda
Ki mey gül-günı ġarḳ oldı ʿaraḳda

1643- Gözi efsūn oḳır siḥrile ḳaşı
Ṣatar her bir bucaḳdan bir ḳumāşı

1644- Kişi ki anda yuridi ġuṣṣadan dest
Ne mey ol laʿlden olurdı ser-mest

1645- Ne sāġar kim ṣunardı ol yegāne
Virürdi ʿömr-i bāḳīden nişāne

1646- Egerçi telḫ idi bāde vü pür-tāb
Anuñ laʿlinden idi līk cüllāb

1647- Elinden her ki anuñ bir cām ide nūş
Ayıḳlıġa meger düşde ola ṭuş

1648- Şarāb āyīneye beñzerdi güyā
Ki rūy-ı ṣāḳī anda oldı peydā

1649- Ṣurāḫī fi'l-meṣel āyīne-dāndur
Ki içinde mey anuñ mirʿāt-ı cāndur

1650- Nigārīnüñ bu zībā ṣoḥbetinden
Ḳamer girdābe düşdi ḥayretinden

1651- Şu resme eylediler ṣoḥbet-i ḫāṣṣ
Ki gökde zühre-i şevḳ itdi raḳḳāṣ

1652- Pes ol lāle-i ruḫān nār-ı bustān
Olub nergisleri mānendi mestān

1653- Ṣafādan vardılar nāzile ḫʿābe
Ki mey bunları virmişdi ḫarābe

1654- Döşekler döşenüb her biri birşīm
Ḥarīre ṣarmadılar sīne-i sīm

1655- Ṣanemden ġayrını heb aldı uyḫu
Uyumadı velīkin ol melek-ḫū

58b 1656- Ki zīrā anı derd ü ḥasret-i yār
Ḳomuşdı hem-çü baḫt-ı saʿd bīdār

1657- İderdi hicr-i Mecnūn'dan fiġānlar
Dökerdi yaş yirine çeşmi ḳanlar

ملاقات شدن مجنون با ليلي[52]

1658- Bu yaña mīr-i taḫt-ı ʿışḳ-bāzān
Şehen-şāh-ı sipāh-ı cān-güdāzān

1659- Ruḫı hicrān seylinüñ kebūdı
Yaşı baḥrine ġarḳ olan vücūdı

[52] Mecnûn'un Leylâ'yla görüşmesi.

1660- Ṭaşı bāliş ḳılub bister türābı
Vaṭan-gāh idinen her bir ḫarābı

1661- Belā vādīsinüñ seyyāḥı dāim
ʿAnā şaḥrāsınuñ şaḥnında ḳāim

1662- Cefā ḳatılığına şabr ḳılan
Maḳamın dirliginde ḳabr ḳılan

1663- Dem-ā-dem mevc uran deryā-yı pür-cūş
Ki Mecnūn yaʿni ol şeydā-yı pür-ḫūş

1664- Nigāruñ ḥāletinden oldı āgāh
Ki olur zīrā göñülden göñüle rāh

1665- Ḳarārı ḳalmayub şevḳile ṭurdı
Şeb-istānı yolın ṭutub yügürdi

1666- Iraḳdan kim görindi ḫayme-i yār
Derūndan çekdi bir āh ol ciger-ḫvār

1667- Didi ey perde ki anuñsın ḥicābı
Naẓar ḳıl ḥālüme gör ben ḫarābı

1668- Yeter olduñ gözüm öñine ḥāil
Irıl bir laḥẓa ḳarşumdan kerem ḳıl

1669- Şu ruḫ kim mişlidür ʿālemde maʿdūm
Temāşāsından itme bizi maḥrūm

59a 1670- Benümçün ışḳına anuñ giriftār
Niçün sen olasın mennāʿ-ı dil-dār

1671- Şikencüñ açı vir bir laḥẓa kem tā
Görine çeşmüme ol rūy-ı zībā

1672- Ger ir dime ol māha noḳṣān
Seni āhum odı yaḳardı elʿān

1673- Çü güş-ı māha gitdi āh-ı Mecnūn
Ḥarīm-i ḫaymeden tīz geldi bīrūn

1674- Naẓar eyledi yārı ṭalʿatına
Gözinden ḳanlar aḳdı şūretine

1675- Vücūdı oldı ḥayret baḥrine ġarḳ
Şu resme ki idemez yirden gögi farḳ

1676- Döşürüb ʿaḳlın ammā ol yegāne
Nihāl-i ṣabr dikdi bāg-ı cāne

1677- Cemāline çün anuñ baḳdı Mecnūn
Bir āh idüb cihānı yaḳdı Mecnūn

1678- Olub mest-i ḫarāb-ı cām-ı dīdār
Şarāb-ı ʿışḳ ḳıldı cānına kār

1679- Bu ol ruḫsārı görüb oldı bī-hūş
Hem ol bu şekle baḳub ḳaldı ḫāmūş

1680- Anı cām-ı maḥabbet eyledi mest
Bu ʿışḳ ābıyla yudı ʿaḳldan dest

1681- Biri birne ol iki yār-ı cānī
Ḥikāyetler diyişdiler nihānī

1682- Sözile deldiler bī-ḫavf-ı aġyār
Dür-i gencīne-i rāz ol iki yār

1683- Günüñ nıṣfından irişince şeb-gāh
Bile oldılar ol iki ciger-ḫvāh

وداع کردن مجنون لیلي را[53]

59b **1684-** Bu gül-şenden kiçidür pür ġarāib
Çün oldı verd-i sürḫ mih-ter-i ġālib

1685- Felek ger gizledi bir verd-i aḥmer
Velī yüz biñ çiçek gösterdi aṣfer

1686- Nikāb-ı zülf-i şebde ḳıldı yek-sān
ʿArūs-ı maşrıḳı rūyunı pinhān

1687- Meger kim gün ġurūbınuñ zemāne
Ḳara giydürdi ṣoñunda cihāne

1688- Vedāʿ idüb ḳamer ruḫsāre Mecnūn
Revān oldı vaṭan-gāhına maḥzūn

1689- Çi ger ayrıldı līk ol māh-ı nev de
Dil ü cānı ġama ḳaldı gerüde

1690- Vücūd-ı çāk u çeşm-i pür-nem ile
Cüdā düşdiler envāʿ-ı ġam ile

---

[53] Mecnûn'un Leylâ'ya veda etmesi.

1691- Nigār u taḫt-gāh-ı nāz u ʿişret
Budāla vü naẓīr ü derd ü ḥasret

1692- Nigār u duḫterān-ı perniyān-pūş
Ḫayāl-i yār ile dīvāne medhūş

1693- Nigārīn u ruḫ-ı gül-gūn ʿiẕārān
Şikeste-ḥāl u çeşm-i seyl-i bārān

1694- Nigārīn u ḥarīm-i ḫār-geh-i nāz
Yanında dil-berān-ı nāvek-endāz

1695- Budāla vü ġarīb ü dāmen-i kūh
Vücūdı lāle-veş pür dāġ-ı endūh

1696- ʿAcebdür ḥāleti devr-i zemānuñ
Ki degmez vaṣlı ḥicrānına anuñ

1697- Mey içme dehr cāmından ki ey dil
Ḳatılmışdur aña zehr-i helāhil

1698- Yanıncadur gül-i terise ḫārı
Mey-i nāb ise biledür ḫumārı

60[a] 1699- Eger el vire bir dem vaṣl-ı cānān
Ḳomaya artuḳ yaḳanı dest-i hicrān

1700- Çü Leylī'den cüdā düşdi ol abdāl
Ḳatı āşüfte oldı vü diger-ḥāl

1701- Göç itdi ol saʿādetle şitābān
Bu ḳaldı anda şūrīde vü ḥayrān

رفتن پدر مجنون بخواستاری لیلی[54]

1702- Gel ey güyende-i bezm-i feṣāḥat
Ki sensin bülbül-i bāġ-ı belāġat

1703- Kelāmuñdur dür-i deryā-yı ʿirfān
Maḳāmuñdur senüñ ṣaḥrā-yı ʿirfān

1704- Sözüñdür gevher-i deryā-yı himmet
Ki delmüşdür anı ḥakkāk-ı ḳudret

[54] Mecnûn'un babasının Leylâ'yı istemeye gitmesi.

1705- Zer ü sīmüñ yoġise ḥamdü li'l-lāh
Pür itdi ḫāṭıruñ gevherden Allāh

1706- Çü virdi Ḥaḳḳ saña gevher ʿivażsız
Niṯār it sen de ehline ʿarażsız

1707- Ne deñlü ḫarc iderseñ bu güherden
Kim olmaz ẕerre deñlü mā-ḥażarden

1708- İdüb Leylī vü Mecnūn[ı] bahāne
Zebānuñdan dür-efşān ol cihāne

1709- Ki ger biñ yıl ola ʿömrüñ ye bir rūz
Ḳalur çeşmümde bu kāḫ-ı dil-efrūz

1710- Bu ḫūbuñ ʿışḳınuñ şūrīde-cānı
Şu resme naḳl ḳıldı dāstānı

1711- Ki ol āşüfte-ḥāl ü bī-tesellī
Hilāle döndi bī-ebrū-yı Leylī

1712- İdinüb yār kendüye belāyı
Ulaşdı ʿışḳa ḳodı mā-sivāyı

60b 1713- Ne ḥālet didügi bu ḫaste-ḫāṭır
Çün oldı ʿĀmirīler içre ẓāhir

1714- Varub didiler atasına yek-ser
Ki ey gözler yüzüñ görmekden enver

1715- Ḫarāb olmuş durur Mecnūn be-ġāyet
Demidür ki idesiz ʿavn ü ʿināyet

1716- Şu laʿli ki ‿itmedi ḥakkāk ebter
Maḥalldür ki ‿ola hem-peyvend gevher

1717- İt ol dürri ki ‿urubdur göñline bend
Özinüñ rişte-i ʿaḳdine peyvend

1718- Çü gördi key müveccehdür bu tedbīr
Begendi cān u dilden ḫāṭır-ı pīr

1719- Didikim imdi ḳavm u ḳabīle
Gelüñüz gidelüm sizüñle bile

1720- Varalum isteyelüm ol nigārı
Naṣīb itmiş ola kim bile Bārī

1721- Bir ulu dirnek olub ṭurdı bunlar
Birikdürüb kelāmı sürdi bunlar

1722- Bu yaña ḳavm-i Leylī oldı āgāh
Ki gelür bir cemāʿat ṭutuben rāh

1723- Biri birine eylediler ʿilām
Ki mihmāndur gelen idelüm ikrām

1724- Velīkin kim ola bu ḳavm-i maḥsūd
Gelişinden buraya ne‿ola maḳṣūd

1725- Bular bu sözde iken ḥayretile
İrişüb ḳondı mihmān ḥaşmetile

1726- Biri biriyle oldılar mülāḳāt
Meger kim ol demidi naḥs-ı evḳāt

1727- Bunı virdi netice ol sāʿat-i şūm
Ki‿ol iki birbirinden oldı maḥrūm

61[a] **1728-** Ḳurulmuş idi bir çetr anda ḥāżır
Ki‿ekābirden olıcaġız müsāfir

1729- O çetr olmuşidi taʿyīn ḳonaġı
Ol oldı hem bu şāhuñda ṭuraġı

1730- ʿAceb çetr idi zībā vü münaḳḳaş
Muṣannaʿ her yiri her naḳşı dil-keş

1731- İçine almış ol çetr āsmānı
Çekilmiş ʿarşa ṭoġrı sāye-bānı

1732- Münaḳḳaş miṣl-i ṣūret-ḫāne-i çīn
ʿAmūdı gevherīn ü mīḫi zerrīn

1733- Ṭurur saḳfında‿anuñ ol mīḫ-i zer-kār
Miṣāl-i āftāb-ı çarḫ-ı devvār

1734- Bu mīḫ itmişidi ol çetri rūşen
Evi gūyā ki gün nūrıyla revzen

1735- Cihānuñ saḳfı ki‿adı āsmāndur
İçinde‿anuñ bir eski sāye-bāndur

1736- Şuʿā-ı şemsden ḫayyām-ı gerdūn
Ṭınāb itmişdür ol çetre hümāyūn

1737- Nüzūl itdi çü sulṭān-ı müsāfir
Mücāvir şāh çekdi nüzl-i vāfir

1738- Hezār iʿzāzile ḫandān u ḫurrem
Didi el-ʿīş şāhā ḫayr-maḳdem

1739- Żiyāfet çünkim irişdi temāme
Ekābir yir yirin geldi ḳıyāme

1740- Söz açub didiler kim ey şehen-şāh
Ne işe geldüñ eyle bizi āgāh

1741- Ki bizden ḥażretüñe ḫizmet itmek
Olur minnet degil kim minnet itmek

1742- Didikim āşnālıḳdur murādum
Ḳarışmaḳdur size nesl ü nijādum

61b 1743- Nihālümden getürdüm tāze bir berg
Ki sizüñ şāḫa‿anı peyvend idem berk

1744- Ḫilāfın yazmadıysa kilk-i taḳdīr
Māilüm levḥine gelmeye taġyīr

1745- Dönüb didi ʿarūsuñ atasına
Ki‿elā ey şeh-suvār-ı rūzeñine

1746- Ṭapuñ ki‿aḳrān içinde bī-bedelsin
Bize ḳavm olmaġa ġāyet maḥallsin

1747- Sizüñ duḫter ki‿olubdur adı Leylī
Bizüm Ḳays'uñ ḳatıdur aña meyli

1748- Çü maṭlūbına lāyıḳ ola ṭalib
Anuñ taʿcīldür veche münāsib

1749- Ki ol dil-teşne ḳoyub mā-sivāyı
Senüñ çeşmüñden idinir recāyı

1750- Bu resme ḫayr işe ey şāh-ı ʿālim
Degildür istiḫāre hīç lāzım

1751- Ḫamīr-i nermden bulduñ çü nānı
Yapışdur germken tennūre anı

1752- Bulunmaz bu metāʿa ey vefā-dār
Cihān içre benüm gibi ḫarīdār

1753- Ki_aña ben kim bu ʿaṣruñ mih-teriyem
Miṣāl-i mihr ḳızġun müşterīyem

1754- Ne kim dirseñ bahā ol şeh-nijāde
Virelüm istedigüñden ziyāde

1755- Baḥāsın bulıcaġız bir ḳumaşı
Hemīn ṣatmaḳdur aṣlı olma nāṣī

1756- Virem olursa ger bu ʿaḳd-i mevzūn
Ḳaṭārile güher yükile altun

1757- Ġulāmañ hindī vü rūmī dil-efrūz
Şeb ola ṣaçları vü yüzleri rūz

62[a] **1758-** Senüñçün ḫāṣṣ-ı laʿl ü nāb-ı dürrden
Ḳılayın dāmen-i ṣaḥrāyı pür ben

1759- İl içinde ṣıma luṭf it sözümi
Ki ḫacl eyler sözüm ṣınmaḳ özümi

1760- Bilirsin kim zemāne içre el'ān
Benem bu ortada maʿrūf-ı devrān

1761- Ögüşdür meblaġum çoḳdur ḫazīnem
Ḳatıdur maʿreke vaḳtinde kīnem

1762- Olursa bu ḳarābet gelmesün hem
ʿAdū-yı kīne-cūdan göñlüne ġam

1763- Ki ḳasd itse ṭapuña ḫaṣm-ı ḫūn-rīz
Olam ḳatline anuñ tīġ-veş tīz

1764- Gül-i tāzeyse Leylī ey mükerrem
Degildür Ḳays'da bir ḫārdan kem

1765- Çü bir dīvāruñ üstine ḳona ḫār
Aña ḳaṣd idebilmez derd ü ṭarrār

1766- Elüñden kim yabāne düşe bir kāh
Ṣaḳın ki_ayaġuna batmaya nā-gāh

1767- Çerāġ elde ṭururkendür şeb-efrūz
Çün elden düşe_olur lā-büdd cihān-sūz

جواب دادن پدر ليلي پدر مجنون را[55]

1768- Emīr-i ʿĀmirī çün didi bunı
Ṣan içürdi ḳız atasına ḫūnı

[55] Leylâ'nın babasının Mecnûn'un babasına cevap vermesi.

1769- Ḳatı rencīde ḳıldı bu söz anı
Didi mihmānına açub zebānı

1770- Ki ey sürme olan tozı gözüme
Melūl olma ṣaḳın ṭoġrı sözüme

1771- Bu işlerden benüm ḳızum durur dūr
Ki cüft olmaz ferişte birle hīç ḥūr

62b 1772- Ṭarīḳ-i ʿışḳ-bāzīden ḥabersüz
Hevā-yı cān-güdāzīden eṣersüz

1773- Ne ʿışḳuñ var durur göñlüñde dāġı
Ne eṣer bulmuşdur ol būdan dimāġı

1774- Nice cüft ideyüm Mecnūn'a bunı
Ki ‿od ile penbenüñ yoḳdur oyunı

1775- Çi ger āteş olur pür-şuʿle vü nūr
Velī eymendür andan her ki ‿ola dūr

1776- Senüñ oġluñdur el'ān lāübālī
Şarāb-ı ʿaḳldandur cāmı ḫālī

1777- Başından ayaġına sīnesi çāk
Zemīnden āsmānı itmez idrāk

1778- Virübdür ʿaḳlı cinnetden fesāde
Virür nāmūsumuñ bergini bāde

1779- Ḳatı dīvānedür ol yāve-gūyuñ
Nişān-ı sengidür ṭıflān-ı kūyuñ

1780- Delüdür kendüye ʿaḳlı degil yār
Görinür baña bu işden ögüş ʿār

1781- Egerçi aṣldandur ser-bülend ol
Velī şimdi degildür ercümend ol

1782- Bilürsin kim ḫalellü olsa gevher
Olur ehli ḳatında ḫʷār u ebter

1783- Çün ola bu ḥikāyet ʿāleme fāş
Baña ṭaʿn eyleyici olur evbāş

1784- Ḳamu mey-ḫāneler içinde mestān
İdinirler bu naḳşı ẕikr ü dāsṭān

1785- Bilürsin kim ʿArab ne ʿayb-cūdur
Ne resme herze-gū vü zişt-ḫūdur

1786- Ḳabāil mefḫarisin ey vefā-dār
Saña ḳavm olmadan yoḳdur baña ʿār

63a 1787- Degildür līk bunuñ gibi iş sehl
Kişi ferzendine ḳıymaḳ olur cehl

1788- Yimez şol mārdan kim ola pür-ḳahr
Ümīd mühresile ʿaḳlı olan zehr

1789- Nedür şekk ile nūş-ı zehr ḳılmaḳ
Kişi kendin il içün ḳahr ḳılmaḳ

1790- Devādan ḳıl aña evvel ʿināyet
Vefādan ṣoñra idesin ḥikāyet

1791- Başına geldiginden ṣoñra ʿaḳlı
Bize ḥüccetle ʿarż eyle bu naḳli

آمدن مجنون بمجلس و ناامید بازگشتن[56]

1792- Bunı didi vü ḫāmūş oldı ol mīr
Söze girdi bu yaña başlayub pīr

1793- Didi kim ey emīr-i ḫūb-aḫlāḳ
Ki mişlüñ görmemişdür çeşm-i āfāḳ

1794- Benüm oġlum ki olubdur çeşmüme nūr
Degildür merd-i meyyitden bugün dūr

1795- Eger elden geleydi ʿāşıḳ olmaḳ
Reh-i ʿışḳ içre böyle ṣādıḳ olmaḳ

1796- Bu ʿālemde degildi ol kişi er
Ki anı pīşe ṭutunmazdı muḳarrer

1797- Boyın virmiş durur ol dest-i ʿışḳa
Delü dimek ḫaṭādur mest-i ʿışḳa

1798- Hünerdür ʿışḳ her kāmil ḳatında
Dime mecnūn aña ʿāḳıl ḳatında

[56] Mecnûn'un meclise gelmesi ve ümidini kaybedip geri dönmesi.

1799- Bu laḥża imtiḥāniçün nihānī
Oḳı şu meclise gelsün gör anı

1800- Düşerse ṭabʿıña vażʿı muvāfıḳ
Pes ola güvegüñ olmaġa lāyıḳ

63b 1801- Ḳabūl itmezse göñlüñ ir eger giç
Benüm sözümden aṣṣı yoḳ durur hīç

1802- Ne‿ola diyüb getürüñ didi anı
Getürdiler varub ol nev-cüvānı

1803- Makām-ı ʿizzde gösterdiler cāy
Geçüb oturdı‿içi pür-sūz çün nāy

1804- Segān-ı Leylī'den bir kelb-i güm-rāh
Giçivirdi ol aradan be-nā-gāh

1805- Kimüñdür göricek bildi anı Mecnūn
Urub bir naʿra dökdi dīdeden ḫūn

1806- Yirinden ṣıçrayub vardı ol ābdāl
Ol itüñ ayaġına düşdi derḥāl

1807- Kefine sürdi her bir pāyınuñ rū
Ki ḳılmışdur güẕer ol kūydan bu

1808- Hezār iʿzāzla ḳıldı der-āġūş
Ṭutıvirdi ḫırāşına ser ü gūş

1809- Didi ki‿ey şīr-şekl ü ejdehā-fer
Devā-yı derd-mendānsın ser-ā-ser

1810- Senüñ feryād u nāleñ her seḥer-gāh
Olubdur reh-ber-i ʿuşşāḳ-ı güm-rāh

1811- Çehār olduġı çeşmüñ ey nigū-fāl
Baṣīret ehli olduġuñadur dāll

1812- Gedāyile anuñçündür saña ceng
Ki yürür bir şikemçün terk idüb neng

1813- Següñven ben senüñ sen şīr-zāde
Dümüñ gerdānuma zerrīn ḳılāde

1814- Bu sözlerdeyken ol abdāl-ı fānī
Gözi ṭuş oldı şemʿe nā-gehānī

1815- Meger düşdi öñine ṭalʿat-ı yār
Ki unutdı ġayreti vü ʿārı nā-çār

64a **1816-** İdüb şemʿe ḫiṭāb ol merd-i bī-kār
Didi ki ey sūḫte hem-çün men-i zār

1817- Ne içün bī-cemāl-i yār-ı manẓūr
Virürsün böyle sen her meclise nūr

1818- Cüdāsın çün bu dem bezm-i ṣanemden
Göyün pervāne gibi nār-ı ġamdan

1819- Görünmesün gözüñe ṣubḥ-ı maḳṣūd
Ki bezmindensin anuñ böyle merdūd

1820- Diyüb şemʿe bu sözi ol diger-ḥāl
Ṭurub depdi vü söyündürdi derḥāl

1821- Çerāġı gidicek ol bezm-i pür-nūr
Ḳarañu oldı miṣl-i ṭurre-i ḥūr

1822- Bu işler ki eyledi Mecnūn'ı bī-dil
Gülüşdi ṭaʿn ḳılub ehl-i muḥaṣṣıl

1823- Atası görüb anuñ ḥālini hem
Ḫacālet birle dökdi dīdeden nem

1824- Yaḳīn bildi ki baḫtı şūm olubdur
Viṣāl-i yārdan maḥrūm olubdur

1825- Nedāmet birle ṭurdı göñli ġam-nāk
Evine ʿazm ḳıldı çeşmi nem-nāk

بردن پدر مجنون رابه پش عابد کوشه نشین[57]

1826- Çü Mecnūn bu ḫaberden oldı āgāh
Ki sūy-ı māhe bulmazmış delü rāh

1827- Eline ṭaş alub başını dögdi
Ḳara baḫtına ilendi vü sögdi

1828- Çeküb çāk eyledi pīrāhenini
Yaşından ḳana ġarḳ itdi zemīni

1829- Şu deñlü eyledi feryād u nāle
Ki ḳaddi nāleden döndi hilāle

---

[57] Mecnûn'un babasının baykuş gibi inzivaya çekilen Âbid'i bulması.

64b 1830- Dil-i āşüftesi sevdāya düşdi
Ki ◡evi ḳoyub yine ṣaḥrāya düşdi

1831- Yine divşürdi ḳaṣr u ḫāndan raḫt
Yine ḳondı varub Necd evcine baḫt

1832- Yine vaḥşīler ile oldı muʿtād
Yine oldı işi efġān u feryād

1833- Var idi anda bir pīr-i yegāne
Ferīd-i dehr ü dānā-yı zemāne

1834- Şarāb-ı ʿışḳdan maḫmūr olmuş
Vücūdı ʿışḳ envārıyla ṭolmuş

1835- Sülūk-ı ʿışḳda üstād-ı māhir
Öñinde bāṭınāt-ı dehr ẓāhir

1836- İle ḥācet-geh anuñ āsṭānı
Duʿā miftāḥı aḳvāl-ı zübānı

1837- Şehen-şāhı serīr-i mülk-i dīnüñ
Sipeh-sālārı iḳlīm-i yaḳīnüñ

1838- Degil ol şeh ḫarāc u bāca muḥtāc
Başına terk-i dünyādan ḳomuş tāc

1839- Maḳāmı dīde-veş miḥrāb dāim
Melek gibi hemīşe pāk ü ṣāim

1840- Zirāʿat-gāhı ṣaḥrā-yı ḳanāʿat
Vuẓūsı ābı ile ◡eyler zirāʿat

1841- Ser-i müştinde her engüşt-i çālāk
Olubdur fi'l-meşel bir şāḫ-ı misvāk

1842- Çün el aça duʿāya ol şeh-i dīn
Dil açub dir bile süccād āmīn

1843- Meger Mecnūn'uñ atası diger-gün
Varub ol pīre bir gün aġladı ḫūn

1844- Didi ki ◡ey reh-nümā-yı ʿışḳ-bāzān
Çerāġ-ı çeşm-i cān-ı ten-güdāzān

65a 1845- Bir oġlum var idi zībā vü mevzūn
Hevā-yı ʿışḳa uyub oldı Mecnūn

1846- Ezel ʿāḳıl idi dīvāne düşdi
Meger kim göñli bir fettāne düşdi

1847- Buyur bir çāre tā kim ol şeġab-nāk
Kem aġlaya yaḳasın kem ḳıla çāk

جواب دادن زاهد پدر مجنون را[58]

1848- Cevābında didi pīr-i ḫıred-mend
Ki ey üftāde-i sevdā-yı ferzend

1849- Dilerseñ ki olmaya anuñ çeşmi giryān
Çeküb çāk itmeye her-dem girībān

1850- Ġubār-ı maḳdeminden dil-berinüñ
Çek iki çeşmine ol ʿışḳ erinüñ

1851- Hem ol kūyuñ bir iti gerdeninden
Getür oġluña bir pāre resen sen

1852- Girībānına dik ol rīsmānı
Ki ceybin çekmeye ṣaḳınub anı

1853- Gözine çekdi pes ol pīr-i ġam-nāk
Anuñ ol kūydan bir ẕerrece ḫāk

1854- Gözinüñ yaşı derḥāl oldı nā-yāb
Ḥaẕerden kim yumaya sürmesin āb

1855- Getürüb rişte-i maʿhūddan hem
Girībānına anuñ dikdi muḥkem

1856- Pes andan ṣoñra ol miskīn-i güm-rāh
Yaḳasından elini ḳıldı kūtāh

1857- Çü seyl-i eşkine sedd oldı ḫāk
Urub ṭırnaḳ tenini eyledi çāk

1858- Gözinüñ minnetinsüz ol ciger-ḫūn
Teninden baġrı ḳanın dökdi bīrūn

65b **1859-** Koyub ceybini ider oldı çālāk
Etegi cānibinden cāmesin çāk

1860- Yapışub baḫye baḫye çāk iderdi
Ki çāki ceybine deñlü giderdi

---

[58] *Zâhid'in Mecnûn'un babasına cevap vermesi.*

1861- Ne deñlü ki_itdi cehd ü saʿy ol pīr
İşine oġlınuñ bulmadı tedbīr

1862- Ḳılardı dāimā pend ü naṣīḥat
Ki ey ferzend nedür bu fażīḥāt

1863- Aña bu ne ḳadar kim pend iderdi
Yine ol bildügi yola giderdi

بردن پدر مجنون را بزیارت کعبه[59]

1864- Ḳaçan bir ʿışḳ ki_olmaz cāvidānī
Olur bāzīçe-i lehvi cüvānī

1865- Taʿaşşuḳ ol durur ki_olmaya kem hīç
Ölünce_andan ırılmaya ḳadem hīç

1866- Çü bir ʿışḳuñ ola mekr ü ḫayāli
Yaḳīn olur anuñ lā-büdd zevāli

1867- Tutar ervāḥı tāze ʿışḳ-ı cānān
Ol olmazsa ne ḥāṣıl olsa yüz cān

1868- Bu ʿışḳ işine buldurmaḳdan itmām
Nice çıḳardı Mecnūn'ı görüñ nām

1869- Ki diri oldıġınca bār-ı ʿışḳı
Götürdi ol ġarīb-i zār ʿışḳı

1870- Anuñ gibi cihānda_ʿışḳ āteşinde
Degildi kimse ḳāim cünbüşinde

1871- Direfş-i ʿışḳı tā kim ol cihān-gīr
Bülend itdi çü māh-ı āsmān-gīr

1872- Cihānı ṭutdı günden güne nāmı
Ḳamu āşüftelik oldı temāmı

66[a] **1873-** Ḳarışdı dem-be-dem ḥāline bir ḥāl
Özinden ṣādır oldı nev nev efʿāl

1874- Sebebsüz gāh ḫandān gāh giryān
Atası ḳaldı_anuñ işinde ḥayrān

---

[59] Babasının Mecnûn'u Kâbe'ye götürmesi.

1875- Ne deñlü varise cāy-ı tevaḳḳuᶜ
Varub her birine eyler tażarruᶜ

1876- Ḳarābātı daḫi idüb müdāre
Ararlardı anuñ derdine çāre

1877- Çü żaᶜf-ı ḥālini baḳub görürler
Duᶜā-gehlerde varub yüz urarlar

1878- Yoġidi bunlaruñ çünkim nifāḳı
Şu resme eylediler ittifāḳı

1879- Ki varsa Kaᶜbe'ye ol merd-i ḫayrān
Bulurdı derdine elbetde dermān

1880- Ki ⌣odur ḥācet-gehi ḫalḳ-ı cihānuñ
Recāsı yiri hem ehl-i semānuñ

1881- Olub bu söz ḳabūli pād-şāhuñ
Müheyyā ḳıldı tertībini rāhuñ

1882- Alub yüz cehd ile Mecnūn'ı bile
Göneldi Kaᶜbe'ye mīr-i ḳabīle

1883- Varınca Kaᶜbe ḳapusına ol pīr
Kefinden gevher ile ṭoldı her yir

1884- Yol üzre ş'olḳadar ṣaçdı zer ü dür
Ki itdi dāmenini her gedā pür

1885- Bu resme geldi Beytu'l-lāh'a pür-cūş
Miṣāl-i Kaᶜbe Ḥaḳḳ'a ḫalḳa-der-ġuş

1886- Tutub rıfḳile Mecnūn'uñ elini
Ṭolandurdı Ḥarem-girden ṣalını

1887- Recā-vār olub ol pīr-i ṭarīḳat
Aña yüz luṭfla ḳıldı naṣīḥat

66b 1888- Didi kim bu degildür lehv-i cāyi
Bulursın bunda derdüñe devāyı

1889- Ne ḥācet kim dilerse bunda bir ḳul
Olur elbette Ḥaḳḳ ḳatında maḳbūl

1890- Yapışub ḫalḳasına Kaᶜbe'nüñ el
Tażarruᶜ ḳıl Ḫudā'ya ey muᶜallel

1891- Ayıt kim bu güẕāf işden İlāhī
Ḫalāṣ it ben ġarīb ü bī-günāhı

1892- ʿİnāyet ḳıl baña ey Ḥayy-ı Ġaffār
Ki bu şūrīdelikden yaʿnī ḳurtar

1893- Giriftār-ı belā-yı ʿışḳdur cān
Esīr-i mübtelā-yı ʿışḳdur cān

1894- Ḳıl ey uran cihān ṭāḳına bünyād
Beni bu ibtilā bendinden āzād

زاری کردن مجنون و حاجت خواستن[60]

1895- Ḥadīṯ-i ʿışḳı çün işitdi Mecnūn
Güle düşdi dökerken gözleri ḫūn

1896- Yirinden ṣıçrayub çün ḫalḳa-i mār
Yapışdı ḫalḳasına Kaʿbe'nüñ zār

1897- Didi ki ey ḫalḳa-ı ḳaṣr-ı siyeh-pūş
İşigüñde benüm bir ḫalḳa-der-gūş

1898- Beni ʿışḳ eyledi ger ḫalḳa-veş pīç
Kulaġum olmasun ol ḫalḳasuz hīç

1899- Baña bu ʿışḳdan dirler cüdā ol
Varub ʿaḳlile yār u āşnā ol

1900- Daḫi dirler dilüñi ʿışḳdan kes
Ne vechile kesilür ʿışḳdan kes

1901- Baña ḫod ʿışḳdandur ḳūt-ı muṭlaḳ
Çü gide ʿışḳum ölürven muḥaḳḳaḳ

67a **1902-** Olubdur ṭıynetüm perverde-i ʿışḳ
Memātum ḫāilidür perde-i ʿışḳ

1903- Çü vaḥdetde durur ʿışḳile cānum
Ölürven ʿışḳsuz yoḳdur gümānum

1904- Kemāle ʿışḳla irdi ḥāṣıl-ı dil
Şiriste ʿışḳ birledür gil-i dil

1905- Çün ola bir göñülden ʿışḳ ḫālī
Degildür ḫālī andan ġam zevāli

---

[60] Mecnûn'un ağlaması ve ihtiyacını istemesi.

1906- Ḫudāvendā Ḫudālıġuñ ḥaḳiyçün
Kemāl-i pād-şālıġuñ ḥaḳiyçün

1907- Beni bu ʿışḳuñ irür ġāyetine
Ki yaʿnī vāḳıf it her ḥāletine

1908- Aṭāʿ ḳıl ʿışḳ ʿaynından bana nūr
Gözümden eyleme bu sürmeyi dūr

1909- Şarāb-ı ʿışḳdanven gerçi mecnūn
Velī sen ʿışḳumı dem dem ḳıl efzūn

1910- Gerekmez dil-berümsüz bana cānī
Ġamuñsuz virme bir dem zindegānī

1911- Mey-i ʿışḳınsuz olmasun bu cāmum
Güm olsun ansızın ʿālemde nāmum

1912- İlāhī ol sehī-ḳadd u semen-ber
Görünsün bana gün günden nigū-ter

1913- Füzūn olsun anuñ her gün cemāli
Yücelsün hem benüm ʿışḳum nihāli

1914- Bana dirler ki ʿışḳ işini terk it
Varub bāzāruñı ʿāḳlile berk it

1915- Ṭaleb-kār olmadan Leylī'ye gel vaz
Çekil şūrīde-ḥāl olmaḳdan az az

1916- Velī luṭf eyle sen ey Ḥayy u Mennān
Ziyāde‿it meylimi ol māha her ān

67b 1917- Ne ḳaldıysa benüm ʿömrümde bāḳī
Yücelsün al ḳat anuñ ʿömri ṭāḳı

1918- Ḳıla döndürdi gerçi kim beni ġam
Dilemezven başından bir ḳılın kem

1919- Dilerven ḫalḳa-i ʿışḳından anuñ
Cüdā olmaya bir dem güşı cānun

1920- ʿUrūc idince tenden cān-ı bī-kar
Ġam u derdiyle Leylī'nüñ olam yār

1921- Çü ʿömr ālāyişinden ḳurtulam pāk
Ḫayāli birle olam mūnis-i ḫāk

1922- Çün ire geşt-zār-ı rūz-ı maḥşer
Ġamı birle götürem ḫākden ser

1923- Ġamından gerçi āsāndur memātum
Ġamınsuz bir dem olmasun ḥayātum

1924- Dil ü cānda anuñ ʿışḳı düz olsun
Ki bu ḥālātumuñ biri yüz olsun

1925- Cemāline fidā olsun bu cānum
Ḥelāl olsun içerse çeşm-i ḳanum

1926- Atası ṭutmuşidi ol yaña güş
Bu sözleri işidüb oldı ḫāmūş

1927- Yaḳīn bildi ki anuñ cān-ı ḥaḳīri
Belā zindānınuñ olmuş esīri

1928- Dili zencīr-i ʿışḳa beste düşmüş
Devāsuz derd içinde ḫaste düşmüş

1929- Derūnından çıḳub oġıl hevāsı
Nijād u neslden gitdi recāsı

1930- Ṭurub pes Kaʿbe'den derd ü ġamile
Eve geldi yine mīr-i ḳabīle

1931- Pür idüb ḳan yaşile gözlerini
Didi ḳavmine Mecnūn sözlerini

68a **1932-** Ki dām-ı ʿışḳa bu olmuş giriftār
Muṭīʿ olalum biz çār u nā-çār

1933- Şu sözler kim özinden güş ḳıldum
Daḫi uṣlanmaz ol taḥḳīḳ bildüm

1934- Bilüñüz siz daḫi ol mübtelāyı
Ġamından Leylī'nüñ bulmaz rehāyı

1935- Yolında ölmedür her laḥẓa rāyı
Kilenç özine añā eyler duʿāyı

1936- Görinür çīn-i zülf-i yār-ı maṭlūb
Gözine ḫalḳasından Kaʿbe'nüñ ḫūb

1937- Ne kim görüb işitdiyse andan ol pīr
Ser-ā-ser eyledi bunlara taḳrīr

خوسّاری کردن ابن سلام لیلی را[61]

1938- Gel ey bīnende-i sırr-ı İlāhī
Bu ʿışḳ işine rūşen ḳıl nigāhı

1939- Ḳıyās itme bu işi degme işe
Ki her şaḫs idinemez bunı pīşe

1940- Kişi kim ʿışḳı yoḳ ḥayvān gibidür
Egerçi ṣūretā insān gibidür

1941- Ki yiyüb içüben yatmaġı ey cān
Bilürsin kim başarur cümle ḥayvān

1942- Başarmazsañ eger ʿışḳ-ı ḥaḳīḳī
Mecāzī ʿışḳa bārī ṭut ṭarīḳi

1943- Rumūz-ı ʿışḳa çün yoḳdur nihāyet
Görelüm bir neye irer ḥikāyet

1944- Bize keşşāf-ı esrār-ı nihānī
Şu yüzden ʿarża ḳıldı dāstānı

1945- Ki çün ol nev-ʿarūs-ı ḥacle-i nāz
Şehen-şāh-ı sehī-ḳaddān-ı ṭannāz

68b **1946-** Şunuñla kim daḫi olmuşdı ḫandān
Gül-i raʿnāyı ḫacl iderdi her ān

1947- Egerçi perde ardındaydı mestūr
Velī ḥüsniyle şehr içre oldı meşhūr

1948- Cemāli buldı gün günden merātib
Yazıldı vaṣf-ı ḥüsninde mekātib

1949- Güzellendi vü bedr oldı hilāli
Ayuñ on dördine döndi cemāli

1950- Ṣadā-yı ḥüsnle ol ḫāli fülfül
Bıraḳdı günbed-i āfāḳa ġulġul

1951- Ki mihrinden anuñ ʿālemde her sū
İrişdi maġzına ṣad ʿāşıḳuñ bū

1952- Var idi bir beg eşrāf-ı ʿArabdan
Ki ʿālī-ḳadr idi aṣl u nesebden

---

[61] İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı istemesi.

1953- Saḫī idi şu resme ol mükerrem
Ki cūdından idi şermende Ḫātem

1954- Ḳarābātı vü ḳavmi bī-nihāyet
İderlerdi ḳamu ʿizz u riʿāyet

1955- Anuñ İbn-i Selām olmuşdı adı
Cihāndan ʿīşla alurdı dadı

1956- Nihāyetsüz idi anda zer ü sīm
Degildi genc-i Ḳārūn ʿöşrine nīm

1957- Çün ol meh-peykerüñ vaṣfın işitdi
Ḳarārı ḳalmayub ārāmı gitdi

1958- Cemāli şemʿine pervāne oldı
K i yüz Mecnūn'dan dīvāne oldı

1959- Hevādan ḫāṭırı oldı müşevveş
Ġam urdı cān-ı mehcūrına āteş

1960- Ṭamaʿdan ṭālib oldı göñli anuñ
Ki ⌣irişe vaṣlına ol meh-likānuñ

69a 1961- Meger bu sırrı ḳılmışdı ferāmūş
Ki kimse idemez māhı der-āġūş

1962- Dürişüb çāre isterdi dem-ā-dem
Ki varub ʿāḳıbet gönderdi ādem

1963- Atasından diletdi ol ḥabībi
Ki ⌣olaydı ḫaste cānınuñ ṭabībi

1964- Vücūdını bu yolda eyleyüb ḫāk
Zeri ṭoprak gibi daġıtdı bī-bāk

1965- Müheyyā eyleyüb ṣad genc-i şāhī
Ḫaber gelse diyu gözlerdi rāhı

1966- Bu yaña ḳāṣid-ı pür-cehd ü iḳdām
Gelüb sulṭāne ḥāli ḳıldı iʿlām

1967- Çü şeh güş eyledi peyküñ kelāmın
İşitdi ⌣İbn-i Selām'uñ hem selāmın

1968- Begendi vü didi muʿtādum olsun
Hem oġlum idi hem dāmādum olsun

1969- Gözüm nūrı vü başum efseridür
Cihān içinde aḳrān serveridür

1970- Hem işidüb anası bu ḫitābı
Ḳabūl idüb şehe virdi cevābı

1971- Kiٮ laʿle gerçi lāyıḳdur bu gevher
Velīkin gencrekdür daḫi duḫter

1972- Egerçi nāzenīndür dil-sitāndur
Daḫi tāzedür ammā nā-tüvāndur

1973- Pes eyle virdiler peyke cevābı
Ki ḫoş gördük bu ʿaḳd-i müsteṭābı

1974- Bugünden nām-zād olsunlar anlar
Ṣoñ ucı ber-murād olsunlar anlar

1975- Naṣīb eyledi ise Ḥaḳḳ tebārek
Yaḳīnde ola bu ʿarūs mübārek

69b **1976-** Çü diñdi bu ḫaber İbn-i Selām'a
Ṣafādan ḳāṣide geldi ḳıyāme

1977- Çi ger ḥaẓẓ itdi līkin ivdi ġāyet
Żarūrī vaʿdeye ḳıldı ḳanāʿat

1978- Perī-ruḫ perde ardında müşevveş
Gözi pür-āb ü göñli ṭolı āteş

قصه نوفل و اشنا شدن بمجنون با او[62]

1979- Sipeh-sālār-ı ceyş-i vaḥş u ṭayrān
Belā kūhında ser-gerdān u ḥayrān

1980- İden nāmūs u ʿarı perdesin çāk
Gözi nem-nāk u cānı göñli ġam-nāk

1981- Cihān ʿāşıḳlarınuñ ercümendi
Zemān ṣādıḳlarınuñ ser-bülendi

1982- Belā mektūbına ʿünvān yazılan
ʿAnā iḳlīmine sulṭān yazılan

1983- Güzeller perçemi gibi şikeste
Vücūdı ḫaste ġamdan göñli beste

---

[62] Nevfel'in kıssası ve onun Mecnûn'la tanışması.

1984- Ten-i ʿüryānı ġarḳ-ı ḳulzüm-i ḫūn
Belā āşüftesi yaʿnī ki Mecnūn

1985- Ḳılardı ṭaġda feryād u efġān
Dili büryān idi vü çeşmi giryān

1986- Ṭaşile sīnesini çāk iderdi
Yaşile çehresini pāk iderdi

1987- Çalardı nāleden borı çeküb zūr
Ṣan İsrāfīl ururdı şūr ile ṣūr

1988- Ḳılardı nāle ki işiden nevāsın
İderdi çāk destār u ḳabāsın

1989- Meger ol yörede var idi bir şāh
Ki özine baḫt u devlet idi hem-rāh

70a 1990- Melik-zāde vü ṣāḥib-efser idi
Eben ʿan cedd emīr-i server idi

1991- Anuñ adını eydürlerdi Nevfel
Eli üstine hergiz yoġidi el

1992- Saʿādet-mend idi ḫayl ü ḥaşem-dār
Mürüvvet kānı idi hem derem-dār

1993- Raḥīm idi dem-i iḥsānda ol ḫān
Ġażab vaḳtinde ammā şīr-i ġarrān

1994- Tenine zeyn idüb bir gün silāḥı
Av içün eyledi ḳaṣd-ı nevāḥī

1995- Ḫavāṣı birle ḳıldı ʿazm-i naḫçīr
Giderek irdi kūh-ı Necd'e ol şīr

1996- Gelür ol ġār öñine ki anda Mecnūn
Dökerdi yaş yirine dīdeden ḫūn

1997- Gözi ṭuş oldı şāhuñ ol gedāya
Belā sicni içinde mübtelāya

1998- Görür kim bir şikeste ḥāl u rencūr
Gülünc-i düşmen olmuş dōstdan dūr

1999- Hezārān yirde olmuş sīnesi çāk
Gözi nem-gīn vücūdı ġarḳa-i ḫāk

2000- Tenini ġuṣṣa döndürmüş hilāle
Geh aġlar gāh ider feryād u nāle

2001- Yilişür vaḥşīler pīrāheninde
Yatub bir seg uyumuş dāmeninde

2002- Zaʿīf ü bī-mecāl ü ḫaste ol seg
Ḳurımuş cisminüñ üstinde her reg

2003- Vücūdı lāġar u bī-fer u bārik
Çü merdūdān-ı der-geh baḫtı tārik

2004- Cerāḥat keşretinden ol vefā-güş
Tenini postdan ḳılmış zırh-püş

70b **2005-** Yaḫūd zaḫm-ı cefādan ol mükedder
Ṣarılmışdı deriye pāy-tā-ser

2006- Ḳapar gāhī hümā-yı üstüḫᵛān-cū
Teninden üstüḫᵛān-ı püşt ü pehlū

2007- Gehī urur başına depme zāġān
Yüzini ṭırmalar gāhī kelāġān

2008- Bu ḥālile anı Mecnūn-ı pür-ġam
Eliyle ṣıġayub oḫşar dem-ā-dem

2009- Düzüb ẕeylinden altına nihālīn
Dizini eylemiş başına bālīn

2010- Gehī ḳorur siñekden cism-i zārın
Siler geh rūy-ı çākinüñ ġubārın

2011- Geh anuñ pāyına sürer yüzini
Gehī öper yüzini vü gözini

2012- Bu ḥālile ġazeller vaż[c] iderdi
Ki işidenlerüñ [c]aḳlı giderdi

2013- O ḫūb eş[c]āruñ uş birisi budur
İşit kim gūşuñı zeyn ide būdur

غزل درصفت حال[63]

Fā[c]ilātün fā[c]ilātün fā[c]ilātün fā[c]ilün

1- **2014-** Çünki berḳ urdı derūnumdan benüm envār-ı [c]ışḳ
Bāṭınında oldı her şeyüñ [c]ayān āṯār-ı [c]ışḳ

[63] Hâlin vasfı hakkında gazel.

2- 2015- Hey meded dil mülki yıḳıldı didüm dir çāre ne
Böyle taʿlīm itdi ġam bināsına miʿmār-ı ʿışḳ

3- 2016- Almaya ʿaynına bir çübce cihān leẕẕetini
Mā-sivādan el çeküb her kim ola bī-kār-ı ʿışḳ

4- 2017- Düşeli mihrüñ hevāsına yaḳıldum yandım āh
Böyle bilmezdüm ne muḥriḳ āteşimiş nār-ı ʿışḳ

5- 2018- Derd-i Ḥamdī'ye ölümden özge tīmār olmaya
Zīre ol āşüfte-ḥāl olmuş durur bīmār-ı ʿışḳ

71[a] در بیان مکالمه نوفل با مجنون[64]

2019- Çün işitdi bunı mīr-i yegāne
Ki bir zībā ġazeldür ʿāşıḳāne

2020- Suʿal itdi anuñ ḫūy u ḫışālin
Nedür hep didiler sulṭāne ḥālin

2021- Ki bir meh-rūya dil virüb bu güm-rāh
Delü oldı şu resme kim görür şāh

2022- Atası ʿĀmirīler üzredür ḫān
Bu ʿışḳ ucından oldı şöyle ḥayrān

2023- Şeh işitdi ola kim bir perī-zād
Ḳoyubdur Leylī eydürler aña ad

2024- Yaḳīn yirde fülān şāhuñ ḳızıdur
İdübdür ṣit-i ḥüsni ʿālemi pür

2025- Taʿaşşuḳ idüb ol sīmīn ʿiẕāra
Olub dīvāne düşdi kūh-sāra

2026- Şular kim bī-ḫaberdür ʿışḳ işinden
Adın Mecnūn ḳodılar cünbişinden

2027- Ġazeller oḳumaḳdur dāim işi
Bu resmile geçerür yaz u ḳışı

2028- Çü Leylī'den yaña ire bir bād
Urur vaṣfında anuñ ṣad beyte bünyād

[64] Nevfel'in Mecnûn'la konuşmasının beyanı hakkında.

2029- Ol iḳlīmden ki bir ebr ola peydā
Yazar şānında yüz eşʿār-ı ġarrā

2030- Gice gündüz budur ʿālemde kārı
Daḫi yoḳdur ḥesābı vü şümārı

2031- Gelür eṭrāf-ı ʿālemden müsāfir
Bu miskīnüñ temāşāsına vāfir

2032- Getürürler şarābı vü ṭaʿāmı
Yiyüb tā nuḳlden nūş ide cāmı

71b **2033-** Tutar ṣad cehdle bir cām o bī-hūş
Anı da yārı yādına ider nūş

2034- Çü bildi ḥālini Mecnūn'uñ ol ḫān
Didi kim boynuma farż olsun el'ān

2035- Ki menʿ itmezse taḳdīr-i Ḫudāyī
İrürem kāmına bu mübtelāyı

2036- İnüb raḫşından iʿzāzile derḥāl
Çük urdı bir yire çün Rüstem-i Zāl

2037- Oḳuyub rıfḳla yanına anı
Bile bir süfreden yidürdi nānı

2038- Didi kim bir sege ey kūh ulusı
Nedir senden bu rıfḳ u cāblūsī

2039- Kimüñ iti durur bu kelb-i bīmār
Ki ola bu resme teşrīfe sezā-vār

2040- Çün işitdi kelām-ı şāh[ı] Mecnūn
Dür-efşān dīdesini ḳıldı pür-ḫūn

2041- Eyitdikim bu seg ol şāhuñdur
Yüzi ḫurşīd alnı māhumuñdur

2042- Götürüb āstānı Leylī'den baş
Bu ġurbetde olubdur baña yoldaş

2043- Şu demde kim cüvān idi vü ġarrān
Şikār idi buña şīrān-ı devrān

2044- Benüm hem-kāsem ü hem-rāzum idi
Fiġānu nālede dem-sāzum idi

2045- Bugün ki oldı ḳocalub süst cānı
Der-i dil-dārdan sürdiler anı

2046- Gelüb yine beni buldı burada
İrişdüm vaṣl-ı şevḳinden murāda

2047- Vefādan düzmege aña ṭaʿāmı
Tenüm dürcine ṭoldurdum iʿzāmı

72[a] 2048- Dimişler yig durur kelb-i vefā-dār
Şol ādemden ki ola merdüm-āzār

2049- Çü şāh añladı Mecnūn'uñ sözini
Pür itdi eşk-i ḥayretle gözini

2050- Mizācınca ögüş söz söyledi germ
Şu deñlü ki itdi anı mūm-veş nerm

2051- Görür bir sözde kim yārın ide yād
Dil-i ġam-gīni olur ḫurrem ü şād

2052- Velīkin bir söz açsa her cihetden
Eger ḥikmetden ü ger maʿrifetden

2053- Añılmasa içinde nām-ı Leylī
Dür-i maḥż olsa ḳılmaz aña meyli

2054- Çü bildi derdini şāh-ı ḫıred-ver
Diline almadı pes ġayr-ı dil-ber

2055- Düzüb anuñ murādınca kelāmın
Becidd yād itdi ṭurdı Leylī nāmın

2056- Çü Mecnūn gördi şehden bu vefāyı
Didi buldum zihī ḫūb āşnāyı

2057- Ṣafālar sürdi anuñ ülfetinden
Temām āsūde düşdi ṣoḥbetinden

2058- Biraz cemʿ eyleyüb başına hūşın
Kelām-ı şāha teslīm itdi gūşın

2059- Ġamı şādīye dönüb ḫoş-dil oldı
Yidi vü içdi oynadı vü güldi

2060- Gelüb cānına ḫoş şāhuñ cevābı
ʿİmāret oldı gönlinüñ ḫarābı

2061- Dönüb şeh didi ki‿ol bedr-i temāmı
Saña cüft ideyin ey ʿışḳ imāmı

2062- Ne vechile eger olursa mümkin
İdem ol meh-veşi saña muḳārin

72b **2063-** Getürem māhsa burcuña anı
İrürem laʿlse dürcüñe anı

2064- Döküb bu yolda genc-i ḫüsrev-āne
Seni vaṣl idem ol şīrīn-dehāne

2065- Zer ile olmazise ger müyesser
Alam zūrile ṭartub tīġ ü ḫançer

2066- Uçarsa murġ olub çarḫ-ı berīne
Kemendümle çekem anı zemīne

2067- Vü ger ḫod seng içindeyse şerāre
Çekem anı demür gibi kenāre

2068- Şu deñlü eyleyem ceng ü cidāli
Ki dikem gül-şenüñe ulı nihāli

2069- Saña tā hem-ser olmayınca ol māh
Kemendüm cengden ḳalmaya kūtāh

2070- Bu sözden idinüb ümmīd ol abdāl
Öñinde secde-i şükr itdi derḥāl

2071- Didi kim ey şehen-şāh-ı felek-taḫt
Ki‿işigüñde bulur neşv [ü] nemā baḫt

2072- Çoḳ eyledi atam cehd ü müdāre
Velī virmediler olmadı çāre

2073- Virilmez didiler gül bergi bāde
Ne lāyıḳdur bu meh ol dīv-zāde

2074- Etegüm üze ḳılmaġa nemāzı
Yudum biñ kerre virmezler cevāzı

2075- Öguş dil düzdiler sīm-i sepīdi
Açılmadı ḳara baḫtum kilīdi

2076- Saʿādetsüz başumdan ṭāyir-i baḫt
İdüb pervāz döşürmüş durur raḫt

2077- Egerçi kim yücedür himmet-i şāh
Velī ben rū-siyāhuñ baḫt-ı kūtāh

73a 2078- Olubdur baḫt-ı naḫsum bed-serencām
Degildür murg-ı maḳṣūdum baña rām

2079- Geç andan baña pesdür bu şikence
Şehā olmaz iş içün düşme rence

2080- Bu ḳuluñ çeşmesi beñzer serāba
Beni öz ḥālüme ḳo gir ṣevāba

2081- Ki ölünce geçinem ġār içinde
Şeḥīden ḳatl olam bu kār içinde

2082- İşidüb bu nefīri Nevfel andan
Ṭaleb-kār oldı dermānına cāndan

2083- Ki ol daḫi ġarīb ü tāze idi
Dilinde mihr-i bī-endāze idi

2084- Cüvānidi vü Mecnūn'ile hem-sāl
Degil hem-sāl ancaḳ belki hem-ḥāl

2085- Var idi sīnesinde ʿışḳdan derd
Ḳomışdı ġam dili mirʿātına gerd

2086- Ḫaber-dār idi ʿāşıḳlıḳ ġamından
Pür idi dīdesi ḥasret neminden

2087- Yemīn eyledi vü gösterdi mīṣāḳ
Ki ‿anuñ ḥaḳḳı ki ‿odur Ḫallāḳ-ı āfāḳ

2088- Risālet mühri ḥaḳḳı kim Muḥammed
Ṭutar ẓahr-ı şerīfinde muḫalled

2089- Bu yolda ben saña şöyle muʿīnem
Ki hem başum fidādur hem ḫazīnem

2090- Yiyüb içmeyem artıḳ ṭutmayam cām
Refīküñ olmayınca ol dil-ārām

2091- Ḥelāl olunca saña ol perī-rū
Ḥarām olsun benüm gözüme uyḫu

2092- Recā oldur velī senden de ey nūr
Ki bu şūrīdeliḳden olasın dūr

73b **2093-** Sükūn eyleyesin bir yirde bī-ġam
ʿİnānın żabṭ idesin göñlüñüñ hem

2094- Ki senden göñlüñi żabṭ eylemek berk
Yoluñda benden itmek cānumı terk

2095- Çün ādem oġlısın ādemle yār ol
Ko bu şeydālıġı ṣāḥib-vaḳār ol

2096- Çü Mecnūn gördi bir şerbet ki pür-şevḳ
İdüb nūş anı cānı buldı yüz ẕevḳ

2097- Didi dilden ki bu sözdeyse ṣādıḳ
Zehī Nevfel zehī üstād-ı ḥāẕıḳ

2098- İdüb ol vaʿdeye pes iʿtimādı
Biraz gitdi başından fitne bādı

2099- Bıraġub pāyına ṣabr ipi ḳullāb
Recā ṣaçdı şitābı nārına āb

2100- Turub şāhuñ vaṭan-gāhına geldi
Yaḳīninde ḳarār itdi vü ḳaldı

2101- ʿArab resmince baġlandı ʿimāme
Giyindi il gibi egnine cāme

2102- Şehüñ bezminde nūş eyledi bāde
Geçürdi vaḳtini ẕevḳ u ṣafāda

2103- Nigāruñ ḥüsn-i vaṣfında dem-ā-dem
Ġazeller söyledi zībā vü ḫurrem

2104- Teni rāḥat bulub yidi ṭaʿāmı
Giyüb dībā ḳabā nūş itdi cāmı

2105- Ḫamīde ḳaddi oldı ḫeyzurānī
Ruḫ-ı zerdine renk irdi ergüvānī

2106- Ruḫında ḫaṭṭ-ı müşgīn-ġāliye-vār
Mehüñ pīrāhenine çekdi pergār

2107- Şu gül kim ḳapmışidi bād-ı āfet
Getürdi yirine rīḥ-i saʿādet

74a **2108-** Yire ṣubḥ-ı münīri oldı ḫandān
Yine mihr-i ruḫı gösterdi dendān

2109- Yaban dīvānesi oldı ḫıred-mend
Çizildi mübtelā-yı ġārdan bend

2110- Sükūnet eyledi vardıḳca ānī
Ferīd ü ʿaḳıl-i bezm-i maʿānī

2111- Ḳatı ikrām iderdi Nevfel Ḫān
Ṭutardı nāzla anı hezārān

2112- Şarāb içmezdi bir dem ḥażretinsüz
Ḥużūr itmezdi cānı ṭalʿatınsuz

2113- Bu resmile üç ay miḳdārı bunlar
Ṣafā vü ʿişret itdiler muḳarrer

عتاب کردن مجنون نوفل را دربي وفا بی عهد[65]

2114- Meger bir gün ikisi şöyle ḫalvet
Oturmuşlardı iderlerdi ṣoḥbet

2115- Şarābile ḫoş idüb demlerini
Sürerlerdi göñülden ġamlarını

2116- Oḳurlardı ġazeller ʿaşıḳāne
Yoġidi ġamdan anlarda nişāne

2117- Bu ḥāl içre dil-i Mecnūn nā-gāh
Güẕer ḳıldı ḫayāl-i rūy-ı dil-ḫvāh

2118- Yine ʿışḳ āteşi virdi ḥarāret
Dili mülkin yine ġam ḳıldı ġāret

2119- Didi sulṭāne ki_ey mīr-i ḳavī-cehd
Bizümle böyle mi itmüşdiñüz ʿahd

2120- Ḳanı ol vaʿde vü ʿöẕr ü dilekler
Ki yāri bana ḳılmışduñ muḳarrer

2121- İrürmedüñ beni vaṣl-ı ḥabībe
Ṣavurduñ ḫākümi bād-ı firībe

74b 2122- Firīb ü ālile ben mübtelāyı
Getürüb ʿahde ḳılmaduñ vefāyı

[65] Mecnûn'un Nevfel'i ahde vefasızlıkla suçlaması.

2123- Beni ḳılduñ meger maḳṣūda bāliġ
Ki geçdüñ otururs̱ın şöyle fāriġ

2124- Şehā beñzer ki istersin helāküm
Ki işitmezsin āh-ı derd-nāküm

2125- Degildür sencileyin şāha lāyıḳ
Ki ide ḳavl itdügine bī- vefālıḳ

2126- Meded eyle ki düşvār oldı ḥālüm
Ḳarār u ṣabra ḳalmadı mecālüm

2127- İrürmezsüñ baña ol yār-ı cānı
Ne ben ʿālemde ne ḫod zindegānī

نامه نوشتن نوفل پدر لیلی را و پیکار کردن [66]

2128- Çü Nevfel gördi andan bu ʿitābı
Buyurdı tīz giderdiler şarābı

2129- Alub ḥāżır çerisin ṭurdı derḥāl
Ṭoyurdı cümlesin virüb zer ü māl

2130- Gice gündüz dimeyüb sürdi gitdi
Nitekim seyl-i tünd irdi vü yitdi

2131- Çü serḥaddine ol ḳavmüñ ḳodı pāy
Ḳoşub bir cāy-gāha eyledi rāy

2132- Ki bir mektūb ḳıldı yaʿni tertīb
Didi evvel idüb ʿizāz u tergīb

2133- Ki o gül ki olmuş durur bāġuñ çerāġı
Ḳomuş derdi dil-i Mecnūn'a dāġı

2134- Recādur ḥażretüñden ki anı bī-güft
İdesin bülbül-i nālānla cüft

2135- Ne deñlü isteriseñ gevher ü māl
Sözümüz ṣınmasun tek virelüm al

75a **2136-** Vü ger ni virmezisen minnetile
Aluram ṣoñra zūr u şiddetile

---

[66] Nevfel'in, Leylâ'nın babasına mektup yazması ve savaşması.

2137- Eger baş çekmeyesin bu sözümden
Göresin fāide ḫayli özümden

2138- Vü ger ḫod çekesin bu ḥükmden ser
Ola farḳuñ sezā-yı tīġ u ḫançer

2139- Çü ḫatm oldı bu tertīb üzre mektūb
Alub bir ḳāṣid itdi ʿazm-ı maṭlūb

2140- İdüb pervāz burc-ı māha irdi
Ki yaʿni bār-gāh-ı şāha irdi

2141- Şeh açub oḳıdıḳda nāmesini
Gażabdan çāk ḳıldı cāmesini

2142- Ki zīrā gördi ġāyet fitne-engīz
Yüzi ḳızdı nitekim āteş-i tīz

2143- Didi kim bu ne sözdür ʿaḳldan dūr
Delürüb olmasun iñende maġrūr

2144- Çi ger Nevfel durur mīr-i muʿaẓẓam
Degülüz biz de iñen kimseden kem

2145- Yanında var idi bir münşī üstād
Aña didi ki bir nāme ḳıl ābād

2146- Velī maʿḳūl yaz her bir cevābı
Ḫaṭāsına bedel eyle ṣevābı

2147- Şu resme yazdı kim bī-vech iş itme
Ziyān eyleyecegüñ yola gitme

2148- Ki[67] Leylī fi'l-meṣel bir māh-ı nevdür
Ġamına ṣad dil-i ʿāşıḳ girevdür

2149- Yücedür çün bilürsin menzil-i māh
Olur her el aña irmekde kūtāh

2150- Cihān ger ṭobṭolu olursa Nevfel
Degil sen kimse irürmez aña el

75b **2151-** Vü ger ḫod niyetüñ itmekdese ceng
Cihānı gözlerüñe eyleyem teng

---

[67] Kelime nüshada "كي" şeklinde yazılmıştır.

2152- Şu resme göresin benden cidāli
Ki unudasın ol itdügüñ ḫayāli

2153- Bu resme sözleriyle bī-nihāyet
Şon ucı nāmeye buldurdı ġāyet

2154- Şehüñ peykine virüb gine anı
Var āgāh it didi ol nā-tüvānı

2155- Alub ol nāmeyi peyk-i sebük-ḫīz
İrişdi yiñe Nevfel'den yaña tīz

2156- Pes ol mektūbı şāh-ı nīk-maḫżar
Oḳuyı virdi esḥābına yek-ser

2157- Görür mażmūnın anuñ mūy-ber-mūy
Zebān-ı kīnden olmuş süḫan-gūy

2158- Yazılmış ṣafḥasına pīç-der-pīç
Şu sözler kim begenmez ʿaḳl anı hīç

2159- Çün oldı ol ḫaṭuñ żımnından āgāh
Taġayyür buldı ḫayretden ruḫ-ı şāh

صفت جنك[68]

2160- Hemān sāʿat süvār oldı vü sürdi
Olar daḫi irişüb ḳarşu ṭurdı

2161- Düzüldi hem iki cānibden alay
İrişdi āsmāne nāle-i nāy

2162- Çün oldı rū-be-rū ol iki leşker
Çalındı ṭabl u götrildi ʿalemler

2163- Ṣadā tūfānı ol meydānda her sū
Tenūr-ı kūsdan geldi yuḳaru

2164- Hemān-dem geldi baḥr-i ceng cūşe
Dilīrān başladı yir yir ḫurūşe

76[a] 2165- İki ḳandan deñizdür oldı cūşān
Dilīrān mevc-veş anda ḫurūşān

2166- Ġırīv ü nāle-i kūs irdi çarḫa
Bahādırlar ṣafādan girdi çarḫa

[68] Savaşın tasviri.

2167- Dil-āverler ġamından kūs-ı nālān
Dögüb göksini eyler āh u efġān

2168- Bir aylıḳ yolda ḥavlinden gırīvüñ
Diyeydüñ ödi ṣıdar nerre-dīvüñ

2169- Cüvānlar māteminde zār u ġam-gīn
İñiler derdle her nāy-ı zerrīn

2170- Sehī-ḳāmetlüler merginde sur-nā
Iraḳlardan ḳara şemʿ idi gūyā

2171- Tuyūr -ı nāvekān-ı tīz-reftār
Yimege ḫūn-ı merdān açdı minḳār

2172- Ecel peykidür anda tīr-i bürrān
Ki per şoḳub başa yiler şitābān

2173- Dil-āverler elinde ok ki⁀öper müşt
Ölürken dir şehādet içün engüşt

2174- Gelüb merg-i ciger-ḫʷār u cefā-ḫʷāh
Kemānlar küncin idindi kemīn-gāh

2175- Zırıh gibi yimekden zaḫm-ı nāvek
Hezārān sīneler oldı müşebbek

2176- Ḳalub nā-çār niçe nāvek-efgen
Kiminde eyledi teslīm-i gerden

2177- Serinde nīzenüñ tinnīn-i ṣaff-der
Ṣan oldı ḳandan meşʿal münevver

2178- Anuñ ki⁀irdi lebe derd ile cānı
İder āyīne-veş sīḫ imtiḥānı

2179- Hem ejderhā-yı tīġ-i zehr-perver
Ḳını ġārından iḫrāç eyledi ser

76b **2180-** Ḳılıc ābından itdi her dil-āver
Şarāb-ı mergle pür kāse-i ser

2181- Görinmez çeşm-i tīġe mihr-i merdüm
Meger kim eylemiş merdümlügi güm

2182- Ṭutub ḳandan piyāle tīġ-i ber-dest
Zemīni cürʿasından eyledi mest

2183- Bahādırlar elinden tīġ-i ḫūn-īn
Urur cān ḫirmenine āteş-i kīn

2184- Reg-i tenden ki deşte atılur ḳan
Olur kīn çarḫına ḳavs-ı ḳuzeḥ ṣan

2185- Ḳılıc bir başı ki ider iki pāre
Olur andan ʿayān cüft-i naḳāre

2186- Giyüb pūlād cāme çūb-ı şeş-per
Gehī ten ḫurd iderdi gāh başlar

2187- Siperler itmiş ebrūsını pür-çīn
Ḳılıca yaʿni kim iẓhār ider kīn

2188- Ṭolub ḳan cūş eyler dīg-i serler
Ki ana ser-pūş gibidür siperler

2189- Ecel dāmı durur gūyā zırıhlar
Ki ʿömr ayaġına ṭaḳmış girihler

2190- ʿAcebdür kim bahādırlar degil sīr
Yimekden zaḫm-ı gürz u tīr ü şemşīr

2191- Ḳoparur serverānuñ tīġ-i tīzi
Muḫanneşler başına rüst-e-ḫīzi

2192- Müdām ol rezm-gāh içre dilīrān
Ġırīvāndur nitekim nerre-şīrān

2193- Bahādırlar içün ṭutmaġa mātem
Ṭaġıtdı ṣad-hezārān kelle perçem

2194- Ṣan oldı rezm-gehe ḳandan gül-istān
Ki bülbüldür içinde zāġ-ı nālān

77a **2195-** Şu kim atına kendüyi ʿināne
Anı bir demde ilter ol cihāne

2196- At ayaġında döymeyüb cefāya
Zemīn gökler gibi aġdı hevāya

2197- At ayaġından itdi ʿarṣa-ı ḫāk
Dilīrān māteminde yaḳasın çāk

کوشیدن مجنون بجهت صلح[69]

2198- Dilāverler çalışub dökmekde ḫūn
Ḥesāb-ı vuṣlat-ı dil-berde Mecnūn

2199- Dürişüb her-kes itmekde ḳıtāli
Barışdurmaḳda Mecnūn'uñ ḫayāli

2200- Çeker her kişi ceng içre cezāyı
Ol oḳur ṣulḥ içün dāim duʿāyı

2201- ʿAdūsına urur her kişi tīġi
Çalar ol sīneden ṭabl-ı dirīġi

2202- Dönüb meydān için eyler ṭavāfı
Ki ṣulḥ eyleyeler ḳoyub mużāfı

2203- İlüñ ṭaʿnın ḳosa añmasa nengi
Ururdı kendüler ceyşine cengi

2204- Başını ṭaʿn-ı düşmen ḳılmasa kel
Keserdi dōstı başını evvel

2205- Elinden gelse alub cānlarını
İderdi geşte püşte bānlarını

2206- Çeker bu leşkerüñ ger ġayretini
Diler ol ceyşüñ ammā nuṣretini

2207- Bu leşkerden sürer meydāne raḫşı
Duʿā eyler velī anlara yaḫşı

2208- Eger ol ṭāifeden düşe bir baş
Öperek ḳaldurur yirden bu ḳallāş

77b **2209-** Ger ölse yār-ı ḫaylinden bir ādem
Yur anı gözleri yaşıyla muḥkem

2210- Bu cānibden geçinür ṣūretā ger
Velī dilden olaruñ feṭḥin ister

2211- Ḳavī dest olsa bunlar ol nihānī
Elinden bıraġur tīr ü kemānı

2212- Vü ger ḫod olsa ol leşker ʿadū-gīr
Neşāṭından ġırīv ider bu çün şīr

---

[69] Mecnūn'un barış için çalışması.

2213- Bir ādem ṣordı andan ki‿ey cüvān-merd
Ḫū sensin bā'iṯ-i heycā vü nāverd

2214- Dürişüb biz senüñçün virürüz cān
Niçün sen ḫaṣma olursın nigeh-bān

2215- Didi çün kişinüñ ḫaṣmı ola yār
Ne işler arada tīġ-i cefā-kār

2216- Cidāl-i ḫaṣm içündür gözlemek neng
Ne cānum var ki idem yārla ceng

2217- Tenümdür gerçi bu leşkerde ḳāim
Dilüñ ol cānibedür meyli dāim

2218- Ḥaḳīḳat bu durur 'ışḳ içre lāyıḳ
Ki‿öñinde yārınuñ cān vire 'āşıḳ

2219- Benüm cānum çü böyle der-miyāndur
Size meyl itmedügüm pes 'ayāndur

2220- Çü Mecnūn'uñ sözin ol şaḫṣ işitdi
Ḳodı ḫayrān olub bir yaña gitdi

2221- Yine ḥāline meşġūl oldı Mecnūn
Yine dökmege başladı gözi ḫūn

باز کشتن نوفل از جنك وصلح نمودن[70]

2222- Alub Nevfel eline tīġ-i bī-reng
Çü fīl-i mest iderdi çalışub ceng

78[a] **2223-** 'Adū ceyşine bir vechile girdi
Ki ḫāk itdi vücūdın kime ki‿irdi

2224- Degil lāzım ki‿ura tīg-i girānı
Görenüñ ḳorḫudan çıḳardı cānı

2225- Felek lerzān olurdı na'rasından
Yıḳılurdı cihān bir ḥamlesinden

2226- Bu resme çoḳ zemān itdi neberdi
Niçeler tīġi ḍarbından geberdi

---

[70] Nevfel'in savaştan vazgeçmesi ve barış yapması.

2227- Dilāverler idüb her kūşede ceng
Gözetdi her birisi ġayret ü neng

2228- Çalışdılar şu deñlü kim cedelden
Ḳılıcdan cend gelüb ḳaldı ʿamelden

2229- Seḥerden mā-ḥaṣal olunca aḫşam
Ḳatı ceng itdiler ḳılmayub ārām

2230- Çün oldı münhezim kendü sipāhı
Bıraḳdı tīġin elden çarḫ şāhı

2231- Şeb irüb ṭurre-i gerdūn-ı aḫżar
Ṭaġıtdı çehre-i rūz üzre ʿanber

2232- Şeh-i Hindūstān açub kemīni
Ṣıdı Ḥabeş sipeh-sālār-ı Çīni

2233- İki cānibden idüb fikr ü tedbīr
Neberdi eylediler ṣubḥa teʾḫīr

2234- Dönüb pes her kişi geldi mekāne
Şeb irse nitekim murġ-ı āşiyāne

2235- Yatub ol gice ārām eylediler
Ḳażāya cānların rām eylediler

2236- Çü mār-ı ẓulmet itdi mühresin çīn
Ruḫ-ı Ḍaḥḥāk-ı devrān oldı rengīn

2237- Ki yaʿni ṣubḥ irüb ḫurşīd-enver
Cihān āyīnesin ḳıldı münevver

2238- Mübārizler eline aldı çālāk
Süñülerin miṣāl-i mār-ı Ḍaḥḥāk

78b **2239-** Meger kim ḳavmine Leylī'nüñ ol şeb
İrişmişidi bir leşker müretteb

2240- Ḳabīlenüñ pes ü pīşinden anlar
Bulara sepdiler çoḳ tīr-i ṣaff-der

2241- Görüb bu ḥāleti Nevfel nihānī
Didi ṣulḥ itmesem görem ziyānı

2242- Pes ortaya miyāncılar ṣalub tīz
Ẓarūrī eyledi ṣulḥ itmege ḫīz

2243- Ki yok yire nedür çekmek bu derdi
Ne lāzım bī-sebep ḳılmaḳ neberdi

2244- Dilerdüm sizden ol perī-nişānı
Ki ideydüm şād-mān bu nev-cüvānı

2245- Ebā ʿanced ḫazīnemde ne kim var
Bu ʿarūsiçün fidā ḳılaydum ey yār

2246- Bulaydum bu ʿamelden tā ṣevābı
Çü böyle virdüñüz aldum cevābı

2247- Ki yaʿni ṣatmaduñuz şekkeri siz
Gerekmez sirke daḫi almazuz biz

2248- Dilemedüñüz itmek çün bu kārı
Ḳılıclaşmaḳ nedir ortada bārī

2249- Miyāncı çün bu ḳavli ḳıldı āġāz
Çeriler geldi pes ceng itmeden vaz

2250- Ol aradan döşürüb bār u büngāh
Göneldi illerine ol iki şāh

2251- Ṣaçaraḳ gözlerinden eşk-i pür-ḫūn
Yine ʿazm itdi kūh-ı Necd'e Mecnūn

قصد کردن قبیله لیلی بکشتن مجنون[71]

79a **2252-** Çün oldı bu ḥikāyet ʿāleme fāş
Mesāvīye şürūʿ itdi her evbāş

2253- Ki ʿışḳından bir āfet-i dil-rübānuñ
Delürüb ʿaḳlı gitmiş bir cüvānuñ

2254- Beg oġlıymış ḳoyub taḫt u külāhı
İdermiş ṭaġlar başında āhı

2255- Görüb ḥālini Nevfel eylemiş ʿahd
Ki o māhe vaṣl ide bunı ḳılub cehd

2256- Ṣoñ ucı virmemişler ṭālib olmuş
Ḳıtāl itmiş ʿadūsı ġālib olmuş

2257- Pes idüb ṣulḥ terk itmiş neberdi
Füzūn olmuş cüvānuñ dilde derdi

---

[71] Leylâ'nın kabilesinin Mecnûn'u öldürmeye kalkışması.

2258- Bu resme eyleyüb her kişi teşniʿ
İlüñ ṭaʿnı nigāre virdi taṣdīʿ

2259- Dil ü cāndan ḥużūrı ḳalmadı hīç
Nihāl-i ḳaddi oldı ġuṣṣadan pīç

2260- İki kimse ḳarābātinden anuñ
Didiler şāhe ḥālātından anuñ

2261- Ki bir dīvāne ḳıldı bizi bed-nām
İl içre eyledi bī-ʿār u nā-kām

2262- Ḫuṣūṣā kim ne evżāʿ olsa derḥāl
Vuḳūʿı üzre naẓm ider ol abdāl

2263- İdinür dāimā tesbīḥ dilde
İşidüb yād eyler andan il de

2264- Gelürler bunda eylerler sürūdı
Ḳomadılar il içre bizde udı

2265- Yoġise bir tedārik bu fesāde
Cihān içinde nāmuñ virdi bāde

2266- Ḳoyar ġamdan başına Leylī ḫāki
Ki bu yildendür ol şemʿüñ helāki

79b **2267-** Bu işe düşmezisen ger muḳayyed
Ġamām-ı ġamda ḳalır meh muḫalled

2268- Çün āgāh oldı sulṭān bu ḫaberden
Ṭaraldı cānı ḫavfile ḫaẓerden

2269- Ḳılıc çekdi vü gösterdi ʿitābı
Didi bunuñla aña virem cevābı

2270- Buyurdı leşkerine her kim anı
Buluben sīnesinden döke ḳanı

2271- Getüre başını bunda nişāne
Aña iḥsānlar idem bī-bahāne

2272- İşidüb bu kelāmı her dilāver
Göñüllerinde ḳıldılar muḳarrer

2273- Ki ḳande görseler ol nā-tüvānı
İdeler ḳatl virmeyüb emānı

2274- Kesüb yaʿni başın ol bī-günāhuñ
Alalar ḫilʿatini pād-şāhuñ

آگاه شدن لیلی از مکر ایشان و قاصد دادن مجنون را[72]

2275- Çü Leylī bu ḫaberden vāḳıf oldı
Ḳatı endīşe-nāk u ḫāyıf oldı

2276- Didikim ger bu sırdan ben siyeh-kār
Ḳılam ol şifte-ḥāli ḫaber-dār

2277- Ḥaẕer ḳılmaya fikr idüb helākin
Vire nā-geh fenā bādına ḫākin

2278- Ki cānından yuyubdur el muʿayyen
ʿAbeṣ yire ṭutar şemşīre gerden

2279- Vü ger āgāh ḳılmazsam muḳarrer
Bir iş ider aña bu ḥīle-gerler

2280- Bu ġamdan key mükedder idi ḥāli
Göñülden düzdi āḫir bu ḫayāli

80a 2281- Ki bir ḳāṣid bulub ḫūb u yegāne
İde dīvāneden yaña revāne

2282- Varub hem kendüden ilte selāmı
ʿAyān ide aña hem bu kelāmı

2283- Ki ey viren ṣabā-yı ʿışḳa ḫirmen
Ḳarārı ḫūşesine āteş-efgen

2284- Cihān ʿāşıḳlarınuñ ser-firāzı
Uran bizümle lāf-ı ʿışḳ-bāzı

2285- Senüñ ucuñdan olmuşlardur ey cān
Ḳarābātum baña heb düşmen el'ān

2286- Atamla eylemişler ittifāḳı
Düzetmişler arada bu nifāḳı

2287- Ki ḳande bulsalar sen ġam-şināsı
Helāk ideler ey cān āşnāsı

2288- İrürürlerse bir āfet saña ger
Beni de öldiyesirler muḳarrer

---

[72] Leylâ'nın hilelerden haberdar olması ve Mecnûn'a haberci göndermesi.

2289- Recā oldur ki olasın nitekim nūr
Bularuñ gözlerinden bir zemān dūr

2290- Ölümden ger saña gelmezse ḳorḫu
Esirge ben esīri ey cefā-ḫū

2291- Uzile çünkim ol dil-dār-ı çābük
Bu resme baġladı bir fikr-i nāzük

2292- Bulup pes bir resūl ol sā'id-i sīm
Hezārān şīve ile ḳıldı ta'līm

2293- Ki ya'ni bu ḥikāyetden nihānī
Ḫaber-dār eyle var ol yār-ı cānı

2294- Başum üzre diyüb peyk-i sebük-bāl
Turub 'azm itdi kūh-ı Necd'e derḫāl

2295- Varub sizdügi yirleri aradı
Ḳamu ṭaġı vü ṣaḥrāyı ṭaradı

80b **2296-** Gezüb vādī-be-vādī ġār-be-ġār
Bulımadı vü yine döndi nā-çār

2297- Gelüb didi ki bulmadum nişānın
Ṣanem işidüb arturdı fiġānın

2298- Didi irüb ecel bād-ı ḫazānī
Meger ḳapmışdur ol serv-i revānı

2299- Yaḫūd yimüşdür ola cān-verler
Diriymişse bulunurdı muḳarrer

2300- Ne deñlü varise Leylī'ye maḥrem
Ser-ā-ser ṭutdılar māhile mātem

2301- Şu deñlü ḳıldılar āh u fiġānı
Ki pür-dūd eylediler āsmānı

2302- Meger ol vaḳt ol genc-i perīşān
Özin bir küşede ḳılmışdı pinḥān

2303- Degildi mültefit bu ṣayd-gāha
Ḳanā'at ḳılmışidi gerd-i rāha

2304- Ṭaleb-kār idi gence buldı renci
Ki rencile bulur her kişi genci

2305- Benī Saʿd obasından bir nigū-ḥʷāh
Geçerken ol güẕer-gehden be-nā-gāh

2306- Gözi ṭuş oldı ol ḥāli ḫarābe
Görür yatar yüz urmış bir serābe

2307- Ḳıtāl-ı ʿışḳda olmuş kemān-gīr
Ki ḳaddin ḳavs düzmiş nālesin tīr

2308- Ne nālesinden özge hem-demi var
Ne sāyesinden ayru maḥremi var

2309- Benī Saʿdī çün anı böyle gördi
Ser-engüştine ḥayretden diş urdı

2310- Ki gördi cüvāndur tāze yaşlu
Dili pür-derde ġam-gīn baġrı başlu

81[a] **2311-** Söze çekdi pes anı her aradan
Cevāb işitmedi aḳdan ḳaradan

2312- Çü bildi söylemez ol ʿāşıḳ-ı zār
Geçiyordu yolına merd-i reh-dār

2313- Diyār-ı Leylī'ye irüb aradan
Ḫabīr itdi ili bu mā-cerādan

2314- Ki Mecnūn'ı fülān vīrānda gördüm
Cihān ʿibretlerin heb anda gördüm

2315- Ġarīb ü bī-kes ü miskīn ü rencūr
Çü dīv ādem gözinden dūr u mestūr

2316- Çü Leylī bu ḫaberden oldı āgāh
Ki ol miskīne ḳandedür vaṭan-geh

2317- Yine ol ḳāṣidi eyledi derḥāl
Cenāb-ı ʿāşıḳ-ı nālāna irsāl

2318- Buyurdı kim keremden bir zemān ol
Özin bir küşede ḳılsın nihān ol

2319- Varub bu ḳıṣṣadan pes peyk-i ʿārif
Ser-ā-ser eyledi Mecnūn'ı vāḳıf

2320- İşidüb bu ḫitāb-ı müsteṭābı
Revān ol ḳāṣide virdi cevābı

2321- Ki ben ḳulından ol serv-i revāne
Duʿālar eyleyüb di yane yane

2322- Ki ölmekdür baña gerçi saʿādet
Velī çün böyledür anda irādet

2323- Şu resme eyleyin pinhān özümi
Ki ʿAzrāīl de görmesün yüzümi

2324- Velī ben bendesin ʿālemde zinhār
Ferāmūş itmesün ol serv-i reftār

2325- Bunı didi vü peyke virdi düstūr
Özin bir küşede pes ḳıldı mestūr

81b مصاف کردن نوفل با قبیله لیلی بار دوم[73]

2326- Bu ḥālüñ üstine çün geçdi eyyām
Taʿaşşuḳ eyledi Mecnūn'a ikdām

2327- Tükendi ṣabrı vü gitdi ḳarārı
Elinde ḳalmadı hīç iḫtiyārı

2328- İderek derd ü ġamdan nāle vü zār
Yine Nevfel ḳatına geldi nā-çār

2329- Didikim ey cihānuñ şehr-yārı
Dürişüb irüren yārına yārı

2330- Hezārān āferīn serverlik itdüñ
Alıvirdüñ nigārı erlik itdüñ

2331- Şecāʿatden bülend oldı külāhuñ
İl içre yüzüñ aḳ itdüñ sipāhuñ

2332- Dir idüñ ceng içinde Dīv-bend'üm
Dilīr ü pehlivān u zūr-mendüm

2333- Bu mıydı ḳılduġı cevlān semendüñ
Bu mıydı ṭutduġı gerdān kemendüñ

2334- Düşüb tedbīrüme fiʿlüñ muḫālif
Beni ḳılduñ cihān içinde ḫāif

[73] Nevfel'in Leylâ'nın kabilesiyle ikinci defa savaşması.

2335- Gice gündüz işümi ḳılduñ efġān
Ciger āhum odından oldı biryān

2336- Getürdüñ dürlü ḳayġular serüme
Gülünc itdüñ beni düşmenlerüme

2337- Baña yār idi evvel ḳavm-i dil-dār
Ḳamusı düşmen oldı şimdi ey yār

2338- Yüzüme açılan bāb-ı ʿināyet
Ḳapandı yine ḳaldum bī-saʿādet

2339- Olalıdan senüñle yārçün yār
Ḳamu kārum yele gitdi zihī kār

82[a] **2340-** Beni yaʿnī ki irürdüñ murāda
Ki atdan düşmüşe döndüm arada

2341- Sen ol çūbāne döndüñ ey cihān-gīr
Ki urdı kelbin atub ḳurd içün tīr

2342- Çi ger ʿālemde nāmuñdur mükemmel
Velīkin ʿuhde-i ʿahdüñ muḫallel

2343- Degildüm ben ezel bu resme ḫaste
Żaʿīf ü ʿāciz u ḫvār u şikeste

2344- Velīkin şimdi ḳaṭʿ oldı ümīdüm
Boyandı ḳaraye baḫt-ı sefīdüm

2345- Mürüvvet eyleseñ bir daḫi ḫānum
Ki ölicek ḳalmasa boynuñda ḳanum

2346- Dil-i tārīkümüñ sen rūşenāsı
Ten-i āzürdemüñ sen mūmyāsı

2347- Anuñ bu nüktesin ki işitdi Nevfel
Diledi kim yine cenge ura el

2348- Ḳılub dīvān oḳıtdı ehl-i ḥarbi
Ḳamusına yedürdi rıfḳ-ı cerbi

2349- Didikim bī-mededlikden ben evvel
Neberdi eyledüm ṣulḥa mübeddel

2350- Çeri uydurmaduġumdan żarūrī
Barışduḳ ḳaldı ʿöẕrile o ḥūrī

2351- Biḥamdillāh ki geldüm menzilüme
Selāmet birle vaṣl oldum ilüme

2352- Ḳabāilden oḳıdub ceyş-i enbūh
Ḳılayın ḳalb-i aʿdāyı pür-endūh

2353- Çeküb düşmen yüzine tīġ-i pūlād
Ḳoyayın ben daḫi ʿālemde bir ad

2354- Oturmayın cihān içre serīre
O genc irişmeyince bu faḳīre

82[b] **2355-** Çün itdi ceng ḳılmaġı muḳarrer
Pes emr eyledi kim cemʿ ola leşker

2356- Ṭaġıdub nāmeler çevre diyāre
Te'emmül ḳıldı bir müddet bulara

2357- Medīne birle Baġdād'uñ arası
Pür oldı ceyşle kūh u ovası

2358- Yem-i ceyş itdi bir vechle cūşī
Ki çarḫa çıḳdı mevcinüñ ḫurūşı

2359- Ḳamu olmuşlar idi āhene ġarḳ
Ḳılıc oynatmada her biri çün berḳ

2360- Bahādırlar ḳamu çün nīze ser-dār
Kemer baġladılar ḳılmaġa peygār

2361- Ne yir ḳaldı zemīnde başıcaḳ pāy
Ne ḳuş buldı hevāde uçıcaḳ cāy

2362- Yine evvelki menzil-gāhe geldi
ʿAdūsı cānibine peyk ṣaldı

صفت جنك و منهدم شدن قبيله ليلى[74]

2363- Çü Nevfel çekdi ol ceyş-i girānı
Ṣadā vü ṣavt ṭoldurdı cihānı

2364- Bu yaña ḫaşmı da olub ḫaber-dār
ʿAdūsın ḳarşuladı çār-nā-çār

2365- Çıḳub bir püşteye mīr-i ḳabīle
Naẓar ḳıldı bulara yüz ġamile

[74] Savaşın tasviri ve Leylâ'nın kabilesinin yenilmesi.

2366- Pür olmuş gördi ṣaḥrā tīġ u ḫançer
Cihānı ḳabżmış emvāc-ı leşker

2367- Varuben leşkerine istikāmet
Żarūrī eyledi cenge ikāmet

2368- İki ādem deñizidür ḳarışdı
Ye iki ejdehālardur ṣarışdı

83a **2369-** Ġırīv ü zelzele āfāḳı ṭutdı
Ḳıtāl āteş-gedesi ḳatı tütdi

2370- Şu resme naʿra urdı kūs-ı bī-bāk
Ki işidenlerüñ oldı zehresi çāk

2371- Neyüñ bir vechle āvāzı çıḳdı
Ki güyā günbed-i gerdūnı yıḳdı

2372- Dem urdı ṣan ki İsrāfīl ṣūra
Kıyāmet günleri geldi ẓuhūra

2373- Ḳılıclar yüridi vü ḳopdı ġavġā
Pür oldı küşteden püşteyle ṣaḥrā

2374- O ṣaḥrānuñ ne deñlü varsa sengi
Bulaşub ḳane laʿle döndi rengi

2375- Dilīrān çekdi yir yir tīġ-i bürrān
Ġażab vaḳtinde hem-çün şīr-i ġarrān

2376- Süñüler sīneler sökmekde çālāk
Dilīrān ṣadrını ṭir itmede çāk

2377- Mübārizler ki ʿarż eyler mehābet
Ḳopar nā-merdler üzre ḳıyāmet

2378- Ola ʿuḳāb-ı nāvek çünki per-dār
Muḫanneṣler ḳalır kerkes gibi ḫʷār

2379- Ġırīv-i ḥarbden meydān-ı ʿayyūḳ
Ṣan oldı mevsim-i keşretde bir sūḳ

2380- Ne ser kim kesdi anı tīġ-i bürrān
Ṣabā gīsūların ḳıldı perīşān

2381- Dilīrān māteminde ki oldılar ḫāk
Gök itdi dāmenin bir yaḳasın çāk

2382- Bulut gibi ġubār aġdı hevāya
Ki ḳandan yaġdı bārān ol ovaya

2383- Binā-yı ʿālemi ol ceng yıḳdı
Ki gök indi yire yir göge çıḳdı

83b **2384-** Zemīn ü āsmān oldı belürsüz
Toz içinde cihān oldı belürsüz

2385- Gözüni toz gögüñ püşīde ḳıldı
Yirüñ ṣadrın çeri cüşīde ḳıldı

2386- Söneydi ḳaṣr-ı gerdūnuñ çerāġı
Hevānuñ oldı āşüfte dimāġı

2387- Bahādırlar idüb ḥayret meyin nūş
Şu resme oldılar ol meclisde medhūş

2388- Ki aḳdan farḳ idemezler ḳarayı
Seçebilmezler arżile semāyı

2389- Cihānı şöyle tārīḳ itdi ol ceng
Ki tozdan rūy-ı ʿālem oldı şeb-reng

2390- İdinmiş idi ol ẓulmetde leşker
Süñü şemʿin ecel şehrine reh-ber

2391- Götürmüşdi ḥamāil her kişi bir
Kimi şemşīr ü kimi zaḫm-ı şemşīr

2392- Çıḳarub at ayaġından şerāre
Ḳażā ol gün od urdı kār-zāre

2393- Ḳopardı serverānuñ tīġ-i tīzi
Muḫannesler başına rüst-e-ḫīzi

2394- Hevāyı nīzeler ḳıldı ney-istān
Yir oldı ḫūn-ı merdāndan mey-istān

2395- Bahādırlar çeküb tīġ-i felek-gün
Aḳıtdılar ṣu gibi her yaña ḫūn

2396- Ḳılıclar cevr gibi merdüm-āzār
Süñüler ḥarbe-i merg-i cefā-kār

2397- Mekān olur oḳa geh fikr-veş dil
İdinür dil gibi geh ṣadrı menzil

2398- Ḫadengān hem-çü teber ġamze-i yār
Vücūd-ı ehl-i ḥarbe virür āzār

84[a] **2399-** Boġazın eylemez bir kimsenüñ ter
O ṣaḥrāda meger kim āb-ı ḫançer

2400- Dil açub tīr mānend-i zebāne
Ecel peyġāmın ilter server-āne

2401- Dilīrān gerdenine gūr kemendi
Ki bıraġur çü zülf-i yār bendi

2402- ʿAlemle nīze çün serv ü ṣanevber
Kenār-ı cūy-ı ḫūnda çekdiler ser

2403- Ḳılıclar çeşmesinden sūy-ber-sūy
Revāne oldı ol ṣaḥrāda ṣad cūy

2404- Bahādırlar ecel cāmın idüb nūş
Zırıh yirine oldılar kefen-pūş

2405- Tene tīr itmez oldı hīç teʾsīr
Belürdi kesmede baş ʿacz-i şemşīr

2406- Eline gürzin alub Nevfel-i gürd
İrişdigünüñ itdi kellesin ḫurd

2407- Kimüñ başına ursa kīnle gürz
Ṭaġıdurdı ger olsa kūh-ı Elbürz

2408- Ġażab birle eger deryāya baḳa
Ṣu yirine o deryādan od aḳa

2409- Çü zaḫm irüre tīġi bir süvāre
İder atıyla iksin dört pāre

2410- Kime kim irse tīġ-i āb-gūnı
Depesinden çıḳardı çoḳ dütüni

2411- Eger fīle urursa ḫançerini
Ayaġına bıraġurdı serini

2412- Elinde var idi bir tīġ-i elmās
Ki ḫārā zaḫmınuñ öñinde kirpās

2413- Kime ildürse süñüsi serini
Dürerdi bu cihāndan defterini

84b 2414- Ḳatı başmışidi Mecnūn-ı heybet
Vücūdı olmuşidi ġarḳ-ı ḥayret

2415- ʿAceb ceng itdi bunlar ol maḥallde
Ḳılıclar erreye döndi meşelde

2416- Gidüb ṭāḳatleri cümle cerinüñ
ʿAmelden ḳaldı ḳolı ceng erinüñ

2417- ʿArūs atasınuñ gitdi mecāli
Cidāl eyleyicek ḳalmadı ḥāli

2418- Düşüb ṭāliʿleri mesʿūd [u] fīrūz
Açıldı Nevfelīler üstine rūz

2419- Ṣıdılar ʿaḳıbet ceyş-i ʿadūyı
Ġama döndürdiler ʿīş-ı ʿadūyı

2420- Kimseye emān virmeyüben hīç
Nihāl-i ʿömr-i lāmın itdiler pīç

عذر خواستن پدر لیلی و پیران قبیله اوازنوفل[75]

2421- Görüb bu ḥāli pīrān-ı ḳabīle
Yüz urub ṭopraġa yüz biñ ġamile

2422- Didiler eyleyüben efġān u feryād
Ki vir ey dāver-i devrān bize dād

2423- Öñinde ey olan āʿdāsı mürde
Bizi ṭutġıl ḳamu maḳtūl u mürde

2424- Çü bir ḳaç ḫaste vü bī-çāreyüz biz
Sen eyle ʿafv yüzi ḳareyüz biz

2425- Bizi öldürmeden aṣṣıñ ne ey ḫān
Er oldur kim ölüden dökmeye ḳan

2426- Ṣav üstümüzden ey şeh bu belāyı
Ki ölince ḳılavuz saña duʿāyı

2427- Hem ol şükrāniye ki ey şāh-ı merġūb
ʿAdūñı Ḥaḳḳ Teʿālā ḳıldı maġlūb

85a 2428- Mürüvvet menbaʿısın hem dilāver
Ḫaṭā ḳıldıḳ biz eyle sen ʿaṭālar

---

[75] Leylâ'nın babasının ve Nevfel'in şöhretli kabilesinin ihtiyarlarının özür dilemesi.

2429- Çü biz öz fiʿlimüzden şerm-nāküz
Ḫacāletden ḳamu ḫvār u helāküz

2430- Bilürsin kimse çün ṭutmaz cihānı
Yeter ḳılduñ şehā yoḳ yire ḳanı

2431- Ne bizüm ölmemüzden fāideñ var
Ne diri ḳalmamızdan ziyān-kār

2432- Çü gördi bu ġırīvi feṯḥ şāhı
Ḳodı raḥm eyleyüb geçmiş günāhı

2433- Didikim gelsün ol māh-ı dil-āsūd
Ki olam bu ḳavmden rāżī vü ḫoşnūd

2434- Nigārīnüñ atası geldi ġam-nāk
Şeh öñinde ḳodı yüz yire çün ḫāk

2435- Didi ḳan aġlayub ki ey şāh-ı aʿẓam
Saʿādet burcı üzre māh-ı aʿẓam

2436- ʿArab iḳlīmini tīġiyle nā-çār
Açub sulṭānlıġa olan sezā-vār

2437- Şikeste-ḫāṭır u mecrūh u pīrüm
Çi şerm ü taḥayyürde esīrüm

2438- Ḫacāletden yüzüm ṣuyı döküldi
Ḥayādan ḳāmetüm naḫli büküldi

2439- Bu deñlü sucsuzuñ yoḳ yire ḳanı
Döküldi bilürem boynumda anı

2440- Elümden gelse bu ḫacletden ey ḫān
Ḥużūruñda geçerdüm yire elʿān

2441- Ḳızum ḥāżırdur isterseñ be-her-ḥāl
Baġışla bir kemīne bendene al

2442- Oluram rāżī vü minnet ḳıluram
Özüme bu işi ʿizzet bilürem

2443- Nice isterse göñlüñ ey dilāver
Ḳıl aṣlā buyruġuñdan çekmezem ser

2444- Dilersen ʿūd-veş ol nā-tüvānı
Getür öñüñde yaḳ virme emānı

85b

2445- Ye isterseñ ṭutub maḥbūs-ı çāh it
Yaḫūd tīġüñ çeküb ʿömrin tebāh it

2446- Saña bir bende bilürven özümi
Çevürmem yoḳdur emrüñden yüzümi

2447- Çü ʿafvüñ merheminüñ dirisiyüm
Kemīne ḳullarınuñ birisiyüm

2448- Ḥużūruñda güneh-kārum şenīʿüm
Ḳamu fermānuña cāndan muṭīʿüm

2449- Velīkin göz göre ferzendin ādem
Güc olur eylemek dīvile hem-dem

2450- Yaraşmaz nūrla bir yirde ser-sām
Od üzre idemez ḫaşāk ārām

2451- Bu bir şūrīdedür ʿālemde bī-ʿār
Buçuḳ dem kendüye ʿaḳlı degil yār

2452- Gezer her laḥża deşt ü rāġlarda
Geçürür ʿömrin ekşer ṭaġlarda

2453- Degildür gerçi kem aṣl u nihādı
Velī ḥabṣile meşhūr oldı adı

2454- Adı ṣınmışile ṭurub oturmak
Kişinüñ şīşe-i nāmın ṣır el-ḥaḳḳ

2455- Dü ʿālemde iresüñçün murāde
Ṣavurma ġayretüm kāhını bāde

2456- Kimesne ḳızımuñ bilmezdi adın
İderler şimdi her meclisde yādın

2457- İl içre bī-güneh düşdi zebāne
Gülünc oldı adı ḫalḳ-ı cihāne

86[a] 2458- Düşe anuñ eline gürz-i māhum
Ḳala meydān-ı ġamda ḫink-i nāmum

2459- Düşe çün ʿār atından ehl-i ġayret
Olur ser-geşte-i vādī-i ḥayret

2460- Beni bed-nām idüb ṣalma ayaḳdan
Baḳub aḥvālüme ḫavf eyle Ḥaḳḳ'dan

2461- Zebūn oldum irür feryāduma dād
İdüb āzād ġamdan olġıl āzād

2462- Vü ger ni Tañrı ḥaḳḳı vaz geldüm
Ṣanur mısun ki ʿārum yire çaldum

2463- Kesüb başın çü māh ol bī-günāhuñ
Ḳılarven atlarına ṭuʿme şāhuñ

2464- Ṣalub atuñ ayaġına vebālin
Bükerven tīġile ḳaddi nihālin

2465- Ger ḳurtulam bu ṣulḥ u cengden ben
Olam āzād u nām u nengden ben

2466- Ḳızını dīve virmekden bir ādem
İte yidüre yegdür ey mükerrem

2467- Ki ısırsa ādemi kelb-i ḫaṭar-nāk
Bulınur merhem aña yoḳ durur bāk

2468- Velī aña ki ire ādem dehānı
Dürüst itmez hezārān merhem anı

قبول كردن نوفل عذر قبيله را[76]

2469- Bu defter ki oḳıdı pīr-i muʿallel
Cevābından taḥayyür buldı Nevfel

2470- Dönüb yüz luṭfla didi ki ey yār
Nice dilerse gönlüñ eyle ḳıl var

2471- Benüm gerçi sipeh-sālār-ı leşker
Tapuñdan almazam cebr ile duḫter

86b **2472-** Esirgedümse bu ʿāşıḳ cüvānı
Rıżāñile diledüm senden anı

2473- Çü gönlüñ yoḳ durur bildüm muʿayyen
Kim alur ḳızuñı zūr ile senden

2474- Maḥabbetle ki olunmaz bir ḳarābet
Ṣoñında bulınur lā-büdd melāmet

---

[76] Nevfel'in, kabilenin özrünü kabul etmesi.

2475- Ben isterven ki‿alam ilden duʿāyı
Niçün ḳılam saña cevr ü cefāyı

2476- Beni bu cenge iller ḳıldı irşād
Ki‿irür ol ḫastenüñ feryādına dād

2477- Uyub ilüñ sözine ben de nā-kām
Ṭurub ḳıldum bu deñlü cehd ü iḳdām

2478- Bilimedüm ki‿o cānın idenüñ terk
Ḥiṣār-ı arzūsı böyledür berk

2479- Ḥaḳīḳat düşse‿anuñ cengine bir ḳız
Ölür gider açılmaz baḫtı hergiz

2480- Bu emr içün ki‿olam itmāma bāʿiṯ
Benüm başum içün düş-nāma bāʿiṯ

2481- Bu bir abdāl-meşrebdür hevāyī
Sebebsüz geşt ider ṭaġ u ovayı

2482- Yanında bir ḥayātı vü memātı
Degildür ṯābit ü yoḳdur ṯebātı

2483- Ben anuñ içün eylerven neberdi
Anuñ yine ʿadū feṯḥinde derdi

2484- Bu ceng içre anuñ ucından ey mīr
Çekildi yüzüme yüz yirde şemşīr

2485- Benüm ol yine maġlūb olmam ister
ʿArab içinde maʿyūb olmam ister

2486- ʿAceb dīvānedür başına sulṭān
Dilerse aġlar u dilerse ḫandān

87a **2487-** Bu vuṣlat girmeyesir ola nā-çār
Düşer ġam ṣuḥfasına ḳurʿa-ı kār

2488- Degil maʿḳūl māʿnāda bu ḥālet
Ki‿ire ḳıza ḫalel size ḫacālet

2489- Gözetdüm gerçi ben de ġayret ü neng
Bu işde bir nümüne pes durur ceng

2490- Virüb bu resme sözlerle tesellī
Duʿāsın aldı pīrin anda ḫaylī

2491- Pes alub leşkerini ol yegāne
Muẓaffer oldı mülkine revāne

خشم کرفتن مجنون ار نوفل و راه صحرا کرفتن[77]

2492- Bu resme gördi çün Mecnūn ḥesābı
Ziyāde oldı şūr u ıżṭırābı

2493- Didi ḥayf u dirīġ ü āh her-dem
Ki ümīdüm bergin üzdi ṣarṣar-ı ġam

2494- Bu kez işüm be-ġāyet müşkil oldı
Ki ezel baḫtum uyurdı şimdi öldi

2495- Dil uzadub şehe çeşmi ṭolu āb
Derūnı pür-şerār-ı āteş-tāb

2496- Didi kim ey mürüvvetsüz yalan şāh
Diyüb bir sözi altında ḳalan şāh

2497- Ḳanı ol kim diridüñ baña her-bār
Çalışam vaṣl olunca saña dil-dār

2498- Muḫālif vaʿde vü bed-ʿahd imişsin
Vefā rāhında key bī-cehd imişsin

2499- Başuma ṭoġmuşiken mihr-i rūşen
Sen itdüñ dūr anuñ nūrını benden

2500- Elüm ṭutacaġiken pāye ṣalduñ
Ki elümden ṣaydumı ṣaḥrāya ṣalduñ

87b **2501-** Nedür ben teşneye bundan murāduñ
Ki iletdüñ Nīl'e içmege ḳomaduñ

2502- Ezel bir ḫvāne daʿvet ḳılduñ ey yār
Yimedin yine red itdüñ meges-vār

2503- Düzüb bir ḫastenüñ derdine merhem
Yabāne atduñ devirdüñ aña hem

2504- Bu ḳuṭnı rişte idüb dügmeden sen
Ḳosan ṭursa yeg idi penbe iken

2505- Bunı diyüb çevirdi andan ʿinānı
Yine ṭutdı reh-i deşt ü yabānı

[77] Mecnûn'un Nevfel'e öfkelenmesi ve sahranın yolunu tutması.

2506- Didiler Nevfelîler aña kim gel
Ḳo bu sevdāyı bunda şāhla ḳal

2507- Vaṭan ṭut bir begendügüñ arada
Dilersen küh u dilerseñ ovada

2508- Bulub bir dil-beri biñ dikkatile
Saña alı virelüm ḥürmetile

2509- Hem olsun ferruḫ ü zîbā cemāli
Getürsün hem bile dünyāca mālı

2510- Güneş olsun yüzi mihrine ḥāsid
Mehüñ bāzārın itsün alnı kāsid

2511- Gümüş olsun teni altun ḳabāsı
Kec itsün servi ḳaddinüñ ḥayāsı

2512- Anuñla bir zemān ḳıl ẕevḳ ü ṣoḥbet
Bula şāyed biraz göñlüñ sükūnet

2513- Gelüb ʿaḳluñ yirine ola mevzūn
İşide her kişi ki uṣlandı Mecnūn

2514- Kemālüñ bulduġuñdan ṣoñra ey yār
Olasın vaṣl-ı Leylî'ye sezā-vār

2515- İdesin kendüñi çünkim taṣarruf
Alasın dil-berüñi bî-tekellüf

88[a] 2516- Bu resme eylediler gerçi çoḳ pend
Açılmadı dilinden hîc anuñ bend

2517- Bulardan ürküben göñli vü cānı
Vücūd-ı lāġarından ḳaçdı ḳanı

دراختلاف روايت [78]

2518- Velîkin bir daḫi var durur rivāyet
Ki Nevfel buldı çün feṯḥ ü ferāġat

2519- Alub Leylî'yi döndi menziline
Ki Mecnūn'a vire varub iline

[78] Söylentinin uyuşmazlığı hakkında.

2520- Açılub yolda yilden bürḳaʿ-ı māh
Cemāline ṭuş oldı dīde-i şāh

2521- Dil ü cāndan olub Leylī'ye ʿāşıḳ
Didi kim bu ṣanemdür bana lāyıḳ

2522- Virem sehvile ger Mecnūn'a bunı
Ola dil derdünüñ cānum zebūnı

2523- Velī şimdi getürsem ʿaḳdüme‿anı
Bana her kişi ṭaʿn eyler nihānī

2524- Ki Mecnūn içün ol māha idüb cehd
Ṭamaʿdan kendüsine ḳıldı hem-mehd

2525- Gerek kim ʿömrüni Mecnūn'uñ evvel
Ḳılam zehr-i helāhille muḫallel

2526- Buyurdı‿itdiler iki kāse şerbet
Birine ḳatdılar zehr-i meẕellet

2527- Çün ol şerbetleri hem-rāz-ı Nevfel
Getürüb bezme urdı kāseye el

2528- Meger ol ḥāli ḳılmışdı ferāmūş
Aġulu cāmı virdi şāha ki‿it nūş

2529- Alub sehvile şeh nūş itdi zehri
Ṣan urdı sīnesine nīş-i ḳahrı

88b **2530-** Baḳuñ ol pād-şāh-ı ʿāli-cāha
Ki‿özi düşdi yine ḳazduġı çāha

2531- Yamanlıḳ olsa bir şaḫṣuñ ḫayāli
Bulur lā-büdd yamanlıḳdan melāli

2532- Çü Nevfel ortadan devşürdi raḫtı
Ḳodı ġayrilere tācı vü taḫtı

2533- Tuyub Leylī'nüñ atası bu ḥāli
İrişüb ḳapdı ol zībā-cemāli

2534- Ne hālise hele Mecnūn-ı nālān
Yine ʿazm itdi kūh-ı Necd'e giryān

2535- Yine başladı feryād u fiġāne
İrişdi āhı evc-i āsmāne

2536- Mühimm işe gider gibi şitābān
Gider taʿcīlile ṭutub beyābān

2537- Dem-ā-dem ol nişān-ı tīr-i āfet
İderdi kendü baḫtından şikāyet

صحرا کرفتن مجنون و باز خریدن اهوان از صیاد[79]

2538- Gel ey şekker-fürūş-ı Mıṣr-ı ʿirfān
Ki pürdür şekker-i naẓmuñla devrān

2539- Nice şekker ki olmaz aña hem-ḥadd
Mükerrer olsa biñ kere teberzed

2540- Meẕāḳ-ı cāne ire leẕẕeti çün
Revān cān maḥv olur ol leẕẕet içün

2541- Meger kim vażʿ ḳılan ol nebātı
Ḳatubdur içine āb-ı ḥayātı

2542- Anuñçün dir ki iden bu şerbeti nūş
Beḳā-yı cāvidānīye olur tūş

2543- Bulınmaz bu kelāma ġāyet ü ḥadd
Meger maḳṣūduñ aṣlı idevüz redd

89a **2544-** Yazarken nāmeye bu dās-tānı
Tevārīḫ içre şöyle buldum anı

2545- Ki çün ʿazm eyledi Necd'e diger-gün
Gider Mecnūn gözinden cūy idüb ḫūn

2546- Giderken irdi bir ṣaḥrāya key ḫūb
Ḳurulmuş anda bir dām-ı dil-āşūb

2547- İki āhū-beçe zār u dil-efkār
Ḫaṭādan anda olmuşlar giriftār

2548- Hem ol eṣnāda ḳaṣd itmiş ki ṣayyād
Kese başın bularuñ virmeyüb dād

2549- Feres sürdi şefāʿat birle Mecnūn
Görüb ṣayyād anı oldı diger-gün

2550- Didi ṣayyāda ki ey muʿtād u dem-sāz
Ṭapuna hem ḳonuḳ oldum hem enbāz

---

[79] Mecnûn'un sahraya düşmesi ve ceylanları avcıdan satın alması.

2551- Ki ṣayyād üzre bir ādem gelse ġāfil
Şerīk olur şikāra oldaḫı bil

2552- Esirgeyüb bu bir ḳaç mübtelāyı
Rıżā-yı Ḥaḳḳiçün virgil rehāyı

2553- Yazıḳdur herbirinüñ cānı vardur
Aḳıtma ḳanlarını ḳanı vardur

2554- Degildür bī-vefāçün bu zebūnlar
Revā mıdur ki_öle yoḳ yire bunlar

2555- Degildür baġlayu öldürmek erlik
Zebūne raḥmdür ṣāḥib-hünerlik

2556- Daḫi tāze durur baḳ yüzlerine
Teraḥḥüm ḳıl Moġol Çīn gözlerine

2557- Esirge kim düşüblerdür ḫaṭādan
ʿArab ṣaḥrāsına mülk-i Ḫaṭā'dan

2558- Daḫi tenleri beñzer sīm-i nābe
Yaramamışdur elleri kebābe

89b **2559-** Hezārān ḥile ile çünki Mecnūn
Bu resme oḳıdı ṣayyāda efsūn

2560- Didi ṣayyād ki_iderdüm ḥimāyet
Bulara līk faḳrum var be-ġāyet

2561- İki aydan beru ḳaydum bulardur
ʿIyālüm bī-ḥadd ü ṣaydum bulardur

2562- Girift ola çü dām-ı faḳra ṣayyād
Elinden ide mi hīc ṣaydın āzād

2563- Ṣalarsañ raḥm idüb ṣayd üzre sāyen
Ṣatayın al elüñde var çü māyen

2564- Cevābın anuñ Mecnūn-ı nālān
Atından aşaġa geldi şitābān

2565- Revān āhū-ṣıfat ṣayyāda anı
Virüb aldı ol iki nā-tüvānı

2566- Pes ol esb-i ṣabā-sīmāyı ṣayyād
Alub gitdi evine ḫurrem ü şād

2567- Ol āhūlarla ḳaldı anda Mecnūn
Gelüb yanlarına ḥayrān u maḥzūn

2568- Gehī sildi yeñiyle tozlarını
Ki öpdi ḥürmetile gözlerini

2569- Didi bu göz degilse çeşm-i yārum
Hele ol çeşmdendür yād-gārum

2570- Ki çoḳ baḳmışam ol meh-rū yüzine
Müşābihdür gözi āhū gözine

2571- Bunı diyüb ol iki mübtelāyı
Çıḳarub dāmdan virdi rehāyı

2572- Figān u āh iderek düşdi yine
Şitābile bularuñ der-peyine

2573- Egerçi ḳalmadı altında merkeb
Silāḥ-ı esb üstinde müretteb

90[a] **2574-** Götürüb yüriyecek ḳuvveti yoḳ
Çıḳarub bıraġacaḳ ṭāḳati yoḳ

2575- Şu resmile ḳatı ḳatı giderdi
Ki ayaġı penbe-veş ṭaġı diderdi

2576- Bu vechile gider ṣaḥrā yüzinde
Gemi gibi yem-i ḥaḍrā yüzinde

2577- Dilinden pür-buḫār eyler hevāyı
Duḥāndan ṭoldurur āhı ovayı

2578- Bu ḥāl üzre giderken ol büdāla
Kılarken derdile feryād u nāle

2579- Şeb irüb çün dil-i güm-rāh-ı aʿdā
Cihān tārīk ü teng oldı ser-ā-pā

2580- Güm idüb rāhını Mecnūn-ı nālān
Girüb bir ġār-ı tenge deng ü ḥayrān

2581- Şeġablandı nitekim ḫalḳa-ı yār
Ḳarār itmedi āteş üzre çün ḫār

2582- Ṣabāḥ olunca ḳıldı āh u efġān
Gözin yumdı bir dem dökmeden ḳan

خلاص دادن مجنون اهوان را از دام صیاد[80]

2583- Seḥer çün bām-ı çarḫa mihr-i rūzı
Çıḳardı rāyet-i gītī-fürūzı

2584- Ḥabeş mülkin idüb īn şāhı tārāc
Emīr-i Ḥind'e virdi maşrıḳī tāc

2585- Görinüb Çīn'den āyīne-i çīn
Mücellā oldı dehr-āyīne āyīn

2586- Yirinden ṭurdı Mecnūn-ı ġam-ālūd
Nitekim āteş-i sūzāndan dūd

2587- Yine bir cānibi ṭutdı pür-endūh
Gider bilmez yolı ṣaḥrā mı yā kūh

90b 2588- Oḳur derdile bu şi'ri giderken
Fiġān u nāle vü feryād iderken

غزل[81]

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1- 2589- Nīl-i eşküm cūyın ey ġam ḫūn idersin 'āḳıbet
Ḳanlara ṣoḳub beni maġbūn idersin 'āḳıbet

2- 2590- Bezm-i ġamda ḳāmet-i 'uşşāḳı ceng itmeklige
Sen daḫi 'ālemde bir ḳānūn idersin 'āḳıbet

3- 2591- Çarḫ-ı ḳaddüm gerdişile āsyāb-ı 'ālemi
Āsmān-tek ey yaşum gerdūn idersin 'āḳıbet

4- 2592- Sen bu resme şīve vü nāz ile ey Leylī-i ḫırām
Kūh-ı ḥayretde beni Mecnūn idersin 'āḳıbet

5- 2593- Ẕevḳin alub bādenüñ ṣūfī yoġ itdüñ varını
Ḫırḳa vü seccādeñi merhūn idersin 'āḳıbet

6- 2594- Gül-şen-i ḥüsnini dil-dāruñ ṭutub ey zāġ-ı ḫaṭṭ
Ṣad-hezāran bülbüli maḥzūn idersin 'āḳıbet

7- 2595- Büse virürsin ki Ḥamdī'nüñ alasın cānını
Ey perī ol müflisi medyūn idersin 'āḳıbet

---

[80] Mecnûn'un avcının tuzağından ceylanları kurtarması.
[81] Gazel.

2596- Bu resme niçe ebyāt iderek yād
Gider düşdi yine ṣaḥrāya çün bād

2597- Dir idi Ḥaḳḳ ne ḳıldıysa muḳadder
Geliser ḳul başına ḫayr eger şer

2598- Be-nāgeh irdi yine bir araya
Ṣalınmış gördi bir dām ol ovaya

2599- Giriftār olmuş ol dāme bir āhū
Gözinden yaşlar aḳar boynı baġlu

2600- Ḥaẕerden düşmüş endāmına lerze
Ṭurur ṣayyād hem-çü şīr-i şerze

91a 2601- Diler kim virmeyüb bir dem emānı
Boġazlaya hemīn ol nā-tüvānı

2602- Çü ṣayyāduñ yanına irdi Mecnūn
Dil uzatdı aña çün tīġ-i pür-ḫūn

2603- Didi ki ey ẓālim it gibi zebūn-gīr
Elüñi çek ki ʿācizdür bu naḫçīr

2604- Çözüb boynından aġlāl-i kemendi
Ḳo gitsün ol ġarīb ü mest-mendi

2605- Bugün sen ʿafv iderseñ zecrin anuñ
Virür yarın saña Ḥaḳḳ ecrin anuñ

2606- Ḳo varsun çiftine ol mübtelāyı
Ölünce eylesün saña duʿāyı

2607- Bu gice kim anı araya çifti
Ne diye saña çün bulmaya çifti

2608- Didi her kim seni ayırdı benden
Ḥaḳ ayırsun anuñ cānını tenden

2609- Seni ṣayd eyleyenüñ olsun ey yār
Ecel dāmına gerdānı giriftār

2610- Ḥaẕer ḳıl nālesinden derd-mendüñ
Esīrüñ gerdeninden çöz kemendüñ

2611- Ne idersiñ eyle īcāb itse taḳrīr
Ki sen ṣayd olsañ ü ṣayyād o naḫçīr

2612- Bu şükrāneyçün anı eyle āzād
Ki ‿o ṣayd oldı saña sen añа ṣayyād

2613- Yazuḳdur dökme ḳanın ey sitem-kār
Ye ṣat bana yaḫūd āzād ḳıl var

2614- Çü gitdi gūşına bu nükte-i ṣāf
Biraz geldi dil-i ṣayyāde inṣāf

2615- Didi öldürmeyin ḫoş ey yegāne
Velīkin virmezem de rāygāne

91b **2616-** Bana gerçi ki bu ḥayvān nevādur
Çü raḥm itdüñ ṣatayın al revādur

2617- Çıḳarub cümle esbābını fi'l-ḥāl
Ḳodı ṣayyāduñ öñinde ol abdāl

2618- Alub ṣayyād bu sāz u silāḥı
Çıḳardı dilden ol ḫūn-ı mübāḥı

2619- Pes āhūnuñ yanına geldi Mecnūn
Niteki ‿ata oġıl yanına maḥzūn

2620- Yeñiyle sildi püştinüñ tozını
Ġamından pür-sirişk itdi gözüni

2621- Zuḫūmına ṣarub pīrāhenini
Ṣıġadı dōstlar gibi tenini

2622- Didi ey Ḫıżr-ı mülk-i kūh-ı ḥaḍrā
Re'is ü pişvā-yı ceyş-i ṣaḥrā

2623- Refīḳinden benüm gibi düşen dūr
Enīsinden olan maḥrūm u mehcūr

2624- Nesīmi dil-berümden yād-gārum
Çü zülf-i yār nāfı müşk-bārum

2625- Bu müşkil varṭadan çün olduñ āzād
Yüri çiftüñ yanına ḫurrem ü şād

2626- Tenüñden devr-i zaḫm-ı kīne-ḫvāhān
Tehī senden kemend-i pād-şāhān

2627- Rehā bulduñ yüri nālānlıġı ḳo
Emīn oldı başuñ giryānlıġı ḳo

2628- Velīkin ey ġazāl-ı pür-cemiyyet
Saña ben ḫasteden olsun vaṣiyyet

2629- Yoluñ düşüb varursañ şehr-i yāre
Diyesin ḥālümi ol şehr-yāre

2630- Naṣīb olub ki ola otlaḳuñ ol būm
Ḳılasın derdümi dil-dāre maʿlūm

92[a] **2631-** Duʿālar idüb ol serv-i revāne
Diyesin ben ḳulından yane yane

2632- Ki ey nerm oluben aʿdāya çün mūm
Ḳılan eski emek-dārını maḥrūm

2633- Dilerdüñ kim olam rüsvā-yı devrān
Biter oldum diledügüñden el'ān

2634- Ṭapuñdan düşeli ey meh-likā dūr
Firāḳ itdi beni ġāyetde rencūr

2635- Baña rām oluben ḳavs-ı zemāne
Murādum tīrin irürmez nişāne

2636- Dem-ā-dem gözlerem sūy-ı ḥarīmüñ
Ki bādile gele andan nesīmüñ

2637- Ḳaçankim senden irürmez hevāyı
Yaḳar āhum odı per-i ṣabāyı

2638- Ne yel ki itmez beni būyuñdan āgāh
Degildür ḫātırum aña güẕer-gāh

2639- Velī bir bād kim senden ura dem
Tozıdur göze sürme cāne merhem

2640- Daḫi niçe bunuñ gibi kelāmı
Diyüb ol ʿışḳ mülkinüñ hümāmı

2641- Şikāruñ bendin aldı ḫurrem ü şād
Öpüb iki gözinden ḳıldı āzād

2642- Çıḳub çün dāmdan gitdi ġazāle
Ol aradan revān oldı budāle

2643- Giderken baḫtı gibi irişüb şām
Bıraḳdı deşt-i çarḫa keh-keşān dām

2644- Diler ki aldanub aña ṭāvūs-ı māh
Giriftār ola aġına be-nā-gāh

2645- Ṣaçub ṣayyād hāle āsmāne
Ṣafaḳdan ālile yüz dürlü dāne

92b **2646-** Çehinde gizleye Yūsuf gibi çihr
Çıḳarınca irişüb mālik-i mihr

2647- Felek Mıṣr'ın nücūm-ı dür-fürūşān
Nitekim cūy-ı Nīl eyledi cūşān

2648- Gözinden cūy idüb bir nīl-gūn Nīl
Gider Mecnūn-ı maḥzūn mīl-der-mīl

2649- Dimāġı maġzına virüb ḥarāret
Göyündürür tenin ʿışḳ odı ġāyet

2650- Ṣabāḥ olunca ṭurmadı vü gitdi
Ne bir dem yatdı ne ārām itdi

2651- Degil hergiz murādı gice gündüz
Gider bir cānibi ṭutdı yumub göz

صفت صبح و مناظره کردن مجنون با زاغ[82]

2652- Seḥer çün zāġ-ı gerdūn-ı siyeh-per
Getürdi ṣūrete bir beyże-i zer

2653- Şuāʿından anuñ eyvān-ı āfāḳ
Münevver oldı hem-çün ḳalb-i ʿuşşāḳ

2654- Felek ḥavżında ḥurşīd-i cihān-tāb
Döküdi çehresine nūrdan āb

2655- Gider diñlenmeyüb Mecnūn-ı meftūn
Dili pür-āteş ü çeşmi ṭolu ḫūn

2656- Cihāne āhı oldı āteş-efşān
Tef-i nāle vücūdın ḳıldı sūzān

2657- Günüñ ıssılıġı virdi ḥarāret
Göyündürdi tenini tāb-ı ġāyet

2658- Yoġidi sāyesinden özge raḫtı
Görüb ṣaḥrāda bir ʿālī diraḫtı

---

[82] Sabahın tasviri ve Mecnûn'un kargayla konuşması.

2659- Oturdı sāyesinde bu diraḫtuñ
Dolandı cānı ol şūrīde-baḫtuñ

93a **2660-** Dibinden çıḳub anuñ ṣāfī bir āb
Revān olmuş aḳar pāḳīze vü nāb

2661- Düzülmüş bir ʿaceb ḥavż-ı müdevver
Laṭīf ü pāk hem-çün ḥavż-ı Kevṣer

2662- Ḥavālīsinden ol naḫlüñ olub cemʿ
Bir gümüş berḳ urur dibinde çün şemʿ

2663- Ṣanasın ol şeçer dūdıdur anuñ
Ki ṣaḳfına ḳol uzatmış semānuñ

2664- Fener gibi inüb bir ḳaç budaġı
Ṣabādan ḥıfẓ ḳılmış ol çerāġı

2665- Döşemiş şemʿ-vār ṣaḥn-ı ġabrā
Yüzinden altına bir naṭʿ-ı ġarrā

2666- Şererdür her ḥabābı fi'l-merātib
Kim anuñ ʿaksidür gökde kevākib

2667- Ṣanasın çeşme-i nūr idi ol ḥavż
Ki gerd-i ʿaybdan dūr idi ol ḥavż

2668- İçinde ġavṣ eylerdi semekler
Nitekim ḥavż-ı cennetde melekler

2669- Çü Mecnūn gördi ol ḥavżı vü ābı
Ciger tā-beyne buldı feṯḥ-i bābı

2670- Hem içdi hem girüb yundı bu ṣudan
Çıḳardı çehresini toz busudan

2671- Peyinden özge aña yoġidi çün ḫink
Biraz āsūde düşdi urmadan link

2672- Temāşā ḳıldı ol ʿālī diraḫtı
Yüce bālāsı var çün yār-ı baḫtı

2673- Oturmuş gördi bir şāḫında bir zāġ
Ġam-ı çeşmi dil-i şemʿe ḳomuş dāġ

2674- Görinür çeşm-i rūşen-bīne rengi
Ḳara çün zülf-i rūmī rūy-ı zengī

93b 2675- Çü nāḳa ṣāliḥ ol murġ-ı mücerred
Giyinmiş ṣāliḥīler gibi esved

2676- Oturmuş şāḫ üzre cüst ü zīrek
Başı devletli vü yüzi mübārek

2677- Çü Mecnūn gördi ol murġ-ı ġarībi
Ḫurūşa geldi cānı ʿandelībi

2678- Ḫiṭāb idüb didi ki‿ey murġ-ı ḫāmūş
Neden sensin cihān içre siyeh-pūş

2679- Yazılmışdur meger ʿışḳile nāmuñ
Ki‿olubdur ḳare baḫtum gibi camuñ

2680- Niçün şeb-reng olduñ ey ciger-sūz
Günüñ niçün ḳaradur böyle her rūz

2681- Oda yanan ben özi göyneyen sen
Ḳara giyen sen ü mātem-zede ben

2682- Göyündüñ ʿışḳ nārında meger sen
Ki bu vechile olduñ sūḫte-i ten

2683- Benüm başumda baḫt-ı pür-belāsın
Anuñçün başdan ayaġa ḳarasın

2684- Uçub seyrān iderken bu cihānı
Diyesin göricek ol yār-ı cānı

2685- Ḫarāb oldum baña bir çāre ḳılsun
Ṣaçı gibi yeter āvāre ḳılsun

2686- Eger derdüme irürmezse dermān
Ölürem ṣoñra düşer boynına ḳan

2687- Dir idi ḳorḳma ki‿idem teraḥḥüm
Bu sevdā içre ḳorḳarven ki‿olam güm

2688- Ḳaçankim ḳalmaya çeşmüñ żiyāsı
Aña ne‿eyler ṭabībüñ tūtīyāsı

2689- Ḳapa çün bir ḳoyunı gürg-ı ġarrān
Meded ḳılmaz aña feryād-ı çūbān

94a 2690- Yıḳa çün bir bināyı seyl-i çālāk
Çi seng olmuş anuñ bünyādı çi ḫāk

2691- Ḳuruduḳtan geru bir sebze ey cān
Çi āteş yaġdı üstine çi bārān

2692- Çü sūz-ı ḳalble Mecnūn-ı meftūn
Didi bu resme sözler ḥadden efzūn

2693- Olub ḥālinden anuñ zāġ āgāh
Zebānı- ḥālle itdi nāle vü āh

2694- Girüb bu ḥayretile çarḫa güstāḫ
Ṭoḳız ṭolandı naḫli şāḫ-ber-şāḫ

2695- Gözinden yaş dökerek uçdı ol zāġ
Ḳodı cānına Mecnūn ḫastenüñ dāġ

2696- Gözi ardınca ḳaldı iderek āh
Gice irdi bu ḥālet içre nā-gāh

2697- Çeküb gün yüzine ẓulmet ḥicābı
Başına ṣoḳdı şeb per-i ġurābı

2698- Götürüb ḫ[v]āb-gehden cā-be-cā baş
Hevāda uçmaġa başladı ḫuffāş

2699- Felekde bir çerāġ oldı her encüm
Yaḫūd bir çeşm-i zāġ oldı her encüm

2700- Çerāġ-ı bezm-i miḥnet gibi Mecnūn
Gözinden dökdi ol şeb ṣubḥedek ḫūn

مناظره كردن مجنون بازن عجوزه[83]

2701- Seḥer çün şem[ʿ]-i çarḫ-ı lāceverdī
Başın fānūs-ı ẓulmetden çıḳardı

2702- Aṣub gök saḳfına bir şeb-çerāġı
Münīr itdi ziyādın bāġ u rāġı

2703- Açub şeh-bāz-veş bāl ü perini
Ṭaġıtdı zāġ-ı ẓulmātuñ serini

94b **2704-** Yine ṭurdı revāne oldı Mecnūn
Yaşından cismi ġarḳ-ı ḳulzüm-i ḫūn

---

[83] Mecnûn'un kocakarıyla konuşması.

2705- Ṭutub dil-ber diyārınuñ ṭarīḳın
Gider görmek recāsına refīḳin

2706- Çün ol cānibden ire maġzına bū
Çıġırur ʿaḳlı gibi cānı yā Hū

2707- Yıḳılur bir zemān ṣaḥrā yüzinde
Ki ḳandan mevc urur deryā gözinde

2708- Yine bir laḥẓadan ʿaḳlı dirilür
Şol ölmüş gibi kim yine dirilür

2709- Bu ḥālile giderken iderek āh
Nigāh iderken eṭrāfa be-nā-gāh

2710- Iraḳdan bir ʿacūze oldı peydā
Bile bir şaḫṣ urunmuş şekl-i şeydā

2711- Ki ‿o şaḫṣuñ bu ḳarı başdan ayaġa
Her endāmını çekmiş bend ü baġa

2712- Giriftār itmiş anı ser-te-ser bend
ʿAceb ki ‿ol şaḫṣ olmuş bende ḫursend

2713- İpile yidüb anı gerdeninden
Şitāb u saʿy birle gider ol zen

2714- Bu ḥāli gördi çün Mecnūn-ı dil-bend
Çaġırub ol ḳarıya virdi sevgend

2715- Didi cāndan mutīʿiseñ Ḫudā'ya
Varise iʿtiḳāduñ enbiyāya

2716- Eyit kimdür bu yanuñdaki baġlu
Ne içün baġludur hem söyle ṭoġru

2717- Didi zen ṭoġru söz budur ki ey yār
Degildür bu giriftārum güneh-kār

2718- Benüm bir ṭul ḳarı bu baġludur ac
İkimüzde faḳīrüz ac u muḥtāc

95a **2719-** Żarūretden bunı fikr itdük āḫir
Ki ‿olavuz günde bir yirde müsāfir

2720- Esīr üslūbına düzdüm bu yārı
Gezüb cerr iderüz pes her diyārı

2721- Bulub bu bendle fetḥe bahāne
Açılur bize ḳayd-ı ehl-i ḫāne

2722- Ne kim ḥāṣıl olursa bī-kem ü kāst
Ulaşuruz bunuñla rāst-ā-rāst

2723- Dilenciligi taż'īf iderüz
Ele girincesin tanṣīf iderüz

2724- Çü vāḳıf oldı bu ḥāle ol abdāl
Ḳarınuñ ayaġına düşdi fi'l-ḥāl

2725- Didi kim gel bu zencīr ü ṭınābı
Alub bundan baña ur bul ṣevābı

2726- Ki 'ālemde benüm şeydā vü bī-kār
Degil ben varken ol bende sezā-vār

2727- Beni bende çeküb gel ey yegāne
Ne iḳlīme dilersen ol revāne

2728- Ne kim bu kārdan olursa ḥāṣıl
Baña bir dāne virme heb senüñ bil

2729- 'Acūze gördi çünkim bu şümārı
Didi şādān olub buldum şikārı

2730- Pes evvelki refīkinden uṣandı
Buña baġladı ol zencīr ü bendi

2731- Ṭaḳub gerdānına bend-i girānı
Nevāḫt eyledi ol bend ile anı

2732- Bu bend andan çözüb bend-i belāyı
Resenden gerdeni buldı rehāyı

2733- Çün oldı bend ü zencīre giriftār
Zen ile gitdi ṭurub deşt ü küh-sār

95b 2734- Gider urub zemīne pāyı sille
Gören ṣanır anı ḥulle-be-ḥulle

2735- Baḳan evżā'ına ḳalırdı ḥayrān
Kimi aġlar kimi olurdı ḫandān

2736- Gülenler dehr işinden ġāfil idi
Velīkin aġlayanlar 'āḳıl idi

2737- Belāya ol gedā virmiş rıżāyı
Resende gerdeni vü ġullde pāyı

2738- İrişe çünki bir ḫayme derine
Çıḳar āhı odı çarḫ-ı berīne

2739- Çeker yād itmeyüb ʿārı vü udı
Kimüñ ḳapusına varsa sürūdı

2740- Añub semen-berin gögsini döger
İlenüb ser-nigūn baḫtına söger

2741- Ururlar çıḳuben ṭaşlarla anı
O Leylī diyuben eyler fiġānı

2742- Gidüb ol ḳapudan pes ol kemīne
Varur bir çetr öñine daḫi yine

رسیدن مجنون بدر کاه لیلي وزاری نمودن[84]

2743- Bu resme der-beder olub gezerken
Gözi ḳanıyla yolları bezerken

2744- Ḳażā bir gün irürdi nā-gehānī
Ḥarīm-i der-geh-i Leylī'ye anı

2745- Oturub aġladı vü ḳıldı zārı
Ṣan oldı çeşmi ebr-i bahārī

2746- Çün irdi bu ġārib ol āstāne
Ṣanasın geldi bülbül gül-sitāne

2747- Didi yā dōst urdı derdle der
Pes āvāzından anı bildi dil-ber

96[a] **2748-** Didi kişi eliyle eylemek ḫayr
Yeg andan kim anuñiçün vire ġayr

2749- Pes andan geldi ol cānı cihānuñ
Ki eline ṣadaḳa vire bu gedānuñ

2750- Biri birine ḳıldılar nigāhı
Göge irürdiler ḥasretden āhı

[84] Mecnûn'un Leylâ'nın kapısına varması ve ağlaması.

2751- Naẓar ḳıldı ol iki yār-ı hem-dem
Tekellüfsüz biri birine bir dem

2752- Didi Mecnūn beni hicr ey ḳaşı ṭāḳ
Firāḳa ḳıldı cüft ü vaṣldan ṭaḳ

2753- Anuñçün bendile geldüm derüñe
Ki görüb raḥm idesin çākerüñe

2754- ʿUḳūbetdür baña gerçi ki bu bend
Çü sendendür olur cān aña ḫursend

2755- Ezelde eyle imiş emr-i taḳdīr
Ki ben bī-çāreye ṭavḳ ola zencīr

2756- Eger varise yoluñda günāhum
Ḥaḳumdan gel ki yoḳdur ʿöẕr-ḫvāhum

2757- Benem maḥkūm u sen ḥākim yoluña
Nice düşerse teʾdīb it ḳuluña

2758- Peşīmān-ı cidāl-ı tīġ ü tīrüm
Ḳapuñda şimdi baġlu esīrüm

2759- Ben itdüm niʾitdümise kendʾözüme
Ki kendi zaḥmum uġradı gözüme

2760- Ṣuçumı bilüben bī-ḥadd ü pāyān
Resen boynuma ṣalub geldüm ey cān

2761- Elüm ḳarşuñda oldıysa kemān-gīr
Nice baġladıʾanı gör şimdi zencīr

2762- Ezel cürm eyledümse bī-nihāyet
Beni gör neyledi āḫir cināyet

96b **2763-** Şehā öldürmelü isem gel öldür
Yeter düşmenlerümi baña güldür

2764- Bu dirlikden tenüm ṣancılsa sīḫa
Ḫoş idi yā gerilem çarmıḫa

2765- Baña senden vefādur bī-vefālıḳ
Saña benden ḫaṭādur bī-ḫaṭālıḳ

2766- Senüñ emrüñde olmadum ḫaṭā-kār
Ḫaṭāya ben beni ḳıldum giriftār

2767- Ben umardum ki bir kerre ḫaṭādan
Añasın ben ḫaṭā-kārı vefādan

2768- Ṣanurdum ben görem senden vefālar
Sen isnād eyledüñ baña ḫaṭālar

2769- Esenlik görmedüm ʿahdüñde hergiz
Gehī giryān geçindüm gāh ʿāciz

2770- Ḥayātumda irişmedüm murāda
Ḫoş idi varsa ʿömrüm bergi bāda

2771- Ki şāyed ölsem ey ḳaddi ḳıyāmet
Ḳılayduñ ḳabrümi bir kez ziyāret

2772- Dilerseñ ḥāc şevābın bulmaḳ ey cān
Beni bu ḳapuda eyle ḳurbān

2773- Ki bu der-gāhuñ İsmāʿīliyem ben
Ger incinürsem İsmāʿīlīyem ben

2774- Dilüm çün şemʿ gibi rūşenādur
Başum ḳaṭʿ olduġı cāne ṣafādur

2775- Ki bī-fer olsa bir şemʿüñ liḳāsı
Başanı kesseler artar żiyāsı

2776- Yüzüm yırtub yiter dökdi gözüm ḳan
Demidür ki ḥużūruñda virem cān

2777- Fidā-yı pāyuñ idüb cān metāʿın
Ṭapuñda giderelüm ġam ṣudāʿın

97a **2778-** Benümçün çekme şimdengiru derdi
Iraġ olsun dilüñden ġuṣṣa gerdi

2779- Çü bulmadum viṣālüñ bāġına rāh
Baña besdür hemīn bir kūşe bir āh

2780- Bunı diyüb yirinden ṭurdı ol şīr
Çekildi eyle kim çāk oldı zencīr

2781- İdüb miḥrāb-ı bāb-ı yāre secde
Turub ʿazm itdi yine kūh-ı Necd'e

2782- Varub bir yirde başladı nefīre
Hevāyı dūd-ı āhı ḳıldı tīre

2783- Ḳarābātı ki bu ḥāli işitdi
Yilüb her birisi ardınca gitdi

2784- Aradılar çi ger küh u yabānı
Velī bulmadılar andan nişānı

2785- Olub nevmīd atası vü anası
Üzüldi ikisinüñde recāsı

رفتن مجنون بار دیگر بکوی لیلی در صفت کوران[85]

2786- Bulub Mecnūn dilencilikde vaṣlı
Varimiş gördi tedbīrinüñ aṣlı

2787- Ṣarub bir gün ḳaralarla gözini
Düzetdi kūrlar gibi özini

2788- Virüb her ḥāline taġyīr ṭurdı
Eline bir ʿaṣā aldı vü sürdi

2789- Ṭutub dil-ber ḥarīminüñ yolını
Gider gözetmeyüb ṣaġ u ṣolını

2790- Dileni dileni her çetri nā-gāh
Der-i dildāre irürdi anı rāh

2791- Ḳaḳub kūr-āne ol derde ʿaṣāyı
Didi şeyli'llāh ü ḳıldı gedāyī

97b **2792-** Yüzi üzre yıḳıldı bir megāke
Başı yarıldı vü ġarḳ oldı ḥāke

2793- Çün ol püşīde çeşmi gördi bu ḥūr
Ḥaḳīḳat bildi kim Mecnūn'dur ol kūr

2794- Anasına didi nāzile ol dem
Ki şol āʿmāyı gör kim düşdi muḥkem

2795- Varup ḥālini anuñ seyr ideyin
Elin ṭutub Ḥaḳiçün ḫayr ideyin

2796- Ki ne gözi görür ne ḳuvveti var
Anı ḳaldurayın toprakdan ey yār

---

[85] Mecnûn'un başka bir kez de kör kılığında Leylâ'nın mahallesine gitmesi.

2797- Degildür gidecegi yoldan āgāh
Aña göstereyin kim ḳandedür rāh

2798- Ol ā'māyı gelüb bu serv-i dil-cū
Ṭutub nāzile didi ṭur yuḳaru

2799- Ḳadīmī yārı ile ol felek-mehd
Elin aldı vü baġladı yiñi 'ahd

2800- Gelüb Mecnūn'a ḫoş bu resme ḥālet
Dem-ā-dem kendüye idindi 'adet

2801- Ki girüb dürlü dürlü ṣūrete tā
Gedā gibi ider her-sū temannā

2802- Çoḳ iş itdi bu resme ol dil-efkār
Ki tā oldı muḫālifler ḫaber-dār

2803- Çü ẓāhir oldı bu iş püşt ü pesden
İşitdi ṭa'n Leylī degme kesden

2804- Żarūrī düşdi Mecnūn iştiyāke
Ṭutuldı cānı zindān-ı firāke

صفت شتا و خریدن مجنون نهال سرو را از باغبان[86]

2805- Meger bir gün yine ururdı linki
'Aṣā ḳamçısı anuñ link ḫinki

98a **2806-** Şitā eyyāmı idi ol zemān hem
Pür idi berfden eṭrāf-ı 'ālem

2807- Dökilür āsmāndan berf çün 'āc
Atar her sū ṣanasın penbe ḥallāc

2808- Göze her riṣte-i ḫurşīd-i şāfī
Görinür şūşe-i yaḫ gibi ṣāfī

2809- Ḫalīl-i kebg yaḳub oda şeh-per
Çaġırur kim ḳanı gül-zār-ı āẕer

2810- Ṣudan biryānlıġa gelmişdi māhī
Ki āteş idi cānınuñ penāhī

---

[86] Kışın tasviri ve Mecnûn'un bahçıvandan serviyi satın alması.

2811- Bu faṣl içinde Mecnūn-ı ciger-sūz
Fiġān-ı şuʿlesinden āteş-efrūz

2812- Bürehne-pā buz üstinde yürürdi
Ayaġı ıssısından buz ḳururdı

2813- Giyüb yaḫ taḫtasından kefş ü nāʿleyn
Gider ol pīşvā-ı Kaʿbe-i dīn

2814- Bu ḥālile gezerken cānı pür-dāġ
Aña nā-geh güẕer-gāh oldı bir bāġ

2815- Naẓar ḳıldı çü her sū būstāne
Gözi tūş oldı anda bāġ-bāne

2816- Ṭurur bir ʿarʿaruñ dibinde nev-ḫīz
Elinde kesmege‿anı erre-i tīz

2817- Varub yanına ol serv-i cüvānuñ
Elini ṭutdı Mecnūn bāġ-bānuñ

2818- Eyitdi kim degil mi ḥayf ki‿ey pīr
Kesile buncılayın naḫl-i dil-gīr

2819- Ḫuceste bir nihāl-i tāzedür bu
Ki ḳadd-i yāre beñzer rāst u dil-cū

2820- Olub ḥayrān bu söze bāġ-bān-merd
Cevābında didi kim ey cüvān-merd

98b **2821-** İki oġlancıġum var ṭıfl u ʿüryān
Şitānuñ şiddetinden zār u giryān

2822- Bularuñ mergine ol kim perde-keşdür
Giceyle hīzem ü gündüzle güneşdür

2823- Benüm māl-ı cihāndan bir peşīzem
Daḫi yoḳ bu şecerden ġayr-ı hīzem

2824- Oġullarum durur miṣl-i semender
Ki dirlik idemezler olmasa‿āẕer

2825- Olaruñ gözlerine dūd-ı aḫker
Gelür serv-i revāndan ḫūb u ḫoş-ter

2826- Ṣatun al ḳudretüñ yiterse benden
Vü ger ni hīzem iderven anı ben

2827- Olub Mecnūn bu sözden şād u ḫandān
Didi kim rāżıyem bu ḳavle ey cān

2828- Ḳolumda var durur bir laʿl-i berrāḳ
Ki miṣlin görmemişdür çeşm-i āfāḳ

2829- Bu naḫlüñ ḳıymetiyçün benden anı
Al incitme tek ol serv-i cüvānı

2830- Diyüb bu sözi laʿli ol yegāne
Çıḳarub ṣunı virdi bāġ-bāne

2831- Çün ol serv oldı Mecnūn'uñ ġulāmı
Pes āzād ol zemāndan ḳaldı nāmı

2832- Oturub dibine ol serv-i ṭārīnüñ
Añub aġladı ḳaddin dil-berinüñ

2833- Ḫiṭāb itdi ki ey naḫl-i yegāne
Ki yārum ḳāmetindensin nişāne

2834- Ḥayāt-ı cānsın u ārām-ı dilsin
Murād-ı çeşm-i giryān kām-ı dilsin

2835- Ḳadüñdür şemʿ olmuş adı ʿarʿar
Ki cān u dildür ol şemʿe semender

99a **2836-** Libāsuñdur miṣāl-i Ḫıżr-ı ḫaḍrā
Elüñde var ʿaṣā mānend-i Mūsā

2837- Ol arada biraz gözden döküb ḳan
Ṭurub ṭaġa yöneldi zār u giryān

امدن ابن سلام بقبیله لیلی و پشکشها دادن[87]

2838- Gel ey ġavvāṣ-ı deryā-yı maʿānī
Sözüñden pür-güher eyle cihānı

2839- Çıḳarub kān-ı ṭabʿuñdan cevāhir
Cihān ḫalḳına īṣār eyle vāfir

2840- Ki ʿālemde bahāsuz gevher oldur
Dür ü mercān ḥacerdür cevher oldur

2841- Ṭalub himmet deñizine keremden
Çıḳar cān cevherin ḳaʿr-ı ʿademden

---

[87] İbn-i Selâm'ın Leylâ'nın kabilesine gelmesi ve armağanlar vermesi.

2842- ʿAceb cevher durur bu cevher-i pāk
Ki ne baḥri bilür aṣlın ne ḥakkāk

2843- Nice cevher ki geşt iden cihānı
Miṣālinden anuñ virmez nişānı

2844- Çü bildüñ sen ḳamu ḫāṣṣiyyetini
ʿAyān it bize de keyfiyyetini

2845- Ṭırāz-ı ḳıṣṣadan ḫayyāṭ-ı ḫāme
ʿArūs-ı naẓma şöyle dikdi cāme

2846- Ki çün irdi temāme kār-ı Nevfel
Göneldi ṭaġa Mecnūn-ı muʿallel

2847- Ḫalāyıḳ bu ḫaberden oldı āgāh
Ki ḳurtıldı ġamām-ı varṭadan māh

2848- Ṭuyuldı her vilāyetde bu ḳıṣṣa
Ki tā İbn-i Selām'a irdi ḥiṣṣe

2849- Ḳaçan kim bu kelāmı güş ḳıldı
Ṣafādan tende cānı cūş ḳıldı

99b **2850-** Diline şevḳ-i dil-ber ġālib oldı
Turup pes cān u dilden ṭālib oldı

2851- Çeküb ṭāḳ u ṭaranub pād-şāhī
Nigār iline ṭoġru ṭutdı rāhı

2852- Çekildi sīm ü zer yanınca vāfir
ʿAbīr ü ʿanber ü ʿūd u cevāhir

2853- Hem uydurdı bile bī-ḥaḍḍ tekāver
Ki miḳdarına ḳılmaz ʿaḳl-ı bāver

2854- Zebūn olub hezārān fīl-i leflāf
İrürdi yire bār-ı nāfeden nāf

2855- Daḫi aldı nice biñ baġl u üştür
Ki püşti her birinüñ bār ile pür

2856- Şeker bārından oldı üştürān leng
Cihānı teng-i şekker eyledi teng

2857- Bu resme ṭanṭaña vü heybetile
İrişdi yār iline şöhretile

2858- Bu cānibden daḫi emr itdi sulṭān
Ki ḳarşu çıḳa dāmādına āʿyān

2859- Ne deñlü var ise der-gehde ḥāżır
Vezīr ü ḫāṣṣ u nüddām u ekābir

2860- Ne kiçi ḳaldı şehr içre ne ulu
Hep istiḳbāle çıḳdılar ḳıvanu

2861- Varub buluşdılar İbn-i Selām'a
Gelüb ḳondurdılar bir ḫoş maḳama

2862- Ḳatı ʿizz ü riʿāyet eylediler
Temām üç gün żiyāfet eylediler

2863- Çün irişdi müsāfirliḳ temāme
Ṣafā virdi sükūn İbn-i Selām'e

2864- Pes andan ṣoñra düzdi peşkeşler
Niçe yük ʿūd-ı ḫuşk u ʿanber-i ter

100[a] **2865-** Hezār üştür hezār ester hezār esb
Ki ⌣idemez tozların fehm-i ṣabā kesb

2866- Daḫi biñ bende rūmī vü ḫaṭāyī
Ki ider yüzleri şermende ayı

2867- Ḥarīr ü aṭlas u zer-beft ü dībā
Nihāyetsüz ḳamu rengīn ü zībā

2868- Müheyyā eyleyüb emr itdi derḥāl
Ki ⌣ideler āstān-ı şāha irsāl

2869- Getürdiler revān bir ḳāṣid-i cüst
Ki seccānı söz içinde ider süst

2870- Alub bu meblaġı ol peyk-i kāmil
Varub şeh ḫāzinine ḳıldı vāṣıl

2871- Daḫi ṣoñra açub ḳufl-ı zebānı
Didi sulṭāne bu remzi nihānī

2872- Ki bu İbn-i Selām ey şāh-ı devrān
Cemāl ü ḥüsnledür māh-ı devrān

2873- Bahādır nev-cüvāndur şīr-i peyker
ʿArab içre reīs ü püşt-i leşker

2874- Yücedür nāmı ṣāḥib-tīġdür hem
Ebā ʿancedd cihān içre mükerrem

2875- Ṣu gibi ḳan revān itmekde çālāk
Vü ger zer dirseñ yanındadur ḫāk

2876- Bu sözlerden gelüb sulṭān rıżāya
Serin virdi dehān-ı ejdehāya

خشم کرفتن لیلی از مشاطه وراری کردن[88]

2877- İki cānibden oldılar çü rāżı
Nikāḥ ecli içün oḳundı ḳāżī

2878- Hem oldı cemʿ ehl-i ʿilm ḫayli
Ki ola İbn-i Selām'a ʿaḳd-i Leylī

100[b] **2879-** Çün āgāh oldı dil-ber bu ḫaberden
Pür itdi çeşmini ḫūn-ı cigerden

2880- Ki ey gerdūn nedür senden bu işler
Bañа kim cāne cevrüñ nev nev işler

2881- Tenümden tīġle ger dökseler ḫūn
Er almazam meger kim ola Mecnūn

2882- Ki rūz u şeb ġamından cān-fürūşam
Anuñ ḳaṣrından özge evde boşam

2883- İki er olmaya bir ʿavrete cāy
Ki hīç bir mūzeye ṣıġmaz iki pāy

2884- Hemīn oldur cihān içre bañа yār
Anuñ ġayriyle hergiz düzmezem kār

2885- Gelüb yanına pes meşşāṭa dil-şād
Oturdı kide dāmād içün ābād

2886- Gehī vesme çeküb ebrūlarına
Gehī şāne ḳodı gīsūlarına

2887- Gözi āhūların çün nāfe-i çīn
Diledikim ide sürmeyle müşgīn

---

[88] Leylâ'nın kendini süsleyen "meşşata"ya öfkelenmesi.

2888- Çün itdi sürme-dāna mīli meyli
Yüzine baḳdı yüz ḫışmile Leylī

2889- Didi bu mīl kim yüzi ḳaradur
Beni öldürmege tīr-i ḳażādur

2890- Gözümde sürme neyler ey cefā-kār
Ki aġlarken yur anı eşk-i ḫūn-bār

2891- Yüzüme ḳoduġuñ ḫāli dil-āvīz
Olubdur bańa zaḫm-ı tīr-i ḫūn-rīz

2892- Bunı diyüb ruḫından ḫāli ol ḥūr
Ḳazıyub ṭırnaḳile eyledi dūr

2893- Ki ḫoşdur ḫāl ańa ki ola ruḫı āl
Siyeh-rūyum bańa lāyıḳ degil ḫāl

101[a] **2894-** Ḳulaġum ki eyledüñ laʿlile uş pür
Bańa ol ḳanile ṭolmuş ābiledür

2895- Külālem kim ruḫum üstinde çīndür
Ṣanasın zaḫm-ı naʿl-i āteşīndür

2896- Yüzügüm bī-nigīn-i laʿl-i dil-dār
Olubdur barmaġumda ḫalḳa-i mār

2897- Sivārum kim didüñ ḳolbaġıdur bu
Degildür ḳolbaġı ḳol bağıdur bu

2898- Firāḳ-ı yārdan pāyumda ḫalḫāl
Belā zencīrüdür yā zaḫm-ı çengāl

2899- Reg-i gīsūma her dendān-ı şāne
Urur bir nişter gibi nişāne

2900- Daḫi āyīneden buldum ferāġı
Bańa āyīne yeter sīne dāġı

2901- Diyüb bu sözleri göster[d]i ḫışmı
Pür oldı eşk-i ḫūnīnle çeşmi

2902- Olub meşşāta āşüfte işinden
Ḫabīr itdi anuñ cünbişinden

2903- Ki ere varmaġa hīc bu serv-i mevzūn
Degil rāżī meger kim ola Mecnūn

2904- Ki eydür almazam ʿālemde bir kes
Velī Mecnūn'a cāndan rāżīyem pes

2905- Ben evvel demden aña nām-zedüm
Vü ger ni özgelerden bī-murādum

پند دادن مادرلیلی لیلی را ونکاح بستن ابن سلام را[89]

2906- Anası geldi yanına oturdı
Yüzinden perdesin māhuñ götürdi

2907- Didi lāyıḳ mıdur ʿālemde ey yār
Ki işidenler bizimçün diye bī-ʿār

101b 2908- Var ol şūrīde-ḥāli ḳıl ferāmūş
Gel ol bu māh-ı nev birle hem-āġūş

2909- Vü ger ol perdeden virürsüñ āvāz
Bizi bed-nām ider ʿālemde ġammāz

2910- Muṭīʿ olmayasın bu pende ger sen
Rehā bulmayasın ṭaʿn-ı ʿadūden

2911- Döşir ʿākluñı ṭut pend ü naṣīḥat
Getürme bize ḫalḳ içre fażīḥet

2912- Çi ger pend itdi ol cān pāresine
Nemek ṣaçdı velīkin yāresine

2913- Derūnında hevā-yı ʿışḳ-ı Mecnūn
Ögüt virdükçe daḫi oldı efzūn

2914- Düşe bir ḫirmene çün nār-ı bī-dād
Daḫi biter yaḳar anı dem-i bād

2915- Aña kār itmedi ger pend-i māder
Bıraḳdı şerm içine līkin āẕer

2916- Ki işidüb bunuñ gibi ʿitābı
Ḥayādan vire bilmedi cevābı

2917- Eyitdiler ki bu serv-i ḳabā-pūş
Rıżā virdigiçündür böyle ḫāmūş

2918- Pes oldı ṣanub ol meh-rūyı rāżī
Nikāh itdi ṭurdı gitdi ḳāżī

[89] Annesinin Leylâ'ya öğüt vermesi ve Leylâ'nın İbn-i Selâm'a nikâhlanması.

در خلوت نشستن لیلی و دامادو محروم شدن داماد[90]

2919- Felek meşşāṭası çün güş-ı şāmı
Dür-i encümle zeyn itdi temāmī

2920- Ḳamer oldı ᶜarūs u gice dāmād
Kevākib çarḫa girdi ḫurrem ü şād

2921- Bu çarḫ-ı mevlevī-kār u pür aḫter
Ṣan oldı ol dügünde bir ṭabaḳ zer

102[a] **2922-** Dirilüb bir araya serv-i ḳaddler
Semen-sīmā ṣanemler lāle-ḫaddler

2923- Yanına geldiler ol āftābuñ
Ṣan eṭrāfına encüm māh-tābuñ

2924- Eline aldı cennetde her ḥūr
Hezār ikrāmla bir şemᶜ-i ḳāfūr

2925- Bularda her çerāġ-ı āteşīn-bāl
Şeker şāḫındadur ṣan ṭūṭī-i al

2926- Gözüne Leylī'nüñ her şemᶜ-i enver
Görinür āteşīn dillü bir ejder

2927- Gelinligine anuñ şehr ü il şād
ᶜAzā vü giryeye urmuş o bünyād

2928- Bıraġub ġuṣṣadan alnına yüz çīn
Oturdı geçdi taḫt üstine ġam-gīn

2929- Sürūr ile irişüb geldi dāmād
Oturdı yanına çün serv-i āzād

2930- Ṭaġıldı ḫalḳ ü ḫalvet ḳaldı eyvān
Ḳamu uyḫuya vardı ins ü cān

2931- Diledi bāġ-ı ḥüsninden ki yek-ser
Murādı üzre dire mīve-i ter

2932- Ṭutub birūn iki zülf-i müşg-būyın
Bunı ḳaṣd itdi ki öpe rūy u mūyın

---

[90] Leylâ ve damadın yalnız kalması, damadın isteğine ulaşamaması.

2933- Rıżā virmedi vü redd itdi Leylī
Ġażab gösterdi vü ḳılmadı meyli

2934- Anası bu ḫaberden oldı bī-tāb
Ṭurub yanına geldi çeşmi pür-āb

2935- Didi benden ḳızum işit naṣīḥat
Getürme saña vü bize fażīḥet

2936- Buña rām olmazisen senden ey yār
Olur ḳavm ü ḳabīle cümle bī-zār

102b **2937-** Bu söz içürdi ṣankim Leylī'ye zehr
Anasına didi idüb ögüş ḳahr

2938- Ki ey māder nedür bu pend-i bisyār
Eyit kim ʿaybsuz ʿālemde kim var

2939- Cihān içre ḳanı bir kimse bī-ʿayb
Ḫudā'dur ʿaybsuz kim yoḳ aña reyb

2940- Helāk oldum taḥassür geçdi cāne
Bıçaḳ irdi bu ġamdan üstüḫvāne

2941- Ḳarābātı niderven ey cemīle
Baña yārum yeter ḳavm ü ḳabīle

2942- Göñül ḳavm istemez Mecnūn'dan özge
Kimesnem yoḳdur ol meftūndan özge

2943- Degilven derd-i ḫvāherden ciger-sūz
Ki bir arada cemʿ olmaz iki rūz

2944- Vü ger ni ḫāldür dirsen vefā-dār
Baña uş ḫāl yiter ḫāl-i ruḫsār

2945- Ana yoḳdur senüñle daḫi kārum
Ki besdür bu cihāndan baña yārum

2946- Güher kim bula ʿālemde ḫarīdār
Daḫi yoḳdur ṣadef birle aña kār

2947- Bunı didi vü ẓāhir ḳıldı ḫışmı
Pür oldı ḫūn-ı dilden ṭaşt-ı çeşmi

2948- Olub çeşmi anasınuñ da ḫūn-bār
Ṭurub gitdi yanından çār-nā-çār

2949- Yine geldi taẕarruᶜ birle dāmād
Ki vaṣlından ola ol meh-veşüñ şād

2950- Hemān-dem ṭutdı cān-ı Leylī'yi tāb
Ruḫın der ḳıldı ġarḳ-ı āteş ü āb

2951- Yüzine urdı anuñ bir ṭapanca
Ki nesrīnin benefşe ḳıldı bunca

103[a] **2952-** Didi bālā durur bu naḫl-i pür-bār
Ümīdüñ sengi irmez ey cefā-kār

2953- Ne bu mīvem benüm tār açа varur
Ne ol tīrüñ senüñ amaca varur

2954- Bu bāre idemezven ben ḫıyānet
Ki şāḫ-ı gerdenümdedür emānet

2955- Bu murġı idemezsin dāmuña rām
Bu işe bulduramazsın sen encām

2956- Bu gül-şen cāyıdur bir ᶜandelībüñ
Naṣībidür bu gül bir bī-naṣībüñ

2957- Bu kişver yiridür bir tāc-dāruñ
Bu ḫuṭbe_adınadur bir şehr-yāruñ

2958- Bu beste kim olubdur şekker-āmīz
Ṭamaᶜ dendānın aña eyleme tīz

2959- Yüri sen kendü ḫālüñ gör beni ḳo
Neye varur zevālüñ gör beni ḳo

2960- Ben olısar degilven saña maḥrem
Ki Mecnūn'um degil senden daḫi kem

2961- Bu bāġı dikene virilmedin bār
Yiyemez mīvesini zāġ-ı bed-kār

2962- Heves efsūnla itme ḳaṣd-ı bī-dād
Ki açmaz bu ḥarīmüñ ġoncesin bād

2963- Düzülse kūze ger devr ile ḫāküm
Saña el virmeyiser dest-i pāküm

2964- Elüñ çek benden ibrām eyleme çoḳ
Özüñi vü bizi incitme artuḳ

2965- Vü ger ni Tañrı ḥakı kend'özümi
Ururam ḫançere işit sözümi

2966- Ne deñlü kim tażarruᶜ ḳıldı dāmād
Yüzine baḳmazdı ol serv-i āzād

103b 2967- Muḳarrer bildi kim ol kebg-i ḫōd-kām
Degildür dānesine kendünüñ rām

2968- Ne el virür dürüşmekle viṣāli
Ne laᶜlinüñ naṣīb olur zülāli

2969- O gülden olmayub maḳṣūdı ḥāṣıl
Nitekim lāle ḳaldı dāġ-ber-dil

2970- Özinden bildi kim vardur ferāġı
Yanubdur özge āteşden çerāġı

2971- İdüb āḫir viṣālinden ferāġat
Żarūrī görmege ḳıldı ḳanāᶜat

2972- Bu resmile geçinürlerdi her-gāh
Ṭulūᶜ iderdi geh geh çeşmine māh

2973- Velī ki ol yüzi şemᶜ-i ṣubḥ-gāhı
Yola dikmişdi göz gözlerdi rāhı

2974- Ki tā bād irürüb bir gün ġubārı
Bula andan nesīm-i ġār-ı yārı

خواب دیدن مجنون[91]

2975- Bu yaña geldüñ ol dīvāne-i ġār
Ġarīb ü bī-kes ü dil-rīş ü bī-mār

2976- Belā ṣaḥrāsınuñ peyk-i revānı
ᶜAnā deryāsınuñ ġarḳ-ābı cānı

2977- Esīr-i bend-i zindān-ı meẕellet
Ġarīḳ-i ḳaᶜr-ı ᶜummān-ı meşaḳḳat

2978- Ġam odından başın baġrı kebābı
Maḥabbet bezminüñ mest-i ḫarābı

[91] Mecnûn'un rüya görmesi.

2979- Olan ḫum-ḫāne-i mihnetde ḥayrān
Ḳalan hengāme-i ḥayretde nālān

2980- Dirīġ ü nāle vü āhuñ enīsi
Fiġān u derd ü hicrānuñ celīsi

104[a] **2981-** Şeh-i iḳlīm-i ġam yaʿnī ki Mecnūn
Şikeste-ḥāl ü mehcūr u ciger-ḫūn

2982- Ḳılurdı ṭaġda nāle şeb ü rūz
Yil irürürdi geh geh çeşmine toz

2983- Cenāb-ı mülk-i dil-berden ki ⌣ire bād
Olurdı çeşmi rūşen ḫāṭırı şād

2984- Yaḫūd ki ⌣ireydi bir bū ol yañadan
Giderdi ʿaḳlı miskīnüñ ṣafādan

2985- Bu ḥāl üzre geçerdi ʿömri anuñ
Beri cümle umūrından cihānuñ

2986- Meger bir şeb melālet nā-gehānī
Giriftār itdi bend-i ḫʷāba anı

2987- Çü bāṭın ʿālemine girdi rūḥı
Düşünde seyr ḳıldı bu fütūḥı

2988- Ki ⌣idinmiş cāyuña bir ṭurfe bāġı
Elinde hem ṭutar bir şeb-çirāġı

2989- Kamu olmuş ḥarīm-i bāġ u gül-şen
Şuʿāʿından anuñ pür-nūr u rūşen

2990- Gözi ṭuş oldı anda bir tezerve
Ḳarār itmiş ḳonub bir şāh-ı serve

2991- Kim anuñ bāl u per-i zer-nigārı
Çü şemʿ itmiş münevver ol kenārı

2992- Per ü bālinden ol murġ-ı serīri
Tenine ḫilʿat idinmiş ḥarīri

2993- Vücūdın şöyle ṭutmuş per-i aḥmer
Ki od olmuş yiri hem-çün semender

2994- Be-nā-geh ol tezerv ü āteşīn bāl
Ṭurub ol şāhdan pür-ḥīle vü āl

2995- Gelüb ḳapdı elinden şeb-çerāġın
Füzūn itdi ġarībüñ dilde dāġın

104b 2996- Çün ol gevher naṣīb oldı tezerve
Yine pervāz ḳıldı şāḫ-ı serve

2997- Ḳonarken şāḫa ol murġ-ı münevver
Sivişüb ḳaynaġından düşdi gevher

2998- Dil-i Mecnūn'a ḳorḫu virdi bu ḫ^vāb
Vücūdı ṭutdı ġamdan lerze vü tāb

2999- Uyanub ḥayretile ol ciger-ḫūn
Revān itdi gözinden eşg-i gül-gūn

3000- Dili ġam-nāk ü cānı hāil oldı
Ki bu düşden işi key müşkil oldı

3001- Dir idi ġam ḳılub cānına teʿṣīr
Kim ider ola bu rüyāyı taʿbīr

آگاه شدن مجنون از شوهر کردن لیلی[92]

3002- Bu resme ol ġarīb endīşeyken
Gehī ṣaḥrā vü gāhī mişedeyken

3003- Iraḳdan gördi bir üştür-süvāri
Ki ṭoġru kendüyedür reh-güẕārı

3004- Meger obalarından bir zen idi
Ki Mecnūn'uñ ḳarābātından idi

3005- Zemān-ı Nūḥ'dan ḳalmış ʿacūze
Sebūdur ṣureti ṣan burnı kūze

3006- Yalan sözlü yaman dillü siyeh-rūḫ
Baḫīl ü bed-ḫiṭāb ü zehr-pāsūḫ

3007- Ṭuṭaġınuñ arası şöyledür dūr
Ki ⌣irişmez bir birine çün leb-i gūr

3008- Görinür dişlerinden kirm-i bisyār
Dehānıdur ṣanasın gür-ı pür-mār

---

[92] Mecnûn'un Leylâ'nın evlendiğinden haberdar olması.

3009- Gelüb Mecnūn'ı gördi kim fiġānī
Tütünden çarḫı ḳılmış āsmānī

105[a] 3010- Didi ki ey devr-i gerdūndan ḫabersiz
Bed-efʿālinden eflāküñ ḥaẕersiz

3011- Dökersin dīdeden sen bunda seyli
Er aldı ṭanṭanayla anda Leylī

3012- Ol anda ġayr eline virdi dāmān
Ḳılarsın bunda sen feryād u efġān

3013- Bu kārı tutmadan yeg kārsızlıḳ
Ki o resme yārdan ḫoş yārsızlıḳ

3014- Niçe müddetdür ol serv-i şeker-leb
Yatur İbn-i Selām'ile leb-ā-leb

3015- Nice iş eyledi gör āḫir-i kār
Seni terk idüb oldı ḫaṣmuña yār

3016- Olur bu māh-rūlar bī-vefā-ḫū
Daḫi bī-gāne-ḳalb u āşnā-rū

3017- Bugün ḫūbān-ı ʿālem ey birāder
Ḳamudur bir birinden bī-vefā-ter

3018- Gözetmezler cihānda ġayret ü nām
Sıyub ʿahdi virürler düşmene kām

3019- Diker ʿāşıḳ nihāl-i mīve bāġa
Yidürür bāġ-bān bārını zāġa

3020- Saña şimdi ʿadūdur ol cefā-kār
Bilür ʿāḳıl ki kimdür ʿavrete yār

3021- Vefāsızdur bilürsin ʿavreti çün
Nedür derdüñ senüñ bir ʿavret içün

3022- Degil bir biñ daḫi olursa ʿavret
Ḳamu bed-ʿahd olur bī-mürüvvet

3023- Vefā levḫi yazulduġı zemānda
Ṣıdılar ḫāme-yi nām-ı zenānda

3024- Zenüñ ger ṣūretā vardur vefāsı
Velī yoḳdur vefāsınuñ beḳāsı

105b 3025- Ki bulsa senden özge mihr-bānı
Virür yolına cānı vü cihānı

3026- Çü bir ḳac gün ola anuñla muʿtād
Seni yüz yıllıḳ olsañ eylemez yād

3027- Egerçi mihr-bān olur ḳatı zen
Velī kendü işiyçündür muʿayyen

3028- Çeker her kişi bunlardan cefāyı
Kimesne bulmadı zenden vefāyı

3029- Bir er kim ʿavrete meyl ide cāndan
Ḥaḳīḳat bil ki yegdür ʿavret andan

3030- Nedür ʿavret nişān-gāh-ı nireng
İşi ẓāhirde ṣulḥ u maʿnāda ceng

3031- ʿAdūluḳ itse āfāt-ı cihāndur
Çü dōst ola helāk-i dīn ü cāndur

3032- Ne deñlü olsa temṯīl ü ḥikāyet
Zenüñ efsūnına yoḳdur nihāyet

3033- Niçe demdür ol itmedi seni yād
Anı sen daḫi añma düşdiñüz yad

3034- Velī bir pend işit benden nihānī
Ṣıdı çün ʿahdini terk eyle anı

3035- Benüm bir duḫterüm var ḫūb u ferruḫ
Semen-sīmā vü nergis-çeşm ü gül-ruḫ

3036- Ṣaçınuñ ṣayḳalından miṯl-i çenber
Yüzi mirʿatı rūşendür münevver

3037- Lebi üstinde ḫāl-i ʿanberīni
Süleymān ḫāteminüñdür nigīni

3038- Yāḫūd ol ḫālle bu laʿl-i mey-gūn
Olubdur müşgle maḫlūṭ-ı maʿcūn

3039- Güherden dürcdür lāʿlīn ṭuṭaġı
Ki içinde pürdür anuñ ḳand odaġı

106a 3040- Saña virdüm bugünden ol nigārı
Yeter ḳılduñ fiġān u āh u zārı

3041- Çü Leylī ġayre oldı yār u hem-demi
Ḳo anı sen de özge yār ṭut hem

جواب دادن مجنون با زن عجوزه و سرزنش نمودن[93]

3042- Çü Mecnūn ḳıldı sözlerin güş
ʿUrūc itdi teninden ṭā'ir-i hūş

3043- Başına urdı ġamdan ol ḳadar seng
Ki ḳanından ḳamu ḳūh oldı gül-reng

3044- Dögüb ḳıldı vücūdın ḳare ḳare
Çeküb itdi yaḳasın pāre pāre

3045- Didi ol ʿavrete ki ey zāl-ı ḳattāl
Ġamından derd-i ʿışḳuñ fāriġü'l-bāl

3046- Nikāb altında şol duḫter ki dirsin
Gerek ḥüsniyle başı göge irsin

3047- Perī-ruḫsār olsun māh-peyker
Baña ol dīvden görinür ebter

3048- Gözüme ruḫları vü şaçları hem
Görinür verd ü sebz-i gül-şen-i ġam

3049- Lebinde didügüñ şol ḫāl-i ḫandān
Aġudur kim maḳāmıdur nigīn-dān

3050- Dehānı birle dendānın ki ögersin
Beni gūyā ki ṭaşile dögersin

3051- Yüri var müşterī bul özge yirden
Ki olmuşdur beri Mecnūn bu berden

تسلی کردن زن مجنون را وزاری کردن مجنون[94]

3052- Çü Mecnūn'uñ bu ḥālin gördi ġammāz
Peşīmān oldı virdügine āvāz

106b 3053- Taḥammül eyledi bir laḥẓa kim tā
Döşirdi ʿaḳlını Mecnūn-ı şeydā

---

[93] Mecnun'un kocakarıya cevap vermesi ve azarlaması.
[94] Kadının Mecnûn'u teselli etmesi ve Mecnûn'un ağlaması.

3054- Yanına gelüb ʿöẕr itdi vāfir
Didi şermendeyüm kiẕbümde āḫir

3055- Ki bu sözde yalan eydem ḥaḳīḳat
Beni ʿafv it ki buldum key hezīmet

3056- Bu resme ki ʿeyledüñ feryād u zārı
Bıraḳdı cānuma nālün şerārı

3057- Nikāḥ oldı egerçi ġayre Leylī
Velī ḳılmadı erine hīç meyli

3058- Dem olmaz ki ʿol nigār-ı serv-i āzād
Seni yüz kerre ḳılmaz derdle yād

3059- Gelin olalı bir yıl vardur ol cān
Ṭurur mihriyle vü mührüñle el'ān

3060- Eger biñ yıl daḫi olursa şevher
Yiyemez ol nihāl-i tāzeden ber

3061- Çü Mecnūn vāḳıf oldı bu ḥesāba
Didi ḥayf u dirīġ ol āftāba

3062- Ki ʿanuñ bu kündeye pāyını nā-çār
Atası ẓālim itmişdür giriftār

3063- Gözinden yaş döküb yine dem ile
Çaġırub didi yārına ġamile

3064- Ki ey çāk eyleyen ʿahd ü emānın
Kesen mihr ü maḥabbet rīsmānın

3065- Ben ummazdum nigārā hīç senden
Ki ʿola ṣādır bu fiʿl-i pīç senden

3066- Baña sensiz ġam u hicr urdı dāġı
Sen eller bezminüñ olduñ çerāġı

3067- Ben oldum bülbül-i bāġ-ı ġam u bīm
Sen itdüñ güllerüñi zāġa teslīm

107[a] 3068- Ciger ḳanı yirüm ben nite kimden
Senüñ laʿlüñ şarāb-ı bezm-i düşmen

3069- Lebüñden ayru ey serv-i dil-ārā
Yirüm ben dūd her-dem ḫaṣm-ı ḥelvā

3070- Benüm sensiz maḳāmum deşt ü vādī
Senüñ bensiz yirüñ gül-zār-ı şādī

3071- Ḥaḳīḳat benden ol dihkān-ı ebter
Ki öñdügin gelüb divşürdi ḳuşlar

3072- Ṭaşile gök itdüm sīnemi ben
Dil ile boyaduñ cānā beni sen

3073- Yeñi yār ile olduñ ḫurrem ü şād
Pes itmezsin ḳadīmī yāruñı yād

3074- Eger ġayrile olduñsa hem-āġūş
Bizi de ḳılmaġıl bārī ferāmūş

3075- Ben idüm gül-şenüñüñ bāġ-bānı
İderdüm yād ayaḳdan ḥıfẓ anı

3076- Bitürdüm mīvesin ben bülbül-i zār
Yidürdüñ zāġa‿anı sen āḫir ey cān

3077- Bu idi virdigüm yoluñda cānı
Ki‿iletmezdüm saña ben bu gümānı

3078- Ḳanı ol itdügüñ ʿahd ü yemīnler
Ki ditrerdi yemīnüñden zemīnler

3079- Ṣoñ ucı ġayre ḳılduñ göñlüñi germ
Benüm çeşmüm yaşumdan itmedüñ şerm

3080- Sen itdüñse ḳayurmaz bī-vefālıḳ
Ġamuñla ḳılalum biz āşnālıḳ

3081- Bu resme zemzemeler bī-nihāyet
Şu deñlü ḳıldı kim yoḳ ḥadd ü ġāyet

رفتن پدر مجنون مجنون را و پند دادن [95]

107b 3082- ʿArabdan naḳş-bend Fārīsī ḫūn
Şu resme dökdi Rūm iḳlīmine ḫūn

3083- Ki‿atası Ḳays'uñ ol pīr-i fütāde
Viren ḥasretle ʿömri bergi bāde

3084- Yir idi her zemān Mecnūn içün ġam
Ki ġamdan idi naḫl-i ḳāmeti ḫam

[95] Mecnûn'un babasının Mecnûn'a gitmesi ve öğüt vermesi.

3085- Yaşı ferrāş idi müjgānı çārūb
Nitekim Yūsuf'ından ayru Yaʿḳūb

3086- Dir idi ḥasret ü derdile her-gāh
Ki ◡ölicek yurdum ile ḳalısar āh

3087- Ḳılurdı rūz u şeb cehd ü müdāre
Ki ◡ide ol ḫastenüñ derdine çāre

3088- Devā fikrin dilinde derc iderdi
Ümīde ʿömri varın ḫarc iderdi

3089- Dökerdi māl u eylerdi ṭalebler
Arardı ʿışḳ defʿine sebebler

3090- Zebūn itmişdi bir yaña cüdālıḳ
Belin bükmişdi bir yaña ḳocālıḳ

3091- Umūrın devr-i fānīnüñ idüb terk
Gözedürdi ḳaçan ire diyu merg

3092- Ki zīrā żaʿf ü pīrī vü saḳāmet
İderdi mevtine anuñ delālet

3093- Ecel yilinden idi ḫavfı ḳatı
Ki virmişdi ḫazān bāġ-ı ḥayātı

3094- Bu ḥālile geçerdi rūzgārı
Yoġidi ḥasrete ṣabr u ḳarārı

3095- Ṭurub uydurdı bir gün iki yoldaş
Ki ◡özine anlar idi yār-ı sır-daş

3096- Göneldi ṭāġa oġlını arayı
Ḫudā'dan ki ◡eline virdi rıżāyı

108a 3097- Gezüb istedi kūhı vü yabānı
Bulımadı vücūdından nişānı

3098- Aradı çoḳ ki ◡ire bulub murāda
Eṣer görmedi andan bir arada

3099- Ṣoñ ucı virdi bir kimse nişānı
Ki ◡olur fülān yirde bil anı

3100- Yir idinmişdür anda bir maġāki
Nitekim mürde gūr-ı hevl-nāki

3101- Ṭutub ol ṭarīḳi pīr-i maẓlūm
Göneldi şöyle kim vīrāneye būm

3102- Varub gördi ki olmuş ḥāli düşvār
Belā zindānı ḳa'rında giriftār

3103- Revende bī-beden bir ṭurfe cāndur
Deriye ṣarılu bir üstüḫvāndur

3104- Ḫabersüz varlıġından kā'inātuñ
Vücūdında biri yoḳ şeş cihātuñ

3105- Şu resme fāriġ itmiş ḥayret ü ġam
Ki bilmez var mı yoġsa yoḳ mı 'ālem

3106- Yir üzre gerçi yürise revāndur
Yir altındaġılar gibi nihāndur

3107- Teninde rīgi yir yir eylemiş cūş
'Urūc itmiş başından bülbül-i hūş

3108- Vücūdı ḫaste vü mecrūḥ yek-ser
Yalıncaḳ hem-çü 'üryānān-ı maḥşer

3109- Pür olmuş vaḥşīlerle her kenārı
Biline pōstdan çekmiş izārı

3110- Nitekim mār olmuş pīç-der-pīç
Görüb anı atası ḳıldı seyr hīç

3111- Varub āheste yanına oturdı
Eliyle başını yirden götürdi

108b 3112- Cigerden ḳanayub ḫūn-ı derūnı
Yüzi üzre gözi cūy itdi ḫūnı

3113- Pes açub dīdesini gördi Mecnūn
Başın ṭutmuş ṭurur bir şaḫṣ-ı maḥzūn

3114- Yüzine ḳıldı ol pīrüñ neẓāre
Bilemedi vü çeklindi kenāre

3115- Şu kim kendüyi ḳılmışdur ferāmūş
Bilüb ġayrı ḳaçan ide sözin ġūş

3116- Didi kimsin bu arada ne_idersin
Nireden geldüñ ü ḳande gidersin

3117- Ayıtdı ki ‿atañum ben pīr-i nālān
Seni isteyü geldüm bunda ey cān

3118- Çü Mecnūn tanıdı kim kimdür ol zāl
Egilüb ayaġına düşdi fi'l-ḥāl

3119- Gözi olub ikisinüñ de ḫūn-bār
Bu anı öpdi vü ol bunı tekrār

3120- Çoḳ itdiler döküb gözden bınārı
Biri birine ḳarşu nevḥa-gārī

3121- Şu deñlü aġladı ol pīr-i dil-teng
Ki yaşından ol eṭrāf oldı gül-reng

3122- Dönüb dīvānesine her maḥallden
Ögüt virdi bildügi meṣelden

3123- Ki ey cān-ı peder terk eyle ḫ̇ᵛābı
Ki ‿ecel ḳılmışdur arduñca şitābı

3124- Yola gir gel ḳo bu düşvār rāhı
Ki ḫār u tīġdür verd ü giyāhı

3125- Ne lāzım kend'özüñi rence ṣalmaḳ
Belā zindānınuñ ḳaʿrında ḳalmaḳ

3126- Bu renci kim çekersin rūz u şeb sen
Vücūduñ döymeyeydi olsa āhen

109a 3127- Senüñ tevsenligüñden ṭoldı eyyām
Bir iki gün ne var olsañ Ḥaḳ'a rām

3128- Başuñ gitdi daḫi muḥkem ligāmuñ
Dilüñ yandı degildür puḫte ḫāmuñ

3129- Enīs ü yārdan ṣabr u şekībi
Özüñe yoḳ yire virme firībi

3130- Bugün kim sañadur ʿömrüñ vefā-dār
Dürüş kim düzesin ʿālemde bir kār

3131- Ecel çün deprede yarın ʿinānı
Ḳabūl olmayısar ʿöẕrüñ bil anı

3132- Elüñden şol zemān kim gide maḳṣūd
Dirīġ ü ḥayfdan yoḳdur saña sūd

3133- Bugün yoḳsun buḫūr-ı ḫūb ocaġuñ
Ki yarın ḫoş-nesīm ola dimāġuñ

3134- Gönilme bu yola bī-kesdür epsem
Başı şūrīdeliḳ hem pesdür epsem

3135- Bir eglence durur ʿālemde her-dem
Cihān içre irer pāyāne her ġam

3136- Següñ vardur vaṭan-gāhı senüñ yoḳ
Cihānda bir muʿayyen meskenüñ yoḳ

3137- Ger ādem iseñ ol ādemīlere yār
Vü ger dīvüm diriseñ yire gir var

3138- Yir altında özin dīv-i beyābān
Diler kim ide taḳlīd ile insān

3139- Sen ādem oġlı iken ehl-i tevḥīd
Nedür ḳılmaḳ özüñi dīve taḳlīd

3140- Ferīd-i ʿālem iken ey yegāne
Ne lāzım ki olasın dīv-i zemāne

3141- Senüñ cinsüñ benüm olġıl bana yār
Ki ola vaṣluñla sākin bu dil-i zār

109b 3142- Çevirürsüñ bugün benden ʿinānı
Yirin bulmazsın istersen cihānı

3143- Ben iderven sefer sen der-emān ol
Ġam almışdur beni sen şād-mān ol

3144- Ḳaçınma benden ey cān-ı peder gel
Ki çıḳmaġa ṭurur cān-ı peder gel

3145- Żaʿīf ü pīrüm ü ser-geşte-ḥālüm
Ġamuñdan nā-tüvān-ı bī-mecālüm

3146- Ecel ḫāk itmeden irüb özümi
Gidelüm ṭur eve işit sözümi

3147- Ki ölürken seni görem öñümde
Bilem tā kimse ḳalmışdur ṣoñumda

3148- Beni devr-i felek çün ḳıla fānī
Ḳoyam gidem saña mülk-i cihānı

3149- Ḳala çünkim tehī benden serāyum
Tehī ḳomayasın sen ṣoñra cāyum

3150- Begenmez bu ḥesābı dost u düşmen
Ki ölem ben anda bulunmayasın sen

3151- Çıḳub bir yād aradan bī-tekellüf
Kazandıḳlarımı ḳıla taṣarruf

3152- Bilürsin ḫod ṣoñumda senden artuḳ
Kimesnem ḳalmamışdur az eger çoḳ

3153- Görürsin muntaẓırdur çıḳmaġa cān
Virür āvāze-i kūs mergüm el'ān

3154- Saña oldur münāsib evvel āḫir
Ki ölicek olasın üstümde ḥāẓır

3155- Ḳılasın ḳabrüm üstinde fiġānlar
Depeñden çıḳa açmadan duḫānlar

3156- Daḫi bunuñ gibi nice kelāmı
Didi oġlına ol ḫalḳuñ hümāmı

110[a] با سوخ دادن مجنون پدر را[96]

3157- Çü Mecnūn eyledi bu sözleri güş
İçinde ḳıldı ḥayret ḳulzümı cūş

3158- Vücūdıñ ṭaşlar ile eyledi çāk
Eliyle ḳoydı ġamdan başına ḫāk

3159- Dönüb atasına virdi cevābı
Ki ey cānum göginüñ āftābı

3160- Baña bu itdigüñ pend ü naṣīḥat
Be-ġāyet sevdigüñdendür ḥaḳīḳat

3161- Ögüdüñ pür-dür ider güş-ı cānı
Velī baḫtum baña diñletmez anı

3162- Saʿādetdür bu emre ger iṭāʿat
Velīkin bende yoḳdur aña ṭāʿat

[96] Mecnûn'un, babasına cevap vermesi.

3163- İdemezsin baña ʿaḳlile çāre
Ki ṣāḥib-ʿaḳl üzredür müdāre

3164- Benüm göñlüm kim andan ʿışḳ gitmez
İki ʿālem yanında bir pūl itmez

3165- Şarāb-ı ʿışḳı cānum eyleyüb nūş
Cihānı ḳıldı külliyen ferāmūş

3166- Şu resmedür benüm ʿaḳlumda noḳṣān
Ki ne söyler dilüm bilmezven el'ān

3167- Atamsın bildüm uş benven ġulāmuñ
Nedür bilmezven ey şeh līk nāmuñ

3168- Ne fehm itsün ata nāmını yādum
Ki olubdur fehmden fārig nihādum

3169- Baña ḳavṣ-ı ḳażādan irdi bir oḳ
Bilimezüm ki ʿāşıḳven ye maʿşūḳ

3170- Dil odından vücūdum ḫāk olubdur
Göñül her ḫavfdan bī-bāk olubdur

110b 3171- Cihānda ḳāniʿüm ben bir giyāha
Degilven mültefit mülke vü cāha

3172- Ben eyle bilirem kim çarḫ-ı devrān
Ḳomamışdur benümçün āb u hem nān

3173- Vücūdum vaḥşet içinde durur güm
Olur mı vaḥşi hīç muʿtād-ı merdüm

3174- Çü gāv olmaḳdan ādem nefse tābiʿ
Melek-vār olsa yegdür pāk ü ḳāniʿ

3175- Beni terk eyle ṭut kim ey yegāne
Yoġidüm gelmemiş idüm cihāne

3176- Ṣabīden şīşeyi ṭutġıl nihānī
Ki görüb anı cūş itmeye ḳanı

3177- Ḫarāb olmaġa māildür çü rāyum
Yeg ola pes ḫarābe olsa cāyum

3178- Güm oldı ṭut ki bir kem ḫāk-i rāhuñ
Ye ḳopdı mezraʿuñdan bir giyāhuñ

3179- Kitābuñdan ye bir ḥarf oldı rāciʿ
Yaḫūd olmışidi bir nuṭfe żāyiʿ

3180- Anı ḳaṣd eyleme ḳılmaġa ıṣlāḥ
Ki yoḳdur ṭıynetinde şarṭa eflāk

3181- Baña dirseñ ki_önüñde var durur merg
Ḥayātı ben ḫū çoḳdan itmişem terk

3182- Beḳā mülkine idersüñ sen de rıḥlet
Ḫudā bilür işin kime ne minnet

3183- Senüñ mergüñde diriler döker eşg
Ölüyüm ben ölüden gelmeye reşk

3184- Bu sözlerdeyken atasıyla Mecnūn
Revān oldı yeñinden nā-gehān ḫūn

3185- Bu ḥālet ki_irdi Mecnūn-ı ḫarāba
Atası düşdi ġamdan ıżṭırāba

111a 3186- Didi Mecnūn aña kim yime gel ġam
Ki rāḥatdur dile bu cāne merhem

3187- Yidi faṣṣāddan nīş anda cānān
Yiñümden budur aḳduġı ḳan

3188- Ol anda nīşterden mużṭaribdür
Benüm uş bunda ḥālüm munḳalibdür

3189- Bir itdi ikimizüñ meşrebin ʿışḳ
Ki göstermez ikilik meẕhebin ʿışḳ

3190- Ne ben Mecnūn'um ü ne Leylī cānān
İkimüz bir ten ü bir cānuz el'ān

وداع کردن پدر مجنون مجنون را وفات یافتن[97]

3191- Atası gördi ki_olmuş derd-mend ol
Cihān-ı ʿışḳdandur şehr-bend ol

3192- Muḳarrer bildi kim uslanmayasır
Hevā-yı ʿışḳdan uṣanmayasır

3193- Didi derdile ki_ey ferzend-i dil-gīr
Başumda efser ü boynumda zencīr

[97] Mecnûn'un babasının Mecnûn'a veda etmesi ve ölmesi.

3194- Baña çün böyle gösterdüñ semāʿı
Bugünden pes saña ḳıldum vedāʿı

3195- İşi bitdi atañuñ zārı ḳıl sen
Ki zārı kend'özüñüñ kārı ḳıl sen

3196- Uş öldüm mātemümde aġla tīz ol
Dil odına yaşuñdan āb-rīz ol

3197- Ki ölem ġaslin ol ābile idem tā
Ṭapuñdan bu yola ḫoş-dil gidem tā

3198- Gözüm görmeyiser ırak seni bil
Ki aña sürme yirine giriser mīl

3199- Cihāndan devşürüb büngāh u raḫtı
Ḳurarum ḳabr eyvānında taḫtı

111b 3200- Severdüm iki gözümden seni çoḳ
Esen ḳal kim beni görmezsin artuḳ

3201- Esen ḳal sen ki raḫtum götürdüm
Gidecekler gemisine oturdum

3202- Esen ḳal bir yire ʿazm eyledüm ben
Ki yine gelmek olmaz ol seferden

3203- Esen ḳal ki atalıḳ gitdi miyāndan
Gidelüm ḳalmayalum kārvāndan

3204- Esenleşüb bu resme ol şikeste
Vedāʿ itdi döndi zār u ḫaste

3205- Çü geldi ḳaşına dil-teng ü rencūr
Yaḳīn aña ki cān andan ola dūr

3206- Belā vü minnetile düşdi bīmār
Diri oldı iki gün ol dil-efkār

3207- Ecel çıḳub kemīnüñden zemānuñ
İşi bozdı vü düzdi işüñ anuñ

3208- Çün āzād itdi murġ-ı ʿulvīyi dām
Maḳām-ı ṣıdḳda pes buldı ārām

3209- Hevāyī idi cān ṭutdı hevāyı
Beden ḫākī idi ḫāk oldı cāyı

3210- Cihāne ʿādet ü erkān u pīşe
Bu resme bī-vefālıḳdur hemīşe

3211- Sipenc-i dehr aña virmiş durur kām
Ki bu ʿālemde hīc ṭutmaya ārām

3212- Ferişte ṣūretinde dīvdür dehr
Ṭolubdur cāmı şerbet yirine zehr

3213- Tehīdür ṭās-ı çarḫ illā ki pür-dem
Bizüm pehlūmuzuñdur ol daḫi hem

112[a] 3214- Cihāndan geç ne cāy-ı meyldür bu
Ḥaẕer ḳıl reh-güẕār-ı seyldür bu

3215- Lebi ḫurmādur ammā pōstı ḫār
Maḳām-ı ġuṣṣadur menzil-geh-i zār

3216- Nedāmetdür nihāl-i bāġ-ı ʿālem
Ki bergi ġamdur anuñ mīvesi semm

3217- Ne vardur dehr-i fānīnüñ vefāsı
Ne ḫod ʿömrüñ görülmüşdür beḳāsı

3218- Niçe çeksün zemānuñ ḳahrın ādem
Niçe yutsın ġamından zehr ile dem

3219- Şular kim senden evvel bunda geldi
Naẕar ḳıl dehr olardan kime ḳaldı

3220- Ḳamu gitdi ʿazīz ü dīn-perestān
Cihānda ḳaldı ehl-i mekr ü destān

3221- Cihān cāy-ı meẕellet olmasa ger
Ölür gidüb daḫi ḳalmazdı bunlar

3222- Cihān-bāzī-gerin utmaz kişi hīc
Meger şol kim aña baş itmeye pīc

3223- Eyülik ḳıl yamanlıḳdan üşenme
Eyülik yatlulıḳdan ḳala şanma

3224- Yamanlıḳ olsa bir şaḫṣuñ murādı
Yine kendüyedür anuñ fesādı

3225- İdüb bir eylügi çāhe bıraḳ sen
Ki yitmez Ḥaḳḳ ḳatında ol muʿayyen

3226- Eyülik yatluluḳ ʿālemde her-kes
Ne kim iderse anı bulısar pes

3227- Kişi bir kūha dise bir kelāmı
İşidür kūhdan yine ol peyāmı

3228- Temāşā eyle bu çarḫ-ı bülendi
Ki ne peyvend vardur hīç ne bendi

112b 3229- Kemend ü mancınīḳ ü ḥīle ile
Felek saḳfına kimdür ki ◡irebile

3230- Alub cānını ḳande ḳaçsun ādem
Ki yoḳdur varacaḳ yir ey mükerrem

3231- Cihānda kim görübdür bir ʿimāret
Ki ◡aña āḫir irişmemişdür āfet

3232- Ye ḳanı bir ḫarābe bu cihānda
Ki maʿmūr olmamışdur bir zemānda

3233- Muḥaṣṣal ger ḫarābedür ger ābād
Degildür hīc birine bāḳī bünyād

خبردار شدن مجنون ازوفات پدر[98]

3234- Meger bir gün ḳażādan bir şikārī
Gezerdi ki ◡ide ṣaḥrāda şikārı

3235- Ṭururdı ḳulle-i Necd üzre Mecnūn
Ser-i tāc üzre hem-çün dürr-i meknūn

3236- Çün ol şīri cebelde gördi ṣayyād
Ki ◡ider āhūsı içün āh u feryād

3237- Didi derdile ki ◡ey ḥayrān u mehcūr
Düşen yārān u ehl-i beytden dūr

3238- Ṣoñı vardur her işüñ dünyede pes
Saña Leylī'den özge yoḳ mıdur bes

3239- Ne atayı añarsın ne anayı
Bıraḳmışsın meger şerm ü ḥayāyı

---

[98] Mecnûn'un, babasının ölümünden haberdar olması.

3240- Senüñ gibi ḫalefden yeg durur ḫāk
Ki ⌣olara ʿāṣī olduñ itmeyüb bāk

3241- Atañdan vaḫşet iderdüñ ḳaçarduñ
Göricek başuña ṭoprāḳ ṣaçarduñ

3242- Ġamuñ birle çün ol fevt oldı ey yār
Görelüm şimdi andan yeg kimüñ var

113[a] 3243- Yüri ḳabrine var eyle ziyāret
Ki ⌣ire cānına raḥmuñdan beşāret

3244- Siyāh itsüñ gögi sügüñda āhuñ
Revānından dile ʿöẕr ü günāhuñ

3245- Nevāsın ol kej-ahengüñ çü Mecnūn
İşitdi vü ⌣iñledi mānend-i ḳānūn

3246- Yüzini yırtub itdi yaḳasın çāk
Özini çaldı yirden yire bī-bāk

3247- Karār u ṣabrdan tā oldı ḫālī
Atası ḳabrine ʿazm itdi ḫālī

3248- Varub çün şūşe-i ḳabrini gördi
İçi elmās yimiş gibi burdı

3249- Düşüb ol daḫmenüñ üstine bī-hūş
Yüzin sürüb öpüp ḳıldı der-āġūş

3250- Duʿā-yı ḫayrla añub rūḥ-ı pākin
Ter itdi çeşminüñ ābıyla ḫākin

3251- Yaşına yüz ṭolandurdı cihānı
Bulımadı atasından nişānı

3252- Gehī başına ḳoydı ḳabri ḫākin
Gehī ṣadrına çekdi ḫāk-i pākin

3253- Ol evvelden de ḫū dest-i sitemde
Giriftār idi vü zindān-ı ġamda

3254- Daḫi biter yetim oldı bī-kes
Żarūrī nāleye düzdi işin pes

3255- Çü gördi ḫāke girmiş ġam-ḫverini
Ġamile ṭaşlara dökdi serini

3256- Şu deñlü yaş döküb ḳıldı enīni
Ki ḳandan lāle-reng itdi zemīni

3257- Didi kim ḳande gitdüñ ey peder āh
Ki mülküñ ḳalmadı oġluña eyvāh

113b 3258- Seni ey ġam-ḫ'erüm ḳande arayın
Ġamuñ tīmārını kimden ṣarayın

3259- Oġulsuz yaḫşi gördüñ sen özüñi
Anuñçün ṭopraġa çekdüñ yüzüñi

3260- Ben atasızlıġı bilmezdüm ey cān
Gücimiş gördüm ü ögrendüm el'ān

3261- Ḳanı ol dem ki virürdüñ baña pend
Ḳılarduñ zaḫm-ı 'ışḳı pend ile bend

3262- Cüdā düşdüm ṭapuñdan āh feryād
'Aceb feryāduma kimden ire dād

3263- Mu'īnüm yāverüm yārum sen idüñ
Devā-baḫşum vefā-dārum sen idüñ

3264- Sen idüñ baña üstād-ı ṭarīḳat
Dem-i ḥayretde ġam-ḫ'ār-ı ḥaḳīḳat

3265- Dirīġā ḥasretā derdā ki nā-çār
Seni ayırdı benden çarḫ-ı ġaddār

3266- Niçün benden çevirürsin yüzüñ sen
Ki ben ḫacletdeyüm itdügüm işden

3267- Derūnumdan ḳopar efġān u feryād
Ḳaçan kim eyleye cān pendüñi yād

3268- Beni rāżī ḳılarduñ luṭfla sen
Saña ben ḳahr iderdüm miṣl-i tevsen

3269- Kelāmuñ güşımaydı ḫalḳa-i zer
Ben anı redd iderdüm düşdüm ebter

3270- İderdüm ben ṣovuḳluḳ sen teraḥḥüm
Ḳılarduñ sen naṣīḥat ben terennüm

3271- Ḳulaḳ urmazidüñ yatlu sözüme
Günāh itsem getürmezdüñ yüzüme

3272- Ne göñlüñce bir iş itdüm ḳatuñda
Ne ḫod bir laḥẓa oldum ḫidmetüñde

114a 3273- Çekerdüñ sen benüm ġuṣṣamla derdi
Ben öz başumla ḳılardum neberdi

3274- Benümçün sen döşerdüñ pister-i pāk
Ḳaçub ben ṭaġa⌣iderdüm cismümi çāk

3275- Oḳurduñ sen beni bezm-i ṣafāya
Dögerdüm ben teni seng-i cefāya

3276- Duʿalar eyledüñ çoḳ ḳılmadı kār
Gül-istānuñda oldum naḫl-i bī-bār

3277- Baña itdüklerüñ iḥsānı her-dem
Ḳaçan yād itsem öldürür beni ġam

3278- Ḳarardı ḫūn-ı eşkümden libāsum
Senüñçün yaʿnī ẓāhir oldı pasum

3279- Şol ucdan ki⌣itmişidüm saña ʿiṣyān
İçümde şimdi var derdüm hezārān

3280- Saña ʿaḳḳ olmuş idüm ey peder āh
Ḥelāl itmedüñise ḥālüme vāh

3281- Elā ey nūr-baḫş-ı dīde-i cān
Senüñ rāżīlıġundur baña dermān

3282- Bağışla cürmümi ʿafv it ḫaṭāmı
Ki senden kesmezem hergiz recāmı

3283- Ḳıyāmetde beni rüsvāy ider od
Ger olmaduñisen rāżī vü ḫoşnūd

3284- Ne çāre böyle imiş emr-i taḳdīr
Ki çarḫ ura ġamuñdan bağruma tīr

3285- Ciger küşeñ idüm ger evvel ey cān
Kebāb itdüm ciger derdüñden el'ān

3286- Nice ḳılmayın ben bağrumı çāk
Ki çekdi sīneñi pehlūsına ḫāk

3287- Ciger ḳanı yirüm derdüñle her-bār
Bu resme görmemişdüm ḫʷān ciger-ḫʷār

114b

3288- Derūñde kim degildüm ḫalḳa-der-güş
Nedāmet desti vurdı güşuma uş

3289- Senüñ ḥaḳḳında idüm ger güneh-kār
Günāhum bendine oldum giriftār

3290- Ne olaydı buyrıġuñdan çıḳmayaydum
Ḥużūr-ı Ḥaḳḳ'da ʿarum yıḳmamaydum

3291- Bu resme ḳıldı çoḳ āh u fiġānı
Ki tārīḵ itdi dūdından cihānı

3292- Çün eyledi ġurūb-ı mihr-i seyyāḥ
Ḳamer ḥūtın felek baḥrinde mellāḥ

3293- Ḳamer māhīsini serdī-i şebden
Zemāne lerzeye bıraḳdı tebden

3294- Beli tā kim ṣadef gibi bükildi
Dehānından hezārān dür dökildi

3295- Görindi çün direfş-i esved-i şām
Ḳodı Mecnūn fiġān ṭablını nā-kām

3296- Atası daḫmesi üstünde tā rūz
Oturub aġladı ġam-nāk u dil-süz

3297- Ururken cismine geh seng u geh çūb
Didi ḥaḳḳında bir mersiye-i ḫūb

مرثیه[99]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1- 3298- Āh kim senden beni dür itdi devvār el-firāḳ
Her nefes biñ kez fiġān her laḥẓa ṣad-bār el-firāḳ

2- 3299- Görmiyesirven cemālüñ gül-sitānın bir daḫi
Tā ḳıyāmet günlerine ḳaldı dīdār el-firāḳ

3- 3300- Bir yaña cevr-i zemāne bir yaña derd-i peder
Ġam baña oldı mużāʿaf ġuṣṣa tekrār el-firāḳ

4- 3301- Bād-ı ġam ḫāk itdi nākdüm gül-sitānuñ āh kim
Āhum āteş-nāk u eşküm oldı ḫūn-bār el-firāḳ

[99] Mersiye.

115[a] 5- **3302-** Oldı gerdūnuñ cefāsı şiddetinden Ḥamdīyā
Cān żaʿīf ü dil şikeste cism bīmār el-firāḳ

صفت صبح[100]

3303- Çün irdi hātif-i ṣubḥ urdı demler
Cebel gösterdi envārī ʿalemler

3304- Ki iksīri-i ṣubḥ-ı kimyā-ger
Deminden ḳıldı ʿālem ḫākini zer

3305- Ṭurub ol ḫākden derdile bu ḫāk
Göneldi sūy-ı kūh-ı Necd'e ġam-nāk

3306- Olurdı anda ḳoyub şürb u ekli
Velī mātemlüler gibiydi şekli

3307- Fiġān iderdi derd ü miḥnetile
Geçinürdi hezārān şiddetile

3308- Şu resme olmuşidi ḥayrete ġarḳ
Ki ‿idemezdi giceden gündüzi farḳ

صفت حال مجنون وانس كرفتن حيوانات با او[101]

3309- Olan ġam nüsḫası levḥine naḳḳāş
Şu resme eyledi bu ḳıṣṣayı fāş

3310- Ki ol ṣaḥrā bisāt u kūh bālīn
Hevā-dār-ı heves Mecnūn-ı ġam-gīn

3311- Ṭutardı ger atası mātemini
Yir idi hem yine dil-ber ġamını

3312- Meger kim bir gün ol şūrīde nālān
Diyār-ı yāre ʿazm itdi şitābān

3313- Giderken gördi bir mevziʿde nā-gāh
İki ṣūret yazılmış eyledi āh

3314- Birisi kendü şekli biri Leylī
Ol arada ṭurub aġladı ḫaylī

---

[100] Sabahın tasviri.
[101] Mecnûn'un durumunun tasviri ve hayvanların ona alışması.

115[b] 3315- Refīḳi şeklini pes ṭırnaḳile
Tirāş itdi vü bozdı barmaḳile

3316- Didi bu ḥāle ḳılanlar nezāre
Ki ey gözi yaşından bī-sitāre

3317- Bu iki ṣūretüñ bozduñ birini
Birin niçün ḳoduñ söyle sırını

3318- Didi ger ḥāl-i ʿālem pīş ü pesdür
Biz iki şeklden birlik besdür

3319- Didiler eyledür çün ne sebebdür
Ki bozduñ anı sen ḳalduñ ʿacebdür

3320- Didi ben ḫasteye ḫoş gelmez el'ān
Ki ben maġz olam ü pōst ola ol cān

3321- O yeg kim ben niḳāb-ı dōst olam
Ser-i maġz üzre yaʿnī pōst olam

3322- Bunı didi vü geçdi ol aradan
Gider farḳ itmeyüb ṭaġı ovadan

3323- Ṭutub bir cānibi gözetmeyüb rāh
Gider ol ḫaste-ḫāṭır iderek āh

3324- Terennümler ḳılardı ʿāşıḳāne
Ṭabībinden ʿilāc umardı cāne

3325- Olub vaḥşī gibi insāndan dūr
Geçinür deşt ü vādīlerde mehcūr

3326- Olub ḥayvānlarile yār u mūnis
Ḳurar her laḥẓa bir ṣaḥrāda meclis

3327- Ḳaçankim cūʿdan ireyidi ḥālāt
Çü ḥayvān yir idi bīḫ-i nebātāt

3328- Ne vaḥşī idi māʿnīde ne ḥayvān
Velīkin bunlar ile oldı yek-sān

3329- Ne deñlü var ise ṣaḥrāda ḥayvān
Aña ḫidmet ḳılurlardı şitābān

116[a] 3330- Peleng ü şīr ü āhū gürg u rūbāh
Aña leşker idi ol bunlara şāh

3331- Ḳamusı ḥükmineydi bende fermān
Arada şāh idi ol çün Süleymān

3332- Per-i ʿuḳābdan geh sāye-bānı
Gehī kerkes ḳanadı āşyānı

3333- Cebel şehliġine buldurdı ġāyet
Ki her ḥayvān ider bir dürlü ḫidmet

3334- Ol otururdı yüzine urub keff
Pes ü pīşinde çekmişdi bular ṣaf

3335- Yatacaḳ yirini rūbāh-ı çālāk
Ḳılurdı ḳuyruġile süpürüb pāk

3336- Ḳamu vaḥşīlere olmuşiken ḫān
Derisin aña naṭʿ iderdi ḳablān

3337- Sürüb āhū ayaġını yüzine
Tozını kuḥl idinirdi gözine

3338- Ġazāl eṭrāfını müşgīn iderdi
Başına rānını bālīn iderdi

3339- Dizin çöküb başı ucına aṣlan
ʿAdūdan anı ḥıfẓ iderdi el'ān

3340- Ḳafasında ṭururdı her nefes ḳurd
Ki ḳıla aña ḳaṣd idenleri mürd

3341- Peleng āhūya dem-sāz olmuşidi
Ġanem gürgile hem-rāz olmuşidi

3342- Seg ile ṣulḥ idüb ḫargūş u naḫçīr
Emerdi şīrden āhū-bere şīr

3343- İki üc ḳat bu ḥayvānāt yek-ser
Anuñ eṭrāfına çekmişdi ṣaflar

3344- Ol ortalıḳda ṣan sulṭanlarıydı
Sipāh-ı vaḥş ü ṭayruñ ḫānlarıydı

3345- Bu yırtıcılaruñ ḫavfından ādem
Anuñ yanına varımazdı bir dem

3346- Ne şaḫṣı ki ⌣istemez anuñ rıżāsı
Helāk olmaġdı lā-büdd cezāsı

116b

3347- Anı kim kendüsi ḳılardı daʿvet
Bilürlerdi vü iderlerdi ʿizzet

3348- Kimesne varımazdı ir eger gic
Anuñ yanına destūr olmadın hīc

3349- Bu ḥayvānlar arasında o ḥayrān
Giderdi şöyle kim geleyle çūbān

3350- Şu resme vaḥş virmiş aña ḥayret
Ki ṭabʿına sirişt olmuşdı vaḥşet

3351- Anuñla olan āhūlarda çālāk
Bir āhūcuḳ var idi key şeġab-nāk

3352- Mükaḥḥal çeşm ü çābük hem ṭarab-sāz
Muʿanber būy nāzik gerden-efrāz

3353- Bu āhūlar içinde anı Mecnūn
Severdi vü öper ḳocardı her gün

3354- Ṣıġayub pōstın öperdi gözini
Sürerdi yüzine geh geh yüzini

3355- Muḥaṣṣal anuñile ḫoş idüb baş
İdindi kendüye her laḥẓa yoldaş

3356- Añub nergislerini yār-ı cānuñ
Öperdi gözlerini her-dem anuñ

3357- Taʿaccübdeydi her laḥẓa ki yā Rab
Neden rām oldı bu ḥayvān baña heb

3358- Ḳaçan görmek dilese bir arayı
İrişmeyince diñlenmezdi pāyı

3359- Ḳamu menzillerinde evvel āḫir
Anuñ hīc eksük olmazdı müsāfir

117a 3360- Kaçan ki olsa bularuñ ḫvānı ḥāżır
Aña daḫi iledürlerdi vāfir

3361- Ṭutub bir ẕerre bu anda nevāle
Vuḥūşa ġayrin iderdi ḥavāle

3362- Yıluñ her faṣlınuñ ṣubḥı vü şāmı
Bulara eksük itmezdi ṭaʿāmı

3363- Ṭururlardı ḥavālisinde ḳāim
Ki olara rızḳın ol virürdi dāim

3364- Ḳaçan kim görse anı ded ü dām
Ḳılurdı ḳarşusına secde nā-kām

3365- Severlerdi ḳatı ol nām-dārı
Ki beslerdi gice gündüz buları

3366- İder muḥsin ḳamu ḫalḳı müsaḫḫar
Olur āzādlar iḥsāne çāker

حکایت ملک مروه با وزیر[102]

3367- İşitdüm bir ḥikāyetde ki evvel
Var idi Merv'de bir şāh-ı efḍal

3368- Tutardı silsileyle niçe segler
Ki şan her biri dīv idi ye ejder

3369- Şu resmeydi ṣalābet her yirinde
Ki dil şerḥ idemez biñde birinde

3370- Şehüñ bir kimseye incinse cānı
Bu ḫūn-ḫvār itlere virürdi anı

3371- Kişi ki olaydı şehden bī-emān ol
Seg aġzında bilirdi özin hemān ol

3372- Var idi bir nedīmi pād-şāhuñ
Ki key maḳbūli idi bār-gāhuñ

3373- Söz ehli vü ġāyet kāmil idi
Emīn ü mustaḳīm ü ʿāḳıl idi

117b 3374- Ḥaẕerdeydi ki şāh-ı āşnā-sūz
Ḳıya bir gün özine düşmeyüb uz

3375- Kılardı ḳorḫusından her zemān āh
Kilābe ṭaʿma ola diyu nā-gāh

3376- Tefekkürdeydi hem bir çāre ide
Ki tā göñlinde ol endīşe gide

[102] Vezir ile Merv Şahı'nın Hikâyesi

3377- Bu ḫavfuñ defʿine ol merd-i nāzik
Şu resme eyledi āḫir tedārik

3378- Ki yār oldı varub seg-bānlarile
Muṣāḥib düşdi her-dem anlarile

3379- Varub her-dem alub bir güsfendi
Kilābuñ süfresine ṣaldı kendi

3380- Nevāḫt u rıfḳ idüb her birisine
Tevaḳḳufdaydı işüñ girisine

3381- Virürdi seglere geh āb u geh nān
Kiٮözine tā ola ol müşkil āsān

3382- Görüb bundan bu aḫlāḳ-ı bedīʿi
Żarūrī oldı heb segler muṭīʿi

3383- Meger kim şāh bir gün nā-gehānī
Ġażab vaḳtinde gördi bu cüvānı

3384- Buyurdı seg-dilān-ı bār-gāha
Ki segler tīz anı virsün tebāha

3385- Gelüb pes bir iki cellād-ı ḫūnī
Yirinden ḳapdılar ḫışmile bunı

3386- Ṣoyub ḳaftanlarını bağlayub berk
Ṣalub itler öñine ḳıldılar terk

3387- Pes evvel ol kilāb-ı āhenīn-ceng
Hücūm idüb aña ḳıldılar āheng

3388- Çün ol münʿim durur bildiler anı
Kiٮezel kendülere virürdi nānı

118[a] 3389- Dilin çıḳarub uşağı irisi
Buladı ḳuyruġunı her birisi

3390- Ṭolayu alub eṭrāfını yek-ser
Oturdılar ḳoyub pāy üstine ser

3391- Temelluḳ idüb ol miskīne bunlar
Ebed göstermediler kīne bunlar

3392- Ayaġına sürüben yüzlerini
Buna bezl eylediler özlerini

3393- Muḥaṣṣal ol gün irişince aḫşām
Kilāb öñünde yatdı kām-nā-kām

3394- Yine hem ṣubḥadek zār u şikeste
Ḳodılar anda‿anı ʿüryān u beste

3395- Seḥer gösterdi çün rūy-ı beyāżı
Açıldı bāġ-ı āfāḳuñ riyāżı

3396- Olub şāh itdügi işte peşīmān
Didi aṣḥābına ki‿ey ehl-i dīvān

3397- Günāhı neydi ol dünki cüvānuñ
Ki girdüm yoḳ yire ḳanına anuñ

3398- Meger ṭutdı gözümi ḫᵛāb-ı ḫargūş
Ki ṣuçsız āhūyı virdüm ite uş

3399- Her endāmın göreydüñüz ki segler
Ne vechile yimişlerdür ser-ā-ser

3400- Çü seg-bān bu ḫaberden oldı āgāh
Gelüb didi ki ey şāh-ı nigū-ḫᵛāh

3401- Degildür ādem ol erdür ferişte
Ki ḳılmış Ḥaḳḳ kerāmetle sirişte

3402- Eger görseydi şimdi anı sulṭān
İtmeyüb ḳalayidi deng ü ḥayrān

3403- Ki‿oturmuş segler ortasında ḫaste
Kilābuñ dişleri mühriyle beste

118[b] 3404- Ol aṣlan kelblerden bir ḳılına
Ziyān irişmedi şöyle biline

3405- Şitāb idüb anı görmeklige şāh
Didi ḳılmış ölüyi diri Allāh

3406- Buyurdı kim varuñ tīz anı ḥālī
Getürüñ görelüm ne oldı ḥāli

3407- Müvekkiller kilāb öñinden anı
Alub der-gāha geldiler revānī

3408- Çü ṣıḥḥat üzre gördi anı sulṭān
Diş urub barmaġına ḳaldı ḥayrān

3409- Yirinden ṭurdı pes giryān giryān
Diledi ʿöẕr andan zār u nālān

3410- Didi ne‿oldı sebeb ey Tañrı ḫāṣı
Ki bu girdābdan bulduñ ḫalāṣı

3411- Ḳabūl itmez kişinüñ ʿaḳlı anı
Ki‿o seglerden bula kimse emānı

3412- Didi itlere virürdüm nevāle
Baña bu varṭa olmadın ḥavāle

3413- Elümden çün yidi bunlar ṭaʿāmı
Baña ḳıymadılar güş it kelāmı

3414- Temām on yıl ḳapuñda ḳulluḳ itdüm
Ṣoñ ucı ḫidmetüñde şuña yitdüm

3415- Ki virdüñ seglere ben mübtelāyı
Yimedi seg daḫi gör āşnāyı

3416- Çü şeh bilmedi ḥaḳḳ-ı ḫidmetümi
Kilābı bildi yimedi etümi

3417- Utanmaz mısın ey şeh ṣūretüñden
Ki munṣifdür kilābuñ ḫażretüñden

3418- Çü şeh gördi bu ḥāli bildi ki‿iḥsān
Ḳamu müşkilleri idermiş āsān

119a 3419- Başından gidüben ġaflet şarābı
Ḳodı segligi terk itdi kilābı

3420- Benüm bu ḳıṣṣadan maḳṣūdum el'ān
Budur kim ḳalʿasıdur cānuñ iḥsān

3421- Görüñ Mecnūn'ı ki‿itdigünden inʿām
Ḥavālisinde ḳalʿaydı ded ü dām

3422- Bular kim her biriydi mest ü ḫūn-ḫᵛār
Aña olmuşlar idi heb hevā-dār

3423- Ger oturaydı ger ṭuraydı dāim
Ḳamusı ḫidmetinde idi ḳāim

3424- Ḳılarsañ sen daḫi ger cūd u iḥsān
Cihān içre ʿazīz olursun ey cān

3425- Büzürg ʿālemiyise hem-demüñ ger
Çü senden yiye olur saña çāker

نامه نوشتن پروانه جکرسوز بجانب شمع دل افروز[103]

3426- Çeken bu ṣaḥfe-i zībāya ṭuġrā
Şu resme itdi ġam mektūbın inşā

3427- Ki ol üftāde-i sicn-i melāmet
Muḳīm-i küşe-i deyr-i nedāmet

3428- Taḥayyür deştinüñ peyk-i revānı
Taḥassür vādīsinüñ lā-mekānı

3429- Serīr-i ḳule-i Necd'üñ emīri
Fenā vādīsinüñ ṣāḥib-serīri

3430- Cihān içinde bulmayan vaṭan-gāh
Ġarīb ü ʿāciz ü deng ü hevā-ḫvāh

3431- Vücūdı bād-ı ġamdan ḫāk olmuş
Yaḳası hicr elinde çāk olmuş

3432- Ṣaçından āşyān iden ṭuyūra
Ġıdā viren teninden mār u mūra

119b 3433- Mizācı nā-tüvān u ḥāli maʿkūs
Belā zindānınuñ ḳaʿrında maḥbūs

3434- Ġarīḳ-i ḳulzüm-i derd ü meşaḳḳet
Ḥarīḳ-i āteş-i hicr ü meẕellet

3435- Gözi saḳā olan müjgānı ferrāş
Cebīni yārı işigüñde naḳḳāş

3436- İden dūd-ı dilinden āsmānı
Gehī jengārī gehī āsmānī

3437- Maḥabbet deştinüñ ṣāḥib-ḳarārı
Şikār-ı ʿışḳ olan cān-figārı

3438- Esīr ü mübtelā vü zār u maḥzūn
Hevā āşüftesi yaʿnī ki Mecnūn

3439- Çün işitdi ḫaber kim ol cefā-kār
Ruḫın ḳılmış çerāġ-ı bezm-i āġyār

[103] Bağır yakan pervanenin, gönül aydınlatan muma mektup yazması.

3440- Diledikim yaza bir nāme-i ḫūb
Ki içinde ola her ḥāli mektūb

3441- Velīkin ne ḳalem buldı ne kāġıd
Ne ḫōd dil-dār der-gāhına ḳāṣid

3442- Bu iş içün müdām endīşedeydi
Ki evc-i kūhdaki mişedeydi

3443- Deñerken ṭaġdan bir gün ovayı
Göre düşdi gözi bir āşnāyı

3444- Çaġırub yanına anı didi ki ey yār
Beni gördüñ mi ne oldum āḫir-i kār

3445- Çoḳ aġlayub aña ḳıldı fiġānı
Ṣoñ ucı ṣordı yārından nişānı

3446- Ki ne oldı ḥāli ol ḫūblar şehinüñ
Güzellik āsmānınuñ mehinüñ

3447- Cevābında didi Mecnūn'a ol yār
Ki çoḳdan erdedür ol serv ü reftār

120[a] 3448- Velī şöyle aña iʿtiḳādı
Ki bulmamışdur er andan murādı

3449- Didi Mecnūn dilerven ki aña ben lāl
Yazam bir nāme sen idesin irsāl

3450- Velīkin ne devātum var ne ḫāmem
Ne kāġıd ki aña inşā ola nāmem

3451- Götürürmüş meger kim ol müsāfir
Kitābet āletin bilinde ḥāżır

3452- Devāt u ḫāme vü kāġıd ibirşīm
Açub dürcini ḳıldı aña teslīm

درصفت نامه[104]

3453- Ṭutub pes ḫāme-i Mecnūn-ı maʿyūb
Ḫoş inşā itdi bir mektūb-ı merġūb

[104] Mektubun tasviri hakkında.

3454- Anuñ dībācesine virdi yek-ser
Ḫudāvend'üñ şerīf adıyla zīver

3455- Ki ey münşī-yi ḫaṭṭ-ı levḥ-i eflāk
Suṭūr-ārā-yı naḳ-ı taḫte-i ḫāk

3456- Ḥayāt-ı ādemüñ levḥine rāḳım
Nevā-yı bülbülüñ ṣavtına nāẓım

3457- Ḳalem dārende-i mecmū'a-ı ġayb
Raḳam rānende-i aḥkām-ı lā-reyb

3458- Ruḫ-efrūz-ı cemāl-i māh-rūyān
'Abīr-efşān-ı ca'd-ı müşg-būyān

3459- 'Arūs-ı gül-şeni pür-ziynet iden
Belābil cānın anda rāḥat iden

3460- Rumūzından ḫabīr olan cihānuñ
İşiden nālesin her mübtelānuñ

3461- Belā vādīsi 'aṭāşānına her-dem
Seḥāb-ı mekremetden feyż iden nem

120b 3462- Pes andan ṣoñra yüz derd ü ġamile
Şu resme yazdı ḥālin verhemile

3463- Ki bu mektūb benden kim ġarībüm
Visālüñ ni'metinden bī-nasībüm

3464- Esīr ü 'āşıḳ u şūrīde-ḥālüm
Ẓa'īf ü nā-tüvān u bī-mecālüm

3465- Ḥarīḳ-i ḥasret ü ḥayrān-ı 'ışḳum
Ġarīḳ-i firḳat u giryān-ı 'ışḳum

3466- Saña kim olsa yüz biñ 'āşıḳ-ı zār
Öñüñde ġam yimezsin ey cefā-kār

3467- Seḥer āhı oḳından bī-ḥaẕersin
Meger ki ey seng-dil āhen-cigersin

3468- Güzellik vaḳtine maġrūr olub sen
Ki key müstaġni vü mesrūr olub sen

3469- Ki bir bed-nāmdan ya'nī bu nāme
Melāmet-nāmedür bir nīk-nāma

3470- Elā ey terk iden mihr ü vefāyı
Özinden yād ḳılan āşnāyı

3471- Kimüñle döşenürsin pister-i nāz
Saña kimdür ye şimdi maḥrem-i rāz

3472- Giceler kime bālişdür ayaġuñ
Kimüñ efġānın işidür ḳulaġuñ

3473- Elinden kimüñ içersin piyāle
Lebüñden kime virürsin nevāle

3474- Cihān bāġınuñ ey kebg-i bedḫ̲i
Kimüñ dānesinüñ olduñ muṭḫ̲i

3475- Boyuñ ki oldur nihāl-i gül-şen-i cān
Kimüñ bāġında eyler şimdi cevlān

3476- Siyeh çeşmüñ ki olubdur mest ü maḫmūr
Kimüñ bostānı āhūsıdur ey ḥūr

121[a] 3477- Lebüñ kimüñ şarāb-ı ʿişretidür
Ġamuñ kimüñ kebāb-ı ḥasretidür

3478- Ayaġuñda ben itdüm yüzümi pest
Kimüñ urduñ kemer-gāhına sen dest

3479- Senüñ derdüñ çekerven ben siyeh-kār
Kimüñ derdine olduñ sen giriftār

3480- Ḳanı ol ʿahd u ḳavl u yārlıḳlar
Ḳanı ol bendene dil-dārlıḳlar

3481- Ḳanı ol dōstluḳ ya āşnālıḳ
Nedür şimdi baña bu mübtelālıḳ

3482- Ḳanı ol ḳavl ol peymān u sevgend
Ḳanı ol ʿahd ü yā ol mihr ü peyvend

3483- Ṣıyub ger ahdi geçdüñse vefādan
Ṭuz etmek ḥaḳḳını ne itdüñ aradan

3484- Eger olduñise ġayrile dem-sāz
Aña ṭur biz ḳuluñı daḫ̲i az az

3485- Eger yārā ṭutunduñsa yeñi yār
Unutma eski yārānı da zīnhār

3486- Ḳaçan kim içesin köhne şarābı
Yeñi yāruñla ey cān āftābı

3487- Ḥaḳīḳat var ise fi'l-cümle sende
Ḳadīmī yārı da yād eyle anda

3488- Çü inʿām ideyāña laʿlüñ şarābı
Ḳoma maḥrūm bu bāġrı kebābı

3489- Çekesin çün ṭurub bezminde ḫʷānı
Bu segden yaña da ṣal üstüḫʷānı

3490- Saña ey ḫāli Hindū Ḥaḳḳ tebārek
Yeñi dil-dāruñı ḳılsun mübārek

3491- Ben olam çün çerāġuñdan senüñ dür
Ziyād olsun senüñ pervāneñe nür

121b 3492- Beni ger ḳıldısa rüsvā melāmet
Ola İbn-i Selām'a ṣad selāmet

3493- Ḥarām oldı baña ʿahdüñde şenlik
Ḥelāl olsun ṭapuña bu gelinlik

3494- Ṭutarsın anı ey ʿömrüm ki der-ber
Yimesün naḫl-i ʿömrinden daḫi ber

3495- Degildür kimse ʿışḳuñda vefā-bīn
Saña yoḳdur cefādan ġayr āyīn

3496- ʿAdū söziyle yoldan çıḳduñ ey māh
Bu idi yol ḫoş itdüñ bārek-Allāh

3497- Ḳavī peymānimişsin hem vefā-dār
Ki lāyıḳdur vefā rāhında bu kār

3498- ʿAceb olduñ bu resme ey ser-efrāz
Ṣafā bezminde düşmen birle dem-sāz

3499- Diler kiüstüñden uçan murġuñ āhum
Yaḳa şeh-perini yüzi māhum

3500- Ki çeng-i rāġa düşse deste-i gül
İdebilmez aña bülbül taḥammül

3501- Senüñ gül-zāruñ oldı mesken-i zāġ
Ġam urmasun mı ḫaste bülbüle dāġ

3502- Varub bāġuñda bülbüller ḫarābe
Nevāle oldı incīrüñ ġurābe

3503- Dirīġā ġamdan oldı bülbül-i zār
Nihālüñ bāġını yir zāġ her-bār

3504- Tezervüñde çi ger maḳṣūdıdur gül
Velīkin ḳande olur şevḳ-i bülbül

3505- Bulur kebgile de gül-zār ziynet
Velī çoḳdur şehā bülbülde ṣoḥbet

3506- Ḳızıl güldür egerçi ḥüsn-i gül-zār
Yarar yārā işe geh geh ḫas u ḫār

122[a] 3507- Çi ger fīrūzedür ʿālemde merġūb
Velī ḫermührede yirindedür ḫūb

3508- Egerçi laʿl olubdur zīb-i efser
Velī yeg şuʿle virür andan aḫker

3509- Dirīġā düşmene virdüñ murādı
Komaduñ cān u dilde iʿtiḳādı

3510- Naṣīb oldı viṣālüñ ġayre ey yār
Nihālüñ mīvesini dirdi aġyār

3511- Dirīġā ʿahdinüñ çıḳdı dürūġı
Yoġimiş şemʿ- i vaʿdeñüñ fürūġı

3512- Ḳara ḫālüñ ki çeşmümden güm oldı
ʿAdūmuñ dīdesine merdüm oldı

3513- Yaḳarum ben senüñ mihrüñle sīne
Benümçün var senüñ sīneñle kīne

3514- Lebüñ eller murādında şekerdür
Beni yaḳmaḳda aḫkerden beterdür

3515- Viṣālüñden kenāre çıḳmışam ben
Kenār-ı yārda āsūdesin sen

3516- Çün olduñ ġayrile sen yār u hem-dem
Beni öldürmesün mi ġuṣṣa vü ġam

3517- Benümle ʿahdüñi ḳılduñ ferāmūş
Ki ider bilüñi düşmen der-āġūş

3518- Ne deñlü düşmenümse yāruñ ey yār
Muṭīʿiyem ben anuñ çār-nā-çār

3519- Kiçerüñ ḳadri ki düşmenden ola sehl
Cidāl itmekdür anuñla ḳatı cehl

3520- Teberle bir şecer ḳılsa cedel ger
Ne deñlü berk ise āḫir virür ser

3521- Velī ey dāmeni çeşmüm gibi pāk
Kiçidübdür firḳatüñ cān ceybini çāḳ

122b 3522- Görinürsin gözüme her zemān sen
Daḫi nev-ġonce gibi pāk-dāmen

3523- Velī bir ḫaste ḳorḳarven ki ey māh
Güẕer ḳıla ṣabā vaḳtüñe nā-gāh

3524- Elā ey Kaʿbe-i cānum cemālüñ
Dün ü gün fikrüm eglencem ḫayālüñ

3525- Alub göñlümi evvel ey ḳıyāmet
Ṣoñ ucı eyledüñ benden ferāġat

3526- Ġarīb olanuñ āhı āteşinden
Ḥaẕer ḳıl zinhār ey göñli āhen

3527- Ruḫuñ verdine kiçoldur pür-leṭāfet
Ṣaḳın kiçirmeye bād-ı ġamdan āfet

3528- Nesīm-i ṣubḥla irsāl eyle būyuñ
Kiçaçılaçandan gözi bu ḫāk-rūyuñ

3529- Cemālüñ seyrine eyle māilem ben
Ki düşde görmege de ḳāilem ben

3530- Ġamuñdan ḫasteyüm ey mihr-bānum
Şu resme kim lebe irişdi cānum

3531- Eyü vü yatlu sendendür mizācum
Sen urduñ zaḫmı sen eyle ʿilācum

3532- Ol evvel gördügüñden ḫaste-ḥālüm
İşitdügüñden artuḳ bī-mecālüm

3533- Ḫayālüñle başarum sīneme seng
Döker çeşmüm lebüñsüz eşk-i gül-reng

3534- Senüñ vaṣluñ gülinden ey ḥabîbüm
Benüm ḫār-ı meẕelletdür naṣîbüm

3535- Otursañ biñ gice yanumda tenhā
Yüzüñe baḳmazam şermümden aṣlā

3536- Baña el virmedi ey māh-peyker
Viṣalüñ gül-şenínden bir gül-i ter

123[a] 3537- Velîkin firḳatüñden cāna ṣad ḫār
Batıbdur merḥamet ḳıl ey cefā-kār

3538- Bu resme eyleyüb mektūbı tezyîn
Derūnı derdin itdi yāre yaḳîn

3539- Özi gibi ʿamelden ḳaldı ḫāme
Getürdi nāmesini iḫtimāme

رسیدن نامه مجنون به لیلی[105]

3540- Çü Mecnūn nāmeye buldurdı pāyān
Deminden dîdesinüñ yazdı ʿünvān

3541- İdüb naḳş āḫirine temme bi'l-ḫayr
Revān bir ḳāṣide virdi sebük-seyr

3542- Didi eglenme luṭf it ey yegāne
İrür bu nāmeyi ol yār-ı cāne

3543- Pes alub nāmeyi ol peyk-i çālāk
İrürdi ol nigārına feraḥ-nāk

3544- Çün ol māhe görindi ḫaṭṭ-ı Mecnūn
Ṣafādan çarḫa girdi hem-çü gerdūn

3545- Düşüb pāy-ı resūl-ı yāre āḫir
Didi şükr eyleyüb Ḫallāḳ'a vāfir

3546- Ki bu nāme ki ṭurfe sürme-dāndur
Żiyā-baḫş-ı ʿuyūn-ı nā-tüvāndur

3547- Çerāġ-ı cān u nūr-ı dîdedür bu
Ġamum birle velî pîçîdedür bu

3548- Ye beñzer kim ʿaṣā-yı Mūsî'dür bu
Ye pîc-ā-pîc olmuş efʿîdür bu

[105] Mecnûn'un mektubunun Leylâ'ya ulaşması.

3549- Benefşeyle pür olmuş āstīndür
Ye cān bāġında serv-i rāstīndür

3550- Çün ol mektūba Leylī oldı fettāḥ
Ṣafā ḳuflına cānı buldı miftāḥ

123b 3551- Ne ḫaṭṭ kim yazmış ol mektūba pür-şūr
Yol itmiş ṣan sefīdāc üstine mūr

3552- Ye bir zībā ṣanemdür müşg-i ferḫāl
Ki yir yir noḳṭadan yüzinde var ḫāl

3553- Ḳaçan ki açdı nigār ol ruḳ'adan ser
Sevādından gözi oldı münevver

3554- Dönüb ol nev-'arūs-ı nāz-perver
Yine bu naġmeyi ḳıldı mükerrer

3555- Ki dürc-i şād-mānīdür bu nāme
Ye fihrist-i mā'ānīdür bu nāme

3556- Saña ey ḳāṣid-i dil-dār-ı cānī
Meger cān ola lāyıḳ-ı müjde-gānī

3557- Suṭūrı gözlerüme virdi nūrı
Dil ü cān buldı żımnından sürūrı

3558- Mu'anber cāme bir zengi-beççedür
Ki ḳılmış dāmenini müşgle pür

3559- Süṭūrı beñzer ol serve ki her-bār
Anuñ ārāmı-gāhıdur semen-zār

3560- Oḳıdı çünkim ol mektūbı dil-ber
Gözinden ḫāme gibi dökdi gevher

3561- Görür kim ṭa'nlardur cümle pür-nīş
Taḥayyür ḳıldı anı deng ü bī-ḫūş

3562- Ḫacel itdi be-ġāyet verhem-i yār
Ki işinden münfa'il düşdi bu dil-dār

3563- Eline aldı pes bir ḫāme-i ḫūb
Ki tā naḳş ide pāsūḫ-nāme-i ḫūb

جواب دادن نوشن لیلی نامه مجنون را[106]

3564- Didi evvel ki ey Ḫallāḳ-ı ʿālim
Ki hükmüñdür ḳażā levḥine rāḳım

124[a] 3565- Münaḳḳaş eyleyen saḳf-ı semāyı
Muʿaṭṭar ḳılan eṭrāf-ı hevāyı

3566- Uran bünyād iḳlīm-i vücūda
Getüren ādemi andan sücūda

3567- Düzen ġam ḳuflına tevḥīdi miftāḥ
Hidāyet ḳalʿası bābına fettāḥ

3568- Çerāġ-efrūz-ı cān-ı ehl-i derdān
Saḫā-baḫş-ı ḳulūb-ı şīr-i merdān

3569- Żamān-ı rızḳ-ı maḫlūḳāt-ı ʿālem
Kefīl-i aṣl-ı meʾkūlāt-ı ādem

3570- Taʿaşşuḳ ḫāmesin güyā ḳılıcı
Maḥabbet nāmesin inşā ḳılıcı

3571- Aña kim virdi luṭfı şemʿ-i tevfīḳ
Vücūdı oldı ġarḳ-ı nūr-ı taḥḳīḳ

3572- Anuñ kim cānına virmez hidāyet
Olur merdūd-ı der-gāh-ı ʿināyet

3573- Ṭırāz-ı nāme çün geldi temāme
Pes evṣāf-ı ġarażda sürdi ḫāme

3574- Ki bu ġam-nāme benden kim helāküm
Cefā vü cevr elinden sīne-çāküm

3575- Ḥiṣār içre giriftār u muḳayyed
Nigeh-bānlar var eṭrāfumda bī-ḥadd

3576- Ne bir hem-rāzum ü ne hem-demüm var
Ne bir derdüm diyecek ādemüm var

3577- Saña kim ḫüsrevisin her kenāruñ
Gidersin ḳande çekse iḫtiyāruñ

3578- Ġamumdan özgeden pervā yimezsin
Ṭuyulursam ne ola ḫālüm dimezsin

---

[106] Leylâ'nın, Mecnûn'un mektubuna cevap yazması.

3579- Gehī ṣaḥrādasın gāhī cebelde
Gezersin göñlüñ olduġı maḥallde

124b 3580- Ki bir eksüklüden bu ruḳʿa-i ḫūb
Olubdur bir mükemmel yāre mektūb

3581- Ki ‿elā ey sīnesi ġamdan olan çāk
Ölüminden cihānda itmeyen bāk

3582- Nişān-ı tīr-i derd olan vücūdı
Çeken ṭaġ u ṣaḥārāda sürūdı

3583- Ucından ben muḳayyed cānuñ ey yār
Nedür ḥālüñ ne derdesin giriftār

3584- Ġamumdan nicesin ey sīne-çāküm
Firāḳum āteşinde sūz-nāküm

3585- Nedür ḥālüñ benüm ey derd-mendüm
Esīr ü mübtelā vü mest-mendüm

3586- Kimüñ derdiyle ḳılarsın şebi rūz
Kimüñ ʿışḳıyla idersin āh-ı pür-sūz

3587- Eyā murġ-ı şikeste-per nicesin
Żaʿīf ü ḫaste vü ebter nicesin

3588- Kimüñ menzil-gehidür āşyānuñ
Kimüñ güşına irişir fiġānuñ

3589- Nicedür ey gül-i pür-dāġ ḥālüñ
Nedür ey bülbül-i bī-bāġ ḥālüñ

3590- Dilüñde kimüñ odından durur dūd
Kimüñ hicriyle yaḳar cānuñı od

3591- Çi ger göñülde vardur inkisāruñ
Biḥamdillāh ki ‿elüñde iḫtiyāruñ

3592- Çeke çün ḫāṭıruñ bir cāyı ey cān
Seni menʿ idemez andan nigeh-bān

3593- Fiġān itmek dileseñ ir eger giç
Bahāne eylemek lāzım degil hīc

3594- Benüm bī-çāre vü maḥbūs bīmār
Ki ḫālī olmaz eṭrāfumda aġyār

125a 3595- Ger itsem ʿazm-i seyr ṭaraf-ı bostān
Bana ḫār-ı ṭarīḳ olur nigeh-bān

3596- Vü ger ḫod kūşe-i bāme ḳılam meyl
Nedür maḳṣūduñ anda dir bana ḫayl

3597- Ḳaçan kim başlayam ġamdan fiġāne
Düzerven her cihetden bir bahāne

3598- Perī gördüm dirüm gice oldı ḫᵛābum
Anuñçündür göñülde ıżṭırābum

3599- Ne dem kim seyl-i giryem mevc ura tīz
Dil ola rāh-ı ʿaynumdan güher-rīz

3600- Dirüm kim ḳorḫu virdi rūz-ı maḥşer
Anuñçündür gözüm baḥri güher-ver

3601- İder muştum ruḫum rengini ḥamrā
Ki tā defʿ ola benden şekk-i āʿdā

3602- Var iken böyle senden infiʿālüm
Nedür ṭaʿnuñ bana ey pāy-mālüm

3603- Anamuñ bir ṭarafdan pendi her-bār
Ata tehdīdi bir cānibden ey yār

3604- Yine hem bir yañadan ṭaʿn-ı ʿudvān
Arada ḳalmışum miskīn ü ḥayrān

3605- Senüñçün ben çekerven bu ḳadar ḳahr
Bana sen içürürsin ṭaʿnla zehr

3606- Gehī bī-mihr dirsin ben ḫarāba
Bıraġursın ʿaẕāb u ıżṭırāba

3607- Gehī ʿahdi şınıḳ ḳorsun bize nām
Daḫi bister ḳomazsın dilde ārām

3608- Yazuḳdur töhmet itme bī-günāha
Siper ḳılma özüñi tīr-i āha

3609- Beni şanma reh-i ʿışḳuñda pestüm
Ki ezelki ʿahdümüz üzre dürüstüm

125b 3610- Geçürdüm ʿömrümi mihrüñle ey yār
Vefāsız oldı adum āḫir-i kār

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

3611- Cihān içre bunı isterdi cānum
Ki olayduñ sen benüm hem-āşyānum

3612- Ḳomadum cehdde taḳṣīr şāhum
Elümden gelmedi nedür günāhum

3613- Baña ṭaʿn itme iñende ḥabībüm
Ki senden derd ü miḫnetdür naṣībüm

3614- Çü maḳtūl-i ʿitāb-ı telḫ-nāküm
Ḳılıc çekmek ne lāzım ben helāküm

3615- Çü rīze rīze ola bir ten-i zār
Aña neyleyi bilür tīġ-i ḫūn-ḫʷār

3616- Yaḳa pervāneyi çün şemʿ-i bī-dūd
Sen anuñçün nedür germ eylemek od

3617- Ḫudā ḥaḳḳiyiçün ṭut göñlüñi şād
Ki benden bulmamışdur behre dāmād

3618- Senüñle ʿahd ki olmuşdur nuḫust ol
Bozulmadı yirindedür dürüst ol

3619- Beni bu ḳayda ṣaldı ibtidāsı
Peder cevri ile māder cefāsı

3620- Olar ger ḳayda ṣaldı ben zebūnı
Beni ṭutmadı anlaruñ füsūnı

3621- Senüñ ġayruñdan itmişdüm ferāġat
Baña anlardan irişdi bu āfet

3622- Velīkin ġam degil ey yār-ı mehcūr
Ki bu gencīneden ṭālib durur dūr

3623- Şarābı laʿlümüñ kim lāle-gündur
Ḥaḳīḳat bil ki senden ġayre ḫūndur

3624- Kimesnenüñ sözin ḳılmamışam güş
Kimesne artuġın itmemişem nūş

126[a] **3625-** Delinmemiş durur dürr-i yetīmüm
Meges başmış degildür engübīnüm

3626- Bu genci ḳılmamışdur kimse tārāc
Henüz öz mühriledür ḫoḳḳa-ı ʿāc

3627- Delinmedi daḫi bu gevher-i pāk
Bu ġonca itmedi pīrāhenin çāk

3628- Bu laʿli itmedi ḥakkāk ebter
Daḫi açılmadı bu zanbaḳ-ı ter

3629- Dilüñde şol kim andan var durur dāġ
Harām olmuşdur aña mīve-i bāġ

3630- Nihāli bāġımuñ kim pür-yemişdür
Ol andan bār-ı derd ü ġam yimişdür

3631- Gül-istānum gülinden dermemişdür
Ne dermek belki yüzin görmemişdür

3632- Aña el virmeyesirdür bu mīve
Süleymān ḫātemi varur mı dīve

3633- Nihālümden kim aña nāzdur bār
Batıbdur cānı gözine anuñ ḫār

3634- Beni yaḳma bu resme ser-zenişden
Ḫacelven ben ḫōd ol itdigüm işden

3635- Çü göñlümden gidermezsin benüm bār
Zebān tīġiyle bārī virme āzār

3636- Saña çün derdümi şerḥ itdüm ey yār
Ḥudā haḳḳı baña raḥm eyle zīnhār

3637- Hem işitdüm ki ‿atañ ol pīr-i maḫzūn
Vefāt itmiş ḳatı oldum diger-gün

3638- Çü bildüm ki ‿olmuş anuñ menzili ḫāk
Kefen-veş göñlegümi eyledüm çāk

3639- Ruḫum ṭırnaḳlarumla çāk oldı
Benüm atam idi gūyā ki öldi

126b **3640-** Güline çeşmimüñ ġam çekdi mīli
Benefşe gibi cānum oldı nīlī

3641- Bu mātemde saña ḳılmaġa yārī
Ḳamu var bende şarṭ-ı sugvārī

3642- ʿAzāya varmadan ġayrı ne kim var
Getürdüm yirine her şarṭı ey yār

3643- Elümden gelse anı da iderdüm
Yüzüm üzre sürünirüñ giderdüm

3644- Tenüm senden düşübdür gerçi mehcūr
Degildür cān ṭapuñdan bir nefes dūr

3645- Baña renc-i dilüñdür āşkāra
Bu yolda ṣabr ḳılmaḳdur müdārā

3646- İñende kend'özüñi ḳılma giryān
Ki ānı düşmen görüb olmaya ḫandān

3647- Degildür kimseye bāḳī zemāne
Murādınca olıvir ey yegāne

3648- Kimesneñ olmaduġına yime ġam
Ki ben yārum saña ey yār cān hem

3649- Fiġān bī-keslik içün ne revādur
Kesi bī-keslerüñ āḫir Ḫudā'dur

3650- Atasuzlıḳdan itme nāle vü āh
Taḥammül ḳıl ki ecrin vire Allāh

3651- Yazub bu resme sözler anda ḫayli
Dürüb ol nāmeyi ḫatm itdi Leylī

رسیدن نامه لیلی بجنون بي تسلی[107]

3652- Bu vechile irüb pāyāne mektūb
Bıraḳdı ḫāmeyi ol serv-i merġūb

3653- Virüb bir ḳāṣid-i ṭayyāre fi'l-ḥāl
Didi ki irür bunı ol yāre fi'l-ḥāl

127a **3654-** Pes alub nāmeyi peyk-i sebük-ḫīz
İrürdi ol şikeste-ḫāṭıra tīz

3655- Çü Mecnūn ruḳ'a-ı dil-dārı gördi
Yüzini peyküñ ayaġına sürdi

3656- Didi bāb-ı sa'ādetdür bu nāme
Ki ṭaḳmış aña 'anber ḫalḳa ḫāme

---

[107] Leylâ'nın mektubunun avuntusuz Mecnûn'a ulaşması.

3657- Olub ḫāme ḳılı yarmaḳda kāfī
Bu ṣuḥfe üzre ḳılmış ḫalḳa-bāfi

3658- Bu ḫaṭṭ ki_itmiş ḫayālāt anı bir nūr
Olubdur ḫuld-ı fikr istebraḳ-i ḥūr

3659- Suṭūr u noḳṭadan çün ʿāşıḳ-ı zār
Teninde çoḳ elifler dāġlar var

3660- Bunuñ her saṭrı kim bir mīle beñzer
Ṣafā Mışrında cūy-ı Nīl'e beñzer

3661- Ḥabībümden gelür nev-dāstāndur
Naʿīm-i vaṣldan bir üstüḫvāndur

3662- Şeb-i baḫtumdadur bir şemʿ-i kāfūr
Ki rūşendür baña andan şām-ı deycūr

3663- Görinür çeşmüme bu ruḳʿa-ı ḫūb
Gümüş şūşe gibi rengīn ü merġūb

3664- Ye cennetden durur bu nāme bir bāb
Ye ḥavrā-yı ḫayāle bürḳaʿ-ı nāb

3665- Bu ḥūra manẓar içün gāh [ü] bī-gāh
Düzülmüş müşgden yir yir naẓar-gāh

3666- Kemāline irişmiş bir güzeldür
Ki ruḫsārı olubdur ḫaṭṭ ile pür

3667- Giyinmiş bir ḳabā pür-zīb ü zīnet
Ki kesmiş anı mıḳrāż-ı maḥabbet

3668- Ye bir sīmīn-bedendür māh-peyker
Ki ḫaṭṭdan bir ḳabā giymiş muʿanber

127b **3669-** Çün açdı ḫaṭṭını ol merd-i bī-hūş
Didi bu sözleri mihri idüb cūş

3670- Ki bu ḫaṭṭdur gül-i bāġ-ı leṭāfet
Ki bū virmiş aña kilk-i faṣāḥat

3671- İçinde noḳṭa ki_itmiş cemʿ bu faṣl
Ṣan olmuş ḫāl-i rūy-ı şāhid-i vaṣl

3672- Bu ṣuḥfa üzre ḫaṭṭ-ı yār beñzer
Ki olmuş rīze kāfūr üzre ʿanber

3673- Suṭūrı ferce-i ḳaṣr-ı vefādur
Beyāżı maṭlaʿ-ı ṣubḥ-ı ṣafādur

3674- Çü Mecnūn oḳıdı ol ḫaṭṭı tekrār
Yüzine gözine sürdi duʿā-vār

3675- Görür kim her sözidür mihr-perver
Temām ol ḳıṣṣaya eyledi bāver

3676- Ḥabîbi ḫaṭṭını ol merd-i maḳbūl
Ḳolına bağladı mānend-i meftūl

3677- Ayıtdı kim bu ḫaṭṭ-ı pür-maḥabbet
Bańa maḥşer güninde ola ḥüccet

امدن سلیم عامری بدیدن مجنون[108]

3678- Ḥikāyet rîsmānı üzre ḥakkāk
Şu resme dizdi sözden gevher-i pāk

3679- Ki Mecnūn'uñ ḳarābātından anda
Var idi bir ṭayısı ol zemānda

3680- Saḫî vü kāmil ü ṣāḥib-hüner merd
Oturmuş ṭurmuş u çekmiş ögüş derd

3681- Eyüsin yatlusın görmüş zemānuñ
Acusın ṭatlusın bilmiş hem anuñ

3682- Selîm-i ʿĀmirî idi añа nām
Ḳılardı herkese iḥsān u inʿām

128a 3683- Dem-ā-dem yir idi Mecnūn içün ġam
Dilerdi kim ura zaḫmına merhem

3684- Her ay başında_jiderdi ol nîgū-fāl
Añа hem cāme vü hem ṭaʿma irsāl

3685- Meger bir gün oturmuşdı tenhā
Bu sevdā ḫāṭırından oldı peydā

3686- Ki varub kendüsi Mecnūn'ı bula
Bir iki dem anuñla mūnis ola

3687- Süvār oldı vü ʿazm-i deşt ḳıldı
Semendi geh yügürdi gāh yildi

---

[108] Selîm-i Āmirî'nin gelip Mecnūn'u görmesi.

3688- Ögüş ṭaġ u beyābān geçdi enbūh
Gehī ḳaʿr-ı zemīn geh ḳulle-i kūh

3689- Çoḳ aradı vü āḫir buldı anı
Gök itmiş gördi dūdı āsmānı

3690- Özi bir ṭurfe yirde ḳılmış ārām
Ḥavālisine ṣaf çekmiş ded ü dām

3691- Bulardan ḫavf idüb çekdi ligāmı
Iraḳdan virdi Mecnūn'a selāmı

3692- Çü Mecnūn añladı anuñ selāmın
Nişānın istedi vü ṣordı nāmın

3693- Ayıtdı kim Selīm-i ʿĀmirī'yem
Ġamuñdan ölmedüm daḫi diriyem

3694- Yüzüñden dūr düşdüm ḫālüñüm ben
Bu ṣūret ne‿eylesün ḫalī muʿayyen

3695- Vücūd-ı çāküñ olmuş ser-te-ser ḫāl
Ki dönmüşsin ḳara zengīye abdāl

3696- Selīm'i çünki kimdür bildi Mecnūn
Oḳıdı yanına maḥzūn maḥzūn

3697- Gelicek eyledi bī-ḥadd riʿayet
Firāḳ u hicrden ḳıldı şikāyet

128b 3698- Ḫaber ṣordı aña her bir nişāndan
Gehī yārāndan geh yār-ı cāndan

3699- Geh aġladı ḥabībi ḥasretinden
Biraz āsūde düşdi ṣoḥbetinden

3700- Selīm anı çü gördi böyle ʿüryān
Kefensiz gürlar içinde giryān

3701- Çıḳarub câme-dāndan bir ḳabāyı
Ḳodı öñinde ol merd-i vefāyı

3702- Didi ʿöẕr idüb al bu câmeyi giy
Ki ʿüryānlıḳ kişiye ʿayb olur key

3703- Didi Mecnūn ḳabādandur tenüm dūr
Benüm kim neyler aṭlasdan çulı mūr

3704- Tenüm āteş durur ol cāme birişīm
Ḥarīre vardur āteşden belī bīm

3705- Ṭutalum kim aña ḳılam neẓāre
Giyüb bir laḥẓa idem pāre pāre

3706- Selīm itdi be-ġāyet cehd ü ikdām
Ki tā giydi‿anı dīvāne-i nā-kām

3707- Bu kez açdı öñine süfre-i ḫūb
İçi pür-mā'ide şīrīn ü merġūb

3708- Şarāb u nuḳl u ḥelvā vü küliçe
Ki tā Mecnūn bulardan yiye içe

3709- Ne yimek başladı ḳılmaġa nāle
Ki ol ḫōndan yimedi bir nevāle

3710- Yemekden ol mu'arrā idi ḫ'ānı
Alub andan vuḥūşa virdi anı

3711- Selīm aña didi kim ey ciger-sūz
Ne yirsin ne içersin şeb u rūz

3712- Ḥayāt-ı ādeme ḳūtiledür fer
Nedür ḳūtuñ çün ādemsin muḳarrer

129a **3713-** Didi kim Selīm-i bā-selāmet
Ki gördüñ nicedür bend-i melāmet

3714- Dil-i bī-iştihāmuñ gāh gāhī
Ġıdāsıdur nesīm-i ṣubḥ-gāhī

3715- Yimekden yoḳ durur ẕevḳi bu cānuñ
Ki‿olubdur iştihāsı ḳuvveti‿anuñ

3716- Ne yilden kim gele dil-ber nesīmi
Mu'aṭṭar olur andan cān ḥarīmi

3717- Bisātum ḫākdendür bālişüm seng
Günüm gibi durur rızḳum daḫi teng

3718- Ḳazırven żamġ aġacdan geh dişümle
Gehī cān ḳūt bulur nālişümle

3719- Ġıdam oldur ye bir pāre giyehdür
Ye dil-ber cānibinden gerd-i rehdür

3720- Bulardan da bu resme kim esīrüm
Degil gün heftede bir kerre yirüm

3721- Berīdür cānum u ṭabʿum ḫūrişden
Ferāġat bulmuşam her perverişden

3722- Boġazum nāyına ṣıġmaz benüm nān
Nice nān belki şu da geçmez elʾān

3723- Kerāmetden bana virmiş durur Ḥaḳḳ
Yiyüb içmekden istiġnā-yı muṭlaḳ

3724- Yiyintiden velī el çekmegüm yoḳ
Yimezsem ben ḫerendüm var durur çoḳ

3725- Bu resme kim bu ḥayvānlarla yārum
Bular çinedüginden ben ṭoyarum

3726- Selīm'e ʿilm geldi ki ol hüner-mend
Ġıdādandur giyāh u żamġa ḫursend

3727- Pes idüb rıfḳ u raġbetle ḫiṭābı
Didi ḥāline göre bu cevābı

129b 3728- Ki bir murġa yidürse dāne eyyām
Ṭaḳar gerdānına āḫir anuñ dām

3729- Dilinde anuñ ki var sevdā-yı dāne
İrişür cānına renc-i zemāne

3730- Kişi ki olmaya nefsinüñ esīri
Vücūdı ʿāleminüñdür emīri

حکایت پادشاه و زاهد قانع[109]

3731- Var idi bir melik evvel zemānda
Ki yoġidi naẓīri bu cihānda

3732- Temāşāya giderken bir gün ol şāh
İletdi bir güẕer-gāha anı rāh

3733- Görür bir ṣavmaʿa var anda ḫālī
Ḫavāşından suʿāl itdi bu ḥāli

[109] Kanaatkâr Zâhid ve Padişah Hikâyesi.

3734- Nedür bu ṣavmaʿa yā kimdür ıssı
Ki olur bunda demür ṣovuḳ ye ıssı

3735- Ne yir içer nedendür ḫʷāb-gāhı
Ne ildendür neden buldı bu cāhı

3736- Didiler bir ʿazīzüñdür bu ḫāne
Ki gelmemüş durur miṣli cihāne

3737- ʿAceb zāhid durur ʿālemde meşhūr
Ṭaʿām andan cüdā ol ḫʷābdan dūr

3738- Ḫalāyıḳdan dün ü gün ʿuzlet idüb
Bu ḥāl üzre geçinür ġayret idüb

3739- Çün işitdi anuñ aḥvālini şāh
Ṣalāḥından ḫabīr oldı vü āgāh

3740- Buyurdı ḥācibe kim var anı tīz
Getür bir dem müşerref olalum biz

3741- Gelüb ol zāhidüñ yanına ḥācib
Şehe iletmege anı oldı rāġıb

130[a] 3742- Didi cāyuñ neden oldı ḫarābe
Niçün kend'özüñi virdüñ ḫarābe

3743- Enīsüñ kim durur bu kār içinde
Nedür ḳūtuñ ne yirsin ġār içinde

3744- Aña gösterdi zāhid bir giyāhı
Didi aġāh ol kim ey sipāhī

3745- Bu resme otcuġızlardur ṭaʿāmum
Daḫi iş bu ḫarābedür maḳāmum

3746- Ġurūr-ı pād-şāhīden olub pür
Didi ḥācib ki hey bu ne belādur

3747- Eger bizüm şehe ḫizmet ḳılayduñ
Yaban otı yimekden ḳurtılayduñ

3748- Didi zāhid ki hey bu söz ḫaṭardur
Giyeh ṣanma ki bu gül-be-şekerdür

3749- Bileydüñ aṣlını ger bu giyāhuñ
Geçeydüñ ḳulluġından pād-şāhuñ

3750- Çün oldı zāhidüñ ḥālinden āgāh
Atından ṣıçradı taʿcīlile şāh

3751- Ayaġına düşüb ʿöẕr ile derḥāl
Duʿāsın aldı ol şāh-ı nigū-fāl

3752- Benüm bu ḳıṣṣadan maḳṣūdum ey yār
Ḳanāʿat ḫaṣletin itmekdür izhār

3753- Ġanīmetdür cihān içre ḳanāʿat
Ḳanāʿat eyleyen bulur hidāyet

3754- Neşāṭından bu temṣīlüñ ol abdāl
Örü ṭurub yine oturdı fi'l-ḥāl

اوردن سلیم مادر مجنون بدیدن مجنون[110]

3755- Pes idüb yād-ı ḳavm u dōstānı
Selīm'e ṣordı herkesden nişānı

130b 3756- Bu ḥāl içre gözin yaş ṭutdı nā-gāh
Anasın yād ḳılub eyledi āh

3757- Ki ol bī-çārenüñ aḥvāli ne‿oldı
Neye vardı işi vü ḥāli ne‿oldı

3758- Ḥużūrında anuñ yüzüm ḳaradur
Ki derdümden belāya mübtelādur

3759- Żaʿīf-i ḫaste midür yā tenū-mend
Cemālin görmegeyüm ārzū-mend

3760- Selīm āgāh oldı ki‿ol belā-keş
Ṭutarmış anası mihrinden āteş

3761- Görüb kān-ı vefādan gevherini
Varub evden getürdi māderini

3762- Gelüb gördi anı anası maḫzūn
Ki olmuş cümle aḥvāli diger-gūn

3763- Ḳızıl gül gibi ruḫsārı ṣararmış
Aġ incü gibi dişleri ḳararmış

3764- Ser-ā-ser ḫurd olmuş üstüḫᵛānı
Teninde muntaẓır çıḳmaġa cānı

[110] Selîm'in getirdiği Mecnûn'un annesinin Mecnûn'u görmesi.

3765- Revān idüb gözinden ḳanlu seyli
Düşüb üstine öpdi ḳoçdı ḫayli

3766- Yudı gözi yaşıyla gāh rūyın
Muṭarrā ḳıldı şāneyle mūyın

3767- Ṣıġayub başdan ayaġa tenini
Veremler gördi vü ḳıldı enīni

3768- Ḳabarcıḳlar cerāḥatler görüb hem
Ḳamusın bağladı vü şardı muḥkem

3769- Yeñiyle yüzinüñ sildi ġubārın
Eliyle pāyınuñ çıḳardı ḫārın

3770- Bu resme gösterüb ṣad mihr-bānı
Hezārān luṭfla açdı zebānı

131[a] 3771- Ki bu ne işdür ey ferzend-i güm-rāh
Beni ḳıl derdinüñ aṣlından āgāh

3772- Ki ʿışḳ işini çoḳ gördüm mecāzī
Bu resme gördügüm yoḳ ʿışḳ-bāzī

3773- Atañ miskīn şikāyetlerle gitdi
Benümde uş ġamuñdan baña yitdi

3774- Gidelüm ṭur eve ey merd-i nā-ehl
Ki terk-i ḫānedān itmek durur cehl

3775- Ḫalāyıḳdan yeter pinhān geçindüñ
Ac u bī-ḫʷāb eyü nālān geçendüñ

3776- Bir iki gün ḳalanca ʿömrüñi hem
Ḥużūrile geçür şādān [u] ḫurrem

3777- Maḳam idin varub bir ḫūb cāyı
Dırāz it bister-i nerm üzre pāyı

3778- Niçe bir ola mesken saña her ġār
Enīsüñ niçe ola mūr ile mār

3779- Dil ü cānı yeter yaḳ dil ü ġamdan
Ki ne ṭaşdur dilüñ ne cānuñ āhen

3780- İdüb Mecnūn'a kār efġān-ı māder
Fürūzān oldı hem-çün tāb-ı āẕer

3781- Didi ki ey ḫāk-i pāyı başumda tāc
Ġubāruñ kuḥlına cān çeşmi muḥtāc

3782- Tenümde şınsa yir yir üstüḫᵛānum
Senüñdür maġzum ey rāḥ-ı revānum

3783- Yönelmişdür maḳām-ı ʿışḳa rāhum
Bu yolda pes benüm yoḳdur günāhum

3784- Benüm kārum ki olubdur böyle müşkil
Bana benden degildür bu belā bil

3785- Beni bu ʿışḳ işinden pend yıġmaz
Ki taḳdīrüñ işi tedbīre şıġmaz

131b 3786- Bu dürişmek beni ḳodı ʿamelden
Olacaḳ oldı vü iş vardı elden

3787- Bana biñ kerre vāḳiʿ oldı bu kār
Geçübdür çāreden bu defʿa nā-çār

3788- Bana bu ʿışḳdan efġān u zārı
Bilirsin kim degildür iḫtiyārī

3789- Ben isterven ki cān murġını çün yād
Çıḳarub bu ḳafesden ḳılam āzād

3790- İledürsüñ eve ḫod çār-nā-çār
Ola iki ḳafesde cān giriftār

3791- Vebāl-i ḫāne ḳılmaḳdan beni şūm
Geçinmek yeg beyābānlarda maʿṣūm

3792- Diler misin ki bunda şaġ olam ben
Ye varduġum gibi evde ölem ben

3793- Bana ḫod her enīs-i ṭurş-rūdan
Vuḥūşuñ ṣoḥbeti yegdür muʿayyen

3794- Ev ü ṣaḥrā bana birdür cihānda
Çi varduġum çi varmaduġum anda

3795- Yoġidüm ṭut ki benden fāriġ ol var
Yolumda bu imiş taḳdīr-i Cebbār

3796- Bunı diyüb ḳodı merd-i ḳallāş
Anasınuñ mübārek pāyına baş

3797- Ögüş ʿöẕr ile öpüp ẖāk-i pāyın
Gözetdi ol deli kendü ḳalayın

3798- Yüriyü virdi ol ṣaḥrā yüzine
Görünmez oldı anasınuñ gözine

اندر وفات مادر مجنون[111]

3799- Ol aradan ġamile ṭurdı nā-çār
Eve varub anası düşdi bīmār

132[a] 3800- Çeküb ẓaḥmet atası gibi vāfir
Bu daẖi ārzūdan öldi āẖir

3801- Cihān her rūz-ı nev nev-cān-rübādur
Gel inṣāf it ki ne tünd ejdehādur

3802- Zemāne kim anuñ yoḳdur vefāsı
Degildür kimsenüñ hīc āşnāsı

3803- Ṣınıḳdur rūzgāruñ ʿahdi dāim
Degildür kimse bu ʿālemde ḳāim

3804- Ḳaçan bir toẖm ekse çarẖ-ı pür-ḳahr
İrişmedin helāk eyler anı dehr

3805- Gice yoḳsa senüñçün bir çerāġı
Seḥer ḳor cānuña yüz dürlü dāġı

3806- İrürse bir kişinüñ ṣubḥa baẖtın
Virür tārāca şām-ı merg raẖtın

3807- Felek kim bir ṭılısm-ı dāġ-gerdür
İşi her laḥẓa efsūn-ı digerdür

3808- Bizi şöyle ṭutubdur çarẖ-ı bī-dād
Ki olamazuz anuñ bendinden āzād

3809- Bu bend ol vaḳt olur bize güşāde
Ki olavuz çār-ı merkebden piyāde

3810- Çün ola rişte- i cān bendden pāk
Sen olma rişte mānendi girih-nāk

[111] Mecnûn'un annesinin ölümü.

خبر یافتن مجنون از وفات مادر[112]

3811- Meger bir ṣubḥ çarḫuñ şeh-süvārı
Rikāba çekdi ḫink-i rūzgārı

3812- Diledi kim cihān mülkini yek-ser
Ḳıla kend'özine feth ü musaḫḫar

3813- Eline aldı bir elmās-gūn tīġ
Öñinden ḳaçdı pāre pāre olub mīġ

132b 3814- Ki yaʿnī āftāb-ı ʿālem-efrūz
Cihānı bir seḥer ḳılmışdı fīrūz

3815- Meger ol ṣubḥ yüz derdile Mecnūn
Ṭururdı ḳulle-i Necd üzre maḥzūn

3816- Degildi anası mevtinden āgāh
Ki ecel irüb anı ḳapmışdı nā-gāh

3817- Selīm-i ʿĀmirī yine keremden
ʿAzāya geldi aña ṭurub ḥaremden

3818- Giyürdi cāme vü virdi ṭaʿāmı
Ġamile başlayub açdı kelāmı

3819- Ki bu fānīden ol merḥūme-i pīr
Beḳā mülkine rıḥlet ḳıldı ey şīr

3820- Döşürüb dehr evinden büngeh ü bār
Atañ gibi ġamuñdan oldı nā-çār

3821- Çü Mecnūn anası mergini ṭuydı
Fiġān idüb başına ḫāk ḳoydı

3822- Ṭar oldı başına ṣaḥrā vü mişe
Yıḳıldı eylekim seng üzre şīşe

3823- Atasını anasını idüb yād
Ṣaçub ḳan gözlerinden ḳıldı feryād

3824- Olub meşhedleri üstine ḥāżır
Yüzin ṭoprāḳlarına sürdi vāfir

3825- Gehī ol ḳabre sürdi geh buña rū
Ölümden ṣoñra ḳılmaz aṣṣı dārū

---

[112] Mecnûn'un, annesinin ölümünden haberdar olması.

3826- Ḳarābātı ṭuyub anuñ ḫurūşın
Anası merginüñ soñunda cūşın

3827- Ḳabīleden segirdüb her birisi
Şitāb ile uşaġı vü irisi

3828- Varub gördiler anı zār u giryān
Yüzin düşmüş ḳılar feryād u efġān

133[a] **3829-** Şaçub her biri gözden eşk-i ḫūn-rīz
Ayaġına dökildiler bunuñ tīz

3830- Yüzine eşkden ṣaçdılar ābı
Ki ço bī-hūşuñ başından gide ḫ'ābı

3831- Çoḳ itdiler eve iletmege cehd
Ki varub ola mülkine velī-'ahd

3832- Bir āh idüb bıraḳdı ol gürūhı
Çeküb baş yine ṭutdı rāh-ı kūhı

3833- Yine eyledi 'azm-i küh Mecnūn
Yine başladı gözden dökmege ḫūn

3834- Yine vaḥşīlerile oldı hem-kār
Ne yār ol kimseye ne kimse aña yār

3835- Çıġırur aġlayub ki ey dehr-i fānī
Ne ḳılduñ atamı anamı ḳanı

3836- Vefāsızdur bu gerdūn-ı cefā-kār
İki yüzlü durur bed-'ahd ü ġaddār

3837- Şu resme ḳıldı 'ömre müddeti ṣarf
Ki ayaġ altında yol üzre yatur berf

3838- Binā-yı 'ömr nā-muḥkem durur bil
Eger biñ sāl ise bir dem durur bil

3839- Görinür 'ömrde mergüñ nişānı
Ṣaḳın bāḳī ṣanub aldanma anı

3840- Eyā ġāfil şol işden kim ölüm var
Gözüñ aç kim ölürsin āḫir-i kār

3841- Ġurūr u kibri dilden eylegil terk
Ki dirlikden saña nezdīkdür merg

3842- Eger yoġise ölmekden saña bāk
Ḥaḳīḳat ṭıynetüñde yoḳdur idrāk

3843- Ġurūr idüb ṣaḳın naḳd-i ḥayāta
Göñül virme bu dehr-i bī-ṣebāta

133b 3844- Cihānda kimseye olmasun niyāzuñ
Ki bī-sūz olmaya ḫalḳ içre sāzuñ

3845- Sen ol vaḳtin bilürsin ḳadr-i ʿālī
Ki ʿarż itmeyesin kimseye ḥāli

3846- Serāy-ı ẕevḳüñ ol dem olur ābād
Ki olasın ḥācetinden ḫalḳuñ āzād

3847- Uyub nefse seg-i nān-ı kes olma
Ve yāḫūd gürbe-i ḫ'ān-ı kes olma

3848- Geçin çün şemʿ-i dest-i rencüñile
Recāyı ḳo diril öz gencüñile

3849- Olub rāżī Ḫudā'nuñ ḳısmetine
Taḥammül eyle deḥrüñ zaḥmetine

3850- Dilerseñ ki olasın her ġamdan āzād
Ḳoma Ḥamdī bugünden yarına zād

صفت بهار و انس کرفتن مجنون با دد و دام[113]

3851- Gel ey cān gül-sitānınuñ teẕervi
Cihān bostānınuñ ferḫunde servi

3852- Sözüñden sāmiʿ-i naẓma ṣafā vir
Dil ü cān bezmine būy-ı vefā vir

3853- Nefesden rūḥ-ı dehr[i] rāḥat eyle
Cihānı būy-ı demden cennet eyle

3854- Bugün kim nev-bahār-ı ʿālem-ära
Muʿaṭṭar ḳıldı āfāḳı ser-ā-pā

3855- Cihān cennet-miṣāl oldı müzeyyen
Ruḫ-ı bāġı bahār itdi mülevven

3856- Bu resmile ki gül-zāruñ hevāsı
Dilüñ ẕevḳi durur cānuñ ṣafāsı

[113] Baharın tasviri ve Mecnûn'un vahşî hayvanlarla düşüp kalkması.

3857- Gerekmez ādemī bu demde ḥāmūş
Ki virdi şevḳ-i gül ṭaşa daḫi cūş

134[a] 3858- Saña ey murġ-ı cān-ı ʿanberīn-bāl
Bugün lāyıḳ degildür ki olasın lāl

3859- Dem urımazsın bir bülbül ile
Ki ol dehri pür ider ġulġul ile

3860- Meger kim derd-i sevdā-yı dil-ārām
Seni ḳılmış durur bī-ṣabr u ārām

3861- Ḳoyalum bunda bu ṣayt u ṣadāyı
Neye vardı görelüm mā-cerāyı

3862- Ki ne oldı ḥālet-i Leylī vü Mecnūn
Ne iş geçdi bulara devr-i gerdūn

3863- Meger bir dem ki eyyām-ı zemistān
Geçüb oldı müzeyyen bāġ u bostān

3864- İrişdi ḫüsrev-i gül-i nev-bahāra
Otaġ urdı kenār-ı cūy-bāra

3865- Nesīm-i nev-bahār eyledi yek-ser
Mesīḥā gibi dehri rūh-perver

3866- Zümürrüd-güne şāḫ açdı semenler
Yeşil giydürdi ṣaḥrāya çemenler

3867- Şecerler bāġda çün yār-ı ḫandān
Çiçekden cā-be-cā gösterdi dendān

3868- Benefşe giydi servüñ sāyesinden
Tenine bir ḳabā ḫūb u mülevven

3869- Pür itdi lāle bir cām-ı muṣaffā
Ki defʿ ide ḫumār-ı nergisi tā

3870- Çemende āb ayasın çalmadan çoḳ
Ḥabāb itdi kefin yir yir ḳabarcıḳ

3871- ʿArūs-ı kūh çün ḫūbān-ı raʿnā
Yaḳındı lāleden pāyına ḥınnā

3872- Getürüb şāḫdan ser ġonce-i al
Kızıl ṭūṭīye döndi fıstıḳī-bāl

134b

3873- Perinden bülbül-i zībā-terāne
Ṣaçına şāḫ-ı servān düzdi şāne

3874- Bulub zīnet çiçekden şāḫ-ı eşcār
Ṣuda her biri ʿaksin ḳıldı iẓhār

3875- Benefşe ṣaldı yir yir naṭʿ-ı sincāb
Gül-istāne ki üstinden geçe āb

3876- Şükūfe naḫlden kim gösterür ber
Açar ṭūṭī-beçe ṣan beyżeden ser

3877- Zuḫūm-ı bülbül-i zār u ʿalīle
Olubdur ġonce jengārī fetīle

3878- Dil-i lāle ki sevdādan ḳaradur
Ṣanasın hindū-yı laʿlīn ḳabādur

3879- Çeküb bülbül nihāl-i gülde āvāz
Çemen hengāmesindedür resen-bāz

3880- Ḫuger dürtüb yüzine şāhid-i gül
Olur her-dem belā-yı cān-ı bülbül

3881- Nem alur ebrden berḳ-i cihān-tāb
Ki vire tīġ-i berg-i sūsene āb

3882- Çemende naġme ḳılmaġa ʿanādil
Def olmuşdur gül evrāḳı celācil

3883- Getürdi her şükūfe ḫākden ser
Ṣaḫārī oldı ṣan kim cāy-ı maḥşer

3884- Ḥarāretden göyendi verd-i ḥamrā
Anuñçün yaḳdı engüştine ḫınnā

3885- Iraḳdan ġonce-i zanbaḳ virür nūr
Çemen bezminde hem-çün şemʿ-i kāfūr

3886- Virür bülbül nihāl-i gülde temdīḥ
San oḳur Sidre'de Cibrīl tesbīḥ

3887- Yürür her kişi bu dil-keş hevāda
Yanınca bir ṣanem zevḳ ü ṣafāda

135a

3888- Döker Mecnūn cebelde eşk-i gül-reng
Şu resme kim yaşından laʿl olur seng

3889- Çemen bezminde bir ḫūbile herkes
Yuva yapmış ser-i Mecnūn'a kerkes

3890- Ṭavāf itmekde eller lāle-zārı
Ḳılar Mecnūn beyābānlarda zārı

3891- Refīḳile temāşāda her ādem
Dil-i Mecnūn'a mūnis ġuṣṣa vü ġam

3892- Ṣalınur bāġda maʿşūḳ u ʿāşıḳ
İñiler ṭaġda Mecnūn-ı ṣādıḳ

3893- Elinde her kişinüñ cām-ı laʿlīn
Ciger ḳanın yir ol dīvāne miskīn

3894- Ḥavālisin vuḥūş-ı ādemī-ḫʷār
Çevirmiş ortada ol çün pāy-ı pergār

3895- Pes ol ḥayvān-nişīn ü bī-ser-encām
Olub durur muʿtād ded ü dām

3896- Görüb her birisinden ʿizz ü raġbet
Bularla ṭutmuş idi üns ü ülfet

3897- Ki ańa her beyże-i mārān-ı vādī
Ṣan olmuşdı tekerek bāġ-ı şādī

3898- Şeb-i tārını ḳılardı münevver
Zebāne meşʿalesi birle ejder

3899- Özini ḫizmetinden itmeyüb ḳaṭʿ
Peleng altına döşerdi elā naṭʿ

3900- Dümüyle naṭʿını her şīr-i çālāk
Süpürüp eyler idi bāliş-i ḫʷāb

3901- Ḫasından ʿankebūt-ı zār u bī-tāb
Anuñçün ḳılmış idi bāliş-i ḫʷāb

3902- Perinden zāġ aña düzmüş otaġı
Ki bula şems tābından ferāġı

135b 3903- Ṣafādan merḥabā nāḫunın bebr
Açar olub anı gördükçe bī-ṣabr

3904- Ḳolından şevḳle pür-şūr u heybet
Ṭolar boynına ḳullāb-ı maḥabbet

3905- Çü vaḥşetden melālet bula mārān
Gelüb ṣarmaşır aña hem-çü yārān

3906- Meger yerkānı içün ol hemīşe
Ṣaru giymekligi idindi pīşe

3907- Çün ola ārzūsı ḫane vü kū
Düzer bir günbed anuñçün her āhū

3908- Ḳaşırġadan dilese göñli şimşād
Hezārān serv gösterür aña bād

3909- Yirinden ṭurmaġa eylese vezni
İdinirdi ʿaṣā şāḫ-ı gevezni

3910- Acıḳdugınca ol miskīne naḥcīr
Kuzusı gibi emzürür idi şīr

3911- İder āhū yire anuñla bāzī
Ḳılar yaʿnī ġarībe dil-nüvāzı

3912- Añub Leylī sinüñ āhū gözini
Öper her laḥẓa bir āhū gözini

3913- Geçinürdi bu resme ol belā-keş
Yaġardı başına āhından āteş

3914- Olurdı ṭaġda dil-teng ü nā-şād
Ḫarāb itmişdi anı dehr-i ġam-ābād

3915- Çeküb ʿīş u ḥużūr u ẕevḳden dest
Şarāb-ı ʿışḳdan olmuşdı ser-mest

رفتن خویشان بطلب مجنون و باز یافتن[114]

3916- Meger varidi bir ḳac yār-ı cānı
Kiarayu ṭaġa çıḳmışlardı anı

136[a] 3917- Gelüb gördiler olmuş ḥāli düşvār
Oturmuş vaḥşīlerle bī-dil ü zār

3918- Ḳılub ḥayvānlara ḥālin ḥikāyet
İder baḫt-ı siyāhından şikāyet

3919- Çü ġayre ḳıldı vaḥşīler neẓāre
Ḳamusı ceybin itdi pāre pāre

[114] Yakınlarının Mecnûn'u istemeye gelmeleri ve geri dönmeleri.

3920- Gelüb gördi bular ol nā-tüvānı
Hemīn ḳalmış deriyle üstüḫvānı

3921- Giriftār-ı belā cism-i nizārı
Esīr-i çāh-ı ġam cān-fiġarı

3922- Aña çün ḳıldı bu yārān neẓāre
Ḳamusı ceybin itdi pāre pāre

3923- Didiler ki_ey şikeste-ḫāṭır u zār
Nedür tenhā bu yirde ne işüñ var

3924- Üzüldüñ dost u maḥremlerüñden
Çekildüñ ṣoḥbet-i hem-demlerüñden

3925- Nedür geh deşt ü geh evc-i cebelde
Belā çekmek sebebsiz her maḥallde

3926- Nedür bu hem-nefeslerden cüdālıḳ
Ne lāyıḳdur saña bu bī-nevālıḳ

3927- Berü gel ki_irdi vaḳt-i kām-rānī
Ruḫ-ı bāġ oldı gülden erġuvānī

3928- Gül-i aḥmerden oldı her leb-i cū
Miṣāl-i laʿl-i meh-rūyān-ı dil-cū

3929- Benefşe vü semen lāle vü sünbül
Çemen ṣaḥnını ḳıldı bir ṭabaḳ gül

3930- Cihān çün bāġ-ı cennet oldı ḫoş-bū
Yenābī-i behişte döndi her cū

3931- Güler gül kimse işitmez ṣadāsın
Bu ḥāle artırur bülbül nevāsın

136b **3932-** Gülüñ ruḫsārına ʿāşıḳ durur bāġ
Ki ḳonmuş çehresine lāleden dāġ

3933- Ḥabābeden dönüb cū keh-keşāne
Ṣalıbdur pertevini āsmāne

3934- Şu üzre Ḫıżr'dur ṣan serv-i bostān
Ki yiridür kenār-ı āb-ı ḥayvān

3935- Saçından sünbülüñ var müşgden dāl
Benefşenüñ ruḫında nīl-gūn ḫāl

3936- Çemenler sebze-zār-ı āsmāndur
Şüküfe şāḫı güyā keh-keşāndur

3937- Ṣuyı mir'āt idinüb verd-i ḥamrā
Özinüñ şeklini eyler temāşā

3938- Ṭoḳunmuş cāmesine hem-çü şāhid
Ẕehebden tükmeler her şāḫ-ı sincid

3939- Çemen bezminde aldı nergisi ḫ'āb
Urundı rūy-ı ṣaḥrā reng-i sincāb

3940- Göz ider ġonce-i bādām-ı ḫoş-kāmı
Saña çün nergis-i mest-i dil-ārām

3941- Kenār-ı cūda 'aks-i lāledendür
Şarābile ḥabābuñ sāġarı pür

3942- 'Aceb görsen bu cām-ı ser-nigūnı
Ki dökülmez ṭolu meydür derūnı

3943- 'Arūs oldı ṣabādan āb-ı mevvāc
Ki ‿añā 'aks-i çiçek düşdi sefīdāc

3944- Ḥabābuñ heykelini gösterür ṣaṭṭ
Miyānında miṣāl-i beyże-i baṭṭ

3945- Ḳovar bāġ uġrısın sūsen çü yaġı
Elinde tīġ ü başında otaġı

3946- Bu resme faṣlda gül gibi ol şād
Özüñi serv-tek ḳıl ġamdan āzād

137a 3947- Çemende cem' ḳılub dōstānı
İç eller gibi cām-ı dost-kānī

جواب دادن مجنون خویشان را[115]

3948- Ol āşüfte bu yārānuñ sözinden
Aḳıdub ebr-veş bārān gözinden

3949- Didi ṭanz eyleyüb bunlara yek-ser
Ki ‿elā ey 'ışḳ işinden bī-ḫaberler

3950- Ġamından ben ki yāruñ tīre-rūzum
Şeb-i bezm-i vefāda cān-firūzum

---

[115] Mecnûn'un yakınlarına cevap vermesi.

3951- Ġarīb ü bī-kes ü āzār u naḥīfüm
Ḫayāli birle muʿtād u ḥarīfüm

3952- Meşaḳḳat külḫeninde şöyleyüm şād
Ki ʿişret gül-şenini ḳılmazam yād

3953- Ḫarābe olsa bir cuġduñ mekānı
Elinden mi gelür terk itmek anı

3954- Ḫoş olur āb içinde cāy-ı māhī
Ölür lā-büdd ṣudan dūr olsa rāhı

3955- Ġamile ki ola bir ḫātır müşevveş
Temāşā-yı cihān gelmez aña ḫoş

3956- Şu bülbül kim ḳafesde ṭuta mesken
Gelür zindān gözine bāġ u gül-şen

3957- Gül-istān kim ola bī-yār-ı meh-veş
Gözüme görinür hīzem ü āteş

3958- Çemenlerde biten her lāle kim var
Baña dāġ-ı belādur bī-ruḫ-ı yār

3959- Eger sūsen daḫi bī-dil-sitāndur
Gözüme ejder-i āteş-zebāndur

3960- Leb-i ʿunnābsız her sincid-i ter
Dilümde ʿuḳde-i ġamdur ser-ā-ser

137b 3961- Benefşe çeşmüme bī-zülf-i dil-dār
Gelür ḫākister-i külḫen gibi ḫʷār

3962- Gül-istānda olan her sünbül-i ḫūb
Fiġānum dūdıdur bī-rūy-ı maṭlūb

3963- Virür nergis egerçi gözlere nūr
Benüm bī-nergis-i dil-ber velī kūr

3964- Gözüme bī-gül-i ruḫsār-ı dil-dār
Gelür her berg-i sūsen tīġ-i ḫūn-ḫʷār

3965- Baña bī-lāle-ḫadd u sīm-ġabġab
Ḳadeḥdür lāle pür ḫūnile tā leb

3966- Anuñ kim ola maḳṣūdı ruḫ-ı yār
Görünmez gözlerine bāġ u gül-zār

3967- Bana mīḫ-i der-i dil-ber yeter gül
Hevā-yı zülfi besdür seyr-i sünbül

3968- Gülile erġuvānuñ şāḫı bī-yār
Şerār-ālūdedür dūd-ı siyeh-kār

3969- Görinür çeşmüme bī-zülf-i pür-ḫam
Benefşe vü ḳaranfil dāġ-ı mātem

3970- Bana ġull-ı segān-ı kūy-ı dil-dār
Yeter zencīre-i her āb-ı seyyār

3971- Vefā yoḳ çünki gördüm ādemīde
Vuḥūşa hem-dem oldum ben remīde

3972- Hezārān yeg durur kelb-i müvāfıḳ
Birāderden kim ol ola münāfıḳ

3973- Geçenler yüzüñe ḳarşu saña yār
İderler ʿaybuñı arduñca tekrār

3974- Dili ṭaʿn itmede her āşnānuñ
Ḳılıc gibidür üstinde ḳafānuñ

3975- Eşer ḳalmadı ādemden cihānda
Nifāḳ u cehl ʿörf oldı zemānda

138[a] اوردن خویشان مجنونرا از کوهسار بطرف کلزار[116]

3976- Ol abdāluñ cevābında yārān
Aḳıdub gözlerinden her biri dem

3977- Didiler ki_ey ḫarāb olan vücūdı
Özine güldüren her bir ḥasūdı

3978- Şol āfet kim ġamındansın belā-keş
Urursun cānuña derdinden āteş

3979- İdüb her rūz ʿazm-i bāġ u gül-zār
Ġamuñdan iñiler çün bülbül-i zār

3980- Diyüb bülbüllere rāzını ol māh
İder rūşen dili derdini her-gāh

3981- Görine çün gözine serv şimşād
Derūnuñ düdın eyler derdle yād

[116] Yakınlarının Mecnûn'u dağdan gül bahçesine getirmesi.

3982- Naẓar ḳılsa güle ol māh-ı tābān
Firāḳuñdan revān eyler gözi ḳan

3983- Leb-i cūda ḫırāmān ol ṣabā-vār
Kim anda muntaẓırdur saña dil-dār

3984- Ümīd-i vaṣl-ı yārile ol abdāl
Ḳodı deşti vü ṭaġı ṭurdı derḫāl

3985- Oluben hem-reh ol yārānlar ile
Gül-istāne göneldi anlar ile

3986- Karārı ḳalmayub kūh-sār içinde
Vaṭan ṭutdı gelüb gül-zār içinde

3987- Gül-istān içre oldılar ḫırāmān
Süriyü sebze vü reyḥāne dāmān

3988- Neşaṭ u ʿīşa başladı bu yārān
Olub her birisi ser-mest ü ḥayrān

3989- Ḫayāl-i yār ile Mecnūn-ı pür-cūş
Şarāb-ı şevḳden sekrān u bī-hūş

138 b **3990-** Ṭutub sāzın ider muṭrib terāne
Ḳılar Mecnūn sürūd-ı ʿāşıḳāne

3991- Çü gördi ʿāḳıbet ol merd-i ṭālib
Ki ol aradan durur maṭlūb-ı ġāib

3992- Daḫi biter żāʿif oldı vü nā-şād
Ḳarārı ḳalmadı bir yirde çün bād

3993- Gül endāmı ḫayāli birle nā-kām
Varub bir gül dibinde ṭutdı ārām

3994- Fiġān idüb yaḳasın eyledi çāk
Gözinüñ yaşı ḳıldı ḫāki nem-nāk

3995- Gelüb bir bülbül ol gül üzre nā-gāh
Ḳonub Mecnūn'ı idindi naẓar-gāh

3996- Fiġān u nāle-i Mecnūn- bī-kār
Derūnına idüb ol bülbülüñ kār

3997- Ne yüzden başlasa Mecnūn fiġāne
Çeker ol ṣavtdan bülbül terāne

3998- Bir āh eyleye çün Mecnūn-ı bed-rūz
Ḳılar bir nāle ol murġ-ı ciger-sūz

3999- Ḳaçan ki ağlaya Mecnūn-ı dil-efkār
Gözinden ḳan ṣaçar ol bülbül-i zār

4000- Bu naġme irdi geldükde şümāra
İkisinüñ arasında hezāra

4001- Ki bülbül kim gül-istāndur maḳamı
Hezār ol vaḳtden ḳonuldı nāmı

4002- Çün ol murġ anuñile oldı hem-rāz
Cihān gül-bangdan oldı pervāz

4003- Görünmeyüb gözine rūy-ı dil-dār
Batırdı seyr-i gül-şen cānına ḫār

4004- Yaşından dīdesi deryāya döndi
Ḳodı gül-zārı vü ṣaḥrāya döndi

139[a] صفت تابستان و چاره کردن ليلي بديدن مجنون[117]

4005- Meger bir dem ki tāb-ı mihr-i dil-keş
Cihān ocaġına bıraḳdı āteş

4006- Bir otdan pūteye döndi bu eflāk
Ki içinde ṣızar anuñ nuḳre-i ḫāk

4007- Ṭolu nār-ı teb ile küre-i çarḫ
Güneşden āteşi ḳārūre-i çarḫ

4008- Çü ʿışḳ-ı yār bāzār-ı hevā germ
Ḥarāretde virür āb āteşe şerm

4009- Deñizler bāddan girdi ḫurūşa
Getürdi dīk-i dehri tāb cūşa

4010- Ṣuyuñ ıssılıgından anda yek-ser
Yüzine çıḳdı deryānuñ semekler

4011- Dem-ā-dem āteş-i ḫurşīd ile şaṭṭ
Bişirür āb içinde her ṭaraf baṭṭ

4012- Günüñ tābından āteş āba döndi
Ṣızub sīm ıssıdan sīm-āba döndi

---

[117] Bahçenin tasviri ve Leylâ'nın Mecnûn'u görmenin yolunu bulması.

4013- Yabān ıssınuñ yanında dūzaḫ
Bürūdetdeydi şol resmile kim yaḫ

4014- Bir āteş-ḫāne oldı dehr ġārı
Ḳıyāmet deştine döndi ṣaḥārī

4015- Ḥarāret virdi kūha zaḥmet-i dıḳḳ
Ki ṭutdı her ṭaşı ḥummā-ı muḥriḳ

4016- Naẓar ḳılsuñ çemende her giyāha
Dökilüb levni döndi berg-gāha

4017- Günüñ tābı semen bergine her-bār
Şu resmedür ki düşer penbeye nār

4018- Semender ki oddan ola gice nevmīd
Yaḳar anı seḥerden tāb-ı ḫurşīd

139b 4019- Kişi bir ṣayda ursa deştde tīr
Yanına varmadan bişer o naḫçīr

4020- Ḫilāf-ı kār-ı İbrāhīm-i Āẕer
Hevā gül-zārdan gösterdi āẕer

4021- Meger ol ḥüsn ilinüñ kām-rānı
Leṭāfet bāġınuñ serv-i revānı

4022- Melāḥat Mıṣrı'nuñ Yūsuf-ʿiẕārı
Viren elden Züleyḫā gibi kārı

4023- Gözi yaġmaya viren mülk-i cānı
Kemān ebrūsı ḳabż iden cihānı

4024- Yüzi gül-şen yañaġı verd-i ḫandān
Ṣaçı ẓulmet ṭuṭaġı āb-ı ḥayvān

4025- Sevād-ı sünbüli sevdā-yı ʿālem
Hevā-yı kāküli ġavġa-yı ʿālem

4026- Boyı cān bāġınuñ zībā nihāli
Gül-istān-ı cihān-ārā cemāli

4027- Büt-i sīmīn-beden yaʿnī ki Leylī
Kılan Mecnūn-ı sevdāyīye meyli

4028- Dil-i ṣad-çākine tāb-ı temūzi
Buḫār-ı ʿışḳdan bıraḳdı sūzı

4029- Yaşından şöyle ki ol ḫūb-ı zemāne
Gözin döndürdi baḥr-i bī-gerāne

4030- Şarāb-ı ʿışḳ anı medhūş ḳıldı
Vücūdın şevḳ odı pür-cūş ḳıldı

4031- Revān itdi gözinden ol zer-eklīl
Yüzi Mışrınuñ üstünde iki Nīl

4032- Komadı ārzū göñlinde şādī
Bu idi gice vü gündüz murādı

4033- Ki Mecnūn'uñ yüzin bir görebile
Neye irişdi ḥāli göre bile

140[a] 4034- Anuñla söyleşe bir nice rāzı
Nicedür göre anda ʿışḳ-bāzī

4035- Bu fikr ile geçirürdi günini
Çıḳarurdı göge dünler ünini

4036- Geçerdi ġuṣṣa ile rūzgārı
Ḥesāb iderdi dāim kār-ı yārı

4037- Ne fiʿl itse velī ol māh-ı tābān
Müdām İbn-i Selām idi nigen-bān

4038- Ḳuş uçurmazdı üstünden hevāda
Cenābından geçemezdi ṣabā da

4039- Ṣaḳınurdı güneşden sāyesini
İletmezdi yanına dāyesini

4040- Bilüb bu ḥāleti hem ol semen-ber
Çıḳarınmazdı revzenden daḫi ser

4041- Ḳılardı rūz u şeb İbn-i Selām āh
Yüzine bir güle baḳmazdı ol māh

4042- Bu resmeydi olarda zindegānī
Ki ol bunı sever bu sevmez anı

اوردن پر مجنون را به نشانگاه[118]

4043- Meger bir gice furṣat buldı Leylī
Erinden fārīġ u yārına meyli

[118] Pîr'in Mecnûn'u buluşma yerine getirmesi.

4044- Çıḳub evden biraz gitdi ırağa
Şererden başına od yağa yağa

4045- Oturdı varuben bir yirde dil-teng
Irağ āʿdā yolından nice ferseng

4046- Diler ki ⌣özine bir kimse vire rāh
Ki ola yārınuñ ḥālinden āgāh

4047- Hemān laḥẓa irişüb geldi bir pīr
Ki ḳılmaz çāre ḳılmaḳlıda taḳṣīr

140b 4048- Revişde Ḫıżr gibi çābük ü cüst
Yanında ʿömr anuñ meflūc yā süst

4049- Pes andan şordı ol cānı cihānuñ
Ki ḥālinden ne bilürsin fülānuñ

4050- Müdām ol derd-mend-i vaḥşet-āmīz
Zebānında kimüñ yādın ider tīz

4051- Didi yüz ʿizzetile pīr ki ⌣ey māh
Tapuñsuz yiridür ol Yūsuf'uñ çāh

4052- Çeküb āvāz mānend-i münādī
Çağırur ol gedā vādī-be-vādī

4053- Ki dir derdā dirīġā āh Leylī
Helāk oldum ġamuñdan vāh Leylī

4054- Ḫabersüz kend'özinüñ ḥāletinden
Hemīn dir āh Leylī ḥasretinden

4055- Çü Leylī muṭṭaliʿ oldı bu ḥāle
Nihāl-i ḳaddini nāl itdi nāle

4056- Gözi nergisleri çün ebr-i nīsān
Semen bergine oldı gevher-efşān

4057- Didi kim benven ol miskīn ü bed-rūz
Ki adum añub ağlar ol ciger-sūz

4058- Anuñla bizüm ortamızda her-bār
Degildür āh u nāle eksük ey yār

4059- Ol ider kūhlar evcinde āhı
Yir idindüm ben ansuz ḳaʿr-ı çāhı

4060- Ḳulaġından çıḳarub nice gevher
Öpüp pīrüñ öñinde ḳodı yekser

4061- Ki bu gevherleri ey māye-i ʿīş
Ḳabūl it benden olsun saña baḫşīş

4062- Dönüb ḳıldı derūnı rāzını fāş
Ki ey çeşmüm gibi gören ögüş yaş

141[a] 4063- Ḳadem-rencīde ḳılub himmet itseñ
Varub anuñ fiġān-gāhına gitseñ

4064- Ayıtsan kim duʿālar ḳıldı Leylī
Elüñ öpüb ṣenālar ḳıldı Leylī

4065- Nice iderseñ idüb rāy u tedbīr
Bāña anı getüri virseñ ey pīr

4066- Ḫudā yanında olmayaydı żāyiʿ
Hem ideydüm seni māl ile ḳāniʿ

4067- Muṭīʿ olub saña olursa hem-rāh
Fülān menzilde vardur ki bir nişān-gāh

4068- Ol araya getürüb ol ḥabībi
Gelüb āgāh itseñ ben ġarībi

4069- Ki tā görsem nicedür āb u rengi
Ne deñlüdür vefā vezninde sengi

4070- Benüm vaṣfumda şāyed kim sözinden
Bir iki beyt işideydüm özinden

4071- Olaydı ʿuḳde-i cān-fütāde
Anuñ beyt oḳımasından güşāde

4072- Daḫi bir dest cāme virdi ol māh
Ki giysün bunı ol yār-ı ciger-ḫvāh

4073- Alub gevherleri vü cāmeyi pīr
Göneldi rāh-ı kūha nitekim şīr

4074- Aradı meskenini kūh-ber-kūh
Ḫarābe irdi çoḳ ābāde enbūh

4075- Görindi çünkim irdi kūh-sāra
Gözine her kemerden bir maġara

4076- Dehān-ı ejdehādan kim saçar nār
Cehennem revzeni olmuşdı her ġār

4077- Maḳām-ı şīr idi vü ḫāne-i gūr
Mekān-ı mār idi mesken-i mūr

141b 4078- İki üç gün ṭaleb ḳılub aradı
Yolı geh deşt oldı gāh vādī

4079- Şoñ ucı gördi ki olub ġarḳa-i ḫāk
Yatur bir rāġda dil-teng ü ġam-nāk

4080- Żaʿīf ü ḫaste vü bī-rūḥ cismi
Gören ṣanur anı şekl-i ṭılısmı

4081- Döşenmiş sāyesinden naṭʿ-ı şeb-reng
Başı altına ḳomuş bir ḳurı seng

4082- Teni çāk olmuş u şūrīde-aḥvāl
Vücūd-ı ḫāmedür ṣan nālesi nāl

4083- Belāya mübtelā vü merge nezdīk
Ḳıla döndürmüş anı renc-i bārīk

4084- Günüñ ıssısı ḳılmış cānına kār
Velīkin bī-ḫaber ol merd-i bī-kār

4085- Alub pīrāhenini cümle ḥayvān
Ṭururlar ṣan ol ortada Süleymān

4086- Ḥiṣār olmuşlar idi yā özine
Ye beklerlerdi cemʿ olub ḫazīne

4087- Iraḳdan çünki Mecnūn baḳdı pīre
Dili meyl itdi hem-çün ṭıfl şīre

4088- İdüb ḥayvānlara bir tünd āvāz
Ṭaġıtdı çün kebūter zümresin bāz

4089- Anuñçün eyledi ḥayvānları dūr
Ki ḳorḫu ḳılmaya ol pīri maʿẕūr

4090- Kenārından cü ceyş-i vaḥş gitdi
Gelüb pīr ol şehe çoḳ ḫizmet itdi

4091- Öpüb evvel ḥużūrında zemīni
Oḳıdı ṣoñra ʿöẕr ü āferīni

4092- Didi ey kişver-i ʿışḳuñ emīri
Ḳuran miḥnet serāyına serīri

142[a] 4093- Cihānda ʿışḳ idi ger bir numūne
Sen anı zīver itdüñ güne güne

4094- Bu yolda Ḫıżr gibi reh-ber olduñ
Sikender-vār ṣāḥib-leşker olduñ

4095- Saña el virdi āb-ı zindegānī
Ki ʿayn-ı ʿışḳdan nūş itdüñ anı

4096- Çeküb hem vaḥşdan ceyş-i girānı
Ṭolanduñ kūh eger ṣaḥrā cihānı

4097- Melāmet ḥücresin maʿmūr ḳılduñ
Selāmet külbesin meksūr ḳılduñ

4098- Cihānuñ Leylī kim meh-pāresidür
Dem-ā-dem ʿışḳınuñ āvāresidür

4099- Nedür ḥāli diyüb eyler selāmı
Senüñ gözler irādātuñ temāmı

4100- Yüzüñ görmeyeli yoḳdur ḥużūrı
Gidübdür göñlinüñ ẕevḳ ü sürūrı

4101- Diler kim göre bir laḥẓa yüzüñi
İşide öz ḳulaġıyla sözüñi

4102- Hem ol māhı görüb ol sen daḥi şād
Özüñi bend-i ḥasretden ḳıl āzād

4103- Müşerref ol iki dem ḫiẓmetinde
Yeter ġam çekdi cānuñ fırḳatinde

4104- Oḳı bir ḳaç ġazeller ḥayret-engīz
Geçen bāzāruñı eyle yine tīz

4105- Buyurdı bir nişān-gāh ol dil-ārā
Fülān menzilde naḫl-istān u tenhā

4106- İrişmiş her nihāli āsmāne
Ṣular her naḫl dibinden revāne

4107- Biraz vaḳt olsun ol yirde ḳarāruñ
Kim andadur senüñ miftāḥ-ı ḳāruñ

142[b] 4108- Çıḳarub cāmeyi pes ol nigū-fāl
Giyürdi ʿahd ü sevgend ile derḥāl

4109- Çü Mecnūn giydi ol zībā ḳabāyı
Vücūdı derdden buldı rehāyı

4110- Pes idüb daʿvet yaza pes icābet
Kemer baġlandı vü ḳıldı iṭāʿat

4111- Ol aradan ḳılub ʿazm-i nişān-gāh
Revān oldı idinüb pīri hem-rāh

4112- Bile yırtıcılar yanınca anuñ
Çerīsi gibi sulṭān-ı cihānuñ

4113- Muṭīʿ iḳbāl aña vü baḫt münḳād
Yiri tā oldı menzil-gāh-ı mūrād

4114- Gelüb bir naḫl dibinde oturdı
Ümīd endūhı göñlinden götürdi

4115- Pes emr itdi vuḥūşa mār eger mūr
Ki bir miḳdār özinden ṭuralar dūr

4116- Bu yaña irişüb pīr-i vefā-dār
Büt-i ḫar-gāhīyi ḳıldı ḫaber-dār

4117- Ḳudūm-ı yārdan çün oldı āgāh
Yirinden ṭurdı yüz nāzile ol māh

4118- Giyindi bir ḳabā-yı erġüvānī
Şan aldı boynına ḫūn-ı cihānı

4119- Ḳadi dil-cūsını çün serv-i āzād
Ṭonatdı ḫilʿatile ol perī-zād

4120- Yaḳasından şan ol ruḫsār-ı zībā
Ḳamerdür hāle içinden hüveydā

4121- Niḳābın açub itdi ʿarż-ı ruḫsār
Cihānı ḳıldı cennet-veş pür-envār

4122- Ye ḥabīb çāh içinden ṭıfl-ı Kenʿān
Başın ṭaşra çıḳarmış kiٮide seyrān

143[a] 4123- Açub bürkaʿ ye bir ḥūr-ı müzeyyen
Yüzin gösterdi cennet revzeninden

4124- Ḳulaġı ḫalḳasından ol semen-ber
Gümüş mirʿāta çekdi ṣayḳal-ı zer

4125- Sevād-ı sürmeden ol çeşm-i cādū
Siyāh itdi gözin çün çeşm-i āhū

4126- Çoḳ itmekden demini ʿāşıḳuñ nūş
Mey-i nāz eylemiş çeşmini medhūş

4127- Gözi ḳaşı oldı ol serv-i revānuñ
Ġazāl u ṭāvusı bāġ-ı cihānuñ

4128- Gül-i ruḫsārı üzre ḳurdı ol gül
Siyāh ebrūlarından çetr-i sünbül

4129- Dökilüb yüzine zülf-i siyāhı
Kemendine bıraḳmış mihr ü māhı

4130- Ayaḳdan başa ol dil-dār-ı mevzūn
Giyindi cāme-i laʿlīn ü gül-gūn

4131- Sevinçile ṭurub pür şīve vü nāz
Perī-veş ḳıldı sūy-ı yāre pervāz

4132- Gelüb yārı yanında ḳurdı raḫtı
İdindi perde bir ʿālī diraḫtı

4133- Ḥicāb ardında ol serv-i bahārī
Ḳarār itdi velīkin yoḳ ḳarārı

4134- Buyurdı pīr ki ey merd-i güşāde
Bize vaṣl olmaya bundan ziyāde

4135- Çü ben bu küşeden bir şemʿ yaḳdum
Eger artıḳ gidem yanub olam güm

4136- Ne deñlü zevcem ise andan ḫufte
Degildür Ḫālīḳ'a bu iş nühüfte

4137- Yoġise bāġ- ı vaṣlumdan aña cāy
Ṭarīḳ-i fitneye de başmazam pāy

143b 4138- Bir iş ki anı ḥarām itmiş ola Ḥaḳḳ
Mübāşir olmazam ben aña muṭlaḳ

4139- Revā olmaya ʿışḳuñ meẕhebinde
Ki ʿāşıḳ fitne ḳoya meşrebinde

4140- Ola bir ḥarf kim ʿayb u ḫaṭır-naḳ
Cerīde yeg durur ki_andan ola pāk

4141- Budur görinmemekden aña maʿnī
Ki_işümden olmayam şermende yaʿnī

4142- Bilürven ol daḫi ʿāşıḳ durur pāk
Ḥarāma baḳmaz ola idüb idrāk

4143- Aña tekrār idüb benden selāmı
Ayıt kim söylesün bir ḳac kelāmı

4144- Yeter ḳan yaş aḳıtdı gözlerinden
Bize teşrīf virsün sözlerinden

4145- Ol ebyāt oḳısun biz idelüm güş
Getürsün bāde ol biz ḳılalum nūş

4146- Ṣanemden pīr bu aḫbārı ki_aldı
Ol aradan sürüb Mecnūn'a geldi

4147- Baḳub gördi ki yüz urmuş zemīne
Uçurmış ʿaḳl murġın ol kemīne

4148- Sirişkinden yüzine ṣaçdı ābı
Nitekim zaʿferān üzre gül-ābı

4149- Çü ʿaḳlı geldi baḳdı pīri gördi
Ṭurub yanında bir laḥẓa oturdı

4150- Didi bu ne bahār-ı ḫoş-hevādur
Ki cān oldı nesīm-i müşgle pür

4151- Bu bū būyı degildür nev-bahāruñ
Nesīm-i ṭurresidür ol nigāruñ

4152- Bu resmile ki dil-cūdur hevāsı
Dil ü cān olsun ol būyuñ fidāsı

144a 4153- Didi pīr aña ki_ol māh-ı perī-veş
Yanuña nice gelsün ey belā-keş

4154- Ki yüzin görmedin bu resmesin zār
Göricek ne_ola ḥālüñ fikr ḳıl var

4155- Didi kim yoḳ durur el-ḥaḳḳ mecālüm
Ki bu sözde senüñle_ola cidālüm

4156- Ki būyı mı beni ḳılmış durur mest
Gücüm yitmez ki ṣunam sāġara dest

4157- Çeküb ol laḥẓa bir heybetlü āvāz
Bu şi're itdi süzile ser-āġāz

غزل كفتن مجنون در حضور ليلي[119]
Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

1- 4158- Elā ey āftāb-ı 'ālem-efrūz
Gözi ṭannāz u ruḫsār-ı ciger-sūz

2- 4159- İdinür tūtiyā çeşm-i dil ü cān
İrürse ṭarf-ı küyuñdan ṣabā toz

3- 4160- Nuḫūsetdeydi çoḳdan ṭāli'üm kūr
Bugün vaṣluñla buldum baḫt-ı fīrūz

4- 4161- Ṣaçuñdan bir numūnedür şeb-i ḳadr
Yüzüñden bir eşerdür rūz-ı nev-rūz

5- 4162- Cemālüñden cüdādur ḫaste Mecnūn
Anuñçündür nigūn-baḫt u siyeh-rūz

4163- Dönüb didi ki ne olısar bu ḥālüm
Uş öldüm boynuñadur ḫōd vebālüm

4164- Ḳanı sen ḳandesin yā ḳandeyüm ben
Ne şehsin sen nicesi bendeyüm ben

4165- Baña dirsin senüñle āşnāyum
Ye niçün bāġ-ı vaṣluñdan cüdāyum

144b 4166- Gülüñden dürum adum bāġ-bāndur
Bu sevdāda benüm sūdum ziyāndur

4167- Ciger teşne vücūdum ġarḳ āba
Gözüm görmez baḳarven āftāba

4168- Aña döndüm ki bir ā'mā-yı güm-rāh
Cihān-bīnüm diyu lāf ura per-gāh

4169- Ḫazīnem leşkerüm yoḳ pād-şāhum
Bürehne-ser yürür ṣāḥib-kelāmum

[119] Mecnûn'un Leylâ'nın huzurunda gazel söylemesi.

4170- Ḫarīdār-ı belā vü cān-fürūşam
Girībān-pāre vü pālās-püşam

4171- Zemānuñ bendeligindenven āzād
Feraḥ-ġam benden ü ben ġuṣṣadan şād

4172- Ġamuñdan ḫaste-cān şürīde-serdür
Vücūdum kişveri zīr ü zeberdür

4173- Cihān içinde ger çoḳdur figendeñ
Ḳanı bencileyin bir daḫi bendeñ

4174- Ġamuñdan özge muʿtādum yoḳ ir gic
Senüñ ġam-dārınum ġam yimezem hīc

4175- Egerçi ʿālem içre süst hīzem
Velī ʿışḳuñ yolında cüst tīzem

4176- Seni kim bir nefes yād itmeyem ben
Göñül olur baña cānile düşmen

4177- Ḳaçan ki ◡ide zebānum aduñı yād
Tenüm āsūde vü cānum olur şād

4178- Olub cānum ḫayālüñ birle dem-sāz
İki cān birbirine oldı hem-rāz

4179- Senüñle bende var vaḥdet ü ḥāl
Ki bir dildür hemīn ortada engel

4180- Senüñdür ey perī ol dil daḫi bil
Ki benden çoḳdan olmuşdur berī dil

145[a] 4181- Kim ölür ten ki bula bu makāmı
Ye bu vaḥdetde ◡anuñ yād ola nāmı

4182- Esīrüm ger ġamūnda ey perī-zād
Velī ʿışḳuñdayum her ġamdan āzād

4183- Senüñ feyżüñden ey ebr-i saʿādet
Baña ferḫundedür deşt-i melāmet

4184- Bu resme naḫs iken bendeñde ṭālīʿ
Başuma ṭoġdı ṭañdur şems-i lāmiʿ

4185- Götürdüñ ḫākden ben nā-tüvānı
Ḳudūmuñ mürde cisme virdi cānı

4186- Utanmazven ḳara baḫtumdan ey cān
Ki ⌣işide sözlerümi güşuñ el'ān

4187- Vücūdum mülkine ger pād-şāhum
Maḥallüñ seglerine ḫāk-i pāyum

4188- Senüñ seg-bānlaruñdanven ki gūyā
Muṭīʿüm dir kilābuñ ey dil-ārā

4189- Ki yaʿnī der-peyümce bunca ḥayvān
Ṭapuñuñ segleri gibidür ey cān

4190- Yüzün görmekdür ey meh-rū muḥālüm
Meger ḫvābum ola yāḫūd ḫayālüm

4191- Bahāruñ mevsiminden ebr ki ⌣aġlar
Ġamuñdan eşk-i Mecnūn ile çaġlar

4192- Çekersin sen çemende ḫurrem ü şād
Çeker ṭaġlarda Mecnūn āh u feryād

4193- Hevā-yı gülde bülbül ider efġān
Yürür Mecnūn senüñ derdüñle nālān

4194- Bize ol yār-ı ʿömr iken bize yār
Düzelüm kār-ı geçmeden dem-i kār

4195- Baña cāmuñdan ey cān āftābı
Ḥarām olmaya ye ger virsen şarābı

145b 4196- Senüñ bezmüñde ḫoşdur bāde zīrā
Ḥelāl olur şehā cennetde ṣahbā

4197- Elüñden ger çekem deryāyı sāḳī
Ḳomayam nīm-curʿa anda bāḳī

4198- Bu vechile ki ʿālemden yudum dest
Degil meyden anuñ būyındanum mest

4199- Elüñden mey degil ey serv-i gül-pūş
Eger zehr içem olur cānuma nūş

4200- Aña beñzer senüñle bende aḥvāl
Ki sen bir şīrsin elmās-çengāl

4201- Elüñde ṭutuben bir şemʿ-i tābān
Murādum maḥzeninesin nigeh-bān

4202- Ben ol düzd'üm ki ġālib olmadan renc
Karañu gicedeyüm ṭālib-i genc

4203- Göñül girdāb-ı ḥicrüñde zebündur
Ciger 'ışḳuñ ġamından çāk u ḫündur

4204- Baña bir sā'at olsa kim olub mest
Ṭolasam ḫalḳasına zülfüñüñ dest

4205- Ṭutub muḥkem seni çeksem kenāra
Ġamuñdan başlasam feryād u zāra

4206- Cemālüñ gül-şeninüñ şāḫ-ber-şāḫ
Döşürsem güllerin güstāḫ güstāḫ

4207- Geh öpsem gögsiñüñ nārını ey cān
Geh alsam avcuma sīb-i zenaḫdān

4208- Bular bu söz içindeydi ki nā-gāh
Raḳīb-i şūm u bed-kār oldı āgāh

4209- Eline aluben bir tīġ-i bürrān
İrişdi ḫışmla çün şīr-i ġarrān

4210- Öğüş kīn ü ġażabla bağlamış bil
Ki Mecnūn'uñ döke ḳanını çün seyl

146a 4211- Diledi ki ura bir tīġ ol arada
Eli inmeyüben ḳaldı hevāda

4212- Kılıcı bir eline daḫi aldı
Hem ol daḫi hevā yüzinde ḳaldı

4213- Çün ol ġāfil bu resme düşdi elden
İki bile eli ḳaldı 'amelden

4214- Du'ādan çünki tīġ-i ḳahr yidi
Ayaġına düşüb Mecnūn'a didi

4215- Ki ey küşe-nişīn-i Necd tövbe
Kerem-kānī vü sāḥib-vecd tövbe

4216- Beni bu derdde ḳoma giriftār
Dile ḥācet Ḫudā'dan yine ḳurtar

4217- Hezārān luṭf birle ol nigū-fer
Didi öz düşmenine ki ey birāder

4218- Başuma gelmesün dirsen yaman kār
Yaman ṣanmayıgör kimseye zinhār

4219- İdinme kimse incitmegi pīşe
Ki incitmeyeler seni hemīşe

4220- Ucumdan derd bulsun dirseñ aġyār
Sen olursın hemīn derde giriftār

4221- Çi ger pür-nīşdür kej-dümde neşter
Velī kendü ṣoḳarken ölür ekşer

4222- Duʿā ḳılub bu sözden ṣoñra ol abdāl
Anı ol derden ḳurtardı derḥāl

4223- Ki buldı ellerini ol muʿallel
Ṣaḥīḥ ol resme kim ṭutardı evvel

4224- Bir āh idüb çaġırdı döndi Mecnūn
Ḥabībiñe ki ey dil-dār-ı mevzūn

4225- Ben uş gitdüm idüb yüz nāle vü āh
Seni ışmarladum Ḫallāḳ'a ey māh

146b 4226- Düşem çün dūr senden ey vefā-güş
Beni zinhār ḳılmaġıl ferāmūş

4227- Olursa berk bünyād-ı ḥayātum
Dirilmezse bu ʿālemden berātum

4228- Gelem yine ḥarīm-i ḫizmetüñe
Çizem maḥmil cenāb-ı ṣoḥbetüñe

4229- Eger gidem bu fānī ḳaṣrdan ben
Duʿā ile añasın rūḥumı sen

4230- Fiġān kim ṭāliʿ-i naḥsumdan ey yār
Ḳıyāmet günlerine ḳaldı dīdār

4231- Siyāh ol dilerüm ey rūz-ı hicrān
Ki sūzuñdan vücūdum oldı biryān

4232- Dönüb çekdi bir āh-ı pür-sitāre
Ki sūzından yarıldı seng-i ḫāre

4233- Anuñ āhı acılıġından oldem
Sebū-yı zehre döndi cām-ı ʿālem

4234- Vedāʿ eşkinden anda ol iki bār
Ṭopuġa dek gil içre ḳaldılar zār

4235- Ḳanı ʿālemde bir vaḳt-i müvāfıḳ
Ki ḥālin ʿarż ide maʿşūḳa ʿāşıḳ

4236- Ḫudāvendā müyesser eyle bir ān
Ki ʿāşıḳ bula vaṣl-ı yāre dermān

امدن سلام باغدادی بدیدن مجنون[120]

4237- Şu resme_itdi bizi rāvī ḫaber-dār
Ki Baġdād'uñ ulularından ey yār

4238- Var idi bir yigit ʿāşıḳ tabīʿat
Cihānı hīçe ṣaymışdı ḥaḳīḳat

4239- Belā seyli başından aşmış idi
Gözi yaşı cefādan ṭaşmış idi

147a 4240- Pür idi būy-ı ʿışḳile dimāġı
Dilinde mihrden var idi dāġı

4241- Şu deñlü çekmiş idi miḥnet ü derd
Ki devr itmişdi ġam-keşlikde_anı ferd

4242- Virürdi baḫt aña devlet selāmın
Ki atası Selām urmışdı nāmın

4243- Ṭarīḳ-i ʿışḳ içinde cüst ü çālāk
Mizācı naẓm u eşʿāra heves-nāk

4244- Çü Mecnūn ḳıṣṣası_oldı ʿāleme fāş
Oḳındı şiʿrle adına şābāş

4245- Ki eṭrāf-ı cihāne ṭabʿ-ı pāki
Ṭaġıtmış idi şiʿr-i derd-nāki

4246- İşitse naẓm-ı şiʿrin bir diger-ḥāl
İderdi ḳaṣd anı görmege derḥāl

4247- Çü şit-i ʿışḳı anuñ şehr-bā-şehr
İrişdi şehr-i Baġdād'a ṭolub dehr

4248- Ki düşdi ārzū āḫir Selām'e
Ki Mecnūn'a gele andan selāme

---

[120] Selâm-ı Bağdadī'nin Mecnūn'u görmeye gelmesi.

4249- Süvār oldı binüb bir nāḳaya tīz
Göneldi rāh-ı Necd'e eyleyüb ḫīz

4250- Yola girdi idüb ḳaṭ'-i menāzil
Yolı geh seng ü geh ḫāk oldı geh gil

4251- Dürişüb ol gedāyı istemekde
Ḳuṣūr u 'öẕr ḳomadı emekde

4252- Nişānın ṣordı vü bildi yirini
Sürüb ser ü ḳatına geldi yirini

4253- Baḳub gördi ki 'üryān u diger-gün
Yaşınuñ ḫūnı olmuş cuy-ı Ceyḥūn

4254- Vuḥūş eṭrāfın alub cavḳ-ber-cavḳ
Ṭolayu bağlamışlar ḫalḳa çün ṭavḳ

147b 4255- Görüb Mecnūn anı ḳıldı cezmi
Ki kendüden yañadur ṭoġru 'azmi

4256- Bu vaḥşīler ṭağılsun diyu ṭurdı
Derūndan derdle bir na'ra urdı

4257- Ḳaçurdı ol vuḫūş-ı hevl-nāki
Peleng ü şīr ü gürg ü ezmerāki

4258- Selām andan görüb bu iḥtirāmı
Miyān-ı cāndan virdi selāmı

4259- Kılub luṭfile istiḳbāl Mecnūn
Ṣafādan oldı key ḫoş-ḥāl Mecnūn

4260- Didi ḫoş geldüñ ü şādī getürdüñ
Kudūmuñla ġamı dilden götürdüñ

4261- Maḥallinde kelāmuñ ṣordı āḫir
Nedür aduñ ne ildensin müsāfir

4262- Didi ki ey ḳaṣdum oḳına nişāne
Benüm āvāre olmama bahāne

4263- Bizüm iḳlīmimüzdür şehr-i Baġdād
Selām eydürler anda bendeñe ad

4264- Ḥużūrum var idi ḳılmışdum ārām
Sefer lāzım degildi baña nā-kām

4265- Anuñçün şehrimüñ oldum ġarībi
Ki işidem senden eş'ār-ı ġarībi

4266- Bīḥamdillāh ki rūzī ḳıldı rezzāḳ
Ki gördi yüzüñi bu çeşm-i müştāḳ

4267- Bugünden 'ömrümüñ bāḳīsini bil
Geçürürven senüñle ay eger yıl

4268- Oluram ḫizmetüñde ey ḳarındaş
Ne ḥükm iderseñ andan çekmezem baş

4269- Baña senden ne kim olursa fermān
Çekim çekmeyem andan gerden ey cān

148[a] 4270- Ger olam ḫizmetüñden bir nefes dūr
Ola gönlüm gözüm bī-fer ü bī-nūr

4271- Çün ura ḥażretüñ bir şi're bünyād
Ḳılam ben cānum içinde anı yād

4272- Dilümi ḫāṭıruñla āşnā ḳıl
Beni de sencileyin mübtelā ḳıl

4273- Sülūk-ı 'ışḳda ol baña üstād
Baña da ol ṭarīḳi eyle irşād

4274- Ḳatuñdan gitmezem tā kim diriyüm
Ki bu ḥayvānlaruñ ben de biriyüm

4275- Bu 'ışḳ aḥvālinüñ ṣulḥ u fesādın
Nicedür göreyin ben daḫi dādın

4276- Ḳul idinseñ ben āzāde cüvānı
Saña ey ḫ'āce-ṭaş olmaz ziyānı

باسح دادن مجنون سلام را[121]

4277- Çü Mecnūn güş ḳıldı bu ḫitābı
Aña yüz luṭfla virdi cevābı

4278- Ki sen bir nev-cüvānsın nāz-perverd
Bu yolda çoḳ ḫaṭar vardur ögüş derd

4279- Cihān içre benüm gibi gerek er
Ki ṣabr ide bu derde ey birāder

[121] Mecnûn'un Selâm'a cevap vermesi.

4280- Benüm çekdügümüñ yüz biñde birin
Çekemez biñ senüñ gibi bilirin

4281- Baña ḫōşdur ded ü dāmile bu cāy
Başamaz kimse pāyum yirine pāy

4282- Ṭaḳıbdur bī-ġaraż bu vaḥşī-i çend
Melāmet kündesinden boynuma bend

4283- Bu dem sen daḫi geldüñ dāmum üzre
Urursın sen sīḫler endāmum üzre

148b 4284- Benem ḫoşnūd öz ḥālümden el'ān
Dilemezven ki olam mu'tād-ı insān

4285- Benüm ne ḥaẓẓ idersin ḳurbetümden
Ki ḳaçar dīvler de ṣoḥbetümden

4286- Esīrüm gündüzin dürlü 'aẕābe
Olur her şeb maḳamum bir ḫarābe

4287- Sen ādem oġlanısın vaḥşīyem ben
Var ol nev' iste ki anuñ cinsisin sen

4288- Vücūduñ āhen ise pür taḥammül
Benüm āhum odı eyler anı kül

4289- Vü ger ni āb olursañ pür leṭāfet
Benüm odumdan irer saña āfet

4290- Faḳīrüm hem gücüm yitmez nevāya
Ḳonuḳ olmaḳ revā olmaz gedāya

4291- Ṭutarsañ ger nevā-yı bī-nevāyı
Ḳılam irşād-ı rāh-ı āşnāyı

4292- Benümle sen geçinemezsin ey dōst
Ki iḫāta itmez iki rūḥı bir pōst

4293- Sen olmazsın benüm vaḳtümde ḫoşnūd
Ki benven büt-şiken büt saña ma'būd

4294- Bu ḥayret-gehde ḳo ben ḫasteyi var
Ki yoḳ benden saña hem-demlük ey yār

4295- Ṭaleb ḳılduñ beni şol resme kim genc
Velī yoḳ yire çekdüñ zaḥmet ü renc

4296- Çü bulduñ ḥālümi gördüñ ki düşvār
Geçivir işüñe taḥsīn idüb var

4297- Vü ger ni gitmez iseñ bī-küdüret
Seni tīz ḳaçurur bundan żarūret

جواب دادن سلام مجنون را[122]

149a 4298- Çün işitdi Selām anuñ kelāmın
Ḳabūl eylemedi göñli peyāmın

4299- Didi Ṭañrı ḥaḳiyçün ey vefā-dār
Ḥużūruñdan beni red itme zinhār

4300- Ki lāyıḳ olmaya ṣāḥib-i raṭbdan
Dirīġ itmek zülāli teşne-lebden

4301- Ḳo kim idüb gice gündüz niyāzı
Ḳılayın ḳıbleñe ṭoġrı namāzı

4302- İderse secdede ger sehv rāhum
İdinem secde sehvin ʿöẕr-ḫᵛāhum

4303- Pes andan ṣoñra Mecnūn ḳodı cehdi
Ki ilter mi göre başına ʿahdi

4304- Selām açub simāṭ u süfre niçe
Ḳodı ortaya ḥelvā vü küliçe

4305- Didi aġlama ol bir laḥẓa ḫandān
Senüñle yiyelüm bir süfreden nān

4306- Çi ger göñlün ḳabūl itmezdür anı
Bu bir ḳaç loḳmanuñ yoḳdur ziyānı

4307- Bulur ger cūʿdan ṣafvet ṭabīʿat
Tene ḳūtiledür ḳuvvet ḥaḳīḳat

4308- Ki tende ṣıḥḥat olmayıncaḳ ey cān
Helākı ṭabʿuñ olur tīz ü āsān

پاسخ دادن مجنون سلام را[123]

4309- Didi Mecnūn aña kim ey birāder
Yimişüm ben anı ki oldur ġıdā-ḫᵛer

[122] Selâm'ın Mecnûn'a cevap vermesi.
[123] Mecnûn'un Selâm'a cevap vermesi.

4310- Anı ḳılar ḳāvī-ten nān u ḥelvā
Ki ola öz varlığından aña pervā

4311- Çü ben kendülügümden olmuşam pāk
Yimemekden vücūdum bulmaz ihlāk

149b 4312- Yaḳīn geldi Selām'a ki ol ciger-sūz
Uyumaz u yimez içmez şeb ü rūz

4313- Ne var bir yirde ārām u ḳarārı
Ne ḫōd göñlinde ṣabr u iḫtiyārı

خطاب کردن سلام مجنون را[124]

4314- Hezārān luṭfla ḳıldı ḫiṭābı
Ki ey ḳılan müşerref her ḫarābı

4315- Nedür bu iḫtiyār itmek belāyı
Geçürmek cānuña cevr ü cefāyı

4316- Dem-ā-dem aġlayub maḥzūn olmaḳ
Yaşuñdan ġarḳ-ı baḥr-ı ḫūn olmaḳ

4317- Niçe yıldur ki idersin āh u feryād
Ġam-ı ʿışḳ itmedi bir dem seni şād

4318- Senüñ gibi ne gördi ḥüzni Yaʿḳūb
Ne ḫōd bu resme miḥnet çekdi Eyyūb

4319- Egerçi derd-mend olmaḳ olur ḫūb
Sen idinmişsin ammā derdi maṭlūb

4320- Felekden gerçi kimse bulmadı dād
Bu resme olmadı da līk nā-şād

4321- Dilüñ ḳalmaya dāim böyle maḥzūn
Ki bir ḥāl üzre ṭurmaz devr-i gerdūn

4322- Zemānuñ ʿādeti budur żarūrī
Ki olur her belānuñ bir sürūrı

4323- Dem olur kim ser-i maḥzūne yek-ser
Açar evc-i feraḥdan çarḫ ṣad der

[124] Selâm'ın Mecnûn'a hitap etmesi.

4324- Bu resme olmuş idüm bende ḫaste
Żaʿīf ü nā-tüvān u pāy-beste

4325- İrişüb ʿaḳıbet faẕl-ı Ḫudāyī
Vücūdum buldı ol ġamdan rehāyı

150[a] 4326- Olursın sen daḫi vardıḳça ḫāmūş
Ḳılarsın nāle vü zārı ferāmūş

4327- Maḥabbetden bu şuʿle sende kim var
Yigitlik odı germindendür ey yār

4328- Geçe çünkim yigitligi cüvānuñ
Ṣovur bu āteşin ocaġı anuñ

پاسخ دادن مجنون سلام را[125]

4329- Anuñ bu sözlerin Mecnūn-ı maḥzūn
İşidüb ġuṣṣadan oldı diger-gün

4330- Didi yārā ṣanır mısın ki mestüm
Ye ḫōd āşüfte-i sevdā-perestüm

4331- Emīr-i kişver-i ʿışḳ-ı helālüm
Ki nefsüm ḫacletinden bī-vebālüm

4332- Vücūdum mülkidür ey yār maġmūm
ʿÖẕür-i şehvetīden pāk u maʿṣūm

4333- Bu nefs ālāyişini ḫvār gördüm
Hevā büt-ḫānesini oda urdum

4334- Şehen-şāh-ı serīr-i ʿışḳ-ı helālüm
Sivā-yı ʿışḳdan bī-derd ü pāküm

4335- Ṣafā-yı ʿışḳdan ṣāfī vücūdum
Ki ʿışḳ āteş gibidür ben çü ʿūdum

4336- Gelüb ʿışḳ itdi cānı ḫāṣṣ-ı der-gāh
Ben ortadan döşürdüm raḫt u büngāh

4337- Vücūdumdan benüm kimdür ḫaber-dār
Yoġum ben varlıġumdur ortada yār

---

[125] Mecnûn'un Selâm'a cevap vermesi.

4338- Bu ʿışḳ ol dem gider ben nā-tüvāndan
Ki maḥv ola kevākib āsmāndan

4339- Ye ḫōd ol giderür ʿışḳum ġamını
Ki yirden pāk ide rīg-i zemīni

150[b] **4340-** Çü bulduñ ṣoḥbetüme sen benüm rāh
Dilüñi ʿayb sözden eyle kūtāh

4341- Ne ḳāmetde durur gör sen de ḥāli
Bāña itme iñen ṭaʿn-ı muḥāli

4342- Buyurmuşdur meṯelde naẓm-ı şāhī
Ki öz işüñ ölçüsine ḳıl nigāhı

4343- Ṣovuḳlıḳ itme iñende olub germ
Ki ʿışḳ ider demüri mūm-veş nerm

4344- İder şerm ü nedāmet ḥam bilini
Anuñ kim kendüde ṭutmaz dilini

4345- İki yāruñ ki aralarında yoḳ şerm
Gider ortalarından lā-büdd āzerm

4346- Senüñ pendüñ bāña hīc eylemez kār
Ki olmaz rişteden aṣlāna efsār

وداع کردن سلام بغدادی مجنونرا[126]

4347- Çün ol miḥnet belāsınuñ żaʿīfi
Edebledi bu ḥarfile ḥarīfi

4348- Ḥarīf andan çü böyle gördi ḥirfet
Ḫaṭālu ḥarflerden ḳıldı ʿuzlet

4349- Gerekmez ādemī güstāḫ-güftār
Ki ṣoñra virmeye ḫaclet aña ʿār

4350- Eger süst ü eger saḫt ola bir yay
Anı güstāḫ başma çekmege pāy

4351- Eger süst ise bulursın melālet
Vü ger saḫt ise ʿaczüñden ḫacālet

---

[126] Selâm-ı Bağdadî'nin Mecnûn'a veda etmesi.

4352- Dilerseñ ki ola ḳufl açmaḳ saña ḥall
Açanlardan yolını ögren evvel

4353- Gerekdür rīsmān kim şu vire çāh
Ayaḳsuz kimse iletmez başa rāh

151[a] 4354- Selām'ile muḥaṣṣıl anda Mecnūn
Geçindiler biraz gün şād u maḥzūn

4355- Selām iderdi Mecnūn'a riʿayet
Ḳılardı ʿarż aña Mecnūn kerāmet

4356- Ne deñlü şiʿr naẓm itse ol abdāl
Selām ezberler idi anı derḥāl

4357- Ġamile żaʿfdan Mecnūn-ı nālān
Ṭaʿām u ḫvābdan ḥāli ʿüryān

4358- Gör ol ġam-gehde bī-çāre Selāmı'ı
Ki ne uyḫuyı ḳodı ne ṭaʿāmı

4359- Çü ḳalmadı simātında nevāle
Vedāʿ ḳıldı Mecnūn'a ḥavāle

4360- İdüb Mecnūn'a ʿaczinden vedāʿı
Götürelüm didi sizden şudāʿı

4361- Pes idüb ʿazm-i Baġdād ol aradan
Yola girdi gider çābük şabādan

4362- Varub eyledi Mecnūn şiʿrini yād
Müşerref oldı andan ehl-i Baġdād

صفت بزرکواری مجنون[127]

4363- Bunı ẓann itme kim Mecnūn-ı nālān
Şu şeydālar gibiydi kim var el'ān

4364- Degildi bī-namāz u rūze vü nūr
Edeble yār idi ʿaḳlile maʿmūr

4365- Özinden ẓāhir idi çoḳ velāyet
Kerāmātına yoḳ idi nihāyet

[127] Mecnûn'un ululuğunun tasviri.

4366- Felekler devrinüñ ṭavrına vāḳıf
Rüsüm-ı ʿālemüñ ġavrına vāḳıf

4367- Ḳatında ẓahir-i esrār-ı nihānī
Öñinde ḥall rumūz-ı āsmānī

151b **4368-** Sözi zībā nitekim sikke-i zer
Ġazeller naẓm ider çün lü'lü-i ter

4369- Bilür herkes anı kim bī-tefekkür
Delü ʿaḳd idemez bunuñ gibi dür

4370- Nihāyetsüz durur ger ḥālet-i ʿışḳ
Velī ḫatm idi anda ġāyet-i ʿışḳ

4371- Kimesne ʿışḳdan bulmaz murādı
Velīkin ḫōş gelürdi aña dādı

4372- İderken ʿışḳ ḥālātını tedbīr
Tenine ursalar ṭuymazdı ṣad tīr

4373- Giderken ger yolı deryāya irse
Ḫabīr olmazdı batmayınca girse

4374- Egerçi göñli ʿışḳa māil idi
Velī Ḥaḳḳ'dan da ṣanman ġāfil idi

4375- Teninden görinen her dāġ-ı sevdā
Maḥabbet kāḫına şemsidi güyā

4376- Derūndan kim çekeydi āh-ı pür-dūd
Olurdı ol şihāb-ı evc-i maḳṣūd

4377- Teninde görinen her çāk-i pür-āb
Vefā küyından içmiş idi bir tāb

4378- Ḳaçankim ġamdan irse cānına tīr
Bilürdi ki ⌣eyle icāb itdi taḳdīr

4379- Elin her nesneden ḳılmışdı kūtāh
Rıżā-yı yār idi maṭlūbı her-gāh

4380- Ġam içürmişdi cām-ı ʿışḳdan zehr
Felek döne döne ḳılmış idi ḳahr

4381- Eger biñ dürlü ḫōn itseñ ḥavāle
Yimezdi cümlesinden bir nevāle

4382- Dilinde ʿışḳ odından var idi tef
Lebinde şevḳ cūşından ögüş keff

152[a] **4383-** Dilini dāġlar ḳılmışdı rūşen
Nitekim ḫāne-i envār-ı revzen

4384- Sözin fehm itmeyüb her nākıs u dūn
Ḳomışlar cehlden adını Mecnūn

4385- Kemālātile ol ḫōd kāmil idi
Degil dīvāne ehl ü ʿāḳıl idi

4386- Cihānda ḳılmamışdı ḫāne bünyād
ʿİmāret miḥnetinden idi āzād

4387- Ḳomuşdı ḫūrd u ḫʷāb u ʿaḳl u hūşı
Başı bārından āsūdeydi dūşı

4388- Çü derlik pā-bürehne ola mümkin
Ġam-ı müze nedendür dilde sākin

4389- Çün üzdi ʿışḳ zūrı ʿaḳlı bendin
Ṭarīḳ-i cezbeye bıraḳdı kendin

4390- Çü gördi derd-i serdür ṣoḥbet-i ḫalḳ
Ṣudāʿ oldı özine ülfet-i ḫalḳ

4391- Ḫalāyıḳdan ṣadāḳat umma zinhār
Ki yoḳdur degmede yār-ı vefā-dār

4392- Bu ḥayvānlar ki vardur ādemī rūy
Degildür ʿāḳıl anlardan vefā-cūy

4393- Çi ger ṣūretdedür her biri ādem
Velī maʿnīde ḥayvān durur kem

4394- Baş egmezdi cihān mülkine Mecnūn
Ḥuzūrında çi ḫāk idi çi altun

4395- Müdām ol pāk ṭabʿ u pāk dāmen
Gül-i tāze gibiydi çāk dāmen

4396- Yolını çün ṭutaydı ḫār-ı şehvet
Virürdi āteşi ol ḫāre ḥurḳat

4397- Denīler ṭaşı yimekden tenine
Eṯer göstermezidi ol kemīne

152b

4398- Ne ṭaşuñ ṭutsa gerden sellesine
Ḳonurdı ṭa'atinüñ pellesine

4399- Çekeydi şu'le çünkim berḳ-i āhı
Bulurdı ̲andan żiyā şām-ı siyāhı

4400- Yunurdı her ḳaçankim olsa giryān
Yaşınuñ ırmaġından levḥ-i 'işyān

4401- Bu resme ḥālle Mecnūn-ı bī-dil
Geçindi kūh-ı hāmūnda otuz yıl

4402- Çü 'āşıḳlıḳ anı ḳıldı yegāne
Cihānda oldı ef'āli fesāne

4403- Ḫalāyıḳ içre meşhūr oldı adı
Ki Mecnūn itdi ̲anı 'ışḳuñ fesādı

قصه زید و زینب[128]

4404- İşidüñ yine bir ṭurfe ḥikāyet
Ki üstād eyle ḳılmışdur rivāyet

4405- Var idi ol zemān bir nev-cüvān ḫūb
Maḥabbet yār aña vü 'ışḳ maṭlūb

4406- Dilinde kūh gibi bī-ḥad endūh
Ġam u endūhdan ṭutmış özi kūh

4407- Var ilden dīv gibi iḫtişāşı
Ki ̲aña dīvānelik virmiş ḫalāşı

4408- Hüner-mend ü saḥī vü pāk gevher
Muṣaffā ṭab' u rūşen rāy u server

4409- Esīr-i 'ışḳ zindān-ı cefāda
Vücūdı ġarḳ-ı 'ummān-ı belāda

4410- Nişān-ı Zeyd birle nāmı mevṣūf
Güzellikde çü 'Amr ü Zeyd ma'rūf

4411- Uyub 'ışḳa ḳoyub cān u cihānın
Çüritmişdi olanca ḥānümānın

153a

4412- Elinde ḳalmamışdı vech-i dünyā
İñen eglenmez ol 'āşıḳda zīrā

---

[128] Zeyneb ve Zeyd'in hikâyesi.

4413- Var idi ʿammisinüñ bir ḳızı ḫūb
Ki ⁀ aña dil virüb idinmişdi maṭlūb

4414- Hem anı ḳız da cāndan sevmiş idi
Göñülden ʿışḳı ġayrın ṣavmış idi

4415- Biri birine key ʿāşıḳlar idi
Tarīḳ-i ʿışḳda ṣādıḳlar idi

4416- Severdi gerçi dil-ber Zeyd'i dilden
Ḥicāb iderdi līkin cānı ilden

4417- Göñülden Zeyd umub ol mū-miyānı
Aṣılmış idi bir ḳıl üzre cānı

4418- Ki tā günden güne bī-çāre düşdi
Ḳarābātın ḳoyub āvāre düşdi

4419- Ki zīrā ol mehüñ idi cemāli
Şeref burcında māh-ı lā-yezālī

4420- Şahāne genc idi ol rūy-ı tābān
Ki ⁀ aña ejder idi zülfi nigeh-bān

4421- Şeker-güftār idi vü erġuvān-ḫadd
Ḳamer-ruḫsār idi vü ḫīzrān-ḳadd

4422- Ṣaçı müşgīn idi vü çeşmi āhū
Ruḫı rengīn idi ḫāli hindū

4423- Gözi fettān u ḳaşı ʿāşıḳa ʿāḳ
Belā-engīz dehr ü şūr āfāḳ

4424- Gice zülfi kemendinüñ nesīmi
Seḥer behiştinüñ nesīmi

4425- Firīb u ʿişve-kār u şūh u nāzük
Göñül ḳapmaḳda key çālāk u çābük

4426- Ḳıl ucın gizlemez mīm dehānı
Göze bir mūca görinmez meyānı

153b 4427- Zenāḫdānı durur bir sīb-i tāze
Ki olmuş bār-ı şāḫ-ı naḫl-i nāze

4428- Leṭafetde leb-i cān-baḫşı her-bār
Teberzed[129]-rīz idi vü şekker-āzār

---

[129] Kelime metinde "طبرزد" şeklinde yazılmıştır.

4429- Teberzed-laʿl ammā şeker engīz
Şeker büse velīkin şehd-āmīz

4430- Lebi ʿuşşāḳa āb-ı zindegānī
Sözi terkīb-i ẕevḳ ü şād-mānī

4431- Ḳadi servi vü güldür naḫl-i bī-ber
Ki ◡o servüñ mīvesidür şehd ü şekker

4432- Ṣaçı Mekke ◡örtüsi Hindūstānī
Koḫusı ʿūd u ʿanber kārvānı

4433- Yüzi ḫūb idi pākīze nihādı
Zemānuñ zeyni Zeyneb idi adı

4434- Meger ol nāzenīnüñ Zeyd dāim
Viṣāli çāresineydi mülāzım

4435- Ḳılardı her-dem envāʿ-ı müdārā
Ki ◡ide ḫārādan ol laʿli cüdā tā

4436- Yoġidi bundan artuḳ ʿaybı hergiz
Ki müflis idi faḳr itmişdi ʿāciz

4437- Diledi ʿammisinden virmedi māl
Ḳızı da almaġa çoḳ eyledi āl

4438- Velī ne māl virdi ne ḫo duḫter
İşi Zeyd'üñ be-ġāyet düşdi ebter

4439- Ḳalub dermānda ḥāli oldı düşvār
İşinde ʿammisi vü ol giriftār

4440- Firāḳ u ārzūdan ol ciger-sūz
Fiġān u nāle ḳılardı şeb (ü) rūz

4441- Bu yaña ʿammisi daḫi dem-ā-dem
Ḳızı üzre nigeh-bān oldı muḥkem

154a 4442- Dilemedi dili Zeyd-i gedāyı
Ki ◡o dervīş idi bu gözlerdi bayı

4443- Ki āḫir bir ḳavī-dest ü tüvān-ger
Alub ol āfeti ḳurtıldı bunlar

4444- Kesilüb Zeyd'üñ ol mehden ümīdi
Şebe döndi güni soñ oldı ʿīdi

4445- Tehī düşdi yimekden uyḫudan dür
Ki tā oldı cihān içinde meşhūr

4446- Olub Mecnūn-ṣıfat deng ü fütāde
Ser-ā-pā ḳaldı zencūr-i belāde

4447- Çü böyle gördiler ol nā-tüvānı
Ḳamu yārānı terk eyledi anı

4448- Gidübdür ādemīlik şimdi ilden
Yüze gülmek durur işleri dilden

4449- Saña ol vaḳt irer ḫalḳuñ vefāsı
Ki ola senden ye ḫavfı ye recāsı

4450- Egerçi Zeyd idi dāim belā-keş
Yiri hem Zeyneb'üñ olmuşdı āteş

4451- Kılardı Zeyd Zeyneb diyu feryād
Dilinde Zeyneb'üñ Zeyd adı evrād

4452- Geleydi Zeyd çün ġamdan fiġāne
Çıḳardı berḳ-i āhı āsmāne

4453- Gözi kim yaş dökeydi yir yüzine
Cihān pür-ḫūn görinürdi gözine

اشنا شدن زید با لیلي[130]

4454- Meger ki ol ṭabʿı rūşen baḫtı tārīk
Olurdı ḫar-geh-i Leylī'ye nezdīk

4455- Şu deñlü itdi āh u dökdi seyli
Ki tā ḥālinden āgāh oldı Leylī

154b **4456-** Oḳıdub ḫalvetine ol meh anı
Teselli ider ol geh geh anı

4457- Maḥabbet göñline sevdā bıraḳsa
Taʿaşşuḳ cānına ġavġa bıraḳsa

4458- Aradub ḳande ise ṣuyladurdı
Getürüb ḳarşusına söyledürdi

---

[130] Zeyd'in Leylâ'yla tanışması.

4459- Söz arasında ol ḫūb-ı zemāne
Ṣorardı ʿışḳ ḥālinden nişāne

4460- Ḳılardı ol daḫi irdükce ʿaḳlı
Rumūz-ı ʿışḳdan fi'l-cümle naḳli

4461- Vefā-dār imiş āḫir anı bildi
Özine maḥrem-i esrār ḳıldı

4462- Kaçankim yārına vireydi peyġām
Anuñla gönderürdi ol dil-ārām

4463- Peyāmından anuñ Mecnūn-ı maḥzūn
Girerdi raḳṣa şevḳile çü gerdūn

4464- Ḳaçankim Zeyd'i görse şād olurdı
Ġamile ġuṣṣadan āzād olurdı

4465- Ṣorardı Leylī'den aña nişānlar
Ol eydürdi ve bu aġlardı ḳanlar

4466- Ol oldı ʿışḳ kārında aña yār
Ki olaydı ḳāsid-i mektūb-ı dil-dār

4467- Ki tā Mecnūn'ı bu peyġām çün nūş
Aña ḳıldı ġulām-ı ḫalḳa-der-gūş

4468- Varurak şöyle oldı kim ded ü dām
Aña da oldılar Mecnūn gibi rām

4469- Ne denlü şiʿr kim Mecnūn-ı maʿdūm
Ḳılardı dil-berüñ vaṣfında manẓūm

4470- Alırdı nüsḫaya fi'l-ḥāl anı Zeyd
Götürüb Leylī'ye virürdi bī-ḳayd

155a 4471- Ara yirde resūl oldı peyāme
Götürür ruḳʿa vü ilterdi nāme

4472- Meger bir gün fiġān-gāhında Mecnūn
Ġazeller oḳıdı çün dürr-i meknūn

4473- Daḫi bir nice sözler söyledi ḫūb
Ki her biri leṭāfet-rīz ü merġūb

4474- Didi Zeyd aña ṭaʿn ile ki ey cān
Senüñ işüñde ʿaḳlum oldı ḥayrān

4475- Kişi ki_ola bu resme dürre ḥakkāk
Ḳılı çāk ide anda olan idrāk

4476- Degül mi ḥayf kim kend'özin ol merd
İde böyle giriftār ġam u derd

4477- Çü var bu resme ṭabʿ-ı nükte-dānuñ
Rumūz u ḫurde-bīnisin cihānuñ

4478- Gerekmez ki_olasın dīvāne-pīşe
Ola ārām-gāhuñ deşt ü mişe

4479- Tarīk-i ʿışḳ içinde ey fütāde
Degilsin Zeyd'den ḫōd sen ziyāde

4480- Bu yolda ben senüñ gibi degildüm
Ki ḥaṭṭā kendümi bilmişidüm güm

4481- Yine ṣabr eyledüm hem āḫir-i kār
Yidüm içdüm ṭaʿām u şerbet ey yār

4482- Gel it bu şīftelikden ferāġat
Ki_ere āşüftelik olur ḥaḳāret

4483- Çü sensin kişver-i ʿaḳl içre bī-çūn
Dirīġ ola ki nāmuñ ola Mecnūn

جواب دادن مجنون زید را[131]

4484- Cihān içinde ḫōd Mecnūn-ı maġmūm
Ḫayāli şehvetinden idi maʿṣūm

155b **4485-** Çü Zeyd āşüftedür gördi özine
Dönüb virdi cevāb anuñ yüzine

4486- Ki ey Zeyd eylüdeñ sözi ziyāde
Saña düşmezdüm urmaḳ bu arada

4487- Hemīn sen gel götür dāim peyāmı
Daḫi söyleme bu resme kelāmı

4488- İñen ḳılma ṭarīḳinden tecāvüz
Ki hem-küştī olamaz şīr ile büz

4489- Süvār-ı kürre-i aşḳar-nijāde
Refīḳ ü hem-ser olmaz piyāde

---

[131] Mecnûn'un Zeyd'e cevap vermesi.

4490- Añub efsāne-i her ʿAmr u Zeyd'i
Füzūn itme bana her laḥẓa ḳaydı

4491- Cehāletden delü dirsin bana nām
Delü oldur cihānda ki ola ḫōd-kām

4492- Degil dīvāne ben bir dīv-bendüm
Ki çün ḥūr u firişte bī- gezendüm

4493- Beni sen dīv-ḫū ṣanma iñende
Ki ḫōş-ḫūlıḳ olubdur ḫatm bende

4494- Eyü ḫūdan durur kim bu ded ü dām
Benüm ṭabumla ṭutmışlardur ārām

4495- Vefādan ḫalḳ idübdür ḫulḳumı Ḥaḳḳ
Kej olur kej baḳan göz bana muṭlaḳ

4496- Egerçi ḳāmetümdür aṣlda gec
Dilüm ṭoġru durur ānımā egriden gec

4497- Terennüm iki ḥāletden durur rāst
Ki zaḫme ṭoġru bir baṭṭ ola kej-ḫāst

4498- Kej olmayınca ġāzīnüñ kemānı
Oḳı ṭoġru bulabilmez nişānı

4499- Belā-yı dīde-i her-bed-şināsum
Ol ucdan çeşm-i bedden pür-hirāsum

156[a] 4500- Velī şol göz ki var bana ziyānı
Dikerven rişte-i nālümle anı

4501- Şol ādem kim sever kend'özüni
İle göz dikmeden çeksün özüni

4502- Cihānda ol durur dīvāne ey yār
Ki ola kendü ḳaydında giriftār

4503- Düzüb ben ḫōd hezārān cehd ü çāre
Vücūdum bendin itdüm pāre pāre

4504- Cihān pūde dirahtın hīçe ṣaydum
Yanub āhum odına gitdi ḳaydum

4505- Dih-i dehrüñ belāsından ırağum
Şehen-şāh-ı serīr-i küh u rāğum

4506- Ayaḳ bağı durur destār u cāme
Aña kim Ḥaḳḳ vire āzād-nāme

4507- Şına bir keştīnüñ çünkim miyānı
Ḳanı kim olmayaydı bād-bānı

4508- Gemüm olmazven evvel mevcden ġarḳ
Bıraḳdum āletini pāy-tā-farḳ

4509- Ururven baḥr-i ġamda dest ü pāyı
Ki bulam ġarḳ-ı miḥnetden rehāyı

4510- Dilerven kim tenümden cān-ı bī-kār
Çıḳa merd-āne olmaya murdār

4511- Beni sen ṣanma kim dām-ı cihāne
Aña geldüm ki kāmum ola dāne

4512- Beden kim çāh ḳa'rıdur aña cāy
Ḥalāṣına resensiz yoḳ durur rāy

4513- Ki çıḳarmaġa çehden ir eger gic
Bulunmaz bī-resen tedbīr aña hīc

4514- Ṣaçıdur ol resen dil-berlerüñ hem
Elinde ol daḫi digerlerüñ hem

156b 4515- Ḥalāṣum ḳaldı zülf-i yār elinde
Dirīġa ki ol daḫi aġyār elinde

4516- Çıḳarsam çāh içinden cehd idüb baş
Yine düşerven irer başuma ṭaş

4517- Kişi kim ḳurtıla bir ġamdan ey yār
Bulınur bir ġam aña daḫi nā-çār

4518- Cihānda 'āḳıl oldur ki ir eger gic
Eyüye yatluya baş itmeye pīc

4519- Bu ḥālet ki ālet-i zevḳ ü ṣafādur
Denīler cānına cevr ü cefādur

4520- Bu ḥāletden baña yoḳdur şikāyet
Ki emīndür her ḫaṭardan bu vilāyet

4521- Bulısar itdügini her kişi pes
Ki ekdügin biçer 'ālemde her-kes

4522- Nişāne ṭoġru varur tīrüm ey yār
Kemānum süstdür ḳılmaz velī kār

4523- Bañа āsān idi feṯḥ-i ḫazīne
Degülmişse kilīdüm āb-gīne

4524- Cihānuñ ḳorḫusındayum recā-vār
Recā vaḳtinde ḳorḫudur bañа kār

4525- Vaṭan-gāhum durur mülk-i ḫarābāt
Urubdur terkimi ḳavm u ḳarābāt

4526- Dilüm ṣāfī durur bī-mekr cānum
Umūr-ı dehrden vardur emānum

4527- Delü yoḳdur çi ger Mecnūn'dan özge
Benüm mecnūnluġum yoḳ bundan özge

4528- Eger mecnūnlıḳ ise bu ḥikāyet
Ḥaḳīḳat bil ki mecnūnum be-ġayet

4529- Güher dürcüñ ki pūlād aġzın açdı
Bu resme niçe laʿl u lü'lü ṣaçdı

157a 4530- Çü Zeyd itdi bu zībā nükteyi güş
Ziyāde-güylıḳdan oldı hāmūş

4531- Ḳabūl itdi ki andan ṣoñra güstāḫ
Niḫālinden anuñ ḳoparmaya şāḫ

4532- Edeb levḥin vefādan gördi nā-çār
Sükūnetden lebine urdı mismār

4533- Yoġidi ṣoñra bundan ġayrı kārı
Ki ‿irirürdi aña peyġām-ı yārı

4534- Arada ḳāṣid olmuşdı pür-ümmīd
Meh ü mihr ortasında hem-çü Nāhīd

صفت حال ليلي درمحافظه ابن سلام را[132]

4535- Gel ey ḥallāl-ı müşkil-hā-i devrān
Ki rāyuñ birledür her müşkil āsān

[132] Leylâ'nın İbn-i Selâm'ın koruması altındaki hâlinin tasviri.

4536- Nedür bu ʿālemüñ ḥāli ḫaber vir
Dile esrār-ı maḫfīden eşer vir

4537- ʿĀlem dik bām-ı eyvān-ı vefāya
Ḳadem baṣ rāh-ı iḳlīm-i ṣafāya

4538- Riyālu ʿışḳla ʿāşıḳ geçinme
İdinüb kiẕbi ḫū ṣādıḳ geçinme

4539- Riyādan ola çün bir ʿışḳ ḥāṣıl
İder varduḳca cān şevḳini zāil

4540- Vü ger ola vefā ʿışḳile hem-reh
Olur ʿilletden ol ṣoḥbet münezzeh

4541- Gire çün içerü ʿışḳ-ı Ḫudāyī
Çıḳar ṭaşra ġaraz-hā-yı riyāyı

4542- Nevā-yı muṭrib-i derd ü melāmet
Şu resme virdi ġam bezmine ḥālet

4543- Ki Leylī yaʿnī şemʿi dil-berānuñ
Özinüñ renci genci digerānuñ

157b 4544- ʿAceb genc idi kim bir mār-ı ḳattāl
Ḥiṣār itmişdi girdini meh ü sāl

4545- Geçinürdi belā-yı teng içinde
Güher gibi dem-ā-dem seng içinde

4546- Niçe gevher ki mişli yoḳ bahāda
Velī çün meh dehān-ı ejdehāda

4547- Ki zevci ḥıfz idüb ḥürmet ḳılardı
Ġamın yidügine minnet ḳılardı

4548- Egerçi ḥaḳḳı idi vü ḥelāli
Ḥarām idi aña līkin viṣāli

4549- Nigāruñ ṣoḥbetinde ol şikeste
Perī gibiydi pūlādile beste

4550- İdüb ol nāzenīn ṣabr u şekībi
Virürdi aña her-dem bir firībi

4551- Hezārān ālle ol serv-i ʿayyār
Ṣır idi giryesin ḫandeyle her-bār

4552- Çü zevci olmaya ḳılar fiġānı
Çıḳa gelse siler çeşmin nihānī

4553- Ḥaẕerden şermden bulmazdı çāre
Ki bir āh ide bile aşkāre

4554- Çekerdi cānı gizlü ġuṣṣadan derd
Belürmezdi ruḫunda müştden zerd

4555- Erinüñ ḥaşmeti vü şerm-i ḫᶜīşān
Ṣaçı-veş anı ḳılmışdı perīşān

4556- Çü tenhā bula ḫar-gehde özini
Çıḳub ṣaḥrāya ṭutardı yüzini

4557- Ḳılardı şol ḳadar efġān u feryād
Ki bī-ḫōd yıḳılurdı ol perī-zād

4558- İrişse güşına bir ṣavt nā-gāh
Ḳalurdı bir zemān ḥayretde ol māh

158[a] 4559- Görünse çeşmine ḳarşudan ādem
Otururdı girüb yirine ol dem

دربیماری ابن سلام و وفات یافتن[133]

4560- Bu resme işlerinden ol perīnüñ
Ḳatı cānına geçmişdi erinüñ

4561- Ki tā devr-i zemānı bī-müdārā
Diledi kiٮide fiᶜlin āşkārā

4562- Çü bildi İbn-i Selām anı ki Leylī
Özine ḳılmayısar daḫi meyli

4563- Ki murġ uçmaġile çıḳmaz semāye
Hümā ṣalmaz ser-i bed-baḫte sāye

4564- Bu ġamdan ol şikeste āḫir-i kār
Firāḳ u ḥasretile düşdi bīmār

4565- Ki günden güne bozuldı mizācı
Ne ṣüretden idebilmez ᶜilācı

4566- Nitekim ol devāya ṭālib oldı
Aña ḥummādan o gün ġālib oldı

---

[133] İbn-i Selâm'ın hastalanması ve ölmesi.

4567- Mizācından götürdi raḫṭı rāḥat
Tenine zelzeleler düşdi be-ġāyet

4568- Ṣıdı teb iʿtidāli şīşesini
İñildüye düzetdi pīşesini

4569- Getürdüb nabż [u] ḳārūre-şināsı
Didikim nedür derdümüñ devāsı

4570- Görüb ḳārūre vü nabıż didiler
Ki olmuşsın esīr-i derd-i dil-ber

4571- Gerek ḳılmayasın iñende taʿcīl
Ki ide ṣabruñ dil-i dil-ḍarı- taḥlīl

4572- Ḳoruḳ dirler olur ṣabr ile ḥelvā
Taḥammül ḳıl ki vaṣla iresin tā

158b 4573- Olur taʿcīlile bātıl her işler
Oñur anuñ işi kim ṣabr ile işler

4574- İñende eyleme kāruñda taʿcīl
Ki şāyed idesin taḥṣīli taʿlīl

4575- Aña bu resme çoḳ eylediler pend
Ki yaʿnī ḥasteye yidürdiler ḳand

4576- Daḫi eylediler çoḳ dürlü tīmār
Ki tā bir pāre ṣıḥḥat buldı bīmār

4577- Biraz cism-i nizārı ferbih oldı
Az az ṣıḥḥat bulub vaḳti bih oldı

4578- Mizācı süstlükden ḳurtulub hem
Vücūdı ten-dürüst oldı vü muḥkem

4579- Velīkin bed-ġıdālardan o ʿāciz
Çekilüb ḳılmadı perhīz hergiz

4580- Ḳamu derde devā perhīz iledür
Tene renc ü ṣafā perhīz iledür

4581- Hem anuñla bulur rāḥat şebātı
Marażdan mürde ol virür necātı

4582- Bu perhīz ey birāder renc üzre
Şu resmedür ki ḳalʿa genc üzre

4583- Demi-i ṣıḥḥatde çün ḳılmadı perhīz
Marīż itdi anı yine teb-i tīz

4584- Yine ṭutdı vücūdı mülkini teb
Yine geldi giden bīmārlıḳ heb

4585- Şu ten ki ol ṭutılmış idi zaḫme
Helāk itdi anı ikinci zaḫme

4586- Ezel şol gil ki sedd olmuşdı ābe
Gelüb bir seyl anı virdi ḫarābe

4587- Aña şol zelzele ki ⌣irmişdi evvel
Binā-yı ʿömrin itmişdi muḫallel

159a 4588- İkinci zelzele irdi çü tekrār
Yıḳılur ol ʿimāret çār-nā-çār

4589- İki üc günde ol miskīn ü mehcūr
Zebūn oldı vü ġāyet düşdi rencūr

4590- Ḥayāta ḳalmadı daḫi recāsı
Ki derdi artub eksildi ṣafāsı

4591- Yüzinüñ revnāḳı gidüb ṣarardı
Gözinüñ nūrı dökilüb ḳarardı

4592- Demi baġlandı dürildi berātı
Deñize düşdi dīvān-ı ḥayātı

4593- Cihān işkencesinden tā ki cānı
Ḫalāṣ oldı vü terk itdi cihānı

4594- İdüb borcın edā ḳurtıldı ġamdan
Ḳamuya borcdur ölmek muʿayyen

4595- Eger bir ḥabbe borcuñ olsa maʿlūm
Ṣaḳınkim vām-ḫᵛāh-ı dehdür şūm

4596- Edā it cehd idüb varise deynüñ
Ki rāḥat bulasın açıla ʿaynüñ

4597- Düriş ki ⌣itmeye seni münfaʿil vām
Ki ol mismār-ı tendür mīḫ-endām

4598- İdüb pendüm dürin güşuñda zīver
Kebūter-vār ac bu burcdan per

4599- Ki buyidi ḫadenk-i çār-mīḫi
Bu nüh ḳalḳan ki biñ biñ var mīḫi

4600- İdeler ḥarbe-i mergile ger ceng
Ḳalalar ʿaczden maġlūb u dil-teng

4601- Seḥerlerde ki bu ṣayyār-ı dil-keş
Bıraġur ḫirmen-i gītīye āteş

4602- Daḫi her gice bu ḫum-ı gül-ālūd
Ki ḳılar çenber-i āfāḳı pür-dūd

159b 4603- Saña taʿlīm-ger-i ders ki bu cāy
Bir āteş-geh gibidür dūd-ı peymāy

4604- Şeb u rūzı nicedür gör ciger-sūz
Ki ʿömr eksildicilerdür şeb u rūz

4605- Zemānlardur ki ol iki murġ-ı güstāḫ
İderler ʿömrüñ enbānını sūrāḫ

4606- Senüñ ʿömrüñse ṭaru ḫirmeni ger
Ol iki murġdan ḳorḳ ey birāder

4607- Kişiye ʿömr ola biñ yıl ye bir dem
Ölümdür āḫir-i aḥvāl-i ādem

4608- Senüñ ʿömrüñ yüze irmez be-her-ḥāl
Degil yüz ṭutalum kim ola biñ sāl

4609- Buşuda merg ṭurmuşdur muʿallaḳ
Çü vaḳt ire hemīn oldemdür el-ḥaḳḳ

4610- Firāḳından ṭurub zevcinüñ ol māh
Ḳara giydi vü ḳıldı nāle vü āh

4611- Ger oldı gitmesinden göñli sākin
Eri öldügine incidi līkin

4612- Nihānī sevdügini eyleyüb yād
Anuñ soñında ḳıldı āh u feryād

4613- İle ḳarşu becidd añub erini
Yolar Mecnūn'ı içün şaçlarını

4614- İdüb zevci vefātını bahāne
Ḳılar feryād ġamdan yane yane

4615- Firāḳ-ı dostdan kim nāle urur
Eri ḥayfından aña māle urur

4616- Yalandan aġlayub ol serv-i fettān
Ḳanı zevcüm diyu ḳılardı efġān

4617- ʿArabda ol zemān bu idi ḳānūñ
Ki ḳeri fevt olduġundan ṣoñra ḫātūn

160[a] 4618- İki yıl kimseye göstermeyüb yüz
Otururdı evinde gice gündüz

4619- Diledigüñce ḳılardı efġānı
Kimesne menʿ ide bilmezdi anı

4620- Perī-ruḫ bu bahāne birle ḥāli
Ḫalāyıḳdan otaġın ḳıldı ḥālī

4621- Ṭarīḳ-i mātem-i şevherde ol māh
Ġam-ı Mecnūn'dan ider nāle vü āh

4622- Bahāne buldı çün ḳılmaġa zārı
Fiġān eyler ḳodı ṣabr u ḳarārı

4623- İrişdi çarḫa āhınuñ ḫurūşı
Yaşı deryā gibi eyledi cūşı

4624- Bu yolda çün ḥicābı ḳalmadı hīc
Ḳılar feryād u efġān ir eger gic

آگاه شدن مجنون از وفات ابن سلام[134]

4625- Bize ḳassām-ḫᵛān-ı bezm-i ḳıṣṣa
Şu miḳdār eyledi taʿyīn-i ḥiṣṣe

4626- Ki çeşm-i bed gibi çün Zeyd mecbūr
Ġamile dil-berinden düşdi mehcūr

4627- İdüb ṣabr itmede siḥr ü füsūnı
Şu yirine müdām içerdi ḫūnı

4628- Ḳarābātı bilüb derdini anuñ
Esirgerlerdi ḥālin ol cüvānuñ

4629- Ki ol meh-pāre lāyıḳ idi Zeyd'e
Żarūrī düşdi līkin özge ḳayda

---

[134] Mecnûn'un İbn-i Selâm'ın ölümünden haberdar olması.

4630- Bunı fikr itdiler āḫir ki ol māh
Bulışub göstere yüz Zeyd'e geh gāh

4631- Bu pervāneyle tā kim ol ruḫı şem‘
Nihānī bir arada oldılar cem‘

160b 4632- Diyişdiler çü ġonce nā-şüküfte
Biri biriyle çoḳ sözler nühüfte

4633- Diledi Zeyd'den çoḳ ‘özr Zeyneb
Ki ne ḥāletdesin derdümle her şeb

4634- Didi Zeyd aña ki_ey cān u cihānum
Ḫayālüñ birledür āsūde cānum

4635- Biri birinden ol iki nigū-fāl
Ḳanā‘at eylediler ṣormaġa ḥāl

4636- Egerci eylediler ṣoḥbet ü ẕevḳ
Aradan geçdi ḫayli ‘işret ü şevḳ

4637- Degildi pāklikden līk ḫālī
Yoġidi ortada şehvet ḫayāli

4638- Bu ḥāl üzre geçinürlerdi her-bār
Bulışurlardı geh geh ol iki yār

4639- Egerçi Zeyd öz işindeydi medhūş
Velī Mecnūn'ı itmezdi ferāmūş

4640- Dürişüb cehd ḳılardı şeb ü rūz
Ki ġamdan ola āzād ol ciger-sūz

4641- Ḳoyub kendü ġam u derd ü belāsın
Arardı derd-i Mecnūn'uñ devāsın

4642- Bir iş ḳıldı kim idenler anı yād
Ḳamu ḥaḳḳında dirler āferīn-bād

4643- Ṭutarsañ sen daḫi ol ḫaṣleti hem
Olasın bu cihān içre mükerrem

4644- Elüñden geldügünce eyle iḳdām
Ki_idesin her kişiye luṭf-ı in‘ām

4645- Eyülik ẕāyi‘ olmaz Ḫaḳḳ ḳatında
Ṣakın fevt itme anı furṣatında

4646- Ḳalan nedür dirisen ger kişiye
Ne fi'l itse o ḳalur her kişiye

161[a] **4647-** Göneldi raḫtı çün ibn-i Selām'uñ
Maḳāmı daḫme oldı ol hümāmuñ

4648- Çü gördi Zeyd-i şūrīde bu ḥāli
Yola girdi çü bād-ı lāübālī

4649- Varub efġān-gehinde itdi nā-gāh
Dil-i Mecnūn'ı bu ḥāletden āgāh

4650- Ki ◡idüb dest-i ecel bir cāmı pür-zehr
Ṣunub İbn-i Selām'a itdi anı ḳahr

4651- Murāduñ kārvānınaydı reh-zen
Emīn olduñ ki ref' oldı yoluñdan

4652- Berātın dürdi anuñ dehr-i fānī
Saña olsun beḳā-yı cāvidānī

4653- Çün itdi bu ḥesābı gūş Mecnūn
İşinde ḳaldı çarḫuñ deng ü meftūn

4654- Şu resme urdı bir na'ra şeġab-nāk
Ki yarıldı ṣanasın yir yir eflāk

4655- Dilinden sürdi ki şādī melāli
Ki öz başında gördi ol ḫayāli

4656- Egerçi geldi bir yüzden ḫoş ol kār
Ki ◡üzüldi dāmeninden verdinüñ ḫār

4657- Yine bir yüzden itdi bu ḥesābı
Ki ◡özi de idiser menzil turābı

4658- Çi ger ṭab'ı diledi ki ◡ola ḫandān
Velī 'aḳl emri üzre oldı giryān

4659- Biraz aġladı vü ḳıldı ferāġat
Didi Ḥaḳḳ ḳıla ḥaḳḳında hidāyet

4660- Ḫudā raḥmetler itmiş cāvidānī
Ki virmiş Leylī'nüñ öñinde cānı

4661- Aña şol ḫūn ki olmuşdur ḥavāle
Bize de irse kāş andan nevāle

161b

4662- Bu resme sözleriyle ol iki yār
Yidi gün oldılar anda dil-efgār

4663- Çü bir hefte geçindi Zeyd anuñla
Yidi dil-dārı içün ḳayd anuñla

4664- Gelüb yādına hāl-i ehl-i ḫāne
Żarūrī firḳate düşdi bahāne

4665- Vedāʿ idüb o ṣaḥrā serverine
Ṭurub ʿazm eyledi Zeyd evlerine

صفت شب و مناجات ليلي[135]

4666- Bu yaña geldüñ ol serv-i revān-baḫş
Sözi āb-ı ḥayāt u laʿli cān-baḫş

4667- Boyı cān bāġınuñ tāze nihāli
Göñül eglencesi zülfi ḫayāli

4668- Cemāli cān göginüñ āftābı
Ṣaçı cān āftābınuñ ḥicābı

4669- Serāy-ı ʿişmet içre dil-ber-i pāk
Ġamından cān-ı Mecnūn'ı iden çāk

4670- Gözi fettān ebrūsı kemān-gīr
Leb-i ḫandān gīsūsı cihān-gīr

4671- Zenaḫdānı çehinde ḫāl-i esved
Çeh-i Mıṣr içre maḥbūsı muḫalled

4672- Ṣaçı ġāret-ger-i dīn yaʿnī Leylī
Ḳılan Mecnūn-ı sevdāyīye meyli

4673- Meger bir şeb şafaḳdan nitekim dürr
Zemānuñ güşını çarḫ eyledi pür

4674- Şüreyyā gibi ol şeb ḳıldı ol dürr
Yaşı baḥrin dür ile dīdeden pür

4675- Gice vü derd ü firḳat dāġ-ı dil-dār
Yoḳ anda şemʿden özge aña yār

162a

4676- Çü pervāne uyımayub ol āfet
Giceden eyledi şemʿe şikāyet

---

[135] Gecenin tasviri ve Leylâ'nın Allah'a yalvarması.

4677- Ki ne şebdür bu şeb kim intihāsı
Bulınmaz cānuma yitdi cezāsı

4678- Ḳarañu vü dırāz u bī-ser-encām
Yörenmez ḫ^vāb nice ḳılam ārām

4679- Batırdı derd ü ġamdan bu şeb-i tār
Vücūd-ı çāküme biñ sūzen ü ḫār

4680- ʿAcebdür āḫire irürse bu dün
Ṣabāḥ olub ṭoġarsa başuma gün

4681- Varise ey ḫurūs-i dehr cānuñ
İşitsün ḫalḳ uyan bir dem fiġanuñ

4682- Başuñda erre olsun tīġ-i ḳāhir
Fiġānuñla şebi ḳılmazsañ āḫir

4683- Çü maʿşūḳānsın ey ṣubḥ -ı rū-pūş
Çü ʿāşıḳ ḫandeyi_itmişsin ferāmūş

4684- Meger dūd-ı dili ben sīne-sūzuñ
Güm itmişdür sitāresini rūzuñ

4685- Nedür ḫurşīd-i berrāḳuñ zevāli
Ki yüz göstermege yoḳdur mecāli

4686- Maḥalle muḳrīsi öldüyse nā-gāh
Ḳanı āvāze-i ṭabl-ı seher-gāh

4687- Benüm gibi cihān içinde yā Rabb
Kişiye böyle bīrūz olmasun şeb

4688- Çü luṭfuñ bī-nihāyetdür İlāhī
Dem-i ṣubḥa irür ben rū-siyāhı

4689- Ḫalāṣ eyle gicenüñ ẓulmetinden
Ṣafā vir cāna ṣubḥuñ ṣoḥbetinden

162b 4690- Bu resme yalvarub Ḫallāḳ'a ḫayli
Tażarruʿlar duʿālar ḳıldı Leylī

4691- Duʿası tīri tā irüb nişāne
Belürdi ṣubḥdan az az nişāne

طلب کردن لیلي مجنون را[136]

4692- Ṣabāḥ oldı vü mı̄r-i ṣubḥ-gāhī
Geçüb taḫtına ḳurdı bezm-i şāhī

4693- İdindi pertev-i ḫurşı̄di mūnis
Özine düzdi dehri cāy-ı meclis

4694- Felek saḳfına bir ṭop aṣdı zerrı̄n
Ki yaʿnı̄ bezm-gāhın ḳıldı tezyı̄n

4695- Şu resme ḫūb u firūz oldı ol rūz
Ki irişmez gerdene ṣad ʿīd u nev-rūz

4696- Gözin açub duʿādan ṣoñra ol māh
Seḥer nūrıyla ṭolmuş gördi ḫar-gāh

4697- Yolından reh-zen-i şeb defʿ olmuş
Ḳamu ġavġa cihāndan refʿ olmuş

4698- ʿAyān ḳılmış ʿarūs-ı çarḫ dı̄dār
Cihānı āftāb itmiş pür-envār

4699- Ṣafādan cūş ḳıldı cān-ı Leylī
Füzūn oldı göñülden yāre meyli

4700- Yine şevḳi derūnı ṭaşa geldi
Yine sevdā başından aşa geldi

4701- Yine cūş itdi deryā-yı taʿaşşuḳ
Belürdi yine ġavġa-yı taʿaşşuḳ

4702- Ġam-ı yār iḫtiyārın ḳıldı tārāc
Vücūdı oldı tı̄r-i zecre āmāc

4703- Eşer eyledi cānına ḥarāret
Bıraḳdı bürḳaʿ-ı şermi ol āfet

163[a] 4704- Ḳodı cānı vü terk itdi cihānı
Götürdi perde-i ʿışḳ-ı nihānī

4705- Dem-ā-dem aġlar oldı aşkāre
Ne ṣabr u ne taḥammül ne müdārā

4706- Yolı teşvı̄ş-i ḥıfẓ-ı zevcden pāk
Rakı̄bān fitnesinden bı̄-ġam u bāk

---

[136] Leylâ'nın Mecnûn'u istemesi.

4707- Gözi pür-eşk ü gönli ṭolu āẕer[137]
Ne pervā-yı peder ne bīm-i māder

4708- Çıḳar geh bāme geh ḫargāh öñine
Eli bürḳa' velīkin māh öñine

4709- Ḳarārı şīşesini ṭaşa çaldı
Ḥicābı defterini ṣuya ṣaldı

4710- Be-ġāyet oldı ol serv-i şeker-bār
Cemāli mübtelāsına ṭaleb-kār

4711- Oḳıdub evlerinden Zeyd'i ḫālī
Aña 'arż itdi iḫfāyile ḥāli

4712- Didi kim ḥadden aşdı intiẓārum
Baña bir laḥẓa yüz gösterse yārum

4713- Keremden ṭur yuḳaru ḳıl risālet
Ki ṣabrum mülkini hicr itdi ġāret

4714- Getür cān gül-sitānımuñ gülini
Sevindür ḫaste-i dil bülbülini

4715- Gül-i nesrīn-i hem-ḫ'āb-ı semen ḳıl
Vaṭan-gāhını ol servüñ çemen ḳıl

4716- Ḳarışdur şekkerüm birle gülini
Gülümden eyle güyā bülbülini

4717- Getür dāme ol āhū-yı ġarībi
İrişdür gül-sitāne 'andelībi

4718- Kiٮjdinem kuḥl tozından gözüme
Mübārek pāyını sürsem yüzüme

163b 4719- Aña bir nefes dem-sāz olam hem
Ki yoḳdur hem-nefeslerden kimesnem

4720- Ecelden cānımuñ varken emānı
Dilerven kim görem ol yār-ı cānı

4721- Kişiye çün beḳā yoḳdur cihānda
Ki bārī bu heves ḳalmaya cānda

[137] Āzer kelimesi metinde āzer şeklinde yazılmış.

4722- Yaḳīn günde ider gönlüm şehādet
Ki tīġ-i ʿışḳdan bulam şehādet

4723- Ḫazīneden getürdi bir ḳabā pes
Ki miṣlin görmemiş hergiz anuñ kes

4724- Muʿaṭṭar ḳılub ol māh-ı mükerrem
Virüb Zeyd'e didi bu ḫilʿati hem

4725- İlet yāre vü ḳıl benden selāmı
İrür envaʿ-ı luṭfile peyāmı

4726- Neşāṭile ṭurub Zeyd-i diger-ḥāl
Göneldi rāh-ı kūh-ı Necd'e derḥāl

امدن مجنون بدرگاه ليلي[138]

4727- Yolı irdi çün ol bī-der serāya
Yitürdi müjde ol bī-per hümāya

4728- Açub ol ḫilʿati ḳodı öñinde
Duʿā vü medḥ oḳıdı ṣoñında

4729- Daḫi didi selām eyler nigāruñ
Gözüñ nūrı iki ʿālemde varuñ

4730- Nedür ḥāli diyüb yir ġam senüñçün
Nihāl-i ḳāmetidür ḫam senüñçün

4731- Çü Mecnūn ḳāṣid-i dil-dārı gördi
Ṭurub bir döndi yine oturdı

4732- Ḳarārı gidüb ol şevḳile yine
Ṭurub başladı çarḫa ol kemīne

164a 4733- Yidi kerre pey-ā-pey urdı çarḫı
Ki geçdi luʿb-ı çarḫı yidi çarḫı

4734- Daḫi ṣoñra urub rūyın zemīne
Sücūd-ı şükr ḳıldı ol kemīne

4735- Alub ol ḫilʿati yüz ḥürmetile
Öpüp yüzine sürdi ʿizzetile

---

[138] Mecnûn'un Leylâ'nın kapısına gelmesi.

4736- Sipās u şükr ḳılub Ḥaḳḳ'a vāfir
Giyindi şevḳle egnine āḫir

4737- Pes istiġnā şarābından olub mest
Firāḳ u hicr çirküñden yudı dest

4738- Ki būy-ı cāmesi māh-ı münīrüñ
Ṣafāsın virdi aña ʿūd u ʿabīrüñ

4739- Ġazeller oḳuyarak ḫurrem ü şād
Yola girdi ṭurub Zeyd ile çün bād

4740- Ne deñlü varise anda ded ü dām
Ger irkek ger kişi ger ḫāṣṣ u ger ʿām

4741- Ḳamusı ardına düşdiler anuñ
Çerisi gibi sulṭān-ı cihānuñ

4742- Ṭururlar yolda ṭursa ol yegāne
Yürürler olsa dīvāne revāne

4743- Bu resme tumṭurāḳ u şevketile
Der-i dil-dār geldi heybetile

ملاقات شدن مجنون و ليلي بيكديكر بطريق عصمت[139]

4744- Ḫaber virdi girüb Zeyd ol nigāre
Ki ey ḥüsn āsmānına sitāre

4745- Irāḳdan secde ḳıla ḳıla Mecnūn
Kapuya geldi ṭurur zār u maḥzūn

4746- Eger varsa destūr ey ruḫı al
Diyelüm içerü girsün ol abdāl

164b 4747- Neşāṭından bu ḳavlüñ ṭurdı Leylī
Öpüb Zeyd'üñ elin ʿöẕr itdi ḫayli

4748- Ḥaẕer ḳılmayub ol yurtıcılardan
Segirdüb ṭaşra çıḳdı tīz derden

4749- Varub mihmānuñ pāyına düşdi
Gile güyā ki bir āyīne düşdi

---

[139] Leylâ ve Mecnûn'un birbiriyle haramdan uzak bir yolda buluşması.

4750- Ruḫınuñ ḥumretinden ol dil-ārā
Ṣan anuñ ayaġına yaḳdı ḥınnā

4751- Çü Mecnūn gördi rūy-ı dil-sitānı
Ḳodı cānı vü terk itdi cihānı

4752- Hemān-dem urdı bir naʿra şeġab-nāk
Ki oldı heybetinden çāk eflāk

4753- Gidüb ʿaḳlı göñülden göñli cāndan
Ḳapa yazdı anı ḥayret cihāndan

4754- Biri birine ḳarşu nice müddet
İkisini de medhūş itdi ḥayret

4755- Birisi zinde illā cān-süpürde
Biri cān virmemiş illā ki mürde

4756- Umūr-ı ʿālemi idüb ferāmūş
Ṣadā-yı dehre ṣalmaz oldılar gūş

4757- Ṭolayu alub ol şīrān-ı ḫūn-rīz
Dişin cengiçün itmiş her biri tīz

4758- İḥāṭa eyleyüb ol iki yārı
Demürden ṣanki yapmışlar ḥiṣārı

4759- Şu resmileydi anda cānver bol
Ki kimse bulmaz idi geçmege yol

4760- Şulardan ki ol arada yügrişürdi
Bular bir ḳaçını yırtub düşürdi

4761- Ḳalanı orṭadan ḳaçdı ırāġa
Varub her biri siñdi bir bucāġa

165a 4762- Yol üzre ṣubḥ idi ki ol iki şeydā
Günüñ nıṣfı geçince yatdılar tā

4763- Getürdi Zeyd mā-ı verdle ʿanber
Ol iki nev-bahārı eyledi ter

4764- Yörendi cānlarına ger gelüb hūş
Biraz ḳaldılar ammā yine ḫāmūş

4765- Görüb bu anı ḳaldı deng ü ḥayrān
Baḳub ol buña ḳıldı āh u efġān

4766- Hezārān şerm-nāki birle Leylī
Varub dīvāneye gösterdi meyli

4767- Ögüş ʿöẕr eyleyüb ṭutdı elini
Alub ḥar-gāhına girdi şalını

4768- Oturdub ṣadre iʿzāzile ol māh
Tesellī virdi yüz nāz ile ol māh

4769- Çü ḥāli böyle gördi Zeyd-i hem-sır
Aradan ʿAmr u Bekr'i sürdi bir bir

4770- Ḳapudan ṭaşra hem-çün ḫalḳa-ı der
Oturdı vaḥşīler silkinde‿o server

4771- Ṭutub ol cān-verler her kenārı
Ḥarem gerdine çekdiler ḥiṣārı

4772- Hevā yüzinde uçsa bir meges ger
Biri ḫışmile ṭutar biri yırtar

4773- Bularuñ ḳorḫusından şöyle kim var
Der-i der-gāhdan geçmezdi deyyār

4774- Her ādem ki‿ol temāşāya gelürdi
Taʿaccübde vü ḥayretde ḳalurdı

4775- Ki bu ʿışḳı ḥaḳīḳīde ġaraż yoḳ
Hevā-yı şehvet ü fiʿl-i ʿaraż yoḳ

4776- Bu resme ʿışḳ işi olmadı ẓāhir
Bu bir ʿibret durur ʿālemde nādir

165b 4777- Ḫalāyıḳ bir biriyle biliş ü yad
İderler bunlaruñ efsānesin yād

4778- Ḥiṣārī genc gibi ol semen-ber
Oturmuş ḫāzini birle berāber

4779- İdüb mihmānına ʿızz u riʿāyet
Düzetdi pīş-keşler ol ḳıyāmet

4780- Ṣaçından boynına bıraḳdı destār
Ḳolından biline baġladı ekmār

4781- Çü bir ʿüryān gedādur gördi ḫāmūş
Ḳara zülfinden itdi‿anı ʿabā-pūş

4782- Viṣāli kişverine eyledi ḫān
Vücūdı mülkin ışmarladı yek-sān

4783- Şu resme sīnesine çekdi anı
Ki ṣan bir cismüñ oldı iki cānı

4784- Çün oldı büseden keşf aña her ḥāl
Lebinden bāde ser-mest oldı derḥāl

4785- Hilālile muḳārin oldı ḫurşīd
Göñüller sīnede lerzān çün bīd

4786- Ḳocışub bir birinden ṣordılar ḥāl
Urub yüz yüze buldılar ḫoş-iḳbāl

4787- Ṭolayub bir birinüñ boynına ḳol
Teḳarrüb ʿālemine buldılar yol

4788- Elif ḳadden ki dūr idi ḳadi lām
Ḳavışdı bir birine çün elif lām

4789- Ezel bir cān idi ol iki hem-sır
Ḳocışub tenlerinde ḳaldılar bir

4790- Pür oldı iki ṣudan bir ṣurāḫī
Belürdi bir nihālüñ iki şāḫı

4791- İki yirde delindi bir dür-i ḫūb
Ye bir başdan iki göz bitdi merġūb

166[a] 4792- İki ṣubḥ āyīnesi buldı bir nūr
Ferişteyle muḳārin oldı yā ḥūr

4793- Olur ol ʿāşıḳuñ ferḫunde hāli
Ki bir dem bula yārına viṣāli

4794- Saʿādetde bilüñ ol ḫāk-sārı
Ki ◡idine bāliş-i ser pāy-ı yārı

4795- Bu ḥāl üzre ol iki yār-ı dil-sūz
Ṭolaşub ḳaldılar bir gice bir rūz

4796- İki şeydā biri birini ḳoçmuş
Ġaraż murġı aralıḳ yirden uçmuş

4797- Çü geldiler yine kendülerine
Serāyuñ sıçradı Mecnūn derine

4798- Oturdı ḫar-geh öñinde çü der-bān
Naẓar-gāhı ruḫ-ı cān-baḫş-ı cānān

4799- Göñülleri ikisinüñde pür-cūş
Velīkin kendüler ḥayrān u ḫāmūş

4800- İremden bir hevā irdi vü yitdi
İkisinüñ de odın sākin itdi

4801- Gelüb ʿışḳ āteşi yaḳdı sipendi
İki cārī zebāna urdı bendi

4802- Ol iki naḳş ḳaldı deng ü nā-çār
Şu resmeyle ki iki naḳş-ı dīvār

4803- Dehānı bağlu bülbül gibi muḥkem
Göñülleri diler söz dilleri ebkem

4804- Bular ger ʿışḳdan oldı cihān-gīr
Füsūn-ı derdden līkin zebān-gīr

خطاب كردن ليلي با مجنون[140]

4805- Zebān-ı ġamze-i ḫūn-rīz-i Leylī
Söz açub virdi Mecnūn'a meyli

166b 4806- Ki elā ey bülbül-i güyā zebānum
Firāḳ-ı ḥasretümle ḫaste cānum

4807- Budur çün bülbüle ʿadet ki her sāl
Olur bī-gül hemīşe ḫāmūş u lāl

4808- Aña yüz göstere çün verd-i ḫandān
Ne bir oḳur hezār efsūn u destān

4809- Bu dem kim bülbül-i bī-miṣl sensin
Baña ḳarşu söze gir kim gülem ben

4810- Ne dir kim başlasan minber fiġāna
Çıḳar āhuñ ṣadāsı āsmāna

4811- Bugün ki irdi zemān-ı vaṣl u peyvend
Niçün urduñ dehānuñ dürcine bend

[140] Leylâ'nın Mecnûn'a hitabı.

جواب دادن مجنون ليلي را[141]

4812- Dehān-ı çeşm-i Mecnūn-ı dil-āvīz
Revān açdı zebān-ı āteş-engīz

4813- Ki ey sīmīn-ber u şīrīn-dehānum
Lebüñ sihriyle bağlandı zebānum

4814- Ger ağzumda ġamuñdan bağludur dil
Velī dildür vücūdum üzre her ḳıl

4815- Anuñçün ḳıldan olmuşdur zebānum
Ki bārīk ola sözüm saña ḫānum

4816- Yoluñda ṣādıḳum virmekde cānı
Saña ol yeg ki dökmeyem zebānı

4817- Vücūdum ʿışḳuñ içre hīçe ṣaydum
Cihānda ḳalmadı bir ḳılca ḳaydum

4818- Beni bulduñ bugün sen bu çeh içre
Güm eyledüm seni ben bu reh içre

4819- Vücūdum varlığı andandur āḫir
Ki senden bir eṣer var bende ẓāhir

167a 4820- Çoḳ istedüm ezel mānend-i şeh-bāz
Baña gösterdi bir kebg-i pervāz

4821- Bugün ki oldı şikeste şeh-per-i cān
Öñümden uş ḳılar yüz kebg cevlān

4822- Benüm şeh-bāzum irmeyince cāne
Senüñ gelmedi ṭāvūsuñ miyāne

4823- Çün el virdi segān-ı şāha naḫçīr
Ġazāle urdı şāhuñ cānına tīr

4824- Ṭapuñdan baña bir ḥāl oldı ẓāhir
Ki özümüñ varlığın bilmezven āḫir

4825- Eger bir laḥẓa cān senden cüdādur
Tenümde ṭurmasun kim nā-sezādur

---

[141] Mecnûn'un Leylâ'ya cevap vermesi.

4826- Nice olam cüdā sen māh-rūdan
Ki ölür māhī ḳaçan dūr olsa ṣudan

4827- Gözüm sensin benüm ey çeşm-i pür-nūr
Gözinden güç durur olmaḳ kişi dūr

4828- Eger varise ben bendeñde yüz cān
Fidā-yı derd-i ʿışḳuñ olsun ey ḫān

4829- Ḫudā göstermesün ki ey serv-i dil-cū
Olam bir laḥẓa sen meh-rūdan ayru

4830- Bu aralıḳda senlik benlik olmaz
Ki ikilik isteyen birligi bulmaz

4831- Sen ü benlik gidübdür bizden ey ḥūr
Ki ikilikdür sülūk-ı ʿışḳdan dūr

4832- Senüñle ikimiz ey māh-pāre
Çü bir cānidiḳ olduḳ iki pāre

4833- Yoġum ben ḥażretüñledür ne kim var
Ḫayālüñ naḳşıdur bu cism-i bīmār

4834- İkidür heykel ü bir aṣlla nām
Elifle lām-veş ki olur elif lām

167b **4835-** Dilimüz dürrine cā bir mekāndur
Ṣadefdür bu iki kim der-miyāndur

4836- İki bir cins ḥarfüz ṣanki derhem
Telaffuẓda biri biriyle müdġam

4837- Çü sen ben ben senem ey māh-ı ṭalʿat
Pes aralıḳda ne eyler iki ṣūret

ياسخ ليلي مجنون را بطريق تسلي[142]

4838- Çün īṯār itdi eşk-i çeşm-i Mecnūn
Bunuñ gibi hezārān dürr-i meknūn

4839- Girişmeyle dönüb ebrū-yı Leylī
Dil-i dīvāneye virdi tesellī

[142] Leylâ'nın Mecnûn'a teselli yollu cevabı.

4840- Ki ⌣elā ey gevher-i ʿışḳa ḫazīne
Ṣalan ḥayret deñizine sefīne

4841- Ġam-ı ʿışḳum belāsınuñ ḫarābı
Dili miḥnet ocaġınuñ kebābı

4842- Ġamumla terk idüb ʿālem umūrın
Cihānuñ ġuṣṣama ṣatan sürürın

4843- Mülevveṯ dehr içinde ʿāşıḳ-ı pāk
Yaḳasın hicr elinden eyleyen çāk

4844- Nedür hicrān gicelerinde ḥālüñ
Kimüñ rüyıyladur ferḫunde-fālüñ

4845- Senüñ raḫtuñ bu baḥr-i bī-gerāndan
Kenāre çıḳmayısar der-miyāndan

4846- Çi ger vardur benümde ıżṭırābum
Velī yoḳdur senüñ gibi ʿaẕābum

4847- Ḳılarsam ger ġamuñdan zār u nāliş
Ḳorum geh geh başum altına bāliş

4848- Gicem hicrāndan olur gerçi bī-nūr
Yaḳar ḫādimlerüm ṣad şemʿ-i kāfūr

168[a] 4849- Çi ger çarḫa çıḳar ġamdan nefīrüm
Velī altumda var naṭʿ-ı ḥarīrüm

4850- Bisāṭumdur benüm dībā vü ḫārā
Senüñ ḫārāñ olubdur seng-i ḫārā

4851- Maḳāmuñdur dem-ā-dem vādī vü kūh
Ursun sīnene ṣad seng-i endūh

4852- Melāletden gözüñi ger ṭuta ḫʷāb
İdinirsin dikenden naṭʿ-ı sincāb

4853- Elā ey ḫār-naṭʿ u ḫāre-bālīn
Ki gül-reng olmuş eşküñden nihālin

4854- Saña yoḳdur belā bezminde her-dem
Fiġānuñla yaşuñdan özge hem-dem

4855- Ciger ḳanı durur her-dem şarābuñ
Göñül pergālesindendür kebābuñ

4856- Çerāġuñ anda ey vīrāne mesken
Olubdur rūşen āhuñ āteşinden

4857- Ġamuñdur cān u dilde yādgārum
Ne çāre yoḳ elümde iḫtiyārum

4858- Bulunmasa saḫīnüñ nānı ḥāżır
Ḳonuġından irer şerm aña vāfir

4859- Bilürsin sen anı kim kār-ı duḫter
Aña baba elindedür muḳarrer

4860- Bu dünyāda ʿacebdür ki ey nigū-ḥʿāh
Bize maḳṣūdumuz virürse Allāh

4861- Hele biz pāk geldük bu cihāne
Kimesne bulımaz ʿöẕr ü bahāne

4862- Ümīd oldur ki yine gidevüz pāk
İkimizi de bikr iken ḳoca ḫāk

4863- İrişmişdür saña çoḳ zecr benden
Velī ben rāżīyım cānile senden

168b **4864-** Keremden āḫiret ḥaḳḳuñ helāl it
Dil-i bī-çāreden defʿ-i melāl it

4865- Reh-i ʿışḳumda çok çekdüñ belāyı
Ölünce bulmayısarsın rehāyı

4866- Bu resme sözlerile ol ḳamer-veş
Dil-i dīvāneyi ḳıldı müşevveş

4867- Emīn engālden ol iki hem-demı
Arada sözleri efsāne-i ġam

4868- Fiġān ider añub bu iştiyāḳı
Ol oḳur ḳıṣṣa-ı derd ü firāḳı

4869- Dehāna almadan bāde ayaḳdan
Bu vardı elden ol düşdi ayaḳdan

رفتن مجنون با کوه[143]

4870- Çü pervāne vü şemʿ-i meclis-efrūz
Ki yaʿnī ol iki yār-ı ciger-sūz

---

[143] Mecnûn'un dağa gitmesi.

4871- Biraz ḳıldılar ārām ol arada
Ḫudā bilür ne söz geçdi arada

4872- Cefā-yı devr-i dündan bī-nihāyet
Biri birine ḳıldılar şikāyet

4873- Çü Mecnūn gördi ḥāl ayruḳsı oldı
Gözi yaş göñli āteş birle ṭoldı

4874- Mey-i ḥayretden oldı şöyle medhūş
Ki ḥāl-i ʿālemi ḳıldı ferāmūş

4875- Çi ger her ʿöẕrden pāk idi cānı
Helāk eyledi ṭāḳatsüzlük anı

4876- Bıçaḳuñ zaḫmı irdi üstüḫ̇āne
Helākine şitāb itdi zemāne

4877- Bir āh itdi vü ṭutdı rāh-ı deşti
Gider ṣaḥrāda çü deryāda keştī

169a 4878- Revān çün āsyāb-ı cüst-i gerdān
Vuḥūş ardınca hem-çün şīr-i merdān

4879- Bir ayına daḫi irişdi kārı
Ki öz āyīnesin alı ḳodı yārı

4880- Nigāruñ ḫalḳa-i zülfinde o medhūş
Özini ḳılmış ivmekden ferāmūş

4881- Ne kim mecnūnluḳı varise gitmiş
Dil ü cānında Leylī mesken itmiş

4882- Çü görindi gözine māh-rūsı
Hezār oldı bir iken ārzūsı

4883- Ele almadı gerçi bir ayaḳ mey
Velī mest itdi ḫamr-ı ʿışḳ anı key

4884- Dem-ā-dem ol şikeste-ḥāl ü ebter
Oḳurdı vaṣf-ı Leylī'de ġazeller

4885- Ḳamu eşʿārını Zeyd-i diger-ḥāl
Yazardı defter-i ḳalbine derḥāl

4886- Dil-i Mecnūn ruḫ-ı yāre ger aḳdı
Velīkin dīde-i pākile baḳdı

4887- Ki ʿāşıḳ pāk-bāz olmasa her-dem
Yaramaz ki_ola kūy-ı yāre maḥrem

4888- Çü viren ʿışḳdur cān şemʿine nūr
Gerek anı hevāī nefsden dūr

4889- Anuñ kim ʿışḳı ʿiṣmetden cüdādur
Degildür ʿışḳ şehvāt u hevādur

4890- Hevāī olsa ʿāşıḳda ḥarāret
Yüzi ṣuyını ḫāk eyler ḫacālet

4891- Gerek her kim ṭutulsa ʿışḳa cānı
Berī ālāyiş-i şehvetden anı

4892- Ḥaḳīḳat ʿışḳdur āyīne-i nūr
Ḥesāb-ı ʿışḳdan şehvet gerek dūr

169b 4893- Ġarażlu ʿışḳda yoḳdur beḳā hīc
Ġarażlu ʿışḳ ere olmaz revā hīc

4894- Ġarażlu mihr bünyādın yaḳar ʿışḳ
Ġaraż girdügi dillerden çıkar ʿışḳ

4895- Anuñ kim ʿışḳı ṣıdkile düz olur
Bir iken mihri yārına yüz olur

4896- Kişide pāklik birle gerek ʿışḳ
Ki_aña vire şeref hem-çün melek ʿışḳ

4897- ʿAcebdür kim ol iki ʿāşıḳ-ı pāk
Gelüb ṭāhir yine pāk oldılar ḫāk

4898- Bu resme ola çün ʿışḳuñ temāmı
Ḳalur ʿāşıḳda nām-ı nīk-nāmı

4899- Elā ey ʿışḳ işinden vālih ü deng
Cefāsından ḥabībüñ olma dil-teng

4900- Taḥammül sāġarından bāde ḳıl nūş
Ki_olasın ṣadr-ı vaḥdetde ḳabā-pūş

4901- Viṣāl āyīnesinden Ḥamdīyā ger
Dilersen kim görine rūy-ı dil-ber

4902- Belā-yı ʿışḳa ṣabr it niçe sāʿat
Firāḳ u miḥnete eyle ḳanāʿat

4903- Ki şāyed irüre baḫt-ı hümāyūn
Seni bir gün viṣāle hem-çü Mecnūn

صفت حزان و بیمار شدن لیلي و وفت یافتن[144]

4904- Gel ey giryān-ı mātem-ḫāne-i derd
Çerāġ-ı miḥnete pervāne-i derd

4905- Belā zindānı ḳa'rınuñ emīri
'Anā efġān-gehinüñ nevḥa-gīri

4906- Dem-ā-dem eyleyen āh u fiġānı
Ḳılan pür āteş-i dilden cihānı

170[a] 4907- Şikeste-ḫāṭır u dāmen-derīde
Ümīdi dūr fānīden berīde

4908- Gözine teng olan eyvān-ı rāḥat
Başına ġuṣṣadan ḳopan ḳıyāmet

4909- Dili firḳat ḫadenginüñ nişānı
Boyı ġam ḳavs-girinüñ kemānı

4910- Vücūdı ġarḳa-ı deryā-yı ḥayret
Giriftār-ı belā rüsvā-yı ḥayret

4911- Fiġān-gāh-ı ġamuñ nālān u zārı
Belā mātem-gehinüñ sūgvārı

4912- Perīşān-ḫāṭır olan derd ü ġamdan
Müşevveş-ḥāl her laḥẓa sitemden

4913- Gözinden yaş yirine ḳan saçılan
Deminden āteş-i sūzān saçılan

4914- Çeken eyyām-ı bed-'ahdüñ cefāsın
Düzen cānınuñ endūhdan ġıdāsın

4915- Tükenmez eyleseñ bu bābı biñ faṣl
Görelüm bir ki maḳṣūda nedür aṣl

4916- Meger bir vaḳt irüb faṣl-ı ḫazān-zār
Ḫarāb oldı çemen bozuldı gül-zār

---

[144] Sonbaharın tasviri, Leylâ'nın hastalanması ve ölmesi.

4917- İrişüb nā-gehān bād-ı ḫazānī
Ruḫını ḳıldı bāġuñ zaʿferānı

4918- Gözi oldı ṣovuḳdan nergisüñ zerd
Zebūn itdi anı renc-i teb-i derd

4919- Ṣuyuñ ḳārūresi serd oldı ġāyet
Gül-istānuñ ruḫı zerd oldı ġāyet

4920- Gül-i ter ortadan düşürdi raḫtı
Düşürdi ṭopraġa şimşādī taḫtı

4921- Semen-sīmāsını ṭutdı ṣınuḳluḳ
Çemen āyīnesin bozdı ṭunuḳluḳ

170b 4922- Ḳılıcı bīdüñ oldı zer-efşān hem
Varaḳlar gül-şene gevher-feşān hem

4923- Yil itdi ḳumrīyı lerzān u bī-tāb
Ki giydi egnine postın sincāb

4924- Hevā-yı serdden ḫāmūş bülbül
Şarāb-ı derdden medhūş bülbül

4925- Düzeldüb zāġ şimşād üzre destān
Urur ṭabl-ı raḥīl-i bāġ u bustān

4926- Çü bād-ı mihr-cānī irdi bāġa
Cihān bülbül yirini virdi zāġa

4927- Şükūfe nīli ḫumın çāk idüb seng
Ḳabā-yı bāġı ḳıldı reng-der-reng

4928- İrüb ḳomadı ḳahr-ı bād-ı ṣarṣar
Ṣanevber ḫullesinde tükme-i zer

4929- Ṭaġıtdı ṣaçların bāġ içre sünbül
Kim anı münfaʿil ḳıldı ġam-ı gül

4930- Olub limon-ı murġ-ı fıstıḳī-per
Ḳodı gül-zār içine beyże-i zer

4931- Tehī düşdi kedū-yı çarḫ-ābād
Ki içi bāde yirine oldı pür bād

4932- Olub her tār bir tenevvür āẕer[145]
Ki içi bāde yirine oldı pür aḫker

4933- ʿİẕār-ı bāġda her zāġ-ı maḥzūn
Ḳara giydi vü gözleri ṭolu ḫūn

4934- Siyeh-pūş olduġı sünbül budur hem
Ki bāġ içre güliçün ṭutdı mātem

4935- Çemen soñında ʿādetdür ki her-bār
Eler zerden varaḳ ġırbāl-ı eşcār

4936- Gire çün bāġ içine bād-ı pür-şūr
Olur yapraḳ dökülmek anda maʿẕūr

171[a] 4937- Zemāne ire çün faṣl-ı ḫazāne
Teb ü lerze revādur būstāne

4938- Gül-i nāzik çeker bāġ içre rencūr
Yatur maḫmūr yir yir tāk-ı engūr

4939- Ṣaḥārīde ḳamu mürde çemenler
Kefendür aña kāfūrī semenler

4940- Çiçekler cāmesiz ḳaldı vü bī-hūş
Çemen ṣaḥnı anuñçündür kefen-pūş

4941- Ṣan oldı sevk-i ḫāne mesken-i bāġ
Ki ider feryād içinde her ṭaraf zāġ

4942- Budaḳ kim evvel idi berk taḫtı
Ḳuru tābūta döndi gitdi baḫtı

صفت بیماری لیلی[146]

4943- Çü dehr irürdi devri bu zevāle
Yitişdi bād-ı ṣarṣar bir nihāle

4944- Ki ol mīr-i perī-rūyān-ı āfāḳ
Büt-i sünbül-külāle vü semen-sāḳ

4945- Hezārān şīve vü nāz ile bir şeb
Yatub uyḫuya vardı ol şeker-leb

---

[145] Āẕer kelimesi metinde ازر şeklinde yazılmış.

[146] Leylâ'nın hastalığının tasviri.

4946- Düşünde gördi ol dil-dār-ı mevzūn
Ki ölmüş fırḳat ü derdile Mecnūn

4947- Bu ḫ̤ābuñ ıżṭırābından be-nā-gāh
Uyandı zār u lerzān ol niker-ḫ̤āh

4948- Yoġiken miṣl-i Leylī'nüñ cihānda
Gün andan şerm iderken āsmānda

4949- Ṭutuldı ebr-i ġamıda āftābı
Tebüñ tābı ḳomadı anda ḫ̤ābı

4950- Bahārına ṭoḳundı çeşm-i ḥussād
İrişdürdi ṭabanca şemʿine bād

171b 4951- İçinde göñleginüñ ol perī-veş
Ṣanasın oldı tenevvür içre āteş

4952- Işırdı laʿlini tebhāle-i ġam
Ṣıdı teb rengini ruḫ̤sārınuñ hem

4953- Saḳāmet bādı ḳapdı lālesini
Temūz ıssısı yaḳdı jālesini

4954- Ṭaleb-kār oldı pes bāline servi
Nihāl-i servden düşdi teẕervi

4955- Ezel zerrīn ʿısābe baġlanan baş
Özin destār-ı derde ḳıldı yoldaş

4956- Serāy-ı ṣıḥḥati oldı müzelzel
Ayaḳda düşdi ḫ̤alḫ̤al-ı muḫ̤allel

4957- Girān-ser ḳıldı cām-ı devr-i devvār
Gözi gibi żaʿīf oldı vü bīmār

4958- Tebüñ ıssısı ḳızdurdı ʿiẕārın
Ṣan āteş-ḫ̤āne ḳıldı lāle-zārın

4959- Lebi üstinde her tebḫ̤āle pür-cūş
Ḳara ḫ̤āli ile oldı hem-āġūş

4960- Cemālinde olan her dürr-i zīver
Aña bir ābile oldı muḳarrer

4961- Tebüñ tābından iki rūy-ı şengūl
Ṣanasın oldı iki āteşīn gül

4962- Żaʿīf oldı be-ġāyet ol semen-ber
Ki inceldi beli gibi ser-ā-ser

4963- Ṣolub bozuldı rūyı āftābı
Şu gül gibi ki gitmişdür gül-ābı

4964- Meh-i ruḫsārı beñzedi hilāle
Nihāl-i ḳāmeti döndi ḫilāle

4965- Vücūdı rişte sinde ḳalmadı hīc
Meger kim mühre-i püşt oldaḫi pīc

172a 4966- Pür iken ġabġabı çāhında zemzem
Ṣoġulub āb-ı ḥayret ṭoldı oldem

4967- Ṭarīken gülden ol serv-i ḳaṣab-püş
Ḳaṣab tārı gibi ḳaldı içi boş

4968- Ruḫı mirʿātı buldı inkisārı
Dem-i merg aña irürdi ġubārı

4969- Dilinden çıḳdı sevdā başına ḫām
Başından hem diline indi ser-sām

4970- Ḥarāret ḥālini ḳıldı mübeddel
Ölümi ḥücceti oldı müseccel

4971- Fenā bādı söyündürdi çerāġın
Ḳażā seyli ḫarābe virdi bāġın

4972- Eger nūş eylese āb-ı ḥayātı
Gidermez andan āṯār-ı memātı

4973- Vücūd gördi ki itdi ṣıḥḥati terk
Ziyāde oldı anda ʿillet-i merg

4974- Görüñ ḳand-ı leb-i şekker-feşānın
Pür itdi āb-ı mergile dehānın

4975- Ḳaşınuñ vesmesi gitdi se-ā-ser
Cinān ṭāvūsı ṣankim ḳaldı bī-per

4976- İki gözleri ḳaldı sürmeden ḫuşk
Cüdā düşdi ṣanasın nāfeden müşg

4977- Ḳulaġından döküldi gūş vāre
Sadefden çekdi dürr kendin kenāre

4978- Çevirdi gerdeninden ṭurresi ser
Ṣanasın gitdi genc üstinden ejder

4979- Ṣaçı ucında dürr-i güşı her-bār
Şu resmile ṭurur kim beyże-i mār

4980- Ṣanasın buldı ol ruḫsār-ı gül-berg
Fenā meşşāṭasından sürḫī-i merg

172[b] **4981-** Ecel dāmādı geldi ki alub anı
Götüre mülk-i dünyādan ṭabanı

4982- Çün uġradı bu resme ṭurfe ḥāle
Ol ayuñ yıldızı düşdi vebāle

4983- ʿİlāc itmeklik içün ol ḥabībe
Didiler geldi bir ḥāẕıḳ ṭabībe

4984- Umarlardı kim andan gide bu derd
Ruḫı āyīnesinden pāk ola gerd

4985- Çü baḳdı aña bu üstād-ı ḳābil
Görür bir şemʿdür bāde muḳābil

4986- Eyülik resmi görünmez özinde
Ki āṣār-ı ecel ẓāhir yüzinde

4987- Velīkin bildügi deñlü yine hem
ʿİlāc itdi marīże ol mükerrem

4988- Çün ire şīşe-i cān inkisāre
Kim ider aña peyvend ile çāre

4989- Ḫarābe vare çünkim ḥāne-i dil
Anı ābād ḳılmaz müştle gil

4990- Yaḳa bir ḫirmeni ṣaḥrāda çün tāb
Ne aṣṣı ṣoñra ṣaçmaḳdan aña āb

وصیت کردن لیلي با مادر خود[147]

4991- Bu resmile çekerken zaḥmet ü renc
Söz açdı anesine ol belā-senc

---

[147] Leylâ'nın annesine vasiyet etmesi.

4992- Ki ey māder mükedder oldı ḥālüm
Tükendi ḳalmadı ṣabr u mecālüm

4993- Gel otur yanuma kim ey vefā-dār
Ġanīmetdür bize bu laḥẓa dīdār

4994- Senüñle bir nefes ey yār-ı cānī
İdelüm yād-ı ḥāl-i düstānı

173[a] 4995- Zemānlardur kiٮucumdan ey belā-senc
Çekersin ġuṣṣa vü ġam zaḥmet ü renc

4996- Bugün vaḳti durur kiٮüstüñden ey yār
Götürüb zaḥmeti yini ḳılam bār

4997- Dilerven görmeyesin daḫi benden
Aġırlıḳ ġayr-ı seng-i ḳabrden sen

4998- Kişi min baʿd benden çekmeye bār
Meger kim bir nefes tābūt-ı ber-dār

4999- Ucumdan olmayısar daḫi yir ṭar
Meger kim maḳbere oldaḫi nā-çār

5000- Çü ʿömrüm bergini ḫāke vire bād
Duāʿdan geh geh idesin beni yād

5001- Hem ey zībā-ḫıṣāl [ü] pāk-niyyet
Saña ben ḫākden olsun vaṣiyyet

5002- Ki şol dem kim idem teslīm cānı
Firāk-ı dūstdan virem revānı

5003- Bulub bir pāre ḫāk-i kūy-ı yārı
Gözüme sürme eyle ol ġubārı

5004- Gül-āb-ı eşkle ḳıl sīnemi pāk
Kefen ʿıṭrı yiter hem bana ol ḫāk

5005- Vücūd-ı çāk çāküm üzre ey cān
Dem-i serdüñden ol kāfūr-efşān

5006- Daḫi ḳanlu kefen ṣar kim şehīdüm
Memātum ʿīddür ḳurbān ʿıydum

5007- Müzeyyen eyle tābūtum ʿarūsın
Ṣalāmüñ nāleden ḳıl hem ḫurūsın

5008- Çün āvāzemden ola ḫalḳ āgāh
Ki ⌣olub āvāre ⌣idem terk-i vaṭan-gāh

5009- Bilürven kim geliser bu serāya
Benüm sevgümde bir kimse ʿazāya

173b **5010-** İre çün ḳabrüm üzre ol teni çāk
Meh isteyü gele lîkin göre ḫāk

5011- Mezārum üzre bil kim ol budāle
İdiser derdle feryād u nāle

5012- Benüm yārumdur ol giryān bilesin
Keremden ʿizzet ü ḥürmet ḳılasın

5013- ʿAzîz ü muḥteremdür çünki yārum
Saña oldur ṣoñumca yādgārum

5014- Ḫudā ḥaḳḳiçün anı ḫoş ṭut ey yār
Ḥaḳāret çeşmi ile baḳma zinhār

5015- Eyü sözile göñlini ele al
Ki ⌣ola āsūde-dil bir dem ol ābdāl

5016- Ben iñen muḥterem ṭutardum anı
Riʿāyet eyle sen de ol yār-ı cānı

5017- Çü yoḳdur senden özge baña sırr-daş
Uş eyledüm öñüñde rāzumı fāş

5018- Naẓar ḳıl ḥālimüñ żaʿfına bir baḳ
Baña raḥm it saña ecrin vire Ḫaḳḳ

5019- Açub şefḳat ḳapusın ḳıl teraḥḥüm
Dilüñe ṭaʿndan virme tevehhüm

5020- Nice bilürsüñ aḥvālüm beyān it
Yolında nidügin ḥālüm beyān it

5021- Ayıt kim Leylī'yi ḳıldı ġamuñ ḫāk
Cihāne pāk geldi gitdi hem pāk

5022- Teni oldı senüñ mihrüñle ḫākî
Senüñ bāduñla virdi cān-ı pāki

5023- Senüñ ʿışḳuñda key ṣādıḳlıḳ itdi
Ki ṣıdḳ-ı cānile ʿāşıḳlıḳ itdi

5024- Senüñ ʿışḳuñla terk itdi cihānı
Ne diyim kim ne resme virdi cānı

174[a] **5025-** Cihān içre hemīn anuñ şümārı
Ġamuñ idi yoġidi özge kārı

5026- ʿAdem mülkine ʿazm itdükde ol cān
Sefer zādın ġamuñ düzdi yek-sān

5027- Serāy-ı ʿişretidür şimdi anuñ ġūr
Tenidür zād-ı mūr u ṭuʿme-i mūr

5028- Mezārı sengi kim var bī-taḥarrük
Senüñ kūh-ı ġamuñdandur teberrük

5029- Ser-i ḳabrinde ṭuran levḥ kim var
Dilidür saña ḥālin dimek ey yār

5030- Mezārı üzre yanan şemʿ-i her-rūz
Senüñ mihrüñ odındandur şeb-efrūz

5031- Dilinde dāġlar ki ‿anuñ ḳomuş mihr
Nigīn-i mihr-bānīden durur mühr

5032- Bugün kim perde olmuşdur aña ḫāk
Senüñ derdinedür yine heves-nāk

5033- Ḳalubdur muntaẓırlar gibi her-gāh
Gözi yolda senüñçün ey nigū-ḫᵛāh

5034- Ḳaçankim virmege ḳaṣd itdi cānı
Ḫiṭāb idüb saña dirdi zebānı

5035- Ki ‿uş öldüm intiẓār-ı vuṣlatuñdan
Vücūdum ḫāk oldı ḥasretüñden

5036- Senüñ mihrüñde ey ʿışḳile mensūb
Uş itdüm terk-i devrān-ı pür-āşūb

5037- Degilsüñ hem vefā rāhında sen süst
Baña yollar gözetdürme iriş cüst

5038- Viṣale irelüm kim bunda olmaz
Ebed bīm-i raḳīb ü vehm-i ġammāz

5039- Yüzüme eyle bī-minnet nezāre
Yem-i hicr engininden çıḳ kenāre

174b

5040- Olalum hem biz iki yār-ı dil-sūz
Bile bī-ṭā'ne-i düşmen şeb [u] rūz

5041- Çekelüm ḳabr ḫıştından biz ey yār
Raḳībüñ ṣūretine ḳarşu dīvār

5042- Niḳāb-ı ḳabrden ey sa'd-ı aḫter
Yapalum müdde'īnüñ yüzine der

5043- Bisāṭ-ı ḫāk üzre bī-melāmet
Bile hem-ḫ'āb olalum tā ḳıyāmet

وفات یافتن لیلي و عزا کرفتن خویشان[148]

5044- Bunı didi vü gözlerin ter itdi
Ki ḳaṣd-ı 'azm-i mülk-i diger itdi

5045- Çeküb ol meh-veşüñ çeşm-i siyāhı
Cihāne eylemez oldı nigāhı

5046- Anuñ vesme çekilmiş ḳaşları hem
Ḳara giydi ya'nī ṭutdı mātem

5047- Cihān pür-baḥr iken ol nev-'arūsı
Helāk eyledi teşnelik aġusı

5048- Kızını kim bu resme gördi māder
Başına ol zemān ṣan ḳopdı maḥşer

5049- Ḳara giydi vü gözden dökdi bārān
Niteki ebr-i siyāh-ı nev-bahārān

5050- Açub başını mānend-i semen-zār
Ṣaçını yollara virdi semen-vār

5051- Kızınuñ ḥasret-i zülf ü ruḫında
Nice ṣac bölme çāk itdi ruḫında

5052- Cüvānı üzre pīrāye ol 'acūze
Gözinden dökdi ḳanlar küze küze

5053- Şu resme dökdi ol māh üzre ḳanı
Ki ḳandan yundı āb-ı zindegānī

[148] Leylâ'nın ölmesi ve akrabalarının buna tahammül etmesi.

175a 5054- Şu deñlü nāle ḳılub urdı çarḫı
Ki_iniletdi anuñ efġānı çarḫı

5055- Yaşından şol ḳadar aḳıtdı ḳanı
Ki diyeydüñ pür itdi ḳan cihānı

5056- Fiġān idüb başına ḳoydı ṭoprak
Vücūdın lerze ṭutdı hem-çü yaprak

5057- Ten-i ṣad-pāresine çeng urdı
Vücūd-ı ḫastesine seng urdı

5058- Ruḫı şemʿinsiz itdi hem-çü fānūs
Tenin pīrāheninde çāk o maḥbūs

5059- Ṣan anuñ māteminde oldı ḫar-gāh
Ḳara mātem-kede pür nāle vü āh

5060- Giyindi ḫar-geh ol demden beru hem
ʿAzā-gīrān gibi eṣvāb-ı mātem

5061- ʿArab dil-berleri yırtub yaḳayı
ʿAzā içün giyindiler ḳarayı

5062- Siyeh cāmeyle meh-rūyān-ı dil-sūz
Miṣāl-i şemʿ idiler mātem-efrūz

5063- Çıġırub didi ḫubān-ı ḳabīle
Dirīġā gitdi ol serv-i cemīle

5064- Yaḳasın çāk idüb hem-çün gül-i ter
Kesüb atdı ṣaçın her māh-peyker

5065- Gözinden aḳıdub her biri seyli
Çıġırurlar ki vāfir yād-ı Leylī

5066- Dirīġā ḥasretā ey dil-ber-i pāk
Ki oldı pāk-i cismüñ ġarḳa-ı ḫāk

5067- Eyā serv-i revān bizden ne gördüñ
Ki böyle vaḥşet idüb yüz çevirdüñ

5068- Meger bezmişdüñ ey meh yüzümüzden
Ki gün gibi ṭolanḍuñ gözümüzden

175b 5069- Yaḫūd bu vechden girdüñ zemīne
Kì girer yire her genc ü defīne

5070- Açılmadan eyā gül nīşe ṣalduñ
Veyā ġonce-dehen ne ḫāmūş olduñ

5071- Şeker dildüñ ḳanı ol ṭatlu sözler
Ḳamer yüzden ḳanı ol ḳare gözler

5072- Ḳanı ol nāz u şīve ol leṭāfet
Ḳanı ol luṭf iḥsān ol faṣāḥat

5073- Ḳanı ol serv gibi ṣalınan ḳadd
Ḳanı ol gül gibi zībā vü ter ḫadd

5074- ʿArab içre ne deñlü varsa āʿyāñ
Ḳamu çāk itdiler ġamdan girībān

5075- Ġırīv-i nāle çıḳdı āsmāne
Ser-ā-ser ġulġule düşdi cihāne

5076- Düzetdiler şu resme kim dimişdi
Vaṣiyyet-nāmede ḳaydın yimişdi

5077- İdüb maḫlūṭ ʿanberle gül-ābı
Yudılar eşkle ol āftābı

5078- Pes idüb ġarḳ-ı kāfūr u ʿabīre
Kefen ṣardılar ol cism-i ḥarīre

5079- Çü murġ-ı cān uçub ten ḳaldı ḫāmūş
Żarūrī beyże-veş oldı kefen-pūş

5080- Kefen kim ṣardılar ol nāzenine
Ṣan oldı ḥulle-i cennet tenine

5081- ʿArūs-ı nev-keb oldı semen-ten
Ḳabā-yı uḫrevī birle müzeyyen

5082- Girüb tābūtına pīrān-ı pür-nūr
Göneldiler idüb ʿazm-i sūy-ı gūr

5083- Ḫalāyıḳ yiler ardınca öñince
Ulular āh idüb aġlar ṣoñınca

176[a] **5084-** Gider düş üzre ol tābūt ḫāmūş
Nitekim merdümān-ı mest-i bī-hūş

5085- Firāḳından ʿArab ḳavmi ser-ā-ser
Şikeste düşdiler çün zülf-i dil-ber

5086- Peyince nāle ḳılub derdi herkes
Ḳanı ol zülfi sünbül çeşmi nergis

5087- Gelecegin bilüb ol gevher-i pāk
Ṣadef gibi dehān açmış ṭurur ḫāk

5088- Çü tābūt-ı nigār-ı māh-pāre
İrişdi ḳaṣrdan sūy-ı mezāre

5089- Elin alub ḳażā ḳāżısı pür-kīn
Anı dāmād-ı gūre ḳıldı kābīn

5090- Felek yenge gibi alub elini
Yatırdı naʿ-ı ḫāke ol gelini

5091- Vücūdunı anuñçün eyledi çāk
Ki tā yir vire ṣadrında aña ḫāk

5092- Yire ol āb-ı ḥayvān virdi cānı
Ölüden buldı bir tāze revānı

5093- Nigārīn-i ḥiṣār oldı ḥiṣārı
Serāy-ı ḳabrde ṭutdı ḳarārı

5094- Cihān dürdi anuñ daḫi berātın
Ḳurutdı naḫl-i gül-zār-ı ḥayātın

5095- Cihānuñ gerçi kim bāzārıdur germ
Velī bulmaz ḫarīdār andan āzerm

5096- Ferişte ṣūretinde dīve beñzer
Başında kūh u bilinde ḫançer

5097- Cihānda bir ferişte var mıdur hīc
Ki yolın itmemişdür gül anuñ pīc

5098- Kime mey virdi evvel nīm-kūze
Ki ḳan ḳusdurmadı ḫāhir ol ʿacūze

176b 5099- Bu bāġuñ naḫli gösterdimi bergi
Ki anı hīc itmedi miḫnet tekergi

5100- Saña çünkim muṭīʿ olmadı bu taḫt
Aradan ṭaşra ṣalsañ yilidür raḫt

5101- Bilür misin kim bu çarḫ-ı āsmānī
Atar senden atamızsın sen anı

5102- Ṭolu derd ü belādur bu cezīre
Ḳaradur ṭoprāġı vü ābı tīre

5103- Miyāndan kişi key çıḳar kenāre
Ki bī-pervā iresin şehr-yāre

5104- Bu ṣandūḳ-ı revāḳ-ı çarḫı ey cān
İdübdür ġarḳ-ı ḫūn-ı şīr-i merdān

5105- İçer mey gibi ḳanı yoḳ dehānı
Alur biñ cānı yoḳdur gerçi cānı

5106- Güli dehrüñ dikendür taḫtı zindān
Sürūrı miḥnet ü gül-zārı nīrān

5107- Ne deñlü ḫūb u zībā naḳşı kim var
Ḳamudur bī-ṣebāt u zişt ü murdār

5108- Kişi ki olmaya göñlünde küdüret
Anı aldayımaz hergiz bu ṣūret

5109- Ḳanı Ḫüsrev ḳanı Dārā ḳanı Cem
Gidüb ġayrīler aldı yirlerin hem

5110- Kişi bu varṭadan ḳurtılmaz aṣlā
Bu ḳapu mekr ile örtilmez aṣlā

5111- Çalışdı her cüvān cehd itdi perīr
Bu ḳufluñ feṭḫine olmadı tedbīr

5112- İrürmez kimse çarḫuñ işine rāy
Gelen gider eger yoḫsul eger bay

5113- Biten her sebze vaḳtinde bahāruñ
Ḫaṭındandur eṣer bir gül-ʿizāruñ

177a 5114- Daḫi her lāle eṭrāfında cūyın
Nişān-ı ḫaddidür bir lāle-rūyın

5115- Ḳamu ḫiştān ki ferş-i āstāndur
Ḥaḳīḳatde gil-i cism-i şehāndur

5116- Bu çarḫuñ gerdişidür pīç-der-pīç
Öñi ṣoñı ḳamu hīçdür ḳamu hīç

5117- Gül ü sünbül ki evvel bitirür ḫāk
İder ṣoñra ḳamusın ḫār u ḫāşāk

5118- Cihānda bitdümi bir serv-i ḫurrem
Ki ‿anı ḳahr āteşi ḳılmadı ḥīzem

5119- Eger varise sende ʿaḳl u idrāk
Cihānuñ işine ḥīc olma ġam-nāk

5120- Baḳarsañ ger ḥaḳīḳat ḥāle ey dil
İşüñ aṣlındanuz biz cümle ġāfil

5121- Naẓar ḳıl ki ‿ol nigār-ı pāk-dāmān
Nice eyledi cānāne fidā cān

5122- Yidi göz bir degirmendür bu eflāk
Gice gündüz döner bī-āb çāḫāk

5123- Ecel ḳavsinden irişdi aña tīr
Gideriz biz daḫi növbetce bir bir

5124- Bu resme kim görübdür āsyābı
Ki ne ʿāciz yile ne ister ābı

5125- Hem anda var durur bir ʿāḳıl üstād
Ki ‿işidür dāim anuñ ʿadlle dād

5126- Ki her bir ādemīnüñ növbetile
Ögidür ʿömri daḫlın sürʿatile

5127- Eger fehm itmeyüb ġāfil bu ḥāli
Bize şu yüzden iderse suʿāli

5128- Ki bu iş növbete düşmez muvāfıḳ
Gelüb öñ ṣoñ gider ekṣer ḫalāyıḳ

177b **5129-** Daḫi ṣoñra gelüb evvel gider çoḳ
Bu resme ʿadle ḫōd ʿaḳlile yol yoḳ

5130- Şu resme vireler anuñ cevābı
Ki çün ḫalḳ itdi Ḥaḳḳ bu āsyābı

5131- Anuñ kim yeyni yüki var gelür gic
Yine göndürür anı eglemez ḥīc

5132- Velī anlar kim ir geldi girān bār
Getürdi her biri yük nice enbār

5133- Şular kim kendülerden ṣoñra geldi
Olar gitdi vü bunlar yine ḳaldı

5134- Budur ḥikmet ki aġır yükleri var
Ol ucdan lā-cerem gic ḳurtulurlar

5135- Ki zīrā bir gözinde iş bu ṭāḥun
Ögidünce dürişüb nice yük un

5136- Yüki az olanuñ bir gözde ey yār
Öginür nicesinüñ unı tekrār

5137- Degil mi ʿadl kim her şaḫṣa ol üstād
Kifāyet itdügünce baḫş ider zād

5138- Bu remzüñ bī-nihāyetdür cevābı
Sözüñ ḳaṣrında gördük biz ṣevābı

5139- ʿAceb ṭurfe degirmendür bu gerdūn
Ki ögidür ne Leylī dir ne Mecnūn

زاری کردن مادر لیلی و خبر دادن مجنون را از وفات لیلی[149]

5140- Pür iden āteş-i dilden cihānı
Şu resme itdi feryād u fiġānı

5141- Ki Leylī'nüñ anası ol şikeste
Belā vü renc zencīrine beste

5142- Benefşe şāḫı gibi ḳāmeti ḫam
Ḳaralar giydi ṭutdı ḳatı mātem

178[a] 5143- Ḳabāsı nīl-reng ü göñli nā-şād
Anuñ gibi ki ẓulm irmiş arar dād

5144- Vücūdı eşk ü āh-ı dil-keş içre
Gehī āb içre gāhī āteş içre

5145- Dökerdi acı acı dīdeden yemm
Cihānda kim durur bī-girye ādem

5146- Giceler ṣubḥadek ḳılardı nā-şād
Ḳızınuñ ḳabri üzre āh u feryād

5147- Ciger-gāhına batan ḫār-ı pür-tāb
Aḳıdurdı gözinden yüzine āb

5148- Ḥarām itmişdi ġam çeşmine ḫvābı
Ḳoçub ḳabrini ḳılardı ḫiṭābı

[149] Leylâ'nın annesinin ağlayıp inlemesi ve Leylâ'nın ölümünü Mecnûn'a haber vermesi.

5149- Ki nedür ḥālüñ ey miskīn ġarīb āh
Ḳalan maḥremlerinden bī-naṣīb āh

5150- Ḳanı ol ten ki tāzeydi semenden
Bulurdı renc tār-ı pirehenden

5151- Bugün derdā ki ey miskīn ü dil-teng
Anı başdı yüzer biñ men iki seng

5152- Şol ābuñ ki_adı idi ʿārıż-ı pāk
Dirīġā kim yidi āḫir anı ḫāk

5153- Dür-i dendānuñı ḥayfā ki ey ḥūr
Güm itdi ṣad firāḳile leb-i gür

5154- Dehānuñ dürcine bilsem ki ey cān
Ne taşdan inkisār irmişdi elʿān

5155- Ḳatuñdan idemez oldum güẕer hīc
Ṭapuñdan ṭuyamaz oldum ḫaber hīc

5156- Yolum yoḳdur ki görem verd-i rūyuñ
Yaḫūd ḥāṣıl ḳılam bir şemme būyuñ

5157- Nedür ẓulūmāt-ı gür içinde ḥālüñ
Nicedür mār u mūr içinde ḥālüñ

178[b] **5158-** Ḳara zülfüñ Ḫudā bilür ki ey cān
Nice mār ile ṭolmuşdur el'ān

5159- Büküñ kim dāne-i şevḳidi ey māh
Nice mūruñ dehānında ola āh

5160- Lebüñ kim cānlara ḳūt idi ey pāk
Ne seng-i ḫāre altındadur çāk

5161- Benüm sensin hemīn bir bāġ-ı bī-ber
Ṣadef gibi kim andan dür gevher

5162- Yile varmış güli vü ḫārı ḳalmış
Zemīn gencini yutmış mārı ḳalmış

5163- Bu resme gözlerinden cūy idüb ḫūn
Pes itdi ʿazm-i efġān-gāh-ı Mecnūn

5164- Vaṣiyyetden meger ḫār-ı emānet
Vücūd-ı çākine virdi cerāḥat

5165- Varub ṭaġ içre buldı kān-ı derdi
Şebi tārīk şemʿi mürde merdi

5166- Çü Mecnūn ġördi rūy-ı rengin anuñ
Taʿaccüb ḳıldı ḥāl-i tengin anuñ

5167- Didi kim nedür ey māder bu ḥālet
Neden irdi saña böyle melāmet

5168- Didi ṣormayasın kim baḫtum öldi
İşüñ endāzesi bir yüzden oldı

5169- Be-nā-geh ḳāre ṣu çıḳdı zemīnden
İrişdi merg bāb-ı āhenīnden

5170- Döküb ebr-i belā miḫnet tegergin
Ḥayātum bāġınuñ ṭaġıtdı bergin

5171- Elümde idi bir tāze verdüm
Ṣıyub yil bergini arturdı derdüm

5172- Ṭutuldı cān göginüñ āftābı
Ṣaġılub bitdi ʿaynınuñ ābı

179a 5173- Felekden düşdi māh-ı menzil-ārā
Çemenden gitdi bir serv-i dil-ārā

5174- Hevādan irişüb bir berḳ-i nā-ḫōş
Sürūrum ḫirmenine urdı āteş

5175- ʿAṭa ḳılmışdı Ḥaḳḳ bir serv-i āzād
Gelüb bād-ı ecel yıḳdı ⌣anı feryād

5176- Dem urub āteş-i merg-i siyeh-baḫt
Göyündürdi ne ḫāne ḳodı ne raḫt

5177- Meger var idi bir Yūsuf-cemālüm
Ecel gürgi yidi⌣anı ne⌣ola ḥālüm

5178- Dirīġ u derd ü ḥasret vāy-veylāh
Ki⌣elümden çıḳdı dāmān-ı murād āh

5179- Söyündi bād-ı ġamdan şemʿ-i maḳṣūd
Siyāh itdi cihānı ẓulmet-i dūd

5180- Götürüldi ṭarab resmi cihāndan
Yile vardı neşāṭ āyīni andan

5181- Ecel ʿayyārı maḳṣūdum gülin āḷ
Firībile elümden ḳapdı nā-gāh

5182- Murād olan saña vü bana maḳṣūd
Sefer ḳıldı cihāndan ḫayf u bedrūd

5183- Yirimüze senüñle bizüm ey yār
Ḳapusın baḫt-ı bīdār itdi dīvār

5184- Ġam u hicr ile ey ferhād-āyīn
Yoluñda virdi Leylī cān-ı şīrīn

5185- Bilelden kendüyi ol serv-i mevzūn
Dilinden düşmedi hīc nām-ı Mecnūn

5186- Ḳomadı çün ġamuñdan yutdı ḫārı
Baña ol gül senden özge yād-gārı

5187- Senüñle gel beru ey yār-ı dil-sūz
Bile aġlayalum her gice her rūz

179b **5188-** Ki zīrā şol gicede ki ola deycūr
Çerāġ iki yanıcaḳ yeg virür nūr

5189- Ḳılalum hem biz iki bülbül-i zār
Fiġān u nāle kim ḫāk oldı gül-zār

5190- Mezārı üzre çün şemʿ-i şeb-efrūz
Yanalum yaḳılalum ey ciger-sūz

خبر يافتن مجنون از وفات ليلي[150]

5191- İşitdi bu kelāmı çünki Mecnūn
Aġu içmiş gibi oldı diger-gūn

5192- El urub göñlegini eyledi çāk
Diline geleni söyledi bī-bāk

5193- Didi ki ey yāve-gū bu nice sözdür
Ki cānum cāmın itdüñ zehrle pür

5194- Nice vardı dilüñ ey naḥs-güftār
Ki geldüñ bana dersin öldi dil-dār

---

[150] Mecnûn'un Leylâ'nın ölümünden haberdar olması.

5195- Baña kim böyle yemm-giryān u dil-rīş
Baḳub raḥm eylemedüñ ey bed-endīş

5196- ʿAceb müşkil ḳażāya uġramışam
Ḳatı bitmez belāya uġramışam

5197- Ṭutulmışam ʿaceb düşvār bende
Bu resme düşmesün hīc bende bende

5198- Bunı didi vü düşdi deng ü bī-hūş
İşitmekden dimekden oldı ḫāmūş

5199- Zemāndan ṣoñra çünkim geldi ʿaḳlı
Ḫiṭāb eyledi cānına bu naḳli

5200- Gel ey rūz-ı ecel ḳatl it çerāġum
Var ey dem bādsız ḳalsun dimāġum

5201- İrişdi ey nefes hengām-ı rāḥat
Gidüben gelmeden eyle ferāġat

180[a] 5202- Tüken şimdengeru ey āb u nānum
Ki ola rencden āsūde cānum

5203- İrişüb ey beşīr-i merg çün bād
Beni ḳıl müjde-i mergümle dil-şād

5204- Ki ayaġuñ tozına naḳd-i cānı
Peyāmuñçün vireyin müjde-gānī

5205- Eyā merg ölmenüñ irdi zemānı
İriş tīz muntaẓır eyleme cānı

5206- Esen ḳal ey ḥayāt āḫir esen ḳal
Uçurub cān ḳuşın ey sīne sen ḳal

5207- Beni ḳurtar İlāhī bu belādan
Belā-yı refʿ ḳıl bir mübtelādan

5208- Çıḳarub bu ḳafesden murġ-ı cānı
Kenār-ı yārde vir āşyānı

5209- Be-ḥaḳḳ nāle-i ʿuşşāḳ-ı nā-şād
Beni bu varṭadan yā Rabb ḳıl āzād

وفات يافتن مجنون در فراق ليلي[151]

5210- Diyüb bu sözleri gözden döküb ḳan
Yaşı mevc urdı çün deryā-yı ʿummān

5211- Götürüb şöyle kim eşk-i revānı
Bıraḳdı ravża-ı Leylī'ye anı

5212- Peyince vaḥşiyān-ı pür-mehābet
Bile varmışlar idi bī-nihāyet

5213- Şu resme ḳocdı varub ol mezārı
Ki naḳş itdi ruḫāmini ʿizārı

5214- Tenine virdi ecel renci ḥarāret
Ölüm derdi başın aġrıtdı ġāyet

5215- Ġarīb ü ḫaste düşdi ḫāk üzre
Şu resme kim bisāt-ı pāk üzre

180b 5216- Ḳodı yüz cehd ile mānend-i bālişt
Ol üftāde başı altına bir ḫışt

5217- Degil kimse aña hem-rāz-ı bālīn
Meger bir küze-i köhne-sifālīn

5218- Ne var kimse ki gel diye ṭabībe
Kefen ḳaydın göre yā ol ġarībe

5219- Ne yārı var ki aña ḳılub hidāyet
Ölürken ide telkīn-i şehādet

5220- Ne kes ki andan vaṣiyyet eyleye güş
Ne ḫōd penbeyle şerbet itdüre nūş

5221- Ne bulınur mezārın ḳazar üstād
Ne tābūtın götürür ādemī zād

5222- Yıḳılmış ḫāk üzre ḫaste vü zār
Degil hīc kimse ḥālinden ḫaber-dār

5223- Gelüb ebr üstine mānend-i aḥbāb
Lebine virdi ol bī-çārenüñ āb

5224- Ġamından ebr iñilerdi vü bārān
Gözinden yaş dökerdi hem-çü yārān

---

[151] Mecnûn'un Leylâ'nın hasretiyle ölmesi.

5225- Şitāb iderdi ġāyet göñli cānı
Ki tā taʿcīl ile vire revānı

5226- Kiçirişe yārına bir laḥẓa evvel
Bula maḳṣūdın ide müşkilin ḥal

5227- Çün irişdi zemān-ı ḳabż-ı rūḥı
Nüzūl itdi aña gökler fütūḥı

5228- Görüb cennetde cāy-ı dūstānı
Çıġırub dōst diyu virdi cānı

5229- Fenā cāmı aña daḫi ṣunuldı
O daḫi bu güẕer-gehden gönüldi

5230- Çü cān murġı çoldı ten dāmından āzād
Gürūh-ı vaḥşiyāndan ḳopdı feryād

181[a] 5231- Şu resme oldı ḥayvānāt nālān
Ki ṭoldurdı cihānı āh u efġān

5232- İder ḳoyub başına ġuṣṣadan ḫāk
Peleng öz pencesiyle sīnesin çāk

5233- Şu resme oldı sūgında siyeh-güş
Ki gürgüñ sāyesinde düşdi bī-hūş

5234- Süminden şāḫınadek her ġazāle
Ḳara giydi ide feryād u nāle

5235- Olub bu vāḳıʿadan şīr rencūr
Kefiyle ḳazdı yir yir ġuṣṣadan gūr

5236- Ṭolanur çevresin naḫçīr-i ġam-nāk
Kiçide yaşile anuñ çehresin pāk

5237- Hem oldı ʿankebūṭān-ı resen-bāz
Ġarībe rişte-i cāndan kefen-sāz

5238- Rivāyetdür ki tā bir ay u bir sāl
Bu ḥāl üzre düşüb ḳaldı ol ābdāl

5239- İḥāṭa idüb eṭrāfın ded ü dāmı
Yirinde her biri ḳılmışdı ārām

5240- Uyurdı ol nitekim şāh-ı ber-taḫt
Ṭurur girdinde bunlar bekleyüb raḫt

5241- Düzüb ol cāyda her biri ḫāne
İdindiler maḳām u āşiyāne

5242- Gelürdi ḫalḳ anda gāh [ü] bī-gāh
Temāşāya ki teng olurdı her rāh

5243- Gelen ṭururdı bunlardan velī dür
Bular cünbişde idi hem-çü zenbūr

5244- Ṣanasın anda Mecnūn çeker ḫūn
Oturmış kendü resmi birle maḥzūn

5245- İdüb ol tīġ-zenler ḳahrāmānlıḳ
Kılarlar şāh üzre pās-bānlıḳ

181b 5246- Degillerdi şehüñ mevtinden āgāh
Ki ecel irüb anı ḳapmışdı nā-gāh

5247- Pes āḫir zelzelesinden zemānuñ
Çürüdi çehresi ḫāk oldı anuñ

5248- Seraser hey'ātında her nişāndan
Eşer ḳalmadı ġayrı üstüḫᵛāndan

5249- ʿAcebdür ki ol segān-ı üstüḫᵛān-ḫᵛār
Yimezler üstüḫᵛānından anuñ bār

5250- Nitekim anda ṭutmuşdı bular cāy
Başamazdı kişi ol yöreye pāy

5251- ʿAcebdür vaḥşīden böyle kerāmet
Ki yoḳdur ādemīde bu emānet

آگاه شدن خویشان از وفات مجنون[152]

5252- Çü geçdi sāl u āḫir ol ded ü dām
Ṭaġıldı küha ṣaḥrāya nā-kām

5253- Yine Necd'e revān oldı kimisi
Muvāfıḳlıḳ idüb öldi kimisi

5254- Çü refʿ itdi ṭılısmın devr-i eyyām
Açıldı ḳufl-ı maḫzen kām u nā-kām

5255- Hemīn laḥẓa raḳībān-ı ḥarem-gāh
Ḥarīm-i ravżaya irürdiler rāh

---

[152] Akrabalarının Mecnûn'un ölümünden haberdar olması.

5256- Yıḳılmış gördiler ol nā-tüvānı
Çürimiş cismi ḳalmış üstüḫvānı

5257- Ezel fehm itmediler anı ẓāhir
Nesīm-i ʿışḳdan bildiler āḫir

5258- Her iklīme gidüb bu ḳıṣṣa-ı şūm
ʿArabda bu ḥikāyet oldı maʿlūm

5259- Ḳarābātı çü ṭutdı bu söze semʿ
Heb oldılar gelüb ol ravżaya cemʿ

182a 5260- Çün ol miskīne ḳıldılar neẓāre
Yaḳalar eylediler pāre pāre

5261- Görüb ol ḳālibi ṣandılar el-ḥaḳ
Muṣaffa bir ṣadefdür pāk u eblaḳ

5262- Teraḥḥüm idüb ol miskīne bunlar
Gözinden her biri cūy itdi cūybār

5263- Pes āḫir āb-ı dīdeyle yudılar
Götürüb ḫākden ḳabre ḳodılar

5264- Velī ʿākıllar itdi ittifāḳı
Ki ol iki yār-ı cān-ı bī-nifāḳı

5265- Biri biriyle hem-ḳabr eyleyeler
Ne çāre ḥasrete ṣabr eyleyeler

5266- Pes ol iki mezāruñ ortasından
Geçürdiler biri birine revzen

5267- Ḳodılar Leylī'ye hem-pehlū anı
İkisinüñ de şād oldı revānı

5268- İdüb bunlar dü ʿālemden ferāġat
Uyudılar ṣafādan tā ḳıyāmet

5269- Çü dünyāda bir itmişler idi ʿahd
Hem oldılar yine ʿuḳbāda hem-mehd

5270- Behişt-i dōstān oldı ol ziyāret
Bahār u bostān oldı ol ziyāret

5271- Ḥavālisine tā kim pür-leṭāfet
Binā eylediler bir ḫoş ʿimāret

5272- Ki her bir revzeninüñ şîşesinden
Açılmış cā-be-cā ṣad çeşm-i rūşen

5273- İrürmiş āsmāne ḳullesi ser
Ki ‿añа ḳandîl olmuş mihr-i enver

5274- Yücelmiş şol ḳadar ol ḳubbe-i pāk
Ki dülbendi düşerdi baḳsa eflāk

182b 5275- Ḳomışdı çarḫ başı üzre çü tāc
Seḥer vaḳtinde anuñ efser-i ʿāc

5276- Süpürülmekçün ol ṭāḳ-ı merġūb
Per-i kerrūbiyān olmuşdı cārūb

5277- Degildi kerpici ṣuyile ṭoprak
Gül-āb u ġāliyeden idi muṭlaḳ

5278- Ser-i ḳabr üzre ṭuran levḥ-i nā-yāb
Duʿā-yı ʿāşıḳa olmuşdı miḥrāb

5279- Ḫayāl-i naḳş-ı reng-i lāceverdî
Felek eyvānı sebzin nesh iderdi

5280- Ser-i saḳfındaki aḥcār-i billūr
Gözini āftābuñ ḳıldı pür-nūr

5281- Şu resme ḳıldılar ārāyiş anı
Ki oldı fi'l-meṣel Firdevs-i ṣānî

5282- Ki ḫūbān-ı ʿArab ḥavrā yirine
Ḫaber ḳılub dem-ā-dem bir birine

5283- Bir araya olub meh-pāreler cemʿ
Münevver her birinüñ rūyı çün şemʿ

5284- Varub girerler idi ol behişte
Nitekim ḥūr u ġılmān u ferişte

5285- Anuñ her taḫtesidür ṣan derinüñ
Nihāl-i ḳāmetinden bir perînüñ

5286- O bāba ṣanma zencîr āhenîndür
Ki gîsü-yı siyāh-ı ḥūr-ı ʿayndur

5287- Temām olduḳda ol tāḳ-ı muḳarnes
Gelüb eṭrāfdan seyr itdi her-kes

5288- Pes anuñ ḳıldılar adını taʿyīn
Ziyāret-gāh-ı Ervāḥ-ı Muḥibbīn

5289- Hem ol demden beru ol ravża-ı ḫūb
Olubdur ḫalḳa ḥācet-gāh-ı maṭlūb

183[a] **5290-** Duʿā-yı ḫaste-gān u ehl-i ḥācet
Bulur ol ravżada lā-büdd icābet

5291- Ne deñlü kim gele bīmār u rencūr
Olur derḥāl renc ü derdden dūr

5292- Murāda irmeyince ir eger gic
Derinden ṭaşra çıḳmaz kimse ‿anuñ hīc

5293- Kime ḳalmış durur bu dehr-i fānī
Kimesne hīc ṭutub mıdur cihānı

5294- Bu bir rāh-ı ʿademdür kim gidenler
Bulışub reh-zene lā-büdd virür ser

5295- Bu dām-ı ṭurfe kim ḳurmuşdur eyyām
Ṭutılur her-kes aña kām u nā-kām

5296- Ḳanı bir baḫt ki ‿olmadı nigūn-sār
Ḳanı bir göz ki dehr itmedi ḫūn-bār

5297- Ecel seyli ḳatı yāvuz yaġıdur
Fenāyı yapma kim seyl ayaġıdur

5298- Bu yidi başlu ejderhā-yı ḫūn-ḫʷār
Çevürmişdür seni çün ḫalḳa-ı mār

5299- Ḥaḳīḳat gözleriseñ farḳ-tā-pāy
Olubdur ḫalḳa-ı ejder saña cāy

5300- Cihān bir pīr-i zendür ejdehā-ḫū
ʿAdū vü ecnebīdür āşnā-rū

5301- Cihāndan geç ki miḥnet-ḫānedür o
Kim itse meyl aña dīvānedür o

5302- Dilüñ ḳıl ṭoġru ḫavf itme belādan
Yiyüb yāḳūtı üşenme vebādan

5303- Olub ḫink-i tekebbürden piyāde
Muḳırr ol ʿacziñe gel ey fütāde

5304- Kı̆ecel şı̈ri saña çün zaḫmet ide
Görüb ʿācizligüñi raḥmet ide

183b **5305-** Yuḳaru başma ḳadrüñden iñen pāy
Ki tā farḳ-ı felek ola saña cāy

5306- Cihānuñ rāḥatı derdine degmez
Buña ʿāḳıl olan hergiz baş egmez

5307- Bu şı̈retle olubdur dehr mevṣūf
Hezārān kez bunuñ ḳoltuġına yūf

5308- Çü Mecnūn dünyeden divşürdi raḫtı
Serāy-ı ʿuḳbāda baġladı taḫtı

5309- Bulub ṭaʿn-ı ḫalayıḳdan ḫalāṣı
Özinden gördi ʿizz u iḫtiṣāṣı

5310- Ḥużūr itmemiş idi bunda bir dem
Varub diñlendi anda şād u ḫurrem

5311- Ḥabı̈bi meşhedi üstinde miskı̈n
ʿAceb teslı̈m ḳıldı cān-ı şı̈rı̈n

درخواب دیدن زید لیلي و مجنون رابیکدیگر[153]

5312- Olan bu ḳıṣṣanuñ aṣlına rāvı̈
Şu resmile bıraḳmış ile çavı

5313- Ki fevt olduġına Mecnūn u Leylī
Dökerdi Zeyd gözden ḳanlu seyli

5314- Anuñ gibi ere Ḥaḳḳ raḥmet itsün
İki ʿālemde ruḥın rāḥat itsün

5315- Degildi gicede gündüzde ḫāli
Bularuñ meşhedinden hı̈c ḫālı̈

5316- Gehı̈ Mecnūn'uñ eşʿārın oḳurdı
Gehı̈ Leylī'nüñ āṣārın oḳurdı

5317- Görüb her kişi andan bu vefāyı
İderler idi taḥsı̈n ü duʿāyı

5318- Necidügi ol iki hem-müdārā
Cihānda andan oldı aşkāre

---

[153] Zeyd'in rüyada Leylâ ve Mecnûn'u birlikte görmesi.

184a

5319- Meger kim geçdi bir gün ḫāṭırından
Ol iki ḫāṭır-efrūzuñ sırından

5320- Ki zīr-i perdede ol iki şeydā
Ne ḥāletde olalar şimdi tenhā

5321- Çüridiler mi ola toprag̈ içinde
Ye olurlar mı ki uçmag̈ içinde

5322- Meger bir gice ki oldı nāf-ı devrān
Ser-i kāfūr-rūze ʿanber-efşān

5323- Bu fikr ile uyudı ol heva-ḫvāh
Düşünde bir ferişte gördi nā-gāh

5324- Elin ṭutub iletdi ol ferişte
Anı ṣaḥn-ı gül-istān-ı behişte

5325- Pes itdi ʿarż bir cāy-ı laṭīfi
Ki aña bakmak açar ḳalb-i keşīfi

5326- Görinür çeşm-i bīnāya çü mīnā
Gehī mīnā-yı reng ü gāh ḫaḍrā

5327- Cihānda ol renglü yoḳdur zeberced
Ki bulunmaz şuʿāʿına anuñ ḥadd

5328- Bitüb ṣaḥnında envāʿ-ı diraḫtān
Yücelmiş hem-çü ḳadr-i nīk-baḫtān

5329- Görinür her ṭaraf zībā çemenler
Açılmış güller ü bitmiş semenler

5330- Ayag̈ üzre gül-i ter cām-ı ber-dest
Fig̈ān eyler ṣafādan bülbül-i mest

5331- Gelür eṭrāfdan dürlü ṣadālar
Ki cān-ı ʿarife virür ṣafālar

5332- Ḳurulmış anda bir gül sāyesinde
Yüce bir taḫt gerdūn pāyesinde

5333- Nihāyetsiz müzeyyen olmuş ol taḫt
Ki ḳıymet-dār içinde her olan raḫt

184b

5334- Döşenmiş sū-be-sū yüz naṭʿ-ı dībā
Nitekim ferş-i cennet ḫūb u zībā

5335- Oturmış nūr-ı pākiyle sirişte
O taḫt üzre iki ferruḫ ferişte

5336- Vücūdı her birinüñ ġarḳa-i nūr
Şu resme kim müzeyyen ḥulleden ḥūr

5337- Ṭutarlar ellerinde cām-ı bāde
Çemende nev-cüvānlar gibi sāde

5338- İdüb öz ḳıṣṣalarını mükerrer
İkisi bir biriyle söyleşürler

5339- Gehī būsla iderler merḥabāyı
Añarlar gāh geçmiş mā-cerāyı

5340- Ki ʿālemde ne fiʿl itmişler idi
Reh-i ʿışḳa nice gitmişler idi

5341- Gehī bu dünye ḥālin söyleşürler
Gehī ʿışḳuñ maḳālin söyleşürler

5342- Murād üzre varurlar gāh ḫʷāba
Ṭurub geh yine başlarlar şarāba

5343- Bulara ḳarşu bir pīr-i mülāyim
Ayaġ üzre ṭurur ḫidmetde dāim

5344- Alub her şāḫdan ṣad verd-i bī-ḫār
Ol iki şaḫṣ üzre ider īṯār

5345- Çü gördi Zeyd-i bī-çāre bu ḥāli
Dönüb ol pīrden ḳıldı sūʾāli

5346- Ki bu serv-i revānlar kim ṭutar cām
İrem bāġında nedür bunlara nām

5347- Neden irişdi bunlar bu maḳāma
Ki virilmez bu pāye degme ʿāma

5348- Didi kim bu iki yār-ı yegāne
Olublardur refīḳ-i cāvidāne

185[a] 5349- Biri şāh-ı cihāndur çāk-dāmen
Biri māh-ı tabāndur pāk-dāmen

5350- Olubdur adı Leylī ol ki mehdür
Laḳab Mecnūn durur aña ki şehdür

5351- İki gevher idi bunlar muḫalled
Vefā dürcinde mekfūl u mukalled

5352- Ḥużūrın görmemişlerdi zemānuñ
Ġamın çekmişler idi vāfir anuñ

5353- Cihān āsāyişini görmemişler
Buçuḳ laḥẓa murāda irmemişler

5354- Çün oldılar bugün cennetde ḳāim
Bu resmedür geçinişleri dāim

5355- O ʿālemde kişi kim yimeye ber
Bu ʿālemde bu vechile çeker ser

5356- Fenā deyrinde olan nālān u mecbūr
Beḳā ḳaṣrında olur ḫandān-ı mesrūr

5357- Çün urdı şemʿ-i ḫurşīd-i pür-envār
Gicenüñ ḫirmenine rūzdan nār

5358- Uyandı uyḫusından Zeyd derḥāl
Diline keşf olmuş gördi her ḥāl

5359- Cihān ḫalḳına ḳıldı anı ẓāhir
Ki cennetde nicedür anlar āḫir

5360- Ḳamu fānī bu ʿālem ḫākdür hem
Ebed bāḳī o ʿālem pākdür hem

5361- Ḳoyub ʿaḳlı hevāya uyma zinhār
Ki pür güldür cenān dünyā ṭolu ḫār

5362- Dür ü gevher ṭaleb eyle ḳo ḳānı
Gerekse cenneti terk it cihānı

5363- Ezel kim gördi bunda ser-bülendi
Ki taḫt idinmedi āḫir ṭaḫte-bendi

185b 5364- Cihān evvel kime virmişdür efser
Ki soñra ḳılmamışdur anı bī-ser

5365- Kimüñ bāġında bitdi serv ü şimşād
Ki anı hīc eylemedi tīşe-i bād

5366- Kime virdi zer ü sīmi çü nergis
Ki anı ḳılmadı āḫir yine müflīs

5367- Çü dehr-i dūna budur ʿādet ü kār
Ġurūr itme aña ey yār zinhār

5368- Çü gösterdi muḥīṭ-i ḳıṣṣa pāyān
Kenār-ı ẕevḳe çıḳdı keştī-i cān

5369- Ḫudāvende sipās-ı bī-nihāyet
Ki ̲irişdi intihāya bu ḥikāyet

در خاتمه کتاب[154]

5370- Elā ey sākin-i künc-i żarūret
Nice bir saña bu ṣabr u sükūnet

5371- Yiter ḳıldı ṭapuñı baḫt-ı maʿkūs
Taḥayyür çāhınuñ ḳaʿrında maḥbūs

5372- Zemānı geldi şimdengiru şin ol
Ko zindān küşesin ṣaḥrā-nişīn ol

5373- Bu ḫākī āşyāndan hem-çü şeh-bāz
Feżā-yı lā-mekāne eyle pervāz

5374- Çıḳub ḳavs-ı fenādan nitekim tīr
Felek çevşenlerin çāk eyle bir bir

5375- Der-i külḫān-ı süflīden güẕer ḳıl
Sūy-ı eyvān-ı ʿulviyye sefer ḳıl

5376- Ḳoma maḳṣūre-i ḥissīde hīc pāy
Ki ̲ola maʿmūre-i ḳudsī saña cāy

5377- İdegör ʿazm-i şehr-i bī-nişānı
Ki ̲ola cāyuñ mekān-ı bī-mekānı

186a 5378- Büt-i kübrā şikeste ̲eyle ḳo bir ad
Ki sicn-i küfrden olasın āzād

5379- Bugün sensin mesīḥā-yı mücerred
Degilsin dünye ḥāline muḳayyed

5380- Muḳīm-ḫāne-i kūy-ı tecerrüd
Muḥibb-i ṭurre-i rūy-ı teferrüd

5381- Cihāndan geçmiş öz ḥāline meşġūl
Oturmuş ḫalvet aḥvāline meşġūl

---

[154] Kitabın tamamlanması hakkında.

5382- Miṣāl-i merdümān-ı çeşm-i aḥbāb
Gice gündüz maḳāmı rükn-i miḥrāb

5383- Çeküb ʿariflere beher fevāid
Saḫā-yı feyż-i ʿulvîden mevāid

5384- Demüñden mürdeleri zinde eyle
Felek taḫtı şehini bende eyle

5385- Seni ḫ•ār itmeden ḥırṣ azın azın
Kesegör tîġ-i ṣabr ile boġazın

5386- Muḳābil ṭut çü cān-bāzān-ı ġāzî
Ḳanāʿat tîġine gerdān-ı āzı

5387- Ḳo ʿuzlet ḥırṣuñı ber-dār ḳılsun
Ferāġat nefsüñ itin ḫ•ār ḳılsun

5388- Ḫazînеñ ḥāṣıl-ı yek-rūzeden düz
Maʿāşuñ fażla-i deryūzeden dūz

5389- Olub bir ḫırḳa-ı ṣad-çāke ṣābir
Ḳoma egnüñde teşrîf-i ekābir

5390- Geçin bî-cāy hem-çün ḫalḳa-i der
Ḳoma hîc āstāne der gibi ser

5391- Nişānsız bir bucaḳda eyle ārām
Ki kimse bilmesün nedür saña nām

5392- Olub minnet yükinden gerden-āzād
Ayaġuñ dāmenüñe çek çü şimşād

186b 5393- Tamaʿ kelbin ḳapudan sür çıḳar it
Rıżāñı dil serîrine emîn it

5394- Ḳanāʿat taḫtı üzre şehr-yār ol
Ferāġat kişverinde kām-kār ol

5395- Çeküb nefsüñ segin zencîr-i ṣabra
Ḫaḳāretle bıraḳ zindān-ı cebre

5396- Bu memdūḥ-ı mecāzîden götür rāy
Ko maṭlūb-ı ḥaḳîḳî rāhına pāy

5397- Saña kār olmasun ḫūy-ı leʾîmān
Geçin perhîz ile hem-çün ḥekîmān

5398- İdüben cānuñı esrāra meşġūl
Göñül mirāʿtın andan eyle maḳṣūd

5399- Hidāyet şemʿinüñ nūrıyla her-gāh
Ḥaḳāyıḳ gencinüñ şehrine bul rāh

5400- Çü luṭf-ı Ḥaḳḳ saña ḳıldı hidāyet
Maʿānīden cevāhir bī-nihāyet

5401- Dilüñ vīrānı küncinde nihāndur
Bahāsı her birinüñ biñ cihāndur

5402- ʿUṭārid ḫirmenüñden ḫūşe-çīndür
Saña ne bāk-ı zer-i ān u īndür

5403- Yed-i beyżā-yı Mūsā gibi her-bār
Giceler eyle dil nūrından izhār

5404- Hem ol ẓulmetde efsūnile āsān
Çıḳar ṭabʿ-ı āteşden āb-ı ḥayvān

5405- Sevād-ı ṭaba muʿṭād eyle ʿışḳı
ʿArūs-ı naẓma dāmād eyle ʿışḳı

5406- Rüsūm-ı ʿışḳ senden tāze olsun
Cihān aduñla pür-āvāze olsun

5407- Ḥarīm-i ʿışḳa teslīm it özüñi
Ki ide nūr-ı ṣafā rūşen gözüñi

187a 5408- Çü tīr ol ʿışḳ rāhında revāne
Ki ṭoġru varabilesin nişāne

5409- Ki tīrüñ olduġıyçün ṭoġru kārı
İdindi cāy şest-i şehr-yārı

5410- Kişiye ʿışḳdur miftāḥ-ı hestī
Rehā-baḫş-ı belā-yı ḫōd-perestī

5411- Teb-i ġam gerçi kim derd ü belādur
Velīkin ʿışḳdan olsa ṣafādur

5412- Niceler ʿışḳdan ger renc-keşdür
Velīkin ʿāşıḳ olanlara ḫōşdur

5413- Bu resme sözlere yoḳdur nihāyet
Demidür kim temām ola ḥikāyet

5414- İşidenler dilerse kim bu nāme
Bile ne ʿaṣrda irdi temāme

5415- Nebī'nüñ hicretinden ṭuta sālı
Ki tā maʿlūm idine bu maḳālı

5416- Çeke ebced ḥurūfını şümāre
Cemel üslūbı üzre aşkāre

5417- Pes añlaya ki olur tārīḫ-i mevzūn
Taḥayyür-nāme-i Leylī vü Mecnūn

تحيرنامه ليلي و مجنون

5418- Egerçi kim bu defter pür-ḫaṭādur
Velīkin ḫurde-bīnlerden recādur

5419- Ki çün ʿaybın göreler ehl-i tafżīl
İdeler ḥakk u ıṣlāḥına taʿcīl

187b 5420- Ki insānuñ işi sehv ü ḫaṭādur
Ḫaṭā vü sehvsiz ancaḳ Ḫudā'dur

5421- Bu sözlerden İlāhī şerm-sārum
Yine ḳapuñda līk ümmīd-vārum

5422- Çü ḫāme ser-nigūn u pür-günāhum
Maʿāṣīden çü defter rū-siyāhum

5423- Yüzüm ʿiṣyān midādından ḳaradur
İşüm ṭūl-ı emelden key hebādur

5424- Siyeh-kārum siyeh-kārum siyeh-kār
Ḳaralanmış ṭurur nāmum çü ṭūmār

5425- Ezelden yüz ḳarası nāme gibi
Başumda yazu imiş ḫāme gibi

5426- Anuñçün fiʿlimüñ ʿāmı vü ḫāṣṣı
Olubdur cürm ü taḳṣīr ü maʿāṣī

5427- Siyeh-rūyum günehden rāḥatum yoḳ
Ḫaṭ-ı ʿafvuñdan özge ḥüccetüm yoḳ

5428- Ḫudāvendā elüm ṭut ḫāme gibi
Vü ger ni ṣındı püştüm nāme gibi

5429- Çü ʿömrüm nāmesin devrān ide pīç
Ḥayātum defteri maḥv ola vü hīç

5430- Ṣoḳalar yire idüb ṭoprāġı çāk
Ṣaçalar başum üzre ḫaṭṭ gibi ḫāk

188[a] 5431- Baña ġufrāndan ol dem vir berātı
Ki bulam ḳayd-ı ʿiṣyāndan necātı

5432- Çün īmāndan ezel virdüñ saʿādet
Hem āḫirine rūzī ḳıl şehādet

5433- Be-ḫatm-i mürselīn ü Ḥaḳḳ-ı Ḳurʾān
Ölicek baña yoldaş olsun īmān

DİZİN

(Metinde geçen şahıs, eser ve yer isimleri)

Acem 424, 431, 432, 453, 458, 468, 493
Ahmed *bk.* Hz. Muhammed
Ahmed-i Muhtâr *bk.* Hz. Muhammed
Âmirî 438, 502, 505, 522
Arab 412, 424, 431, 432, 438, 442, 444, 453, 456, 458, 461, 468, 473, 493, 507, 517, 527, 549, 552, 557, 577, 591, 691, 720, 721, 733, 734
Ayyûk 545
Azrâîl 400, 542
Bağdâd 423, 444, 544, 666, 667, 674
Basrâ 423
Bathâ *bk.* Mekke
Bedehşân 480
Behişt 408, 424, 427
Behrâm 414, 421, 428
Behrâm-ı Gûr *bk.* Behrâm
Belgrad 422
Belkîs 462
Benî Sad 541
Beytu'l-lâh *bk.* Kâbe
Burâk 406, 410, 412, 414
Celâl (Mevlânâ) 432
Cem 408, 411, 419, 424, 431, 433, 723
Cemşîd *bk.* Cem
Ceyhûn 428, 667
Cibrîl 400, 405, 410, 414, 643
Çîn 411, 420, 423, 432, 435, 436, 536, 557, 559
Dahhâk 421, 424, 536
Dârâ 723
Dîv-bend (Tehmûres) 542
Düldül 427
Eflâk 422
Efrâsiyâb 420
Elbürz 425, 547
Engürüs 422
Fağfûr 420
Fcrîdûn 421
Firdevs 734
Habeş 423, 432, 536, 559
Halîl *bk.* Hz. İbrâhim
Hallâc-ı Mansûr 495
Hamdî (Lârendeli) 398, 416, 432, 447, 478, 522 559, 606, 641, 709
Harem *bk.* Kâbe
Harîm-i Muhterem *bk.* Kâbe
Hârzem 423
Hatâ 423, 557
Hâtem *bk.* Hâtem-i Tayy
Hâtem-i Tayy 429, 438, 518
Haydar *bk.* Hz. Ali
Hıtâ *bk.* Hatâ
Hızır 401, 405, 421, 478, 561, 575, 646, 654, 657
Hind 421, 423, 559
Hindûstân 420, 536
Horâsân 421, 423
Hotan 423, 452
Huld 411
Husrev 414, 723
Hüddüd 393, 450
Hürmüz 423
Hz. Âdem 405, 408, 470
Hz. Alî 417, 418, 427
Hz. Dâvud 400, 406
Hz. Eyyûb 401, 671
Hz. Hasan 418
Hz. Hüseyn 401, 418
Hz. İbrâhîm 401, 405, 406, 652
Hz. İsâ 401, 405, 406, 442, 450
Hz. İsmâîl 406, 571
Hz. Meryem 433
Hz. Mesîh *bk.* Hz. İsâ
Hz. Muhammed , 401, 403, 404, 408, 410, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 418, 419. . 431, 526

Hz. Mûsâ 401, 405, 406, 433, 478, 575, 621, 742
Hz. Nûh 586
Hz. Osmân 417, 426
Hz. Ömer 417
Hz. Süleymân 400, 405, 406, 411, 421, 424, 462, 588, 608, 627, 656
Hz. Yakûb 401, 592, 671
Hz. Yûnus 406, 433
Hz. Yûsuf 401, 406, 464, 471, 481, 563, 592, 652, 654, 727
Isfâhân 423, 425
İbn-i Selâm 518, 519, 576, 577, 578, 587, 618, 653, 687, 693
İrem 432
İskender 421, 424, 426, 657
İslâm 391, 403, 405, 418, 422
İsrâfil 400.414, 520, 545
Kâbe 399, 403, 408, 416, 432, 513, 514, 516, 574, 620.
Kâf (Dağı) 392, 403, 427, 433
Kandehâr 471
Karaman 432
Kârûn 426, 438, 518
Kays *bk.* Mecnûn
Kayser 420
Kelîm *bk.* Hz. Mûsâ
Kenân 658
Kerbelâ 418
Kevser 411, 564
Keyvân 414, 452, 479
Kisrâ 420
Konya 432
Kûfe 444
Kurân-ı Kerim 417
Levh-i Mahfûz 407
Leylî 392, 396, 434, 438, 452, 457, 459, 460, 462, 465, 466, 469, 475, 476, 484, 485, 487, 493, 494, 495, 501, 502, 503, 504, 505, 508, 515, 516, 522, 523, 524, 530, 536, 538, 539, 540, 541, 554, 555, 559, 569, 573, 578, 579, 581, 582, 583, 587, 589, 590, 598, 601, 606, 622, 628, 642, 645, 652, 653, 654, 655, 657, 680, 681, 686, 687, 693, 694, 695, 696, 699, 701, 703, 705, 708, 713, 717, 720, 725, 728, 730, 733, 736, 738
Mânî 451, 453
Mecnûn 392, 396, 434, 436, 438, 445, 448, 449, 450, 452, 454, 455, 460, 460, 462, 464, 466, 469, 476, 477, 479, 485, 486, 489, 490, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 495, 498, 499, 500, 502, 504, 505, 506, 508, 509, 510, 512, 513, 514, 516, 518, 520, 521, 522, 523, 524, 526, 527, 528, 529, 534, 535, 537, 541, 542, 548, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 563, 564, 565, 566, 567, 570, 572, 573, 574, 575, 576, 578, 579, 580, 582, 583, 585, 586, 587, 589, 590, 591, 591, 593, 594, 596, 598, 601, 602, 605, 606, 609, 613, 614, 615, 621, 628, 630, 631, 632, 636, 639, 640, 642, 643, 644, 650, 651, 652, 653, 656, 658, 660, 661, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 670, 672, 674, 676, 677, 680, 681, 682, 685, 690, 691, 692, 693, 694, 698, 699, 700, 702, 703, 704, 705, 708, 710, 713, 725, 726, 727, 728, 732, 736, 738, 743,
Medîne 403, 405, 408, 432, 544
Mehdî *bk.* Hz. İsâ
Mekke 405, 679
Merv 610
Mısr 556, 563, 629, 652, 653, 694
Mîkâîl 400, 414
Mirâc 404, 406, 407, 408, 412, 424
Moğol 557
Mûnlâ Câmî 437
Murtazâ *Bk.* Ali
Mustafâ *bk.* Hz. Muhammed
Müşterî 414
Nâhîd *bk.* Zühre

Necd (Dağı) 479, 480, 481, 488, 510, 520, 537, 540, 555, 556, 571, 601, 606, 614, 639, 664, 667, 698, 732
Nevâyî 437
Nevfel 520, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 535, 536, 537, 542, 543, 544, 547, 548, 551, 554, 555, 576
Nîl 423, 553, 629, 653
Nizâmî 419, 436, 437
Pîr Salmân 419
Refref 414, 415
Rodos 422
Rûhu'l-lâh *bk.* İsâ
Rûm 423, 424, 432, 591
Rus 422
Rüstem 424, 451, 523
Rüstem-i Zâl *bk.* Rüstem
Sehbân 419
Selâm-ı Bağdadî 666, 667, 670, 671, 674
Selîm-i Âmirî 630, 631, 632, 633, 635, 639
Semerkand 423
Sıddîk (Hz. Ebubekir) 416
Sidre 404, 410, 414, 643
Sîmurg 403
Sultan Selîm (II.) 420, 426, 431
Sultan Süleymân 420, 421, 426, 431
Süheyl 419, 428, 434
Süreyyâ 461, 694
Tâtâr 432, 435
Tibrîz 423
Tûbâ 414
Tûr 401, 478
Türk 432
Utârid 413, 742
Ümmühânî 411
Yesrib *bk.* Medine.
Yezîd 418
Yunan 431, 432
Zehrâ 418
Zeyd 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 685, 691, 692, 693, 694, 697, 698, 699, 700, 701, 708, 736, 738, 739
Zeyneb 679, 680, 692
Zi'n-nûreyn *bk.* Hz. Osman
Zühâl 394
Zühre 395, 413, 441, 448, 685
Züleyhâ 471, 652
Zülfekâr 427

- SÖZLÜK -

Arkaik Türkçe Kelimeler Sözlüğü

-A-

alda-: Aldatmak, kandırmak, oyun etmek.
alma: Elma.
anuñ: Onun, onun için.
ara: 1. Mahal, mevki, mekân, yer. 2. Esna, vakit, sıra. 3. İçinde, arasında. 4. Orta, meydan. 5. Bazen, vakit vakit, ara sıra. 6. Aralık, mesafe.
arḥun arḥun: Yavaş yavaş, ağır ağır, hafif hafif;giderek.
artuḳ: 1. Başka, gayri, maada. 2. Fazla, ziyade.
aṣṣı: Yarar, çıkar, kazanç, kâr.
aşağa: Aşağı.
aya: 1. Avuç. 2. Terazi kefesi.
ayak: 1. Kadeh. 2. Tas, çanak.
ayıt-: Söylemek, demek, anlatmak.
ayruḳsı: Başka, başka türlü, farklı.
azın azın: Azar azar, yavaş yavaş, az az.

-B-

bas--: Atmak, savurmak.
bencileyin: Benim gibi.
berk: 1. Sağlam, sıkı, muhkem, kuvvetli. 2. Katı, sert. 3. Süratli
berkit-: Sağlamlaştırmak.
berü: Bu yana, buraya, beriye.
bıñar: Pınar, çeşme.
bicik: Meme.
biliş: 1. Bildik, tanıdık, dost, aşina. 2. Marifet.
birükdür-: Birleştirmek.
birle: İle.
biter: (*Far.* Bed-ter) daha fazla, beter.
bur-: Bükmek, sarmak, çevirmek, sancılanmak.
busu: Pusu.

-C,Ç-

cavk cavk: Çok çok, küme küme, takım takım.
çav: 1. Yüksek ses. 2. Haber. 3. Şöhret, nam.
çeklin-: Çekilmek.
çeri: 1. Asker. 2. Savaş.
çığır-: 1. Bağırmak, haykırmak. 2. Davet etmek, çağırmak.
çiz-: 1. Denmek, çevresini dolaşmak. 2. Çözmek.

-D-

degme: 1. Her, her bir, herhangi bir, gelişigüzel, rastgele. 2. Beğenilmiş, seçilmiş.
delim : Çok, birçok, fazla.
dene-: Dikkatle bakmak, gözetmek, gözlemek.
deñlü: Kadar, denli.
dep-: Hücum etmek, saldırmak, (atı) ileri sürmek.
depme: Tekme.
depret-: Kımıldatmak, sarsmak, harekete geçirmek.
dike bak-: Dik dik bakmak, dikkatle bakmak.
dilet-: İstetmek.
diril-: Toplanmak, tecemmu etmek.
diril-: Yaşamak, ömür sürmek.
dirnek: Toplantı, toplantı yeri, cemiyet.
divşür-: Derlemek, toplamak, bir araya getirmek.
diyiş-: Söyleşip durmak.
dize dirsek dik-: Dirseği dize koymak.
dögün: 1. Yakı, dağlamakla açılan yara. 2. Döğünme, yas, matem.

dök-: 1. Bırakmak, terk etmek, atmak. 2. Sarfetmek, harcamak.
döşen-: 1. Döşemek, yere yaymak, sermek. 2. Serilmek, yayılmak.
döşür-: *bk.* divşür-.
döyme-: Dayanamamak, katlanamamak, tahammül edememek.
dügül-: Düğümlenmek.
dün: Gece.
düriş-: *bk.* dürüş-.
dürüş-: Çalışmak, çabalamak, sebat etmek; çarpışmak, mücadele etmek.
düşür-: Avlamak, vurup yere sermek.
düşür-: *bk.* dürüş- .
dütüzdür-: Koku vermek için bir şey yakıp tüttürmek, tütsülemek.
düz-: 1. Dizmek, ipliğe geçirmek. 2. Yapmak, meydana getirmek, tertip etmek, tanzim etmek. 3. Hazırlamak. 4. Telif etmek, nazmetmek. 5. Düzeltmek, tashih etmek. 6. Süslemek, donatmak.
düzül-: Dizilmek, sıralanmak.

-E-

egin: Sırt, arka.
epsem: Sessiz, ses çıkarmayan.
esenleş-: 1. Vedalaşmak, helâlleşmek. 2. Selâmlaşmak, hal hatır sormak.
esenlik : Selâmet, sağlık, huzur, rahat.
eyit-: *bk.* ayıt-.
eyü : İyi.
eyülik: İyilik.

-G-

geçin-: Yaşamak, ömür sürmek.
get-: Gedik açmak.
girür-: Girdirmek, sokmak.
givir-: 1. Koymak, sokmak, yerleştirmek. 2. Eklemek, katmak.
gök it-: Morartmak.
göndür-: Uğurlamak, göndermek.
gönel-: Yönelmek, yüzünü döndürmek, teveccüh etmek.
gönül-: *bk.* gönel-.
götril-: Yukarı kaldırılmak, kaldırılmak.
götür-: 1. Ortadan kaldırmak, bertaraf etmek. 2. Ayırmak, uzaklaştırmak, kaldırmak. 3. Yukarı kaldırmak.
göyin-: Yanmak.
göyne-: *bk.* göyin-.
göynek: Gömlek.
göyündür-: Yakmak.
gözet-: 1. Gözetlemek, beklemek, bakmak, ummak. 2. Rivâyet etmek, göz önünde bulundurmak.
gülle gülle: Zıplaya zıplaya.

-I,İ-

ırıl-: Ayrılmak, uzaklaşmak, uzaklaşıp kaybolmak.
ışmarla-: Tevdi etmek, emanet etmek.
ıssı: Sahip.
ıssı: Sıcaklık, hararet.
il: 1. Memleket, diyar, iklim, vilâyet. 2. Halk, ahali, kendisine yabancı olanlar, başkası. 3. Hısım, akraba, yabancı olmayan, dost.
ilen-: Beddua etmek, küfretmek, kötü söylemek.
ilenç: 1. Beddua. 2. Azarlama.
ilet-: Götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek.
ilt-: *bk.* İlet-.
iñen: Çok, pek, daha çok, gayet, ziyade.
iñilde-: İnlemek.
insüzlik: Issızlık.
ir-: 1. Yetişmek, olgunlaşmak, büyümek. 2. Erişmek, dokunmak, isabet etmek. 3. Ulaşmak, yetişmek.
iri: Metinde yetişkin kişi anlamında.

iriş-: Ulaşmak, yetişmek.
irkek: Erkek.
irür-: Ulaştırmak, eriştirmek.
işik: Eşik.
işit-: Duymak.
iv-: Acele etmek.

-K-

ḳabż et-: Kavramak.
ḳaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vaktaki, nasıl, ne suretle.
ḳaçankim: *bk.*... **ḳaçan**
ḳalanca: Kalan kısım, geri kalan.
ḳamu: Bütün, hep, her, herkes.
ḳankı: Hangi.
ḳande: Nerede, nereye.
ḳanı: Hani, nerede.
ḳaraev: Büyük çadır.
ḳarañu: Karanlık.
ḳaravaş: Cariye, hizmetçi.
ḳatı: **1.** Çok, çok fazla, pek şiddetli, iyice, sıkı, sıkı sıkı, gayet. **2.** Ağır, acı. **3.** Haşin, şiddetli, sert, kırıcı.
ḳatı ḳatı git-: Yere kuvvetle basmak, hızlı ve sert yürümek.
ḳaynaḳ: Yırtıcı hayvan pençesi.
ḳayurmaz: Beis yok, zarar vermez, önemi yok.
kendü: Kendi, kendisi.
key: Çok, pek, gayet, pek çok.
ḳıvan-: Sevinmek, güvenmek, övünmek, haz duymak.
kiçi: Küçük.
kimesne: Kimse.
ḳoc-: Kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak.
ḳocal-: İhtiyarlamak.
ḳolbaġı: Bilezik.
ḳonukla-: Misafir etmek, ağırlamak.
küliçe: Külde pişirilen çörek.

-M, N-

mişe: Meşe.
niçe: **1.** Nasıl. **2.** Çok, birçok, hayli. **3.** Ne zaman. **4.** Kaç, ne kadar. **5.** Ne vakte kadar.

-O, Ö-

od: Ateş
odaġ: Çadır, büyüklere özgü çadır.
oḳı-: **1.** Çağırmak, davet etmek. **2.** Davet olunmak, çağırılmak. **3.** Okunmak.
olar: Onlar.
oñ-: İyileşmek, şifa, salah bulmak, uygun olmak, uygun gelmek, feyz ve bereket bulmak, düzelmek.
otcuġız: Küçük bitkiler ve bu bitkilerin tohumları.
oyan: Dizgin, gem, yular.
ög: Akıl, hatır, zihin.
ögüş: Sitayiş, medih, övme.
örü ṭur-: Ayağa kalkmak, ayakta durmak.
öykün-: Taklit etmek, taklide çalışmak, özenmek.
öz: **1.** Nefis, zat, kendisi, benlik. **2.** İç, bir şeyin içi.
özge: Başka, gayri.

-S,Ş-

ṣancıl-: **1.** Batmak, saplanmak. **2.** .. . İle kesilmek.
ṣarmaş-: Sıkıca sarılmak.
segirt-: Koşmak, koşturmak.
ṣı-: **1.** Kırmak. **2.** Bozmak, nakzetmek. **3.** Yenmek, mağlup etmek, tepelemek. **4.** Gereğini yapmamak, reddetmek, hiçe saymak, kabul etmemek. **5.** Yıkmak, harap etmek.

ṣın-: 1. Kırılmak, parçalanmak. 2. Yenilmek, mağlup olmak, bozguna uğramak.
ṣınıḳ: 1. Kırık. 2. Mağlup, yenik, bozguna uğramış.
siviş-: Sıvışmak, kimseye görünmemeye çalışarak kaçmak, çekilip gitmek.
ṣoġul-: Suyu çekilmek, kaynağı yitmek ya da kurumak, feri gitmek, solmak.
soñumca: Benden sonra.
ṣovuḳ: Soğuk.
sög-: Sövmek, küfretmek.
sögül-: Kebap etmek, kızartmak.
söyün-: Sönmek, parlaklığı gitmek.
söyündür-: Söndürmek.
söze çek-: Sorguya çekmek.
ṣun-: Uzatmak, el uzatmak, uzanmak.
ṣuvad: Derelerde su alınacak ve hayvan sulanacak yer, gölümsü, havuzumsu yer.
ṣuylat-: İzlettirmek.
süñü: Süngü, kargı, mızrak.
sür-: 1. Yürümek, ilerlemek. 2. İzlemek, devam etmek. 3. Geçirmek, görüp geçirmek, yaşamak. 4. Kovmak, uzaklaştırmak, gidermek, tardetmek.
şayın: Şahin.
şimdengiru: Bundan sonra, bundan böyle, artık.
şin: Şen, mamur, bayındır.
şol: Şu, o.

-T-

ṭabanca: Tokat, şamar, sille.
ṭaḳ: İhtiyaç.
tamga: Damga.
ṭañ-: 1. Hayret, şaşma, şaşırma. 2. Şaşılacak şey, hayret edilen şey.
ṭart-: Çekmek.
tekerek: 1. Kurs. 2. Dolu.
terk ur-: Terketmek, vazgeçmek.
tiz: Çabuk.
ṭuman: Duman.
ṭunuḳluḳ: Donukluk, bulanıklık.
ṭur-: 1. Ayağa kalkmak, kıyam etmek. 2. Vazgeçmek, geri durmak. 3. Erişmek, yerleşmek.
ṭuraḳ: Yerleşilen yer, yurt.
ṭuş ol-: Rast gelmek, isabet etmek, karşılaşmak.
ṭuṭaḳ: Dudak.
tügme: Düğme.

-U, Ü-

uç: Sebep, vesile.
uçmaġ: Cennet.
ud: Şeref, onur.
uġrı: Hırsız.
ulan-: Eklemek.
ur-: 1. Vurmak, çarpmak. 2. Belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak, haykırmak. 3. Sürmek.
uşan: Gafil, gevşek, tembel, isteksiz.
uş: 1. İşte, şimdi. 2. Çünkü. 3. Ancak.
uyar-: (Işığı) Parlatmak, yakmak.
uz düş-: Uygun gelmek.
ün: Ses, yüksek ses, nida, avaz, sada.
üz-: Koparmak, kazmak, kesmek, ayırmak, uzaklaştırmak.

-V-

var-: 1. Geçmek, maziye karışmak. 2. Yok olmak, zail olmak.
varuraḳ: Gitgide, vararak, giderek.
vir: 1. Vermek. 2. Göndermek.

-Y-

yaġı: Düşman.
yalıncaḳ: Çıplak, üryan.
yaña: 1. Taraf, cihet, yön. 2. Taraftan, yandan.

yatlulıḳ: Kötülük, fenalık.
yeg: Daha iyi, üstün.
yeldür-: Koşturmak.
yeñ: Elbise kolunun el üzerine gelen kısmı.
yeyni: Hafif, ağır olmayan, kolay.
yıġ-: Menetmek, engel olmak.
yid-: Çekmek, yedekte götürmek.
yigrek: Daha iyi, üstün, baskın, tercih edilir.
yilegen: Çok yelen, hızlı koşan, hızlı giden.
yiliş-: Koşuşmak, birlikte koşup gitmek, yarışmak.
yirin-: Kederlenmek, üzülmek, mahzun olmak, tasalanmak.
yit-: Yetişmek, erişmek, ulaşmak, vasıl olmak.
yitüt: Çok fazla, ziyade, aşkın.
yöner-: Tevcih etmek, çevirmek.
yören-: **1.** Dolaşmak, yaklaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak. **2.** Hatıra gelmek, gönlü kaplamak.
yun-: Yıkanmak.
yügriş-: Koşuşmak.
yügür-: Koşmak, hızlı gitmek.

-A-

āb (f.) : Su.

ābād (f.) : Mamur, şen, bayındır.

ʿabā-pūş (a.f.) : 1. Aba giyen, derviş. 2. Rind. 3. Fakir.

ʿabd (a.) : Köle, kul.

abdāl (a.) : 1. Dünya ile ilgisini kesip Tanrı'ya bağlanmış olan derviş. 2. Aptal, şaşkın, alık, ahmak, budala.

ʿabeş (a.) : Boş, saçma (şey).

āb-gīne (f.) : 1. Billûr. 2. Kılıç; bıçak.

āb-ı ḥayāt (f.a.) : Nerede olduğu bilinmeyen bir kaynağın, içen kimseye ebedî hayat veren efsanevî suyu.

āb-ı ḥayvān : *bk.* āb-ı ḥayāt.

ābile (f.) : Sivilce, küçük çıban.

ʿabīr (a.) : 1. Bir ilaç terkibi. Bu terkip; beyaz sandal, sümbül kökü, kırmızı gül, turunç ve iğde çiçekleri, narenç gibi güzel kokulu bazı otlarla bir miktar döğülmüş miskten meydana gelirmiş. 2. Güzel koku.

ʿabīr-efşān (a.f.) : Abir (güzel koku) saçan.

ʿāc (a.) : Fildişi, bağa.

ʿacāib (a.) : Çok tuhaf şey, anlaşılmaz.

ʿacībü'ş-şekl (a.) : Şekli tuhaf olan.

ʿāciz (a.) : 1. Eli ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz. 2. Zayıf, güçsüz.

aʿdā (a.) : Düşmanlar, yağılar.

ʿadālet (a.) : Hak tanırlık, haklılık, doğruluk.

ʿadd (a.) : 1. Sayma, sayılma. 2. İtibar etme, edilme.

ʿadem (a.) : Yokluk, bulunmama.

Ādem (a.) : 1. İlk yaratılan insan. 2. İlk peygamber. 3. Adam.

ādemī-rūy (a.f.) : İnsanoğlu şeklinde, insan suretinde.

ʿādet (a.) : Görenek, usul, tabiat, alışkanlık.

ʿadl (a.) : Doğruluk.

ʿadū (a.) : Düşman, yağı.

ʿaḍud (a.) : 1. Kol, pazı. 2. Yardımcı arka.

ʿadū-gīr (a.f.) : Düşmanı tutan.

āfāḳ (a.) : Ufuklar, gök kenarları, göğün yerle birleşir gibi göründüğü yerler. *mec.* Görüş ve dönüş sınırları.

āferīn (f.) : Beğenme, alkış, yaşa, varol, bravo.

āferīn-bād (f.) : Âferin olsun.

āfet-i çāh (a.f.) : Kuyu belâsı; engel.

āftāb (f.) : 1. Güneş. 2. Güzel yüz.

ʿafv (a.) : Suçunu bağışlama.

āgāh (a.) : Bilgili, haberli, uyanık.

āġāz-ı ḥikāyet (f.a.) : Hikâyeye başlama.

aġlāl (a.) : Ağaçlar arasından akan sular.

ahālī-yi ṭarab (a.) : Şenliğe, eğlenceye katılanlar.

aḥbāb (a.) : Dost, bildik, tanıdık.

aḫbār (a.) : Haber, ortada dolaşan söylentiler.

aḥcār (a.) : Taşlar.

ʿahd (a.) : 1. Söz verme. 2. Ant, yemin.

aḥḍar (a.) : Pek yeşil, yemyeşil.

āhen (f.) : 1. Demir. 2. Kılıç. 3. Sert, katı.

āḫer (a.) : Başka, diğer, gayrı.

āḫir (a.) : Son, sonraki, en sonra.

āḫir-i kār (a.f.) : İşin sonu, netice, sonuç.

aḥkām (a.) : Emirler, hükümler.

aḫker (a.) : Ateş koru.

āhū (f.) : 1. Ceylan, karaca. 2. *mec.* Güzellerin gözü.

āhū-beçe (f.) : Ceylan yavrusu.

āhū-bere (f.) : *bk.* āhū-beçe.

āḫūr (f.) : Ahır, dam.

aḥvāl (a.) : Oluşlar, bulunuşlar, durumlar.

ʿaḳd (a.) : 1. Bağ, bağlama, düğümleme. 2. Sözleşme, kararlaştırma. 3. Nikâh.

ʿāḳıbet (a.) : Nihayet, son.

ʿāḳıl (a.) : Akıllı kimse.

ʿaḳīḳ (a.) : Çok kere kırmızı renkte olan bir cins değerli taş.

aḳrān (a.) : Eş ve benzer olanlar, yaşıtlar, yaşdaşlar.

āks (a.) : Çarpma, çarpıp geri dönme.

aḳvāl (a.) : Sözler, lakırdılar.

āl (a.) : Hile, düzen, dek.

āl (a.) : **1.** Âile. **2.** Evlât. **3.** Sülâle.

aʿlā (a.) : (Daha, en, pek) yüksek.

ālāt (a.) : Vasıtalar, aygıtlar.

ālāyiş (f.) : **1.** Bulaşıklık, bulaşma. **2.** Depdebe, tantana, gösteriş.

ʿalem (a.) : **1.** Nişan, alâmet. **2.** Bayrak, sancak.

ʿālem (a.) : **1.** Dünya, cihan. **2.** İnsanlar, halk.

ʿālem-ārā (a.f.) : Âlemi, dünyayı süsleyen.

ʿālem-efrūz (a.f.) : Cihanı parlatan, bütün âleme ışık saçan.

ʿale't-tertīb (a.) : Sırasıyla, bir düzen üzere.

ʿāli (a.) : Yüce, ulu.

ʿāli-ḥaseb (a.) : Soylu.

ʿalīm (a.): Çok bilen. (Allah'ın sıfatlarındandır, "bilgisi ezelî ve ebedî olan" demektir.)

ʿālī-neseb (a.) : Soylu, asil.

ʿāliyü'l-ḳadr (a.) : Kadri, kıymeti yüksek olan.

āmāc (f.) : Nişan tahtası, hedef.

aʿmāl (a.) : İşler.

ʿāmil (a.) : **1.** Sebep. **2.** İşleyen.

āmīn (a.) : Öyle olsun, yâ Rab duamızı kabul eyle.

ʿāmm (a.) : Umumî, genel, herkese ait.

ʿamm (a.) : Amca.

ʿamm-zāde (a.f.) : Amca çocuğu.

ʿamr (a.) : Arapça gramerde örnek verilirken kullanılan belirsiz erkek adı. Osmanlı geleneğinde fetvâ verilirken, şeyhülislamlar fetvâ isteyenin adını kullanmaz yerine mevhum kişiler olan ¡Amr, Zeyd ve Hind (dişi olarak) kullanırlardı.

ʿamr u bekr (a.) : Şunu bunu, başkalarını.

ʿamūd (a.) : Direk, sütun.

ān u īn (f.) : Şu, bu; teferruatla meşgul olma.

ʿanā (a.) : Zahmet, meşakkat, güçlük.

ʿanādil (a.) : Bülbüller.

ʿanāṣır (a.) : Elemanlar, öğeler, unsurlar.

ʿanber (a.) : **1.** Ada balığının bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan, kül renginde bir madde. **2.** Güzel koku. **3.** Güzellerin saçı.

ʿanber-āṣār (a.) : Güzel kokudan nişan taşıyan, anber gibi güzel kokan.

ʿanber-bār (a.f.) : Anber yağdıran, güzel koku saçan.

ʿanber-feşān (a.f.) : Anber saçan.

ʿanberīn (a.f.) : Anber kokulu.

ʿanberīne (a.f.) : Gelinin yüzünde bulunan veya sonradan yapılan ben.

ʿanber-veş (a.f.) : Anber gibi.

ʿan-cedd ü ābā (a.) : Babadan, büyük babadan, kuşaktan kuşağa.

ʿandelib (a.) : Bülbül.

ʿankebūt (a.) : Örümcek.

ʿār (a.) : Utanma.

ʿaraḳ (a.) : Rakı.

ārām (f.) : Durma, eğlenme, dinlenme.

ʿarʿar (a.) : **1.** Dağ servisi, dikenli ardıç ağacı. **2.** *mec.* Güzeldeki boy bos.

ʿaraż (a.) : **1.** İşaret, alâmet. **2.** Kaza, felâket.

ʿārī (a.) : **1.** Çıplak. **2.** Hür.

ʿārif (a.) : Bilen bilgili, irfan sahibi.

ʿarş (a.) : **1.** Dokuzuncu gök. **2.** Taht.

ʿarş-ı ḳudsī (a.) : En yüksek gök tabakası.

ʿarş-ı şerīf (a.) : Şerefli, yüksek gök tabakası, Tanrı'nın katı.

ʿarş-ı vālā (a.f.) : En yüksek gök tabakası, Tanrı'nın katı.

ʿarş-pervāz (a.f.) : Arşta uçan.

ʿarūs (a.) : Gelin.

ʿarż (a.) : Bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

ʿaṣā (a.) : Değnek, sopa.

āsān (f.) : Kolay.

āṣār (a.) : **1.** İzler, nişaneler, alâmetler. **2.** Âbideler. **3.** Hikâyeler; an'aneler, gelenekler.

ʿases (a.) : Gece devriye gezen, gece bekçisi.

aṣfer (a.) : **1.** Sarı. **2.** Uçuk, soluk benizli.

aṣḥāb (a.) : **1.** Sahipler, malik ve mutasarrıf olanlar. **2.** Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler.
ʿāṣī (a.) : **1.** Karşı gelen. **2.** Şakî, haydut. **3.** Günahkâr.
āsmān (f.) : Gök, sema.
āsmānī (f.) : Açık mavi.
ʿaṣr (a.) : Yüzyıl.
āstān (f.) : Eşik.
āstāne (f.) : **1.** Eşik. **2.** Payitaht.
āstīn (f.) : Esvap kolu, yen.
āsūde (f.) : Rahat, gailesiz, dinç olan.
āsyāb (f.) : Su değirmeni.
ʿāşıḳ-āne (a.f.) : Âşıkça, âşık olana yakışır biçimde.
ʿāşıḳ-ı zār (a.f.) : İnleyen âşık.
āşiyāne (f.) : **1.** Kuş yuvası. **2.** Mesken, ev.
aşḳar (a.) : **1.** Koyu al. **2.** Doru at. **3.** Battal Gazi'nin Aşkar Devzâde denilen meşhur atı.
aşkāre (f.) : Belli, açık, meydanda.
aşḳar-nijād (a.f.) : Battal Gazi'nin atı Aşkar'ın soyundan gelen.
āşnā (f.) : **1.** Bildik tanıdık. **2.** Bilen, tanıyan.
āşūb (f.) : **1.** Kargaşalık. **2.** Karıştırıcı.
āşüfte (f.) : Çıldırırcasına seven, bu yüzden perişan bir halde, azgın ve baştan çıkmış deli gibi olan, iffetsiz kadın, aşüfte.
ʿaṭā (a.) : Bağışlama, bahşiş.
ʿatāşān (a.) : Susamışlar, susuz kalmışlar.
āteş-engīz (f.) : **1.** Dağlama aleti. **2.** Fesatçı, kundakçı.
āteş-gede (f.) : Ateşe tapanların ibadet ettikleri mabet.
ʿatīḳ ʿatīḳa (a.) : **1.** Eski. **2.** Azatlı, hür. **3.** Asîl.
aṭlās (a.) : **1.** Üstü ipek, altı pamuk kumaş. **2.** Düz, havsız, tüysüz.
ʿaṭş (a.) : Susuzluk.
āvāz (f.) : Ses, seda.
āvāze (f.) : **1.** Yüksek ses. **2.** Şöhret, ün.
ʿavdet (a.) : Geri gelme, dönme, dönüş.
ʿayān (a.) : Belli, açık, meydanda.
ʿayb-nāk (a.f.) : Kusurlu, noksan.
āyīn (f.) : Merasim, tören.
āyīne-dān (f.) : Ayna mahfazası.
ʿayn (a.) : **1.** Göz. **2.** Bir şeyin eşi, tıpkısı. **3.** Kaynak, pınar.
ʿayyār (a.) : **1.** Hilekâr, dolandırıcı. **2.** Zeki, kurnaz.
ʿazā (a.) : **1.** Sabır. **2.** Cenâze alayı. **3.** Başsağlığı ziyareti.
ʿaẕāb-ı nār (a.) : Ateş azabı.
āzād (f.) : **1.** Kurtulmuş, serbest olan, kimsenin kölesi olmayıp istediği gibi hareket eden. **2.** Ayıpsız, kusursuz.
āzād-nāme (f.) : Hürriyet belgesi.
a'ẓam (a.) : (Daha, pek, en, çok) büyük.
āzār (f.) : İncinme, incitme.
ʿaẓd (a.) : Kuvvet, kudret.
āẕer (f.) : Ateş.
āzerm (f.) : **1.** Utanma, hayâ. **2.** Şefkat.
ʿazm (a.) : Kasıt, niyet, karar.
āzürde (f.) : İncinmiş, kırılmış, gücenmiş.

-B-

bāb (a.) : Kapı.
bāc (f.) : **1.** Vergi, harç. **2.** Gümrük vergisi.
bād (f.) : **1.** Yel, rüzgâr. **2.** Nefes, soluk.
bādām (f.) : **1.** Badem. **2.** Sevgilinin gözü.
bāde (f.) : Şarap; içki.
bāde-i şevḳ (f.a.) : Neşe şarabı.
bāġ (f.) : **1.** Bağ, büyük bahçe, bostan. **2.** Seyir yeri, gezinti yeri. **3.** Dünya.
bāġ-ı cān (f.) : Can bahçesi.
bāġ-ı cihān (f.) : Cihan bahçesi.
baġl (a.) : Ester, katır.
bahā (a.) : **1.** Güzellik, zariflik. **2.** Parıltı.
bahā (f.) : Kıymet, bedel, değer.
bahādır (f.) : Cesur, yiğit.
baḥr (a.) : **1.** Deniz. **2.** Büyük göl veya nehir.
baḥr-i ʿamīḳ (a.) : Derin deniz.
baḥr-i cūd (a.) : Cömertlik denizi.
baḥr-ı muḥīṭ (a.) : Okyanus.
baḫt (f.) : Talih, kader, kısmet.

baḫūr (a.) : Ödağacı, misk, lâden gibi maddelerden meydana gelen ve yakılırsa güzel bir koku veren ot, tütsü, günlük.
baḫye baḫye (f.) : Dikiş dikiş.
bāʿiṯ (a.) : 1. Sebep olan. 2. Gönderen.
bāk (f.) : Korku, sakınma, kaygı.
bāḳī (a.) : 1. Tanrı. 2. Dâimî, kalıcı. 3. Artık, artan, fazlan, geri kalan; bundan başka.
bāl (f.) : 1. Kanat. 2. Kol. 3. Boy pos. 4. Üst, yukarı.
bālā (f.) : 1. Yüksek, yukarı, üst, yüce. 2. Boy.
bāliġ (a.) : 1. Bulûğa eren. 2. Erişmiş, vâsıl olmuş, varan, yetişen.
bālīn (f.) : Yastık, koltuk.
bāliş (f.) : Yastık, yüz yastığı.
bām (f.) : Çatı, dam, kubbe.
bānī (a.) : Bina eden, yapan, kuran, kurucu.
bār (f.) : 1. Tanrı, Allah. 2. Yük. 3. Meyve, yemiş.
bārān (f.) : Yağmur.
bārek-Allāh (a.) : Mübârek ola, Allah mübârek etsin!, hayırlı ve bereketli olsun!
bār-gāh (f.) : Girmek için izin almak lâzım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek çadır.
bārī (a.) : Yaratan, yaratıcı.
bārī (f.) : Hiç olmazsa, bir kere; hâsılı, hülâsa.
bārīk (f.) : Nâzik, dakik, ince.
baṣar (a.) : 1. Göz. 2. Görme.
baṭ, baṭṭ (a.) : 1. Kaz. 2. Kaz şeklindeki sürâhi, su kabı.
bā-tāc (f.a.) : Taç ile.
bāṭıl (a.) : Boş, beyhude, yalan; çürük.
bāṭın (a.) : 1. İç. 2. Gizli, görünmeyen nesne. 3. Tanrı.
bāṭınāt (a.) : Görünmeyen nesneler, içtekiler.
bā-tīġ (f.) : Kılıçla.
baṭn (a.) : 1. Karın. 2. Nesil, soy.
bāver (f.) : 1. Tasdik, inanma. 2. Sağlam; pek doğru.
bāz (f.) : 1. Doğan denilen yırtıcı av kuşu. 2. Açık. 3. Oynatıcı, oynayan.
bāzār (f.) : 1. Pazar, çarşı. 2. Alışveriş. 3. Pazar yeri.
bāzī (f.) : Oyun, eğlence.
bāzī-ger (f.) : Oyun oynayan, raks eden, köçek, cengi.
bāzū (f.) : 1. Kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı. 2. *mec.* Güç, kuvvet ve istidat.
bebr (f.) : Eski kitaplara göre, Hindistan'da ve Afrika'da bulunur, kediye benzer, gayet büyük, üstü yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arz eden, arslanın bile korktuğu, azgın bir canavarmış.
becidd (f.) : 1. Ciddî, gerçek. 2. Cidden, gerçekten.
bed-baḫt (f.) : Bahtsız, bahtı kara, talihsiz.
bed-ḫᵛāh (f.) : Her işin fenalığını isteyen.
bed-ḫū (f.) : 1. Kötü huylu, huysuz. 2. Kötü huy.
bedīʿ (a.) : 1. Eşi ve benzeri olmayan, mükemmel bir şeyi icad eden. 2. Yeni, garip, eşsiz ve görülüp işitilmemiş.
bed-kār (f.) : İşi, hareketi kötü; işi, hareketi fenâ.
bedr (a.) : Ayın on dördüncü gecesi, dolunay.
bed-rām (f.) : 1. Sert başlı at. 2. Dâima. 3. Hoş, lâtif, yakışıklı.
bed-rūz (f.) : Kötü, fenâ gün. *mec.* Bahtsız.
bed-serencām (f.) : Kötü, üzücü olay.
bed-sīmā (f.) : Çirkin yüzlü.
beġāyet (a.) : Pek çok, aşırı, son derecede, pek ziyade.
behçet (a.) : 1. Sevinç. 2. Güzellik, güler yüzlülük, şirinlik.
behçet-rū (a.f.) : Güler yüzlü.
be-her-ḥāl (f.a.) : Her halde, mutlaka.
behişt (f.) : Cennet, uçmak.
behiştī (f.) : Behişte mensup, cennetlik.
behre (f.) : Hisse, pay, kısmet, nasip.
beḳā (a.) : Devam, sebat, evvelki hal üzere kalma, bâkilik.
belā (a.) : Gam, keder, musîbet, âfet, cezâ, gayet zor iş.
belābil (a.) : Vesveseler, telâşlar, tasalar, kuruntular.

belā-keş (a.f.) : Belâ çeken, eziyet ve sıkıntı çeken.
belā-senc (a.f.) : Belâ tartan.
belî (f.) : Evet.
be-nā-gāh (f.) : Birdenbire, ansızın.
be-nām (f.) : Namlı, ünlü, meşhur.
bend (f.) : **1.** Bağ, yular, bağlama. **2.** Birini emri altına alma. **3.** Bağlayan, bağlanmış.
benefşe (f.) : **1.** Menekşe. **2.** Mor.
benefşe-tek (f.) : Mor renkli, menekşe renkli.
-ber (f.) : Üzere.
berāber (f.) : Birlikte bulunan, müsavi, eşit.
berāt (a.) : Nişân, rütbe, imtiyaz ve taltif için verilen resmi kâğıt.
ber-baṭ (f.a.) : Lavta denilen bir çalgı.
berf (f.) : Kar.
berg (f.) : Yaprak.
ber-ḫūrdār (f.) : Berhudâr olan, mesut olan, onan.
berî (a.) : Kurtulmuş, temiz, sâlim olan.
berḳ (a.): Şimşek.
berḳ-seyr (a.) : Şimşek hızlı.
berḳ-vār (a.f.) : Şimşek gibi.
berr (a.) : Kara toprak.
berrāḳ (a.) : Nurlu, pek parlak, duru, açık.
beste (f.) : Kapalı, bağlı; bitiştirilmiş, bağlanmış.
beyābān (f.) : Kır, çöl.
beyān (a.) : Anlatma, açık söyleme, bildirme.
beyże (a.) : Yumurta.
beẕl (a.) : Bol bol verme, saçma.
bezm (f.) : İçkili, eğlenceli meclis, dernek.
bî-ᶜaded (f.a.) : Sayısız.
bi-ᶜavni (f.a.) : Yardımıyla.
bî-bāk (f.) : Korkmayan, çekinmeyen, sakınmayan.
bî-bîm (f.) : Korkusuz.
bî-çūn (f.) : **1.** Emsalsiz, eşsiz. **2.** Sebep sorulmaz, Allah.
bîd (f.) : Söğütağacı.
bidᶜat (a.) : **1.** Sonradan meydana çıkan şey. **2.** Peygamber zamanından sonra dinde meydana çıkan şey.
bî-dirîġ (f.) : Esirgenmeyen.
bî-ferr (f.) : Kuvvetsiz.
bî-gerān (f.) : Nihayetsiz, sınırsız, uçsuz bucaksız.
bî-gezend : Zararsız, ziyansız.
bî-güft : Sözsüz, sessiz bir şekilde.
bîḫ (f.) : **1.** Kök, asıl, temel. **2.** Kaynak.
bih (f.) : İyi, yeğ.
bî-ḥadd (f.a.) : Hadsiz, sınırsız, pek çok.
biḥamdillāh (a.) : Allah'a şükürler olsun.
biḥār (a.) : Denizler.
bî-ḥaẕer (f.a.) : Sakınmadan, korkmadan.
bî-ḫᵛîş (f.) : Akrabasız, kimsesiz.
bî-hūş (f.) : **1.** Şaşkın, sersem. **2.** Deli.
bî-ḳadḥ (f.a.) : Çekiştirmeden, ayıplamadan.
bî-kem ü kāst (f.) : Eksiksiz olarak, tam olarak.
bî-kes (f.) : Kimsesiz.
bikr (a.) : Dokunulmamış, kız oğlan kız, genç kız; kızlık.
bî-küdüret (f.a.) : Gamsız, tasasız, kaygısız.
bilā-ḳadem (a.) : Ayaksız, adım atmadan.
billūr (a.) : Gayet parlak ve şeffaf (saydam) taş veya pek saf ve temiz beyaz cam, kristal.
bîm (f.) : **1.** Korku. **2.** Tehlike.
bîmār (f.) : Hasta, sayrı.
bî-miṡl (f.a.) : Eşi bulunmayan, benzersiz.
bînā (f.) : Gören, görücü.
binā (a.) : **1.** Yapı. **2.** Ev. **3.** Yapma, kurma.
bînî (f.) : **1.** Burun. **2.** Uç.
bî-nihāyet (f.a.) : Nihâyetsiz, sonsuz, tükenmez.
bîr (f.) : **1.** Yıldırım. **2.** Yatak, döşek, kilim, halı, seccade, örtü gibi şeyler.
birāder (f.) : **1.** Erkek kardeş, kardeş. **2.** *mec.* Dost.
bî-raḥm (f.a.) : Merhametsiz, kalpsiz.
bî-reng (f.) : Renksiz.
bî-reyb (f.a.) : Şüphesiz.
bîrūn, birūn (f.) : **1.** Dışarı. **2.** Dış, haricî. **3.** Fazla, dışarıda, hariçte.
bîrūz (f.) : Zümrüde benzer, değersiz yeşil bir taş; gök zümrüt, yalancı zümrüt.

biryān (f.) : Tava, tepsi gibi şeylerde susuz veya az suda pişirildikten sonra kızartılan et kebabı.
bisāṭ (a.) : Kilim, minder, döşeme, keçe yaygı.
bī-şemen (f.a.) : Kıymetsiz, değersiz.
bī-ser ü pā (f.) : Sefil ve perişan.
bister (f.) : Yatak, döşek.
bī-sütūn (f.) : Direksiz, desteksiz.
bisyār (f.) : Çok.
bī-şübhe (f.a.) : Şüphesiz.
bī-şümār (f.) : Hadsiz, sayısız, pek çok.
bī-yār (f.) : Yarsız, sevgilisiz, dostsuz.
bī-zevāl (f.a.) : Zevalsiz, fânî, geçici olmayan.
bi'ż-żarūrī (a.) : İster istemez.
bū, būy (f.) : Koku.
buḫl (a.) : Cimrilik, pintilik, el sıkılığı.
būm (f.) : 1. Yer, toprak, yurt. 2. Sürülmemiş tarla. 3. Tabiat, huy.
burc (a.) : 1. Kale; hisar çıkıntısı, kule. 2. Yuvarlak bina. 3. Güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri. 4. Herhangi bir şekil gösteren ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar kümesi.
būse (f.) : Öpme, öpücük, öpüş.
būsī (f.) : Öpme.
būstān (f.) : Gül ve çiçek kokularının çok olduğu yer, bahçe.
bülbül-i gūyā (f.) : Konuşan, öten bülbül.
büngāh, büngeh (f.) : İçine para, eşya ve yolculuk malzemesi konulan oda, yer, çadır, şey.
bünyād (f.) : 1. Asıl, esas, temel. 2. Bina, yapı.
bürehne (f.) : Açık, çıplak, yalın.
bürehne-ser (f.) : Başı açık, başı kabak.
bürhān (a.) : Delil, ispat, tanık.
bürḳaʿ (a.) : Kadınların örtündükleri peçe, tül, yaşmak, yüz örtüsü.
bürrān (f.) : Keskin, kesici.
bürūz (a.) : 1. Belirme, ortaya çıkma. 2. Aşikâr, meydanda.
büt (f.) : 1. Put. 2. Güzel.
bütān (f.) : Putlar, güzeller.
büz (f.) : Keçi.
büzürg (f.) : 1. Büyük, ulu. 2. Türk musikisinin çok az kullanılmış en eski mürekkep makamlarından biri.

-C-

cā, cāy (f.) : Yer, mevkî, mekân.
cā-be-cā (f.) : Yer yer.
cāblūsī (f.) : Yaltaklanıcılık, dalkavukluk.
caʿd (a.) : Kıvırcık (saç).
cāhil (a.) : 1. Bilimsiz, bilgisiz. 2. Genç, tecrübesiz, toy.
cām (f.) : Sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi.
cāme (f.) : Elbise, çamaşır.
cāme-ḫʷāb (f.) : Yatak.
cām-ı viṣāl (f.a.) : Kavuşma kadehi.
cānān (f.) : Sevgili, yâr.
cān-baḫş (f.) : 1. Can veren, hayat bağışlayan, cana can katan, sevgili. 2. Allah.
cān-fezā (f.) : Can artıran, gönle ferahlık verici, cana can katıcı.
cān-fürūş (f.) : Can satan, can satıcı.
cān-güdāz (f.) : Can eritici, acıma hissi uyandıran.
cān-güdāzān (f.) : Can eriticiler, acıma hissi uyandıranlar.
cānī (f.) : Aziz, candan sevilen (kimse).
cānib (a.) : Taraf, cihet, yan.
cān-rübā (f.) : Gönül kapan, dilber.
cān-ver (f.) : 1. Canlı, yaşayan. 2. Zararlı hayvan. 3. Domuz.
cārī (a.) : Cereyan eden, akan, geçen, yürüyen.
cāvīd (a.) : Daimî kalacak olan, sonrasız, ebedî.
cāvidānī : *bk.* câvîd.
cavḳ-ber-cavḳ (t.f.) : Takım takım, küme küme, yığın yığın.
cāy-ı tevaḳḳuʿ (f.a.) : Bekleme yeri.
Cebbār (a.) : 1. Cebr edici, zorlayıcı, zorba. 2. Kuvvet ve kudret sahibi, Allah.
cebel (a.) : Dağ.

cebîn (a.) : **1.** Korkak, yürcksiz; alçak. **2.** Alın.

cedd (a.) : Dede, büyük baba, ananın veya babanın babası.

cedel (a.) : **1.** Sert münakaşa, tartışma. **2.** Kavga.

cefâ-ḫᵛāh (a.f.) : Cefâ isteyen.

cefâ-ḫū (a.f.) : Cefâyı adet, huy edinen.

cehd (a.) : Çalışma, çabalama.

cehl (a.) : Bilmezlik.

celâcil (a.) : Küçük çanlar, ufak çıngıraklar.

celâlet (a.) : Büyüklük, ululuk.

celîs (a.) : Birlikte oturan, arkadaş.

cellâd (a.) : **1.** İnsanı kesen, asan kimse. **2.** *mec.* Çok merhametsiz.

Cem (a.) : **1.** Hükümdar, şah. **2.** Şark mitolojisinde şarap ve içkinin icatçısı. **3.** Süleyman Peygamberin lâkabı. **4.** Büyük İskender'in lâkabı.

cemᶜ (a.) : Toplama, yığma.

cemâl (a.) : Yüz güzelliği.

cemᶜî (a.) : Cümle, hep, bütün.

cemîle (a.) : Güzel.

cenâb (a.) : Şeref, onur ve büyüklük terimi olarak kullanılır.

ceng (f.) : Savaş, vuruşma.

ceng ü cidâl (f.a.) : Savaş.

cerâḥat (a.) : **1.** İrin, yara. **2.** Cerrahlık.

cerb (f.) : **1.** Semiz, yağlı. **2.** *mec.* Üstün.

cerbî (f.) : Yumuşaklık, tatlılık.

cerîde (f.) : Yalnız, tenha.

cerr (a.) : **1.** Çekme, sürükleme. **2.** Para, eşya vesaire çekme.

cerrâḥ (a.) : Operatör (doktor).

cev (f.) : Arpa.

cev cev (f.) : Tane tane.

cevâhir (a.) : **1.** Cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar. **2.** Mayalar, özler.

cevâz (a.) : Câiz olma, izin, müsaade.

cevher (a.) : **1.** Maya, öz. **2.** Elmas, değerli taş.

cevlân (a.) : Dolaşma, gidip gelme.

cevlân-geh (a.f.) : Dolaşılan yer, dönüp dolaşma yeri; koşu, savaş yeri.

cevr (a.) : Haksızlık, cefâ, eziyet, gadir, zulüm; sitem.

cevr-âyîn (a.f.) : Âdeti, geleneği zulüm olan.

ceyş (a.) : **1.** Asker, ordu. **2.** Ses, seda.

cezâ (a.) : Ceza, karşılık (iyi veya kötü), azap).

cezâyir (a.) : Adalar.

cezbe (a.) : **1.** Ruhun hayret ve sevince kapılarak sanki cesetten hariç bulunuyormuş gibi olması, heyecana gelmesi. **2.** Tarikat ehlinin kendinden geçme hâli.

cezm (a.) : Kesin karar, niyet.

cibâl (a.) : Dağlar.

cidâl (a.) : **1.** Karşılıklı kavga, savaş. **2.** Zorlu hararetli konuşma.

cidd (a.) : **1.** Bir işi gerçekten çalışıp işleme. **2.** Ciddilik.

ciger-ḫᵛāh (f.) : Ciğer isteyen, can isteyen, zalim.

ciger-sūz (f.) : Bağır yakan, acıklı.

cihân (f.) : Dünya, âlem.

cihân-bîn (f.) : **1.** Cihanı dünyayı gören, Allah. **2.** Göz.

cihân-efrûz (f.) : Cihanı, dünyayı parlatan.

cihân-gîr (f.) : Cihanı, dünyayı zapteden.

cihân-tâb (f.a.) : Dünyaya sıcaklık ve ışık veren.

cihât (a.) : Taraflar, yönler.

cihât-ı şeş (a.f.) : Altı cihet, altı yön, her yön, her taraf, dünya.

cihet (a.) : **1.** Yan, taraf, yön. **2.** Yüz, yer. **3.** Sebep, vesile, bahane, ilgi.

cild (a.) : **1.** Deri, **2.** Kap. **3.** Kitap.

cild-i pürkâr (a.f.) : Çok güzel, sanatkârâne cilt.

cilve-gâh (a.f.) : Cilve yeri, cilve edilecek yer.

cinân (a.) : Cennetler, uçmaklar; bahçeler.

cism (a.) : **1.** Beden, gövde. **2.** Madde.

cism-i mecrûḥ (a.) : Yaralı beden.

cism-i nizâr (a.f.) : Zayıf, güçsüz beden.

civâr (a.) : **1.** Çevre, yöre. **2.** Yakın yer, komşu.

cûd (a.) : Cömertlik, el açıklığı.

cuġd (a.) : Baykuş.

cûş (f.) : **1.** Coşma, kaynama. **2.** Coşma, taşma.

cûşân (f.) : Çoban, kaynayan, coşkun.

cüy-bār (f.) : **1.** Çay, dere, akarsu, ırmak. **2.** Irmak kenarı.
cüdā (f.) : Ayrı düşmüş, ayrılmış.
cüft (f.) : Çift, ikili, eşi olan, tek olmayan.
cüllāb (f.) : Gülsuyu.
cünbüş (f.) : **1.** Eğlenti, zevk. **2.** Uda benzer madenî bir çalgı. **3.** Hareket, kımıldanma.
cürʿā (a.) : Yudum, içim.
cürm (a.) : Suç.
cüst (f.) : Arama, araştırma.
cüst ü çālāk (f.) : Çabuk, hareketli, çevik.
cüvān (f.) : Genç, taze, delikanlı.

-Ç-

çābük (f.) : Çabuk, seri, hafif.
çābük-süvār (f.) : İyi at süren, ata iyi binen.
çāh (f.) : Kuyu, çukur.
çāker (f.) : Kul, köle, cariye, yanaşma.
çālāk (f.) : **1.** Çevik, eline, ayağına çabuk, tez canlı olan. **2.** Adam öldüren hırsız, yol kesici. **3.** Yüksek yer; büyük adam.
çālāk-taḥrīr (f.a.) : Hızlı ve güzel yazan.
çār (f.) : Dört.
çarḫ (f.) : **1.** Çarh, tekerlek. **2.** Felek, gök. **3.** Yaka (elbisede). **4.** Ok yayı. **5.** Tef. **6.** Devreden, dönen.
çaḫ-ı iḳbāl (f.a.) : Baht, saadet çarhı.
çār-pā (f.) : Dört ayaklı hayvanlar. (en çok, katır, eşek, deve, sığır, koyun hakkında.).
çārūb (f.) : Süpürge.
çārüm (f.) : Dördüncü.
çār-yār (f.) : Dört dost; dört halife; Hz. Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali.
çehār : *bk.* çār.
çemen (f.) : **1.** Yeşil ve kısa otlarla örtülü yer, çimen. **2.** Ağaç ve çiçeği olan çayır, yeşillik.
çend (f.) : Birkaç.
çeng (f.) : **1.** El. **2.** Pençe. **3.** Kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz. **4.** Eğri büğrü.
çengāl (f.) : Çengel, pençe.
çerāġ (f.) : Mum.
çerāġ-ı ādem (f.a.) : İnsan mumu.
çerāġ-ı āh : Âh mumu.
çerāġ-ı cān (f.) : Can mumu.
çerāġ-ı meh (f.) : Ay mumu.
çerāġ-ı mürselīn (f.a.) : Gönderilmiş mum; Hz. Peygamber.
çerāġ-ı ṣubḥ (f.a.) : Sabah mumu.
çerḫ : *bk.* çarḫ.
çeşm (f.) : Göz.
çeşme (f.) : **1.** Musluklu su haznesi. **2.** Pınar, su kaynağı.
çeşme-i ḥayvān (f.a.) : Âb-ı hayat denilen suyun, bengisuyun çeşmesi.
çeşm-i cādū (f.) : Büyüleyen göz.
çeşm-i fettān (f.) : Büyülcyici ve çekici bakış.
çeşm-i ṭannāz (f.a.) : Herkesle eğlenen, alaycı göz.
çetr (f.) : **1.** Çadır; gölgelik. **2.** Gece.
çevgān (f.) : **1.** Cirit oyununda atlıların birbirlerine attıkları değnek. **2.** Ucu eğri değnek, baston, çevgen. **3.** Tas. Allah'ın ezeldeki takdiri.
çi (f.) : Ne.
çīn (f.) : **1.** Kıvrım, büklüm, çatıklık, buruşukluk. **2.** Çin.
çirk (f.) : **1.** Kir, pas, pis. **2.** Yarada olan kan ve irin.
çūb (f.) : Ağaç, değnek, odun, sopa; çöp.
çūbān (f.) : Çoban, sığırtmaç.
çuk (f.) : Diz.

-D-

dād (f.) : **1.** Adalet, doğruluk. **2.** İnsan, vergi.
dāfiʿü'ẕ-ẓulem (a.) : Karanlıkları, kötülükleri defeden; Allah.
dāġ (f.) : Yanık yarası.
daḫme (f.) : Mezar, kabir; türbe; lâhit.
dāim (a.) : Devamlı, sürekli.

daḳāyıḳ (a.) : 1. İnce ve anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler. 2. Dakikalar.
dāll (a.) : Delâlet eden, gösteren, işâret eden.
dām (f.) : 1. Tuzak, ağ. 2. Yırtıcı olmayan vahşî hayvan.
dāmān, dāmen (f.) : Etek.
dāmen-derīde (f.) : Yırtık, yırtılmış etek.
dānā (f.) : Bilen, bilici, bilgiç.
dāne (f.) : 1. Tane, tohum. 2. Çekirdek.
dāniş (f.) : Biliş, bilgi, ilim.
dāniş-āmūz (f.) : Öğrenici; öğretici.
dār (a.) : 1. Ev. 2. Yer. 3. Yurt.
ḍarb (a.) : Dövme, vurma.
dārende (f.) : Sahip, tutucu olan.
dār-ı fenā (a.) : Dünya.
dārū (f.) : İlaç.
dāstān (f.) : 1. Destan, epope, hikâye, masal. 2. Şöhret, ün.
daʿvā (a.) : 1. Şikâyetçi olarak mahkemeye başvurma. 2. Mesele. 3. Bir mesele üzerinde hususî bir fikir sahibi olma, iddiâ.
dāver (f.) : 1. Cenâbıhakk'ın adı. 2. Doğru, insaflı olan hükümdar, vezir veya hâkim.
daʿvet (a.) : Çağırma, çağrı; ziyafet; dua.
dāye (f.) : Taya, sütnine, çocuğa bakan dadı.
dāye-veş (f.) : Dadıya benzer.
ded ü dām (f.) : Ot ve et yiyen yabanî hayvanlar.
defʿ (a.) : 1. Öteye itme, savma, savulma. 2. Verme, ortadan kaldırma. 3. Giderme.
defīne (a.) : 1. Yere gömülmüş altın vesaire gibi değerli eşya. 2. Kıymet ve değeri olan kimse veya mal.
defter-dār (a.f.) : Bir vilâyetin para işlerini idare eden kimse.
deh (f.) : On (sayı).
dehān dehen (f.) : Ağız.
dehlīz (a.) : Hol, koridor.
dehr (a.) : 1. Dünya. 2. Zaman, devir.
dehr-i fānī (a.) : Geçici dünya.
dem (f.) : 1. Soluk, nefes. 2. İçki. 3. An, vakit, saat, zaman.
dem-ā-dem (f.) : Her vakit, sık sık.
dem-sāz (f.) : Arkadaş, dost, sırdaş.
dendān (f.) : Diş.
deng (f.) : Hayran, şaşkın, ahmak, sersem.
deng ü ḥayrān (f.a.) : Şaşkın ve tutkun, sersem.
denī (a.) : Alçak, rezil, soysuz.
der (f.) : 1. -de içinde. 2. Kapı.
derā (f.) : Çan, çıngırak.
der-āġūş (f.) : Kucaklama, sarma.
derbān (f.) : Kapıcı, kapıya bakan.
der-bār (f.) : Ev kapısı, kapı yeri.
der-bend (f.) : 1. Boğaz, dar geçit. 2. Kapı bağı. 3. Sınır kalesi. 4. Memleket sınırı.
der-ber (f.) : Kucakta, kucaklama.
derc (a.) : 1. Sokma, arasına sıkıştırma. 2. Toplama, biriktirme.
derd ü miḥnet (f.a.) : Der, belâ, sıkıntı, eziyet.
derdā (f.) : Yazık, vah vah!
derd-nāk (f.) : Dertli, tasalı, kaygılı.
derem-dār (f.) : Para tutan.
dergāh, dergeh (f.) : 1. Tekke. 2. Kapı yeri, kapı önü.
derhem (f.) : 1. Karışık, karmakarışık. 2. Muzdarip. 3. İncinme.
der-pey (f.) : Ardı sıra.
ders-geh (f.) : Ders yeri, sınıf.
derūn (f.) : 1. İç, içeri, dahil. 2. Gönül, kalp, yürek.
deryā (f.) : Deniz.
deryā-yı ʿafv (f.a.) : Af, bağışlama denizi.
dest (f.) : 1. El. 2. Güç, kuvvet. 3. Tarz, üslûp.
dest ü pāy (f.) : El ve ayak.
destār (f.) : Sarık, tülbent.
deste (f.) : 1. Demet, tutam; takım. 2. Kabza, tutulacak yer.
dest-i ẓafer (f.a.) : Zafer, galibiyet eli.
deşne (f.) : Hançer.
deşt (f.) : Bozkır, çöl, kır, ova.
devā-baḫş (a.f.) : Deva, çare veren.
devāt (a.) : Divit, kalem koymak için uzun madenî sapı ve ucunda bir de hokkası bulunan alet.

devr (a.) : 1. Dönme, bir şeyin etrafını dolaşma. 2. Dönüp dolaşma. 3. Nakil, aktarma. 4. Bir şeyi başkasına teslim etme.
devrān (a.) : Dünya, felek, zaman, talih, kader; devir.
devvār (a.) : Devreden, çok dönen.
deycūr (a.) : Çok karanlık.
deyn (a.) : Borç.
deyr (a.) : 1. Manastır, kilise. 2. İnsanlık âlemi, bu dünya. 3. *mec.* Meyhane.
deyyār (a.) : 1. Biri, bir kimse, bir fert. 2. Manastır sahibi.
dıḳḳ (a.) : İnce ağrı, erime hastalığı.
dırāz (f.) : Uzun.
dībāce (a.) : Başlangıç, ön söz.
dīdār (f.) : 1. Yüz, çehre. 2. Görüş kuvveti, göz. 3. Açık, meydanda.
dīde (f.) : 1. Göz. 2. Gözcü. 3. Gözbebeği.
dīg (f.) : Çömlek, toprak tencere.
digerān (f.) : Diğerleri, başkaları.
diger-gūn (f.) : 1. Bozuk, değişmiş, başkalaşmış. 2. *mec.* Ölmüş.
diger-ḥāl (f.a.) : Başkalaşmış, değişmiş, kendini kaybetmiş.
dīk (a.) : Horoz.
dil (f.) : 1. Gönül, yürek. 2. Kalp.
dil-ārā (f.) : Gönül alan, gönül kapan, gönül okşayan, gönlü dinlendiren.
dil-āsūd (f.) : Gönlü rahat, başı dinç.
dil-āver (f.) : Yiğit, yürekli.
dil-āvīz (f.) : Gönle asılan, gönül çeken, cazip, güzel.
dil-ber (f.) : Gönlü alıp götüren, güzel.
dil-cū (f.) : Gönül arayan.
dil-dūz (f.) : Gönül delen, kalbe batan.
dil-efgār (f.) : Gönlü yaralı olan, âşık.
dil-figār (f.) : Gönlü yaralı olan, âşık.
dil-firīb (f.) : Gönül aldatan, cazibeli, alımlı.
dil-güşā (f.) : Gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren.
dil-ḫᵛāh (f.) : Gönül isteği, gönül dileği.
dilīrān (f.) : Yürekliler, cesurlar, yiğitler.
dil-keş (f.) : Gönül çekici.
dil-nüvāz (f.) : Gönül okşayan.
dil-pesend (f.) : Gönle hoş gelen, gönlün beğendiği.
dil-pezīr (f.) : Gönül bulan.
dil-rīş (f.) : Yüreği yaralı, dertli.
dil-rübā (f.) : Gönül kapan, gönül alan.
dimāġ (a.) : 1. Beyin. 2. Akıl, şuur.
dīn-perestān (a.f.) : Dindârlar, dine düşkün olanlar.
diraḫşān (f.) : Parlak, parlayan.
diraḫt (f.) : Ağaç.
direfş (f.) : Bayrak, sancak.
direm (f.) : 1. Akçe, para. 2. Dirhem. 3. Gümüş para.
dirhem (a.) : 1. Eski okkanın dört yüzde biri. 2. Gümüş para.
dirīġ (f.) : 1. Esirgeme. 2. Eyvah, ah aman, yazık. 3. Men'etme, önleme.
dīv (f.) : 1. Dev. 2. Şeytan. 3. Cin.
dīvān (a.) : Büyük meclis.
dīvāne-pīşe (f.) : Deliliği huy edinmiş olan.
dīvān-gāh (a.f.) : Salon, büyük sofa.
dīvān-ı Ḫudā (a.f.) : Âhretteki hesap günü.
dost-kānī (f.) : 1. Arkadaş veya sevgililerle içilen şarap. 2. Bir toplantıda bulunanlara şarap ikram etme. 3. Büyük kadeh.
duʿā (a.) : 1. Allah'a yalvarma, niyaz. 2. Birini çağırma, bir yere gönderme.
ḍuḥā (a.) : Kaba kuşluk vakti.
duḫter (f.) : Kız, kerime.
dūn (a.) : 1. Aşağı, aşağılık. 2. Alçak, soysuz kimse. 3. Altta, aşağıda.
dūr (f.) : Uzak.
dūş (f.) : Omuz.
dūzaḫ, dūzeh (f.) : Cehennem, tamu.
dü (f.) : İki.
dü cihān (f.) : İki cihan; dünya ve âhiret.
dücā (a.) : Karanlık.
dü-kevn (f.a.) : İki âlem; dünya ve âhiret.
düm (f.) : Kuyruk.
dür (f.) : İnci.
dür-bār (a.f.) : İnci saçan.

dürc (a.) : **1.** Kutu, kutucuk; hokka. **2.** Sandık, cevahir kutusu. **3.** Hokka gibi olan ağız.

dür-efşān (a.f.) : İnci saçan.

dür-i gencîne-i rāz (a.f.) : Gizli hazinenin incisi.

dür-i nāb (a.f.) : Parlak, beyaz inci.

dür-i yetîm (a.) : Sedefinden tek olarak çıkan iri, büyük inci. *mec.* Hz. Muhammed.

dürr : *bk.* dür.

dürrāc (a.) : Eti gevrek, keklik cinsinden bir kuş, çil kuşu, turaç kuşu.

dürr-i maʿnî (a.f.) : Mana incisi.

dürr-i meknūn (a.) : Mahfazalı parlak inci.

dürr-i şeh-vār (a.f.) : Padişaha lâyık iri inci.

dürūġ (f.) : Yalan, gerçek olmayan söz.

düşmān, düşmen (f.) : Düşman, yağı.

düşvār (f.) : Güç, zor.

dü-tā (f.) : İki kat, bükülmüş, eğrilmiş, kamburu çıkmış.

düyūn-ı zen (a.f.) : Kadın borcu.

düzd (f.) : Hırsız, uğru.

-E-

ebced (a.) : Eski Sâmî alfabe sırasına göre tertiplenmiş, Arapça'ya mahsus sesleri gösterir harfler ilâve edilmiş ve bu sıraya göre harflere, birden ona sıra ile, ondan yüze, onar onar, yüzden bine, yüzer yüzer olmak üzere birer sayı değeri verilmiş olan Arap harflerinin diziliş sırası ve bütünü. Bu harfler sekiz gruba ayrıldıktan sonra, aralarına vokaller konularak manası olmayan, fakat Arap harflerine mevzû teşkil eden şu sekiz kelime meydana getirilmiştir; ebced, hevvez, ḥuṭṭī, kelemen, saʿfeṣ, ḳaraşet, şeḫḫaẕ, ḍaẓıġ+len.

ebed (a.) : Sonu olmayan gelecek zaman.

eben ʿan cedd (a.) : Babadan, büyük babadan, dededen, kuşaktan kuşağa.

ebkem (a.) : Söz söylemeye muktedir olmayan.

eblaḳ (a.) : **1.** Alaca bulaca. **2.** Rengârenk.

ebleh (a.) : Pek akılsız, ahmak, bön, alık.

ebr (f.) : Bulut.

ebter (a.) : **1.** Kuyruğu kesik hayvan. **2.** Zürriyetsiz ve hayırsız (adam).

ebyāt (a.) : İki mısradan meydana gelen manzum sözler.

ecr (a.) : **1.** Bir iş, hizmet karşılığında verilen şey. **2.** Ahrete âit mükâfat, sevap.

edā (a.) : **1.** Borç veya borç gibi olan herhangi bir şeyi ödeme; yerine getirme. **2.** Tarz, ifâde, üslûp, şive.

efʿāl (a.) : İşler, ameller.

efḍal (a.) : **1.** Ziyâdeler, fazlalar. **2.** İhsanlar, meziyetler, iyilikler.

efġān (f.) : Istırap ile haykırma, bağırıp çağırma, inleme, bağrışma.

-efgen (f.) : Düşüren, yıkan, yere atan; atıcı, yıkıcı, düşürücü.

efgende (f.) : **1.** Yıkılmış, yıkık, düşürülmüş, yere atılmış. **2.** Düşkün, biçare.

efhām (a.) : Zihinler, anlamalar, idrakler.

efʿî (a.) : **1.** Yılan. **2.** *mec.* Fena tabiatlı adam.

eflāk (a.) : **1.** Semâlar, felekler, gökler, küreler; zamanlar. **2.** Bahtlar, talihler, kaderler.

-efrūz (f.) : **1.** Aydınlatan, parlatan. **2.** Tutuşturan, yakan.

efṣāh (a.) : Daha fasih, uzdilli.

efsāne (f.) : **1.** Asılsız hikâye, masal, boş söz, saçma sapan lakırdı. **2.** Dillere düşmüş, meşhur olmuş hâdise.

efsār (f.) : Yular.

efser (f.) : Taç.

efsūn (f.) : Afsun, büyü, sihir.

efzūn (f.) : Fazla, çok, yukarı, aşkın.

eḥādîş (a.) : **1.** Peygamberimizin sözleri. **2.** Haberler, sözler.

ehl-i bezm (a.f.) : Meclis ehli, meclise katılanlar, mecliste bulunanlar.

ehl-i inṣāf (a.) : Adaletli, insaflı, merhametli kişiler.

ehl-i tevḥîd (a.) : Allah'ın birliğine inananlar; müminler, müslümanlar.

ejderhā (f.) : 1. Büyük yılan. 2. Korkunç ve hayalî bir hayvan.
ek (f.) : Ayıp, ar, eksiklik, felâket, zarar.
ekābir (a.) : Rütbece, görgü ve faziletçe büyük olanlar, devlet ricâli.
ekl (a.) : Bir şey yemek, yenilme.
ekrem (a.) : Daha (en, çok) kerim; çok şeref sahibi, pek cömert, çok eli açık.
el'ān (a.) : Şimdi, şimdiki hâlde; henüz, hâlâ, daha, bu ana kadar, şu anda.
el-firāḳ (a.) : Ayrılma, ayrılık sözü, esenleşme.
el-ḥaḳḳ (a.) : Hakikaten, doğrusu, doğrusu ya.
elmās-gūn (yun., f.) : Elmas renkli.
elmās-ṭabī'at (yun., a.) : Elmas gibi sert mizaçlı.
elṭāf- (a.) : İyi muameleler, iyilikler, iyilikseverler.
elvāḥ (a.) : Düz satıhlar, üzerine yazı yazılan ve resim yapılan şeyler, portreler, tablolar.
emīr (a.) : 1. Bir kavmin, bir şehrin başı, beyi. 2. Büyük bir hanedana mensup kimse.
emlaḥ (a.) : En melahatli, pek melih, son derece güzel.
emr-i taḳdīr (a.) : 1. Allah'ın emri. 2. Ölüm.
emvāc (a.) : Dalgalar.
enbāz (f.) : Ortak, eş.
enbiyā (a.) : Müstakil şeriat sahibi olmayan peygamberler.
enbūh (f.) : 1. Çok kalabalık, başka. 2. Çokluk. 3. Meclis.
enbür (f.) : Ocağı ve ateşi karıştırmaya yarayan alet.
encüm (a.) : Yıldızlar.
endīşe (f.) : Düşünce; vesvese, merak, kaygı; gam, keder; şüphe; korku.
endīşe-nāk (f.) : Düşünceli, kederli, sıkıntılı.
endūh (f.) : Gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü, sıkıntı.
engel (f.) : İlik ve düğmeden her biri.
engübīn (f.) : Bal.
engūr (f.) : Üzüm.
engüşt (f.) : Parmak.
engüşter (f.) : Parmağa süs için takılan yüzük.
enīs (a.) : Dost, arkadaş; yâr, sevgili.
envā' (a.) : Çeşitler, türler.
envār (a.) : Ziyalar, aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar.
enver (a.) : Daha (en, pek) nurlu, çok ve parlak, çok güzel.
ercümend (f.) : Muhterem, şerefli, itibarlı, haysiyetli, seçkin.
erġuvān (f.) : Kırmızımtırak bir çiçek.
erġüvānī (f.) : Erguvan çiçeği renginde, güzel ve parlak kızıl.
erkān (a.) : 1. Esaslar, destekler; direkler, sütunlar. 2. Reisler.
erre (f.) : Bıçkı, testere.
ervāḥ (a.) : Canlar, hayatın cevherleri.
esb (f.) : At, beygir.
eṣer (a.) : 1. Nişan, iz, alâmet. 2. Te'lif. 3. Bir kimsenin meydana getirdiği şey. 4. Tesir.
esīr (a.) : 1. Savaşta düşman eline düşen kimse, tutsak. 2. Kul, köle. 3. Düşkün, vurgun.
esmā (a.) : Adlar, isimler.
eṣmār (a.) : Meyveler.
esrār (a.) : Gizlenilen ve bilinmeyen şeyler, aklın eremeyeceği işler.
esrār-ı maḫfī (a.) : Gizli sırlar.
ester (f.) : Katır.
esved (a.) : Siyah, kara.
eş'ār (a.) : Vezinli ve kafiyeli sözler.
eşcār (a.) : Ağaçlar.
eşk (f.) : Gözyaşı.
eşkāl (a.) : Biçimler, suretler, tarzlar.
eşref (a.) : Pek şerefli, çok onurlu.
eşrefü'l-'acem (a.) : Acem'in şereflileri.
etbā' (a.) : 1. Birinin sözüne, işine, mesleğine uyanlar. 2. Hizmetçiler, uşaklar.
eṭfāl (a.) : Çocuklar.
eṭvār (a.) : Hâl ve hareketler, işler, tarzlar.
evbāş (a.) : Ayak takımı, terbiyesiz, aşağılık kimse.
evc (a.) : Yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk.
evc-i cebel (a.) : Dağın zirvesi.

evrād (a.) : 1. Okunması âdet olunan dinî dualar. 2. Her vakit dilde ve ağızda dolaşan sözler.

evrāḳ (a.) : Yapraklar, kâğıtlar.

evżā' (a.) : Hâller, vaziyetler, tavırlar, duruşlar.

eyā (a.f.) : "Ey, hey!" Manasına gelen ve Arapça kelime ve terkiplere giren nidâ edatıdır.

eyer-pūş (t.f.) : Eyer giyen, eyer örten.

eymen (a.) : 1. Sağ taraftaki. 2. En hayırlı; talihli, kutlu.

eyvān (f.) : 1. Büyük sofa, salon. 2. Kemerli yüksek bina, oturacak yüksek yer, köşk. 3. Çardak.

eyvān-ı pencüm (f.) : Beşinci kat gök anlamında. Evvelce, gök bilgisi ile uğraşan âlimlere göre beşinci kat gökte Merih (Mars) bulunurdu.

eyyām (a.) : 1. Günler, gündüzler. 2. Zaman.

ezhār (a.) : Çiçekler.

-F-

faġfūr (f.) : 1. (evvelce) Çin imparatorlarına verilen ad. 2. Çin'de porselenden yapılan kap kacak.

faḳr (a.) : Fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık.

fānūs (a.) : 1. Küre veya silindir şeklinde cam kapak. 2. İçinde mum yakılan büyük fener, camlı mahfaza.

fāriġü'l-bāl (a.) : Başı dinç, rahat, kaygısız.

farḳ (a.) : 1. Ayrılık, başkalık; iki veya daha çok şey arasındaki ayrılık. 2. Ayırma, ayrılma, seçilme.

faṣāḥat (a.) : Güzel ve açık konuşma, uz dillilik, iyi söz söyleme kabiliyeti.

faṣl (a.) : 1. Ayrıntı; ayırma, ayrılma; kesme; bölüm. 2. Bir kitabın başlıca bölümlerinden her biri 3. Dört mevsimden her biri.

fāş (f.) : Meydana çıkma, duyulma, açığa vurma, dile verme.

fāżıl (a.) : Faziletli, fazilet sahibi, erdemli, üstün.

fażîḥāt, fażîḥet (a.) : Edepsizlik, alçaklık.

fażl (a.) : 1. Fazla, ziyade, artık, bâkî. 2. Fazlalık, üstünlük. 3. Fazilet, erdem.

felek (a.) : 1. Gökyüzü, semâ. 2. Âlem, dünya. 3. Talih, baht, kader. 3. Eskilerin inanışına göre, her seyyâreye mahsus bir gök tabakası.

felek-mehd (a.) : Gökyüzü beşiği.

felek-türk (a.t) : Merih yıldızı.

fem (a.) : Ağız.

fenā (a.) : 1. Yok olma, yokluk, geçip [illegible]. 2. Kötü, iyi olmayan.

fenn-i manṭıḳ (a.) : Mantık ilmi.

fer (f.) : 1. Parlaklık, aydınlık. 2. Ziynet, süs, benek. 3. Kuvvet, nüfuz, iktidar.

ferāġat (a.) : 1. Vazgeçme, el çekme. 2. İstirahat, dinlenme.

feraḥ (a.) : Gönül açıklığı, sevinç. Sevinme.

ferāmūş (f.) : Unutma, hatırdan çıkarma.

ferbih (f.) : Semiz, etli, toplu, besili.

ferce (a.) : Aralık, yarık, çatlak.

feres (a.) : At, beygir.

ferḫāl (f.) : Kıvırcık ve dolaşık olmayan uzun saç.

ferḫunde (f.) : Mübarek, mesut, kutlu, mutlu, uğurlu.

ferḫunde-fāl (f.a.) : Falı kutlu, uğurlu olan.

ferîd (a.) : Tek, eşsiz, eşi olmayan; kıyas kabul etmez.

ferişte (f.) : Melek.

fermān (f.) : Emir, buyruk; evvelce padişah tarafından verilen yazılı emir.

ferrāş (a.) : 1. Döşeyen, döşemeci. 2. Hizmetçi.

ferruḫ (f.) : Uğurlu, kutlu.

ferseng (f.) : Fersah.

ferş (a.) : 1. Döşeme, yayma. 2. Yeryüzü, kır, sahra.

ferzend (f.) : Oğul, çocuk.

fesād (a.) : 1. Bozukluk. 2. Fenalık, kötülük.

feşār (f.) : Sıkıcı, sıkan.

feṯḥ (a.) : 1. Açma, açılma. 2. Başlama. 3. Kuşatma, zaptetme.

fetīl, fetîle (a.) : Lamba fitili.

fettāḥ (a.) : 1. Zafer kazanmış, üstün gelmiş. 2. Kullarının kapalı işlerini açan, Allah.
fettān (a.) : Fitne ve fesada teşvik eden, fenalık yapan, ayartan.
fevḳ (a.) : Üst, üst taraf, yukarı.
fevt (a.) : Ölüm.
Feyyāż (a.) : 1. Feyiz, bereket ve bolluk veren; Allah. 2. İçi çok temiz, çok cömert (kimse).
feyż (a.) : 1. Suyun taşıp akması. 2. Bolluk, çokluk, verimlilik. 3. İlim, irfan.
feżā (a.) : Ucu bucağı olmayan boşluk, dünyanın sonsuz olan genişliği.
fısḳ (a.) : 1. Hak yolundan çıkma, Allah'a karşı isyan etme. 2. Sefahate dalma. 3. Dinsizlik, ahlâksızlık.
fidā (a.) : Bir esiri kurtarmak için verilen şey, kurban; uğruna verme, gözden çıkarma.
fiġān (f.) : Istırap ile bağırıp çağırma, inleme.
fihrist (a.) : Bir kitabın içinde neler bulunduğunu gösteren ve kitabın ya başına, ya sonuna konulan cetvel, indeks.
fikr (a.) : Düşünce, fikir.
fikr-veş (a.f.) : Fikir, düşünce gibi.
fi'l-ḥaḳīḳa (a.) : Gerçekten, doğrusu.
fi'l-ḥāl (a.) : Bu anda, hemen, şimdi.
fi'l-merātib (a.) : Yükseklerde, derecelerde.
fi'l-meṡel (a.) : Meselâ, misâldeki gibi.
firāḳ (a.) : 1. Ayrılık, ayrılma. 2. Hüzün, keder.
firāvān (f.) : Çok, bol, fazla.
firāz (f.) : Yüksek, yukarı.
firdevs (a.) : 1. Cennet, uçmak. 2. Bostan, bahçe.
-firīb : Aldatan, aldatıcı.
fīrūz (a.) : Mesut, mutlu, sevinçli, ferah, uğurlu.
fīrūze (a.) : Nişabur'da çıkan açık mavi renkli ve değerli bir yüzük taşı.
fitne-cū (a.f.) : Fitne arayan.
fitne-engīz (a.f.) : Fesat koparan, fesat çıkaran.
fülān (a.) : Herhangi bir şahıs, biri, belirsiz bir şey.
fülfül (a.) : Karabiber.
fülk (a.) : Gemi, sandal.
fülk-i cārī (a.) : Yürüyen, akan, denizde seyreden gemi.
fünūn (a.) : Fenler, sanatlar, ilimler.
fürūġ (f.) : Nur, ziya, ışık, parlaklık.
füsūn (f.) : Sihir, büyü.
fütāde (f.) : 1. Düşmüş, düşkün. 2. Tutkun, müptela.
-füzūn : Çok, fazla.

-G-

ġabġab (a.) : Çene altı.
ġabrā (a.) : Yer, yeryüzü, arz.
ġabrā-miṡāl (a.) : Yeryüzü gibi.
ġaddār (a.) : Zulmeden, hâin, merhametsiz, kıyıcı.
gāh ü bī-gāh (f.) : Vakitli vakitsiz.
ġalaṭ (a.) : Yanlış, yanılma.
ġālib (a.) : Galebe çalan, üstün gelen, yenen.
ġamām (a.) : Bulut.
ġam-gīn (a.f.) : Kederli, hüzünlü.
ġammāz (a.) : Birine iftira ederek zarar veren, münafık, fitneci.
ġamm-ḫᵛār ġamm-ḫᵛer (a.f.) : Gam yiyen, kederlenen, tasalanan.
ġamze (a.) : 1. Süzgün bakış. 2. Çene veya yanak çukurluğu.
ġanem (a.) : Koyun.
ġanīmet (a.) : 1. Çalışmaksızın elde edilen şey. 2. Düşmandan alınan mal. 3. Beklenmeyen kazanç.
ġār (a.) : Mağara.
ġarāib (a.) : Tuhaf, şaşılacak şeyler.
ġaraz-hā (a.f.) : 1. Hedefler, istekler. 2. Gizli düşmanlıklar.
ġarb (a.) : Güneşin battığı taraf, günbatısı, batı.
ġār-be-ġār (a.f.) : Mağara mağara.
ġāret (a.) : Çapul, yağma, akın.
ġāret-ger (a.f.) : Çapulcu, yağmacı.

ġarîb (a.) : 1. Kimsesiz, zavallı. 2. Gurbette kendi memleketinin dışında olan, yabancı. 3. Tuhaf, şaşılacak, bambaşka. 4. Dokunaklı.

ġarîḳ (a.) : Su içine dalmış, suya batmış.

ġarḳ (a.) : Suya batma, boğulma.

ġarrā (a.) : Ak, parlak, güzel, gösterişli, şatafatlı.

gāv (f.) : Öküz, sığır.

ġavġa (f.) : Kavga, dövüş; savaş.

ġavr (a.) : Dip, esas, hakikat.

ġavṭa (f.) : Su içindeki derinlik.

ġavvāṣ (a.) : Dalgıç.

ġayb (a.) : 1. Gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp. 2. Belirsiz, bilinmeyen şeyler.

ġāyet (a.) : 1. Nihayet, uç, son. 2. Çok fazla, son derece.

ġayr (a.) : 1. Ayrı, başka, değil. 2. Yabancı, bildik olmayan.

ġayret (a.) : Çalışma, çabalama.

ġazā (a.) : Din uğruna savaş.

ġażab (a.) : Dargınlık, kızgınlık, öfke.

ġażab-nāk (a.f.) : Gazaplı, öfkeli, kızgın.

ġazāle (a.) : Dişi geyik.

gedā (f.) : Dilenci, yoksul.

gedā-yı gülşen (f.) : Gül bahçesinin dilencisi.

gele (f.) : Koyun, keçi ve sığır sürüsü.

gelū-gîr (f.) : 1. Dağ armudu, ahlat. 2. Boğazdan geçmesi güç olan.

genc (f.) : Hazine, define.

gencîne (f.) : *bk.* genc.

gencrek[155] (t.) : Gencecik.

gencūr (f.) : Hazinedar, hazine bekçisi.

ger (f.) : "Eğer" kelimesinin kısaltılmışıdır.

gerd (f.) : 1. Toz, toprak. 2. Gam, keder.

gerdān (f.) : Dönücü, dönen.

gerden-efrāz (f.) : Boyun kaldıran, başı yukarıda, kibirli, gururlu.

gerd-i nem-ālūd (f.) : Islaklık, gözyaşı bulaşmış toz, toprak.

gerdiş (f.) : Dönüş, dönme, dolaşma.

gerdūn (f.) : 1. Dönücü, dönen. 2. Felek, dünya, sema.

gerdūn-ı devvār : Devreden, dönen felek, dünya.

germ-bāzār (f.) : Sıcaklık çarşısı, sıcaklık pazarı.

-geşte (f.) : Gezmiş, dönmüş, dolaşmış.

gevezn (f.) : Sığın denilen boynuzu dallı budaklı, kendisi iri ve kuvvetli bir cins geyik ki, doğduğu zaman oyluğunda birkaç benek olup her sene bir tanesi kaybolurmuş. Gözünün pınarındaki çapağın panzehir olduğuna inanılırmış.

gevher (f.) : 1. Elmas. 2. Bir şeyin aslı, esası.

gezend (f.) : 1. Zarar, ziyan. 2. Elem, keder.

ġıdā (a.) : İnsanı besleyen şeyler, besin.

ġıll (a.) : Kin, garez, düşmanlık.

ġıl-ı ʿadl (a.) : Adaletinin kini.

ġınā (a.) : 1. Zenginlik, bolluk. 2. Usanç, bıkkınlık.

ġırbāl (a.) : Kalbur, iri delikli elek.

ġırîv (f.) : Bağırma, bağrışma.

ġırîvān (f.) : Bağırmalar, bağrışmalar.

ġış (a.) : Karışıklık, hile.

ġış u ġıll : Hile ve kin.

gil (f.) : Balçık, su ile ıslanmış toprak, çamur.

girān (f.) : 1. Ağır, sakî. 2. Fena; kokmuş. 3. Bıktırıcı, usandırıcı.

girān-ser (f.) : Kibirli, gururlu, kendini beğenmiş.

girdāb (f.) : Suların döndüğü ve çukurlaştığı yer.

girdāb-ı ḥayret (f.a.) : Şaşkınlık, hayret girdabı.

girdār (f.) : 1. Meşguliyet, iş. 2. Âdet, tarz, yürüyüş.

girev (f.) : Rehin.

girîbān (f.) : Elbise yakası.

girift (f.) : 1. Tutma, yakalama. 2. Dolaşık, karışık.

giriftār (f.) : 1. Tutulmuş, yakalanmış, esir. 2. Düşkün, uğramış, tutkun.

girih (f.) : Düğüm, bağ.

girih-nāk (f.) : Düğümlü, bağlı.

---

[155] -rek, -rak Türkçe'de eskiden beri kullanılan çokluk, fazlalık ifade eden karşılaştırma ekidir.

girîşme (f.) : Naz, işve, cilve, gamze.
girîzân (f.) : Kaçıcı, kaçan.
giryân (f.) : Ağlayıcı, ağlayan.
girye (f.) : Ağlama, ağlayış; gözyaşı.
girye-sâz (f.) : Ağlayan.
gîsû (f.) : Omuza dökülen saç, uzun saç, kâkül.
gîtî-fürûz (f.) : Cihanı aydınlatan.
ġonce (f.) : Tomurcuk, açılmamış çiçek.
ġonce-i ḫâmûş (f.) : Suskun, açılmamış gonca.
ġonce-i ter (f.) : Taze gonca.
ġubâr (a.) : Toz.
ġubâr-ı dergeh (a.f.) : Kapının, dergâhın tozu, toprağı.
ġulâm (a.) : 1. Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı, genç. 2. Köle, esir.
ġulâman (a.) : Gençler, köleler, esirler.
ġulġul (f.) : Gürültü, şamata.
ġull (a.) : Suçlunun boynuna ve bileklerine geçirilen demir halka, zincir.
-gûn (f.) : 1. Renk. 2. Gidiş, tarz, sıfat.
gûne gûne (f.) : Türlü, gidiş, tarz, yol; sıfat.
gûr (f.) : 1. Mezar, kabir. 2. Yaban eşeği. 3. Meşhur pehlivan Rüstem'in lâkabı.
gûsfend (f.) : Koyun.
ġuṣṣa (a.) : Keder, kaygı, tasa.
gûş (f.) : 1. Kulak. 2. İşitme, dinleme.
gûş-vâre (f.) : Küpe.
gû (y) (f.) : Söyleyen, diyen.
gûy (f.) : Acemlere mahsus bir çeşit oyun topu.
gûyâ (f.) : 1. Söyleyen, söyleyici. 2. Sanki, diyelim ki.
gûyiyâ (f.) : Sanki, diyelim ki.
-ġüdâz (f.) : Eriten, yakan, mahveden.
güher (f.) : Gevherin hafifletilmişi.
güher-bâr (f.) : Cevher yağdıran.
güher-rîz (f.) : Cevher döken.
gül-ālûd (f.) : Gül (kokusu) bulaşmış.
gül-be-şeker (f.) : Bir çeşit gül tatlısı.
gül-gûn (f.) : Gül renkli, pembe.
gül-i ḫandân (f.a.) : Gülen (açılan) gül.
gül-i rânâ- (f.a.) : Güzel gül; dışı sarı, içi kırmızı renkte olan bir çeşit gül.
gül-i ter (f.) : Taze gül.
gül-istân (f.) : Gül bahçesi, gül tarlası.
gül-ʿiẕâr (f.) : Gül yanaklı, al yanaklı.
gül-nâr (f.) : Nar çiçeği.
gül-sitân : *bk.* gül-istân.
gül-şen (f.) : Gül bahçesi.
gül-şen-i râz (f.) : Sırların gül bahçesi.
gül-zâr (f.) : Gül bahçesi.
güm (f.) : Kayıp, yitik.
güm-râh (f.) : 1. Yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış. 2. Bol, gür.
günbed (f.) : Kümbet, kubbe, üstü yuvarlak şekilde olan bina veya çıkıntı.
gürbe (f.) : Kedi.
gürd (f.) : Cesur, kahraman, yiğit.
gürg (f.) : Kurt, canavar.
gürîzân (f.) : Kaçıcı, kaçan.
gürûh (f.) : Cemaat, bölük, takım.
gürz (f.) : (Eskiden) silah olarak kullanılan uzun saplı, büyük demir topuz.
güstâḫ (f.) : Hayâsız, arsız, edepsiz. ,
güstâḫ-güftâr (f.) : Edepsiz söz.
güşâde (f.) : Açılmış, açık, ferah, şen.
güẕer (f.) : 1. Geçme, geçiş. 2. Geçen, geçici.
güẕer-gâh (f.) : Geçilen yer, geçit, uğrak.
güzîn (f.) : Seçen, seçilmiş.

-H-

hâ (a.) : Osmanlı alfabesinin sekizinci harfi olup, "ebced" hesâbında sekiz sayısının karşılığıdır.
ḫʷâb (f.) : Uyku.
habâb (a.) : Su üzerinde olan hava kabarcıkları.
ḫaber-dâr (a.) : Haberli.
ḫabîb (a.) : 1. Sevgili. 2. Seven, dost.
ḫabîr (a.) : 1. Haberli, bilgili. 2. Allah.
ḫabîṯü'l-şekl (a.) : Pis, çirkin şekli olan.
ḫacâlet (a.) : Utanma.
ḫâcât (a.) : İstekler, dilekler.

ḫᵛāce (f.) : Hoca, muallim, müderris.
ḫacel (a.) : Utanma, utanıp şaşırma.
ḥacer (a.) : Taş.
ḥācet (a.) : İhtiyaç, lüzum, gereklik.
ḫᵛāce-ṭaş (f.) : Bir efendinin kölelerinden her biri, kapı yoldaşı.
ḥācib (a.) : 1. Kapıcı, perdeci. 2. Perde, hâil.
ḫacīl (a.) : Utanmış, utancından yüzü kızarmış.
ḫadd (a.) : 1. Sınır. 2. Derece. 3. Gerçek değer. 4. Bir şeyin *nihayeti*, sonu.
ḥadd (a.) : Yanak.
ḫadem (a.) : Hizmetçiler, odacılar.
ḫadeng (f.) : Kayın ağacından yapılmış ok.
ḫadengān (f.) : Oklar.
ḥadīd (a.) : 1. Öfkeli, hiddetli, şiddetli. 2. Keskin.
ḫādim (a.) : Hizmet eden, yarayan.
ḥadīṯ (a.) : 1. Hudus eden, çıkan, meydana gelen. 2. Yeni, yeni çıkan.
ḥaḍrā (a.) : 1. (daha, pek, çok, en) yeşil. 2. Sebze, yeşillik.
ḫaḍravāt (a.) : *bk.* ḥaḍrā.
ḥafr (a.) : Kazma, kazılma.
ḫᵛāher (f.) : Kız kardeş, hemşire.
ḥāif (a.) : Gadir ve sitem eden.
hāil (a.) : Korkunç.
ḫāk (f.) : Toprak.
Ḥaḳḳ (a.) : 1. Allah, tanrı. 2. Pay, hisse. 3. Gerçek.
ḫāḳān (t.) : Türk imparatorlarına verilen unvan.
ḫāk-i pāy (f.) : Ayak toprağı.
ḫāk-i rāh (f.) : Yol toprağı.
ḥaḳīḳat (a.) : 1. Bir şeyin aslı ve esası, mâhiyeti. 2. Gerçek, doğru. 3. Sadakat, bağlılık.
ḫaḳīḳat-nāme (a.f.) : Hakikat kitabı.
ḥaḳīḳī (a.) : Hakikate mensup, gerçek, doğru.
ḥākim (a.) : 1. Her şeye hükmeden, Allah. 2. Hükmeden, yargıç.
ḥaḳīr (a.) : İtibarsız, değersiz, âdi.
ḥakkāk (a.) : Hakkeden, mühür vesâire kazıyan kimse.
ḥakkāk-ı ḳudret (a.) : Kudret, kuvvet hakkaki; Allah.
ḫāk-sār (f.) : Toz, toprak içinde kalmış, hâli perişan.
ḫalāṣ (a.) : Kurtulma, kurtuluş.
ḥalāvet (a.) : 1. Tatlılık, şirinlik. 2. Zevk.
ḫalāyıḳ (a.) : 1. Mahlûklar, yaratıklar, insanlar. 2. Halayık, satın alınan kadın hizmetçi.
hāle (a.) : Bazen Ay ve Güneş'in etrafında görülen parlak daire.
ḫalef (a.) : Babadan sonra kalan oğul.
ḥālet (a.) : Hâl, suret, keyfiyet.
ḫalḫāl (a.) : Arap kadınlarının süs olarak bileklerine taktıkları gümüşten veya altından yapılmış halka, ayak bileziği.
ḫālī (a.) : 1. Tenha, boş, sahipsiz yer. 2. Açık yer.
ḥālī (a.) : Hâle mensup, şimdiki.
ḫalīfe (a.) : 1. Birinin yerine geçen kimse. 2. Hz. Muhammed'in vefatından sonra ümmet idâresinin başına geçen kimse. 3. Pâdişâh.
ḫalīfe-vār (a.f.) : Halife gibi.
Ḫāliḳ (a.) : Yaratan, yoktan var eden, yaratıcı, Allah.
ḫalḳa — bāf (a.f.) : Halka dokuyan, halka ören.
ḫalḳa-ber-dūş (a.f.) : Kulağı halkalı, küpeli.
ḫalḳa-der-gūş (a.f.) : *bk.* ḫalḳa-ber-dūş.
ḥall (a.) : Çözme, çözülme, karışık bir meselenin içinden çıkma.
ḥallāc (a.) : Pamuk, yatak, yorgan atan kimse.
Ḫallāḳ (a.) : Halk edici, yaratıcı, yaratan, Allah.
ḫallāl (a.) : Halleden, çözen, çare bulan.
ḫalvet (a.) : 1. Yalnız. Tenha kalma. 2. Tenha yer.
ḫam (f.) : Eğri, bükülmüş.
ḥamāil (a.) : 1. Kılıç kayışı. 2. Nüsha, muska, tılsım.
ḫamd (a.) : Tanrı'ya olan şükür duygularını bildirme.
ḫāme (f.) : Kalem.
ḫamīde (f.) : Eğrilmiş, bükülmüş.
ḫamīr (a.) : Hamur.

ḫamr (a.) : Şarap.
ḫamrā (a.) : (Daha, en, çok) kırmızı, kızıl.
hāmūn (f.) : Büyük sahra, düz ova, bozkır.
ḫāmūş (f.) : Susmuş, sessiz.
ḫʷān (f.) : 1. Yemek sofrası; üstüne yemek konulan tepsi, sini. 2. Yemek.
ḫān (f.) : Hükümdar, hâkân.
ḫandān (f.) : Gülen, gülücü; sevinçli.
ḫande (f.) : Gülme, gülüş.
ḫāne-i cūd (f.a.) : Cömertlik, lütuf evi.
ḫāne-i ten (f.) : Ten evi; beden, vücut.
ḫān-ḳāh (a.) : Tekke.
ḫʷār (f.) : 1. Hor, hakir, aşağı. 2. Yiyen, yiyici.
ḫār (f.) : Diken.
ḫārā (f.) : Pek katı taş, mermer.
ḫarāb (a.) : Yıkık, viran.
ḫarābe (a.) : 1. Eski binaların yıkıntısı. 2. Çok harap ev.
ḫarāc (a.) : Vaktiyle müslüman olmayan tebaadan alınan vergi.
ḥarām (a.) : 1. Şeriatça, dince yasak edilmiş şey. 2. Tecavüz edilmesi, dokunulması men' edilen, kutsal, mübarek.
ḥarāret (a.) : 1. Sıcaklık. 2. Susuzluk. 3. (hastalıkta) ateş, yanma.
ḫāre (f.) : *bk.* ḫārā.
ḫāre-bālīn (f.) : Taş yastık.
ḥarem (a.) : 1. Herkesin girmesine izin verilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer. 2. Hac zamanında ihrâma girilen yerden itibaren Kâbe'ye doğru olan kısım. 3. (evvelce) büyük İslâm konaklarında bulunan kadınlar dairesi.
ḫar-gāh ḫar-geh (f.) : Büyük çadır, otağ.
ḫargūş (f.) : Tavşan.
ḫarīdār (f.) : Satın alıcı.
ḥarīf (a.) : Meslektaş, sanat arkadaşı, teklifsiz dost.
ḫarīḳ (a.) : Yangın, ateş.
ḥarīm (a.) : 1. Biri için kutsal olan şeyler. 2. Evin içi gibi başkasına kapalı olan yerler. 3. Bir evin civarı, avlu.
ḫarīr (a.) : 1. İpek. 2. Hararetli ateş.
ḫāṣṣ (a.) : 1. Mahsus, özel. 2. Hükümdarın kendine mahsus olan. 3. Saf, halis.
ḥased (a.) : Kıskançlık, çekemezlik.
ḫāṣṣ ü ʿām (a.) : Herkes.
ḥāṣıl (a.) : Husule gelen, peydâ olan, çıkan, türeyen.
ḥāsid (a.) : Haset eden, kıskanan, kıskanç.
ḫaṣlet (a.) : İnsanın yaratılışındaki huyu, mizacı, tabiatı.
ḫaṣm (a.) : Düşman, muhalif.
ḫāṣṣiyet-cū (a.f.) : Kuvvet, tesir arayan.
ḫaṣṣiyyet (a.) : Kuvvet, tefsir.
ḫaste (f.) : Hasta, rahatsız.
ḫaste-ḫāṭır (f.a.) : Gönlü hasta olan.
ḥasūd (a.) : Kıskanç, çekemeyen.
ḫaşāk (f.) : Çöp, süprüntü.
ḫāşe li'l-lāh (a.) : Allah göstermesin, aslâ, katiyen, hiçbir vakit.
ḥaşem (a.) : 1. Maiyet, yanında bulunanlar. 2. Âile.
ḫaṭā (a.) : 1. Yanlış; yanlışlık; yanılma. 2. Günah. 3. Kabahat, kusur.
ḫaṭā (a.) : Şimâlî (kuzey) Çin.
ḥaṭab (a.) : Odun.
ḫaṭar (a.) : Tehlike.
ḫaṭar-nāk (a.f.) : Tehlikeli, korkunç, korkulu.
ḫaṭāyī (a.) : Şimâli (kuzey) Çin'den olan.
ḫātem (a.) : 1. Mühür, üstü mühürlü yüzük. 2. En son.
ḫātemü'n-nübüvvet (a.) : 1. Peygamberlik işareti. 2. Hz. Muhammed'in omuzları arasındaki ben.
ḫāṭır (a.) : 1. Zihin, fikir. 2. Keyif, hâl. 3. Gönül.
hātif (a.) : 1. Sesi işitilip de kendisi görülmeyen (kimse), seslenici, çağırıcı. 2. Gaipten haber veren melek.
ḫatm (a.) : 1. Hitama erdirme, bitirme. 2. Mühürleme, mühürlenme.
ḫaṭṭ (a.) : 1. Çizgi. 2. Satır. 3. Yol. 4. Yazı. 5. Sıra, saf. 6. Gençlerde yeni terleyen bıyık veya sakal.

ḥavāle (a.) : Bir işi veya bir şeyi başka birine bırakma, ısmarlama.
ḥavāli (a.) : Etraf, civar, çevre, yön.
ḫavf (a.) : Korku; korkma.
ḥavl (a.) : 1. Yıl, sene. 2. Etraf, çevre. 3. Güç, kuvvet, tâkat.
ḥavrā (a.) : Ahu gözlü (kız, kadın).
ḥavż (a.) : Havuz.
ḥayā (a.) : 1. Utanma, sıkılma, ar, namus. 2. Allah korkusu ile günahtan kaçınma.
ḫayāl (a.) : 1. İnsanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey. 2. Kuruntu.
ḥaydar (a.) : 1. Aslan. 2. Hz. Ali. 3. Cesur, yiğit, adam.
hā-yı mevhūm (a.) : Varlığı fark edilmeyecek derecede küçük "ha" harfi; sevgilinin ağzı.
ḥāil (a.) : İki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, mânî olan, arayı kapayan, engel.
ḫayl (a.) : 1. At, at sürüsü. 2. Zümre, takım.
ḫayr (a.) : İyi, faydalı, hayırlı, yarar.
ḥayrān (a.) : 1. Şaşmış, şaşa kalmış. 2. Çok tutkun.
ḥayret (a.) : Şaşma, şaşırma, ne yapacağını bilememe.
ḥayret-engīz (a.) : Hayret veren, hayret içinde bırakan.
Ḥayy (a.) : 1. Allah'ın adlarındandır. 2. Diri, canlı.
Ḥayy u mennān (a.) : Canlı ve ihsanı bol olan; Allah.
ḫayyām (a.) : Çadırcı.
ḫayyāṭ (a.) : Dikici, terzi.
hayy-ı lā-reyb (a.) : Diri, canlı olduğu şüphe götürmeyen.
ḫazān (f.) : Sonbahar, güz.
ḫazān-zār (f.) : Güz bahçesi.
ḥaẕer (a.) : Sakınma, kaçınma, korunma.
ḥāẕıḳ (a.) : İşinin ehli doktor.
ḥāżır (a.) : Huzurda, meydanda, göz önünde olan.
ḫazīne (a.) : Devlet malının, devlet parasının saklandığı yer.
ḥaẕẓ (a.) : 1. Hoşlanma, zevk alma. 2. Baht, talih, saadet.
hefte (f.) : Hafta, yedi gün.
heftüm (f.) : Yedinci.
helāk (a.) : 1. Mahvolma, ölme. 2. Çok yorulma.
ḥelāl (a.) : 1. Kullanılması şer'an câiz olan, dinin hükümleri bakımından kullanılabilen, haram olmayan şey. 2. Nikâhlı kadın.
hem-āheng (f.) : Uygun, denk.
hemān-dem (f.) : Hemen, çabucak, o anda.
hem-çü (f.) : (Onun) gibi.
hem-çün (f.) : Onun gibi.
hem-dem (f.) : Sıkı fıkı, canciğer arkadaş.
hemīşe (f.) : Dâimâ, her vakit, her zaman.
hem-kāsem (f.a.) : Yemini bir olan.
hem-küştī (f.) : Birlikte güreş tutanlar.
hem-mehd (f.a.) : Beşiği bir olanlar; kardeşler.
hem-nefes (f.a.) : Arkadaş.
hem-rāz (f.) : Sır arkadaşı; dost.
hem-reh (f.) : Yoldaş, yol arkadaşı.
her-bār (f.) : Her defa dâimâ.
her-dem (f.) : Her dakika, her zaman.
ḫerend : Çöven gibi temizlikte kullanılan bir nebat, kalye otu.
her-gāh (f.) : Her zaman, her vakit.
hergīz (f.) : Asla, katiyen, hiçbir suretle.
herze-gū (f.) : Saçma sözler söyleyen.
heştüm (f.) : Sekizinci.
hevā (a.) : Heves, istek, arzu; sevgi.
hevāī (a.) : Nefis düşkünü, ciddî şeylerle ilgisiz.
hevā-senc (a.f.) : Heves, istek tartan.
heves (a.) : 1. Arzu, istek. 2. Gelip geçici istek.
hevl-nāk (a.f.) : Korkunç, korkulu.
heybet (a.) : Korku ile saygı duygularını birden uyandıran hâl veya gösteriş.
heycā (a.) : Kavga, savaş.
ḫeyzurān (f.) : 1. Ter ü taze dal. 2. Hezaren denilen ağaç.
hezār (f.) : 1. Bülbül. 2. Bin. 3. Pek çok.
hezārān (f.) : 1. Bülbüller. 2. Binler.

ḥınnā (a.) : Kına.

ḫırāmān (f.) : Salına salına, naz ve edâ ile yürüyen.

-ḫıraş (f.) : Tırmalayan.

ḫıred-mend (f.) : Akıllı, anlayışlı.

ḫıred-ver (f.) : Akıllı, aklı olan.

ḥırṣ (a.) : 1. Öfke, kızgınlık. 2. Azgınlık. 3. Sonu gelmeyen arzu, istek.

ḫıṣāl (a.) : Huylar, tabîatlar, ahlâklar.

ḫışm (f.) : Kızgınlık, öfke.

ḥicāb (a.) : Utanma, sıkılma.

ḥicāl (a.) : Gelin odaları, cihaz odaları.

hicr (a.) : Ayrılık.

hidāyet (a.) : Hak yoluna, doğru yola kılavuzlama.

ḫidmet (a.) : 1. İş, hizmet, vazife. 2. İş görme, birinin işini görme.

ḥikmet (a.) : 1. Hâkimlik. 2. Sebep.

hikmet-endūz (a.f.) : Hikmet kazanan.

ḫilāf (a.) : 1. Karşı, zıt. 2. Yalan.

hilāl (a.) : Yeni ay.

hilāl-ebrū (a.f.) : Hilâl kaşlı, kaşı ay gibi olan.

hilāl-i ʿīd (a.) : Bayram hilâli. Eskiden ertesi günü ramazan ve bayram olacağına işaret sayılmak üzere, ayın bir hafta önce batıda ufka yakın bir vaziyette görülmesi.

ḫilʿat (a.) : Eskiden, padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.

ḫīle-ger (a.f.) : Hile yapan.

ḥilm (a.) : İnsanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık.

himem (a.) : Gayretler, emekler, çalışmalar, yüksek irâdeler.

himmet (a.) : 1. Gayret, emek, çalışma, çabalama. 2. Yüksek irâde.

hindī (a.) : Hintli.

hindū (f.) : 1. Hintli. 2. Satürn; Zuhal. 3. Ben, benek.

ḫink (a.) : Kır at.

ḥirfet (a.) : Sana, meslek.

ḫirmen (f.) : Harman.

ḫirmen-i gītī (f.) : Dünyanın harmanı.

ḥişşe (a.) : Pay, nasip.

ḫᵛīşān (f.) : Akrabalar, soy soplar.

ḫiṭāb (a.) : Bir veya bir çok kimselere ağızdan veya yazı ile söyleme.

-ḫīz (f.) : Sıçrayan, kalkan, atılan.

ḫīz (f.) : Coşkunluk, dalgalanma.

hīzem (f.) : Yakacak odun.

ḫizmet (a.) : İş, iş görme, vazife.

ḫizmet-kār (a.f.) : Hizmetçi.

ḫīzrān (a.) : Hezaren denilen ağaç. Ter ü taze dal.

ḫod (f.) : Kendi.

ḫod-kām (f.) : Kendini beğenmiş, bencil.

ḥoḳḳa (a.) : 1. İçine mürekkep konan, maden, cam veya topraktan yapılmış küçük kap. 2. İçine tükürülen kap.

ḫōn (f.) : ḫᵛān, yemek sofrası, tepsi.

ḫoş (f.) : 1. Güzel; iyi. 2. Tatlı.

ḫoş-bū (f.) : Güzel kokulu. Güzel koku.

ḫoş-iḳbāl (f.a.) : Güzel baht, iyi talih.

ḫūb (f.) : Güzel, hoş, iyi.

ḫūbān (f.) : Güzeller, iyiler.

ḫūb-āvāz (f.) : Güzel sesli.

ḫuceste (f.) : Uğurlu, hayırlı, kutlu.

Ḫudā (f.) : Tanrı.

Ḫudāvend (f.) : 1. Allah, Tanrı. 2. Efendi, sâhip, mâlik. 3. Hâkim, hükümdar.

Ḫudāvendā (f.) : Ey Allah'ım.

ḥudūd (a.) : Sınırlar, uçlar, bucaklar.

ḫufte (f.) : Yatmış, uyumuş.

ḫuld (a.) : 1. Sürüp giden, sonu olmayan varlık. 2. Bitmeyiş, devamlılık. 3. Sekiz cennetten biri.

ḫulḳ-ı ḫāṣ (a.) : Saf, temiz huy, tabiat.

ḥulle (a.) : 1. Cennet elbisesi. 2. Belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibâret elbise.

ḥulle-be-ḥulle (a.f.a.) : Elbise elbise.

ḫum (f.) : 1. Küp. 2. Şarap küpü.

ḫumār (a.) : İçkiden sonra gelen baş ağrısı, sersemlik.

ḫum-ḫāne (f.) : 1. Şarap küplerinin konulduğu yer. 2. Meyhâne. 3. Âşığın kalbi.

ḥummā (a.) : 1. Ateşli hastalık. 2. Nöbet. 3. Sıtma.
ḥumret (a.) : Kırmızılık, kızıllık.
ḫūn (f.) : 1. Kan. 2. Öldürme, öç.
ḫūn-bār (f.) : Kan yağdırıcı.
ḫūn-ḫʷār (f.) : Kan içen, kan dökücü, zâlim.
ḫūnīn (f.) : Kanlı, kana bulaşmış.
ḫūn-rīz (f.) : Kan döken, kan dökücü.
ḫūr (f.) : Yiyecek, yiyinti.
ḫurd (f.) : 1. Küçük, ufak. 2. Kırık. 3. Ehemmiyetsiz.
ḫurde (f.) : Yemiş, yenilmiş.
ḫurde-bīn (f.) : İnce, ufak şeyleri görenler.
ḥūri (f.) : 1. Cennet kızı. 2. Sevgili.
ḥurḳat (a.) : Yanma, yanıklık, çıban.
ḫurrem (f.) : Şen, sevinçli, güler yüzlü.
ḫursend (f.) : Kanaat eden, kısmetine râzı olan, tokgözlü, gözü tok.
ḫurşīd (f.) : Güneş.
ḫurşīd-enver (f.a.) : Güneşin parlaklığı.
ḫurşīd-i çarḫ (f.) : Dönen, devreden güneş.
ḫurşīd-i gerdūn-ı risālet (f.f.a.) : Peygamberlik göğünün güneşi; Hz. Muhammed.
ḥurūf (a.) : Harfler.
ḥurūf-ı lafẓullāh (a.) : Allah lafzının harfleri.
ḫurūs (f.) : Horoz.
ḫurūş (f.) : Coşma, çağıltı, gürültü, şamata, telâş.
ḫurūşān (f.) : 1. Coşan, çağlayan. 2. Coşarak, çağlayarak.
ḫüsrev (f.) : Padişah, hükümdar, sultan.
ḥussād (a.) : Haset edenler, kıskananlar.
ḫuṣūṣā (a.) : Başkaca, ayrıca.
hūş (f.) : Akıl, fikir, şuur.
ḫūşe (f.) : 1. Başak. 2. Salkım.
ḫuşk (f.) : 1. Kuru. 2. Kaba, soğuk.
ḫūt (a.) : 1. Büyük balık. 2. Balık burcu.
ḫūtān (a.f.) : Balıklar.
ḫüccet (a.) : Senet, vesika, delil.
ḫükm (a.) : Hüküm, emir, komuta.
hümā (f.) : 1. Devlet kuşu. 2. Saâdet, kutluluk.
hümām (a.) : Azimli, bir işe sımsıkı sarılıp o işi başarma.
hümā-raḫş (f.) : Hüma gibi yüksek uçan at; Burak.
hümāyūn (f.) : 1. Mübârek, kutlu. 2. Padişaha ait.
hüner-mend (f.) : Hünerli.
ḥürmet (a.) : Saygı.
ḥüsn (a.) : 1. Güzel, iyi. 2. Güzellik, iyilik.
hüveydā (f.) : Açık, apaçık, belli.

-I, İ-

ʿışḳ (a.) : Sevgi.
ʿışḳ-bāzī (a.f.) : Aşk oyunu.
ʿıṭr (a.) : Güzel ve lâtif koku.
ʿıyāl (a.) : 1. Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler. 2. Kadın, eş.
ʿibādet (a.) : Allah'ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma.
ʿibārāt (metinde ʿibāret) (a.) : Cümleler, paragraflar; bir metinden çıkarılmış olan satırlar.
ibrām (a.) : Can sıkacak derecede ısrar etme, üstüne düşme; zorlama.
ibrīşīm (a.) : İpek, bükme ipek.
ibtidā (a.) : 1. Başlama, başlangıç. 2. İlkin, en önce, başta.
ibtihāl (a.) : Yalvarıp yakarma.
icābet (a.) : 1. Kabul etme, kabul edilme. 2. Razı olma.
īcād (a.) : 1. Vücuda getirme, getirilme. 2. Yeniden bir şey çıkarma.
icāzet (a.) : İzin, ruhsat.
idrāk (a.) : 1. Anlayış, akıl erdirme. 2. Yetişme, erişme.
ifhām (a.) : Anlatma, anlatılma, bildirme, bildirilme.
iflāḥ (a.) : 1. Kutlu, başarılı olma. 2. Felâh bulma, selâmete çıkma.

iflās (a.) : 1. Tüccarın, borcunu ödeyemeyecek bir hâle gelmesi. 2. Bitirme, tüketme.
iġmāz (a.) : Ayıplama.
iḥāṭa (a.) : 1. Bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma. 2. Tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi.
iḫfā (a.) : Gizleme, saklama.
ihlāk (a.) : Helâk etme, öldürme, yok etme.
iḫlāṣ (a.) : 1. Hâlis, temiz, doğru sevgi. 2. Gönülden geçen dostluk, samimiyet.
iḥsān (a.) : 1. İyilik etme. 2. Bağış, bağışlama. 3. Verilen, bağışlanan şey.
iḫtilāl (a.) : Bozukluk, bozulma, karışıklık.
iḫtişām (a.) : Tantana, debdebe, şanlı görünüş.
iḫtiyār (a.) : 1. Seçme, seçilme. 2. Kendi arzusuyla hareket etme. 3. Yaşlı (insan).
iḥyā (a.) : 1. Diriltme, diriltilme, canlandırma. 2. Yeniden kuvvetlendirme.
iḳbāl (a.) : 1. Birine doğru dönme. 2. Baht, talih. 3. Arzu, istek.
iḳdām (a.) : Gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma.
iḳlīm (a.) : Memleket, diyar, ülke.
iksīr (a.) : 1. Ortaçağ kimyacılarının çok tesirli olduğuna ve herhangi bir madeni altın yapacak kadar kuvvetli bir özelliği bulunduğuna inandıkları bir madde. 2. Tesirli, yararlı şurup.
İksūn (f.) : Rengi siyaha çalar bir nevi kıymetli kumaş.
ilāhe'l-ʿālemīn (a.) : Âlemlerin Rabbi, Allah.
ilāhī (a.) : Allah'ım, ey Allah; bu ne hal, ne tuhaf.
ʿilām (a.) : Bildirme, bildirilme, anlatma.
ʿillet (a.) : 1. Hastalık; sakatlık. 2. Sebep. 3. Gaye, hedef.
ʿilm (a.) : 1. Bilme, biliş; bir şeyin doğrusunu bilme. 2. Okuyarak öğrenilen bilgi, nazarî bilgi.
imtizāc (a.) : 1. Karışabilme. 2. Birbirini tutma, uygunluk.
inʿām (a.) : Nimet verme, iyilik etme.
ʿinān (a.) : 1. Dizgin. 2. İdâre etme, yürütme.
ʿināyet (a.) : 1. Dikkat, gayret. 2. İhsan, iyilik.
infiʿāl (a.) : Gücenme, darılma.
inḳılāb (a.) : Değişme, bir hâlden, başka bir hâle dönme.
inkisār (a.) : 1. Kırılma. 2. Gücenme.
inṣāf (a.) : Merhamete, vicdana veya mantığa dayanan âdâlet.
intihā (a.) : 1. Nihayet bulma, sona erme. 2. Nihayet, son.
irādāt (a.) : Dilemeler, istemeler, emirler.
ʿirfān (a.) : 1. Bilme, anlama. 2. Tas. İlâhî bir feyiz olarak kâinâtın sırlarını bilme kudreti. 3. Kültür.
īṣār (a.) : İkram, bahşiş.
ʿişmet (a.) : Masumluk, günahsızlık, temizlik.
istebraḳ (a.) : Sırma ile işlenmiş bir çeşit kaba kumaş.
istiḫāre (a.) : Bir işin hayırlı olup almayacağını anlamak üzere abdest alıp, dua edip uykuya yatma.
istiḳbāl (a.) : 1. Gelecek zaman. 2. Birini karşılama.
ʿişyān (a.) : İtaatsizlik, emre boyun eğmeme.
ʿīş (a.) : 1. Yaşayış, yaşama. 2. Ekmek, gıda. 3. Zevk ve safa.
ʿīş u ʿişret (a.) : Yiyip içip eğlenme, sefâhat.
işāret (a.) : 1. Bir şeyi (kaş, göz, el, parmak, baş ile) gösterme. 2. İz, alâmet, nişan.
iştiyāḳ (a.) : Şevklenme, göreceği gelme.
ʿişve-bāz (a.f.) : Naz edici, edâlı.
ʿişve-hū (a.f.) : Huyu âdeti naz olan.
ʿitāb (a.) : Azarlama, tersleme.
iʿtidāl (a.) : 1. Orta oluş, ortalama, ölçülülük. 2. Yavaşlık, yumuşaklık.
iʿtiḳād (a.) : İnanma, gönülden tasdik ederek inanma.
iʿtimād (a.) : Emniyet, güvenme.
itmām (a.) : Tamamlama, bitirme.
ʿivaż (a.) : Bedel, karşılık.
iʿzām (a.) : Yollama, gönderme.
ʿiẓār (a.) : Yanak.
ʿiẓārān (a.f.) : Yanaklar.
iʿzāz (a.) : 1. Aziz kılma, saygı gösterme. 2. İkram etme, ağırlama.
iẓhār (a.) : Gösterme, meydana çıkarma.

izlāl (a.) : Gölge verme, gölgelendirme.
ʿizz (a.) : 1. Değer, kıymet. 2. Yücelik, ululuk. 3. Güçlülük.
ʿizzet (a.) : 1. Değer, kıymet, yücelik. 2. Kuvvet, kudret. 3. Hürmet, saygı.

-J-

jāle (f.) : Kırağı, çiğ.
jengārī (f.) : Bakır pası renginde boya.

-K-

ḳabā (a.) : Üste giyilen elbise, cübbe, kaftan.
ḳabāil (a.) : Kabileler, boylar.
ḳābil (a.) : 1. Kabul eden, kabul edici. 2. Olan, olabilir, mümkün.
ḳabż (a.) : 1. El ile tutma. 2. Kavrama.
ḳadd (a.) : Boy.
ḳadem (a.) : 1. Ayak, adım. 2. Uğur.
ḳadīmī (a.) : Eskiden beri, öteden beri var olan.
Ḳādir (a.) : 1. Kudret sahibi; kudretli, kuvvetli, güçlü. 2. Allah.
ḳadr (a.) : 1. Değer, itibar. 2. Onur, şeref. 3. Rütbe, derece.
ḳadr-nāk (a.f.) : Değerli, itibarlı, haysiyetli.
Ḳāf (a.) : Masallarda, zümrüd-i anka kuşunun yaşadığı rivâyet olunan dağ; şark kavimleri kozmolojisinde arzın etrafını çepeçevre kuşatan dağın adı.
kāfir (a.) : 1. Hakkı tanımayan, bilmeyen. 2. Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan.
Ḳāf-tā-Ḳāf (a.f) : Kaf'tan Kaf'a dek; her yeri, her tarafı.
kāfūr (a.) : Uzak Doğu'da yetişen bir çeşit taflandan elde edilen ve hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, ıtırı kuvvetli bir madde.
kāḫ (f.) : 1. Köşk, kasır, yüksek bina. 2. Bir göz oda, tek oda.
Ḳahhār (a.) : Ziyâdesiyle kahreden, kahredici; yok edici, batırıcı.
ḳāhir (a.) : 1. Kahreden; zorlayan. 2. Üstün gelen, ezen.
ḳahr (a.) : 1. Zorlama, zorla bir iş gördürme. 2. Üstün gelerek mahvetme, helâk etme. 3. Çok kederlenme.
ḳaḥṭ (a.) : Kıtlık, kuraklık.
ḳāil (a.) : 1. Söyleyen, diyen. 2. Razı olmuş, boyun eğmiş.
ḳāḳum (a.) : Kuzey bölgelerde yaşayan, sansara benzer, siyah kuyruklu, derisi kıymetli bir hayvan; bu hayvanın postundan yapılan kürk.
kākül (f.) : Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, kâhkül, perçem.
ḳallāş (a.) : Kalleş, hilebâz, dönek.
kām (f.) : Meram, arzu, emel, istek.
kām u nā-kām (f.) : İster istemez.
ḳamer (a.) : Ay.
ḳamer-ruḫ (a.f.) : Ay yüzlü, ay yanaklı sevgili.
ḳamer-veş (a.f.) : Ay gibi.
ḳāmet (a.) : Boy.
ḳamış (t.) : 1. Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkilere verilen ad. 2. Bu bitkiden yapılmış.
kāmil (a.) : 1. Bütün, tam. 2. Kemâle ermiş, olgun. 3. Âlim, bilgin.
kām-kār (f.) : İsteğine ulaşmış, mutlu.
kām-rānī (f.) : Kâmrânlık, arzusuna isteğine kavuşmuş olma, mutluluk.
kān (f.) : 1. Mâden ocağı. 2. Bir şeyin membaı, kaynağı
kānī (a.) : Kinayeli söyleyen, dokunaklı söz söyleyen.
ḳānūn (a.) : 1. Yasama kuvveti tarafından herkesçe uyulmak üzere konulan her türlü nizam, kural. 2. İlk defâ olarak Fârâbî tarafından yapıldığı söylenilen, bir köşesi kesik dikdörtgen şeklinde ve dizler üzerinde parmaklarla çalınan bir çalgı.
ḳaʿr (a.) : 1. Çukur şeyin dibi, dip, nihayet. 2. Derinlik.
ḳarābāt (a.) : Akrabalar.

ḳarābet (a.) : Yakınlık, akrabalık.
kār-gāh (f.) : 1. İş yeri. 2. *mec.* Dünya.
kār-sāz (f.) : İş işleyen, becerikli.
ḳārūre (a.) : 1. Göz bebeği. 2. Sırçadan yapılan kap.
ḳārūre-şinās (a.f.) : İnsanın gözbebeğinin durumundan hastalığı anlayan kimse; hekim, doktor.
kārvān (f.) : Kervan, kâfile, yolcu katarı.
kār-zār (f.) : Cenk, kavga savaş.
ḳaṣab (a.) : 1. Kamış, saz; şeker kamışı. 2. İnce dokunmuş keten.
ḳaṣab-pūş (a.f.) : İnce dokunmuş keten elbise giyen.
ḳaṣd (a.) : 1. Niyet, kurma. 2. Bir işe isteyerek, bilerek girişme. 3. Dövme, öldürme, yaralama gibi işlere girişme.
kāse (f.) : Çiniden, fağfurdan, billûrdan, porselenden, mâdenden veya topraktan yapılmış çanak.
ḳasem (a.) : Yemin, ant.
ḳāṣid (a.) : 1. Kasteden, tasarlayan. 2. Postacı, haberci.
ḳāṣid-i ḥażret (a.) : Cebrâil.
ḳaṣr (a.) : Köşk, saray.
ḳassām (a.) : Kısım kısım ayıran, kısım kısım veren.
ḳassām-ḫᵛān (a.f.) : Kısım kısım okuyan.
kāş (f.) : Keşke.
kāşāne-efrūz (f.) : Köşk aydınlatan.
kāşī (f.) : İran'ın Kâşân şehrinde yapılan bir çeşit çini, çini fayans.
ḳātib (a.) : Yazan, yazıcı; usta yazıcı.
ḳatl (a.) : Öldürme.
ḳaṭre (a.) : Damla, damlayan şey.
ḳaṭre-perver (a.f.) : Katre büyüten, damla besleyen.
ḳattāl (a.) : Çok katleden, öldürücü.
ḳavī (a.) : Kuvvetli, güçlü, sağlam.
ḳavī-cehd (a.) : Çok çalışan, sebatlı, gayretli.
ḳavl (a.) : 1. Lakırdı, söz. 2. Sözleşme.
ḳavs (a.) : Yay, keman.
ḳavs-gir (a.f.) : Yay tutan; okçu.
ḳavs-ı ḳuzaḥ, ḳavs-ı ḳuzeḥ (a.) : Yağmur damlaları arasından geçen güneş ışınlarının taşıdıkları renklerden dolayı aldıkları isim; gökkuşağı, ebemkuşağı.
ḳavvāl (a.) : 1. Çok söyleyen, geveze. 2. Sözü yerinde söyleyen. 3. *müz.* Şarkıcı, şarkı okuyan kimse.
ḳayd (a.) : 1. Ayağa vurulan zincir. 2. Bağlama, bağ. 3. Endişe, telâş.
ḳażā (a.) : 1. Olacağı ezelden Cenâbıhak tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi. 2. Dâvâları görme işi, hüküm, hüküm verme. 3. İstemeden yapılan ve elden çıkan kötü iş, zararlı iş.
ḳāżī (a.) : 1. Yapan, yerine getiren. 2. Şerîat hakimi.
kebg (f.) : Keklik.
kebūd (f.) : Gök rengi, mavi.
kebūter (f.) : Güvercin.
kebūter-vār (f.) : Güvercin gibi.
kec (f.) : Eğri, çarpık.
ked-bānū (f.) : Kâhya kadın.
kedū (f.) : 1. Kabak, 2. Şarap kabı. 3. *mec.* Kafatası.
keff (a.) : El içi, el ayası, avuç.
kefş (f.) : Ayakkabı.
keh-keşān (f.) : Samanyolu.
kej (f.) : Eğri, çarpık.
kej-ḫāst (f.) : Eğri kalkışlı.
kelām (a.) : 1. Söz, lakırdı. 2. Söz, ibâre; cümleler veya cümlecikler. 3. Dil, lehçe. 4. Kurân.
kelb (a.) : Köpek.
kelīm (a.) : 1. Söz söyleyen, konuşan. 2. Tûr-ı Sinâ'da Allah (la konuşması dolayısıyla Hz. Musâ'nın unvanı.
kemāl (a.) : 1. Olgunluk, yetkinlik. 2. En yüksek değer, mükemmellik.
kemān (f.) : 1. Yay. 2. Kavis.
kemān-ebrū (f.) : Kaşları yay gibi güzel, biçimli olan, keman kaşlı.
kemān-gīr (f.) : Usta ok atıcı.
kemend (f.) : 1. Uzakta bulunan herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan ucu ilmikli uzun

ip. 2. Geyik ve benzerleri hayvanların yuları. 3. Güzelin saçı.

kemer-veş (f.) : Kemer gibi.

kemîn (a.) : 1. Pusuya gizlenmiş adam. 2. Pusu.

kemîn (f.) : Çok az, pek küçük.

kemîne (f.) : 1. Noksan, eksik. 2. Âciz, hakir, zavallı.

kemîn-gāh (a.f.) : Pusu yeri.

kende (f.) : Çukur, hendek.

kerāmet (a.) : 1. Kerem, bağış. 2. Velîlerin lüzumu halinde gösterdikleri fevkalâde hâl. 3. Ermişçesine yapılan iş, hareket, söylenen söz, fikir.

kerān (f.) : Kenar, uç, nihayet.

kerān-ı dehr (f.a.) : Dünyanın ucu, nihayeti.

kerem (a.) : 1. Asalet, asillik, soyluluk. 2. Cömertlik, el açıklığı.

kerîm (a.) : 1. Kerem sahibi, cömert. 2. Ulu, büyük.

kerkes (a.) : Akbaba.

kerre (a.) : Defâ, kez.

kerrūbiyān (a.) : Allah'a en yakın kabul edilen meleklerin en büyükleri.

kes (f.) : Kimse, kişi.

kesb (a.) : Çalışıp, kazanma.

keşret (a.) : Çokluk, bolluk, ziyâdelik.

keşf (a.) : 1. Açma, meydana çıkarma. 2. Gizli bir şeyi bulma. 3. Bir sırrı öğrenme. 4. Allah tarafından ilham olunma.

keşşāf (a.) : Çok keşfeden, gizli bir şeyi meydana çıkaran.

keştî (f.) : Gemi.

kevākib (a.) : Yıldızlar.

kevkeb (a.) : Yıldız.

kevn (a.) : 1. Olma. 2. Var olma, varlık, vücut.

kevneyn (a.) : 1. Cismânî ve rûhânî âlem. 2. Dünya ve âhiret.

keyf-i bāde (a.f.) : Şarap sarhoşluğu.

Keyvān (f.) : Zuhal (Satürn) gezegeni.

ḳıble-gāh (a.f.) : Kıblenin bulunduğu semt.

ḳıble-i ıṣlāḥ (a.) : İyileştirme, düzeltme, doğru yola getirme kıblesi.

ḳıdem (a.) : 1. Kadîm olma, eskilik. 2. Başlangıcı olmayacak kadar eskilik.

ḳılāde (a.) : Gerdanlık; akarsu.

ḳıtāl (a.) : Vuruşma, birbirini öldürme; savaş.

ḳıyām (a.) : 1. Kalkma, ayağa kalkma. 2. Namazın iftitah tekbiriyle rükû arasındaki ayakta durma kısmı.

ḳıyās (a.) : 1. Bir şeyi başka başka bir şeye benzeterek hüküm verme, bu yolda verilen hüküm. 2. Karşılaştırma.

ḳıyem (a.) : Değerler.

kibr (a.) : 1. Büyüklük, ululuk. 2. Büyüklük taslama.

kibriyā (a.) : 1. Büyüklük, ululuk. 2. Allah.

kilāb (a.) : Köpekler.

kilîd (f.) : Anahtar.

kilk (f.) : 1. Kamış kalem. 2. Kalem.

kimyā-ger (a.f.) : Kimya bilgini.

kîn (f.) : Gizli düşmanlık.

kîne (f.) : Gönülde gizlenen düşmanlık.

kîne-cū (f.) : Öç almaya çalışan.

kîne-ḫᵛāhān (f.) : Öç almak isteyenler.

kîn-senc (f.) : Kin tartan, kin güden.

Kird-gār (f.) : Allah.

kirm (f.) : Kurt (böcek).

kirpās (f.) : Pâdişâh ve vezir evlerindeki dîvânhâne, dergâh.

kişver (f.) : İklim; memleket, ülke.

kişver-güşā (f.) : Memleket açan, ülke fetheden.

kişver-nişîn- (f.) : Ülkede oturan.

kitābet (a.) : Yazı yazma, kaleme alma.

kitāb-ı müsteṭāb (a.) : Güzel kitap.

kiẕb (a.) : Yalan söyleme, yalan.

kū, kūy (f.) : 1. Köy. 2. Mahalle ve işlek yol; sokak. 3. Sevgilinin bulunduğu yer.

ḳubbe (a.) : Yarım küre veya kümbetimsi yapılan bina damı.

küçek (f.) : Türk musikisinin en eski mürekkep makamlarından biri.

ḳudret (a.) : 1. Kuvvet, takat, güç. 2. Allah'ın ezeli gücü. 3. Varlık, zenginlik. 4. Ehliyet, kabiliyet.

ḳudret (a.) : 1. Kuvvet, takat, güç. 2. Allah'ın ezeli gücü. 3. Varlık, zenginlik.
ḳudretu'l-lāh (a.) : Allah'ın kudreti.
ḳudsī (a.) : 1. Kutsal. 2. Allah'a mensup, Allah ile ilgili.
ḳudūm (a.) : Uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme; ayak basma.
ḳufl (a.) : Kilit, sürgü.
kūh (f.) : Dağ.
kūh-ı girān (f.) : Çetin, aşılmaz dağ.
kuḥl (a.) : Göze çekilen sürme.
kūh-sār (f.) : Dağlık, dağ tepesi.
ḳullāb (a.) : Çengel, kanca, ucu eğri nesne.
ḳülle (a.) : 1. Dağ tepesi, doruk. 2. Kule.
ḳulūb (a.) : Kalpler, gönüller.
ḳulzüm (a.) : Deniz.
ḳulzüm-i nūr (a.) : Nur denizi.
ḳumrī (a.) : Kumru.
kūr (f.) : Kör.
ḳur'a (a.) : Sadece tesadüfe ve talihe bağlı bir ayırma yapmak üzere başvurulan her türlü vâsıta; ad çekme.
ḳurbān (a.) : 1. Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olan şey. 2. Eti fakirlere dağıtılmak üzere farz vâcip ve sünnet olarak kesilen (koyun, keçi, sığır, deve vb.) hayvan. 3. Bir gaye uğrunda feda olma.
kūs (f.) : Kös, eski savaşlarda, alaylarda deve veya araba üstünde taşınarak çalınan büyük davul.
kūs-ı pāsbānī (f.) : Bekçi davulu.
kūs-ı şeh (f.) : Şaha mahsus büyük davul.
küşe (f.) : Köşe, bucak.
ḳūt (a.) : Yiyecek.
kūtāh (f.) : Kısa, boysuz.
ḳuṭb (a.) : 1. Bir konuda geniş bilgisi ve salâhiyeti olan kimse. 2. Bir tarikatın ulusu.
ḳuṭn (a.) : Pamuk.
küze (f.) : Su testisi.
küffār (a.) : Kâfirler, hak dinini inkâr edenler.
küfr (a.) : 1. Allah'a ve dine âit şeylere inanmama, Allah'a ortak koşma. 2. Dinsizlik, imansızlık. 3. Örtme ve gizleme.
külāh, küleh (f.) : Eskiden giyilen, ucu sivri veya yüksek başlık.
külāle (f.) : Kıvırcık saç.
külbe (f.) : Kulübe.
küleh-baḫş (f.) : Külâh bağışlayan; rütbe veren.
küleh-dār (f.) : Külâh tutan.
külḫen (f.) : Külhan, hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer, hamam ocağı.
künc (f.) : Köşe, bucak.
künc-i ḫāne (f.) : Evin köşesi.
künde (f.) : Suçlunun ayaklarına geçirilen tomruk.
küngüre (f.) : Kubbenin tepesi, en yüksek yeri.
künh (a.) : Bir şeyin aslı, hakikati, temeli.
künh-baḫş (a.f.) : Bir şeyin aslını veren, hakikat bahşeden.
kürre (a.) : 1. Sıpa. 2. Tay.
kürsī (a.) : 1. Oturulacak yüksekçe yer. 2. Taht. 3. Arş-ı a'zam'ın altında bir düzlükte olan, Levh-i Mahfuz'un bulunduğu yer.
kürsi-i ḫūb (a.f.) : Güzel taht.

-L-

lābe (f.) : Yaltaklanma, yalvarma, acz gösterme.
lā-büdd (a.) : Lâzım, gerek, gerekli.
lā-cerem (a.) : Şüphesiz, besbelli, elbette.
lafẓ (a.) : Söz.
lāġ (f.) : Şaka, lâtife.
lāġar (f.) : Arık, zayıf, cılız (hayvan).
laḥd (a.) : Çukur, mezar, kabir.
laḥẓa (a.) : 1. Göz ucu ile bakış. 2. Göz ucu ile bir kere bakıncaya kadar geçen zaman.
laḳab (a.) : Bir kimseye, kendi asıl adından başka takılan ad.
la'l (a.) : 1. Kırmızı, al. 2. Kırmızı ve değerli bir süs taşı. 3. Dudak.
lāl (a.) : Dilsiz.
lāle (f.) : Lâle.
la'l-i aḥmer (a.) : Kırmızı lâl taşı.

laʿl-ı raḫşān (a.f.) : Parlak lâl taşı.
lālīn (a.) : Kırmızı renkli.
lā-mekān (a.) : Mekânsız, yersiz, yere ihtiyacı olmayan; Allah.
lāmiʿ (a.) : Parlayan, parlak.
lāübālī (a.) : Kayıtsız, saygısız, senli benli.
lā-yaʿḳıl (a.) : Dalgın.
lā-yezāl (a.) : Zevalsiz, bitimsiz.
lā-yezāli (a.) : Lâyezal'e mensup olan.
lāzım (a.) : Gerek, ihtiyaç.
leb (f.) : Dudak.
leb-teşne (f.) : Susamış.
leflāf (a.) : Çok laf eden, çok söyleyen. Can sıkan.
Lehv (a.) : Oyun, eğlence.
lemʿa-i berḳ (a.) : Güçlü, parlak şimşek.
Lem-yezel (a.) : Zevâl bulmaz, zâil olmaz, bâkî. Allah'ın sıfatlarındandır
lem-yezelī (a.) : Zevâl bulmazlık, bâkilik.
lerzān (f.) : Titrek, titreyen.
leşker (f.) : Asker.
let (f.) : Dayak, kötek.
leṭāfet (a.) : 1. Lâtiflik, hoşluk. 2. Güzellik.
levḥ (a.) : Yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne.
levḥa (a.) : Bir yere asılmak üzere yazılmış veya yapılmış yazı ya da resim.
lezzet (a.) : Tat, çeşni.
libās (a.) : Esvap, giyecek, elbise.
ligām (f.) : Gem; dizgin.
līk (f.) : Lâkin, fakat, ammâ, ancak.
līkin (f.) : Lâkin.
livā (a.) : Bayrak.
luġat (a.) : 1. Kelime, söz. 2. Her milletin konuştuğu dil ve bu dilin her kelimesi. 3. Sözlük.
luṭf (a.) : 1. Hoşluk, güzellik. 2. İyilik.
lücüm (a.) : Gemler.
lü'lü (a.) : İnci.

-M-

maʿānī : Manalar.
maʿbed (a.) : İbâdet edilecek yer, tapınak.
mā-cerā (a.) : Cereyan eden, geçen, olup geçen şey.
maʿcūn (a.) : Hamur kıvamında olan şey.
maʿden (a.) : Maden.
māder (f.) : Anne, ana.
maʿdūm (a.) : Yok olan, mevcut olmayan.
maġāk (f.) : Çukur.
maġāre (a.) : Mağara.
maġbūn (a.) : 1. Alış verişte aldanmış olan. 2. Şaşkın, şaşırma.
maġfūr (a.) : Allah tarafından günahları affedilmiş olması için dua edilen ölmüş kimse.
maġlūb (a.) : Galebe edilmiş, kendisine üstün gelinmiş, yenilmiş.
maġmūm (a.) : Gamlı, kederli.
maġrib (a.) : 1. Garp, batı. 2. Akşam.
maġrūr (a.) : 1. Gururlu. 2. Kendini beğenmiş.
maġz (f.) : 1. Beyin, dimağ. 2. İç, öz.
māh (f.) : 1. Ay. 2. Senenin on ikide bir kısmı, ay.
maḥabbet (a.) : Sevgi.
maḥall (a.) : Yer.
mā-ḥażar (a.) : Daha önceden hazır olan, hazır bulunan şey, hazır olarak her ne varsa.
maḥbes (a.) : 1. Hapishâne, zindan. 2. *mec.* Karanlık, sıkıntılı yer.
maḥbūb (a.) : Sevilmiş, sevilen, sevgili.
māh-ı münīr (a.) : Parlak ay.
māhī (f.) : Balık.
māhir (a.) : Hünerli, becerikli.
māhiyyet (a.) : Bir şeyin aslı, esâsı, içyüzü.
maḥlūl (a.) : Çözülmüş, dağılmış, erimiş.
maḫlūṭ (a.) : Delinmiş, öbür tarafına işlenmiş olan şey.
maḥmil : Deve üzerine konulan -iki kişinin bineği- sepet.

maḥrem (a.) : 1. Haram, şerîatın yasak ettiği şey. 2. Nikâh düşmeyen. 3. Çok samimi, içli dışlı. 4. Gizli olan, herkese söylenmeyen.

maḥrūm (a.) : 1. Bahtsız, nasipsiz. 2. İstediğini, dilediğini elde edemeyen.

maḥsūd (a.) : Haset olunan, haset edilen.

maḥşer (a.) : 1. Haşrolunacak, toplanılacak yer; kıyâmette ölülerin toplanacakları yer. 2. Çok kalabalık.

maʿhūd (a.) : 1. Ahdolunmuş, bilinen; sözleşilen. 2. Sözü geçen.

maḥv (a.) : Yok etme, ortadan kaldırma; perişan etme, yok olma.

maḥz (a.) : 1. Su katılmamış, hâlis süt. 2. Hâlis, katkısız, sâde; tam.

maḥzen (a.) : 1. İçinde eşya saklanacak yer; yer altı. 2. Havasız, karanlık (yer).

maḥzen-i esrār (a.) : Sırlar mahzeni.

maḥzenü'l-vefā (a.) : Vefa mahzeni.

maḥżūż (a.) : Hazzetmiş, hoşlanmış.

māil (a.) : 1. Bir yana eğilmiş, eğik, eğri. 2. Hevesli, istekli, düşkün. 3. Andırır, benzer.

maḳāl (a.) : 1. Söz, lakırdı. 2. Söyleme, söyleyiş.

maḳām (a.) : 1. Kıyâm edilen, durulan, durulacak yer; durak. 2. Memuriyet, memurluk yeri.

maḳbūl (a.) : 1. Kabul olunmuş, alınmış, alınan. 2. Beğenilen, hoş karşılanan.

maḳdem (a.) : Gelme; dönüp gelme.

maḳhūr (a.) : 1. Kahrolmuş, mağlup olmuş, yenilmiş. 2. Allah'ın gazabına uğramış.

maḳṣūd (a.) : İstenilen şey.

maḳtūlān (a.f.) : Öldürülmüşler, katledilmişler.

maʿkūs (a.) : 1. Tersine çevrilmiş, baş aşağı olmuş. 2. Uğursuz.

māle (f.) : Duvarcı malası.

mālik : Sahip, bir şeyi olan.

maʿlūm (a.) : Bilinen, belli.

maʿmūre (a.) : Mamur olan yer, insan bulunan bayındır yer; şehir, kasaba.

mānend (f.) : Eş, benzer.

maʿnī (a.) : 1. Mana. 2. İç, içyüz.

manṣūr (a.) : Allah'ın yardımıyla galip, üstün gelmiş.

manẓar (a.) : 1. Nazar edilen, bakılan, görünen yer. 2. Görünüş.

manẓūm (a.) : 1. Nazmolunmuş, düzenlenmiş, sıralanmış. 2. Vezinli, kafiyeli söz.

manẓūr (a.) : 1. Nazar olunan, bakılan, bakılmış. 2. Gözde olan, beğenilen.

mār (f.) : Yılan.

maraż (a.) : Hastalık.

maʿreke (a.) : Savaş meydanı.

maʿrifet (a.) : 1. Herkesin yapamadığı ustalık; her şeyde görülmeyen husûsiyet. 2. Bilme, biliş.

marīż (a.) : Hasta, hastalıklı.

mā-sivā (a.) : 1. Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi; Allah'tan mâada bütün varlıklar. 2. Dünyâ ile ilgili olan şeyler.

mā-sivā'l-lāh (a.) : Allah'tan başka her şey.

maṣḳūl (a.) : Saykal vurulmuş, cilâlanmış.

maşrıḳ (a.) : Güneşin doğduğu taraf, doğu.

maʿşūḳ (a.) : Sevilen, sevilmiş.

maṭbūʿ (a.) : 1. Tab'olunmuş, basılmış. 2. Hoş, lâtif, makbul.

maṭlaʿ (a.) : 1. Tulû' edecek, doğacak yer. 2. Güneş vesâir yıldızların doğması. 3. Kasîde veya gazelin kafiyeli olan ilk beyti.

maṭlūb (a.) : İstenilen, aranılan şey.

māye (f.) : Maya, asıl ve lüzumlu madde: asıl, esas.

māye-i ḫāṣṣ (f.a.) : Saf, hâlis, temiz maya.

maʿyūb (a.) : Ayıplanmış; ayıplanan.

maẓhar (a.) : 1. Bir şeyin göründüğü, çıktığı yer. 2. Nâil olma, şereflenme.

mebẕūl (a.) : Bol, çok.

mecāl (a.) : Güç, kuvvet, takat.

mecbūr (a.) : 1. İcbâr edilmiş, zor görmüş. 2. Bağlı, düşkün.

meclis (a.) : 1. Oturulacak, toplanılacak yer. 2. Görüşülecek bir mesele için bir araya gelmiş insan topluluğu.

meclis-efrūz (a.f.) : Meclisi aydınlatan, parlatan.

mecnūn (kelime anlamı) (a.) : **1.** Cin tutmuş, çıldırmış, deli; divane. **2.** Delice seven, tutkun.

mecnūn-vār (a.f.) : Mecnûn gibi, deli gibi.

mecnūn-veş (a.f.) : *bk.* Mecnūn-vār.

medḥ (a.) : Övme, birinin iyi şeylerini söyleme.

medhūş (a.) : Dehşete uğramış, şaşırmış; korkmuş, ürkmüş.

medyūn (a.) : Borçlu, becerikli.

mefḫar (a.) : **1.** Fahirlenme, övünme. **2.** Övünmeye sebep olan, övünmeyi gerektiren.

mefḫarü'l-ümem (a.) : Hz. Peygamber.

meflūc (a.) : Felç olmuş, inmeli, kımıldayamaz hâle gelmiş.

mefreş (a.) : Meşinden veya çadır bezinden yapılmış, göç sırasında yatak ve şilte taşımaya yarayan harar.

meftūl (a.) : Fitil hâline getirilmiş, bükülmüş, kıvrılmış.

meftūn (a.) : **1.** Fitneye düşmüş, sihirlenmiş. **2.** Gönül vermiş, tutkun, vurgun. **3.** Hayran olmuş, şaşmış.

megāk (f.) : Çukur, mezar.

meger (f.) : Meğer, oysaki, halbuki; olsa olsa, ancak.

meges (f.) : Sinek.

meges-vār (f.) : Sinek gibi.

mehābet (a.) : Azamet, ululuk, korkunçluk.

mehcūr (a.) : **1.** Hecr olunmuş, terk olunmuş, bırakılmış, unutulmuş. **2.** Uzaklaşmış, ayrılmış.

meh-çihr (f.) : Ay çehreli.

mehd (a.) : Beşik.

meh-i bedr (f.a.) : Dolunay.

meh-i nev (f.) : Yeni ay.

meh-i tābān (f.) : Parlayıcı, parlak ay.

meh-likā (f.) : Ay yüzlü, güzel.

meh-pāre (f.) : **1.** Ay parçası. **2.** Çok güzel kimse.

meh-peyker (f.) : Yüzü ay gibi parlak, nurlu, güzel olan.

meh-rū (f.) : Ay yüzlü, güzel.

mehtāb (f.) : Ay ışığı.

meh-veş (f.) : Ay gibi. *mec.* Güzel.

mekātib (a.) : Mektuplar.

mekr (a.) : **1.** Hile, düzen. **2.** Hile ile aldatma, maksadından vazgeçirme.

mekremet (a.) : **1.** Kerem, izzet, şeref, onur. **2.** Cömertlik, saygı.

mekseb (a.) : **1.** Kesbedilen kazanılan yer, kazanç yeri, kazanç vâsıtası. **2.** Kazanç.

meksūr (a.) : Kırılmış.

me'kūlāt (a.) : Yiyecekler.

melāḥat (a.) : Güzellik, yüz güzelliği.

melāik (a.) : Melekler.

melāmet (a.) : Ayıplama, kınama; azarlama, çıkışma.

melce (a.) : İltica edecek, sığınacak yer.

melek-ḫū (a.f.) : Melek huylu.

mellāḥ (a.) : Gemici. Kaptan.

memālik (a.) : **1.** Memleketler, ülkeler. **2.** Bir devletin toprağı.

memālik (a.) : Köleler, kullar.

memāt (a.) : Ölüm.

memdūḥ (a.) : Medholunmuş, çekilmiş, uzatılmış.

menbaᶜ (a.) : **1.** Kaynak, **2.** Pınar.

menbaᶜü'l- mürüvvet (a.a.) : Cömertlik kaynağı.

mennāᶜ (a.) : Men edici, önleyici.

menẓūr (a.) : **1.** Saçılmış. **2.** Manzum olmayan, vezinsiz, kafiyesiz söz.

menzil (a.) : **1.** Yollardaki konak yeri. **2.** Ev. **3.** Bir günlük yol, konak. **4.** Mesafe.

merātib (a.) : Rütbeler, dereceler.

mercān (a.) : Mercan.

merdān (f.) : Mertler, insanlar, yiğitler.

merdūd (a.) : Reddolunmuş, kovulmuş, geri çevrilmiş.

merdūdān (a.f.) : Reddolunmuşlar, kovulmuşlar, geri çevrilmişler.

merdüm (f.) : **1.** İnsan, adam. **2.** Gözbebeği.

merdüm-āzār (f.) : İnsan inciten.

merfuᶜ (a.) : Kaldırılmış, yükseltilmiş.

merg (f.) : Ölüm, mevt.

merġūb (a.) : Rağbet edilmiş, beğenilmiş.

mesāvī (a.) : Fenalıklar, kötülükler.

meṣel (a.) : 1. Örnek, benzer. 2. Dokunaklı, manalı söz. 3. Terbiye ve ahlâka faydalı hikâye.
mesrūr (a.) : Sevinmiş, memnun.
mest (f.) : Sarhoş.
mestān (f.) : Sarhoşlar.
mest-mendān (f.) : Sarhoşlar.
mestūr (a.) : Yazılmış, çizilmiş.
meşaḳḳat (a.) : Zahmet, sıkıntı, güçlük.
meşāmm (a.) : Burun, koku alacak yer.
meşhūr (a.) : Şöhretli, tanınmış, ünlü.
meşhūr-ı devrān (a.) : Zamanın tanınmışı.
meşşāṭa (a.) : Gelini süsleyen, gelin tuvaleti yapan kadın.
metāʿ (a.) : Satılacak mal, eşya; sermaye.
mevālī (a.) : Mevleviyyet pâyesine ulaşmış olan sarıklı âlimler.
mevc (a.) : Dalga.
mevlevī (a.) : 1. Mevlâ'ya mensup. 2. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin tarîkatı, yolu ve bu tarîkatten olan kimse.
mevvāc (a.) : Çok dalgalanan, pek dalgalı.
mevzūn (a.) : 1. Vezinli, tartılı, tartılmış. 2. Vezinli, vezinle yazılmış olan. 3. Biçimli, yakışıklı, güzel.
mey (f.) : Şarap.
mey-istān (f.) : Meyhane, şarap ve içkinin bulunduğu ve satıldığı yer.
meẕāḳ (a.) : 1. Zevk alma, tat duyma. 2. Zevk, lezzet. 3. Damak.
meẕellet (a.) : Zelillik, alçaklık, itibarsızlık.
meẕkūr (a.) : Zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış şeyler.
meẕraʿ (a.) : Ziraat olunacak, ekilecek tarla, yer.
mıḳrāż (a.) : Kesecek alet, makas.
mıṣtar (a.) : 1. Satırları doğru gösterebilmek için gerekli çizgileri yapmaya yarayan alet. 2. Mastar, sıvacıların ve duvarcıların sıvayı, betonu düzeltmek üzere kullandıkları ensiz, uzun ve düz tahta.
mīʿāḍ (a.) : Vadedilen, belirtilen zaman veya yer.
micmer (a.) : Buhurdan, içinde tütsü yakılan kap.
miftāḥ (a.) : Anahtar.
mīġ (f.) : 1. Kara bulut. 2. Duman, sis.
mīḫ (f.) : Çivi, mıh, kazık.
mihmān (f.) : Misafir, konuk.
mihr (f.) : 1. Güneş. 2. Sevgi.
miḥrāb (a.) : 1. Camilerde, mescitlerde yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer. 2. *mec.* Ümit bağlanan yer. 3. *mec.* Sevgilinin kaşları.
mihr-bān (f.) : Şefkatli, merhametli, muhabbetli, güler yüzlü, yumuşak huylu.
mihr-bānī (f.) : Sevgi, dostluk.
mih-ter (f.) : Daha büyük.
mih-terān (f.) : Daha büyükler.
mih-ter-i ḳavm (f.a.) : Kavmin en büyüğü.
miknet (a.) : Kuvvet, kudret, güç.
mīl (a.) : 1. Göze sürme çekmeye yarayan alet. 2. İğne gibi ince ve uzun bir alet.
min baʿd (a.) : Bundan sonra, bundan böyle.
minkār (a.) : Yırtıcı kuş gagası.
minnet (a.) : 1. Bir iyiliğe, bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme. 2. Şükür, teşekkür etme.
mīr (f.) : Âmir, baş; kumandan; bey; vali.
miʿrāc (a.) : 1. Merdiven. 2. Göğe çıkma.
mirʿāt (a.) : Ayna.
mīṣāḳ (a.) : Antlaşma, sözleşme.
miṣāl (a.) : 1. Örnek. 2. Benzer, andırır.
miskīn (a.) : Âciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz.
miṣl (a.) : Benzer, eş. 2. Kat.
mismār (a.) : Çivi, mıh, kazık.
misvāḳ (a.) : Erâk ağacının ucu dövülüp fırça haline getirilen ve diş temizliğinde kullanılması sünnet olan ince dalları.
mīve (f.) : Meyve.
mīve-i ḫūb (f.) : Güzel, hoş meyve.
miyān (f.) : 1. Orta, meyan, aralık, ara. 2. Bel, kemer yeri.
miyāncı (f.t.) : Ortacı, arabulucu.

mū, mūy (f.) : Kıl.
muallā (a.) : Yüce, yüksek.
muʿallaḳ (a.) : **1.** Talîk edilmiş, asılmış, asılı. **2.** Havada, boşta duran (bir yere dayanmadan).
muʿallel (a.) : Sakat, eksik.
muʿammā (a.) : **1.** Bilmece, lûgaz. **2.** *mec.* Anlaşılmaz iş.
muʿanber (a.) : Anberlenmiş, güzel kokan, güzel kokulu.
muʿarrā (a.) : Çıplak, soyulmuş.
muʿaṭṭāl (a.) : **1.** Bırakılmış, kullanılmaz, battal. **2.** Boş, işsiz.
muʿaṭṭar (a.) : Itırlı, güzel kokulu.
muʿayyen (a.) : **1.** Tayin edilmiş, belli, belirli. **2.** Kararlaştırılan.
muʿaẓẓam (a.) : Kocaman, koca, ulu, mühim.
mūcid (a.) : **1.** Vücut veren, icat eden, yeni bir şey meydana getiren. **2.** Fikir ve mana yaratan.
muʿciz (a.) : Acze düşüren, geri bırakan, kimsenin yapamayacağı yolda olan.
muʿcizāt (a.) : Mucizeler.
muġannī (a.) : Şarkıcı.
muġāyir (a.) : Aykırı, uymaz, başka türlü.
muġtenem (a.) : Ganimet olarak alınmış.
muġtenim (a.) : Ganimet olarak alan.
muḫalled (a.) : Daimî, sürekli olarak kalan.
muḫannes (a.) : Korkak, alçak, kadın tabiatlı, kalleş.
muḥaṣṣal (a.) : **1.** Tahsil olunmuş, elde edilmiş. **2.** Sözün kısası, işin sonu.
muḥīṭ (a.) : **1.** İhata eden, kuşatan. **2.** Çevre. **3.** Allah'ın isimlerindendir.
muḥīṭ-i āsmān (a.f.) : Göğün çevresi.
muḥkem (a.) : Sağlam, kuvvetli.
muḥrik (a.) : Yakan, yakıcı.
muḥsin (a.) : İhsan eden, iyilikte, bağışta bulunan.
muḥtāc (a.) : **1.** İhtiyacı olan, kendisine bir şey lazım olan. **2.** Yoksul, fakir.
muḥtesib (a.) : Eskiden polis ve belediye işlerine bakan memur.
muʿīn (a.) : Yardımcı.
muḳābil (a.) : Karşılık.
muḳaddem (a.) : **1.** Önde giden, önde olan. **2.** Önce gelen, önceki. **3.** Değerli, üstün.
muḳārin (a.) : Bitişik, ulaşmış, erişmiş, bir yere gelmiş.
muḳarrer (a.) : **1.** Kararlaşmış. **2.** Şüphesiz, sağlam. **3.** Anlatılmış, bildirilmiş.
muḳīm (a.) : İkâmet eden, oturan.
muḳrī (a.) : (Kurân) okuyan.
mūmyā (f.) : Her türlü derde devâ olduğu rivâyet edilen bir masal ilacı.
mūnis (a.) : **1.** Alışılan, alışılmış. **2.** İnsandan kaçmayan.
munḳalib (a.) : İnkılâp eden, dönen, değişen, başka bir şekle girmiş.
muntaẓır (a.) : İntizâr eden, gözleyen
murabbaʿ (a.) : Dört köşeli.
murād (a.) : Arzu, istek, dilek.
muraṣṣaʿ (a.) : Kıymetli taşlarla bezenmiş.
murdār (f.) : Kirli, pis, mundar.
murġ (f.) : Kuş.
muṣaffā (a.) : Süzülmüş, yabancı maddelerden ayrılmış.
musaḫḫar (a.) : Ele geçirilmiş.
muṣannaʿ (a.) : **1.** Sanat eseri olarak meydana getirilmiş, usta elinden çıkmış. **2.** Çok süslü.
muʿtād (a.) : İtiyat edilmiş, âdet olunmuş.
muṭarrā (a.) : Taravetli, taze.
muʿteber (a.) : **1.** İtibarlı, hatırı sayılır, saygın. **2.** İnanılır, güvenilir.
muṭīʿ (a.) : İtaat eden, boyun eğen.
muṭlaḳ (a.) : **1.** Kayıtsız, şartsız. **2.** Yalnız, tek, salt.
muṭrib (a.) : **1.** Çalgı çalan, çalgıcı. **2.** Şarkıcı, şarkı okuyan.
muṭṭaliʿ (a.) : Öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli.
muvaşşaḥ (a.) : Akrostiş, mısralarının ilk harfleri bir kelime meydana getiren manzume.
muvaşşaḥ-vār (a.f.) : Muvaşşaha benzer.
muẓāf (a.) : İzâfe olunmuş, katılmış, bağlanmış, bağlı.
müze (f.) : Çizme.

mübārek (a.) : 1. Bereketli, feyizli. 2. Uğurlu, hayırlı, mutlu.
mübārek-nām (a.f) : Şerefli isim, uğurlu, hayırlı ad.
mübāriz (a.) : Dövüşe, güreşe kalkışanlar.
mübāşir (a.) : Bir işe başlayan.
mübeddel (a.) : Tebdil edilmiş, değişmiş, değiştirilmiş.
müberrā (a.) : Berî kılınmış, temize çıkmış, aklanmış.
mübtelā (a.) : 1. Düşkün. 2. Tutkun, tutulmuş.
mücāvir (a.) : Komşu.
mücrim (a.) : Cürüm işlemiş, suçlu.
mücrimān (a.f.) : Suçlular.
müdām (a.) : Devam eden, süren, sürekli.
müdārā (f.) : Yüze gülme, dost gibi görünme.
müdāre (kelimenin aslı müdārā) : *bk.* müdārā.
müdāvim (a.) : Devam eden, bir işe aralıksız çalışan.
müdġam (a.) : Arka arkaya gelen iki kelimeden birincisinin son, ikincisinin baş harflerinin aynı olması.
müebbed (a.) : Ebede kadar süren, sonsuz.
müflis (a.) : İflas etmiş, parasız, züğürt.
müheyyā (a.) : Hazır, hazırlanmış.
mühimm (a.) : 1. Ehemmiyetli, önemli. 2. Düşündüren, düşündürücü.
mühmel (a.) : 1. İhmal edilmiş, boşlanmış, bakılmamış. 2. Manasız, boş.
mühre (f.) : 1. Bir çeşit yuvarlak şey. 2. Cam boncuk. 3. Kâğıt vesâire cilâlamak için kullanılan billur top.
müje (f.) : Kirpik.
müjgān (f.) : Kirpikler, kirpik.
mükaḥḥal (a.) : Sürmeli, sürme çekilmiş (göz).
mülāyim (a.) : 1. Uygun. 2. Yumuşak huylu, yavaş.
mülemmaᶜ (a.) : 1. Parlak. 2. Alaca, renk renk.
mülevven (a.) : Renkli, renk renk, türlü türlü.
müleveṣṣ (a.) : Kirli, pis, karışık.
mülk (a.) : 1. Ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz, gelir getiren mal. 2. Bir devletin ülkesi.
mülk-i cāvidān (a.f.) : Sonsuzluk, ölümsüzlük, ebediyet mülkü; öte dünya.
mülk-i Rūm (a.) : Anadolu.
mültefit (a.) : İltifat eden, yüzünü çevirip bakan, güler yüz gösteren.
mülūk-āne (a.f.) : Hükümdar gibi, hükümdara yakışacak tarzda.
mü'min (a.) : İman etmiş, İslâm dinine inanmış, müslüman.
münācāt (a.) : Allah'a dua etme, yalvarma.
münādī (a.) : 1. Nidâ eden; tellâl. 2. Müezzin.
münaḳḳaş (a.) : Nakşedilmiş, nakışlı, resimli, işlemeli.
münāsib (a.) : Uygun, yerinde.
münevver (a.) : Tenvir edilmiş, nurlandırılmış, aydınlatılmış; ışıklı.
münezzeh (a.) : Temiz, arı.
münfaᶜil (a.) : Gücenen, gücenmiş, alınmış.
münhezim (a.) : Bozguna uğrayan, uğramış, bozgun.
münᶜim (a.) : 1. Nimet verip, yedirip içiren; Allah. 2. Velînimet.
münīr (a.) : Işık veren, parlak.
münḳād (a.) : Boyun eğen.
münşī (a.) : Yapısı, üslûbu güzel olan, iyi kâtip.
mürde (f.) : Ölü, ölmüş.
müretteb (a.) : 1. Dizilmiş, yerli yerine konulmuş. 2. Tayin edilmiş, bir şey, bir yer için ayrılmış.
mürsel (a.) : 1. İrsal olunmuş, gönderilmiş, yollanmış. 2. Peygamber.
mürüvvet (a.) : 1. İnsaniyet, mertlik, yiğitlik. 2. Cömertlik, iyilikseverlik.
müsāfir (a.) : Misafir, yolcu, konuk.
müseccel (a.) : Tescil edilmiş, sicile, deftere geçirilmiş.
müselmān (a.) : İslâm dininde olan.
müselsel (a.) : Zincirleme, ardı ardına.
müstaġrıḳ (a.) : 1. Gark olmuş, dalmış, daldırılmış, batmış. 2. Kendini bilmeyecek derecede dalgın, düşünceli.
müstaḳīm (a.) : 1. Doğru, düz, dik. 2. Temiz, namuslu, doğru.

müsteṭāb (a.) : Hoş, güzel bulunan.
müşābih (a.) : Benzeyen, benzer.
müşebbeh (a.) : Benzetilen.
müşebbek (a.) : 1. Şebeke şekline sokulmuş, ağ ve kafes gibi örülmüş olan.
müşerref (a.) : Şereflendirilmiş, şerefli.
müşevveş (a.) : Belirsiz, karışık, düzensiz.
müşg (f.) : Misk.
müşg-fām (f.) : Misk renkli, siyah.
müşg-i ezfer (f.a.) : Güzel kokulu misk.
müşgīn (f.) : 1. Misk kokulu. 2. Siyah.
müşgīn-ġāliye-vār (f.) : Gâliye gibi güzel kokulu.
müşg-sān (f.) : Miske benzeyen.
müşkil-hā (a.f.) : Müşküller, zorluklar.
müşt (f.) : 1. Yumruk, muşta. 2. Avuç.
müştāḳ (a.) : İştiyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan.
müşterī (a.) : 1. Satın alan, alıcı. 2. İstekli.
müttehem (a.) : Suçlu, kabahatli.
müvecceh (a.) : 1. Yüzü bir tarafa döndürülmüş. 2. Herkesin teveccüh ettiği, münasip, uygun.
müvekkil (a.) : Vekil tayin kimse, vekil yapan.
müyesser (a.) : Kolay gelen, kolaylıkla olan.
müzelzel (a.) : Zelzeleye uğramış.
müzeyyen (a.) : Süslenmiş, süslü.

-N-

nā- (f.) : Başa gelerek kelimeyi olumsuzlaştıran bir edat.
nāb (f.) : Halis, saf, berrak.
nā-bedīd (f.) : Görünmez, belirsiz, kayıp.
nāb-ı dürr (f.a.) : Saf, halis inci.
nabż (a.) : Atardamar.
nādir (a.) : Seyrek, az, ender bulunan.
nāf (a.) : Göbek.
nāfe (f.) : 1. Misk ahusu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit misk, koku. 2. *mec.* Güzelin, sevgilinin saçı.
nāfile (a.) : 1. Lüzumlu değilken yapılan iş. 2. Faydasız, işe yaramaz, boş.
nā-gāh (f.) : Vakitsiz, ansızın, birdenbire.
nā-ḫalef (f.a.) : Oğulsuz, evlatsız.
naḫçīr (f.) : 1. Av. 2. Yaban keçisi. 3. Av yeri.
naḫl (a.) : 1. Hurma ağacı. 2. Boy.
naḫl-istān (a.f.) : 1. Hurmalık, hurma fidanlığı. 2. Fidanlık, ağaçlık.
naḫs (a.) : 1. Uğursuzluk. 2. Uğursuz, bahtsız.
naḫs-ı evḳāt (a.) : Vakitlerin uğursuzluğu, uğursuz vakit.
nāḫun (f.) : Tırnak.
naʿīm (a.) : 1. Bollukta yaşayış. 2. Cennetin bir kısmı.
nāḳa (a.) : Dişi deve.
nā-kām (f.) : Maksadına erişememiş.
naḳāre (f.) : 1. Davul, kös. 2. Dümbelek.
naḳdīne (f.) : 1. Hazır ve peşin para. 2. Kıymetli mal.
naḳl (a.) : Bir şeyi başka bir yere götürme, taşıma, aktarma.
naḳs (a.) : Noksanlık, eksiklik.
naḳş (a.) : 1. Resim. 2. İpekle, sırma ile işleme. 3. *mec.* Hile.
naʿl (a.) : 1. Ayakkabı, pabuç. 2. Nal.
nālān (f.) : İnleyici, inleyen.
nāle (f.) : İnleme, inilti.
nāle-i raʿd (f.a.) : Gök gürlemesi, gök gürültüsü.
naʿleyn (a.) : 1. Bir çift ayakkabı. 2. Bir çift nalın.
nāliş (f.) : İnleyiş, inleme.
nām (f.) : 1. İsim, ad. 2. Ün, lâkap.
nām u nişān (f.) : Ad, san, isim ve işaret.
namāz (f.) : Namaz.
nām-dār (f.) : Namlı, ünlü.
nāme (f.) : 1. Mektup. 2. Sevgiye ve aşka dair yazılmış mektup. 3. Kitap, mecmûa.
nām-zād (f.) : Nişanlı, sözlü, yavuklu.
nān (f.) : Ekmek.
nār (a.) : Ateş, od.
nār-ı cehennem (a.) : Cehennem ateşi.
nā-süfte (metinde nā-süft) : Delinmemiş.

nāşī (a.) : 1. İleri gelen, neşet eden. 2. Ötürü, dolayı, sebebiyle.
nā-şüküfte (f.) : Açılmamış.
na't (a.) : 1. Bir şeyi methederek anlatma, vasıflandırma. 2. Hz. Muhammed'i övmek üzere yazılan şiirler.
naṭ' (a.) : 1. Sofra bezi. 2. Meşinden yapılan döşek.
nāṭıḳa (a.) : Düşünüp söyleme hassası, kuvveti.
nā-tüvān (f.) : Zayıf, kuvvetsiz.
nāvek (f.) : Ok.
nāvekān (f.) : Oklar.
nāvek-efgen (f.) : Ok atan, ok atıcı.
nāvek-endāz (f.) : Ok atıcı, okçu.
nāverd (f.) : Savaş; dövüş.
nāy (f.) : 1. Kamış. 2. Kamıştan yapılan düdük.
nā-yāb (f.) : Bulunmaz, benzeri olmaz.
nāy-ı enbān : Gayda, tulumlu boru.
naẓar (a.) : 1. Bakma, göz atma. 2. Düşünme. 3. Göz değme. 4. Yan bakış.
naẓar-gāh (a.f.) : Nazar edilen, bakılan, bakılacak yer.
nāzenīn (f.) : 1. Cilveli, oynak, şımarık. 2. Narin, ince yapılı.
nāẓır : Nazar eden, bakan, gözeten.
nāzik (f.) : 1. İnce, hassas. 2. Terbiyeli, saygılı. 3. Güzel, zarif.
naẓīr (a.) : Benzer, eş.
naẓm (a.) : 1. Dizme, tertip etme, sıraya koyma. 2. Vezinli, kafiyeli söz.
nāzük (f.) : *bk.* nāzik.
nebāt (a.) : Topraktan biten, çıkan her türlü şey, bitki.
nebātāt (a.) : Nebatlar, bitkiler.
neberd (f.) : Harp, savaş.
nebī (a.) : Peygamber.
neciyyü'l-lāh (a.) : Allah dostu.
necm (a.) : Yıldız.
necm-i sāḳıb (a.) : Parlak yıldız.
nedāmet (a.) : Pişmanlık.
nefḫ (a.) : Üfürme.
nefīr (a.) : Çığıltı, bağırtı.
nehār (a.) : Gündüz.
nemek (f.) : Tuz.
nemek-dān (f.) : Tuzluk.
nem-gīn (f.) : Nemli, yaş.
nem-nāk (f.) : Nemli, yaş.
neng (f.) : 1. Ayıp, utanma. 2. Şöhret, ün.
nergis (f.) : 1. Nergisgillerden, çiçekleri ayrı veya bir köksap üzerinde şemsiye vaziyetinde bulunan ve beyaz, sarı türleri de olan bir süs çiçeği. 2. *mec.* Güzelin gözü.
nerm (f.) : Yumuşak.
nerre (f.) : Erkek.
nerre-dīv (f.) : Erkek dev.
nerre-şīrān (f.) : Erkek aslanlar.
neseb (a.) : Nesil, soy.
nesīm (a.) : Hafif rüzgâr.
nesīm-i luṭf (a.) : İyilik, ihsan rüzgârı.
nesl (a.) : 1. Nesil, kuşak. 2. Soy.
nesne (t.) : Belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi, maddesi olan her türlü cansız varlık, şey, obje.
nesrīn (f.) : Yaban gülü, Ağustos gülü.
neşaṭ (a.) : Sevinç, neşe, şenlik.
neşv ü nemā (a.) : Yetişip büyüme, sürüp çıkma.
nev (f.) : Yeni, taze, körpe.
nev nev (f.) : Yeni yeni.
nev' (a.) : Çeşit, tür, cins.
nevā (f.) : Ses, seda, makam, ahenk.
nevāḥī (a.) : 1. Yanlar, taraflar. 2. Nâhiyeler, bucaklar.
nevāḫt (f.) : 1. Okşama. 2. Saz çalma.
nev-bahār (f.) : İlkbahar.
nevḥa-gārī (a.f.) : Ölü ağlayıcılığı.
nevḥa-gīr (a.f.nevḥa-ger) : Ölü ağlayıcısı.
nevmīd (f.) : Ümitsiz, ümidi kırık.
nev-reste (f.) : Yeni bitmiş, yeni yetişmiş.
ney-istān (f.) : Kamışlık, sazlık.
ney-şeker (f.) : Şeker kamışı.
nez' (a.) : 1. Bir şeyi yerinden koparma, sökme. 2. Kaldırma, yok etme. 3. Can çekişme.
nezdīk (f.) : Yakın.
neẕr (a.) : Adak, adama.
neẓẓāre (a.) : 1. Seyirci. 2. Bir şeye bakma.

nibişte (f.) : Yazmaktan mazi ve mastarı muhaffef.
nigār (f.) : 1. Resim. 2. (resim gibi güzel) sevgili. 3. Put.
nigîn (f.) : 1. Yüzük. 2. Mühür. 3. Yüzük kaşı.
nîgū (f.) : Güzel, iyi.
nîgū-fāl (f.a.) : Güzel talih, baht.
nigū-fer (f.a) : Güzellik, parlaklık, süs.
nigū-ḫᵛāh (f.) : İyilik isteyen, hayır dileyen.
nigūn (f.) : 1. Tersine dönmüş, altüst olmuş. 2. Ters, aksi, uğursuz.
nigū-ter (f.) : Güzellik, tazelik.
nihāl (f.) : Tâze, düzgün, fidan, sürgün.
nihāl-i ḳadd (f.a.) : Fidan boylu.
nihāl-i maḳṣad (f.a.) : İstek fidanı.
nihāl-i tāze (f.) : Taze, yeni fidan.
nihān (f.) : 1. Gizli, saklı. 2. Bulunmayan, görünmeyen.
nihānî (f.) : Gizlilik, saklılık.
nijād (f.) : 1. Soy, nesil, nesep. 2. Tabiat, cibilliyet.
nîk (f.) : İyi, hoş, güzel, beğenilen.
niḳāb (a.) : 1. Peçe, yüz örtüsü. 2. Perde.
nikāt (a.) : 1. Herkesin anlayamayacağı ince manalar. 2. İnce manalı, zarif sözler.
nîk-maḫżar (f.a.) : Görünüşü güzel olan.
nîk-nām (f.) : İyi nam kazanmış, iyi adlı, iyi ünlü.
nîl (f.) : Çivit otu.
nîl-gūn (f.) : Çiviti, çivit renginde, lacivert.
nîm (f.) : Yarı, yarım, buçuk.
nireng (f.) : Hile, düzen.
nişār (a.) : 1. Saçma, serpme. 2. Saçı, düğünde saçılan para.
nişān (f.) : Nişan, iz, belirti.
nişāne (f.) : Alâmet, belirti.
niyāz (f.) : Yalvarma, yakarma.
nîze (f.) : Kargı, mızrak.
nuḫūset (a.) : Uğursuzluk.
nuḫust (f.) : İlk, birinci.
nuḳl (a.) : Meze, çerez.
nuḳre : Külçe halinde gümüş.
nuḳūş (a.) : Nakışlar, resimler.
numūne (f.) : Örnek.
nūn (a.) : Osmanlı alfabesinin yirmi sekizinci harfi olup "ebced" hesabında elli sayısının karşılığıdır.
nūr (a.) : Aydınlık, parlaklık.
nūr-baḫşān (a.f.) : Nur verenler, aydınlatanlar.
nūr-ı lāyezālî (a.) : Zevalsiz, bitimsiz, ebedî nur; Allah.
nuṣret (a.) : 1. Yardım. 2. Allah'ın yardımı.
nūş (f.) : 1. Tatlı; bal. 2. İçki, işret.
-nūş (f.) : "İçen, içici" manalarıyla kelimelere takılır.
nuṭfe (a.) : Döl suyu.
nuṭḳ (a.) : 1. Söz, lakırdı; konuşma. 2. Nutuk, söylev.
nuʿūt (a.) : 1. Methederek anlatılan şeyler, vasıflandırmalar. 2. Hz. Muhammed'i övmek üzere yazılan şiirler.
nübüvvet (a.) : Nebilik, peygamberlik.
nücūm (a.) : Yıldızlar.
nüddām (a.) : Nedimler.
nüh (f.) : Dokuz.
nüh felek (f.a.) : Dokuz gök.
nühüfte (f.) : Gizli, saklı.
nühüm (f.) : Dokuzuncu.
nükte (a.) : 1. Herkesin anlayamayacağı ince mana. 2. İnce manalı, zarif ve şakalı söz.
nükte-dān (a.f.) : Nükte bilen zarif, ince kimse.
nüsḫa (a.) : Yazılı, yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret.
nüzl (a.) : Misafir için hazırlanan yemek.
nüzl-i vāfir (a.) : Çok, bol yemek.
nüzūl (a.) : 1. Aşağı inme. 2. Konaklama.

-Ö-

ʿömr-i delim (a.t.) : Uzun ömür.
ʿömr-i dırāz (a.f.) : Uzun ömür.
ʿöẕr-gîr (a.f) : Özür tutan.
ʿöẕr-ḫᵛāh (a.f.) : Özür dileyen.

-P-

pād-şāh (f.) : Padişah, hükümdar.
pād-şāhān (f.) : Padişahlar, hükümdarlar.
pād-şāh-ı dehr (f.f.a.) : Dünyanın, zamanın padişahı.
pāk (f.) : 1. Temiz, arı. 2. Saf, hâlis.
pāk-bāz (f.) : Temiz oynayıcı. *mec.* Sadık âşık.
pākīze (f.) : Temiz, lekesiz.
pāk-neseb (f.a.) : Temiz soylu, asil.
pālās-pūş (f.) : Eski abaya, çula bürünen, fakir.
pārsā (f.) : Dindar, zahit, bilgin, nefsini günahlardan koruyan.
pāsuḫ (f.) : Cevap, karşılık.
pāy (f.) : Ayak.
pāy-beste (f.) : Ayağı bağlı, hareketsiz.
pāy-dār (f.) : Sağlam, devamlı, sürekli.
pāye (f.) : Rütbe, derece.
pāye-yi a'lā (f.a.) : Yüksek rütbe.
pāy-endāz (f.) : Büyük kimselerin geçeceği yerlere serilen halı ve benzeri gibi şeyler.
pāymāl (f.) : Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.
pāy-tā-farḳ (f.a) : Ayaktan başa kadar.
pehlū (f.) : Vücudun iki yanından biri, yan.
pejmürde (f.) : 1. Eski püskü, yırtık. 2. Perişan.
pelās (f.) : 1. Eski kilim, keçe. 2. Aba, çul.
peleng (f.) : Kaplan.
pelle (f.) : 1. Derece. 2. Merdiven basamağı.
penāh (f.) : Sığınma, sığınacak yer.
penāhī (f.) : Sığınma.
penbe (f.) : Pamuk.
penbe-i ḫuşḳ (f.) : Kuru pamuk.
pend (f.) : Nasihat, öğüt.
per (f.) : Kanat.
perçem (f.) : Kâkül.
perestār (f.) : 1. Hizmetçi, besleme. 2. Kul. 3. Dalkavuk.
pergāle (f.) : Parça.
pergār (f.) : Pergel.
perhīz (f.) : Sağlığı korumak ya da düzeltmek amacıyla uygulanan beslenme düzeni.
perī (f.) : 1. Cinlerin çok güzel ve alımlı olarak farz edilen dişilerine verilen bir ad. 2. *mec.* Çekici güzelliği olan çok alımlı kız veya kadın.
perī (f.) : Cinlerin çok güzel ve alımlı olarak farz edilen dişilerine verilen ad.
perī-cevlān (f.a.) : Peri gezinişli.
perī-nāz (f.) : Peri edalı, peri işveli.
perī-peyker (f.) : Peri yüzlü, peri suratlı.
perī-rū (f.) : Peri yüzlü, çok güzel.
perī-ruḫ (f.) : Peri yanaklı, çok güzel.
perīşān (f.) : 1. Dağınık, karışık. 2. Kederli, kaygılı.
peri-vār (f.) : Peri gibi.
perī-zād (f.) : Peri çocuğu, peri çocuğu olacak kadar güzel, çok güzel.
perniyān (f.) : İpekten dokunmuş, bir nevi işlemeli kumaş, nakışlı atlas.
perniyān-pūş (f.) : Nakışlı atlas giyen.
pertāb (f.) : 1. Atılma, sıçrama. 2. Uzağa düşen ok.
pertev (f.) : Işık, parlaklık.
pervāne (f.) : 1. Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek. 2. Fırıldak.
pervāz (f.) : Uçma, uçuş.
perver (f.) : Besleyen, besleyici, yetiştiren manalarıyla birleşik kelimeler yapar.
perverd (f.) : *bk.* perver
perverde (f.) : Beslenmiş, terbiye edilip yetiştirilmiş, büyütülmüş.
pes (f.) : 1. Art, arka, geri. 2. Öyleyse; imdi.
pest (f.) : Alçak, aşağı.
peşīze (f.) : Pul, akçe, mangır.
peşkeş (f.) : *bk.* pīş-keş.
pey (f.) : Art, arka.
peyām (f.) : Haber, başkasından alınan bilgi.
pey-ā-pey (f.) : 1. Birbiri ardınca. 2. Azar azar.
peydā (f.) : 1. Meydanda, açıkta. 2. Hazır, mevcut.
peyġām (a.) : Haber.
peygār (f.) : Savaş, kavga.
peyk (f.) : Haber ve mektup götürüp getiren.

peykān (f.) : Temren, başak, okun ucundaki sivri demir.
peyk-i ḫażret (f.a.) : Cebrail.
peyk-i müsteʿān (f.a.) : Allah'ın habercisi; Cebrail.
peyk-i sebük-bāl (f.) : Kanatları hızlı haberci; Cebrail.
peymāy (f.) : Ölçülü, tartıcı.
peyvend (f.) : 1. Ulaşma, varma. 2. Bağ, ilgi.
pīç (f.) : Büklüm, kıvrım, dolaşık.
pīç-der-pīç (f.) : Büklüm büklüm, kıvrım kıvrım.
pīçīde (f.) : Karışmış, bükülmüş, kıvrılmış.
pinhān (f.) : Gizli.
pīr (f.) : Yaşlı, ihtiyar.
pīrāhen (f.) : Gömlek.
pīrāye (f.) : Süs.
pīr-i ekmel (f.a.) : Kâmil ve eksiksiz pir.
pīr-i fertūt (f.) : Çok ihtiyar.
pīr-i kāmil (f.a.) : Âlim, bilgili pir.
pīrūz (f.) : Kutlu, hayırlı, uğurlu.
pīş (f.) : Ön, ileri.
pīşe (f.) : 1. Sanat, meslek. 2. Âdet, alışkanlık, huy.
pīş-keş (f.) : Hediye, armağan, peşkeş.
pişvā (f.) : Reis, başkan.
piyāde (f.) : Yaya.
puḫte (f.) : Pişmiş, olgun, gün görmüş adam.
pūl (f.) : Para.
pūlād (f.) : Polat, çelik.
-pūş (f.) : Örten, giyen, giyinmiş manalarına gelerek birleşik kelimeler yapar.
pūşīde (f.) : 1. Örtülmüş. 2. Örtü.
pūşiş (f.) : Örtü, örtecek şey.
pür (f.) (f.) : 1. Dolu. 2. Çok fazla. 3. Sahip, malik.
pür-āẕer (f.) : Ateş dolu.
pür-dāg (f.) : Yara dolu.
pür-hirās (f.) : Korku dolu.
pür-hüner (f.) : Hünerli.
pür iḫlāṣ (f.a.) : Samimiyetle dolu.
pürkār (f.) : 1. İşi çok kimse. 2. İyi yapılan nakış ve sanatkârâne iş gibi çok güzel iş. 3. Nakkaş.
pür-nīş (f.) : Diken dolu; dikenli, zehir dolu; zehirli.
pür-nūr (f.a.) : Aydın, parlak.
püser (f.) : Oğul, erkek çocuk.
püşt (f.) : Arka, sırt.
püşt ü pehlū (f.) : Arka ve yan.
püşte (f.) : Yığın, tepe.
püşt-i tīġ (f.) : Kılıcın arkası, sırtı.

-R-

rʿad (a.) : Gök gürlemesi.
rāġ (f.) : 1. Dağ eteği. 2. Çayırlık, çimenlik.
rāh (f.) : 1. Yol. 2. Meslek, usul, tarz.
rāḥ (a.): Şarap.
rāḥat (a.) : Üzüntüsüz, kedersiz bir halde bulunma.
raḥīl (a.) : Göçme, göç.
raḥīm (a.) : Merhametli, acıyan, esirgeyen.
raḥl (a.) : Semer, palan.
raḥl-i sīmīn (a.f.) : Gümüş semer.
raḫş (f.) : Gösterişli, yürük ve güzel at.
raḫşān (f.) : Parlak.
raḫt (f.) : 1. At takımı. 2. Yol levazımı.
rāḳım (a.) : Yazan, çizen.
raḳḳāṣ (a.) : Oynayan, dans eden.
raḳṣ (a.) : Oynama, dans etme.
rām (f.) : İtaat eden, boyun eğen, kendini başkalarının emirlerine bırakan.
raʿnā (a.) : Güzel, lâtif, hoş görünen.
rāst (f.) : 1. Doğru. 2. Uygun.
rāst-ā-rāst (f.) : Doğrusu doğrusuna.
rāstīn (f.) : İşin doğrusu.
raṭb (a.) : Taze, yeşil, yaş.
rāvī (a.) : Rivayet eden, hikâye eden, anlatan.
ravż (a.) : Bahçeler, ağaçlık, çimenlik yerler.
ravża (a.) : Ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe.

rāy (a.) : Fikir, oy.
rāyet (a.) : Sancak, bayrak.
rāygān (f.) : Bedava, parasız.
rāz (f.) : Sır, gizlenilen şey.
rāzıḳ (a.) : Rızk veren.
rebāb (a.) : Bir çeşit kemençe.
recā (a.) : 1. Ümit, umma. 2. Yalvarma. 3. İstek, dilek.
recā-baḫş (a.f.) : İsteği veren, yerine getiren.
recā-vār (a.f) : Ümit sahibi.
refʿ (a.) : Yukarı kaldırma, yükseltme.
refīḳ (a.) : Arkadaş, yoldaş.
reftār (f.) : Gidiş, salınarak yürüyüş.
reg (f.) : Damar.
reh : *bk.* rāh.
reh-güzer (f.) : Geçilen yol, yol üstü, geçit.
reh-i taḥḳīḳ (f.a) : Araştırma yolu.
reh-i tevfīk (f.a.) : Yardım yolu.
reh-nümā (f.) : Yol gösteren, kılavuz.
reh-nümūn (f.) : *bk.* reh-nümā.
reh-zen (f.) : Yol kesen.
remīde (f.) : Ürkmüş, korkmuş.
remz (a.) : 1. İşaret, işaretle anlatma. 2. Gizli ve kapalı bir surette söyleme.
renc (f.) : Ağrı, sızı, eziyet, zahmet.
rencīde (f.) : İncinmiş, kırılmış.
rencūr (f.) : Sıkıntılı, rahatsız, hasta, dertli.
rengīn (f.) : Renkli, parlak.
resen (f.) : İp, urgan, halat.
resen-bāz (f.) : İple oynayan, ip cambazı.
resūl (a.) : 1. Elçi. 2. Peygamber.
reşk (f.) : 1. Kıskanma. 2. Kıskanılmış.
revā (f.) : Yakışır, uygun, yerinde.
revāḳ (a.) : 1. Üstü örtülü, önü açık yer. 2. Kemer altı, çardak.
revāḳ-ı dīn (a.) : Din revakı.
revān (f.) : 1. Yürüyen giden, akan. 2. Ruh, can.
revānī (f.) : Rağbetli, değerli.
revende (f.) : Gidici, giden.
revġān (f.) : Yağ.
reviş (f.) : 1. Gidiş, yürüyüş. 2. Tarz, üslûp.
revnaḳ (a.) : Parlaklık, güzellik.
revzen (f.) : Pencere.
reyḥān (a.) : Fesleğen.
rezān (a.) : Ağırbaşlı, temkinli, vakar kimse.
rezm-gāh (f.) : Savaş meydanı.
rezm-geh (f.) : *bk.* rezm-gāh.
rezzāḳ (a.) : Bütün mahlûkların rızkını veren Allah.
ridā (a.) : 1. Belden yukarı örtülen örtü. 2. Hırka.
rifʿat (a.) : Yükseklik, yücelik, büyük rütbe.
rīg (f.) : 1. Toz. 2. Rıh, yazı kurutmaya yarayan ince kum.
rīh (a.) : Yel, rüzgâr.
rikāb (a.) : Üzengi.
risālet (a.) : 1. Elçilik. 2. Peygamberlik.
rīsmān (f.) : İp, halat.
rīş (f.) : 1. Yara. 2. Yaralı. 3. Sakal. 4. Kıl, tüy.
rīş-i esved (f.a.) : Siyah kıl.
rişte (f.) : İplik.
rişte-i tesbīḥ (f.a.) : Tespih ipliği.
rivāyet (a.) : Söylenti, bir haber, söz veya hâdisenin hikâyesi.
rīve (f.) : Dağa benzeyen tepe.
riyā (a.) : Özü, sözü bir olmama, iki yüzlülük.
riyāż (a.) : Bahçeler, ağaçlık, çimenlik yerler.
rīzān (f.) : Dökülen, akan.
rīze (f.) : Kırıntı, döküntü.
rū, rūy (f.) : Yüz, çehre.
rūbāh (f.) : 1. Tilki. 2. *mec.* Hilekâr, kurnaz.
rū-be-rū (f.) : Yüz yüze.
rūd (f.) : Irmak, çay.
rū-güşāde (f.) : Açık yüzlü.
ruḫ (f.) : Yanak, yüz, çehre.
rūḥ (a.) : Can, nefes.
rūḥ-ı ḳudsī (a.) : Cebrail.
ruḫ-ı zībā (a.f.) : Güzel yüz.
ruḫsār (f.) : 1. Yanak. 2. Yüz, çehre.
Rūḥu'l-lāh (a.) : Hz. İsa.
ruḳʿa (a.) : 1. Üzerine yazı yazılan kâğıt, deri parçası. 2. Kısa mektup.

rūm (a.) : 1. Arap ilinden başka ilden olan kimse. 2. Anadolu. 3. Osmanlı.
rūmī (a.) : 1. Rum. 2. Rum ülkesinden; Anadolulu.
rumūz (a.) : Remizler, işaretler; manası gizli olan sözler.
rū-pūş (f.) : Yüz örtüsü.
rū-siyāh (f.) : Kara yüzlü, ayıplı.
rūşen (f.) : 1. Aydın, parlak. 2. Belli, meydanda.
rūşenā (f.) : *bk.* rūşen.
rūşen-nümā (f.) : Parlak gösteren.
rūz (f.) : Gün, gündüz.
rūzgār (f.) : 1. Zaman, devir. 2. Dünya. 3. Yel.
rūz-ı ezel (f.a.) : Ezel gününde, ezel vaktinde. Zamanın insan tarafından tayin edilemeyen önceki bir devrinde.
rūz-ı maḥşer (f.a.) : Mahşer günü, kıyamet.
rūzī (f.) : 1. Gündüze âit, gündüzle ilgili. 2. Rızk, azık; nasip, kısmet.
rükn (a.) : Bir şeyin en sağlam tarafı, temel direği.
rükn-i çār (a.f.) : Dört temel direk.
rüst-e-ḫīz (f.) : Kıyamet, mahşer.
rüsūm (a.) : Usul, merasim.
rüsvā (f.) : Rezil, itibarsız, haysiyetsiz.
rüteb (a.) : Rütbeler, dereceler.
rüzgār (f.) : 1. Zaman, devir. 2. Dünya. 3. Yel.

-S-

saʿādet (a.) : Mutluluk.
ṣabā (a.) : Gün doğusundan esen hafif ve lâtif rüzgâr.
ṣabā-dem (a.f.) : Saba rüzgârının nefesi.
ṣabā-vār (a.f.) : Sabaya benzer.
ṣabī (a.) : 1. Henüz memeden kesilmemiş erkek çocuk. 2. Üç yaşını tamamlamayan erkek çocuk.
ṣābit (a.) : Hareketsiz, kımıldamayan, yerinde duran.
ṣābit-ḳadem (a.) : 1. Değişmez, devamlı. 2. Ayağına sağlam.
ṣad (f.) : Yüz (sayı).
ṣadā (a.) : Ses, yankı.
ṣadef (a.) : Sedef, inci kabuğu.
ṣadr (a.) : 1. Göğüs. 2. Sine.
ṣaf (a.) : Dizi, sıra; camide cemaatin sırası.
ṣāf, ṣaff (a.) : Temiz, hâlis, katkısız, karışık olmayan.
ṣafā (a.) : 1. Saflık, berraklık. 2. Gönül şenliği, kedersizlik.
saff-der (a.f.) : Düşman saflarını yaran yiğit
ṣaff-ı niʿāl (a.) : 1. Ayakkabıların dizildiği sıra, pabuçluk. 2. Meclisin en aşağı yeri.
saḫā (a.) : Cömertlik, el açıklığı.
ṣaḥārī (a.) : Sahralar, kırlar, çöller.
saḫāvet (a.) : Cömertlik, el açıklığı.
ṣāḥib-burāḳ (a.) : Hz. Muhammed.
ṣāḥib-ferāset (a.) : Feraset sahibi, anlayışlı, kavrayışlı kimse.
ṣāḥib-iḳbāl (a.) : Baht, talih sahibi.
ṣāḥib-ʿimāme (a.) : Sarık sahibi, itibar sahibi; Hz. Muhammed.
ṣāḥib-ḳadr (a.) : İtibar, şeref, rütbe sahibi
ṣāḥib-ḳırān (a.f.) : Her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar.
ṣāḥib-ṭarīḳat (a.) : Tarikatı olan, tarikata mensup olan.
sāḥib-vecd (a.) : Vecd, coşkunluk sahibi.
sāḥir (a.) : Büyücü.
ṣaḥn (a.) : 1. Avlu. 2. Boşluk, boş yer. 3. Orta, meydan, aralık.
ṣaḥrā (a.) : Kır, ova, çöl.
ṣaḥrā-yı Baṭḥā (a.) : Mekke çölü, Mekke civarı.
saʿīd (a.) : Mutlu, uğurlu.
sāil (a.) : 1. Suâl eden, soran. 2. Dilenci.
sāir (a.) : 1. Seyreden, yürüyen. 2. Geçen, dolaşan. 3. Diğer, başka.
sāḳ (a.) : Baldır, incik.
saḳam (a.) : Hastalık, illet.
saḳāmet (a.) : Bozukluk, noksanlık, sakatlık; yanlışlık.
saḳf (a.) : Tavan, çatı, dam.

sāk-ı ʿarūs-ı ʿarş (a.) : Arş gelininin baldırı.
sāḳī (a.) : 1. Su veren, su dağıtan. 2. Kadeh, içki sunan.
saḳḳā (a.) : Su dağıtan; saka.
sāl (f.) : Yıl.
ṣalā (a.) : Cuma namazına ve bazı yerlerde cenazeye çağırmak için minarelerde okunan salâvat.
ṣalābet (a.) : Peklik, katılık, dayanıklılık
ṣalāḥ (a.) : 1. Düzelme, iyileşme, iyilik. 2. Rahatlık, barış.
sālik (a.) : Bir yola giren, bir yolda giden.
sāmān (f.) : 1. Servet, zenginlik. 2. Rahat; dinçlik.
ṣanem (a.) : Put.
ṣanevber (a.) : 1. Çam fıstığı ağacı. 2. Sevgilinin boyu.
ṣānī (a.) : İkinci.
ṣāniʿ (a.) : 1. Yapan, işleyen, yapıcı. 2. Allah. 3. Yaratan, sanat eseri olarak meydana getiren.
ṣarṣar (a.) : Şiddetli, gürültülü rüzgâr.
ṣaṭl (a.) : Tas, kova.
saṭr (a.) : Yazı sırası.
saṭvet (a.) : 1. Birinin üstüne şiddetle sıçrama. 2. Ezici kuvvet; zorluluk.
ṣavlet (a.) : Şiddetli hücum, saldırma.
ṣavmaʿa (a.) : İbadet yeri, tekke, özel tapınak.
ṣavt (a.) : Ses, seda.
saʿy (a.) : Çalışma, çabalama, gayret, emek.
ṣayd (a.) : 1. Av. 2. Avlama, avlanma.
sāye (f.) : 1. Gölge. 2. Koruma, sahip çıkma.
sāye-bān (f.) : 1. Gölgelik. 2. Büyük çadır. 3. Koruyan.
sāye-güster (f.) : 1. Gölge eden, gölge satan. 2. Koruyan.
ṣayḳal (a.) : 1. Cilâcı. 2. Cilâ aleti.
sebaḳ (a.) : Ders.
sebū (f.) : 1. Testi. 2. Şarap kabı.
sebū-yı neng (f.) : Ayıplama testisi.
sebük (f.) : Çabuk.
sebük-ḫīz (f.) : Çabuk kalkan, hareket eden.
sebük-seyr (f.a) : Hızlı yürüyen, hızlı hareket eden.
sebze-zār (f.) : Yeşillik, çayırlık, çimenlik.
secde-gāh (a.f.) : İbadet edilecek, namaz kılınacak yer.
sefer (a.) : 1. Yolculuk. 2. Ölüm.
sefīd (f.) : Ak.
sefīdāc (f.) : Üstübeç; boyacılıkta kullanılan kurşun karbonatı.
seg (f.) : Köpek.
segān (f.) : Köpekler.
seg-i nefs (f.a.) : Nefis köpeği.
seḥāb (a.) : Bulut.
seḥāb-ı cūd (a.) : Cömertlik, rahmet, bereket bulutu.
seḥer (a.) : Tan yeri ağarmadan biraz önceki vakit.
seḥer-gāh (a.f.) : Seher vakti, sabahın erken saati.
sehl (a.) : Kolay, sade.
sekrān (a.) : Sarhoş.
selef (a.) : Bir yerde, bir işte, bir görevde başka birinden önce bulunmuş olan kimse.
semā (a.) : Gökyüzü.
semek (a.) : Balık.
semen (f.) : Yasemin.
semen-ber (f.) : Göğsü yasemin gibi beyaz olan, yasemin göğüslü (sevgili).
semend (f.) : Çevik ve güzel at.
semender-vār (f.) : Semender gibi.
semen-sā (a.f.) : 1. Yasemin döşeyen. 2. Yaseminimsi.
semen-sāk (f.) : Yasemin gibi beyaz baldırlı.
semen-sīmā (f.) : Yasemin yüzlü.
senā (a.) : Övme, övüş.
seng (f.) : Taş.
seng-dil (f.) : Taş yürekli.
sepīd (f.) : Beyaz, ak.
ser (f.) : 1. Baş, kafa. 2. Başkan, reis. 3. Tepe, doruk, nihayet.
serāb (f.) : Atmosferde ışık ışınlarının kırılmasından doğan ve çöllerde kolaylıkla gözlemi yapılabilen optik yanılma, uzaktaki bir cisme bakarken sanki su yüzeyinden

yansıyormuş gibi cisimle birlikte ters görüntünün oluşumu.

ser-āġāz (f.) : Yeniden, baştan başlama.

ser-ā-pā (f.) : Baştan ayağa kadar, baştan başa, bütün, hep.

serāy (f.) : **1.** Saray. **2.** Büyük konak.

ser-bülend (f.) : Başı yüksek; yüce.

serd (f.) : **1.** Soğuk. **2.** Sert, haşin, kaba.

serdī (f.) : **1.** Soğukluk. **2.** Sertlik, kabalık.

ser-efrāz (f.) : Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerlerinden üstün olan.

ser-encām (f.) : **1.** Bir işin sonu. **2.** Başına gelen. **3.** Vak'a.

ser-firāz (f.) : *bk.* ser-efrāz.

ser-gerdān (f.) : Başı dönen, sersem, şaşkın, perişan.

ser-geşte (f.) : Başı dönme, sersemlik.

ser-güşāde (f.) : Başı açık, başı rahat.

ser-ḫādim (f.a.) : Baş hizmetçi.

ser-ḫayl (f.a.) : Başkan, reis.

ser-i ʿarş (f.a.) : Göğün en yüksek noktası.

serīr (a.) : Taht. **2.** Yatacak yer.

ser-keş (f.) : Dik başlı, başkaldıran; inatçı.

sermā (f.) : Kış, soğuk.

sermed (f.) : Daimî, sürekli.

ser-nigūn (f.) : **1.** Baş aşağı olmuş, ters dönmüş. **2.** Talihsiz, bahtsız.

serrāc (a.) : Saraç; meşin ve kösele eşyalar yapan veya satan kimse.

ser-sām (f.) : Sersem; insana sersemlik veren bir hastalık.

ser-te-ser (f.) : Baştan başa, hep, bütün.

serv (f.) : **1.** Servi, selvi. **2.** *mec.* Sevgilinin boyu.

server (f.) : Baş, başkan, reis, ulu.

server-i ḳavm (f.a) : Kavmin reisi.

serv-i āzād (f.) : Çok uzayan düz bir selvi; düzgün, başı dik.

serv-i fettān (f.a.) : Fitneci ve gönül alıcı selvi. *mec.* Sevgili.

serv-i ḫırāmān (f.) : Nazlı sallanan selvi. *mec.* Uzun boylu sevgili.

serv-i reftār (f.) : Yürüyen selvi. *mec.* Uzun boylu sevgili.

ser-zeniş (f.) : Başa kakma.

setr (a.) : Örtme, kapama, gizleme.

settār (a.) : Örten; Allah.

sevād (a.) : **1.** Karalık, siyahlık, karartı. **2.** Yazı. **3.** Uzaktan karartı halinde görülen kalabalık. **4.** Bir şehrin çevresindeki karartı halinde görünen bağ, bahçe ve bostanlar.

sevdā (a.) : Çok kara, çok siyah.

sevgend (f.) : Ant, yemin.

seviyy (a.) : **1.** Düz, doğru. **2.** Beraber, bir, eşit, denk.

seyyāl (a.) : Akıcı, akan.

seyyār (a.) : Gezici; gezen, dolaşan.

seyyāre (a.) : Güneşini etrafında dolaşan gezegen.

seyyid (a.) : **1.** Efendi, bey; ileri gelen, baş, başkan. **2.** Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan olan kimse.

sezā (f.) : Münasip, uygun, yaraşır.

sezā-vār (f.) : Münasip, uygun, yaraşır.

ṣıfat (a.) : **1.** Hâl, keyfiyet, sûret, şekil, varlık. **2.** Yüz ve kılık. **3.** Bir şahıs veya şeyin hâli.

ṣıḥḥat (a.) : **1.** Sahihlik, doğruluk, gerçeklik. **2.** Sağlamlık, sağlık.

ṣıklet (a.) : **1.** Ağırlık, yük. **2.** Sıkıntı.

sırr (a.) : **1.** Gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey. **2.** Allah'ın akıl ermeyen hikmeti.

sīb (f.) : Elma.

sīb-i zenaḫdān (f.) : Sevgilinin elmayı andıran çenesi.

sicn (a.) : Hapishane.

sīḫ (f.) : Demir şiş.

siḥr (a.) : **1.** Büyü; gözbağcılık. **2.** Büyü kadar tesiri olan şey, fettanlık. **3.** Şiir ve güzel söz söyleme gibi insanı meftun eden hüner, sanat.

sīm (f.) : Gümüş.

simāṭ (a.) : **1.** Sofra, yemek masası. **2.** Sofraya gelmiş yemekler. **3.** Ziyafet.

sīm-ġabġab (f.a.) : Gümüş (gibi) gerdan

sīm-i nāb (f.) : Hâlis, saf, katışıksız gümüş.

sīm-i sepīd (f.) : Beyaz gümüş.
sīmin-ʿiẕār (f.a.) : Gümüş (gibi beyaz ve parlak) yanaklı.
sīmiyā (a.) : Eski ve batıl kimya ilmi.
sincāb (f.) : Sincap.
sincid (f.) : İğde.
sīne (f.) : 1. Göğüs. 2. Yürek.
sipāh (f.) : 1. Asker. 2. Ordu.
sipāhī (f.) : Tımar sahibi süvari asker.
sipeh-sālār (f.) : Askerlerin en büyüğü.
sipend (f.) : Tütsü olarak kullanılan üzerlik tohumu.
sipihr (f.) : 1. Âsmân, sema. 2. Talih.
sīr (f.) : Tok, doymuş.
sirāc (a.) : Işık, kandil, mum.
sirişk (f.) : Gözyaşı.
sirişte (f.) : Yoğrulmuş, karıştırılmış.
şit (a.) : Ün, iyi şöhret.
sitāre (f.) : Yıldız.
sitem (f.) : Zulüm, haksızlık, eziyet.
sivā (a.) : Başka, gayr.
sivār (a.) : Bilezik.
siyeh-gūn (f.) : Siyah renkli.
siyeh-pūş (f.) : 1. Karalar giymiş. 2. Yaslı, matemli.
sū sūy (f.) : Taraf, cihet, yön.
suʿāl (a.) : Soru.
ṣubḥ (a.) : Sabah vakti, sabah.
ṣubḥ-gāh (a.f.) : Sabah vakti.
sūd (f.) : Fayda, kâr, kazanç.
ṣudāʿ (a.) : 1. Baş ağrısı. 2. Rahatsız etme, rahatsızlık.
sūd-mend (f.) : Faydalı, kârlı, kazançlı.
ṣūfi (a.) : Tasavvuf ehli, sofu.
sūg (f.) : Matem, keder.
sūgvār (f.) : Acılı, kederli.
sūḫte (f.) : Yanmış, tutuşmuş. yanık.
ṣuḥuf (a.) : Sahifeler, yapraklar.
sūḳ (a.) : Çarşı, pazar.
sulṭān (a.) : Padişah, hükümdar.
sulṭānān (a.f.) : Padişahlar, hükümdarlar.
sulṭān-ı devrān (a.) : Devrin hükümdarı.
ṣunʿ (a.) : Yapış, yapma.
ṣūr (a.) : Kıyamette Hz. İsrafil'in üfleyeceği boru.
sūr (a.) : Şehrin etrafına çekilen duvar, hisar, kale.
ṣurāḫī (a.) : Su şişesi, sürahi.
ṣuret (a.) : 1. Biçim, görünüş, kılık. 2. Tarz, yol, gidiş.
ṣūretā (a.) : Görünüşte.
sur-nā (f.) : Zurna.
sūsen (f.) : Susam.
suṭūr (a.) : Satırlar.
sūy (f.) : *bk.* **sû**.
sūy-ber-sūy (f.) : Taraf taraf, her tarafta, her yerde.
sūz (f.) : Yanma, tutuşma; ateş.
sūzān (f.) : Yakan, yakıcı.
sūzen (f.) : İğne.
sübḥa (a.) : Çekilen tespih.
sübḥān (a.) : Allah.
süccād (a.) : Secde edenler.
sücūd (a.) : Secde etme.
süfre (a.) : Sofra.
süḫan (f.) : Söz, lakırdı.
süḫan-gūy (f.) : Söz söyleyen, söz söyleyici.
süḫan-senc (f.) : Hesaplı, ölçülü konuşan.
sükkān (a.) : Oturanlar.
sükūnet (a.) : Durgunluk, dinginlik.
sülūk (a.) : Bir yola girme, bir yol tutma.
süm (f.) : Dört ayaklı hayvanların tırnağı.
sünbül (f.) : 1. Sümbül. 2. Güzellerin saçı.
sünbül-i ter (f.) : Taze sümbül.
sünbül-külāle (f.) : Sümbül demeti.
sürʿat (a.) : Çabukluk, hız.
sürḫ (f.) : 1. Kırmızı. 2. Kırmızı mürekkep.
sürḫī (f.) : Kırmızılık, kızıllık.
sürme-dān (f.) : Sürme kabı.
sürūd (f.) : Şarkı; türkü.
sürūr (a.) : Sevinç.
süst (f.) : Gevşek, tembel.

süvār (f.) : 1. Ata binmiş, binici. 2. "binen, binici" manalarına gelerek birleşik kelimeler meydana getirir.

-Ş-

şābāş (f.) : Takdir etme, beğenme, "aferin" deme.
şādī (f.) : Gönül ferahlılığı, sevinçlilik.
şād-mānī (f.) : Sevinç.
şafaḳ (a.) : 1. Guruptan sonraki alaca karanlık. 2. Güneş doğmadan önceki alacalık.
şāfī (a.) : Şifa verici, şifa veren.
şāfiᶜ (a.) : Şefaat eden, kabahatli kimsenin affı için araya girip yalvaran.
şāḫ (f.) : 1. Dal, budak. 2. Geyik ve benzeri hayvanların dallı boynuzu.
şāh (f.) : Padişah.
şāhān (f.) : Şahlar.
şāh-ı kevneyn (f.a.) : İki dünyanın şahı; Hz. Muhammed.
şāh-ı muḳarrebān (f.a.) : Allah'a yakın (büyük) meleklerin şahı; Hz. Muhammed.
şāh-ı sermed (f.) : Daimî, sürekli şah; Hz. Muhammed.
şāhī (f.) : Şaha, hükümdara mensup, şahla ilgili.
şāh-zāde (f.) : Şah oğlu, hükümdar, prens.
şaḳḳ (a.) : Yarma, yarılma, çatlama.
şām (f.) : Akşam.
şām-ı deycūr (f.a.) : Karanlık gece.
şān (a.) : Şöhret, ün.
şāne (f.) : Tarak.
şarāb (a.) : 1. İçilecek şey. 2. Şarap.
şarḳ (a.) : Doğu.
şaṭṭ (a.) : Büyük nehir.
şāyeste (f.) : Uygun, yaraşır.
şeb (f.) : Gece.
şeb ü rūz (f.) : Gece ve gündüz.
şebāne (f.) : Geceye âit, gecelik, gece vakti olan.
şeb-gāh (f.) : Gece vakti.
şeb-i ḳadr (f.a.) : Kurân-ı Kerim'in indirilmeye başlandığı Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi.
şebīḫūn-gāh (f.) : Gece baskını yapılan yer.
şeb-istān (f.) : Yatak odası.
şebnem (f.) : Çiğ.
şecāᶜat (a.) : Yiğitlik, yüreklilik.
şecer (a.) : Ağaç.
şefāᶜat (a.) : Birinin suçunun affedilmesi veya dileğinin kabul edilmesi için yapılan aracılık.
şefī (a.) : Şefaat eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden.
şeġab (a.) : Fitne uyandıran.
şeġab-nāk (a.f.) : Fitne uyandırıcı.
şehādet (a.) : 1. Kelime-i şahadet getirme. 2. Şehitlik, şehit olma.
şeh-bāz (f.) : 1. Bir cins iri ve beyaz doğan. 2. Yiğit, şanlı, gösterişli.
şehd (a.) : Bal.
şeh-dāne (f.) : İri inci tanesi.
şehen-şāh (f.) : En büyük şah, padişahlar padişahı.
şehīd (a.) : Din veya yüksek bir ülkü uğrunda ölen kimse; savaşta ölen.
şehr-bend (f.) : 1. Hisar ve şehrin etrafına çekilen duvar. 2. Hapishâne. 3. Mahpus.
şehr-yār (f.) : Padişah, hükümdar.
şeh-süvār (f.) : Ata iyi binen.
şehvāt (a.) : Şehvetler, nefis düşkünlükleri, aşırı istekler.
şekāvet (a.) : 1. Bahtı karalık, talihsizlik. 2. Eşkıyalık, haydutluk.
şeker-āşār (f.a.) : Şekerli, tatlı.
şeker-ḫᵛār (f.) : Şeker yiyen, şeker yiyici.
şeker-nūş (f.) : Şeker içen; şeker yiyen.
şeker-rīz (f.) : 1. Şeker saçan pek tatlı. 2. Sevinçten gelen gözyaşı.
şekīb (f.) : Sabır, tahammül.
şekk (a.) : Şüphe, zan, tereddüt.
şekker-āmīz (f.) : Şekerle karışık.
şekker-fürūş (f.) : Şeker satan.
şemᶜ (a.) : Mum.

şemʿdān (a.f.) : Şamdan.
şemīm (a.) : Güzel kokan, güzel kokulu; güzel koku.
şemme (a.) : 1. Bir kere koklama. 2. Pek az şey.
şems (a.) : Güneş.
şemşīr (f.) : Kılıç.
şenīʿ (a.) : Fena, kötü, ayıp.
şerʿ (a.) : Allah'ın emri, âyet, hâdis, icmâ-i ümmet esaslarıyla kurulmuş din kuralları.
şerār, şerāre (a.) : Kıvılcım.
şerbet (a.) : Şerbet, içilecek tatlı şey.
şerbet-i merg (a.f.) : Ölüm şerbeti.
şeref (a.) : 1. Büyüklük, ululuk, yükseklik. 2. Övünme.
şerer (a.) : Kıvılcımlar.
şerḥ (a.) : 1. Açma, ayırma. 2. Açıklama, izah etme.
şerīʿat (a.) : 1. Doğru yol. 2. Allah'ın emri. 3. Âyet, hâdis, icmâ-i ümmet esaslarıyla kurulmuş din kuralları.
şerīf (a.) : Şerefli, mübarek, kutsal.
şerm (f.) : Utanma.
şerm ü ḥayā (f.a.) : Utanma, mahcubiyet, edep.
şermende (f.) : Utangaç.
şerm-nāk (f.) : Utangaç, mahcup.
şerm-sār (f.) : Utangaç.
şeş cihet (f.a.) : Altı yön.
şeş-per (f.) : 1. Altı kanat. 2. Eski harp aletlerinden altı dilimli topuz.
şevher (f.) : Koca, eş.
şevḳ (a.) : Şiddetli arzu; keyif, neşe, sevinç.
şeydā (f.) : Aşktan aklını kaybetmiş; divane, düşkün, şaşkın.
şifte (f.) : Düşkün, şaşkın, tutkun.
şifte-ḥāl (f.a.) : Düşkün hâlli, divane.
şihāb (a.) : 1. Kıvılcım. 2. Akan yıldız.
şikār (f.) : 1. Av. 2. Avlama. 3. Avlanan hayvan.
şikār-istān (f.) : Av yeri, avı çok olan yer.
şikem (f.) : Karın.
şikeste (f.) : 1. Kırık, kırılmış. 2. Yenilmiş.
şikeste-ḥāl (f.a.) : Kederli, mahzun, perişan.
şimşād (f.) : Şimşir ağacı.
şīr (f.) : 1. Aslan. 2. Süt.
şiʿr (a.) : 1. Anlama. 2. Şiir, edebî değeri olan, kendine mahsus özellikleri haiz söz.
şīr-i ġarrān (f.) : Kükreyen, homurdanan aslan.
şīr-i merdān (f.) : Erkek aslan.
şīr-i zemāne (f.) : Zamanın aslanı.
şīrīn (f.) : 1. Tatlı. 2. Sevimli, cana yakın.
şirk (a.) : Müşriklik, Allah'a ortak koşma.
şitāb (f.) : Acele, çabukluk.
şuʿāʿ (a.) : Işın, güneşten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar.
şuʿle (a.) : Alev, ateş alevi.
şūm (f.) : Şom, uğursuz.
şūr (f.) : 1. Tuzlu. 2. Şamata, gürültü.
şūre (f.) : Çorak, verimsiz toprak.
şūr-engīz (f.) : Şamata, gürültü yapan.
şūrīde (f.) : 1. Karışık, perişan. 2. Âşık, tutkun.
şūrīde-cān (f.) : Canı perişan olan, kederli.
şūrīde-ḥāl (f.a.) : Hâli perişan olan.
şücūr (şecer'in cem'i olarak yapılan bu kelimenin aslı eşcār'dır.) (a.) : Ağaçlar.
şüküfe (f.) : Çiçek.
şükūh (f.) : Ululuk.
şümār (f.) : Hesap, sayı.
şürb (a.) : İçme, içilme.
şürūʿ (a.) : Başlama.

-T-

taʿab (a.) : 1. Yorgunluk. 2. Sıkıntı, zahmet.
ṭaʿām (a.) : Yemek.
taʿaşşuḳ (a.) : Âşık olma.
ṭāʿat (a.) : Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet.
ṭabʿ (a.) : Tabiat, huy, yaratılış, mizaç.
tāb (f.) : 1. Güç, kuvvet, takat. 2. Işık, parlaklık. 3. Hararet.
tābiʿ (a.) : Birinin arkasından giden, ona uyan.
ṭabīb (a.) : Hekim, doktor.

ṭabl (a.) : Davul.
tāb-nāk (f.) : Parlak, ışıklı.
taʿcīl (a.) : Acele ettirme, çabuklaştırma.
taġayyür (a.) : Değişme, başkalaşma.
taġyīr (a.) : Başkalaştırma, değiştirme.
taḥassür (a.) : Hasret çekme.
taḥayyür (a.) : Hayran olma, hayrete düşme.
ṭāhir (a.) : Temiz.
taḥḳīḳ (a.) : Doğru olup olmadığını araştırma.
taḥlīl (a.) : Mürekkep bir cisme tetkik etmek için esas unsurlara ayırma, çözümleme.
taḥmīd (a.) : Hamt etme, Elhamdülillah deme, şükretme.
taḥrīr (a.) : Yazma, yazılma.
taḥsīn (a.) : Güzel bulup takdir etme, beğenip alkışlama.
taḫt (f.) : Hükümdarların oturduğu büyük koltuk.
ṭāife (a.) : 1. Bölük, takım. 2. Kavim, kabile.
ṭā'ir (a.) : 1. Uçan, uçucu. 2. Kuş.
ṭāḳ (a.) : 1. Bina kemeri. 2. Yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü. 3. Kubbe, kümbet.
ṭāḳat (a.) : Güç, kuvvet.
taḳdīr (a.) : 1. Beğenme, değer biçme. 2. Ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler.
tāḳ-ı ebrū (a.f.) : Kaş kemeri, kemer biçimindeki kaş.
ṭāḳ-ı ḫaḍrā (a.) : Gök, sema.
ṭāḳ-ı ıṣnenyn (a.) : İkinci kemer; göğün ikinci katı, Utarit (Merkür).
taḳrīr (a.) : Anlatma, anlatış.
taḳṣīr (a.) : 1. Kısaltma. 2. Kusur etme.
ṭalʿat (a.) : 1. Yüz, surat. 2. Güzellik.
ṭaleb (a.) : İsteme, istek.
ṭaleb-kār (a.f.) : Talep eden, talep edici.
ṭāliʿ (a.) : Kısmet, kader, baht.
ṭalib (a.) : İsteyen, istekli.
taʿlīl (a.) : Sebep, bahane gösterme, gösterilme.
ṭaʿn (a.) : Sövme, yerme; ayıplama.
ṭannāz (a.) : Herkesle eğlenen.
tanṣīf (a.) : Yarı yarıya bölme, iki eşit kısma ayırma.
ṭanz (a.) : Alay etme, eğlenme.
tār (f.) : 1. Karanlık. 2. Saç teli.
ṭarab (a.) : Sevinçlilik; sevinçten gelen coşkunluk.
ṭarab-sāz (a.f.) : Neşe ve sevinç veren.
tārāc (f.) : Yağma, çapul, talan.
ṭarāvet (a.) : Tazelik, taze olma.
ṭarf (a.) : 1. Bakış. 2. Göz ucu.
ṭarḥ (a.) : 1. Dağıtma, bölme, tayin. 2. Kurma, tertipleme, düzenleme.
tār-ı ḫurşīd (f.) : Güneşin ışınları.
tārīk (f.) : Karanlık.
ṭarīḳat (a.) : Allah'a ulaşmak arzusuyla tutulan yol; tasavvufî meslek.
ṭarrār (a.) : Yankesici.
ṭās (f.) : Tas, su kabı.
taṣdīʿ (a.) : Baş ağrıtma, rahatsız etme.
taṣvīr (a.) : 1. Resmini yapma. 2. Resim.
ṭaşt (f.) : Leğen.
tātār (f.) : Tatar.
taʿvīd (a.) : Âdet ettirme, ettirilme.
ṭavḳ (a.) : 1. Gerdanlık. 2. Halka, tasma.
ṭavḳ-ı gerden-i hūr-ı cinān (a.f.a.a.) : Cennet hurisinin boynunun halkası.
ṭāvūs (a.) : Tavus kuşu.
taʿyīn (a.) : Ayırma, belli etme.
ṭāyir (a.) : 1. Uçan, uçucu. 2. Kuş.
ṭayr (a.) : Kuş.
ṭayrān (a.f.) : Kuşlar.
ṭayy (a.) : 1. Dürüp, bükme. 2. Atlama, üzerinden geçme.
ṭayyār (a.) : Uçan, uçucu.
tażarruʿ (a.) : Kendini alçaltarak yalvarma.
tāzī (f.) : 1. Arap; Arapça. 2. Tazı, av köpeği.
teb (f.) : 1. Hararet. 2. Sıtma.
tebāh (f.) : 1. Bozuk, çürük, harap. 2. Yıkılmış, yıkıntı.
tebārek (a.) : "Mübarek etsin!" anlamında.
tebeh-kār (f.) : Harap eden, mahveden, bitiren.
teber (f.) : Balta.
teberzed (f.) : Nebat şekeri.
tebessüm (a.) : Gülümseme.

tebhāle (a.) : Uçuk, dudak kabartısı.
teb-i ġam (f.) : Gam harareti, ateşi.
tedbīr (a.) : Bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare.
te'dīb (a.) : Edeplendirme, terbiye etme.
te'emmül (a.) : İyice, etraflıca düşünme.
tef (f.) : Sıcaklık.
tefekkür (a.) : Düşünme.
teferrüc (a.) : 1. Açılma, ferahlama. 2. Gezinti.
te'ḫīr (a.) : Sonraya, geriye bırakma, tehir.
teḳarrüb (a.) : İki şeyin birbirine yakın olma hali.
tekāver (f.) : Koşucu.
telef (a.) : 1. Yok etme, öldürme. 2. Boş yere harcama, yıpratma.
telḫ (f.) : Acı.
temāşā (f.) : 1. Seyretme, bakma. 2. Gezme.
temdīḥ (a.) : Çok övme.
temelluḳ (a.) : Yaltaklanma, dalkavukluk.
temannā (a.) : 1. Dilek, istek. 2. Eli başa götürerek verilen selâm.
temme bi'l-ḫayr (a.) : "Hayırlısıyla bitti" anlamında.
temmūz (a.) : Temmuz ayı.
temsīl (a.) : 1. Benzetme. 2. Bir şeyin aynını yapma.
ten-dürüst (f.) : Vücudu sağlam, sağlam, kuvvetli.
teng (f.) : 1. Dar, sıkıntılı (yer, şey). 2. Küçük. 3. Denk, eşya, yük dengi.
tenhā (f.) : 1. Yalnız, ıssız, boş. 2. Yalnız, tek.
tennūr (a.) : Fırın, tandır.
tenū-mend (f.) : İrikiyim, gövdeli, vücutlu kimse.
ter (f.) : 1. Yaş, ıslak, rutubetli. 2. Taze.
teraḥḥüm (a.) : Merhamet etme, acıma.
terennüm (a.) : 1. Yavaş ve güzel bir sesle şarkı söyleme. 2. Şakıma.
tertīb (a.) : Dizme, sıralama, hazırlama.
tesbīḥ (a.) : 1. "sübhanallah" kelimesini söyleyerek Allah'a tazim etme. 2. Tespih.
teskīn (a.) : Sakin kılma, kılınma, yatıştırma.
teslīm-kerden (a.f.) : Teslim edilmiş.
teşne (f.) : 1. Susamış. 2. Çok istekli.
teşne-leb (f.) : Dudağı kurumuş, çok susamış.
teşniᶜ (a.) : Çok ayıp ve çirkin bulma; ayıplama.
teşrīf (a.) : 1. Şereflendirme, şereflendirilme, şeref verme. 2. Gelmesiyle bir yere şeref verme.
teşvīş (a.) : Karıştırma, karmakarışık etme.
tevaḳḳuᶜ (a.) : Bekleme, umma, arzu etme, isteme.
tevārīḫ (a.) : Tarihler
tevfīḳ (a.) : Allah'ın yardımına kavuşma.
tevḥīd (a.) : 1. Bir kılma. 2. Allah'ın birliğine inanma. 3. "La ilâhe-ill-Allah" sözünü tekrarlama.
tevḳīᶜ (a.) : 1. Padişah buyruklarına çekilen nişan. 2. Padişahın nişanlı buyruğu.
tevsen (f.) : Başı sert at; *mec.* Dik başlı adam.
tevvāb (a.) : 1. Kullarının tövbesini kabul eden Allah. 2. Çok tövbe eden.
teẕerv (f.) : Sülün.
tezvīr (a.) : Yalan, dolan, kovuculuk.
tezyīn (a.) : Süsleme, süslenme.
ṭıfl (a.) : Küçük çocuk.
ṭılısm (a.) : 1. Tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan şey, kimse. 2. Sihir, büyü.
ṭınāb (a.) : Kazığa bağlanan çadır ipi.
ṭırāz (a.) : 1. İpek ve sırma ile işleme, süs. 2. Üslûp, tutulan yol.
ṭıynet (a.) : Yaratılış, mizaç.
tīġ (f.) : Kılıç.
tīhū (f.) : Çil kuşu.
timār (f.) : Bakım, yara bakımı.
tinnīn (a.) : Büyük yılan, ejderha.
tinnīn-i ṣaff-der (a.a.f.) : Düşmanlarını saran ejderha.
tīr (f.) : Ok.
tirāş (f.) : Tıraş.
tīre-rūz (f.) : Karanlık gün.
tīr-i ṣaff-der (f.a.f.) : Düşmanı vuran ok.
tīz (f.) : 1. Tez, çabuk. 2. Keskin. 3. Sık.
tīz-reftār (f.) : Çabuk yürüyüşlü.
tīz-revter (aslı tīz-reftār) (f.) : *bk.* tīz-reftār.

töhem (a.) : Töhmetler, suçlar.
töhmet (a.) : Birine isnat olunan suç, kabahat.
ṭufeyl (a.) : Dalkavuk, çanak yalayıcı.
ṭuġrā (t.) : Padişah fermanlarına resmedilen şekil.
ṭulūʿ (a.) : Doğma, doğuş.
ṭūmār (a.) : Tomar, dürülmüş nesne.
ṭuʿme (a.) : Yiyinti, azık.
tumṭurāḳ (f.) : Gösteriş, debdebe.
ṭurfe (a.) : Görülmemiş, yeni, tuhaf, şaşılacak şey.
ṭurre (a.) : 1. Alın saçı. 2. Kıvırcık saç lülesi.
ṭurş (f.) : Ekşi.
ṭurş-rū (f.) : Ekşi yüzlü, asık suratlı.
tūşe (a.) : Ölmeyecek kadar yenecek şey, azık.
ṭūṭī (f.) : Dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş.
ṭūṭī-beçe (f.) : Tûtî yavrusu.
tūtiyā (a.) : 1. Çinko. 2. Kadınların gözlerine çektikleri sürme.
ṭuyūr (a.) : Kuşlar.
tühem (a.) : Töhmetler, suçlar, kabahatler.
tükme (f.) : Düğme.
tünd (f.) : Sert, şiddetli.
türāb (a.) : Toprak.
tüvān-ger (f.) : Zengin, paralı.

-U-

ʿūd (a.) : 1. Hindistan'dan gelen, yakıldığı zaman güzel koku veren bir cins kıymetli ağaç. 2. Bir çeşit çalgı.
ʿudvān (a.) : 1. Düşmanlık. 2. Haksızlık, zulüm.
ʿuḳāb (a.) : Karakuş, kartal, tavşancıl kuşu.
ʿuḳde (a.) : 1. Düğüm. 2. *mec.* Zor, karışık iş.
ʿukūbet (a.) : 1. Ceza. 2. Eziyet, işkence.
ʿuḳūl (a.) : Akıllar, zihinler.
ʿulūm (a.) : İlimler, bilgiler.
ʿummān (a.) : Büyük, engin deniz, okyanus.
ʿummān-ı ṣunʿ (a.) : Kudret denizi.
umūr (a.) : 1. İşler, hususlar, maddeler, şeyler. 2. Önem verme.
ʿunnāb (a.) : Hünnap. Kabuğu kırmızı ve çekirdeği çok sert bir cins küçük meyve.
ʿurūc (a.) : Yukarı çıkma, yükselme.
ʿuşşāḳ (a.) : Âşıklar.
ʿuyūn (a.) : 1. Gözler. 2. Pınarlar, kaynaklar.
ʿuzlet (a.) : Bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme.

-Ü-

ülfet (a.) : 1. Alışma, kaynaşma. 2. Görüşme, konuşma. 3. Dostluk, ahbaplık.
ümem (a.) : Ümmetler.
ümid (f.) : Umut, umma.
ümmet (a.) : Bir peygambere inanıp bağlanan cemaat, taife.
ümmīd (f.) : *bk.* ümīd.
üns (a.) : Alışkanlık, alışma.
ʿünvān (a.) : 1. Kitap, mecmûa, makale başlığı. 2. Ad, isim, lâkap.
ʿüryān (a.) : Çıplak.
ʿüryānān (a.f.) : Çıplaklar.
üstād (f.) : 1. Muallim, usta, sanatkâr. 2. Bir ilim veya sanat alanında üstün yeri olan kimse.
üstād-ı mih-ter (f.) : Büyük üstat.
üstüḫvān (f.) : Kemik.
üstüḫvān-cū (f.) : Kemik arayan.
üştür (f.) : Deve.
üştürān (f.) : Develer.

-V-

vādī (a.) : 1. İki dağ arasındaki uzun çukur, dere. 2. Bir nehrin aktığı yer, yatak.
vādī-be-vādī (f.) : Vadi vadi.
vāfir (a.) : Çok, bol.

vaḥdet (a.) : 1. Yalnızlık, teklik, birlik. 2. Allah'a yakınlık, Allah'a ulaşma.
vāḥid (a.) : Yalnız, tek.
vaḥşet-āmīz (a.f.) : Vahşetle karışık.
vāḳıf (a.) : Bir şeyi elde eden; bir işten haberli olan.
vaḳt-i bahārān (a.f.) : İlkbahar vakitleri, ilkbahar günleri.
vaḳt-i vaṣl-ı yār (a.a.f.) : Sevgiliye kavuşma vakti.
vālā (f.) : Yüksek, yüce.
vālī (a.) : Bir vilâyeti idare eden en büyük memur.
vālih (a.) : Şaşırmış.
vām (f.) : Borç.
vām-ḫᵛāh (f.) : Alacaklı.
varaḳ (a.) : 1. Yaprak. 2. Kâğıt veya kitap yaprağı.
varaḳa (a.) : 1. Tek yaprak, tek kâğıt. 2. Yazılı kâğıt.
varṭa (a.) : 1. Kuyu gibi oyuk ve derin yer; uçurum. 2. *mec.* Tehlike, içinden çıkılması güç iş.
vaṣf (a.) : 1. Nitelik, sıfat. 2. Bir kimsenin veya bir şeyin durumunu, anlatarak tarif etme. 3. Övme.
vaṭan-gāh (a.f.) : Yurt, vatan.
vaṭan-geh (a.f.) : *bk.* vaṭan-gāh.
vāy veyl (a.) : Yazık, eyvah!
vaż' (a.) : 1. Koyma, konulma. 2. Tayin etme.
vebāl (a.) : 1. Şiddet, ağırlık, azap. 2. Günah.
vech (a.) : 1. Yüz, surat, çehre. 2. Üslûp, tarz. 3. Sebep, vesile.
vedā' (a.) : Ayrılma, ayrılış.
vefā (a.) : 1. Sözünde durma, sözünü yerine getirme. 2. Dostluğu devam ettirme.
vefā-dār (a.f.) : Vefalı, sözünde, sevgisinde duran.
vefret (a.) : Çokluk, bolluk.
vehhāb (a.) : Çok hibe eden, fazla bağışlayan (Allah'ın sıfatlarındandır).
vehhābü'l-'aṭiyyāt (a.) : Allah 'ın ihsanları.
velāyet (a.) : 1. Velîlik, ermişlik. 2. Tanrı dostluğu.
veled (a.) : 1. Çocuk, erkek çocuk. 2. Oğul.
velī (f.) : Velâkin, ammâ, fakat.
velīkin (f.) : Lâkin, ammâ, fakat, ancak.
verd (a.) : Gül.
verd-i aḥmer (a.) : Kırmızı gül.
verd-i muṭabbaḳ (a.) : Kapanmış gül.
vesīle (a.) : 1. Yol, vasıta. 2. Bahane, sebep.
vesme (a.) : Rastık.
vilāyet (a.) : 1. Bir şeyi kudretle elde etme. 2. İl.
vilāyet-baḫş (a.f.) : Vilâyet, il bağışlayan.
vilāyet-gīr (a.f.) : İl tutan, ilin sahibi.
vird (a.) : Belli zamanlarda okunması âdet olan Kur'an cüzleri, duaları.
vişāl (a.): 1. Ulaşma, bitişme. 2. Sevgiliye ulaşma.
vuḳū' (a.) : 1. Rastlama, isabet etme. 2. Bir hâdisenin çıkış şekli, cereyanı.
vuẓū (a.) : Abdest alma; abdest.
vücūm (a.) : 1. Darılıp susma. 2. Kederli olma.

-Y-

yād (f.) : 1. Hatırlama, anma. 2. Hatır, gönül.
yād-gār (f.) : Yadigâr, bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey.
yā ḫū (a.) : Ey o zat! (ey Allah).
yaḫūd (f.) : 1. Veya, isterseniz. 2. İyisi.
yāḳūt (a.) : Yakut, değerli süs taşı.
yāl (f.) : 1. Boyun, gerdan. 2. Kuvvet, zor, güç.
yāl ü bāl (f.) : Boy bos, boy bos düzgünlüğü.
yapraḳ-be-yapraḳ (t.f.t.) : Yaprak yaprak.
yāve-gūy (f.) : Saçmalayan, saçma sapan konuşan.
yegāne (f.) : Biricik, tek.
yek (f.) : 1. Bir. 2. Birlik, bir oluş.
yek-sān (f.) : 1. Düz. 2. Bir, beraber. 3. Her zaman.
yemm (a.) : Deniz.

yemm-i cūd (a.) : Cömertlik denizi.
yenābīᶜ (a.) : Kaynaklar, pınarlar; çeşmeler.
yenbuᶜ (a.) : Kaynak, pınar, çeşme.
yezdān (f.) : Allah.

-Z-

żabṭ (a.) : 1. Sıkı tutma. 2. İdaresi altına alma, kendine mal etme.
zaᶜferān (a.) : Safran.
zāġ (f.) : Karga.
zāġān (f.) : Kargalar.
zāġ-ı dūd-ı külḫān (f.) : Külhan dumanının kargası
zāġ-ı zemān (f.) : *Zamanın* kargası.
ẓāhir (a.) : 1. Görünen, görünücü, açık, belli, meydanda. 2. Dış yüz, görünüş.
ẓāhiren (a.) : Görünüşte, görünüşe göre, göründüğü gibi, meydanda olarak.
zaḫm (f.) : Yara.
zaḫme (f.) : 1. Vurma. 2. Yara.
ẓahr (a.) : Arka, sırt.
zāil (a.) : 1. Sona eren, devamlı olmayan. 2. Geçmiş, geçmiş olan.
ẓālim (a.) : Zulmeden, haksızlık eden.
żamīr (a.) : 1. İç, içyüz. 2. Kalp; vicdan.
zanbaḳ-ı ter (a.f.) : Taze zambak.
zār (f.) : Ağlayan, inleyen.
ẕāt (a.) : 1. Kendi. 2. Asıl, öz, cevher.
zebān (f.) : 1. Dil, lisan. 2. Anat. Dil. 3. Lügat; lehçe.
zebān-ı ḥāl (f.) : Hâl dili.
zebān-ı vird (f.a.) : Diline dolama, sıkça tekrar etme, ağızdan düşürmeme.
zeber (f.) : Üst.
zeberced (a.) : Zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir süs taşı.
zebūn (f.) : Zayıf, güçsüz, âciz.
zecr (a.) : 1. Önleme, yasak etme. 2. Eziyet.
ẕeheb (a.) : Altın.
zehr (f.) : Zehir, ağu.
zehr-i helāhil (f.a.) : Panzehiri olmayan, öldürücü zehir.
zehr-pāsūḫ (f.) : Zehir gibi cevap.
ẕeḳan (a.) : Çene.
zelīl (a.) : Hor, hakir, alçak.
zelzele (a.) : 1. Sarsma. 2. Deprem.
zemān (a.) : 1. Zaman, vakit, çağ. 2. Süre. 3. Mevsim.
zemān-ı ġam (a.f.) : Gam, üzüntü vakti.
zemān-ı vaṣl (a.) : Kavuşma vakti.
zemīn (f.) : Yer, yeryüzü.
zemistān (f.) : Kış, kış mevsimi.
zemzeme (a.) : Ezgili, nağmeli ses; nağme.
zenaḫdān (f.) : Çene.
zenbūr (f.) : Arı.
zencīr (f.) : Zincir.
zengi (f.) : Zenci, siyah adam.
zengi-beççe (f.) : Zenci çocuğu.
zer (f.) : 1. Altın. 2. Akçe, para.
zer-beft (f.) : Ustufa, sırmalı kumaş.
zerd (f.) : 1. Sarı. 2. Soluk, solgun.
ẕerre (a.) : Pek ufak parça.
zerrīn (f.) : 1. Altından yapılmış, altın. 2. Parlak.
zevraḳ (a.) : 1. Kayık, sandal. 2. Mekke'de yapılan zemzem şişesi, zemzem ibriği, kabı.
zeyd (a.) : *bk.* ᶜamr.
ẕeyl (a.): 1. Etek. 2. Kuyruk.
zeyn (a.) : Süs, bezek.
ẓıll (a.) : Gölge, *mec.* Koruma, sâhip çıkma.
żımn (a.) : İç taraf.
zırh (f.) : Zırh, demirden örme veya dökme savaş elbisesi.
zırh-pūş (f.) : Zırh giymiş, zırh giyen.
zīb (a.) : Süs, bezek.
zībā (f.) : 1. Süslü. 2. Yakışıklı, güzel.
zībā-cemāl (f.a.) : Yüz güzelliği.
zīb-i cihān (a.f.) : Cihan süsü.
zīb-itmām (a.) : Güzel bitiş.
zīġāl (f.) : Kadeh.
zihī (a.) : 1. Ne güzel, ne hoş. 2. Aferin, bravo!.
zīn (f.) : Eyer.

zinde (f.) : **1.** Diri, canlı. **2.** Sağlam, güçlü.
zindegānī (f.) : Dirilik, hayat.
zīnet (a.) : Süs, bezek.
zinhār (f.) : Sakın!Asla.
zīr (f.) : Alt, aşağı.
zīr ü zeber (f.) : Alt üst.
zīrek (f.) : Zeyrek, anlayışlı, uyanık.
zişt (f.) : Çirkin.
zişt-ḫū (f.) : Çirkin huylu, çirkin tabiatlı.
zīver (f.) : Süs, bezek.
żiyā (a.) : Işık, aydınlık.
żiyā-baḫş (a.f.) : Aydınlık veren, ışık bahşeden.
ziyāde (a.) : **1.** Artma, çoğalma. **2.** Çok, bol.
ziyāde-gūy (a.f.) : Çok konuşan, geveze.
zuḳāḳ (a.) : Sokak.
ẓulmāt (a.) : Karanlıklar.
ẓulmet (a.) : Karanlık.
zūr (f.) : Kuvvet, güç.
zūr-mend (f.) : Kuvvetli, güçlü.
zübān (f.) : *bk.* **zebān**.
zühd (a.) : Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme.
zülāl (a.) : Saf, hafif, soğuk, güzel, tatlı su.
Ẕü'l-celāl (a.) : Celâl, ululuk sahibi olan Allah.
zülf (f.) : **1.** Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. **2.** Sevgilinin saçı.
Ẕü'l-minen (a.) : Allah.
zümre (a.) : Bölük, takım, cemaat, topluluk.
zümürrüd (a.) : **1.** Zümrüt. **2.** *mec.* Pek yeşil (renk).
zümürrüd-gūn (a.f.) : Zümrüt renkli, yeşil.

...ĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖZ GEÇMİŞ

1971 yılında Sivas'ta doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Sivas'ta tamamladıktan sonra Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünden 1993'te mezun oldum. İki yıl Erzurum Cumhuriyet Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak çalıştım. 1995 yılında ***Celâl-zade Sâlih Çelebi'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi, Tenkitli Metin / İnceleme*** isimli yüksek lisans tezini hazırladım. 1996 yılından beri Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktayım.

Evli ve bir çocuk babasıyım.

- EKLER -

- EKLER -

- EKLER -